المجلد، ٦٥

بازار کتاب

بحار الأنوار

الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار

علامه مجلسی

العربية

فارسی

بسم الله الرحمن الرحیم

بحارالانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار علیهم السلام با ترجمه فارسی

کاتب:

محمدباقر بن محمدتقی علامه مجلسی

نشرت فی الطباعهٔ:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

رقمی الناشر:

مرکز القائمیهٔ باصفهان للتحریات الکمبیوتریهٔ

الفهرس

بحار الانوار الجامعه لدرر اخبار الائمه الاطهار المجلد ۶۵ : ایمان و کفر – ۲

اشاره

سرشناسه: مجلسی محمد باقربن محمدتقی ۱۰۳۷ – ۱۱۱۱ق.

عنوان و نام پدیدآور: بحارالانوار: الجامعه لدرر أخبار الائمه الأطهار تالیف محمدباقر المجلسی.

مشخصات نشر: بیروت داراحیاء التراث العربی [۱۴۴۰].

مشخصات ظاهری: ج – نمونه.

یادداشت: عربی.

یادداشت: فهرست نویسی بر اساس جلد بیست و چهارم، ۱۴۰۳ق. [۱۳۶۰].

یادداشت: جلد۲۴،۵۲،۶۵،۶۶،۶۷،۸۷،۹۲،۹۱،۹۴،۱۰۳،۱۰۸(چاپ سوم: ۱۴۰۳ق.=۱۹۸۳م.=[۱۳۶۱]).

یادداشت: کتابنامه.

مندرجات: ج .۲۴. کتاب الامامه. ج.۵۲. تاریخ الحجه. ج۶۵،۶۶،۶۷. الایمان و الکفر. ج.۸۷. کتاب الصلاه . ج. ۹۱،۹۲ .الذکر و الدعا. ج. ۹۴. کتاب السوم. ج.۱۰۳.فهرست المصادر. ج.۱۰۸.الفهرست.–

موضوع: احادیث شیعه — قرن ۱۱ق

رده بندی کنگره: BP۱۳۵/م۳ب ۳۱۳۰۰ ی ح

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی: ۱۶۸۰۹۴۶

ص: ۱

**[ترجمه]

سرشناسه : مجلسی، محمد باقربن محمدتقی، ۱۰۳۷ – ۱۱۱۱ق.

عنوان قراردادی : بحار الانوار .فارسی .برگزیده

عنوان و نام پدیدآور : ترجمه بحارالانوار/ مترجم گروه مترجمان؛ [برای] نهاد کتابخانه های عمومی کشور.

مشخصات نشر : تهران: نهاد کتابخانه های عمومی کشور، موسسه انتشارات کتاب نشر، ۱۳۹۲ -

مشخصات ظاهری : ج.

شابک : دوره : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۶-۵ ؛ ج.۱ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۷-۲ ؛ ج.۲ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۸-۹ ؛ ج.۳ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۹-۶ ؛ ج.۴ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰۷۰-۲ : ؛ ج.۵ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۱-۹ : ؛ ج.۶ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۲-۶ : ؛ ج.۷ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۳-۳ : ؛ ج.۸ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۴-۰ ؛ ج.۱۰ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۷۶-۴ : ؛ ج.۱۱ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۳-۲ : ؛ ج.۱۲ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۶۶-۵ : ؛ ج.۱۳ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۵-۶ : ؛ ج.۱۴ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۶-۳ : ؛ ج.۱۵ ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۷-۰ : ؛ ج.۱۶:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۸-۷ ؛ ج.۱۷:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۸۹-۴ ؛ ج.۱۸ : ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۰-۰ ؛ ج.۱۹:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۱-۷ ؛ ج.۲۰:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۲-۴ ؛ ج.۲۱: ۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۳-۱ ؛ ج.۲۲:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۴-۸ ؛ ج.۲۳:۹۷۸-۶۰۰-۷۱۵۰-۹۵-۵

مندرجات : ج.۱. کتاب عقل و علم و جهل.- ج.۲. کتاب توحید.- ج.۳. کتاب عدل و معاد.- ج.۴. کتاب احتجاج و مناظره.- ج. ۵. تاریخ پیامبران.- ج.۶. تاریخ حضرت محمد صلی الله علیه وآله.- ج.۷. کتاب امامت.- ج.۸. تاریخ امیرالمومنین.- ج.۹. تاریخ حضرت زهرا و امامان والامقام حسن و حسین و سجاد و باقر علیهم السلام.- ج.۱۰. تاریخ امامان والامقام حضرات صادق، کاظم، رضا، جواد، هادی و عسکری علیهم السلام.- ج.۱۱. تاریخ امام مهدی علیه السلام.- ج.۱۲. کتاب آسمان و جهان - ۱.- ج.۱۳. آسمان و جهان - ۲.- ج.۱۴. کتاب ایمان و کفر.- ج.۱۵. کتاب معاشرت، آداب و سنت ها و معاصی و کبائر.- ج.۱۶. کتاب مواعظ و حکم.- ج.۱۷. کتاب قرآن، ذکر، دعا و زیارت.- ج.۱۸. کتاب ادعیه.- ج.۱۹. کتاب طهارت و نماز و روزه.- ج.۲۰. کتاب خمس، زکات، حج، جهاد، امر به معروف و نهی از منکر، عقود و معاملات و قضاوت

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

ناشر دیجیتالی : مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

یادداشت : ج.۲ - ۸ و ۱۰ - ۱۶ (چاپ اول: ۱۳۹۲) (فیپا).

موضوع : احادیث شیعه -- قرن ۱۱ق.

شناسه افزوده : نهاد کتابخانه های عمومی کشور، مجری پژوهش

شناسه افزوده : نهاد کتابخانه های عمومی کشور. موسسه انتشارات کتاب نشر

رده بندی کنگره : BP۱۳۵/م۳ب۳۰۴۲۱۶۷ ۱۳۹۲

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۲۱۲

شماره کتابشناسی ملی : ۳۳۴۸۹۸۵

ص: ۱

**[ترجمه]

تتمه أبواب الإیمان و الإسلام و التشیع و معانیها و فضلها و صفاتها

باب ۱۵ فضائل الشیعه

الآیات

النساء: وَ مَنْ یُطِعِ اللَّهَ وَ الرَّسُولَ فَأُولئِکَ مَعَ الَّذِینَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ مِنَ النَّبِیِّینَ وَ الصِّدِّیقِینَ وَ الشُّهَداءِ وَ الصَّالِحِینَ وَ حَسُنَ أُولئِکَ رَفِیقاً ذلِکَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ وَ کَفی بِاللَّهِ عَلِیماً(۱)

المائده: وَ مَنْ یَتَوَلَّ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ الَّذِینَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغالِبُونَ (۲)

الأحزاب: یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اذْکُرُوا اللَّهَ ذِکْراً کَثِیراً وَ سَبِّحُوهُ بُکْرَةً وَ أَصِیلًا هُوَ الَّذِی یُصَلِّی عَلَیْکُمْ وَ مَلائِکَتُهُ لِیُخْرِجَکُمْ مِنَ الظُّلُماتِ إِلَی النُّورِ وَ کانَ بِالْمُؤْمِنِینَ رَحِیماً تَحِیَّتُهُمْ یَوْمَ یَلْقَوْنَهُ سَلامٌ وَ أَعَدَّ لَهُمْ أَجْراً کَرِیماً(۳)

المؤمن: الَّذِینَ یَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَ مَنْ حَوْلَهُ یُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَ یُؤْمِنُونَ بِهِ وَ یَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِینَ آمَنُوا رَبَّنا وَسِعْتَ کُلَّ شَیْ ءٍ رَحْمَةً وَ عِلْماً فَاغْفِرْ لِلَّذِینَ تابُوا

۱- ۱. النساء: ۶۹ و ۷۰.

۲- ۲. المائده: ۵۶.

۳- ۳. الأحزاب: ۴۱- ۴۴.

وَ اتَّبَعُوا سَبِیلَکَ وَ قِهِمْ عَذابَ الْجَحِیمِ رَبَّنا وَ أَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِی وَعَدْتَهُمْ وَ مَنْ صَلَحَ مِنْ آبائِهِمْ وَ أَزْواجِهِمْ وَ ذُرِّیَّاتِهِمْ إِنَّکَ أَنْتَ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ وَ قِهِمُ السَّیِّئاتِ وَ مَنْ تَقِ السَّیِّئاتِ یَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَ ذلِکَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِیمُ (۱)

الحجرات: وَ لکِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَیْکُمُ الْإِیمانَ وَ زَیَّنَهُ فِی قُلُوبِکُمْ وَ کَرَّهَ إِلَیْکُمُ الْکُفْرَ وَ الْفُسُوقَ وَ الْعِصْیانَ أُولئِکَ هُمُ الرَّاشِدُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَ نِعْمَةً وَ اللَّهُ عَلِیمٌ حَکِیمٌ (۲)

lt;meta info="- وَ مَنْ یُطِعِ اللَّهَ وَ الرَّسُولَ فَأُولئِکَ مَعَ الَّذِینَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ مِنَ النَّبِیِّینَ وَ الصِّدِّیقِینَ وَ الشُّهَداءِ وَ الصَّالِحِینَ وَ حَسُنَ أُولئِکَ رَفِیقاً ذلِکَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ وَ کَفی بِاللَّهِ عَلِیماً. - . نساء / ۶۹-۷۰ -

{و کسانی که از خدا و پیامبر اطاعت کنند، در زمره کسانی خواهند بود که خدا ایشان را گرامی داشته [یعنی] با پیامبران و راستان و شهیدان و شایستگانند و آنان چه نیکو همدمانند. این تفضّل از جانب خداست، و خدا بس داناست.}

- وَ مَنْ یَتَوَلَّ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ الَّذِینَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغالِبُونَ. - .مائده / ۵۶ -

{و هر کس خدا و پیامبر او و کسانی را که ایمان آورده اند ولیّ خود بداند [پیروز است، چرا که] حزب خدا همان پیروزمندانند.}

- یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اذْکُرُوا اللَّهَ ذِکْراً کَثِیراً وَ سَبِّحُوهُ بُکْرَةً وَ أَصِیلًا هُوَ الَّذِی یُصَلِّی عَلَیْکُمْ وَ مَلائِکَتُهُ لِیُخْرِجَکُمْ مِنَ الظُّلُماتِ إِلَی النُّورِ وَ کانَ بِالْمُؤْمِنِینَ رَحِیماً تَحِیَّتُهُمْ یَوْمَ یَلْقَوْنَهُ سَلامٌ وَ أَعَدَّ لَهُمْ أَجْراً کَرِیماً. - .احزاب / ۴۱ -۴۴ -

{ای کسانی که ایمان آورده اید، خدا را یاد کنید، یادی بسیار. و صبح و شام او را به پاکی بستایید. اوست کسی که با فرشتگان خود بر شما درود می فرستد تا شما را از تاریکی ها به سوی روشنایی برآورد، و به مؤمنان همواره مهربان است. درودشان. روزی که دیدارش کنند. سلام خواهد بود، و برای آنان پاداشی نیکو آماده کرده است.}

- الَّذِینَ یَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَ مَنْ حَوْلَهُ یُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَ یُؤْمِنُونَ بِهِ وَ یَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِینَ آمَنُوا رَبَّنا وَسِعْتَ کُلَّ شَیْ ءٍ رَحْمَةً وَ عِلْماً فَاغْفِرْ لِلَّذِینَ تابُواوَ اتَّبَعُوا سَبِیلَکَ وَ قِهِمْ عَذابَ الْجَحِیمِ رَبَّنا وَ أَدْخِلْهُمْ جَنَّاتِ عَدْنٍ الَّتِی وَعَدْتَهُمْ وَ مَنْ صَلَحَ مِنْ آبائِهِمْ وَ أَزْواجِهِمْ وَ ذُرِّیَّاتِهِمْ إِنَّکَ أَنْتَ الْعَزِیزُ الْحَکِیمُ وَ قِهِمُ السَّیِّئاتِ وَ مَنْ تَقِ السَّیِّئاتِ یَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ وَ ذلِکَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِیمُ. - . غافر/۷-۹ -

{کسانی که عرش [خدا] را حمل می کنند، و آنها که پیرامون آنند، به سپاس پروردگارشان تسبیح می گویند و به او ایمان دارند و برای کسانی که گرویده اند طلب آمرزش می کنند: «پروردگارا، رحمت و دانش تو بر هر چیز احاطه دارد کسانی را که توبه کرده و راه تو را دنبال کرده اند ببخش و آنها را از عذاب آتش نگاه دار.» «پروردگارا، آنان را در باغ های جاوید که وعده شان داده ای، با هر که از پدران و همسران و فرزندانشان که به صلاح آمده اند، داخل کن، زیرا تو خود ارجمند و حکیمی. و آنان را از بدی ها نگاه دار، و هر که را در آن روز از بدی ها حفظ کنی، البتّه رحمتش کرده ای و این همان کامیابی بزرگ است».}

- وَ لکِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَیْکُمُ الْإِیمانَ وَ زَیَّنَهُ فِی قُلُوبِکُمْ وَ کَرَّهَ إِلَیْکُمُ الْکُفْرَ وَ الْفُسُوقَ وَ الْعِصْیانَ أُولئِکَ هُمُ الرَّاشِدُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَ نِعْمَةً وَ اللَّهُ عَلِیمٌ حَکِیمٌ. - . حجرات / ۷ - ۸ -

{لیکن خدا ایمان را برای شما دوست داشتنی گردانید و آن را در دل های شما بیداراست و کفر و پلیدکاری و سرکشی را در نظرتان ناخوشایند ساخت. آنان [که چنین اند] ره یافتگانند. [و این] بخششی از خدا و نعمتی [از اوست]، و خدا دانای سنجیده کار است.}

**[ترجمه]

تفسیر

وَ مَنْ یُطِعِ اللَّهَ قال الطبرسی قِیلَ: نَزَلَتْ فِی ثَوْبَانَ مَوْلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۳) وَ کَانَ شَدِیدَ الْحُبِّ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَلِیلَ الصَّبْرِ عِنْدَهُ فَأَتَاهُ ذَاتَ یَوْمٍ وَ قَدْ تَغَیَّرَ لَوْنُهُ وَ نَحَلَ جِسْمُهُ فَقَالَ علیه السلام یَا ثَوْبَانُ مَا غَیَّرَ لَوْنَکَ فَقَالَ یَا رَسُولَ اللَّهِ مَا بِی مِنْ مَرَضٍ وَ لَا وَجَعٍ غَیْرُ أَنِّی إِذَا لَمْ أَرَکَ اشْتَقْتُ إِلَیْکَ حَتَّی أَلْقَاکَ ثُمَّ ذَکَرْتُ الْآخِرَةَ فَأَخَافُ أَنْ لَا أَرَاکَ هُنَاکَ لِأَنِّی عَرَفْتُ أَنَّکَ تُرْفَعُ مَعَ النَّبِیِّینَ وَ إِنِّی إِنْ أُدْخِلْتُ الْجَنَّةَ کُنْتُ فِی مَنْزِلٍ أَدْنَی مِنْ مَنْزِلَتِکَ وَ إِنْ لَمْ أُدْخِلِ الْجَنَّةَ فَلَا أَحْسَبُ أَنْ أَرَاکَ أَبَداً فَنَزَلَتِ الْآیَةُ.

ثُمَّ قَالَ صلی الله علیه و آله وَ الَّذِی نَفْسِی بِیَدِهِ لَا یُؤْمِنَنَّ عَبْدٌ حَتَّی أَکُونَ أَحَبَّ إِلَیْهِ مِنْ نَفْسِهِ وَ أَبَوَیْهِ وَ أَهْلِهِ وَ وُلْدِهِ وَ النَّاسِ أَجْمَعِینَ.

وَ قِیلَ إِنَّ أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالُوا مَا یَنْبَغِی لَنَا أَنْ نُفَارِقَکَ فَإِنَّا لَا نَرَاکَ إِلَّا فِی الدُّنْیَا فَأَمَّا فِی الْآخِرَةِ فَإِنَّکَ تُرْفَعُ فَوْقَنَا بِفَضْلِکَ فَلَا نَرَاکَ فَنَزَلَتِ الْآیَةُ عَنْ قَتَادَةَ وَ مَسْرُوقِ بْنِ الْأَجْدَعِ.

ثم قال و المعنی وَ مَنْ یُطِعِ اللَّهَ بالانقیاد لأمره و نهیه وَ الرَّسُولَ باتباع

ص: ۲

۱- ۱. المؤمن: ۷- ۹.

۲- ۲. الحجرات: ۷- ۸.

۳- ۳. أخرج السیوطی فی الدّر المنثور ج ۲ ص ۱۸۲ فی ذلک روایات عن الطبرانی و ابن مردویه و أبی نعیم فی الحلیه و الضیاء المقدسی فی صفه الجنه و ابن جریر و ابن أبی حاتم و غیرهم.

شریعته و الرضا بحکمه فَأُولئِکَ مَعَ الَّذِینَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ فی الجنه ثم بین المنعم علیهم فقال مِنَ النَّبِیِّینَ وَ الصِّدِّیقِینَ یرید أنه یستمتع برؤیتهم و زیارتهم و الحضور معهم فلا ینبغی أن یتوهم من أجل أنهم فی أعلی علیین أنه لا یراهم و قیل فی معنی الصدیق إنه المصدق بکل ما أمر الله به و بأنبیائه لا یدخله فی ذلک شک و یؤیده قوله وَ الَّذِینَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَ رُسُلِهِ أُولئِکَ هُمُ الصِّدِّیقُونَ (۱) وَ الشُّهَداءِ یعنی المقتولین فی الجهاد وَ الصَّالِحِینَ أی صلحاء المؤمنین الذین لم تبلغ درجتهم درجه النبیین و الصدیقین و الشهداء وَ حَسُنَ أُولئِکَ رَفِیقاً معناه من یکون هؤلاء رفقاؤه فأحسن بهم من رفیق أو فما أحسنهم من رفیق.

ثم- روی ما سیأتی بروایه العیاشی عن أبی بصیر عن أبی عبد الله علیه السلام (۲): ثم قال ذلِکَ إشاره إلی الکون مع النبیین و الصدیقین الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ ما تفضل الله به علی من أطاعه وَ کَفی بِاللَّهِ عَلِیماً بالعصاه و المطیعین و المنافقین و المخلصین و قیل معناه حسبک الله عالما بکنه جزاء المطیعین علی حقه و توفیر الحظ فیه انتهی (۳).

و أقول قد مضت أخبار کثیره فی کتاب الإمامه(۴)

فی أن الصدیقین و الشهداء هم الأئمه علیهم السلام بل الصالحین أیضا وَ قَدْ رَوَی الْکُلَیْنِیُّ ره فِی رَوْضَهِ الْکَافِی (۵) فِی حَدِیثٍ طَوِیلٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: أَ لَمْ تَسْمَعُوا مَا ذَکَرَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِ أَتْبَاعِ الْأَئِمَّهِ الْهُدَاهِ وَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ قَالَ فَأُولئِکَ مَعَ الَّذِینَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ إِلَی قَوْلِهِ وَ حَسُنَ أُولئِکَ رَفِیقاً فَهَذَا وَجْهٌ مِنْ وُجُوهِ فَضْلِ أَتْبَاعِ الْأَئِمَّهِ فَکَیْفَ بِهِمْ وَ بِفَضْلِهِمْ.

۱- ۱. الحدید: ۱۹.

۲- ۲. أبو بصیر عن أبی عبد اللّه علیه السلام أنّه قال: یا أبا محمّد لقد ذکرکم اللّه فی کتابه ثمّ تلا هذه الآیه، و قال: فالنبی رسول اللّه، و نحن الصدیقون و الشهداء. و أنتم الصالحون فتسموا بالصلاح کما سماکم اللّه تعالی.

۳- ۳. مجمع البیان ج ۳ ص ۷۲.

۴- ۴. راجع ج ۲۴ ص ۳۰- ۴۰. من هذه الطبعه الحدیثه.

۵- ۵. الکافی ج ۸ ص ۱۰ فی رساله أبی عبد اللّه علیه السلام الی جماعه الشیعه.

و فی تفسیر علی بن إبراهیم النَّبِیِّینَ رسول الله وَ الصِّدِّیقِینَ علی وَ الشُّهَداءِ الحسن و الحسین وَ الصّالِحِینَ الأئمه وَ حَسُنَ أُولئِکَ رَفِیقاً القائم من آل محمد صلوات الله علیهم (۱) وَ مَنْ یَتَوَلَّ اللّهَ هذه الآیه بعد قوله سبحانه إِنَّما وَلِیُّکُمُ اللّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِینَ آمَنُوا(۲) و قد مر أن الذین آمنوا أمیر المؤمنین و الأئمه صلوات الله علیهم بالروایات المتواتره من طرق العامه و الخاصه(۳) فمن تولاهم و نصرهم و اتخذهم أئمه فهم حزب الله و أنصاره و هم الغالبون فی الدنیا بالحجه و فی الآخره بالانتقام من أعدائهم و ظهور حجتهم بل فی الدنیا أیضا فی زمن القائم علیه السلام.

هُوَ الَّذِی یُصَلِّی عَلَیْکُمْ وَ مَلائِکَتُهُ (۴) فی المجمع الصلاه من الله تعالی المغفره و الرحمه و قیل الثناء و قیل هی الکرامه و أما صلاه الملائکه فهی دعاؤهم و قیل طلبهم إنزال الرحمه من الله تعالی لِیُخْرِجَکُمْ مِنَ الظُّلُماتِ إِلَی النُّورِ أی من الجهل بالله سبحانه إلی معرفته فشبه الجهل بالظلمات و المعرفه بالنور لأن هذا یقود إلی الجنه و ذلک یقود إلی النار و قیل من الضلاله إلی الهدی بألطافه و هدایته و قیل من ظلمات النار إلی نور الجنه وَ کانَ بِالْمُؤْمِنِینَ رَحِیماً خص المؤمنین بالرحمه دون غیرهم لأن الله سبحانه جعل الإیمان بمنزله العله فی إیجاب الرحمه و النعمه العظیمه التی هی الثواب تَحِیَّتُهُمْ یَوْمَ یَلْقَوْنَهُ سَلامٌ أی یحیی بعضهم بعضا یوم یلقون ثواب الله بأن یقولوا السلامه لکم من جمیع الآفات و لقاء الله سبحانه لقاء ثوابه عز و جل.

و روی عن البراء بن عازب أنه قال یوم یلقون ملک الموت لا یقبض روح مؤمن إلا سلم علیه فعلی هذا یکون المعنی تحیه المؤمن من ملک الموت یوم یلقونه

۱- ۱. تفسیر القمّیّ ص ۱۳۱.

۲- ۲. المائده: ۵۵.

۳- ۳. راجع ج ۳۵ ص ۱۸۳- ۲۰۶ من هذه الطبعه النفیسه.

۴- ۴. الأحزاب: ۴۲.

أن يسلم عليهم و ملك الموت مذكور فى الملائكه وَ أَعَدَّ لَهُمْ أَجْراً كَرِيماً أى ثوابا جزيلا انتهى (۱)

**[ترجمه]مرحوم طبرسی در ذیل آیه اوّل می فرماید: برخی گفته اند این آیه درباره ثوبان، غلام حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله نازل شده است. ثوبان علاقه زیادی به آن حضرت داشت و طاقت فراق و جدایی از آن جناب نداشت. روزی با رنگ پریده و تنی رنجدیده نزد آن حضرت شتافت، حضرت فرمود: «چرا رنگ از چهره ات پریده است؟» عرض کرد: «یا رسول اللّه! بیماری و کسالتی ندارم جز شوق دیدار شما در زمان فراق و اندیشه قیامت و عالم آخرت و ترس از جدایی و مفارقت حضرتت در آن عالم، زیرا چنین دانستم که تو با سایر پیامبران در طبقات و درجات بالای بهشت باشی و من اگر چه در بهشت جای گیرم، ولی در مقام نازل و درجه پایین باشم و اگر شایسته ورود بهشت نباشم، هرگز شما را در آن عالم زیارت نخواهم کرد.» سخن ثوبان بدینجا که رسید، ناگهان این آیه نازل شد و حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله بعد از بیان آیه شریفه،فرمود: «سوگند به آن کس که جانم در دست اوست، هیچ بنده مؤمن کامل نخواهد شد، مگر آنگاه که مرا از خویش و پدر و مادر و همسر و فرزندانش و تمام مردم دیگر بیشتر دوست بدارد.»

برخی در شأن نزول آیه گفته اند: یاران پیامبر صلی الله علیه و آله خطاب به آن حضرت گفتند: «سزاوار نیست که ما از شما جدا شویم، زیرا فقط در این دنیا توفیق دیدار حضرتت را داریم، ولی در آخرت چون مقام شما بالاست، توانایی

زیارتت برای ما نیست.» در اینجا به قول «قتاده» و «مسروق بن اجدع»، این آیه نازل شد.

سپس می فرماید: معنای آیه چنین است: «آنهایی که اطاعت می کنند خدا را در تسلیم بودن اوامر و نواهی او و پیرو رسول او هستند، در انجام برنامه دین او و رضایت و خشنودی از حکومت او با کسانی که خداوند به آنها لطف و عنایت فرموده، یعنی انبیا و صدّیقان و شهیدان و نیکوکاران در بهشت محشور خواهند شد و از زیارت و دیدار آنها بهره می برند، پس گمان نشود که چون مقام آنها بالاست، دیگران توانایی زیارتشان را ندارند.»

برخی گویند، صدیق کسی است که تمام دستورها و اوامر خداوند را باور داشته و در قبول آنها دچار شک و تردید نباشد. خود قرآن هم در جای دیگر همین معنی را تأیید فرموده، چنانچه می فرماید: «وَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَ رُسُلِهِ أُولئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُون»، {آنهایی که خدا و پیامبران او را باور

داشته باشند، صدیقین آنها هستند.} - . حدید / ۱۹ -

مقصود از شهیدان در آیه شریفه، آنهایند که در راه مبارزه با دشمن خدا وجهاد در راه خدا کشته شده اند و صالحین، نیکوکارانی هستند که به خداوند ایمان دارند، ولی درجه آنها به انبیا و صدیقان و شهدا نرسیده. بعد از این می فرماید: «وَ حَسُنَ أُولئِكَ رَفِيقا»، {اینها که برشمردیم همراهان و رفقای خوبی هستند.} - . نساء / ۶۹ -

مرحوم طبرسی بعد از این بیان، روایتی را که عیاشی از حضرت صادق علیه السلام نقل کرده و ما نیز در بخش روایات آورده ایم، ذکر می فرماید و سپس دنباله معنی آیه را می گیرد که قرآن بعد از بیان رفاقت مؤمنین و اطاعت کنندگان از خدا و رسول با انبیا و صدیقان و شهیدان و نیکوکاران و توجه دادن به ارزش و خوبی این رفاقت،می فرماید این همراهی و همنشینی

با این افراد ممتاز در بهشت، لطف و عنایتی است از خداوند به آن کس که فرمانش را ببرد و اطاعتش کند و خداوند داناست به آن کس که معصیت یا فرمانبرداری کند، منافق باشد یا مخلص.

و نیز به قولی معنای این جمله (و علم خدا کفایت کند) این است: «دانایی خداوند به پاداش اطاعت کنندگان و فراوانی بهره آنها تو را کفایت می کند - . مجمع البیان ۳: ۷۲ - .» مؤلف: در کتاب امامت روایاتی را آورده ایم که می فرمایند مقصود از صدیقان و شهیدان و نیکوکاران، ائمه علیهم السلام هستند، چنانچه مرحوم کلینی در روضه کافی ضمن یک روایت طولانی، از حضرت صادق علیه السلام چنین نقل می کند که به شیعیان خویش فرمود: «آیا نشنیده اید آنچه را خداوند در فضیلت پیروی از پیشوایان و رهبران فرموده، آنها که پیروی از ائمّه کنند، مؤمنین هستند و خداوند فرموده این افرادی که پیروی می کنند، با آنهایی که مشمول لطف و عنایت خدایند ...» و همین آیه را قرائت فرمودند، تا آنجا که می فرماید: «اینها خوب رفیقانی هستند.» - . کافی ۸: ۱۰ نامه ای که حضرت صادق علیه السلام به شیعیان نوشتند. -

این آیه یکی از جهات فضیلت پیروی از ائمه است، تا چه رسد به خود آنها و برتریشان بر دیگران.

در تفسیر علیّ بن ابراهیم گوید: منظور از «نبیین»، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ، «صدّیقان» حضرت علی علیه السلام ،«شهیدان» امام حسن و امام حسین علیه السلام ،«صالحان» سایر پیشوایان و «اینها خوب رفیقانی هستند»، قائم آل محمّد صلی الله علیه و آله است. - . تفسیر قمی: ۱۳۱ -

تفسیر آیه بعد که فرمود: «هر کس ولی و فرمانروای او خدا و ...»

این آیه بعد از آیه دیگری است که می فرماید: «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُواْ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاَةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ»، {ولیّ امر و یاور شما، تنها خدا و رسول و آن مؤمنانی خواهند بود که نماز بپا داشته و به فقیران در حال رکوع، زکوه می دهند} - . مائده / ۵۵ - و قبلا گفتیم که مقصود از «مؤمنان» در این آیه، حضرت علی علیه السلام و سایر پیشوایان علیه السلام خواهند بود و بر این مضمون، روایات زیادی از طریق عامّه و خاصّه رسیده است .

بنابراین معنی آیه چنین است: «هر کس که آنها را دوست بدارد و آن پیشوایان را فرمانروای خویش بداند و به یاری آنان بشتابد، از حزب خداست و در شمار یاران حق است، و همین هایند افرادی که در دنیا با استدلال و منطق علمی بر دشمنان چیره شوند و در آخرت و نیز زمان ظهور حضرت مهدی علیه السلام انتقام خویش را از آنها بگیرند.»

و در تفسیر آیات بعد که از سوره احزاب است، دوّمین آیه آن که می فرماید: « هُوَ الَّذِی يُصَلِّی عَلَيْكُمْ وَ مَلائِكَتُه»، {اوست خدایی که او و هم فرشتگانش بر شما بندگانش رحمت می فرستند} - . احزاب / ۴۳ - ، صاحب مجمع البیان گوید: «منظور از کلمه «صلوه»در این آیه (که ما آن را به رحمت ترجمه کردیم)، اگر نسبت به خدا باشد، یعنی صلوه خدا آمرزش و رحمت است و به قولی منظور ثنا و ستایش نیز هست و همچنین کرامت خدا هم گفته شده، ولی مقصود از صلوه ملائکه و فرشتگان،دعا و نیایش آنهاست و بنا به قولی طلب رحمت از خداوند است.» در هر حال معنی آیه چنین است: «اوست خدایی که او و هم فرشتگانش بر شما بندگان رحمت فرستند تا شما را از تاریکی ها به سوی روشنایی بیرون سازد.» مقصود از

تاریکی ها، جهل و نادانی به خداوند و نور، معرفت و شناسایی اوست.

در این آیه شریفه، جهل را به ظلمت و معرفت را به نور تشبیه فرموده، زیرا معرفت همچون نوری است که انسان را به سوی بهشت راهنمایی می کند و جهل، ظلمتی است که سرانجام آن دوزخ است، و به قولی مقصود از ظلمت، گمراهی به نور هدایت است یا مراد از ظلمت، آتش دوزخ به نور بهشت است. در هر صورت معنی درست ایناست یعنی: «خداوند شما را از تاریکی ها بیرون می سازد و به روشنایی راهنماییمی فرماید و او بر اهل ایمان بسیار رؤف و مهربان است.»

در این آیه تنها مؤمنین را از رحمت خداوند بهره مند می داند، زیرا علّت بهره وری از رحمت بزرگ و نعمت های بی پایان خداوند در عالم آخرت، تنها ایمان است و بس. سپس قرآن می فرماید: «تحیّت مؤمنان و پذیرایی ایشان روزی که به لقای رحمت حق نائل شوند، سلام خدا و بشارت لطف الهی خواهد بود»، یعنی در روزی که ثواب خدا را ملاقات کنند، چون منظور از لقایحق، لقای ثواب خداست، برای یکدیگر تقاضای سلامتی از آفات می کنند.

براء بن عازب گوید: منظور آیه از «روز لقای حق»، برخورد با فرشته مرگ است، زیرا او جان مؤمنی را نمی گیرد، مگر اینکه بر او سلام می کند.بنابراین تحیّت مؤمن از فرشته مرگ است. بعد از بیان تحیّت مؤمنان، قرآن می فرماید: «و برای آنها پاداش با کرامت و شرافت مهیا فرموده، یعنی ثواب فراوان.» - . مجمع البیان ۸: ۳۶۲ -

**[ترجمه]

تفسیر و أقول

رَوَی الْعَامَّهُ بِأَسَانِیدَ جَمَّهٍ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: صَلَّتِ الْمَلَائِکَهُ عَلَیَّ وَ عَلَی عَلِیٍّ سَبْعَ سِنِینَ وَ ذَلِکَ أَنَّهُ لَمْ یُصَلِّ فِیهَا أَحَدٌ غَیْرِی وَ غَیْرُهُ (۲).

وَ رَوَی الصَّدُوقُ فِی التَّوْحِیدِ فِی حَدِیثٍ طَوِیلٍ (۳) عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام یَقُولُ فِیهِ: وَ قَدْ سَأَلَهُ رَجُلٌ عَمَّا اشْتَبَهَ عَلَیْهِ مِنَ الْآیَاتِ وَ اللِّقَاءُ هُوَ الْبَعْثُ فَإِنَّ جَمِیعَ مَا فِی کِتَابِ اللَّهِ مِنْ لِقَائِهِ فَإِنَّهُ یَعْنِی بِذَلِکَ الْبَعْثَ وَ کَذَلِکَ قَوْلُهُ تَحِیَّتُهُمْ یَوْمَ یَلْقَوْنَهُ سَلامٌ یَعْنِی أَنَّهُ لَا یَزُولُ الْإِیمَانُ عَنْ قُلُوبِهِمْ یَوْمَ یُبْعَثُونَ.

و قال فی المجمع فی قوله تعالی الَّذِینَ یَحْمِلُونَ الْعَرْشَ عباده لله و امتثالا لأمره وَ مَنْ حَوْلَهُ یعنی الملائکه المطیفین بالعرش و هم الکروبیون و ساده الملائکه یُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ أی ینزهون ربهم عما یصفه به هؤلاء المجادلون و قیل یسبحونه بالتسبیح المعهود و یحمدونه علی إنعامه وَ یُؤْمِنُونَ بِهِ أی و یصدقون به و یعترفون بوحدانیته وَ یَسْتَغْفِرُونَ أی یسألون الله المغفره لِلَّذِینَ آمَنُوا من أهل الأرض أی صدقوا بوحدانیه الله و اعترفوا بإلهیته و بما یجب الاعتراف به و یقولون فی دعائهم لهم رَبَّنا وَسِعْتَ کُلَّ شَیْ ءٍ رَحْمَهً وَ عِلْماً أی وسعت رحمتک و علمک کل شی ء.

و المراد بالعلم المعلوم کما فی قوله وَ لا یُحِیطُونَ بِشَیْ ءٍ مِنْ عِلْمِهِ (۴) أی بشی ء من معلومه علی التفصیل فجعل العلم فی موضع المعلوم و المعنی أنه لا

۱- ۱. مجمع البیان ج ۸ ص ۳۶۲ و ۳۶۳.

۲- ۲. أخرجها ابن شهرآشوب فی مناقب آل أبی طالب ج ۲ ص ۱۶، عن جمع من أصحاب السنن، و تری فی البحار ج ۳۸ ص ۲۰۱- ۲۸۸ أحادیث فی ذلک. أخرجها المصنّف من المصادر المختلفه فراجع الطبعه الحدیثه.

۳- ۳. التوحید ص ۲۷۴، فی حدیث یذکره من ص ۲۵۹- ۲۷۷.

۴- ۴. البقره: ۲۵۵.

اختصاص لمعلوماتک بل أنت عالم بکل معلوم و لا یختص رحمتک حیا دون حی بل شملت جمیع الحیوانات و فی هذا تعلیم الدعاء لیبدأ بالثناء علیه قبل السؤال فَاغْفِرْ لِلَّذِینَ تابُوا من الشرک و المعاصی وَ اتَّبَعُوا سَبِیلَکَ الذی دعوت إلیه عبادک و هو دین الإسلام وَ قِهِمْ أی و ادفع عنهم عَذابَ الْجَحِیمِ و فی هذه الآیه دلاله علی أن إسقاط العقاب عند التوبه تفضل من الله إذ لو کان واجبا لکان لا- یحتاج فیه إلی مساءلتهم بل کان یفعله الله سبحانه لا محاله رَبَّنا وَ أَدْخِلْهُمْ مع قبول توبتهم و وقایتهم النار جَنّاتِ عَدْنٍ الَّتِی وَعَدْتَهُمْ علی ألسن أنبیائک وَ مَنْ صَلَحَ مِنْ آبائِهِمْ وَ أَزْواجِهِمْ وَ ذُرِّیّاتِهِمْ لیکمل أنسهم و یتم سرورهم إِنَّکَ أَنْتَ الْعَزِیزُ القادر علی ما تشاء الْحَکِیمُ فی أفعالک وَ قِهِمُ السَّیِّئاتِ أی و قهم عذاب السیئات و یجوز أن یکون العذاب هو السیئات و سماه السیئات اتساعا کما قال وَ جَزاءُ سَیِّئَهٍ سَیِّئَهٌ مِثْلُها(۱) وَ مَنْ تَقِ السَّیِّئاتِ یَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ أی و من تصرف عنه شر معاصیه فتفضلت علیه یوم القیامه بإسقاط عقابها فقد أنعمت علیه وَ ذلِکَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِیمُ أی الظفر بالبغیه و الفلاح العظیم انتهی (۲).

وَ أَقُولُ: رَوَی الصَّدُوقُ فِی الْعُیُونِ عَنِ الرِّضَا علیه السلام فِی حَدِیثٍ طَوِیلٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: وَ إِنَّ الْمَلَائِکَهَ لَخُدَّامُنَا وَ خُدَّامُ مُحِبِّینَا یَا عَلِیُّ الَّذِینَ یَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَ مَنْ حَوْلَهُ یُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ... وَ یَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِینَ آمَنُوا بِوَلَایَتِنَا(۳).

وَ فِی الْکَافِی بِإِسْنَادِهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ رَفَعَهُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ أَعْطَی التَّائِبِینَ ثَلَاثَ خِصَالٍ لَوْ أَعْطَی خَصْلَهً مِنْهَا جَمِیعَ أَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ لَنَجَوْا بِهَا.

قَوْلُهُ الَّذِینَ یَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَ مَنْ حَوْلَهُ إِلَی قَوْلِهِ وَ ذلِکَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِیمُ (۴).

۱- ۱. الشوری: ۴۰.

۲- ۲. مجمع البیان ج ۸ ص ۵۱۵.

۳- ۳. عیون أخبار الرضا« ع» ج ۱ ص ۲۶۲.

۴- ۴. الکافی ج ۲ ص ۴۳۲.

وَ لكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمانَ قد مر تفسيره (۱)

فی باب فضل الإيمان.

**[ترجمه]دانشمندان عامه از طرق بسیار، از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل کرده اند که فرمود: «فرشتگان هفت سال بر من و علی درود فرستادند، و این ایّام، روزگاری بود که غیر از من و علی علیه السلام نمازگزاری نبود.» - . مناقب ابن شهر آشوب ۲: ۱۶ و بحار الانوار۳۸: ۲۰۱ -

شیخ صدوق در کتاب توحید، ضمن روایت مفضّلی - . توحید: ۲۷۴ - که از حضرت علی علیه السلام نقل می کند در جواب مردیکه از تفسیر آیاتی سؤال می کرد، فرمود: «مقصود از لقا در تمام مواردی که در قرآن ذکر شده، بعث و برانگیختن روز قیامت است. همچنین آنجا که می فرماید«تحیّت مؤمنان در روز لقای او سلام است»، یعنی روزی که از جایگاه خویش به پا می خیزند، ایمان از دل آنها زائل نمی شود.»

و تفسیر آیات سوره مؤمن، چنانچه مرحوم طبرسی در مجمع البیان می گوید، چنین است:

«فرشتگانی که عرش الهی را بر دوش گرفته اند تا فرمان خدا را ببرند» و آنهایی که اطراف عرش می گردند، یعنی کرّوبیان و آنها که نسبت به سایر فرشتگان سیادت و آقایی دارند،«به تسبیح و ستایش حق مشغولند» و خدا را از آنچه که این ستیزه جویان (یعنی اعرابی که در قبول دعوت خدا و ایمان به او با پیامبر گفتگو و جدال داشتند) به او نسبت می دهند تنزیه می کنند و به قول بعضی، یعنی تسبیح می کنند خدا را به آن نحوه که در پیمان اوّل تعهّد کرده اند و او را بر نعمت دادنش می ستایند و به خدا ایمان دارند، چه او را باور داشته و به یگانگی حضرتش معترفند و از خدا طلب آمرزش می کنند برای مؤمنان از اهل زمین که همچون فرشتگان خدایی خدا را باور کرده و بدانچه باید اعتراف دارند، و فرشتگان در دعای بر مؤمنین می گویند ای خدایی که علم و رحمت بی منتهایت همه چیز و همه عالم را فرا گرفته ...»

منظور از کلمه «علم» در آیه، معلوم (دانسته شده) است، چنانچه در آیه دیگر می فرماید: « وَ لا یُحِیطُونَ بِشَيْ ءٍ مِنْ عِلْمِه»، {مردمان به چیزی از علم حق احاطه نیابند} - . بقره / ۲۵۵ -

بنابراین «علم» را در محلّ معلوم قرار داده اند و معنی چنین است: «معلومات تو محدود نیست همچون رحمتت، بلکه همه چیز را دانایی، و رحمت تو شامل همگان است حتی حیوانات.»ضمنا فرشتگان، طرز دعا کردن را به ما تعلیم می دهند که باید اول خدا را ثنا گفت و تنزیه و تقدیس کرد، سپس از او چیزی خواست، چنانچه خودشان ابتدا تسبیح می کنند، بعد عرض می کنند پروردگارا! آنهایی را که از شرک و گناه بازگشته و پیرو راه تو یعنی دین اسلام شدند، بیامرز و هم عذاب دوزخ را از آنها دور ساز. این آیه شریفه دلالت دارد بر اینکه، برداشتن عذاب بعد از توبه، لطف و عنایتی است از خداوند و چنین نیست که هر گاه ما توبه کردیم، بر خداوند واجب و لازم باشد که عذاب خویش را از ما دور سازد، زیرا اگر چنین بود فرشتگان برای توبه کنندگان تمنّای رفع عذاب نداشتند، بلکه خداوند به اجبار عذاب را از آنها برمی داشت. دنباله دعای فرشتگان: بعد از تقاضای آمرزش و رفع عذاب، می گویند: «بار خدایا! توبه کنندگان را در بهشت های عدن که به وسیله پیامبرانت به آنها نوید داده ای

آنها را و هر کس از پدران و فرزندان آنها که اهل صلاح و نیکوکاری باشند، داخل فرما تا در بهشت نیز همدم داشته باشند و عیش و خوشی آنها کامل باشد. چون تو مقتدری و بر آنچه خواهی قدرت داری و همه اعمال و افعال تو از روی حکمت است، و نیز آنها را از گناهان حفظ کن.»

منظور از گناهان، عذاب آنهاست، به طوری که بگوییم کلمه «عذاب» پیش از کلمه «سیّئات» در تقدیر است یا بگوییم عذاب گناهان را هم سیّئات گفته اند، به دلیل آیه دیگری که می فرماید: « وَ جَزاءُ سَیِّئَةٍ سَیِّئَةٌ مِثْلُها»، {پاداش هر سیّئه، سیّئه ای همانند اوست.} - . شوری / ۴۰ -

فرشتگان به دنبال دعای خود می گویند: «بار خدایا! هر آن کس را که تو از شرّ گناهانش حفظ فرمایی و عذاب قیامت را از او دور سازی، نعمتی بزرگ بر او ارزانی داشتی و این خود رستگاری و پیروزی بزرگی است.» - . مجمع البیان ۸ : ۵۱۵ -

مؤلف:

شیخ صدوق ضمن حدیث مفصلی از حضرت رضا علیه السلام نقل می کند که پیامبر صلی الله علیه و آله ، به علی علیه السلام فرمودند: «یا علی! فرشتگان خدمتکاران ما و دوستان ما هستند؛ (سپس به قسمتی از این آیه اشاره فرمودند) آن فرشتگانی که عرش را بر دوش گرفته و آنها که به دور آن می گردند خدا را تسبیح می گویند و از او برای آنها که ولایت ما را باور داشته اند، آمرزش می خواهند.» - . عیون اخبار الرضا۱ : ۲۶۲ -

ابن ابی عمیر گوید: «خداوند به توبه کنندگان سه خصلت عنایت فرموده که اگر یکی از آنها را به تمام اهل آسمان ها و زمین عنایت فرماید، همه آنها نجات می یابند و این آیه شریفه را خواند، و آن سه چیز، همان هایی است که فرشتگان از خداوند برای توبه کنندگان درخواست کردند.» - . کافی ۲ : ۴۳۲ -

تفسیر آیات سوره حجرات در باب فضیلت ایمان گذشت .

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

لی، [الأمالی] للصدوق عَنِ الْقَطَّانِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحُسَیْنِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عِیسَی الْعِجْلِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْعَرْزَمِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ حَاتِمٍ عَنْ شَرِیکٍ عَنْ سَالِمٍ الْأَفْطَسِ عَنْ سَعِیدِ بْنِ جُبَیْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِعَلِیٍّ علیه السلام یَا عَلِیُّ شِیعَتُکَ هُمُ الْفَائِزُونَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ فَمَنْ أَهَانَ وَاحِداً مِنْهُمْ فَقَدْ أَهَانَکَ وَ مَنْ أَهَانَکَ فَقَدْ أَهَانَنِی وَ مَنْ أَهَانَنِی أَدْخَلَهُ اللَّهُ نَارَ جَهَنَّمَ خالِداً فِیها وَ بِئْسَ الْمَصِیرُ یَا عَلِیُّ أَنْتَ مِنِّی وَ أَنَا مِنْکَ رُوحُکَ مِنْ رُوحِی وَ طِینَتُکَ مِنْ طِینَتِی وَ شِیعَتُکَ خُلِقُوا مِنْ فَضْلِ طِینَتِنَا فَمَنْ أَحَبَّهُمْ فَقَدْ أَحَبَّنَا وَ مَنْ أَبْغَضَهُمْ فَقَدْ أَبْغَضَنَا وَ مَنْ عَادَاهُمْ فَقَدْ عَادَانَا وَ مَنْ وَدَّهُمْ فَقَدْ وَدَّنَا یَا عَلِیُّ إِنَّ شِیعَتَکَ مَغْفُورٌ لَهُمْ عَلَی مَا کَانَ فِیهِمْ مِنْ ذُنُوبٍ وَ عُیُوبٍ یَا عَلِیُّ أَنَا الشَّفِیعُ لِشِیعَتِکَ غَداً إِذَا قُمْتُ الْمَقَامَ الْمَحْمُودَ

فَبَشِّرْهُمْ بِـذَلِکَ یَـا عَلِیُّ شِـیعَتُکَ شِـیعَهُ اللَّهِ وَ أَنْصَـارُکَ أَنْصَـارُ اللَّهِ وَ أَوْلِیَـاؤُکَ أَوْلِیَـاءُ اللَّهِ وَ حِزْبُکَ حِزْبُ اللَّهِ یَا عَلِیُّ سَـعِدَ مَنْ تَوَلَّاکَ وَ شَقِیَ مَنْ عَادَاکَ یَا عَلِیُّ لَکَ کَنْزٌ فِی الْجَنَّهِ وَ أَنْتَ ذُو قَرْنَیْهَا(۲).

بشا، [بشاره المصطفی] محمد بن علی بن عبد الصمد عن أبیه عن جده عن أحمد بن عیسی العجلی: مثله (۳)

**[ترجمه]امالی صدوق: ابن عبّاس گزارش می کند که حضـرت پیامبر صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام فرمود: «یا علی! شیعیان تو در روز قیامت خوشـبخت و کامروایند. پس هر کس به یکی از شـیعیان تو اهانتی کند، تو را اهانت کرده و هر کس چنین کنـد، مرا نیز اهانت کرده و هر کس به من اهانت کنـد، خداونـد او را برای همیشه در آتش دوزخ عـذاب کنـد و چه بد سرانجامی است.

یا علی! تو از منی و من از تو؛ جان تو از جان من و سـرشت تو از سـرشت من و شیعیان تو از زیادی سرشت ما آفریده شده اند. هر که آنها را دوست بدارد، ما را دوست داشته و هر کس به آنها بغض ورزد، بما بغض ورزیده و هر کی با آنها دشمنی کند، با ما دشمن است و هر کسبه آنها مهربانی کند، به ما مهر ورزیده است.

یـا علی! هر گونه گنـاه و عیبی از پیروان تو آمرزیـده است؛ یـا علی! به پیروانت نویـد ده که روز قیـامت، آن لحظه که در مقام محمود بایستم، از آنها شفاعت می کنم.

یا علی! پیروان تو، پیروان خدایند و یاران تو، یاران خدا و دوستان تو، دوستان خدا و جمعیت و حزب تو، حزب خداست.

یـا علی! هر کس تو را دوست دارد، سـعادتمند و هر کس تو را دشـمن دارد، بـدبخت است؛ یا علی! برای تو در بهشت گنجی است و تو «ذوالقرنین» آن هستی.» – . امالی صدوق: ۱۱ – مثل این روایت از طریق دیگر، در کتاب بشاره المصطفی نقل شده. – . بشاره المصطفی: ۱۹۹ –

**[ترجمه]

توضیح

أقول قد مر شرح قوله صلی الله علیه و آله و أنت ذو قرنیها فی المجلد التاسع (۴)

قال فی النهایه فیه: أنه قال لعلی علیه السلام إن لک بیتا فی الجنه و أنت ذو قرنیها أی طرفی الجنه و جانبیها.

قال أبو عبید و أنا أحسب أنه أراد ذو قرنی الأمه فأضمر و قیل أراد الحسن و الحسین

و منه حدیث علی علیه السلام: و ذکر قصه ذی القرنین ثم قال و فیکم مثله. فیری

۱- ۱. راجع ج ۶۷ ص ۵۵. و الآیه فی الحجرات: ۷.

۲- ۲. أمالی الصدوق ص ۱۱.

۳- ۳. بشاره المصطفی ص ۱۹۹ و ۲۲.

۴- ۴. راجع الباب ۷۳ ص ۳۹- ۴۳.

أنـه إنمـا عنى نفسه لأـنه ضـرب على رأسه ضـربتين إحـداهما يـوم الخنـدق و الأـخرى ضـربه ابن ملجم لعنه الله و ذو القرنين هو الإسـكندر سـمى بـذلك لأـنه ملـك الشـرق و الغرب و قيـل لأـنه كان فى رأسه شـبه قرنين و قيل رأى فى النوم أنه أخـذ بقرنى الشمس (١).

**[ترجمه]شرح كلمه«ذوالقرنين»: در جلد نهم بحارالانوار گذشت.

صاحب نهايه گويد: پيامبر صـلى الله عليه و آله به على عليه السـلام فرمود: «براى تو در بهشت خانه اى است و تو ذوالقرنين آن هستى.» منظور از ذوالقرنين، يعنى صاحب دو طرف و دو سـمت. ابو عبيـد گويد گمان مى كنم نظر پيغمبر صـلى الله عليه و آله اين است كه فرمـوده تـو صـاحب دو طرف امّت هسـتى و از كلمه امّت، فقـط به ذكر ضـمير اكتفـا فرمـوده، و به قولى منظور از قرنين، حسن و حسين عليهما السلام هستند.

نظير اين روايت، فرمـايش خود على عليه السـلام بعـد از بيـان داسـتان ذوالقرنين است كه فرمود: «در ميان شـما مسـلمين، فردى همچون ذوالقرنين موجود است.» گويا منظور خود آن حضرت است كه بر سر مباركش دو ضربت وارد شده، يكى روز جنگ خندق و ديگرى ضـربه اى كه ابن ملجم به حضـرت زد. و ذوالقرنين همان اسكندراست كه بر شرق و غرب حكومت داشت. و بنـا به قـولى او را ذوالقرنين گوينـد چون در سـر او چيزى شـبيه به دو شـاخ بود و به قول ديگر، اسـكندر در خواب ديـد كه دو طرف خورشيد را گرفته، بدين جهت بود كه به اين لقب ملقّب گشت. - . نهايه ٣ : ٢٤٧ -

**[ترجمه]

أقُول

قَدْ مَضَى فِى بَابِ جَوَامِعِ مَنَاقِبِ عَلِيٍّ عليه السلام عَنْ جَابِرٍ: عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله أَنَّهُ قَالَ لِعَلِيٍّ عليه السلام إِنَّهُ لَنْ يَرِدَ عَلَيَّ الْحَوْضَ مُبْغِضٌ لَكَ وَ لَنْ يَغِيبَ عَنْهُ مُحِبٌّ لَكَ حَتَّى يَرِدَ الْحَوْضَ مَعَكَ (٢).

**[ترجمه]در گذشته در مناقب حضـرت على عليه السلام گفتيم كه جابر از پيامبر صلى الله عليه و آله نقل مى كند كه به على عليه السـلام فرمود: «دشـمن تو هرگز كنار حوض كوثر بر من وارد نخواهـد شد، ولى دوست تو پنهان نخواهد ماند، تا اينكه با تو وارد شود.»

**[ترجمه]

«٢»

لى، [الأمـالى] للصـدوق عَنْ أَبِى سَعِيدٍ الْهَاشِمِيِّ عَنْ فُرَاتٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ ظُهَيْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ الْبَغْدَادِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ النَّهْشَلِيِّ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله: عَنْ جَبْرَئِيلَ عَنْ مِيكَائِيلَ عَنْ إِسْرَافِيلَ عَنِ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ أَنَّ عَلِيّاً حُجَّتِى فِى السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِينَ عَلَى جَمِيعِ مَنْ فِيهِنَّ مِنْ خَلْقِى لَا أَقْبَلُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْهُمْ إِلَّا بِالْإِقْرَارِ بِوَلَايَتِهِ مَعَ

نُبُوَّهِ أَحْمَدَ رَسُولِی وَ هُوَ یَدِیَ الْمَبْسُوطَهُ عَلَی عِبَادِی وَ هُوَ النِّعْمَهُ الَّتِی أَنْعَمْتُ بِهَا عَلَی مَنْ أَحْبَبْتُهُ مِنْ عِبَادِی فَمَنْ أَحْبَبْتُهُ مِنْ عِبَادِی وَ تَوَلَّیْتُهُ عَرَّفْتُهُ وَلَایَتَهُ وَ مَعْرِفَتَهُ وَ مَنْ أَبْغَضْتُهُ مِنْ عِبَادِی أَبْغَضْتُهُ لِانْصِرَافِهِ عَنْ مَعْرِفَتِهِ وَ وَلَایَتِهِ فَبِعِزَّتِی حَلَفْتُ وَ بِجَلَالِی أَقْسَمْتُ أَنَّهُ لَا یَتَوَالَی عَلِیّاً عَبْدٌ مِنْ عِبَادِی إِلَّا زَحْزَحْتُهُ عَنِ النَّارِ وَ أَدْخَلْتُهُ الْجَنَّهَ وَ لَا یُبْغِضُهُ عَبْدٌ مِنْ عِبَادِی وَ یَعْدِلُ عَنْ وَلَایَتِهِ إِلَّا أَبْغَضْتُهُ وَ أَدْخَلْتُهُ النَّارَ وَ بِئْسَ الْمَصِیرُ(۳).

**[ترجمه]امالی صدوق: از حضرت رضا علیه السلام از پدرانش، از حضرت رسول صلی الله علیه و آله از جبرئیل، از میکائیل، از اسرافیل، از خداوند بزرگ نقل می کند که فرمود:

«علی علیه السلام حجّت من است در آسمان ها و زمین بر تمام موجودات و مخلوقات من. عمل هیچ کس از بندگانم را نپذیرم، مگر با اقرار به ولایت علی علیه السلام بعد از نبوّت و پیامبری احمد علیه السلام رسول من. علی دستِ گسترده من است بر بندگانم و نعمتی است که او را ارزانی داشته ام بر هر کس از بندگانم که دوستش دارم. پس هر کس از بندگانم را دوست داشتم، ولایت و شناخت علی را به او شناساندم و دشمنی من با بندگانم، به خاطر روگرداندن آنهاست از معرفت و ولایت او. به عزّتم سوگند و به جلالم قسم که هیچ کدام از بندگانم دوست علی نباشد، مگر اینکه او را از دوزخ دور داشته و روانه بهشت سازم و هیچ کس دشمن علی نباشد و از ولایتش بازنگردد، مگر اینکه او را دشمن داشته و روانه دوزخش سازم، و دوزخ بد سرانجامی است برای آنها.» - . امالی صدوق: ۱۳۴ -

**[ترجمه]

بیان

قال الجوهری زحزحته عن کذا أی باعدته عنه فتزحزح أی تنحی (۴).

**[ترجمه]جوهری گوید «زحزحته» یعنی آن را دور ساختم و«فتزحزح»، یعنی دور شد. - . صحاح: ۳۷۱ -

**[ترجمه]

«۳»

لی، [الأمالی] للصدوق عَنِ الطَّالَقَانِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الْعَدَوِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی الْهَیْثَمِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِکٍ

ص: ۸

۱- ۱. النهایه ج ۳: ۲۴۷.

۲- ۲. راجع الباب ۹۱ من المجلد التاسع.

٣- ٣. أمالى الصدوق ص ١٣۴.

۴- ۴. الصحاح ص ٣٧١.

قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی یَبْعَثُ أَنَاساً وُجُوهُهُمْ مِنْ نُورٍ عَلَی کَرَاسِیَّ مِنْ نُورٍ عَلَیْهِمْ ثِیَابٌ مِنْ نُورٍ فِی ظِلِّ الْعَرْشِ بِمَنْزِلَهِ الْأَنْبِیَاءِ وَ لَیْسُوا بِالْأَنْبِیَاءِ وَ بِمَنْزِلَهِ الشُّهَدَاءِ وَ لَیْسُوا بِالشُّهَدَاءِ فَقَالَ رَجُلٌ أَنَا مِنْهُمْ یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ لَا قَالَ آخَرُ أَنَا مِنْهُمْ یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ لَا قِیلَ مَنْ هُمْ یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ فَوَضَعَ یَدَهُ عَلَی رَأْسِ عَلِیٍّ علیه السلام وَ قَالَ هَذَا وَ شِیعَتُهُ (۱).

**[ترجمه]امالی صدوق: انس بن مالك نقل می كند كه حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «خداوند متعال جمعی را (در روز قیامت) زنده می كند با چهره های نورانی بر فراز كرسی های نور با لباس هایی از نور در پرتو عرش همچون پیامبران، ولی از انبیا نیستند و در رتبه و مقام شهیدانند با اینكه از شهدا نباشند.» در این هنگام مردی از آن حضرت سؤال كرد: «یا رسول اللَّه! منهم از آن جمعیت هستم؟» فرمود خیر. دیگری نیز سؤال كرد،به او هم جواب رد داد. پرسیدند: «پس آنها كیستند؟» حضرت دست مبارك خود را روی سر حضرت علی علیه السلام گذاشته و فرمود: «این مرد و شیعیان او هستند.» - . امالی صدوق: ۱۴۷ -

**[ترجمه]

بیان

الرجلان أبو بكر و عمر كما یدل علیه غیره من الأخبار.

**[ترجمه]از پاره ای روایات به دست می آید كه آن دو نفری كه سؤال كردند «آیا ما هم جزو آن جمعیت هستیم یا نه؟»،ابوبكر و عمر بودند.

**[ترجمه]

«۴»

لی، [الأمالی] للصدوق عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ حَمْزَهَ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ حُمْرَانَ بْنِ أَعْیَنَ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ الثُّمَالِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام قَالَ: قَالَ سَلْمَانُ الْفَارِسِیُّ رَحْمَهُ اللَّهِ عَلَیْهِ کُنْتُ ذَاتَ یَوْمٍ جَالِساً عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذْ أَقْبَلَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فَقَالَ لَهُ یَا عَلِیُّ أَ لَا أُبَشِّرُکَ قَالَ بَلَی یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ هَذَا حَبِیبِی جَبْرَئِیلُ یُخْبِرُنِی عَنِ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ أَنَّهُ قَدْ أَعْطَی مُحِبَّکَ وَ شِیعَتَکَ سَبْعَ خِصَالٍ الرِّفْقَ عِنْدَ الْمَوْتِ وَ الْأُنْسَ عِنْدَ الْوَحْشَهِ وَ النُّورَ عِنْدَ الظُّلْمَهِ وَ الْأَمْنَ عِنْدَ الْفَزَعِ وَ الْقِسْطَ عِنْدَ الْمِیزَانِ وَ الْجَوَازَ عَلَی الصِّرَاطِ وَ دُخُولَ الْجَنَّهِ قَبْلَ سَائِرِ النَّاسِ مِنَ الْأُمَمِ بِثَمَانِینَ عَاماً(۲).

**[ترجمه]امالی صدوق: ابوحمزه ثمالی از حضرت زین العابدین علیه السلام نقل می كند و از قول جناب سلمان فارسی رضوان اللَّه علیه گوید: روزی در محضر مقدس رسول اكرم صلی الله علیه و آله نشسته بودم.در همان موقع حضرت علی علیه السلام وارد شد. پیامبر صلی الله علیه و آله به او فرمود: «یا علی آیا تو را مژده ندهم؟» عرض كرد: «چرا ای رسول خدا!» فرمود: «این دوست من جبرئیل است، خبر می دهد كه خداوند به دوستان و شیعیان تو هفت خصلت عنایت فرموده: مدارای دم مرگ؛ انس در هنگام وحشت؛روشنایی در تاریكی؛ آسودگی هنگام ترس دیگران؛ عدالت و دادگری در سنجش اعمال؛ گذشتن از

صراط؛ ورود به بهشت هشتاد سال پیش از دیگران.» - . امالی صدوق: ۲۰۲ -

**[ترجمه]

«۵»

ن،(۳)[عیون أخبار الرضا علیه السلام] لی، [الأمالی] للصدوق عَنِ ابْنِ نَاتَانَهَ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الرَّیَّانِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: شِیعَهُ عَلِیٍّ هُمُ الْفَائِزُونَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ(۴).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: حضرت رضا علیه السلام از پدرانش علیه السلام از حضرت رسول صلی الله علیه و آله خبر می دهد که فرمود: «تنها شیعیان علی علیه السلام در رستاخیز پیروز و کامیابند.» - . عیون اخبار الرضا۲ : ۵۲ و امالی صدوق: ۲۱۷ -

**[ترجمه]

«۶»

لی، [الأمالی] للصدوق عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ شُعَیْبٍ عَنْ عِیسَی بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِیِّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ الْحَسَنِ الْحِیرِیِّ عَنْ عَمْرِو بْنِ جُمَیْعٍ عَنْ أَبِی الْمِقْدَامِ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ علیهما السلام: نَزَلَتْ هَاتَانِ الْآیَتَانِ (۵) فِی أَهْلِ وَلَایَتِنَا وَ أَهْلِ عَدَاوَتِنَا فَأَمَّا إِنْ

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۱۴۷.

۲- ۲. أمالی الصدوق ص ۲۰۲.

۳- ۳. عیون أخبار الرضا ج ۲ ص ۵۲.

۴- ۴. أمالی الصدوق ص ۲۱۷.

۵- ۵. الواقعه ص ۸۸ و ۸۹.

كـانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ فَرَوْحٌ وَ رَيْحـانٌ يَعْنِي فِي قَبْرِهِ وَ جَنَّةُ نَعِيمٍ يَعْنِي فِي الْـآخِرَهِ(۱) وَ أَمَّا إِنْ كـانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّالِّينَ فَنُزُلٌ مِنْ حَمِيمٍ يَعْنِي فِي قَبْرِهِ وَ تَصْلِيَةُ جَحِيمٍ يَعْنِي فِي الْآخِرَهِ.

**[ترجمه]امالی صدوق: حضـرت صادق علیه السلام فرمود: «این دو آیه شریفه - . واقعه / ۸۸ - ۸۹ - درباره اهل ولایت ما و نیز دشـمنان مـا نـازل شـده که می فرمایـد: «اگر از مقربان درگاه خـداست در قبر در آسایش و نعمت، و در آخرت در بهشـت ابـدی است، و اگر از منکران و گمراهـان است، نصـیبش در قبر حمیم و در آخرت جایگاهش دوزخ است.» - .امالی صـدوق: ۲۸۴ -

**[ترجمه]

«۷»

لی، [الأمـالی] للصـدوق عَنْ مَـاجِیلَوَیْهِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ خَالِـدِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْعَبْـدِیِّ عَنِ الْـأَعْمَشِ عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِی الْجَعْدِ قَالَ: سُـئِلَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِیُّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فَقَالَ ذَاکَ خَیْرُ خَلْقِ اللَّهِ مِنَ الْأَوَّلِینَ وَ الْآخِرِینَ مَا خَلَا النَّبِیِّینَ وَ الْمُرْسَلِینَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَمْ یَخْلُقْ خَلْقاً بَعْدَ النَّبِیِّینَ وَ الْمُرْسَلِینَ أَکْرَمَ عَلَیْهِ مِنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السـلام وَ الْـأَئِمَّهِ مِنْ وُلْـدِهِ بَعْـدَهُ قُلْتُ فَمَـا تَقُولُ فِیمَنْ یُبْغِضُهُ وَ یَنْتَقِصُهُ فَقَالَ لَا یُبْغِضُهُ إِلَّا کَافِرٌ وَ لَا یَنْتَقِصُهُ إِلَّا مُنَافِقٌ قُلْتُ فَمَا تَقُولُ فِیمَنْ یَتَوَلَّاهُ وَ یَتَوَلَّی الْأَئِمَّهَ مِنْ وُلْدِهِ بَعْدَهُ فَقَالَ إِنَّ شِـیعَهَ عَلِیٍّ وَ الْأَئِمَّهِ مِنْ وُلْدِهِ هُمُ الْفَائِزُونَ الْآمِنُونَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ ثُمَّ قَالَ مَا تَرَوْنَ لَوْ أَنَّ رَجُلًـا خَرَجَ یَـدْعُو النَّاسَ إِلَی ضَـلَالَتِهِ مَنْ کَـانَ أَقْرَبَ النَّاسِ مِنْهُ قَـالُوا شِـیعَتُهُ وَ أَنْصَارُهُ قَالَ فَلَوْ أَنَّ رَجُلًا خَرَجَ یَـدْعُو النَّاسَ إِلَی هُـدًی مَنْ کَانَ أَقْرَبَ النَّاسِ مِنْهُ قَالُوا شِـیعَتُهُ وَ أَنْصَارُهُ قَالَ فَکَـذَلِکَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیه السـلام بِیَـدِهِ لِوَاءُ الْحَمْـدِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ أَقْرَبُ النَّاسِ مِنْهُ شِیعَتُهُ وَ أَنْصَارُهُ (۲).

**[ترجمه]امالی صدوق:سالم بن ابی جعد نقل می کند که از جابر بن عبداللَّه انصاری، در باره علی علیه السـلام پرسـیدند. در جـواب گفت: «بهـترین خلق خـداست از اوّلین و آخرین، جز پیـامبران و فرسـتادگان خداونـد بزرگ بعـد از انبیـا، موجودی به عظمت و بزرگواری حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام و سایر پیشوایان که از نسل او هستند نیافریده است. گفتم: «چه می گویی درباره آنها که با او عداوت و دشمنی می ورزند؟» گفت: «دشمن او نخواهد بود مگر کافر و او را کوچک نشمارد مگر منافقـان.» پرسـیدم: «درباره دوسـتداران او و دوسـتداران امامان دیگر که از نسل او هسـتند و بعـد از او امامت می کننـد چه می گویی؟» گفت: «شـیعیان علی علیه السـلام و شـیعیان امامان دیگر و فرزندان آن بزرگوار، همان رستگاران و آسوده خاطران در روز قیامت هسـتند.» سپس گفت: «چه می بینید؟ اگر مردی به پاخیزد و مردم را به سوی گمراهی بخواند، چه افرادی در نزد او مقرّبند؟» گفتند پیروان و یاران او .

گفت: «پس اگر مردی دیگر مردمان را به سوی سعادت بخواند، چه افرادی در نزد او مقرّب هستند؟» باز گفتند پیروان و یاران او. گفت: «حضـرت علی بن ابی طالب علیه السـلام چنین است. روز قیامت پرچم حمد در دست اوست و نزدیک ترین افراد به او، پیروان و یاران او هستند.» - . امالی صدوق: ۲۹۸ -

**[ترجمه]

«۸»

فس، [تفسیر القمی]: فِی قَوْلِهِ تَعَالَی وَ لا تَحْسَبَنَّ الَّذِینَ قُتِلُوا فِی سَبِیلِ اللَّهِ أَمْواتاً بَلْ أَحْیاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ یُرْزَقُونَ فَرِحِینَ بِما آتاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ یَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِینَ لَمْ یَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَ لا هُمْ یَحْزَنُونَ (۳)

حَدَّثَنِی أَبِی عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی عُبَیْدَهَ الْحَذَّاءِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: هُمْ وَ اللَّهِ شِیعَتُنَا إِذَا دَخَلُوا الْجَنَّهَ وَ اسْتَقْبَلُوا الْکَرَامَهَ مِنَ اللَّهِ

ص: ۱۰

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۲۸۴.

۲- ۲. أمالی الصدوق ص ۲۹۸.

۳- ۳. آل عمران: ۱۶۹ و ۱۷۰.

اسْتَبْشَرُوا بِمَنْ لَمْ يَلْحَقْ بِهِمْ مِنْ إِخْوَانِهِمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِی الدُّنْیا أَلَّا خَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَ لا هُمْ یَحْزَنُونَ (۱).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم قمی: در ذیل آیه شریفه ای که می فرماید: «وَ لا تَحْسَبَنَّ الَّذِینَ قُتِلُوا فِی سَبِیلِ اللَّهِ أَمْواتاً بَلْ أَحْیاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ یُرْزَقُونَ فَرِحِینَ بِما آتاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ یَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِینَ لَمْ یَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَیْهِمْ وَ لا هُمْ یَحْزَنُون»، {هرگز گمان نکنید آنهایی که در راه خدا کشته شده اند مرده اند، بلکه زنده باشند و نزد پروردگار خویش روزی می خورند مسرورند به آنچه خداوند از فضل خود به آنها عطا فرموده و به آنها که هنوز به این کشته شدگان نپیوسته اند (و در دنیا به سر می برند) مژده می دهند که بیم و حزنی برای آنها نیست} - . آل عمران / ۱۶۹ - ۱۷۰ - ، از ابو بصیر، از حضرت صادق علیه السلام نقل می کند که فرمود: «به خدا قسم آنها شیعیان ما هستند؛ هنگامی که وارد بهشت شوند و بزرگواری خداوند را درباره خویش ببینند، به برادران مؤمن خود که هنوز در دنیا هستند مژده می دهند که ما را هراسی نیست و اندوهی نداریم.» - . تفسیر قمی: ۱۱۵ -

**[ترجمه]

«۹»

ل، [الخصال] عَنْ عَمَّارِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِصْمَةَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الطَّبَرِیِّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ اللَّیْثِ عَنْ سِنَانِ بْنِ فَرُّوخَ عَنْ هَمَّامِ بْنِ یَحْیَی عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِیلٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِیِّ قَالَ: کُنْتُ ذَاتَ یَوْمٍ عِنْدَ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله إِذْ أَقْبَلَ بِوَجْهِهِ عَلَی عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فَقَالَ أَ لَا أُبَشِّرُکَ یَا أَبَا الْحَسَنِ فَقَالَ بَلَی یَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ هَذَا جَبْرَئِیلُ یُخْبِرُنِی عَنِ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ أَنَّهُ قَالَ قَدْ أَعْطَی شِیعَتَکَ وَ مُحِبِّیکَ تِسْعَ (۲) خِصَالٍ الرِّفْقَ عِنْدَ الْمَوْتِ وَ الْأُنْسَ عِنْدَ الْوَحْشَةِ وَ النُّورَ عِنْدَ الظُّلْمَةِ وَ الْأَمْنَ عِنْدَ الْفَزَعِ وَ الْقِسْطَ عِنْدَ الْمِیزَانِ وَ الْجَوَازَ عَلَی الصِّرَاطِ وَ دُخُولَ الْجَنَّةِ قَبْلَ سَائِرِ النَّاسِ وَ نُورُهُمْ یَسْعی بَیْنَ أَیْدِیهِمْ وَ بِأَیْمانِهِمْ (۳).

**[ترجمه]خصال: جابر بن عبداللّه انصاری نقل می کند روزی در محضر مقدس حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله بودم. ناگهان حضرت رو کردند به سوی علی علیه السلام و فرمودند: «ای ابوالحسن آیا تو را مژده ندهم؟» عرضکرد: «چرا ای رسول خدا!» حضرت فرمود: «این جبرئیل است که به من خبر می دهد که خداوند متعال، به شیعیان و دوستان تو نه خصلت عطا فرموده: مدارای دم مرگ؛انس در هنگام وحشت؛ نور در تاریکی؛ آسودگی هنگام ترس دیگران؛ عدالت و دادگری در سنجش اعمال؛ گذشتن از صراط؛ ورود به بهشت پیش از سایر مردم، در حالی که نور آنها در پیشاپیش و سمت راست آنان می شتابد.» - . خصال ۲ : ۳۶ و ۴۲ -

**[ترجمه]

بیان

روی الصدوق هذا الحدیث فی باب السبعه و ذکر فیه سبع خصال و رواه فی باب التسعه أیضا من غیر اختلاف فی المتن و

السند(۴)

إلا أنه قال فيه تسع خصال و كأنه باعتبار اختلاف نسخ المأخوذ منه و الأول مبنی علی عد دخول الجنه إلی آخره خصله واحده و الثانی علی عدها ثلاث خصال الأول دخول الجنه قبل سائر الناس و الثانی سعی نورهم بین أیدیهم و الثالث سعی نورهم بأیمانهم أو الأول دخول الجنه الثانی قبل سائر الناس و الثالث سعی النور و القسط عند المیزان إما بمعنی العدل فاختصاصه بالشیعه لأن غیرهم یدخلون النار بغیر حساب أو بمعنی النصیب لأن لکل منهم نصیبا من الرحمه بحسب حاله و أعماله.

ص: ۱۱

۱- ۱. تفسیر القمّیّ ص ۱۱۵.

۲- ۲. سبع خصال، خ ل.

۳- ۳. الخصال ج ۲ ص ۳۶ و ۴۲.

۴- ۴. و قد مر عن الأمالی بسند آخر تحت الرقم ۴.

**[ترجمه]مرحوم صدوق همین روایت را در خصال، در باب روایات هفتگانه ذکر فرموده و در آنجا می گوید: «پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله هفت خصلت را فرمودند» و در باب روایات نه گانه نیز ذکر کرده، بدون اختلاف در سند یا جملات روایت. گویا او هم به دو نسخه برخورد کرده که یکی هفت و دیگری نه خصلت نوشته بوده. در آن نسخه که هفت خصلت است،«ورود به بهشت قبل از مردم و شتابیدن نور در جلو و سمت راست آنها» را یکی گرفته یا اینکه «ورود به بهشت و ورود قبل از دیگران و شتاب نور» را یکی گرفته. ضمنا در روایت جمله «القسط عند المیزان» (که ما آن را به عدالت در سنجش اعمال ترجمه کردیم) وجود دارد.«قسط» در اینجا یا به معنای عدالت و دادگری است، در این صورت اختصاص عدالت در سنجش اعمال به شیعیان، به خاطر این است که غیر شیعه، بدون محاسبه وارد دوزخ می شوند. یا به معنای «نصیب و بهره» است، زیرا هر کدام از شیعیان در روز قیامت بر حسب حال و اعمال خویش،نصیب و بهره ای از رحمت خداوندمی برند.

**[ترجمه]

«۱۰»

فس، [تفسیر القمی] فِی رِوَایَهِ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ وَ لا یَزالُونَ مُخْتَلِفِینَ (۱) فِی الدِّینِ إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّکَ یَعْنِی آلَ مُحَمَّدٍ وَ أَتْبَاعَهُمْ یَقُولُ اللَّهُ وَ لِذلِکَ خَلَقَهُمْ یَعْنِی أَهْلَ رَحْمَهٍ لَا یَخْتَلِفُونَ فِی الدِّینِ (۲).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم قمی: در روایت ابوالجارود، از حضرت باقر علیه السلام در ذیل آیه قرآن که می فرماید: «وَ لا یَزالُونَ مُخْتَلِفِین»، {همیشه اختلاف دارند در دین، مگر آنها که خدای تو به آنان رحم فرموده} - . هود / ۱۱۸ - ، امام علیه السلام فرمود: «منظور از «آنها»، آل محمّد صلی الله علیه و آله و پیروان آنها هستند.» دنباله آن خداوند می فرماید «و برای همین جهت آنها را آفرید.» امام فرمود که «اهل رحمت باشند و در دین اختلاف نکنند.» - . تفسیرقمی: ۳۱۵ -

**[ترجمه]

«۱۱»

فس، [تفسیر القمی] عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ یُونُسَ عَنْ عُمَرَ بْنِ شَیْبَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فِی خَبَرٍ طَوِیلٍ قَالَ: إِذَا کَانَ یَوْمُ الْقِیَامَهِ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ عَلِیٌّ علیه السلام وَ شِیعَتُهُ عَلَی کُثْبَانٍ مِنَ الْمِسْکِ الْأَذْفَرِ عَلَی مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ یَحْزَنُ النَّاسُ وَ لَا یَحْزَنُونَ وَ یَفْزَعُ النَّاسُ وَ لَا یَفْزَعُونَ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآیَهَ مَنْ جاءَ بِالْحَسَنَهِ فَلَهُ خَیْرٌ مِنْها وَ هُمْ مِنْ فَزَعٍ یَوْمَئِذٍ آمِنُونَ-(۳)

فَالْحَسَنَهُ وَ اللَّهِ وَلَایَهُ عَلِیٍّ علیه السلام ثُمَّ قَالَ لا یَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَکْبَرُ وَ تَتَلَقَّاهُمُ الْمَلائِکَهُ هذا یَوْمُکُمُ الَّذِی کُنْتُمْ تُوعَدُونَ (۴).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم قمی: عمر بن شیبه از حضرت باقر علیه السلام در ضمن روایت طولانی نقل می کند که روز قیامت، حضرت رسول صلی الله علیه و آله و علی علیه السلام روی یک بلندی از مشک پر بو بر منبرهایی از نور قرار می گیرند. مردم اندوهگین هستند، ولی آنها اندوهی ندارند؛ دیگران می ترسند و آنها ترس ندارند. سپس این آیه را تلاوت

فرمود: «مَنْ جاءَ بِالْحَسَنَهِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْها وَ هُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُون»، {کسانی که (در قیامت) نیکوکار آینـد، پاداش بهتر از آن یابنـد و هم از هول و هراس قیامت ایمن باشـند.} - . نمل/ ۸۹ - به خـدا قسم کار نیکو و حسـنه ای که خداوند در این آیه می فرماید، ولایت علی علیه السلام است.» سپس این آیه را تلاوت فرمود: «لا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَ تَتَلَقَّاهُمُ الْمَلائِكَهُ هذا يَوْمُكُمُ الَّذِی كُنْتُمْ تُوعَدُون» - . انبیاء / ۱۰۳ - ، {هیـچ گاه فزع اکبر و هنگامه بزرگ قیامت آنها را محزون نخواهـد ساخت و با آنان فرشتگان رحمت ملاقات کنند (و گویند) این است آن روز (سعادت) شما که در دنیا به شما وعده می دادند.} - . تفسیرقمی: ۴۳۴ -

**[ترجمه]

«۱۲»

فس، [تفسیر القمی]: وَ الَّذِينَ جاهَدُوا فِينا(۵) أَیْ صَبَرُوا وَ جَاهَدُوا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنا أَیْ لَنُثَبِّتَنَّهُمْ وَ إِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ فِی رِوَايَهِ أَبِی الْجَارُودِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ هَذِهِ الْآيَهُ لِآلِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ أَشْيَاعِهِمْ (۶).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم قمی: درباره تفسیر آیه ۶۹ از سوره عنکبوت آمده است: «آنـان که در راه مـا به جان و مال کوشش کرده انـد، یعنی صبر کرده انـد و همراه پیـامبر صـلی الله علیه و آله در جنـگ شـرکت کرده انـد، محقّقا آنها را به راه خویش هـدایت می کنیم، یعنی در راه حق پایـدارشان می سازیم و همیشه خـدا با نیکوکاران است. ابوالجارود از حضـرت باقر نقل می کند که این آیه، در مورد خاندان رسالت و پیروان آنهاست.» - . تفسیرقمی: ۴۹۸ -

**[ترجمه]

«۱۳»

فس، [تفسیر القمی] عَنْ أَبِی الْعَبَّاسِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَی عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ عَنْ سَمَاعَهَ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لِيَهْنِكُمُ الِاسْمُ قُلْتُ مَا هُوَ جُعِلْتُ فِدَاكَ قَالَ وَ إِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْراهِيمَ (۷) وَ قَوْلُهُ فَاسْتَغاثَهُ الَّذِی

۱- ۱. هود: ۱۱۸.

۲- ۲. تفسیر القمّیّ ص ۳۱۵.

۳- ۳. النمل: ۸۹.

۴- ۴. تفسیر القمّیّ ص ۴۳۴، و الآیه الأخیره فی الأنبیاء: ۱۰۳.

۵- ۵. العنكبوت: ۶۹.

۶- ۶. تفسیر القمّیّ ص ۴۹۸.

٧- ٧. الصافّات: ٨٣.

مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِی مِنْ عَدُوِّهِ (۱) فَلْيَهْنِكُمُ الِاسْمُ (۲).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم قمی: ابو بصیر گزارش می کند که حضرت باقر علیه السلام فرمود: «گوارایتان باد آن نام.» ابو بصیر گفت: «قربانت شوم! کدام نام؟» حضرت این آیه را خواند: « وَ إِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْراهِيمَ»، {از شیعیان او و همانا ابراهیم است} - . صافات / ۸۳ - و آیه دیگر که می فرماید: «فَاسْتَغاثَهُ الَّذِی مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِی مِنْ عَدُوِّه»، {او را به کمک خویش طلبید کسی که از شیعیان او بود تا بر دشمن او پیروز گردد} - . قصص / ۱۵ - ،پس مبارک باد بر شما این نام!» - . تفسیرقمی: ۵۵۷ -

**[ترجمه]

بيان

فی المصباح هنوء الشی ء بالضم مع الهمز هناءه بالفتح و المد تيسر من غير مشقه و لا عناء فهو هنی ء و يجوز الإبدال و الإدغام و هنأنی الولد يهنؤنی مهموز من بابی نفع و ضرب أی سرنی و تقول العرب فی الدعاء ليهنئک الولد بهمزه ساكنه و بإبدالها ياء و حذفها عامی و معناه سرک و هنأنی الطعام يهنئنی ساغ و لذ و أكلته هنيئا مريئا أی بلا مشقه انتهی.

و أقول لو كان الخبر مضبوطا بهذا الوجه يدل علی أن الحذف ليس بعامی و حاصل الخبر أن لفظ الشيعه الذی يطلق علی أتباع الأئمه عليهم السلام لقب شريف وصف الله النبيين و أتباع الأنبياء الماضين به فسروا به و لا تبالوا بتشنيع المخالفين بذلک عليكم.

**[ترجمه]در مصباح گوید «هنؤ» بضمّ نون با همزه مصدر آن «هناءه» به فتح نون و مدّ، یعنی بدون زحمت به دست آمد، و همزه آن به یاء تبدیل می شود و گاهی در مثل «هنی ء»، دو یاء در یک دیگر ادغام می شود و همه مشتقات آن به معنی سرور و شادمانی است.

**[ترجمه]

«۱۴»

فس، [تفسير القمی]: وَ إِنَّ لِلطَّاغِينَ لَشَرَّ مَآبٍ (۳) هُمُ الْأَوَّلَانِ وَ بَنُو أُمَيَّهَ ثُمَّ ذَكَرَ مَنْ كَانَ بَعْدَهُمْ مِمَّنْ غَصَبَ آلَ مُحَمَّدٍ حَقَّهُمْ فَقَالَ وَ آخَرُ مِنْ شَكْلِهِ أَزْواجٌ هذا فَوْجٌ مُقْتَحِمٌ مَعَكُمْ وَ هُمْ بَنُو السِّبَاعِ فَيَقُولُ بَنُو أُمَيَّهَ لا مَرْحَباً بِهِمْ إِنَّهُمْ صالُوا النَّارِ فَيَقُولُ بَنُو فُلَانٍ بَلْ أَنْتُمْ لا مَرْحَباً بِكُمْ أَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ لَنا وَ بَدَأْتُمْ بِظُلْمِ آلِ مُحَمَّدٍ فَبِئْسَ الْقَرارُ ثُمَّ يَقُولُ بَنُو أُمَيَّهَ رَبَّنا مَنْ قَدَّمَ لَنا هذا فَزِدْهُ عَذاباً ضِعْفاً فِی النَّارِ يَعْنُونَ الْأَوَّلَيْنِ ثُمَّ يَقُولُ أَعْدَاءُ آلِ مُحَمَّدٍ فِی النَّارِ ما لَنا لا نَرى رِجالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرارِ فِی الدُّنْيَا وَ هُمْ شِيعَهُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام أَتَّخَذْناهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصارُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ ذلِکَ لَحَقٌّ تَخاصُمُ أَهْلِ النَّارِ فِيمَا بَيْنَهُمْ وَ ذَلِکَ قَوْلُ الصَّادِقِ وَ اللَّهِ إِنَّكُمْ لَفِی الْجَنَّهِ تُحْبَرُونَ وَ فِی النَّارِ تُطْلَبُونَ (۴).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم قمی: در تفسیر آیه ۵۵ به بعد از سوره ص که می فرماید: «و اهل کفر و طغیان را بدترین

منزلگاه است»می گویـد: منظور از «اهل کفر»، ابوبکر و عمر و بنی امیّه هسـتند و قرآن بعـد از بیان حال و وضع آنها در قیامت، حال دشـمنان دیگر و غصب کننـدگان حقوق خانـدان پیامبر را بیان می فرماید: «و از این نوع عذاب های گوناگون دیگر، این گروهی هسـتند که با شـما (رؤسای کفر و ضـلالت) به دوزخ درآمدند»، منظور از این دسـته بنی سباع هستند و بنی امیّه درباره آنهـا می گوینـد: «بـدا به حـال اینان که در آتش فروزان شدنـد»، ولی آن دیگران در جواب بنی امیّه می گوینـد: «بلکه بـدا بر احوال خود شـما، زیرا شـما پیشـقدم ما به دوزخ شدید و سـتمگری به خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله را شما شروع کردید و دوزخ بسـیار آرامگاه بدی است.» سپس بنی امیّه می گویند: «پروردگارا! چه کسی برای ما این (عذاب) را پیش فرستاد؟ تو در آتش عـذابش را چنـدین برابر بیفزا.» منظورشان آن دو نفر اول، یعنی ابوبکر و عمر است. سـپس دشـمنان آل محمّـد صـلی الله علیه و آله در دوزخ چنین می گوینـد: «چه شـده که مـا مردان مؤمن را که (به جرم ایمـان به خـدا) از افراد پست و اشـرار می شمردیم، (در دوزخ) نمی بینیم» و منظور از آن افراد، شـیعیان حضـرت امیرالمؤمنین علیه السـلام است که: «ما آنها را (در دنیا) مسخره و استهزا می کردیم. (آیا آنها اهل دوزخ نیستند) یا هستند و چشمان (ما) بر آنها نمی افتد.» سپس می فرماید: «(ای اهل ایمـان! بدانیـد) این منـازعه اهـل آتش و دوزخ محقق و حتمی است.» و این فرمـایش از حضـرت صـادق علیه السـلام است که فرمود: «به خدا قسم شما در بهشت شادمانید، ولی در دوزخ شما را می جویند.» - .تفسیرقمی: ۵۷۱ -

**[ترجمه]

بیان

آخر من شکله قال المفسرون أی یذوق أو عذاب آخر و علی

ص: ۱۳

۱- ۱. القصص ص ۱۵.

۲- ۲. تفسیر القمّیّ ص ۵۵۷.

۳- ۳. ص: ۵۵ و ما بعدها ذیلها.

۴- ۴. تفسیر القمّیّ ص ۵۷۱.

تأويله عليه السلام و يدخل فوج آخر مثل الفوج الأول فى الشقاوه أَزْواجٌ أى أجناس متشابهه هذا فَوْجٌ هو حكايه ما يقال للطاغين الأولين و بنو السباع كنايه عن بنى العباس لا مَرْحَباً بِهِمْ دعاء من المتبوعين على أتباعهم فيقول بنو فلان أى بنو العباس لبنى أميه بَلْ أَنْتُمْ لا مَرْحَباً بِكُمْ أى بل أنتم أحق بهذا القول لضلالكم و إضلالكم أَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ أى العذاب أو الصلى لَنا بإغوائنا فَبِئْسَ الْقَرارُ جهنم عَذاباً ضِعْفاً أى مضاعفا و الأولان أبو بكر و عمر أَتَّخَذْناهُمْ سِخْرِيًّا قيل إنه إنكار على أنفسهم و تأنيب لها فى الاستسخار منهم أَمْ زاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصارُ قيل معادله لقوله ما لَنا كأنهم قالوا ليسوا هنا أم زاغت عنهم أبصارنا فلا نراهم أو ل أَتَّخَذْناهُمْ بمعنى أى الأمرين فعلنا بهم الاستسخار منهم أم تحقيرهم فإن زيغ الأبصار كنايه عنه على معنى إنكارهما على أنفسهم تُحْبَرُونَ على بناء المجهول أى تسرون أو تتنعمون.

**[ترجمه]مفسّران گويند عبارت «آخَرُ مِنْ شَكْلِهِ» يعنى مى چشد، يا عذاب ديگرى و بر حسب تأويل و تفسير امام عليه السلام يعنى دسته ديگرى مثل دسته اوّل به بدبختى درآيند. «أَزْواجٌ» يعنى جنس هايى مانند هم. «هذا فَوْجٌ» بازگو كردن سخنى است كه به طغيانگران پيشين گفته مى شود. «و بنو سباع» كنايه از بنى عباس است.

«لاـ مَرْحَباً بِهِمْ»: نفرينى است كه جلو رفته ها در حق دنباله روها كنند، و آنگاه بنى عباس به بنى اميّه گويند «بَلْ أَنْتُمْ لا مَرْحَباً بِكُمْ»، يعنى بلكه شما به اين گفتار و نفرين سزاوارتريد به خاطر گمراهى تان و نيز گمراه ساختن.

«أَنْتُمْ قَدَّمْتُمُوهُ»: يعنى عذاب را، يا اتّصال به ما را، يا منحرف ساختن ما. «فَبِئْسَ الْقَرارُ» دوزخ، «عَذاباً ضِعْفاً» يعنى دو برابر و مقصود از دو نفر اوّل،ابوبكر و عمر است.

«أَتَّخَذْناهُمْ سِخْرِيًّا»:به قولى اين جمله انكار بر خودشان و بر استهزاى شيعيان به جاى استهزاى خود آنهاست. «أَمْ زاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصارُ»به قولى در برابر «ما لَنا» است، گويا مى گويند آن افراد اينجا نيستند يا چشم ما به آنها نمى افتد و آنان را نمى بينيم. «أَتَّخَذْناهُمْ» يعنى كدام يك از دو كار را درباره آنها انجام داديم، چه استهزا كرديم يا تكفير كرديم. «تُحْبَرُونَ» به صيغه مجهول يعنى شادمان و متنعّمند.

**[ترجمه]

«15»

فس، [تفسير القمى]: يا عِبادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلى أَنْفُسِهِمْ الْآيَهَ قَالَ نَزَلَتْ فِي شِيعَهِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام خَاصَّهً.

حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَيْلِ عَنْ أَبِي حَمْزَهَ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام: لَا يُعْذِرُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ أَحَداً يَقُولُ يَا رَبِّ لَمْ أَعْلَمْ أَنَّ وُلْدَ فَاطِمَهَ هُمُ الْوُلَاهُ عَلَى النَّاسِ كَافَّهً وَ فِي شِيعَهِ وُلْدِ فَاطِمَهَ أَنْزَلَ اللَّهُ هَذِهِ الْآيَهَ(1)

خَاصَّهً يا عِبادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلى أَنْفُسِهِمْ لا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَهِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (2).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم قمی: در تفسیر آیه ای که می فرماید: «یا عِبادِیَ الَّذِینَ أَسْرَفُوا عَلی أَنْفُسِهِمْ لا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَهِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ یَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِیعاً إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِیم»، {(ای رسول رحمت) به آن بندگانم که (به عصیان) اسراف بر نفس خود کردند، بگو از رحمت (نامنتهای) خدا ناامید مباشید، البتّه خدا همه گناهان را (چون توبه کنید) خواهد بخشید که او خدایی بسیار آمرزنده و مهربان است} - . زمر / ۵۳ - ، می گوید گویا این آیه تنها درباره پیروان امیرالمؤمنین علیه السلام نازل شده و روایتی را از حضرت باقر علیه السلام نقل می کند که: «خداوند در روز قیامت، عذر کسی را که بگوید من نمی دانستم که فرزندان فاطمه علیها السلام همان فرمانروایان بر تمام مردم هستند نمی پذیرد، با اینکه مخصوصا این آیه درباره پیروان فرزندان حضرت فاطمه علیها السلام نازل شده.» سپس همان آیه بالا را قرائت فرمود. - . تفسیرقمی: ۵۷۸ -

**[ترجمه]

«۱۶»

ب، [قرب الإسناد] عَنِ السِّنْدِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ صَفْوَانَ الْجَمَّالِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: عَنْ یَمِینِ اللَّهِ وَ کِلْتَا یَدَیْهِ یَمِینٌ عَنْ یَمِینِ الْعَرْشِ قَوْمٌ عَلَی وُجُوهِهِمْ نُورٌ لِبَاسُهُمْ مِنْ نُورٍ عَلَی کَرَاسِیَّ مِنْ نُورٍ فَقَالَ لَهُ عَلِیٌّ یَا رَسُولَ اللَّهِ مَا هَؤُلَاءِ فَقَالَ لَهُ شِیعَتُنَا وَ أَنْتَ إِمَامُهُمْ (۳).

ص: ۱۴

۱- ۱. الزمر: ۵۳.

۲- ۲. تفسیر القمّیّ ص ۵۷۸.

۳- ۳. قرب الإسناد ص ۲۹.

**[ترجمه]قرب الاسناد: حضرت صادق علیه السلام گزارش می کند که پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «از سمت راست خدا که هر دو سمت او راست است (یعنی خدا سمت چپ ندارد) از جانب راست عرش، مردمی باشند با صورت های نورانی و لباس هایی از نور بر فراز تخت هایی از نور.» علی علیه السلام سؤال کرد: «اینها چه کسانی هستند؟» فرمود: «شیعیان ما هستند و تو رهبر آنانی.» - . قرب الاسناد: ۲۹ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام عن یمین العرش بدل عن قوله عن یمین الله و هو خبر قوم و سمی هذا الجانب یمینا لأنه محل رحمه الله و موقف أهل الیمین و البرکه و لما کان الشمال فی الإنسان أنقص أزال توهم ذلک بقوله و کلتا یدیه یمین أی لیس فیه نقص بوجه و کما أن رحمته علی الکمال غضبه أیضا فی غایه الشده أو لما کان الشمال منسوبه إلی الشر بین أنه لیس فیه جهه شر و لا یصدر منه شر بل کلما یصدر منه خیر کما یشیر إلیه قوله علیه السلام و الخیر فی یدیک.

قال فی النهایه فیه الحجر الأسود یمین الله فی الأرض هذا کلام تمثیل و تخییل و أصله أن الملک إذا صافح رجلا قبل الرجل یده فکأن الحجر الأسود بمنزله الیمین للملک حیث یستلم و یلثم و منه الحدیث الآخر و کلتا یدیه یمین أی إن یدیه تبارک و تعالی بصفه الکمال لا نقص فی واحده منهما لأن الشمال ینقص عن الیمین و کلما جاء فی القرآن و الحدیث من إضافه الید و الأیدی و الیمین و غیر ذلک من أسماء الجوارح إلی الله تعالی فإنما هو علی سبیل المجاز و الاستعاره و الله تعالی منزه عن التجسیم و التشبیه.

**[ترجمه]سمت راست عرش را «راست» گویند، چون محل رحمت خدا و پایگاه اصحاب یمین و راستان است و چون دست چپ و سمت چپ در انسان رتبه اش کمتر و درجه اش پایین تر از دست راست و سمت راست است، فرمود هر دو دست خدا راست است تا کسی گمان نکند نقضی در خدا هست. همچنان که رحمت خدا در نهایت کمال است، غضب او نیز در نهایت شدّت است، (چون سمت راست خدا، کنایه از رحمت و سمت چپ، کنایه از غضب است و هر دو در نهایت کمال است). یا اینکه چون سمت چپ را به شرّ نسبت می دهندبدین وسیله حضرت می خواهد بفهماند که در خداوند شرّ وجود ندارد و هر چه از او صادر می شود، خیر است. چنانچه در روایتی می فرماید: «خیر در هر دو دست تو است.» صاحب نهایه گوید: (در روایت فرموده اند:) «حجرالاسود دست راست خداست در زمین» و این مثل است، چون اگر انسان با شخص بزرگی دست بدهد، دست او را از روی احترام می بوسد. از آن جهت گویا حجرالاسود دست راست خدا است، زیرا او را می بوسند و لمس می کنند.بنابراین معنی اینکه هر دو دست خدا راست است،این است که نقصی در او نیست و هر دو دست مبارکش در نهایت کمال است. ضمنا در قرآن و روایات هر کجا از دست خدا یا سایر اعضا و جوارح او نام برده شده، از باب مجازگویی و استعاره است، والا خداوند متعال منزّه است از اینکه جسم باشد و اعضاء و جوارحی برای حضرتش باشد.

**[ترجمه]

ب، [قرب الإسناد] عَنِ ابْنِ طَرِيفٍ عَنِ ابْنِ عُلْوَانَ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليهم السلام قَالَ: يَخْرُجُ أَهْلُ وَلَايَتِنَا يَوْمَ الْقِيَامَهِ مِنْ قُبُورِهِمْ مُشْرِقَهً وُجُوهُهُمْ مَسْتُورَهً عَوْرَاتُهُمْ آمِنَهً رَوْعَاتُهُمْ قَدْ فُرِّجَتْ عَنْهُمُ الشَّدَائِدُ وَ سُهِّلَتْ لَهُمُ الْمَوَارِدُ يَخَافُ النَّاسُ وَ لَا يَخَافُونَ وَ يَحْزَنُ النَّاسُ وَ لَا يَحْزَنُونَ وَ قَدْ أُعْطُوا الْأَمْنَ وَ الْإِيمَانَ وَ انْقَطَعَتْ عَنْهُمُ الْأَحْزَانُ حَتَّى يُحْمَلُوا عَلَى نُوقٍ بِيضٍ لَهَا أَجْنِحَهٌ عَلَيْهِمْ نِعَالٌ مِنْ ذَهَبٍ شُرُكُهَا النُّورُ حَتَّى يَقْعُدُونَ فِي ظِلِّ عَرْشِ الرَّحْمَنِ عَلَى مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ مَائِدَهٌ يَأْكُلُونَ عَلَيْهَا حَتَّى يَفْرُغَ النَّاسُ مِنَ الْحِسَابِ (۱).

**[ترجمه]قرب الاسناد: حضرت علی علیه السلام فرمود: «وابستگان به ما و خاندان ما، در رستاخیز از قبرهای خویش بیرون آیند در حالی که صورت هایشان نورانی و عورت های آنها پوشیده است، بدون وحشت و هراس، سختی های آنها رفته و کارهایشان سهل و آسان گشته. دیگران می ترسند، ولی آنها نه؛دیگران اندوهگین باشند و آنها نه؛ آرامش و ایمان به آنان عنایت شده و هر اندوهی از آنان دور است، تا آنجا که بر شترهای سفید بالدار سوارند، کفش های زرّین که بندش از نور است بر پا دارند، (می آیند) تا وقتی در پرتو عرش خدای رحمان بر منبرهایی از نور بنشینند، جلوی روی آنها خوانی گسترده است از آن غذاها می خورند، تا سایر مردم از حساب خود فارغ شوند. - . قرب الاسناد: ۴۹ -

**[ترجمه]

بیان

الشرک ککتب جمع شراک ککتاب و هو سیر النعل.

**[ترجمه]«شرک» بر وزن «کتب»، جمع «شراک» بر وزن «کتاب»، به معنی بند کفش است.

**[ترجمه]

«۱۸»

ب، [قرب الإسناد] بِالْإِسْنَادِ الْمُتَقَدِّمِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: يَبْعَثُ اللَّهُ عِبَاداً يَوْمَ الْقِيَامَهِ تَهَلَّلَ وُجُوهُهُمْ نُوراً عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ مِنْ

ص: ۱۵

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۴۹.

نُورٍ فَوْقَ مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ بِأَيْدِيهِمْ قُضْبَانٌ مِنْ نُورٍ عَنْ يَمِينِ الْعَرْشِ وَ عَنْ يَسَارِهِ بِمَنْزِلَهِ الْأَنْبِيَاءِ وَ لَيْسُوا بِأَنْبِيَاءَ وَ بِمَنْزِلَهِ الشُّهَدَاءِ وَ لَيْسُوا بِشُهَدَاءَ فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَا مِنْهُمْ فَقَالَ لَا فَقَامَ آخَرُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَا مِنْهُمْ فَقَالَ لَا فَقَالَ مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى مَنْكِبِ عَلِيٍّ عليه السلام فَقَالَ هَذَا وَ شِيعَتُهُ (۱).

**[ترجمه]قرب الاسناد: حضرت صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش، از جدش علیه السلام نقل می فرماید که پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «خداوند روز قیامت برخی بندگانش را از خاک برانگیزد، در حالی که صورت های آنها از نور می درخشد و لباس هایی از نور دارند، بر فراز منبرهایی از نور قرار دارند و در دست آنها عصایی از نور است، از دو طرف عرش حرکت می کنند، در رتبه پیامبران، ولی پیامبر نیستند و در مقام شهیدان، ولی شهید نیستند.» مردی به پا خاسته عرضکرد: «ای رسول خدا! آیا من از آنها هستم؟» فرمود نه. دیگری برخاسته سؤال کرد، باز فرمود نه. پرسیدند: «پس آنها چه کسانی هستند؟» حضرت دست مبارک خویش را بر شانه علی علیه السلام گذاشت و فرمود: «این مرد و شیعیان او هستند. - . قرب الاسناد: ۴۹ -

**[ترجمه]

«۱۹»

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليهم السلام قَالَ: إِذَا حُمِلَ أَهْلُ وَلَايَتِنَا عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ الْقِيَامَهِ نَادَى مُنَادٍ يَا نَارُ اخْمُدِي فَتَقُولُ النَّارُ عَجِّلُوا جُوزُونِي فَقَدْ أَطْفَأَ نُورُكُمْ لَهَبِي (۲).

**[ترجمه]قرب الاسناد: حضرت صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش، از جدش حضرت علی علیه السلام نقل می فرماید که فرمود: «روز قیامت، آن هنگام که وابستگان و اهل ولایت ما بر روی صراط قرار گیرند، صدایی بلند می شود و به آتش می گوید: «ای آتش، خاموش شو!» و دوزخ رو می کند به دوستان و شیعیان ما و می گوید: «عجله کنید از من بگذرید که نور شما، زبانه و شعله مرا خاموش کرد.» - . قرب الاسناد: ۴۹ -

**[ترجمه]

«۲۰»

ل، [الخصال] عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: الْمُؤْمِنُ أَعْظَمُ حُرْمَهً مِنَ الْكَعْبَهِ(۳).

**[ترجمه]خصال: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «مؤمن احترامش از کعبه (بیشتر و) بزرگ تر است.» - . خصال ۱ : ۱۶ -

**[ترجمه]

«۲۱»

ل، [الخصال] عَنِ ابْنِ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی أَيُّوبَ الْخَزَّازِ عَنْ عَبْدِ الْمُؤْمِنِ الْأَنْصَارِيِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَعْطَى الْمُؤْمِنَ ثَلَاثَ خِصَالٍ الْعِزَّ فِی الدُّنْيَا وَ الدِّينِ وَ الْفَلْجَ فِی الْآخِرَهِ وَ الْمَهَابَهَ فِی صُدُورِ الْعَالَمِينَ (۴).

**[ترجمه]خصال: حضرت باقر فرمود: «خداوند بزرگ سه خصلت به مؤمن عنایت فرموده: عزّت در دین و دنیا؛ رستگاری در آخرت؛ و هیبت و عظمت در دل مردم.» - . خصال ۱ : ۶۸ -

**[ترجمه]

بیان

الفلج فی أکثر النسخ بالجیم و فی بعضها بالحاء المهمله و فی القاموس الفلج الظفر و الفوز کالإفلاج و الاسم بالضم و قال الفلح محرکه و الفلاح الفوز و النجاه و البقاء فی الخیر.

**[ترجمه]«الفلج» در بیشتر نسخه ها با جیم است و در پاره ای با حاء، و در قاموس گوید: «فلج» پیروزی و رستگاری است، همچون «افلاج»، و اسم مصدرش بضمّ فاء است و گوید: «فلح» به حرکت لام و، فلاح پیروزی و نجات و بقای در خوبی است.

**[ترجمه]

«۲۲»

ل، [الخصال] عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی أَيُّوبَ عَنْ عَبْدِ الْمُؤْمِنِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَعْطَى الْمُؤْمِنَ ثَلَاثَ خِصَالٍ الْعِزَّهَ فِی الدُّنْيَا وَ الْفَلْجَ فِی الْآخِرَهِ وَ الْمَهَابَهَ فِی صُدُورِ

۱- ۱. المصدر ص ۴۹.

۲- ۲. المصدر ص ۴۹.

۳- ۳. الخصال ج ۱ ص ۱۶.

۴- ۴. الخصال ج ۱ ص ۶۸.

الظَّالِمِينَ ثُمَّ قَرَأَ وَ لِلَّهِ الْعِزَّةُ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ قَرَأَ قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ (۱) إِلَى قَوْلِهِ هُمْ فِيها خالِدُونَ (۲).

**[ترجمه]خصال: حضرت باقر علیه السلام فرمود: «خداوند بزرگ سه خصلت به مؤمن عنایت فرموده: عزّت در دنیا؛ رستگاری در آخرت؛ و هیبت و بزرگی در دل های ستمگران.» سپس این آیه را تلاوت فرمود: « وَ لِلَّهِ الْعِزَّةُ وَ لِرَسُولِهِ وَ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ قَرَأَ قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُون»، {عزّت فقط برای خدا و رسول او و برای مؤمنین است} - . منافقین / ۸ - و آیات اول سوره مؤمنون را که فرمود «مؤمنان رستگار شدند ...» تا آنجا که فرمود: «هم آنها در بهشت ابدی خواهند بود»، قرائت کرد. - . خصال ۱ : ۷۲ -

**[ترجمه]

«۲۳»

ل، [الخصال] عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْقَزْوِينِيُّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدَانَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ حَسَنِ بْنِ حُسَيْنٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ مُسَاوِرٍ عَنْ أَبِي خَالِدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ علیهم السلام قَالَ: شَكَوْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَسَدَ مَنْ يَحْسُدُنِي فَقَالَ يَا عَلِيُّ أَ مَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ أَوَّلَ أَرْبَعَةٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ أَنَا وَ أَنْتَ وَ ذَرَارِيُّنَا خَلْفَ ظُهُورِنَا وَ شِيعَتُنَا عَنْ أَيْمَانِنَا وَ شَمَائِلِنَا(۳).

**[ترجمه]خصال: زید بن علی علیه السلام ، از پدرانش علیه السلام گزارش کرد که حضرت علی علیه السلام فرمود: نزد پیامبر صلی الله علیه و آله از افرادی که بر من حسادت می ورزند شکایت کردم. حضرت فرمود: «یا علی! آیا خشنود نباشی از اینکه اولین نفر از چهار نفر (و دسته ای) که داخل بهشت می شوند تو باشی، و آن چهار عبارتند از من و تو و فرزندان ما پشت سر ما و شیعیان ما از سمت راست و چپ ما.» - . همان: ۱۲۱ -

**[ترجمه]

بیان

يمكن أن يكون أحد الأربعه الرسول صلی الله علیه و آله و الثانی عليا علیه السلام و الثالث الذراری و الرابع الشيعه و كون علی علیه السلام أولهم لأنه علیه السلام صاحب الرايه و هو مقدم فی الدخول كما مر و يحتمل أن يكون المراد بالذراری الحسنان عليهما السلام تتمه الأربعه و الظاهر أنه سقط شی ء من الخبر كما يدل عليه ما سيأتی من خبر الإرشاد(۴).

**[ترجمه]ممکن است منظور از «چهار نفر»، اوّل حضرت رسول صلی الله علیه و آله دوّم حضرت علی علیه السلام سوّم فرزندان آنها و چهارم شیعیان باشند، و پیشقدم بودن علی علیه السلام در ورود به بهشت، به خاطر این است که آن حضرت پرچمدار است، بنابراین باید جلوتر از همه وارد شود. و ممکن است منظور از فرزندان حسنین علیه السلام باشند و در این صورت این دو با آن دو بزرگوار چهار نفر می شوند و ظاهر مطلب آن است که از متن این روایت چیزی افتاده است، چنانچه روایتی که بعد از ارشاد نقل می شود، گواهی می دهد. - . روایت ۶۷ از همین باب -

**[ترجمه]

«۲۴»

ل، [الخصال] ابْنُ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِيرَهِ عَنْ طَلْحَهَ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ علیهم السلام قَالَ: الْمُؤْمِنُ يَتَقَلَّبُ فِی خَمْسَهٍ مِنَ النُّورِ مَدْخَلُهُ نُورٌ وَ مَخْرَجُهُ نُورٌ وَ عِلْمُهُ نُورٌ وَ كَلَامُهُ نُورٌ وَ مَنْظَرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ إِلَی النُّورِ(۵).

ل، [الخصال] فِی الْأَرْبَعِمِائَهِ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: شِيعَتُنَا بِمَنْزِلَهِ النَّحْلِ لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِی أَجْوَافِهَا لَأَكَلُوهَا(۶)

۱- ۱. المنافقون: ۸.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۷۲، و الآیات صدر سوره المؤمنون.

۳- ۳. الخصال ج ۱ ص ۱۲۱.

۴- ۴. راجع الرقم ۶۷.

۵- ۵. المصدر ج ۱ ص ۱۳۳.

۶- ۶. الخصال ج ۲ ص ۱۶۳.

وَ قَالَ علیه السلام لِمُحِبِّینَا أَفْوَاجٌ مِنْ رَحْمَهِ اللَّهِ وَ لِمُبْغِضِینَا أَفْوَاجٌ مِنْ غَضَبِ اللَّهِ (۱)

وَ قَالَ علیه السلام إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّهِ لَیَنْظُرُونَ إِلَی مَنَازِلِ شِیعَتِنَا کَمَا یَنْظُرُ الْإِنْسَانُ إِلَی الْکَوَاکِبِ فِی السَّمَاءِ(۲)

وَ قَالَ علیه السلام سِرَاجُ الْمُؤْمِنِ مَعْرِفَهُ حَقِّنَا(۳)

وَ قَالَ علیه السلام إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی اطَّلَعَ إِلَی الْأَرْضِ فَاخْتَارَنَا وَ اخْتَارَ لَنَا شِیعَهً یَنْصُرُونَنَا وَ یَفْرَحُونَ بِفَرَحِنَا وَ یَحْزَنُونَ لِحُزْنِنَا وَ یَبْذُلُونَ أَمْوَالَهُمْ وَ أَنْفُسَهُمْ فِینَا أُولَئِکَ مِنَّا وَ إِلَیْنَا(۴).

**[ترجمه]خصال: حضرت صادق علیه السلام از پدرش، از پدرانش علیه السلام روایت می فرماید که حضرت علی علیه السلام فرمود: «مؤمن در پنج نور دور می زند (و غوطه ورست)؛ ورودش نور، خروجش نور، دانش او نور، سخنش نور و دیدگاهش در قیامت به سوی نور است.» - . خصال ۱ : ۱۳۳ -

در خصال، در حدیث چهار صد گانه آمده است که حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «شیعیان ما همچون زنبور عسل هستند، اگر مردم بدانند درون آنها چیست، حتما آنان را می خورند.» - . خصال ۲ : ۱۶۳ تا ۱۶۹ -

و نیز فرمود: «برای دوستان ما فوج هایی از رحمت خدا و برای دشمنان ما فوج هایی از غضب خداوند است.» - . همان -

و فرمود: «اهل بهشت به خانه های شیعیان ما نگاه می کنند، آن طوری که انسان در دنیا به ستارگان آسمان چشم می افکند.» - . همان -

و فرمود: «چراغ (فرا راه سعادت) مؤمن، شناخت حق ماست.» - . همان -

و فرمود: «خداوند بزرگ نگاهی به زمین فرمود و ما را از بین همه مردم برانگیخت و برای ما پیروانی برگزید که ما را یاری می کنند، در شادی ما شاد و در اندوه ما اندوهگین می شوند و جان و مال خویش را در راه ما نثار می کنند. آنها از ما هستند و (در مسیر سعادت خویش) به سوی ما گام برمی دارند.» - . همان -

**[ترجمه]

«۲۵»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] عَنِ الْمُفَسِّرِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ الْحُسَیْنِیِّ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ الْعَسْکَرِیِّ عَنْ آبَائِهِ عَنْ مُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیهم السلام قَالَ: کَانَ قَوْمٌ مِنْ خَوَاصِّ الصَّادِقِ علیه السلام جُلُوساً بِحَضْرَتِهِ فِی لَیْلَهٍ مُقْمِرَهٍ مُصْحِیَهٍ فَقَالُوا یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا أَحْسَنَ أَدِیمَ هَذِهِ السَّمَاءِ وَ أَنْوَرَ هَذِهِ النُّجُومَ وَ الْکَوَاکِبَ فَقَالَ الصَّادِقُ علیه السلام إِنَّکُمْ لَتَقُولُونَ هَذَا وَ إِنَّ الْمُدَبِّرَاتِ الْأَرْبَعَهَ جَبْرَئِیلَ وَ مِیکَائِیلَ وَ إِسْرَافِیلَ وَ مَلَکَ الْمَوْتِ علیهم السلام یَنْظُرُونَ إِلَی الْأَرْضِ فَیَرَوْنَکُمْ وَ إِخْوَانَکُمْ فِی أَقْطَارِ الْأَرْضِ وَ نُورُکُمْ إِلَی السَّمَاوَاتِ وَ إِلَیْهِمْ أَحْسَنُ مِنْ نُورِ هَذِهِ الْکَوَاکِبِ وَ إِنَّهُمْ لَیَقُولُونَ کَمَا تَقُولُونَ مَا أَحْسَنَ أَنْوَارَ هَؤُلَاءِ الْمُؤْمِنِینَ (۵).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: حضرت عسکری علیه السلام از پدرانش، از حضرت موسی بن جعفر علیه السلام روایت می کند که فرمود: جمعی از دوستان و نزدیکان حضرت صادق علیه السلام در محضرش نشسته بودند. شبی با هوایی صاف و مهتابی بود. حاضران نگاهی به آسمان انداختند و عرضکردند: «ای فرزند پیامبر! چقدر این صفحه آسمان زیباست و چقدر این اختران درخشنده و پرنورند!» حضرت فرمود: «شما چنین می گویید، ولی چهار فرشته ای که مدبّر اوضاع هستند، یعنی جبرئیل، میکائیل، اسرافیل و فرشته مرگ، به زمین نگاه می کنند و شما و برادران شما را در نقاط مختلف زمین می بینند، در حالی که نوری که از شما به سوی آسمان و به سوی آن فرشتگان کشیده شده، زیباتر است از نور این اختران و آنها نیز همچون شما می گویند: «چقدر زیباست نور این مؤمنین!» - . عیون اخبارالرضا ۲ : ۲ -

**[ترجمه]

بیان

المقمره لیله فیها القمر و المصحیه علی بناء الإفعال من قولهم أصحت السماء إذا ذهب غیمها و الملائکه الأربعه مدبرات لأنها تدبر أمور العالم بإذنه تعالی کما قال سبحانه فَالْمُدَبِّراتِ أَمْراً(۶).

**[ترجمه]«المقمره» یعنی شب مهتاب و «المصحیه» از باب افعال، یعنی «بدون ابر» و آن چهار فرشته مدبّرانند، زیرا امور جهان را به اذن پروردگار تدبیر می کنند، چنانچه می فرماید: « فَالْمُدَبِّراتِ أَمْرا»، {قسم به فرشتگانی که به فرمان حق، به تدبیر نظام خلق می کوشند.) - . نازعات / ۵ -

**[ترجمه]

«۲۶»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِالْأَسَانِیدِ الثَّلَاثَهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ الْمُؤْمِنَ یُعْرَفُ فِی السَّمَاءِ کَمَا یَعْرِفُ الرَّجُلُ أَهْلَهُ وَ وُلْدَهُ وَ

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۱۶۵ و ۱۶۷ و ۱۶۹ علی الترتیب.

۲- ۲. الخصال ج ۲ ص ۱۶۵ و ۱۶۷ و ۱۶۹ علی الترتیب.

۳- ۳. الخصال ج ۲ ص ۱۶۵ و ۱۶۷ و ۱۶۹ علی الترتیب.

۴- ۴. الخصال ج ۲ ص ۱۶۵ و ۱۶۷ و ۱۶۹ علی الترتیب.

۵- ۵. عیون أخبار الرضا ج ۲ ص ۲.

۶- ۶. النازعات: ۵.

إِنَّهُ لَأَكْرَمُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ مَلَكٍ مُقَرَّبٍ (۱).

صح، [صحيفه الرضا عليه السلام] عنه عليه السلام: مثله (۲).

**[ترجمه]عيون اخبار الرضا: حضرت رضا عليه السلام از پدرانش گزارش فرمايد كه حضرت رسول صلى الله عليه و آله فرمود: «مؤمن در آسمان آشنايى دارد، آنچنان كه مرد، زن و فرزند خود را مى شناسد و راستى كه او نزد خداوند از فرشته مقرّب گرامى تر است.» - . عيون اخبار الرضا ۲ : ۳۳ و صحيفه الرضا : ۸ - در صحيفه الرضا عليه السلام مشابه اين روايت آمده است.

**[ترجمه]

«۲۷»

ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام] بِهَذِهِ الْأَسَانِيدِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: أَتَانِي جَبْرَئِيلُ عَنْ رَبِّي تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ هُوَ يَقُولُ رَبِّي يُقْرِئُكَ السَّلَامَ وَ يَقُولُ يَا مُحَمَّدُ بَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ وَ يُؤْمِنُونَ بِكَ وَ بِأَهْلِ بَيْتِكَ بِالْجَنَّةِ فَلَهُمْ عِنْدِي جَزَاءً الْحُسْنَى وَ سَيَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ(۳).

صح، [صحيفه الرضا عليه السلام] عنه عليه السلام: مثله (۴).

**[ترجمه]عيون اخبار الرضا: حضرت رضا عليه السلام مى فرمايد: رسول خدا صلى الله عليه و آله فرمود: جبرئيل از طرف خدا به سوى من آمد و گفت: «خداوند به تو درود مى فرستد و مى گويد اى محمّد! مژده بده به مردم با ايمانى كه خوش رفتارند و تو و اهل بيت تو راباور دارند به بهشت، آنان نزد من پاداش بهترى دارند و بهمين زودى به بهشت مى روند.» - . همان - در صحيفه الرضا مشابه اين روايت آمده است.

**[ترجمه]

«۲۸»

ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام] بِالْأَسَانِيدِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: يَا عَلِيُّ مِنْ كَرَامَةِ الْمُؤْمِنِ عَلَى اللَّهِ أَنَّهُ لَمْ يَجْعَلْ لِأَجَلِهِ وَقْتاً حَتَّى يَهُمَّ بِبَائِقَةٍ فَإِذَا هَمَّ بِبَائِقَةٍ قَبَضَهُ إِلَيْهِ.

قَالَ وَ قَالَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عليه السلام: تَجَنَّبُوا الْبَوَائِقَ يُمَدَّ لَكُمْ فِي الْأَعْمَارِ(۵).

**[ترجمه]عيون اخبار الرضا: حضرت رسول اكرم صلى الله عليه و آله فرمود: «يا على! از عنايات خداوند نسبت به مؤمن اين است كه براى اجل و مرگ او وقت معيّنى قرار نداده تا وقتى تصميم به كار خلاف و عمل زشتى بگيرد، همين كه مؤمن تصميم گرفت عمل خلافى را انجام دهد، خدا او را به سوى خود مى برد.» حضرت صادق عليه السلام فرمود: «از اعمال زشت

و کارهای خلاف دوری کنید تا عمرتان دراز شود.» - . عیون اخبار الرضا ۲ : ۳۶ -

**[ترجمه]

«۲۹»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِإِسْنَادِ التَّمِیمِیِّ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ: أَنَا وَ هَذَا یَعْنِی عَلِیّاً کَهَاتَیْنِ وَ ضَمَّ بَیْنَ إِصْبَعَیْهِ وَ شِیعَتُنَا مَعَنَا وَ مَنْ أَعَانَ مَظْلُوماً کَذَلِکَ (۶).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: حضرت رضا علیه السلام از پدران بزرگوارش نقل می فرماید که حضرت رسول فرمود: «من و این (یعنی علی علیه السلام)مثل این دو هستیم (و دو انگشت مبارک خویش را بهم چسباندند) یعنی متّصل به هم هستیم و بین ما فاصله ای نیست و شیعیان ما با ما هستند و هر کس ستمدیده ای را کمک کند نیز چنین است.» - . عیون اخبار الرضا ۲ : ۵۸ -

**[ترجمه]

«۳۰»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: تُوضَعُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ مَنَابِرُ حَوْلَ الْعَرْشِ لِشِیعَتِی وَ شِیعَهِ أَهْلِ بَیْتِی الْمُخْلِصِینَ فِی وَلَایَتِنَا وَ یَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ هَلُمَّ یَا عِبَادِی إِلَیَّ لِأَنْشُرَ عَلَیْکُمْ کَرَامَتِی فَقَدْ أُوذِیتُمْ فِی الدُّنْیا(۷).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: و نیز از حضرت رسول صلی الله علیه و آله نقل می فرماید: «روز قیامت، کرسی هایی از نور در گرد عرش قرار داده می شود برای شیعیان من و شیعیان خاندانم که در ولایت ما خالصند و خداوند بزرگ می فرماید ای بندگان من! بیایید تا کرامت و بزرگواری خویش را بر شما بگسترانم، البتّه شما در دنیا اذیت و آزار دیدید.» - . همان: ۶۰ -

**[ترجمه]

«۳۱»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: تَرِدُ شِیعَتُکَ

۱- ۱. عیون أخبار الرضا ج ۲ ص ۳۳.

۲- ۲. صحیفه الرضا علیه السلام ص ۸.

۳- ۳. عیون أخبار الرضا ج ۲ ص ۳۳.

۴- ۴. صحیفه الرضا علیه السلام ص ۸.

۵- ۵. عیون أخبار الرضا ج ۲ ص ۳۶ و البائقه: الداهیه و الشر.

۶- ۶. عیون أخبار الرضا ج ۲ ص ۵۸.

۷- ۷. عیون أخبار الرضا ج ۲ ص ۶۰.

يَوْمَ الْقِيَامَهِ رِوَاءً غَيْرَ عِطَاشٍ وَ يَرِدُ عَدُوُّکَ عِطَاشاً يَسْتَسْقُونَ فَلَا يُسْقَوْنَ (١).

**[ترجمه]عيون اخبار الرضا: و نيز از حضرت على عليه السلام نقل مى فرمايد كه حضرت رسول صلى الله عليه و آله فرمود: «يا على! شيعيان تو در روز قيامت مى آيند، در حالى كه سيرابند و تشنگى ندارند، امّا دشمنان تو مى آيند در حالى كه تشنه هستند و آب ميطلبند، اما كسى به آنها آب نمى دهد.» - . همان -

**[ترجمه]

«٣٢»

ما، [الأمالي] للشيخ الطوسى عَنِ الْمُفِيدِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْمُغِيرَهِ عَنْ حَيْدَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ السَّمَرْقَنْدِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ الْكَشِّيِّ عَنِ الْعَيَّاشِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ عُذَافِرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ يَزِيدَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: يَا ابْنَ يَزِيدَ أَنْتَ وَ اللَّهِ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ قَالَ إِي وَ اللَّهِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ قُلْتُ مِنْ أَنْفُسِهِمْ جُعِلْتُ فِدَاکَ قَالَ إِي وَ اللَّهِ مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَا عُمَرُ أَ مَا تَقْرَأُ كِتَابَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْراهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَ هذَا النَّبِيُّ وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ اللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ (٢) أَ وَ مَا تَقْرَأُ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ اسْمُهُ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَ مَنْ عَصانِي فَإِنَّکَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (٣).

**[ترجمه]امالى طوسى: عمر بن يزيد روايت كند كه حضرت صادق عليه السلام فرمود: « اى پسر يزيد!به خدا قسم تو از خاندان مايى.» عرضكردم: «قربانت شوم! يعنى از آل محمّد؟» فرمود: «آرى،به خدا قسم از خود آنها هستى!» عرضكردم: «فدايت شوم! از خود آنها؟» فرمود: «آرى،به خدا قسم از خود آنها. اى عمر! مگر كتاب خدا را نخواندى كه مى فرمايد: «إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْراهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَ هذَا النَّبِيُّ وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ اللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِين»، {نزديک ترين مردم به ابراهيم، كسانى هستند كه از او پيروى كنند و اين پيغمبر و امّتش كه اهل ايمانند و خدا دوستدار مؤمنان است.} - .آل عمران / ۶۸ - و

آيا اين آيه ديگر را نخواندى كه مى فرمايد: «فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَ مَنْ عَصانِي فَإِنَّکَ غَفُورٌ رَحِيم»، - .ابراهيم / ۳۶ - {هر كس از من پيروى كند، حتما از من است و هر كس نافرمانى كند مرا، به راستى تويى آمرزنده مهربان.} - . امالى طوسى ۲ : ۴۴ -

**[ترجمه]

«٣٣»

جا،(۴)[المجالس] للمفيد ما، [الأمالي] للشيخ الطوسى عَنِ الْمُفِيدِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ الْمُقْرِي عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْوَرَّاقِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ نَسِيمٍ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ دُكَيْنٍ عَنْ مُقَاتِلِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ مُزَاحِمٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولئِکَ الْمُقَرَّبُونَ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ (۵) فَقَالَ قَالَ لِي جَبْرَئِيلُ عليه السلام ذَاکَ عَلِيٌّ وَ شِيعَتُهُ هُمُ السَّابِقُونَ إِلَى الْجَنَّهِ الْمُقَرَّبُونَ مِنَ اللَّهِ بِكَرَامَتِهِ لَهُمْ (۶).

**[ترجمه]مجالس مفید - . مجالس مفید: ۱۸۴ - و

امالی طوسی: ابن عباس گزارش می کند که از رسول خدا صلی الله علیه و آله درباره این آیه شریفه پرسیدم: «وَ السَّابِقُونَ السَّابِقُونَ أُولئِکَ الْمُقَرَّبُونَ فِی جَنَّاتِ النَّعِیم»،{آنان که (در ایمان) بر همه پیشی گرفتند (و در اطاعت رسول خدا مقام تقدیم یافتند)، آنان به حقیقت مقرّبان درگاهند، آنان در بهشت پر نعمت جاودانی متنعّمند.} - . واقعه / ۱۰ به بعد -

فرمود: جبرئیل علیه السلام به من گفت: «علی و شیعیان او هستند که در رفتن به سوی بهشت بر همه پیشی می گیرند و نزد خدا مقرّبند، کرم و بزرگواری خدا برای آنهاست.» - . امالی طوسی ۱ : ۷۰ -

**[ترجمه]

«۳۴»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْمُفِیدِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِیدِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْوَلِیدِ قَالَ: دَخَلْنَا عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی زَمَنِ مَرْوَانَ فَقَالَ مِمَّنْ أَنْتُمْ فَقُلْنَا مِنْ أَهْلِ الْکُوفَهِ

۱- ۱. عیون أخبار الرضا ج ۲ ص ۶۰.

۲- ۲. آل عمران: ۶۸.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۴۴. و الآیه الثانیه فی إبراهیم: ۳۶.

۴- ۴. مجالس المفید ص ۱۸۴.

۵- ۵. الواقعه: ۱۲.

۶- ۶. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۷۰.

فَقَالَ مَا مِنَ الْبُلْدَانِ أَكْثَرُ مُحِبّاً لَنَا مِنْ أَهْلِ الْكُوفَهِ لَا سِيَّمَا هَذِهِ الْعِصَابَهِ إِنَّ اللَّهَ هَدَاكُمْ لِأَمْرٍ جَهِلَهُ النَّاسُ فَأَحْبَبْتُمُونَا وَ أَبْغَضَنَا النَّاسُ وَ تَابَعْتُمُونَا وَ خَالَفَنَا النَّاسُ وَ صَدَّقْتُمُونَا وَ كَذَّبَنَا النَّاسُ فَأَحْيَاكُمُ اللَّهُ مَحْيَانَا وَ أَمَاتَكُمْ مَمَاتَنَا فَأَشْهَدُ عَلَى أَبِي أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ مَا بَيْنَ أَحَدِكُمْ وَ بَيْنَ أَنْ يَرَى مَا تَقَرُّ بِهِ عَيْنُهُ أَوْ يُغْتَبَطُ إِلَّا أَنْ تَبْلُغَ نَفْسُهُ هَكَذَا وَ أَهْوَى بِيَدِهِ إِلَى حَلْقِهِ وَ قَدْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي كِتَابِهِ وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَ جَعَلْنا لَهُمْ أَزْواجاً وَ ذُرِّيَّةً(۱) فَنَحْنُ ذُرِّيَّهُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله (۲).

**[ترجمه]امالی طوسی: عبداللّه بن ولید خبر می دهد که در زمان مروان، روزی بر حضرت صادق علیه السلام وارد شدیم. حضرت پرسید: «شما از کجا هستید؟» عرض کردیم: «از کوفه.» فرمود: «هیچ شهری بیشتر از کوفه دوستان ما را در بر ندارد، مخصوصا این دسته و این جمعیت. راستی خداوند شما را به امری راهنمایی فرموده که دیگر مردم از آن خبری ندارند. در نتیجه شما ما را دوست دارید و آنها دشمن ما هستند و نیز شما از ما پیروی کردید و آنان مخالف ما شدند. شما ما را تصدیق کردید و آنان تکذیب کردند. خداوند شما را زنده بدارد همچون زندگی ما و بمیراند همچون مرگ ما و من خود گواهم که پدرم می فرمود فاصله ای نیست بین شما و دیدن مناظری که مایه روشنایی چشم و شادی باشد، جز اینکه جان به اینجا برسد (و اشاره به گلوی خویش فرمود). خداوند متعال در کتاب خویش فرموده است: «وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَ جَعَلْنا لَهُمْ أَزْواجاً وَ ذُرِّيَّه»، {(ای محمّد) قبل از تو پیامبرانی فرستادیم و برای آنها زن و فرزند قرار دادیم} - . رعد / ۳۸ - و ما فرزندان رسول خداییم.» - . امالی طوسی ۱ : ۱۴۳ -

**[ترجمه]

بیان

لا سیما هذه العصابه أی الشیعه فإنها أخص و فی القاموس الغبطه بالکسر حسن الحال و المسره و قد اغتبط.

**[ترجمه]«لاسیّما هذه العصابه» یعنی شیعه. و در قاموس گوید «غبطه» به کسر غین، خوشحالی و سرور است.

**[ترجمه]

«۳۵»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْمُفِيدِ عَنِ ابْنِ قُولَوَيْهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ علیهما السلام يَقُولُ: إِنَّ فِي السَّمَاءِ الرَّابِعَهِ مَلَائِكَهً يَقُولُونَ فِي تَسْبِيحِهِمْ سُبْحَانَ مَنْ دَلَّ هَذَا الْخَلْقَ الْقَلِيلَ مِنْ هَذَا الْخَلْقِ الْكَثِيرِ عَلَى هَذَا الدِّينِ الْعَزِيزِ(۳).

**[ترجمه]امالی طوسی: مفضّل بن عمر گزارش می کند که از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: در آسمان چهارم فرشتگانی باشند که در تسبیح خود می گویند: «منزّه است خدایی که از این موجودات زیاد، این دسته کوچک و جمعیت کم را به این دین ارجمند راهنمایی فرمود.» - . همان -

**[ترجمه]

«۳۶»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْمُفِیدِ عَنِ الْجِعَابِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِیدٍ الْهَمْدَانِیِّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عُتْبَهَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ النَّضْرِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ: کُنَّا عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ عِنْدَهُ قَوْمٌ مِنَ الْبَصْرِیِّینَ فَحَدَّثَهُمْ بِحَدِیثِ أَبِیهِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ فِی الْحَجِّ أَمْلَاهُ عَلَیْهِمْ فَلَمَّا قَامُوا قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ النَّاسَ أَخَذُوا یَمِیناً وَ شِمَالًا وَ إِنَّکُمْ لَزِمْتُمْ صَاحِبَکُمْ فَإِلَی أَیْنَ تَرَوْنَ یُرِیدُ بِکُمْ إِلَی الْجَنَّهِ وَ اللَّهِ إِلَی الْجَنَّهِ وَ اللَّهِ إِلَی الْجَنَّهِ وَ اللَّهِ (۴).

بشا، [بشاره المصطفی] عن أبی علی ابن الشیخ عن والده عن المفید: مثله (۵).

ص: ۲۱

۱- ۱. الرعد: ۳۸.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۴۳.

۳- ۳. المصدر ج ۱ ص ۱۴۳.

۴- ۴. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۵۸.

۵- ۵. بشاره المصطفی ص ۱۱۱.

**[ترجمه]امالی طوسی: محمد بن صامت گزارش می کند که نزد حضرت صادق علیه السلام بودیم، جمعیتی نیز از مردم بصره در محضر بودند و آن جناب روایتی را که پدر بزرگوارش، از جابر بن عبداللّٰه درباره حج نقل فرموده بود، برای اهالی بصره املاـ می فرمود. پس از پایان فرمایشات آن حضرت، آنها حرکت کردند. حضرت خطاب به آنها فرمود: «مردم به این طرف و آن طرف گراییدند، ولی شما در التزام و همراهی صاحب خویش هستید. فکر می کنید شما را به کجا می برند؟ به خدا به سوی بهشت! به خدا به سوی بهشت!به خدا به سوی بهشت به خدا!» - . امالی طوسی ۱ : ۱۵۸ و بشاره المصطفی : ۱۱۱ - همین روایت در بشارت المصطفی نیز آمده است.

**[ترجمه]

«۳۷»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] عَنِ الْمُفِیدِ عَنِ ابْنِ قُولَوَیْهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ الْأَنْصَارِیِّ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ وَهْبٍ قَالَ: کُنْتُ جَالِساً عِنْدَ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام إِذْ جَاءَ شَیْخٌ قَدِ انْحَنَی مِنَ الْکِبَرِ فَقَالَ السَّلَامُ عَلَیْکَ وَ رَحْمَهُ اللَّهِ فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ وَ عَلَیْکَ السَّلَامُ وَ رَحْمَهُ اللَّهِ یَا شَیْخُ ادْنُ مِنِّی فَدَنَا مِنْهُ وَ قَبَّلَ یَدَهُ وَ بَکَی فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ مَا یُبْکِیکَ یَا شَیْخُ قَالَ لَهُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَنَا مُقِیمٌ عَلَی رَجَاءٍ مِنْکُمْ مُنْذُ نَحْوٍ مِنْ مِائَهِ سَنَهٍ أَقُولُ هَذِهِ السَّنَهَ وَ هَذَا الشَّهْرَ وَ هَذَا الْیَوْمَ وَ لَا أَرَاهُ فِیکُمْ فَتَلُومُنِی أَنْ أَبْکِیَ قَالَ فَبَکَی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام ثُمَّ قَالَ یَا شَیْخُ إِنْ أُخِّرَتْ مَنِیَّتُکَ کُنْتَ مَعَنَا وَ إِنْ عُجِّلَتْ کُنْتَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ مَعَ ثَقَلِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ الشَّیْخُ مَا أُبَالِی مَا فَاتَنِی بَعْدَ هَذَا یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ.

فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَا شَیْخُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ إِنِّی تَارِکٌ فِیکُمُ الثَّقَلَیْنِ مَا إِنْ تَمَسَّکْتُمْ بِهِمَا لَنْ تَضِلُّوا کِتَابَ اللَّهِ الْمُنْزَلَ وَ عِتْرَتِی أَهْلَ بَیْتِی- نَجِی ءُ وَ أَنْتَ مَعَنَا یَوْمَ الْقِیَامَهِ الْخَبَرَ(۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: معاویه بن وهب گزارش می کند که نزد حضرت صادق علیه السلام نشسته بودم.در همان موقع پیرمردی گوژپشت وارد شد و به آن حضرت سلام کرد. حضرت جواب سئوال او را داد و سپس فرمود: «بیا نزدیک من!»پیرمرد نزدیک آمد، دست آن جناب را بوسید و به گریه افتاد. حضرت فرمود: «ای پیرمرد! چرا گریه می کنی؟ عرض کرد: «ای پسر رسول خدا! من صد سال است که به امید شما زنده ام، همی گویم امسال، همین ماه، امروز، ولی آن (حکومت) را در میان شما نمی بینم. با این وصف هنوز مرا برای گریه ام سرزنش می کنی؟» راوی گوید: دیدم حضرت صادق علیه السلام نیز گریست و فرمود: «ای پیرمرد! اگر مرگ تو تأخیر افتد، با ما هستی و اگر زود فرا رسد، روز قیامت با یادگاران رسول خدایی.» پیرمرد گفت: «بعد از این (موفقیّت بزرگ)، هر چیز دیگری را که از دست بدهم نگرانی ندارم.

سپس امام صادق علیه السلام به او فرمود: «پیرمرد! رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «من دو شی ء گرانمایه را از خود به یادگار در میان شما به جای گذاشتم. تا وقتی به آن دو چنگ بزنید، هرگز گمراه نخواهید شد: کتاب خدا و خاندان من.» (ای پیرمرد!) روز قیامت ما می آییم، در حالی که تو نیز با ما هستی...» - . امالی طوسی ۱ : ۱۶۳ -

**[ترجمه]

«۳۸»

جا،(۲) [المجالس] للمفید ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْمُفِیدِ عَنِ الْجِعَابِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ رُشَیْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ التَّغْلِبِیِّ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ قَالَ سَمِعْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ علیهما السلام یَقُولُ: نَحْنُ خِیَرَهُ اللَّهِ مِنْ خَلْقِهِ وَ شِیعَتُنَا خِیَرَهُ اللَّهِ مِنْ أُمَّهِ نَبِیِّهِ (۳).

**[ترجمه]مجالس مفید و امالی طوسی: ابن عقده روایت می کند که از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: «ما زبده ها و برگزیدگان خدا هستیم از میان همه موجودات و مخلوقات خدا، و شیعیان ما برگزیدگان خدا هستند از امّت پیامبر.»
- . مجالس مفید: ۱۸۹ و امالی طوسی ۱ : ۷۶ -

**[ترجمه]

«۳۹»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْمُفِیدِ عَنِ الْجِعَابِیِّ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ بَکْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَکَرِیَّا عَنْ کَثِیرِ بْنِ طَارِقٍ عَنْ زَیْدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِعَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام أَنْتَ یَا عَلِیُّ وَ أَصْحَابُکَ فِی الْجَنَّهِ أَنْتَ یَا عَلِیُّ وَ أَتْبَاعُکَ فِی الْجَنَّهِ(۴).

**[ترجمه]امالی طوسی: زید بن علی علیه السلام از پدران بزرگوارش گزارش می کند که حضرت رسول صلی الله علیه و آله ،به علی علیه السلام فرمود: «یا علی! فقط تو و اصحابت در بهشت هستید؛ یا علی! فقط تو و پیروانت در بهشت هستید.» - . امالی طوسی ۱ : ۵۷ -

**[ترجمه]

«۴۰»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] عَنِ الْمُفِیدِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ خَالِدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَی

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۶۳.

۲- ۲. المجالس ص ۱۸۹.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۷۶.

۴- ۴. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۵۷.

بْنِ وَاصِلٍ عَنْ مُخَوَّلِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَزَوَّرٍ عَنِ ابْنِ نُبَاتَهَ عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لِعَلِيٍّ عليه السلام يَا عَلِيُّ إِنَّ اللَّهَ قَدْ زَيَّنَکَ بِزِينَهٍ لَمْ يُزَيِّنِ الْعِبَادَ بِزِينَهٍ أَحَبَّ إِلَى اللَّهِ مِنْهَا زَيَّنَکَ بِالزُّهْدِ فِي الدُّنْيَا وَ جَعَلَکَ لَا تَرْزَأُ مِنْهَا شَيْئاً وَ لَا تَرْزَأُ مِنْکَ شَيْئاً وَ وَهَبَ لَکَ حُبَّ الْمَسَاكِينِ فَجَعَلَکَ تَرْضَى بِهِمْ أَتْبَاعاً وَ يَرْضَوْنَ بِکَ إِمَاماً فَطُوبَى لِمَنْ أَحَبَّکَ وَ صَدَقَ فِيکَ وَ وَيْلٌ لِمَنْ أَبْغَضَکَ وَ كَذَّبَ عَلَيْکَ فَأَمَّا مَنْ أَحَبَّکَ وَ صَدَّقَ فِيکَ فَأُولَئِکَ جِيرَانُکَ فِي دَارِکَ وَ شُرَكَاؤُکَ فِي جَنَّتِکَ وَ أَمَّا مَنْ أَبْغَضَکَ وَ كَذَّبَ عَلَيْکَ فَحَقٌّ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُوقِفَهُ مَوْقِفَ الْكَذَّابِينَ (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: عمّار یاسر گزارش می کند که حضرت رسول صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام فرمود: «یا علی! خداوند تو را به زیوری مزیّن ساخته که آن را به هیچ یک از بندگانش نداده است: در دنیا به زیور زهدت آراست و چنانت ساخت که از دنیا بری نگیری و دنیا نیز از تو بری نگیرد؛ دوستی با بیچارگان و مستمندان را نیز به تو عنایت کرد و پیروی آنها را از تو پسندت ساخت. وای بر کسی که دشمن تو باشد و در مورد تو دروغ بگوید! سرانجام، آنها که به راستی دوست تو باشند و فضیلت تو را معتقد باشند، در خانه ات همسایه تو و در بهشت شریک تواند. و آنها که دشمن تو هستند و در مورد تو دروغ و خلاف واقع گویند، بر خداوند است که آنها را در جایگاه دروغگویان قرار دهد.» - . امالی طوسی ۲ : ۵۷ -

**[ترجمه]

بیان

الرزء النقص أی لم تأخذ من الدنیا شیئا و لم تنقص الدنیا من قدرک شیئا قال فی النهایه فیه فلم یرزأنی شیئا أی لم یأخذ منی شیئا یقال رزأته أرزؤه و أصله النقص.

**[ترجمه]«الرّزء» نقص و کمی است، یعنی از دنیا چیزی برنگرفتی و دنیا از قدر تو نکاست. در نهایه گوید «فلم یرزأنی شیئا» یعنی از من چیزی نگرفت. گفته می شود «رزأته أرزؤه» و اصل آن نقص است

**[ترجمه]

«۴۱»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْمُفِيدِ عَنِ الْجِعَابِيِّ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ يُوسُفَ الْبَصْرِيِّ عَنْ خَالِدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمَدَائِنِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ أَبِي ذَرٍّ الْغِفَارِيِّ ره قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ قَدْ ضَرَبَ كَتِفَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام بِيَدِهِ وَ قَالَ يَا عَلِيُّ مَنْ أَحَبَّنَا فَهُوَ الْعَرَبِيُّ وَ مَنْ أَبْغَضَنَا فَهُوَ الْعِلْجُ شِيعَتُنَا أَهْلُ الْبُيُوتَاتِ وَ الْمَعَادِنِ وَ الشَّرَفِ وَ مَنْ كَانَ مَوْلِدُهُ صَحِيحاً وَ مَا عَلَى مِلَّهِ إِبْرَاهِيمَ عليه السلام إِلَّا نَحْنُ وَ شِيعَتُنَا وَ سَائِرُ النَّاسِ مِنْهَا بِرَاءٌ وَ إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَهً يَهْدِمُونَ سَيِّئَاتِ شِيعَتِنَا كَمَا يَهْدِمُ الْقَوْمُ الْبُنْيَانَ (۲).

جا، [المجالس] للمفید عن الجعابی: مثله (۳)

**[ترجمه]امالی طوسی: ابوذر غفاری (ره) گزارش می کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله را دیدم در حالی که دست مبارک خویش را به شانه علی علیه السلام می زد و می فرمود: «یا علی! هر کس ما را دوست دارد عرب است و هر کس ما را دشمن دارد، کافر خداشناس است. شیعیان ما مردمی خانواده دار، اصیل، با شرافت و حلال زاده هستند. پیرو کیش حضرت ابراهیم علیه السلام نیست جز ما و شیعه ما و سایر مردم منحرفند. خداوند را فرشتگانی است که گناه شیعیان ما را نابود می سازند، چنانچه مردم ساختمانی را نابود می کنند و بنایش را در هم می ریزند.» - . امالی طوسی ۱ : ۱۹۴ و مجالس مفید : ۱۰۸ - در مجالس مفید نیز مانند این روایت آمده است.

**[ترجمه]

توضیح

المراد بأهل البیوتات و المعادن القبائل الشریفه و الأنساب الصحیحه فی القاموس البیت الشرف و الشریف و فی النهایه بیت الرجل شرفه قال العباس فی مدح النبی صلی الله علیه و آله

ص: ۲۳

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۵۷.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۹۴ و العلج: الکافر.

۳- ۳. مجالس المفید ص ۱۰۸.

حتی احتوی بیتک المهیمن من***خندف علیاء تحتها النطق

أراد شرفه فجعله فی أعلی خندف بیتا و قال معادن العرب أصولها التی ینتسبون إلیها و یتفاخرون بها کما یهدم القوم فی بعض النسخ القدوم و هو بتخفیف الدال آله ینحت بها الخشب.

**[ترجمه]مقصود از خانواده های اصیل، تیره های شریف و نژادهای درست هستند. به طوری که صاحب قاموس می گوید : و در نهایه گوید، «بیت الرّجل» (خاندان مرد) شرف آن مرد است. چنانچه عباس در مدح پیامبر صلی الله علیه و آله می گوید :

حتی احتوی بیتک المهیمن من خن---دف علیاء تحتها النطق منظور از کلمه «بیت» در این شعر، شرافت است. و حضرت را در بالاترین شرف از نسل خِندِف (نام یکی از جداد پیامبر) قرار داده است و گوید: «معادن عرب» همان ریشه هایی است که عرب به آنها منتسب است و به آنها افتخار می کند. «کما یهدم القوم» در برخی نسخه ها «القدوم»آمده و آن با«دال مخفف» وسیله ای است که چوب را با آن می تراشند.

**[ترجمه]

«۴۲»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْمُفِیدِ عَنِ ابْنِ قُولَوَیْهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ یُونُسَ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ الْوَابِشِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنَ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ: إِذَا أَحْسَنَ الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ ضَاعَفَ اللَّهُ عَمَلَهُ لِکُلِّ حَسَنَةٍ سَبْعَمِائَهِ ضِعْفٍ وَ ذَلِکَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ اللَّهُ یُضاعِفُ لِمَنْ یَشاءُ(۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «هنگامی که بنده مؤمن خدا کار نیکی انجام دهد، خداوند هر کار خوب او را هفتصد برابر می فرماید. چنانچه فرموده: «و خداوند چند برابر می سازد برای هر که خواهد.» - . امالی طوسی ۱ : ۲۲۷ -

**[ترجمه]

«۴۳»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْفَحَّام عَنْ عَمِّهِ عُمَرَ بْنِ یَحْیَی عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْکَنْجِیِّ عَنْ أَبِی عَاصِمٍ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: شِیعَتُنَا جُزْءٌ مِنَّا خُلِقُوا مِنْ فَضْلِ طِینَتِنَا یَسُوؤُهُمْ مَا یَسُوؤُنَا وَ یَسُرُّهُمْ مَا یَسُرُّنَا فَإِذَا أَرَادَنَا أَحَدٌ فَلْیَقْصِدْهُمْ فَإِنَّهُمُ الَّذِی یُوصِلُ مِنْهُ إِلَیْنَا(۲).

**[ترجمه]امالی طوسی: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «شیعیان ما جزیی از ما هستند؛از زیادی سرشت ما آفریده شده اند؛ آنچه ما را بد آید، آنها را نیز بد آید و آنچه ما را خشنود سازد، آنان را خشنود می کند. پس هر گاه کسی آهنگ ما کند، آنها را دریابد، زیرا آنان هستند که او را به ما می رسانند.» - . همان: ۳۰۵ -

**[ترجمه]

«۴۴»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی بِإِسْنَادِ أَبِی قَتَادَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: حُقُوقُ شِیعَتِنَا عَلَیْنَا أَوْجَبُ مِنْ حُقُوقِنَا عَلَیْهِمْ قِیلَ لَهُ وَ کَیْفَ ذَلِکَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ- فَقَالَ لِأَنَّهُمْ یُصَابُونَ فِینَا وَ لَا نُصَابُ فِیهِمْ (۳).

**[ترجمه]امالی طوسی: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «حقوقی که شیعیان ما بر عهده ما دارند، لازم تر است از حقوق ما بر عهده آنها.»عرض کردند: «چطور؟» فرمود: «بدان جهت که آنها در راه محبت ما رنج و آسیب بینند و ما در راه آنها رنجی نبینیم.» - . امالی طوسی ۱ : ۳۱۰ -

**[ترجمه]

«۴۵»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْحَفَّارِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَاذَانَ عَنْ عَبَّادِ بْنِ یَعْقُوبَ عَنْ یَحْیَی بْنِ یَسَارٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِیلَ عَنْ أَبِی إِسْحَاقَ عَنْ عَاصِمِ بْنِ ضَمْرَهَ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام وَ عَنِ الْحَارِثِ عَنْهُ علیه السلام عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: مَثَلِی مَثَلُ (۴)

شَجَرَهٍ أَنَا أَصْلُهَا وَ عَلِیٌّ فَرْعُهَا وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ ثَمَرَتُهَا وَ الشِّیعَهُ وَرَقُهَا فَأَبَی أَنْ یُخْرِجَ مِنَ الطَّیِّبِ إِلَّا الطَّیِّبَ (۵).

ص: ۲۴

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۲۲۷.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۰۵ و فیه الکنیخی بدل الکنجی.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۱۰.

۴- ۴. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۶۳.

۵- ۵. فی بشاره المصطفی: مثلی و مثل علیّ بن أبی طالب شجره.

بشا، [بشاره المصطفی] محمد بن أحمد بن شهریار عن محمد بن محمد بن الحسین عن الحسن بن محمد التمیمی عن علی بن الحسین بن سفیان عن علی بن العباس عن عباد بن یعقوب: مثله (۱)

**[ترجمه]امالی طوسی: حارث از علی علیه السلام گزارش کند که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «مَثَل من، مَثَل درختی است که من ریشه آن هستم، علی شاخه اش، حسنین میوه و شیعیان برگ های آن، و از پاکیزه جز پاکیزه و طیّب بیرون نخواهد آمد.» - . امالی طوسی ۱ : ۳۶۳ و بشاره المصطفی: ۷۶ -

**[ترجمه]

بیان

فأبی أی أبی الله و فی أمالی الشیخ نفسه فأنی یخرج و هو أظهر.

**[ترجمه]«فابی» یعنی «خداوند ابا فرمود» و در امالی شیخ آمده که «فابی نفسه فانّی یخرج»، «خودش اباء کرد، پس چگونه بیرون می آید» نوشته شده و آن روشن تر است.

**[ترجمه]

«۴۶»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ ابْنِ شِبْلٍ عَنْ ظَفْرِ بْنِ حُمْدُونٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ إِسْحَاقَ النَّهَاوَنْدِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ یَعْقُوبَ بْنِ مِیثَم التَّمَّارِ مَوْلَی عَلِیِّ بْنُ الْحُسَیْنِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنِّی وَجَدْتُ فِی کُتُبِ أَبِی أَنَّ عَلِیّاً علیه السلام قَالَ لِأَبِی مِیثَم أَحْبِبْ حَبِیبَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ إِنْ کَانَ فَاسِقاً زَانِیاً وَ أَبْغِضْ مُبْغِضَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ إِنْ کَانَ صَوَّاماً قَوَّاماً فَإِنِّی سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ وَ هُوَ یَقُولُ إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِکَ هُمْ خَیْرُ الْبَرِیَّهِ(۲) ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَیَّ وَ قَالَ هُمْ وَ اللَّهِ أَنْتَ وَ شِیعَتُکَ یَا عَلِیُّ وَ مِیعَادُکَ وَ مِیعَادُهُمُ الْحَوْضُ غَداً غُرّاً مُحَجَّلِینَ مُکْتَحِلِینَ مُتَوَّجِینَ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام هَکَذَا هُوَ عِیَاناً فِی کِتَابِ عَلِیٍ (۳).

**[ترجمه]امالی طوسی: یعقوب فرزند میثم تمّار، غلام حضرت زین العابدین گزارش می کند که گفت: بر حضرت باقر علیه السلام وارد شدم و عرض کردم: «ای پسر رسول خدا،فدایت شوم! من در نوشته های پدرم دیدم که حضرت علی علیه السلام به پدرم میثم فرموده دوست بدار دوستدار خاندان پیامبر را، اگر چه فاسق زناکار باشد و دشمن بدار دشمن آل محمّد را، اگر چه تمام روزها روزه دارد و شب ها بیدار و مشغول نماز باشد. من از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم این آیه را: «إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِکَ هُمْ خَیْرُ الْبَرِیَّه»، {آنهایی که ایمان آورده اند و کارهای شایسته دارند، بهترین مردمان هستند} - . بینه / ۸ - سپس رو به من کرد و فرمود: «به خدا قسم منظور از این آیه شریفه، تو و شیعیان توست. ای علی! وعده گاه تو با آنها فردای قیامت، حوض باشد با صورت های درخشان و دست و پای شسته (سرمه کشیده) و تاجدار.» پس امام باقر علیه السلام فرمود: «چنین است در کتاب علی علیه السلام .» - . امالی طوسی ۲ : ۱۹ -

**[ترجمه]

بیان

قال فی النهایه و فی الحدیث غر محجلون من آثار الوضوء الغر جمع الأغر من الغره بیاض الوجه یرید بیاض وجوههم بنور الوضوء یوم القیامه و قال المحجل هو الذی یرتفع البیاض فی قوائمه إلی موضع القید و یجاوز الأرساغ و لا یجاوز الرکبتین لأنها مواضع الأحجال و هی الخلاخیل و القیود و لا یکون التحجیل بالید و الیدین ما لم یکن معها رجل أو رجلان و منه الحدیث أمتی الغر المحجلون أی بیض مواضع الوضوء من الأیدی و الأقدام استعار أثر الوضوء فی الوجه و الیدین و الرجلین للإنسان من البیاض الذی یکون فی وجه الفرس و یدیه و رجلیه و قال توجته ألبسته التاج.

**[ترجمه]در نهایه گوید: در حدیث است «غرّ محجّلون»،«غرّ» از «غرّه» به معنای سفیدرویی است، یعنی روز قیامت از نور وضو سفیدرو باشند و در حدیث دیگری است که فرمود امّت من «غرّ محجّلون» هستند، یعنی مواضع وضوی آنها از دست و پا، سفید و نورانی است، استعاره آورده سفیدی دست و پای اسب و پیشانی او را برای سفیدی صورت و دست و پای امّت. و گوید: «توّجته»، یعنی تاج بر او پوشاندم.

**[ترجمه]

«۴۷»

مع، [معانی الأخبار] عَنِ ابْنِ مَسْرُورٍ عَنِ ابْنِ عَامِرٍ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍ

ص: ۲۵

۱- ۱. بشاره المصطفی ص ۷۶.

۲- ۲. البینه: ۸.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۱۹.

بْنِ فَضَّالٍ عَنْ ثَعْلَبَةَ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبَانٍ الرِّفَاعِيِّ عَنِ الصَّبَّاحِ بْنِ سَيَابَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الرَّجُلَ لَیُحِبُّکُمْ وَ مَا یَدْرِی مَا تَقُولُونَ فَیُدْخِلُهُ اللَّهُ الْجَنَّهَ وَ إِنَّ الرَّجُلَ لَیُبْغِضُکُمْ وَ مَا یَدْرِی مَا تَقُولُونَ فَیُدْخِلُهُ اللَّهُ النَّارَ وَ إِنَّ الرَّجُلَ مِنْکُمْ لَیَمْلَأُ صَحِیفَتَهُ مِنْ غَیْرِ عَمَلٍ قُلْتُ وَ کَیْفَ یَکُونُ ذَاکَ قَالَ یَمُرُّ بِالْقَوْمِ یَنَالُونَ مِنَّا فَإِذَا رَأَوْهُ قَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ إِنَّ هَذَا الرَّجُلَ مِنْ شِیعَتِهِمْ وَ یَمُرُّ بِهِمُ الرَّجُلُ مِنْ شِیعَتِنَا فَیَنْهَرُونَهُ وَ یَقُولُونَ فِیهِ فَیَکْتُبُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِذَلِکَ حَسَنَاتٍ حَتَّی یَمْلَأَ صَحِیفَتَهُ مِنْ غَیْرِ عَمَلٍ (۱).

**[ترجمه]معانی الاخبار: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «گاهی کسی شما را دوست می دارد در حالی که نمی داند شما چه می گویید، ولی خداوند به خاطر همین دوستی، او را به بهشت می برد و گاهی کسی شما را دشمن می دارد در حالی که نمی داند شما چه می گویید و به خاطر همین دشمنی، خداوند او را به دوزخ می برد و گاهی کسی از شما نامه عملش پر می شود، بدون اینکه کاری انجام دهد.» راوی پرسید: «چطور؟» فرمود: «از میان مردمی عبور می کند که به ما بد می گویند. چون او را بینند، به یکدیگر می گویند که این مرد از شیعیان اهل بیت است و وقتی شیعه ای به آنها برخورد کند، او را از خود دور می کنند و به او بد می گویند. در نتیجه خداوند تمام بدگویی های آنها را به صورت کار ثواب، در نامه عمل آن مرد شیعه می نویسد تا نامه عمل او پر شود، بدون اینکه کاری انجام دهد.» - . معانی الاخبار: ۳۹۲ -

**[ترجمه]

بیان

و ما یدری ما تقولون ظاهره المستضعفون من العامه فإن حبهم للشیعه علامه استضعافهم و یحتمل المستضعفون من الشیعه أیضا أی ما یدری ما تقولون من کمال معرفه الأئمه علیهم السلام و فی القاموس نهر الرجل زجره کانتهره و یقولون فیه أی ما یسوؤه من الذم و الشتم.

**[ترجمه]اینکه فرمود «افرادی هستند که شما را دوست دارند و نمی فهمند چه می گویید»، ظاهرا منظور حضرت مستضعفین از عامّه است، زیرا همین که شیعه را دوست دارند، دلیل بر این است که مستضعف هستند. و نیز احتمال دارد مراد حضرت، شیعیان مستضعف باشند که نمی دانند چه می گویند، یعنی در معرفت و شناسایی امام علیه السلام ،به حد کمال نرسیده اند. در قاموس آمده: «نهر الرجل» یعنی «او را بازداشت»، مانند «انتهره». و «یقولون فیه» یعنی درباره او مذمت گویی و دشنام گویی دارند.

**[ترجمه]

«۴۸»

مع، [معانی الأخبار] عَنِ الطَّالَقَانِیِّ عَنِ الْجَلُودِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَبْسِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هِلَالٍ عَنْ نَائِلِ بْنِ نَجِیحٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍّ الْبَاقِرَ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ کَشَجَرَهٍ طَیِّبَهٍ أَصْلُها ثابِتٌ وَ فَرْعُها فِی السَّماءِ تُؤْتِی أُکُلَها کُلَّ حِینٍ بِإِذْنِ رَبِّها-(۲) قَالَ أَمَّا الشَّجَرَهُ فَرَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ فَرْعُهَا عَلِیٌّ علیه السلام

وَ غُصْنُ الشَّجَرَهِ فَاطِمَهُ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ- وَ ثَمَرُهَا أَوْلَادُهَا علیهم السلام وَ وَرَقُهَا شِيعَتُنَا- ثُمَّ قَالَ علیه السلام إِنَّ الْمُؤْمِنَ مِنْ شِيعَتِنَا لَيَمُوتُ فَيَسْقُطُ مِنَ الشَّجَرَهِ وَرَقَهٌ وَ إِنَّ الْمَوْلُودَ مِنْ شِيعَتِنَا لَيُولَدُ فَتُورِقُ الشَّجَرَهُ وَرَقَهً(۳).

**[ترجمه]معانی الاخبار: از جابر جعفی گزارش می کند که از حضرت باقر علیه السلام درباره این آیه شریفه سؤال کردم: «كَشَجَرَهٍ طَيِّبَهٍ أَصْلُها ثـابِتٌ وَ فَرْعُها فِى السَّماءِ تُؤْتِى أُكُلَها كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّها»،{همچون درخت پاکیزه ای که ریشه آن ثابت است و شاخه اش در آسمان، همه گاه به اذن پروردگارش میوه خوردنی خود را می دهد.} - . ابراهیم / ۲۴ - فرمود: «اما مقصود از درخت، پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است و شاخه آن علی علیه السلام و جوانه آن، حضرت فاطمه دختر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و میوه آن فرزندان فاطمه علیها السلام و برگ آن شیعیان ما هستند.» سپس فرمود: «هر مؤمنی که از شیعیان ما از دنیا می رود، یک برگ از آن درخت می افتد و هر بچّه ای که از شیعیان ما به دنیا می آید، یک برگ بر درخت افزوده می شود.» - . معانی الاخبار: ۴۰۰ و بحار الانوار چاپ جدید ۲۴ : ۱۳۶ -

**[ترجمه]

أقول

قد مر مثله كثيرا مع شرحها فی كتاب الإمامه(۴).

**[ترجمه]مشابه این روایت همراه با توضیح، در کتاب امامت گذشت.

**[ترجمه]

«۴۹»

ير، [بصائر الدرجات] عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ وَ عَنْ أَبِی

ص: ۲۶

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۳۹۲.

۲- ۲. إبراهيم: ۲۴ و ۲۵.

۳- ۳. معانی الأخبار ص ۴۰۰.

۴- ۴. راجع ج ۲۴ ص ۱۳۶- ۱۴۳. من هذه الطبعه.

جَمِيلَهَ عَنْ مُحَمَّدٍ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: إِنَّ اللَّهَ مَثَّلَ لِی أُمَّتِی فِی الطِّینِ وَ عَلَّمَنِی أَسْمَاءَهُمْ كُلَّهَا كَمَا عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْماءَ كُلَّها فَمَرَّ بِی أَصْحَابُ الرَّايَاتِ فَاسْتَغْفَرْتُ لِعَلِيٍّ وَ شِيعَتِهِ إِنَّ رَبِّی وَعَدَنِی فِی شِيعَهِ عَلِيٍّ خَصْلَهً قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَا هِيَ قَالَ الْمَغْفِرَهُ مِنْهُمْ لِمَنْ آمَنَ وَ اتَّقَی لَا يُغَادِرُ مِنْهُمْ صَغِيرَهً وَ لَا كَبِيرَهً وَ لَهُمْ تُبَدَّلُ السَّيِّئَاتُ حَسَنَاتٍ (۱).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حضرت صادق علیه السلام روایت می کند که حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «خداوند تمام امّت مرا به صورت گل برایم مجسّم فرمود و نامشان را به من آموخت، چنانچه تمام نام ها را به آدم تعلیم داد. در آن میان جمعیت ها هر گروهی پشت پرچم خویش از من گذشتند و من برای علی و شیعیانش از خداوند آمرزش خواستم. راستی خداوند یک خصلت را در شیعیان به من نوید فرموده.» پرسیدند: «آن خصلت چیست؟» فرمود: «آمرزش، برای آن کس از آنان که ایمان بیاورد و تقوا پیشه کند و آمرزش خدا، تمام گناهان کوچک و بزرگ آنها را فرا گیرد، و نیز کارهای زشت آنان، به اعمال خیر تبدیل می شود.» - . بصائر الدرجات : ۸۵ -

**[ترجمه]

بیان

فی الطین كأنه حال عن الأمه و كونهم فی الطین كنایه عن عدم خلق أجسادهم كما ورد كنت نبیا و آدم بین الماء و الطین و یحتمل كونه حالا عن الضمیر فی لی أو عنهما معا و المغادره الترك و تبدل السیئات حسنات أن یكتب الله لهم مكان كل سیئه یمحوها حسنه أو یوفقهم لأن یعملوا الطاعات بدل المعاصی و لأن یتصفوا بمكارم الأخلاق بدل مساویها و الأول أظهر.

**[ترجمه]«فی الطّین» این کلمه حال است از امّت، یعنی پیش از آفرینش بدن آنها، روزگاری که هنوز خاک بودند. چنانچه در آن روایت می فرماید«من پیامبر بودم، زمانی که آدم بین آب و گل بود» و احتمال می رود که حال از ضمیر «لی» باشد و یا از هر دو و «مقادره» همان ترک است.«تبدیل سیئات به حسنات»، یعنی خداوند کارهای زشت آنان را پاک فرموده و به جای آن حسنه می نویسد، یا اینکه به آنها توفیق می دهد به جای معصیت، عبادت کنند و به جای اخلاق زشت، دارای صفات پسندیده شوند. البتّه معنای اوّل مناسب تر است.

**[ترجمه]

«۵۰»

یر، [بصائر الدرجات] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَبَلَهَ عَنْ مُعَاوِيَهَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: يَا عَلِيُّ لَقَدْ مُثِّلَتْ لِی أُمَّتِی فِی الطِّينِ حَتَّی رَأَيْتُ صَغِيرَهُمْ وَ كَبِيرَهُمْ أَرْوَاحاً قَبْلَ أَنْ يُخْلَقَ الْأَجْسَادُ وَ إِنِّی مَرَرْتُ بِكَ وَ بِشِيعَتِكَ فَاسْتَغْفَرْتُ لَكُمْ فَقَالَ عَلِيٌّ يَا نَبِيَّ اللَّهِ زِدْنِی فِيهِمْ قَالَ نَعَمْ يَا عَلِيُّ تَخْرُجُ أَنْتَ وَ شِيعَتُكَ مِنْ قُبُورِكُمْ وَ وُجُوهُكُمْ كَالْقَمَرِ لَيْلَهَ الْبَدْرِ وَ قَدْ خَرَجَتْ عَنْكُمُ الشَّدَائِدُ وَ ذَهَبَتْ عَنْكُمُ الْأَحْزَانُ تَسْتَظِلُّونَ تَحْتَ الْعَرْشِ يَخَافُ النَّاسُ وَ

لَا تَخَافُونَ وَ يَحْزَنُ النَّاسُ وَ لَا تَحْزَنُونَ وَ تُوضَعُ لَكُمْ مَائِدَةٌ وَ النَّاسُ فِي الْحِسَابِ (۲).

فضائل الشيعه للصدوق، عن معاويه بن عمار: مثله (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: حضرت باقر علیه السلام از پدرش از جدّش علیه السلام گزارش می کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «یا علی! امّت من به صورت گل برایم مجسّم شد؛ کوچک و بزرگ آنها را دیدم که هنوز به صورت ارواح بودند، پیش از اینکه بدن های آنها آفریده شود. در آن جمع، از تو و شیعیانت گذشتم و برای شما آمرزش خواستم.» علی علیه السلام عرض کرد: «ای پیامبر خدا! از آنها برایم بیشتر بگو.» فرمود: «یا علی!تو و شیعیانت از گورهای خود درآیید، در حالی که صورت هایتان چون ماه شب چهارده می درخشد و گرفتاری های رستاخیز از شما بدر آمده و اندوه ها از شما دور است و در سایه عرش قرار می گیرید؛ مردم می ترسند، ولی شما نمی ترسید؛ آنها اندوهگین اند و شما اندوهی ندارید؛ سفره غذا برای شما می گسترند، در حالی که مردم گرفتار حسابند.» - . بصائر الدرجات: ۸۴ و فضائل شیعه: ۱۵۳ - در فضائل الشیعه مشابه این روایت آمده است.

**[ترجمه]

«۵۱»

سن، [المحاسن] عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ يَحْيَى عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: وَ اللَّهِ مَا بَعْدَنَا غَيْرُكُمْ وَ إِنَّكُمْ مَعَنَا فِي السَّنَامِ الْأَعْلَى فَتَنَافَسُوا فِي

ص: ۲۷

۱- ۱. بصائر الدرجات ص ۸۵.

۲- ۲. بصائر الدرجات ص ۸۴.

۳- ۳. فضائل الشيعه ص ۱۵۳.

الدَّرَجَاتِ (۱).

**[ترجمه]محاسن برقی: ابوبصیر روایت می کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «به خدا قسم پیرو ما غیر از شما کسی نخواهد بود و شما با ما هستید، در برترین درجات و مقام ها. پس بر یکدیگر پیشی گیرید و با هم رقابت کنید برای رسیدن به درجات بهشت.» - . محاسن برقی: ۱۴۲ -

**[ترجمه]

بیان

السنام الأعلى بفتح السين أعلى عليين فى النهايه سنام كل شى ء أعلاه فتنافسوا فى الدرجات أى أنتم معنا فى الجنه فارغبوا فى أعالى درجاتها فإن لها درجات غير متناهيه صوره و معنى أو أنتم فى درجاتنا العاليه فى الجنه لكن لها أيضا درجات كثيره مختلفه بحسب القرب و البعد منا فارغبوا فى علو تلك الدرجات و هذا أظهر قال فى النهايه التنافس من المنافسه و هى الرغبه فى الشى ء و الانفراد به و هو من الشى ء النفيس الجيد فى نوعه.

**[ترجمه]فرمود «در درجات بهشت با هم رقابت کنید»، زیرا درجات بهشت بیرون از شماره است، بدین جهت می فرماید«در رسیدن به آن درجات بر یکدیگر پیشی گیرید.»«سنام» به فتح سین بالاترین مقام در علیّین است. در «نهایه» آمده: «سنام کلّ شئ اعلاه»، سنام هر چیز، بهترین و بالا-ترین جای اوست. یا منظور این است که همه شما در آخرین درجات بهشت با ما هستید، امّا همان محلّ ما نیز درجات مختلفی دارد؛ بعضی از آنها به ما نزدیک تر و پاره ای دورتر است، برای رسیدن به درجات نزدیک ما رقابت کنید. این معنی روشن تر است. در نهایه گوید: «تنافس» از «منافسه» به معنای رغبت به چیزی داشتن آن است و «هو من الشیء النفس»، یعنی در نوع خود خوب است.

**[ترجمه]

«۵۲»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْعَلَاءِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِنَّ لِكُلِّ شَيْ ءٍ جَوْهَراً وَ جَوْهَرَ وُلْدِ آدَمَ مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله وَ نَحْنُ وَ شِيعَتُنَا(۲).

**[ترجمه]محاسن برقی: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «هر چیزی را سرآمد و سمبلی است و سرآمد فرزندان آدم، محمّد صلی الله علیه و آله و ما و شیعیان ما هستند.» - . محاسن برقی: ۱۴۳ -

**[ترجمه]

«۵۳»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ سَدِيرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَنْتُمْ آلُ مُحَمَّدٍ أَنْتُمْ آلُ مُحَمَّدٍ.

**[ترجمه]محاسن برقی: حضرت صادق علیه السلام (خطاب به شیعیان خود) فرمود: «شما آل محمّد هستید! شما آل محمّد هستید!» - . همان -

**[ترجمه]

بیان

هذا علی المبالغه کقولهم سلمان منا أهل البیت.

**[ترجمه]این فرمایش حضرت مبالغه است، از قبیل این جمله که فرمود: «سلمان از خاندان ماست.»

**[ترجمه]

«۵۴»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَهَ عَنْ فُضَيْلِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَنْتُمْ وَ اللَّهِ نُورٌ فِی ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ (۳).

**[ترجمه]محاسن برقی: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «به خدا سوگند شما نورید در تاریکی های زمین!» - . همان: ۱۶۲ -

**[ترجمه]

بیان

النور ما یصیر سببا لظهور الأشیاء و الظلمه ضده و العلم و المعرفه و الإیمان مختصه بالشیعه لأخذهم جمیع ذلک عن أئمتهم علیهم السلام و من سواهم من الکفره و المخالفین فلیس معهم إلا الکفر و الضلاله فالشیعه هادون مهتدون منورون للعالم فی ظلمات الأرض (۴).

**[ترجمه]روشنی و نور چیزی است که به وسیله او اشیای دیگر آشکار و نمودار شود و تاریکی ضد آن است. شیعیان، دانش و عرفان و ایمان را از پیشوایان خود گرفته اند، ولی کفّار و مخالفین غیر از کفر و گمراهی چیز دیگری ندارند.بنابراین شیعیان هدایت شده اند و مایه روشنی جهان در تاریکی های زمین هستند.

**[ترجمه]

«۵۵»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: وَ اللَّهِ إِنِّی لَأُحِبُّ رِيحَكُمْ وَ أَرْوَاحَكُمْ

۱- ۱. المحاسن ص ۱۴۲.

۲- ۲. المحاسن ص ۱۴۳.

۳- ۳. المحاسن ص ۱۴۳.

۴- ۴. المحاسن ص ۱۶۲.

وَ رُؤْيَتَكُمْ وَ زِيَارَتَكُمْ وَ إِنِّی لَعَلَی دِينِ اللَّهِ وَ دِينِ مَلَائِكَتِهِ فَأَعِينُوا عَلَی ذَلِكَ بِوَرَعٍ أَنَا فِی الْمَدِينَهِ بِمَنْزِلَهِ الشَّعِيرَهِ أَتَقَلْقَلُ حَتَّی أَرَی الرَّجُلَ مِنْكُمْ فَأَسْتَرِيحَ إِلَيْهِ (۱).

**[ترجمه]محاسن برقی: حضرت صادق علیه السلام (به شیعیان خود) می فرمود: «به خدا سوگند من دوست دارم بوی شما و ارواح شما و دیدار و برخورد با شما را و همانا من به دین خدا و دین فرشتگان او هستم؛ پس در این جهت با پارسایی مرا کمک کنید. من در مدینه همچون یک دانه جو در اضطراب هستم و نگران و ناراحتم تا یکی از شما را ب بینم و بدو بیاسایم.» - . محاسن برقی: ۱۶۳ -

**[ترجمه]

توضیح

الأرواح هنا إما جمع الروح بالضم أو بالفتح و هو الرحمه و نسیم الریح و إنی لعلی دین الله أی أنتم أیضا كذلك و ملحقون بنا فأعینونا علی شفاعتكم بالورع عن المعاصی بمنزله الشعیره أی فی قله الأشباه و الموافقین فی المسلك و المذهب و فی بعض النسخ أی كشعره بیضاء مثلا فی ثور أسود و هو أظهر و التقلقل التحرك و الاضطراب و الاستراحه الأنس و السكون.

**[ترجمه]منظور از «ارواح» یا جان هاست، ارواح جمع روح به ضمه یا نسیم ها و مهربانی هاست. ارواح جمع روح به فتحه و اینکه می فرماید«من بر دین حقم»، یعنی شما نیز چنین هستید، پس در مورد شفاعت خود ما را كمک كنید به دوری كردن از گناهان. «بمنزله الشعیره» یا«همچون دانه جو هستم»، یعنی در مسلک و مرام خود تنها و بی رفیق هستم و در پاره ای از نسخه هامی فرماید«همچون مویی هستم»، یعنی مثلا مانند موی سفیدی در بدن گاو سیاه، انگشت نما و مشخّص و تنها هستم، و این بیان از دانه جو، مقصود حضرت را بهتر می فهماند. «تقلقل»نیز همان تحرّک و اظطراب است و «استراحت»، انس و آرامش گرفتن است.

**[ترجمه]

«۵۶»

سن، [المحاسن] عَنْ صَالِحِ بْنِ السِّنْدِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بَشِيرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْوَلِيدِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ وَ نَحْنُ جَمَاعَهٌ وَ اللَّهِ إِنِّی لَأُحِبُّ رُؤْيَتَكُمْ وَ أَشْتَاقُ إِلَی حَدِيثِكُمْ (۲).

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ حَسَّانَ الْعِجْلِيِّ قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ أَنَا جَالِسٌ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ هَلْ يَسْتَوِی الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ الَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ إِنَّما يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبابِ (۳) قَالَ نَحْنُ الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ عَدُوُّنَا الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ وَ شِيعَتُنَا أُولُو الْأَلْبَابِ (۴).

مشكاه الأنوار، عن محمد بن مروان عن أبی عبد الله علیه السلام: مثله (۵).

**[ترجمه]محاسن برقی: عبداللّٰه بن ولید گوید ما جمعی بودیم در محضر حضرت صادق علیه السلام که فرمودند: «به خدا سوگند من دیدار شما را دوست دارم و شیفته گفتارشمایم.» - . محاسن برقی: ۱۶۳ -

**[ترجمه]

«۵۸»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنْ نُوحٍ الْمَضْرُوبِ عَنْ أَبِی شَیْبَهَ عَنْ عَنْبَسَهَ الْعَابِدِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ کُلُّ نَفْسٍ بِما کَسَبَتْ رَهِینَهٌ إِلَّا أَصْحابَ الْیَمِینِ (۶) قَالَ هُمْ شِیعَتُنَا أَهْلَ الْبَیْتِ (۷).

ص: ۲۹

۱- ۱. المحاسن: ۱۶۳.

۲- ۲. المحاسن: ۱۶۳.

۳- ۳. الزمر: ۹.

۴- ۴. المحاسن ص ۱۶۹.

۵- ۵. مشکاه الأنوار: ۹۵.

۶- ۶. المدّثّر: ۳۸ و ۳۹.

۷- ۷. المحاسن ص ۱۷۱.

**[ترجمه]محاسن برقی: ابوعلی حسّان عجلی گوید که در حضور امام صادق علیه السلام نشسته بودم. مردی معنای این آیه را از آن حضرت سؤال کرد: «هَلْ يَسْتَوِى الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ الَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ إِنَّما يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبابِ»، {آنان که اهل علم و دانشند با مردم جاهل نادان یکسانند؟ (هرگز یکسان نیستند) منحصرا خردمندان عالم متذکّر این مطلبند.} - . زمر / ۹ - حضرت فرمود: «دانایان ما هستیم و دشمنان ما نادانند و شیعیان ما خردمندانند.» - . محاسن برقی: ۱۶۹ و مشکاه الانوار: ۹۵ - در مشکاه الانوار مشابه این روایت آمده است.

**[ترجمه]

«۵۹»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنْ بَعْضِ الْكُوفِيِّينَ عَنْ عَنْبَسَهَ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِى جَعْفَرٍ علیه السلام: فِى قَوْلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّهِ(۱) قَالَ هُمْ شِيعَتُنَا أَهْلَ الْبَيْتِ (۲).

**[ترجمه]محاسن برقی: حضرت باقر علیه السلام در تفسیر آیه شریفه: «كُلُّ نَفْسٍ بِما كَسَبَتْ رَهِينَهٌ إِلَّا أَصْحابَ الْيَمِينِ»، {هر نفسی در گرو عملی است که انجام داده است مگر اهل یمین (که به یمن و سعادت نیکوکار شدند)} - . مدثر / ۳۸ - ۳۹ - ، فرمود: «آنها شیعه ما خاندانند.» - . محاسن برقی: ۱۷۱ -

**[ترجمه]

«۶۰»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَهَ عَنْ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا أَخِى دَارِمٍ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام كَانَ أَبِى يَقُولُ: إِنَّ شِيعَتَنَا آخِذُونَ بِحُجْزَتِنَا وَ نَحْنُ آخِذُونَ بِحُجْزَهِ نَبِيِّنَا- وَ نَبِيُّنَا آخِذٌ بِحُجْزَهِ اللَّهِ (۳).

**[ترجمه]محاسن برقی: حضرت باقر علیه السلام در تفسیر آیه شریفه: «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّهِ»، {آنان که به خدای یکتا ایمان آوردند و نیکوکار شدند، آنها به حقیقت بهترین اهل عالمند} - . بینه / ۷ - فرمود: «آنان شیعه ما خاندانند.» - . محاسن برقی: ۱۷۱ -

**[ترجمه]

«۶۱»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِى بَصِيرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَهِ أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِحُجْزَهِ رَبِّهِ وَ أَخَذَ عَلِيٌّ بِحُجْزَهِ رَسُولِ اللَّهِ وَ أَخَذْنَا بِحُجْزَهِ عَلِيٍّ علیه السلام وَ أَخَذَ شِيعَتُنَا بِحُجْزَتِنَا فَأَيْنَ تَرَوْنَ يُورِدُنَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قُلْتُ إِلَى الْجَنَّهِ(۴).

**[ترجمه]محاسن برقی: حضرت صادق علیه السلام فرمود: پدرم می فرمود: «شیعه ما دست به دامن ما دارند و ما دست به دامن پیامبر و پیامبر پناهنده به خداست.» - . محاسن برقی: ۱۸۲ -

**[ترجمه]

بیان

قال فی النهایه فیه إن الرحم أخذت بحجزه الرحمن أی اعتصمت به و التجأت إلیه مستجیره و أصل الحجزه موضع شد الإزار ثم قیل للإزار حجزه للمجاوره و احتجز الرجل بالإزار إذا شده علی وسطه فاستعاره للاعتصام و الالتجاء و التمسک بالشی ء و التعلق به و منه الحدیث الآخر یا لیتنی آخذ بحجزه الله أی بسبب منه و ذکر الصدوق معانی للحجزه منها الدین و منها الأمر و منها النور و أورد الأخبار فیها(۵).

**[ترجمه]محاسن برقی: ابو بصیر گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: «چون روز قیامت شود، پیامبر صلی الله علیه و آله در پناه خدا قرار گیرد، علی علیه السلام دست به دامن پیغمبر زند، ما دامن علی علیه السلام را گیریم و شیعیان ما دامن ما را می گیرند. حالا به نظر شما پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله ما را به کجا می برد؟» گفتم: «به سوی بهشت.» - . محاسن برقی: ۱۸۲ -

**[ترجمه]

«۶۲»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ كَانَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ یَقُولُ: إِنَّ أَحَقَّ النَّاسِ بِالْوَرَعِ وَ الِاجْتِهَادِ فِیمَا یُحِبُّ اللَّهُ وَ یَرْضَی الْأَوْصِیَاءُ وَ أَتْبَاعُهُمْ أَ مَا تَرْضَوْنَ أَنَّهُ لَوْ كَانَتْ فَزْعَةٌ مِنَ السَّمَاءِ فَزِعَ كُلُّ قَوْمٍ إِلَی مَأْمَنِهِمْ وَ فَزِعْتُمْ إِلَیْنَا وَ فَزِعْنَا إِلَی نَبِیِّنَا إِنَّ نَبِیَّنَا آخِذٌ بِحُجْزَهِ

۱- ۱. البینه: ۷.

۲- ۲. المحاسن ص ۱۷۱.

۳- ۳. المصدر ص ۱۸۲.

۴- ۴. المصدر ص ۱۸۲.

۵- ۵. راجع معانی الأخبار ص ۱۶- و ۲۳۶.

رَبِّهِ وَ نَحْنُ آخِذُونَ بِحُجْزَهِ نَبِيِّنَا وَ شِيعَتُنَا آخِذُونَ بِحُجْزَتِنَا(۱).

**[ترجمه]در نهایه گوید: در حدیث است که «انّ الرحم اخذت بحجزه الرحمن»یعنی رحم به خدا چنگ زده و به او پناه برده است.

و اصل «حجزه»، جایگاه بستن لنگ است، سپس به علاقه مجاورت، به خود لنگ نیز حجزه گویند و همچنین این کلمه را استعاره آورند برای پناهندگی و چنگ زدن به چیزی. و از همین روایت دیگر که: «یا لیتنی آخذ بحجزه الله»، یعنی به سببی از خدا و مرحوم صدوق چند معنای دیگر برای حجزه بیان فرموده، از قبیل دین و امر و نور و روایاتی هم که با این معانی مناسب باشد، ذکر فرموده است. - . معانی الاخبار: ۱۶ و ۲۳۶ -

**[ترجمه]

«۶۳»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّضْرِ عَنْ يَحْيَى الْحَلَبِيِّ عَنْ بُرَيْدِ بْنِ مُعَاوِيَهَ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: مَا تَبْغُونَ أَوْ مَا تُرِيدُونَ غَيْرَ أَنَّهَا لَوْ كَانَتْ فَزْعَهٌ مِنَ السَّمَاءِ فَزِعَ كُلُّ قَوْمٍ إِلَى مَأْمَنِهِمْ وَ فَزِعْنَا إِلَى نَبِيِّنَا وَ فَزِعْتُمْ إِلَيْنَا(۲).

**[ترجمه]محاسن برقی: حضرت باقر علیه السلام فرمود: پدرم علی بن الحسین علیه السلام می فرمود: «سزاوار ترین مردم به پارسایی و کوشش کردن در آنچه که مایه دوستی و خشنودی خداوند است، اوصیا و پیروان آنهایند. آیا راضی نیستید که گاهی که حادثه ترسناک از آسمان پدید آید و هر گروهی به پناهگاه خود روند، شما به ما پناه آرید و ما به پیامبر؟زیرا پیغمبر ما به پروردگارش پناهنده شود و ما دامن آن حضرت را گیریم و شیعیان ما دامن ما را گیرند.» - . محاسن برقی: ۱۸۲ -

**[ترجمه]

بیان

ما تبغون أی أی شی ء تطلبون فی جزاء تشیعکم و بإزائه غیر أنها أی أ تطلبون شیئا غیر فزعکم إلینا فی القیامه أی لیس شی ء أفضل و أعظم من ذلک.

**[ترجمه]محاسن برقی: حضرت باقر علیه السلام فرمود: «چه می خواهید (در پاداش پیروی از ما) و چه می جویید؟ جز اینکه اگر وحشت و ترسی از آسمان پدید آید، هر دسته ای به پناهگاه خود فرار می کنند و ما به سوی پیامبر پناه می بریم و شما به ما پناه می برید؟» - . محاسن برقی: ۱۸۲ -

**[ترجمه]

«۶۴»

شا، [الإرشاد] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ الْمَرْزُبَانِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عُبَيْدٍ الْكُوفِيِّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبَانٍ عَنْ سَعْدِ بْنِ طَالِبٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْبَاقِرِ عليه السلام قَالَ: سُئِلَتْ أُمُّ سَلَمَةَ زَوْجُ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَقُولُ إِنَّ عَلِيّاً وَ شِيعَتَهُ هُمُ الْفَائِزُونَ (۳).

**[ترجمه]«ما تبغون»یعنی چه پاداشی در ازای تشیّعتان می خواهید؟ «غیر انّها» یعنی غیر از این می خواهید که در قیامت به ما پناه می برید؟ چون چیزی برتر و بالاتر از این نیست.

**[ترجمه]

«۶۵»

شا، [الإرشاد] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْجَوْهَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ بْنِ عِيسَى الْهَاشِمِيِّ عَنْ تَمِيمِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَلَاءِ عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ عَنْ يَحْيَى بْنِ الْعَلَاءِ عَنْ سَعْدِ بْنِ طَرِيفٍ عَنِ ابْنِ نُبَاتَةَ عَنْ عَلِيٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: إِنَّ لِلَّهِ قَضِيباً مِنْ يَاقُوتٍ أَحْمَرَ لَا يَنَالُهُ إِلَّا نَحْنُ وَ شِيعَتُنَا وَ سَائِرُ النَّاسِ مِنْهُ بَرِيئُونَ (۴).

**[ترجمه]ارشاد: حضرت باقر علیه السلام فرمود: «از امّ سلمه همسر پیامبر صلی الله علیه و آله درباره علی بن ابی طالب علیه السلام سؤال شد. گفت از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می فرمود: «همانا علی و شیعیان او پیروزند.» - . ارشاد القلوب: ۱۸ -

**[ترجمه]

«۶۶»

شا، [الإرشاد] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عُبَيْدٍ الْكُوفِيِّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبَانٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ عَنْ دَاوُدَ بْنِ السَّلِيلِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي سَبْعُونَ أَلْفاً لَا حِسَابَ عَلَيْهِمْ وَ لَا عَذَابَ قَالَ ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَى عَلِيٍّ عليه السلام فَقَالَ هُمْ شِيعَتُكَ

۱- ۱. المحاسن ص ۱۸۲.

۲- ۲. المحاسن ص ۱۸۳.

۳- ۳. الإرشاد ص ۱۸.

۴- ۴. الإرشاد ص ۱۸.

وَ أَنْتَ إِمَامُهُمْ (۱).

مشکاه الأنوار، عن جابر عن أبی جعفر علیه السلام: مثله (۲).

**[ترجمه]ارشاد القلوب: اصبغ بن نباته از حضرت علی علیه السلام گزارش می کند که حضرت پیامبر فرمود: «خدا را عصا (دستگیره)یی است از یاقوت سرخ، بدو دست نیابد مگر ما و شیعه ما و دیگران از آن دورند.» - . همان -

**[ترجمه]

«۶۷»

شا، [الإرشاد] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عِيسَى الْكَرْخِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَائِشَةَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَمْرٍو الْبَجَلِيِّ عَنْ عُمَرَ بْنِ مُوسَى عَنْ زَيْدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ عَلِيٍّ علیهم السلام قَالَ: شَكَوْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله حَسَدَ النَّاسِ إِيَّايَ فَقَالَ يَا عَلِيُّ إِنَّ أَوَّلَ أَرْبَعَةٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ أَنَا وَ أَنْتَ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ ذُرِّيَّتُنَا خَلْفَ ظُهُورِنَا وَ أَحِبَّاؤُنَا خَلْفَ ذُرِّيَّتِنَا وَ أَشْيَاعُنَا عَنْ أَيْمَانِنَا وَ شَمَائِلِنَا(۳).

**[ترجمه]ارشاد القلوب: انس بن مالک گوید: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «هفتاد هزار از امّت من بدون حساب و عذاب به بهشت می روند.» سپس رو به علی علیه السلام کرد و فرمود: «آنها شیعیان تو هستند و تو پیشوای آنانی.» - . ارشاد القلوب: ۱۸ و مشکاه الانوار: ۹۶ -

**[ترجمه]

بیان

إن أول أربعه أی أول الأربعات الذین یدخلون الجنه فالجمیع إلی قوله علیه السلام و الحسین خبر أو المعنی أن الأربعه الذین یدخلون الجنه أولهم أنا فخبر البواقی مقدر بقرینه المقام.

**[ترجمه]ارشاد القلوب: زید بن علی بن الحسین از پدرش، از جدّش علیه السلام روایت فرماید که حضرت علی علیه السلام فرمود: «از حسادت و رشگ بردن مردم نسبت به من، به رسول خدا شکایت کردم. حضرت فرمود: «یا علی! به راستی اولین (دسته) از چهار (دسته)ای که وارد بهشت می شوند، من هستم و تو و حسن و حسین و دودمان ما پشت سر ما و دوستان ما، بعد از آنها و شیعیان ما در چپ و راست ما.» - . ارشاد القلوب: ۱۹ -

**[ترجمه]

«۶۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جُنْدَبٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: حَقٌّ عَلَی اللَّهِ أَنْ یَجْعَلَ وَلِیَّنَا رَفِیقاً لِلنَّبِیِّینَ وَ الصِّدِّیقِینَ وَ الشُّهَدَاءِ وَ الصَّالِحِینَ وَ حَسُنَ أُولئِکَ رَفِیقاً(۴).

**[ترجمه]«انّ اوّل اربعه» یعنی اولین گروه از چهار گروهی که به بهشت می روند.بنابراین کلمات بعد تا کلمه «و الحسین» خبر «انّ» است و ممکن است بگوییم معنایش این است که آن چهار گروهی که بهشت می روند، اوّلی آنها منم، و در این صورت جملات بعد، مبتدا و خبرشان در تقدیر است، یعنی تو و حسن و حسین و ...بعد از من وارد بهشت می شوید، چون در مقام بیان، ترتیب ورود به بهشت است.

**[ترجمه]

«۶۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: یَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَکَرَکُمُ اللَّهُ فِی کِتَابِهِ فَقَالَ فَأُولئِکَ مَعَ الَّذِینَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ مِنَ النَّبِیِّینَ وَ الصِّدِّیقِینَ وَ الشُّهَداءِ وَ الصَّالِحِینَ الْآیَهَ فَرَسُولُ اللَّهِ فِی هَذَا الْمَوْضِعِ النَّبِیُّ وَ نَحْنُ الصِّدِّیقُونَ وَ الشُّهَدَاءُ وَ أَنْتُمُ الصَّالِحُونَ فَتَسَمَّوْا بِالصَّلَاحِ کَمَا سَمَّاکُمُ اللَّهُ (۵).

مجمع البیان، عن أبی بصیر: مثله (۶)

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: عبداللّه جندب گوید: حضرت رضا علیه السلام فرمود: «سزاوار است که خداوند دوست ما را، رفیق (و هم صحبت) پیامبران، صدیقان، شهیدان و صالحان قرار دهد و این افراد نیکو رفیقانی هستند.» - . تفسیر عیاشی ۱: ۳۷۰ -

**[ترجمه]

بیان

فتسموا بالصلاح أی انتسبوا إلیه أو ارتفعوا بسببه أو اتصفوا به

ص: ۳۲

۱- ۱. الإرشاد ص ۱۸.
۲- ۲. مشکاه الأنوار: ۹۶.
۳- ۳. الإرشاد ص ۱۹.
۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۷۰ و الآیه فی النساء: ۶۹.
۵- ۵. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۳۷۰ و الآیه فی النساء: ۶۹.
۶- ۶. مجمع البیان ج ۳ ص ۷۲.

حتی يسـميكم الناس صالحين فی القاموس سـما سموا ارتفع و به أعلاه كأسماه و سماه فلانا و به و تسمی بكذا و بالقوم و إليهم انتسب.

**[ترجمه]تفسـير عيّاشـی: ابو بصير گويد: حضرت صادق عليه السلام فرمود: «ای ابو محمد! خداوند شما را در كتاب خود ياد فرموده، آنجا كه می گويـد: «فَأُولئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الصِّدِّيقِينَ وَ الشُّهَداءِ وَ الصَّالِحِين»، {و آنان كه خدا و رسول را اطاعت كنند، البتّه آنها با كسانی كه خدا به آنها لطف و عنايت كامل فرموده، يعنی با پيمبران و صدّيقان و شهيدان و نيكوكاران محشور خواهنـد شد} - . نساء / ۶۹ - تا آخر آيه. سـپس فرمود: «مقصود از پيامبر در اين آيه شريفه، رسول خدا؛ منظور از صديقان و شـهيدان، ما و نيكوكاران، شـما هستيد. پس خود را نيكو و نيكوكار نامدار سازيد، چنانچه خداوند شما را چنان ناميده است.» - .تفسير عياشی ۱: ۳۷۰ و مجمع البيان ۳: ۷۲ - در مجمع البيان هم مانند اين روايت آمده است .

**[ترجمه]

«۷۰»

م، [تفسـير الإمام عليه السـلام]: قَالَ النَّبِيُّ صـلی الله عليه و آله عِنْدَ حَنِينِ الْجِذْعِ مَعَاشِرَ الْمُسْلِمِينَ هَذَا الْجِذْعُ يَحِنُّ إِلَی رَسُولِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ يَحْزَنُ لِبُعْدِهِ عَنْهُ فَفِی عِبَادِ اللَّهِ الظَّالِمِينَ أَنْفُسَهُمْ مَنْ لَا يُبَالِی قَرُبَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ أَمْ بَعُدَ وَ لَوْ لَا أَنِّی احْتَضَنْتُ هَذَا الْجِذْعَ وَ مَسَحْتُ بِيَدِی عَلَيْهِ مَا هَدَأَ حَنِينُهُ إِلَی يَوْمِ الْقِيَامَهِ وَ إِنَّ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ وَ إِمَائِهِ لَمَنْ يَحِنُّ إِلَی مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ وَ إِلَی عَلِيٍّ وَلِيِّ اللَّهِ كَحَنِينِ هَذَا الْجِذْعِ وَ حَسْبُ الْمُؤْمِنِ أَنْ يَكُونَ قَلْبُهُ عَلَی مُوَالاهِ مُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ وَ آلِهِمَا الطَّيِّبِينَ مُنْطَوِياً أَ رَأَيْتُمْ شِدَّهَ حَنِينِ هَذَا الْجِذْعِ إِلَی مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ وَ كَيْفَ هَدَأَ لَمَّا احْتَضَنَهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَ مَسَحَ بِيَدِهِ عَلَيْهِ قَالُوا بَلَی يَا رَسُولَ اللَّهِ.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صـلی الله عليه و آله وَ الَّذِی بَعَثَنِی بِالْحَقِّ نَبِيّاً إِنَّ حَنِينَ خُزَّانِ الْجِنَانِ وَ حُورِ عِينِهَا وَ سَائِرِ قُصُورِهَا وَ مَنَازِلِهَا إِلَی مَنْ تَوَالَی مُحَمَّداً وَ عَلِيّاً وَ آلَهُمَا الطَّيِّبِينَ وَ تَبَرَّأَ مِنْ أَعْدَائِهِمَا لَأَشَدُّ مِنْ حَنِينِ هَذَا الْجِذْعِ الَّذِی رَأَيْتُمُوهُ إِلَی رَسُولِ اللَّهِ وَ إِنَّ الَّذِی يُسَكِّنُ حَنِينَهُمْ وَ أَنِينَهُمْ مَا يَرِدُ عَلَيْهِمْ مِنْ صَلَاهِ أَحَدِكُمْ مَعَاشِرَ شِيعَتِنَا عَلَی مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ أَوْ صَلَاهِ نَافِلَهٍ أَوْ صَوْمٍ أَوْ صَدَقَهٍ وَ إِنَّ مِنْ عَظِيمِ مَا يُسَكِّنُ حَنِينَهُمْ إِلَی شِيعَهِ مُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ مَا يَتَّصِلُ بِهِمْ مِنْ إِحْسَانِهِمْ إِلَی إِخْوَانِهِمُ الْمُؤْمِنِينَ وَ مَعُونَتِهِمْ لَهُمْ عَلَی دَهْرِهِمْ يَقُولُ أَهْلُ الْجِنَانِ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ لَا تَسْتَعْجِلُوا صَاحِبَكُمْ فَمَا يُبْطِئُ عَنْكُمْ إِلَّا لِلزِّيَادَهِ فِی الدَّرَجَاتِ الْعَالِيَاتِ فِی هَذِهِ الْجِنَانِ بِإِسْدَاءِ الْمَعْرُوفِ إِلَی إِخْوَانِهِ الْمُؤْمِنِينَ وَ أَعْظَمُ مِنْ ذَلِكَ مِمَّا يُسَكِّنُ حَنِينَ سُكَّانِ الْجِنَانِ وَ حُورِهَا إِلَی شِيعَتِنَا مَا يُعَرِّفُهُمُ اللَّهُ مِنْ صَبْرِ شِيعَتِنَا عَلَی التَّقِيَّهِ وَ اسْتِعْمَالِهِمُ التَّوْرِيَهَ لِيَسْلَمُوا بِهَا مِنْ كَفَرَهِ عِبَادِ اللَّهِ وَ فَسَقَتِهِمْ فَحِينَئِذٍ يَقُولُ خُزَّانُ الْجِنَانِ وَ حُورُهَا لَنَصْبِرَنَّ عَلَی شَوْقِنَا إِلَيْهِمْ وَ حَنِينِنَا كَمَا يَصْبِرُونَ عَلَی سَمَاعِ الْمَكْرُوهِ فِی سَادَاتِهِمْ وَ أَئِمَّتِهِمْ وَ كَمَا يَتَجَرَّعُونَ الْغَيْظَ وَ يَسْكُتُونَ عَنْ إِظْهَارِ الْحَقِّ لِمَا يُشَاهِدُونَ مِنْ ظُلْمِ مَنْ لَا يَقْدِرُونَ عَلَی دَفْعِ مَضَرَّتِهِ فَعِنْدَ ذَلِكَ يُنَادِيهِمْ رَبُّنَا عَزَّ وَ جَلَّ يَا سُكَّانَ جِنَانِی وَ يَا خُزَّانَ رَحْمَتِی مَا لِبُخْلٍ أَخَّرْتُ عَنْكُمْ أَزْوَاجَكُمْ وَ سَادَاتِكُمْ إِلَّا لِيَسْتَكْمِلُوا نَصِيبَهُمْ مِنْ كَرَامَتِی بِمُوَاسَاتِهِمْ

إِخْوَانَهُمُ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْأَخْذِ بِأَيْدِي الْمَلْهُوفِينَ وَ التَّنْفِيسِ عَنِ الْمَكْرُوبِينَ وَ بِالصَّبْرِ عَلَى التَّقِيَّةِ مِنَ الْفَاسِقِينَ الْكَافِرِينَ حَتَّى إِذَا اسْتَكْمَلُوا أَجْزَلَ كَرَامَاتِي نَقَلْتُهُمْ إِلَيْكُمْ عَلَى أَسَرِّ الْأَحْوَالِ وَ أَغْبَطِهَا فَأَبْشِرُوا فَعِنْدَ ذَلِكَ يَسْكُنُ حَنِينُهُمْ وَ أَنِينُهُمْ (۱).

**[ترجمه]«فتسمّوا بالصّلاح» یعنی خود را به نیکوکاری نسبت دهید یا خویشتن را با نیکوکاری رفعت دهید یا چنان نیکویی کنید که مردم شما را صالح و اهل صلاح بنامند. در قاموس آمده: «سما سمّوا» یعنی رفعت گرفت و «سما به»، بالا برد آن را، مانند «أسماه و سمّاه فلاناً و به و تسمّی بکذا و بالقوم و الیهم» یعنی منتسب به آنان شد.

**[ترجمه]

توضیح

فی القاموس حضن الصبی حضنا و حضانه بالکسر جعله فی حضنه أو رباه کاحتضنه و قال الحضن بالکسر ما دون الإبط إلی الکشح أو الصدر و العضدان و ما بینهما و قال هدأ کمنع هدءا و هدوءا سکن و قال أسدی إلیه أحسن.

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری: پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در ابتدا وقتی موعظه می فرمود، به یکی از ستون های مسجد تکیه می داد. تا اینکهیکی از اصحاب، به خاطر اینکه حضرت خستگی کمتری داشته باشد، منبری برای آن جناب ساخت تا بر او بنشیند و احکام خدا را بفرماید. در اولین روزی که حضرت محل موعظه خویش را تغییر داد، گویند آن ستون که همیشه تکیه گاه حضرت بود، ناله ای سر داد، به طوری که تمام حاضران شنیدند. آن هنگام که ناله ستون بلند شد، حضرت فرمود: «ای گروه مسلمانان! این تنه درخت از شوق و علاقه به پیامبر خدا می نالد و از دوری او غمگین است. امّا در بین بندگان خدا، مردمی هستند که بر خویشتن ستم ورزیده و به نزدیکی و دوری از پیامبر خدا اهمیّت نمی دهند، و اگر من ستون را در بر نمی گرفتم و با دست خود او را نوازش نمی کردم، ناله اش تا قیامت آرام نمی شد. همانا در میان بندگان خدا از زن و مرد، افرادی هستند که همچون این درخت اشتیاق دارند و دل هایشان به سوی محمد پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و علی علیه السلام ولی خدا پرواز می کند و برای مؤمن، همین بس که محبت و دوستی محمد صلی الله علیه و آله ، علی علیه السلام و خاندان آنها در نهادش ریشه کند. آیا شدت ناله این درخت را دیدید که چگونه به پیامبر خدا اظهار اشتیاق می کرد و وقتی پیامبر او را در برگرفت و دستش به او رسید آرام شد؟» گفتند: «آری ای رسول خدا!» آنگاه فرمود: «سوگند به آن کس که مرا به حق برگزید، همانا ناله عاشقانه دربانان بهشت و زیبازنان سیاه چشم و کاخ ها و قصرهای آن، نسبت به کسی که دوستدار محمد و علی و خاندان پاك آنها باشد و از دشمنانشان بیزاری جوید، شدیدتر و سوز و گداز آنها در فراق این افراد، بیشتر است از ناله ای که از این درخت شنیدید. و آنچه که آنها را آرام می سازد و از سوزشان می کاهد، همان صلوات و درودی است که از شما شیعیان نسبت به محمّد صلی الله علیه و آله و خاندان پاکش برسد. همچنین نماز مستحبی و نافله و روزه و صدقه و انفاق به فقرا و یکی از بزرگ ترین چیزهایی که اضطراب و ناله آنها را نسبت به شیعیان محمّد صلی الله علیه و آله و علی علیه السلام آرام می سازد، همان احسان و نیکی است که شیعیان به برادران مؤمن خود می کنند و به آنها در راه زندگی یاری می رسانند. اهل بهشت به یکدیگر چنین می گویند: «شتاب نکنید در آمدن رفیق خود او تاخیر نکرده، مگر برای اینکه با بخشش و احسان به برادران مؤمنش، درجات بلندتر و رتبه والاتری را در بهشت به دست آرد.»

و بزرگ تر از آنچه گفته شد از چیزهایی که ناله و فزع بهشتیان و حوریه ها را آرام می سازد، همان تحمل ناملایمات و مشکلاتی است که به خاطر تقیه - . تقیه یعنی خویشتن داری و خودداری از ابراز عقیده در برابر دشمن. - ، خداوند شیعیان ما را بر آن آگاهی داده و همچنین به کار بردن توریه - . توریه یعنی پنهان داشتن واقع و اینکه انسان جوری عمل کند و سخن بگوید که دشمن خیال کند که به مذاق او عمل کرده، ولی در حقیقت به همان برنامه خود عمل کند. - تا در سایه آن از شرّ مردم کافر و فاسق محفوظ مانند و آنگاه دربانان و حوریه های بهشتی گویند همچنان که شیعیان در برابر شنیدن نارواهای دشمن به پیشوایان و بزرگان خود صبر می کنند و خشم خود را فرو می برند و از اظهار حقیقت ساکتند، زیرا می بینند در چنگال ستم افرادی گرفتارند که یارای مبارزه و دفع شرّ آنها را ندارند. همچنین ما نیز در برابر شیفتگی و عشق به آنان صبر می کنیم. اینجاست که خداوند بهشتیان را ندا دهد: «ای ساکنان بهشت من و ای دربانان رحمت من! اگر وصل و دیدار همسران و دوستان و سروران شما به تاخیر افتاد، بر شما بخل نورزیدم، بلکه این تاخیر به خاطر آن است که معشوق های شما، بهره خویش را از کرامت و بزرگواری من کامل سازند، به وسیله همراهی و مواسات با برادران مؤمن خود و دستگیری از افسردگان و کارگشایی گرفتاران و همچنین از راه صبر و شکیبایی به خاطر تقیه در برابر مردم فاسق و کافر و وقتی با این برنامه وافرترین کرامت مرا کامل ساختند، آنان را در شادترین و چشمگیرترین حالات به سوی شما انتقال می دهم، مژده باد شما را!» آنگاه ناله و فریاد بهشتیان آرام شود.» - . تفسیر امام حسن عسکری: ۷۵ -

**[ترجمه]

«۷۱»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام]: قَالَ تَعَالَی وَ بَشِّرِ الَّذِینَ آمَنُوا(۲) بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَ صَدَّقُوکَ بِنُبُوَّتِکَ فَاتَّخَذُوکَ إِمَاماً وَ صَدَّقُوکَ فِی أَقْوَالِکَ وَ صَوَّبُوکَ فِی أَفْعَالِکَ وَ اتَّخَذُوا أَخَاکَ عَلِیّاً بَعْدَکَ إِمَاماً وَ لَکَ وَصِیّاً مَرْضِیّاً وَ انْقَادُوا لِمَا یَأْمُرُهُمْ بِهِ وَ صَارُوا إِلَی مَا

أَصَارَهُمْ إِلَیْهِ وَ رَأَوْا لَهُ مَا یَرَوْنَ لَکَ إِلَّا النُّبُوَّةَ الَّتِی أُفْرِدْتَ بِهَا وَ إِنَّ الْجِنَانَ لَا تَصِیرُ لَهُمْ إِلَّا بِمُوَالاتِهِ وَ مُوَالاةِ مَنْ یُنَصُّ عَلَیْهِ مِنْ ذُرِّیَّتِهِ وَ مُوَالاةِ سَائِرِ أَهْلِ وَلَایَتِهِ وَ مُعَادَاةِ أَهْلِ مُخَالَفَتِهِ وَ عَدَاوَتِهِ وَ إِنَّ النِّیرَانَ لَا تَهْدَأُ عَنْهُمْ وَ لَا یَعْدِلُ بِهِمْ عَنْ عَذَابِهَا إِلَّا بِتَنَکُّبِهِمْ عَنْ مُوَالاةِ مُخَالِفِیهِمْ وَ مُوَازَرَةِ شَانِئِیهِمْ وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ مِنْ إِدَامَةِ الْفَرَائِضِ وَ اجْتِنَابِ الْمَحَارِمِ وَ لَا یَکُونُوا کَهَؤُلَاءِ الْکَافِرِینَ بِکَ بَشِّرْهُمْ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ بَسَاتِینَ تَجْرِی مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهارُ(۳).

**[ترجمه]در قاموس گوید «حضن الصبی حِضناً و حِضانةً» بکسر حاء، یعنی کودک را به سینه خود چسباند یا او را پرورش داد. و نیز گوید «حضن» بکسر حاء، فاصله بین زیر بغل تا رگ کمر را گویند و همچنین سینه و دو بازو و فاصله بین آنها را نیز گویند. و نیز گوید «هدأ» بر وزن «منع» یعنی آرام شد. و «اسدی الیه» یعنی به او نیکی کرد.

**[ترجمه]

«۷۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَالِمٍ الْأَشَلِّ عَنْ بَعْضِ الْفُقَهَاءِ قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ: إِنَّ أَوْلِياءَ اللَّهِ لا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لا هُمْ يَحْزَنُونَ (۴) ثُمَّ قَالَ تَدْرُونَ مَنْ أَوْلِيَاءُ اللَّهِ قَالُوا مَنْ هُمْ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ هُمْ نَحْنُ وَ أَتْبَاعُنَا فَمَنْ تَبِعَنَا مِنْ بَعْدِنَا طُوبَى لَنَا وَ طُوبَى لَهُمْ أَفْضَلُ مِنْ طُوبَى لَنَا قَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَا شَأْنُ طُوبَى لَهُمْ أَفْضَلُ مِنْ طُوبَى لَنَا أَ لَسْنَا نَحْنُ وَ هُمْ عَلَى أَمْرٍ قَالَ لَا لِأَنَّهُمْ حَمَلُوا

۱- ۱. تفسیر الإمام العسکریّ ص ۷۵.

۲- ۲. البقره: ۲۵.

۳- ۳. تفسیر الإمام ص ۸۰.

۴- ۴. یونس: ۶۲.

مَا لَمْ تَحَمَّلُوا عَلَيْهِ وَ أَطَاقُوا مَا لَمْ تُطِيقُوا(۱).

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری: خداونـد در قرآن می فرماید: « وَ بَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا»،{نوید دهید آنها را که ایمان آورده انـد.} - . بقره / ۲۵ - یعنی به خـدای یکتا و تو را در پیامبری تصـدیق کردنـد، پیشوایت ساخته و تمام سـخنانت را باورکردند، کردارت را تصویب کردند، برادرت علی علیه السـلام را بعد از تو پیشوای خود و جانشـین مورد پسـندت دانسـته اند و آنچه را فرماید تسـلیم باشـند وبه هر جهت آنان را سوق دهد بروند و هر مقامی که برای تو قائل هستند، غیر از نبوت که خاص توست، برای او نیز قائـل باشـند و بهشت را جز در نتیجه دوستی او و دوستی آنهـا که از فرزنـدان او بـا نص و بیـان خود معرفی کنـد و همچنین دوستی دیگر دوسـتداران او و دشـمنی با مخالفان و دشـمنان او ندانند، و بداننـد که دوزخ از آنها دست برنـدارد و از عـذابش نجـات نیابنـد، مگر به احتراز از دوستی بـا مخالفین علی علیه السـلام و فرزنـدان و دوسـتانش و نیز همکاری نکردن با بـدگوها و بـدبینانشان (سـپس قرآن می فرمایـد) و کارهای شایسـته انجام دادند، یعنی واجبات خود را ادامه دادند، از محرمات دوری جستند و رفتارشان همچون منکرین نبوت تو نبوده، به آنان نوید ده که: «برای آنهاست باغستان ها و بوستان هایی که از زیر آنها نهرها روان است.» - . تفسیر امام عسکری: ۸۰ -

**[ترجمه]

بیان

لأنهم حملوا إشاره إلی شده تقیه الشیعه بعده علیه السلام و کثره وقوع الظلم من بنی أمیه و غیرهم علیهم.

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: یکی از دانشمندان گوید: حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام در تفسیر این آیه شریفه: «إِنَّ أَوْلِیاءَ اللَّهِ لا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لا هُمْ يَحْزَنُون»، {همانا دوسـتان خدا هرگز هیچ ترس (از حوادث آینده عالم) و هیچ اندوهی (از وقایع گذشـته جهان) در دل آنها نیست} - . یونس / ۶۲ - فرمود: «می دانید دوستان خدا چه کسانی هستند؟»عرض کردند: «یا امیرالمؤمنین! آنـان کیسـتند؟» فرمود: «ما و پیروان ما. پس هر کس بعـد از ما، از ما پیروی کنـد، خوشا به حال ما و خوشوقتی و پیروزی آنها بیشـتر و بهـتر است از مـا.» راوی پرسـید: «چرا خجسـتگی و سـعادت آنـان بیش از مـاست، مگر مـا و آنهـا در یـک راه و آیین نیستیم؟» فرمود: «نه، زیرا آنها تحمّل کنند، آنچه را که شما تحمّل نتوانید و مقاومت کنند، آنچه را که شما تاب آن را ندارید.» - . تفسیر عیاشی ۲: ۱۲۴ -

**[ترجمه]

«۷۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی عَمْرٍو الزُّبَيْرِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَنْ تَوَلَّى آلَ مُحَمَّدٍ وَ قَدَّمَهُمْ عَلَى جَمِيعِ النَّاسِ بِمَا قَدَّمَهُمْ مِنْ قَرَابَةِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَهُوَ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ لِمَنْزِلَتِهِ عِنْدَ آلِ مُحَمَّدٍ لَا أَنَّهُ مِنَ الْقَوْمِ بِأَعْيَانِهِمْ وَ إِنَّمَا هُوَ مِنْهُمْ بِتَوَلِّيهِ إِلَيْهِمْ وَ اتِّبَاعِهِ إِيَّاهُمْ وَ كَذَلِكَ حُكْمُ اللَّهِ فِی كِتَابِهِ وَ مَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ (۲) وَ قَوْلُ إِبْرَاهِيمَ فَمَنْ تَبِعَنِی فَإِنَّهُ مِنِّی وَ

مَنْ عَصانِی فَإِنَّکَ غَفُورٌ رَحِیمٌ (۳).

**[ترجمه]«لانهم حملوا» اشاره به شدت تقیه شیعه است بعد از آن حضرت و فزونی ستم بنی امیه و دیگران بر آنها.

**[ترجمه]

«۷۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عُقْبَهَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَأَذِنَ لِی وَ لَیْسَ هُوَ فِی مَجْلِسِهِ فَخَرَجَ عَلَیْنَا مِنْ جَانِبِ الْبَیْتِ مِنْ عِنْدِ نِسَائِهِ وَ لَیْسَ عَلَیْهِ جِلْبَابٌ فَلَمَّا نَظَرَ إِلَیْنَا رَحَّبَ بِنَا ثُمَّ جَلَسَ (۴) ثُمَّ قَالَ أَنْتُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ فِی کِتَابِ اللَّهِ قَالَ اللَّهُ إِنَّما یَتَذَکَّرُ أُولُوا الْأَلْبابِ (۵).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: ابو عمرو زبیری از حضرت صادق علیه السلام گزارش می کند که فرمود: «هر کس دوست بدارد آل محمد صلی الله علیه و آله را و آنان را به خاطر نزدیکی و قرابت با رسول خدا صلی الله علیه و آله از تمام مردم پیش تر و مقدم داند، او از آل محمد صلی الله علیه و آله است. چون نزد خاندان پیامبر موقعیتی به سزا خواهد یافت. نه اینکه از آن دودمان و ریشه است، بلکه به خاطر دوستی و پیروی آنان، از جمع و گروه آنها خواهد بود و خداوند نیز در کتاب خویش چنین مقرّر فرموده: «وَ مَنْ یَتَوَلَّهُمْ مِنْکُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُم»، {و هر کس از شما آنان را دوست بدارد از آنها خواهد بود.} - . مائده / ۵۱ -

و فرمایش حضرت ابراهیم علیه السلام است که: «فَمَنْ تَبِعَنِی فَإِنَّهُ مِنِّی وَ مَنْ عَصانِی فَإِنَّکَ غَفُورٌ رَحِیم» - . ابراهیم / ۳۶ - ، {هر کس مرا پیروی کند البته از من است و هر کس نافرمانیم نماید همانا تو آمرزنده مهربانی.} - . تفسیر عیاشی ۲: ۲۳۱ -

**[ترجمه]

بیان

کأن المراد بالجلباب هنا الرداء مجازا أو القمیص فی القاموس الجلباب کسرداب و سنمار القمیص و ثوب واسع للمرأه دون الملحفه أو ما تغطی به ثیابها من فوق کالملحفه أو هو الخمار.

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: عقبه بن خالد گوید: به عزم دیدار حضرت صادق علیه السلام به خانه آن حضرت رفتم و با اجازه وارد شدم، ولی آن حضرت را در مجلس خویش نیافتم. پس از چندی از اندرون به سوی ما آمدند، در حالی که ردا بر دوش نداشتند. نگاهی به ما فرموده، خوشامد گفتند و نشستند. سپس فرمودند: «شمایید خردمندان در کتاب خدا که فرمود: «إِنَّما یَتَذَکَّرُ أُولُوا الْأَلْباب» - . رعد / ۱۹ - ، {تنها صاحبان خرد متذکر می شوند.} - . تفسیر عیاشی ۲: ۲۰۷ -

**[ترجمه]

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ سَمِعْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ علیهما السلام وَ هُوَ یَقُولُ: نَحْنُ أَهْلُ بَیْتِ الرَّحْمَهِ وَ بَیْتِ النِّعْمَهِ وَ بَیْتِ الْبَرَکَهِ وَ نَحْنُ فِی الْأَرْضِ بُنْیَانٌ وَ شِیعَتُنَا عُرَی الْإِسْلَامِ وَ مَا کَانَتْ دَعْوَهُ إِبْرَاهِیمَ إِلَّا لَنَا وَ شِیعَتِنَا وَ لَقَدِ اسْتَثْنَی اللَّهُ إِلَی یَوْمِ

ص: ۳۵

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۱۲۴.

۲- ۲. المائده: ۵۱.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۳۱، و الآیه فی إبراهیم: ۳۶.

۴- ۴. فی المصدر: فلما نظر الینا قال أحبّ لقاءکم ثمّ جلس، و الظاهر أنّه تصحیف.

۵- ۵. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۰۷، و الآیه فی الرعد: ۱۹.

الْقِيَامَهِ إِلَى إِبْلِيسَ فَقَالَ إِنَّ عِبادِی لَیْسَ لَکَ عَلَیْهِمْ سُلْطانٌ (۱).

**[ترجمه]گویا مقصود از «جلباب»، ردا یا پیراهن است و مجازا در این معانی استعمال شده، زیرا به گفته قاموس،«جلباب» بر وزن «سرداب» و «سنمار»، پیراهن را گویند، لباس گشادی است برای زنان که زیر روپوش و لباس روی خود می پوشند یا همان روپوش است، و روبند را نیز گویند.

**[ترجمه]

بیان

البنیان بالضم البناء المبنی و المراد بیت الشرف و النبوه و الإمامه و الکرامه و لا یبعد أن یکون فی الأصل بنیان الإیمان عری الإسلام أی یستوثق و یستمسک بهم الإسلام أو من أراد الصعود إلی الإسلام أو إلی ذروته یتعلق بهم و یأخذ منهم.

قال فی المصباح قوله علیه السلام و ذلک أوثق عری الإیمان علی التشبیه بالعروه التی یستمسک بها و یستوثق و کأن المراد بدعوه إبراهیم قوله علیه السلام رَبَّنَا اغْفِرْ لِی وَ لِوالِدَیَّ وَ لِلْمُؤْمِنِینَ یَوْمَ یَقُومُ الْحِسابُ (۲) و یحتمل أن یکون المراد قوله فَاجْعَلْ أَفْئِدَهً مِنَ النَّاسِ تَهْوِی إِلَیْهِمْ (۳) و الأول أظهر.

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: ابو بصیر گوید: از حضرت صادق علیه السلام شنیدم کهمی فرمود: «ما خاندان رحمت و خانه نعمت و دودمان برکتیم. ما در زمین (به منزله) بنیان و ریشه و اساس هستیم و شیعه ما، تکیه گاه اسلامند. دعای حضرت ابراهیم علیه السلام نباشد جز برای ما و شیعیانمان و خداوند تا روز قیامت ماها را از دسترس شیطان دور ساخته،چنانچه می فرماید: «إِنَّ عِبادِی لَیْسَ لَکَ عَلَیْهِمْ سُلْطان» - . حجر / ۴۲ - ، {همانا تو را بر بندگان من حکومتی نباشد.} - . تفسیر عیاشی ۲: ۲۴۳ -

**[ترجمه]

«۷۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ إِخْواناً عَلی سُرُرٍ مُتَقابِلِینَ (۴) قَالَ وَ اللَّهِ مَا عَنَی غَیْرَکُمْ (۵).

**[ترجمه]«بنیان» به ضمّ باء به معنی ساختمان و بنا است و مقصود حضرت از کلمه بنیان، خانه شرافت و پیامبری و پیشوایی و بزرگواری است و دور نیست که مقصود، بنیان ایمان باشد. «عری السلام» یعنی دستگیره های اسلام که مایه استواری اوست، یا دستگیره کسی که بخواهد از کاخ اسلام بالا رود یا به قله و نقطه نهایی آن برسد.

صاحب مصباح در این جمله از فرمایشات امام: «و ذلک اوثق عری الایمان»

گوید: تشبیه فرموده به «عروه» یعنی چیزی که بدو چنگ زنند و تکیه کنند و مقصود از دعای حضرت ابراهیم علیه السلام هم

گویا همین جملات است که فرمود: «رَبَّنَا اغْفِرْ لِی وَ لِوالِدَیَّ وَ لِلْمُؤْمِنِینَ یَوْمَ یَقُومُ الْحِسابُ»، {ای پروردگار ما! من و پدر و مادرم و مؤمنان را روز حساب ببخشای.} - . ابراهیم / ۴۰ - و احتمال دارد این دعا باشد که فرمود: « فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِی إِلَیْهِم»، {و دل هایی از مردم را به آنان علاقه مند ساز} - . ابراهیم / ۳۷ - ، ولی آیه اول روشن تر است.

**[ترجمه]

«۷۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِی الْمِقْدَامِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: أَنْتُمْ وَ اللَّهِ الَّذِینَ قَالَ اللَّهُ وَ نَزَعْنا ما فِی صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْواناً عَلی سُرُرٍ مُتَقابِلِینَ إِنَّمَا شِیعَتُنَا أَصْحَابُ الْأَرْبَعَهِ الْأَعْیُنِ عَیْنٍ فِی الرَّأْسِ وَ عَیْنٍ فِی الْقَلْبِ أَلَا وَ الْخَلَائِقُ کُلُّهُمْ کَذَلِکَ أَلَا إِنَّ اللَّهَ فَتَحَ أَبْصَارَکُمْ وَ أَعْمَی أَبْصَارَهُمْ (۶).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: ابو بصیر در تفسیر آیه شریفه: «إِخْواناً عَلی سُرُرٍ مُتَقابِلِین»، {(اهل بهشت همچون) برادر روبه روی یکدیگر بر تخت عزّت نشینند} - . حجر / ۴۷ - گوید: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «به خدا قسم خداوند از این آیه غیر شما را نظر ندارد.» - . تفسیر عیاشی ۲: ۲۴۴ -

**[ترجمه]

بیان

عین فی الرأس المراد بها الجنس أی عینان أو المعنی کل عین فی الرأس بإزائها عین فی القلب فتح أبصارکم أی أبصار قلوبکم.

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: عمرو بن ابی مقدام گوید: از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: «به خدا سوگند شمایید آنهایی که خداوند فرموده: « وَ نَزَعْنا ما فِی صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْواناً عَلی سُرُرٍ مُتَقابِلِین»، {و ما آئینه دل های پاک آنها را از کدورت کینه و حسد و هر خلق ناپسند به کلی پاک و پاکیزه سازیم تا همه با هم برادر و دوستدار هم شوند و روبه روی یکدیگر بر تخت نشینند.} - .حجر / ۴۷ - و فرمود: «شیعیان ما چهار چشم دارند: چشم سر و چشم قلب، البته همه مردم چنین هستند، ولی خداوند دیدگان شما را گشوده و دیده آنها را کور و نابینا ساخته.» - . تفسیر عیاشی ۲: ۲۴۴ -

**[ترجمه]

«۷۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَیْسَ مِنْکُمْ رَجُلٌ وَ لَا امْرَأَهٌ إِلَّا وَ مَلَائِکَهُ اللَّهِ یَأْتُونَهُ بِالسَّلَامِ وَ أَنْتُمُ الَّذِینَ قَالَ اللَّهُ وَ نَزَعْنا ما فِی صُدُورِهِمْ

۱- ۱. تفسير العيّاشىّ ج ۲ ص ۲۴۳. و الآيه فى الحجر: ۴۲.

۲- ۲. إبراهيم: ۴۰.

۳- ۳. إبراهيم: ۳۷.

۴- ۴. الحجر: ۴۷.

۵- ۵. تفسير العيّاشىّ ج ۲ ص ۲۴۴.

۶- ۶. تفسير العيّاشىّ ج ۲ ص ۲۴۴.

مِنْ غِلٍّ إِخْواناً عَلى سُرُرٍ مُتَقابِلِينَ (۱).

**[ترجمه]«عین فی الراس» منظور جنس چشم است نه یک فرد، یعنی دو چشم در سر است. یا معنی روایت چنین است: هر چشمی که در سر است، در برابر آن چشم دیگری در دل وجود دارد. «فتح ابصارکم» یعنی دیدگان دل های شما را گشوده است.

**[ترجمه]

«۷۹»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام] قَالَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیه السلام: عِبَادَ اللَّهِ اجْعَلُوا حَجَّتَکُمْ مَقْبُولَهً مَبْرُورَهً وَ إِیَّاکُمْ أَنْ تَجْعَلُوهَا مَرْدُودَهً عَلَیْکُمْ أَقْبَحَ الرَّدِّ وَ أَنْ تُصَدُّوا عَنْ جَنَّهِ اللَّهِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ أَقْبَحَ الصَّدِّ أَلَا وَ إِنَّ مَا مَحَلُّهَا مَحَلُّ الْقَبُولِ مَا یَقْرِنُ بِهَا مِنْ مُوَالاهِ مُحَمَّدٍ وَ عَلِیٍّ وَ آلِهِمَا الطَّیِّبِینَ وَ إِنَّ مَا یُسَفِّلُهَا وَ یَرْذُلُهَا مَا یَقْرِنُ بِهَا مِنِ اتِّخَاذِ الْأَنْدَادِ مِنْ دُونِ أَئِمَّهِ الْحَقِّ وَ وُلَاهِ الصِّدْقِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام وَ الْمُنْتَجَبِینَ مِمَّنْ یَخْتَارُهُ مِنْ ذُرِّیَّتِهِ وَ ذَوِیهِ.

ثُمَّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله طُوبَی لِلْمُوَالِینَ عَلِیّاً علیه السلام إِیمَاناً بِمُحَمَّدٍ وَ تَصْدِیقاً لِمَقَالِهِ کَیْفَ یُذَکِّرُهُمُ اللَّهُ بِأَشْرَفِ الذِّکْرِ مِنْ فَوْقِ عَرْشِهِ وَ کَیْفَ یُصَلِّی عَلَیْهِمْ مَلَائِکَهُ الْعَرْشِ وَ الْکُرْسِیِّ وَ الْحُجُبِ وَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ الْهَوَاءِ وَ مَا بَیْنَ ذَلِکَ وَ مَا تَحْتَهَا إِلَی الثَّرَی وَ کَیْفَ یُصَلِّی عَلَیْهِمْ أَمْلَاکُ الْغُیُومِ وَ الْأَمْطَارِ وَ أَمْلَاکُ الْبَرَارِی وَ الْبِحَارِ وَ شَمْسُ السَّمَاءِ وَ قَمَرُهَا وَ نُجُومُهَا وَ حَصْبَاءُ الْأَرْضِ وَ رِمَالُهَا وَ سَائِرُ مَا یَدِبُّ مِنَ الْحَیَوَانَاتِ فَیُشَرِّفُ اللَّهُ تَعَالَی بِصَلَاهِ کُلِّ وَاحِدٍ مِنْهَا لَدَیْهِ مَحَالَّهُمْ وَ یُعَظِّمُ عِنْدَهُ جَلَالَهُمْ حَتَّی یَرِدُوا عَلَیْهِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ قَدْ شُهِرُوا بِکَرَامَاتِ اللَّهِ عَلَی رُءُوسِ الْأَشْهَادِ وَ جُعِلُوا مِنْ رُفَقَاءِ مُحَمَّدٍ وَ عَلِیٍّ علیهما السلام صَفِیِّ رَبِّ الْعَالَمِینَ.

وَ الْوَیْلُ لِلْمُعَانِدِینَ عَلِیّاً کُفْراً بِمُحَمَّدٍ وَ تَکْذِیباً بِمَقَالِهِ وَ کَیْفَ یَلْعَنُهُمُ اللَّهُ بِأَخَسِّ اللَّعْنِ مِنْ فَوْقِ عَرْشِهِ وَ کَیْفَ یَلْعَنُهُمْ حَمَلَهُ الْعَرْشِ وَ الْکُرْسِیِّ وَ الْحُجُبِ وَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ وَ الْهَوَی وَ مَا بَیْنَ ذَلِکَ وَ مَا تَحْتَهَا إِلَی الثَّرَی وَ کَیْفَ یَلْعَنُهُمْ أَمْلَاکُ الْغُیُومِ وَ الْأَمْطَارِ وَ أَمْلَاکُ الْبَرَارِی وَ الْبِحَارِ وَ شَمْسُ السَّمَاءِ وَ قَمَرُهَا وَ نُجُومُهَا وَ حَصْبَاءُ الْأَرْضِ وَ رِمَالُهَا وَ سَائِرُ مَا یَدِبُّ مِنَ الْحَیَوَانَاتِ فَیُسَفِّلُ اللَّهُ بِلَعْنِ کُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ لَدَیْهِ مَحَالَّهُمْ وَ یُقَبِّحُ عِنْدَهُ أَحْوَالَهُمْ حَتَّی یَرِدُوا عَلَیْهِ یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ قَدْ شُهِرُوا بِلَعْنِ اللَّهِ وَ مَقْتِهِ عَلَی رُءُوسِ الْأَشْهَادِ وَ جُعِلُوا مِنْ رُفَقَاءِ إِبْلِیسَ وَ نُمْرُودَ وَ فِرْعَوْنَ أَعْدَاءِ رَبِّ الْعِبَادِ.

وَ إِنَّ مِنْ عَظِیمِ مَا یُتَقَرَّبُ بِهِ خِیَارُ أَمْلَاکِ الْحُجُبِ وَ السَّمَاوَاتِ الصَّلَاهَ عَلَی

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۴۴.

مُحِبِّينَا أَهْلَ الْبَيْتِ وَ اللَّعْنَ لِشَانِئِينَا(۱).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: محمد بن مروان گوید: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «هیچ مرد و زنی از شما نیست، مگر اینکه فرشتگان به سلام و درود او آینـد و شـمایید آنها که خداونـد فرمود: «و ما آئینه دل های پاک آنها را از کینه و حسـد به کلّی پاک و پاکیزه سازیم تا هم با هم برادر و دوستدار هم شوند و روبه روی یکدیگر بر تخت نشینند.» - . تفسیر عیاشی ۲: ۲۴۴ -

**[ترجمه]

«۸۰»

جا، [المجالس للمفید] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ الْمُقْرِی عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْأَسَدِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعَلَوِیِّ عَنْ يَحْيَى بْنِ هَاشِمٍ عَنْ غِيَاثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: عُلِّمْتُ سَبْعاً مِنَ الْمَثانِی وَ مُثِّلَتْ لِی أُمَّتِی فِی الطِّينِ حَتَّى نَظَرْتُ إِلَى صَغِيرِهَا وَ كَبِيرِهَا وَ نَظَرْتُ فِی السَّمَاوَاتِ كُلِّهَا فَلَمَّا رَأَيْتُ رَأَيْتُكَ يَا عَلِیُّ فَاسْتَغْفَرْتُ لَكَ وَ لِشِيعَتِكَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ(۲).

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری: حضرت سجاد علیه السلام فرمود: «ای بندگان خدا! برای خود دستاویزی قرار دهید که پـذیرفته گردد و نیکو باشـد، و بترسـید از آنچه که به زشت ترین گونه به سوی شـما بازگردد و پذیرفته نشود، و نیز بترسـید از اینکه در قیامت شـما را به زشت ترین گونه از ورود به بهشت بازدارند. بدانید آن دستاویز و آن مرامی قبول می شود که همراه با دوستی محمد صـلی الله علیه و آله و علی علیه السلام و خاندان پاک آنها باشد و آنچه که او را پست و بی ارزش می سازد، آن است که همراه با دوستی و پیروی از غیر پیشوایان حق و فرمانروایان راستین، علی بن ابی طالب علیه السلام و برگزیدگان و آنهـایی را که آن حضـرت از فرزنـدان خویش انتخـاب فرموده، باشـد.» سـپس فرمود: «پیـامبر خـدا صـلی الله علیه و آله فرمود: «خوشا به حال دوسـتداران علی علیه السـلام به جهت ایمانی که به محمد صلی الله علیه و آله دارند و گفتار او را تصدیق کرده انـد. چگونه خداوند آنها را به شـریف ترین یاد از بالای عرش خویش یاد فرموده و چگونه درود می فرسـتند بر آنها فرشـتگان عرش و کرسی و پرده ها و آسمان ها و زمین و هوا و آنچه که بین اینهاست و آنچه که زیر زمین است، و نیز چگونه درود می فرسـتند بر آنها فرشـتگان گمارده بر ابرها و باران ها و بیابان ها، دریاها و آفتاب و ماه و سـتارگان،قلوه سنگ های زمین و شن هـای آن و آنچه از حیوانـات که حرکت دارنـد. و خداونـد بـا درود فرشـتگان رتبه و مقـام آنهـا را در نزد خـود بالاـ می برد و عظمت و جلال آنان را زیاد می سازد تا روز قیامت که بر خدای خویش وارد شوند، در حالی که به کرامات و الطاف خداوند شهرت یافته و زبانزد و انگشت نما هسـتند و از همراهان برگزیـده خـدا محمـد صـلی الله علیه و آله و علی علیه السـلام خواهند بود.

وای بر دشـمنان علی علیه السـلام بـدان جهت که به محمـد صـلی الله علیه و آله کـافر شدنـد و او را تکـذیب کردنـد! چگـونه خداوند آنها را به پست ترین دشـنام از بالای عرش خویش لعنت فرسـتد و چگونه فرشـتگان نگهدارنده عرش و کرسی و پرده ها و آسـمان ها و زمین و هوا و آنچه میان آن است و آنچه که زیر زمین است و صاحبان ابرها و باران ها، فرشـته های خشکی هـا و دریاهـا، آفتاب و ماه و سـتارگان آسـمان، قلوه سـنگ ها و شن های زمین و حیواناتی که حرکت دارنـد به آنها لعنت می

فرستند و خداوند با لعنت و نفرین هر کدام از فرشتگان، از مقام و موقعیت آن دشمنان نزد خویش می کاهد و حالاتشان نزد خداوند زشت می شود تا روز قیامت که بر او وارد شوند، در حالی که به لعنت و بیزاری خداوند شهرت یافته و زبانزد و انگشت نمایند و از همراهان شیطان و نمرود و فرعون، دشمنان خداوند خواهند بود .

از بزرگترین چیزهایی که مایه تقرّب و نزدیکی فرشتگان پرده دار و آسمان ها به خداوند است، درود بر دوستان ما خاندان پیامبر و لعنت و نفرین بر دشمنان و بدخواهان ماست.» - . تفسیر امام حسن عسکری: ۲۵۹ -

**[ترجمه]

«۸۱»

جا، [المجالس للمفید] عَنِ ابْنِ قُولَوَیْهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَیْدٍ عَنِ الثُّمَالِیِّ عَنْ جَیْشِ بْنِ الْمُعْتَمِرِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام وَ هُوَ فِی الرَّحْبَهِ مُتَّکِئٌ فَقُلْتُ السَّلَامُ عَلَیْکَ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ وَ رَحْمَهُ اللَّهِ وَ بَرَکَاتُهُ کَیْفَ أَصْبَحْتَ قَالَ فَرَفَعَ رَأْسَهُ وَ رَدَّ عَلَیَّ وَ قَالَ أَصْبَحْتُ مُحِبّاً لِمُحِبِّنَا مُبْغِضاً لِمَنْ یُبْغِضُنَا إِنَّ مُحِبَّنَا یَنْتَظِرُ الرَّوْحَ وَ الْفَرَجَ فِی کُلِّ یَوْمٍ وَ لَیْلَهٍ وَ إِنَّ مُبْغِضَنَا بَنَی بِنَاءً فَأَسَّسَ بُنْیانَهُ عَلی شَفا جُرُفٍ هارٍ فَکَأَنَّ بُنْیَانَهُ هَارٍ فَانْهارَ بِهِ فِی نارِ جَهَنَّمَ یَا أَبَا الْمُعْتَمِرِ إِنَّ مُحِبَّنَا لَا یَسْتَطِیعُ أَنْ یُبْغِضَنَا قَالَ وَ مُبْغِضُنَا لَا یَسْتَطِیعُ أَنْ یُحِبَّنَا إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی جَبَلَ قُلُوبَ الْعِبَادِ عَلَی حُبِّنَا وَ خَذَلَ مَنْ یُبْغِضُنَا فَلَنْ یَسْتَطِیعَ مُحِبُّنَا یُبْغِضُنَا وَ لَنْ یَسْتَطِیعَ مُبْغِضُنَا یُحِبُّنَا وَ لَنْ یَجْتَمِعَ حُبُّنَا وَ حُبُّ عَدُوِّنَا فِی قَلْبِ أَحَدٍ ما جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَیْنِ فِی جَوْفِهِ (۳) یُحِبُّ بِهَذَا قَوْماً وَ یُحِبُّ بِالْآخَرِ أَعْدَاءَهُمْ (۴).

**[ترجمه]مجالس مفید: غیاث بن ابراهیم از حضرت صادق علیه السلام ،از پدرش علیه السلام ،از جدش علیه السلام روایت می کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «سبع مثانی را آموختم و امّتم در خاک، برای من نمایش داده شده، به طوری که کوچک و بزرگ آنها را دیدم و به تمام آسمان ها نظر انداختم؛ چون نگاه کردم،تو را دیدم ای علی! پس برای تو و شیعیانت تا روز قیامت از خداوند آمرزش خواستم.» - . مجالس مفید: ۶۱ مجلس ۱۰ -

**[ترجمه]

توضیح

قال الراغب (۵)

شفا البئر و النهر طرفه و یضرب به المثل فی القرب من الهلکه قال تعالی عَلی شَفا جُرُفٍ هارٍ و قال یقال للمکان الذی یأکله

ص: ۳۸

۱- ۱. تفسیر الإمام ص ۲۵۹.

٢- ٢. مجالس المفيد ص ٦١. الرقم ١٠.

٣- ٣. الأحزاب: ۴.

۴- ۴. مجالس المفيد ص ١۴۵، الرقم ص ٢٧.

۵- ۵. مفردات غريب القرآن ص ٢۶۴ و ٩١.

السیل فیجرفه أی یذهب به جرف و یقال هار البناء یهور إذا سقط نحو أنهار قال تعالی عَلی شَفا جُرُفٍ هارٍ فَانْهارَ بِهِ فِی نارِ جَهَنَّمَ (۱) و قرئ هار یقال بئر هار و هار و هائر و منهار و یقال أنهار فلان إذا سقط من مکان عال و رجل هار و هائر ضعیف فی أمره تشبیها بالبئر الهائر.

ما جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَیْنِ الخبر یدل علی أن المراد بعدم القلبین عدم أمرین متضادین فی إنسان واحد کالإیمان و الکفر و حب رجل و بغضه أو ما یستلزم بغضه.

قال فی المجمع فی سیاق معانی الآیه و قیل هو رد علی المنافقین و المعنی لیس لأحد قلبان یؤمن بأحدهما و یکفر بالآخر ثم قال و قیل یتصل بما قبله و المعنی أنه لا یمکن الجمع بین اتباعین متضادین بین اتباع الوحی و القرآن و اتباع أهل الکفر و الطغیان فکنی عن ذلک بذکر القلبین لأن الاتباع یصدر عن الاعتقاد و الاعتقاد من أفعال القلوب فکما لا یجتمع قلبان فی جوف واحد لا یجتمع اعتقادان متضادان فی قلب واحد

وَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: ما جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَیْنِ یُحِبُّ بِهَذَا قَوْماً وَ یُحِبُّ بِهَذَا أَعْدَاءَهُمْ (۲).

أَقُولُ وَ سَیَأْتِی تَمَامُ الْقَوْلِ فِیهِ فِی بَابِ الْقَلْبِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ (۳).

**[ترجمه]مجالس مفید: جیش بن معتمر روایت می کند که در محله رحبه - . رحبه نام محله ای است در کوفه(مجمع البحرین) - بر امیرالمؤمنین علیه السلام وارد شدم، در حالی که آن حضرت به جایی تکیه فرموده بود. من بعد از سلام و عرض ارادت پرسیدم: «آقا چگونه صبح کردی؟» حضرت سر خود را از تکیه گاه برداشت و پس از پاسخ سلام من فرمود: «صبح کردم در حالی که دوستِ دوستداران ما و دشمنِ دشمنانمان هستم. همانا دوست ما در هر شب و روز چشم به راه راحتی و گشایش است و دشمن ما، ساختمانی در مسیر سیل بنا کرده که آن ساختمان فرو می ریزد و آن بنا، از پایه به آتش دوزخ افتد.

ای ابو معتمر! راستی دوست ما یارای دشمنی با ما ندارد و همچنین دشمن ما، نتواند ما را دوست بدارد. خداوند بزرگ دل های بندگان را بر محبت و دوستی ما سرشته است و دشمن ما را وانهاده. پس هرگز دوست ما توانایی

دشمنی ما را ندارد و هرگز دشمن ما قدرت بر دوستی ما نخواهد داشت. نیز هرگز دوستی ما و دوستی دشمن ما در یک دل جمع نشود، زیرا «ما جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَیْنِ فِی جَوْفِه»، {خداوند در نهاد یک مرد، دو دل قرار نداده است} - . احزاب / ۴ - تا با یک دل گروهی را دوست بدارد و با دل دیگر، با دشمنان آن گروه دوست شود.» - . مجالس مفید: ۱۴۵ مجلس ۲۷ -

**[ترجمه]

«۸۲»

کش، [رجال الکشی] عَنْ حَمْدَوَیْهِ عَنْ أَیُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَبِی خَالِدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَیْمُونٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ

عليه السلام قَالَ: يَا ابْنَ مَيْمُونٍ كَمْ أَنْتُمْ بِمَكَّهَ قُلْتُ نَحْنُ أَرْبَعَهٌ قَالَ إِنَّكُمْ نُورٌ فِی ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ (۴).

**[ترجمه]راغب گوید لبه چاه یا نهر را «شفا» گویند و این کلمه را مثل آورند برای چیزی که در شرف نابودی است. خداوند در قرآن فرموده «عَلی شَفا جُرُفٍ هارٍ»، یعنی بر لب پرتگاهی که خراب می شود، و همچنین محلی را گویند که سیل آنجا را صاف کرده و از بین برده است. و گویند «هار البناء یهور»، یعنی «ساختمان فرو ریخت» - . بحار الانوار چاپ کمپانی ۱۴ - ،همچون کلمه «انهار» که خداوند در قرآن می فرماید: « عَلی شَفا جُرُفٍ هارٍ فَانْهارَ بِهِ فِی نارِ جَهَنَّم»،{بر لب پرتگاهی که به ویرانی کشیده می شود، پس آن بنا از پایه به دوزخ فرو ریزد.} - .برائت/ ۱۰۹ - در این صورت «هار» اسم فاعل است، ولی برخی «هار» را فعل ماضی خوانده اند، و «انهار فلان»، یعنی فلانی از محل بلندی فرود آمد و افرادی که کارشان بی اساس باشد رامی گویند، مثلا «رجل هار یا هائر» را به چاهی تشبیه می کنند که در شرف خرابی است. - . مفردات راغب: ۲۶۴ و ۹۱ و ۵۴۶ -

«ما جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ»: از این خبر استفاده می شود که مقصود آیه آن است که دو امر متضاد که با یکدیگر سازگار نیستند، در دل یک انسان گرد نیایند، مثل ایمان و کفر، دوستی و علاقه نسبت به یک فرد و دشمنی با او یا چیزی که لازمه دشمنی باشد.

مرحوم طبرسی در ضمن بیان معانی آیه گوید: بنا بر قولی این آیه در مقام ردّ منافقین است و معنای آیه چنین است: «یک فرد دو دل ندارد تا با یکی ایمان بیاورد و با دیگری کفر ورزد.» سپس می گوید:و به قول دیگری، این جملات پیوست مطالب پیش است.بنابراین معنی چنین می شود: «البته جمع بین دو گونه پیروی متضاد امکان ندارد، یعنی هم از وحی و قرآن و هم از اهل کفر و سرکشان.» پس کلمه «دو دل»، کنایه از دو گونه پیروی است، زیرا پیروی ناشی از عقیده است و عقیده کار دل است.بنابراین همچنان که دو دل در یک نهاد نگنجد، دو عقیده متضاد نیز در یک دل جا نگیرد. حضرت صادق علیه السلام فرمود: «قرار نداده خداوند برای یک مرد دو دل تا با یکی دوست بدارد قومی را و با دیگری، دشمنان آنها را دوست گیرد.» - . مجمع البیان ۸: ۳۳۶ -

بقیه مطلب در تفسیر این آیه، در «باب قلب» خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۸۳»

کشف، [کشف الغمه] مِنْ کِتَابِ الْحَافِظِ عَبْدِ الْعَزِیزِ رُوِیَ: أَنَّهُ قَالَ سَلْمَانُ لِعَلِیٍّ علیه السلام مَا جِئْتَ إِلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَنَا عِنْدَهُ إِلَّا وَ ضَرَبَ عَضُدِی أَوْ بَیْنَ کَتِفَیَّ وَ قَالَ یَا

۱- ۱. براءه: ۱۰۹ راجع المفردات: ۵۴۶.

۲- ۲. مجمع البیان ج ۸ ص ۳۳۶.

۳- ۳. يعنى فى المجلد الرابع عشر.
۴- ۴. رجال الكشّىّ ص ۲۱۲.

سَلْمَانُ هَذَا وَ حِزْبُهُ الْمُفْلِحُونَ (۱).

**[ترجمه]رجال کشی: عبدالله بن میمون گوید: حضرت باقر علیه السلام فرمود: «ابن میمون! شما در مکّه چند نفر هستید؟»عرض کردم: «چهار نفریم.» فرمود: «همانا شما نوری هستید در تاریکی های زمین.» - . رجال کشی: ۲۱۲ -

**[ترجمه]

«۸۴»

وَ مِنْ مَنَاقِبِ الْخُوارِزْمِيِّ عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ قَدْ رَأَيْتُهُ فِي النَّوْمِ مَا حَمَلَكَ عَلَى أَنْ لَا تُؤَدِّيَ مَا سَمِعْتَ مِنِّي فِي عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام حَتَّى أَدْرَكَتْكَ الْعُقُوبَةُ وَ لَوْ لَا اسْتِغْفَارُ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ لَكَ مَا شَمِمْتَ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ أَبَداً وَ لَكِنِ انْشُرْ فِي بَقِيَّةِ عُمُرِكَ إِنَّ أَوْلِيَاءَ عَلِيٍّ وَ ذُرِّيَّتِهِ وَ مُحِبِّيهِمْ السَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ إِلَى الْجَنَّةِ وَ هُمْ جِيرَانُ اللَّهِ وَ أَوْلِيَاءُ اللَّهِ حَمْزَةُ وَ جَعْفَرٌ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ أَمَّا عَلِيٌّ فَهُوَ الصِّدِّيقُ الْأَكْبَرُ لَا يَخْشَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ أَحَبَّهُ.

وَ مِنْهُ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً قَبِلَ اللَّهُ عَنْهُ صَلَاتَهُ وَ صِيَامَهُ وَ قِيَامَهُ وَ اسْتَجَابَ دُعَاءَهُ أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً أَعْطَاهُ اللَّهُ بِكُلِّ عِرْقٍ فِي بَدَنِهِ مَدِينَةً فِي الْجَنَّةِ أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ آلَ مُحَمَّدٍ أَمِنَ مِنَ الْحِسَابِ وَ الْمِيزَانِ وَ الصِّرَاطِ أَلَا وَ مَنْ مَاتَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ فَأَنَا كَفِيلُهُ بِالْجَنَّةِ مَعَ الْأَنْبِيَاءِ أَلَا وَ مَنْ أَبْغَضَ آلَ مُحَمَّدٍ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَكْتُوباً بَيْنَ عَيْنَيْهِ آيِسٌ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ (۲).

**[ترجمه]کشف الغمّه: حافظ عبدالعزیز در کتاب خویش گوید:روایتی است که سلمان به حضرت علی علیه السلام عرض کرد: «هر بار که تو نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله می آمدی و من در محضرش بودم، آن حضرت دست مبارک خویش را به بازو یا بین دو شانه من می زد و می فرمود: «ای سلمان! این (به علی علیه السلام اشاره می کرد) و پیروان او رستگارند.» - . کشف الغمه چاپ قدیم: ۲۸ -

خوارزمی در مناقب از انس نقل کند که حضرت رسول صلی الله علیه و آله را در خواب دیدم و به من فرمود: «چه چیز باعث شد مطالبی را که درباره علی ابن ابی طالب علیه السلام از من شنیدی، بازگو نکردی تا به کیفر آن رسیدی و اگر علی بن ابی طالب علیه السلام برای تو آمرزش نمی خواست، هیچ گاه بوی بهشت را نمی شنیدی و حالا در باقیمانده عمر خود، از فرصت استفاده کن و آنچه را درباره آن حضرت از من شنیدی، نشر ده. همانا آنها که علی علیه السلام و فرزندان او و دوستانشان را دوست بدارند، اولین دسته هستند که بر دیگران در ورود به بهشت سبقت می گیرند و آنان همسایگان خدایند، و اولیای خدا حمزه و جعفر و حسن و حسین علیهم السلام هستند، ولی علی علیه السلام همان صدّیق اکبر است که هر کس او را دوست بدارد، روز قیامت ترسی نخواهد داشت.»

و از پسر عمر نقل کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «هر کس علی علیه السلام را دوست بدارد، خداوند نماز و روزه و عبادت او را قبول فرموده و دعایش را نیز اجابت فرماید. هش دار که هر کس علی علیه السلام را دوست بدارد، خداوند به تعداد رگ های بدنش شهری در بهشت بدو عطا فرماید. و بدان که هر کس آل محمد را دوست بدارد، از حساب

و میزان و صراط در امان است. و آگاه باش که هر کس با دوستی آل محمّد صلی الله علیه و آله بمیرد، من ضامنم که او همراه پیامبران به بهشت رود. و بدان که هر کس با خاندان محمّد دشمنی ورزد، روز قیامت می آید در حالی که میان دو چشم او نوشته شده «نومید از رحمت خدا.» - . کشف الغمه: ۳۰ -

**[ترجمه]

«۸۵»

رِیَاضُ الْجِنَانِ، لِفَضْلِ اللَّهِ بْنِ مَحْمُودٍ الْفَارِسِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ لِعَلِیٍّ علیه السلام یَا عَلِیُّ إِنَّ اللَّهَ وَهَبَ لَکَ حُبَّ الْمَسَاکِینِ وَ الْفُقَرَاءِ فِی الْأَرْضِ فَرَضِیتَ بِهِمْ إِخْوَاناً وَ رَضُوا بِکَ إِمَاماً فَطُوبَی لِمَنْ أَحَبَّکَ وَ وَیْلٌ لِمَنْ أَبْغَضَکَ یَا عَلِیُّ أَهْلُ مَوَدَّتِکَ کُلُّ أَوَّابٍ حَفِیظٍ وَ کُلُّ ذِی طِمْرَیْنِ لَوْ أَقْسَمَ عَلَی اللَّهِ لَأَبَرَّهُ یَا عَلِیُّ أَحِبَّاؤُکَ کُلُّ مُحْتَقِرٍ عِنْدَ الْخَلْقِ عَظِیمٌ عِنْدَ الْحَقِّ یَا عَلِیُّ

مُحِبُّوکَ فِی الْفِرْدَوْسِ الْأَعْلَی جِیرَانُ اللَّهِ لَا یَأْسَفُونَ عَلَی مَا فَاتَهُمْ مِنَ الدُّنْیَا یَا عَلِیُّ إِخْوَانُکَ ذُبُلُ الشِّفَاهِ تُعْرَفُ الرَّهْبَانِیَّهُ فِی وُجُوهِهِمْ یَفْرَحُونَ فِی ثَلَاثِ مَوَاطِنَ عِنْدَ الْمَوْتِ وَ أَنَا شَاهِدُهُمْ وَ عِنْدَ الْمُسَاءَلَهِ فِی قُبُورِهِمْ وَ أَنْتَ هُنَاکَ تُلَقِّنُهُمْ وَ عِنْدَ الْعَرْضِ الْأَکْبَرِ إِذَا دُعِیَ کُلُّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ یَا عَلِیُّ بَشِّرْ إِخْوَانَکَ إِنَّ اللَّهَ قَدْ رَضِیَ عَنْهُمْ یَا عَلِیُّ أَنْتَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ وَ قَائِدُ

ص: ۴۰

۱- ۱. کشف الغمّه ص ۲۸ ط قدیم.

۲- ۲. کشف الغمّه ص ۳۰.

الْغُرِّ الْمُحَجَّلِينَ وَ أَنْتَ وَ شِيعَتُکَ الصَّافُّونَ الْمُسَبِّحُونَ وَ لَوْ لَا أَنْتَ وَ شِيعَتُکَ مَا قَامَ لِلَّهِ دِينٌ وَ لَوْ لَا مَنْ فِی الْأَرْضِ مِنْکَمْ مَا نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ قَطْرٌ يَا عَلِيُّ لَکَ فِی الْجَنَّهِ کَنْزٌ وَ أَنْتَ ذُو قَرْنَيْهَا وَ شِيعَتُکَ حِزْبُ اللَّهِ وَ حِزْبُ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ يَا عَلِيُّ أَنْتَ وَ شِيعَتُکَ الْقَائِمُونَ بِالْقِسْطِ وَ أَنْتُمْ عَلَى الْحَوْضِ تُسْقُونَ مَنْ أَحَبَّکُمْ وَ تَمْنَعُونَ مَنْ أَخَلَّ بِفَضْلِکُمْ وَ أَنْتُمُ الْآمِنُونَ يَوْمَ الْفَزَعِ الْأَکْبَرِ يَا عَلِيُّ أَنْتَ وَ شِيعَتُکَ تُظَلُّلُونَ فِی الْمَوْقِفِ وَ تُنَعَّمُونَ فِی الْجِنَانِ يَا عَلِيُّ إِنَّ الْجَنَّهَ مُشْتَاقَهٌ إِلَيْکَ وَ إِلَى شِيعَتِکَ وَ إِنَّ مَلَائِکَهَ الْعَرْشِ الْمُقَرَّبِينَ يَفْرَحُونَ بِقُدُومِهِمْ وَ الْمَلَائِکَهُ تَسْتَغْفِرُ لَهُمْ يَا عَلِيُّ شِيعَتُکَ الَّذِينَ يَخَافُونَ اللَّهَ فِی السِّرِّ وَ الْعَلَانِيَهِ يَا عَلِيُّ شِيعَتُکَ الَّذِينَ يَتَنَافَسُونَ فِی الدَّرَجَاتِ وَ يَلْقَوْنَ اللَّهَ وَ لَا حِسَابَ عَلَيْهِمْ يَا عَلِيُّ أَعْمَالُ شِيعَتِکَ تُعْرَضُ عَلَيَّ فِی کُلِّ جُمُعَهٍ فَأَفْرَحُ بِصَالِحِ أَعْمَالِهِمْ وَ أَسْتَغْفِرُ لِسَيِّئَاتِهِمْ يَا عَلِيُّ ذِکْرُکَ وَ ذِکْرُ شِيعَتِکَ فِی التَّوْرَاهِ بِکُلِّ خَيْرٍ قَبْلَ أَنْ يُخْلَقُوا وَ کَذَلِکَ فِی الْإِنْجِيلِ فَإِنَّهُمْ يُعَظِّمُونَ إِلْيَا وَ شِيعَتَهُ يَا عَلِيُّ ذِکْرُ شِيعَتِکَ فِی السَّمَاءِ أَکْثَرُ مِنْ ذِکْرِهِمْ فِی الْأَرْضِ فَبَشِّرْهُمْ بِذَلِکَ يَا عَلِيُّ قُلْ لِشِيعَتِکَ وَ أَحِبَّائِکَ يَتَنَزَّهُونَ مِنَ الْأَعْمَالِ الَّتِی يَعْمَلُهَا عَدُوُّهُمْ يَا عَلِيُّ اشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى مَنْ أَبْغَضَکَ وَ أَبْغَضَ شِيعَتَکَ.

**[ترجمه]ریاض الجنان: - . شماره این روایت بر حسب ترتیب ۸۴ است، ولی چون در متن اشتباها ۸۵ نوشته شده، ما نیز پیروی کردیم تا اگر کسی بخواهد ترجمه را با متن تطبیق کند دچار سرگردانی نشود. - صاحب ریاض الجنان‌از حضرت صادق علیه السلام نقل می کند که حضرت رسول صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام فرمود: «یا علی! همانا خداوند دوستی مستمندان و فقیران را در روی زمین به تو ارزانی داشته، تو آنها را به برادری و آنان تو را به پیشوایی پسندیدند. خوشا به حال آن کس که تو را دوست دارد و وای بر آن کس که با تو دشمنی کند. یا علی! دوستدار تو هر کسی است که به درگاه خدا پناه برده و نفس را از حرام بازداشته - . اشاره به سوره ق / ۳۳ - و هر ژنده پوشی که اگر خدا را سوگند دهد، خواسته اش انجام شود. یا علی! دوستداران تو نزد مردم کم ارزش و نزد خدا بزرگند. یا علی! دوستان تو در فردوس اعلی همسایگان خدایند و بر آنچه از نعمت های دنیا از دست داده اند، افسوس نمی خورند. یا علی! برادران تو لب هایشان پژمرده است، پارسایی و بی اعتنایی به دنیا در چهره های آنها شناخته می شود، در سه جا خوشحال و مسرورند؛ دم مرگ که من شاهد و گواه آنهایم،هنگام سؤال قبر در حالی که تو جواب های لازم را به آنان تلقین می کنی، و روز قیامت که بزرگ ترین میدان عرضه جمعیت هاست، وقتی هر جمعیّتی را به نام پیشوایشان بخوانند.

یا علی! برادرانت را نوید ده که خدا از آنها خشنود است. یا علی! تو فرمانده مؤمنان و پیشوای مردمان شریفی که سر تا پای آنها سفید و نورانی است. تو و پیروانت صف پیوسته ای در مقام بندگی خدا و تسبیح کنندگان هستند و اگر تو وپیروانت نبودید، برای خدا دینی برپا نمی شد، و اگر کسی از شما در زمین نباشد، باران از آسمان فرود نیاید.

یا علی! تو را در بهشت گنجی است که تو صاحب دو کران آن هستی و پیروان تو حزب خدایند و حزب خدا پیروز است. یا علی! تو و پیروانت مردمی عادل و دادگرید و شما بر لب حوض، دوستان خود را سیراب می سازید و هر کس موقعیت شما را نادیده گرفته و منکر فضل شما شده، از آن آب محروم می دارید، و شمایید آسودگان در بزرگ ترین روز هراس و بیم.

یا علی! تو و شیعیانت روز قیامت در ایستگاه (بازخواست) در سایه هستید و در بهشت متنعّم. یا علی! همانا بهشت مشتاق شماست و فرشتگان مقرّب عرش، از ورود شیعیانت خوشحال و همه فرشتگان برای آنان آمرزش می خواهند. یا علی! شیعه تو در آشکار و نهان از خدا می ترسد. یا علی! پیروان تو برای رسیدن به درجات بیشتر بهشت، با یک دیگر رقابت دارند و در

حالی خدا را ملاقات می کنند که حسابی بر آنها نیست. یا علی! کارهای شیعیان تو هر روز جمعه بر من عرضه می شود. من از اعمال شایسته آنها خوشحال می شوم و برای گناهانشان طلب آمرزش می کنم .

یا علی! تو و شیعیانت در تورات به تمام خوبی ها یاد شده اید، پیش از آنکه به دنیا آیید، و همچنین در انجیل، پس آنان الیا - . الیا نام حضرت علی علیه السلام است و خود آن حضرت در خطبه ای فرمود که اسم من در انجیل، الیا است(سفینه ۱: ۲۸). - و شیعیانش را بزرگ دارند. یا علی! یاد شیعیان تو در آسمان بیشتر است از زمین، پس آنان را نوید ده. یا علی! به شیعیان و دوستانت بگو از کارهایی که دشمنان آنها می کنند، خود را پاک سازند. یا علی! خشم خداوند شدید است بر آن کس که تو و شیعیان تو را دشمن دارد.

**[ترجمه]

بیان

فی القاموس الطمر بالکسر الثوب الخلق أو الکساء البالی من غیر الصوف ذبل الشفاه أی من الصوم أو من کثره الدعاء و التلاوه ثم اعلم أن ظاهر الآیه(۱) أن الصافون و المسبحون وصف الملائکه قال الطبرسی أی الصافون حول العرش ننتظر الأمر و النهی من الله تعالی و قیل القائمون صفوفا فی الصلاه أو صافون بأجنحتنا فی الهواء للعباده و التسبیح وَ إِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ أی المصلون المنزهون الرب عما لا یلیق به و القائلون سبحان الله علی وجه التعظیم انتهی (۲).

لکن ورد فی أخبار کثیره تأویلها بل تأویل قوله تعالی وَ ما مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقامٌ

۱- ۱. الصافّات: ۱۶۶ و ۱۶۷.

۲- ۲. مجمع البیان ج ۸ ص ۴۶۱.

مَعْلُومٌ بالأئمه علیهم السلام و کأنه من بطون الآیات و یمکن أن یکون بعضها کهذا الخبر محمولاـ علی التشبیه و المبالغه فی المدح قوله صلی الله علیه و آله لک فی الجنه کنز أی ثواب عظیم مدخر و فی روایات العامه أن ذلک بیت فی الجنه و قد مر شرح ذو قرنیها.

و قال فی النهایه فیه لا حول و لا قوه إلا بالله کنز من کنوز الجنه أی أجرها مدخر لقائلها و المتصف بها کما یدخر الکنز.

**[ترجمه]در قاموس گوید «طمر» بکسر طاء، لباس کهنه یا جامه مندرس غیر پشمی است. «ذبل الشّفاه» یعنی پژمردگی لب ها از روزه یا از زیادی دعاو تلاوت قرآن.

بدان که ظاهرِ آیه شریفه که می فرماید: «وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ» {همه ما نیکو صف آراسته ایم و دائم به تسبیح و ستایش مشغولیم} - . صافات / ۱۶۶ - ۱۶۷ - این است که صف بستن و اشتغال به تسبیح در این آیه، وصف فرشتگان است. به فرموده طبرسی یعنی «پیرامون عرش صف بسته ایم، به انتظار فرمان و امر و نهی خداوند بزرگ» و به قولی دیگر یعنی همه در یک صف به نماز ایستاده ایم، یا اینکه برای عبادت و بندگی بال های خویش را در هوا گسترده ایم و همانا ماییم تسبیح کنندگان، یعنی نمازگزاران که پروردگارمان را از آنچه شایسته مقام و موقعیت کبریایی او نیست، پاک و منزّه می دانیم و ماییم که برای بزرگداشت مقام خداوند، سبحان اللّه می گوییم. - . مجمع البیان ۸: ۴۶۱ -

توضیح مرحوم طبرسی را در تفسیر این آیه شریفه توجه فرمودید، ولی روایات زیادی نیز هست که این آیه و همچنین آیه قبل از آن را که می فرماید: {هیچ یک از ما نیست، جز آنکه او را در بندگی حق مقام معیّن است} به ائمّه علیهم السلام تأویل فرموده اند و گویا این تأویل، از معانی پوشیده و پنهان آیات قرآن است که همه کس را بر آن اطلاعی نیست. و ممکن است پاره ای از آن اخبار را مانند همین روایت بگوییم که در مقام تشبیه و مبالغه در مدح است.

«لک فی الجنّه کنز»: یعنی ثواب بزرگی است که ذخیره شده و در روایاتی که عامه نقل کرده اند، گویند مقصود از این گنج، خانه ای است در بهشت، و شرح کلمه «ذو قرنیها» قبلا گذشت. - . بحار الانوار چاپ جدید ۲۴: ۸۷ - صاحب نهایه گوید: در حدیث است که «لا حول و لا قوّه الّا باللّه» گنجی است از گنج های بهشت، یعنی ثواب آن ذخیره می شود برای گوینده آن، همچنان که گنج را ذخیره و پس انداز می کنند.

**[ترجمه]

«۸۶»

رِیَاضُ الْجِنَانِ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِیِّ قَالَ: کُنْتُ مَعَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام قَالَ یَا جَابِرُ خُلِقْنَا نَحْنُ وَ مُحِبُّونَا مِنْ طِینَهٍ وَاحِدَهٍ بَیْضَاءَ نَقِیَّهٍ مِنْ أَعْلَی عِلِّیِّینَ فَخُلِقْنَا نَحْنُ مِنْ أَعْلَاهَا وَ خُلِقَ مُحِبُّونَا مِنْ دُونِهَا فَإِذَا کَانَ یَوْمُ الْقِیَامَهِ الْتَحَقَتِ الْعُلْیَا بِالسُّفْلَی فَضَرَبْنَا بِأَیْدِینَا إِلَی حُجْزَهِ نَبِیِّنَا وَ ضَرَبَتْ شِیعَتُنَا بِأَیْدِیهِمْ إِلَی حُجْزَتِنَا فَأَیْنَ تَرَی یُصَیِّرُ اللَّهُ نَبِیَّهُ وَ ذُرِّیَّتَهُ وَ أَیْنَ تَرَی یُصَیِّرُ ذُرِّیَّتَهُ مُحِبِّینَا فَضَرَبَ جَابِرُ بْنُ یَزِیدَ عَلَی یَدِهِ وَ قَالَ دَخَلْنَاهَا وَ رَبِّ الْکَعْبَهِ.

وَ مِنْهُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ الثُّمَالِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَل کَشَجَرَهٍ طَیِّبَهٍ أَصْلُها ثابِتٌ وَ فَرْعُها فِی السَّماءِ فَقَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَا أَصْلُهَا وَ عَلِیٌّ فَرْعُهَا وَ الْأَئِمَّهُ أَغْصَانُهَا وَ عِلْمُنَا ثَمَرَتُهَا وَ شِیعَتُنَا وَرَقُهَا یَا أَبَا حَمْزَهَ فَهَلْ تَرَی فِیهَا فَضْلًا فَقُلْتُ وَ اللَّهِ مَا أَرَی فِیهَا فَضْلًا فَقَالَ یَا أَبَا حَمْزَهَ إِنَّ الْمَوْلُودَ لَیُولَدُ مِنْ شِیعَتِنَا فَتُورِقُ وَرَقَهً وَ إِنَّ الْمَیِّتَ لَیَمُوتُ فَتَسْقُطُ وَرَقَهٌ مِنْهَا.

**[ترجمه]ریاض الجنان: از جابر جعفی نقل می کند که خدمت حضرت باقر بودم، فرمود: ای جابر! ما و دوستانمان از یک سرشت سفید پاک از اعلی علیّین (یعنی بالاترین طبقات بالای بهشت) آفریده شدیم. سرشت ما از بالای آن و سرشت دوستان ما از قسمت پایین آن است. چون روز قیامت شود، آن قسمت بالا به پایین می پیوندد و ما دست به دامن پیامبرمان و شیعیان ما،دست به دامن ما می شوند. فکر می کنی که خداوند، پیامبر و فرزندان او را به کجا می برد؟ و فرزندان پیامبر، دوستان ما را به کجا می برند؟»جابر دست خود را از شوق برهم زد و گفت: «به خدای کعبه که وارد بهشت شدیم!»

و از ابو حمزه ثمالی نقل می کند که از حضرت باقر علیه السلام درباره تفسیر این آیه پرسیدم که می فرماید: «کَشَجَرَهٍ طَیِّبَهٍ أَصْلُها ثابِتٌ وَ فَرْعُها فِی السَّماءِ»، {درختی که اصل ساقه آن برقرار است و شاخه آن به آسمان بر شود.} - . ابراهیم / ۲۴ - فرمود: «رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «من اصل ساقه آن درختم، علی علیه السلام شاخه آن و امامان علیه السلام جوانه های آن هستند و دانش ما، میوه آن و شیعیان ما، برگ های آن هستند.» ای ابو حمزه! آیا در درخت غیر از آنچه گفتیم چیز دیگری هست؟» گفتم: «به خدا سوگند که غیر از این چیز دیگری نیست.» سپس فرمود: «ای ابو حمزه! هر فرزندی که از شیعیان ما متولد شود، در آن درخت برگی تازه سبز می شود و هر کس که بمیرد، یک برگ از آن درخت می افتد.»

**[ترجمه]

بیان

فهل تری فیها فضلا أی فهل تکون فی الشجره غیر هذه الأمور المذکوره فقال الراوی و الله ما أری فیها فضلا فبین علیه السلام بذلک أن أهل النجاه و السعاده منحصرون فی هؤلاء لأن الله تعالی ضرب للکلمه الطیبه التی هی الإیمان و أهله بالشجره الطیبه و بین أجزاء الشجره فالمخالفون بریئون من تلک الشجره و داخلون فی الشجره الخبیثه المذکوره بعدها ثم بین علیه السلام أن جمیع الشیعه

ص: ۴۲

داخلون فی تلک الشجره بقوله إن المولود لیولد و قد مر تمام القول فیه فی کتاب الإمامه(۱).

**[ترجمه]فرمایش حضرت که به ابو حمزه فرمود: «فهل تری فیها فضلا»، یعنی آیا در درخت غیر از این امور که نام برده شد، چیز دیگری هست؟ بعد راوی گفت به خدا سوگند چیز دیگری زیاده از آن در درخت نیست. سپس حضرت بدین وسیله آگاهی می دهد که اهل نجات و سعادت، تنها همین افرادند، زیرا خداوند متعال کلمه طیبه را که عبارت از ایمان است و اهل ایمان را مثل زده به درخت پاکیزه، و اجزای درخت را نیز بیان فرمود.بنابراین مخالفین از این درخت دورند و مشمول مَثَل درخت خبیث هستند که در آیه بعد ذکر فرموده است.

سپس امام علیه السلام بیان می فرماید که تمام شیعیان، اجزای این درخت هستند، زیرا فرمود: «هر فرزندی که از شیعیان متولد می شود...» بحث کامل در این زمینه، در کتاب امامت گذشت. - . بحار الانوار ۲۴: ۱۳۸ -

**[ترجمه]

«۸۷»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنِ ابْنِ شَیْخِ الطَّائِفَهِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْمُفِیدِ عَنِ الْجِعَابِیِّ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ سَعْدَانَ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ سُفْیَانَ بْنِ إِبْرَاهِیمَ قَالَ سَمِعْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ علیهما السلام یَقُولُ: بِنَا یُبْدَأُ الْبَلَاءُ ثُمَّ بِکُمْ وَ بِنَا یُبْدَأُ الرَّخَاءُ ثُمَّ بِکُمْ وَ الَّذِی یُحْلَفُ بِهِ لَیَنْتَصِرَنَّ اللَّهُ بِکُمْ کَمَا انْتَصَرَ بِالْحِجَارَهِ(۲).

جا، [المجالس] للمفید عن الجعابی: مثله (۳)

**[ترجمه]بشاره المصطفی: سفیان ابن ابراهیم گوید: از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: «بلا به ما آغاز می شود و آنگاه به شما، و خوشی و رفاه نیز به ما آغاز شود و آنگاه به شما. سوگند بدان کس که به او سوگند خورند، خداوند به وسیله شما پیروز و غالب خواهد شد، آنچنان که به وسیله سنگ ها غالب آمد.» - . بشاره المصطفی: ۱۰ و ۱۳ و مجالس مفید: ۱۸۶ - مجالس مفید نیز مانند این روایت را آورده است.

**[ترجمه]

بیان

و الذی یحلف به أی بالله أو بکل شی ء یحلف به لینتصرن الله بکم أی لینتقمن الله من المخالفین بکم فی زمن القائم علیه السلام کما انتقم بحجاره من سجیل من أصحاب الفیل أو لکم کما انتقم لبیته من أصحاب الفیل و التعبیر عن البیت بالحجاره للإشاره إلی أن المؤمن أشرف منه و الأول أظهر.

**[ترجمه]«سوگند به کسی که به او سوگند خورند»، یعنی سوگند به خدا یا به هر چیز مقدس دیگری که به او سوگند می خورند.«خداوند به وسیله شما غالب می شود»، یعنی به وجود شما در زمان حضرت قائم علیه السلام ،از مخالفین انتقام می

گیرد، همـان طور که توسط سـنگ هـایی از سـجّیل، از اصـحاب فیـل انتقام گرفت. یا می توان گفت که معنای این جمله این است که «خداونـد برای شـما و راحتی و نفع شـما، از مخالفین انتقام می گیرد، همان طور که برای حفظ خانه اش، از اصـحاب فیل انتقام گرفت.»بنابراین اینکهاز خانه کعبه تعبیر به سـنگ ها فرموده، اشاره دارد به اینکه مؤمن، مقامش بلنـدتر است از کعبه و کعبه در مقابل مؤمن،تنها چند قطعه سنگ است. ولی معنای اوّل برای بیان روایت، روشن تر است.

**[ترجمه]

«۸۸»

بشا، [بشاره المصـطفی] بِالْإِسْـنَادِ الْمُتَقَدِّمِ عَنِ الْجِعَابِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سُـلَيْمَانَ عَنْ دَاوُدَ بْنِ رُشَـيْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ الثَّعْلَبِيِّ قَالَ سَمِعْتُ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ علیهما السلام يَقُولُ: نَحْنُ خِيَرَهُ اللَّهِ مِنْ خَلْقِهِ وَ شِيعَتُنَا خِيَرَهُ اللَّهِ مِنْ أُمَّهِ نَبِيِّهِ (۴).

**[ترجمه]بشاره المصـطفی: محمد بن اسـحق ثعلبی گوید: از حضرت صادق شنیدم که می فرمود: «ما برگزیده خداییم از بین آفریده هایش و شیعیان ما، برگزیده خدایند از میان امّت پیامبرش.» -. بشاره المصطفی: ۱۴ - ۱۱۵ -

**[ترجمه]

«۸۹»

بشا، [بشاره المصـطفی] عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحُسَـيْنِ الرَّفَّاءِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عُتْبَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ الْفَقِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ وَهْبَانَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَبَشِيِّ بْنِ قُونِيٍّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا بْنِ شَـيْبَانَ عَنْ نَصْرِ بْنِ مُزَاحِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ بْنِ عَبْدِ الْكَرِيمِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ: دَخَلَ أَبِي الْمَسْجِدَ فَإِذَا هُوَ بِأُنَاسٍ مِنْ شِيعَتِنَا فَدَنَا مِنْهُمْ فَسَـلَّمَ ثُمَّ قَالَ لَهُمْ وَ اللَّهِ إِنِّي لَأُحِبُّ رِيحَكُمْ وَ أَرْوَاحَكُمْ وَ إِنِّي لَعَلَى دِينِ اللَّهِ وَ مَا بَيْنَ أَحَدِكُمْ وَ بَيْنَ أَنْ يُغْتَبَطَ بِمَا هُوَ فِيهِ إِلَّا أَنْ تَبْلُغَ نَفْسُهُ هَاهُنَا وَ أَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى حَنْجَرَتِهِ فَأَعِينُونَا بِوَرَعٍ وَ اجْتِهَادٍ وَ مَنْ

۱- ۱. راجع ج ۲۴ ص ۱۳۸.

۲- ۲. بشاره المصطفی ص ۱۰ و ۱۱۳.

۳- ۳. مجالس المفید ص ۱۸۶.

۴- ۴. بشاره المصطفی ص ۱۴ و ۱۱۵.

يَـأْتَمَّ مِنْكَمْ بِإِمَـامٍ فَلْيَعْمَـلْ بِعَمَلِهِ أَنْتُمْ شُـرَطُ اللَّهِ وَ أَنْتُمْ أَعْوَانُ اللَّهِ وَ أَنْتُمْ أَنْصَارُ اللَّهِ وَ أَنْتُمُ السَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ وَ السَّابِقُونَ الْآخِرُونَ وَ أَنْتُمُ السَّابِقُونَ إِلَى الْجَنَّهِ قَدْ ضَمِنَّا لَكُمُ الْجِنَانَ بِضَمَانِ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ كَأَنَّكُمْ فِي الْجَنَّهِ تَنَافَسُونَ فِي فَضَائِلِ الدَّرَجَاتِ.

كُلُّ مُؤْمِنٍ مِنْكُمْ صِدِّيقٌ وَ كُلُّ مُؤْمِنَهٍ مِنْكُمْ حَوْرَاءُ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام يَا قَنْبَرُ قُمْ فَاسْتَبْشِرْ فَاللَّهُ سَاخِطٌ عَلَى الْأُمَّهِ مَا خَلَا شِيعَتَنَا أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْ ءٍ شَرَفاً وَ شَرَفُ الدِّينِ الشِّيعَهُ أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْ ءٍ عِمَاداً وَ عِمَادُ الدِّينِ الشِّيعَهُ أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْ ءٍ سَيِّداً وَ سَيِّدُ الْمَجَالِسِ مَجْلِسُ شِيعَتِنَا أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْ ءٍ شُـهُوداً وَ شُهُودُ الْأَرْضِ أَرْضٌ سُكَّانُ شِيعَتِنَا فِيهَا أَلَا وَ مَنْ خَالَفَكُمْ مَنْسُوبٌ إِلَى هَذِهِ الْآيَهِ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خاشِعَهٌ عامِلَهٌ ناصِبَهٌ تَصْلى ناراً حامِيَهً(۱) أَلَا وَ مَنْ دَعَا مِنْكُمْ فَدَعْوَتُهُ مُسْتَجَابَهٌ أَلَا وَ مَنْ سَأَلَ مِنْكُمْ حَاجَهً فَلَهُ بِهَا مِائَهُ حَاجَهٍ يَا حَبَّذَا حُسْنُ صُنْعِ اللَّهِ إِلَيْكُمْ تَخْرُجُ شِيعَتُنَا يَوْمَ الْقِيَامَهِ مِنْ قُبُورِهِمْ مُشْرِقَهً أَلْوَانُهُمْ وَ وُجُوهُهُمْ قَدْ أُعْطُوا الْأَمَانَ لا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لا هُمْ يَحْزَنُونَ وَ اللَّهُ أَشَدُّ حُبّاً لِشِيعَتِنَا مِنَّا لَهُمْ (۲).

**[ترجمه]بشاره المصطفى: حضرت صادق عليه السلام فرمود: پدرم به مسجد درآمد.در همان موقع به جمعى از شيعيان ما برخورد. نزديك آنها رفت و سلام كرد. سپس به آنها فرمود: «به خدا سوگند همانا من بوى شما و جان هاى شما را دوست دارم، و من بر دين خدا هستم و فاصله اى نيست ميان شما و رسيدن به آن مقامى كه ديگران به آن رشك مى برند، مگر رسيدن جان به اينجا (و به حنجره اش اشاره كرد). پس ما را به پارسايى و كوشش يارى كنيد و هر كس از شما كه از امامى پيروى مى كند، بايد رفتار و كردارش را همچون او سازد.

شما لشكريان خداييد؛ شما كمك كاران خداييد؛ شما ياران و ياوران خدا هستيد؛ شما پيشتازان نخستين و پيشتازان آخرين و پيشتازان به سوى بهشت هستيد. ما به ضمانت خدا و رسول خدا صلى الله عليه و آله بهشت را براى شما ضمانت كرديم، گويا شما در بهشت هستيد و بر يكديگر در امتيازات درجات مختلف بهشت رقابت مى كنيد. هر مرد مؤمن شما صديق است و هر زن مؤمن از شما، حوريّه است.»

آنگاه اميرالمؤمنين به قنبر فرمود: «برخيز و از من مژده گير كه خدا بر همه امت خشمناك است، مگر شيعيان ما. بدان كه هر چيزى را شرفى است و شرف دين، به شيعه است. و هر چيزى را ستونى است و ستون دين، شيعه است. و بدان كه هر چيزى بزرگى و نمونه ممتازى دارد و بزرگ مجالس، محفل شيعيان ماست. و هر چيزى را گواهانى است و گواهان زمين، شيعيان ما هستند كه در زمين ساكن اند. آگاه باش هر كس با شما مخالفت ورزد، با اين آيه شريفه نسبت دارد: « وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ خاشِعَهٌ عامِلَهٌ ناصِبَهٌ تَصْلى ناراً حامِيَه»،{رخسار گروهى در آن روز ترسناك و ذليل باشد و همه كارشان رنج و مشقت است و پيوسته در آتش فروزان دوزخ معذبند.} - .غاشيه / ۲ - ۴ - و بدان كه هر كس از شما كه خدا را بخواند، دعايش مستجاب است و هر كس از شما از خدا حاجتى را بخواهد، صد نيازش برآورده شود. چه خوش است حسن رفتار و كردار خدا به شما! شيعيان ما روز قيامت از قبرهاى خويش بيرون آيند، در حالى كه رنگ ها و چهره هاى آنها نور پخش مى كند وبه آنها امان داده اند و هيچ گونه ترس و وحشتى بر آنها نيست و (آنچه ما شيعيان را دوست داريم)، خداوند بيشتر از ما آنها را دوست مى دارد.» - . بشاره المصطفى: ۱۶ -

**[ترجمه]

بیان

إنهم شرط الله بضم الشين و فتح الراء أی نخبه جنوده و أعوانه و عساكره قال فی النهایه شرط السلطان نخبه أصحابه الذین یقدمهم علی غیرهم من جنده و قال الشرطه أول طائفه من الجیش تشهد الوقعه و قال الأشراط من الأضداد یقع علی الأشراف و الأرذال و العماد بالكسر الخشبه التی یقوم علیها البیت.

**[ترجمه]«انتم شرط اللّه» به ضم شین و فتح راء، یعنی شما نخبه لشكریان و یاران و سربازان خدایید. در نهایه گوید «شرط السّلطان» یعنی «نخبه یاران سلطان كه آنها را بر سایر لشكریان خویش مقدم می دارد» و نیز گوید كه «شرطه»، اولین دسته از لشكر را گویند كه به میدان نبرد وارد می شود.همچنین گوید كلمه «اشراط»از اضداد است، یعنی هم اشراف و مردم با عنوان را گویند و هم اراذل و مردمان پست را. «عماد» بكسر عین، چوبی است كه خانه بر آن می ایستد.

**[ترجمه]

«۹۰»

إِرْشَادُ الْقُلُوبِ، بِالْإِسْنَادِ إِلَی مُحَمَّدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِعَلِیٍّ علیه السلام إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَی خَلَقَنِی وَ إِیَّاكَ مِنْ نُورِهِ الْأَعْظَمِ ثُمَّ رَشَّ مِنْ نُورِنَا عَلَی جَمِیعِ الْأَنْوَارِ مِنْ بَعْدِ خَلْقِهِ لَهَا فَمَنْ أَصَابَهُ مِنْ ذَلِكَ النُّورِ اهْتَدَی إِلَیْنَا وَ مَنْ

ص: ۴۴

۱- ۱. الغاشیه: ۲- ۴.

۲- ۲. بشاره المصطفی ص ۱۶.

أَخْطَأَهُ ذَلِکَ النُّورُ ضَلَّ عَنَّا ثُمَّ قَرَأَ وَ مَنْ لَمْ یَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُوراً فما لَهُ مِنْ نُورٍ یَهْتَدِی إِلَی نُورِنَا.

وَ رَوَی مُسْنَداً إِلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ: نَحْنُ أَهْلُ بَیْتٍ لَا یُقَاسُ بِنَا أَحَدٌ مِنْ عِبَادِ اللَّهِ وَ مَنْ وَالانَا وَ ائْتَمَّ بِنَا وَ قَبِلَ مِنَّا مَا أُوحِیَ إِلَیْنَا وَ عَلَّمْنَاهُ إِیَّاهُ وَ أَطَاعَ اللَّهَ فِینَا فَقَدْ وَالَی اللَّهَ وَ نَحْنُ خَیْرُ الْبَرِیَّهِ وَ وَلَدُنَا مِنَّا وَ مِنْ أَنْفُسِنَا وَ شِیعَتُنَا مِنَّا مَنْ آذَاهُمْ آذَانَا وَ مَنْ أَکْرَمَهُمْ أَکْرَمَنَا وَ مَنْ أَکْرَمَنَا کَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّهِ.

**[ترجمه]ارشاد القلوب: محمد بن ثابت گوید: حضرت رسول صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام فرمود: «همانا خداوند متعال من و تو را از نور بزرگ خویش آفریده، سپس از نور ما به تمام نورهایی که آفریده بود پاشید. هر کس که این نور ما به او اصابت کرد،به سوی ما راه یافت و هر کس که از این نور محروم ماند، از ما گمراه شد.» سپس این آیه را قرائت فرمود: {هر کس را که خدا برای او نوری قرار نداده، دیگر نوری ندارد} تا به نور ما راه یابد.» و از حضرت رسول صلی الله علیه و آله روایت شده که فرمود: «ماییم خاندانی که هیچ کس ازبندگان خدا با ما برابری نتواند و هر کس ما را دوست دارد و از ما پیروی کند و آنچه را که به ما وحی شده و ما به او آموختیم از ما بپذیرد و خدا را به وسیله ما فرمان برد، البتّه به خدا وابسته گردد و ماییم بهترین آفریده ها و فرزندان ما از ما و از خود ما و شیعیان ما از مایند. هر کس آنها را بیازارد، ما را آزرده و هر کس که آنان را گرامی بدارد، ما را گرامی داشته و هر کس که ما را گرامی بدارد، از اهل بهشت است.» - . ارشاد القلوب: ۳۵۹ -

**[ترجمه]

«۹۱»

بشا، [بشاره المصطفی] بِالْإِسْنَادِ إِلَی الصَّدُوقِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلَی مِنْبَرِهِ یَا عَلِیُّ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَهَبَ لَکَ حُبَّ الْمَسَاکِینِ وَ الْمُسْتَضْعَفِینَ فِی الْأَرْضِ فَرَضِیتَ بِهِمْ إِخْوَاناً وَ رَضُوا بِکَ إِمَاماً فَطُوبَی لِمَنْ أَحَبَّکَ وَ صَدَّقَ عَلَیْکَ وَ وَیْلٌ لِمَنْ أَبْغَضَکَ وَ کَذَّبَ عَلَیْکَ یَا عَلِیُّ أَنْتَ الْعَلَمُ لِهَذِهِ الْأُمَّهِ مَنْ أَحَبَّکَ فَازَ وَ مَنْ أَبْغَضَکَ هَلَکَ یَا عَلِیُّ أَنَا الْمَدِینَهُ وَ أَنْتَ بَابُهَا یَا عَلِیُّ أَهْلُ مَوَدَّتِکَ کُلُّ أَوَّابٍ حَفِیظٍ وَ کُلُّ ذِی طِمْرٍ لَوْ أَقْسَمَ عَلَی اللَّهِ لَبَرَّ قَسَمَهُ-(۱) یَا عَلِیُّ إِخْوَانُکَ کُلُّ طَاهِرٍ زَکِیٍّ مُجْتَهِدٍ عِنْدَ الْخَلْقِ عَظِیمِ الْمَنْزِلَهِ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ یَا عَلِیُّ مُحِبُّوکَ جِیرَانُ اللَّهِ فِی دَارِ الْفِرْدَوْسِ لَا یَأْسَفُونَ عَلَی مَا فَاتَهُمْ مِنَ الدُّنْیَا یَا عَلِیُّ أَنَا وَلِیٌّ لِمَنْ وَالَیْتَ وَ أَنَا عَدُوٌّ لِمَنْ عَادَیْتَ یَا عَلِیُّ مَنْ أَحَبَّکَ فَقَدْ أَحَبَّنِی وَ مَنْ أَبْغَضَکَ فَقَدْ أَبْغَضَنِی یَا عَلِیُّ إِخْوَانُکَ الذُّبُلُ الشِّفَاهِ تُعْرَفُ الرَّهْبَانِیَّهُ فِی وُجُوهِهِمْ یَا عَلِیُّ إِخْوَانُکَ یَفْرَحُونَ فِی ثَلَاثِ مَوَاطِنَ عِنْدَ خُرُوجِ أَنْفُسِهِمْ وَ أَنَا شَاهِدُهُمْ وَ أَنْتَ وَ عِنْدَ الْمُسَاءَلَهِ فِی قُبُورِهِمْ وَ عِنْدَ الْعَرْضِ وَ عِنْدَ الصِّرَاطِ إِذَا سُئِلَ الْخَلْقُ عَنْ إِیمَانِهِمْ فَلَمْ یُجِیبُوا یَا عَلِیُّ حَرْبُکَ حَرْبِی وَ سِلْمُکَ سِلْمِی وَ حَرْبِی حَرْبُ اللَّهِ وَ سِلْمِی سِلْمُ اللَّهِ وَ مَنْ سَالَمَکَ فَقَدْ سَالَمَنِی وَ مَنْ سَالَمَنِی فَقَدْ سَالَمَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَ

ص: ۴۵

۱- ۱. الطمر: الثوب الخلق البالی، یلبس ازارا أو رداء، و ابرار القسم امضاؤه.

يَا عَلِيُّ بَشِّرْ إِخْوَانَكَ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ رَضِيَ عَنْهُمْ إِذْ رَضِيَكَ لَهُمْ قَائِداً وَ رَضُوا بِكَ وَلِيّاً يَا عَلِيُّ أَنْتَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ وَ قَائِدُ الْغُرِّ الْمُحَجَّلِينَ يَا عَلِيُّ شِيعَتُكَ الْمُنْتَجَبُونَ وَ لَوْ لَا أَنْتَ وَ شِيعَتُكَ مَا قَامَ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ دِينٌ وَ لَوْ لَا مَنْ فِي الْأَرْضِ مِنْكُمْ لَمَا أَنْزَلَتِ السَّمَاءُ قَطْرَهَا يَا عَلِيُّ لَكَ كَنْزٌ فِي الْجَنَّهِ وَ أَنْتَ ذُو قَرْنَيْهَا شِيعَتُكَ تُعْرَفُ بِحِزْبِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَا عَلِيُّ أَنْتَ وَ شِيعَتُكَ الْفَائِزُونَ بِالْقِسْطِ وَ خِيَرَهُ اللَّهِ مِنْ خَلْقِهِ يَا عَلِيُّ أَنَا أَوَّلُ مَنْ يَنْفُضُ التُّرَابَ عَنْ رَأْسِهِ وَ أَنْتَ مَعِي ثُمَّ سَائِرُ الْخَلْقِ يَا عَلِيُّ أَنْتَ وَ شِيعَتُكَ عَلَى الْحَوْضِ تَسْقُونَ مَنْ أَحْبَبْتُمْ وَ تَمْنَعُونَ مَنْ كَرِهْتُمْ وَ أَنْتُمُ الْآمِنُونَ يَوْمَ الْفَزَعِ الْأَكْبَرِ فِي ظِلِّ الْعَرْشِ يَفْزَعُ النَّاسُ وَ لَا تَفْزَعُونَ وَ يَحْزَنُ النَّاسُ وَ لَا تَحْزَنُونَ فِيكُمْ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَهُ إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنى أُولئِكَ عَنْها مُبْعَدُونَ (۱) وَ فِيهِمْ نَزَلَتْ لا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَ تَتَلَقَّاهُمُ الْمَلائِكَهُ هذا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ (۲) يا عَلِيُّ أَنْتَ وَ شِيعَتُكَ تُطْلَبُونَ فِي الْمَوْقِفِ وَ أَنْتُمْ فِي الْجِنَانِ تَتَنَعَّمُونَ يَا عَلِيُّ إِنَّ الْمَلَائِكَهَ وَ الْخُزَّانَ يَشْتَاقُونَ إِلَيْكُمْ وَ إِنَّ حَمَلَهَ الْعَرْشِ وَ الْمَلَائِكَهَ الْمُقَرَّبِينَ لَيَخُصُّونَكُمْ بِالدُّعَاءِ وَ يَسْأَلُونَ اللَّهَ لِمُحِبِّيكُمْ وَ يَفْرَحُونَ لِمَنْ قَدِمَ عَلَيْهِمْ مِنْكُمْ كَمَا يَفْرَحُ الْأَهْلُ بِالْغَائِبِ الْقَادِمِ بَعْدَ طُولِ الْغَيْبَهِ يَا عَلِيُّ شِيعَتُكَ الَّذِينَ يَخَافُونَ اللَّهَ فِي السِّرِّ وَ يَنْصَحُونَهُ فِي الْعَلَانِيَهِ يَا عَلِيُّ شِيعَتُكَ الَّذِينَ يَتَنَافَسُونَ فِي الدَّرَجَاتِ لِأَنَّهُمْ يَلْقَوْنَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَا عَلَيْهِمْ ذَنْبٌ يَا عَلِيُّ إِنَّ أَعْمَالَ

شِيعَتِكَ سَتُعْرَضُ عَلَيَّ فِي كُلِّ جُمُعَهٍ فَأَفْرَحُ بِصَالِحِ مَا يَبْلُغُنِي مِنْ أَعْمَالِهِمْ وَ أَسْتَغْفِرُ لِسَيِّئَاتِهِمْ يَا عَلِيُّ ذِكْرُكَ فِي التَّوْرَاهِ وَ ذِكْرُ شِيعَتِكَ قَبْلَ أَنْ يُخْلَقُوا بِكُلِّ خَيْرٍ وَ كَذَلِكَ فِي الْإِنْجِيلِ فَاسْأَلْ أَهْلَ الْإِنْجِيلِ وَ أَهْلَ الْكِتَابِ يُخْبِرُونَكَ عَنْ إِلْيَا مَعَ عِلْمِكَ بِالتَّوْرَاهِ

۱- ۱. الأنبياء: ۱۰۱.

۲- ۲. الأنبياء: ۱۰۳.

وَ الْإِنْجِيلِ وَ مَا أَعْطَاکَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ عِلْمِ الْکِتَابِ وَ إِنَّ أَهْلَ الْإِنْجِيلِ لَيَتَعَاظَمُونَ إِلْيَا وَ مَا يَعْرِفُونَهُ وَ مَا يَعْرِفُونَ شِيعَتَهُ وَ إِنَّمَا يَعْرِفُونَهُمْ بِمَا يَجِدُونَهُمْ فِي كُتُبِهِمْ يَا عَلِيُّ إِنَّ أَصْحَابَکَ ذِكْرُهُمْ فِي السَّمَاءِ أَكْبَرُ وَ أَعْظَمُ مِنْ ذِكْرِ أَهْلِ الْأَرْضِ لَهُمْ بِالْخَيْرِ فَلْيَفْرَحُوا بِذَلِکَ وَ لْيَزْدَادُوا اجْتِهَاداً يَا عَلِيُّ إِنَّ أَرْوَاحَ شِيعَتِکَ لَتَصْعَدُ إِلَى السَّمَاءِ فِي رُقَادِهِمْ وَ وَفَاتِهِمْ فَتَنْظُرُ الْمَلَائِكَةُ إِلَيْهَا كَمَا يَنْظُرُ النَّاسُ إِلَى الْهِلَالِ شَوْقاً إِلَيْهِمْ وَ لِمَا يَرَوْنَ مِنْ مَنْزِلَتِهِمْ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَا عَلِيُّ قُلْ لِأَصْحَابِکَ الْعَارِفِينَ بِکَ يَتَنَزَّهُونَ عَنِ الْأَعْمَالِ الَّتِي يُقَارِفُهَا عَدُوُّهُمْ فَمَا مِنْ يَوْمٍ وَ لَا لَيْلَةٍ إِلَّا وَ رَحْمَةُ اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَى تَغْشَاهُمْ فَلْيَجْتَنِبُوا الدَّنَسَ يَا عَلِيُّ اشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَى مَنْ قَلَاهُمْ وَ بَرِئَ مِنْکَ وَ مِنْهُمْ وَ اسْتَبْدَلَ بِکَ وَ بِهِمْ وَ مَالَ إِلَى عَدُوِّکَ وَ تَرَکَکَ وَ شِيعَتَکَ وَ اخْتَارَ الضَّلَالَ وَ نَصَبَ الْحَرْبَ لَکَ وَ لِشِيعَتِکَ وَ أَبْغَضَنَا أَهْلَ الْبَيْتِ وَ أَبْغَضَ مَنْ وَالاکَ وَ نَصَرَکَ وَ اخْتَارَکَ وَ بَذَلَ مُهْجَتَهُ وَ مَالَهُ فِينَا يَا عَلِيُّ أَقْرِئْهُمْ مِنِّي السَّلَامَ مَنْ رَآنِي مِنْهُمْ وَ مَنْ لَمْ يَرَنِي وَ أَعْلِمْهُمْ أَنَّهُمْ إِخْوَانِيَ الَّذِينَ أَشْتَاقُ إِلَيْهِمْ فَلْيُلْقُوا عَمَلِي إِلَى مَنْ لَمْ يَبْلُغْ قَرْنِي مِنْ أَهْلِ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِي وَ لْيَتَمَسَّكُوا بِحَبْلِ اللَّهِ وَ لْيَعْتَصِمُوا بِهِ وَ لْيَجْتَهِدُوا فِي الْعَمَلِ فَإِنَّا لَا نُخْرِجُهُمْ مِنْ هُدًى إِلَى ضَلَالَةٍ وَ أَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ رَاضٍ عَنْهُمْ وَ أَنَّهُ يُبَاهِي مَلَائِكَتَهُ وَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ فِي كُلِّ جُمُعَةٍ بِرَحْمَتِهِ وَ يَأْمُرُ الْمَلَائِكَةَ أَنْ تَسْتَغْفِرَ لَهُمْ يَا عَلِيُّ لَا تَرْغَبْ عَنْ نُصْرَةِ قَوْمٍ يَبْلُغُهُمْ أَوْ يَسْمَعُونَ أَنِّي أُحِبُّکَ فَأَحَبُّوکَ لِحُبِّي إِيَّاکَ وَ دَانُوا اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بِذَلِکَ وَ أَعْطَوْکَ صَفْوَ الْمَوَدَّةِ مِنْ قُلُوبِهِمْ وَ اخْتَارُوکَ عَلَى الْآبَاءِ وَ الْإِخْوَةِ وَ الْأَوْلَادِ وَ سَلَكُوا طَرِيقَکَ وَ قَدْ حُمِلُوا عَلَى الْمَكَارِهِ فِينَا فَأَبَوْا إِلَّا نَصْرَنَا وَ بَذْلَ الْمُهَجِ فِينَا مَعَ الْأَذَى وَ سُوءِ الْقَوْلِ وَ مَا يُقَاسُونَهُ مِنْ مَضَاضَةِ ذَلِکَ فَكُنْ بِهِمْ رَحِيماً وَ اقْنَعْ بِهِمْ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ اخْتَارَهُمْ بِعِلْمِهِ لَنَا مِنْ بَيْنِ الْخَلْقِ وَ خَلَقَهُمْ مِنْ طِينَتِنَا وَ اسْتَوْدَعَهُمْ سِرَّنَا وَ أَلْزَمَ قُلُوبَهُمْ مَعْرِفَةَ حَقِّنَا وَ شَرَحَ

صُدُورَهُمْ مُتَمَسِّكِينَ بِحَبْلِنَا لَا يُؤْثِرُونَ عَلَيْنَا مَنْ خَالَفَنَا مَعَ مَا يَزُولُ مِنَ الدُّنْيَا عَنْهُمْ أَيَّدَهُمُ اللَّهُ وَ سَلَكَ بِهِمْ طَرِيقَ الْهُدَى فَاعْتَصَمُوا بِهِ فَالنَّاسُ فِي عَمَهِ الضَّلَالَهِ مُتَحَيِّرُونَ فِي الْأَهْوَاءِ عَمُوا عَنِ الْحُجَّهِ وَ مَا جَاءَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَهُمْ يُصْبِحُونَ وَ يُمْسُونَ فِي سَخَطِ اللَّهِ وَ شِيعَتُكَ عَلَى مِنْهَاجِ الْحَقِّ وَ الِاسْتِقَامَهِ لَا يَسْتَأْنِسُونَ إِلَى مَنْ خَالَفَهُمْ وَ لَيْسَتِ الدُّنْيَا مِنْهُمْ وَ لَيْسُوا مِنْهَا أُولَئِكَ مَصَابِيحُ الدُّجَى أُولَئِكَ مَصَابِيحُ الدُّجَى (۱).

فضائل الشیعه، للصدوق بإسناده عن أبی بصیر عن أبی عبد الله علیه السلام: مثله (۲)

**[ترجمه]بشاره المصطفی: حضرت صادق علیه السلام از پدران بزرگوارش علیه السلام نقل می کند کهحضرت رسول صلی الله علیه و آله در منبر فرمود: «یا علی! خداوند دوستی مستمندان و ضعفا را در زمین به تو بخشیده؛ تو آنان را به برادری پسندیدی و آنها تو را به امامت. پس خوشا به حال آن کس که تو را دوست بدارد و تو را تصدیق کند و وای بر آن کس که با تو دشمنی کند و تکذیبت کند.یا علی! تو نشانه این امت هستی؛ هر کس تو را دوست بدارد، پیروز و هر کس دشمن بدارد، نابود است.

یا علی! من شهرم و تو درِ آن هستی. یا علی! اهل دوستی تو هر کسی است که به درگاه خدا پناه برده و نفس را از حرام نگهدارد و هر ژنده پوشی است که اگر خدای را سوگند دهد، خواسته اش انجام شود.

یا علی! برادران تو افرادی هستند که در نظر مردم پاک و پاکیزه و کوشایند و نزد خداوند عزوجل، موقعیتی بزرگ دارند. یا علی! دوستان تو همسایگان خدایند در خانه فردوس که بر آنچه در دنیا از دست داده اند، افسوس ندارند. یا علی! من دوستم برای دوستانت و دشمنم برای دشمنانت.

یا علی! هر کس که تو را دوست بدارد، مرا دوست دارد و هر کس که با تو دشمنی ورزد، با من دشمن است. یا علی! برادران تو دارای لب های پژمرده اند و آثار گوشه گیری و زهد، در چهره هایشان دیده می شود.یا علی! برادران تو در سه جا خوشحالند: هنگام بیرون آمدن جان هایشان که من و تو شاهد آنانیم؛ موقع بازپرسی در قبر؛ و هنگام عرضه انسان ها و اعمال در قیامت و در صراط و جایی که از ایمان مردم سؤال می شود، ولی پاسخ آماده ای ندارند. یا علی! جنگ با تو جنگ با من و سازش با تو، سازش با من است و جنگ با من، نبرد با خدا و سازش با من، سازش با خداست؛ هر کس با تو بسازد، با من ساخته و هر کس با من بسازد، با خدای بزرگ ساخته است.

یا علی! برادرانت را نوید ده که خداوند عزوجل از آنها خشنود است، چون تو را برای پیشوایی آنها پسندیده و آنها تو را برای سرپرستی خود پسندیدند. یا علی! تو فرمانده مؤمنین و پیشوای افرادی هستی که سراپا سفیدند (و هیچ نقطه سیاهی و تاریکی در زندگی و پرونده آنها وجود ندارد).

یا علی! شیعه تو برگزیدگانند و اگر تو و شیعیانت نبودید، دینی برای خداوند برپا نمی شد و اگر از شما کسی در زمین نباشد، آسمان باران نمی فرستد. یا علی! برای تو گنجی است در بهشت و تو صاحب دو طرف آن هستی. شیعه تو به نام حزب خدا شناخته شده اند. یا علی! تو و شیعیانت به دادگری پیروزید و برگزیدگان خدا از میان آفریده ها هستید.

یا علی! من اول کسی هستم که خاک از سر تکانم و تو با منی، سپس سایر موجودات. یا علی! تو و شیعیانت بر لب حوض، هر کس را که دوست داشته باشید سیراب می کنید و هر کس را که میل ندارید، جلوگیری می کنید.و شمایید آسودگان سایه عرش خدا در روز ترس و دلهره بزرگ. مردم می هراسند و شما هراسی ندارید و مردم اندوهگین باشند و شما اندوهی ندارید. این آیه درباره شما نازل شده است: «إِنَّ الَّذِینَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنی أُولئِکَ عَنْها مُبْعَدُون»، {البته مؤمنان، آنان که توفیق و وعده نیکوی ما در سرنوشت ازلی بر آنها سبقت یافته، از آن دوزخ به دور خواهند بود} - . انبیاء / ۱۰۱ - و درباره آنها چنین نازل شده: «لا یَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَکْبَرُ وَ تَتَلَقَّاهُمُ الْمَلائِکَهُ هذا یَوْمُکُمُ الَّذِی کُنْتُمْ تُوعَدُون»، {و هیچ گاه فزع اکبر و هنگامه بزرگ قیامت آنها را محزون نخواهد ساخت و با آنان فرشتگان رحمت ملاقات کنند و گویند این است آن روز سعادت شما که در دنیا به شما وعده می دادند.} - . انبیاء / ۱۰۳ -

یا علی! مردم تو و شیعیانت را در موقف قیامت می جویند، در حالی که شما در بهشت متنعّم هستید. یا علی! همانا فرشتگان و دربانان مشتاق شمایند و حاملان عرش و فرشتگان مقرّب، به خصوص شما را دعا می کنند و برای دوستانتان از خدا تقاضا(ی لطف بیشتر) می کنند، و هر کس از شما که بر آنها وارد شود، شاد می شوند، به قدری که یک خانواده از ورود مسافرشان که زمانی دراز از آنها دور بوده، خوشحال می شوند .

یا علی! شیعیان تو در پنهان از خدا می ترسند و در آشکار، خالصانه عبادتش می کنند. یا علی! شیعیان تو برای رسیدن به مقامات بهشت با یکدیگر رقابت دارند، زیرا آنها در حالی خدا را ملاقات می کنند که گناهی ندارند. یا علی! کارهای شیعیان تو در هر جمعه بر من عرضه می شود، از اعمال شایسته آنها شاد و برای گناهانشان طلب آمرزش می کنم.

یا علی! تو و شیعیانت در تورات به تمام خوبی ها یاد شدید، قبل از اینکه به دنیا آیید و همچنین در انجیل، از اهل انجیل و اهل کتاب سؤال کن تا تو را از «الیا» خبر دهند، با دانشی که تو نسبت به تورات و انجیل داری و آنچه را که از علم کتاب خدا به تو عنایت کرده، همانا اهل انجیل، الیا را بزرگ می دارند، در حالی که او را نمی شناسند و شیعیان او را نیز نمی شناسند، فقط به مقداری که در کتاب های خودشان دیده اند، با آنان آشنایی دارند.

یا علی! اصحاب تو را در آسمان خیلی بیشتر و با عظمت تر از اهل زمین به خیر و خوبی یاد می کنند.بنابراین باید به این مژده شاد گردند و بر کوشش خویش بیفزایند. یا علی! ارواح شیعیان تو هنگام خواب و بعد از مردن به آسمان بالا می رود و فرشتگان، با اشتیاق تمام به آن روح ها می نگرند، همچنان که مردم به ماه شب اول بنگرند،به خاطر علاقه ای که به آنها دارند و اینکه مقام و موقعیت آنها را نزد خداوند بزرگ می بینند. یا علی! به یارانت که تو را می شناسند بگو از کارهایی که دشمنان آنها مرتکب می شوند بپرهیزند، چه که روز و شبی نباشد مگر این که رحمت خداوند آنها را فرا گیرد، پس باید از کثافت و ناپاکی دوری کنند.

یا علی! خشم خداوند بر آن دسته ای بسیار شدید است که دوستان تو را دشمن بدارند؛ از تو و آنان بیزاری جویند و به جای تو و دوستانت به دیگران بپیوندند؛ به دشمن تو رو کنند و تو و شیعیان تو را رها سازند؛ با شما آهنگ نبرد کنند و با خاندان ما دشمنی ورزند؛ با هر کس که تو را دوست بدارد و یاری کند و تو را از بین دیگران انتخاب کند و جان و مالش را در راه ما بدهد، دشمنی کنند.

یا علی! سلام مرا به آنها برسان؛ آنها که مرا دیده اند و آنها که ندیده اند، و به آنها اعلام کن که آنان برادران منند که مشتاق آنها هستم. آنهایند که باید سیره عملی مرا به مردم قرن های بعد که زمان مرا درک نکرده اند برسانند و باید به ریسمان خدا چنگ بزنند و بدان پناه برند و باید در عمل کوشش کنند، زیرا ما آنها را از هدایت به گمراهی نبریم، و آنان را بشارت ده که خداوند عزوجل از آنان خشنود است و هر جمعه بر آنها به رحمت نظر می کند و فرشتگان را فرمان می دهد تا برای آنان طلب آمرزش کند.

یا علی! رو مگردان از یاری مردی که شنیده اند من تو را دوست دارم و بدین جهت دوست تو شدند، به این دوستی به خداوند نزدیک گشتند، مهر خویش را از صمیم دل به تو تقدیم می کنند،تو را بر پدران و برادران و فرزندان خویش مقدم می دارند و به راه تو می روند، با اینکه با آنان درباره ما سخت گیرند، امّا جز یاری ما چیزی نخواهند و جان های عزیز خویش را با تحمل اذیت و بدزبانی ها و آنچه در این باره سختی ببینند، فدای ما سازند .

پس با آنها مهربان باش و به آنها قانع شو، زیرا خداوند بزرگ به دانش خویش، آنها را از میان آفریده ها برای ما برگزیده، آنان را از سرشت ما آفریده، راز ما رابدانها سپرده، دل های آنان را به شناخت حق ما الزام فرموده و سینه های آنان را گشاده ساخته تا به رشته ما چنگ زده و مخالفین را بر ما برنگزینند، با اینکه دنیا از دست آنها می رود، خدایشان کمک فرموده و در مسیر هدایت سیرشان داده، پس بدو پناه برده اند. و سایر مردم که در نابینایی گمراهی و سرگردانی هوس هایند، نابینایند از دیدن نشانه و دلیل و آنچه که از پیشگاه خدای عزوجل آمده. پس آنان شب را به روز می رسانند و روز را به شب می رسانند در خشم خداوند، ولی شیعیان تو در مسیر حق و پایداری هستند و با مخالفین خود انس نمی گیرند، دنیا از آنان نیست و آنها نیز از دنیا نیستند .آنان چراغ های تاریکی اند، آنان چراغ های تاریکی اند.» - . بشاره المصطفی: ۲۲۱ - ۲۲۴ و فضائل شیعه: ۱۴۵ - ۱۴۷ - فضائل الشیعه نیز مانند این روایت را آورده است.

**[ترجمه]

إیضاح

فی القاموس البر بالفتح الصدق فی الیمین و یکسر و قد بررت و بررت و برت الیمین و تبر کیمل و یحل برا و برا و برورا و أبرها أمضاها علی الصدق و قال المهجه الدم أو دم القلب و الروح و المقاساه المکابده و تحمل المشاق فی الأمر و المضاضه وجع المصیبه و مض الکحل العین آلمها.

**[ترجمه]صاحب قاموس گوید: «بر» به فتح باء، راست درآمدن سوگند است و مکسور هم می شود و صیغه های گرفته شده از برّ و برّ وقتی با کلمه یمین بیاید، یعنی سوگند را به راستی امضا کرد. و نیز گوید «مهجه» خون را گویند یا خون قلب و روح است. و «مقاسات» به معنی «مکابده» است، یعنی تحمل مشقت در انجام امری.«مضاضه» درد مصیبت را گویند و «مضّ الکحل العین»، یعنی سرمه چشم را به درد آورد.

**[ترجمه]

«۹۲»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ عَبْدِ الصَّمَدِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِی الْحُسَیْنِ بْنِ أَبِی الطَّیِّبِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْقَاسِمِ الْقُرَشِیِّ عَنْ عِیسَی بْنِ مِهْرَانَ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ أُمَیَّهَ عَنْ عَنْبَسَهَ الْعَابِدِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: کُنَّا جُلُوساً مَعَهُ فَتَلَا رَجُلٌ هَذِهِ الْآیَهَ کُلُّ نَفْسٍ بِما کَسَبَتْ رَهِینَهٌ إِلَّا أَصْحابَ الْیَمِینِ (۳) فَقَالَ رَجُلٌ مَنْ أَصْحَابُ الْیَمِینِ قَالَ شِیعَهُ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام (۴).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: از محمد بن علی علیه السلام از جابر بن عبداللّه گوید: در محضر امام باقر نشسته بودیم. مردی این آیه را خواند: ««کُلُّ نَفْسٍ بِما کَسَبَتْ رَهِینَهٌ إِلَّا أَصْحابَ الْیَمِینِ»، {هر نفسی در گرو عملی است که انجام داده مگر اهل یمین (که به یمن و سعادت نیکوکار شدند.)} - . مدثر / ۳۸ - ۳۹ - مردی عرض کرد: «اصحاب یمین چه کسانی اند؟» حضرت فرمود: «شیعه علی بن ابی طالب علیه السلام .» - . بشاره المصطفی: ۱۹۸ -

**[ترجمه]

«۹۳»

کا، [الکافی] مِنَ الرَّوْضَهِ عَنِ الْعِدَّهِ عَنْ سَهْلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ أَبِیهِ قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِذْ دَخَلَ عَلَیْهِ أَبُو بَصِیرٍ وَ قَدْ حَفَزَهُ النَّفَسُ فَلَمَّا أَخَذَ مَجْلِسَهُ قَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَا أَبَا مُحَمَّدٍ مَا هَذَا النَّفَسُ الْعَالِی فَقَالَ جُعِلْتُ فِدَاکَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ کَبِرَتْ سِنِّی وَ دَقَّ عَظْمِی وَ اقْتَرَبَ أَجَلِی مَعَ أَنَّنِی لَسْتُ أَدْرِی مَا أَرِدُ عَلَیْهِ مِنْ أَمْرِ آخِرَتِی فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَا أَبَا مُحَمَّدٍ وَ إِنَّکَ لَتَقُولُ هَذَا قَالَ جُعِلْتُ فِدَاکَ فَکَیْفَ لَا أَقُولُ فَقَالَ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَی یُکْرِمُ الشَّبَابَ مِنْکُمْ

۱- ۱. بشاره المصطفی ص ۲۲۱- ۲۲۴.

۲- ۲. فضائل الشیعه ۱۴۵- ۱۴۷.

۳- ۳. المدّثّر: ۳۸- ۳۹.

۴- ۴. بشاره المصطفی ص ۱۹۸.

وَ يَسْتَحْيِي مِنَ الْكَهُولِ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَكَيْفَ يُكْرِمُ الشَّبَابَ وَ يَسْتَحْيِي مِنَ الْكَهُولِ فَقَالَ يُكْرِمُ الشَّبَابَ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ وَ يَسْتَحْيِي مِنَ الْكُهُولِ أَنْ يُحَاسِبَهُمْ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ هَذَا لَنَا خَاصَّةً أَمْ لِأَهْلِ التَّوْحِيدِ قَالَ فَقَالَ لَا وَ اللَّهِ إِلَّا لَكُمْ خَاصَّةً دُونَ الْعَالَمِ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَإِنَّا نُبِزْنَا نَبْزاً انْكَسَرَتْ لَهُ ظُهُورُنَا وَ مَاتَتْ لَهُ أَفْئِدَتُنَا وَ اسْتَحَلَّتْ لَهُ الْوُلَاةُ دِمَاءَنَا فِي حَدِيثٍ رَوَاهُ لَهُمْ فُقَهَاؤُهُمْ.

قَالَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام الرَّافِضَةُ قَالَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ لَا وَ اللَّهِ مَا هُمْ سَمَّوْكُمْ وَ لَكِنَّ اللَّهَ سَمَّاكُمْ بِهِ أَ مَا عَلِمْتَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ أَنَّ سَبْعِينَ رَجُلًا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ رَفَضُوا فِرْعَوْنَ وَ قَوْمَهُ لَمَّا اسْتَبَانَ لَهُمْ ضَلَالُهُمْ فَلَحِقُوا بِمُوسَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ لَمَّا اسْتَبَانَ لَهُمْ هُدَاهُ فَسُمُّوا فِي عَسْكَرِ مُوسَى الرَّافِضَةَ لِأَنَّهُمْ رَفَضُوا فِرْعَوْنَ وَ كَانُوا أَشَدَّ أَهْلِ ذَلِكَ الْعَسْكَرِ عِبَادَةً وَ أَشَدَّهُمْ حُبّاً لِمُوسَى وَ هَارُونَ وَ ذُرِّيَّتِهِمَا عليهما السلام فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى مُوسَى أَنْ أَثْبِتْ لَهُمْ هَذَا الِاسْمَ فِي التَّوْرَاةِ فَإِنِّي قَدْ سَمَّيْتُهُمْ بِهِ وَ نَحَلْتُهُمْ إِيَّاهُ فَأَثْبَتَ مُوسَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ الِاسْمَ لَهُمْ ثُمَّ ذَخَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَكُمْ هَذَا الِاسْمَ حَتَّى نَحَلَكُمُوهُ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ رَفَضُوا الْخَيْرَ وَ رَفَضْتُمُ الشَّرَّ افْتَرَقَ النَّاسُ كُلَّ فُرْقَةٍ وَ تَشَعَّبُوا كُلَّ شُعْبَةٍ فَانْشَعَبْتُمْ مَعَ أَهْلِ بَيْتِ نَبِيِّكُمْ صلى الله عليه و آله وَ ذَهَبْتُمْ حَيْثُ ذَهَبُوا وَ اخْتَرْتُمْ مَنِ اخْتَارَ اللَّهُ لَكُمْ وَ أَرَدْتُمْ مَنْ أَرَادَ اللَّهُ فَأَبْشِرُوا ثُمَّ أَبْشِرُوا فَأَنْتُمْ وَ اللَّهِ الْمَرْحُومُونَ الْمُتَقَبَّلُ مِنْ مُحْسِنِكُمْ وَ الْمُتَجَاوَزُ عَنْ مُسِيئِكُمْ مَنْ لَمْ يَأْتِ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بِمَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَمْ يُتَقَبَّلْ مِنْهُ حَسَنَةٌ وَ لَمْ يُتَجَاوَزْ لَهُ عَنْ سَيِّئَةٍ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُكَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ زِدْنِي قَالَ فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَلَائِكَةً يُسْقِطُونَ الذُّنُوبَ عَنْ ظُهُورِ شِيعَتِنَا كَمَا يُسْقِطُ الرِّيحُ الْوَرَقَ فِي أَوَانِ سُقُوطِهِ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَ مَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَ يَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا(۱) اسْتِغْفَارُهُمْ وَ اللَّهِ لَكُمْ دُونَ هَذَا الْخَلْقِ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُكَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ زِدْنِي قَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَكَرَكُمُ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ فَقَالَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجالٌ صَدَقُوا

۱- ۱. غافر: ۷.

ما عاهَدُوا اللّهَ عَلَیْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضی نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ یَنْتَظِرُ وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِیلًا-(۱) إِنَّکُمْ وَفَیْتُمْ بِمَا أَخَذَ اللَّهُ عَلَیْهِ مِیثَاقَکُمْ مِنْ وَلَایَتِنَا وَ إِنَّکُمْ لَمْ تُبَدِّلُوا بِنَا غَیْرَنَا وَ لَوْ لَمْ تَفْعَلُوا لَعَیَّرَکُمُ اللَّهُ کَمَا عَیَّرَهُمْ حَیْثُ یَقُولُ جَلَّ ذِکْرُهُ وَ ما وَجَدْنا لِأَکْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَ إِنْ وَجَدْنا أَکْثَرَهُمْ لَفاسِقِینَ (۲) یَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی فَقَالَ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ وَ لَقَدْ ذَکَرَکُمُ اللَّهُ فِی کِتَابِهِ فَقَالَ إِخْواناً عَلی سُرُرٍ مُتَقابِلِینَ-(۳) وَ اللَّهِ مَا أَرَادَ بِهَذَا غَیْرَکُمْ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی قَالَ فَقَالَ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ الْأَخِلّاءُ یَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِینَ-(۴)

وَ اللَّهِ مَا أَرَادَ بِهَذَا غَیْرَکُمْ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی فَقَالَ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَکَرَنَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ شِیعَتَنَا وَ عَدُوَّنَا فِی آیَهٍ مِنْ کِتَابِهِ فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَ هَلْ یَسْتَوِی الَّذِینَ یَعْلَمُونَ وَ الَّذِینَ لا یَعْلَمُونَ إِنَّما یَتَذَکَّرُ أُولُوا الْأَلْباب (۵) فَنَحْنُ الَّذِینَ یَعْلَمُونَ وَ عَدُوُّنَا الَّذِینَ لَا یَعْلَمُونَ وَ شِیعَتُنَا هُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی فَقَالَ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ وَ اللَّهِ مَا اسْتَثْنَی اللَّهُ عَنْ ذِکْرِهِ بِأَحَدٍ مِنْ أَوْصِیَاءِ الْأَنْبِیَاءِ وَ لَا أَتْبَاعِهِمْ مَا خَلَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام وَ شِیعَتَهُ فَقَالَ فِی کِتَابِهِ وَ قَوْلُهُ الْحَقُّ یَوْمَ لا یُغْنِی مَوْلًی عَنْ مَوْلًی شَیْئاً وَ لا هُمْ یُنْصَرُونَ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ (۶) یَعْنِی بِذَلِکَ عَلِیّاً وَ شِیعَتَهُ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی قَالَ لَقَدْ ذَکَرَکُمُ اللَّهُ فِی کِتَابِهِ إِذْ یَقُولُ یا عِبادِیَ الَّذِینَ أَسْرَفُوا عَلی أَنْفُسِهِمْ لا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَهِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ یَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِیعاً إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِیمُ (۷) وَ اللَّهِ مَا أَرَادَ بِهَذَا غَیْرَکُمْ فَهَلْ سَرَرْتُکَ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی.

۱- ۱. الأحزاب: ۲۳.

۲- ۲. الأعراف: ۱۰۲.

۳- ۳. الحجر: ۴۷.

۴- ۴. الزخرف: ۶۷.

۵- ۵. الزمر: ۹.

۶- ۶. الدخان: ۴۱.

۷- ۷. الزمر: ۵۲.

فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَكَرَكُمُ اللَّهُ فِی کِتَابِهِ فَقَالَ إِنَّ عِبادِی لَيْسَ لَکَ عَلَيْهِمْ سُلْطانٌ (۱) وَ اللَّهِ مَا أَرَادَ بِهَذَا إِلَّا الْأَئِمَّهَ عليهم السلام وَ شِيعَتَهُمْ فَهَلْ سَرَرْتُکَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی قَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَكَرَكُمُ اللَّهُ فِی کِتَابِهِ فَقَالَ فَأُولئِکَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَ الصِّدِّيقِينَ وَ الشُّهَداءِ وَ الصَّالِحِينَ وَ حَسُنَ أُولئِکَ رَفِيقاً-(۲)

فَرَسُولُ اللَّهِ فِی الْآيَهِ النَّبِيُّونَ وَ نَحْنُ فِی هَذَا الْمَوْضِعِ الصِّدِّيقُونَ وَ الشُّهَدَاءُ وَ أَنْتُمُ الصَّالِحُونَ فَتَسَمَّوْا بِالصَّلَاحِ كَمَا سَمَّاكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی قَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَكَرَكُمُ اللَّهُ إِذْ حَكَى عَنْ عَدُوِّكُمْ فِی النَّارِ بِقَوْلِهِ وَ قالُوا ما لَنا لا نَرى رِجالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرارِ أَتَّخَذْناهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصارُ(۳) وَ اللَّهِ مَا عَنَى اللَّهُ وَ لَا أَرَادَ بِهَذَا غَيْرَكُمْ صِرْتُمْ عِنْدَ أَهْلِ هَذَا الْعَالَمِ شِرَارَ النَّاسِ وَ أَنْتُمْ وَ اللَّهِ فِی الْجَنَّهِ تُحْبَرُونَ وَ فِی النَّارِ تُطْلَبُونَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی قَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ مَا مِنْ آيَهٍ نَزَلَتْ تَقُودُ إِلَى الْجَنَّهِ وَ لَا يُذْكَرُ أَهْلُهَا بِخَيْرٍ إِلَّا وَ هِیَ فِينَا وَ فِی شِيعَتِنَا وَ مَا مِنْ آيَهٍ نَزَلَتْ تَذْكُرُ أَهْلَهَا بِشَرٍّ وَ لَا تَسُوقُ إِلَى النَّارِ إِلَّا وَ هِیَ فِی عَدُوِّنَا وَ مَنْ خَالَفَنَا فَهَلْ سَرَرْتُکَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی فَقَالَ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَيْسَ عَلَى مِلَّهِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا نَحْنُ وَ شِيعَتُنَا وَ سَائِرُ النَّاسِ مِنْ ذَلِکَ بِرَاءٌ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ وَ فِی رِوَايَهٍ أُخْرَى فَقَالَ حَسْبِی (۴).

ختص، [الإختصاص] عن ابن الوليد عن الحسن بن متيل عن النهاوندی عن أحمد بن سليمان عن أبيه عن أبی بصير: مثله (۵)

بأدنى تغيير و قد مر فی باب أحوال أصحاب

ص: ۵۱

۱- ۱. الحجر: ۴۲.

۲- ۲. النساء: ۶۹.

۳- ۳. ص: ۶۲- ۶۳.

۴- ۴. الكافی ج ۸ ص ۳۳- ۳۵.

۵- ۵. الاختصاص ص ۱۰۴- ۱۰۷.

الصادق علیه السلام (۱)

و روی الصدوق فی کتابه فضائل الشیعه عن ابن الولید عن الصفار عن عباد بن سلیمان عن محمد بن سلیمان عن أبیه: مثله (۲)

**[ترجمه]کافی: محمـد بن سـلیمان از پدرش نقل می کند که در محضـر حضـرت صادق علیه السـلام بودم که ابو بصـیر، در حالی که نفس او گرفته بود وارد شد. وقتی نشـست حضـرت به او فرمود: «ای ابو محمد! این نفس بلند از چیست؟»عرض کرد: «قربـانت ای پسـر رسول خـدا صـلی الله علیه و آله !پیر شـدم و اسـتخوانم نـازک شـده و مرگم نزدیـک، با آنکه نمی دانم کار آخرتم چه می شود و وضعم در آنجا چگونه است.» حضرت صادق علیه السلام فرمود: «ای ابو محمد! تو هم این حرف را می زنی؟ عرض کرد: «قربـانت شوم! چگونه این حرف را نزنم؟» فرمود: «ای ابو محمـد! آیـا نمی دانی که خـدای متعال جوان های شما را گرامی می دارد و از پیران شـما حیا می کنـد؟» ابو بصـیر گویـد: عرض کردم: «فـدایت شوم! چگونه جوان ها را گرامی دارد و از پیران شـرم می کنـد؟» فرمود جوان ها را گرامی می دارد و عـذابشان نمی کنـد و از پیران شـرم دارد که حساب پس بکشـد.» باز گوید:عرض کردم: «قربانت گردم! آنچه فرمودی درباره ما تنهاست یا برای همه خداپرسـتان است ؟» فرمود: «نه به خدا! تنها برای شماست، نه همه جهان.» عرضه داشتم: «جانم به قربانت! ما را در اجتماع چنان بدنام کرده اند و لقب های زشت به ما داده اند که از شدت ناراحتی پشت ماها شکسـته و دل هایمان مرده و به خاطر روایاتی که دانشـمندان آنها نقل کرده اند، زمامـداران خـون مـا را حلال می داننـد.»حضـرت صـادق علیه السـلام فرمود: «حـدیث رافضـیه - . «رفض» یعنی رهـا کردن و «رافضه» جمعیتی را گویند که از اطاعت فرمانده خویش سر باز زنند و راهی جداگانه در پیش گیرند. دانشمندان اهل سنت از روی طعن، شیعیان را رافضه می گوینـد، یعنی اینها سر از قیـد اطاعت خلفا بیرون بردند. - را گویی؟»عرض کردمبلی. فرمود: «نه به خدا سوگند آنها شما را به این نام نخوانند، بلکه خداوند این نام را به شما داده. آیا ندانستی که هفتاد نفر از بنی اسرائیل رها کردند فرعون و فرعونیان را بعد از اینکه گمراهی آنها برایشان آشکار شد و چون هدایت موسی را دانستند،به او پیوستند، از این جهت آنهـا را در لشکر موسـی رافضه می نامیدنـد، چون فرعون را رهـا کرده بودنـد و این دسـته هفتـاد نفری، از تمـام لشکریان عبادتشان بیشتر و علاقه و دوستی آنها نسبت به حضـرت موسـیو هارون علیهم السلام و فرزندان آن دو فزون تر بود. خداوند به موسـی علیه السلام وحی فرمود که این نام را برای آنها در تورات ثبت کن، زیرا من آنان رابدین نام نامیدم و آن را بدانها بخشیدم. موسی علیه السلام نیز همین کرد. سپس از آن به بعد، خداوند این نام را ذخیره فرمود تا به شما شیعیان بخشید.

ای ابو محمـد! دیگران خیر و خوبی را رها کردنـد و شـما بدی را؛ مردم دنیا به صورت دسـته ها و فرقه های مختلف درآمدند، ولی شـما با خاندان پیغمبرتان در یک دسته و فرقه اید، راه آنها را رفتید و آنچه را که خدا برای شما اختیار کرده، برگزیدید و افرادی راخواستیـد که خـدا خواسـته. پس مژده بـاد شـما را و باز بشارت باد به اینکه به خـدا سوگنـد شـما در رحمت هستیـد، نیکوکارانتـان پـذیرفته آن دربار و گنهکارانتان مشـمول گـذشت و عفونـد. هر کس در روز قیامت از آنچه شـما داریـد و بـدو پیوستید چیزی در دربار خدا نیاورد، کار خوب او پذیرفته نگردد و از گناهش گذشت نشود. ای ابو محمد! آیا تو را خوشـحال ساختم؟»عرض کردم: «قربانت شوم،بیش از این بفرما!»

فرمود: «ای ابو محمد! خدای بزرگ را فرشتگانی است که گناهان را از پشت شیعیان فرو ریزند، آنچنان که باد برگ ها را از درخت پر برگ فرو می ریزد، و این همـان فرمـوده خداونـد است که می فرمایـد: «الَّذِینَ یَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَ مَنْ حَوْلَهُ یُسَبِّحُونَ

بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَ يَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا»، {فرشتگانی که عرش با عظمت الهی را بر دوش گرفته و آنان که پیرامون عرشند، به تسبیح و ستایش حق مشغولند، هم به خدا ایمان دارند و هم برای اهل ایمان از خدا آمرزش و مغفرت می طلبند.} - . مؤمن یا غافر / ۷ - به خدا سوگند استغفار و طلب آمرزش ملائکه برای شماست، نه این مردم. ای ابو محمد! آیا تو را خوشحال ساختم؟»عرض کردم: «فدایت شوم، زیادتر بفرمایید!» فرمود: «ای ابو محمد! خداوند شما را در کتاب خویش چنین یاد فرموده است: «مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجالٌ صَدَقُوا ما عاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضى نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِيلًا»، {برخی از آن مؤمنان بزرگ مردانی هستند که به عهد و پیمانی که با خدا بستند کاملا وفا کردند، پس برخی بر آن عهد ایستادگی کردند (تا در راه خدا شهید شدند) و برخی به انتظار (فیض شهادت) مقاومت کرده و هیچ عهد خود را تغییر ندادند.} - .احزاب / ۲۳ - همانابه پیمانی که خداوند برای ولایت و دوستی ما از شما گرفت، وفا کردید و شما دیگری را به جای ما نپذیرفتید و اگر چنین کرده بودید، خداوند شما را سرزنش می فرمود، چنانچه دیگران را سرزنش فرموده، در آنجا که می فرماید: «ما وَجَدْنا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَ إِنْ وَجَدْنا أَكْثَرَهُمْ لَفاسِقِينَ»، {اکثر مردمان را در عهد استوار ندیدیم، بلکه بیشتر را عهدشکن و بدکار یافتیم.} - . اعراف / ۱۰۲ - ای ابو محمد! آیا شاد شدی؟» عرضه داشتم: «قربان شما شوم، بیشتر بفرمایید!»

باز فرمود: «ای ابو محمد! خداوند شما را در کتاب خویش چنین یاد فرمود: {برادروار روبه روی یکدیگر بر تخت عزت بنشینند.}به خدا از این آیه غیر از شما را اراده نفرموده. ای ابو محمد! آیا شاد شدی؟»عرض کردم: «قربان شما گردم، زیاده از این بفرمایید!»

فرمود: «ای ابو محمد! «الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ»، {در آن روز دوستان همه با هم دشمنند، به جز متقیان به خدا.} - . زخرف/ ۶۷ - از این نیز غیر شما در نظر نیست. آیا شاد شدی؟»عرض کردم: «قربان شما گردم، باز هم بفرمایید!»

فرمود: «ای ابو محمد! خداوند ما و شیعیان و دشمنان ما را در یک آیه قرآن یاد کرده: «هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَ الَّذِينَ لا يَعْلَمُونَ إِنَّما يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبابِ»، {آنان که اهل علم و دانشند، با مردم جاهل نادان یکسانند (هرگز یکسان نیستند و) منحصرا خردمندان عالم متذکر این مطلبند.} - . زمر / ۹ - منظور از اهل علم و دانش، خود ما، منظور از نادانان، دشمنان ما و شیعیان ما هم خردمندانند. آیا خوشحال شدی؟»عرض کردم: «فدایت شوم، بیش از این بفرما!»

فرمود: «ای ابو محمد! خدا را سوگند که برای هیچ کدام از جانشینان انبیا و پیروانشان استثنایی نیست، مگر امیرالمؤمنین علیه السلام و شیعیان او. چنانچه خداوند در گفتار درست و راستینش می فرماید: «لا يُغْنِي مَوْلًى عَنْ مَوْلًى شَيْئاً وَ لا هُمْ يُنْصَرُونَ إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ»، {روزی است که هیچ حمایت خویش و یار و یاوری، کسیرا از عذاب نرهاند و احدی را نصرت نکنند، مگر آنکه خدا به او رحم کند.} - .دخان / ۴۱ - مقصود از آن کسی که ترحم می شود، علی علیه السلام و شیعیان اوست. ای ابو محمد! آیا شادت ساختم؟»پاسخ دادم: «قربان شما گردم، باز هم بفرمایید!»

فرمود: «خداوند شما را در کتاب خویش یاد کرده، آنجا که می فرماید: «يا عِبادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلى أَنْفُسِهِمْ لا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ»، {(ای رسول رحمت) بدان بندگانم که (به عصیان) اسراف بر نفس خود کردند، بگو از رحمت (نامنتهای) خدا ناامید مباشید، البته خدا همه گناهان را (چون توبه کنید) خواهد بخشید که او خدایی آمرزنده و بسیار مهربان است.} - . زمر / ۵۲ - به خدا از این آیه نیز غیر از شما را اراده نفرموده. ای ابو محمد! آیا

شادت ساختم؟» گفتم: «قربانت گردم، بیش از این بفرمایید!»

فرمود: «ای ابو محمـد! بـاز هم خداونـد شـما را در قرآن یاد کرده، آنجا که به شـیطان می فرمایـد: «إِنَّ عِبادِی لَیْسَ لَکَ عَلَیْهِمْ سُلْطـانٌ»، {هرگز تـو را بر بنـدگان (بـا خلوص) من تسـلط و غلبه نخواهـد بود.} - . حجر / ۴۲ - به خـدا از این آیه نیز امامـان علیهم السلام و شیعیان آنها را اراده فرموده. آیا شاد شدی؟»عرض کردم: «قربان شما بشوم، سخن را زیاد فرما!»

فرمـود: «ای ابـو محمـد! بـاز خداونـد شـما را در قرآن یـاد کرده: «فَأُولئِـکَ مَعَ الَّذِیـنَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ مِنَ النَّبِیِّینَ وَ الصِّدِّیقِینَ وَ الشُّهَداءِ وَ الصَّالِحِینَ وَ حَسُنَ أُولئِـکَ رَفِیقـا»، {آنهـا بـا کسـانی که خـدا به آنها لطف و عنایت کامل فرموده، یعنی با پیمبران و صـدیقان و شـهیدان و نیکوکاران محشور خواهند شد و اینان (در بهشت) چقدر نیکو رفیقانی هسـتند.} - . نساء / ۶۹ - منظور از پیـامبران در آیه شـریفه، رسول خـدا صـلی الله علیه و آله و مـا در اینجا صـدیقان و شـهیدان و شـما نیکوکاران هستیـد، پس بنابراین از نیکوکاری بر خود نشانی بگذارید، چنانچه خدای بزرگ شـما را نیکوکار نامیده. ای ابو محمد! آیا مسـرور شدی؟» گفتم: «فدایت شوم، باز بفرمایید!»

فرمود: «ای ابو محمد! باز خداوند شـما را یاد فرموده، آنجا که حال دشـمنان شمارا در دوزخ حکایت می فرماید: «وَ قالُوا ما لَنا لا نَری رِجالًا کُنَّا نَعُـدُّهُمْ مِنَ الْأَشْـرارِ أَتَّخَـذْناهُمْ سِـخْرِیًّا أَمْ زاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصار»، {اهل دوزخ به یکـدیگر گفتنـد چه شده که ما مردان مؤمن را که (به جرم ایمـان به خـدا) از سـفله و اشـرار می شـمردیم (در دوزخ) نمی بینیم در صورتی که ما آنها را (در دنیا) مسـخره و اسـتهزامی کردیم. (آیا آنها اهل دوزخ نیستند و چشمان (ما) بر آنها نمی افتد؟} - . ص / ۶۲ - ۶۳ - به خدا از ایـن آیه نیز غیر شـما را اراده نکرده. شـما نزد مردم این دنیـا از اشـرارید، ولی به خـدا سوگنـد همین شـما در بهشت خرسـند و شادمانید، ولی در دوزخ شما را می جویند. آیا شادت ساختم؟» عرضه داشتم: «قربان شما گردم، سخن را زیاد فرما!»

فرمود: «ای ابو محمـد! آیه ای نـازل نشـده است که مردم را به بهشت بکشانـد یـا اینکه یاد خیری در او شـده باشـد، مگر اینکه درباره ما و شـیعیان ما فرود آمـده و آیه ای نازل نشـده که یاد بـدی داشـته یا اینکه مردم را به سوی دوزخ بکشانـد، مگر اینکه درباره دشمنان و مخالفین ما فرود آمده باشد. آیا شادت ساختم؟»عرض کردم: «قربان شما گردم، بیشتر بفرمایید!»

فرمـود : «ای ابـو محمـد! جزو ملّت ابراهیـم و پیرو مرام او نیست، مگر مـا و شـیعیان مـا، و سـایر مردم از مرام او دورنـد. ای ابو محمد! شاد شدی؟» در روایت دیگری هست که: ابو بصیر عرض کرد: « بس است مرا.» - . کافی ۸ : ۳۳ - ۳۵ -

عین این روایت بـا مختصـر تغییری، در کتـاب اختصاص از ابو بصـیر نقل شـده است - . اختصاص: ۱۰۴ - ۱۰۷ - و در همین کتاب، در باب حالات یاران حضرت صادق علیه السلام بیان شده است - . بحار الانوار ۴۷ : ۳۹۰ - .

مرحوم شیخ صدوق نیز این روایت را در کتاب فضائل الشیعه از پدر محمد بن سلیمان نقل فرموده است. - . فضائل شیعه: ۱۴۸ -

**[ترجمه]

توضیح

قال فی النهایه الحفز الحث و الإعجال و منه حدیث أبی بکره أنه دب إلی الصف راکعا و قد حفزه النفس و الشباب بالفتح جمع شاب و فی القاموس الکهل من وخطه الشیب أی خالطه و رأیت له بجاله أی عظمه أو من جاوز الثلاثین أو أربعا و ثلاثین إلی إحدی و خمسین.

و قال النبز بالفتح اللمز و مصدر نبزه ینبزه لقبه کنبزه و بالتحریک اللقب و التنابز التعایر و التداعی بالألقاب و قال الجوهری یقال بشرته بمولود فأبشر إبشارا أی سر و تقول أبشر بخیر بقطع الألف.

صَدَقُوا ما عاهَدُوا اللَّهَ عَلَیْهِ أی وفوا بما عاهدوا الله علیه أن لا یفروا عند لقائهم العدو فَمِنْهُمْ مَنْ قَضی نَحْبَهُ أی وفی بنذره و عهده فقاتل حتی استشهد و قال الجوهری النحب المده و الوقت یقال قضی فلان نحبه إذا مات و قد مر فی أخبار کثیره(۳)

أن الآیه نزلت فی أمیر المؤمنین و حمزه و جعفر و عبیده علیهم السلام قال الثلاثه الأخیره استشهدوا و علی علیه السلام ینتظر الشهاده وَ ما بَدَّلُوا شیئا من الدین تَبْدِیلًا یَوْمَ لا یُغْنِی مَوْلًی أی قریب أو حمیم أو صاحب أو ناصر عن صاحبه شیئا من الإغناء و النفع و الدفع وَ لا هُمْ یُنْصَرُونَ و الضمیر لمولی الأول أو لهما أَسْرَفُوا عَلی أَنْفُسِهِمْ أی أفرطوا فی الجنایه علیها بالإسراف فی المعاصی لَیْسَ لَکَ عَلَیْهِمْ سُلْطانٌ عدم سلطانه بالنسبه إلی الشیعه بمعنی أنه لا یمکنه أن یخرجهم من دینهم الحق أو یمکنهم دفعه بالاستعاذه و التوسل به تعالی.

۱- ۱. راجع ج ۴۷ ص ۳۹۰.

۲- ۲. فضائل الشیعه ص ۱۴۸.

۳- ۳. کما مرّ فی ج ۳۵ ص ۴۰۸ و ج ۳۶ ص ۱۰۳.

و قال الجوهری قال تعالی فَهُمْ فِی رَوْضَهٍ یُحْبَرُونَ (۱) أی ینعمون و یکرمون و یسرون قوله براء بکسر الباء ککرام و فی بعض النسخ برآء کفقهاء و کلاهما جمع بری ء.

**[ترجمه]صاحب نهایه گوید: «حفز» به معنی تکان دادن و شتاب دادن و حدیث ابوبکره به همین معنی است که گویند او در حال رکوع،به حالت چهار دست و پا خزید تا به صف برسد، در حالی که «حفزه النفس»، یعنی نفس او به شدت می زد. و «شباب» به فتح شین، جمع «شابّ» به معنی جوان است. و در قاموس گوید که«کهل» یعنی کهنسال کسی است که پیری با او درآمیزد و عظمتی در قیافه او دیده شود، یا هر کس که از سی سال یا سی و چهار سال بگذرد تا پنجاه و یک سال.

و صاحب نهایه گوید: «نبز» به فتح نون و سکون باء، به معنی عیبجویی کردن است و با حرکت باء، به معنی لقب است. و«تنابز» یعنی یکدیگر را سرزنش کردن و با لقب خواندن. و جوهری گوید: گفته می شود بشارت دادم او را به فرزند تازه،«فابشر ابشارا» یعنی پس (در مقابل نوید من) خوشحال شد، و می گویی«ابشر بخیر»، یعنی مژده باد تو را به خوبی و همزه ابشر، همزه قطع است.

«صَدَقُوا ما عاهَدُوا اللَّهَ عَلَیْهِ»: یعنی وفا کردند به پیمانی که با خدا بستند که هر گاه دشمن را دیدند از او نگریزند.«فَمِنْهُمْ مَنْ قَضی نَحْبَهُ»، یعنی بعضی از آن افراد به نذر و پیمان خود وفا کردند، جنگ کردند تا شهید شدند. جوهری گوید «نحب» به معنی مدّت و وقت است، مثلا می گویند«قضی فلان نحبه»، یعنی فلانی وقتش گذشت و مرد و در اخبار زیادی قبلا ذکر شد - . چنانچه در بحار الانوار ۳۵ : ۴۰۸ و ۳۶ : ۱۰۳ گذشت. - که این آیه،درباره امیرالمؤمنین علیه السلام و حمزه و جعفر و عبیده علیه السلام نازل شده. گوید آن سه نفر دیگر غیر از امیرالمؤمنین علیه السلام شهید شده بودند و حضرت علی علیه السلام منتظر شهادت بودند.«وَ ما بَدَّلُوا تَبْدِیلًا»، یعنی چیزی را از دین تبدیل و جابجا نکردند.

«یَوْمَ لا یُغْنِی مَوْلًی»:یعنی روزی که بی نیاز نمی کند دوست نزدیک یا خودمانی وابسته، یا رفیق یا مدافع و یاور از دوست خود چیزی را از اغناء و نفع و دفع، یعنی نمی تواند دوستش را بی نیاز کند یا نفعی به او برساند یا لااقل بلا را از او بگرداند.

«وَ لا هُمْ یُنْصَرُونَ»: ضمیر «هم» برمی گردد به کلمه مولی اوّل در آیه یا به هر دو مولی برمی گردد، یعنی و نه آن دوستان یاری می شوند . «أَسْرَفُوا عَلی أَنْفُسِهِمْ» یعنی در جنایت افراط کرده اند با زیاده روی در گناهان.

«لَیْسَ لَکَ عَلَیْهِمْ سُلْطانٌ»: یعنی تو را بر آنها تسلطی نیست و تسلط نداشتن شیطان بر شیعه، به این معنی است که او قدرت ندارد شیعیان را از دین حق خود خارج سازد یا اینکه شیعیان می توانند با پناه بردن و توسل به خداوند، شیطان را از خود دفع کنند.

جوهری گوید آیه قرآن که می فرماید: «فَهُمْ فِی رَوْضَهٍ یُحْبَرُونَ»، - . روم / ۱۵ - یعنی آنها در باغ و بوستان متنعم هستند خوشحالند و آنان را گرامی می دارند .

فرمایش امام علیه السلام که فرمود،«براء» به کسر باء بر وزن کرام و در بعضی از نسخه ها «برآء» بر وزن فقهاء است. در هر دو صورت جمع «بری» به معنی دور و بیزار است.

**[ترجمه]

«۹۴»

کنز، [کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُوسَی بْنِ زِیَادٍ عَنْ عَنْبَسَهَ الْعَابِدِ عَنْ جَابِرِ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ فَسَلامٌ لَکَ مِنْ أَصْحابِ الْیَمِینِ (۲) قَالَ هُمُ الشِّیعَهُ قَالَ اللَّهُ تَعَالَی لِنَبِیِّهِ فَسَلامٌ لَکَ مِنْ أَصْحابِ الْیَمِینِ یَعْنِی أَنَّکَ تَسْلَمُ مِنْهُمْ لَا یَقْتُلُونَ وُلْدَکَ.

وَ قَالَ أَیْضاً حَدَّثَنَا عَلِیُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ عَنْ عَامِرِ بْنِ حُمَیْدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی هَذِهِ الْآیَهِ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام هُمْ شِیعَتُنَا وَ مُحِبُّونَا.

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد: جابر بن یزید از حضرت باقر علیه السلام در تفسیر این آیه شریفه که می فرماید: «فَسَلامٌ لَکَ مِنْ أَصْحابِ الْیَمِینِ»، {تو را از اصحاب یمین ایمنی و سلامت است} - . واقعه / ۹۱ - فرمود: «اصحاب یمین شیعیان هستند. خداوند به پیغمبرش این آیه را می فرماید، یعنی همانا تو به سلامت می مانی از دست آنها که فرزندان تو را آنها نمی کشند.»

و نیز محمد بن مسلم از حضرت باقر علیه السلام درباره همین آیهنقل می کند که حضرت فرمودند: «اصحاب یمین، شیعیان و دوستان ما هستند.» - . کنز جامع الفوائد -

**[ترجمه]

«۹۵»

کنز، [کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْهَیْثَمِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ الْوَاحِدِ عَنْ حَسَنِ بْنِ حُسَیْنٍ عَنْ یَحْیَی بْنِ مُسَاوِرٍ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ زِیَادٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مُهَاجِرٍ عَنْ یَزِیدَ بْنِ شَرَاحِیلَ کَاتِبِ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُ عَلِیّاً علیه السلام یَقُولُ: حَدَّثَنِی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ أَنَا مُسْنِدُهُ إِلَی صَدْرِی وَ عَائِشَهُ عِنْدَ أُذُنِی فَأَصْغَتْ عَائِشَهُ تَسْمَعُ مَا یَقُولُ فَقَالَ أَیْ أَخِی أَ لَمْ تَسْمَعْ قَوْلَ اللَّهِ تَعَالَی إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِکَ هُمْ خَیْرُ الْبَرِیَّهِ(۳) هُمْ أَنْتَ وَ شِیعَتُکَ وَ مَوْعِدِی وَ مَوْعِدُکَ الْحَوْضُ إِذَا جَثَتِ الْأُمَمُ تُدْعَوْنَ غُرّاً مُحَجَّلِینَ شِبَاعاً مَرْوِیِّینَ.

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد: یزید بن شراحیل، نویسنده حضرت علی علیه السلام گفت: از آن حضرت شنیدم که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله برایم حدیث فرمود، در حالی که آن جناب را به سینه خود تکیه داده بودم و عایشه کنار من ایستاده بود و گوش می داد و شنید سخنان آن حضرت را که فرمود: «ای برادر من! آیا سخن خدا را نشنیدی که می فرماید: «إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِکَ هُمْ خَیْرُ الْبَرِیَّهِ»، {آنها که گرویدند و کردار شایسته دارند، آنها به حقیقت بهترین اهل عالمند.} - . بینه / ۷ - این آیه درباره تو و شیعیان توست. وعده گاه من و تو حوض (کوثر) خواهد بود، وقتی دسته جات مختلف از جا کنده شوند، شما را می خوانند، در حالی که سراپا سفید و نورانی و سیر و سیراب هستید.» - . کنز جامع الفوائد

-

**[ترجمه]

«۹۶»

کنز، [کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هَوْذَةَ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّادٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ أَبِی مِخْنَفٍ عَنْ یَعْقُوبَ بْنِ مِیثَم أَنَّهُ وَجَدَ فِی کُتُبِ أَبِیهِ أَنَّ عَلِیّاً علیه السلام قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ: إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِکَ هُمْ خَیْرُ الْبَرِیَّهِ(۴) ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَیَّ فَقَالَ هُمْ أَنْتَ

ص: ۵۳

۱- ۱. الروم: ۱۵.

۲- ۲. الواقعه: ۹۱.

۳- ۳. البینه: ۷.

۴- ۴. البینه: ۷.

يَا عَلِيُّ وَ شِيعَتُكَ وَ مِيعَادُكَ وَ مِيعَادُهُمُ الْحَوْضُ يَأْتُونَ غُرّاً مُحَجَّلِينَ مُتَوَّجِينَ قَالَ يَعْقُوبُ فَحَدَّثْتُ بِهِ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام فَقَالَ هَكَذَا هُوَ عِنْدَنَا فِي كِتَابِ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ.

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد: یعقوب فرزند میثم در لابلای نوشته های پدرش چنین دید که حضرت علی علیه السلام فرمود: شنیدم از پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله که می فرمود:{آنها که به خدای یکتا ایمان آوردند و نیکوکار شدند، به حقیقت بهترین اهل عالمند.} سپس آن حضرت رو به من کرد و فرمود: «آنها تو و شیعیان تو هستند و وعده گاه تو و آنها، حوض (کوثر) است. می آیند با سر و پای نورانی، در حالی که تاجی نیز بر سر دارند.» یعقوب گوید: این روایت را به حضرت باقر علیه السلام عرضه داشتم، فرمود: «چنین است در کتاب علی علیه السلام که آن کتاب در نزد ماست.» - . کنز جامع الفوائد -

**[ترجمه]

«۹۷»

کنز، [کنز جامع الفوائد و تأویل الآيات الظاهره] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْوَرَّاقِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَلَّامٍ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ الثُّمَالِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِي مَرَضِهِ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ لِفَاطِمَةَ علیها السلام يَا بُنَيَّةِ بِأَبِي أَنْتِ وَ أُمِّي أَرْسِلِي إِلَى بَعْلِكِ فَادْعِيهِ لِي فَقَالَتْ لِلْحَسَنِ علیه السلام انْطَلِقْ إِلَى أَبِيكَ فَقُلْ لَهُ إِنَّ جَدِّي يَدْعُوكَ فَانْطَلَقَ إِلَيْهِ الْحَسَنُ فَدَعَاهُ فَأَقْبَلَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ حَتَّى دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ فَاطِمَةُ عِنْدَهُ وَ هِيَ تَقُولُ وَا كَرْبَاهْ لِكَرْبِكَ يَا أَبَتَاهْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا كَرْبَ عَلَى أَبِيكِ بَعْدَ الْيَوْمِ يَا فَاطِمَةُ إِنَّ النَّبِيَّ لَا يُشَقُّ عَلَيْهِ الْجَيْبُ وَ لَا يُخْمَشُ عَلَيْهِ الْوَجْهُ وَ لَا يُدْعَى لَهُ بِالْوَيْلِ وَ لَكِنْ قُولِي كَمَا قَالَ أَبُوكِ عَلَى إِبْرَاهِيمَ تَدْمَعُ الْعَيْنُ وَ قَدْ يُوجَعُ الْقَلْبُ وَ لَا نَقُولُ مَا يُسْخِطُ الرَّبَّ وَ إِنَّا بِكَ يَا إِبْرَاهِيمُ لَمَحْزُونُونَ وَ لَوْ عَاشَ إِبْرَاهِيمُ لَكَانَ نَبِيّاً ثُمَّ قَالَ يَا عَلِيُّ ادْنُ مِنِّي فَدَنَا مِنْهُ ثُمَّ قَالَ فَأَدْخِلْ أُذُنَكَ فِي فَمِي فَفَعَلَ فَقَالَ يَا أَخِي أَ لَمْ تَسْمَعْ قَوْلَ اللَّهِ فِي كِتَابِهِ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِكَ هُمْ خَيْرُ الْبَرِيَّةِ قَالَ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ هُمْ أَنْتَ وَ شِيعَتُكَ تَجِيئُونَ غُرّاً مُحَجَّلِينَ شِبَاعاً مَرْوِيِّينَ أَ وَ لَمْ تَسْمَعْ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي كِتَابِهِ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتابِ وَ الْمُشْرِكِينَ فِي نارِ جَهَنَّمَ خالِدِينَ فِيها أُولئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ(۱) قَالَ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ هُمْ عَدُوُّكَ وَ شِيعَتُهُمْ يَجِيئُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُسْوَدَّةً وُجُوهُهُمْ ظِمَاءً مُظْمَئِينَ أَشْقِيَاءَ مُعَذَّبِينَ كُفَّاراً مُنَافِقِينَ ذَاكَ لَكَ وَ لِشِيعَتِكَ وَ هَذَا لِعَدُوِّكَ وَ شِيعَتِهِمْ.

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد: ابو حمزه ثمالی از حضرت باقر علیه السلام از جابر بن عبداللّٰه انصاری نقل می کند: حضرت رسول صلی الله علیه و آله در ایام بیماری منجر بهفوتخود، به دخترش حضرت فاطمه علیها السلام فرمود: «دخترم، پدر و مادرم به فدایت! کسی را بفرست شوهرت را خبر کند.» حضرت زهرا علیها السلام به امام حسن علیه السلام فرمود: «برو نزد پدرت و بگو که جدّم شما را می طلبد.» امام حسن علیه السلام پیغام را رساند و حضرت علی علیه السلام آمد. فاطمه علیها السلام نیز خدمت پیغمبر صلی الله علیه و آله بود و با دیدگان پر حسرت به پدر نگاه می کرد و می فرمود: «وای از گرفتاری زیاد بخاطر اندوه و غم تو ای پدر!» رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «از امروزبه بعد اندوهی برای پدر تو نیست فاطمه! در مصیبت پیغمبر نباید گریبان چاک زد و نباید به صورت لطمه وارد ساخت و نباید در مرگ او ویل و وای (الفاظی که حکایت از

بیچارگی و بـدبختی می کند) گفت. ولی بگو آنچه را که پدرت در مرگ ابراهیم - . ابراهیم علیه السلام نام یکی از فرزندان رسول خـداست که در کودکی از دنیـا رفت. - گفت: اشک می ریزد، دل دردناک است و در عزای تو نمی گوییم چیزی که خـدای را خشـمگین سازد. ای ابراهیم! ما در مرگ تو محزونیم، و اگر ابراهیم زنده بود، حتما پیامبر می بود.» سپس فرمود: «یا علی، نزدیـک بیـا!» آن حضـرت نزدیـک رفت. فرمود: «گوش خود را به دهـان من نزدیـک کن!» وقتی چنین کرد، فرمود: «ای برادر! آیا نشـنیدی سـخن خـدا را در کتابش که {همانا آنها که ایمان به خدا آوردند و نیکوکار شدند، به حقیقت بهترین اهل عالمنـد}؟پاسـخ داد: «بلی ای پیامبر خـدا!» حضـرت فرمود: «آنها تو و شـیعیان تو هسـتند که روز قیامت می آیید، با سـر و پای نورانی و شـکم های سـیر و سیراب. آیا نشنیدی سخن خدا را در کتابش: «إِنَّ الَّذِینَ کَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْکِتابِ وَ الْمُشْرِکِینَ فِی نارِ جَهَنَّمَ خالِدِینَ فِیها أُولئِکَ هُمْ شَرُّ الْبَرِیَّه»، {همانا آنها که کفر ورزیدنـد، از اهل کتاب و مشـرکین در آتش دوزخجاویدنـد و آنها بـدترین مردم عالمند} - .بینه / ۶ - ۷ - پاسـخ داد: «چرای رسول حق!» فرمود: «آنها دشـمنان تو و پیروان آنهایندکه روز قیامت می آینـد، با صورت های سیاه و تشـنگی زیاد، بـدبخت و معذّب در جبهه کفّار و منافقین. آن آیه برای تو و شـیعیان تو بود و این آیه برای دشمن تو و پیروان آنهاست.» - . کنز جامع الفوائد -

**[ترجمه]

بیان

فی القـاموس خمش وجهه یخمشه و یخمشه خـدشه و لطمه و ضـربه و قطع عضوا منه قوله علیه السـلام و لو عاش إبراهیم لکان نبیا و لذا لم یعش لأنه لا نبی بعده مظمئین علی بناء الإفعال أو التفعیل أی یبقون علی العطش و لا یسقون

ص: ۵۴

۱- ۱. البینه: ۶.

أو مبالغه فى شده العطش.

**[ترجمه]در قاموس گوید: «خمش وجهه» یعنی صورت خود را خراش داد و لطمه زد و عضوی از او را قطع کرد.

امّا درباره این فرمایش پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله که فرمود: «اگر ابراهیم زنده بود حتما پیامبر می بود»، به همین جهت زندگی نکرد، زیرا بعد از آن حضرت نباید پیامبر دیگری باشد.کلمه «مظمئین» در فرمایش حضرت، اسم مفعول است یا از باب افعال یا از باب تفعیل، یعنی در تشنگی باقی می مانند و سیراب نمی شوند، یا اینکه این کلمه مبالغه و زیاده گویی در بیان شدت عطش است .

**[ترجمه]

«۹۸»

کنز، [کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحُسَیْنِیِّ وَ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْکَاتِبِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ خَلَفٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِی رَافِعٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ أَبِی رَافِعٍ: أَنَّ عَلِیّاً علیه السلام قَالَ لِأَهْلِ الشُّورَی أَنْشُدُکُمُ اللَّهَ هَلْ تَعْلَمُونَ یَوْمَ أَتَیْتُکُمْ وَ أَنْتُمْ جُلُوسٌ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ هَذَا أَخِی قَدْ أَتَاکُمْ ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَیَّ ثُمَّ إِلَی الْکَعْبَهِ وَ قَالَ وَ رَبِّ الْکَعْبَهِ الْمَبْنِیَّهِ إِنَّ عَلِیّاً وَ شِیعَتَهُ هُمُ الْفَائِزُونَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ ثُمَّ أَقْبَلَ نَحْوَکُمْ وَ قَالَ أَمَا إِنَّهُ أَوَّلُکُمْ إِیمَاناً وَ أَقْوَلُکُمْ بِأَمْرِ اللَّهِ وَ أَوْفَاکُمْ بِعَهْدِ اللَّهِ وَ أَقْضَاکُمْ بِحُکْمِ اللَّهِ وَ أَعْدَلُکُمْ فِی الرَّعِیَّهِ وَ أَقْسَمُکُمْ بِالسَّوِیَّهِ وَ أَعْظَمُکُمْ عِنْدَ اللَّهِ مَزِیَّهً فَأَنْزَلَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِکَ هُمْ خَیْرُ الْبَرِیَّهِ(۱) فَکَبَّرَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله وَ کَبَّرْتُمْ وَ هَنَّأْتُمُونِی بِأَجْمَعِکُمْ فَهَلْ تَعْلَمُونَ أَنَّ ذَلِکَ کَذَلِکَ قَالُوا اللَّهُمَّ نَعَمْ.

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد: ابو رافع گوید:حضرت علی علیه السلام به اهل شورا - . اهل شورا کسانی هستند که در سقیفه بنی ساعده جمع شدند و خلافت اسلامی و جانشینی پیغمبر اکرمرا از مسیر خود منحرف ساختند و به دروغ ادعا کردند که اجتماع مسلمین چنین صلاح دیده اند. - فرمود: «شما را به خدا سوگند! آیا یاد دارید روزی را که من به جمع شما وارد شدم و شما در حضور پیامبر صلی الله علیه و آله نشسته بودید و حضرت فرمود: «این برادر من است که آمد»، سپس رو به من و بعد روبه سوی کعبه کرد و فرمود: «سوگند به خدای کعبه بنا شده، همانا علی علیه السلام و شیعه او همان پیروزان و رستگاران روز قیامتند.» سپس رو کرد به شما و فرمود بهوش باشید، او از تمام شما جلوتر ایمان آورده، از همه شما به امر خدا گویاتر، به پیمان او باوفاتر، به احکام او داورتر، نسبت به رعیت دادگرتر، در تقسیم اموال بین مردم به شکل مساوی واردتر و نزد خدا امتیازش بیشتر است. آنگاه این آیه نازل شد {همانا آنها که به خدا ایمان آوردند و نیکوکار شدند، بهترین اهل عالمند.} پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله اللّه اکبر فرمود و شما نیز تکبیر گفتید و همه شما به خاطر این فضیلت به من تبریک گفتید. آیا به خاطر دارید که مطلب همین طور بود؟» گفتند: «بار خدایا آری.» - . کنز الفوائد -

**[ترجمه]

«۹۹»

فر، [تفسیر فرات بن إبراهیم] عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْعَبَّاسِ مُعَنْعَناً عَنْ أَصْبَغَ بْنِ نُبَاتَهَ قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام: لَا یَکُونُ النَّاسُ فِی حَالِ شِدَّهٍ إِلَّا کَانَ شِیعَتِی أَحْسَنَ النَّاسِ حَالًا أَ مَا سَمِعْتُمُ اللَّهَ یَقُولُ فِی کِتَابِهِ الْمُبِینِ الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْکُمْ وَ عَلِمَ أَنَّ فِیکُمْ ضَعْفاً(۲) فَخَفَّفَ عَنْهُمْ مَا لَا یُخَفِّفُ عَنْ غَیْرِهِمْ (۳).

**[ترجمه]تفسیر فرات کوفی: حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «هر گاه مردم در سختی و شدت به سر برند، شیعیان من حالشان از دیگران بهتر است. آیا نشنیدید خداوند در کتاب مبین خود می فرماید: «الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْکُمْ وَ عَلِمَ أَنَّ فِیکُمْ ضَعْفا»، {اکنون خدا بر شما تخفیف داد و دانست که در شما ضعف راه یافته} - . انفال / ۶۶ - به همین جهت از شیعیان علی علیه السلام تخفیف داد آنچه را که به غیر آنها تخفیف نداده است.» - . تفسیر فرات کوفی: ۵۱ -

**[ترجمه]

«۱۰۰»

فر، [تفسیر فرات بن إبراهیم] عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْفَزَارِیِّ مُعَنْعَناً عَنْ خَیْثَمَهَ الْجُعْفِیِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَ لِی یَا خَیْثَمَهُ- أَبْلِغْ مَوَالِیَنَا مِنَّا السَّلَامَ وَ أَعْلِمْهُمْ أَنَّهُمْ لَمْ یَنَالُوا مَا عِنْدَ اللَّهِ إِلَّا بِالْعَمَلِ وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ سَلْمَانُ مِنَّا أَهْلَ الْبَیْتِ إِنَّمَا عَنَی بِمَعْرِفَتِنَا وَ إِقْرَارِهِ بِوَلَایَتِنَا وَ هُوَ قَوْلُهُ تَعَالَی خَلَطُوا عَمَلًا صالِحاً وَ آخَرَ سَیِّئاً عَسَی اللَّهُ أَنْ یَتُوبَ عَلَیْهِمْ (۴) وَ عَسَی مِنَ اللَّهِ وَاجِبٌ وَ إِنَّمَا نَزَلَتْ فِی شِیعَتِنَا الْمُذْنِبِینَ (۵).

ص: ۵۵

۱- ۱. البینه: ۷.

۲- ۲. الأنفال: ۶۶.

۳- ۳. تفسیر فرات ص ۵۱.

۴- ۴. براءه: ۱۰۲.

۵- ۵. تفسیر فرات ص ۵۷.

**[ترجمه]تفسیر فرات کوفی: خیثمه جعفی گوید: بر حضرت باقر علیه السلام وارد شدم. به من فرمود: «ای خیثمه! دوستان ما را از ما سلام برسان و آنهارا آگاه کن که به الطاف و ثواب های خدایی نمی رسند، مگر به عمل. پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: سلمان از خانواده ماست، یعنی به خاطر شناسایی ما و اقرار به ولایت ما و این همان آیه قرآن است که فرمود: «خَلَطُوا عَمَلًا صالِحاً وَ آخَرَ سَيِّئاً عَسَى اللَّهُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِم»، {عمل صالح و فعل قبیح هر دو به جای آوردند، امید باشد که خدا توبه آنان را بپذیرد} - . توبه / ۱۰۲ - و هر چه را که خدا امید داشته باشد، صورت می گیرد. این آیه درباره شیعیان گنهکار ما نازل شده است.» - . تفسیر فرات کوفی: ۵۷ -

**[ترجمه]

«۱۰۱»

فر، [تفسیر فرات بن إبراهيم] عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ الزُّهْرِيِّ مُعَنْعَناً عَنْ زَيْدِ بْنِ سَلَّامٍ الْجُعْفِيِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام فَقُلْتُ أَصْلَحَكَ اللَّهُ إِنَّ خَيْثَمَةَ الْجُعْفِيَّ حَدَّثَنِي عَنْكَ أَنَّهُ سَأَلَكَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ وَ ما آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ (۱) فَأَخْبَرْتَهُ أَنَّهَا جَرَتْ فِي شِيعَةِ آلِ مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله فَقَالَ وَ اللَّهِ صَدَقَ خَيْثَمَةُ كَذَا حَدَّثْتُهُ (۲).

**[ترجمه]تفسیر فرات کوفی: زید بن سلّام جعفی گوید: محضر مقدس حضرت باقر علیه السلام مشرف شدم وگفتم: «خدا تو را خوب تر سازد! خیثمه جعفی به من گفت تفسیر این آیه را از شما سؤال کرده: «وَ ما آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيل»، {و ایمان نیاوردند با او مگر افراد کم ومعدودی} - . هود / ۴ - و شما در جواب فرمودی: «این آیه درباره شیعیان آل محمد صلی الله علیه و آله جاری است.»حضرت فرمود: «به خدا سوگند خیثمه راست گفته است و من به او چنین گفتم.» - . تفسیر فرات کوفی: ۶۸ -

**[ترجمه]

«۱۰۲»

فر، [تفسير فرات بن إبراهيم] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ الْكِسَائِيِّ مُعَنْعَناً عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِيرٍ الصَّيْرَفِيِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام وَ عَلَى كَتِفِهِ مِطْرَفٌ مِنْ خَزٍّ فَقُلْتُ لَهُ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا يُثْبِتُ اللَّهُ شِيعَتَكُمْ عَلَى مَحَبَّتِكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ قَالَ أَ وَ لَمْ يُؤْمِنْ قَلْبُكَ قُلْتُ بَلَى إِلَّا أَنَّ قَلْبِي قَرِحَهُ ثُمَّ قَالَ لِخَادِمٍ لَهُ ائْتِنِي بِبَيْضَةٍ بَيْضَاءَ فَوَضَعَهَا عَلَى النَّارِ حَتَّى نَضِجَتْ ثُمَّ أَهْوَى بِالْقِشْرِ إِلَى النَّارِ وَ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي أَنَّهُ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ هَوَى مُبْغِضُنَا فِي النَّارِ هَكَذَا ثُمَّ أَخْرَجَ صُفْرَتَهَا فَأَخَذَهَا عَلَى كَفِّهِ الْيُمْنَى ثُمَّ قَالَ وَ اللَّهِ إِنَّا لَصِفْوَةُ اللَّهِ كَمَا هَذِهِ الصُّفْرَةُ صِفْوَةُ هَذِهِ الْبَيْضَةِ ثُمَّ دَعَا بِخَاتَمِ فِضَّةٍ فَخَالَطَ الصُّفْرَةَ مَعَ الْبَيَاضِ وَ

الْبَيَاضَ مَعَ الصُّفْرَةِ ثُمَّ قَالَ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ آبَائِي عَنْ جَدِّي عَنْ رَسُولِ اللَّهِ أَنَّهُ قَالَ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ كَانَ شِيعَتُنَا هَكَذَا بِنَا مُخْتَلِطِينَ وَ شَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ ثُمَّ قَالَ إِخْواناً عَلى سُرُرٍ مُتَقابِلِينَ (۳).

**[ترجمه]تفسیر فرات کوفی: حنان بن سدیر صیرفی گوید: خدمت حضرت صادق علیه السلام مشرف شدم و آن حضرت

ردایی نشانه دار از خز بر شانه داشت.عرض کردم: «ای پسر پیامبر! چه چیز شیعه شما را در محبتتان ثابت می دارد؟» فرمود: «مگر دلت ایمان نیاورده؟» گفتم: «چرا آقا، مختصر عقده ای در قلبم هست.» حضرت به خادم فرمودند یک تخم مرغ سفید بیاورد و آن را روی آتش گذاشتند تا کاملا پخت. آنگاه پوست تخم مرغ را در آتش افکند و فرمود: «پدرم از قول جدم به من خبر داد که در روز قیامت، دشمن ما همچون این پوست تخم مرغ به آتش افکنده شود.» سپس زرده آن را خارج کرد، آن را در کف دست راست خود قرار داد و فرمود: «به خدا سوگند ما خلاصه ممتاز انتخاب شده خداییم. چنانچه این زرده، خلاصه ممتاز تخم مرغ.» است سپس فرمود یک انگشتر نقره آوردند و سفیده و زرده را هم مخلوط کرد و فرمود: «پدرم از قول پدرانم، از قول جدم، از زبان رسول خدا صلی الله علیه و آله به من فرمود که روز قیامت، شیعیان ما این چنین با ما مخلوط هستند.» حضرت انگشتان خویش را میان هم برد و آنگاه ادامه داد: «برادروار روبه روی یکدیگر بر تخت می نشینند.» - . تفسیر فرات کوفی: ۸۲ -

**[ترجمه]

«۱۰۳»

فر، [تفسیر فرات بن إبراهیم] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ بْنِ عُبَیْدٍ مُعَنْعَناً عَنْ سُلَیْمَانَ الدَّیْلَمِیِّ قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِذْ دَخَلَ عَلَیْهِ أَبُو بَصِیرٍ وَ قَدْ حفَزَهُ نَفَسُهُ فَلَمَّا أَنْ أَخَذَ مَجْلِسَهُ قَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ مَا هَذَا النَّفَسُ الْعَالِی قَالَ جُعِلْتُ فِدَاکَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ کَبِرَتْ سِنِّی وَ دَقَّ عَظْمِی وَ لَسْتُ أَدْرِی مَا أَرِدُ عَلَیْهِ مِنْ أَمْرِ آخِرَتِی فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّکَ لَتَقُولُ هَذَا فَقَالَ جُعِلْتُ فِدَاکَ وَ کَیْفَ لَا أَقُولُ هَذَا فَذَکَرَ کَلَاماً فَقَالَ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ لَقَدْ ذَکَرَکُمُ اللَّهُ فِی کِتَابِهِ فَقَالَ إِخْواناً عَلی سُرُرٍ

۱- ۱. هود: ۴۰.

۲- ۲. تفسیر فرات ص ۶۸.

۳- ۳. تفسیر فرات ص ۸۲.

مُتَقابِلِينَ (۱) وَ اللَّهِ مَا أَرَادَ بِهَذَا غَيْرَكُمْ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَهَلْ سَرَرْتُکَ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ زِدْنِی فَقَالَ ذَكَرَكُمُ اللَّهُ فِی كِتَابِهِ فَقَالَ إِنَّ عِبادِی لَیسَ لَکَ عَلَیْهِمْ سُلْطانٌ (۲) وَ اللَّهِ مَا أَرَادَ بِهَا إِلَّا الْأَئِمَّةَ وَ شِیعَتَهُمْ فَهَلْ سَرَرْتُکَ (۳).

**[ترجمه]تفسیر فرات کوفی: سلیمان دیلمی گوید: خدمت حضرت صادق علیه السلام بودم که ابو بصیر در حالی که نفسش گرفته بود،وارد شد.وقتی در جای خود نشست، حضرت فرمود: «ای ابو محمد! این نفس بلند از چیست؟»عرض کرد: « فدایت شوم ای پسر پیامبر! پیر شدم و استخوانم نازک گردیده و مرگم نزدیک است، با اینکه نمی دانم کار آخرتم چه می شود و وضعم در آنجا چگونه است.» حضرت فرمود: «ای ابو محمد! تو هم اینحرف را می زنی؟»عرض کرد: « قربانت گردم! چگونه این حرف را نگویم» و در ادامه سخنی (گله آمیز) گفت. حضرت فرمود: «ای ابو محمد! خداوند شما را در کتاب خویش یاد فرموده، آنجا که می گوید :{برادران روبه روی یکدیگر بر تخت نشینند.}به خدا از این آیه غیر شما را اراده نفرموده است. ای ابو محمد، آیا شاد شدی؟» گوید:عرض کردم: «قربان شما شوم، بیش از این بفرمایید!»

فرمود باز هم خدا شما را در کتاب خود یاد کرده، وقتی به شیطان می فرماید:{هرگز تو را بر بندگان (با خلوص) من تسلط و غلبه نخواهد بود.}به خدا از این آیه نیز غیر از امامان و شیعیان آنها را اراده نکرده است. پس شاد شدی؟» - . تفسیر فرات کوفی: ۸۳ -

**[ترجمه]

«۱۰۴»

فر، [تفسیر فرات بن إبراهیم] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ مُعَنْعَناً عَنْ أَصْبَغَ بْنِ نُبَاتَهَ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ تَعَالَی وَ هُمْ مِنْ فَزَعٍ یَوْمَئِذٍ آمِنُونَ (۴) قَالَ فَقَالَ لِی عَلِیٌّ بَلَی یَا أَصْبَغُ مَا سَأَلَنِی أَحَدٌ عَنْ هَذِهِ الْآیَهِ وَ لَقَدْ سَأَلْتُ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله كَمَا سَأَلْتَنِی فَقَالَ لِی سَأَلْتُ جَبْرَئِیلَ علیه السلام عَنْهَا فَقَالَ یَا مُحَمَّدُ إِذَا كَانَ یَوْمُ الْقِیَامَهِ حَشَرَکَ اللَّهُ وَ أَهْلَ بَیْتِکَ وَ مَنْ یَتَوَلَّاکَ وَ شِیعَتَکَ حَتَّی یَقِفُوا بَیْنَ یَدَیِ اللَّهِ تَعَالَی فَیَسْتُرُ اللَّهُ عَوْرَاتِهِمْ وَ یُؤْمِنُهُمْ مِنَ الْفَزَعِ الْأَكْبَرِ لِحُبِّهِمْ لَکَ وَ أَهْلِ بَیْتِکَ وَ لِعَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام یَا عَلِیُّ شِیعَتُکَ وَ اللَّهِ آمِنُونَ فَرِحُونَ یَشْفَعُونَ فَیُشَفَّعُونَ ثُمَّ قَرَأَ فَلا أَنْسابَ بَیْنَهُمْ یَوْمَئِذٍ وَ لا یَتَساءَلُونَ (۵).

**[ترجمه]تفسیر فرات کوفی: اصبغ بن نباته از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام در تفسیر آیه شریفه: «وَ هُمْ مِنْ فَزَعٍ یَوْمَئِذٍ آمِنُون»، {و آنها از هول و هراس قیامت ایمن باشند} - . نمل / ۸۹ - روایت کرده که فرمود: «ای اصبغ! هیچ کس از من تفسیر این آیه را نپرسیده و همچنان که تو امروز سؤال می کنی، من قبلاً از پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله تفسیرش را پرسیدم. فرمود منهم از جبرئیل سؤال کردم، گفت: «ای محمد! روز قیامت که برپا شود،خداوند تو و خاندانت و دوستان و شیعیانت را محشور سازد تا برابر خدا بایستند، خداوند عیبها و عورت های آنها را بپوشاند و آنها را برای دوستی تو و خاندانت و به خاطر علی بن ابی طالب علیه السلام از هراس بزرگ آن روز ایمن سازد.» یا علی!به خدا سوگند شیعیان تو شاد و در امانند، شفاعت می کنند و وساطت آنها پذیرفته می شود.» سپس این آیه را تلاوت فرمود: «فَلا أَنْسابَ بَیْنَهُمْ یَوْمَئِذٍ وَ لا یَتَساءَلُون»، - . مؤمنون / ۱۰۱ - {آن روز نسبت و خویشی در میانشان نماند و کسی از کس دیگر حال نپرسد.} - . تفسیر فرات کوفی: ۱۱۵ -

**[ترجمه]

«۱۰۵»

فر، [تفسیر فرات بن إبراهیم] عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ مُعَنْعَناً عَنْ زَیْدِ بْنِ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ: یُنَادِی مُنَادٍ یَوْمَ الْقِیَامَهِ أَیْنَ الَّذِینَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلائِکَهُ طَیِّبِینَ یَقُولُونَ سَلامٌ عَلَیْکُمْ -(۶) قَالَ فَیَقُومُ قَوْمٌ مُبْیَاضِّینَ الْوُجُوهِ فَیُقَالُ لَهُمْ مَنْ أَنْتُمْ فَیَقُولُونَ نَحْنُ الْمُحِبُّونَ لِأَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فَیُقَالُ لَهُمْ بِمَا أَحْبَبْتُمُوهُ یَقُولُونَ یَا رَبَّنَا بِطَاعَتِهِ لَکَ وَ لِرَسُولِکَ فَیُقَالُ لَهُمْ صَدَقْتُمْ ادْخُلُوا الْجَنَّهَ بِما کُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (۷).

ص: ۵۷

۱- ۱. الحجر: ۴۷.

۲- ۲. الحجر: ۴۲.

۳- ۳. تفسیر فرات ص ۸۳.

۴- ۴. النمل: ۸۹.

۵- ۵. المؤمنون: ۱۰۱، راجع تفسیر فرات ص ۸۳ ذیل آیه النمل ۸۹، و ص ۱۱۵ ذیل آیه المؤمنون.

۶- ۶. النحل: ۳۲.

۷- ۷. تفسیر فرات ص ۸۴.

**[ترجمه]تفسیر فرات کوفی: زید بن علی علیه السلام فرمود: روز قیامت گوینده ای ندا دهد:کجایند «الَّذِینَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلائِکَهُ طَیِّبِینَ یَقُولُونَ سَلامٌ عَلَیْکُم»، {آنان که چون فرشتگان پاکیزه، از شرک قبض روحشان کنند،به آنها گویند درود و سلامتی بر شما؟} - . نحل / ۳۲ - آنگاه مردمی سفیدرو و نورانی به پا می خیزند. از آنها سؤال می شود: «چه کسانی هستید؟»می گویند: «ما دوستداران امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام هستیم.» از آنها می پرسند: «چرا او را دوست دارید؟» گویند: «ای پروردگار ما! به خاطر اطاعتی که از تو و رسولت می داشت.»به آنها گفته می شود راست گفتید، اکنون به موجب اعمال نیکویی که در دنیا بجا آوردید، به بهشت ابدی درآیید.» - . تفسیر فرات کوفی: ۸۴ -

**[ترجمه]

«۱۰۶»

فر، [تفسیر فرات بن إبراهیم] عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْفَزَارِیِّ مُعَنْعَناً عَنْ خَیْثَمَهَ الْجُعْفِیِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَ لِی یَا خَیْثَمَهُ أَبْلِغْ مَوَالِیَنَا مِنَّا السَّلَامَ وَ أَعْلِمْهُمْ أَنَّهُمْ لَنْ یَنَالُوا مَا عِنْدَ اللَّهِ إِلَّا بِالْعَمَلِ وَ لَنْ یَنَالُوا وَلَایَتَنَا إِلَّا بِالْوَرَعِ یَا خَیْثَمَهُ لَیْسَ یَنْتَفِعُ مَنْ لَیْسَ مَعَهُ وَلَایَتُنَا وَ لَا مَعْرِفَتُنَا أَهْلَ الْبَیْتِ وَ اللَّهِ إِنَّ الدَّابَّهَ لَتَخْرُجُ فَتُکَلِّمُ النَّاسَ مُؤْمِنٌ وَ کَافِرٌ وَ إِنَّهَا تَخْرُجُ مِنْ بَیْتِ اللَّهِ الْحَرَامِ فَلَیْسَ یَمُرُّ بِهَا أَحَدٌ مِنَ الْخَلْقِ إِلَّا قَالَ مُؤْمِنٌ أَوْ کَافِرٌ وَ إِنَّمَا کَفَرُوا بِوَلَایَتِنَا لَا یُوقِنُونَ یَا خَیْثَمَهُ کَانُوا بِآیَاتِنَا لَا یُقِرُّونَ یَا خَیْثَمَهُ اللَّهُ الْإِیمَانُ وَ هُوَ قَوْلُهُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَیْمِنُ وَ نَحْنُ أَهْلُهُ وَ فِینَا مَسْکَنُهُ یَعْنِی الْإِیمَانَ وَ مِنَّا یَشَّعَّبُ وَ مِنَّا عُرِفَ الْإِیمَانُ وَ نَحْنُ الْإِسْلَامُ وَ مِنَّا عُرِفَ شَرَائِعُ الْإِسْلَامِ وَ بِنَا تَشَّعَّبُ یَا خَیْثَمَهُ مَنْ عَرَفَ الْإِیمَانَ وَ اتَّصَلَ بِهِ لَمْ یُنَجِّسْهُ الذُّنُوبُ کَمَا أَنَّ الْمِصْبَاحَ یُضِیءُ وَ یُنْفِذُ النُّورَ وَ لَیْسَ یَنْقُصُ مِنْ ضَوْئِهِ شَیْءٌ کَذَلِکَ مَنْ عَرَفَنَا وَ أَقَرَّ بِوَلَایَتِنَا غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ذُنُوبَهُ (۱).

**[ترجمه]تفسیر فرات کوفی: خیثمه جعفی گوید: بر حضرت باقر علیه السلام وارد شدم. به من فرمود: «ای خیثمه! سلام ما را به دوستان ما برسان و آگاهشان سازکه هرگز ثواب هایی را که نزد خداست نمی یابند، مگر به عمل و هرگز به ولایت ما نمی رسند، مگر با پارسایی. ای خیثمه! کسی که ولایت و شناسایی ما را ندارد، بهره ای نمی بردبه خدا وقتی «دابّه» - . ظاهرا منظور از دابه یعنی جنبنده، همان دابه الارض است که در آیه ۸۲ ازنمل خداوند یاد فرموده و در آخرالزمان از زمین خارج می شود و با مردم حرف می زند. - از خانه کعبه بیرون آید و با مردم مؤمن و کافر سخن گوید، کسی بر او نمی گذرد مگر اینکه می گوید مؤمن است یا کافر. ای خیثمه!تنهاکسانی که کافر شدند به ولایت ما و یقین ندارند، به نشانه های ما اقرار نمی کنند.

ای خیثمه! خدا ایمان است که خود را در قرآن مؤمن و مهیمن نامیده و ما اهل و مسکن ایمانیم، ایمان از ما شعبه گیرد و شناخته شود و ما اسلامیم، و احکام اسلام از ما شناخته شده و از ما شعبه گیرد. ای خیثمه! هر کس ایمان را شناخت و بدو پیوست، گناهان او را پلید نسازد، چنانچه چراغ می تابد و نور می پراکند و هیچ چیز از روشنایی او نمی کاهد. هر کس ما را شناخت و به ولایت ما اقرار کرد، خدا گناهانش را بیامرزد.» - . تفسیر فرات کوفی: ۸۴ -

**[ترجمه]

«۱۰۷»

فر، [تفسیر فرات بن إبراهیم] مُحَمَّدُ بْنُ عِیسَی بْنِ زَکَرِیَّا الدِّهْقَانُ مُعَنْعَناً عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَی قَضِیباً مِنْ یَاقُوتَةٍ حَمْرَاءَ خَلَقَهُ بِقُدْرَتِهِ ثُمَّ دَلَّاهُ إِلَی الْأَرْضِ ثُمَّ آلَی عَلَی نَفْسِهِ أَنْ لَا یَنَالَ الْقَضِیبَ مِنْهَا إِلَّا مَنْ تَوَلَّی مُحَمَّداً وَ آلَ مُحَمَّدٍ ثُمَّ قَالَ مَا یَنْتَظِرُ وَلِیُّنَا إِلَّا أَنْ یَتَبَوَّأَ مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّهِ وَ مَا یَنْتَظِرُ عَدُوُّنَا إِلَّا أَنْ یَتَبَوَّأَ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ ثُمَّ أَوْمَأَ إِلَی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام وَ قَالَ أَوْلِیَاءُ هَذَا أَوْلِیَاءُ اللَّهِ وَ أَعْدَاءُ هَذَا أَعْدَاءُ اللَّهِ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ عَلَی لِسَانِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله وَ قَالَ خابَ مَنِ افْتَری (۲).

**[ترجمه]تفسیر فرات کوفی: حضرت باقر علیه السلام از پدرانش علیهم السلام نقل کرده که حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «خدای متعال را ترکه ای است از یاقوت سرخ که به قدرت خویش آفریده و آن را به سوی زمین آویزان فرموده و آنگاه به خودش سوگند یاد کرده که جز دوستان محمد و آل محمّد علیهم السلام

به آن دست نیابند.» سپس پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «دوست ما چه انتظار دارد؟ جز اینکه در بهشت جای گیرد و دشمن ما چه انتظار دارد؟ جز اینکه در دوزخ نشیند.» بعد از آن به امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام اشاره کردو فرمود: «دوستان این، دوستان خدایند و دشمنان این، دشمنان خدایند.» فضیلتی است از جانب خدا به زبان پیغمبر صلی الله علیه و آله و فرمود: «نومید است هر کس دروغ بندد.» - . تفسیر فرات کوفی: ۹۲ -

**[ترجمه]

«۱۰۸»

فر، [تفسیر فرات بن إبراهیم] عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْفَزَارِیِّ مُعَنْعَناً عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِذَا کَانَ یَوْمُ الْقِیَامَهِ جَمَعَ اللَّهُ النَّاسَ مِنْ صَعِیدٍ وَاحِدٍ مِنَ الْأَوَّلِینَ وَ الْآخِرِینَ عُرَاهً حُفَاهً فَیَقِفُونَ عَلَی طَرِیقِ الْمَحْشَرِ حَتَّی یَعْرَقُوا عَرَقاً شَدِیداً وَ تَشْتَدَّ أَنْفَاسُهُمْ

ص: ۵۸

۱- ۱. تفسیر فرات: ۸۴.

۲- ۲. تفسیر فرات: ۹۲.

فَيَمْكَثُونَ بِذَلِكَ مِقْدَارَ خَمْسِينَ عَاماً قَالَ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فَثَمَّ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى فَلا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْساً(۱) قَالَ ثُمَّ يُنَادِي مُنَادٍ مِنْ تِلْقَاءِ الْعَرْشِ أَيْنَ النَّبِيُّ الْأُمِّيُّ قَالَ فَيَقُولُ النَّاسُ قَدْ أَسْمَعْتَ فَسَمِّ بِاسْمِهِ قَالَ فَيُنَادِي أَيْنَ نَبِيُّ الرَّحْمَهِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأُمِّيُّ قَالَ فَيُقَدَّمُ رَسُولُ اللَّهِ أَمَامَ النَّاسِ كُلِّهِمْ حَتَّى يَنْتَهِيَ إِلَى الْحَوْضِ طُولُهُ مَا بَيْنَ أُبُلَّهَ إِلَى صَنْعَاءَ فَيَقِفُ عَلَيْهِ ثُمَّ يُنَادِي بِصَاحِبِكُمْ فَيَتَقَدَّمُ أَمَامَ النَّاسِ فَيَقِفُ مَعَهُ ثُمَّ يُؤْذَنُ لِلنَّاسِ وَ يَمُرُّونَ.

قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فَبَيْنَ وَارِدٍ يَوْمَئِذٍ وَ بَيْنَ مَصْرُوفٍ عَنْهُ مِنْ مُحِبِّينَا فَإِذَا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ذَلِكَ بَكَى وَ قَالَ يَا رَبِّ شِيعَهُ عَلِيٍّ أَرَاهُمْ قَدْ صُرِفُوا تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ وَ مُنِعُوا عَنِ الْحَوْضِ قَالَ فَيَقُولُ لَهُ الْمَلَكُ إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ لَكَ قَدْ وَهَبْتُهُمْ لَكَ يَا مُحَمَّدُ وَ صَفَحْتُ لَكَ عَنْ ذُنُوبِهِمْ وَ أَلْحَقْتُهُمْ بِكَ وَ بِمَنْ كَانُوا يَقُولُونَ وَ جَعَلْتُهُمْ فِي زُمْرَتِكَ وَ أَوْرَدْتُهُمْ عَلَى حَوْضِكَ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فَكَمْ مِنْ بَاكٍ يَوْمَئِذٍ وَ بَاكِيهٍ يُنَادِي يَا مُحَمَّدَاهْ إِذَا رَأَوْا ذَلِكَ قَالَ فَلَا يَبْقَى أَحَدٌ يَوْمَئِذٍ كَانَ مُحِبَّنَا وَ يَتَوَلَّانَا وَ يَتَبَرَّأُ مِنْ عَدُوِّنَا وَ يُبْغِضُهُمْ إِلَّا كَانَ فِي حِزْبِنَا(۲) وَ وَرَدَ حَوْضَنَا(۳).

**[ترجمه]تفسیر فرات کوفی: حضرت باقر علیه السلام فرمود: «روز قیامت خداوند همه مردم اولین و آخرین را عریان و پا برهنه در یک سرزمین گرد می آورد. آنها سر راه محشر می ایستند تا بدن های آنها به شدت عرق کند و نفس های آنها به تنگی افتد. پنجاه سال بدین گونه توقف می کنند.» و فرمود: «در اینجاست که خداوند می فرماید: فَلا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسا»، {از هیچ کس جز زیر لب و آهسته صدایی نخواهی شنید.} - . طه / ۱۰۸ - سپس گوینده ای از جانب عرش خدا ندا کند که کجاست پیامبر امّی؟ مردم گویند شنیدیم نامش را، بگو باز ندا دهد کجاست پیامبر رحمت محمد بن عبداللّه امّی؟ آنگاه رسول خدا پیشاپیش مردم حرکت کند تا به حوض برسد و درازی این حوض، فاصله بین «ابله» (یا ایله) و «صنعا» است. - . ما برای ابله در کتب لغت معنای مناسبی نیافتیم، ولی اگر ایله باشد تا اندازه ای معنای آن درست است، چون در مجمع البحرین می گوید: ایله به فتح همزه و سکون یاء، شهری است بین ینبع و مصر و به همین معنی است حدیث خوض که پیغمبر فرمود عرض آن فاصله بین ایله و صنعا است. صنعا نیز پایتخت یمن است. - پیغمبر کنار حوض می ایستد.سپس مولای شما (یعنی علی علیه السلام) را صدا می زند و او نیز از دیگران پیش می افتد تا به پیغمبر می رسد، بعد از آن به مردم دیگر اجازه می دهند تا عبور کنند.»

حضرت باقر علیه السلام فرمود: «در آن روز بعضی از دوستان ما بر لب حوض می آیند و برخی دور می شوند. پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله چون چنین می بیند، گریه می کند و می فرماید: «خدایا! شیعیان علی علیه السلام را می بینم که آنها را به سوی دوزخیانبرگرداندند و از حوض کوثر دور ساختند.» فرشته ای می گوید: «خداوند می فرماید ای محمد! من آنها را به تو بخشیدم و از گناهانشان صرف نظر کردم و آنها را به تو و به آن کس که عقیده مند بودند ملحق ساختم، و آنان را از گروه تو ساختم و بر سر حوضت آوردم.» حضرت باقر علیه السلام فرمود: « چه بسیار زن و مردیکه آن روز اشک می ریزند و با دیدن این منظره، فریاد می زنند «یا محمّداه!» امام علیه السلام فرمود: «در آن روز هیچ کس از دوستان ما و بیزاران از دشمنان ما نباشد، مگراینکه در جرگه و حزب ما خواهد بود و بر سر حوض ما آیند.» - . تفسیر فرات کوفی: ۹۳ -

**[ترجمه]

فر، [تفسیر فرات بن إبراهیم] عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ سَعِیدٍ مُعَنْعَناً عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا کَانَ یَوْمُ الْقِیَامَهِ نَادَی مُنَادٍ مِنْ بُطْنَانِ الْعَرْشِ یَا مَعْشَرَ الْخَلَائِقِ غُضُّوا أَبْصَارَکُمْ حَتَّی تَمُرَّ بِنْتُ حَبِیبِ اللَّهِ إِلَی قَصْرِهَا فَتَأْتِی فَاطِمَهُ علیها السلام ابْنَتِی عَلَیْهَا رَیْطَتَانِ (۴) خَضْرَاوَانِ حَوَالَیْهَا سَبْعُونَ أَلْفَ حَوْرَاءَ فَإِذَا بَلَغَتْ إِلَی بَابِ قَصْرِهَا وَجَدَتِ الْحَسَنَ قَائِماً وَ الْحُسَیْنَ نَائِماً مَقْطُوعَ الرَّأْسِ فَتَقُولُ لِلْحَسَنِ مَنْ هَذَا فَیَقُولُ هَذَا أَخِی إِنَّ أُمَّهَ أَبِیکِ قَتَلُوهُ وَ قَطَعُوا رَأْسَهُ فَیَأْتِیهَا النِّدَاءُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ یَا بِنْتَ حَبِیبِ اللَّهِ إِنِّی إِنَّمَا أَرَیْتُکِ مَا فَعَلَتْ بِهِ أُمَّهُ أَبِیکِ إِنِّی ادَّخَرْتُ لَکِ عِنْدِی تَعْزِیَهً بِمُصِیبَتِکِ فِیهِ إِنِّی جَعَلْتُ تَعْزِیَهَ الْیَوْمِ أَنِّی لَا أَنْظُرُ فِی مُحَاسَبَهِ الْعِبَادِ حَتَّی تَدْخُلِی الْجَنَّهَ أَنْتِ وَ ذُرِّیَّتُکِ

ص: ۵۹

۱- ۱. طه: ۱۰۸.

۲- ۲. حزبنا خ.

۳- ۳. تفسیر فرات ص ۹۳.

۴- ۴. الریطه: الملاءه کلها نسج واحد.

وَ شِيعَتُكِ وَ مَنْ أَوْلَاكُمْ مَعْرُوفاً مِمَّنْ لَيْسَ هُوَ مِنْ شِيعَتِكِ قَبْلَ أَنْ أَنْظُرَ فِي مُحَاسَبَةِ الْعِبَادِ فَتَدْخُلُ فَاطِمَةُ ابْنَتِي الْجَنَّةَ وَ ذُرِّيَّتُهَا وَ شِيعَتُهَا وَ مَنْ أَوْلَاهَا مَعْرُوفاً مِمَّنْ لَيْسَ مِنْ شِيعَتِهَا فَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ لا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ(۱) قَالَ هَوْلُ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ هُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خالِدُونَ هِيَ وَ اللَّهِ فَاطِمَةُ وَ ذُرِّيَّتُهَا وَ شِيعَتُهَا وَ مَنْ أَوْلَاهُمْ مَعْرُوفاً وَ لَيْسَ هُوَ مِنْ شِيعَتِهَا(۲).

**[ترجمه]تفسیر فرات کوفی: امام صادق علیه السلام از پدر بزرگوارش رسول خدا صلی الله علیه و آله نقلی می کند که فرمود: «روز قیامت گوینده ای از درون عرش فریاد زند: «ای گروه مردم! دیدگان خود را فرو نهید تا دختر حبیب خدا به قصر خویش برود» و فاطمه دختر من می آید با دو روپوش سبز (لباس سرتاسری که بافته شده و یک قطعه پارچه بیش نیست) و گرداگرد او هفتاد هزار حوریه است. وقتی به در قصر خود برسد، حسن علیه السلام را ایستاده و حسین علیه السلام را با سر بریده در خواب می بیند. به حسن علیه السلام می فرماید: «این کیست؟» عرض می کند: «این برادر من است که امّت پدر شما او را کشتند و سرش را جدا ساختند.» آنگاه از جانب خداوند به آن حضرت ندا می شود «ای دختر حبیب خدا! همانا من این منظره را به تو نشان دادم و جنایاتی که امت پدرت درباره او مرتکب شدند به تو نمودم و دلداری تو را در این مصیبت ذخیره کردم، و دلداری تو امروز این است که من وارد محاسبه بندگان نمی شوم تا تو و فرزندانت و شیعیانت و هر کس به شما احسانی کرده، گر چه از شیعیان نباشد، داخل بهشت شوید.» پس دخترم فاطمه و فرزندان و شیعیان او و هر کس از غیر شیعیانش کهبه او نیکی کرده، وارد بهشت می شوند. این سخن خداست که می فرماید:{هیچ گاه فزع اکبر و هنگامه بزرگ قیامت آنها را محزون نخواهد ساخت.} و فرمود: «منظور از فزع اکبر، دلهره روز قیامت است، و {آنها به آنچه مشتاق و مایل آنند، در بهشت تا ابد متنعّمند.}به خدا آن افراد، فاطمه علیها السلام و فرزندان و شیعیان و نیکی کنندگان به او از غیر شیعیانند.» - . تفسیر فرات کوفی: ۹۷ -

**[ترجمه]

«۱۱۰»

فر، [تفسیر فرات بن إبراهيم] عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ عِيسَى الزُّهْرِيِّ مُعَنْعَناً عَنْ أَصْبَغَ بْنِ نُبَاتَةَ قَالَ: تَوَجَّهْتُ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيٍّ علیه السلام لِأُسَلِّمَ عَلَيْهِ فَلَمْ أَلْبَثْ أَنْ خَرَجَ فَقُمْتُ قَائِماً عَلَى رِجْلِي فَاسْتَقْبَلْتُهُ فَضَرَبَ بِكَفِّهِ إِلَى كَفِّي فَشَبَّكَ أَصَابِعَهُ فِي أَصَابِعِي فَقَالَ لِي يَا أَصْبَغَ بْنَ نُبَاتَةَ فَقُلْتُ لَبَّيْكَ وَ سَعْدَيْكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ إِنَّ وَلِيَّنَا وَلِيُّ اللَّهِ فَإِذَا مَاتَ كَانَ فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى وَ سَقَاهُ اللَّهُ مِنْ نَهَرٍ أَبْرَدَ مِنَ الثَّلْجِ وَ أَحْلَى مِنَ الشَّهْدِ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ إِنْ كَانَ مُذْنِباً قَالَ نَعَمْ أَ لَمْ تَقْرَأْ كِتَابَ اللَّهِ (۳) فَأُولئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئاتِهِمْ حَسَناتٍ وَ كانَ اللَّهُ غَفُوراً رَحِيماً(۴).

**[ترجمه]تفسیر فرات کوفی: اصبغ بن نباته می گوید: «به قصدزیارت امیرالمؤمنین علیه السلام رفتم تا سلامی عرض کنم. ناگهان آن حضرت بیرون آمد. از جا پریده و سر پا برابرش ایستادم. حضرت دست مرا گرفت، انگشتانش را در انگشتان من قرار داد و فرمود: «ای اصبغ بن نباته!» گفتم: «لبیک و سعدیک یا امیرالمؤمنین!» فرمود: «همانا دوست ما دوست خداست و چون بمیرد، در رفیق اعلی (نزد خدا) خواهد بود و خداوند او را از نهری که از برف سردتر و از انگبین شیرین تر است، سیراب کند.»عرض کردم: «قربانت گردم ای امیرالمؤمنین!اگر چه گنهکار باشد؟» فرمود: «بلی، مگر کتاب خدا را نخواندی که می

فرمایـد: «فَأُوْلئِکَ یُبَدِّلُ اللَّهُ سَیِّئاتِهِمْ حَسَناتٍ وَ کانَ اللَّهُ غَفُوراً رَحِیماً» - . فرقان / ۷۰ - {خـدا گناهان آنها را مبـدل به ثواب گرداند که خداوند در حق بندگان بسیار آمرزنده و مهربان است.} - . تفسیر فرات کوفی: ۱۰۸ -

**[ترجمه]

«۱۱۱»

فر، [تفسـیر فرات بن إبراهیم] عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُوسَی مُعَنْعَناً عَنْ جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآیَهُ فِینَا وَ فِی شِیعَتِنَا فَما لَنا مِنْ شافِعِینَ وَ لا صَدِیقٍ حَمِیم (۵) وَ ذَلِکَ حِینَ نَادَی اللَّهُ بِفَضْلِنَا وَ بِفَضْلِ شِیعَتِنَا حَتَّی إِنَّا لَنَشْفَعُ وَ یَشْفَعُونَ قَالَ فَلَمَّا رَأَی ذَلِکَ مَنْ لَیْسَ مِنْهُمْ قَالُوا فَما لَنا مِنْ شافِعِینَ وَ لا صَدِیقٍ حَمِیمٍ (۶).

**[ترجمه]تفسیر فرات کوفی: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «این آیه درباره ما و شیعیان ما نازل شده: «فَما لَنا مِنْ شافِعِینَ وَ لا صَدِیقٍ حَمِیم»، {در این روز سخت نه شفیعی داریم و نه یک دوستی که از ما حمایت کند} - . شعراء / ۱۰۰ - و این در وقتی است که خداوند به فضل ما و شیعه ما ندا دهد تا آنجا که ما شفاعت کنیم و شیعیان نیز شفاعت کنند. وقتی غیر شیعیان این ماجرا را ببینند،می گویند ما نه شفیعی داریم و نه دوستی که از ما حمایت کند.» - . تفسیر فرات کوفی: ۱۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۱۲»

فر، [تفسیر فرات بن إبراهیم] عَنْ جَعْفَرِ بْنِ أَحْمَدَ الْأَوْدِیِّ مُعَنْعَناً عَنْ سَمَاعَهَ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا حَالُکُمْ عِنْدَ النَّاسِ قَالَ قُلْتُ مَا أَحَدٌ أَسْوَأَ حَالًا مِنَّا

۱- ۱. الأنبیاء: ۱۰۲ و ۱۰۳.

۲- ۲. تفسیر فرات: ۹۷.

۳- ۳. الفرقان: ۷۰.

۴- ۴. تفسیر فرات ص ۱۰۸.

۵- ۵. الشعراء: ۱۰۰.

۶- ۶. تفسیر فرات ص ۱۱۱.

عِنْدَهُمْ نَحْنُ عِنْدَهُمْ أَشَرُّ مِنَ الْيَهُودِ وَ النَّصَارَى وَ الْمَجُوسِ وَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا قَالَ لَا وَ اللَّهِ لَا يُرَى فِي النَّارِ مِنْكُمْ اثْنَانِ لَا وَ اللَّهِ وَ لَا وَاحِدٌ وَ إِنَّكُمُ الَّذِينَ نَزَلَتْ فِيهِمْ آيَةُ وَ قالُوا ما لَنا لا نَرى رِجالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرارِ أَتَّخَذْناهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصارُ(۱).

**[ترجمه]تفسیر فرات کوفی: سماعه بن مهران گوید: حضرت صادق علیه السلام به من فرمود: «حال شما نزد مردم چگونه است؟» گفتم: «هیچ کس بدحال تر از ما نزد آنها نیست.ما پیش آنها بدتر از یهود و نصارا و مجوس و مشرکین هستیم.» فرمود: «نه به خدا! دو نفر از شما در آتش دیده نمی شود. نه به خدا! یک نفرهم دیده نگردد و شمایید آنها که این آیه درباره شان نازل گشته: «وَ قالُوا ما لَنا لا نَرى رِجالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرارِ أَتَّخَذْناهُمْ سِخْرِيًّا أَمْ زاغَتْ عَنْهُمُ الْأَبْصار» -. ص / ۶۲ - ۶۳ - ، {و اهل دوزخ با یکدیگر گفتند چه شده که ما مردان مؤمن را که (به جرم ایمان به خدا) از سفله و اشرار می شمردیم (در دوزخ) نمی بینیم؟ در صورتی که ما آنها را (در دنیا) مسخره و استهزامی کردیم (یا آنها اهل دوزخ نیستند) یا هستند و چشمان (ما) بر آنها نمی افتد؟} - . تفسیر فرات کوفی: ۱۳۱ -

**[ترجمه]

«۱۱۳»

فر، [تفسير فرات بن إبراهيم] عَنْ عُبَيْدِ بْنِ كَثِيرٍ مُعَنْعَناً عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام قَالَ: أَنَا وَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله عَلَى الْحَوْضِ وَ مَعَنَا عِتْرَتُنَا فَمَنْ أَرَادَنَا فَلْيَأْخُذْ بِقَوْلِنَا وَ لْيَعْمَلْ بِأَعْمَالِنَا فَإِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ لَنَا شَفَاعَةٌ فَتَنَافَسُوا فِي لِقَائِنَا عَلَى الْحَوْضِ فَإِنَّا نَذُودُ عَنْهُ أَعْدَاءَنَا وَ نَسْقِي مِنْهُ أَوْلِيَاءَنَا وَ مَنْ شَرِبَ مِنْهُ لَمْ يَظْمَأْ أَبَداً وَ حَوْضُنَا مُتْرَعٌ فِيهِ مَثْعَبَانِ يَنْصَبَّانِ مِنَ الْجَنَّةِ أَحَدُهُمَا تَسْنِيمٌ وَ الْآخَرُ مَعِينٌ عَلَى حَافَتَيْهِ الزَّعْفَرَانُ وَ حَصْبَاهُ الدُّرُّ وَ الْيَاقُوتُ وَ إِنَّ الْأُمُورَ إِلَى اللَّهِ وَ لَيْسَتْ إِلَى الْعِبَادِ وَ لَوْ كَانَتْ إِلَى الْعِبَادِ مَا اخْتَارُوا عَلَيْنَا أَحَداً وَ لَكِنَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ فَاحْمَدِ اللَّهَ عَلَى مَا اخْتَصَّكُمْ بِهِ مِنَ النِّعَمِ وَ عَلَى طِيبِ الْمَوْلِدِ فَإِنَّ ذِكْرَنَا أَهْلَ الْبَيْتِ شِفَاءٌ مِنَ الْوَعْكِ وَ الْأَسْقَامِ وَ وَسْوَاسِ الرَّيْبِ وَ إِنَّ حُبَّنَا رِضَى الرَّبِّ وَ الْآخِذُ بِأَمْرِنَا وَ طَرِيقَتِنَا مَعَنَا غَداً فِي حَظِيرَهِ الْقُدْسِ وَ الْمُنْتَظِرُ لِأَمْرِنَا كَالْمُتَشَحِّطِ بِدَمِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ مَنْ سَمِعَ وَاعِيَتَنَا فَلَمْ يَنْصُرْنَا أَكَبَّهُ اللَّهُ عَلَى مَنْخِرَيْهِ فِي النَّارِ نَحْنُ الْبَابُ إِذَا بُعِثُوا فَضَاقَتْ بِهِمُ الْمَذَاهِبُ نَحْنُ بَابُ حِطَّهٍ وَ هُوَ بَابُ الْإِسْلَامِ مَنْ دَخَلَهُ نَجَا وَ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ هَوَى بِنَا فَتَحَ اللَّهُ وَ بِنَا يَخْتِمُ وَ بِنَا يَمْحُوا اللَّهُ ما يَشاءُ وَ يُثْبِتُ وَ بِنَا يُنَزِّلُ الْغَيْثَ فَلَا يَغُرَّنَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ لَوْ تَعْلَمُونَ مَا لَكُمْ فِي الْغَنَاءِ(۲)

بَيْنَ أَعْدَائِكُمْ وَ صَبْرِكُمْ عَلَى الْأَذَى لَقَرَّتْ أَعْيُنُكُمْ وَ لَوْ فَقَدْتُمُونِي لَرَأَيْتُمْ أُمُوراً يَتَمَنَّى أَحَدُكُمُ الْمَوْتَ مِمَّا يَرَى مِنَ الْجَوْرِ وَ الْعُدْوَانِ وَ الْأَثَرَهِ وَ الِاسْتِخْفَافِ بِحَقِّ اللَّهِ وَ الْخَوْفِ فَإِذَا كَانَ كَذَلِكَ فَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعاً وَ لا تَفَرَّقُوا وَ عَلَيْكُمْ بِالصَّبْرِ وَ الصَّلَاهِ وَ التَّقِيَّهِ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يُبْغِضُ مِنْ عِبَادِهِ الْمُتَلَوِّنَ فَلَا تَزُولُوا عَنِ الْحَقِّ وَ وَلَايَهِ أَهْلِ الْحَقِّ فَإِنَّهُ مَنِ اسْتَبْدَلَ بِنَا هَلَكَ وَ مَنِ اتَّبَعَ أَثَرَنَا لَحِقَ وَ مَنْ سَلَكَ

۱- ۱. تفسیر فرات ص ۱۳۱. و الآیه فی سوره ص ۶۲ و ۶۳.

٢- ٢. بالفتح: الإقامه و المقام.

غَيْرَ طَرِيقِنَا غَرِقَ وَ إِنَّ لِمُحِبِّينَا أَفْوَاجاً مِنْ رَحْمَهِ اللَّهِ وَ إِنَّ لِمُبْغِضِينَا أَفْوَاجاً مِنْ عَذَابِ اللَّهِ طَرِيقُنَا الْقَصْدُ وَ فِي أَمْرِنَا الرُّشْدُ أَهْلُ الْجَنَّهِ يَنْظُرُونَ إِلَى مَنَازِلِ شِيعَتِنَا كَمَا يُرَى الْكَوْكَبُ الدُّرِّيُّ فِي السَّمَاءِ لَا يَضِلُّ مَنِ اتَّبَعَنَا وَ لَا يَهْتَدِي مَنْ أَنْكَرَنَا وَ لَا يَنْجُو مَنْ أَعَانَ عَلَيْنَا عَدُوَّنَا وَ لَا يُعَانُ مَنْ أَسْلَمَنَا فَلَا تَخَلَّفُوا عَنَّا لِطَمَعِ دُنْيَا بِحُطَامٍ زَائِلٍ عَنْكُمْ وَ أَنْتُمْ تَزُولُونَ عَنْهُ فَإِنَّهُ مَنْ آثَرَ الدُّنْيَا عَلَيْنَا عَظُمَتْ حَسْرَتُهُ وَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى يا حَسْرَتى عَلى ما فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ (١) سِرَاجُ الْمُؤْمِنِ مَعْرِفَهُ حَقِّنَا وَ أَشَدُّ الْعَمَى مَنْ عَمِيَ مِنْ فَضْلِنَا وَ نَاصَبَنَا الْعَدَاوَهَ بِلَا ذَنْبٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْنَاهُ إِلَى الْحَقِّ وَ دَعَاهُ غَيْرُنَا إِلَى الْفِتْنَهِ فَآثَرَهَا عَلَيْنَا لَنَا رَايَهٌ مَنِ اسْتَظَلَّ بِهَا كَنَّتْهُ وَ مَنْ سَبَقَ إِلَيْهَا فَازَ وَ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا هَلَكَ وَ مَنْ تَمَسَّكَ بِهَا نَجَا أَنْتُمْ عُمَّارُ الْأَرْضِ الَّذِينَ اسْتَخْلَفَكُمْ فِيهَا لِيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْلَمُونَ فَرَاقِبُوا اللَّهَ فِيمَا يَرَى مِنْكُمْ وَ عَلَيْكُمْ بِالْمَحَجَّهِ الْعُظْمَى فَاسْلُكُوهَا لَا يَسْتَبْدِلْ بِكُمْ غَيْرَكُمْ سارِعُوا إِلى مَغْفِرَهٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَ جَنَّهٍ عَرْضُهَا السَّماواتُ وَ الْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ -(٢) فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ لَنْ تَنَالُوهَا إِلَّا بِالتَّقْوَى وَ مَنْ تَرَكَ الْأَخْذَ عَمَّنْ أَمَرَ اللَّهُ بِطَاعَتِهِ قَيَّضَ اللَّهُ لَهُ شَيْطاناً فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ مَا بَالُكُمْ قَدْ رَكَنْتُمْ إِلَى الدُّنْيَا وَ رَضِيتُمْ بِالضَّيْمِ وَ فَرَّطْتُمْ فِيمَا فِيهِ عِزُّكُمْ وَ سَعَادَتُكُمْ وَ قُوَّتُكُمْ عَلَى مَنْ بَغَى عَلَيْكُمْ لَا مِنْ رَبِّكُمْ تَسْتَحْيُونَ وَ لَا لِأَنْفُسِكُمْ تَنْظُرُونَ وَ أَنْتُمْ فِي كُلِّ يَوْمٍ تُضَامُونَ وَ لَا تَنْتَبِهُونَ مِنْ رَقْدَتِكُمْ وَ لَا تَنْقَضِي فَتْرَتُكُمْ أَ مَا تَرَوْنَ إِلَى دِينِكُمْ يَبْلَى وَ أَنْتُمْ فِي غَفْلَهِ الدُّنْيَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ ذِكْرُهُ وَ لا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَ ما لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِياءَ ثُمَّ لا تُنْصَرُونَ (٣).

**[ترجمه]تفسیر فرات کوفی: حضرت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب فرمود: من و رسول خدا صلی الله علیه و آله بر لب حوض هستیم و خاندان ما با ما باشند، پس هر کس ما را بخواهد، باید گفتار ما را بگیرد و به کردار ما عمل کند، زیرا ما خاندانی هستیم که شفاعت از آن ماست. برای دیدار ما در کنار حوض با هم رقابت کنید، چون ما دشمنان را از آن دور و دوستانمان را از آن سیراب سازیم، و هر کس که از آن آب بنوشد، برای همیشه تشنه نشود، و حوض ما پر است و از دو آبریز بهشتی در آن ریخته می شود که یکی «تسنیم» - . تسنیم چشمه ای است در بهشت که خداوند در قرآن می فرماید بندگان مقرب از آن می نوشند. - و دیگری «معین» - . معین یعنی جاری و برخی گویند«م» در اول آن زائد است و اصل آن عین به معنی چشمه است. - نام دارد. و در دو طرف آن حوض زعفران است، و سنگریزه هایش درّ و یاقوت است و کارها به دست خداست نه بندگان و اگر به دست بندگان بود، کسی را بر ما برنمی گزیدند، ولی اوست که از بندگانش هر کس را که بخواهد، ویژه رحمتش کند. پس خدا را ستایش می کنم بدین نعمت ها که مخصوص شما قرار داده و بر حلال زادگی شما، چون یاد ما خاندان شفای هر درد و بیماری و وسوسه شک آور است. و البته دوستی ما خشنودی خداست، و هر کسی که راه ما را گیرد، فردا در حظیره القدس و فردوس برین با ماست، و منتظر امر ما، همچون کسی است که در راه خدا به خون خودشدرغلطد، و هر که فریاد ما را بشنود ولی ما را یاری نکند، خدا بر دو سوراخ بینی او را در دوزخ سرنگون سازد.

ما هستیم درِ گشایش، چون مبعوث شوند و همه راه ها بر آنها بسته شود،ماییم «باب حطّه» - . باب حطه اصطلاحی است مربوط به بنی اسرائیل در زمان حضرت موسی علیه السلام . قرآن می فرماید:{وقتی که گفتیم وارد این قریه(بیت المقدس) شوید و از نعمت های آن تناول کنید و از آن در سجده کنان داخل گردید و بگویید از گناه ما درگذر تا از خطای شما درگذریم} (بقره / ۵۸) بنا بر این منظور از باب، درِ بیت المقدس است که دستور داشتند پس از ورود بگویند «حطه»، یعنی خدایا از گناه ما در گذر. پس باب حطه یعنی درِ آمرزش. - که در اسلام است، هر کس در ان آید نجات یابد و هر که از آن دور شود،فرو افتد.

خـدا به مـا آغـاز کرد و به ما پایان داد و آنچه را که بخواهـد، به ما می زدایـد و به ما پایـدار می سازد و به ما باران فرود آیـد. مبادا فریبنـده شـما را از خـدا فریب دهد! اگر بدانید با ماندن در میان دشـمنانتان و تحمّل اذیت ها چه اجری دارید، چشم شـما روشن شود، و اگر مرا نیابید، چیزها بینید که آرزوی مرگ کنید از سـتم و دشـمنی و خودبینی و منم زدن و سبک شمردن حق خدا و ترس. چون چنین شود، همه به رشته خدا بچسبید و از هم جدا نشوید، و بر شما باد به صبر و نماز و تقیّه.

و بدانیـد که خداونـد دشـمن می دارد بنـدگان متلوّن و همه رنگ خود را. پس از حق و ولایت اهل حق دور نشویـد، چون هر کس دیگری را جـای مـا برگزینـد، نـابود اسـت و هر کس کـه پیرو آثـار مـا شـود، به مـا بپیونـدد، و هر کس که از غیر راه ما رود،غرق شود. همانـا برای دوسـتان ما فرج هایی از رحمت خـداست و برای دشـمنان ما فوج هایی از عـذاب خـدا. راه ما میانه است و رشد و صلاح در برنامه ماست. بهشتیان به خانه های شیعیان ما چنان نگاه می کنند که ستاره درخشان را در آسمان می بینند.

هر کس از ما پیروی کند، گمراه نشود و هر که منکر ما شود، هدایت نگردد. و نجات نیابد آنکه بر زیان ما به دشمن ما کمک کنـد. و یاری نشود آنکه ما را وابگـذارد. پس به طمع دنیای پوچ و بی ارزشـی که سـرانجام از شـما دور شود و شـما نیز از آن زوال یابیـد، از مـا روی نگردانیـد، زیرا هر کس دنیـا را بر مـا ترجیـح دهـد افسوس فراوان دارد. خداونـد متعال می فرمایـد: «یا حَسْرَتی عَلی ما فَرَّطْتُ فِی جَنْبِ اللَّه»، {ای وای بر من که جانب امر خدا را فرو گذاشتم و در حق خود ظلم و تفریط کردم.} – . زمر / ۵۶ –

چراغ راه مؤمن، شـناخت حق مـاست. و بـدترین کوری، نابینـایی فضـیلت مـاست که بـا مـا بی جهت و بـدون گنـاه به دشـمنی برخاسـته فقـط به جرم اینکه مـا او را به سوی حق و دوستی خوانـدیم و دیگران او را به سوی فتنه دعوت کردنـد و فتنه را بر ما ترجیح داد. ما را پرچمی است که هر که در سایه آن درآید، او را جا دهد و هر که به سوی او پیش تازد، پیروز است و هر که از آن وامانـد، نابود است و هر که بدان چنگ زند، نجات یابد. شـمایید آبادگران زمین که (خداوند) شما را در آن جای داد تا ببیند چه می کنید. پس مراقب خدا باشـید در آنچه از شـما دیده می شود. بر شـما باد به راه روشن بزرگ تر، در آن بروید که دیگری جـای شـما را نگیرد (سپس این آیه قرآن را تلاوت فرمود:) «سـارِعُوا إِلی مَغْفِرَهٍ مِنْ رَبِّکُمْ وَ جَنَّهٍ عَرْضُـهَا السَّمـاواتُ وَ الْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِین»، {به سوی آمرزش پروردگارتان بشتابید و به راه بهشتی که عرضش به قدر پهنای آسمان و زمین است و آن برای اهل تقوا مهیا گردیده.} – . حدید / ۲۱ –

پس بدانیـد شـما به بهشت نمی رسـید مگر به تقوی. و هر که رهـا سـازد پیروی از آنکه خـدا فرمان اطاعت او را داده، برای او شیطانیبرانگیخته شود که قرین و مونس او گردد.

شمـا را چه باشـد که به دنیا تکیه کردیـد و به سـتم خشـنودید، و فرو گذاشتیـد آنچه را که عزت و سـعادت شـما و نیروی علیه ستمگران در آن است؟ نه از خدایتان شرم دارید و نه به حال خود فکر می کنید. شما در هر روز ظلم می شوید، ولی از خواب بیدار نمی گردید و سستی شما پایان نپذیرد. آیا نمی بینید که دین شما کهنه می شود و شما سرگرم دنیایید؟ خدای بزرگ می فرمایـد: «وَ لا تَرْکَنُوا إِلَی الَّذِینَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّکُمُ النَّارُ وَ مـا لَکُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِیـاءَ ثُمَّ لا تُنْصَـرُونَ» – .هود / ۱۱۳ – {و شما مؤمنان هرگز نباید با ظالمان همدست و دوست باشید وگرنه آتش کیفر آنان در شما هم خواهد گرفت و در آن حال جز خدا

هیچ دوستی نخواهید یافت و هرگز کسی یاری شما نخواهد کرد.» - .تفسیر فرات کوفی: ۱۳۷ - ۱۳۹ -

**[ترجمه]

توضیح

اترع کافتعل امتلأـ قاله الفیروزآبادی و قال مشاعب المدینه مسایل مائها و قال الواعیه الصراخ و الصوت لا الصارخه و وهم الجوهری و قال کنه ستره و قال قیض الله فلانا لفلان جاء به و أتاحه له و قیضنا لهم قرناء سببنا

۱- ۱. الزمر: ۵۶.

۲- ۲. الحدید: ۲۱.

۳- ۳. تفسیر فرات: ۱۳۷- ۱۳۹. و الآیه فی هود: ۱۱۳.

لهم من حيث لا يحتسبونه و قال الضيم الظلم.

**[ترجمه]فيروزآبادى گويد «اتّرع» بر وزن افتعل، يعنى پر و لبريز شد و گويد «مثاعب المدينه» يعنى آبريزهاى شهر، و «واعيه» به معناى صداست، نه فرياد استغاثه و جوهرى اشتباه كرده (زيرا واعيه را فرياد استغاثه معنى كرده است).«كنّه» يعنى او را پنهان ساخت و «قيض اللّه فلانا لفلان» يعنى خدا فلان كس را آورد و آماده ساخت براى فلانى.« وَ قَيَّضْنا لَهُمْ قُرَناءَ» يعنى ما رفيقان و يارانى بر آنها گماشتيم از جايى كه گمان نمى كردند، و نيز گويد «ضيم» به معناى ستم است.

**[ترجمه]

«۱۱۴»

فر، [تفسير فرات بن إبراهيم] عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْمُفَلَّسِ عَنْ زَكَرِيَّا بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ وَ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ بُرَيْدِ بْنِ مُعَاوِيَةَ الْعِجْلِيِّ وَ إِبْرَاهِيمَ الْأَحْمَرِيِّ قَالا: دَخَلْنَا عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام وَ عِنْدَهُ زِيَادُ الْأَحْلَامِ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ يَا زِيَادُ مَا لِي أَرَى رِجْلَيْكَ مُتَفَلِّقَيْنِ قَالَ جُعِلْتُ لَكَ الْفِدَاءَ جِئْتُ عَلَى نِضْوٍ لِي أُعَاتِبُهُ الطَّرِيقَ (۱) وَ مَا حَمَلَنِي عَلَى ذَلِكَ إِلَّا حُبٌّ لَكُمْ وَ شَوْقٌ إِلَيْكُمْ ثُمَّ أَطْرَقَ زِيَادٌ مَلِيّاً ثُمَّ قَالَ جُعِلْتُ لَكَ الْفِدَاءَ إِنِّي رُبَّمَا خَلَوْتُ فَأَتَانِيَ الشَّيْطَانُ فَيُذَكِّرُنِي مَا قَدْ سَلَفَ مِنَ الذُّنُوبِ وَ الْمَعَاصِي فَكَأَنِّي آيِسٌ ثُمَّ أَذْكُرُ حُبِّي لَكُمْ وَ انْقِطَاعِي إِلَيْكُمْ قَالَ يَا زِيَادُ وَ هَلِ الدِّينُ إِلَّا الْحُبُّ وَ الْبُغْضُ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الثَّلَاثَ آيَاتٍ كَأَنَّهَا فِي كَفِّهِ وَ لكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمانَ وَ زَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَ كَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَ الْفُسُوقَ وَ الْعِصْيانَ أُولئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَ نِعْمَةً وَ اللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (۲) وَ قَالَ يُحِبُّونَ مَنْ هاجَرَ إِلَيْهِمْ (۳) وَ قَالَ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَ اللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ-(۴)

أَتَى رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُحِبُّ الصَّوَّامِينَ وَ لَا أَصُومُ وَ أُحِبُّ الْمُصَلِّينَ وَ لَا أُصَلِّي وَ أُحِبُّ الْمُتَصَدِّقِينَ وَ لَا أَصَّدَّقُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ وَ لَكَ مَا كَسَبْتَ أَ مَا تَرْضَوْنَ أَنْ لَوْ كَانَتْ فَزْعَةٌ مِنَ السَّمَاءِ فَزِعَ كُلُ

۱- ۱. قال الجوهريّ: عتب البعير يعتب و يعتب(ض ن) عتبانا: أي مشى على ثلاث قوائم، و كأنّ المراد أني جئت على نضو لي- يعني بعيره المهزول- و كنت أحمله و أكلفه مشى الطريق بالعتبان لما به من العقر، و في المصدر المطبوع بالنجف: على نضو لي عامه الطريق.

۲- ۲. الحجرات: ۷ و ۸.

۳- ۳. الحشر: ۹.

۴- ۴. آل عمران: ۳۱.

قَوْمٍ إِلَى مَأْمَنِهِمْ وَ فَزِعْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ وَ فَزِعْتُمْ إِلَيْنَا(۱).

**[ترجمه]تفسیر فرات کوفی: معاویه عجلی و ابراهیم احمری گوید:ما بر حضرت باقر علیه السلام وارد شدیم و «زیاد الاحلام» نیز خدمت آن حضرت بود. حضرت فرمودند: «ای زیاد! چیست که می بینم پاهای تو ترکیده است؟»عرض کرد: «قربانت گردم! با شتر لاغری آمدم که با زحمت او را می آوردم و او را بر سر سه پا می کشیدم و باعث این همه مشقت، چیزی جز محبت شما و اشتیاق دیدار شما نبود.»آنگاه مدتی سرش را به زیر افکند و سپس گفت: «قربانت شوم! گاهی در گوشه خلوت، شیطان مرا به یاد معصیت ها و گناهان گذشته ام می اندازد، به طوری که گویی (از رحمت خدا) نومید می شوم، ولی بعدا دوستی ام با شما و توجه به سوی شما را یاد می کنم.» حضرت فرمود: «ای زیاد! آیا دین چیزی جز حبّ و بغض است؟» سپس این سه آیه را تلاوت فرمود، به گونه ای که گویا این سه آیه در مشت او بودند: « وَ لکِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمانَ وَ زَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَ كَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَ الْفُسُوقَ وَ الْعِصْيانَ أُولئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَ نِعْمَةً وَ اللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ»، {و لیکن خدا (به لطف خود) مقام ایمان را محبوب شما گردانید و در دل هاتان را نیکو بیاراست و کفر و فسق و معصیت را زشت و منفور در نظرتان ساخت (تا در دو عالم سعادتمند شوید) و اینان به حقیقت اهل صواب و هدایتند، این مقام به فضل خدا و نعمت الهی حاصل گردید و خدا (به احوال بندگان) دانا و به صلاح نظام عالم آگاه است.} - . حجرات / ۷ - ۸ - نیز فرمود: «يُحِبُّونَ مَنْ هاجَرَ إِلَيْهِم»، {دوست می دارند مهاجرین را که به سوی آنها آمدند.} - . حشر / ۹ - همچنین فرمود: «إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَ اللَّهُ غَفُورٌ رَحِيم»، {بگو ای پیغمبر، اگر خدا را دوست می دارید، مرا پیروی کنید که خدا شما را دوست دارد و گناه شما ببخشد که خداوند آمرزنده و مهربان است.} - . آل عمران / ۳۱ -

[امام علیه السلام در ادامه فرمود] مردی نزد رسول خدا صلی الله علیه و آله آمدو عرض کرد: «ای فرستاده خدا! من روزه داران را دوست دارم، ولی خود روزه نیستم و نمازگزاران دوست دارم، اما خودم نماز نمی گزارم، صدقه دهندگان را دوست دارم، اما خود صدقه نمی دهم.» پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «تو با آنی که دوست داری و تو را همان باشد که به دست آوری.» آیا خشنود نباشید که چون ترس و وحشت آسمانی فرا رسد و هر قومی به پناهگاه خود پناه برند و ما به رسول خدا صلی الله علیه و آله و شما به ما پناه برید.» - . تفسیر فرات کوفی: ۱۶۵ -

**[ترجمه]

بيان

فی القاموس فلقه يفلقه شقه كفلقه فانفلق و تفلق و فی رجله فلوق شقوق و قال النضو بالكسر المهزول من الإبل و غيرها كأنها فی كفه أی من غير تفكر و مكث كأنها كانت مكتوبه فی كفه و تعجب السائل من ذلك يدل على قصور معرفته و لا أصوم أی كثيرا و كذا البواقی فزعه أی ما يوجب الفزع و الخوف و فزع إليه كفرح لجأ.

**[ترجمه]در قاموس گوید «فلقه مثل فلّقه فاتفلّق و تفلّق» یعنی شکافت او را و اگر گفتند در پای او «فلوق» است، یعنی شکاف است. و گوید «نضو» به کسر، شتر لاغر یا هر حیوان لاغری را گویند .

و اینکه راوی گفت «گویا آن آیات در مشت حضرت بود»، یعنی چنان بدون مکث و فکر قبلی فرمود که انگار آنها را به دست خویش نوشته بود و شگفتی راوی از این حضور ذهن امام، دلیل بر کم معرفتی او درباره امام علیه السلام است. و آنجا که می گوید من روزه نمی گیرم، یعنی زیاد روزه نمی گیرم، همچنین است وقتی می گوید نماز نمی گزارم و صدقه نمی دهم.«فزعه» یعنی چیزی که از او بترسند و «فزع الیه» بر وزن «فرح»، یعنی پناه برد.

**[ترجمه]

«۱۱۵»

ختص، [الإختصاص] عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: وَ اللَّهِ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَزْهَرُ نُورُهُ لِأَهْلِ السَّمَاءِ كَمَا تَزْهَرُ نُجُومُ السَّمَاءِ لِأَهْلِ الْأَرْضِ وَ قَالَ إِنَّ الْمُؤْمِنَ وَلِيُّ اللَّهِ فَيُعِينُهُ وَ يَنْصُرُهُ وَ يَصْنَعُ لَهُ وَ لَا يَقُولُ عَلَيْهِ إِلَّا الْحَقَّ وَ لَا يَخَافُ غَيْرَهُ وَ قَالَ وَ اللَّهِ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَأَعْظَمُ حَقّاً مِنَ الْكَعْبَةِ(۲).

**[ترجمه]اختصاص: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «به خدا سوگند نور مؤمن برای اهل آسمان می درخشد، همچنان که اختران آسمانی برای اهل زمین درخشش دارند.»

و فرمود: «همانا مؤمن دوست و وابسته به خداست، او را کمک می دهد و یاری و تیمارش می کند، و نگوید بر خدا جز حق و از غیر او نترسد.»

و فرمود: «به خدا حرمت و حق مؤمن از کعبه بزرگ تر است.» - . اختصاص: ۲۸ -

**[ترجمه]

«۱۱۶»

ختص، [الإختصاص] بِإِسْنَادِهِ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْمَدَائِنِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا مَعْنَى قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي مُحْكَمِ كِتَابِهِ وَ ما كُنْتَ بِجانِبِ الطُّورِ إِذْ نادَيْنا فَقَالَ علیه السلام كِتَابٌ لَنَا كَتَبَهُ اللَّهُ يَا أَبَا سَعِيدٍ فِي وَرَقٍ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ الْخَلَائِقَ بِأَلْفَيْ عَامٍ صَيَّرَهُ مَعَهُ فِي عَرْشِهِ أَوْ تَحْتَ عَرْشِهِ فِيهِ يَا شِيعَةَ آلِ مُحَمَّدٍ أَعْطَيْتُكُمْ قَبْلَ أَنْ تَسْأَلُونِي وَ غَفَرْتُ لَكُمْ قَبْلَ أَنْ تَسْتَغْفِرُونِي مَنْ أَتَانِي مِنْكُمْ بِوَلَايَةِ آلِ مُحَمَّدٍ أَسْكَنْتُهُ جَنَّتِي بِرَحْمَتِي (۳).

**[ترجمه]اختصاص: ابو سعید مدائنی گوید: به حضرت صادق علیه السلام عرضکردم: «معنی این آیه چیست که می فرماید: «وَ ما كُنْتَ بِجانِبِ الطُّورِ إِذْ نادَيْنا»، {و تو وقتی که ما (به موسی) ندا کردیم به جانب کوه طور نبودی}؟ - . قصص / ۴۶ - فرمود: «نداء» کتابی است که خدا در یک برگ دو هزار سال قبل از آفرینش موجودات نوشته و آن را با خود در عرش یا زیر عرش دارد. در آن کتاب آمده است: «ای شیعه آل محمد! قبل از آنکه بخواهید به شما عطا کردم و قبل از آنکه طلب آمرزش کنید، از من شما را آمرزیدم. هر کس از شما با ولایت آل محمد نزد من آید، به رحمت خود او را در بهشت خویش جای

دهم.» - . اختصاص: ۱۱۱ -

**[ترجمه]

«۱۱۷»

صِفَاتُ الشِّیعَهِ، لِلصَّدُوقِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَالَ لَهُ الدَّوَانِیقِیُّ بِالْحِیرَهِ أَیَّامَ أَبِی الْعَبَّاسِ یَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ مَا بَالُ الرَّجُلِ مِنْ شِیعَتِکُمْ یَسْتَخْرِجُ مَا فِی جَوْفِهِ فِی مَجْلِسٍ وَاحِدٍ حَتَّی یُعْرَفَ مَذْهَبُهُ فَقَالَ ذَلِکَ لِحَلَاوَهِ الْإِیمَانِ فِی صُدُورِهِمْ مِنْ حَلَاوَتِهِ یُبْدُونَهُ تَبَدِّیاً(۴).

۱- ۱. تفسیر فرات ص ۱۶۵.

۲- ۲. الاختصاص ص ۲۸.

۳- ۳. الاختصاص ص ۱۱۱.

۴- ۴. صفات الشیعه ص ۱۷۰.

**[ترجمه]صفات شیعه: حضرت صادق علیه السلام نقل می کند که منصور دوانیقی در زمان حکومت ابوالعباس سفاح در شهر حیره به حضرت عرض کرد: «چه شده بعضی از شیعیان شما را که در یک مجلس، هر چه در دل دارد بیرون می ریزد تا کاملا مذهب و مرام او شناخته می شود؟» حضرت فرمود: «این به خاطر شیرینی ایمان در سینه های آنهاست؛ از بس شیرین است ایمانشان را آشکار می کنند.» - . صفات شیعه: ۱۷۰ -

**[ترجمه]

«۱۱۸»

وَ مِنْهُ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: خَرَجْتُ أَنَا وَ أَبِی ذَاتَ يَوْمٍ إِلَى الْمَسْجِدِ فَإِذَا هُوَ بِأُنَاسٍ مِنْ أَصْحَابِهِ بَيْنَ الْقَبْرِ وَ الْمِنْبَرِ قَالَ فَدَنَا مِنْهُمْ وَ سَلَّمَ عَلَيْهِمْ وَ قَالَ وَ اللَّهِ إِنِّی لَأُحِبُّ رِيحَكُمْ وَ أَرْوَاحَكُمْ فَأَعِينُونَا عَلَى ذَلِكَ بِوَرَعٍ وَ اجْتِهَادٍ وَ اعْلَمُوا أَنَّ وَلَايَتَنَا لَا تُنَالُ إِلَّا بِالْوَرَعِ وَ الِاجْتِهَادِ مَنِ ائْتَمَّ مِنْكُمْ بِقَوْمٍ فَلْيَعْمَلْ بِعَمَلِهِمْ (۱)

أَنْتُمْ شِيعَةُ اللَّهِ وَ أَنْتُمْ أَنْصَارُ اللَّهِ وَ أَنْتُمُ السَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ وَ السَّابِقُونَ الْآخِرُونَ وَ السَّابِقُونَ فِی الدُّنْيَا إِلَى مَحَبَّتِنَا وَ السَّابِقُونَ فِی الْآخِرَةِ إِلَى الْجَنَّةِ ضَمِنْتُ لَكُمُ الْجَنَّةَ بِضَمَانِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ ضَمَانِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله وَ أَنْتُمُ الطَّيِّبُونَ وَ نِسَاؤُكُمُ الطَّيِّبَاتُ كُلُّ مُؤْمِنَةٍ حَوْرَاءُ وَ كُلُّ مُؤْمِنٍ صِدِّيقٌ كَمْ مِنْ مَرَّةٍ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ لِقَنْبَرٍ أَبْشِرُوا وَ بَشِّرُوا فَوَ اللَّهِ لَقَدْ مَاتَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ سَاخِطٌ عَلَى أُمَّتِهِ إِلَّا الشِّيعَةَ أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْ ءٍ عُرْوَةً وَ عُرْوَةُ الدِّينِ الشِّيعَةُ أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْ ءٍ شَرَفاً وَ شَرَفُ الدِّينِ الشِّيعَةُ أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْ ءٍ سَيِّداً وَ سَيِّدُ الْمَجَالِسِ مَجَالِسُ الشِّيعَةِ أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْ ءٍ إِمَاماً وَ إِمَامُ الْأَرْضِ أَرْضٌ تَسْكُنُهَا الشِّيعَةُ أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْ ءٍ شَهْوَةً وَ شَهْوَةُ الدُّنْيَا سُكْنَى شِيعَتِنَا فِيهَا وَ اللَّهِ لَوْ لَا مَا فِی الْأَرْضِ مِنْكُمْ مَا اسْتَكْمَلَ أَهْلُ خِلَافِكُمْ طَيِّبَاتِ مَا لَهُمْ فِی الْآخِرَةِ فِيهَا نَصِيبٌ كُلُّ نَاصِبٍ وَ إِنْ تَعَبَّدَ وَ اجْتَهَدَ مَنْسُوبٌ إِلَى هَذِهِ الْآيَةِ خاشِعَةٌ عامِلَةٌ ناصِبَةٌ تَصْلى ناراً حامِيَةً(۲) وَ مَنْ دَعَا مُخَالِفاً لَكُمْ فَإِجَابَةُ دُعَائِهِ لَكُمْ وَ مَنْ طَلَبَ مِنْكُمْ إِلَى اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى اسْمُهُ حَاجَةً فَلَهُ مِائَةٌ وَ مَنْ سَأَلَ مِنْكُمْ مَسْأَلَةً فَلَهُ مِائَةٌ وَ مَنْ دَعَا دَعْوَةً فَلَهُ مِائَةٌ وَ مَنْ عَمِلَ حَسَنَةً فَلَا يُحْصَى تَضَاعُفاً وَ مَنْ أَسَاءَ سَيِّئَةً فَمُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله حَجِيجُهُ عَلَى تَبِعَتِهَا وَ اللَّهِ إِنَّ صَائِمَكُمْ لَيَرْتَعُ فِی رِيَاضِ الْجَنَّةِ تَدْعُو لَهُ الْمَلَائِكَةُ بِالْفَوْزِ حَتَّى يُفْطِرَ

۱- ۱. و من ائتم منكم بامام فليعمل بعمله خ ل.

۲- ۲. الغاشيه: ۳ و ۴.

وَ إِنَّ حَاجَّكَمْ وَ مُعْتَمِرَكُمْ لَخَاصَّهُ اللَّهِ وَ إِنَّكَمْ جَمِيعاً لَأَهْلُ دَعْوَهِ اللَّهِ وَ أَهْلُ وَلَايَتِهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكَمْ وَ لَا حُزْنٌ كُلُّكَمْ فِي الْجَنَّهِ فَتَنَافَسُوا فِي الصَّالِحَاتِ وَ اللَّهِ مَا أَحَدٌ أَقْرَبَ مِنْ عَرْشِ اللَّهِ بَعْدَنَا يَوْمَ الْقِيَامَهِ مِنْ شِيعَتِنَا مَا أَحْسَنَ صُنْعَ اللَّهِ إِلَيْهِمْ لَوْ لَا أَنْ تُفْتَنُوا وَ يَشْمَتَ بِكُمْ عَدُوُّكُمْ وَ يُعَظِّمَ النَّاسُ ذَلِكَ لَسَلَّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَلَائِكَهُ قُبُلًا.

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام يَخْرُجُ أَهْلُ وَلَايَتِنَا مِنْ قُبُورِهِمْ يَخَافُ النَّاسُ وَ لَا يَخَافُونَ وَ يَحْزَنُ النَّاسُ وَ لَا يَحْزَنُونَ.

قَالَ وَ قَدْ حَدَّثَنِي بِهَذَا الْحَدِيثِ ابْنُ الْوَلِيدِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: إِلَّا أَنَّ حَدِيثَهُ لَمْ يَكُنْ بِهَذَا الطُّولِ وَ فِي هَذِهِ زِيَادَاتٌ لَيْسَتْ فِي ذَلِكَ وَ الْمَعَانِي مُتَقَارِبَهٌ(۱).

**[ترجمه]صفات شیعه: حضرت صادق علیه السلام فرمود: من و پدرم روزی به مسجد رفتیم. جمعی از اصحاب پدرم بین قبر و منبر (پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله) نشسته بودند. پدرم نزدیک آنها رفت، سلام کرد و فرمود: «به خدا من بوی شما و جان های شما را دوست دارمریال پس در این جهت ما را به پارسایی و کوشش یاری کنید.

و بدانید که وابستگی به ما حاصل نشود، مگر به ورع و جدیت و کوشش.هر کس از شما پیرو جمعی یا پیشوایی است، باید همچون او عمل داشته باشد. شمایید شیعه خدا؛ شمایید انصار و یاران خدا؛ شماید سبقت جویان نخستین؛ شمایید سبقت جویان آخرین و پیشتازان به سوی محبت ما در دنیا و پیشی گیرندگان به سوی بهشت در آخرت. به ضمانت خداوند عزوجل و پیغمبر اکرم، بهشت را برای شما ضمانت می کنم. شما پاکیزه اید، و زن های شما پاکیزه اند. هر زن مؤمن حوریه است و هر مرد با ایمان، صدیق.» امیرالمؤمنین علیه السلام بارها به قنبر می فرمود: «مژده باد شما را و بشارت دهید! به خدا قسم پیامبر خدا صلی الله علیه و آله از دنیا رفت بر تمام امتش خشمگین بود، مگر بر شیعه.

بدان که هر چیزی را دستاویزی است و دستاویز دین، شیعه است و هر چیزی را شرفی است و شرف دین، شیعه است و هر چیزی را سید و بزرگی است و بزرگ مجالس، محافل شیعه است و هر چیزی را پیشوایی است و پیشوای زمین، زمینی است که شیعه در آن جا دارد و هر چیزی را هوس و خواستی است و هوس دنیا، سکونت شیعیان ما در آن است .

به خدا اگر از شما کسی در زمین نباشد، مخالفین شما نعمت هایی را که در آخرت بهره از آن نمی برند، کامل نمی ساختند. هر دشمن آل محمد علیهم السلام گرچه بندگی و جدیت داشته باشد، به این آیه نسبت دارد: «خاشِعَهٌ عامِلَهٌ ناصِبَهٌ تَصْلی ناراً حامِيَه»، {(رخسار گروهی کافر و متکبر) ترسناک و ذلیل باشد و همه کارشان رنج و مشقت است و پیوسته در آتش فروزان دوزخ معذبند} – . غاشیه / ۳ – ۴ – و هر کس از مخالفین شما دعا کند، دعایش درباره شما مستجاب می شود و هرکه از شما حاجتی را از خدا بخواهد، صد حاجتش برآورده شود و هر که از شما یک چیز از خدا بخواهد، صد چیز به اومی دهد و هر که از شما دعا کند، صد دعا دارد و هر کار خیری انجام دهد،در شمار نیاید، چرا که چندین برابر می شود و هر که گناهی انجام دهد، پیغمبر صلی الله علیه و آله از او دفاع کند.

به خدا روزه دارِ شما در باغ های بهشت می گردد و فرشتگان برای او دعای پیروزی و موفقیت می کنند تا افطار کند؛ و حجاج و معتمرین شما از خاصّان درگاه خدایند، و همه شما از اهل دعوت و وابستگی خدا هستید، ترس و اندوهی بر شما

نیست، همه شما در بهشت هستید. پس در انجام کارهای شایسته با یکدیگر رقابت جویید.به خدا بعد از ما در روز قیامت، هیچ کس از شیعیان مابه عرش خدا نزدیک تر نیست. چه نیکوست کار خدا درباره آنان، اگر در فتنه نمی افتادید و دشمن شاد نمی شدید و مردم آن را بزرگ نمی گرفتند، فرشتگان در برابرتان به شما درود گویند.»

امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «وابستگان به ما از قبرهای خود بیرون آیند، دیگران می ترسند، ولی آنها ترس ندارند، و دیگران غمگین اند، اما آنها را اندوهی نیست.»

مرحوم صدوق گوید: این روایت را ابن الولید با سندش از ابو بصیر، از حضرت صادق علیه السلام برایم نقل کرده، ولی آنچه او روایت کرده، کمتر از این است و در این روایت زیادی هایی است که در آن وجود ندارد، اما معانی هر دو حدیث به هم نزدیک است - . فضائل شیعه: ۱۴۱ - .

**[ترجمه]

«۱۱۹»

مِشْكَاةُ الْأَنْوَارِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ أَبِيهِ عَنْهُ علیه السلام: مِثْلَهُ إِلَى قَوْلِهِ مَا أَحْسَنَ صُنْعَ اللَّهِ إِلَيْهِمْ ثُمَّ قَالَ قَالَ عَلِيٌّ رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَخْرُجُ أَهْلُ وَلَايَتِنَا يَوْمَ الْقِيَامَهِ مُشْرِقَهً وُجُوهُهُمْ قَرِيرَهً أَعْيُنُهُمْ قَدْ أُعْطُوا الْأَمَانَ مِمَّا يَخَافُ النَّاسُ يَخَافُ النَّاسُ وَ لَا يَخَافُونَ وَ يَحْزَنُ النَّاسُ وَ لَا يَحْزَنُونَ وَ اللَّهِ مَا يَشْعُرُ أَحَدٌ مِنْكُمْ يَقُومُ إِلَى الصَّلَاهِ وَ قَدِ اكْتَنَفَتْهُ الْمَلَائِكَهُ يُصَلُّونَ عَلَيْهِ وَ يَدْعُونَ لَهُ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْ صَلَاتِهِ أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْ ءٍ جَوْهَراً وَ إِنَّ جَوْهَرَ بَنِي آدَمَ مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله وَ نَحْنُ وَ شِيعَتُنَا مَا أَقْرَبَهُمْ مِنْ عَرْشِ اللَّهِ وَ أَحْسَنَ صُنْعَ اللَّهِ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ اللَّهِ لَوْ لَا زَهْوُهُمْ لِعِظَمِ ذَلِكَ لَسَلَّمَتْ إِلَيْهِمُ الْمَلَائِكَهُ قُبُلًا(۲).

**[ترجمه]مشکاه الانوار: مانند فرمایش قبلی از حضرت صادق علیه السلام نقل شده، تا آنجا که فرمود: «چه نیکوست کار خدا درباره آنان.» سپس در این روایت می فرماید: «علی علیه السلام که رضوان و خشنودی خدا بر او باد، فرموده است: «وابستگان به ما روز قیامت از قبرهای خویش بیرون آیند، با صورت های نورانی و چشم های روشن، از آنچه که مردم می ترسند به آنها امان داده اند؛ مردم می ترسند و آنها را ترسی نیست؛ مردم غمگین اند، ولی آنها را اندوهی نیست.به خدا شما توجه ندارید که وقتی یکی از شما به نماز می ایستد، فرشتگان اطرافش را گرفته ، او درود می فرستند و برایش دعا می کنند تا نمازش تمام بشود. بدان که هر چیزی را گوهری است و گوهر فرزندان آدم، حضرت محمد صلی الله علیه و آله و ما و شیعیان ماست. چقدر آنها به عرش خدا نزدیکند و چه نیکوست رفتار خدا با آنها در قیامت.به خدا اگر به خود نبالند و به خاطر بزرگی آن فخر نکنند، فرشتگان در برابرشان به آنها درود می فرستند و سلام می کنند.» - . مشکاه الانوار: ۹۲ - ۹۴ -

**[ترجمه]

بیان

فی القاموس الزهو الکبر و التیه و الفخر.

**[ترجمه]در قاموس گوید «زهو»به معنی تکبر و غرور و فخر است.

**[ترجمه]

«۱۲۰»

صِفَاتُ الشِّيعَهِ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ قَالَ: دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الْمَسْجِدَ وَ نَحْنُ جُلُوسٌ وَ فِينَا أَبُو بَكْرٍ وَ عُمَرُ وَ عُثْمَانُ وَ عَلِيٌّ علیه السلام نَاحِيَةً فَجَاءَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله فَجَلَسَ إِلَى جَانِبِ عَلِيٍّ علیه السلام فَجَعَلَ يَنْظُرُ يَمِيناً وَ شِمَالًا ثُمَّ قَالَ إِنَّ عَنْ يَمِينِ الْعَرْشِ وَ عَنْ يَسَارِ الْعَرْشِ لَرِجَالًا عَلَى مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ تَتَلَأْلَأُ وُجُوهُهُمْ نُوراً

ص: ۶۶

۱- ۱. الحديث مستخرج من فضائل الشيعه ص ۱۴۱، لا صفات الشيعه و هكذا فيما سيأتى.

۲- ۲. مشكاه الأنوار: ۹۲- ۹۴.

قَالَ فَقَامَ أَبُو بَكْرٍ فَقَالَ بِأَبِی أَنْتَ وَ أَمِّی یَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَا مِنْهُمْ قَالَ لَهُ اجْلِسْ ثُمَّ قَامَ إِلَیْهِ عُمَرُ فَقَالَ لَهُ مِثْلَ ذَلِکَ فَقَالَ لَهُ اجْلِسْ فَلَمَّا رَأَی ابْنُ مَسْعُودٍ مَا قَالَ لَهُمَا النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله قَامَ حَتَّی اسْتَوَی قَائِماً عَلَی قَدَمَیْهِ ثُمَّ قَالَ بِأَبِی أَنْتَ وَ أُمِّی یَا رَسُولَ اللَّهِ صِفْهُمْ لَنَا نَعْرِفْهُمْ بِصِفَتِهِمْ قَالَ فَضَرَبَ یَدَهُ عَلَی مَنْکِبِ عَلِیٍّ علیه السلام ثُمَّ قَالَ هَذَا وَ شِیعَتُهُ هُمُ الْفَائِزُونَ (۱).

**[ترجمه]صفات شیعه: عامر جهنی گوید: پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله وارد مسجد شد و ما در مسجد بودیم.ابوبکر و عمر و عثمان نیز در میان ما بودند و علی علیه السلام در یکسوی دیگر نشسته بود. پیغمبر صلی الله علیه و آله آمد و کنار علیعلیه السلام نشست. آنگاه نگاهی به چپ و راست کرد و فرمود: «همانا در سمت راست عرش و سمت چپ آن، مردانی بر کرسی هایی از نور هستند که صورت های آنها از شدت نور می درخشد و نور از چهره شان می بارد.» ابوبکر برخاست و گفت: «پدر و مادرم فدایت ای فرستاده خدا! آیا من هم از آنها هستم؟» پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود: «بنشین.» عمر برخاست و گفته ابوبکر را تکرار کرد. پیغمبر صلی الله علیه و آله به او هم فرمود بنشین. ابن مسعود چون چنین دید، از جا حرکت کرد، راست ایستاد و عرض کرد: «پدر و مادرم فدایت باد ای رسول خدا! صفات آنها را برای ما بیان فرما تا آنها را بشناسیم.» عامر جهنی راوی حدیث گوید: حضرت دست خود را به شانه علی علیه السلام زد و فرمود: «این و شیعه او پیروزند.» - . فضائل شیعه: ۱۵۱ -

**[ترجمه]

«۱۲۱»

وَ مِنْهُ، عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ عَبَّادِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ سَدِیرٍ الصَّیْرَفِیِّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَیْهِ وَ عِنْدَهُ أَبُو بَصِیرٍ وَ مُیَسِّرٌ وَ عِدَّةٌ مِنْ جُلَسَائِهِ فَلَمَّا أَنْ أَخَذْتُ مَجْلِسِی أَقْبَلَ عَلَیَّ بِوَجْهِهِ وَ قَالَ یَا سَدِیرُ أَمَا إِنَّ وَلِیَّنَا لَیَعْبُدُ اللَّهَ قَائِماً وَ قَاعِداً وَ نَائِماً وَ حَیّاً وَ مَیِّتاً قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ أَمَّا عِبَادَتُهُ قَائِماً وَ قَاعِداً وَ حَیّاً فَقَدْ عَرَفْنَا فَکَیْفَ یَعْبُدُ اللَّهَ نَائِماً وَ مَیِّتاً قَالَ إِنَّ وَلِیَّنَا لَیَضَعُ رَأْسَهُ فَیَرْقُدُ فَإِذَا کَانَ وَقْتُ الصَّلَاهِ وَکَّلَ بِهِ مَلَکَیْنِ خُلِقَا مِنَ الْأَرْضِ لَمْ یَصْعَدَا إِلَی السَّمَاءِ وَ لَمْ یَرَیَا مَلَکُوتَهُمَا فَیُصَلِّیَانِ عِنْدَهُ حَتَّی یَنْتَبِهَ فَیَکْتُبُ اللَّهُ ثَوَابَ صَلَاتِهِمَا لَهُ وَ الرَّکْعَهُ مِنْ صَلَاتِهِمَا تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاهٍ مِنْ صَلَاهِ الْآدَمِیِّینَ وَ إِنَّ وَلِیَّنَا لَیَقْبِضُهُ اللَّهُ إِلَیْهِ فَیَصْعَدُ مَلَکَاهُ إِلَی السَّمَاءِ فَیَقُولَانِ یَا رَبَّنَا عَبْدُکَ فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ انْقَطَعَ وَ اسْتَوْفَی أَجَلَهُ وَ لَأَنْتَ أَعْلَمُ مِنَّا بِذَلِکَ فَأْذَنْ لَنَا نَعْبُدْکَ فِی آفَاقِ سَمَائِکَ وَ أَطْرَافِ أَرْضِکَ قَالَ فَیُوحِی اللَّهُ إِلَیْهِمَا إِنَّ فِی سَمَائِی لَمَنْ یَعْبُدُنِی وَ مَا لِی فِی عِبَادَتِهِ مِنْ حَاجَهٍ بَلْ هُوَ أَحْوَجُ إِلَیْهَا وَ إِنَّ فِی أَرْضِی لَمَنْ یَعْبُدُنِی وَ مَا لِی فِی عِبَادَتِهِ مِنْ حَاجَهٍ وَ مَا خَلَقْتُ خَلْقاً أَحْوَجَ إِلَیَّ مِنْهُ فَاهْبِطَا إِلَی قَبْرِ وَلِیِّی فَیَقُولَانِ یَا رَبَّنَا مَنْ هَذَا یَسْعَدُ بِحُبِّکَ إِیَّاهُ قَالَ

فَیُوحِی اللَّهُ إِلَیْهِمَا ذَلِکَ مَنْ أَخَذَ مِیثَاقَهُ بِمُحَمَّدٍ عَبْدِی وَ وَصِیِّهِ وَ ذُرِّیَّتِهِمَا بِالْوَلَایَهِ اهْبِطَا إِلَی قَبْرِ وَلِیِّی فُلَانِ بْنِ فُلَانٍ فَصَلِّیَا عِنْدَهُ إِلَی أَنْ أَبْعَثَهُ فِی الْقِیَامَهِ قَالَ فَیَهْبِطُ الْمَلَکَانِ فَیُصَلِّیَانِ عِنْدَ الْقَبْرِ إِلَی أَنْ یَبْعَثَهُ اللَّهُ فَیَکْتُبُ ثَوَابَ صَلَاتِهِمَا لَهُ وَ الرَّکْعَهُ مِنْ صَلَاتِهِمَا تَعْدِلُ أَلْفَ صَلَاهٍ مِنْ صَلَاهِ الْآدَمِیِّینَ.

۱- ۱. فضائل الشیعه ص ۱۵۱.

قَالَ سَدِيرٌ جُعِلْتُ فِدَاكَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَإِذاً وَلِيُّكَمْ نَائِماً وَ مَيِّتاً أَعْبَدُ مِنْهُ حَيّاً وَ قَائِماً قَالَ فَقَالَ هَيْهَاتَ يَا سَدِيرُ إِنَّ وَلِيَّنَا لَيُؤْمِنُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَهِ فَيُجِيزُ أَمَانَهُ (۱).

**[ترجمه]صفات شیعه: سدیر صیرفی گوید: محضر حضرت صادق علیه السلام - . در متن اسمی از حضرت صادق علیه السلام یا امام دیگر برده نشد، ولی ظاهرا منظور آن حضرت باشند. - مشرف شدم. ابو بصیر و میسر و عده دیگری خدمتش نشسته بودند. وقتی در جای خود نشستم، حضرت رو به من کرد و فرمود: «ای سدیر! بدان که دوست ما خدا را بندگی می کند؛ ایستاده باشد یا نشسته یا خواب، زنده باشد یا مرده.»عرض کردم: «قربان شما گردم! عبادت خدا در حال ایستادن و نشستن و در حال زنده بودن را می دانیم، اما بفرمایید چگونه در خواب یا بعد از مرگ عبادت می کند؟» فرمود: «دوست ما سرش را (بر بالین) می گذارد و می خوابد. چون وقت نماز رسد، دو فرشته ای که از زمین آفریده شده اند و هنوز به آسمان نرفته اند و ملکوت زمین و آسمان را ندیده اند (یا اینکه ملکوت آن دو فرشته دیده نشده)، نزد او نماز می گزارند تا او از خواب بیدار شود و خداوند ثواب نماز آن دو را برای او می نویسد. و یک رکعت از نماز آن دو فرشته، برابر است با هزار نماز آدمیان. و همانا وقتی دوست ما می میرد، دو فرشته او را به آسمان می برند و می گویند: «ای پروردگار! بنده تو فلانی پسر فلانی از دنیا جدا شد و مدّتش پایان یافت و تو خود داناتری بدان از ما. ما را اجازه ده در نواحی آسمانت و اطراف زمینت تو را بپرستیم.» حضرت فرمود: «خدا به آن دو فرشته وحی می کند که در آسمان من، افرادی مرا می پرستند که من به پرستش آنها نیازی ندارم، بلکه خود آنها به این عبادت نیازمندتر هستند و در زمین نیز افرادی هستند که مرا عبادت کنند و من به پرستش آنها نیازی ندارم و موجودی را نیافریدم که از او به خودم نیازمندتر باشد. پس شما دو فرشته فرود آیید به سوی قبر دوست من. آن دو فرشته می گویند: این کیست که با محبت تو به او سعادتمند شده؟ به آنها وحی می شود که این، کسی است که از او پیمان ولایت و وابستگی به محمد صلی الله علیه و آله بنده من و جانشین او و فرزندان آن دو گرفته شده. فرود آیید به سوی قبر دوست من فلانی پسر فلانی و نزد او نماز بگزارید تا روز قیامت که او را برانگیزم.»

فرمود: «آن دو فرشته فرود آیند و نزد قبر نماز گزارند تا روزی که خدا او را برانگیزدو خدا ثواب نماز آن دو را به حساب او می نویسد، و یک رکعت از نماز آن دو فرشته، برابر است با هزار نماز آدمیان.» سدیر گفت: «ای پسر پیامبر، فدایت شوم!بنابراین دوست شما وقتی که خواب است و بعد از مرگش، عبادتش بیشتر است از زمان حیات و در حال قیام.»حضرت فرمود: «هیهات ای سدیر! همانا دوست ما در روز قیامت، به حساب خدا امان می دهد (مردم دیگر را) و خدا امان او را امضا می فرماید.» - . فضائل شیعه: ۱۵۱ - ۱۵۳ -

**[ترجمه]

«۱۲۲»

وَ مِنْهُ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَهِ يُؤْتَى بِأَقْوَامٍ عَلَى مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ تَتَلَأْلَأُ وُجُوهُهُمْ كَالْقَمَرِ لَيْلَهَ الْبَدْرِ يَغْبِطُهُمُ الْأَوَّلُونَ وَ الْآخِرُونَ ثُمَّ سَكَتَ ثُمَّ أَعَادَ الْكَلَامَ ثَلَاثاً فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ بِأَبِي أَنْتَ وَ أُمِّي هُمُ الشُّهَدَاءُ قَالَ هُمُ الشُّهَدَاءُ وَ لَيْسَ هُمُ الشُّهَدَاءُ الَّذِينَ تَظُنُّونَ قَالَ هُمُ الْأَنْبِيَاءُ

قَالَ هُمُ الْأَنْبِيَاءُ وَ لَيْسَ هُمُ الْأَنْبِيَاءُ الَّذِينَ تَظُنُّونَ قَالَ هُمُ الْأَوْصِيَاءُ قَالَ هُمُ الْأَوْصِيَاءُ وَ لَيْسَ هُمُ الْأَوْصِيَاءُ الَّذِينَ تَظُنُّونَ قَالَ فَمِنْ أَهْلِ السَّمَاءِ أَوْ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ قَالَ هُمْ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ قَالَ فَأَخْبِرْنِي مَنْ هُمْ قَالَ فَأَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى عَلِيٍّ علیه السلام فَقَالَ هَذَا وَ شِيعَتُهُ مَا يُبْغِضُهُ مِنْ قُرَيْشٍ إِلَّا سِفَاحِيٌّ وَ لَا مِنَ الْأَنْصَارِ إِلَّا يَهُودِيٌّ وَ لَا مِنَ الْعَرَبِ إِلَّا دَعِيٌّ وَ لَا مِنْ سَائِرِ النَّاسِ إِلَّا شَقِيٌّ يَا عُمَرُ كَذَبَ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ يُحِبُّنِي وَ يُبْغِضُ عَلِيّاً(۲).

**[ترجمه]صفات شیعه: حضرت صادق علیه السلام از پدرش، از جدش نقل می کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: روز قیامت چند دسته از مردم بر کرسی هایی از نور هستند و نورهمچون ماه شب چهارده از چهره هایشان می تابد و تمام اولین و آخرین، بر آنها رشک می برند.» در اینجا حضرت سکوت فرمود و بعد دو بار دیگر فرمایش قبلی خود را تکرار کرد. عمر بن خطاب عرض کرد: «پدر و مادرم قربانت! آیا آنها شهدا هستند؟» فرمود: «آنان شهیدانند، ولی نه آن شهیدانی که تو گمان می کنی.»پرسید: «آنها انبیا هستند؟» فرمود: «انبیایند، اما نه آن انبیایی که شما فکر می کنید.»پرسید: «اوصیا هستند؟» فرمود: «اوصیایند، اما نه آن اوصیایی که شما گمان می برید.» پرسید: «از اهل آسمانند یا از اهل زمین؟» فرمود: «از اهل زمین.» گفت: «پس بفرما آنها کیانند؟» حضرت رسول صلی الله علیه و آله با دست خود به علی علیه السلام اشاره کرد و فرمود: «این و شیعه اوست. با او دشمنی نمی کند از قریش، مگر زنازاده و از انصار، مگر یهودی و از عرب، مگر بی پدر و کسی که پدرش معلوم نیست و از سایر مردم، مگر شقیّ و بدبخت. ای عمر دروغ می گوید آن کس که گمان می کند مرا دوست دارد، ولی با علی دشمنی می کند.» - . فضائل شیعه: ۱۵۱ - ۱۵۳ -

**[ترجمه]

«۱۲۳»

وَ مِنْهُ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ قَيْسٍ وَ عَامِرِ بْنِ السِّمْطِ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَوْمٌ عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ مِنْ نُورٍ عَلَى وُجُوهِهِمْ نُورٌ يُعْرَفُونَ بِآثَارِ السُّجُودِ يَتَخَطَّوْنَ صَفّاً بَعْدَ صَفٍّ حَتَّى يَصِيرُوا بَيْنَ يَدَيْ رَبِّ الْعَالَمِينَ يَغْبِطُهُمُ النَّبِيُّونَ وَ الْمَلَائِكَةُ وَ الشُّهَدَاءُ وَ الصَّالِحُونَ ثُمَّ قَالَ أُولَئِكَ شِيعَتُنَا وَ عَلِيٌّ إِمَامُهُمْ (۳).

**[ترجمه]صفات شیعه: از حضرت باقر علیه السلام نقل است که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «روز قیامت مردمی می آیند که جامه هایی از نور دارند و چهره هایشان نورانی است. آنها که با آثار سجده شناخته می شوند، صف ها را یکی بعد از دیگری شکافته جلو می روند تا برابر پروردگارجهانیان، پیامبران و فرشتگان و شهیدان و نیکوکاران همه بر آنها رشک برند.» سپس فرمود: «آنها شیعیان مایند و علی علیه السلام پیشوای آنهاست.» - . فضائل شیعه: ۱۵۱ - ۱۵۳ -

**[ترجمه]

«۱۲۴»

وَ مِنْهُ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مَالِكٍ الْجُهَنِيِّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: يَا مَالِكُ أَ مَا تَرْضَوْنَ أَنْ تُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ تُؤَدُّوا الزَّكَاةَ وَ تَكُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَ

تَـدْخُلُوا الْجَنَّهَ ثُمَّ قَـالَ يَـا مَالِكَ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ قَوْم ائْتَمُّوا بِإِمَامٍ فِى دَارِ الـدُّنْيَا إِلَّا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَهِ يَلْعَنُهُمْ وَ يَلْعَنُونَهُ إِلَّا أَنْتُمْ وَ مَنْ كَانَ بِمِثْلِ حَالِكُمْ ثُمَّ قَالَ يَا مَالِكُ إِنَّ الْمَيِّتَ مِنْكُمْ عَلَى

ص: ۶۸

۱- ۱. فضائل الشيعه: ۱۵۱- ۱۵۳.

۲- ۲. فضائل الشيعه: ۱۵۱- ۱۵۳.

۳- ۳. فضائل الشيعه: ۱۵۱- ۱۵۳.

هَذَا الْأَمْرِ شَهِيدٌ بِمَنْزِلَهِ الضَّارِبِ بِسَيْفِهِ فِی سَبِيلِ اللَّهِ.

قَالَ وَ قَالَ مَالِكٌ بَيْنَمَا أَنَا عِنْدَهُ ذَاتَ يَوْمٍ جَالِسٌ وَ أَنَا أُحَدِّثُ نَفْسِی بِشَیْ ءٍ مِنْ فَضْلِهِمْ فَقَالَ لِی أَنْتُمْ وَ اللَّهِ شِيعَتُنَا لَا تَظُنَّنَّ أَنَّكَ مُفْرِطٌ فِی أَمْرِنَا يَا مَالِكُ إِنَّهُ لَا يُقْدَرُ عَلَى صِفَهِ اللَّهِ فَكَمَا لَا يُقْدَرُ عَلَى صِفَهِ اللَّهِ كَذَلِكَ لَا يُقْدَرُ عَلَى صِفَهِ الرَّسُولِ صلى الله عليه و آله وَ كَمَا لَا يُقْدَرُ عَلَى صِفَهِ الرَّسُولِ فَكَذَلِكَ لَا يُقْدَرُ عَلَى صِفَتِنَا وَ كَمَا لَا يُقْدَرُ عَلَى صِفَتِنَا فَكَذَلِكَ لَا يُقْدَرُ عَلَى صِفَهِ الْمُؤْمِنِ يَا مَالِكُ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَلْقَى أَخَاهُ فَيُصَافِحُهُ فَلَا يَزَالُ اللَّهُ يَنْظُرُ إِلَيْهِمَا وَ الذُّنُوبُ تَتَحَاتُّ عَنْ وُجُوهِهِمَا حَتَّى يَتَفَرَّقَا وَ إِنَّهُ لَنْ يُقْدَرَ عَلَى صِفَهِ مَنْ هُوَ هَكَذَا وَ قَالَ إِنَّ أَبِی عليه السلام كَانَ يَقُولُ لَنْ تَطْعَمَ النَّارُ مَنْ يَصِفُ هَذَا الْأَمْرَ(۱).

**[ترجمه]صفات شیعه: مالک جهنیّ از حضرت صادق علیه السلام نقل می کند که به او فرمود: «ای مالک! آیا خشنود نمی شوید که نماز را بپا دارید، زکات بدهید و دست از اعمال زشت باز دارید و وارد بهشت شوید؟» سپس فرمود: «ای مالک! هر مردمی کهدر دنیا از پیشوایی پیروی می کنند، روز قیامت می آیند، در حالی که آنها او را لعنت می کنند و او آنها را، مگر شما و هر کس حالش مثل شما باشد.» سپس فرمود: «ای مالک! هر کس از شما بر این مرام (یعنی تشیّع) بمیرد شهید است، همچون کسی که در راه خدا شمشیر می زند.»

مالک گفت: در یکی از روزها که من در حضور امام صادق علیه السلام نشسته بودم و فضائل آنها را با خودم حدیث نفس می کردم، به من فرمود: «به خدا شما شیعه ما هستید. هیچ گاه فکر نکنی که در اعتقاد به ما زیاده روی کردی. ای مالک! خدای را توصیف نتوان کرد و همچنان که توانایی توصیف او نیست، رسول خدا صلی الله علیه و آله را نیز توصیف نتوان کرد و همچنان که رسول را توانایی وصفش نباشد، توصیف ما نیز از قدرت بیرون است و همان طوری که وصف ما امکان ندارد، مؤمن را نیز نتوان وصف کرد.

ای مالک! همانا مؤمن برادرش را ملاقات می کند و با او دست می دهد، خداوند هم دائما به آنها نظر رحمت می افکند و پیوسته گناهان را از روی آنها می ریزد تا از هم جدا شوند، و البته هیچ کس نمی تواند ارزش این ملاقات و این مؤمن را وصف کند.

همانا پدرم علیه السلام می فرمود: «هرگز آتش دوزخ نمی چشد کسی که این امر را بستاید.» - . فضائل شیعه: ۱۵۶ -

**[ترجمه]

«۱۲۵»

ما، [الأمالی للشيخ الطوسی] عَنْ جَمَاعَهٍ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ لَهِيعَهَ عَنْ أَبِی الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: بَيْنَا النَّبِیُّ بِعَرَفَاتٍ وَ عَلِیٌّ تُجَاهَهُ وَ نَحْنُ مَعَهُ إِذَا أَوْمَأَ النَّبِیُّ صلى الله عليه و آله إِلَى عَلِیٍّ عليه السلام فَقَالَ ادْنُ مِنِّی يَا عَلِیُّ فَدَنَا مِنْهُ فَقَالَ ضَعْ خَمْسَكَ يَعْنِی كَفَّكَ فِی كَفِّی فَأَخَذَ بِكَفِّهِ فَقَالَ يَا عَلِیُّ خُلِقْتُ أَنَا وَ أَنْتَ مِنْ شَجَرَهٍ أَنَا أَصْلُهَا وَ أَنْتَ فَرْعُهَا وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ أَغْصَانُهَا فَمَنْ تَعَلَّقَ بِغُصْنٍ مِنْ أَغْصَانِهَا أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّهَ(۲).

**[ترجمه]امالی طوسی: جابر بن عبداللَّه گفت: در آن زمان که پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله در عرفات بود، علی علیه السلام روبه رویش قرار داشت و ما همراه او بودیم، به ناگاه حضرت رسول صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام اشاره کرد و فرمود: «یا علی نزدیک بیا!» وقتی نزدیک رفت، آن حضرت فرمود: «مشت خود را در مشت من بگذار!» پس مشت او را گرفت و فرمود: «یا علی! من و تو از یک درخت آفریده شدیم؛ من بن و ریشه آنم، تو شاخه آن و حسن و حسین جوانه های آن؛ هر کس خود را به یکی از آن جوانه ها بیاویزد، خدا او را وارد بهشت سازد.» - . امالی طوسی ۲ : ۲۲۳ -

**[ترجمه]

«۱۲۶»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنْ جَمَاعَةٍ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ زَکَرِیَّا عَنْ صُهَیْبِ بْنِ عَبَّادِ بْنِ صُهَیْبٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَنَا الشَّجَرَةُ وَ فَاطِمَةُ فَرْعُهَا وَ عَلِیٌّ لِقَاحُهَا وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ ثَمَرُهَا وَ أَغْصَانُ الشَّجَرَةِ ذَاهِبَةٌ عَلَی سَاقِهَا فَأَیُّ رَجُلٍ تَعَلَّقَ بِغُصْنٍ مِنْ أَغْصَانِهَا أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِهِ قِیلَ یَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ عَرَفْنَا الشَّجَرَةَ وَ فَرْعَهَا فَمَنْ أَغْصَانُهَا قَالَ عِتْرَتِی فَمَا مِنْ عَبْدٍ أَحَبَّنَا أَهْلَ الْبَیْتِ وَ عَمِلَ بِأَعْمَالِنَا وَ حَاسَبَ نَفْسَهُ قَبْلَ أَنْ

ص: ۶۹

۱- ۱. فضائل الشیعه ۱۵۶.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۲۲۳.

يُحَاسَبَ إِلَّا أَدْخَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الْجَنَّةَ(۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: حضرت صادق علیه السلام از پدرانش نقل کرد که حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «من درختم، فاطمه شاخه آن، علی لقاح (مایه باروری) آن و حسن و حسین میوه های آن و جوانه های درخت بر ساقه آن رواننـد.پس هر کس که به یکی از آن جوانه ها بچسبد، خداوند به رحمت خود او را به بهشت می برد.» گفته شد: «ای رسول خدا! خود درخت و شاخه اش را شناختیم، جوانه هایش چه کسانی اند؟» فرمود: «خاندان من. نیست کسی از بندگان خدا که ما خانـدان را دوست داشته باشد، به روش ما عمل کند و خویشتن را قبل از بازخواست (قیامت) محاسبه کند، مگر اینکه خداوند عزوجل او را وارد بهشت سازد.» - . امالی طوسی ۲ : ۲۲۴ -

**[ترجمه]

«۱۲۷»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنْ جَمَاعَةٍ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِیِّ عَنْ مُوسَی بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِیهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ خَالِهِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَیْنِ ابْنَیْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ عَنْ أَبِیهِمَا عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیهم السلام قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ إِلَی النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ یَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَسْتَطِیعُ فِرَاقَکَ وَ إِنِّی لَأَدْخُلُ مَنْزِلِی فَأَذْکُرُکَ فَأَتْرُکُ صَنِیعَتِی وَ أُقْبِلُ حَتَّی أَنْظُرَ إِلَیْکَ حُبّاً لَکَ فَذَکَرْتُ إِذَا کَانَ یَوْمُ الْقِیَامَهِ وَ أُدْخِلْتَ الْجَنَّهَ فَرُفِعْتَ فِی أَعْلَی عِلِّیِّینَ فَکَیْفَ لِی بِکَ یَا نَبِیَّ اللَّهِ فَنَزَلَ وَ مَنْ یُطِعِ اللَّهَ وَ الرَّسُولَ فَأُولئِکَ مَعَ الَّذِینَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ مِنَ النَّبِیِّینَ وَ الصِّدِّیقِینَ وَ الشُّهَداءِ وَ الصَّالِحِینَ وَ حَسُنَ أُولئِکَ رَفِیقاً(۲) فَدَعَا النَّبِیُّ الرَّجُلَ فَقَرَأَهَا عَلَیْهِ وَ بَشَّرَهُ بِذَلِکَ (۳).

**[ترجمه]امالی طوسی: حضرت زین العابدین علیه السلام از امام حسن و امام حسین علیه السلام پسران حضرت علی بن ابی طالب، از پدرشان علی علیه السلام نقل می کند که فرمود: «مردی از انصار به خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: «ای رسول خدا! من تاب جدایی تو را ندارم. وقتی در خانه ام یاد شما می کنم، کارم را رها می سازم و می آیم تا باز هم شما را زیارت کنم. هم اکنون در این فکرم که روز قیامت که تو در بالا بالاهای بهشت هستی، من چگونه به شما دست یابم؟» در همین اثنا بود که این آیه قرآن نازل شد: «وَ مَنْ یُطِعِ اللَّهَ وَ الرَّسُولَ فَأُولئِکَ مَعَ الَّذِینَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ مِنَ النَّبِیِّینَ وَ الصِّدِّیقِینَ وَ الشُّهَداءِ وَ الصَّالِحِینَ وَ حَسُنَ أُولئِکَ رَفِیقا»، {و آنان که خدا و رسول را اطاعت کنند، البتّه با کسانی که خدا به آنها لطف و عنایت کامل فرموده یعنی با پیمبران و صدیقان و شهیدان و نیکوکاران محشور خواهند شد و اینان (در بهشت) چه نیکو رفیقانی هستند.} - . سوره نساء / ۶۹ - پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله آن مرد را صدا زد، این آیه را بر او خواند و بدو مژده داد.» - . امالی طوسی ۲ : ۲۸۳ -

**[ترجمه]

«۱۲۸»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنْ جَمَاعَةٍ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ نَصْرٍ عَنْ مُوسَی بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ قَالَ: أَتَی رَجُلٌ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله فَقَالَ یَا رَسُولَ اللَّهِ رَجُلٌ یُحِبُّ مَنْ یُصَلِّی وَ لَا یُصَلِّی إِلَّا الْفَرِیضَةَ وَ یُحِبُّ مَنْ یَتَصَدَّقُ وَ لَا یَتَصَدَّقُ إِلَّا بِالْوَاجِبِ وَ یُحِبُّ مَنْ یَصُومُ وَ لَا یَصُومُ إِلَّا شَهْرَ رَمَضَانَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَ (۴).

**[ترجمه]امالی طوسی: مردی خدمت پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: «یا رسول اللّه! مردی است که نمازگزاران را دوست دارد و نماز نمی گزارد، مگر نمازهای واجب خویش را؛ صدقه دهندگان را دوست می دارد، ولی خودش بیش از مقدار واجب صدقه نمی دهد؛ و روزه داران را دوست دارد، ولی خود او غیر از ماه رمضان روزه نمی گیرد.» حضرت فرمودند: «هر فردی، با آن کس که او را دوست دارد (محشور می شود).» - . امالی طوسی ۲ : ۲۸۳ -

**[ترجمه]

«۱۲۹»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عُبْدُونٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الزُّبَیْرِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ رِزْقٍ الْغُمْشَانِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَا تَسْتَخِفُّوا بِشِیعَةِ عَلِیٍّ فَإِنَّ الرَّجُلَ مِنْهُمْ لَیُشَفَّعُ بِعَدَدِ رَبِیعَةَ وَ مُضَرَ(۵).

**[ترجمه]امالی طوسی: عبدالرّحمن گوید: از حضرت صادق شنیدم که می فرمود: «حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «شیعه علی علیه السلام را سبک نشمارید که یک مرد از آنها، به تعداد (افراد قبیله) ربیعه و مضر (که بسیار و بی شمارند) شفاعت می کند.» - . امالی طوسی ۲ : ۲۸۳ -

**[ترجمه]

«۱۳۰»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ رِزْقٍ عَنْ یَحْیَی بْنِ الْعَلَاءِ عَنْ

ص: ۷۰

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۲۲۴.

۲- ۲. النساء: ۶۹.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۲۳۴.

۴- ۴. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۲۳۴.

۵- ۵. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۲۸۳.

أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: دَخَلَ عَلِیٌّ علیه السلام عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ فِی بَیْتِ أُمِّ سَلَمَهَ فَلَمَّا رَآهُ قَالَ کَیْفَ أَنْتَ یَا عَلِیُّ إِذَا جُمِعَتِ الْأُمَمُ وَ وُضِعَتِ الْمَوَازِینُ وَ بَرَزَ لِعَرْضِ خَلْقِهِ وَ دُعِیَ النَّاسُ إِلَی مَا لَا بُدَّ مِنْهُ قَالَ فَدَمَعَتْ عَیْنُ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَا یُبْکِیکَ یَا عَلِیُّ تُدْعَی وَ اللَّهِ أَنْتَ وَ شِیعَتُکَ غُرّاً مُحَجَّلِینَ رِوَاءً مَرْوِیِّینَ مُبْیَاضَّهً وُجُوهُکُمْ وَ یُدْعَی بِعَدُوِّکَ مُسْوَادَّهً وُجُوهُهُمْ أَشْقِیَاءَ مُعَذَّبِینَ أَ مَا سَمِعْتَ إِلَی قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَی إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِکَ هُمْ خَیْرُ الْبَرِیَّهِ(۱) أَنْتَ وَ شِیعَتُکَ وَ الَّذِینَ کَفَرُوا بِآیَاتِنَا أُولئِکَ هُمْ شَرُّ الْبَرِیَّهِ عَدُوُّکَ یَا عَلِیُّ.

**[ترجمه]امالی طوسی: حضرت صادق علیه السلام فرمود:امیرالمؤمنین علیه السلام بر حضرت رسول صلی الله علیه و آله وارد شد. آن جناب در خانه امّ سلمه بود و چون علی علیه السلام را دید، فرمود: «یا علی! چگونه ای تو وقتی امّت ها گرد آیند و میزان ها(ی اعمال) گذاشته شود، و برآید (خداوند) برای عرضه شدن خلقش بر او و مردم را بخواند،بدانچه چاره ای از آن نیست.» (از این سخنان) چشم امیرالمؤمنین علیه السلام اشک آلود شد. حضرت فرمود: «یا علی! از چه چیز گریه می کنی؟به خدا تو و شیعه ات را با سر و پای سفید و نورانی، سیراب سیراب و باصورت های سفید می خوانند و دشمن تو را با صورت های سیاه، بدبخت و در عذاب می خوانند. آیا این گفتار خدا را نشنیدی؟ «إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِکَ هُمْ خَیْرُ الْبَرِیَّه»،{آنها که به خدا ایمان آوردند و نیکوکار شدند، بهترین اهل عالمند.} - . بینه / ۷ - (منظور از این آیه) تو و شیعیان تو هستند، و آنها که به آیات ما کافر شدند، آنها بدترین اهل عالمند (مقصود خداوند از این آیه) دشمن توست.» - . امالی طوسی -

**[ترجمه]

بیان

و الذین کفروا اختصار فی الآیه و نقل بالمعنی.

**[ترجمه]این جمله اخیر که فرمود «آنها که به آیات ما کافر شدند،آنان بدترین اهل عالمند»، مقداری از اول و آخر آیه ۶ سوره بیّنه است. پس گویا حضرت آیه را در اینجا مختصر فرموده و منظور بیان معنای آیه است.

**[ترجمه]

«۱۳۱»

سَعْدُ السُّعُودِ، لِلسَّیِّدِ بْنِ طَاوُسٍ قَالَ رَأَیْتُ فِی مُخْتَصَرِ تَفْسِیرِ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مَرْوَانَ حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَی النَّوْفَلِیُّ وَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْحُسَیْنِیُّ وَ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الْکَاتِبُ وَ مُحَمَّدُ بْنُ حُسَیْنٍ الْبَزَّازُ قَالُوا حَدَّثَنَا عِیسَی بْنُ مِهْرَانَ قَالَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَکَّارٍ الْهَمْدَانِیُّ عَنْ یُوسُفَ السَّرَّاجِ قَالَ حَدَّثَنِی أَبُو هُرَیْرَهَ الْعَمَّارِیُّ مِنْ وُلْدِ عَمَّارِ بْنِ یَاسِرٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ عَلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله طُوبی لَهُمْ وَ حُسْنُ مَآبٍ (۲) أَتَی الْمِقْدَادُ بْنُ الْأَسْوَدِ الْکِنْدِیُّ إِلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَا طُوبَی قَالَ شَجَرَهٌ فِی الْجَنَّهِ لَوْ سَارَ الرَّاکِبُ

الْجَوَادِ لَسَارَ فِی ظِلِّهَا مِائَهَ عَامٍ قَبْلَ أَنْ یَقْطَعَهَا وَرَقُهَا بُرُودٌ خُضْرٌ وَ زَهْرُهَا رِیَاضٌ صُفْرٌ وَ أَقْنَاؤُهَا سُنْدُسٌ وَ إِسْتَبْرَقٌ وَ ثَمَرُهَا جلل [حُلَلٌ] خُضْرٌ وَ صَمْغُهَا(۳)

زَنْجَبِیلٌ وَ عَسَلٌ وَ بَطْحَاؤُهَا یَاقُوتٌ أَحْمَرُ وَ زُمُرُّدٌ أَخْضَرُ وَ تُرَابُهَا مِسْکٌ وَ عَنْبَرٌ وَ حَشِیشُهَا زَعْفَرَانٌ یَنِیعٌ وَ أَلَنْجُوجٌ یَتَأَجَّجُ مِنْ غَیْرِ وَقُودٍ

ص: ۷۱

۱- ۱. البینه ۷ و ما بعدها مأخوذ من الآیه ۶:« إِنَّ الَّذِینَ کَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْکِتابِ وَ الْمُشْرِکِینَ فِی نارِ جَهَنَّمَ خالِدِینَ فِیها أُولئِکَ هُمْ شَرُّ الْبَرِیَّهِ».

۲- ۲. الرعد: ۲۹.

۳- ۳. ضمجها خ ل.

وَ يَتَفَجَّرُ مِنْ أَصْلِهَا السَّلْسَبِيلُ وَ الرَّحِيقُ وَ الْمَعِينُ فَظِلَّهَا مَجْلِسٌ مِنْ مَجَالِسِ شِيعَهِ عَلِيِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ يَجْمَعُهُمْ فَبَيْنَمَا هُمْ يَوْماً فِی ظِلِّهَا يَتَحَدَّثُونَ إِذْ جَاءَتْهُمُ الْمَلَائِكَهُ يَقُودُونَ نُجُباً قَدْ جُبِلَتْ مِنَ الْيَاقُوتِ لَمْ يُنْفَخْ فِيهَا الرُّوحُ مَزْمُومَهً بِسَلَاسِلَ مِنْ ذَهَبٍ كَأَنَّ وُجُوهَهَا الْمَصَابِيحُ نَضَارَهً وَ حُسْناً وَبَرُهَا حَشْوٌ أَحْمَرُ وَ مِرْعِزٌّ أَبْيَضُ مُخْتَلِطَانِ لَمْ يَنْظُرِ النَّاظِرُونَ إِلَی مِثْلِهَا حُسْناً وَ بَهَاءً ذُلُلٌ مِنْ غَيْرِ مَهَانَهٍ نُجُبٌ مِنْ غَيْرِ رِيَاضَهٍ عَلَيْهَا رحِال [رِحالٌ] أَلْوَانُهَا مِنَ الدُّرِّ وَ الْيَاقُوتِ مُفَضَّضَهً بِاللُّؤْلُؤِ وَ الْمَرْجَانِ صَفَائِحُهَا مِنَ الذَّهَبِ الْأَحْمَرِ مُلَبَّسَهً بِالْعَبْقَرِيِّ وَ الْأُرْجُوَانِ فَأَنَاخُوا تِلْكَ النَّجَائِبَ (۱)

إِلَيْهِمْ ثُمَّ قَالُوا لَهُمْ رَبُّكُمْ يُقْرِئُكُمُ السَّلَامَ فَتَزُورُونَهُ فَيَنْظُرُ إِلَيْكُمْ وَ يُحَيِّيكُمْ وَ يَزِيدُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَ سَعَتِهِ فَإِنَّهُ ذُو رَحْمَهٍ وَاسِعَهٍ وَ فَضْلٍ عَظِيمٍ قَالَ فَيَتَحَوَّلُ كُلُّ رَجُلٍ مِنْهُمْ عَلَی رَاحِلَتِهِ فَيَنْطَلِقُونَ صَفّاً وَاحِداً مُعْتَدِلًا لَا يُفَوِّتُ مِنْهُمْ شَیْ ءٌ شَيْئاً وَ لَا يُفَوِّتُ أُذُنُ نَاقَهٍ نَاقَتَهَا وَ لَا بَرَكَهُ نَاقَهٍ بَرَكَتَهَا وَ لَا يَمُرُّونَ بِشَجَرَهٍ مِنْ شَجَرِ الْجَنَّهِ إِلَّا أَتْحَفَتْهُمْ بِثِمَارِهَا وَ رَحَلَتْ لَهُمْ مِنْ طَرِيقِهِ كَرَاهِيَهً لِأَنْ تَنْثَلِمَ طَرِيقَتُهُمْ وَ أَنْ يُفَرَّقَ بَيْنَ الرَّجُلِ وَ رَفِيقِهِ فَلَمَّا رُفِعُوا إِلَی الْجَبَّارِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَی قَالُوا رَبَّنَا أَنْتَ السَّلَامُ وَ مِنْكَ السَّلَامُ وَ لَكَ يَحِقُّ الْجَلَالُ وَ الْإِكْرَامُ قَالَ فَقَالَ أَنَا السَّلَامُ وَ مِنِّی السَّلَامُ وَ لِی يَحِقُّ الْجَلَالُ وَ الْإِكْرَامُ فَمَرْحَباً بِعِبَادِیَ الَّذِينَ حَفِظُوا وَصِيَّتِی فِی أَهْلِ بَيْتِی وَ رَاعُوا حَقِّی وَ خَلَّفُونِی بِالْغَيْبِ وَ كَانُوا مِنِّی عَلَی كُلِّ حَالٍ مُشْفِقِينَ قَالُوا أَمَا وَ عِزَّتِكَ وَ جَلَالِكَ مَا قَدَرْنَاكَ حَقَّ قَدْرِكَ وَ مَا أَدَّيْنَا إِلَيْكَ كُلَّ حَقِّكَ فَأْذَنْ لَنَا بِالسُّجُودِ قَالَ لَهُمْ رَبُّهُمْ عَزَّ وَ جَلَّ إِنِّی قَدْ وَضَعْتُ عَنْكُمْ مَئُونَهَ الْعِبَادَهِ وَ أَرَحْتُ لَكُمْ أَبْدَانَكُمْ فَطَالَمَا أَنْصَبْتُمْ لِیَ الْأَبْدَانَ وَ عَنِتُّمْ لِیَ الْوُجُوهَ فَالْآنَ أَفْضَيْتُمْ إِلَی رُوحِی وَ رَحْمَتِی فَاسْأَلُونِی مَا شِئْتُمْ وَ تَمَنَّوْا عَلَیَّ أُعْطِكُمْ أَمَانِيَّكُمْ وَ إِنِّی لَمْ أَجْزِكُمُ الْيَوْمَ بِأَعْمَالِكُمْ وَ لَكِنْ بِرَحْمَتِی وَ كَرَامَتِی وَ طَوْلِی وَ عَظِيمِ شَأْنِی وَ

۱- ۱. البخاتی خ ل.

بِحُبِّكُمْ أَهْلَ بَيْتِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله.

فَلَمْ يَزَالُوا يَا مِقْدَادُ مُحِبِّی عَلِيِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ فِی الْعَطَايَا وَ الْمَوَاهِبِ حَتَّی إِنَّ الْمُقَصِّرَ مِنْ شِيعَتِهِ لَيَتَمَنَّی فِی أُمْنِيَّتِهِ مِثْلَ جَمِيعِ الدُّنْيَا مُنْذُ خَلَقَهَا اللَّهُ إِلَی يَوْمِ الْقِيَامَهِ قَالَ لَهُمْ رَبُّهُمْ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی لَقَدْ قَصَّرْتُمْ فِی أَمَانِيِّكُمْ وَ رَضِيتُمْ بِدُونِ مَا يَحِقُّ لَكُمْ فَانْظُرُوا إِلَی مَوَاهِبِ رَبِّكُمْ فَإِذَا بِقُبَابٍ وَ قُصُورٍ فِی أَعْلَی عِلِّيِّينَ مِنَ الْيَاقُوتِ الْأَحْمَرِ وَ الْأَخْضَرِ وَ الْأَبْيَضِ وَ الْأَصْفَرِ يَزْهَرُ نُورُهَا فَلَوْ لَا أَنَّهُ مُسَخَّرٌ مُسَخَّدٌ إِذاً لَلَمَعَتِ الْأَبْصَارُ مِنْهَا فَمَا كَانَ مِنْ تِلْکَ الْقُصُورِ مِنَ الْيَاقُوتِ مَفْرُوشٌ بِالسُّنْدُسِ الْأَخْضَرِ وَ مَا كَانَ مِنْهَا مِنَ الْيَاقُوتِ الْأَبْيَضِ فَهُوَ مَفْرُوشٌ بِالرِّيَاطِ الصُّفْرِ مَبْثُوثَهٌ بِالزَّبَرْجَدِ الْأَخْضَرِ وَ الْفِضَّهِ الْبَيْضَاءِ وَ الذَّهَبِ الْأَحْمَرِ قَوَاعِدُهَا وَ أَرْكَانُهَا مِنَ الْجَوْهَرِ يُنَوِّرُ مِنْ أَبْوَابِهَا وَ أَعْرَاضِهَا نُورٌ شُعَاعُ الشَّمْسِ عِنْدَهُ مِثْلُ الْكَوْكَبِ الدُّرِّيِّ فِی النَّهَارِ الْمُضِی ءِ وَ إِذَا عَلَی بَابِ كُلِّ قَصْرٍ مِنْ تِلْکَ الْقُصُورِ جَنَّتَانِ مُدْهامَّتانِ فِيهِما مِنْ كُلِّ فاكِهَهٍ زَوْجانِ فَلَمَّا أَرَادُوا الِانْصِرَافَ إِلَی مَنَازِلِهِمْ حُوِّلُوا عَلَی بَرَاذِينَ مِنْ نُورٍ بِأَيْدِی وِلْدَانٍ مُخَلَّدِينَ بِيَدِ كُلِّ وَلِيدٍ مِنْهُمْ حَكَمَهُ بِرْذَوْنٍ مِنْ تِلْکَ الْبَرَاذِينِ لُجُمُهَا وَ أَعِنَّتُهَا مِنَ الْفِضَّهِ الْبَيْضَاءِ وَ أَثْفَارُهَا مِنَ الْجَوَاهِرِ فَإِذَا دَخَلُوا مَنَازِلَهُمْ وَجَدُوا الْمَلَائِكَهَ يُهَنِّئُونَهُمْ بِكَرَامَهِ رَبِّهِمْ حَتَّی إِذَا اسْتَقَرَّ قَرَارُهُمْ قِيلَ لَهُمْ هَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَكُمْ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ رَبَّنَا رَضِينَا فَارْضَ عَنَّا قَالَ بِرِضَایَ عَنْكُمْ وَ بِحُبِّكُمْ أَهْلَ بَيْتِ نَبِيِّی حَلَلْتُمْ دَارِی وَ صَافَحْتُمُ الْمَلَائِكَهَ فَهَنِيئاً هَنِيئاً عَطاءً غَيْرَ مَجْذُوذٍ لَيْسَ فِيهِ تَنْغِيصٌ فَعِنْدَهَا قَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ إِنَّ رَبَّنا لَغَفُورٌ شَكُورٌ الَّذِی أَحَلَّنا دارَ الْمُقامَهِ مِنْ فَضْلِهِ لا يَمَسُّنا فِيها نَصَبٌ وَ لا يَمَسُّنا فِيها لُغُوبٌ قَالَ لَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ النَّوْفَلِيُّ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَی قَالَ لَنَا عِيسَی بْنُ مِهْرَانَ قَرَأْتُ هَذَا الْحَدِيثَ يَوْماً عَلَی قَوْمٍ مِنْ أَصْحَابِ الْحَدِيثِ فَقُلْتُ أَبْرَأُ إِلَيْكُمْ مِنْ عُهْدَهِ الْحَدِيثِ فَإِنَّ يُوسُفَ السَّرَّاجَ لَا أَعْرِفُهُ فَلَمَّا كَانَ مِنَ اللَّيْلِ رَأَيْتُ فِی مَنَامِی كَأَنَّ إِنْسَاناً جَاءَنِی وَ مَعَهُ كِتَابٌ وَ فِيهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ مِنْ مَحْمُودِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ وَ حَسَنِ بْنِ الْحُسَيْنِ وَ

يَحْيَى بْنِ الْحَسَنِ الْقَزَّازِ وَ عَلِيِّ بْنِ الْقَاسِمِ الْكِنْدِيِّ مِنْ تَحْتِ شَجَرَهِ طُوبَى وَ قَدْ أَنْجَزَ لَنَا رَبُّنَا مَا وَعَدَنَا فَاحْتَفِظْ بِمَا فِي يَدَيْکَ مِنْ هَذِهِ الْآيَهِ فَإِنَّکَ لَمْ تَقْرَأْ مِنْهَا كِتَاباً إِلَّا أَشْرَقَتْ لَهُ الْجَنَّهُ(۱).

**[ترجمه]سعد السعود: حضرت صادق علیه السلام از پدرانش، ازامیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام نقل می کندکه فرمود: «وقتی این آیه بر پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله نازل شد: «طُوبی لَهُمْ وَ حُسْنُ مَآب»، {خوشا بر احوال و مقام نیکوی آنها} - . رعد / ۲۹ - ، مقداد بن اسود کندی نزد حضرت رسول صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: «یا رسول اللّه! طوبی (که ترجمه آن «خوشا» است) در این آیه شریفه چه معنی دارد؟» فرمود: «درختی است در بهشت که اگر یک سوار تیزتک صد سال در سایه آن درخت راه برود، هنوز سایه آن را تمام نمی کند. برگ آن درخت بردهای سبز است - . برد پارچه مخصوصی است که یکنوع آن را در یمن می بافند و برد یمنی معروف است. - و گلش، بستان های زرد و خوشه های آن، حریر و دیباست و میوه آن، حلّه های سبز و صمغ (شیره) آن درخت، زنجبیل و عسل است، دشت اطراف آن از یاقوت سرخ و زمرّد سبز و خاک آن، مشک و عنبر است و گیاهش، زعفران رسیده و عود است که بی افروختن، برافروزد. از بن آن درخت (چشمه) «سلسبیل» - . سلسبیل چشمه ای است که آب آن روان و لذیذ است. - و «رحیق» - . رحیق شراب است و معین نام چشمه دیگری است. - و «معین» می جوشد و سایه آن درخت، مجلس شیعیان علی بن ابی طالب است که گرد هم جمع می شوند .یکی از روزها که شیعیان در سایه آن درخت نشسته اند و با یکدیگر مشغول گفتگو هستند، ناگهان فرشتگانی از راه می رسند که مهار چند شتر نجیب را در دست دارند؛ شترانی که از یاقوت آفریده شده و هنوز جان در آنها دمیده نشده. مهار آنها زنجیرهایی از طلاست و صورت های آنها از شدت طراوت و زیبایی، گویی همچون چراغ روشن است. پشم آنها لایه سرخ و کرک سفید زیر موی بز است که به هم درآمیخته اند. تا کنون در زیبایی و عظمت نظیر آن را ندیده اند؛ رامند بی آنکه خوار باشند؛ و نجیبند بی آنکه تربیت شده باشند. زینت هایی بر آنها نهاده شده به رنگ درّ و یاقوت که با لؤلؤ و مرجان نقره کاری شده اند. رویه آنها از طلای سرخ است، با روپوش عبقری و ارغوان. آن شتران را نزد آنان بخوابانند و سپس به آنها گویند: «پروردگار شما به شما سلام می رساند. به زیارت او بروید تا به شما بنگرد، به شما خوشامد گوید و فضل و رحمتش را بر شما بیفزاید، چون او صاحب رحمت واسعه و فضل بزرگ است.» فرمود: «آنگاه آنها به صورت یک صف منظّم که هیچ کدام عقب و جلو نباشند و حتی گوش ها و سینه های شترها هم در یک میزان و یک خط مستقیم قرار دارند، هر کدام از آنها بر مرکب خود سوار می شوند.آنها از مقابل هر درخت بهشتی که می گذرند، آن درخت از میوه های خود به آنها پیشکش می کند و از سر راه آنها دور می شود تا مبادا وجود آنها باعث شود که راه آنها پیچ و خم پیدا کند و آنها یکدیگر را گم کنند و بین یاران جدایی افتد.

چون به آستان حضرت جبّار تبارک و تعالی برآیند، گویند: «پروردگارا! تویی سلام و از توست سلام و جلالت و بزرگواری شایسته توست!» خداوند جواب می دهد: «من سلامم و سلام از من است و جلال و بزرگواری مرا سزد. خوشا به حال بندگان من که وصیت مرا در خاندان من حفظ کردند، حق مرا رعایت کردند، در غیاب جانشین من بودند و در هر حال از من هراسان و نگران بودند.»

گویند: «به عزّت و جلالت سوگند ما قدر تو را ندانستیم و تمام حق تو را ادانکردیم. به ما اجازه بده تو را سجده کنیم!» پروردگارشان می فرماید: «من زحمت بندگی را از شما برداشتم و بدن های شما را آسایش دادم، چه مدت طولانی که شما

بدن های خود را برای (عبادت) من رنج دادید و چهره هاتان را برایم بر خاک نهادید و هم اکنون به لطف و مهر من رسیدید. پس هر چه می خواهید از من بخواهید و آرزو کنید بر من تا آرزوهایتان را بدهم، زیرا امروز من پاداش کردار شما را نمی دهم، بلکه به اندازه مهر و کرامت و بخشش و مقام بزرگم و به اندازه دوستی شما با خاندان پیغمبر صلی الله علیه و آله به شما بدهم.

ای مقداد! از آن به بعد دوستان علی علیه السلام در عطاها و بخشش های حقند، تا آنجا که کمترین فرد شیعه آرزو می کند مثل تمام دنیا را از اول آفرینش تا روز قیامت، و پروردگارشان می فرماید: «در آرزوهایتان کوتاهی کردید و به آنچه که کمتر از شایستگی شما بود راضی شدید و هم اکنون بنگرید بخشش های پروردگار خود را!» ناگاه گنبدها و قصرهایی در اعلی علیّین (بالا بالاهای) بهشت می بینند از یاقوت سرخ و سبز و زرد که نور آنها می درخشد، به طوری که اگر نه این بود که آن نور کنترل شده (و از نظر رنگ های مختلف آن) در هم و تو در توست، برقروشنایی آن قصرها، دیده ها را سفید می کرد و می برد.

از این قصرها آنها که از یاقوت است، با سندس (حریر) سبز فرش شده و آنها که از یاقوت سفید است، فرش یکپارچه نازک زرد دارد که بر زبرجد سبز و نقره سفید و طلای سرخ گسترده شده. پایه ها و ستون های قصرها از گوهر است. از درها و دیوارهای آن قصرها نوری می درخشد که نور شعاع آفتاب، در برابر آن همچون نور ستاره درخشانی است در روز روشن. جلوی در هر کدام از این قصرها، دو بوستان سرسبز قرار دارد، با درخت های سر به هم کشیده که از شدت سبزی میل به سیاهی می زند و در آن دو بوستان از هر میوه ای دو جفت (و دو گونه) وجود دارد.

و چون خواهند به منزل های خود بازگردند، بر مرکب های نیرومندی از نورسوار شوند که (مهار آنها) به دست پسران زیبای جاوید است. در دست هر کدام از آنها دهنه یکی از آن مرکب هاست که مهار و افسار آن از نقره سفید است و پاردم آن از جواهر. وقتی به منزل هایشان وارد شوند، فرشتگانکرامت خدا نسبت به آنان رابه آنها تبریک و تهنیت می گویند. وقتیدر محل خود قرار گیرند،از آنها پرسیده می شود: «آیا وعده خدا را درباره خود درست یافتید؟» گویند: «بلی، ای پروردگار ما!ما خشنودیم، تو نیز از ما خشنود باش.»به آنها خطاب می شود: «به جهت خشنودی ام از شما و دوستی شما با خاندان پیامبر من، به خانه من درآمدید و با فرشته ها دست دادید. پس گوارا باد شما را! گوارا باد بخشش نابریدنی بی کدورت!» در این هنگام می گویند: «حمد و ستایش مر خدایی را که اندوه را از ما برد. همانا خدای ما بسیار آمرزنده و قدر دان است که به فضل و کرم خویش، ما را به خانه همیشگی درآورد؛ خانه ای که در آن رنج و خستگی نخواهیم دید.»

ابو محمد نوفلی احمد بن محمد بن موسی، از قول عیسی بن مهران برای ما نقل کرد که روزی این روایت را برای جمعی از اهل حدیث خواندم و اضافه کردم که من درست بودن این حدیث را تضمین نمی کنم، زیرا یوسف سرّاج را که راوی حدیث است نمی شناسم. چون شب شد و خوابیدم، در خواب دیدم گویا انسانی به سوی من آمد و در دست او نامه ای بود که در آن نوشته بود: « بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ. از محمود فرزند ابراهیم و حسن پسر حسین و یحیی پسر حسن قزّاز و علی فرزند قاسم کندی از زیر (سایه) درخت طوبی. خدا وعده خود را درباره ما وفا کرد، این آیه را که در دست داری حفظ کن، زیرا تو از آن (آیه) نامه نخواندی، مگر اینکه بهشت از آن (خواندن) بدرخشد و نورانی شود. - . سعد السعود: ۱۰۹ -

**[ترجمه]

بیان

و أقناؤها بالقاف جمع قنو بالكسر و الضم و هو من النخل بمنزله العنقود من العنب و فی بعض النسخ بالفاء أی عرصاتها و هی غیر مناسبه و فی بعضها أفنانها بالنونین جمع الفنن محركه و هو الغصن و فی القاموس ینع الثمر كمنع و ضرب حان قطافه كأینع و الیانع الأحمر من كل شی ء و الثمر الناضج كالینیع و قال یلنجوج و یلنجج و ألنجج و الألنجوج عود البخور و قال الأجیج تلهب النار كالتأجج و قال النجیب و كهمزه الكریم الحسیب و الجمع أنجاب و نجباء و نجب و ناقه نجیب و نجیبه و الجمع نجائب.

و قال المرعز و المرعزی و یمد إذا خفف و قد تفتح المیم فی الكل الزغب الذی تحت شعر العنز و قال عبقر موضع كثیر الجن و قریه ثیابها فی غایه الحسن و العبقری الكامل من كل شی ء و السید و ضرب من البسط.

و قال البیضاوی العبقری منسوب إلی عبقر تزعم العرب أنه اسم بلد الجن فینسبون إلیه كل شی ء عجیب و فی القاموس الأرجوان بالضم الأحمر و ثیاب حمر و صبغ أحمر و الحمره و أحمر أرجوانی قانئ و قال البرك أی بالفتح الصدر كالبركه بالكسر.

**[ترجمه]«أقناء» به قاف، جمع «قنو» به کسر و ضمّ است و آن «قنو» از درخت خرما، به منزله خوشه انگور است و در بعضی از نسخه ها به جای اقناء،«افناء» با فاء نوشته شده، به معنی عرصه ها، یعنی حیات و صحن منزل. ولی مناسب با جملات دیگر روایت نیست.و در بعضی از نسخه ها «افنان» با دو نون، جمع «فنن» با حرکت فا و نون به معنی شاخه است.

در قاموس گوید «ینع الثمر» بر وزن منع و ضرب، یعنی وقت چیدن میوه فرا رسیده و «اینع» هم به همین معنی است و «یانع» مثل «ینیع»، هر چیز سرخ و همچنین میوه رسیده را گویند. و گوید «یلنجوج» و «یلنجج» و «النجج» و «النجوج» به معنی عود است که آن را دود می کنند. و گوید «اجیج» مثل «تاجج»، شعله ور شدن آتش است و نجیب بزرگ با شخصیت را گویند و جمع نجیب،«انجاب» و «نجباء» و «نجب» است و نجیب صفت شتر هم می شود.می گویند شتر نجیب یا نجیبه و جمع نجیبه، نجائب است.

و گوید «مرعز» و «مرعزی» - که اگر یاء مرعزی را بدون تشدید بخوانند احتیاج به مدّ دارد، به کسر میم است و گاهی هم در همه اینها میم مفتوح است، کرک زیر موی بز ماده را گویند. و گوید «عبقر» جایی است پر از جنّ و دهی که لباس بسیار زیبا دارد و عبقری هر چیز کامل و نیز سیّد و نوعی از فرش را گویند. بیضاوی گوید عبقری منسوب به عبقر است و عرب گمان می کند عبقر اسم شهر جنّ است، از آن جهت هر چیز شگفت آوری را به عبقر و شهر جنّ ها نسبت می دهند .

در قاموس گوید «ارجوان» به ضم همزه به معنی سرخ و لباس سرخ و رنگ سرخ و سرخی را می گویند و «احمر ارجوانی» یعنی سرخ پر رنگ، و «برگ» به فتح باء، مثل برکه به کسر باء سینه است.

**[ترجمه]

و أقول

الظاهر أن المراد بقوله لا يفوت منهم شى ء شيئا أى لا يسبق جزء من كل منها جزءا من الأخرى فهو لبيان اعتدال الصفوف و ضمير ذوى العقول على المجاز لتشريفها مع أنه لا استبعاد فى كونها من ذوى العقول و قوله ناقتها المراد بها الناقه التى معها قال فى المصباح فاته فلان بذراع سبقه بها و فى القاموس المسخد كمعظم الخاثر النفس و المصفر الثقيل المورم و سخد ورق الشجر بالضم تسخيدا ندى و ركب بعضه بعضا و قال لمع البرق بالشى ء ذهب.

و قال الريطه كل ملاءه غير ذات لفقين كلها نسج واحد و قطعه واحده و كل

ص: ۷۴

۱- ۱. سعد السعود ص ۱۰۹.

ثوب لين رقيق و الجمع ريط و رياط مُدْهامَّتانِ قال البيضاوى خضراوان تضربان إلى السواد من شده الخضره زَوْجانِ أى صنفان غريب و معروف أو رطب و يابس و الحكمه محركه ما أحاط بحنكى الفرس من لجامه و فيها العذاران و قال الثفر بالتحريك السير فى مؤخر السرج و قد يسكن و تنغيص العيش تكديره.

**[ترجمه]ظاهر آن است كه مقصود پيغمبر اكرم صلى الله عليه و آله از اين فرمايش «لا ـ يفوّت منهم شى ء شيئا»يعنى هيچ جزئى از هر كدام از آن شتران، از جزء شتر ديگر پيشى نمى گيرد و جلو نمى افتد، و اين عبارت براى اين است كه منظّم بودن صفوف آنها را بيان فرمايد.نيز ضمير «هم» گر چه براى ذوى العقول و انسان هاست، امّا در اين عبارت، به خاطر عظمت شترهاى بهشتى،مجازا در مورد شترها استعمال شده، گرچه بعيد نيست كه شترهاى بهشت نيز مثل انسان ها صاحب عقل باشند و «ناقتها»يعنى شترى كه با آن شتر هست (پس «و لا ـ يفوت اذن ناقه ناقتها» يعنى هيچ گوش شترى از شتر ديگرى كه با او راه مى رود، جلو نمى افتد).

در مصباح گويد «فاته فلان بذراع» يعنى «فلانى به ميزان يك ذراعاز او سبقت گرفت.» قاموس گويد «مسخّد» بر وزن معظّم، به معنى سخت جان و زرد شده و سنگين و باردار است و «سخّد ورق الشجر» به ضمّ سين، يعنى برگ درخت مرطوب شد و بعضى از آن سوار بعض ديگر شد. و «لمع البرق بالشى ء» يعنى برق آن چيز را برد.

و نيز گويد «ريطه» ملحفه (چادر) يك قطعه است كه تمام آن يكسره بافته شده باشد و هر لباس نرم و لطيف و نازكى را نيز گويند. جمع «ريطه»،«ريط» و «رياط» است.

در تفسير كلمه «مُدْهامَّتانِ» بيضاوى مى گويد: دو بوستان سبزى كه از شدّت سبزى ميل به سياهى پيدا كرده اند.«زَوْجانِ» يعنى دو صنف معروف و غير معروف يا تر و خشك.«حكمه» با حركت ح و ك و م، آن مقدار از مهار و افسار اسب را گويند كه اطراف دهان و دو طرف صورت او را احاطه كرده. «ثفر» به حركت ثاء و فاء، آن بند آخر زين را گويند (كه زير دم چهار پا بسته مى شود) و به سكون فاء نيز خوانده شده.«تنغيص العيش» يعنى تيره كردن و آشفته ساختن زندگى .

**[ترجمه]

الروايه كانت سقيمه فصححتها من سائر المواضع بحسب الإمكان وَ اللَّهُ الْمُسْتَعانُ.

**[ترجمه]اصل اين روايت نامنظم بود و من بر حسب امكان و قدرت خويش با استفاده از ديگر موارد او را تصحيح كردم.

**[ترجمه]

«۱۳۲»

ما، [الأمالى] للشيخ الطوسى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عُبْدُونٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ رِزْقٍ عَنْ مِهْزَمِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: إِذَا أَنْتَ أَحْصَيْتَ مَا عَلَى الْأَرْضِ مِنْ شِيعَةِ

عَلِيٍّ علیه السلام فَلَسْتَ تُلَاقِی إِلَّا مَنْ هُوَ حَطَبٌ لِجَهَنَّمَ إِنَّهُ لَیُنْعَمُ عَلَی أَهْلِ خِلَافِکُمْ بِجِوَارِکُمْ إِیَّاهُمْ وَ لَوْ لَا مَا عَلَی الْأَرْضِ مِنْ شِیعَهِ عَلِیٍّ علیه السلام مَا نَظَرْتَ إِلَی غَیْثٍ أَبَداً إِنَّ أَحَدَکُمْ لَیَخْرُجُ وَ مَا فِی صَحِیفَتِهِ حَسَنَهٌ فَیَمْلَؤُهَا اللَّهُ لَهُ حَسَنَاتٍ قَبْلَ أَنْ یَنْصَرِفَ وَ ذَلِکَ أَنَّهُ یَمُرُّ بِالْمَجْلِسِ وَ هُمْ یَشْتِمُونَنَا فَیُقَالُ اسْکُتُوا هَذَا مِنَ الْفُلَانِیَّهِ فَإِذَا مَضَی عَنْهُمْ شَتَمُوهُ فِینَا(۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: مهزوم بن ابی برده گوید: از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: «اگر تمام شیعیان علی علیه السلام را که روی زمین زندگی می کنند بشماری (و کنار بگذاری)، بعد از آن به هر کس برخوردی، هیزم جهنّم است. همانا مخالفین، شما را به خاطر همسایگی با شما روزی می دهند و اگر از شیعیان علی علیه السلام کسی روی زمین نبود، هیچ گاه باران نمی دیدی. گاهی یکی از شماها (از خانه اش) بیرون می رود، در حالی که در نامه عمل او کار خوبی نیست، ولی قبل از اینکه بازگردد، خداوند نامه او را پر از حسنه می سازد، به خاطر اینکه در مسیر خود به مجلسی برمی خورد که جمعی در آن مجلس، ما را دشنام می دهند و تا او را می بینند، به یکدیگر می گویند: «ساکت شوید! این از فلانی هاست!» و وقتی او از آنها دور شد، (پشت سر) دشنامش می دهند در راه دوستی ما.» - . امالی طوسی ۲ : ۲۸۷ -

**[ترجمه]

«۱۳۳»

مِشْکَاهُ الْأَنْوَارِ، عَنْ رَبِیعَهَ بْنِ نَاجِدٍ قَالَ سَمِعْتُ عَلِیّاً علیه السلام یَقُولُ: إِنَّمَا مَثَلُ شِیعَتِنَا مَثَلُ النَّحْلِ فِی الطَّیْرِ لَیْسَ شَیْ ءٌ مِنَ الطَّیْرِ إِلَّا وَ هُوَ یَسْتَضْعِفُهَا وَ لَوْ أَنَّ الطَّیْرَ تَعْلَمُ مَا فِی أَجْوَافِهَا مِنَ الْبَرَکَهِ لَمْ تَفْعَلْ بِهَا ذَلِکَ (۲).

**[ترجمه]مشکاه الانوار: ربیعه بن ناجد گوید: از حضرت علی علیه السلام شنیدم که می فرمود: «مَثَل شیعیان ما مَثَل زنبور عسل است در بین پرندگان.تمام پرنده ها او را ضعیف می شمارند، ولی اگر می دانستند چه برکتی در درون اوست، با او چنین نمی کردند.» - . مشکاه الانوار : ۶۳ -

**[ترجمه]

أَقُول

قَالَ ابْنُ أَبِی الْحَدِیدِ فِی شَرْحِ النَّهْجِ رَوَی جَعْفَرٌ الْأَحْمَرُ عَنْ مُسْلِمٍ الْأَعْوَرِ عَنْ حَبَّهَ الْعُرَنِیِّ قَالَ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام. مَنْ أَحَبَّنِی کَانَ مَعِی أَمَا إِنَّکَ لَوْ صُمْتَ الدَّهْرَ کُلَّهُ وَ قُمْتَ اللَّیْلَ کُلَّهُ ثُمَّ قُتِلْتَ بَیْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ أَوْ قَالَ بَیْنَ الرُّکْنِ وَ الْمَقَامِ لَمَا بَعَثَکَ اللَّهُ إِلَّا مَعَ هَوَاکَ بَالِغاً مَا بَلَغَ إِنْ فِی جَنَّهٍ فَفِی جَنَّهٍ وَ إِنْ فِی نَارٍ فَفِی نَارٍ.

**[ترجمه]ابن ابی الحدید در شرح نهج البلاغه گوید: جعفر احمر از مسلم اعور، از حبّه عرنی روایت کرده که حضرت علی علیه السلام فرمود: «هر کس مرا دوست دارد با من است. آگاه باش که اگر تمام عمر دنیا را روزه بگیری و تمام شب را برابر خدا بایستی و بین صفا و مروه (یا فرمود: «بین رکن و مقام (در راه خدا)») کشته شوی، خداوند تو را برنینگیزد مگر با آنچه که آن را دوست داری، هر چه باشد، اگر آنچه دوست داری در بهشت باشد، در بهشت و اگر در دوزخ باشد، در دوزخی.»

**[ترجمه]

بیان

مع هواک أی مع من تهواه و تحبه فإن کان هو فی الجنه فأنت

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۲۸۷.

۲- ۲. مشکاه الأنوار: ۶۳.

معه فی الجنه و إن کان فی النار فأنت معه فی النار.

**[ترجمه]«مع هواک» یعنی بـا کسـی که می خواهی و دوسـتش داری، پس اگر او در بهشت بود، تو بـا او در بهشت خواهی بود و اگر در دوزخ بود، تو با او در آتشی.

**[ترجمه]

«۱۳۴»

الْعِلَلُ، لِمُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ: الْعِلَّهُ فِی شِیعَهِ آلِ مُحَمَّدٍ أَنَّهُمْ مِنْهُمْ أَنَّ کُلَّ مَنْ وَالَی قَوْماً فَهُوَ مِنْهُمْ وَ إِنْ لَمْ یَکُنْ مِنْ جِنْسِهِمْ وَ ذَلِکَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ یا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَکْثَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ وَ قالَ أَوْلِیاؤُهُمْ مِنَ الْإِنْسِ (۱) فَالْجِنُّ بِخِلَافِ الْإِنْسِ لَکِنَّهُمْ لَمَّا وَالَوْهُمْ نَسَبَهُمُ اللَّهُ إِلَیْهِمْ فَکَذَلِکَ کُلُّ مَنْ تَوَالَی آلَ مُحَمَّدٍ فَهُوَ مِنْهُمْ.

**[ترجمه]علـل الشـرائع: محمـد بـن علی بن ابراهیم گویـد: فلسـفه اینکه شـیعه آل محمّـد صـلی الله علیه و آله از آن خانـدان است،این است که هر کس قومی را دوست بـدارد از آنهـاست، ولو از جنس و قبیله آنهـا نباشـد. خداونـد عزوجل می فرمایـد: «(روز قیامت) به شـیاطین خطاب شود که ای گروه جن! شـما بر انسانی فزونی یافتیـد در آن حال دوسـتداران شـیاطین از جنس بشر گویند - . انعام / ۱۲۸ - با اینکه پریان غیر از انسان ها و افرادبشـرند، ولی چون انسان ها آنها را دوست می دارند، خداوند اینان را به آنها نسبت داده است. بنابراین هر کس که آل محمد صلی الله علیه و آله را دوست دارد نیز از آنها خواهد بود.» - . علل الشرائع -

**[ترجمه]

«۱۳۵»

وَ مِنْهُ، قَالَ: الْعِلَّهُ فِی أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ وَ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ صلوات الله علیهما هُمَا الْوَالِدَانِ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ اعْبُدُوا اللَّهَ وَ لا تُشْرِکُوا بِهِ شَیْئاً وَ بِالْوالِدَیْنِ إِحْساناً(۲) قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام هُمَا رَسُولُ اللَّهِ وَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمَا وَ الْعِلَّهُ فِی أَنَّ الشِّیعَهَ کُلَّهُمْ أَیْتَامٌ أَنَّ هَذَیْنِ الْوَالِدَیْنِ قَدْ قُبِضَا عَنْهُمْ وَ الْعِلَّهُ فِی اسْمِ فَاطِمَهَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهَا أَنَّ اللَّهَ فَطَمَ بِهَا شِیعَتَهَا مِنَ النَّارِ.

**[ترجمه]علل الشـرائع: و نیز گوید: علت اینکه حضرت رسول صلی الله علیه و آله و حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام دو پدر هسـتند (برای امت)،این است که خداونـد می فرمایـد: «وَ اعْبُـدُوا اللَّهَ وَ لا تُشْـرِکُوا بِهِ شَـیْئاً وَ بِالْوالِـدَیْنِ إِحْساناً»، {خدای یکتا را بپرستیـد و هیـچ چیز را شـریک وی نگیریـد و نسبت به والـدین نیکی و مهربانی کنیـد.} - . نساء / ۳۶ - حضـرت صادق علیه السـلام فرمود: «منظور از والدین، حضرت رسول و حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام است، چون شیعیان این دو پدر را از دست داده اند بدین جهت یتیم هسـتند و حضـرت زهرا علیها السـلام را فاطمه نامیدند، زیرا خداوند به وسـیله او شیعیان او را از آتش جدا کرده.» - . علل الشرائع -

**[ترجمه]

«۱۳۶»

كِتَابُ الْمُسَلْسَلَاتِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ قَالَ حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ زِيَادِ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ حَدَّثَنِي أَبُو الْقَاسِمِ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِيُّ الْعُرَيْضِيُّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ خَلِيلٍ قَالَ أَخْبَرَنِي عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ الْأَهْوَازِيُّ قَالَ حَدَّثَنِي بَكْرُ بْنُ أَحْنَفَ قَالَ حَدَّثَتْنَا فَاطِمَةُ بِنْتُ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا عليه السلام قَالَتْ حَدَّثَتْنِي فَاطِمَةُ وَ زَيْنَبُ وَ أُمُّ كُلْثُومٍ بَنَاتُ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عليهما قُلْنَ حَدَّثَتْنَا فَاطِمَةُ بِنْتُ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهما السلام قَالَتْ حَدَّثَتْنِي فَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام قَالَتْ حَدَّثَتْنِي فَاطِمَةُ بِنْتُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليهم السلام قَالَتْ حَدَّثَتْنِي فَاطِمَةُ وَ سُكَيْنَةُ ابْنَتَا الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عليهما السلام عَنْ أُمِّ كُلْثُومٍ بِنْتِ عَلِيٍّ عليه السلام عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَقُولُ: لَمَّا أُسْرِيَ بِي إِلَى السَّمَاءِ دَخَلْتُ الْجَنَّةَ فَإِذَا أَنَا بِقَصْرٍ مِنْ دُرَّةٍ بَيْضَاءَ مُجَوَّفَةٍ وَ عَلَيْهَا بَابٌ مُكَلَّلٌ بِالدُّرِّ وَ الْيَاقُوتِ وَ عَلَى الْبَابِ سِتْرٌ فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا مَكْتُوبٌ عَلَى الْبَابِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

ص: ۷۶

۱- ۱. الأنعام: ۱۲۸.

۲- ۲. النساء: ۳۶.

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ عَلِيٌّ وَلِيُّ الْقَوْمِ وَ إِذَا مَكْتُوبٌ عَلَى السِّتْرِ بَخْ بَخْ مِنْ مِثْلِ شِيعَهِ عَلِيٍّ؟

فَدَخَلْتُهُ فَإِذَا أَنَا بِقَصْرٍ مِنْ عَقِيقٍ أَحْمَرَ مُجَوَّفٍ وَ عَلَيْهِ بَابٌ مِنْ فِضَّهٍ مُكَلَّلٍ بِالزَّبَرْجَدِ الْأَخْضَرِ وَ إِذَا عَلَى الْبَابِ سِتْرٌ فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا مَكْتُوبٌ عَلَى الْبَابِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ عَلِيٌّ وَصِيُّ الْمُصْطَفَى وَ إِذَا عَلَى السِّتْرِ مَكْتُوبٌ بَشِّرْ شِيعَهَ عَلِيٍّ بِطِيبِ الْمَوْلِدِ فَدَخَلْتُهُ فَإِذَا أَنَا بِقَصْرٍ مِنْ زُمُرُّدٍ أَخْضَرَ مُجَوَّفٍ لَمْ أَرَ أَحْسَنَ مِنْهُ وَ عَلَيْهِ بَابٌ مِنْ يَاقُوتَهٍ حَمْرَاءَ مُكَلَّلَهٍ بِاللُّؤْلُؤِ وَ عَلَى الْبَابِ سِتْرٌ فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا مَكْتُوبٌ عَلَى السِّتْرِ شِيعَهُ عَلِيٍّ هُمُ الْفَائِزُونَ فَقُلْتُ حَبِيبِي جَبْرَئِيلُ لِمَنْ هَذَا فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ لِابْنِ عَمِّكَ وَ وَصِيِّكَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام يُحْشَرُ النَّاسُ كُلُّهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَهِ حُفَاهً عُرَاهً إِلَّا شِيعَهَ عَلِيٍّ وَ يُدْعَى النَّاسُ بِأَسْمَاءِ أُمَّهَاتِهِمْ مَا خَلَا شِيعَهَ عَلِيٍّ عليه السلام فَإِنَّهُمْ يُدْعَوْنَ بِأَسْمَاءِ آبَائِهِمْ فَقُلْتُ حَبِيبِي جَبْرَئِيلُ وَ كَيْفَ ذَاكَ قَالَ لِأَنَّهُمْ أَحَبُّوا عَلِيّاً فَطَابَ مَوْلِدُهُمْ.

**[ترجمه]مسلسلات: فاطمه دختر حضرت رضا علیه السلام نقل می کند و او نیز از فاطمه و زینب و ام کلثوم، دختران حضرت موسی بن جعفر علیه السلام و آنها از فاطمه، دختر حضرت صادق علیه السلام و او از فاطمه، دختر حضرت باقر علیه السلام و او از فاطمه، دختر حضرت زین العابدین علیه السلام و او از فاطمه و سکینه، دختران امام حسین علیه السلام و آنها از ام کلثوم، دختر حضرت علی علیه السلام ،از حضرت زهرا علیها السلام دختر پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل می کند که از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله شنیدم: «زمانی که مرا به آسمان بردند و وارد بهشت شدم، ناگاه کاخی دیدم از یک دانه درّ سفید تو خالی، و آن کاخ دری داشت که با درّ و یاقوت زینت شده بود و بر آن در پرده ای آویزان بود. سرم را بالا کردم و دیدم بر آن در نوشته است «لا اله الّا اللّه،محمّد رسول خداست و علی سرپرست مردم» و بر آن پرده نوشته شده بود: «به به! کیست همچون شیعه علی علیه السلام ؟» درون کاخ رفتم. باز قصری دیدم از عقیق سرخ تو خالی که دری از نقره داشت و آن در با زبرجد سبز زینت شده بود و نیز پرده ای داشت. سرم را بالا کردم، دیدم بر آن در نوشته است «محمد رسول خداست، علی وصی مصطفی است» و بر آن پرده نوشته بود: «شیعیان علی علیه السلام را مژده ده به حلال زاده بودن!» وارد شدم، باز کاخی از زمرّد سبز تو خالی دیدم که زیباتر از آن ندیده بودم. کاخ دری از یاقوت سرخ داشت که با لؤلؤ تزیین شده بود و بر آن در نیز پرده ای بود. سرم را بالا کردم و دیدم بر آن پرده نوشته شده: «شیعیان علی همان پیروزانند!» گفتم: «دوست من جبرئیل! این کاخ از کیست؟» گفت: «ای محمد!از آن عموزاده و وصیّ تو، علی بن ابی طالب علیه السلام است. تمام مردم روز قیامت با پای برهنه و بدن عریان به محشر می آیند، مگر شیعیان علی علیه السلام . مردم را آن روز به نام مادرهایشان می خوانند، مگر شیعه علی علیه السلام را که به نام پدرانشان خوانده می شوند.» گفتم: «جبرئیل! این چگونه می شود؟» گفت: «چون آنها علی علیه السلام را دوست دارند، ولادتشان پاک است و حلال زاده اند.» - . کتاب مسلسلات -

**[ترجمه]

بیان

فطاب مولدهم لعل المعنی أنه لما علم الله من أرواحهم أنهم یحبون علیا و أقروا فی المیثاق بولایته طیب مولد أجسادهم.

**[ترجمه]اینکه فرمود «فطاب مولدهم»، شاید به این معنی باشد که خداوند چون قبلاً می دانست ارواح شیعیان علی علیه السلام دوستدار آن حضرت هستند و در روز پیمان به ولایت او اقرار کردند، بدین جهت ولادت بدن های آنها را پاک قرار

داد.

**[ترجمه]

«۱۳۷»

كا، [الكافی] عَنِ الْعِدَّهِ عَنْ سَهْلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَنَّهُ قَالَ لِأَبِی بَصِيرٍ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَهً يُسْقِطُونَ الذُّنُوبَ عَنْ ظُهُورِ شِيعَتِنَا كَمَا تُسْقِطُ الرِّيحُ الْوَرَقَ فِی أَوَانِ سُقُوطِهِ وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَ مَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ... وَ يَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا اسْتِغْفَارُهُمْ وَ اللَّهِ لَكُمْ دُونَ هَذَا الْخَلْقِ (۱).

**[ترجمه]كافی: حضرت صادق علیه السلام به ابو بصير فرمود: «ای ابو محمد! خدا را فرشتگانی است كه گناهان را از پشت شيعيان ما پايين می آورند، چنان كه باد برگ ها را در فصل خزان فرو ريزد. و اين بيان خداوند عزوجل است كه می فرمايد: «الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَ مَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ... وَ يَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا»، {فرشتگانی كه عرش با عظمت الهی را بر دوش گرفته و آنان كه پيرامون عرشند، به تسبيح و ستايش حق مشغولند، هم خود به خدا ايمان دارند و هم برای اهل ايمان از خدا آمرزش و مغفرت می طلبند.} - . مؤمن / ۷ - به خدا سوگند طلب آمرزش فرشتگان تنها برای شماست، نه اين مردم.» - . روضه كافی: حديث ۶ -

**[ترجمه]

«۱۳۸»

كا، [الكافی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّلْتِ عَنْ يُونُسَ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ ذِكْرُهُ مَلَائِكَهً يُسْقِطُونَ الذُّنُوبَ عَنْ ظُهُورِ شِيعَتِنَا كَمَا تُسْقِطُ الرِّيحُ الْوَرَقَ مِنَ الشَّجَرِ أَوَانَ سُقُوطِهِ وَ ذَلِكَ

۱- ۱. الكافی ج: و الآيه فی المؤمن: ۷.

قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ... وَ يَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَ اللَّهِ مَا أَرَادَ بِهَذَا غَيْرَكُمْ (۱).

**[ترجمه]کافی: ابو بصیر گوید:حضرت صادق علیه السلام فرمود: «ای ابو محمد! خدای بزرگ را فرشتگانی است که گناهان را از پشت های شیعیان ما فرو ریزند، همچنان که باد، برگ ها را در فصل خزان فرو ریزد و این فرموده خداوند است: {خدا را تسبیح و ستایش می کنند...} (تا آخر آیه ای که در روایت قبل بود).به خدا از این آیه، غیر شما را اراده نفرموده است.» - . کافی ۸ : ۳۰۴ -

**[ترجمه]

«۱۳۹»

فس، [تفسیر القمی] عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ دَاوُدَ الْمِنْقَرِیِّ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ الْمَلَائِکَةُ أَکْثَرُ أَمْ بَنُو آدَمَ فَقَالَ وَ الَّذِی نَفْسِی بِیَدِهِ لَمَلَائِکَةُ اللَّهِ فِی السَّمَاوَاتِ أَکْثَرُ مِنْ عَدَدِ التُّرَابِ فِی الْأَرْضِ وَ مَا فِی السَّمَاءِ مَوْضِعُ قَدَمٍ إِلَّا وَ فِیهِ مَلَکٌ یُسَبِّحُهُ وَ یُقَدِّسُهُ وَ لَا فِی الْأَرْضِ شَجَرَةٌ وَ لَا مَدَرٌ إِلَّا وَ فِیهَا مَلَکٌ مُوَکَّلٌ بِهَا یَأْتِی اللَّهَ کُلَّ یَوْمٍ بِعَمَلِهَا وَ اللَّهُ أَعْلَمُ بِهَا وَ مَا مِنْهُمْ أَحَدٌ إِلَّا وَ یَتَقَرَّبُ کُلَّ یَوْمٍ إِلَی اللَّهِ بِوَلَایَتِنَا أَهْلَ الْبَیْتِ وَ یَسْتَغْفِرُ لِمُحِبِّینَا وَ یَلْعَنُ أَعْدَاءَنَا وَ یَسْأَلُ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ یُرْسِلَ عَلَیْهِمُ الْعَذَابَ إِرْسَالًا.

وَ قَوْلُهُ الَّذِینَ یَحْمِلُونَ الْعَرْشَ یَعْنِی رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الْأَوْصِیَاءَ مِنْ بَعْدِهِ یَحْمِلُونَ عِلْمَ اللَّهِ وَ مَنْ حَوْلَهُ یَعْنِی الْمَلَائِکَةَ یُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ... وَ یَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِینَ آمَنُوا یَعْنِی شِیعَةَ آلِ مُحَمَّدٍ رَبَّنا وَسِعْتَ کُلَّ شَیْ ءٍ رَحْمَةً وَ عِلْماً فَاغْفِرْ لِلَّذِینَ تابُوا مِنْ وَلَایَةِ فُلَانٍ وَ فُلَانٍ وَ بَنِی أُمَیَّةَ وَ اتَّبَعُوا سَبِیلَکَ أَیْ وَلَایَةَ وَلِیِّ اللَّهِ وَ قِهِمْ عَذابَ الْجَحِیمِ إِلَی قَوْلِهِ الْحَکِیمُ یَعْنِی مَنْ تَوَلَّی عَلِیّاً علیه السلام فَذَلِکَ صَلَاحُهُمْ وَ قِهِمُ السَّیِّئاتِ وَ مَنْ تَقِ السَّیِّئاتِ یَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْتَهُ یَعْنِی یَوْمَ الْقِیَامَةِ وَ ذلِکَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِیمُ لِمَنْ نَجَّاهُ اللَّهُ مِنْ هَؤُلَاءِ یَعْنِی وَلَایَةَ فُلَانٍ وَ فُلَانٍ (۲).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم قمی: حمّاد گوید: از حضرت صادق علیه السلام سؤال شد: «فرشتگان بیشترند یا انسان ها؟» فرمود: «سوگند به آن کس که جانم در دست اوست، همانا فرشتگان خدا در آسمان ها زیادترند از عدد خاک در زمین. و جای پایی در آسمان نیست، مگر اینکه فرشته ای در آنجا هست که خدا را حمد و ستایش می کند. همچنین در زمین نیز درخت و کلوخی نیست، مگر اینکه فرشته ای بر آن گماشته که هر روز (گزارش) کار او را نزد خدا می برد و خدا بدان داناتر است. و هیچ فرشته ای نیست، مگر اینکه هر روز به وابستگی با خاندان ما نزد خدا تقرب می جوید؛ برای دوستان ما طلب آمرزش می کند؛ دشمن ما را نفرین می کند و از خدا خواستار عذاب برای آنها می شود.

و قول خداوند که می فرماید: {آنها که عرش خدا را بر دوش گرفته اند}، یعنی پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و جانشینان پس از او، حامل علم خدا هستند، و آنهایی که پیرامون عرشند، یعنی فرشتگان، به تسبیح و ستایش حق مشغولند و طلب آمرزش می کنند برای آنها که ایمان دارند، یعنی شیعیان آل محمد صلی الله علیه و آله و(می گویند) «ای پروردگاری که علم و رحمت بی منتهایت همه اهل عالم را فرا گرفته است! تو به لطف و کرمت گناه آنان که بازگشته اند از ولایت فلانی و فلانی و

بنی امیّه و راه رضای تو را پیمودنـد، یعنی ولایت ولیّ خدا را پذیرفته اند ببخش و آنان را از عذاب دوزخ محفوظ دار» تا آخر آیه بعـد که آخرین کلمه آن «حکیم» است - . مـؤمن / ۸ به بعـد - ، یعنی آن کس که وابسـته به علی علیه السـلام شود، چون صلاـح و رسـتگاری آنهـا در این است، و آنـان را از ارتکـاب اعمال زشت نگاهـدار که هر کس را که تو از زشـتکاری امروز محفـوظ داری، در حق او رحمت و عنـایت بسـیار فرموده ای، یعنی روز قیـامت و آن به حقیقت رسـتگاری بزرگ و (فیروزی عظیم) خواهد بود برای آن کس که خداوند او را از اینها، یعنی وابستگی به فلان و فلان رهایی بخشد.» - . تفسیر قمی: ۵۸۳ -

**[ترجمه]

«۱۴۰»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام]: صِراطَ الَّذِینَ أَنْعَمْتَ عَلَیْهِمْ أَیْ قُولُوا اهْدِنَا صِرَاطَ الَّذِینَ أَنْعَمْتَ عَلَیْهِمْ بِالتَّوْفِیقِ لِدِینِکَ وَ طَاعَتِکَ وَ هُـمُ الَّذِیـنَ قَـالَ اللَّهُ تَعَـالَی وَ مَـنْ یُطِـعِ اللَّهَ وَ الرَّسُـولَ فَأُولئِـکَ مَـعَ الَّذِیـنَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ مِنَ النَّبِیِّینَ وَ الصِّدِّیقِینَ وَ الشُّهَـداءِ وَ الصَّالِحِینَ وَ حَسُنَ أُولئِکَ رَفِیقاً وَ حُکِیَ هَذَا بِعَیْنِهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام.

قَالَ ثُمَّ قَالَ لَیْسَ هَؤُلَاءِ الْمُنْعَمَ عَلَیْهِمْ بِالْمَالِ وَ صِـحَّهِ الْبَـدَنِ وَ إِنْ کَانَ کُلُّ هَذَا نِعْمَهً مِنَ اللَّهِ ظَاهِرَهً أَ لَا تَرَوْنَ أَنَّ هَؤُلَاءِ قَدْ یَکُونُونَ کُفَّاراً أَوْ فُسَّاقاً فَمَا نُدِبْتُمْ إِلَی

۱- ۱. الکافی ج ۸ ص ۳۰۴.

۲- ۲. تفسیر القمّیّ ص ۵۸۳.

أَنْ تَدْعُوا بِأَنْ تُرْشَدُوا إِلَى صِرَاطِهِمْ وَ إِنَّمَا أَمِرْتُمْ بِالدُّعَاءِ لِأَنْ تُرْشَدُوا إِلَى صِرَاطِ الَّذِينَ أَنْعَمَ عَلَيْهِمْ بِالْإِيمَانِ بِاللَّهِ وَ تَصْدِيقِ رَسُولِ اللَّهِ وَ بِالْوَلَايَهِ لِمُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ وَ أَصْحَابِهِ الْخَيِّرِينَ الْمُنْتَجَبِينَ وَ بِالتَّقِيَّهِ الْحَسَنَهِ الَّتِي يُسْلَمُ بِهَا مِنْ شَرِّ عِبَادِ اللَّهِ وَ مِنَ الزِّيَادَهِ فِي آثَامِ أَعْدَاءِ اللَّهِ وَ كُفْرِهِمْ بِأَنْ تُدَارِيَهُمْ وَ لَا تُغْرِيَهُمْ بِأَذَاكَ وَ أَذَى الْمُؤْمِنِينَ وَ بِالْمَعْرِفَهِ بِحُقُوقِ الْإِخْوَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَإِنَّهُ مَا مِنْ عَبْدٍ وَ لَا أَمَهٍ وَالَى مُحَمَّداً وَ آلَ مُحَمَّدٍ وَ أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ وَ عَادَى مَنْ عَادَاهُمْ إِلَّا كَانَ قَدِ اتَّخَذَ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ حِصْناً مَنِيعاً وَ جُنَّهً

حَصِينَهً وَ مَا مِنْ عَبْدٍ وَ لَا أَمَهٍ دَارَى عِبَادَ اللَّهِ بِأَحْسَنِ الْمُدَارَاهِ فَلَمْ يَدْخُلْ بِهَا فِي بَاطِلٍ وَ لَمْ يَخْرُجْ بِهَا مِنْ حَقٍّ إِلَّا جَعَلَ اللَّهُ نَفَسَهُ تَسْبِيحاً وَ زَكَّى عَمَلَهُ وَ أَعْطَاهُ بَصِيرَهً عَلَى كِتْمَانِ سِرِّنَا وَ احْتِمَالِ الْغَيْظِ لِمَا يَسْتَمِعُهُ مِنْ أَعْدَائِنَا وَ أَعْطَاهُ ثَوَابَ الْمُتَشَحِّطِ بِدَمِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ مَا مِنْ عَبْدٍ أَخَذَ نَفْسَهُ بِحُقُوقِ إِخْوَانِهِ فَوَفَّاهُمْ حُقُوقَهُمْ جَهْدَهُ وَ أَعْطَاهُمْ مُمْكِنَهُ وَ رَضِيَ مِنْهُمْ بِعَفْوِهِمْ وَ تَرَكَ الِاسْتِقْصَاءَ عَلَيْهِمْ فِيمَا يَكُونُ مِنْ زَلَلِهِمْ وَ غَفَرَهَا لَهُمْ إِلَّا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ يَا عَبْدِي قَضَيْتَ حُقُوقَ إِخْوَانِكَ وَ لَمْ تَسْتَقْصِ عَلَيْهِمْ فِيمَا لَكَ عَلَيْهِمْ فَأَنَا أَجْوَدُ وَ أَكْرَمُ وَ أَوْلَى بِمِثْلِ مَا فَعَلْتَهُ مِنَ الْمُسَامَحَهِ وَ التَّكَرُّمِ فَأَنَا أَقْضِيكَ الْيَوْمَ عَلَى حَقِّ وَعَدْتُكَ وَ أَزِيدُكَ مِنْ فَضْلِيَ الْوَاسِعِ وَ لَا أَسْتَقْصِي عَلَيْكَ فِي تَقْصِيرِكَ فِي بَعْضِ حُقُوقِي قَالَ فَيُلْحِقُهُ بِمُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ أَصْحَابِهِ وَ يَجْعَلُهُ فِي خِيَارِ شِيعَتِهِمْ.

ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله لِبَعْضِ أَصْحَابِهِ ذَاتَ يَوْمٍ يَا عَبْدَ اللَّهِ أَحِبَّ فِي اللَّهِ وَ أَبْغِضْ فِي اللَّهِ وَ وَالِ فِي اللَّهِ فَإِنَّهُ لَا يُنَالُ وَلَايَهُ اللَّهِ إِلَّا بِذَلِكَ وَ لَا يَجِدُ الرَّجُلُ طَعْمَ الْإِيمَانِ وَ إِنْ كَثُرَتْ صَلَاتُهُ وَ صِيَامُهُ حَتَّى يَكُونَ كَذَلِكَ وَ قَدْ صَارَتْ مُوَاخَاهُ النَّاسِ يَوْمَكُمْ هَذَا أَكْثَرُهَا فِي الدُّنْيَا عَلَيْهَا يَتَوَادُّونَ وَ عَلَيْهَا يَتَبَاغَضُونَ وَ ذَلِكَ لَا يُغْنِي عَنْهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئاً.

فَقَالَ الرَّجُلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَكَيْفَ لِي أَنْ أَعْلَمَ أَنِّي قَدْ وَالَيْتُ وَ عَادَيْتُ فِي اللَّهِ

وَ مَنْ وَلِیُّ اللَّهِ حَتَّی أَوَالِیَهُ وَ مَنْ عَدُوُّهُ حَتَّی أَعَادِیَهُ فَأَشَارَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِلَی عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فَقَالَ هَذَا قَالَ بَلَی هَذَا وَلِیُّ اللَّهِ فَوَالِهِ وَ عَدُوُّ هَذَا عَدُوُّ اللَّهِ فَعَادِهِ وَالِ وَلِیَّ هَذَا وَ لَوْ أَنَّهُ قَاتِلُ أَبِیکَ وَ وَلَدِکَ وَ عَادِ عَدُوَّ هَذَا وَ لَوْ أَنَّهُ أَبُوکَ وَ وَلَدُکَ (۱).

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری: (تفسیر این آیه از سوره حمد):{راه مردمی که به آنها نعمت دادی.} یعنی بگویید ما را هدایت فرما به راه مردمی که به آنها نعمت دادی و توفیق دین و اطاعت تو را یافتند، و آنها کسانی هستند که خداوند می فرماید: «وَ مَنْ یُطِعِ اللَّهَ وَ الرَّسُولَ فَأُولئِکَ مَعَ الَّذِینَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ مِنَ النَّبِیِّینَ وَ الصِّدِّیقِینَ وَ الشُّهَداءِ وَ الصَّالِحِینَ وَ حَسُنَ أُولئِکَ رَفِیقا»، {و آنان که خدا و رسول را اطاعت کنند، البتّه با کسانی که خدا به آنها لطف و عنایت کامل فرموده، یعنی با پیمبران و صدّیقان و شهیدان و نیکوکاران محشور خواهند شد و اینان (در بهشت) چه نیکو رفیقانی هستند.} - . نساء / ۶۹ - و عین این مطلب از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام نقل شده و گوید: سپس فرمود: «این نعمتی که خدا به آنها داده، مال و صحّت و سلامتی بدن نیست، گرچه اینها نیز نعمت های ظاهری خداوند است (منظور از این نعمت که در قرآن فرموده چیز دیگری است) آیا نمی بینید آنهایی که این گونه نعمت های ظاهری را دارند، گاهی از زمره کفّار یا فسّاق هستند و از شما نخواستند دعا کنید که خدا شما را به راه آنها هدایت فرماید، بلکه شما رافرمان داده اند که از خدا بخواهید شما را به راه مردمی هدایت فرماید که خدا به آنها نعمت ایمان به خدا و باور کردن رسول و وابستگی به محمد صلی الله علیه و آله و اهل بیت پاک او و اصحاب و یاران انتخاب شده اهل خیر آن حضرت عنایت فرموده است، و نیز نعمت تقیّه نیکویی که به وسیله آن انسان از شرّ بندگان خدا و زیادتی گناهان دشمنان خدا و کفر آنان محفوظ می ماند؛ نعمت اینکه با آنان مدارا کنی و آنان را با اذیت رساندن به خودت و اذیت مؤمنین مغرور نسازی و نیز نعمت شناسایی حقوق برادران مؤمن.

همانا هر بنده و کنیزی (برای خدا) که وابسته به محمد و خاندان و یاران محمد صلی الله علیه و آله و دشمن دشمنان آنها باشد، دژی محکم و سپری نیرومند در برابر عذاب خداوند را برای خود برگرفته، و هر بنده و کنیزی که با بندگان خود به نیکویی مدارا کند و در جهت مدارای با مردم دچار باطلی نشود و حقی را از دست ندهد، خداوند نفس او را تسبیح و اعمالش را پاک قرار می دهد؛به او بصیرتی عنایت می فرماید تا بتواند اسرار ما را مکتوم داشته و در برابر ناسزاهایی که از دشمنان ما می شنود، خشمش را فرو برد؛ اجر و ثواب کسی که در راه خدا به خون خویش غلطیده نیز به او عطا می فرماید و به میزان امکانات خویش به آنها ببخشد و با عفو و گذشت از آنها، خشنود شود و لغزش های آنان را پیگیری نکند، بلکه آنها را ببخشد. در این صورت خداوند عزوجل روز قیامت به او می فرماید که ای بنده من! حقوق برادرانت را ادا کردی و نسبت به آنچه که از آنها می خواستی و حقوقی که به تو مدیون بودند، آنان را تعقیب نکردی، پس من سخی تر و کریم تر از تو هستم و در مسامحه و بزرگواری که تو با برادرانت داشتی، من شایسته ترم.بنابراین منهم امروز حقی را که به تو نوید داده بودم ادا می کنم و از فضل واسع خود بر آن می افزایم و کوتاهی هایی که تو در بعضی از حقوق من داشتی بررسی و تعقیب نمی کنم. فرمود در آن حال او را به محمّد صلی الله علیه و آله و یاران آن حضرت می پیوندد و او را از بهترین شیعیان آنها قرار می دهد.»

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله روزی به یکی از یاران خویش فرمود: «ای بنده خدا، دوستی کن در راه خدا و دشمنی کن در راه خدا و بپیوند در راه خدا، زیرا به ولایت خدا نتوان رسید مگر به آنچه گفتم. و هیچ کس مزه ایمان را نمی چشد، اگر چه

نماز و روزه اش زیاد باشد، مگر این چنین شود و برادری مردم در امروز، بیشتر به خاطر دنیاست، برای دنیا با هم دوستی می کنند و برای آن با هم دشمن می شوند و این دوستی و دشمنی نزد خدا سودی ندارد.»

آن مرد عرض کرد: «ای پیامبر خدا! چگونه بدانم که دوستی و دشمنی من در راه خداست و از کجا دوست خدا را بشناسم تا با او دوستی کنم یا دشمن او را بدانم تا دشمنی کنم؟» حضرت به علی علیه السلام اشاره کردند. آن مرد پرسید: «این؟» فرمود: «آری،این است ولیّ خدا. پس دوستش بدار و دشمن او دشمن خداست، با او دشمنی کن و دوست او را دوست بدار، گرچه قاتل پدر و فرزندان تو باشد، و دشمن او را دشمن بدار، گرچه آن دشمن، پدرت یا فرزندت باشد.» - . تفسیر امام حسن عسکری: ۱۷ -

**[ترجمه]

«۱۴۱»

کا، [الکافی] عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي الْمِقْدَامِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: خَرَجْتُ أَنَا وَ أَبِي حَتَّى إِذَا كُنَّا بَيْنَ الْقَبْرِ وَ الْمِنْبَرِ إِذَا هُوَ بِأُنَاسٍ مِنَ الشِّيعَهِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ ثُمَّ قَالَ إِنِّي وَ اللَّهِ لَأُحِبُّ رِيَاحَكُمْ وَ أَرْوَاحَكُمْ فَأَعِينُونِي عَلَى ذَلِكَ بِوَرَعٍ وَ اجْتِهَادٍ وَ اعْلَمُوا أَنَّ وَلَايَتَنَا لَا تُنَالُ إِلَّا بِالْوَرَعِ وَ الِاجْتِهَادِ مَنِ ائْتَمَّ مِنْكُمْ بِعَبْدٍ فَلْيَعْمَلْ بِعِلْمِهِ (۲)

أَنْتُمْ شِيعَهُ اللَّهِ وَ أَنْتُمْ أَنْصَارُ اللَّهِ وَ أَنْتُمُ السَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ وَ السَّابِقُونَ الْآخِرُونَ وَ السَّابِقُونَ فِي الدُّنْيَا إِلَى مَحَبَّتِنَا وَ السَّابِقُونَ فِي الْآخِرَهِ إِلَى الْجَنَّهِ قَدْ ضَمِنَّا لَكُمُ الْجَنَّهَ بِضَمَانِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ ضَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ اللَّهِ مَا عَلَى دَرَجَهِ الْجَنَّهِ أَكْثَرُ أَرْوَاحاً مِنْكُمْ فَتَنَافَسُوا فِي فَضَائِلِ الدَّرَجَاتِ أَنْتُمُ الطَّيِّبُونَ وَ نِسَاؤُكُمُ الطَّيِّبَاتُ كُلُّ مُؤْمِنَهٍ حَوْرَاءُ عَيْنَاءُ وَ كُلُّ مُؤْمِنٍ صِدِّيقٌ.

وَ لَقَدْ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام لِقَنْبَرٍ يَا قَنْبَرُ أَبْشِرْ وَ بَشِّرْ وَ اسْتَبْشِرْ فَوَ اللَّهِ لَقَدْ مَاتَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ هُوَ عَلَى أُمَّتِهِ سَاخِطٌ إِلَّا الشِّيعَهَ أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْ ءٍ عِزّاً وَ عِزُّ الْإِسْلَامِ الشِّيعَهُ أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْ ءٍ دِعَامَهً وَ دِعَامَهُ الْإِسْلَامِ الشِّيعَهُ أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْ ءٍ ذِرْوَهً وَ ذِرْوَهُ الْإِسْلَامِ الشِّيعَهُ أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْ ءٍ سَيِّداً وَ سَيِّدُ الْمَجَالِسِ مَجَالِسُ الشِّيعَهِ أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْ ءٍ شَرَفاً وَ شَرَفُ الْإِسْلَامِ الشِّيعَهُ أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ شَيْ ءٍ إِمَاماً وَ إِمَامُ الْأَرْضِ أَرْضٌ تَسْكُنُهَا الشِّيعَهُ.

وَ اللَّهِ لَوْ لَا مَا فِي الْأَرْضِ مِنْكُمْ مَا رَأَيْتَ بِعَيْنٍ عُشْباً أَبَداً وَ اللَّهِ لَوْ لَا مَا فِي الْأَرْضِ مِنْكُمْ مَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَى أَهْلِ خِلَافِكُمْ وَ لَا أَصَابُوا الطَّيِّبَاتِ مَا لَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَ لَا لَهُمْ فِي الْآخِرَهِ مِنْ نَصِيبٍ كُلُّ نَاصِبٍ وَ إِنْ تَعَبَّدَ وَ اجْتَهَدَ مَنْسُوبٌ إِلَى هَذِهِ الْآيَهِ عامِلَهٌ

۱- ۱. تفسیر الإمام ص ۱۷.

۲- ۲. مر مثل هذا الحدیث تحت الرقم ۱۱۸.

ناصِبَهٌ تَصْلی ناراً حامِیَهً(۱) فَکَلَّ نَاصِبٍ مُجْتَهِدٍ فَعَمَلُهُ هَبَاءٌ شِیعَتُنَا یَنْطِقُونَ بِأَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ مَنْ یُخَالِفُهُمْ یَنْطِقُونَ بِتَفَلُّتٍ-(۲)

وَ اللَّهِ مَا مِنْ عَبْدٍ مِنْ شِیعَتِنَا یَنَامُ إِلَّا أَصْعَدَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ رُوحَهُ إِلَی السَّمَاءِ فَیُبَارِکُ عَلَیْهَا فَإِنْ کَانَ قَدْ أَتَی عَلَیْهَا أَجَلُهَا جَعَلَهَا فِی کُنُوزٍ مِنْ رَحْمَتِهِ وَ فِی رِیَاضِ جَنَّتِهِ وَ فِی ظِلِّ عَرْشِهِ وَ إِنْ کَانَ أَجَلُهَا مُتَأَخِّراً بَعَثَ بِهَا مَعَ أَمَنَتِهِ مِنَ الْمَلَائِکَهِ لِیَرُدُّوهَا إِلَی الْجَسَدِ الَّذِی خَرَجَتْ مِنْهُ لِتَسْکُنَ فِیهِ وَ اللَّهِ إِنَّ حَاجَّکُمْ وَ عُمَّارَکُمْ لَخَاصَّهُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ إِنَّ فُقَرَاءَکُمْ لَأَهْلُ الْغِنَی وَ إِنَّ أَغْنِیَاءَکُمْ لَأَهْلُ الْقَنَاعَهِ وَ إِنَّکُمْ کُلَّکُمْ لَأَهْلُ دَعْوَتِهِ وَ أَهْلُ إِجَابَتِهِ (۳).

**[ترجمه]کافی: عمرو بن ابی المقدام گوید: از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: «من و پدرم از خانه به سوی مسجد می رفتیم که بین قبر و منبر (پیامبر صلی الله علیه و آله) رسیدیم. ناگاه به جمعی از شیعیان برخوردیم. پدرم به آنها سلام داد و فرمود: «به خدا قسم من بوی شما و جان های شما را دوست دارم. پس در این جهت مرا به پارسایی و کوشش کمک کنید و بدانید که به ولایت ما نمی رسید، مگر به پارسایی و جدّیت در عمل. هر کس از شما که پیروی از کسی می کند، باید رفتارش همچون او باشد.

شما شیعه خدایید؛ شما یاران خدایید! شما پیشتازان اولین و پیشتازان آخرین هستید در دنیا به سوی محبت ما و در آخرت به سوی بهشت پیشی گرفتید. ما به ضمانت خداوند عزوجل و پیغمبر خدا، بهشت را برای شما تضمین کردیم.به خدا در (بین ساکنین) درجات بهشت (و جمعیّت ها)، جمعیتی شادمان تر و متنعم تر از شما نیست. پس برای بهره برداری از مزایای درجات و طبقات بهشت بر یکدیگر رقابت جویید. شمایید پاکان و زن های شما نیز پاکند. هر زن مؤمنه (در بهشت) حوریّه ای زیبا چشم و هر مرد مؤمن، صدّیق است.»

حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام به قنبر فرمود: «ای قنبر! خوشحال شو و دیگران را مژده مسرت ده!به خدا قسم پیامبر خدا صلی الله علیه و آله از دنیا رحلت فرمود در حالی که به تمام امت خشمگین بود، مگر شیعه. بدان که هر چیزی را عزّتی است و عزّت اسلام، شیعه است و هر چیزی را ستونی است و ستون اسلام، شیعه است و هر چیزی را فرازی است و فراز اسلام، شیعه است و هر چیزی را آقایی است و آقای مجالس، محافل شیعه است و هر چیزی را شرفی است و شرف اسلام، شیعه است و هر چیزی را پیشوایی است و پیشوای زمین، زمینی است که شیعیان در آن سکونت دارند.

به خدا اگر از شما کسی در زمین نبود، هیچ گاه گیاهی را به چشم نمی دیدی.به خدا اگر از شما کسی در زمین نباشد، خداوند به مخالفین شما روزی نمی دهد و آنان نعمت های لذیذ خدا را نمی بینند، نه در دنیا بهره ای دارند و نه در آخرت نصیبی. هر کس با خاندان پیغمبر دشمنی کند، اگر چه عبادت کند و جدیّت در راه بندگی داشته باشد، منسوب به این آیه است: «عامِلَهٌ ناصِبَهٌ تَصْلی ناراً حامِیَهً»، {همه کارشان رنج و مشقّت است و پیوسته در آتش فروزان دوزخ معذّبند.} - . غاشیه / ۴ - پس هر کس با خاندان پیغمبر دشمنی کند و جدیت و کوشش داشته باشد، عملش بر باد می رود. شیعیان ما به فرمان خداوند عزوجل سخن می گویند و مخالفین آنها با شتابزدگی و از پیش خود حرف می زنند.

به خدا هر بنده ای از شیعیان ما که می خوابد، خداوند جان او را به آسمان می برد و او را مبارک می سازد. پس اگر مدتش تمام شده باشد، آن جان را درگنج هایی از رحمت خویش و در بوستان های بهشت، در سایه عرش خود قرار می دهد و اگر

هنوز اجل آن نرسیده باشد، او را با فرشتگان مأمور نگهبانی او برمی گرداند تا به بدنش بازگردانند و در آن بیارامد.به خدا حاجی های شما و معتمرین شما (آنهایی که عمل عمره را انجام می دهند) از مخصوصین دربار خدایند و فقرای شما، ثروتمندند و توانگران شما، اهل قناعتند و شما همه تان اهل دعوت و اجابت او هستید.» – . کافی ۸ : ۲۱۳ –

**[ترجمه]

«۱۴۲»

وَ رُوِیَ أَیْضاً عَنِ الْعِدَّهِ عَنْ سَهْلٍ عَنِ ابْنِ شَمُّونٍ عَنِ الْأَصَمِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِی الْمِقْدَامِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: مِثْلَهُ وَ زَادَ فِیهِ أَلَا وَ إِنَّ لِکُلِّ شَیْ ءٍ جَوْهَراً وَ جَوْهَرُ وُلْدِ آدَمَ مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله وَ نَحْنُ وَ شِیعَتُنَا بَعْدَنَا حَبَّذَا شِیعَتُنَا مَا أَقْرَبَهُمْ مِنْ عَرْشِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَحْسَنَ صُنْعَ اللَّهِ إِلَیْهِمْ یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ اللَّهِ لَوْ لَا أَنْ یَتَعَاظَمَ النَّاسُ ذَلِکَ أَوْ یَدْخُلَهُمْ زَهْوٌ لَسَلَّمَتْ عَلَیْهِمُ الْمَلَائِکَهُ قُبُلًا وَ اللَّهِ مَا مِنْ عَبْدٍ مِنْ شِیعَتِنَا یَتْلُو الْقُرْآنَ فِی صَلَاتِهِ قَائِماً إِلَّا وَ لَهُ بِکُلِّ حَرْفٍ مِائَهُ حَسَنَهٍ وَ لَا قَرَأَ فِی صَلَاتِهِ جَالِساً إِلَّا وَ لَهُ بِکُلِّ حَرْفٍ خَمْسُونَ حَسَنَهً وَ لَا فِی غَیْرِ صَلَاهٍ إِلَّا وَ لَهُ بِکُلِّ حَرْفٍ عَشْرُ حَسَنَاتٍ وَ إِنَّ لِلصَّامِتِ مِنْ شِیعَتِنَا لَأَجْرُ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ مِمَّنْ خَالَفَهُ أَنْتُمْ وَ اللَّهِ عَلَی فُرُشِکُمْ نِیَامٌ لَکُمْ أَجْرُ الْمُجَاهِدِینَ وَ أَنْتُمْ وَ اللَّهِ فِی صَلَاتِکُمْ لَکُمْ أَجْرُ الصَّافِّینَ فِی سَبِیلِهِ أَنْتُمْ وَ اللَّهِ الَّذِینَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ نَزَعْنا ما فِی صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْواناً عَلی سُرُرٍ مُتَقابِلِینَ (۴) إِنَّمَا شِیعَتُنَا أَصْحَابُ

۱- ۱. الغاشیه ص ۴.

۲- ۲. تفلت الی الشیء نازع إلیه، یقال: أراه یتفلت الی صحبتک أی ینازع إلیها و المعنی أنهم یبتدرون الی الکلام من دون تلبث و تمکث.

۳- ۳. الکافی ج ۸ ص ۲۱۳.

۴- ۴. الحجر: ۴۷.

الْأَرْبَعِهِ الْأَعْيُنِ عَيْنَانِ فِی الرَّأْسِ وَ عَيْنَانِ فِی الْقَلْبِ أَلَا وَ الْخَلَائِقُ كُلُّهُمْ كَذَلِكَ أَلَا إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَتَحَ أَبْصَارَكُمْ وَ أَعْمى أَبْصارَهُمْ (۱).

**[ترجمه]کافی: از حضرت صادق علیه السلام مثل روایت قبلی نقل شده، به اضافه جملات زیر که حضرت به آن افزودند: «آگاه باش که هر چیزی گوهری دارد و گوهر فرزندان آدم، حضرت محمّد صلی الله علیه و آله و ما و شیعیان ما پس از ماست. آفرین بر شیعیان ما! چقدر به عرش خدا نزدیکند و چه نیکوست رفتار خدا با آنها در روز قیامت.به خدا اگر نه این بود که مردم آن را بزرگ شمارند یا کبر و خودستایی در آنها راه یابد، هر آینه فرشتگان در برابر آنها بدانها سلام می دادند. هیچ کدام از بندگان خدا و شیعیان ما نیست که قرآن را در نمازش، در حال ایستادن تلاوت کند، مگر اینکه در مقابل هر حرفی صد حسنه دارد و اگر در حال نشستن در نماز قرآن بخواند، در برابر هر حرفی پنجاه حسنه دارد و در غیر نماز،در مقابل هر حرفی ده حسنه دارد و اگر سکوت کند، اجر قرآن خواندن مخالفین را دارد.

به خدا شما در بستر خود آرمیده اید، ولی پاداش مجاهدین را می برید؛ شما در حال نماز هستید، ولی پاداش صف بسته های در راه خدا در میدان نبرد را می برید.به خدا شمایید آنها که خداوند عزوجل درباره آنها می فرماید: «وَ نَزَعْنا ما فِی صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْواناً عَلی سُرُرٍ مُتَقابِلِین»، {و ما آئینه دل های پاک آنها را از کدورت کینه و حسد و هر خلق ناپسند به کلّی پاک و پاکیزه سازیم تا همه با هم برادر و دوستدار هم شوند و روبه روی یکدیگر بر تخت عزّت بنشینند.} - . حجر / ۴۷ -

همانا شیعیان ما چهار چشم دارند؛ دو چشم در سر و دو چشم در دل، البتّه همه انسان ها چنین بودند، ولی خداوند دیدگان شما را باز و دیده های آنها را کور کرده است.» - . کافی ۸ : ۲۱۴ -

**[ترجمه]

توضیح

الریاح جمع الریح و المراد هنا الریح الطیبه أو الغلبه أو القوه أو النصره أو الدوله و الأرواح إما جمع الروح بالضم أو بالفتح بمعنی نسیم الریح أو الراحه علی ذلک أی علی ما هو لازم الحب من الشفاعه فی الدارین حوراء أی فی الجنه علی صفه الحوریه فی الصباحه و الجمال و الکمال أبشر أی خذ هذه البشاره و بشر أی غیرک و استبشر أی افرح و سر بذلک و الدعامه بالکسر عماد البیت بتفلت أی یصدر عنهم فلته من غیر تفکر و رویه و أخذ من صادق.

لأهل الغنی أی غنی النفس و الاستغناء عن الخلق بتوکلهم علی ربهم لأهل دعوته أی دعاکم الله إلی دینه و طاعته فأجبتموه إلیهما و جوهر ولد آدم شبههم بالجوهر من بین سائر أجزاء الأرض فی الحسن و البهاء و الندره و کثره الانتفاع أو المعنی لیست حقیقه الإنسانیه و جبلتها إلا فیهم و هم مستحقون لهذا الاسم و سائر الناس کالأنعام و الهمج و النسناس أو هم المقدمون و المقدمون فی طلب السعادات و اکتساب الکمالات فی القاموس الجوهر کل حجر یستخرج منه شیء ینتفع به و من الشیء ما وضعت علیه جبلته و الجری المقدم و قال حبذا الأمر أی هو حبیب جعل حب و ذا کشیء واحد و هو اسم و ما بعده مرفوع به و لزم ذا حب و جری کالمثل بدلیل قولهم فی المؤنث حبذا لا حبذه(۲).

لو لا أن يتعاظم الناس أى يعدوه عظيما و يصير سببا لغلوهم فيهم و فى القاموس رأيته قبلا محركه و بضمتين و كصرد و كعنب أى عيانا و مقابله ممن خالفه أى أجره التقديرى أى لو كان له أجر مع قطع النظر عما يتفضل به على الشيعه كأنه له أجر واحد فهذا ثابت للساكت من الشيعه أجر المجاهدين أى فى سائر أحوالهم غير حاله المصافه مع العدو و فتح أبصاركم أى أبصار قلوبكم.

ص: ۸۲

۱- ۱. الكافى ج ۸ ص ۲۱۴.

۲- ۲. القاموس ج ۱ ص ۵۰.

**[ترجمه]«ریاح» جمع «ریح» است و مقصود حضرت در اینجا، بوی خوش یا پیروزی یا نیرو یا یاری یا دولت است و «ارواح» یا جمع روح به ضمّ راء است یا جمع روح به فتح راء، به معنی نسیم باد یا استراحت. بر این یعنی بر چیزی که لازمه دوستی است، از قبیل شفاعت در دنیا و آخرت.«حوراء» یعنی زن های شما در بهشت صفات حوریه را دارند در زیبایی و جمال و کمال.«ابشر» یعنی این مژده را بگیر و «بشّر» یعنی دیگران را مژده ده و «استبشر» یعنی خوشحال و مسرور شو.«دعامه» به کسر دال، ستون خانه است.«بتفلّت» یعنی از آنها ناگهانی سرمی زند بدون تفکّر و دقّت یا بدون اینکه از گوینده راستگویی گرفته باشند.

«لاهل الغنی»: یعنی ذاتا توانگرند و با توکل و اعتمادی که به پروردگار خویش دارند، از مردم دیگر اظهار بی نیازی می کنند.

«لاهل دعوته»: یعنی خداوند شما را به دین و پیروی از خویش خوانده و شما او را اجابت کردید.«جوهر ولد آدم»، یعنی آنها را تشبیه فرموده به گوهر که در بین سایر اجزای زمین از نظر زیبایی و ارزش و کمیابی و پرسود بودن، امتیاز دارد یا منظور حضرت این است که حقیقت آدمیت و سرشت آن نیست مگر در آن افراد و آنها شایسته اسم انسانند و سایر انسان ها، همچون چهارپایان و افراد پست و نسناس - . نسناس توده مردم را گویند که غالبا در مسیر باطلند و امام علیه السلام درباره آنها می فرماید: «همچون چهارپایان بلکه پست تر از آنند.» (مجمع البحرین) - هستند یا اینکه پیشرو و پیشتازند در جستن خوشبختی ها و کسب و کمالات. قاموس می گوید «جوهر» هر سنگی را گویند که از آن چیزی برای بهره برداری استخراج شود و جوهر هر چیزی آن را گویند که سرشت و ذات آن چیز بر آن آفریده شده و نماینده و پیشقدم است، و گوید نحبّذا الامر» یعنی آن امر دوست داشتنی است، مجموع «حبّ و ذا» را یک کلمه قرار داده اند،بنابراین «حبّذا» اسم است و ما بعد خود را رفع داده و «ذا» همیشه همراه حبّ است و هیچ گاه تغییر نمی کند، همچون مثل که می گویند مثل ها تغییرپذیر نیستند، به همین جهت در مؤنث هم می گویند حبّذا و «حبذه» گفته نمی شود.

«لو لا ان یتعاظم الناس»: یعنی اگر نه این بود که مردم این عمل را بزرگ می شمردند و باعث می شد که در مورد دوستان ما غلوّ و زیاده روی کنند. و در قاموس گوید «قبل» به ضمّ قاف و باء و «قبل» به ضم قاف و فتح باء بر وزن «صرد» و «قبل» به کسر قاف و فتح باء بر وزن «عنب»، یعنی آشکارا و روبه رو.

«ممّن خالفه»: یعنی اگر چنانچه مخالفین ما عملی انجام دهند و سزاوار پاداشی گردند، صرف نظر از آنچه که خداوند به شیعیان تفضّل می کند، پس گویا برای او یک اجر است و این اجر برای شیعه ای که ساکت باشد ثابت است.

«اجرالمجاهدین»: یعنی همچون پاداش مجاهدین در غیر حال برابری با دشمن. و «فتح ابصارکم» یعنی دیدگان دل های شما را باز کرد.

**[ترجمه]

أقول

إنما كررت إيراد هذا الخبر لكثره الاختلاف بين الروايات و غزاره فوائدها و قد مضى فى أبواب فضائل أمير المؤمنين عليه

السلام و فی أبواب الحوض و الشفاعه و أحوال القیامه کثیر من فضائل الشیعه.

**[ترجمه]علّت اینکه این روایت را چند بار نقل کردیم، اولا ـ به خاطر اختلاف زیادی که از نظر جملات و مطالب در نقل های مختلف آن بود و بعد به جهت بهره های زیاد آن، و قبل از این در باب های« فضائل حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام »و در باب «حوض کوثر و شفاعت و حالات قیامت» امتیازات زیادی برای شیعیان ذکر کردیم .

**[ترجمه]

باب ۱۶ أن الشیعه هم أهل دین الله و هم علی دین أنبیائه و هم علی الحق و لا یغفر إلا لهم و لا یقبل إلا منهم

الآیات

آل عمران: إِنَّ أَوْلَی النَّاسِ بِإِبْراهِیمَ لَلَّذِینَ اتَّبَعُوهُ وَ هذَا النَّبِیُّ وَ الَّذِینَ آمَنُوا وَ اللَّهُ وَلِیُّ الْمُؤْمِنِینَ (۱)

إبراهیم: فَمَنْ تَبِعَنِی فَإِنَّهُ مِنِّی (۲)

lt;meta info="- إِنَّ أَوْلَی النَّاسِ بِإِبْراهِیمَ لَلَّذِینَ اتَّبَعُوهُ وَ هذَا النَّبِیُّ وَ الَّذِینَ آمَنُوا وَ اللَّهُ وَلِیُّ الْمُؤْمِنِین. - . آل عمران / ۶۸ -

{در حقیقت، نزدیک ترین مردم به ابراهیم، همان کسانی هستند که او را پیروی کرده اند، و [نیز] این پیامبر و کسانی که [به آیین او] ایمان آورده اند و خدا سرور مؤمنان است...}

- فَمَنْ تَبِعَنِی فَإِنَّهُ مِنِّی. - . ابراهیم / ۳۶ -

{پس هر که از من پیروی کند، بی گمان، او از من است.}

**[ترجمه]

تفسیر

إِنَّ أَوْلَی النَّاسِ بِإِبْراهِیمَ فی المجمع (۳)

أی أحق الناس بنصره إبراهیم بالحجه أو بالمعونه لَلَّذِینَ اتَّبَعُوهُ فی وقته و زمانه و تولوه بالنصره علی عدوه وَ هذَا النَّبِیُّ وَ الَّذِینَ آمَنُوا یتولون نصرته بالحجه لما کان علیه من الحق وَ اللَّهُ وَلِیُّ الْمُؤْمِنِینَ لأنه یتولی نصرتهم و المؤمن ولی الله لهذا المعنی بعینه و قیل إنه یتولی نصره ما أمر الله به من الدین.

و فی هذه الآیه دلاله علی أن الولایه ثبتت بالدین لا بالنسب و یعضد ذلک قول أمیر المؤمنین علیه السلام إن أولی الناس بالأنبیاء أعملهم (۴)

بما جاءوا به ثم تلا

ص: ۸۳

۱- ۱. آل عمران: ۶۸.

۲- ۲. إبراهيم: ۳۶.

۳- ۳. مجمع البيان ج ۳ ص ۴۵۷.

۴- ۴. أعلمهم خ ل.

هـذه الآیه فقال إن ولی محمـد من أطاع الله و إن بعـدت لحمته و إن عـدو محمد من عصـی الله و إن قربت قرابته ثم روی روایه علی بن إبراهیم الآتیه.

فَمَنْ تَبِعَنِی فَإِنَّهُ مِنِّی خصه أکثر المفسرین بذریته و ظاهر الأخبار أنه أعم منهم.

**[ترجمه]مجمع البیـان می گویـد: نزدیـک ترین مردم به ابراهیم، یعنی شایسـته ترین مردم به یـاری ابراهیم به وسـیله برهان یا کمـک، آنهـایی هسـتند که در وقت و زمـان اواز او پیروی کردنـد و او را در برابر دشـمنش یـاری کردنـد و (نیز) این پیغمبر و امّتش که اهل ایمانند، متصدی یاری او شدند، با این دلیلکه او بر حق و راستی است و خدا دوستدار مؤمنان است، زیرا خداوند یاری آنها را بر عهده گرفته و مؤمن هم به همین معنی ولیّ (یاور) خداست و بنا به قولی مؤمن، متصدی یاری دین خداست.

این آیه دلالـت دارد که ولایـت بـا دین ثابت می شود نه با نژاد و مؤیـد آن، گفتار حضـرت امیرالمؤمنین علیه السـلام است که فرمود: «نزدیـک ترین مردم به انبیـا، پرکـارترین مردم هسـتند به آنچه انبیا آورده انـد.» سـپس این آیه را تلاوت کرده و فرمود، وابسته به محمد صـلی الله علیه و آله کسی است که پیرو خدا باشد، اگر چه نژادش از او دور باشد و دشمن محمّد کسی است که نافرمانی خـدا را کنـد، ولو اینکه نژادش به آن حضـرت نزدیک باشـد، بعـد از اینکه آن روایت علی ابن ابراهیم را که بعـدا خواهد آمد، روایت می کند - . مجمع البیان ۳ : ۴۵۷ - .

امّا در تفسـیر آیه دوّم: بیشتر مفسّـرین گفته انـد این آیه مخصوص فرزندان آن حضـرت است، ولی ظاهر اخبار، معنای عامی را می فهماند. یعنی هر کس پیروی کند، چه از نسل آن حضرت باشد یا از نژاد دیگری.

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

فس، [تفسیر القمی] عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ یُونُسَ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَزِیـدَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام: أَنْتُمْ وَ اللَّهِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ فَقُلْتُ مِنْ أَنْفُسِـهِمْ جُعِلْتُ فِـدَاکَ قَالَ نَعَمْ وَ اللَّهِ مِنْ أَنْفُسِـهِمْ ثَلَاثاً ثُمَّ نَظَرَ إِلَیَّ وَ نَظَرْتُ إِلَیْهِ فَقَالَ یَا عُمَرُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی یَقُولُ فِی کِتَابِهِ إِنَّ أَوْلَی النَّاسِ بِإِبْرَاهِیمَ لَلَّذِینَ اتَّبَعُوهُ وَ هذَا النَّبِیُّ وَ الَّذِینَ آمَنُوا وَ اللَّهُ وَلِیُّ الْمُؤْمِنِینَ (۱).

شی، [تفسیر العیاشی] عن عمر بن یزید: مثله (۲)

مجمع البیان، عن علی بن إبراهیم: مثله (۳).

**[ترجمه]تفسـیر علی بن ابراهیم قمی: عمر بن یزید روایت می کند که حضـرت صادق علیه السلام فرمود: «به خدا شما از آل محمـد هستید!»عرض کردم: «قربانت گردم! از خود آنها؟» فرمود: «بلی،به خدا از خود آنها!» و این جمله را سه بار تکرارفرمود. سپس به من نگـاه کرد و من به آن حضـرت نگـاه کردم و ایشـان فرمود: «ای عمر! خداونـد متعـال در کتـاب خود می فرمایـد:

{نزدیک ترین مردم به ابراهیم، کسانی هستند که از او پیروی کنند و این پیغمبر و امّتش که اهل ایمانند و خدا دوستدار مؤمنان است.} همین روایت را عیاشی از عمر بن یزید - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۷۷ - و مجمع البیان از علی بن ابراهیم نقل کرده است. - . مجمع البیان ۳ : ۴۵۷ -

**[ترجمه]

«۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ إِنَّ أَوْلَی النَّاسِ بِإِبْراهِیمَ لَلَّذِینَ اتَّبَعُوهُ وَ هذَا النَّبِیُّ وَ الَّذِینَ آمَنُوا وَ اللَّهُ وَلِیُّ الْمُؤْمِنِینَ قَالَ هُمُ الْأَئِمَّهُ وَ أَتْبَاعُهُمْ (۴).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: علی بن نعمان از حضرت صادق علیه السلام در تفسیر آیه بالا روایت کرده است که فرمود: «آنها امامان و پیروان آنهایند.» - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۷۷ -

**[ترجمه]

«۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی الصَّبَّاحِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: فِی قَوْلِ اللَّهِ إِنَّ أَوْلَی النَّاسِ بِإِبْراهِیمَ إِلَی قَوْلِهِ وَ اللَّهُ وَلِیُّ الْمُؤْمِنِینَ ثُمَّ قَالَ عَلِیٌّ وَ اللَّهِ عَلَی دِینِ إِبْرَاهِیمَ وَ مِنْهَاجِهِ وَ أَنْتُمْ أَوْلَی النَّاسِ بِهِ (۵).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: ابوالصّباح گوید: از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که در تفسیر آیه بالا می فرمود: «به خدا سوگند که علی علیه السلام بر دین و روش ابراهیم است و شما نزدیک ترین افراد به او هستید.» - . همان -

**[ترجمه]

بیان

الضمیر فی به راجع إلی علی أو إبراهیم علیهما السلام.

**[ترجمه]ضمیر «به» (به او) در روایت یا به حضرت علی علیه السلام و یا به ابراهیم علیه السلام برمی گردد.

**[ترجمه]

«۴»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ حَبَابَهَ الْوَالِبِیَّهِ قَالَتْ سَمِعْتُ الْحُسَیْنَ بْنَ عَلِیٍّ علیهما السلام یَقُولُ: مَا أَعْلَمُ

۱- ۱. تفسير القمّيّ ص ۹۵.
۲- ۲. تفسير العيّاشيّ ج ۱ ص ۱۷۷.
۳- ۳. مجمع البيان ج ۳ ص ۴۵۸.
۴- ۴. تفسير العيّاشيّ ج ۱ ص ۱۷۷.
۵- ۵. المصدر ج ۱ ص ۱۷۷.

أَحداً عَلَى مِلَّهِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا نَحْنُ وَ شِيعَتَنَا(۱).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: حبابه والبیّه گوید: از حضرت امام حسین علیه السلام شنیدم که فرمود: «کسی را جز ما و شیعیان ما بر کیش و آیین ابراهیم نمی دانم.» - . همان ۱ : ۱۸۵ -

**[ترجمه]

«۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ علیهما السلام قَالَ: مَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّهِ يَدِينُ بِدِينِ إِبْرَاهِيمَ غَيْرُنَا وَ شِيعَتِنَا(۲).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: جابر جعفی گوید: حضرت باقر علیه السلام فرمود: «از این امّت هیچ کس دارای دین ابراهیم نیست، جز ما و شیعیان ما.» - . همان ۱ : ۳۸۸ -

**[ترجمه]

«۶»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مِيثَمٍ قَالَ سَمِعْتُ الْحُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَقُولُ: مَا أَحَدٌ عَلَى مِلَّهِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا نَحْنُ وَ شِيعَتُنَا وَ سَائِرُ النَّاسِ مِنْهَا بِرَاءٌ(۳).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: عمران بن میثم گوید: از حضرت امام حسین علیه السلام شنیدم که می فرمود: « کسی جز ما و شیعیان ما در کیش ابراهیم نیست و مردم دیگر از آن دورند.» - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۸۸ -

**[ترجمه]

«۷»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ: وَ اللَّهِ مَا صَدَقَ أَحَدٌ مِمَّنْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَهُ فَوَفَى بِعَهْدِ اللَّهِ غَيْرَ أَهْلِ بَيْتِ نَبِيِّهِمْ وَ عِصَابَهٍ قَلِيلَهٍ مِنْ شِيعَتِهِمْ وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ وَ ما وَجَدْنا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَ إِنْ وَجَدْنا أَكْثَرَهُمْ لَفاسِقِينَ (۴) وَ قَوْلُهُ وَ لكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يُؤْمِنُونَ (۵).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: ابوذر گوید: [پیامبر]فرمود هر کس که خدا از او پیمان گرفته اگر بگوید به پیمان خود وفا کرده، راست نگوید، غیر از خاندان پیامبرشان و جمعیت کمی از شیعیان آنان، و این فرموده خداوند است: «وَ ما وَجَدْنا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَ إِنْ وَجَدْنا أَكْثَرَهُمْ لَفاسِقِين»، {اکثر مردمان را در عهد استوار ندیدیم، بلکه بیشتر را عهدشکن و بدکار یافتیم.} - .

اعراف / ۱۰۲ – و جای دیگر می فرماید: «وَ لكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يُؤْمِنُون» – . هود / ۱۷ – ، {امّا بیشتر مردمان باور ندارند.} – . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۳ –

**[ترجمه]

«۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَهَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَ الْمُعَلَّى عَلَى أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ أَبْشِرُوا إِنَّكُمْ عَلَى إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ مِنَ اللَّهِ أَمَا إِنَّكُمْ إِنْ بَقِيتُمْ حَتَّى تَرَوْا مَا تَمُدُّونَ إِلَيْهِ رِقَابَكُمْ شَفَى اللَّهُ صُدُورَكُمْ وَ أَذْهَبَ غَيْظَ قُلُوبِكُمْ وَ أَدَالَكُمْ عَلَى عَدُوِّكُمْ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ وَ يَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَ يُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ –(۶)

وَ إِنْ مَضَيْتُمْ قَبْلَ أَنْ تَرَوْا ذَلِكَ مَضَيْتُمْ عَلَى دِينِ اللَّهِ الَّذِی رَضِيَهُ لِنَبِيِّهِ عَلَيْهِ وَ آلِهِ السَّلَامُ وَ لِعَلِيٍّ علیه السلام (۷).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: پدر علیّ بن عقبه می گوید:با معلیّ بن خنیس خدمت حضرت صادق علیه السلام رفتیم. فرمود: «مژده باد شما را به یکی از دو فرجام نیک از جانب خدا! یا شما باقی می مانید تا ببینید آنچه را که مایه گردن فرازی شما باشد، خدا دل های شما را شفا بخشد و خشم دل تان را ببرد و شما را بر دشمن چیره سازد، چنانچه در قرآن می فرماید: «وَ يَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَ يُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِم»، {و دل های اهل ایمان را (به فتح و ظفر بر کافران) شفا بخشد و خشم دل های شما را فرو نشاند} – . توبه / ۱۵ – و اگر قبل از دیدن آن روز از دنیا برود، به دینی که خدا برای پیغمبر صلی الله علیه و آله و خاندان او و علی علیه السلام رضایت داده است از دنیا رفته اید.» – . تفسیر عیاشی ۲ : ۷۹ –

**[ترجمه]

«۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ تَعَالَى فَاجْعَلْ أَفْئِدَهً مِنَ النَّاسِ تَهْوِی إِلَيْهِمْ (۸) أَمَا إِنَّهُ لَمْ يَعْنِ النَّاسَ كُلَّهُمْ أَنْتُمْ أُولَئِكَ وَ نُظَرَاؤُكُمْ إِنَّمَا مَثَلُكُمْ فِی

۱– ۱. المصدر ج ۱ ص ۱۸۵.

۲– ۲. المصدر ج ۱ ص ۳۸۸.

۳– ۳. المصدر ج ۱ ص ۳۸۸.

۴– ۴. الأعراف: ۱۰۲.

۵– ۵. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۳. و الآیه الثانیه فی هود: ۱۷.

۶– ۶. براءه: ۱۵ و الاداله علی العدو: الکره علیهم.

٧- ٧. تفسير العيّاشيّ ج ٢ ص ٧٩.

٨- ٨. إبراهيم: ٣٧.

النَّاسِ مَثَلُ الشَّعْرَهِ الْبَيْضَاءِ فِی الثَّوْرِ الْأَسْوَدِ أَوْ مَثَلُ الشَّعْرَهِ السَّوْدَاءِ فِی الثَّوْرِ الْأَبْیَضِ یَنْبَغِی لِلنَّاسِ أَنْ یَحُجُّوا هَذَا الْبَیْتَ وَ یُعَظِّمُوهُ لِتَعْظِیمِ اللَّهِ إِیَّاهُ وَ أَنْ یَلْقَوْنَا حَیْثُ کُنَّا نَحْنُ الْأَدِلَّاءُ عَلَی اللَّهِ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: حضرت باقر علیه السلام در تفسیر این آیه شریفه: «فَاجْعَلْ أَفْئِدَهً مِنَ النَّاسِ تَهْوِی إِلَیْهِمْ»، {بار خدایا تو دل های مردمان را به سوی آنها مایل گردان} - . ابراهیم / ۳۷ - فرمود: «بدانید منظور تمام مردم نیستند، بلکه مقصود (از «مردمان» در این آیه شریفه)، شما و امثال شما هستید. مَثَل شما در میان سایر مردم، همچون موی سفید در گاوی سیاه یا موی سیاه در گاوی سفید است. شایسته است مردم این خانه (کعبه) را زیارت کنند و او را بزرگ شمارند ،چون خدا او را بزرگ دانسته و نیز سزاوار است ما را در هر کجا هستیم ملاقات کنند، ماییم راهنمایان به سوی خدا.» - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۳۳ -

**[ترجمه]

«۱۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ ثَعْلَبَهَ بْنِ مَیْمُونٍ عَنْ مَیْسَرَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ أَبَانَا إِبْرَاهِیمَ کَانَ مِمَّا اشْتَرَطَ عَلَی رَبِّهِ فَقَالَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَهً مِنَ النَّاسِ تَهْوِی إِلَیْهِمْ.

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: حضرت باقر علیه السلام فرمود: «همانا پدر ما ابراهیم علیه السلام ،با خدایش شرط کرد و گفت: «بار خدایا! تو دل های مردمان را به سوی آنها مایل گردان.» - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۵۰ -

**[ترجمه]

«۱۱»

وَ فِی رِوَایَهٍ أُخْرَی عَنْهُ قَالَ: کُنَّا فِی الْفُسْطَاطِ عِنْدَ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام نحو [نَحْواً] مِنْ خَمْسِینَ رَجُلًا قَالَ فَجَلَسَ بَعْدَ سُکُوتٍ کَانَ مِنَّا طَوِیلًا فَقَالَ مَا لَکُمْ لَا تَنْطِقُونَ لَعَلَّکُمْ تَرَوْنَ أَنِّی نَبِیٌّ لَا وَ اللَّهِ مَا أَنَا کَذَلِکَ وَ لَکِنْ لِی قَرَابَهٌ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَرِیبَهٌ وَ وِلَادَهٌ مَنْ وَصَلَهَا وَصَلَهُ اللَّهُ وَ مَنْ أَحَبَّهَا أَحَبَّهُ اللَّهُ وَ مَنْ أَکْرَمَهَا أَکْرَمَهُ اللَّهُ أَ تَدْرُونَ أَیُّ الْبِقَاعِ أَفْضَلُ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَهً فَلَمْ یَتَکَلَّمْ أَحَدٌ فَکَانَ هُوَ الرَّادُّ عَلَی نَفْسِهِ فَقَالَ تِلْکَ مَکَّهُ الْحَرَامُ الَّتِی رَضِیَهَا لِنَفْسِهِ حَرَماً وَ جَعَلَ بَیْتَهُ فِیهَا ثُمَّ قَالَ أَ تَدْرِی أَیُّ بُقْعَهٍ أَفْضَلُ مِنْ مَکَّهَ فَلَمْ یَتَکَلَّمْ أَحَدٌ وَ کَانَ هُوَ الرَّادُّ عَلَی نَفْسِهِ فَقَالَ مَا بَیْنَ حَجَرِ الْأَسْوَدِ إِلَی بَابِ الْکَعْبَهِ ذَلِکَ حَطِیمُ إِبْرَاهِیمَ نَفْسِهِ الَّذِی کَانَ یُزَوِّدُ(۲)

فِیهِ غَنَمَهُ وَ یُصَلِّی فِیهِ فَوَ اللَّهِ لَوْ أَنَّ عَبْداً صَفَّ قَدَمَیْهِ فِی ذَلِکَ الْمَکَانِ قَامَ النَّهَارَ مُصَلِّیاً حَتَّی یَجُنَّهُ اللَّیْلُ وَ قَامَ اللَّیْلَ مُصَلِّیاً حَتَّی یَجُنَّهُ النَّهَارُ ثُمَّ لَمْ یَعْرِفْ لَنَا حَقَّنَا أَهْلَ الْبَیْتِ وَ حُرْمَتَنَا لَمْ یَقْبَلِ اللَّهُ مِنْهُ شَیْئاً أَبَداً إِنَّ أَبَانَا إِبْرَاهِیمَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ کَانَ فِیمَا اشْتَرَطَ عَلَی رَبِّهِ أَنْ قَالَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَهً مِنَ النَّاسِ تَهْوِی إِلَیْهِمْ أَمَا إِنَّهُ لَمْ یَقُلِ النَّاسَ کُلَّهُمْ أَنْتُمْ أُولَئِکَ رَحِمَکُمُ اللَّهُ وَ نُظَرَاؤُکُمْ إِنَّمَا مَثَلُکُمْ فِی النَّاسِ مَثَلُ الشَّعْرَهِ الْبَیْضَاءِ فِی الثَّوْرِ الْأَسْوَدِ أَوِ الشَّعْرَهِ السَّوْدَاءِ فِی الثَّوْرِ الْأَبْیَضِ یَنْبَغِی لِلنَّاسِ أَنْ یَحُجُّوا هَذَا الْبَیْتَ وَ أَنْ یُعَظِّمُوهُ لِتَعْظِیمِ اللَّهِ إِیَّاهُ وَ أَنْ یَلْقَوْنَا أَیْنَمَا کُنَّا نَحْنُ الْأَدِلَّاءُ عَلَی اللَّهِ.

۱- ۱. تفسير العيّاشىّ ج ۲ ص ۲۳۳.

۲- ۲. الظاهر كما فى المصدر:« يذود» أى يطردها فيه للتعليف، و المذود، معتلف الدابّه، و المذاد: المرتع.

وَ فِي خَبَرٍ آخَرَ: أَ تَدْرُونَ أَيُّ بُقْعَةٍ أَعْظَمُ حُرْمَةً عِنْدَ اللَّهِ فَلَمْ يَتَكَلَّمْ أَحَدٌ وَ كَانَ هُوَ الرَّادُّ عَلَى نَفْسِهِ فَقَالَ ذَلِكَ مَا بَيْنَ الرُّكْنِ الْأَسْوَدِ وَ الْمَقَامِ إِلَى بَابِ الْكَعْبَةِ ذَلِكَ حَطِيمُ إِسْمَاعِيلَ الَّذِي كَانَ يَذُودُ فِيهِ غُنَيْمَتَهُ ثُمَّ ذَكَرَ الْحَدِيثَ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: در روایت دیگری میسره گوید: حدود پنجاه مرد در زیر چادری خدمت حضرت باقر علیه السلام بودیم. حضرت نشست و بعد از سکوت طولانی به ما فرمود: «چرا حرف نمی زنید، شاید شما مرا پیامبر می بینید؟ نه به خدا! ما پیامبر نیستیم، ولی خویشاوندی نزدیکی با پیامبر خدا صلی الله علیه و آله دارم و از نژاد نزدیک اویم. هر کس به آن (خویشاوندی و قرابت) بپیوندد، خدا بدو پیوندد و هر کس آن را دوست داشته باشد، خدا دوستش دارد و هر کس آن را گرامی شمرد، خدایش گرامی دارد. آیا می دانید کدام قطعه زمین مقامش نزد خدا بالاتر است از قطعات دیگر؟» کسی چیزی نگفت،بنابراین جواب این سؤال را خود آن جناب داد و فرمود: «آن قطعه زمین مکّه است که خدا آن را برای حرم خویش پسندیده و خانه اش را در آن قرار داده.» سپس فرمود: «آیا می دانی کدام قطعه زمین از مکّه بالاتر است؟» باز کسی حرف نزد و جواب بر عهده خود آن حضرت قرار گرفت و فرمود: «فاصله بین حجرالاسود و درِ خانه کعبه که «حطیم» حضرت ابراهیم است، یعنی جایی که به گوسفندانش علف می داد (یا جایی که گوسفندانش را از آنجا می راند) و در آن نماز می خواند.

به خدا قسم اگر بنده ای در این مکان بدو پای خویش بایستد، روز را به نماز بایستد تا شب شود و شب را نماز بگزارد تا روز شود ولی حق و حرمت ما خاندان را نشناسد، خداوند هیچ گاه از او نمی پذیرد. همانا از شرط هایی که پدر ما حضرت ابراهیم علیه السلام با خدای خویش کرد، این بود که گفت: «بار خدایا! تو دل هایی از مردمان را به سوی آنها مایل گردان.» حضرت ابراهیم نگفت تمام مردم را به سوی آنها مایل گردان (بلکه بعضی از مردم را خواسته است). آن مردم شما و افرادی همچون شمایید. رحمت خدا بر شما باد! همانا مَثَل شما در میان مردم، همچون یک موی سفید در گاو سیاه یا موی سیاه در گاو سفید است. سزاوار است مردم این خانه (کعبه را) زیارت کنند و آن را بزرگ شمارند، چون خدایش بزرگ دانسته، و ما را در هر کجا بودیم ملاقات کنند، که ما راهنمایان به سوی خدا و نشانگران او هستیم.»

در روایت دیگری می فرماید: «آیا می دانید کدام قطعه زمین احترامش نزد خدا بیشتر است؟» کسی حرف نزد و این سکوت، جواب را بر عهده خود آن حضرت قرار داد. پس فرمود: «آن قطعه زمین، فاصله بین حجرالاسود و مقام تا درِ خانه کعبه است. اینجا حطیم اسماعیل است که غذای گوسفندانش را در آنجا می گذاشت.» سپس بقیّه روایت را بیان فرمود. - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۳۴ -

**[ترجمه]

بیان

فی القاموس الزود تأسیس الزاد و کمنبر وعاؤه و أزدته زودته فتزود.

**[ترجمه]در قاموس گوید که «زود»، تأسیس توشه است و آنچه از این مادّه بر وزن منبر باشد، یعنی «مزود»، ظرف توشه را گویند و «آزدته»، یعنی آن شی ء را توشه سفر قرار دادم.

**[ترجمه]

«۱۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْفُضَیْلِ بْنِ یَسَارٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: نَظَرَ إِلَی النَّاسِ یَطُوفُونَ حَوْلَ الْکَعْبَهِ فَقَالَ هَکَذَا کَانُوا یَطُوفُونَ فِی الْجَاهِلِیَّهِ إِنَّمَا أُمِرُوا أَنْ یَطُوفُوا ثُمَّ یَنْفِرُوا إِلَیْنَا فَیُعْلِمُونَا وَلَایَتَهُمْ وَ یَعْرِضُونَ عَلَیْنَا نَصْرَهُمْ ثُمَّ قَرَأَ هَذِهِ الْآیَهَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَهً مِنَ النَّاسِ تَهْوِی إِلَیْهِمْ فَقَالَ آلُ مُحَمَّدٍ آلُ مُحَمَّدٍ ثُمَّ قَالَ إِلَیْنَا إِلَیْنَا(۲).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: فضیل بن یسار گوید: حضرت باقر علیه السلام به مردمی که دور خانه کعبه می گشتند نگاهی انداخت و فرمود: «در زمان جاهلیت نیز چنین طواف می کردند. به اینها فرمان داده اند دور خانه کعبه بگردند، سپس کوچ کنند به سوی ما و وابستگی خویش را به ما اعلام کنند و یاری و کمک خویش را عرضه کنند.»سپس این آیه را تلاوت فرمود: {بارخدایا! تو دل های مردمان را به سوی آنها مایل گردان.} و فرمود: «آل محمّد، آل محمّد!» سپس فرمود: «به سوی ما، به سوی ما!» - . همان -

**[ترجمه]

«۱۳»

کش، [رجال الکشی] عَنْ أَیُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ کُلَیْبِ بْنِ مُعَاوِیَهَ الْأَسَدِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: وَ اللَّهِ إِنَّکُمْ لَعَلَی دِینِ اللَّهِ وَ دِینِ مَلَائِکَتِهِ فَأَعِینُونِی بِوَرَعٍ وَ اجْتِهَادٍ فَوَ اللَّهِ مَا یَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا مِنْکُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَ کُفُّوا أَلْسِنَتَکُمْ صَلُّوا فِی مَسَاجِدِهِمْ فَإِذَا تَمَیَّزَ الْقَوْمُ فَتَمَیَّزُوا(۳).

**[ترجمه]رجال کشی: کلیب بن معاویه اسدی گوید: شنیدم که حضرت صادق علیه السلام می فرمود: «به خدا قسم شما به دین خدا و دین فرشتگان او هستید! پس مرا با پارسایی و کوشش یاری کنید، به خدا هیچ عملی را خدا نمی پذیرد، مگر از شما .

پس از خدا بترسید و زبان خویش را نگهدارید، در مسجدهای آنها (مخالفین) نماز بگزارید، ولی وقتی جمعیّت از هم جدا شدند، شما نیز جدا شوید (یعنی زمانی که حکومت حق به پا شد، زمان جدا شدن است، ولی الان زمان آن نیست).» - . رجال کشی: ۲۸۹ -

**[ترجمه]

«۱۴»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ بَابَوَیْهِ عَنْ شَیْخِ الطَّائِفَهِ عَنِ الْمُفِیدِ عَنِ ابْنِ قُولَوَیْهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ أَبِی عِیسَی عَنْ یُونُسَ عَنْ کُلَیْبٍ الْأَسَدِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: أَمَا وَ اللَّهِ إِنَّکُمْ لَعَلَی دِینِ اللَّهِ وَ مَلَائِکَتِهِ فَأَعِینُونَا

عَلَى ذَلِكَ بِوَرَعٍ وَ اجْتِهَادٍ عَلَيْكُمْ بِالصَّلَاهِ وَ الْعِبَادَهِ عَلَيْكُمْ بِالْوَرَعِ.

و عنه عن عمه محمد عن أبيه الحسن عن عمه الصدوق عن ابن المتوكل عن الحميرى عن ابن هاشم عن ابن مرار عن يونس: مثله (۴).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: کلیب اسدی می گوید: شنیدم که حضرت صادق علیه السلام می فرمود: «بدانید به خدا که شما بر دین خدا و فرشتگان او هستید! پس به پارسایی و کوشش ما را بر این دین یاری کنید. بر شما باد به نماز و عبادت، بر شما باد به پارسایی!»

همین روایت نیز از یونس نقل شده است - . بشاره المصطفی : ۵۵ و ۱۷۴ - .

**[ترجمه]

«۱۵»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمْزَهَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ حَسَّانَ

ص: ۸۷

۱- ۱. المصدر ج ۲؛ ۲۳۴.

۲- ۲. المصدر ج ۲؛ ۲۳۴.

۳- ۳. رجال الكشّيّ: ۲۸۹ و فيه كما فى نسخه الكمبانيّ: مساجدكم.

۴- ۴. بشاره المصطفى ص ۵۵ و ۱۷۴.

أَبِی عَلِیٍّ الْعِجْلِیِّ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مِیثَم عَنْ حَبَابَهَ الْوَالِبِیَّهِ قَالَ: دَخَلْنَا عَلَی امْرَأَهٍ قَدْ صَفَّرَتْهَا الْعِبَادَهُ أَنَا وَ عَبَایَهُ بْنُ رِبْعِیٍّ فَقَالَتْ مَنِ الَّذِی مَعَکَ قُلْتُ ابْنُ أَخِیکِ مِیثَمٌ قَالَتْ ابْنُ أَخِی وَ اللَّهِ حَقّاً أَمَا إِنِّی سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَیْنَ بْنَ عَلِیٍّ علیهما السلام یَقُولُ مَا أَجِدُ عَلَی مِلَّهِ إِبْرَاهِیمَ إِلَّا نَحْنُ وَ شِیعَتَنَا وَ سَائِرُ النَّاسِ مِنْهَا بِرَاءٌ(۱).

**[ترجمه]محاسن برقی: حبابه والبیّه گوید: من به اتفاق «عبایه بن ربعی» به ملاقات زنی رفتم که عبادت چهره او را زرد کرده بود. از من پرسید: «همراه تو کیست؟» گفتم: «برادرزاده ات پسر میثم است.» گفت: «به خدا درست است که برادرزاده من است. اما آگاه باش که از حضرت امام حسین علیه السلام شنیدم که می فرمود: «کسی غیر از ما و شیعیان ما،پیرو دین و جزوملّت ابراهیم نیست و دیگر مردم از آن دورند.» - . محاسن برقی: ۱۴۷ -

**[ترجمه]

«۱۶»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِیهِ وَ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ حُسَیْنِ بْنِ الْمُخْتَارِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَیَابَهَ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مِیثَم عَنْ حَبَابَهَ الْوَالِبِیَّهِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَیْهَا فَقَالَتْ مَنْ أَنْتَ قُلْتُ ابْنُ أَخِیکِ مِیثَمٌ فَقَالَتْ أَخِی وَ اللَّهِ لَأُحَدِّثَنَّکَ بِحَدِیثٍ سَمِعْتُهُ مِنْ مَوْلَاکَ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام إِنِّی سَمِعْتُهُ یَقُولُ وَ الَّذِی جَعَلَ أَحْمَسَ خَیْرَ بَجِیلَهَ(۲)

وَ عَبْدَ الْقَیْسِ خَیْرَ رَبِیعَهَ(۳) وَ هَمْدَانَ خَیْرَ الْیَمَنِ (۴)

ص: ۸۸

۱- ۱. المحاسن ص ۱۴۷.

۲- ۲. بجیله بفتح الباء- بطن عظیم ینتسب الی أمهم بجیله و هم بنو أنمار بن أراش بن کهلان من القحطانیه، یتفرعون الی عده بطون: منهم قسر و هو مالک بن عبقر بن أنمار و بنو أحمس بن الغوث بن انمار، و عرینه، فالمراد من الاحمس لیس معنی الحمس لتشددهم فی دینهم، فان الحمس قبائل من العرب: قریش و کنانه و من دان بدینهم من بنی عامر ابن صعصعه و هم کلاب و کعب و عامر، و من دینهم، أنهم کانوا لا یستظلون أیّام منی و لا یدخلون البیت من أبوابها و یترکون الوقوف علی عرفه و الإفاضه منها مع اعترافهم بأنها من المشاعر و الحجّ فی دین إبراهیم علیه الصلاه و السلام، و غیر ذلک ممّا ابتدعوها فی سنن الحجّ کما تراه فی سیره ابن هشام ج ۱ ص ۱۹۹- ۲۰۲. فالمراد بأحمس هو أحمس بن الغوث بن أنمار و هم فی بطون بجیله خیر من سائر البطون.

۳- ۳. ربیعه، المراد هنا ربیعه بن نزار، شعب عظیم، فیه قبائل عظام و بطون و أفخاذ ینتسب الی ربیعه بن نزار بن معد بن عدنان، و یعرف بربیعه الفرس، و أفخرهم و أشرفهم بطن عبد القیس و هم بنو عبد القیس بن أفصی.

۴- ۴. همدان بطن من کهلان، من القحطانیه، و هم بنو همدان بن مالک بن زید بن أوسله بن ربیعه بن الخیار[الحیان] بن مالک بن زید بن کهلان، و هم أشرف من سکن الیمن، و کانوا شیعه لعلی بن أبی طالب علیه الصلاه و السلام.

إِنَّكَمْ خَيْرُ الْفِرَقِ ثُمَّ قَالَ مَا عَلَى مِلَّهِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا نَحْنُ وَ شِيعَتُنَا وَ سَائِرُ النَّاسِ مِنْهَا بِرَاءٌ(۱).

**[ترجمه]محاسن برقی: عمران بن میثم گوید: به ملاقات حبابه والبیّه رفتم. پرسید: «کیستی؟» گفتم: «پسر برادرت میثم.» گفت: «به خدا برادر من است. همانا برایت حدیثی نقل می کنم که از سرورت حضرت امام حسین علیه السلام شنیدم. آن حضرتمی فرمود: «قسم به آن کس که «احمس» را بهترین افراد «بجیله» - . بجیله به فتح باء، طایفه بزرگی هستند که آنها به نام مادرشان بحیله معروف شده اند و فرزندان انمار بن اراش بن کهلان از قحطانی ها هستند. چند دسته هستند که هر دسته از نسل یک نفرند، از جمله طایفه قسر که نام مالک بن عبقر بن انمار است و طایفه دیگر بنی احمس بن غوث بن انمار و طایفه بنام عرینه است. پس مقصود از احمس قبایل حمس نیست تا بگوییم چون در دین خودشان متعصب بودند، حضرت نام آنها را برده. حمس شامل چند قبیله عرب می شود، قریش و کنانه و هر کس که از نسل عامر بن صعصعه، یعنی قبیله کلاب و کعب و عامر پیرو دین قریش و کنانه شود و از جمله برنامه های مذهبی آنها این امور بود. در ایام منی که برای انجام مراسم مذهبی خود در منی توقف می کردند، زیر سایه و سقف نمی رفتند؛ از درهای خانه کعبه وارد آن نمی شدند؛ در سرزمین عرفات توقف نداشتند و بازگشت از آنجا را به مشعر نیز ترک می کردند، با اینکه اقرار داشتند که وقوف در عرفات و بازگشت به مشعر از مناسک حج و جزو برنامه های دین حضرت ابراهیم است. و غیر از اینها بدعت های دیگری در مناسک حج داشتند، به طوری که در سیره ابن هشام ۱ : ۱۹۹ تا ۲۰۲ نوشته شده. پس مقصود از احمس، همان احمس بن غوث بن انمار است که جمعیت آنها از میان سایر اقوامی که نژاد آنها به بحیله منتهی می شود بهتر از همه هستند. - و «عبدالقیس» را بهترین افراد و «ربیعه» - . مقصود حضرت از ربیعه در اینجا، ربیعه بن نزار است. جمعیت زیادی هستند که شامل چند قبیله بزرگ و نژاد و تیره های مختلفی از نسل ربیعه بن نزار بن معد بن عدنان می شوند و ربیعه معروف است به ربیعه الفرس و شریف ترین آنها نژاد عبدالقیس هستند که نسب آنها منتهی می شود به عبدالقیس بن افصی. - و «همدان» را بهترین قبائل یمن - . همدان تیره ای از کهلان از قحطانی ها هستند که فرزندان همدان بن مالک بن زید بن اوسله بن ربیعه بن الخیار(الحیان) بن مالک بن زید بن کهلان هستند. قبیله همدان شریف ترین مردم یمن و همه آنها از شیعیان حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام بوده اند. - قرار داد. همانا شما بهترین جمعیّت ها هستید.» سپس فرمود: «پیرو آیین و ملّت ابراهیم، کسی غیر از ما و شیعیان ما نیست و مردم دیگر از آن دورند.»

**[ترجمه]

توضیح

قال الجوهری الأحمس الشجاع و إنما سمیت قریش و كنانه حمسا لتشددهم فی دینهم و قال بجیله حی من الیمن و یقال إنهم من معد و قال عبد القیس أبو قبیله من أسد و هو عبد القیس بن أفصی بن دعمی بن جدیله بن أسد بن ربیعه و قال ربیعه الفرس أبو قبیله و هو ربیعه بن نزار بن معد بن عدنان و قال همدان قبیله من الیمن.

**[ترجمه]جوهری گوید احمس یعنی شجاع و قریش و کنانه را احمس نامیدند، چون در دین خود مقاومت داشتند. و نیز گوید بجیله طایفه ای از یمن هستند. گویند آنها از «معدّ» هستند و عبدالقیس پدر قبیله ای است از اسد و او عبدالقیس بن

افصی بن دعمی بن جدیله بن اسد بن ربیعه است. و ربیعه الفرس نیز پدر طایفه ای است و او همان ربیعه بن نزار بن معدّ بن عدنان است و همدان نیز یکی از قبائل یمن است.

**[ترجمه]

«۱۷»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ وَ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ صَفْوَانَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ عَبَّادِ بْنِ زِيَادٍ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَا عَبَّادُ مَا عَلَى مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ أَحَدٌ غَيْرُكُمْ وَ مَا يَقْبَلُ اللَّهُ إِلَّا مِنْكُمْ وَ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا لَكُمْ (۲).

**[ترجمه]محاسن برقی: عبّاد بن زیاد می گوید: حضرت صادق علیه السلام به من فرمود: «ای عبّاد! بر ملّت ابراهیم و آیین او کسی غیر از شما نیست و خداوند هیچ عملی را از غیر شما نمی پذیرد و گناهان افراد دیگر غیر از شما را نمی بخشد.» - . محاسن برقی: ۱۴۷ -

**[ترجمه]

«۱۸»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُلَيْمَانَ الصَّيْرَفِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام يَقُولُ: إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْراهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَ هذَا النَّبِيُّ وَ الَّذِينَ آمَنُوا(۳) ثُمَّ قَالَ أَنْتُمْ وَ اللَّهِ عَلَى دِينِ إِبْرَاهِيمَ وَ مِنْهَاجِهِ وَ أَنْتُمْ أَوْلَى النَّاسِ بِهِ (۴).

**[ترجمه]محاسن برقی: عبداللّه بن سلیمان صیرفی گوید: از حضرت باقر علیه السلام شنیدم که می فرمود: «نزدیک ترین افراد به ابراهیم، کسانی هستند که از او پیروی کردند و آنها پیامبر و مؤمنین اند.» - . آل عمران / ۶۸ - سپس فرمود: «به خدا شما بر دین و روش ابراهیم هستید و نزدیک ترین افراد به او شما هستید.» - . محاسن برقی: ۱۴۸ -

**[ترجمه]

«۱۹»

سن، [المحاسن] عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ مُثَنَّى الْحَنَّاطِ عَنْ أَحْمَدَ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِي الْمُغِيرَهِ قَالَ سَمِعْتُ عَلِيّاً علیه السلام يَقُولُ: اتَّقُوا اللَّهَ وَ لَا يَخْدَعَنَّكُمْ إِنْسَانٌ وَ لَا يَكْذِبَنَّكُمْ إِنْسَانٌ فَإِنَّمَا دِينِي دِينٌ وَاحِدٌ دِينُ آدَمَ الَّذِي ارْتَضَاهُ اللَّهُ وَ إِنَّمَا أَنَا عَبْدٌ مَخْلُوقٌ وَ لا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعاً وَ لا ضَرًّا إِلَّا ما شاءَ اللَّهُ وَ مَا أَشَاءُ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ (۵).

**[ترجمه]محاسن برقی: ابو مغیره گوید: از حضرت علی علیه السلام شنیدم که می فرمود: «از خدا بترسید و مواظب باشید کسی شما را گول نزند و کسی به شما دروغ نگوید. همانا دین من یک دین است؛ دینی که خدا برای آدم پسندیده و همانا

من بنده آفریده ای هستم و مالک نفع و ضرر خود نیستم، مگر آنچه را خدا بخواهد و من نیز نمی خواهم، مگر آنچه را خدا بخواهد.» - . همان -

**[ترجمه]

«۲۰»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِیهِ عَنِ النَّضْرِ عَنْ یَحْیَی الْحَلَبِیِّ عَنْ أَبِی الْمَغْرَاءِ عَنْ یَزِیدَ بْنِ خَلِیفَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَالَ لَنَا وَ نَحْنُ عِنْدَهُ نَظَرْتُمْ وَ اللَّهِ حَیْثُ نَظَرَ اللَّهُ وَ اخْتَرْتُمْ مَنِ اخْتَارَ اللَّهُ وَ أَخَذَ النَّاسُ یَمِیناً وَ شِمَالًا وَ قَصَدْتُمْ قَصْدَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله

ص: ۸۹

۱- ۱. المحاسن ص ۱۴۷.

۲- ۲. المحاسن ص ۱۴۷.

۳- ۳. آل عمران: ۶۸.

۴- ۴. المحاسن ص ۱۴۸.

۵- ۵. المحاسن ص ۱۴۸.

أَمَا وَ اللَّهِ إِنَّكَمْ لَعَلَى الْمَحَجَّهِ الْبَيْضَاءِ(۱).

**[ترجمه]محاسن برقی: یزید بن خلیفه گوید: حضرت صادق علیه السلام به ما که در حضورش بودیم فرمود: «به خدا شما آنجا را نگریستید که خدا توجه دارد و برگزیدید آن را که خدا برگزیده، مردم به راست و چپ رفتند و شما به سمت محمّد صلی الله علیه و آله .هشدارید که به خدا شما در مسیر روشن و راه نورانی هستید!» - . محاسن برقی: ۱۴۸ -

**[ترجمه]

«۲۱»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّضْرِ عَنْ يَحْيَى الْحَلَبِيِّ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ حُرٍّ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَنْتُمْ وَ اللَّهِ عَلَى دِينِ اللَّهِ وَ دِينِ رَسُولِهِ وَ دِينِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام وَ مَا هِيَ إِلَّا آثَارٌ عِنْدَنَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَكَنَزَهَا(۲).

**[ترجمه]محاسن برقی: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «به خدا شما بر دین خدا و دین پیامبر خدا و دین علی بن ابی طالب علیه السلام هستید و نیست آن مگر آثاری از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله نزد ما که آن را ذخیره کرده ایم. » - . همان -

**[ترجمه]

«۲۲»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ هُوَ عَلَى السَّرِيرِ فَقَالَ يَا سَعِيدُ إِنَّ طَائِفَةً سُمِّيَتْ مُرْجِئَةً وَ طَائِفَةً سُمِّيَتِ الْخَوَارِجَ وَ سُمِّيتُمُ التُّرَابِيَّةَ(۳).

**[ترجمه]محاسن برقی: سعید بن یسار گوید: «به حضور امام صادق علیه السلام مشرف شدم. آن جناب که بر تخت نشسته بود، فرمود: «ای سعید! دسته ای از مردم «مرجئه» نام دارند و گروه دیگر را خوارج می نامند و شما را نیز «ترابیّه» گویند.» - . محاسن برقی: ۱۵۶ -

**[ترجمه]

«۲۳»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ حَبِيبٍ الْخَثْعَمِيِّ وَ النَّضْرِ عَنْ يَحْيَى الْحَلَبِيِّ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ حَبِيبٍ قَالَ: قَالَ لَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا أَحَدٌ أَحَبَّ إِلَيَّ مِنْكُمْ إِنَّ النَّاسَ سَلَكُوا سُبُلًا شَتَّى مِنْهُمْ آخِذٌ بِهَوَاهُ وَ مِنْهُمْ آخِذٌ بِرَأْيِهِ وَ إِنَّكُمْ أَخَذْتُمْ بِأَمْرٍ لَهُ أَصْلٌ (۴).

**[ترجمه]محاسن برقی: حبیب گوید: حضرت صادق علیه السلام به ما فرمود: «هیچ کس نزد من از شما محبوب تر نیست. مردم به راه های گوناگونی رفتند. بعضی دنبال خواسته دل و بعضی پیرو نظر و رأی خود شدند، ولی شما پیرو مرامی شدید که ریشه و اصالت دارد.» - . محاسن برقی: ۱۵۶ -

**[ترجمه]

«۲۴»

سن، [المحاسن] فِی حَدِیثٍ آخَرَ لِحَبِیبٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ النَّاسَ أَخَذُوا هَكَذَا وَ هَكَذَا فَطَائِفَةٌ أَخَذُوا بِأَهْوَائِهِمْ وَ طَائِفَةٌ قَالُوا بِالرِّوَایَهِ وَ إِنَّ اللَّهَ لَهَدَاكُمْ لِحُبِّهِ وَ حُبِّ مَنْ یَنْفَعُكُمْ حُبُّهُ عِنْدَهُ (۵).

**[ترجمه]محاسن برقی: در حدیث دیگری از حبیب نقل می کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «همانا مردم این و آن را گرفته اند. جمعی خواسته خود و عدّه ای به دنبال روایت رفتند، ولی خداوند شما را به دوستی خودش و دوستی کسی که دوستی اش برای شما نزد خدا سود دارد، هدایت و راهنمایی فرمود.» - . محاسن برقی: ۱۵۶ -

**[ترجمه]

«۲۵»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ ثَعْلَبَةَ عَنْ بَشِیرٍ الدَّهَّانِ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنَّ هَذِهِ الْمُرْجِئَةَ وَ هَذِهِ الْقَدَرِیَّهَ وَ هَذِهِ الْخَوَارِجَ لَیْسَ مِنْهُمْ أَحَدٌ إِلَّا وَ هُوَ یَرَی أَنَّهُ عَلَی الْحَقِّ وَ إِنَّكُمْ إِنَّمَا أَجَبْتُمُونَا فِی اللَّهِ ثُمَّ تَلَا أَطِیعُوا اللَّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنْكُمْ (۶) وَ ما آتاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا(۷) مَنْ یُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطاعَ اللَّهَ (۸) إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِی

۱- ۱. المحاسن: ۱۴۸.

۲- ۲. المحاسن ص ۱۴۶.

۳- ۳. المحاسن ص ۱۵۶.

۴- ۴. المحاسن ص ۱۵۶.

۵- ۵. المحاسن ص ۱۵۶.

۶- ۶. النساء: ۵۹.

۷- ۷. الحشر: ۷.

۸- ۸. النساء: ۷۹.

يُحْبِبْكَمُ اللَّهُ وَ يَغْفِرْ لَكَمْ ذُنُوبَكَمْ (۱) ثُمَّ قَالَ وَ اللَّهِ لَقَدْ نَسَبَ اللَّهُ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ فِي الْقُرْآنِ إِلَى إِبْرَاهِيمَ مِنْ قِبَلِ النِّسَاءِ قَالَ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ داوُدَ وَ سُلَيْمانَ إِلَى قَوْلِهِ وَ يَحْيى وَ عِيسى (۲).

**[ترجمه]محاسن برقی: ابن فضال از ثعلبه، از بشیر دهّان نقل می کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «همانا این مرجئه و این «قدریه» و این خوارج، هر کدام آنها خود را در راه حق و عقیده و مرام خویش را درست می بینند، ولی تنها شمایید که دعوت ما را به سوی خدا پاسخ گفتید. سپس این آیه را تلاوت فرمود: «أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُم»، {فرمان خدا و رسول و فرمانداران (از طرف خدا و رسول) را اطاعت کنید.} - . نساء / ۵۹ - و آیه دیگر: «وَ ما آتاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ ما نَهاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا»، {و شما آنچه رسول حق دستور دهد (و عطا کند) بگیرید و هر چه را نهی کند واگذارید.} - . حشر / ۷ - و آیه دیگر: «مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطاعَ اللَّهَ»، {هر که رسول را اطاعت کند، خدا را اطاعت کرده.} - . نساء / ۷۹ - و آیه دیگر: «إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَ يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُم»، {بگو ای پیغمبر اگر خدا را دوست می دارید مرا پیروی کنید که خدا شما را دوست دارد و گناه شما ببخشد.} - . آل عمران / ۳۱ - سپس فرمود: «به خدا قسم که خداوند در قرآن، حضرت عیسی بن مریم را از طریق زن ها به حضرت ابراهیم علیه السلام نسبت داده و می فرماید«وَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ داوُدَ وَ سُلَيْمانَ» إِلَى قَوْلِهِ «وَ يَحْيى وَ عِيسى»، {از فرزندان ابراهیم، داود و سلیمان} تا آنجا که می فرماید {و یحیی و عیسی} هستند.» - . محاسن برقی: ۱۵۶ -

**[ترجمه]

بیان

و الله لقد نسب الله أقول استدل علیه السلام بذلک علی أنهم من ذریه رسول الله صلی الله علیه و آله.

**[ترجمه]منظور حضرت از این جمله که فرمود خداوند حضرت عیسی را از طریق زن ها به ابراهیم نسبت داده،این است که به این آیه شریفه استدلال فرماید که معصومین و پیشوایان ما، از فرزندان و نژاد پیامبر خدا صلی الله علیه و آله هستند.

**[ترجمه]

«۲۶»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّضْرِ عَنْ يَحْيَى الْحَلَبِيِّ عَنْ بَشِيرٍ فِي حَدِيثِ سُلَيْمَانَ مَوْلَى طِرْبَالٍ قَالَ: ذَكَرْتُ هَذِهِ الْأَهْوَاءَ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ لَا وَ اللَّهِ مَا هُمْ عَلَى شَيْ ءٍ مِمَّا جَاءَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِلَّا اسْتِقْبَالَ الْكَعْبَةِ فَقَطْ(۳).

**[ترجمه]محاسن برقی: بشیر در حدیث سلیمان مولی طربال گوید: مرام ها و آرای مختلف مردم را خدمت حضرت صادق علیه السلام عرضه داشتم. فرمود: «نه به خدا! آنها بر هیچ چیزی از آنچه پیامبر خدا صلی الله علیه و آله آورده نمانده اند، غیر از ایستادن به سوی کعبه.» - . محاسن برقی: ۱۵۶ -

**[ترجمه]

«۲۷»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ وَ حُسَيْنِ بْنِ حَسَنٍ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي الْجَارُودِ قَالَ: خَرَجَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام عَلَى أَصْحَابِهِ يَوْماً وَ هُمْ يَنْتَظِرُونَ خُرُوجَهُ وَ قَالَ لَهُمْ تَحَرَّوُا الْبُشْرَى مِنَ اللَّهِ مَا أَحَدٌ يَتَحَرَّى الْبُشْرَى مِنَ اللَّهِ غَيْرَكُمْ (۴).

**[ترجمه]محاسن برقی: ابوالجارود گوید: روزی اصحاب حضرت صادق به انتظار آن حضرت بودند تا آن جناب آمد و به آنها فرمود: «دنبال مژده خدا باشید و آن را بجویید، کسی غیر از شما از خدا مژده نخواهد.» - . همان: ۱۶۰ -

**[ترجمه]

«۲۸»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِي كَهْمَسٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: أَخَذَ النَّاسُ يَمِيناً وَ شِمَالًا وَ لَزِمْتُمْ أَهْلَ بَيْتِ نَبِيِّكُمْ فَأَبْشِرُوا قَالَ جُعِلْتُ فِدَاكَ أَرْجُو أَنْ لَا يَجْعَلَنَا اللَّهُ وَ إِيَّاهُمْ سَوَاءً فَقَالَ لَا وَ اللَّهِ لَا وَ اللَّهِ ثَلَاثاً(۵).

**[ترجمه]محاسن برقی: ابی کهمس گوید: از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: «مردم به راست و چپ رفتند، ولی شما با خانواده پیمبرتان همراهی کردید. پس مژده باد شما را!»عرض کردم: «فدایت شوم! امیدوارم خدا ما و آنها را یکسان قرار ندهد.» حضرت سه مرتبه فرمود: « نه به خدا، نه به خدا، نه به خدا!» - . محاسن برقی: ۱۶۰ -

**[ترجمه]

«۲۹»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْأَحْوَلِ عَنْ بُرَيْدٍ الْعِجْلِيِّ وَ زُرَارَةَ بْنِ أَعْيَنَ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالُوا: قَالَ لَنَا أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام مَا الَّذِي تَبْغُونَ أَمَا لَوْ كَانَتْ فَزْعَةٌ مِنَ السَّمَاءِ لَفَزِعَ كُلُّ قَوْمٍ إِلَى مَأْمَنِهِمْ وَ لَفَزِعْنَا نَحْنُ إِلَى نَبِيِّنَا وَ فَزِعْتُمْ إِلَيْنَا فَأَبْشِرُوا ثُمَّ أَبْشِرُوا ثُمَّ أَبْشِرُوا لَا وَ اللَّهِ لَا يُسَوِّيكُمُ اللَّهُ وَ غَيْرَكُمْ وَ لَا كَرَامَةَ لَهُمْ (۶).

ص: ۹۱

۱- ۱. آل عمران: ۳۱.

۲- ۲. المحاسن ص ۱۵۶.

۳- ۳. المحاسن ص ۱۵۶.

۴- ۴. المحاسن ص ۱۶۰، و فیه بدل التحرّی التنجز فی الموضعین.

۵- ۵. المحاسن ص ۱۶۰.

۶- ۶. المحاسن ص ۱۶۱.

**[ترجمه]محاسن برقی: ابو جعفر احول از برید عجلی و زراره بن اعین و محمّد بن مسلم گویند: حضرت باقر علیه السلام به ما فرمود: «دیگر چه آرزویی دارید؟ آنگاه که وحشت و هراس آسمانی پدید آید، هر دسته ای به پناهگاه های خود پناهنده شوند و ما به پیامبرمان و شما به ما پناه می برید. پس مژده باد شما را و باز مژده باد بر شما و باز مژده باد! نه به خدا! هیچ گاه خداوند شما و غیر شما را یکسان و مساوی قرار نمی دهد و آنها را کرامت و احترامی نیست.» - . محاسن برقی: ۱۶۱ - ۱۶۲ -

**[ترجمه]

«۳۰»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَبِی كَهْمَسٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: عَرَفْتُمُونَا وَ أَنْكَرَنَا النَّاسُ وَ أَحْبَبْتُمُونَا وَ أَبْغَضَنَا النَّاسُ وَ وَصَلْتُمُونَا وَ قَطَعَنَا النَّاسُ رَزَقَكُمُ اللَّهُ مُرَافَقَةَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ سَقَاكُمْ مِنْ حَوْضِهِ (۱).

**[ترجمه]محاسن برقی: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «شما ما را شناختید، ولی دیگران انکار کردند؛ شما دعوت ما را پاسخ گفتید و دیگران با ما دشمنی کردند؛ شما به ما پیوستید و دیگران قطع کردند. خداوند رفاقت با محمّد صلی الله علیه و آله را نصیب شما گرداند و شما را از حوض او سیراب کند.» - . محاسن برقی: ۱۶۱ - ۱۶۲ -

**[ترجمه]

«۳۱»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّضْرِ عَنْ يَحْيَى الْحَلَبِيِّ عَنْ بَشِيرٍ الْكُنَاسِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: وَصَلْتُمْ وَ قَطَعَ النَّاسُ وَ أَحْبَبْتُمْ وَ أَبْغَضَ النَّاسُ وَ عَرَفْتُمْ وَ أَنْكَرَ النَّاسُ وَ هُوَ الْحَقُّ (۲).

**[ترجمه]محاسن برقی: بشیر کنّاسی گوید: از حضرت صادق علیه السلام شنیدم کهمی فرمود: «شما پیوستید و مردم بریدند؛ شما اجابت کردید و مردم دشمنی کردند؛ و شما شناختید و مردم منکر شدند و حق همان است.» - . همان -

**[ترجمه]

«۳۲»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ ثَعْلَبَةَ عَنْ بَشِيرٍ الدَّهَّانِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: عَرَفْتُمْ فِی مُنْكِرِينَ كَثِيراً وَ أَحْبَبْتُمْ فِی مُبْغِضِينَ كَثِيراً وَ قَدْ يَكُونُ حُبٌّ فِی اللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ حُبٌّ فِی الدُّنْيَا فَمَا كَانَ فِی اللَّهِ وَ رَسُولِهِ فَثَوَابُهُ عَلَى اللَّهِ وَ مَا كَانَ فِی الدُّنْيَا فَلَيْسَ بِشَیْ ءٍ ثُمَّ نَفَضَ يَدَهُ (۳).

**[ترجمه]محاسن برقی: بشیر دهّان گوید: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «در بین منکرین، بسیاری از شما شناختید و در بین دشمنان، بسیاری از شما اجابت کردید. گاهی دوستی در راه خدا و پیامبر اوست و گاهی در راه دنیاست؛ آنچه که در راه

خدا و پیامبر باشد، پاداش آن با خداست و آنچه که در راه دنیا باشد، چیزی نیست.»سپس دستش را تکان داد (به حالت کسی که بخواهد نبودن چیزی را با دست خود نشان دهد). - . همان -

**[ترجمه]

«۳۳»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِیهِ عَمَّنْ ذَکَرَهُ عَنْ حَنَانٍ أَبِی عَلِیٍّ عَنْ ضُرَیْسٍ الْکُنَاسِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ وَ هُدُوا إِلَی الطَّیِّبِ مِنَ الْقَوْلِ وَ هُدُوا إِلی صِراطِ الْحَمِیدِ(۴) فَقَالَ هُوَ وَ اللَّهِ هَذَا الْأَمْرُ الَّذِی أَنْتُمْ عَلَیْهِ (۵).

**[ترجمه]محاسن برقی: ضریس کنانی گوید: از حضرت باقر علیه السلام تفسیر این آیه را سؤال کردم: «وَ هُدُوا إِلَی الطَّیِّبِ مِنَ الْقَوْلِ وَ هُدُوا إِلی صِراطِ الْحَمِید»، {و به گفتار خوش و طریق پسندیده هدایت شوند.} - . حج / ۲۴ - فرمود به خدا قسم آن (طریق پسندیده) همین روش و کیشی است که شما دارید.» - . محاسن برقی: ۱۶۹ -

**[ترجمه]

بیان

وَ هُدُوا إِلَی الطَّیِّبِ مِنَ الْقَوْلِ فی المجمع أی أرشدوا فی الجنه إلی التحیات الحسنه یحیی بعضهم بعضا و یحییهم الله و ملائکته بها و قیل معناه أرشدوا إلی شهاده أن لا إله إلا الله و الحمد لله عن ابن عباس و زاد ابن زید و الله أکبر و قیل معناه أرشدوا إلی القرآن عن السدی و قیل إلی القول الذی یلتذونه و یشتهونه و تطیب به نفوسهم و قیل إلی ذکر الله فهم به یتنعمون وَ هُدُوا إِلی صِراطِ الْحَمِیدِ و الحمید هو الله المستحق للحمد المستحمد إلی عباده بنعمه أی الطالب منهم أن یحمدوه

وَ رُوِیَ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: مَا أَحَدٌ أَحَبَّ إِلَیْهِ الْحَمْدُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ

۱- ۱. المحاسن ص ۱۶۱ و ۱۶۲.

۲- ۲. المحاسن ص ۱۶۱ و ۱۶۲.

۳- ۳. المحاسن ص ۱۶۱ و ۱۶۲.

۴- ۴. الحجّ: ۲۴.

۵- ۵. المحاسن ص ۱۶۹.

ذِكْرُهُ وَ صِرَاطُ الْحَمِيدِ طَرِيقُ الْإِسْلَامِ وَ طَرِيقُ الْجَنَّهِ انْتَهَى (۱).

و ظاهر الخبر أن المراد به الهدايه فى الدنيا و يحتمل الآخره أيضا أى يثبتون على العقائد الحقه و يظهرونها و يلتذون بها.

**[ترجمه]درباره جمله «و به گفتار خوش هدایت شوند»، مجمع البیان می گوید:یعنی در بهشت به تبریک و خوشامد گفتن نیکو راهنمایی شوند تا به یکدیگر خوشامد بگویند و خدا و فرشته ها نیز به آنها خوشامد گویند. و بنا به قولی که از ابن عباس نقل می شود، یعنی به شهادت «لا اله الّا اللّه و الحمد للّه»راهنمایی

شدند.

و ابن زید،«اللّه اکبر» را نیز بر آن افزوده و بنا به قولی که از سدّی نقل شده، یعنی «راهنمایی شده اند به سوی قرآن». و قول دیگری می گوید «به سوی گفتاری که از او لذّت می برند و دلخواه و دل پسند است» و بنا به قول دیگر،«به سوی یاد خدا راهنمایی شده اند.» پس آنان به یاد خدا متنعّم هستند. و منظور از «حمید» که می فرماید«به طریق حمید هدایت شده اند»، خداست که سزاوار حمد است و با نعمت هایش از بندگان طلب حمد و ستایش فرموده و از آنها خواسته است او را سپاس گویند. از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله روایت شده که فرمود: «حمد و ستایش در نزد هیچ کس محبوب تر از خداوند متعال نیست و منظور از صراط حمید، راه اسلام و راه بهشت است.» - . مجمع البیان۷: ۷۸ -

ظاهر خبر آن است که مقصود از راهنمایی، هدایت در دنیاست و احتمال آخرت نیز دارد و منظور از راهنمایی در آخرت، باقی ماندن بر عقاید حقّه و آشکار ساختن آنها و لذّت بردن از آنهاست.

**[ترجمه]

«۳۴»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنْ صَفْوَانَ الْجَمَّالِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ كُلُّ شَیْ ءٍ هالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ (۲) قَالَ مَنْ أَتَى اللَّهَ بِمَا أَمَرَ بِهِ مِنْ طَاعَتِهِ وَ طَاعَهِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله فَهُوَ الْوَجْهُ الَّذِی لَا یَهْلِكُ وَ لِذَلِكَ مَنْ یُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطاعَ اللَّهَ (۳).

**[ترجمه]محاسن برقی: ابو نصر از صفوان جمال نقل می کند که حضرت صادق علیه السلام در تفسیر آیه شریفه: «كُلُّ شَیْ ءٍ هالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ»، {هر چیزی جز وجه الهی هالک و نابود است} - . قصص / ۸۸ - فرمود: «هر کس که از دستورات خدا و پیامبر صلی الله علیه و آله پیروی کند و آنها را انجام دهد، او همان وجه است که نابود نمی شود و بدین جهت است که: «مَنْ یُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطاعَ اللَّهَ» - . نساء / ۷۹ - ، {هر کس از پیامبر صلی الله علیه و آله پیروی کند، همانا خدا را اطاعت کرده.} - . محاسن برقی: ۲۱۹ -

**[ترجمه]

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَهَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَ مُعَلَّى بْنُ خُنَيْسٍ عَلَى أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ لَيْسَ هُوَ فِی مَجْلِسِهِ فَخَرَجَ عَلَيْنَا مِنْ جَانِبِ الْبَيْتِ مِنْ عِنْدِ نِسَائِهِ وَ لَيْسَ عَلَيْهِ جِلْبَابٌ فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيْنَا رَحَّبَ فَقَالَ مَرْحَباً بِكُمَا وَ أَهْلًا ثُمَّ جَلَسَ وَ قَالَ أَنْتُمْ أُولُو الْأَلْبَابِ فِی كِتَابِ اللَّهِ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَی إِنَّما يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبابِ (۴) فَأَبْشِرُوا أَنْتُمْ عَلَی إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ مِنَ اللَّهِ (۵) أَمَا إِنَّكُمْ إِنْ بَقِيتُمْ حَتَّى تَرَوْا مَا تَمُدُّونَ إِلَيْهِ رِقَابَكُمْ شَفَى اللَّهُ صُدُورَكُمْ وَ أَذْهَبَ غَيْظَ قُلُوبِكُمْ وَ أَدَالَكُمْ عَلَى

عَدُوِّكُمْ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ يَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَ يُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ (۶) وَ إِنْ مَضَيْتُمْ قَبْلَ أَنْ تَرَوْا ذَلِكَ مَضَيْتُمْ عَلَى دِينِ اللَّهِ الَّذِی رَضِيَهُ لِنَبِيِّهِ صلی الله علیه و آله وَ بَعَثَ عَلَيْهِ (۷).

ص: ۹۳

۱- ۱. مجمع البيان ج ۷ ص ۷۸.

۲- ۲. القصص: ۸۸.

۳- ۳. المحاسن ص ۲۱۹ و الآيه الثانيه فی النساء: ۷۹.

۴- ۴. الرعد: ۱۹.

۵- ۵. كما قال اللّه عزّ و جلّ:« قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنا إِلَّا إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ» الآيه ۵۳ من سوره براءه.

۶- ۶. براءه: ۱۴ و ۱۵.

۷- ۷. المحاسن ص ۱۷۰.

**[ترجمه]محاسن برقی: ابن فضّال از علی بن عقبه بن خالد از پدرش نقل می کند که من وعلی بن خنیس برای زیارت حضرت صادق علیه السلام مشرف شدیم، اما آن جناب در مجلس خود نبودند. بعد از مدتی آن حضرت بدون ردا از اندرون خود به سوی ما آمدند و چون ما را دیدند، خوشامد گفته و فرمود: «مرحبا و اهلا به شما!» (یعنی خوش آمدید، صفا آوردید!) سپس نشسته و فرمود: «شمایید صاحبان خرد که خداوند در قرآن فرموده: «إِنَّما یَتَذَکَّرُ أُولُوا الْأَلْباب»، {تنها خردمندان متذکّر می شوند.} - .رعد / ۱۹ - پس مژده باد شما را! شما دارای یکی از دو فرجام نیک از جانب خدا هستید: یا این است

که زنده هستید تا ببینید آنچه را که مایه سربلندی شما باشد؛ خداوند سینه های شما را شفا دهد و خشم دل هاتان را فرو نشاند و شما را بر دشمن خود پیروز گرداند و این همان فرموده خدای متعال است: «وَ یَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِینَ وَ یُذْهِبْ غَیْظَ قُلُوبِهِم»، {دل های اهل ایمان را (به فتح و ظفر بر کافران) شفا بخشد و خشم دل های آنها را فرو نشاند} - . توبه / ۱۴ - ۱۵ - و اگر قبل از آن از دنیا بروید، به دینی که خدا برای پیامبرش پسندیده و او را بر آن دین برگزیده، از دنیا رفته اید.» - . محاسن برقی: ۱۷۰ -

**[ترجمه]

«۳۶»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَمَّنْ ذَکَرَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ إِنَّ عِبادِی لَیْسَ لَکَ عَلَیْهِمْ سُلْطانٌ (۱) فَقَالَ لَیْسَ عَلَی هَذِهِ الْعِصَابَهِ خَاصَّهً سُلْطَانٌ قُلْتُ وَ کَیْفَ وَ فِیهِمْ مَا فِیهِمْ فَقَالَ لَیْسَ حَیْثُ تَذْهَبُ إِنَّمَا هُوَ لَیْسَ لَکَ سُلْطَانٌ أَنْ یُحَبِّبَ إِلَیْهِمُ الْکُفْرَ وَ یُبْغِضَ إِلَیْهِمُ الْإِیمَانَ (۲).

**[ترجمه]محاسن برقی: حضرت صادق علیه السلام در تفسیر این آیه شریفه (که به شیطان خطاب می فرماید:) «إِنَّ عِبادِی لَیْسَ لَکَ عَلَیْهِمْ سُلْطان»، {و هرگز تو را بر بندگان (با خلوص) من تسلّط و غلبه نخواهد بود} - . حجر / ۴۲ - فرمود: « بر این دسته به خصوص (یعنی شیعیان) تسلّطی ندارد.» راوی گوید: گفتم: «چطور؟ با اینکه در آنها چیزهایی (از گناهان) هست؟» فرمود: «آنچنان که تو فکر می کنی نیست. مقصود آیه شریفه این است که تو را بر آنها تسلّطی نیست تا کفر را محبوب آنها و ایمان را مبغوض آنان قرار دهی.» - . محاسن برقی: ۱۷۱ -

**[ترجمه]

«۳۷»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِیرٍ وَ ابْنِ رِئَابٍ عَنْ زُرَارَهَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَوْلُهُ لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِراطَکَ الْمُسْتَقِیمَ ثُمَّ لَآتِیَنَّهُمْ مِنْ بَیْنِ أَیْدِیهِمْ وَ مِنْ خَلْفِهِمْ وَ عَنْ أَیْمانِهِمْ وَ عَنْ شَمائِلِهِمْ وَ لا تَجِدُ أَکْثَرَهُمْ شاکِرِینَ (۳) فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَا زُرَارَهُ إِنَّمَا صَمَدَ لَکَ وَ لِأَصْحَابِکَ فَأَمَّا الْآخَرِینَ فَقَدْ فَرَغَ مِنْهُمْ (۴).

**[ترجمه]محاسن برقی: زراره گوید: این آیه را به حضرت باقر علیه السلام عرض کردم (که شیطان به خدا عرض می کند)

«لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِراطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَ مِنْ خَلْفِهِمْ وَ عَنْ أَيْمانِهِمْ وَ عَنْ شَمائِلِهِمْ وَ لا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شاكِرِين»، {من بندگانت را از راه راست که شرع و آیین توست گمراه گردانم، آنگاه از پیش روی و از پشت سر و طرف راست و چپ آنان در می آیم تا بیشتر آنان شکر نعمتت بجای نیاورند.} - . اعراف / ۱۵ - ۱۶ - حضرت فرمود: «ای زراره! مقصود شیطان تو و یاران تو است، ولی دیگران را کارشان را ساخته و پایان داده.» - . محاسن برقی: ۱۷۱ -

**[ترجمه]

بیان

لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ أی أرصد لهم کما یقعد قاطع الطریق للسائل صِراطَکَ الْمُسْتَقِیمَ أی طریق الإیمان و نصبه علی الظرف ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ إلی آخره قیل أی من جمیع الجهات مثل قصده إیاهم بالتسویل و الإضلال من أی وجه یمکنه بإتیان العدو من الجهات الأربع.

و روی عن ابن عباس مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ من قبل الآخره وَ مِنْ خَلْفِهِمْ من قبل الدنیا وَ عَنْ أَيْمانِهِمْ وَ عَنْ شَمائِلِهِمْ من جهه حسناتهم و سیئاتهم و قیل مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ من حیث یعلمون و یقدرون التحرز عنه وَ مِنْ خَلْفِهِمْ من حیث لا یعلمون و لا یقدرون عَنْ أَيْمانِهِمْ وَ عَنْ شَمائِلِهِمْ من حیث یتیسر لهم أن یعلموا و یتحرزوا و لکن لم یفعلوا لعدم تیقظهم و احتیاطهم وَ لا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شاكِرِينَ أی مطیعین و الصمد القصد.

**[ترجمه]جمله«لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ» (همانا می نشینم برای آنها) در این آیه شریفه، یعنی در کمین آنها می نشینم، همچنان که راهزن در کمین قافله می نشیند.«صِراطَكَ الْمُسْتَقِيمَ» (راه راست تو) یعنی راه ایمان و صراط منصوب است بر ظرفیّت،«ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ» تا آخر آیه (سپس می آیم آنها را از روبه رویشان) گویند یعنی از تمام جهات، کمین نشستن خود را برای گمراهی و بیچارگی انسان ها به هر صورتی که امکان داشته باشد، به جهات چهارگانه روبه رو و پشت سر و راست و چپتشبیه کرده. از ابن عباس روایت شده که مقصود از روبه رو یعنی از طریق آخرت؛ منظور از پشت سر یعنی از طریق دنیا؛ و منظور از چپ و راست آنها یعنی از طریق گناهان و کارهای خیرشان. قول دیگری هم هست که منظور از روبه رو، یعنی از جایی که می دانند و توانایی

گریز دارند؛ پشت سر یعنی از جایی که نمی دانند و توانایی ندارند؛ و راست و چپ یعنی از جایی که می توانند بدانند و توانایی بر گریز هم دارند، ولی نمی کنند، چون هوشیاری و احتیاط لازم را ندارند .

«وَ لا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شاكِرِينَ» (نمی یابی بیشتر آنها را سپاسگزار) یعنی مطیع نیستند.«صمد» نیز به معنی قصد است.

**[ترجمه]

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِی الْمِقْدَامِ عَنْ أَبَانِ بْنِ تَغْلِبَ

ص: ۹۴

۱- ۱. الحجر: ۴۲.

۲- ۲. المحاسن ۱۷۱.

۳- ۳. الأعراف: ۱۵ و ۱۶.

۴- ۴. المحاسن ص ۱۷۱.

قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: إِذَا قَدِمْتَ الْكُوفَهَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ فَارْوِ عَنِّی هَذَا الْحَدِیثَ مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّهُ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ یَجِیئُنِی كُلُّ صِنْفٍ مِنَ الْأَصْنَافِ فَأَرْوِی لَهُمْ هَذَا الْحَدِیثَ قَالَ نَعَمْ یَا أَبَانَ بْنَ تَغْلِبَ إِنَّهُ إِذَا كَانَ یَوْمُ الْقِیَامَهِ جَمَعَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَی الْأَوَّلِینَ وَ الْآخِرِینَ فِی رَوْضَهٍ وَاحِدَهٍ فَیُسْلَبُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِلَّا مِمَّنْ كَانَ عَلَی هَذَا الْأَمْرِ (۱).

**[ترجمه]محاسن برقی: ابان بن تغلب گوید: حضرت باقر علیه السلام فرمود: «هر گاه به کوفه رسیدی، این حدیث را از من روایت کن: «هر کس گواهی دهد به لا اله الّا اللّه و اینکه نیست خدایی مگر آن خدای واحد، جمیع صفات کمالیه در او جمع است و بهشت بر او واجب می شود.»عرض کردم: «قربان شما شوم! طبقات مختلف مردم بهدیدن من می آیند. آیا این حدیث رابرای تمام آنها بگویم؟» فرمود: «آری ای ابان! همانـاروز قیامت، خداوند متعال تمام اولین و آخرین را در بوستانی گرد آورد،پس بگیردلا اله الّا اللّه را مگر از کسی که بر این امر (تشیّع) باشد.» - . محاسن برقی: ۱۸۱ و ۳۳ -

**[ترجمه]

«۳۹»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِیهِ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ أَبِی سَعِیدٍ الْمُكَارِی عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِیرَهِ النَّضْرِیِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ كُلُّ شَیْ ءٍ هالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ (۲) فَقَالَ كُلُّ شَیْ ءٍ هَالِكٌ إِلَّا مَنْ أَخَذَ الطَّرِیقَ الَّذِی أَنْتُمْ عَلَیْهِ (۳).

**[ترجمه]محاسن برقی: حارث بن مغیره نضری گوید: از حضرت صادق علیه السلام این آیه را سؤال کردم:{هر چیزی جز وجه الهی هالک و نابود است.} فرمود: «هر چیزی نابود است، مگر آن کس که راه شما را در پیش گیرد.» - . همان: ۱۹۹ -

**[ترجمه]

بیان

علی هذا التأویل المراد بالوجه الجهه التی أمر الله أن یؤتی منه.

**[ترجمه]بنابراین تأویل، مقصود از «وجه خدا»، راهی است که خدا فرموده از آن باید رفت.

**[ترجمه]

«۴۰»

سن، [المحاسن] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ عُبَیْسِ بْنِ هِشَامٍ النَّاشِرِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ مَالِكِ بْنِ عَطِیَّهَ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی الطُّفَیْلِ قَالَ: قَامَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ ١ عَلِیٌّ علیه السلام عَلَی الْمِنْبَرِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ بَعَثَ مُحَمَّداً بِالنُّبُوَّهِ وَ اصْطَفَاهُ بِالرِّسَالَهِ فَأَنَالَ فِی النَّاسِ وَ أَنَالَ وَ عِنْدَنَا أَهْلَ الْبَیْتِ مَفَاتِیحُ الْعِلْمِ وَ أَبْوَابُ الْحِكْمَهِ وَ ضِیَاءُ الْأَمْرِ وَ فَصْلُ الْخِطَابِ وَ مَنْ یُحِبُّنَا أَهْلَ الْبَیْتِ یَنْفَعُهُ إِیمَانُهُ

وَ يُتَقَبَّلُ مِنْهُ عَمَلُهُ وَ مَنْ لَا يُحِبُّنَا أَهْلَ الْبَيْتِ لَا يَنْفَعُهُ إِيمَانُهُ وَ لَا يُتَقَبَّلُ مِنْهُ عَمَلُهُ وَ إِنْ أَدْأَبَ اللَّيْلَ وَ النَّهَارَ لَمْ يَزَلْ (۴).

**[ترجمه]محاسن برقی: ابوالطفیل گوید: حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام روی منبر ایستاد و فرمود: «خداوند محمد صلی الله علیه و آله را به پیامبری برگزید و او را به رسالت اختیار کرد و او به مردم رساند (آنچه را باید برساند) و رساند، و کلیدهای دانش و درهای حکمت و روشنایی امر (و امر نورانی) و فصل الخطاب نزد ماست. هر کس ما خاندان را دوست دارد، از ایمانش سود برد و کردارش پذیرفته شود و هر کس ما خانواده را دوست ندارد، ایمانش سودی ندهد و عملش قبول نگردد، اگر چه پیوسته شب و روز رنج برد.» - . محاسن برقی: ۱۹۹ -

**[ترجمه]

بیان

فأنال فی الناس و أنال أی أعطی الناس و نشر فیهم العلوم الکثیره فمنهم من غیر و منهم من نسی و منهم من لم یفهم المراد فأخطأ فنصب أوصیاءه المعصومین عن الخطاء و الزلل لیمیزوا بین الحق و الباطل و جعل عندهم مفاتیح العلم و أبواب الحکمه و ضیاء الأمر و وضوحه و الخطاب الفاصل بین الحق و

۱- ۱. المحاسن ص ۱۸۱ و مثله فی ص ۳۳.

۲- ۲. القصص: ۸۸.

۳- ۳. المحاسن ص ۱۹۹.

۴- ۴. المحاسن ص ۱۹۹.

الباطل فيجب الرجوع إليهم فيما اختلفوا و قد مرت الأخبار الكثيره في ذلك في كتاب العلم و في القاموس دأب في عمله كمنع دأبا و يحرك و دءوبا بالضم جد و تعب و أدأبه (۱).

**[ترجمه]«پس رساند به مردم و رساند»، یعنی به مردم داد و گسترد در آنها علوم زیاد، ولی بعضی از مردم آنها را دگرگون کردند و بعضی دیگر فراموش کردند و بعضی مقصود آن حضرت را نفهمیدند،در نتیجه اشتباه کردند.پس خداوند جانشینان او را که مصون از هر گونه خطا و لغزش هستند، نصب کرد تا حق را از باطل جدا سازند و کلیدهای دانش و درهای حکمت و روشنایی و آشکار بودن امر و خطابی که حق را از باطل جدا سازد، نزد آنها قرار داد. پس واجب است در اختلافات به آنها رجوع شود. اخبار زیادی به این مضمون در «کتاب علم» گذشت.

در قاموس گوید: «دأب في عمله» بر وزن منع و مصدر آن «دأبا» با حرکت همزه و داءوباء به ضمّ دال، یعنی جدیت کرد و ناراحتی کشید و خود را به تعب و زحمت افکند. - . قاموس ۱ : ۶۴ -

**[ترجمه]

«۴۱»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ بَزِيعٍ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ يُونُسَ عَنْ جَلِيسٍ لِأَبِي حَمْزَةَ الثُّمَالِيِّ عَنْ أَبِي حَمْزَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَوْلُ اللَّهِ كُلُّ شَيْ ءٍ هالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ (۲) فَقَالَ فَيَهْلِكُ كُلُّ شَيْ ءٍ وَ يَبْقَى الْوَجْهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ اللَّهَ أَعْظَمُ مِنْ أَنْ يُوصَفَ وَ لَكِنْ مَعْنَاهَا كُلُّ شَيْ ءٍ هَالِكٌ إِلَّا دِينَهُ وَ الْوَجْهَ الَّذِي يُؤْتَى مِنْهُ (۳).

**[ترجمه]محاسن برقی: ابو حمزه ثمالی گوید: این آیه شریفه را به حضرت باقر علیه السلام عرض کردم: {هر چیزی جز وجه الهی هالک و نابود است.} فرمود: «هر چیزی نابود می شود و وجه باقی می ماند.» سپس فرمود: «خداوند بزرگ تر است از اینکه توصیف شود، ولی معنای آیه این است که هر چیزی نابود است، مگر دین خدا و راهی که از آن به سوی او روند.» - . محاسن برقی: ۲۱۸ -

**[ترجمه]

«۴۲»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِيرَهِ النَّصْرِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ كُلُّ شَيْ ءٍ هالِكٌ إِلَّا مَنْ أَخَذَ طَرِيقَ الْحَقِ (۴).

**[ترجمه]محاسن برقی: حارث بن مغیره نضری گوید: این آیه را از حضرت صادق علیه السلام سؤال کردم: {هر چیزی جز وجه الهی هالک و نابود است}، فرمود: «هر چیزی نابود است، مگر کسی که راه حق را در پیش گیرد.» - . محاسن برقی: ۲۱۹ -

**[ترجمه]

باب ۱۷ فضل الرافضه و مدح التسمیه بها

روایات

«۱»

سن، [المحاسن] عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ عُتَیْبَهَ بَیَّاعِ الْقَصَبِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: وَ اللَّهِ لَنِعْمَ الِاسْمُ الَّذِی مَنَحَکُمُ اللَّهُ مَا دُمْتُمْ تَأْخُذُونَ بِقَوْلِنَا وَ لَا تَکْذِبُونَ عَلَیْنَا قَالَ وَ قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام هَذَا الْقَوْلَ أَنِّی کُنْتُ خَبَّرْتُهُ أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِی إِیَّاکَ أَنْ تَکُونَ رَافِضِیّاً(۵).

**[ترجمه]محاسن برقی: عتیبه گوید: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «به خدا چه نام خوبی خدا به شما بخشیده! مادامی که به گفتار ما پایبند باشید و به ما دروغ نبندید.» و گوید حضرت صادق علیه السلام همین جملات را به من فرمود، وقتی به آن حضرت عرض کردم مردی به من گفته است بترس از اینکه رافضی باشی. - . همان: ۱۵۷ -

**[ترجمه]

بیان

إنی کنت أی إنما قال علیه السلام هذا القول لأنی کنت أخبرته.

ص: ۹۶

۱- ۱. القاموس ج ۱ ص ۶۴.
۲- ۲. القصص ص ۸۸.
۳- ۳. المحاسن: ۲۱۸.
۴- ۴. المحاسن ص ۲۱۹.
۵- ۵. المحاسن ص ۱۵۷.

**[ترجمه]«انّی کنت»، یعنی آن حضرت این مطلب را فرمود، زیرا من به آن جناب خبر دادم.

**[ترجمه]

«۲»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنْ صَفْوَانَ عَنْ زَیْدٍ الشَّحَّامِ عَنْ أَبِی الْجَارُودِ قَالَ: أَصَمَّ اللَّهُ أُذُنَیْهِ کَمَا أَعْمَى عَیْنَیْهِ إِنْ لَمْ یَکُنْ سَمِعَ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام وَ رَجُلٌ یَقُولُ إِنَّ فُلَاناً سَمَّانَا بِاسْمٍ قَالَ وَ مَا ذَاکَ الِاسْمُ قَالَ سَمَّانَا الرَّافِضَهَ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام بِیَدِهِ إِلَى صَدْرِهِ وَ أَنَا مِنَ الرَّافِضَهِ وَ هُوَ مِنِّی قَالَهَا ثَلَاثاً(۱).

**[ترجمه]محاسن برقی: ابوالجارود نقل می کند که گفت خدا دو گوشش را کر کند همچنان که دو چشم او را نابینا ساخته اگر پاسخ حضرت باقر علیه السلام را نشنیده باشد زمانی که مردی به آن حضرت عرض کرد: « فلانی نامی روی ما گذاشته!» فرمود: «چه نامی؟» عرض کرد: «ما را رافضه می نامد.» حضرت باقر علیه السلام با دست مبارک به سینه اش اشاره کرد و فرمود: «و من از رافضه ام و او از من است» و این جمله را سه بار تکرار فرمود.» - . محاسن برقی: ۱۵۷ -

**[ترجمه]

«۳»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ یَزِیدَ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ رَجُلَیْنِ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاکَ اسْمٌ سُمِّینَا بِهِ اسْتَحَلَّتْ بِهِ الْوُلَاهُ دِمَاءَنَا وَ أَمْوَالَنَا وَ عَذَابَنَا قَالَ وَ مَا هُوَ قَالَ الرَّافِضَهُ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام إِنَّ سَبْعِینَ رَجُلًا مِنْ عَسْکَرِ فِرْعَوْنَ رَفَضُوا فِرْعَوْنَ فَأَتَوْا مُوسَى علیه السلام فَلَمْ یَکُنْ فِی قَوْمِ مُوسَى أَحَدٌ أَشَدَّ اجْتِهَاداً وَ أَشَدَّ حُبّاً لِهَارُونَ مِنْهُمْ فَسَمَّاهُمْ قَوْمُ مُوسَى الرَّافِضَهَ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى مُوسَى أَنْ أَثْبِتْ لَهُمْ هَذَا الِاسْمَ فِی التَّوْرَاهِ فَإِنِّی نَحَلْتُهُمْ وَ ذَلِکَ اسْمٌ قَدْ نَحَلَکُمُوهُ اللَّهُ (۲).

**[ترجمه]محاسن برقی: ابو بصیر روایت کند که به حضرت باقر علیه السلام عرض کردم: «قربان شما شوم! نامی روی ما گذاشتند و فرمانداران به آن نام، خون و مال و آزار ما را مباح دانسته اند.» فرمود: «چیست آن نام؟» گفت رافضه. حضرت فرمود: «همانا هفتاد نفر از لشکر فرعون او را طرد کردند و نزد موسی علیه السلام آمدند. در میان قوم موسی هیچ کس از آن هفتاد نفر کوشاتر و نسبت به هارون (برادر موسی) دوست تر نبود، از این جهت قوم موسی آنها را رافضه نامیدند و خداوند به موسی علیه السلام وحی کرد که این نام را برای آن دسته در تورات ثبت کن، زیرا نامی است که من به آنها بخشیدم.بنابراین این اسمی است که خدا به شما بخشیده.» - . همان -

**[ترجمه]

«۴»

فر، [تفسير فرات بن إبراهيم] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ بْنِ عُبَيْدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنِ الْحُسَيْنِ عَنْ مُحَمَّدٍ يَعْنِی ابْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْحَنْظَلِیَّ عَنْ وَكِيعٍ عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَعْمَشِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهما السلام قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنَّ النَّاسَ يُسَمُّونَّا رَوَافِضَ وَ مَا الرَّوَافِضُ فَقَالَ وَ اللَّهِ مَا هُمْ سَمَّوْكُمُوهُ وَ لَكِنَّ اللَّهَ سَمَّاكُمْ بِهِ فِی التَّوْرَاةِ وَ الْإِنْجِيلِ عَلَی لِسَانِ مُوسَی وَ لِسَانِ عِيسَی عليهما السلام وَ ذَلِکَ أَنَّ سَبْعِينَ رَجُلًا مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ رَفَضُوا فِرْعَوْنَ وَ دَخَلُوا فِی دِينِ مُوسَی فَسَمَّاهُمُ اللَّهُ تَعَالَی الرَّافِضَةَ وَ أَوْحَی إِلَی مُوسَی أَنْ أَثْبِتْ لَهُمْ فِی التَّوْرَاةِ حَتَّی يَمْلِكُوهُ عَلَی لِسَانِ مُحَمَّدٍ صلی الله عليه و آله.

فَفَرَّقَهُمُ اللَّهُ فِرَقاً كَثِيرَةً وَ تَشَعَّبُوا شُعَباً كَثِيرَةً فَرَفَضُوا الْخَيْرَ فَرَفَضْتُمُ الشَّرَّ وَ اسْتَقَمْتُمْ مَعَ أَهْلِ بَيْتِ نَبِيِّكُمْ عليهم السلام فَذَهَبْتُمْ حَيْثُ ذَهَبَ نَبِيُّكُمْ وَ اخْتَرْتُمْ مَنِ اخْتَارَ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ فَأَبْشِرُوا ثُمَّ أَبْشِرُوا فَأَنْتُمُ الْمَرْحُومُونَ الْمُتَقَبَّلُ مِنْ مُحْسِنِهِمْ وَ الْمُتَجَاوَزُ عَنْ مُسِيئِهِمْ وَ مَنْ لَمْ يَلْقَ اللَّهَ بِمِثْلِ مَا لَقِيتُمْ لَمْ تُقْبَلْ حَسَنَاتُهُ وَ لَمْ يُتَجَاوَزْ عَنْ سَيِّئَاتِهِ يَا سُلَيْمَانُ هَلْ سَرَرْتُکَ فَقُلْتُ زِدْنِی جُعِلْتُ فِدَاکَ فَقَالَ إِنَّ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مَلَائِكَةً

ص: ۹۷

۱- ۱. المحاسن ص ۱۵۷.

۲- ۲. المحاسن ص ۱۵۷.

يَسْتَغْفِرُونَ لَكُمْ حَتَّى تَتَسَاقَطَ ذُنُوبُكُمْ كَمَا تَتَسَاقَطُ وَرَقُ الشَّجَرِ فِي يَوْمِ رِيحٍ وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَ مَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ... وَ يَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا(۱) هُمْ شِيعَتُنَا وَ هِيَ وَ اللَّهِ لَهُمْ يَا سُلَيْمَانُ هَلْ سَرَرْتُكَ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ زِدْنِي قَالَ مَا عَلَى مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ علیه السلام إِلَّا نَحْنُ وَ شِيعَتُنَا وَ سَائِرُ النَّاسِ مِنْهَا بَرِيءٌ(۲).

**[ترجمه]تفسیر فرات کوفی: سلیمان اعمش گوید: بر حضرت صادق علیه السلام وارد شدم و عرض کردم: «قربان شما گردم! مردم ما را رافضی می نامند، رافضی چیست؟» فرمود: «به خدا مردم این اسم را روی شما نگذاشته اند، بلکه خداوند در تورات و انجیل و به زبان موسی و عیسی علیهما السلام شما را به این نام نامیده و دلیلش نیز آن بود که هفتاد نفر از قوم فرعون، او را رها کردند و به دین موسی درآمدند. خداوند آنها رارافضه نامید و به موسی وحی کرد که این نام را در تورات برای آنها ثبت کن تا در آینده نیز به زبان محمّد صلی الله علیه و آله صاحب این نام شوند.

پس خداوند آنها را به چند فرقه و شعبه متفرق ساخت. آنها خیر را رها کردند، ولی شما شر را رها ساختید و شما به خانواده پیامبرتان وفاداری کردید و راهی را رفتید که پیامبرتان رفت و آن کس را که خدا و رسول برگزید، شما نیز برگزیدید. پس مژده باد شما را و سپس مژده باد به شما! چه که شمایید رحمت شدگان، که کردار نیکوکارانشان پذیرفته و از گناه گنهکارانشان گذشت می شود و هر کس خدا را همچون شما ملاقات نکند، کارهای خیر او پذیرفته نشود و از گناهش نگذرند. ای سلیمان! آیا خشنودت ساختم؟»عرض کردم: «قربان شما شوم، بیش از این بفرما!»

فرمود: «خداوند عزوجل را فرشتگانی است که برای شما طلب آمرزش می کنند تا گناهانتان فرو ریزد، همچنان که برگ درختان با وزش باد فرو می ریزد. و این همان گفتار خداوند متعال است: «الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَ مَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ ... وَ يَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ آمَنُوا»، {فرشتگانی که عرش با عظمت الهی را برمی دارند و آنها که پیرامون آنند خدا را تسبیح می کنند و برای اهل ایمان طلب آمرزش می کنند.} - . غافر / ۷ -

آنها شیعیان ما هستند و به خدا طلب آمرزش برای آنهاست. ای سلیمان! آیا خشنودت ساختم؟» عرض کردم: «قربانتان شوم، بیشتر بفرمایید!» فرمود هیچ کس بر کیش و مرام ابراهیم علیه السلام نیست جز ما و شیعیان ما، و دیگر مردم از آن دور و بیزارند.» - . تفسیر فرات کوفی: ۱۳۹ -

**[ترجمه]

باب ۱۸ الصفح عن الشیعه و شفاعه أئمتهم صلوات الله علیهم فیهم

روایات

«۱»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ الْبَيْهَقِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ الْمَدَنِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَهْرَوَيْهِ الْقَزْوِينِيِّ عَنْ دَاوُدَ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ وُلِّينَا

حِسَابَ شِيعَتِنَا فَمَنْ كَانَتْ مَظْلِمَتُهُ فِيمَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ حَكَمْنَا فِيهَا فَأَجَابَنَا وَ مَنْ كَانَتْ مَظْلِمَتُهُ فِيمَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ النَّاسِ اسْتَوْهَبْنَاهَا فَوُهِبَتْ لَنَا وَ مَنْ كَانَتْ مَظْلِمَتُهُ فِيمَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَنَا كُنَّا أَحَقَّ مَنْ عَفَا وَ صَفَحَ (۳).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: داود بن سلیمان از حضرت رضا علیه السلام از پدرانش علیهم السلام روایت کرده که حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «چون رستاخیز شود، ما متصدّی حساب شیعیان شویم. پس هر کس بدهی خدایی داشته باشد، ما داوری می کنیم و خدا هم می پذیرد. و هر کس که بدهی مردمی داشته باشد، ما طلب بخشش می کنیم و به ما بخشیده می شود و هر کس به ما بدهکار باشد، ما به عفو و گذشت سزاوارتریم.» - . عیون اخبارالرضا ۲ : ۵۷ -

**[ترجمه]

«۲»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] بِإِسْنَادِ التَّمِيمِيِّ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله لِعَلِيٍّ بَشِّرْ شِيعَتَكَ أَنِّي الشَّفِيعُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَقْتَ لَا تَنْفَعُ فِيهِ إِلَّا شَفَاعَتِي (۴).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: حضرت رضا علیه السلام از پدرانش علیهم السلام از حضرت امام حسین علیه السلام روایت می فرماید که حضرت رسول صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام فرمود: «شیعیانت را مژده ده که من روز قیامت، یعنی روزی که جز شفاعت من هیچ چیز سود ندارد، شفیع آنهایم.» - . همان: ۶۸ -

**[ترجمه]

«۳»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] عَنِ الْمُفِيدِ عَنِ ابْنِ قُولَوَيْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَامِرٍ عَنِ

ص: ۹۸

۱- ۱. غافر: ۷.
۲- ۲. تفسیر فرات ص ۱۳۹.
۳- ۳. عیون أخبار الرضا ج ۲ ص ۵۷.
۴- ۴. عیون أخبار الرضا ج ۲ ص ۶۸.

الْمُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ الْوَابِشِیِّ عَنْ أَبِی الْوَرْدِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ: إِذَا کَانَ یَوْمُ الْقِیَامَهِ جَمَعَ اللَّهُ النَّاسَ فِی صَعِیدٍ وَاحِدٍ مِنَ الْأَوَّلِینَ وَ الْآخِرِینَ عُرَاهً حُفَاهً فَیُوقَفُونَ عَلَی طَرِیقِ الْمَحْشَرِ حَتَّی یَعْرَقُوا عَرَقاً شَدِیداً وَ تَشْتَدَّ أَنْفَاسُهُمْ فَیَمْکُثُونَ کَذَلِکَ مَا شَاءَ اللَّهُ وَ ذَلِکَ قَوْلُهُ تَعَالَی فَلا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْساً(۱) قَالَ ثُمَّ یُنَادِی مُنَادٍ مِنْ تِلْقَاءِ الْعَرْشِ أَیْنَ النَّبِیُّ الْأُمِّیُّ قَالَ فَیَقُولُ النَّاسُ قَدْ أَسْمَعْتَ کُلًّا فَسَمِّ بِاسْمِهِ قَالَ فَیُنَادِی أَیْنَ نَبِیُّ الرَّحْمَهِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ فَیَقُومُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَیَتَقَدَّمُ أَمَامَ النَّاسِ کُلِّهِمْ حَتَّی یَنْتَهِیَ إِلَی حَوْضٍ طُولُهُ مَا بَیْنَ أُبُلَّهَ وَ صَنْعَاءَ فَیَقِفُ عَلَیْهِ ثُمَّ یُنَادِی بِصَاحِبِکُمْ فَیَقُومُ (۲) أَمَامَ النَّاسِ فَیَقِفُ مَعَهُ ثُمَّ یُؤْذَنُ لِلنَّاسِ فَیَمُرُّونَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام فَبَیْنَ وَارِدٍ یَوْمَئِذٍ وَ بَیْنَ مَصْرُوفٍ فَإِذَا رَأَی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنْ یُصْرَفُ عَنْهُ مِنْ مُحِبِّینَا أَهْلَ الْبَیْتِ بَکَی وَ قَالَ یَا رَبِّ شِیعَهُ عَلِیٍّ یَا رَبِّ شِیعَهُ عَلِیٍّ قَالَ فَیَبْعَثُ اللَّهُ عَلَیْهِ مَلَکاً فَیَقُولُ لَهُ مَا یُبْکِیکَ یَا مُحَمَّدُ قَالَ فَیَقُولُ وَ کَیْفَ لَا أَبْکِی لِأُنَاسٍ مِنْ شِیعَهِ أَخِی عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ أَرَاهُمْ قَدْ صُرِفُوا تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ وَ مُنِعُوا مِنْ وُرُودِ حَوْضِی قَالَ فَیَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُ یَا مُحَمَّدُ قَدْ وَهَبْتُهُمْ لَکَ وَ صَفَحْتُ لَکَ عَنْ ذُنُوبِهِمْ وَ أَلْحَقْتُهُمْ بِکَ وَ بِمَنْ کَانُوا یَتَوَلَّوْنَ مِنْ ذُرِّیَّتِکَ وَ جَعَلْتُهُمْ فِی زُمْرَتِکَ وَ أَوْرَدْتُهُمْ حَوْضَکَ وَ قَبِلْتُ شَفَاعَتَکَ فِیهِمْ وَ أَکْرَمْتُکَ بِذَلِکَ ثُمَّ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیهم السلام فَکَمْ مِنْ بَاکٍ یَوْمَئِذٍ وَ بَاکِیَهٍ یُنَادُونَ یَا مُحَمَّدَاهْ إِذَا رَأَوْا ذَلِکَ قَالَ فَلَا یَبْقَی أَحَدٌ یَوْمَئِذٍ کَانَ یَتَوَالانَا وَ یُحِبُّنَا وَ یَتَبَرَّأُ مِنْ عَدُوِّنَا وَ یُبْغِضُهُمْ إِلَّا کَانَ فِی حِزْبِنَا وَ مَعَنَا وَ وَرَدَ حَوْضَنَا(۳).

۱- ۱. طه: ۱۰۸.

۲- ۲. فیتقدم خ ل.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۶۵.

فس، [تفسير القمی] عن أبيه عن أبی محبوب: مثله (۱)

**[ترجمه]امالی طوسی: ابوالورد گوید: از حضرت باقر علیه السلام شنیدم که می فرمود: «چون رستاخیز شود، خداوند تمام مردم را از آغاز و انجام دنیا، لخت و پا برهنه در یک سرزمین گرد آورد. آنها بر سر راه محشر بایستند تا سخت عرق کنند و به سختی نفس کشند، و تا وقتی خدا بخواهد،همچنان بمانند. و این همان گفتار خدای متعال است:{از هیچ کس جز زیر لب و آهسته صدایی نخواهی شنید.}

آن حضرت فرمود: «سپس صدایی از جانب عرش بلند می شود که می گوید: «کجاست پیامبر امّی؟» مردم می گویند: «همه شنیدند، اما نام او را بگو!»می گوید: «کجاست پیامبر رحمت، محمّد بن عبداللَّه؟»آنگاه حضرت رسول صلی الله علیه و آله بپا می خیزد و پیشاپیش تمام مردم می آید تابه حوضی می رسد که درازی آن به قدر فاصله بین «ابلّه» و «صنعا» است. پس کنار آن می ایستد و صاحب شما را صدا می زند. او نیز از تمام مردم جلو می رود و کنار آن حضرت می ایستد. سپس به مردم اجازه حرکت می دهند.»

حضرت باقر علیه السلام فرمود: برخی از مردم بر سر حوض آیند و برخی دیگر را از آن بگردانند. پس چون رسول خدا صلی الله علیه و آله ببیند که یکی از دوستان ما را از حوض می گردانند، بگرید و بگوید: «ای پروردگار من! این شیعه علی است. ای پروردگار من! این شیعه علی است.» فرمود: «خداوند فرشته ای را برگزیند و او بگوید: «ای محمّد! چه چیز تو را گریاند؟» می فرماید: «چگونه نگریم برای مردمی از شیعیان برادرم علی بن ابی طالب که می بینم آنها را به سوی اصحاب دوزخ می برند و از آمدن کنار حوض من بازمی دارند؟» فرمود: «آنگاه خداوند عزوجل می فرماید: «ای محمّد! آنها را به تو بخشیدم. به خاطر تو از گناهان آنها گذشتم، آنها را به تو و به هر کس از فرزندان تو که آنها را دوست دارند پیوستم،و آنان را در گروه و حزب تو قرار دادم و بر سر حوض تو وارد کردم. شفاعت تو رادرباره آنها پذیرفتم و بدین وسیله تو را گرامی داشتم.» سپس حضرت باقر علیه السلام فرمود: «چقدر زن و مرد گریان در آن روز هستند که وقتی این منظره را ببینند، فریاد می زنند «یا محمّداه!» در آن روز هیچ کس از دوستان ما که با ما دوستی دارند و از دشمنان ما بیزارند و دشمن آنهایند باقی نمی ماند، مگر اینکه در گروه ما و با ماست و بر سر حوض ما وارد می شود.» - . امالی طوسی ۱ : ۶۵ و تفسیر قمی: ۴۲۲ -

در تفسیر علی بن ابراهیم قمی مانند این روایت آمده است.

**[ترجمه]

بیان

الهمس الصوت الخفی و الأبله بضم الهمزه و الباء و تشدید اللام بلد قریب البصره و لعله کان موضع البصره المعروفه الآن بها و فی بعض النسخ أیله بفتح الهمزه و سکون الیاء المثناه التحتانیه و هو بلد معروف فیما بین مصر و الشام.

**[ترجمه]«همس» یعنی صدای آهسته و «ابلّه» به ضمّ همزه و باء و تشدید لام، شهری است در نزدیکی بصره و شاید آن شهر، در محل بصره فعلی بوده و در بعضی از نسخه ها «ایله» به فتح همزه و سکون یاء آمده و ایله، شهر معروفی است بین مصر و

شام.

**[ترجمه]

«۴»

جا، [المجالس] للمفيد ما، [الأمالی] للشيخ الطوسی عَنِ الْمُفِيدِ(۲) عَنْ أَبِی غَالِبٍ الزُّرَارِيِّ عَنْ عَمِّهِ عَلِيِّ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنِ الطَّيَالِسِيِّ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ فَأُوْلئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئاتِهِمْ حَسَناتٍ وَ كانَ اللَّهُ غَفُوراً رَحِيماً(۳) فَقَالَ عليه السلام يُؤْتَى بِالْمُؤْمِنِ الْمُذْنِبِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُقَامَ بِمَوْقِفِ الْحِسَابِ فَيَكُونُ اللَّهُ تَعَالَى هُوَ الَّذِی يَتَوَلَّى حِسَابَهُ لَا يُطْلِعُ عَلَى حِسَابِهِ أَحَداً مِنَ النَّاسِ فَيُعَرِّفُهُ ذُنُوبَهُ حَتَّى إِذَا أَقَرَّ بِسَيِّئَاتِهِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لِلْكَتَبَةِ بَدِّلُوهَا حَسَنَاتٍ وَ أَظْهِرُوهَا لِلنَّاسِ فَيَقُولُ النَّاسُ حِينَئِذٍ مَا كَانَ لِهَذَا الْعَبْدِ سَيِّئَةٌ وَاحِدَةٌ ثُمَّ يَأْمُرُ اللَّهُ بِهِ إِلَى الْجَنَّةِ فَهَذَا تَأْوِيلُ الْآيَةِ فَهِيَ فِی الْمُذْنِبِينَ مِنْ شِيعَتِنَا خَاصَّةً(۴).

**[ترجمه]مجالس مفید و امالی طوسی: راوی گوید: معنای این آیه شریفه را از حضرت باقر علیه السلام سؤال کردم: «فَأُوْلئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئاتِهِمْ حَسَناتٍ وَ كانَ اللَّهُ غَفُوراً رَحِيما»، {پس خدا گناهان آنها را بدل به ثواب گرداند که خداوند در حق بندگان بسیار آمرزنده و مهربان است.} - . فرقان / ۷۰ - فرمود: «مؤمن گناهکار را در روز قیامت می آورند تا در ایستگاه حساب می ایستد. عهده دار بررسی و بازخواست او فقط خداوند متعال است که مبادا دیگران از وضع او اطلاع یابند. پس گناهانش را نشان می دهد تا اقرار می کند. در آن موقع خداوند به نویسندگانش فرمان می دهد که گناهان او را به ثواب تبدیل کنید و به مردم نشان دهید. مردم می گویند که برای این بنده خدا یک گناه هم نیست. سپس خداوند فرمان می دهد که او را به بهشت ببرند.این است تأویل آیه و آن تنها درباره گنهکاران از شیعیان ماست.» - . مجالس مفید: ۱۸۴ و امالی طوسی ۱ : ۷۰ -

**[ترجمه]

«۵»

ما، [الأمالی] للشيخ الطوسی عَنِ الْمُفِيدِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ الْبَصْرِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَهْدِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: حُبُّنَا أَهْلَ الْبَيْتِ يُكَفِّرُ الذُّنُوبَ وَ يُضَاعِفُ الْحَسَنَاتِ وَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيَتَحَمَّلُ عَنْ مُحِبِّينَا أَهْلَ الْبَيْتِ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ مَظَالِمِ الْعِبَادِ إِلَّا مَا كَانَ مِنْهُمْ فِيهَا عَلَى إِضْرَارٍ وَ ظُلْمٍ لِلْمُؤْمِنِينَ فَيَقُولُ لِلسَّيِّئَاتِ كُونِی حَسَنَاتٍ (۵).

**[ترجمه]امالی طوسی: حضرت رضا علیه السلام از پدرانش علیهم السلام روایت کند که حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «دوستی ما خاندان، گناهان را می زداید و کردار نیک را دو چندان می سازد، و خداوند بدهکاری هایی را که دوستان ما به بندگان خدا دارند، خودش قبول می فرماید، مگر آنکه در بین آنها ضرر یا ستمی به مؤمنین باشد. پس خدا به گناهان

می گوید حسنات باشید.» - . امالی طوسی ۱ : ۱۶۶ -

**[ترجمه]

«۶»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْمُفِیدِ عَنِ ابْنِ قُولَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَمَّام عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعَدَهَ عَنْ جَدِّهِ مَسْعَدَهَ بْنِ صَدَقَهَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: وَ اللَّهِ لَا یَهْلِکُ هَالِکٌ عَلَی حُبِّ عَلِیٍّ إِلَّا رَآهُ فِی أَحَبِّ الْمَوَاطِنِ إِلَیْهِ وَ اللَّهِ لَا یَهْلِکُ هَالِکٌ

ص: ۱۰۰

۱- ۱. تفسیر القمّیّ ص ۴۲۳.

۲- ۲. مجالس المفید ص ۱۸۴.

۳- ۳. الفرقان: ۷۰.

۴- ۴. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۷۰.

۵- ۵. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۶۶.

عَلَى بُغْضِ عَلِيٍّ إِلَّا رَآهُ فِی أَبْغَضِ الْمَوَاطِنِ إِلَیْهِ (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: مسعده بن صدقه گوید: از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: «به خدا کسی بر دوستی علی علیه السلام نمیرد، جز اینکه او را در پسندیده ترین مکان ها نزد خود ببیند و کسی بر دشمنی علی علیه السلام نمیرد، جز آنکه او را در مبغوض ترین مکان ها نزد خود ببیند.» – . همان –

**[ترجمه]

«۷»

جا،(۲)[المجالس] للمفید ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْمُفِیدِ عَنِ الْجِعَابِیِّ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ أَبِی عَوَانَهَ مُوسَی بْنِ یُوسُفَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنِ الْحُسَیْنِ الْأَشْقَرِ عَنْ قَیْسٍ عَنْ لَیْثٍ عَنْ أَبِی لَیْلَی عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الْزَمُوا مَوَدَّتَنَا أَهْلَ الْبَیْتِ فَإِنَّهُ مَنْ لَقِیَ اللَّهَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ وَ هُوَ یَوَدُّنَا دَخَلَ الْجَنَّهَ بِشَفَاعَتِنَا وَ الَّذِی نَفْسِی بِیَدِهِ لَا یَنْفَعُ عَبْداً عَمَلُهُ (۳)

إِلَّا بِمَعْرِفَهِ حَقِّنَا(۴).

**[ترجمه]مجالس مفید و امالی طوسی: ابو لیلی از حضرت امام حسین علیه السلام روایت کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «بچسبید به دوستی ما خانواده، چون هر کس روز قیامت خدا را ملاقات کند در حالی که با ما دوستی داشته باشد، به شفاعت و وساطت ما وارد بهشت شود. سوگند به آن کس که جانم در دست اوست، هیچ بنده ای از کردار خود سود نبرد، مگربه شناسایی حق ما.» – . مجالس مفید: ۱۵ و امالی طوسی ۱ : ۱۹۰ –

**[ترجمه]

«۸»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْفَحَّامِ عَنِ الْمَنْصُورِیِّ عَنْ عَمِّ أَبِیهِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الثَّالِثِ عَنْ آبَائِهِ عَنِ الْبَاقِرِ علیهم السلام عَنْ جَابِرٍ قَالَ الْفَحَّامُ وَ حَدَّثَنِی عَمِّی عُمَیْرُ بْنُ یَحْیَی عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَلْخِیِّ عَنْ أَبِی عَاصِمٍ الضَّحَّاکِ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَا مِنْ جَانِبٍ وَ عَلِیٌّ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ صلوات الله علیه مِنْ جَانِبٍ إِذْ أَقْبَلَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ وَ مَعَهُ رَجُلٌ (۵)

قَدْ تَلَبَّبَ بِهِ فَقَالَ مَا بَالُهُ قَالَ حَکَی عَنْکَ یَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَّکَ قُلْتَ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ دَخَلَ الْجَنَّهَ وَ هَذَا إِذَا سَمِعَتْهُ النَّاسُ فَرَّطُوا فِی الْأَعْمَالِ أَ فَأَنْتَ قُلْتَ ذَلِکَ یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ نَعَمْ إِذَا تَمَسَّکَ بِمَحَبَّهِ هَذَا وَ وَلَایَتِهِ (۶).

**[ترجمه]امالی طوسی: جابر بن عبداللَّه انصاری گوید: در محضر رسول خدا صلی الله علیه و آله بودم. من یک سوی آن جناب بودم و امیرالمؤمنین علیه السلام سوی دیگرش. ناگاه عمر بن خطاب وارد شد، با مردی – . آن مرد ابو هریره الدوسی

است و این روایت مشهور است و در کتب عامه هم هست. چنانچه در صحیح مسلم ج ۱ باب«هر کس خدا را ملاقات کند، با ایمان و غیر مردد وارد بهشت می شود» و در مشکاه المصابیح: ۱۵ نقل شده است. - که جامه او را در دست گرفته، می کشید. حضرت پرسید: «چه کرده است؟» عمر گفت: «یا رسول اللَّه! این از شما نقل می کند که فرموده اید هر کس بگوید «لا اله الّا اللَّه،محمد رسول الله»داخل بهشت می شود. مردم چون این را بشنوند، در اعمال خود کوتاهی ورزند. آیا شما چنین چیزی را فرموده اید یا رسول اللَّه؟» فرمود: «آری، اگر بچسبد به دوستی و وابستگی به این (یعنی حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام).» - . امالی طوسی ۱ : ۲۸۸ -

**[ترجمه]

«۹»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الثَّالِثِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: یَا عَلِیُّ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ غَفَرَ لَکَ وَ لِشِیعَتِکَ وَ لِمُحِبِّی شِیعَتِکَ وَ مُحِبِّی مُحِبِّی شِیعَتِکَ فَأَبْشِرْ فَإِنَّکَ الْأَنْزَعُ الْبَطِینُ مَنْزُوعٌ مِنَ الشِّرْکِ

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۶۶.

۲- ۲. مجالس المفید ص ۱۵ و ۳۵.

۳- ۳. فی المصدر: لا ینتفع عبد بعلمه.

۴- ۴. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۹۰.

۵- ۵. و الرجل أبو هریره الدوسی و قصته مشهوره مرویه فی کتب الفریقین رواه مسلم فی ج ۱ من صحیحه باب من لقی اللّه تعالی بالایمان و هو غیر شاك فیه دخل الجنه. و نقله فی مشکاه المصابیح ص ۱۵.

۶- ۶. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۲۸۸.

بَطِينٌ مِنَ الْعِلْمِ (۱).

صح، [صحیفه الرضا علیه السلام] عن الرضا عن آبائه علیهم السلام: مثله (۲)

**[ترجمه]امالی طوسی: از حضرت موسی بن جعفر علیه السلام از پدرانش علیه السلام حضرت رسول صلی الله علیه و آله نقل است که فرمود: «یا علی! خداوند عزوجل تو و شیعیانت، دوستان شیعیانت و دوستان دوستان شیعیان تو را آمرزیده است. پس مژده باد تو را! تویی «الأنزع البطین»، یعنی برکنده از شرک و پر از دانش.» - . امالی طوسی: ۳۰۰ و صحیفه الرضا: ۳۲ -

**[ترجمه]

توضیح

کأن المراد بالشیعه هنا الکمل من المؤمنین کسلمان و أبی ذر و المقداد رضی الله عنهم و بمحبهم من لم یبلغ درجتهم مع علمهم و ورعهم و بمحب محبهم الفساق من الشیعه و یحتمل شمولهما للمستضعفین من المخالفین فإن حبهم للمؤمنین و لمحبیهم علامه استضعافهم و فی النهایه فی صفه علی علیه السلام البطین الأنزع کان أنزع الشعر له بطن و قیل معناه الأنزع من الشرک المملوء البطن من العلم و الإیمان.

**[ترجمه]گویا مقصود از «شیعه» در این روایت، مؤمنین کامل همچون سلمان و ابوذر و مقداد هستند و مقصود از دوستان آنها، یعنی کسانی که با داشتن دانش و پارسایی، به مقام آنها نرسیده اند، و منظور از دوستان آنها، شیعیان فاسق هستند و احتمال دارد شامل طبقه مستضعف از غیر شیعه نیز بشود، چون همین که آنها مؤمنین و دوستان آنها را دوست دارند، دلیل این است که مستضعف هستند. در نهایه گوید در وصف علی علیه السلام آمده است که آن جناب «البطین الانزع» یعنی «انزع الشعر» بود، یعنی جلوی سرش مو نداشت و شکم آن حضرت آشکار بود. و بنا به قولی «انزع» بود یعنی از شرک و بت پرستی برکنده بود و شکم او نیز از علم و ایمان پر بود.

**[ترجمه]

«۱۰»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْحَفَّارُ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ عَلِیٍّ الدِّعْبِلِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِیهِ عَلِیِّ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: یَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مَنْ آمَنَ بِی وَ بِنَبِیِّی وَ بِوَلِیِّی أَدْخَلْتُهُ الْجَنَّهَ عَلَی مَا کَانَ مِنْ عَمَلِهِ (۳).

**[ترجمه]امالی طوسی: حضرت رضا علیه السلام از پدرانش علیهم السلام نقل می کند که حضرت رسول فرمود: «خداوند عزوجل می فرماید: «هر کس مرا و پیامبرم و ولیّ مرا باور داشته باشد، او را به بهشت ببرم، با هر عملی که داشته باشد.» - . امالی طوسی ۱ : ۳۷۶ -

**[ترجمه]

«۱۱»

سن، [المحاسن] عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ أَبِی دَاوُدَ الْحَدَّادِ عَنْ مُوسَی بْنِ بَکْرٍ قَالَ: کُنَّا عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ رَجُلٌ فِی الْمَجْلِسِ أَسْأَلُ اللَّهَ الْجَنَّهَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنْتُمْ فِی الْجَنَّهِ فَاسْأَلُوا اللَّهَ أَنْ لَا یُخْرِجَکُمْ مِنْهَا فَقَالُوا جُعِلْنَا فِدَاکَ نَحْنُ فِی الدُّنْیَا فَقَالَ أَ لَسْتُمْ تُقِرُّونَ بِإِمَامَتِنَا قَالُوا نَعَمْ فَقَالَ هَذَا مَعْنَی الْجَنَّهِ الَّذِی مَنْ أَقَرَّ بِهِ کَانَ فِی الْجَنَّهِ فَاسْأَلُوا اللَّهَ أَنْ لَا یَسْلُبَکُمْ (۴).

**[ترجمه]محاسن برقی: موسی بن بکر گوید:به همراه جمعی در محضر حضرت صادق علیه السلام بودیم. یکی از مردان حاضر در مجلس عرض کرد: «از خداوند بهشت می خواهم.» حضرت فرمود: «شما در بهشت هستید. از خدا بخواهید که شما را از آن بیرون نبرد!» گفتند: «قربانت شویم! ما که در دنیا هستیم.» فرمود: «مگر شما به امامت ما اعتراف ندارید؟» گفتند بلی. فرمود: «این معنی بهشت است که هر کس به آن اعتراف کند، در بهشت باشد. پس از خدا بخواهید که آن را از شما نگیرد.»
- . محاسن برقی: ۱۶۱ -

**[ترجمه]

بیان

لما کانت الولایه سببا لدخول الجنه سمیت بها مبالغه لا أنه لیست الجنه إلا ذلک.

ص: ۱۰۲

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۰۰.
۲- ۲. صحیفه الرضا ص ۳۲.
۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۷۶.
۴- ۴. المحاسن ص ۱۶۱.

**[ترجمه]چون ولایت باعث دخول در بهشت است، بدان جهت از روی مبالغه ولایت را بهشت گفته اند، نه اینکه بهشت غیر از آن چیزی نباشد.

**[ترجمه]

«۱۲»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ رِبْعِيٍّ عَمَّنْ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لَنْ يَطْعَمَ النَّارُ مَنْ وَصَفَ هَذَا الْأَمْرَ(۱).

**[ترجمه]محاسن برقی: حضرت باقر علیه السلام فرمود: «لَنْ يَطْعَمَ النَّارُ مَنْ وَصَفَ هَـٰذَا الْأَمْرَ» - . توبه / ۵۴ - ، {هرگز مزه آتش را نچشد هر کس که این امر را وصف کند.} - . محاسن برقی: ۱۶۱ -

**[ترجمه]

بیان

المراد بوصف هذا الأمر معرفه الإمامه و الاعتقاد بها و بما تستلزمه من سائر العقائد الحقه التی وصفوها.

**[ترجمه]مقصود از «وصف کردن این امر»، شناسایی امامت و معتقد شدن به آن و همچنین عقیده داشتن به سایر اعتقادات حقه ای است که لازمه اعتقاد به امامت است و وصف کرده اند.

**[ترجمه]

«۱۳»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي الْمِقْدَامِ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَعْيَنَ الْجُهَنِيِّ وَ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ أَبِي جَمِيلَةَ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَعْيَنَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَ مَا تَرْضَوْنَ أَنْ تُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ تُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَ تَكُفُّوا أَلْسِنَتَكُمْ وَ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ.

قال و رواه أبی عن علی بن النعمان عن ابن مسکان (۲):

**[ترجمه]محاسن برقی: مالک بن اعین گوید: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «آیا نمی پسندید که نماز را بپا دارید، زکوت را بپردازید، زبان هایتان را از گفتار ناروا حفظ کنید و وارد بهشت گردید؟»

گوید: «همین حدیث را پدرم از علی بن نعمان، از ابن مسکان نیز روایت کرده است.» - -

**[ترجمه]

بیان

و تکفوا ألسنتکم أی عما یخالف التقیه أو عن الأعم منه و من سائر ما نهی الله عنه و التخصیص باللسان لأن أکثر المعاصی تصدر منه و بتوسطه کما روی و هل یکب الناس فی النار إلا حصائد ألسنتهم.

**[ترجمه]منظور از «حفظ کردن زبان ها»، یعنی از آنچه که مخالف تقیه باشد یا اینکه هم حفظ زبان از آنچه مخالف تقیه است لازم است و هم از سایر چیزهایی که خدا نهی فرموده. و اینکه از بین تمام اعضا فقط زبان را نام برده اند، به خاطر این است که بیشتر گناهان از زبان سر می زند و با وساطت آن انجام می گیرد. همچنان که در روایت هست آیا چیزی جز آنچه با زبان ها درو می کنند، مردم را در دوزخسرنگون می سازد؟

**[ترجمه]

«۱۴»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ رِئَابٍ وَ ابْنِ بُکَیْرٍ عَنْ یُوسُفَ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَا یَضُرُّ مَعَ الْإِیمَانِ عَمَلٌ وَ لَا یَنْفَعُ مَعَ الْکُفْرِ عَمَلٌ ثُمَّ قَالَ أَ لَا تَرَی أَنَّهُ قَالَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی وَ ما مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ کَفَرُوا بِاللَّهِ وَ بِرَسُولِهِ ... وَ ماتُوا وَ هُمْ کافِرُونَ (۳).

**[ترجمه]محاسن برقی: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «با داشتن ایمان، هیچ کاری ضرر نمی زند و با وجود کفر، هیچ کاری سود ندارد.» سپس فرمود: «آیا ندیده ای که خداوند متعال می فرماید: «إِلَّا أَنَّهُمْ کَفَرُوا بِاللَّهِ وَ بِرَسُولِهِ وَ لا یَأْتُونَ الصَّلاهَ إِلَّا وَ هُمْ کُسالی وَ لا یُنْفِقُونَ إِلَّا وَ هُمْ کارِهُون» - . توبه / ۵۴ - ، {و هیچ مانعی از قبول نفقات آنها نبود، جز آنکه آنها به خدا و رسول او کافر بودند و به نماز نیایند جز به حال کسالت و اکراه و انفاق نکنند جز آنکه سخت اکراه دارند.} - . محاسن برقی: ۱۶۶ -

**[ترجمه]

بیان

لا یضر مع الإیمان عمل أی ضررا عظیما یوجب الخلود فی النار أو المراد بالإیمان ما یدخل فیه اجتناب الکبائر أو المراد بالضرر عدم القبول و هو بعید و علی الأولین الاستشهاد بالآیه لقوله و لا ینفع مع الکفر عمل و الآیه فی سوره التوبه هکذا إِلَّا أَنَّهُمْ کَفَرُوا بِاللَّهِ وَ بِرَسُولِهِ وَ لا یَأْتُونَ الصَّلاهَ إِلَّا وَ هُمْ کُسالی وَ لا یُنْفِقُونَ إِلَّا وَ هُمْ کارِهُونَ (۴) و قال تعالی بعدها بآیات کثیره وَ لا تُصَلِّ عَلی أَحَدٍ مِنْهُمْ ماتَ أَبَداً وَ لا تَقُمْ عَلی قَبْرِهِ إِنَّهُمْ کَفَرُوا بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ ماتُوا وَ هُمْ فاسِقُونَ و قال فی

۱- ۱. المحاسن ص ۱۶۱.

۲- ۲. المحاسن ص ۱۶۶.

۳- ۳. المحاسن ص ۱۶۶.

۴- ۴. براءه: ۵۴، و ما بعدها: ۸۴ و ۱۲۴.

أواخر السوره وَ أَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزادَتْهُمْ رِجْساً إِلَى رِجْسِهِمْ وَ ماتُوا وَ هُمْ كافِرُونَ فلما كانت الآيات كلها فى شأن المنافقين يمكن أن يكون عليه السلام نقلها بالمعنى إشاره إلى أن كلها فى شأنهم و أن عدم القبول مشروط بالموت على النفاق و الكفر مع أنه يحتمل كونها فى قراءتهم عليهم السلام هكذا أو كونها من تحريف النساخ.

**[ترجمه]مقصود از فرمایش حضرت که فرمود «با وجود ایمان، هیچ کار (زشتی) ضرر نمی زند»، یعنی ضرر بزرگی که باعث خلود و زندگی همیشگی در دوزخ شود. یا اینکه مقصود از ایمان آن چیزی است که ارتکاب گناهان کبیره را دارا باشد، یعنی قدرتی که با وجود آن، انسان هیچ گاه مرتکب گناه کبیره نشود. یا باید بگوییم منظور از ضرر، پذیرفته نشدن عمل است، یعنی با وجود ایمان، هر عملی پذیرفته می شود. البته این تاویل از زیان دور است و بنا بر دو احتمال اول، استشهاد آن حضرت به آیه شریفه برای جمله بعد یعنی «و با وجود کفر، هیچ کار خیری سود ندهد»است

این آیه در سوره توبه است، منتهی آنچنان که ما ترجمه کردیم، نه آنچنان که در متن روایت بیان شده است. و خداوند در همان سوره بعد از چند آیه دیگر می فرماید: «وَ لا تُصَلِّ عَلى أَحَدٍ مِنْهُمْ ماتَ أَبَداً وَ لا تَقُمْ عَلى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ ماتُوا وَ هُمْ فاسِقُونَ»، {دیگر به نماز میّت آن منافقان حاضر نشده و بر جنازه آنها به دعا نایست که آنها به خدا و رسولش کافر شدند و در حال فسق و بدکاری مردند.} - . توبه / ۸۴ - و بعد از آن در آیه دیگر می فرماید: وَ أَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزادَتْهُمْ رِجْساً إِلَى رِجْسِهِمْ وَ ماتُوا وَ هُمْ كافِرُونَ»، {و اما آنها که دل هاشان به مرض (شک و نفاق) مبتلاست هم بر خبث ذاتی آنها خباثتی افزوده تا بهحال کفر جا ندادند.} - . ص / ۱۲۴ -

(آیه ای که در متن در ضمن روایت بیان شده، تعدادی از آن جزو آیه ۵۴ است و جمله آخر آن، جمله آخر آیه ۱۲۴ است. بدین جهت مرحوم مجلسی می فرماید:) چون این آیات تماما در باره منافقین است، امکان دارد امام علیه السلام نقل به معنی فرموده (و مقداری از آن آیه و مقداری از این آیه را ضمیمه فرموده باشد، نه به عنوان آیه قرآن، بلکه به عنوان نقل معنا و مضمون آیات) برای اشاره با اینکه این آیات تماما درباره منافقین است و پذیرفته نشدن عمل، مشروط است به مردن در حال نفاق و کفر. یا اینکه احتمال دارد آن آیه که در ضمن روایت است، در قرائت ائمه علیهم السلام آنچنان باشد و با قرائتی که فعلا در دسترس ماست، فرق داشته باشد و احتمال دارد اشتباه از نویسندگان باشد.

**[ترجمه]

«۱۵»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي سَلَّامٍ النَّخَّاسِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: وَ اللَّهِ لَا يَصِفُ عَبْدٌ هَذَا الْأَمْرَ فَتَطْعَمُهُ النَّارُ قُلْتُ إِنَّ فِيهِمْ مَنْ يَفْعَلُ وَ يَفْعَلُ فَقَالَ إِنَّهُ إِذَا كَانَ ذَلِكَ ابْتَلَى اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَحَدَهُمْ فِي جَسَدِهِ فَإِنْ كَانَ ذَلِكَ كَفَّارَةً لِذُنُوبِهِ وَ إِلَّا ضَيَّقَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي رِزْقِهِ فَإِنْ كَانَ ذَلِكَ كَفَّارَةً لِذُنُوبِهِ وَ إِلَّا شَدَّدَ اللَّهُ عَلَيْهِ عِنْدَ مَوْتِهِ حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهَ وَ لَا ذَنْبَ لَهُ ثُمَّ يُدْخِلُهُ الْجَنَّةَ(۱).

**[ترجمه]محاسن برقی: محمد بن مسلم گوید: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «به خدا هیچ بنده ای این امر (تشیع) را

نستاید که آتش دوزخ او را بخورد.» گفتم: «در بین آنها افرادی هستند که چنین و چنان می کنند.» فرمود: «هر گاه چنین شود، خداونـد او را به (امراض) جسـد و بـدنش مبتلاـ می سازد و این کفاره گناهان اوست. اگر پاک نشـد، روزی را بر او تنگ می کنـد و اگر پاک نشـد، دم مرگ بر او سـخت می گیرد،تا وقتی که به سوی خـدا می رود، گناهی نداشـته باشـد و خدا او را به بهشت ببرد.» – . محاسن برقی: ۱۷۲ –

**[ترجمه]

«۱۶»

سن، [المحـاسن] عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَـاسِمِ عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَـدٍ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ شُـعَيْبٍ قَـالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْـدِ اللَّهِ رَجُلٌ يَعْمَلُ بِكَـذَا وَ كَـذَا وَ لَمْ أَدَعْ شَـيْئاً إِلَّا قُلْتُهُ وَ هُوَ يَعْرِفُ هَـذَا الْأَمْرَ فَقَالَ هَذَا يُرْجَى لَهُ وَ النَّاصِبُ لَا يُرْجَى لَهُ وَ إِنْ كَانَ كَمَا تَقُولُ لَا يَخْرُجُ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يُسَلِّطَ اللَّهُ عَلَيْهِ شَيْئاً يُكَفِّرُ اللَّهُ عَنْهُ بِهِ إِمَّا فَقْراً وَ إِمَّا مَرَضاً(۲).

**[ترجمه]محاسن برقی: یعقوب بن شـعیب گوید: به حضـرت صادق علیه السـلام عرض کردم: «مردی است که چنین و چنان می کند(و هر چه می دانسـتم از کارهای زشت او گفتم) ولی در عین حال این امر (تشیع) را می شناسد.» فرمود: «برای این مرد امیـدی هست، ولی برای ناصب و دشـمن ما امیدی نیست. ولی آن مرد اگر این چنین باشد که تو می گویی، از دنیا بیرون نرود مگر اینکه خداوند ناراحتی هایی را از قبیل فقر و مرض رابر او مسلّط می سازد تا گناهان او پاک شود.» – . محاسن برقی: ۱۷۲ –

**[ترجمه]

«۱۷»

صح، [صـحیفه الرضا علیه السـلام] عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: يَا عَلِيُّ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَهِ أَخَذْتُ بِحُجْزَهِ اللَّهِ وَ أَخَذْتَ أَنْتَ بِحُجْزَتِی وَ أَخَذَ وُلْدُکَ بِحُجْزَتِکَ وَ أَخَذَ شِيعَهُ وُلْدِکَ بِحُجْزَتِهِمْ فَتَرَى أَيْنَ يُؤْمَرُ بِنَا(۳).

**[ترجمه]صحیفه الرضا: حضرت رضا علیه السلام از پدرانش علیهم السلام روایت می فرمایدکه حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «یـا علی! چون رسـتاخیز شود، من به خـدا پنـاه می برم و تو دامن من و فرزنـدان تو دامن تو و شـیعیان فرزنـدانت، دامن آنها را می گیرند.پس می بینی ما را به کجا فرمان می دهند.» – . صحیفه الرضا: ۵ –

**[ترجمه]

«۱۸»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ ابْنِ أَبِی يَعْفُورٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنِّی أُخَالِطُ النَّاسَ فَيَكْثُرُ عَجَبِی مِنْ أَقْوَامٍ لَا يَتَوَلَّوْنَكُمْ وَ يَتَوَلَّوْنَ فُلَاناً وَ فُلَاناً لَهُمْ أَمَانَهٌ وَ صِدْقٌ وَ وَفَاءٌ وَ أَقْوَامٍ يَتَوَلَّوْنَكُمْ لَيْسَ لَهُمْ تِلْكَ الْأَمَانَهُ وَ لَا الْوَفَاءُ وَ لَا الصِّدْقُ قَالَ فَاسْتَوَى

۱- ۱. المحاسن ص ۱۷۲.

۲- ۲. المحاسن ص ۱۷۲.

۳- ۳. صحیفه الرضا علیه السلام ص ۵.

أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام جَالِساً وَ أَقْبَلَ عَلَيَّ كَالْغَضْبَانِ ثُمَّ قَالَ لَا دِينَ لِمَنْ دَانَ بِوَلَايَةِ إِمَام جَائِرٍ لَيْسَ مِنَ اللَّهِ وَ لَا عَتْبَ عَلَى مَنْ دَانَ بِوَلَايَةِ إِمَام عَدْلٍ مِنَ اللَّهِ قَالَ قُلْتُ لَا دِينَ لِأُولَئِكَ وَ لَا عَتْبَ عَلَى هَؤُلَاءِ فَقَالَ نَعَمْ لَا دِينَ لِأُولَئِكَ وَ لَا عَتْبَ عَلَى هَؤُلَاءِ ثُمَّ قَالَ أَ مَا تَسْمَعُ لِقَوْلِ اللَّهِ اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُماتِ إِلَى النُّورِ يُخْرِجُهُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الذُّنُوبِ إِلَى نُورِ التَّوْبَةِ وَ الْمَغْفِرَةِ لِوَلَايَتِهِمْ كُلَّ إِمَام عَادِلٍ مِنَ اللَّهِ وَ قَالَ وَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِياؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُماتِ قَالَ قُلْتُ أَ لَيْسَ اللَّهُ عَنَى بِهَا الْكُفَّارَ حِينَ قَالَ وَ الَّذِينَ كَفَرُوا قَالَ فَقَالَ وَ أَيُّ نُورٍ لِلْكَافِرِ وَ هُوَ كَافِرٌ فَأُخْرِجَ مِنْهُ إِلَى الظُّلُمَاتِ إِنَّمَا عَنَى اللَّهُ بِهَذَا أَنَّهُمْ كَانُوا عَلَى نُورِ الْإِسْلَامِ فَلَمَّا أَنْ تَوَلَّوْا كُلَّ إِمَام جَائِرٍ لَيْسَ مِنَ اللَّهِ خَرَجُوا بِوَلَايَتِهِمْ إِيَّاهُمْ مِنْ نُورِ الْإِسْلَامِ إِلَى ظُلُمَاتِ الْكُفْرِ فَأَوْجَبَ لَهُمُ النَّارَ مَعَ الْكُفَّارِ فَقَالَ أُولئِكَ أَصْحابُ النَّارِ هُمْ فِيها خالِدُونَ (۱).

كنز، [كنز جامع الفوائد و تأويل الآيات الظاهره] عن المفيد فى كتاب الغيبه عن ابن محبوب عن عبد العزيز العبدى عن ابن أبى يعفور: مثله (۲)

كا، [الكافى] عن العده عن ابن عيسى عن ابن محبوب: مثله أقول سيأتى شرحه فى مقام آخر إن شاء الله تعالى.

**[ترجمه]تفسير عيّاشى: ابن ابى يعفور گويد: به حضرت صادق عليه السلام عرض كردم: «من با مردم مختلف آميزش و معاشرت دارم و تعجب مى كنم از مردمى كه شما را دوست ندارند، بلكه دوستدار فلانى و فلانى هستند، امّا در عين حال امانت دار و راستگو و با وفايند. و مردمى را مى بينم كه شما را دوست دارند، ولى امانت دار و با وفا و راستگو نيستند.» ابو يعفور گويد: حضرت مرتّب نشست و با نگاهى خشمگين بر مننگريست. سپس فرمود: «دين ندارد آن كس كه وابسته به پيشواى ستمگرى باشد كه از جانب خدا معيّن نشده، و سرزنش و نكوهش ندارد آن كس كه وابسته به پيشواى عادل برگزيده خدا باشد.»عرض كردم: «آنها دين ندارند و اينها نكوهش نمى شوند؟»

فرمود: «آرى، آنها دين ندارند و اينها نكوهش نمى شوند.»سپس فرمود: «آيا نشنيدى اين سخن خداوند را:{خدا يار اهل ايمان است، آنها را از تاريكى هاى جهان بيرون آرد و به عالم نور برد}، يعنى از تاريكى هاى گناهان بيرون برد و به عالم نور توبه وآمرزش ببرد، چون وابسته به امام و پيشواى دادگرِ برگزيده خدا باشند. و آنان كه راه كفر گزيدند، يار ايشان شيطان و ديو رهزن است و آنها را از عالم نور، به تاريكى هاى گمراهى درافكند.»

راوى گويد: عرض كردم: «مگر مقصود خداوند از اينكه مى فرمايد{آنان كه راه كفر گزيدند}، كفار و غير مسلمانان نيست؟» حضرت فرمود: «كافر چه نورى دارد تا از آن به سوى تاريكى هابيرون رود؟ بنابراين مقصود خداوند از اين جمله،آنهايى است كه در نور اسلام بودند، ولى بعدها چون ولايت و وابستگى هر پيشواى ستمگرِ غير برگزيده خدا را پذيرفتند، از نور اسلام به سوى تاريكى هاى كفر بيرون شدند.پس آتش دوزخ بر آنها واجب شد تا همراه كفار بسوزند.» سپس فرمود: «اين گروه اهل دوزخ و در آن مخلّد خواهند بود.» - . بقره / ۲۵۶ و روايت در تفسير عياشى ۱ و كافى ۱ : ۳۷۵ -

همين روايت در كنز جامع الفوائد از كتاب غيبت مفيد نقل شده و كافى نيز همين روايت را آورده است.

شرح اين روايت به زودى در جاى ديگر خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۱۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مِهْزَمٍ الْأَسَدِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَأُعَذِّبَنَّ كُلَّ رَعِيَّةٍ دَانَتْ بِإِمَامٍ لَيْسَ مِنَ اللَّهِ وَ إِنْ كَانَتِ الرَّعِيَّةُ فِي أَعْمَالِهَا بَرَّةً تَقِيَّةً وَ لَأَعْفُوَنَّ عَنْ كُلِّ رَعِيَّةٍ دَانَتْ بِكُلِّ إِمَامٍ مِنَ اللَّهِ وَ إِنْ كَانَتِ الرَّعِيَّةُ فِي أَعْمَالِهَا مُسِيئَةً قُلْتُ فَيَعْفُو عَنْ هَؤُلَاءِ وَ يُعَذِّبُ هَؤُلَاءِ قَالَ نَعَمْ إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُماتِ إِلَى النُّورِ ثُمَّ ذَكَرَ الْحَدِيثَ الْأَوَّلَ حَدِيثَ ابْنِ أَبِي يَعْفُورٍ- رِوَايَةَ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ وَ زَادَ فِيهِ فَأَعْدَاءُ عَلِيٍّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ هُمُ الْخَالِدُونَ فِي النَّارِ وَ إِنْ كَانُوا فِي أَدْيَانِهِمْ عَلَى غَايَةِ الْوَرَعِ وَ الزُّهْدِ وَ الْعِبَادَةِ وَ

ص: ۱۰۵

۱- ۱. تفسير العيّاشیّ ج ۱ ص ۱۳۸، و الآيه فی البقره ۲۵۶.

۲- ۲. الكافی ج ۱ ص ۳۷۵.

الْمُؤْمِنُونَ بِعَلِيٍّ علیه السلام هُمُ الْخَالِدُونَ فِی الْجَنَّهِ وَ إِنْ کَانُوا فِی أَعْمَالِهِمْ مُسِیئَهً عَلَی ضِدِّ ذَلِکَ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: مهزم اسدی گوید: از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: «خداوند تبارک و تعالی فرموده است: «هر کسی که از امامی که از سوی خدا نیست پیروی کند، البته او را عذاب و شکنجه دهم، اگرچه آن فردی که پیروی می کند، کردارش خوب و پاکیزه باشد. و هر کس که از پیشوای برگزیده خدا پیروی کند، البته از او گذشت می کنم، اگرچه کردارش سوء باشد.»عرض کردم: «از این دسته می گذرد و آن دسته را عذاب می کند؟» فرمود: «آری، همانا خداوند می فرماید:{خدا یار اهل ایمان است و آنها را از تاریکی های عالم بیرون می آرد و به عالم نور می برد.} سپس آن حدیث قبلی را که ابن ابی یعفور نقل کرده، بیان فرمود و بر آن افزود: «پس دشمنان علی امیرالمؤمنین علیه السلام در آتش دوزخ مخلّد و جاوید هستند، اگرچه در دین خود در نهایت پارسایی و زهد و عبادت باشند. و آنها که به حضرت علی علیه السلام ایمان دارند، در بهشت جاویدند، اگر چه کردارشان زشت و ضد آن دسته باشد.» - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۳۹ -

**[ترجمه]

«۲۰»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام]: قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ أُولئِکَ الَّذِینَ اشْتَرَوُا الضَّلالَهَ بِالْهُدی فَما رَبِحَتْ تِجارَتُهُمْ وَ ما کانُوا مُهْتَدِینَ (۲) قَالَ الْإِمَامُ مُوسَی بْنُ جَعْفَرٍ علیهما السلام أُولئِکَ الَّذِینَ اشْتَرَوُا الضَّلالَهَ بِالْهُدی بَاعُوا دِینَ اللَّهِ وَ اعْتَاضُوا مِنْهُ الْکُفْرَ بِاللَّهِ فَما رَبِحَتْ تِجارَتُهُمْ أَیْ مَا رَبِحُوا فِی تِجَارَتِهِمْ فِی الْآخِرَهِ لِأَنَّهُمُ اشْتَرَوُا النَّارَ وَ أَصْنَافَ عَذَابِهَا بِالْجَنَّهِ الَّتِی کَانَتْ مُعَدَّهً لَهُمْ لَوْ آمَنُوا وَ ما کانُوا مُهْتَدِینَ إِلَی الْحَقِّ وَ الصَّوَابِ.

فَلَمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ هَذِهِ الْآیَهَ حَضَرَ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَوْمٌ فَقَالُوا یَا رَسُولَ اللَّهِ سُبْحَانَ الرَّازِقِ أَ لَمْ تَرَ فُلَاناً کَانَ یَسِیرَ الْبِضَاعَهِ خَفِیفَ ذَاتِ الْیَدِ خَرَجَ مَعَ قَوْمٍ یَخْدُمُهُمْ فِی الْبَحْرِ فَرَعَوْا لَهُ حَقَّ خِدْمَتِهِ وَ حَمَلُوهُ مَعَهُمْ إِلَی الصِّینِ وَ عَیَّنُوا لَهُ یَسِیراً مِنْ مَالِهِمْ قَسَّطُوهُ عَلَی أَنْفُسِهِمْ لَهُ وَ جَمَعُوهُ فَاشْتَرَوْا لَهُ بِهِ بِضَاعَهً مِنْ هُنَاکَ فَسَلِمَتْ فَرَبِحَ الْوَاحِدُ عَشَرَهً فَهُوَ الْیَوْمَ مِنْ مَیَاسِیرِ أَهْلِ الْمَدِینَهِ؟

وَ قَالَ قَوْمٌ آخَرُونَ بِحَضْرَهِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَا رَسُولَ اللَّهِ أَ لَمْ تَرَ فُلَاناً کَانَتْ حَسَنَهً حَالُهُ کَثِیرَهً أَمْوَالُهُ جَمِیلَهً أَسْبَابُهُ وَافِرَهً خَیْرَاتُهُ مُجْتَمِعاً شَمْلُهُ أَبَی إِلَّا طَلَبَ الْأَمْوَالِ الْجُمَّهِ فَحَمَلَهُ الْحِرْصُ عَلَی أَنْ تَهَوَّرَ فَرَکِبَ الْبَحْرَ فِی وَقْتِ هَیَجَانِهِ وَ السَّفِینَهُ غَیْرُ وَثِیقَهٍ وَ الْمَلَّاحُونَ غَیْرُ فَارِهِینَ إِلَی أَنْ تَوَسَّطَ الْبَحْرَ فَلَعِبَتْ بِسَفِینَتِهِ رِیحٌ عَاصِفٌ فَأَزْعَجَتْهَا إِلَی الشَّاطِئِ وَ فَتَقَتْهَا فِی لَیْلٍ مُظْلِمٍ وَ ذَهَبَتْ أَمْوَالُهُ وَ سَلِمَ بِحَشَاشَتِهِ فَقِیراً وَقِیراً یَنْظُرُ إِلَی الدُّنْیَا حَسْرَهً؟

فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَ لَا أُخْبِرُکُمْ بِأَحْسَنَ مِنَ الْأَوَّلِ حَالًا وَ بِأَسْوَأَ مِنَ الثَّانِی حَالًا قَالُوا بَلَی یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَمَّا أَحْسَنُ مِنَ الْأَوَّلِ حَالًا فَرَجُلٌ اعْتَقَدَ صِدْقاً بِمُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ وَ صِدْقاً بِإِعْظَامِ عَلِیٍّ أَخِی رَسُولِ اللَّهِ وَ وَلِیِّهِ وَ ثَمَرَهِ قَلْبِهِ وَ مَحَضَ طَاعَتَهُ فَشَکَرَ لَهُ رَبُّهُ وَ نَبِیُّهُ وَ وَصِیَّ نَبِیِّهِ فَجَمَعَ اللَّهُ تَعَالَی لَهُ بِذَلِکَ خَیْرَ

۱- ۱. تفسير العيّاشىّ ج ۱ ص ۱۳۹، و مثله فى الكافى ج ۱ ص ۳۷۶ فى حديثين.

۲- ۲. البقره: ۱۶.

الدُّنْيا وَ الْآخِرَهِ وَ رَزَقَهُ لِساناً لِآلَاءِ اللَّهِ تَعَالَى ذَاكِراً وَ قَلْباً لِنَعْمَائِهِ شَاكِراً وَ بِأَحْكَامِهِ رَاضِياً وَ عَلَى احْتِمَالِ مَكَارِهِ أَعْدَاءِ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ نَفْسَهُ مُوَطِّناً لَا جَرَمَ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى سَمَّاهُ عَظِيماً فِي مَلَكُوتِ أَرْضِهِ وَ سَمَاوَاتِهِ وَ حَبَاهُ بِرِضْوَانِهِ وَ كَرَامَاتِهِ فَكَانَتْ تِجَارَهُ هَذَا أَرْبَحَ وَ غَنِيمَتُهُ أَكْثَرَ وَ أَعْظَمَ وَ أَمَّا أَسْوَأُ مِنَ الثَّانِي حالًا فَرَجُلٌ أَعْطَى أَخَا مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ بَيْعَتِهِ وَ أَظْهَرَ لَهُ مُوَافَقَتَهُ وَ مُوَالاهَ أَوْلِيَائِهِ وَ مُعَادَاهَ أَعْدَائِهِ ثُمَّ نَكَثَ بَعْدَ ذَلِكَ وَ خَالَفَ وَ وَالَى عَلَيْهِ أَعْدَاءَهُ فَخُتِمَ لَهُ بِسُوءِ أَعْمَالِهِ فَصَارَ إِلَى عَذَابٍ لَا يَبِيدُ وَ لَا يَنْفَدُ قَدْ خَسِرَ الدُّنْيا وَ الْآخِرَةَ ذلِكَ هُوَ الْخُسْرانُ الْمُبِينُ.

ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: مَعَاشِرَ عِبَادِ اللَّهِ عَلَيْكُمْ بِخِدْمَهِ مَنْ أَكْرَمَهُ اللَّهُ بِالارْتِضَاءِ وَ اجْتَبَاهُ بِالاصْطِفَاءِ وَ جَعَلَهُ أَفْضَلَ أَهْلِ الْأَرْضِ وَ السَّمَاءِ بَعْدَ مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْأَنْبِيَاءِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام وَ بِمُوَالاهِ أَوْلِيَائِهِ وَ مُعَادَاهِ أَعْدَائِهِ وَ قَضَاءِ حُقُوقِ إِخْوَانِكُمُ الَّذِينَ هُمْ فِي مُوَالاتِهِ وَ مُعَادَاهِ أَعْدَائِهِ شُرَكَاؤُكُمْ فَإِنَّ رِعَايَهَ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ أَحْسَنُ مِنْ رِعَايَهِ هَؤُلَاءِ التُّجَّارِ الْخَارِجِينَ بِصَاحِبِكُمُ الَّذِي ذَكَرْتُمُوهُ إِلَى الصِّينِ الَّذِينَ عَرَضُوهُ لِلْغَنَاءِ وَ أَعَانُوهُ بِالثَّرَاءِ.

أَمَا إِنَّ مِنْ شِيعَهِ عَلِيٍّ عليه السلام لَمَنْ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ قَدْ وُضِعَ لَهُ فِي كِفَّهِ سَيِّئَاتِهِ مِنَ الْآثَامِ مَا هُوَ أَعْظَمُ مِنَ الْجِبَالِ الرَّوَاسِي وَ الْبِحَارِ التَّيَّارَهِ يَقُولُ الْخَلَائِقُ هَلَكَ هَذَا الْعَبْدُ فَلَا يَشُكُّونَ أَنَّهُ مِنَ الْهَالِكِينَ وَ فِي عَذَابِ اللَّهِ تَعَالَى مِنَ الْخَالِدِينَ فَيَأْتِيهِ النِّدَاءُ مِنْ قِبَلِ اللَّهِ تَعَالَى يَا أَيُّهَا الْعَبْدُ الْخَاطِئُ الْجَانِي هَذِهِ الذُّنُوبُ الْمُوبِقَاتُ فَهَلْ بِإِزَائِهَا حَسَنَهٌ تُكَافِئُهَا وَ تَدْخُلُ جَنَّهَ اللَّهِ بِرَحْمَهِ اللَّهِ أَوْ تَزِيدُ عَلَيْهَا فَتَدْخُلُهَا بِوَعْدِ اللَّهِ يَقُولُ الْعَبْدُ لَا أَدْرِي فَيَقُولُ مُنَادِي رَبِّنَا عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّ رَبِّي يَقُولُ نَادِ فِي عَرَصَاتِ الْقِيَامَهِ أَلَا إِنِّي فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ مِنْ بَلَدِ كَذَا وَ كَذَا أَوْ قَرْيَهِ كَذَا وَ كَذَا قَدْ رُهِنْتُ بِسَيِّئَاتٍ كَأَمْثَالِ الْجِبَالِ وَ الْبِحَارِ وَ لَا حَسَنَهَ لِي بِإِزَائِهَا فَأَيُّ أَهْلِ هَذَا الْمَحْشَرِ كَانَتْ لِي عِنْدَهُ يَدٌ أَوْ عَارِفَهٌ فَلْيُغِثْنِي بِمُجَازَاتِي عَنْهَا فَهَذَا أَوَانُ شِدَّهِ حَاجَتِي إِلَيْهَا

فَيُنَادِي الرَّجُلُ بِذَلِكَ فَأَوَّلُ مَنْ يُجِيبُهُ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ أَيُّهَا الْمُمْتَحَنُ فِي مَحَبَّتِي الْمَظْلُومُ بِعَدَاوَتِي ثُمَّ يَأْتِي هُوَ وَ مَنْ مَعَهُ عَدَدٌ كَثِيرٌ وَ جَمٌّ غَفِيرٌ وَ إِنْ كَانُوا أَقَلَّ عَدَداً مِنْ خُصَمَائِهِ الَّذِينَ لَهُمْ قِبَلَهُ الظُّلَامَاتُ فَيَقُولُ ذَلِكَ الْعَدَدُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ نَحْنُ إِخْوَانُهُ الْمُؤْمِنُونَ كَانَ بِنَا بَارّاً وَ لَنَا مُكَرِّماً وَ فِي مُعَاشَرَتِهِ إِيَّانَا مَعَ كَثْرَةِ إِحْسَانِهِ إِلَيْنَا مُتَوَاضِعاً وَ قَدْ نَزَلْنَا لَهُ عَنْ جَمِيعِ طَاعَاتِنَا وَ بَذَلْنَاهَا لَهُ فَيَقُولُ عَلِيٌّ عليه السلام فَبِمَا ذَا تَدْخُلُونَ جَنَّةَ رَبِّكُمْ فَيَقُولُونَ بِرَحْمَةِ اللَّهِ الْوَاسِعَةِ الَّتِي لَا يَعْدَمُهَا مَنْ وَالاكَ وَ وَالَى آلَكَ يَا أَخَا رَسُولِ اللَّهِ فَيَأْتِي النِّدَاءُ مِنْ قِبَلِ اللَّهِ تَعَالَى يَا أَخَا رَسُولِ اللَّهِ هَؤُلَاءِ إِخْوَانُهُ الْمُؤْمِنُونَ قَدْ بَذَلُوا لَهُ فَأَنْتَ مَا ذَا تَبْذُلُ لَهُ فَإِنِّي أَنَا الْحَكَمُ مَا بَيْنِي وَ بَيْنَهُ مِنَ الذُّنُوبِ قَدْ غَفَرْتُهَا لَهُ بِمُوَالاتِهِ إِيَّاكَ وَ مَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ عِبَادِي مِنَ الظُّلَامَاتِ فَلَا بُدَّ مِنْ فَصْلِي بَيْنَهُ وَ بَيْنَهُمْ فَيَقُولُ عَلِيٌّ عليه السلام يَا رَبِّ أَفْعَلُ مَا تَأْمُرُنِي فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى يَا عَلِيُّ اضْمَنْ لِخُصَمَائِهِ تَعْوِيضَهُمْ عَنْ ظُلَامَاتِهِمْ قِبَلَهُ فَيَضْمَنُ لَهُمْ عَلِيٌّ عليه السلام ذَلِكَ وَ يَقُولُ لَهُمُ اقْتَرِحُوا عَلَيَّ مَا شِئْتُمْ أُعْطِكُمْ عِوَضاً مِنْ ظُلَامَاتِكُمْ قِبَلَهُ.

فَيَقُولُونَ يَا أَخَا رَسُولِ اللَّهِ تَجْعَلُ لَنَا بِإِزَاءِ ظُلَامَاتِنَا قِبَلَهُ ثَوَابَ نَفَسٍ مِنْ أَنْفَاسِكَ لَيْلَةَ بَيْتُوتَتِكَ عَلَى فِرَاشِ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَيَقُولُ عَلِيٌّ عليه السلام قَدْ وَهَبْتُ ذَلِكَ لَكُمْ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فَانْظُرُوا يَا عِبَادِيَ الْآنَ إِلَى مَا نِلْتُمُوهُ مِنْ عَلِيٍّ فِدَاءً لِصَاحِبِهِ مِنْ ظُلَامَاتِكُمْ وَ يُظْهِرُ لَهُمْ ثَوَابَ نَفَسٍ وَاحِدٍ فِي الْجِنَانِ مِنْ عَجَائِبِ قُصُورِهَا وَ خَيْرَاتِهَا فَيَكُونُ ذَلِكَ مَا يُرْضِي اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ خُصَمَاءَ أُولَئِكَ الْمُؤْمِنِينَ ثُمَّ يُرِيهِمْ بَعْدَ ذَلِكَ مِنَ الدَّرَجَاتِ وَ الْمَنَازِلِ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَ لَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَ لَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ يَقُولُونَ يَا رَبَّنَا هَلْ بَقِيَ مِنْ جِنَانِكَ شَيْ ءٌ إِذَا كَانَ هَذَا كُلُّهُ لَنَا فَأَيْنَ تُحِلُّ سَائِرَ عِبَادِكَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْأَنْبِيَاءَ وَ الصِّدِّيقِينَ وَ الشُّهَدَاءَ وَ الصَّالِحِينَ وَ يُخَيَّلُ إِلَيْهِمْ عِنْدَ ذَلِكَ أَنَّ الْجَنَّةَ بِأَسْرِهَا قَدْ جُعِلَتْ لَهُمْ فَيَأْتِي النِّدَاءُ مِنْ قِبَلِ اللَّهِ تَعَالَى يَا عِبَادِي هَذَا ثَوَابُ نَفَسٍ مِنْ أَنْفَاسِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام الَّذِي اقْتَرَحْتُمُوهُ عَلَيْهِ قَدْ جَعَلَهُ لَكُمْ فَخُذُوهُ وَ انْظُرُوا فَيَصِيرُونَ هُمْ وَ هَذَا الْمُؤْمِنُ الَّذِي عَوَّضَهُمْ عَلِيٌّ عليه السلام فِي تِلْكَ

الْجِنَانِ ثُمَّ يَرَوْنَ مَا يُضِيفُهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى مَمَالِكِ عَلِيٍّ علیه السلام فِي الْجِنَانِ مَا هُوَ أَضْعَافُ مَا بَذَلَهُ عَنْ وَلِيِّهِ الْمُوَالِي لَهُ مِمَّا شَاءَ مِنَ الْأَضْعَافِ الَّتِي لَا يَعْرِفُهَا غَيْرُهُ.

ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَ ذلِكَ خَيْرٌ نُزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ الْمُعَدَّةُ لِمُخَالِفِي أَخِي وَ وَصِيِّي عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام (۱).

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری: در تفسیر این آیه شریفه قرآن که می فرماید: «أُولئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلالَةَ بِالْهُدى فَما رَبِحَتْ تِجارَتُهُمْ وَ ما كانُوا مُهْتَدِينَ»، {ایشانند که گمراهی را به راه راست خریدند، پس تجارت آنها سود نکرد و راه هدایت نیافتند} - . بقره / ۱۶ - حضرت موسی بن جعفر علیه السلام فرمود: «ایشانند که گمراهی را به راه راست خریدند، دین خدا را فروختند و به جای آن کفر را گرفتند، پس تجارت آنها سود نکرد. یعنی در تجارتشان در آخرت سود نبردند، زیرا آنها دوزخ و عذاب های آن را خریدند به بهشتی که برای آنها مهیا بود، اگر ایمان می آوردند، و راه هدایت نیافتند، یعنی به سوی حق و صواب و راستی و درستی راهنمایی نشدند.»

وقتی خداوند این آیه را نازل فرمود، جمعی نزد حضرت رسول صلی الله علیه و آله بودند. آنهاعرض کردند: «یا رسول اللّه! سبحان الرازق (منزه است خدا چگونه روزی رسان است) آیا فلانی را ندیدی که سرمایه کم و دستاورسبکی داشت و همراه جمعی از خانه خود بیرون رفت تا آنها را در دریا خدمت کند. آنها هم حق خدمت او را رعایت کردند، او را با خود به چین بردند و برای او مختصری از مال خود معیّن ساختند که از بین افراد خود گرد آوردند. پس آن را برای او سرمایه قرار دادند و از چین برای او با آن پول جنسی خریدند و آن جنس، یک به ده سود کرد و او امروز از توانگران مدینه است.»

جمع دیگری که نزد آن حضرت بودند،عرض کردند: «یا رسول اللّه! آیا فلانی را ندیدی که حالش خوب و اموالش زیاد بود، لوازم زندگی اش مجهّز و خیرات او فراوان و کار و بارش جمع بود. او تنها به دنبال پول های هنگفت و سودهای کلان می رفت. یک بار حرص او را وادار به بی احتیاطی کرد و در هوای توفانی با کشتی که مورد اعتماد نبودبه سفر دریایی رفت و ناخدایان نیز مهارتی نداشتند. وقتی کشتی به وسط دریا رسید، باد تندی وزید و کشتی را بالا و پایین برد تا اینکه بالاخره آن را به ساحل پرتاب کرد. ولی در شب تاریک، کشتی واژگون شد و اموال او غرق گشت و خود او با خستگی فراوان نجات یافت.او هم اکنون فقیر و مقروض است و به دنیا با دیده حسرت می نگرد.» حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «آیا شما را با خبر نسازم از کسی که حالش از آن اولی بهتر و از دومی بدتر است؟» عرض کردند: «چرا یا رسول اللّه!»پس فرمود: «اما آن کس که حالش از اوّلی بهتر است، مردی است که به راستی به محمّد عقیده دارد و او را پیامبر خدا می داند و به راستی علی علیه السلام را بزرگ می شمارد و او را برادر رسول خدا، ولیّ او، میوه دل او و فرمانبر خالص او می داند. (در عوض) پروردگارش و پیامبر و وصیّ پیامبر از او قدردانی کنند و خداوند به همین خاطر خیر دنیا و آخرت را برای او گرد آورد؛ زبانی به او عنایت کند تا همیشه متذکّر نعمت های خدا باشد؛ قلبی به او عطا کند که سپاسگزار باشد و به قوانین الهی خشنود و بر تحمل ناملایمات از دشمنان محمّد صلی الله علیه و آله و خاندانش، اراده محکم و تصمیم جدی داشته باشد. بدیهی است خداوند چنین کسی را در ملکوت زمین و آسمان هایش بزرگ جلوه می دهد و خشنودی و عنایات خاصّه خویش را به او پیشکش می کند. تجارت چنین کسی سودمندتر و ربح و سود او بزرگ تر و بیشتر است.

و امّا آن کس که حالش از دوّمی بدتر است، مردی است که با برادر محمّد صلی الله علیه و آله بیعت کرده و دوستی و وابستگی و همکاری خود را با او و دشمنی با دشمنانش را اظهار کرده. سپس بعد از چندی بیعت خود را نقض کرده و با او مخالفت کرده و دشمنان او را به دوستی گرفته است. عاقبت کردار چنین کسی به بدی ختم شده و مسیرش به سوی عذابی است که نابودی و پایان ندارد، هم در دنیا و هم در آخرت زیان برده و این همان زیانکاری روشن و آشکار است.»

سپس حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «ای گروه بندگان! خدا بر شما باد به خدمت کردن به کسی که خدا او را گرامی داشته، چون از هر جهت پسندیده است و او را از بین دیگران برگزیده و بعد از محمّد صلی الله علیه و آله آقای پیامبران، او را برترین فردِ موجودات زمین و آسمان قرار داده و او علی بن ابی طالب علیه السلام است. و بر شما بادبه دوستی با دوستان و دشمنی با دشمنان او و ادای حقوق برادرانتان که در دوستی او و دشمنی با دشمنان او، با شما شریکند. چون البتّه رعایت علی علیه السلام نسبت به شما خیلی بهتر است از نگهداری آن تجار و بازرگانان نسبت به رفیق شما که گفتید او را با خود به چین بردند و به توانگری اش رساندند و به افزونیِ ثروتش کمک کردند.

بدانید همانا یکی از شیعیان علی علیه السلام را روز قیامت می آورند، در حالی که کفّه گناهان او از کوه های بلند و دریاهای پر موج سنگین تر است. مردم می گویند این بنده خدا نابود است و در هلاکت و نابودی او تردیدی ندارند. و نیز شک ندارند که او در عذاب خدا مخلّد خواهد بود. از جانب خدا به سوی او ندا می شود که: «ای بنده خطاکار جنایت پیشه! این گناهان هلاکت بار است. آیا در مقابل آنها کار خیری داری که آنها را جبران کند و بعد به کرم و رحمت خدا وارد بهشت شوی؟ یا اینکه کار خیرت بر گناهانت بچربد تا با نوید خدایی به بهشت بروی؟»

آن بنده گوید نمی دانم. منادی پروردگار به او می گوید: «خداوند می فرماید در عرصات قیامت فریاد بزن و بگو من فلانی پسر فلانی اهل فلان شهر یا فلان ده هستم. هم اکنون در گرو گناهان زیادی همچون کوه ها و دریاها هستم و در مقابل آن کار خیری ندارم. آیا در میان مردم محشر کسی هست که از من نعمت یا احسانی دیده باشد و امروز به پاداش آن مرا نجات بخشد؟ چون این زمان، گرفتاری و نیاز شدید من است.»

آن مرد هم این جملات را با صدای بلند می گوید. اول کسی که او را پاسخ می دهد، علی بن ابی طالب علیه السلام است که گوید: «لبیک، لبیک، لبیک! ای کسی که در راه دوستی من آزمایش شدی (و ناملایماتی را تحمل کردی) و برای دشمنی من از دشمنانم ستم دیدی!» سپس آن حضرت با افراد زیاد و جمعیت انبوهی می آید، گرچه عدد آنها از بستانکاران و طرف های مدعی او کمتر است، این افراد می گویند: «ای امیرالمؤمنین!ما برادران ایمانی این مرد هستیم که به ما خوبی کرده، ما را گرامی داشته، در معاشرت با ما احسان بسیار کرده و متواضع بوده. ما امروز از تمام طاعت ها و عباداتمان به سود او گذشتیم و تمام را به او بخشیدیم.» حضرت علی علیه السلام به آنهامی فرماید: «پس با چه چیز می خواهید به بهشت بروید؟» می گویند: «به رحمت پهناور خدا که هر کس تو را و خاندان تو را دوست دارد و به شما وابسته شود، از آن رحمت محروم نماند ای برادر رسول خدا!»

در این موقع از جانب خداوند متعال ندا می شود: «ای برادر رسول خدا!اینها برادران مؤمن اویند و محبت خود را انجام دادند. تو (امروز) به او چه می بخشی؟ چون من باید بین او و گناهانش داوری کنم، من به خاطر وابستگی اش به تو، تمام گناهانش

را بخشیدم، ولی بین او و بندگان من مظلمه هایی است و حقوقی از آنها ضایع شده که باید داوری کنم و حقوق آنها مسترد شود.» حضرت علی علیه السلام عرض می کند: «بار خدایا! هر چه فرمان دهی انجام دهم.» خدای متعال می فرماید: «یا علی! تو ضامن شو برای بستانکارهایش که عوض همه مظالم و حقوق آنها را بدهی.» آن حضرت قبول می کند و به طرف های او می فرماید: «هر چه می خواهید به من پیشنهاد کنید تا عوض مظلمه ها و بدهکاری او به شما بدهم.»

آنها در جواب می گویند: «ای برادر رسول خدا! عوض بدهکاری های او ثواب یکی از نفس های خود را در شبی که در بستر رسول خدا صلی الله علیه و آله خوابیدی به ما عنایت کن.» حضرت می فرماید: «بخشیدم.» در این موقع خداوند به آنها می فرماید: «ای بندگان من! نگاه کنید و آنچه را که از علی علیه السلام در عوض بدهی های رفیقش گرفتید ببینید.» و خداوند ثواب یک نفس علی علیه السلام را در آن شب در بهشت، از قصرها و کاخ های زیبای بهشتی و خیرات و خوبی های آنجا نشان می دهد. اینهاست آن چیزی که خداوند عزوجل به وسیله آنها، طرف های بستانکار آن مؤمنان را راضی می سازد. سپس چیزهایی از درجات و منازل بهشتی رابه آنها نشان می دهد که چشم ندیده و گوش نشنیده و تا به حال به دل انسانی خطور نکرده است.

این افراد می گویند: «بار خدایا! آیا از بهشت هایت چیزی باقی مانده؟ اگر تمامش آن باشد که به ما دادی، پس سایر بندگان مؤمن، انبیا، صدیقان، شهدا و نیکوکاران را کجا جا می دهی؟» آنها گمان می کنند که تمام بهشت همان بود که خدا به آنها داده. ولی از جانب خداوند ندا می شود: «ای بندگان من! این ثواب یکی از نفس های علی بن ابی طالب علیه السلام بود که شما به او پیشنهاد کردید و او هم به شما بخشید. بگیرید و نگاه کنید!»

پس آن افراد و آن مؤمنی که حضرت علی علیه السلام نسبت به او

آن همه محبّت فرموده بود، وارد بوستان های بهشت می شوند. سپس می بینند آنچه را که خداوند به دارایی حضرت علی علیه السلام در بهشت می افزاید که خود چند برابر آن مقداری است که آن حضرت در راه یک دوست خود بذل فرموده. خدا هر چه بخواهید به مقداری که جز خودش نداند به او عنایت می فرماید.»

سپس حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «آیا این مقام عالی بهتر است یا درخت «زقّوم جهنّم» - .صافات / ۶۲ - که برای مخالفین و دشمنان برادر و وصیّ من علی بن ابی طالب علیه السلام مهیّا شده است؟» - . تفسیر امام حسن عسکری: ۴۷ -

**[ترجمه]

توضیح

خفیف ذات الید أی کان ما فی یده من الأموال خفیفا قلیلا قسطوه بالتخفیف و التشدید أی قسموه علی أنفسهم بالسویه أو بالعدل علی نسبه حالهم.

و فی المصباح جمع الله شملهم أی ما تفرق من أمرهم و فرق شملهم أی ما اجتمع من أمرهم و قال مال جم أی کثیر و فی

القاموس تهور الرجل وقع فی الأمر بقله مبالاه و قال فره ککرم فراهه و فراهیه حذق فهو فاره بین الفروهیه و قال فتقه شقه کفتقه و فی بعض النسخ و فتتها من الفت و هو الدق و الکسر بالأصابع کما فی القاموس و قال الحشاش و الحشاشه بضمهما بقیه الروح فی المریض و الجریح.

و قال الوقیر القطیع من الغنم أو صغارها و فقیر وقیر تشبیه بصغار الشاء أو إتباع و قال أمحضه الود أخلصه کمحضه و الغناء بالفتح و المد الاکتفاء و بالکسر و القصر ضد الفقر و الثراء بالفتح و المد کثره المال و قال الجوهری و التیار الموج و یقال قطع عرقا تیارا أی سریع الجریه و یقال أولیته یدا أی نعمه و العارفه المعروف و الإحسان و قال الجوهری الظلامه و المظلمه ما تطلبه عند الظالم و هو اسم ما أخذ منک و الجم الغفیر العدد الکثیر و فی المصباح نزلت عن الحق ترکته و فی القاموس الاقتراح ارتجال الکلام و ابتداع الشی ء و التحکم.

**[ترجمه]«خفیف ذات الید» یعنی اموالی که در دست اوست کم و سبک است.«قسّطوه» با تخفیف و همچنین با تشدید سین، یعنی به نسبت مساوی بین خود تقسیم کردند یا به نسبت عادلانه، هر کس به میزان ثروت و دارایی اش مقداری داده است.

در مصباح گوید: «جمع اللّٰه شملهم» یعنی امور آنها متفرق نگردد و «فرّق شملهم»، یعنی امور آنها گرد نیاید. و گوید «مال جمّ» یعنی مال زیاد و در قاموس گوید «تهور الرّجل»، یعنی آن مرد با کم مبالاتی و بی احتیاطی در فلان مشکل واقع شد. همچنین گوید «فره» بر وزن «کرم»، مصدر آن «فراهه» یا «فراهیه»، به معنای حذاقت است و «فاره» یعنی کسی که مهارتش آشکار است. و گوید «فتق» مثل «فتّق»، به معنی «شقّ» است، یعنی شکافت و در بعضی از نسخه ها به جای «فتقتها»، «فتّتها» ذکر شده که از «فتّ»، به معنی کوبیدن و شکستن با انگشتان است، به طوری که در قاموس می گوید.و گوید «حشاش» یا «حشاشه» به ضمّ حاء، به معنای باقیمانده جان است در مریض و مجروح. و گوید «و قیر»، گله و دسته ای از گوسفندان یا گوسفندان کوچک را گویند. و فقیر و قیر تشبیه به گوسفندان کوچک و یا اتباع است.

و گوید «امحضه الودّ» مثل «محضه»، یعنی دوستی را خالص قرار داد و «غناء» به فتح غین و مدّ، رضامندی و قانع شدن است و به کسر غین و قصر الف، ضدّ فقر یعنی توانگری است و «ثراء» به فتح ثاء و مدّ الف، زیاد مال داشتن را گویند. و جوهری گوید «تیّار» موج است و اینکه می گویند«قطع عرقا تیّارا» یعنی جلو عرق تند و سریع الجریان را گرفت. و اینکه می گویند«اولیته یدا» یعنی نعمتی به او دادم و «عارفه» یعنی احسان و کار خیر. نیز جوهری گوید «ظلامه» و «مظلمه» یعنی آنچه که نزد ستمگری مطالبه کنی و آنچه را که ظالمی از تو گرفته باشد ظلامه یا مظلمه گویند. و «الجمّ الغفیر» یعنی عدد زیاد. در مصباح گوید که«نزلت عن الحق» یعنی از حق (خود) گذشتم و او را رها کردم، و در قاموس گوید«اقتراح» یعنی بدیهه گویی و حاضر جوابی و ابتدا کردن به کلام و زورگویی.

**[ترجمه]

«۲۱»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام] قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ یَبْعَثُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ أَقْوَاماً تَمْتَلِئُ مِنْ جِهَهِ السَّیِّئَاتِ

مَوَازِينُهُمْ فَيُقَالُ لَهُمْ هَذِهِ السَّيِّئَاتُ فَأَيْنَ الْحَسَنَاتُ وَ إِلَّا فَقَدْ عَطِبْتُمْ فَيَقُولُونَ يَا رَبَّنَا مَا نَعْرِفُ لَنَا حَسَنَاتٍ فَإِذَا النِّدَاءُ مِنْ قِبَلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ لَئِنْ لَمْ تَعْرِفُوا

ص: ۱۰۹

۱- ۱. تفسير الإمام ص ۴۷.

لِأَنْفُسِكُمْ عِبَادِي حَسَنَاتٍ فَإِنِّي أَعْرِفُهَا لَكُمْ وَ أُوَفِّرُهَا عَلَيْكُمْ ثُمَّ يَأْتِي بِرُقْعَةٍ صَغِيرَةٍ يَطْرَحُهَا فِي كِفَّةِ حَسَنَاتِهِمْ فَتَرْجَحُ بِسَيِّئَاتِهِمْ بِأَكْثَرِ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ فَيُقَالُ لِأَحَدِهِمْ خُذْ بِيَدِ أَبِيكَ وَ أُمِّكَ وَ إِخْوَانِكَ وَ أَخَوَاتِكَ وَ خَاصَّتِكَ وَ قَرَابَاتِكَ وَ أَخْدَانِكَ وَ مَعَارِفِكَ فَأَدْخِلْهُمُ الْجَنَّةَ.

فَيَقُولُ أَهْلُ الْمَحْشَرِ يَا رَبِّ أَمَّا الذُّنُوبُ فَقَدْ عَرَفْنَاهَا فَمَا ذَا كَانَتْ حَسَنَاتُهُمْ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَا عِبَادِي مَشَى أَحَدُهُمْ بِبَقِيَّةِ دَيْنٍ لِأَخِيهِ إِلَى أَخِيهِ فَقَالَ خُذْهَا فَإِنِّي أُحِبُّكَ بِحُبِّكَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام فَقَالَ لَهُ الْآخَرُ قَدْ تَرَكْتُهَا لَكَ بِحُبِّكَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام وَ لَكَ مِنْ مَالِي مَا شِئْتَ فَشَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى ذَلِكَ لَهُمَا فَحَطَّ بِهِ خَطَايَاهُمَا وَ جَعَلَ فِي حَشْوِ صَحِيفَتِهِمَا وَ مَوَازِينِهِمَا وَ أَوْجَبَ لَهُمَا وَ لِوَالِدَيْهِمَا الْجَنَّةَ(۱).

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری: حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «همانا خداوند روز قیامت جمعیت هایی را برانگیزد که میزان اعمال آنها از گناهان پر است.به آنها می گویند این گناهان شما، پس حسنات شما کجاست؟ وگرنه نابود شوید. آنها می گویند: «بار خدایا! ما برای خود حسنه و کار خیری نمی شناسیم.» آنگاه از جانب خداوند ندا شود ای بندگان من! اگر شما برای خودتان کار خیری سراغ ندارید، من سراغ دارم و آن را فراوان و پر پر می سازم. سپس رقعه (قطعه) کوچکی را می آورند و در کفّه حسنات آنها می گذارند تا به فاصله ای بیشتر اززمین تا آسمان،بر کفّه گناهان آنان بچربد و به یکی از آنها می گویند که دست پدر و مادر، برادران و خواهران، نزدیکان و خویشان و دوستان نزدیک و آشنایان خود را بگیر و به بهشت ببر.

اهل محشر می گویند: «بار خدایا! گناهان آنها را دانستیم، امّا حسناتشان چه بود؟» خداوند می فرماید: «ای بندگان من! یکی از این افراد مدیون برادرش بود و بعد از مدتی طلب او را نزد او برد و گفت بگیر طلب خود را که من تو را به خاطر دوستی علی بن ابی طالب علیه السلام دوست دارم. آن طلبکار هم در جواب گفت منهم به همین جهت طلب خود را به تو بخشیدم و هر چقدر دیگر از مال من بخواهی، می دهم.» خداوند این عمل را از آنها قدردانی کرد و از گناهانشان درگذشت و آن را درون نامه عملشان و ترازوهاشان نهاد و بهشت را بر آنان و پدر و مادرشان واجب ساخت.» - . تفسیر امام حسن عسکری: ۵۴ -

**[ترجمه]

«۲۲»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مَصْقَلَةَ الطَّحَّانِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا يَمْنَعُكُمْ مِنْ أَنْ تَشْهَدُوا عَلَى مَنْ مَاتَ مِنْكُمْ عَلَى هَذَا الْأَمْرِ أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ كَذلِكَ حَقًّا عَلَيْنا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ (۲).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: مصقله آسیابان گوید: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «چه چیز شما را از دادن این گواهی بازمی دارد که آن کس از شما که بر این امر (تشیع) مرده، از اهل بهشت است؟ همانا خداوند می فرماید: «كَذلِكَ حَقًّا عَلَيْنا نُنْجِ الْمُؤْمِنِين» - . یونس / ۱۰۳ - ، {این چنین ما بر خود فرض کردیم که اهل ایمان را نجات بخشیم.} - . تفسیر عیاشی ۲ : ۱۳۸ -

**[ترجمه]

بیان

كَذلِكَ حَقًّا عَلَيْنا فی المجمع (۳)

قال الحسن معناه كنا إذا أهلكنا أمه من الأمم الماضیه نجینا نبیهم و نجینا الذین آمنوا به أیضا كذلك إذا أهلكنا هؤلاء المشركین نجیناك یا محمد و الذین آمنوا بک و قیل معناه كذلك حقا علینا أی واجبا علینا من طریق الحكمه نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَ من عذاب الآخره كما ننجیهم من عذاب الدنیا قال أبو عبد الله علیه السلام لأصحابه ما یمنعكم من أن تشهدوا إلی آخر الخبر.

**[ترجمه]در تفسیر این آیه مرحوم طبرسی می فرماید: «حسن گوید» معنایش آن است که ما هر گاه بعضی از امّت های گذشته را نابود می کردیم، پیامبر آنها و افرادی را که به او ایمان آورده بودند نجات می دادیم. همچنین اگر این مشرکین و بت پرستان را نابود سازیم، ای محمّد!تو را و آنها را که به تو ایمان آورده اند، نجات می دهیم و به قولی معنای جمله «این چنین ما بر خود فرض کردیم»،آن است که از راه حکمت بر ما لازم است، چون من خدای حکیم هستم، مقتضای حکمت چنین است. و منظوراز «نجات مؤمنین»، نجات از عذاب آخرت است، همان طور که آنها را از عذاب دنیا نجات می بخشم. سپس مرحوم طبرسی همین روایت را نقل می کند. - . مجمع البیان ۵ : ۱۳۸ -

**[ترجمه]

«۲۳»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی وَلَّادٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِنَا وَرِعاً مُسْلِماً كَثِيرَ الصَّلَاهِ قَدِ ابْتُلِيَ

ص: ۱۱۰

۱- ۱. تفسیر الإمام ص ۵۴.

۲- ۲. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۱۳۸ و الآیه فی یونس: ۱۰۳.

۳- ۳. مجمع البیان ج ۵ ص ۱۳۸.

بِحُبِّ اللَّهْوِ وَ هُوَ يَسْمَعُ الْغِنَاءَ فَقَالَ أَ يَمْنَعُهُ ذَلِكَ مِنَ الصَّلَاةِ لِوَقْتِهَا أَوْ مِنْ صَوْمٍ أَوْ مِنْ عِيَادَةِ مَرِيضٍ أَوْ حُضُورِ جَنَازَةٍ أَوْ زِيَارَةِ أَخٍ قَالَ قُلْتُ لَا لَيْسَ يَمْنَعُهُ ذَلِكَ مِنْ شَيْءٍ مِنَ الْخَيْرِ وَ الْبِرِّ قَالَ فَقَالَ هَذَا مِنْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ مَغْفُورٌ لَهُ ذَلِكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ قَالَ إِنَّ طَائِفَةً مِنَ الْمَلَائِكَةِ عَابُوا وُلْدَ آدَمَ فِي اللَّذَّاتِ وَ الشَّهَوَاتِ أَعْنِي لَكُمُ الْحَلَالَ لَيْسَ الْحَرَامَ قَالَ فَأَنِفَ اللَّهُ لِلْمُؤْمِنِينَ مِنْ وُلْدِ آدَمَ مِنْ تَعْيِيرِ الْمَلَائِكَةِ لَهُمْ قَالَ فَأَلْقَى اللَّهُ فِي هِمَّةِ أُولَئِكَ الْمَلَائِكَةِ اللَّذَّاتِ وَ الشَّهَوَاتِ كَيْ لَا يَعِيبُوا الْمُؤْمِنِينَ قَالَ فَلَمَّا أَحَسُّوا ذَلِكَ مِنْ هِمَمِهِمْ عَجُّوا إِلَى اللَّهِ مِنْ ذَلِكَ فَقَالُوا رَبَّنَا عَفْوَكَ عَفْوَكَ رُدَّنَا إِلَى مَا خُلِقْنَا لَهُ وَ أَجْبَرْتَنَا عَلَيْهِ فَإِنَّا نَخَافُ أَنْ نَصِيرَ فِي أَمْرٍ مَرِيجٍ (١)

قَالَ فَنَزَعَ اللَّهُ ذَلِكَ مِنْ هِمَمِهِمْ قَالَ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ وَ صَارَ أَهْلُ الْجَنَّةِ فِي الْجَنَّةِ اسْتَأْذَنَ أُولَئِكَ الْمَلَائِكَةُ عَلَى أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ فَيُسَلِّمُونَ عَلَيْهِمْ وَ يَقُولُونَ لَهُمْ سَلامٌ عَلَيْكُمْ بِما صَبَرْتُمْ فِي الدُّنْيَا عَنِ اللَّذَّاتِ وَ الشَّهَوَاتِ الْحَلَالِ (٢).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: حسن بن محبوب از ابو ولّاد نقل می کند که به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: «قربان شما شوم! مردیست از یاران ما که پارسا و مسلمان است و نماز زیاد می خواند، ولی مدتی است که گرفتار علاقه به کارهای لهو شده و به غنا (و موسیقی) گوش می دهد.» حضرت فرمود: «آیا این گوش دادن غنا، او را از نماز اول وقت، روزه، عیادت مریض، تشییع جنازه یا ملاقات برادرانش بازمی دارد یا نه؟» عرض کردم: «نه، جلوی هیچ کدام از کارهای خیر او را نگرفته و او را از اعمال خوب بازنمی دارد.» فرمود: «این از گام ها (و وسوسه)ی شیطان است. ان شاء اللّه آمرزیده می شود.» سپس فرمود: «جمعی از فرشتگان بودند که کامیابی و شهوترانی انسان ها را بر آنها عیب می گرفتند. مقصودم لذائذ حلال است نه حرام. این تعبیر فرشتگان نسبت به مؤمنین، خدا را خوش نیامد (و برای اینکه ثابت کند اگر شما جای آنها باشید، معلوم نیست کارتان به کجا بکشد) خواسته ها و شهوات انسانی را در نهاد آن فرشتگان افکند تا مؤمنان را نکوهش نکنند.

وقتی فرشتگان چنین دریافتی کردند، در پیشگاه خدا نالیدند (و متوجه شدند که این گرفتاری آنها، نتیجه سرزنش کردن مؤمنین است) و از خدا تقاضای عفو و گذشت کردند و گفتند: «بار خدایا! ما را به آفرینش اولیه و آنچه که برای آن ساخته شدیم بازگردان! چون ما می ترسیم دچار اشتباه شویم.» آنگاه خداوند آن شهوات را از نهادشان برکند.» حضرت فرمود: «چون روز قیامت شود و بهشتیان به بهشت روند، آن فرشتگان از اهل بهشت اجازه ورود می گیرند و به زیارت و دیدار آنها می روند و به آنها درود می گویند. سخن آنها به بهشتیان این است: «درود بر شما که در دنیا، در برابر لذت ها و خواسته های حلال صبر کردید و خودرا به آنها نیالودید.» -. تفسیر عیاشی ۲ : ۲۱۱ -

**[ترجمه]

«۲۴»

جا، [المجالس للمفید] عَنِ ابْنِ قُولَوَيْهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلَوِيَّهَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِيِّ عَنْ تَوْبَةَ بْنِ الْخَلِيلِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام قَالَ: بَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِي سَفَرٍ إِذْ نَزَلَ فَسَجَدَ خَمْسَ سَجَدَاتٍ فَلَمَّا رَكِبَ قَالَ لَهُ بَعْضُ أَصْحَابِهِ رَأَيْنَاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ صَنَعْتَ مَا لَمْ تَكُنْ تَصْنَعُهُ قَالَ نَعَمْ أَتَانِي جَبْرَئِيلُ علیه السلام فَبَشَّرَنِي أَنَّ عَلِيّاً فِي الْجَنَّةِ فَسَجَدْتُ شُكْراً لِلَّهِ فَلَمَّا رَفَعْتُ رَأْسِي قَالَ وَ فَاطِمَةُ فِي الْجَنَّةِ فَسَجَدْتُ شُكْراً لِلَّهِ

تَعَالَى فَلَمَّا رَفَعْتُ رَأْسِي قَالَ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّهِ فَسَجَدْتُ شُكْراً لِلَّهِ تَعَالَى فَلَمَّا رَفَعْتُ رَأْسِي قَالَ وَ مَنْ يُحِبُّهُمْ فِي الْجَنَّهِ فَسَجَدْتُ شُكْراً لِلَّهِ تَعَالَى فَلَمَّا رَفَعْتُ رَأْسِي قَالَ وَ مَنْ يُحِبُّ مَنْ يُحِبُّهُمْ فِي الْجَنَّهِ فَسَجَدْتُ شُكْراً لِلَّهِ تَعَالَى (٣).

١- ١. يقال أمر مريج أى مختلط أو ملتبس.

٢- ٢. تفسير العيّاشيّ ج ٢ ص ٢١١.

٣- ٣. مجالس المفيد ص ٢٠.

**[ترجمه]مجالس مفید: ابو عبدالرّحمان از حضرت صادق علیه السلام نقلمی کند که فرمود: «روزی رسول خدا صلی الله علیه و آله در مسافرت بودند. ناگاه آن حضـرت از مرکب پیاده شدند، پنج بار سـجده کردند و دوباره سوار شدند. بعضـی از یاران عرض کردنـد: «ای رسول خـدا! کاری کردی که تا به حال انجام نـداده بودی؟» فرمود: «آری، جبرئیل آمـد و مرا مژده داد که علی علیـه السـلام در بهشت است، منهم به سپاسـگزاری از این نعمت به خـاک افتـادم. چـون سـر برداشـتم، گفت فـاطمه علیها السـلام نیز در بهشت است. باز به سـپاس از آن نعمت سـجده کردم. چون سـر برداشتم، گفت حسن و حسین علیهما السلام دو سید جوانان اهل بهشت هسـتند. باز بر این نعمت به خاک افتادم. چون سـر برداشتم، باز گفت هر کس که آنها را دوست دارد نیز در بهشت است. این نعمت نیز سـجده داشت. پس سـجده کردمو چون سـر برداشتم، جبرئیل گفت هر کس دوستان آنها را دوست بدارد نیز در بهشت است. به پاس آن بود که باز پیشانی ام را بر خاک گذاشتم.» – . مجالس مفید: ۲۰ –

**[ترجمه]

«۲۵»

جا، [المجالس للمفیـد] عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْفَضْلِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ الْهَاشِمِیِّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مَهْدِیٍّ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ هَارُونَ الرَّشِیدِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الْمَنْصُورِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَلِیِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ أَبِیهِ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ: أَیُّهَا النَّاسُ نَحْنُ فِی الْقِیَامَهِ رُکْبَانٌ أَرْبَعَهٌ لَیْسَ غَیْرُنَا فَقَالَ لَهُ قَائِلٌ بِأَبِی أَنْتَ وَ أُمِّی یَا رَسُولَ اللَّهِ مَنِ الرُّکْبَانُ قَالَ أَنَا عَلَی الْبُرَاقِ وَ أَخِی صَالِحٌ عَلَی نَاقَهِ اللَّهِ الَّذِی عَقَرَهَا قَوْمُهُ وَ ابْنَتِی فَاطِمَهُ عَلَی نَاقَتِیَ الْعَضْبَاءِ وَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ عَلَی نَاقَهٍ مِنْ نُوقِ الْجَنَّهِ خِطَامُهَا مِنْ لُؤْلُؤٍ رَطْبٍ وَ عَیْنَاهَا مِنْ یَاقُوتَتَیْنِ حَمْرَاوَیْنِ وَ بَطْنُهَا مِنْ زَبَرْجَدٍ أَخْضَرَ عَلَیْهَا قُبَّهٌ مِنْ لُؤْلُؤٍ بَیْضَاءَ یُرَی ظَاهِرُهَا مِنْ بَاطِنِهَا وَ بَاطِنُهَا مِنْ ظَاهِرِهَا ظَاهِرُهَا مِنْ رَحْمَهِ اللَّهِ وَ بَاطِنُهَا مِنْ عَفْوِ اللَّهِ إِذَا أَقْبَلَتْ زَفَّتْ وَ إِذَا أَدْبَرَتْ زَفَّتْ وَ هُوَ أَمَامِی عَلَی رَأْسِهِ تَاجٌ مِنْ نُورٍ یُضِی ءُ لِأَهْلِ الْجَمْعِ ذَلِکَ التَّاجُ لَهُ سَبْعُونَ رُکْناً کُلُّ رُکْنٍ یُضِی ءُ کَالْکَوْکَبِ الدُّرِّیِّ فِی أُفُقِ السَّمَاءِ وَ بِیَدِهِ لِوَاءُ الْحَمْدِ وَ هُوَ یُنَادِی فِی الْقِیَامَهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَلَا یَمُرُّ بِمَلَإٍ مِنَ الْمَلَائِکَهِ إِلَّا قَالُوا نَبِیٌّ مُرْسَلٌ وَ لَا یَمُرُّ بِنَبِیٍّ مُرْسَلٍ إِلَّا قَالَ مَلَکٌ مُقَرَّبٌ فَیُنَادِی مُنَادٍ مِنْ بُطْنَانِ الْعَرْشِ یَا أَیُّهَا النَّاسُ لَیْسَ هَذَا مَلَکاً مُقَرَّباً وَ لَا نَبِیّاً مُرْسَلًا وَ لَا حَامِلَ عَرْشٍ هَذَا عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ وَ تَجِی ءُ شِیعَتُهُ مِنْ بَعْدِهِ فَیُنَادِی مُنَادٍ لِشِیعَتِهِ مَنْ أَنْتُمْ فَیَقُولُونَ نَحْنُ الْعَلَوِیُّونَ فَیَأْتِیهِمُ النِّدَاءُ یَا أَیُّهَا الْعَلَوِیُّونَ أَنْتُمْ آمِنُونَ ادْخُلُوا الْجَنَّهَ مَعَ مَنْ کُنْتُمْ تُوَالُونَ (۱).

بشا، [بشاره المصـطفی] عن الحسن بن الحسـین بن بابویه عن محمـد بن الحسن الطوسـی عن المفید عن الحسن بن الفضل: مثله (۲).

**[ترجمه]مجـالس مفیـد: ابن عبـاس گویـد: از حضـرت رسول صـلی الله علیه و آله شـنیدم که فرمود: «ای مردم! در قیامت ما چهـار نفر سـواره هسـتیم و غیر مـا دیگری سواره نیست. کسـی گفت: «ای رسول خـدا، پـدر و مـادرم قربـانت! این سواران چه کسـانی انـد؟» فرمود: «من سوار بر براق و برادرم صالـح، بر مـاده شتری که از خـدا بود و مردم زمـان صالـح او را پی کردنـد و کشـتند؛ دخترم فاطمه علیها السلام برناقه عضبای من سوار است و علی بن ابی طالب علیه السلام بر یکی از ناقه های بهشتی که مهـار آن از لؤلؤ تر، چشم های آن از دو یاقوت سـرخ و شـکم آن از زبرجـد سبز است و بر روی آن شتر، قبه ای از لؤلؤ سـفید

قرار دارد که برون آن از درون و درون آن ازبرونش دیـده می شـود؛ برونش از رحمت خـدا و درونش از عفـو خـداست و هر گاه پیش آیـد یا بازگردد (همچون پرنـدگان)، خویش را بیفکند و بال هایش را بگسترد و او در جلوی من باشد. تاجی از نور بر سر دارد که برای تمام اهل محشر می تابد و آن تاج، هفتاد رکن (کنگره) دارد که هر کدام از آنها همچون ستاره ای پر نور در آسمان نور می دهد و پرچم حمد در دست اوست.

او در قیامت فریاد می زند «لا اله الّا اللّه، محمّد رسول اللّه!» و از برابر هر گروهی از فرشتگان که می گذرد، آنهامی گویند این پیـامبر مرسل است، و از مقابل هر پیامبر مرسـلی که می گـذرد،می گوینـد این فرشـته مقرّب دربار حق است. تا اینکه منادی از درون عرش فریاد می زنـد: «ای مردم! این (که می بینید) نه فرشـته مقرب است، نه پیامبر مرسل و نه نگهدار عرش؛ این علی بن ابی طالب علیه السـلام است!» بعـد از او شـیعیان او می آینـد. کسـی سؤال می کنـد شـما چه کسانی هستیـد؟ می گوینـد که ما علویـان هستیم. آنها را نـدایی می رسـد که: «ای علویان! شـما ایمن و در امانیـد. شـما با هر کس که وابسـته به او هستیـد، وارد بهشت شوید!» - . مجالس مفید: ۱۶۷ -

در بشاره المصطفی نظیر این روایت را نقل فرموده است. - . بشاره المصطفی: ۷۴ -

**[ترجمه]

«۲۶»

جا، [المجالس للمفیـد] عَنِ الْمُظَفَّرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَمَّامٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ زَكَرِيَّا عَنْ عُمَرَ بْنِ الْمُخْتَارِ عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ الْبُرْسِیِّ عَنِ النَّضْرِ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدٍ الْبَاقِرِ علیه السـلام عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: كَیْفَ

۱- ۱. مجالس المفید ص ۱۶۷.

۲- ۲. بشاره المصطفی ص ۷۴.

بِكَ يَا عَلِيُّ إِذَا وَقَفْتَ عَلَى شَفِيرِ جَهَنَّمَ وَ قَدْ مُدَّ الصِّرَاطُ وَ قِيلَ لِلنَّاسِ جُوزُوا وَ قُلْتَ لِجَهَنَّمَ هَذَا لِي وَ هَذَا لَكِ فَقَالَ عَلِيٌّ علیه السلام يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَنْ أُولَئِكَ قَالَ أُولَئِكَ شِيعَتُكَ مَعَكَ حَيْثُ كُنْتَ (۱).

**[ترجمه]مجالس مفید: ابو بصیر از حضرت باقر علیه السلام از پدرانش علیه السلام نقل می کندکه حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «یا علی! چگونه است حال تو آنگاه که بر لبه دوزخ بایستی، (پل) صراط کشیده شود، فرمان عبور صادر شود و تو به دوزخ بگویی: «این مال من و این از آن تو!» علی علیه السلام عرض کرد: « یا رسول اللَّه! آنها (که می گویم مال من) چه افرادی هستند؟» فرمود: «آنها شیعیان تو هستند که هر کجا تو باشی، با تو هستند.» - . مجالس مفید: ۲۰۲ -

**[ترجمه]

«۲۷»

نی، [الغیبه للنعمانی] عَنِ الْكُلَيْنِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ جُمْهُورٍ عَنْ صَفْوَانَ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يُعَذِّبَ أُمَّةً دَانَتْ بِإِمَامٍ لَيْسَ مِنَ اللَّهِ وَ إِنْ كَانَتْ فِي أَعْمَالِهَا بَرَّةً تَقِيَّةً وَ إِنَّ اللَّهَ يَسْتَحْيِي أَنْ يُعَذِّبَ أُمَّةً دَانَتْ بِإِمَامٍ مِنَ اللَّهِ وَ إِنْ كَانَتْ فِي أَعْمَالِهَا ظَالِمَةً مُسِيئَةً(۲).

**[ترجمه]غیبت نعمانی: عبداللَّه بن سنان گزارش می کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «خداوند از اینکه جمعی را که پیرو پیشوای غیر برگزیده خدا باشند آزار کند، شرم نمی کند، گرچه آن افراد صاحب کردار نیک و در کارهایشان با تقواباشند. ولی از اینکه جمعی را که پیرو پیشوای برگزیده اویند عذاب کند، شرم می کند، اگرچه این افراد، بدکار و ستمگر باشند.» - . غیبت نعمانی: ۶۵ و کافی ۱ : ۳۷۶ -

**[ترجمه]

«۲۸»

کش، [رجال الکشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنِ الْفَضْلِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الْبَطَائِنِيِّ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ مَا فَعَلَ أَبُو حَمْزَةَ الثُّمَالِيُّ قُلْتُ خَلَّفْتُهُ عَلِيلًا قَالَ إِذَا رَجَعْتَ إِلَيْهِ فَأَقْرِئْهُ مِنِّي السَّلَامَ وَ أَعْلِمْهُ أَنَّهُ يَمُوتُ فِي شَهْرِ كَذَا فِي يَوْمِ كَذَا قَالَ أَبُو بَصِيرٍ فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ اللَّهِ لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِ أُنْسٌ وَ كَانَ لَكُمْ شِيعَةً قَالَ صَدَقْتَ مَا عِنْدَنَا خَيْرٌ لَكُمْ قُلْتُ شِيعَتُكُمْ مَعَكُمْ قَالَ إِنْ هُوَ خَافَ اللَّهَ وَ رَاقَبَ نَبِيَّهُ وَ تَوَقَّى الذُّنُوبَ فَإِذَا هُوَ فَعَلَ كَانَ مَعَنَا فِي دَرَجَاتِنَا قَالَ عَلِيٌّ (۳) فَرَجَعْنَا تِلْكَ السَّنَةَ فَمَا لَبِثَ أَبُو حَمْزَةَ إِلَّا يَسِيراً حَتَّى تُوُفِّيَ (۴).

**[ترجمه]رجال کشی: ابو بصیر گوید: به محضر حضرت صادق علیه السلام مشرف شدم.پرسید: «ابو حمزه ثمالی چه شده؟» عرض کردم: «مریض است.» فرمود: «وقتی بازگشتی سلام مرا به او برسان و بگو در فلان روز از فلان ماه می میرد.» ابو بصیر گوید عرض کردم: «قربان شما شوم!به خدا او به شما انس دارد و از شیعیان شماست.» فرمود: «راست می گویی، آنچه نزد ماست برای شما بهتر است.»عرض کردم: «شیعه شما با شما هستند؟» فرمود: «اگر از خدا بترسد، مراقب (گفتار) پیامبرش باشد

و خود را از آلودگی به گناه حفظ کند، در طبقات مربوط به ما با ما خواهد بود.» علی بن حمزه بطائنی که این روایت را از ابو بصیر نقل می کند، گفت آن سال وقتی به وطن خود بازگشتم، چندی نگذشت که ابو حمزه ثمالی از دنیا رفت. - . رجال کشی: ۱۷۷ -

**[ترجمه]

«۲۹»

کش، [رجال الکشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِی دَاوُدَ الْمُسْتَرِقِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَاشِدٍ عَنْ عُبَیْدِ بْنِ زُرَارَهَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ عِنْدَهُ الْبَقْبَاقُ (۵) فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ رَجُلٌ أَحَبَّ بَنِی أُمَیَّهَ أَ هُوَ مَعَهُمْ قَالَ نَعَمْ

ص: ۱۱۳

۱- ۱. مجالس المفید ص ۲۰۲.

۲- ۲. غیبه النعمانیّ ص ۶۵، الکافی ج ۱ ص ۳۷۶.

۳- ۳. هو علیّ بن أبی حمزه المعروف بالبطائنی، الراوی عن أبی بصیر.

۴- ۴. رجال الکشّیّ ص ۱۷۷.

۵- ۵. هو أبو العباس فضل بن عبد الملک البقباق مولی کوفیّ ثقه، و لعله کان مذیاعا للحدیث فأخفی أبو عبد اللّه علیه السلام حدیثه ذلک عنه لئلا یذیعه فی جهله الشیعه.

قُلْتُ رَجُلٌ أَحَبَّكَمْ أَ هُوَ مَعَكَمْ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ وَ إِنْ زَنَى وَ إِنْ سَرَقَ قَالَ فَنَظَرَ إِلَى الْبَقْبَاقِ فَوَجَدَ مِنْهُ غَفْلَةً ثُمَّ أَوْمَأَ بِرَأْسِهِ نَعَمْ (۱).

**[ترجمه]رجال کشی: عبید بن زراره گوید: خدمت حضرت صادق علیه السلام مشرف شدم.«بقباق» هم خدمت آن حضرت بود.عرض کردم: «قربانت گردم! مردی است که بنی امیه را دوست دارد. آیا او هم با آنهاست؟» فرمود آری.عرض کردم: «مرد دیگری است که شما را دوست دارد. آیا او با شماست؟» فرمود آری.عرض کردم: «اگرچه مرتکب زنا و دزدی شود؟» راوی گوید: حضرت نگاهی به بقباق - . ابوالعباس فضل بن عبدالملک بقباق کوفی ثقه است و اینکه حضرت فرمایش خود را از او پنهان فرموده، شاید به خاطر این بوده که اسرار اهل بیت را فاش می ساخته و تمام مطالب را به شیعیان نادان نقل می کرده است. - کردند و وقتی دیدند او متوجه گفتگوی ما نیست، با سر اشاره فرمودند «آری.» - . رجال کشی: ۲۸۶ -

**[ترجمه]

«۳۰»

کش، [رجال الکشی] عَنْ نَصْرِ بْنِ الصَّبَّاحِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُثْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الصَّبَّاحِ عَنْ زَیْدٍ الشَّحَّامِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ لِی یَا زَیْدُ جَدِّدِ التَّوْبَهَ وَ أَحْدِثْ عِبَادَهً قَالَ قُلْتُ نَعَیْتَ إِلَیَّ نَفْسِی قَالَ فَقَالَ لِی یَا زَیْدُ مَا عِنْدَنَا لَکَ خَیْرٌ وَ أَنْتَ مِنْ شِیعَتِنَا إِلَیْنَا الصِّرَاطُ وَ إِلَیْنَا الْمِیزَانُ وَ إِلَیْنَا حِسَابُ شِیعَتِنَا وَ اللَّهِ لَإِنَّا لَکُمْ أَرْحَمُ مِنْ أَحَدِکُمْ بِنَفْسِهِ یَا زَیْدُ کَأَنِّی أَنْظُرُ إِلَیْکَ فِی دَرَجَتِکَ مِنَ الْجَنَّهِ وَ رَفِیقُکَ فِیهَا الْحَارِثُ بْنُ الْمُغِیرَهِ النَّضْرِیُّ (۲).

**[ترجمه]رجال کشی: زید شحّام روایت کند که خدمت حضرت صادق علیه السلام رفتم.آن حضرت به من فرمود: «ای زید! توبه ات را تجدید کن و عبادتی تازه انجام ده.» زید گوید: عرض کردم: «خبر مرگم را به من می دهی؟» فرمود: «ای زید! برای تو نزد ما خیری نیست و تو از شیعیان مایی (و بدان) که صراط با ماست، میزان با ماست و حساب شیعیان ما با ماست.به خدا من به شما از خود شما مهربان ترم. ای زید! گویا (الان) می نگرم به درجه تو در بهشت و رفیق تو در آنجا حارث بن مغیره نضری است.» - . همان -

**[ترجمه]

«۳۱»

کش، [رجال الکشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَمَّنْ یَثِقُ بِهِ یَعْنِی أُمَّهُ عَنْ خَالِهِ مُحَمَّدٍ قَالَ: فَقَالَ لَهُ عَمْرُو بْنُ إِلْیَاسَ قَالَ دَخَلْتُ أَنَا وَ أَبِی إِلْیَاسُ بْنُ عَمْرٍو عَلَى أَبِی بَکْرٍ الْحَضْرَمِیِّ وَ هُوَ یَجُودُ بِنَفْسِهِ فَقَالَ یَا عَمْرُو لَیْسَتْ سَاعَهَ الْکَذِبِ أَشْهَدُ عَلَى جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ أَنِّی سَمِعْتُهُ یَقُولُ لَا یَمَسُّ النَّارُ مَنْ مَاتَ وَ هُوَ یَقُولُ بِهَذَا الْأَمْرِ(۳).

**[ترجمه]رجال کشی: عمرو بن الیاس گوید: من و پدرم نزد ابوبکر حضرمی رفتیم. او که در حال احتضار بود، به من گفت: «ای عمرو! اکنون هنگام دروغ گفتن نیست.گواهی می دهم که از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که فرمود: «آتش دوزخ به کسی که بمیرد و او معتقد به این امر (تشیع) باشد،نمی رسد.» - . رجال کشی: ۳۵۵ -

**[ترجمه]

«۳۲»

کش، [رجال الکشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْقَاسِمِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ خَالِهِ عَمْرِو بْنِ إِلْیَاسَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی بَکْرٍ الْحَضْرَمِیِّ وَ هُوَ یَجُودُ بِنَفْسِهِ فَقَالَ لِی أَشْهَدُ عَلَی جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ أَنَّهُ قَالَ لَا یَدْخُلُ النَّارَ مِنْکُمْ أَحَدٌ(۴).

**[ترجمه]رجال کشی: عمرو بن الیاس نقل می کند که به ملاقات ابوبکر حضرمی رفتم.او که در آستانه مرگ بود، به من گفت: «گواهی می دهم که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «هیچ کس از شما وارد دوزخ نمی شود.» - . همان -

**[ترجمه]

«۳۳»

فض، [کتاب الروضه] یل، [الفضائل لابن شاذان] بِالْإِسْنَادِ یَرْفَعُهُ إِلَی صَفْوَانَ الْجَمَّالِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ سَمِعْتُکَ تَقُولُ شِیعَتُنَا فِی الْجَنَّهِ وَ فِیهِمْ أَقْوَامٌ مُذْنِبُونَ یَرْکَبُونَ الْفَوَاحِشَ وَ یَأْکُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ وَ یَشْرَبُونَ الْخُمُورَ وَ یَتَمَتَّعُونَ فِی دُنْیَاهُمْ فَقَالَ علیه السلام هُمْ فِی الْجَنَّهِ اعْلَمْ أَنَّ الْمُؤْمِنَ مِنْ شِیعَتِنَا لَا یَخْرُجُ مِنَ الدُّنْیَا حَتَّی یُبْتَلَی بِدَیْنٍ أَوْ بِسُقْمٍ أَوْ بِفَقْرٍ فَإِنْ عَفَا عَنْ هَذَا کُلِّهِ شَدَّدَ اللَّهُ عَلَیْهِ فِی النَّزْعِ عِنْدَ خُرُوجِ رُوحِهِ حَتَّی یَخْرُجَ مِنَ الدُّنْیَا وَ لَا ذَنْبَ عَلَیْهِ قُلْتُ فِدَاکَ

۱- ۱. رجال الکشّیّ ص ۲۸۶.

۲- ۲. رجال الکشّیّ ص ۲۸۶.

۳- ۳. رجال الکشّیّ ص ۳۵۵.

۴- ۴. رجال الکشّیّ ص ۳۵۵.

أَبِی وَ أُمِّی فَمَنْ یَرُدُّ الْمَظَالِمَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ یَجْعَلُ حِسَابَ الْخَلْقِ إِلَی مُحَمَّدٍ وَ عَلِیٍّ علیه السلام فَکُلَّ مَا کَانَ عَلَی شِیعَتِنَا حَاسَبْنَاهُمْ مِمَّا کَانَ لَنَا مِنَ الْحَقِّ فِی أَمْوَالِهِمْ وَ کُلُّ مَا بَیْنَهُ وَ بَیْنَ خَالِقِهِ اسْتَوْهَبْنَاهُ مِنْهُ وَ لَمْ نَزَلْ بِهِ حَتَّی نُدْخِلَهُ الْجَنَّهَ بِرَحْمَهٍ مِنَ اللَّهِ وَ شَفَاعَهٍ مِنْ مُحَمَّدٍ وَ عَلِیٍّ علیهما السلام.

غو، [غوالی اللئالی] عن صفوان: مثله.

**[ترجمه]روضه کافی و فضائل شیعه: صفوان جمال گوید: خدمت حضرت صادق علیه السلام رفتم وعرض کردم: «فدایت شوم! از شما شنیدم که فرمودی شیعیان ما در بهشت هستند و در میان آنها افرادی گناهکار هستند که مرتکب فحشا می شوند، اموال مردم را می خورند، شراب می نوشند و در دنیا (از انواع لذت ها) بهره برداری می کنند.» حضرت فرمود: «آنها در بهشت هستند. بدان همانا هر مؤمنی از شیعیان ما از دنیا بیرون نمی رود مگر اینکه به قرض یا مرض یا فقر مبتلا می شود. اگر گناهش با اینها پاک نشود،خداوند جانش را به سختی می گیرد تا وقتی از دنیا می رود، گناهی نداشته باشد.» عرض کردم: «پدر و مادرم فدایت باد! طلب و بستانکاری مردم را چه کسی می دهد؟»

فرمود: «خداوند عزوجل محاسبه بندگان را بر عهده محمّد صلی الله علیه و آله و علی علیه السلام قرار داده. پس هر چه به گردن شیعیان ما باشد، از حقی که در اموال (صاحبان حق و بستانکاران) داریم حساب می کنیم و هر چه بین او و خدایش باشد، از خدا طلب بخشش می کنیم، و پیوسته با او باشیم تا به رحمت خدا و شفاعت محمّد و علی علیهما السلام ، او را بهشت ببریم.» - . روضه و فضائل و غوالی اللئالی ۱ : ۴۳۵ -

غوالی اللئالی مانند این روایت را آورده است.

**[ترجمه]

«۳۴»

کشف، [کشف الغمه] مِنْ کِتَابِ کِفَایَهِ الطَّالِبِ عَنْ أَبِی مَرْیَمَ السَّلُولِیِّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ: یَا عَلِیُّ إِنَّ اللَّهَ قَدْ زَیَّنَکَ بِزِینَهٍ لَمْ یُزَیِّنِ الْعِبَادَ بِزِینَهٍ أَحَبَّ إِلَی اللَّهِ مِنْهَا الزُّهْدُ فِی الدُّنْیَا وَ جَعَلَکَ لَا تَنَالُ مِنَ الدُّنْیَا شَیْئاً وَ لَا تَنَالُ الدُّنْیَا مِنْکَ شَیْئاً وَ وَهَبَ لَکَ حُبَّ الْمَسَاکِینِ فَرَضُوا بِکَ إِمَاماً وَ رَضِیتَ بِهِمْ أَتْبَاعاً فَطُوبَی لِمَنْ أَحَبَّکَ وَ صَدَّقَ فِیکَ وَ وَیْلٌ لِمَنْ أَبْغَضَکَ وَ کَذَّبَ عَلَیْکَ فَأَمَّا الَّذِینَ أَحَبُّوکَ وَ صَدَقُوا فِیکَ فَهُمْ جِیرَانُکَ فِی دَارِکَ وَ رُفَقَاؤُکَ فِی قَصْرِکَ وَ أَمَّا الَّذِینَ بَغَّضُوکَ وَ کَذَبُوا عَلَیْکَ فَحَقٌّ عَلَی اللَّهِ أَنْ یُوقِفَهُمْ مَوْقِفَ الْکَذَّابِینَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ قَالَ وَ ذَکَرَهُ ابْنُ مَرْدَوَیْهِ فِی مَنَاقِبِهِ (۱).

**[ترجمه]کشف الغمّه: در کتاب کفایه الطالب از قول ابو مریم سلولی گوید: از حضرت رسول صلی الله علیه و آله شنیدم کهمی فرمود: «یا علی! خداوند تو را به زیوری آراسته که هیچ کدام از بندگانش را به زیوری محبوب تر از آن نزد خدا نیاراسته است، (و آن) زهد در دنیاست. و تو را آنچنان قرار داده که نه تو از دنیا چیزی ببری و نه دنیا از تو. و دوستی مستمندان را به تو بخشیده است. پس آنان تو را به امامت و تو آنها را به پیروی پسندیدید. خوشا به حال آن کس که تو را دوست بدارد و درباره تو راست بگوید و وای بر آن کس که با تو دشمنی کند و بر تو دروغ گوید! امّا آنها که تو را دوست

بدارند و درباره تو راست بگويند، آنها در خانه تو همسايگان تو و در كاخ تو رفيقان تو هستند. و امّا آنهايى كه با تو دشمنى كردند و بر تو دروغ گفتند، بر خداست كه روز رستاخيز آنها را در ايستگاه دروغگويان توقيف كند.»

گويد اين روايت را ابن مردويه نيز در مناقب خويش ذكر كرده است. - . كشف الغمه ۱ : ۲۸۸ و : ۲۱۷ از مناقب خوارزمى -

**[ترجمه]

«۳۵»

جش، [الفهرست للنجاشى] عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ بِنْتِ إِلْيَاسَ رَوَى عَنْ جَدِّهِ إِلْيَاسَ قَالَ: لَمَّا حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ قَالَ لَنَا اشْهَدُوا عَلَيَّ وَ لَيْسَتْ سَاعَةَ الْكَذِبِ هَذِهِ السَّاعَةُ لَسَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ وَ اللَّهِ لَا يَمُوتُ عَبْدٌ يُحِبُّ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ يَتَوَلَّى الْأَئِمَّةَ فَتَمَسُّهُ النَّارُ ثُمَّ أَعَادَ الثَّانِيَةَ وَ الثَّالِثَةَ مِنْ غَيْرِ أَنْ أَسْأَلَهُ (۲).

**[ترجمه]فهرست نجاشى: حسن بن على، نواده دخترى الياس گويد: پدر بزرگم در حال احتضار گفت: «اكنون هنگامى نيست كه كسى دروغ بگويد. گواه باشيد كه از حضرت صادق عليه السلام شنيدم كه فرمود: «به خدا نميرد بنده اى كه خدا و رسولش را دوست بدارد و وابسته به ائمّه باشد كه آتش دوزخ به او برسد. سپس بار دوم و سوم نيز اين جملات را تكرار كرد، بدون آنكه از او بپرسم.» - . رجال نجاشى: ۳۰ -

**[ترجمه]

«۳۶»

رِيَاضُ الْجِنَانِ، لِفَضْلِ اللَّهِ بْنِ مَحْمُودٍ الْفَارِسِيِّ بِالْإِسْنَادِ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ الْحَرَّانِيِّ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ: مَا مِنْ شِيعَتِنَا أَحَدٌ يُقَارِفُ أَمْراً نَهَيْنَاهُ عَنْهُ فَيَمُوتُ حَتَّى يَبْتَلِيَهُ اللَّهُ بِبَلِيَّةٍ تُمَحَّصُ بِهَا ذُنُوبُهُ إِمَّا فِي مَالِهِ أَوْ وُلْدِهِ وَ إِمَّا فِي نَفْسِهِ حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ مُحِبُّنَا وَ مَا لَهُ ذَنْبٌ وَ إِنَّهُ لَيَبْقَى عَلَيْهِ شَيْ ءٌ مِنْ ذُنُوبِهِ فَيُشَدَّدُ عَلَيْهِ عِنْدَ مَوْتِهِ

۱- ۱. كشف الغمّه ج ۱ ص ۲۲۸ الطبعه الحروفيه و هكذا ص ۲۱۷، عن مناقب الخوارزمى.

۲- ۲. رجال النجاشىّ ص ۳۰.

فَتُمَحَّصُ ذُنُوبُهُ.

**[ترجمه]رياض الجنان: ابو محمّد حرّانى از حضرت اميرالمؤمنين عليه السلام روايت كند كه فرمود: «نيست از شيعيان ما كسى كه مخالفت فرمان عمل كند و بميرد، مگر اينكه خداوند او را به بلايى گرفتار سازد تا گناهانش بريزد يا گرفتارى مالى پيدا كند يا از ناحيه فرزندانش مبتلا شود و يا ناراحتى شخصى برايش ايجاد شود تا وقتى به ملاقات خدا مى رسد و خداوند دوست ما را ديدار مى كند، گناهى نداشته باشد. البته تعدادى از گناهانش باقى مى ماند كه دم مرگ و با سختى جان كندن، گناهش پاك مى شود.» - . رياض الجنان -

**[ترجمه]

«۳۷»

بشا، [بشاره المصطفى] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ شَهْرَيَارَ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ يَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْجَوَالِيقِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ عَنْ سَعْدَانَ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ حُسَيْنِ بْنِ نَصْرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الصَّبَّاحِ الْمُزَنِيِّ عَنِ الثُّمَالِيِّ عَمَّنْ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِى رَزِينٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليهما السلام أَنَّهُ قَالَ: مَنْ أَحَبَّنَا لِلَّهِ نَفَعَهُ حُبُّنَا وَ لَوْ كَانَ فِى جَبَلِ الدَّيْلَمِ وَ مَنْ أَحَبَّنَا لِغَيْرِ ذَلِكَ فَإِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ إِنَّ حُبَّنَا أَهْلَ الْبَيْتِ يُسَاقِطُ عَنِ الْعِبَادِ الذُّنُوبَ كَمَا تُسَاقِطُ الرِّيحُ الْوَرَقَ مِنَ الشَّجَرِ(۱).

**[ترجمه]بشاره المصطفى: ابو رزين گزارش كند كه حضرت زين العابدين عليه السلام فرمود: «هر كس ما را براى خدا دوست بدارد، از دوستى ما سود برد، گرچه در كوه ديلم باشد. و هر كس ما را براى غير خدا دوست بدارد،خدا هر چه خواهد با او انجام دهد. راستى كه دوستى ما خاندان، گناهان بندگان را فرو ريزد، همچنان كه باد برگ را از درخت فرو مى ريزد.» - . بشاره المصطفى: ۳ -

**[ترجمه]

«۳۸»

بشا، [بشاره المصطفى] بِالْإِسْنَادِ إِلَى الصَّدُوقِ عَنِ ابْنِ إِدْرِيسَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ طَلْحَةَ بْنِ زَيْدٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: أَتَانِى جَبْرَئِيلُ مِنْ قِبَلِ رَبِّى جَلَّ جَلَالُهُ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ يُقْرِئُكَ السَّلَامَ وَ يَقُولُ لَكَ بَشِّرْ أَخَاكَ عَلِيّاً بِأَنِّى لَا أُعَذِّبُ مَنْ تَوَلَّاهُ وَ لَا أَرْحَمُ مَنْ عَادَاهُ (۲).

**[ترجمه]بشاره المصطفى: حضرت صادق عليه السلام از پدرانش عليهم السلام روايت كند كه حضرت رسول صلى الله عليه و آله فرمود: «جبرئيل از سوى خداوند بزرگ به سوى من آمد و گفت: «اى محمد صلى الله عليه و آله خداوند عزوجل تو را درود مى گويد و مى فرمايد كه برادرت على عليه السلام را مژده ده كه من البتّه هر كس را كه به او بپيوندد، آزار نمى كنم و به هر كس كه با او دشمنى كند، رحم نمى كنم - . بشاره المصطفى: ۱۸ - .

**[ترجمه]

«۳۹»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْمُفِیدِ عَنِ ابْنِ قُولَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَمَّامٍ عَنِ الْحِمْیَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَی بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی بَکْرٍ الْحَضْرَمِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: لَوْ أَنَّ کَافِراً وَصَفَ مَا تَصِفُونَ عِنْدَ خُرُوجِ نَفْسِهِ مَا طَعِمَتِ النَّارُ مِنْ جَسَدِهِ شَیْئاً(۳).

**[ترجمه]امالی طوسی: ابوبکر حضرمی گوید: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «اگر کافری در دم مرگ آنچه را که شما می گویید بگوید، آتش دوزخ از بدن او چیزی را نمی خورد.» - . امالی طوسی ۲ : ۳۴ -

**[ترجمه]

«۴۰»

ما، [الأمالی للشیخ الطوسی] عَنْ جَمَاعَهٍ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَحْمُودٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الذُّهْلِیِّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِی حَمَّادٍ عَنْ أَبِی الْعَلَاءِ الْخَفَّافِ یَعْنِی خَالِدَ بْنَ طَهْمَانَ عَنْ شَجَرَهَ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ الْبَاقِرُ علیه السلام: یَا شَجَرَهُ بِحُبِّنَا تُغْفَرُ لَکُمُ الذُّنُوبُ (۴).

ص: ۱۱۶

۱- ۱. بشاره المصطفی ص ۳.

۲- ۲. بشاره المصطفی ص ۱۸.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۳۴.

۴- ۴. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۶۸.

**[ترجمه]امالی طوسی: شجره گوید: حضرت باقر علیه السلام فرمود: «ای شجره! به سبب دوستی ما، گناهان شما آمرزیده می شود.» - . همان: ۶۸ -

**[ترجمه]

«۴۱»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْفَحَّامِ عَنِ الْمَنْصُورِیِّ عَنْ سَهْلِ بْنِ یَعْقُوبَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُطَهَّرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ الدَّیْلَمِیِّ عَنْ أَبِیهِ قَالَ: دَخَلَ سَمَاعَةُ بْنُ مِهْرَانَ عَلَی الصَّادِقِ علیه السلام فَقَالَ لَهُ یَا سَمَاعَةُ مَنْ شَرُّ النَّاسِ قَالَ نَحْنُ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ فَغَضِبَ حَتَّی احْمَرَّتْ وَجْنَتَاهُ ثُمَّ اسْتَوَی جَالِساً وَ کَانَ مُتَّکِئاً فَقَالَ یَا سَمَاعَةُ مَنْ شَرُّ النَّاسِ عِنْدَ النَّاسِ فَقُلْتُ وَ اللَّهِ مَا کَذَبْتُکَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ نَحْنُ شَرُّ النَّاسِ عِنْدَ النَّاسِ لِأَنَّهُمْ سَمَّوْنَا کُفَّاراً وَ رَافِضَةً فَنَظَرَ إِلَیَّ ثُمَّ قَالَ کَیْفَ بِکُمْ إِذَا سِیقَ بِکُمْ إِلَی الْجَنَّهِ وَ سِیقَ بِهِمْ إِلَی النَّارِ فَیَنْظُرُونَ إِلَیْکُمْ وَ یَقُولُونَ ما لَنا لا نَری رِجالًا کُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرارِ یَا سَمَاعَةَ بْنَ مِهْرَانَ إِنَّهُ مَنْ أَسَاءَ مِنْکُمْ إِسَاءَةً مَشَیْنَا إِلَی اللَّهِ تَعَالَی یَوْمَ الْقِیَامَهِ بِأَقْدَامِنَا فَنَشْفَعُ فِیهِ فَنُشَفَّعُ وَ اللَّهِ لَا یَدْخُلُ النَّارَ مِنْکُمْ عَشَرَةُ رِجَالٍ وَ اللَّهِ لَا یَدْخُلُ النَّارَ مِنْکُمْ خَمْسَهُ رِجَالٍ وَ اللَّهِ لَا یَدْخُلُ النَّارَ مِنْکُمْ ثَلَاثَهُ رِجَالٍ وَ اللَّهِ لَا یَدْخُلُ النَّارَ مِنْکُمْ رَجُلٌ وَاحِدٌ فَتَنَافَسُوا فِی الدَّرَجَاتِ وَ أَکْمِدُوا عَدُوَّکُمْ بِالْوَرَعِ (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: پدر سلیمان دیلمی گوید: سماعه بن مهران خدمت حضرت صادق علیه السلام مشرف شد. حضرت فرمود: «ای سماعه! بدترین مردم کیست؟» عرض کردم: «ای پسر رسول خدا! ما!» حضرت خشمگین شد، به طوری که دو گونه مبارکش سرخ شد. با اینکه قبلا تکیه داده بود، با شنیدن این حرف راست نشست و پرسید: «ای سماعه! بدترین مردم نزد مردم کیست؟»عرض کردم: «به خدا دروغ نگفتم ای پسر رسول خدا! ماییم بدترین مردم نزد مردم، زیرا آنها ما را کافر و رافضه می نامند.» حضرت نگاهی به من کرد و فرمود: «چگونه است حال شما آنگاه که شما را به بهشت و آنها را به دوزخ می برند؟ آنها شما را بنگرند و بگویند چه شده است ما را؟ «ما لَنا لا نَری رِجالًا کُنَّا نَعُدُّهُمْ مِنَ الْأَشْرارِ»، {نمی بینیم مردانی را که آنها را از اشرار و بدکاران می دانستیم.} - . ص / ۶۲ - ای سماعه بن مهران! همانا هر کس از شما که کار بدی انجام دهد، ما روز قیامت با پای خود نزد پروردگارمان می رویم و برای او شفاعت می کنیم و شفاعت ما پذیرفته می شود.به خدا از شما، ده نفر به دوزخ نرود! به خدا از شما، پنج نفر به دوزخ نمی رود!به خدا از شما، سه مرد وارد دوزخ نشود!به خدا از شما، یک مرد هم وارد دوزخ نشود! پس در رسیدن به درجات بهشت با یکدیگر رقابت کنید و دشمن خود را با پارسایی خود، زرد چهره و غمگین سازید.» - . امالی طوسی ۱ : ۳۰۱ -

**[ترجمه]

بیان

فی القاموس الکمده بالضم و الکمد بالفتح و التحریک تغیر اللون و ذهاب صفائه و الحزن الشدید و مرض القلب منه کمد کفرح فهو کامد و أکمده فهو مکمود.

**[ترجمه]در قاموس می گوید«کمده» به ضمّ کاف و «کمد» به فتح کاف و میم، دگرگونی رنگ (چهره) و رفتن آب و رنگ است و همچنین اندوه زیاد و کسالت دل از غصّه را گویند، و کمد بر وزن فرح است، اسم فاعل آن «کامد» و از باب افعال «اکمده» و اسم مفعول آن «مکمود» است.

**[ترجمه]

«۴۲»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْفَحَّامِ عَنِ الْمَنْصُورِیِّ عَنْ عَمِّ أَبِیهِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الثَّالِثِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِمْ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِیَّ صلی الله علیه و آله یَقُولُ: إِذَا حُشِرَ النَّاسُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ نَادَانِی مُنَادٍ یَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ جَلَّ اسْمُهُ قَدْ أَمْکَنَکَ مِنْ مُجَازَاهِ مُحِبِّیکَ وَ مُحِبِّی أَهْلِ بَیْتِکَ الْمُوَالِینَ لَهُمْ فِیکَ وَ الْمُعَادِینَ لَهُمْ فِیکَ فَکَافِئْهُمْ بِمَا شِئْتَ وَ أَقُولُ یَا رَبِّ الْجَنَّهَ فَأُبَوِّؤُهُمْ مِنْهَا حَیْثُ شِئْتُ فَذَلِکَ الْمَقَامُ الْمَحْمُودُ الَّذِی وُعِدْتُ بِهِ (۲).

**[ترجمه]امالی طوسی: حضرت موسی بن جعفر علیه السلام از پدرانش علیهم السلام از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام روایت کند که فرمود: از پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله شنیدم که می فرمود: «چون در روز قیامت مردم محشور شوند، منادی مرا صدا می زند که: ای رسول خدا! همانا خداوند بزرگ تو را متصدی پاداش دادن دوستانت، دوستان خاندانت، وابستگان به آنها در راه (ارادت به تو) و دشمنانِدشمنان آنها در راه تو قرار داده است. پس هر پاداشی که خواهی به آنها ده.» من می گویم: «ای پروردگار بهشت! آنها را در هر کجای آنکه بخواهم جا می دهم.» پس این است آن مقام محمود که به آن نوید داده شده ام.» - . امالی طوسی ۱: ۳۰۴ -

**[ترجمه]

«۴۳»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی بِإِسْنَادِ أَخِی دِعْبِلٍ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ

ص: ۱۱۷

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۰۱، و الآیه فی سوره ص: ۶۲.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۰۴.

رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: فِی قَوْلِهِ عَزَّ وَ جَلَ أَلْقِیا فِی جَهَنَّمَ کُلَّ کَفَّارٍ عَنِیدٍ قَالَ نَزَلَتْ فِیَّ وَ فِی عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ وَ ذَلِکَ أَنَّهُ إِذَا کَانَ یَوْمُ الْقِیَامَهِ شَفَّعَنِی رَبِّی وَ شَفَّعَکَ یَا عَلِیُّ وَ کَسَانِی وَ کَسَاکَ یَا عَلِیُّ ثُمَّ قَالَ لِی وَ لَکَ یَا عَلِیُّ أَلْقِیَا فِی جَهَنَّمَ کُلَّ مَنْ أَبْغَضَکُمَا وَ أَدْخِلَا فِی الْجَنَّهِ کُلَّ مَنْ أَحَبَّکُمَا فَإِنَّ ذَلِکَ هُوَ الْمُؤْمِنُ (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: برادر دعبل از حضرت رضا علیه السلام از پدران بزرگوارش علیهم السلام روایت می کند که حضرت رسول صلی الله علیه و آله در تفسیر این آیه شریفه: «أَلْقِیا فِی جَهَنَّمَ کُلَّ کَفَّارٍ عَنِید»، {شما دو نفر هر کافر معاند را به دوزخ در افکنید} - . ق / ۲۴ - فرمود: «این آیه درباره من و علی بن ابی طالب علیه السلام نازل شده، زیرا چون روز قیامت شود، پروردگارم مرا و تو را ای علی شفیع قرار دهد و من و تو را (خلعت شفاعت) بپوشاند. سپس به من و تو گوید: «شما دو نفر هر کس را که با شما دشمنی کرده به دوزخ بیفکنید و هر کس را که با شما دوستی داشته، به بهشت برید که آن دوستدار ما، همان مؤمن است.» - . امالی طوسی ۱ : ۳۷۸ -

**[ترجمه]

«۴۴»

یر، [بصائر الدرجات] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَبَلَهَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: حَجَجْتُ مَعَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَلَمَّا کُنَّا فِی الطَّوَافِ قُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ یَغْفِرُ اللَّهُ لِهَذَا الْخَلْقِ فَقَالَ یَا أَبَا بَصِیرٍ إِنَّ أَکْثَرَ مَنْ تَرَی قِرَدَهٌ وَ خَنَازِیرُ قَالَ قُلْتُ لَهُ أَرِنِیهِمْ قَالَ فَتَکَلَّمَ بِکَلِمَاتٍ ثُمَّ أَمَرَّ یَدَهُ عَلَی بَصَرِی فَرَأَیْتُهُمْ قِرَدَهً وَ خَنَازِیرَ فَهَالَنِی ذَلِکَ ثُمَّ أَمَرَّ یَدَهُ عَلَی بَصَرِی فَرَأَیْتُهُمْ کَمَا کَانُوا فِی الْمَرَّهِ الْأُولَی ثُمَّ قَالَ یَا أَبَا مُحَمَّدٍ أَنْتُمْ فِی الْجَنَّهِ تُحْبَرُونَ وَ بَیْنَ أَطْبَاقِ النَّارِ تُطْلَبُونَ فَلَا تُوجَدُونَ وَ اللَّهِ لَا یَجْتَمِعُ فِی النَّارِ مِنْکُمْ ثَلَاثَهٌ لَا وَ اللَّهِ وَ لَا اثْنَانِ لَا وَ اللَّهِ وَ لَا وَاحِدٌ(۲).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: ابو بصیر روایت کند که در ایام حج، خدمت حضرت صادق علیه السلام رفتم. در حین طواف به آن حضرت عرض کردم: «قربانت شوم! آیا خداوند این افرادی را که در حال طوافند می آمرزد؟» فرمود: «ای ابو بصیر! بیشتر اینها که می بینی میمون و خوکند.» عرض کردم: «مرا نشان ده.» کلماتی را با خود فرمود و سپس دست مبارکش را بر چشم من کشید؛ همه آنها را میمون و خوک دیدم، به

طوری که از این منظره در هراس افتادم. سپس آن حضرت دوباره دست خود را به چشم من کشید و مردم را مثل اوّل بار دیدم. آنگاه فرمود: «ای ابو محمد! شما در بهشت شادید، ولی شما را در طبقات دوزخ می جویند و نمی یابند. به خدا سوگند سه نفر از شما در دوزخ گرد نیاید، نه به خدا و نه دو نفر، نه به خدا و نه یک نفر.» - . بصائر الدرجات: ۲۷۰ -

**[ترجمه]

«۴۵»

ک، [إکمال الدین] عَنِ ابْنِ الْمُتَوَکِّلِ عَنِ الْأَسَدِیِّ عَنِ النَّخَعِیِّ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ الثُّمَالِیِ (۳) عَنْ أَبِیهِ

عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: حَدَّثَنِي جَبْرَئِيلُ عَنْ رَبِّ الْعِزَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ أَنَّهُ قَالَ مَنْ عَلِمَ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَحْدِي وَ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدِي وَ رَسُولِي وَ أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ خَلِيفَتِي وَ أَنَّ الْأَئِمَّهَ مِنْ وُلْدِهِ حُجَجِي أَدْخَلْتُهُ الْجَنَّهَ بِرَحْمَتِي وَ نَجَّيْتُهُ مِنَ النَّارِ بِعَفْوِي وَ أَبَحْتُ لَهُ جِوَارِي وَ أَوْجَبْتُ لَهُ كَرَامَتِي وَ أَتْمَمْتُ عَلَيْهِ نِعْمَتِي وَ جَعَلْتُهُ مِنْ خَاصَّتِي وَ خَالِصَتِي إِنْ نَادَانِي لَبَّيْتُهُ وَ إِنْ دَعَانِي أَجَبْتُهُ وَ إِنْ سَأَلَنِي أَعْطَيْتُهُ وَ إِنْ سَكَتَ ابْتَدَأْتُهُ وَ إِنْ أَسَاءَ رَحِمْتُهُ وَ إِنْ فَرَّ مِنِّي دَعَوْتُهُ وَ إِنْ رَجَعَ إِلَيَّ قَبِلْتُهُ وَ إِنْ قَرَعَ بَابِي فَتَحْتُهُ.

وَ مَنْ لَمْ يَشْهَدْ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَحْدِي أَوْ شَهِدَ وَ لَمْ يَشْهَدْ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدِي وَ رَسُولِي

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۳۷۸، و الآیه فی سوره ق: ۲۴.

۲- ۲. بصائر الدرجات ص ۲۷۰.

۳- ۳. البطائنی. ظ.

أَوْ شَهِدَ بِذَلِكَ وَ لَمْ يَشْهَدْ أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ خَلِيفَتِي أَوْ شَهِدَ بِذَلِكَ وَ لَمْ يَشْهَدْ أَنَّ الْأَئِمَّةَ مِنْ وُلْدِهِ حُجَجِي فَقَدْ جَحَدَ نِعْمَتِي وَ صَغَّرَ عَظَمَتِي وَ كَفَرَ بِآيَاتِي وَ كُتُبِي إِنْ قَصَدَنِي حَجَبْتُهُ وَ إِنْ سَأَلَنِي حَرَمْتُهُ وَ إِنْ نَادَانِي لَمْ أَسْمَعْ نِدَاءَهُ وَ إِنْ دَعَانِي لَمْ أَسْمَعْ دُعَاءَهُ وَ إِنْ رَجَانِي خَيَّبْتُهُ وَ ذَلِكَ جَزَاؤُهُ مِنِّي وَ ما أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ(۱).

**[ترجمه]کمال الدین: حضرت صادق علیه السلام از پدرش علیه السلام از پدرانش علیهم السلام روایت کند که حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «جبرئیل مرا از سوی پروردگارم، خدایگان عزّت و جلالت فرمود: «هر کس بداند که شایسته پرستشی جز من نیست و نیز بداند که محمد صلی الله علیه و آله بنده من و فرستاده من است، و علی بن ابی طالب علیه السلام خلیفه من و امامانی که از نژاد اویند، حجّت های من هستند، او را به رحمت خود وارد بهشت می سازم، با گذشت خود از آتش دوزخ، نجاتش می دهم، همسایگی خود را بر او روا می دارم، کرامتم را بر او واجب و نعمتم را بر او تمام گردانم و او را از خاصّان و خالصان خویش قرار دهم. اگر مرا صدا زند پاسخ گویم و اگر بخواند، اجابت کنم و اگر سؤال کند، عطا گردانم و اگر خاموش باشد، بدو آغاز کنم و اگر بد کند،به او مهر ورزم و اگر از من بگریزد، او را بخوانم و اگر بازگردد، بپذیرم و اگر در خانه ام را کوبد، باز کنم.

و امّا کسی که به خدایی من و اینکه غیر از من شایسته پرستشی نیست گواهی ندهد، یا خدایی مرا بپذیرد، ولی به بندگی و رسالت محمد صلی الله علیه و آله اعتراف نکند، یا اینکه او را هم اقرار کند، ولی خلافت علی بن ابی طالب علیه السلام را قبول نکند، یابه آنهم گواهی دهد، ولی امامانی را که از نژاد و فرزندان اویند، حجت من نداند، نعمت مرا انکار کرده و آیات و کتاب های مرا کافر شده است. اگر آهنگ من کند، پرده آویزم و اگر از من سؤال کند، محرومش کنم و اگر مرا صدا زند، ندایش را نشنوم و اگر بخواند، دعایش را گوش ندهم و اگر امیدوارم شود، ناامیدش سازم و این کیفری است که از من می بیند، و من به بندگان ستمکاری ندارم.» -. کمال الدین: ۱۵۰ و در طبع اسلامیه ۱ : ۳۷۱ -

**[ترجمه]

أقول

تمامه فی باب نص النبی صلی الله علیه و آله (۲).

**[ترجمه]تمام این روایت در باب تصریح پیامبر صلی الله علیه و آله گذشت. -. بحار الانوار ۳۶ : ۲۵۱ -

**[ترجمه]

«۴۶»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّضْرِ عَنْ يَحْيَى الْحَلَبِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ بَدْرِ بْنِ الْوَلِيدِ الْخَثْعَمِيِّ قَالَ: دَخَلَ يَحْيَى بْنُ سَابُورَ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام لِيُوَدِّعَهُ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَمَا وَ اللَّهِ إِنَّكُمْ لَعَلَى الْحَقِّ وَ إِنَّ مَنْ خَالَفَكُمْ لَعَلَى غَيْرِ الْحَقِّ وَ اللَّهِ مَا أَشُكُّ أَنَّكُمْ فِي الْجَنَّةِ فَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ يُقِرَّ اللَّهُ أَعْيُنَكُمْ إِلَى قَرِيبٍ (۳).

**[ترجمه]محاسن برقی: بـدر بن ولیـد خثعمی گویـد: یحیی بن سابور نزد حضـرت صادق علیه السـلام رفت تا با آن حضـرت خداحافظی کند. حضـرت فرمود: «بدان که به خدا شـما برحقید! و البتّه هر کس با شما مخالفت ورزد، بر غیر حق است.به خدا تردیـدی ندارم که شـما در بهشت هستید. همانا امیدوارم خداوند به همین زودی چشم شـما را روشن سازد.» - . محاسن برقی: ۱۴۶ -

**[ترجمه]

«۴۷»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ جَمِیلٍ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لَا تَطْعَمُ النَّارُ وَاحِداً وَصَفَ هَذَا الْأَمْرَ(۴).

**[ترجمه]محاسن برقی: حضرت باقر علیه السلام فرمود: «آتش دوزخ حتی یک نفر از کسانی را که این امر (تشیع) را بستاید، نمی چشد.» - . همان: ۱۴۹ -

**[ترجمه]

«۴۸»

سن، [المحاسن] عَنْ أَحْمَدَ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ بَكَّارِ بْنِ أَبِی بَكْرٍ الْحَضْرَمِیِّ قَالَ: قِیلَ لِأَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام إِنَّ عِكْرِمَهَ مَوْلَی ابْنِ عَبَّاسٍ قَدْ حَضَرَتْهُ الْوَفَاهُ قَالَ فَانْتَقَلَ (۵) ثُمَّ قَالَ إِنْ أَدْرَكْتُهُ عَلَّمْتُهُ كَلَاماً لَمْ تَطْعَمْهُ النَّارُ فَدَخَلَ عَلَیْهِ دَاخِلٌ فَقَالَ قَدْ هَلَكَ قَالَ فَقَالَ لَهُ أَبِی فَعَلِّمْنَاهُ فَقَالَ وَ اللَّهِ مَا هُوَ إِلَّا هَذَا الْأَمْرُ الَّذِی

۱- ۱. اكمال الدین ص ۱۵۰ و فی ط الإسلامیه ج ۱ ص ۳۷۱.

۲- ۲. راجع ج ۳۶ ص ۲۵۱ و ۲۵۲ من هذه الطبعه.

۳- ۳. المحاسن ص ۱۴۶.

۴- ۴. المحاسن ص ۱۴۹.

۵- ۵. أی انتقل عن جلسته التی كان علیها، و لعله كان متكئا فانتقل و جلس علی ركبته كما فی نظائره.

أَنْتُمْ عَلَيْهِ (۱).

**[ترجمه]محاسن برقی: بکّار بن ابوبکر حضرمی گوید: به حضرت باقر علیه السلام عرض کردند: «عکرمه غلام ابن عباس در حال مرگ است.» حضرت جابجا شد و سپس فرمود: «اگر او را می یافتم، سخنی یادش می دادم که آتش دوزخ او را نچشد.» در همین وقت کسی وارد شد و عرض کرد که عکرمه مرد. راوی گوید: پدرم به آن حضرت عرض کرد: « آن سخن را به ما تعلیم فرما!» حضرت فرمود: «به خدا غیر از این روشی که شماها دارید، چیزی نیست.» - . محاسن برقی: ۱۴۹ -

**[ترجمه]

«۴۹»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عُتْبَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَحْمَدَ الْفَقِيهِ عَنْ حَمَّوَيْهِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُطَّلِبِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَهْدِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ عُمَرَ بْنِ ظَرِيفٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَمِيلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ أَبِی خَالِدٍ الْكَابُلِيِّ عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَهَ قَالَ: دَخَلَ الْحَارِثُ الْهَمْدَانِيُّ عَلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام فِی نَفَرٍ مِنَ الشِّيعَهِ وَ كُنْتُ فِيهِمْ فَجَعَلَ الْحَارِثُ يَتَأَوَّدُ فِی مِشْيَتِهِ (۲)

وَ يَخْبِطُ الْأَرْضَ بِمِحْجَنِهِ وَ كَانَ مَرِيضاً فَأَقْبَلَ عَلَيْهِ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَانَتْ لَهُ مِنْهُ مَنْزِلَهٌ فَقَالَ كَيْفَ تَجِدُكَ يَا حَارِثُ (۳) قَالَ نَالَ الدَّهْرُ مِنِّی يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ زَادَنِی أَوْ زَادَ غَلِيلًا اخْتِصَامُ أَصْحَابِكَ بِبَابِكَ قَالَ وَ فِيمَ خُصُومَتُهُمْ قَالَ فِی شَأْنِكَ وَ الثَّلَاثَهِ مِنْ قَبْلِكَ فَمِنْ مُفْرِطٍ غَالٍ وَ مُقْتَصِدٍ تَالٍ وَ مِنْ مُتَرَدِّدٍ مُرْتَابٍ لَا يَدْرِی أَ يُقْدِمُ أَمْ يُحْجِمُ قَالَ بِحَسْبِكَ يَا أَخَا هَمْدَانَ أَلَا إِنَّ خَيْرَ شِيعَتِی النَّمَطُ الْأَوْسَطُ إِلَيْهِمْ يَرْجِعُ الْغَالِی وَ بِهِمْ يَلْحَقُ التَّالِی قَالَ فَقَالَ لَهُ الْحَارِثُ لَوْ كَشَفْتَ فِدَاكَ أَبِی وَ أُمِّی الرَّيْبَ عَنْ قُلُوبِنَا وَ جَعَلْتَنَا فِی ذَلِكَ عَلَى بَصِيرَهٍ مِنْ أَمْرِنَا قَالَ قَدْكَ فَإِنَّكَ امْرُؤٌ مَلْبُوسٌ عَلَيْهِ إِنَّ دِينَ اللَّهِ لَا يُعْرَفُ بِالرِّجَالِ بَلْ بِآيَهِ الْحَقِّ فَاعْرِفِ الْحَقَّ تَعْرِفْ أَهْلَهُ يَا حَارِثُ إِنَّ الْحَقَّ أَحْسَنُ الْحَدِيثِ وَ الصَّادِعَ بِهِ مُجَاهِدٌ وَ بِالْحَقِّ أُخْبِرُكَ فَأَرْعِنِی سَمْعَكَ ثُمَّ خَبِّرْ بِهِ مَنْ كَانَتْ لَهُ حَصَافَهٌ مِنْ أَصْحَابِكَ أَلَا إِنِّی عَبْدُ اللَّهِ وَ أَخُو رَسُولِ اللَّهِ وَ صِدِّيقُهُ الْأَكْبَرُ صَدَّقْتُهُ وَ آدَمُ بَيْنَ الرُّوحِ وَ الْجَسَدِ ثُمَّ إِنِّی صِدِّيقُهُ الْأَوَّلُ فِی أُمَّتِكُمْ حَقّاً فَنَحْنُ الْأَوَّلُونَ وَ نَحْنُ الْآخِرُونَ

۱- ۱. المحاسن ص ۱۴۹.

۲- ۲. أی كان ينعطف فی مشيته: يستقيم صلبه مره و يعوج اخرى و المحجن و هكذا المحجنه- كمنبر و مكنسه-: العصا المعوجه رأسها، و الخبط الضرب الشديد، يقال: خبط البعير بيده الأرض: وطئه شديدا.

۳- ۳. يا حارث: فی بعض النسخ« يا حار» على الترخيم فی المواضع كلها. منه رحمه اللّه.

أَلَا وَ إِنِّی خَاصَّتُهُ یَا حَارِثُ وَ صِنْوُهُ وَ وَصِیُّهُ وَ وَلِیُّهُ وَ صَاحِبُ نَجْوَاهُ وَ سِرِّهِ أُوتِیتُ فَهْمَ الْکِتَابِ وَ فَصْلَ الْخِطَابِ وَ عِلْمَ الْقُرْآنِ وَ اسْتُودِعْتُ أَلْفَ مِفْتَاحٍ یَفْتَحُ کُلُّ مِفْتَاحٍ أَلْفَ بَابٍ یُفْضِی کُلُّ بَابٍ إِلَی أَلْفِ أَلْفِ عَهْدٍ وَ أُیِّدْتُ أَوْ قَالَ أُمْدِدْتُ بِلَیْلَهِ الْقَدْرِ نَفْلًا وَ إِنَّ ذَلِکَ لَیَجْرِی لِی وَ لِلْمُسْتَحْفَظِینَ مِنْ ذُرِّیَّتِی کَمَا یَجْرِی اللَّیْلُ وَ النَّهَارُ حَتَّی یَرِثَ اللَّهُ الْأَرْضَ وَ مَنْ عَلَیْهَا وَ أُبَشِّرُکَ یَا حَارِثُ لَیَعْرِفُنِی وَلِیِّی وَ عَدُوِّی فِی مَوَاطِنَ شَتَّی لَیَعْرِفُنِی عِنْدَ الْمَمَاتِ وَ عِنْدَ الصِّرَاطِ وَ عِنْدَ الْحَوْضِ وَ عِنْدَ الْمُقَاسَمَهِ قَالَ الْحَارِثُ وَ مَا الْمُقَاسَمَهُ یَا مَوْلَایَ قَالَ مُقَاسَمَهُ النَّارِ أُقَاسِمُهَا قِسْمَهً صِحَاحاً أَقُولُ هَذَا وَلِیِّی فَاتْرُکِیهِ وَ هَذَا عَدُوِّی فَخُذِیهِ ثُمَّ أَخَذَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیٌّ علیه السلام بِیَدِ الْحَارِثِ فَقَالَ یَا حَارِثُ أَخَذْتُ بِیَدِکَ کَمَا أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِیَدِی فَقَالَ لِی وَ قَدِ اشْتَکَیْتُ إِلَیْهِ حَسَدَ قُرَیْشٍ وَ الْمُنَافِقِینَ أَنَّهُ إِذَا کَانَ یَوْمُ الْقِیَامَهِ أَخَذْتُ بِحَبْلٍ أَوْ بِحُجْزَهٍ یَعْنِی عِصْمَهً مِنْ ذِی الْعَرْشِ تَعَالَی وَ أَخَذْتَ أَنْتَ یَا عَلِیُّ بِحُجْزَتِی وَ أَخَذَتْ ذُرِّیَّتُکَ بِحُجْزَتِکَ وَ أَخَذَتْ شِیعَتُکُمْ بِحُجْزَتِکُمْ فَمَا ذَا یَصْنَعُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِنَبِیِّهِ وَ مَا ذَا یَصْنَعُ نَبِیُّهُ بِوَصِیِّهِ خُذْهَا إِلَیْکَ یَا حَارِثُ قَصِیرَهٌ مِنْ طَوِیلَهٍ أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ وَ لَکَ مَا اکْتَسَبْتَ قَالَهَا ثَلَاثاً فَقَالَ الْحَارِثُ وَ قَامَ یَجُرُّ رِدَاءَهُ جَذِلًا(۱)

مَا أُبَالِی وَ رَبِّی بَعْدَ هَذَا مَتَی لَقِیتُ الْمَوْتَ أَوْ لَقِیَنِی.

قال جمیل بن صالح فأنشدنی أبو هاشم السید بن محمد فی کلمه له:

قول علی لحارث عجب***کم ثم أعجوبه له حملا

یا حار همدان من یمت یرنی***من مؤمن أو منافق قبلا

یعرفنی طرفه و أعرفه***بعینه و اسمه و ما عملا

و أنت عند الصراط تعرفنی***فلا تخف عثره و لا زللا

أسقیک من بارد علی ظماء***تخاله فی الحلاوه العسلا

أقول:

للنار حین توقف للعر***ض علی جسرها ذری الرجلا

ص: ۱۲۱

۱- ۱. جذلا أی فرحا أو سریعا، و فی مجالس المفید: فقام الحارث یجر رداءه و یقول ما أبالی إلخ.

ذریه لا تقربیه إن له***حبلا بحبل الوصی متصلا

هذا لنا شیعه و شیعتنا***أعطانی الله فیهم الأملا(۱)

جا، [المجالس] للمفید عن المفید عن علی بن محمد بن الزبیر عن محمد بن علی بن مهدی: مثله (۲)

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عن جماعه عن أبی المفضل عن محمد بن علی: مثله (۳)

**[ترجمه]بشاره المصطفی: اصبغ بن نباته گوید: حارث همدانی با چند نفر از شیعیانکه من هم جزو آنها بودم، خدمت حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام آمد. حارث که با ناراحتی راه می رفت، نمی توانست مستقیم حرکت کند و عصای سر کج خود را محکم به زمین می کوبید تا بر آن تکیه کند.او با آنکه بیمار بود خود را به آن حضرت رساند. مولی علیه السلام رو به حارث کـه نزد آن جناب موقعیتی داشت، کرد و فرمود: «ای حارث! خود را چگونه می یابی؟» عرض کرد: «یا امیرالمؤمنین!روزگار گرفتارم ساخته و توانم را سلب کرده و جنگ و ستیز یاران شما بر در خانه ات، اندوه و کینه مرا زیاد ساخته.» حضرت فرمود: «در چه چیز ستیز دارید؟»عرض کرد: «درباره مقام شما و آن سه نفری که قبل از شما بودند. عقیده آنها مختلف است؛ بعضی افراط و زیاده روی می کنند، برخی میانه رو و معتدلند و پیرو پیشوایان خود هستند و دسته ای هم مردّدند و اسیر شک و نمی دانند پیش روند یا در جا بزنند.»

فرمود: «ای برادر همدانی، تو را بس است! بدان البتّه بهترین شیعه ما همان دسته میانه رو هستند که غالی پیشتاز باید به آنها برگردد و آن کس که عقب مانده، باید به آنها پیوندد.» حارث عرض کرد: «پدر و مادرم قربانت! بیشتر توضیح بده؛ تردید را از دل های ما بزدا و ما را در کار خود بینا گردان.» فرمود: «(گفتار من) تو را کفایت می کند. تو مردی هستی که گرفتار شبهه شده ای. همانا دین خدا به افراد شناخته نمی شود، بلکه به نشانه حق آن را باید شناخت. پس حق را بشناس تا اهل آن را بشناسی. ای حارث! همانا حق و راستی بهترین گفتار است و هر کس آن را بی پرده بگوید، مجاهد است. هم اکنون تو را از حق با خبر سازم. پس گوشَت را به من عاریه ده. سپس هر کس از یارانت را خردمند و سخن دار یافتی، با خبر ساز.

بدان که من بنده خدا و برادر رسول خدا و صدّیق اکبر اویم؛ او راتصدیق کردم وقتی آدم بین جان و بدن بود. سپس در امّت شما اولین کسی که او را تصدیق کرد، من بودم؛ پس اولین ما هستیم و آخرین نیز ماییم. ای حارث! بدان که من فرد نزدیک به آن حضرت و برادر، وصیّ، ولیّ، صاحب سرّ و رازدار اویم. فهم کتاب و فصل خطاب و علم قرآن دارم؛ هزار کلید دانش به ودیعت دارم که هر کدام آنها هزار در را باز می کند و هر دری کشیده می شود تا هزار هزار پیمان. علاوه بر همه امتیازات و فضائلی که دارم، شب قدر نیز کمک و مؤیّد من است. آنچه گفتم هم برای من است و هم برای فرزندان من که نگهبانان علم و دیننـد و این برنامه همچون شب و روز ادامه دارد تا خداوند، وارث زمین و هر که بر آن زندگی می کند گردد. ای حارث!تو را مژده می دهم که دوست و دشمن، مرا در چند مورد ببینند و بشناسند: دم مرگ، نزد صراط و کنار حوض و هنگام تقسیم.» حارث عرض کرد: «ای مولای من! تقسیم چیست؟» فرمود: «تعیین سهم دوزخ. (درآنجا) قسمت او را بدون کم و زیاد می دهم و می گویم این دوست من است، او را رها کن و این دشمن من است، او را بگیر.» سپس حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام دست حارث را گرفت و فرمود: «ای حارث! دست تو را گرفتم، آنچنان که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله دست

مرا گرفت و وقتی از حسد قریش و منافقین به او شکایت کردم، به من فرمود: «چون روز قیامت شود، من ریسمانی را بگیرم یا دامنی یعنی دستگیره ای از صاحب عرش، و تو یا علی دست به دامن من شوی و فرزندان تو، دامن تو را گیرند و شیعیان شما، دامن شما را. پس خداوند عزوجل با پیامبرش چه می کند؟ و پیامبر با جانشین خود چه می کند؟ ای حارث! این مختصر از بسیار را بگیر. تو با آن کسی هستی که دوستش داری و برای توست آنچه که به دست آوری.» و این جمله را سه بار تکرار فرمود.

حارث خوشحال و مسرور، در حالی که عبایش را روی زمین می کشید، از جا حرکت کرد و می گفت: «به خدا سوگند بعد از این باکی ندارم. هر زمانی به مرگ برخورم واو مرا دریابد.»

جمیل بن صالح گوید: ابو هاشم سید بن محمّد در ضمن گفتاری، این اشعار را برای من خواند:

سخن علی علیه السلام به حارث شگفت است / آنجا چقدر شگفتی ها در بر دارد

ای حارث همدانی! هر که بمیرد او مرا بیند / روبه روی خویش مؤمن باشد یا منافق

دیده اش مرا شناسد و من او را شناسم / هم شخص او را و هم نام و کردار او را

و تو نزد صراط مرا بشناسی / پس از خطا و لغزش نترس

به تو بنوشانم آب سرد در تشنگی / که پنداری از شیرینی عسل است

به دوزخ گویم هنگامی که بایستی برای / عرضه بر پل آنکه این مرد را رها کن او را بگذار و نزدیکش نیا چون ریسمان او / به ریسمان وصیّ پیغمبر متصل است

این شیعه ماست و شیعیان ما را / خدا برای آنها هر چه آرزو کردم داده است - . بشاره المصطفی: ۴ تا ۶ و مجالس مفید: ۱۱ و امالی طوسی ۲ : ۲۳۹ -

مجالس مفید و امالی طوسی نیز همین روایت را آورده اند.

**[ترجمه]

بیان

یتأد أی یتثبت و یتأنی من التؤده و فی بعض النسخ یتأود أی یتعطف و یعوج و المحجن کمنبر العصا المعوجه و زادنی أو زاد الترديد من الراوی و فی ما، الأمالی للشیخ الطوسی أوارا و غلیلا و الأوار بالضم حراره الشمس و حراره العطش و الغلیل الحقد و الضغن و حراره الحب و الحزن و مقتصد أی متوسط بین الإفراط و التفریط تال یتلو أئمه الحق و یتبعهم و فی بعض النسخ قال أی مبغض لأئمه الجور و الأول أظهر و أحجم عنه کف أو نکص هیبه حسبک فی بعض النسخ بحسبک فالباء زائده أو هو علی

صیغه المضارع و قال الفیروزآبادی قد مخففه حرفیه و اسمیه و هی علی وجهین اسم فعل مرادفه لیکفی قدنی درهم و قد زیدا درهم أی یکفی و اسم مرادف لحسب و تستعمل مبنیه غالبا قد زید درهم و معربه قد زید بالرفع و قال الصدع الشق و قوله تعالی فاصدع بما تؤمر أی شق جماعاتهم بالتوحید أو اجهر بالقرآن و أظهر أو احکم بالحق و افصل بالأمر أو اقصد بما تؤمر أو افرق به بین الحق و الباطل.

و قال أرعنی و راعنی سمعک استمع لمقالی و قال الجوهری أرعیته سمعی أی أصغیت إلیه من کانت له حصافه أی استحکام عقل و ضبط للکلام فی القاموس حصف ککرم استحکم عقله و أحصف الأمر أحکمه قوله علیه السلام نفلا

۱- ۱. بشاره المصطفی ص ۴- ۶.

۲- ۲. مجالس المفید ص ۱۱، الی قوله متصلا.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۲۳۹، و استخرجه بلفظه فی ج ۳۹ ص ۲۳۹- ۲۴۱ من هذه الطبعه.

أی زائدا علی ما أعطیت من الفضائل و المکارم فی النهایه النفل بالسکون و قد یحرک الزیاده و للمستحفظین علی بناء المفعول أی الأئمه الذین طلب منهم حفظ العلم و الدین کما قال تعالی بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ کِتابِ اللّٰهِ و فی القاموس و فی المثل قصیره من طویله أی تمره من نخله یضرب فی اختصار الکلام (۱) قوله فأنشدنی فی جا، المجالس للمفید و ما، الأمالی للشیخ الطوسی و أنشدنی أبو هاشم السید الحمیری رحمه الله فیما تضمنه هذا الخبر قول علی علیه السلام إلخ.

قوله جذلا بکسر الذال أی فرحا أو بالتحریک مصدرا و کم ثم أی حمل حارث هناک أعاجیب کثیره له یا حار همدان قال شارح الدیوان الترخیم هنا لضروره الشعر إذ لا یجوز ترخیم المنادی المضاف فی غیرها و فی القاموس رأیته قبلا محرکه و بضمتین و کصرد و کعنب أی عیانا و مقابله و قال خال الشی ء یخاله ظنه علی جسرها فی الدیوان ذریه لا تقربی الرجلا و فی ما، الأمالی للشیخ الطوسی دعیه لا تقبلی الرجلا.

**[ترجمه]«یتأد» مصدر آن «تؤده»، یعنی با تأنّی و آرامش حرکت می کرد

و در بعضی از نسخه ها «یتأوّد» هست، یعنی در راه رفتن به یک طرف متمایل و بدنش کج می شد. و «محجن» بر وزن منبر، عصای سر کج را گویند. و «زادنی او زاد» (زیاد کرد مرا یا زیاد کرد) تردید بین این دو کلمه از راوی حدیث است. همچنین در امالی طوسی، به جای «او زاد غلیلا»، «أُواراً و غلیلًا» نوشته شده و «أوار» به ضمّ همزه، حرارت آفتاب و حرارت تشنگی را گویند. و «غلیل»، حقد و کینه و همچنین آتش دوستی و نیز اندوه را گویند.«مقتصد» یعنی میانه رو بین افراط و تفریط، «تال»یعنی به دنبال پیشوایان حق می رود و از آنها پیروی می کند، و در بعضی از نسخه ها به جای تال، «قال» نوشته شده، یعنی دشمن پیشوایان هستم و البتّه تال با سیاق روایت روشن تر است.

«احجم عنه»: یعنی خودداری کرد و از هیبت کنار کشید.«حسبک» یا «بحسبک» که در بعضی از نسخه ها نوشته شده و بنابراین باء اول زیادی است و ممکن است یحسبک فعل مضارع باشد. فیروزآبادی گوید کلمه «قد» بدون تشدید، هم حرفیّه است و هم اسمیّه و قد اسمی دو صورت دارد، اسم فعل است به معنای «لیکفی»، یعنی بس می کند.می گویند«قدنی درهم» یعنی یکدرهم مرا بس است و «قد زیدا درهم»، یعنی زید را یکدرهم بس است. و ممکن است اسم باشد به معنی حسب و بیشتر اوقات مبنی است و گاهی است که معرب می شود و اعراب او رفع است. و گوید «صدع» به معنی شقّ و شکافتن است و آیه قرآن که می فرماید «فَاصْدَعْ بِما تُؤْمَرُ»، یعنی اجتماعات آنها را به ندای توحید بشکاف، یا اینکه قرآن را با صدای بلند بخوان و حق را آشکار کن، یا اینکه حکم کن به حق و کار را یکسره کن، یا توجه کن به آنچه دستور می گیری، یا با فرامین و دستورهای خداوند حق را از باطل جدا کن. و گوید «ارعنی و راعنی سمعک»، یعنی سخنم را گوش کن و جوهری گوید «ارعیته سمعی»، یعنی به آن گوش دادم.

«من کانت له حصافه»: یعنی هر کس عقل محکم و حفظ سخن دارد. در قاموس گوید «حصف» بر وزن کرم، یعنی خردش نیرومند شد، و «احصف الامر»، یعنی کار را محکم کرد. و «نفلا» یعنی زائد بر آنچه از فضائل و مکارم که به من داده اند. در نهایه گوید «نفل» به سکون فاء و گاهی با حرکت آن، به معنی زیاده است. و «للمستحفظین»، به صیغه اسم مفعول، یعنی پیشوایانی که حفظ و نگهداری دین و دانش را از آنها خواسته اند. چنانچه خداوند می فرماید«بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ کِتابِ اللّٰهِ»، یعنی «به آنچه که از کتاب خداوند، نگهداری اش از آنها خواسته شده.» و در قاموس گوید جمله «قصیره من طویله»، یعنی

یک خرما از درخت خرما که مثل است برای مختصر کردن کلام. و در مجالس مفید و امالی طوسی به جای «السیّد ابن محمّد فی کلمه له»، «السیّد الحمیری رحمه اللّه فیما تضمنه هذا الخبر» نوشته شده است.

«جذلا» به کسر ذال، یعنی سرور و خوشحالی و به فتح ذال، مصدر است. و «کم ثمّ اعجوبه له حملا» یعنی «حارث در اینجا شگفتی های زیادی را در بر گرفته.»«یا حار همدان»، حار همان حارث است. شارح دیوان گوید به جهت ضرورت شعری، حرف آخر آن افتاده و جایز نیست حرف آخر اسم منادی را بیندازند، مگر به جهت ضرورت شعری. و در قاموس گوید «رأیته قبلا» به فتح قاف و باء و به ضمّه هر دو و بر وزن «صرد» به ضمّ قاف و فتح باء و بر وزن «عنب» به کسر قاف و فتح باء، به معنی آشکار و روبه روست. و گوید «خال الشی ء یخاله»، یعنی گمان او را برد. و در دیوان به جای «علی جسرها ذری الرّجلا»، «ذریه لا تقربی الرّجلا» و در امالی طوسی «دعیه لا تقبلی الرّجلا» نوشته شده است .

**[ترجمه]

«۵۰»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ بَابَوَیْهِ عَنْ عَمِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِیهِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ عَمِّهِ أَبِی جَعْفَرِ بْنِ بَابَوَیْهِ عَنِ الْقَطَّانِ عَنِ ابْنِ زَکَرِیَّا عَنْ أَبِی حَبِیبٍ عَنِ ابْنِ بُهْلُولٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الْعَبْدِیِّ عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ عَبَایَهَ بْنِ رِبْعِیٍّ قَالَ: قُلْتُ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْعَبَّاسِ لِمَ کَنَّی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلِیّاً علیه السلام أَبَا تُرَابٍ قَالَ لِأَنَّهُ صَاحِبُ الْأَرْضِ وَ حُجَّهُ اللَّهِ عَلَی أَهْلِهَا بَعْدَهُ وَ بِهِ بَقَاؤُهَا وَ إِلَیْهِ سُکُونُهَا وَ لَقَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ إِنَّهُ إِذَا کَانَ یَوْمُ الْقِیَامَهِ وَ رَأَی الْکَافِرُ مَا أَعَدَّ اللَّهُ تَعَالَی لِشِیعَهِ عَلِیٍّ مِنَ الثَّوَابِ وَ الزُّلْفَی وَ الْکَرَامَهِ قَالَ یَا لَیْتَنِی کُنْتُ تُرَاباً أَیْ یَا لَیْتَنِی کُنْتُ مِنْ شِیعَهِ عَلِیٍّ وَ ذَلِکَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ وَ یَقُولُ الْکافِرُ یا لَیْتَنِی کُنْتُ تُراباً(۲).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: عبایه بن ربعی گوید: از عبداللّه بن عباس پرسیدم: «چرا پیامبر خدا صلی الله علیه و آله کنیه علی علیه السلام را ابو تراب نهاد؟» گفت: «به خاطر اینکه علی علیه السلام صاحب زمین و حجت خدا بر اهل زمین بعد از پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله است و بقای زمین به وجود او و آرامش آن به اوست. و از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می فرمود: «چون روز قیامت شود و کافر ببیند ثواب ها و کرامات و مقام شیعه را نزد خدا، گوید ای کاش من تراب (خاک) بودم، یعنی ای کاش من از شیعیان علی علیه السلام بودم و این همان گفتار خداوند عزوجل است که فرمود: «وَ یَقُولُ الْکافِرُ یا لَیْتَنِی کُنْتُ تُراباً» - .نباء / ۴۰ - ، {و کافر آرزو می کند که ای کاش خاک بودم.} - . بشاره المصطفی: ۱۱ -

**[ترجمه]

«۵۱»

بشا، [بشاره المصطفی] بِالْإِسْنَادِ إِلَی الصَّدُوقِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ ثَابِتٍ

۱- ۱. قال ابن الاعرابی: الطویله: النخله و القصیره: التمره، راجع مجمع الامثال ج ۲ ص ۱۰۶ تحت الرقم ۲۸۸۷.

۲- ۲. بشاره المصطفی ص ۱۱، و الآیه فی النبأ: ۴۰.

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَيْنِ الْعُرَنِيِّ عَنْ عُمَرَ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ عَنِ ابْنِ يَحْيَى عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَرْبَعَةٌ أَنَا لَهُمْ شَفِيعٌ يَوْمَ الْقِيَامَهِ وَ لَوْ أَتَوْنِی بِذُنُوبِ أَهْلِ الْأَرْضِ الضَّارِبُ بِسَيْفِهِ أَمَامَ ذُرِّيَّتِی وَ الْقَاضِی لَهُمْ حَوَائِجَهُمْ عِنْدَ مَا اضْطُرُّوا عَلَيْهِ وَ الْمُحِبُّ لَهُمْ بِقَلْبِهِ وَ لِسَانِهِ (۱).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: ابن عبّاس گزارش کند که حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «چهار نفر هستند که من در روز قیامت آنها را شفاعت کنم، اگرچه با گناهان اهل زمین بیایند: کسی که پیشاپیش فرزندان من شمشیر زند؛ کسی که در موقع نیازمندی آنها نیازشان را برآورد؛ کسی که آنها را به دل و زبان دوست دارد .» - . بشاره المصطفی: ۲۰ -

**[ترجمه]

«۵۲»

بشا، [بشاره المصطفی] بِالْإِسْنَادِ إِلَى الصَّدُوقِ عَنِ الْعَسْكَرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَنْصُورٍ وَ أَبِی يَزِيدَ الْقُرَشِيِّ عَنْ نَصْرِ بْنِ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیهم السلام قَالَ: أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِيَدِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ فَقَالَ مَنْ أَحَبَّ هَذَيْنِ وَ أَبَاهُمَا وَ أُمَّهُمَا كَانَ مَعِی فِی دَرَجَتِی يَوْمَ الْقِيَامَهِ(۲).

بشا، [بشاره المصطفی] عن أبی محمد الجبار بن علی عن عبد الرحمن بن أحمد عن أحمد بن الحسن الباقلانی عن عمر بن إبراهیم الزهری عن إسماعیل بن محمد الکاتب عن الحسن بن علی بن زکریا عن علی بن جعفر: مثله.

**[ترجمه]بشاره المصطفی: حضرت موسی بن جعفر علیه السلام از پدرانش علیه السلام ،از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام نقل می کندکه رسول خدا صلی الله علیه و آله دست حسن و حسین علیهما السلام ام را گرفت و فرمود: «هر کس این دو نفر و پدر و مادرشان را دوست دارد، روز قیامت هم درجه من است.» - . همان: ۳۸ -

همین روایت در کتاب بشاره المصطفی از طریق دیگری نقل شده است.

**[ترجمه]

«۵۳»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْوَهَّابِ الرَّازِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَيْنِ النَّيْسَابُورِيِّ عَنْ عَقِيلِ بْنِ الْحُسَيْنِ الْعَلَوِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْعَبَّاسِ الْكِرْمَانِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ الْعَبْدِيِّ عَنْ دِحْيَهَ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَلْخِيِّ عَنْ قُتَيْبَهَ بْنِ سَعِيدٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّرَّاجِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فَغَضِبَ وَ قَالَ مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَذْكُرُونَ مَنْزِلَهَ مَنْ مَنْزِلَتُهُ مِنَ اللَّهِ كَمَنْزِلَتِی مَنْ لَهُ مَنْزِلَهٌ كَمَنْزِلَتِی أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً فَقَدْ أَحَبَّنِی وَ مَنْ أَحَبَّنِی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ مَنْ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كَافَأَهُ الْجَنَّهَ أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً تَقَبَّلَ اللَّهُ صَلَاتَهُ وَ صِيَامَهُ وَ قِيَامَهُ وَ اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُ دُعَاءَهُ أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً اسْتَغْفَرَتْ لَهُ الْمَلَائِكَهُ وَ فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ الْجَنَّهِ الثَّمَانِيَهُ

۱- ۱. بشاره المصطفی ص ۲۰.

۲- ۲. بشاره المصطفی ص ۳۸.

فَدَخَلَ مِنْ أَيِّ بَابٍ شَاءَ بِغَيْرِ حِسَابٍ أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً لَا يَخْرُجُ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يَشْرَبَ مِنَ الْكَوْثَرِ وَ يَأْكُلَ مِنْ شَجَرَهِ طُوبَى وَ يَرَى مَكَانَهُ مِنَ الْجَنَّهِ أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً هَوَّنَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ سَكَرَاتِ الْمَوْتِ وَ جَعَلَ قَبْرَهُ رَوْضَهً مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّهِ أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً أَعْطَاهُ اللَّهُ بِعَدَدِ كُلِّ عِرْقٍ فِي بَدَنِهِ حَوْرَاءَ وَ يُشَفَّعُ فِي ثَمَانِينَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ لَهُ بِكُلِّ شَعْرَهٍ عَلَى بَدَنِهِ مَدِينَهٌ فِي الْجَنَّهِ.

أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً بَعَثَ اللَّهُ إِلَيْهِ مَلَكَ الْمَوْتِ بِرِفْقٍ وَ رَفَعَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَنْهُ هَوْلَ مُنْكَرٍ وَ نَكِيرٍ وَ نَوَّرَ قَبْرَهُ وَ بَيَّضَ وَجْهَهُ أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً عليه السلام أَظَلَّهُ اللَّهُ فِي ظِلِّ عَرْشِهِ مَعَ الشُّهَدَاءِ وَ الصِّدِّيقِينَ أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً نَجَّاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْهُ حَسَنَاتِهِ وَ تَجَاوَزَ عَنْ سَيِّئَاتِهِ وَ كَانَ فِي الْجَنَّهِ رَفِيقَ حَمْزَهَ سَيِّدِ الشُّهَدَاءِ أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً أَثْبَتَ اللَّهُ الْحِكْمَهَ فِي قَلْبِهِ وَ أَجْرَى عَلَى لِسَانِهِ الصَّوَابَ وَ فَتَحَ اللَّهُ لَهُ أَبْوَابَ الرَّحْمَهِ أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً سُمِّيَ فِي السَّمَاوَاتِ أَسِيرَ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً نَادَاهُ مَلَكٌ مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ أَنْ يَا عَبْدَ اللَّهِ اسْتَأْنِفِ الْعَمَلَ فَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ الذُّنُوبَ كُلَّهَا أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَهِ كَالْقَمَرِ لَيْلَهَ الْبَدْرِ أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً وَضَعَ اللَّهُ عَلَى رَأْسِهِ تَاجَ الْمُلْكِ وَ أَلْبَسَهُ حُلَّهَ الْكَرَامَهِ أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً عليه السلام مَرَّ عَلَى الصِّرَاطِ كَالْبَرْقِ الْخَاطِفِ أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً وَ تَوَلَّاهُ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بَرَاءَهً مِنَ النَّارِ وَ جَوَازاً مِنَ الصِّرَاطِ وَ أَمَاناً مِنَ الْعَذَابِ أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً لَا يُنْشَرُ لَهُ دِيوَانٌ وَ لَا يُنْصَبُ لَهُ مِيزَانٌ وَ يُقَالُ أَوْ قِيلَ لَهُ ادْخُلِ الْجَنَّهَ بِغَيْرِ حِسَابٍ أَلَا وَ مَنْ أَحَبَّ عَلِيّاً صَافَحَتْهُ الْمَلَائِكَهُ وَ زَارَتْهُ الْأَنْبِيَاءُ وَ قَضَى اللَّهُ لَهُ كُلَّ حَاجَهٍ كَانَتْ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَلَا وَ مَنْ مَاتَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ فَأَنَا كَفِيلُهُ بِالْجَنَّهِ قَالَهَا ثَلَاثاً.

قَالَ قُتَيْبَهُ بْنُ سَعِيدٍ أَبُو رَجَاءٍ كَانَ حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ يَفْتَخِرُ بِهَذَا الْحَدِيثِ وَ يَقُولُ هُوَ الْأَصْلُ لِمَنْ يُقِرُّ بِهِ (۱).

۱- ۱. بشاره المصطفى ص ۴۴.

**[ترجمه]بشاره المصطفی: ابن عمر گوید: از حضرت رسول صلی الله علیه و آله از مقام و موقعیت حضرت علی علیه السلام سؤال کردم. خشمگین شد و فرمود: «چه می رسد مردم را که درباره مقام کسی گفتگو کنند که موقعیت او نزد خدا، همچون موقعیت من است! بدان هر کس علی علیه السلام را دوست دارد، مرا دوست داشته و هر کس مرا دوست دارد، خدا از او خشنود است و هر کس خدا از او خشنود شود، بهشت را سزایش دهد. بدان هر کس علی علیه السلام را دوست دارد، خدا نماز و روزه و عبادتش را بپذیرد و دعایش را اجابت فرماید.

بدان، هر کس علی علیه السلام را دوست دارد، فرشتگان برایش آمرزش خواهند و هشت درِ بهشت به رویش باز شود و از هر کدام که بخواهد، بدون حساب و بازرسی وارد شود. بدان هر کس علی علیه السلام را دوست دارد، از دنیا بیرون نرود تا از کوثر بنوشد، از درخت طوبی بخورد و جایگاه خود را در بهشت می بیند. بدان هر کس علی علیه السلام را دوست دارد، خداوند سکرات مرگ را بر او آسان سازد و قبر او را باغی از بوستان های بهشت قرار دهد. بدان هر کس علی علیه السلام را دوست دارد، خداوند به عدد هر رگی که در بدن اوست، حوریّه ای به او بدهد، درباره هشتاد نفر از خاندانش شفاعت کند و به تعداد موهای بدنش، در بهشت شهر دارد.

بدان هر کس علی علیه السلام را دوست دارد، خداوند فرشته مرگ را با رفق و مدارا بر او گسیل فرماید، هراس و وحشت نکیر و منکر را از او بردارد و قبرش را نورانی و صورتش را سفید گرداند. بدان هر کس علی علیه السلام را دوست دارد، خداوند بر او در سایه عرش خویش همراه شهدا و صدیقان سایه افکند. بدان هر کس علی علیه السلام را دوست دارد، خداوند او را از آتش دوزخ نجات بخشد. بدان هر کس علی علیه السلام را دوست دارد، کارهای خوبش را خدا بپذیرد، از گناهانش درگذرد و در بهشت رفیق حمزه سیّد الشّهدا باشد. بدان هر کس علی علیه السلام را دوست دارد، خداوند حکمت را در دلش جایگزین و حق را بر زبانش جاری فرماید و درهای رحمت را به رویش بگشاید. بدان هر کس علی علیه السلام را دوست دارد، در آسمان ها اسیر خدا در زمین نامیده شود.

بدان هر کس علی علیه السلام را دوست دارد، فرشته ای از زیر عرش او را ندا کند که: «ای بنده خدا! کار خویش را از سر گیر؛ خداوند تمام گناهان تو را آمرزید.» بدان هر کس علی علیه السلام را دوست دارد، در روز قیامت همچون ماه شب چهارده بیاید. بدان هر کس علی علیه السلام را دوست دارد، خداوند تاج حکمرانی بر سرش نهد و جامه کرامت بر تنش پوشد. بدان هر کس علی علیه السلام را دوست دارد، از صراط چون برق جهنده بگذرد. بدان هر کس علی علیه السلام را دوست دارد و وابسته او باشد، خداوند دوری از آتش و عبور از صراط و ایمنی از عذاب را برای او مقرّر دارد. بدان هر کس علی علیه السلام را دوست دارد، دیوان حساب برایش گسترده نشود و میزان سنجش نصب نگردد و به او گفته می شود بدون حساب وارد بهشت شو. بدان هر کس علی علیه السلام را دوست دارد، فرشتگان با او دست دهند، پیامبران زیارتش کنند و هر نیازی که نزد خدا داشته باشد برآورد. بدان هر کس بر دوستی آل محمّد صلی الله علیه و آله بمیرد، من برایش ضامن بهشتم.» و این جمله را سه بار تکرار فرمود.

قتیبه بن سعید ابو رجاء گوید: حمّاد بن زید که یکی از راویان این حدیث است، به این روایت بر خود می بالید و می گفت: «این حدیث اصلی است برای هر کس که بدان اعتراف کند.» - . بشاره المصطفی: ۴۴ -

**[ترجمه]

أقول

رواه الصدوق رحمه الله فی فضائل الشیعه عن أبیه عن المؤدب عن أحمد بن علی الأصبهانی رفعه إلی نافع: مثله (۱)

مع أدنی تفاوت و زیاده.

**[ترجمه]مرحوم صدوق در فضائل الشیعه، همین روایت را با مختصر تفاوت و مقداری بیش از آنچه ما نقل کرده ایم، ذکر کرده است - . فضائل الشیعه : ح ۱ - .

**[ترجمه]

«۵۴»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ شَهْرَیَارَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْزَهَ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ بَابَوَیْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ النَّحْوِیِّ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ کُلَیْبٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ حُذَیْفَهَ بْنِ مَنْصُورٍ قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِذْ دَخَلَ عَلَیْهِ رَجُلٌ فَقَالَ جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنَّ لِی أَخاً لَا یُؤْتَی مِنْ مَحَبَّتِکُمْ وَ إِجْلَالِکُمْ وَ تَعْظِیمِکُمْ غَیْرَ أَنَّهُ یَشْرَبُ الْخَمْرَ فَقَالَ الصَّادِقُ علیه السلام أَمَا إِنَّهُ لَعَظِیمٌ أَنْ یَکُونَ مُحِبُّنَا بِهَذِهِ الْحَالَهِ وَ لَکِنْ أَ لَا أُنَبِّئُکُمْ بِشَرٍّ مِنْ هَذَا النَّاصِبُ لَنَا شَرٌّ مِنْهُ وَ إِنَّ أَدْنَی الْمُؤْمِنِینَ وَ لَیْسَ فِیهِمْ دَنِیٌّ لَیُشَفَّعُ فِی مِائَتَیْ إِنْسَانٍ وَ لَوْ أَنَّ أَهْلَ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَ الْأَرَضِینَ السَّبْعِ وَ الْبِحَارِ السَّبْعِ شَفَعُوا فِی نَاصِبِیٍّ مَا شُفِّعُوا فِیهِ أَلَا إِنَّ هَذَا لَا یَخْرُجُ مِنَ الدُّنْیَا حَتَّی یَتُوبَ أَوْ یَبْتَلِیَهُ اللَّهُ بِبَلَاءٍ فِی جَسَدِهِ فَیَکُونَ تَحْبِیطاً لِخَطَایَاهُ حَتَّی یَلْقَی اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ لَا ذَنْبَ لَهُ إِنَّ شِیعَتَنَا عَلَی السَّبِیلِ الْأَقْوَمِ إِنَّ شِیعَتَنَا لَفِی خَیْرٍ ثُمَّ قَالَ علیه السلام إِنَّ أَبِی کَانَ کَثِیراً مَا یَقُولُ أَحْبِبْ حَبِیبَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ إِنْ کَانَ مُرَهَّقاً ذَیَّالًا وَ أَبْغِضْ بَغِیضَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ إِنْ کَانَ صَوَّاماً قَوَّاماً(۲).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: حذیفه بن منصور گزارش کند که خدمت حضرت صادق علیه السلام مشرف بودم. مردی وارد شد و عرض کرد: « فدایت شوم! برادری دارم که در محبّت و بزرگداشت شما کوتاهی ندارد، ولی تنها عیبش این است که شراب می خورد.» حضرت فرمود: «البتّه خیلی گران است که دوست ما چنین باشد، امّا شما را خبر می دهم از کسی که بدتر از برادر توست؛ دشمن ما (به مراتب) بدتر از آن شخص شرابخوار است.» سپس فرمود: «پست ترین فرد از مؤمنین - گرچه در میان مؤمنان پست وجود ندارد - همانا در مورد دویست نفر شفاعت می کند، ولی اگر اهل آسمان ها و زمین ها و دریاهای هفتگانه، در مورد یک دشمن ما وساطت کنند، پذیرفته نشود.

بدان که این برادر تو از دنیا بیرون نمی رود، مگر اینکه خداوند او را به نوعی از ناراحتی های جسمی گرفتار می سازد تا لغزش های او از بین برود یا توبه کند که وقتی خدا را ملاقات می کند، گناهی نداشته باشد. البتّه شیعیان ما بر راه راستند؛ شیعیان ما در خیر و خوبی اند.» سپس فرمود: «پدرم این جمله را زیاد می فرمود: «دوست بدار دوستدار آل محمّد صلی الله علیه

و آله را، اگر چه بدکار باشد و دامنش را (از شدت تکبر و تبختر به زمین بکشد) و دشمن بدار دشمن آل محمّد صلی الله علیه و آله را، اگر چه دائما در روزه و نماز باشد.» - . بشاره المصطفی: ۴۵ -

**[ترجمه]

بیان

لا- یؤتی من محبتکم أی لا- یأتیه الشیطان من جهه محبتکم أو لا یهلک بسبب ترک المحبه فی القاموس أتیته جئته و أتی علیه الدهر أهلکه و أتی فلان کعنی أشرف علیه العدو و فی النهایه یقال رجل فیه رهق إذا کان یخف إلی الشر و یغشاه و الرهق السفه و غشیان المحارم و منه حدیث أبی وائل أنه صلی علی امرأه کانت ترهق أی تتهم بشر و منه الحدیث الآخر فلان مرهق أی متهم بسوء و سفه و کأن المراد بالذیال من یجر ذیله للخیلاء قال فی النهایه فی حدیث مصعب بن عمیر کان مترفا فی الجاهلیه یدهن بالعبیر و یذیل یمنه الیمن

ص: ۱۲۶

۱- ۱. فضائل الشیعه ص تحت الرقم ۱.

۲- ۲. بشاره المصطفی ص ۴۵.

أی يطيل ذيلها و فی القاموس ذال فلان تبختر فجر ذيله و الذيال الطويل القد الطويل الذيل المتبختر فی مشيه.

**[ترجمه]جمله «لا يؤتی من محبتكم»، يعنی شيطان او را از راه دوستی شماوسوسه نمی كند، يا اينكه به خاطر ترک دوستی شما، هلاک نمی شود. در قاموس گويد «اتيته» يعنی آمدم او را و «اتی عليه الدهر»، يعنی روزگار او را نابود ساخت و «اتی فلان» بر وزن «عنی»، يعنی دشمن بر او پيروز شد. در نهايه گويد «رجل فيه رهق» اين جمله را وقتی می گويند كه مردی به سوی شرّ شتاب كند و با آن درآويزد. و «رهق»، يعنی كم خردی و هم بستری با محارم و به همين معناست كلمه رهق در حديث ابو وائل كه گويند بر جنازه زنی كه متهم به بدكاری بود، نماز خواند، و همچنين حديث ديگری كه اين جمله در آن است.

«فلان مرهق»: يعنی فلانی متهم به بدی و كم خردی است. گويا مقصود از «ذيّال» كسی است كه دامنش را از روی غرور بر زمين می كشد. در نهايه درباره مصعب بن عمير گويد كه در جاهليت خيلی خوشگذران بود و به خود عبير می ماليد. برد يمنی می پوشيد و دامن آن را دراز می كرد كه موقع راه رفتن،روی زمين كشيده شود، و در قاموس گويد «ذال فلان» يعنی تكبرورزيد و دامن پيراهن خود را به زمين كشيد، و ذيّال بلند قد بلند دامن را گويند كه در راه رفتن تكبّر ورزد.

**[ترجمه]

«۵۵»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ عُمَرَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ حَمْزَةَ وَ سَعِيدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِيِّ مَعاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ الْعَلَوِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَجَّاجِ الْجُعْفِيِّ عَنْ زَيْدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَامِرِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ الْقُرَشِيِّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبَانٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ مَيْسَرَةَ بْنِ حَبِيبٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليهما السلام قَالَ: إِنَّا يَوْمَ الْقِيَامَهِ آخِذُونَ بِحُجْزَهِ نَبِيِّنَا وَ إِنَّ شِيعَتَنَا آخِذُونَ بِحُجْزَتِنَا(۱).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: حضرت زين العابدين عليه السلام فرمود: «ما روز قيامت دامن پيامبرمان را می گيريم و شيعيان ما، دامن ما را می گيرند.» - . بشاره المصطفی: ۵۱ -

**[ترجمه]

«۵۶»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ يَحْيَى بْنِ مُحَمَّدٍ الْجَوَّانِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الدَّاعِی عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحُسَيْنِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحُسَيْنِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَى الشَّامِيِّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ التَّيْمِيِّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَمْرٍو الْبَجَلِيِّ عَنِ الْأَجْلَحِ عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِی ثَابِتٍ عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِی ضَمْرَةَ عَنْ عَلِيٍّ عليه السلام قَالَ أَخْبَرَنِی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله عليه و آله: أَنَّ أَوَّلَ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ أَنَا وَ فَاطِمَةُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمُحِبُّونَا قَالَ مِنْ وَرَائِكُمْ (۲).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: عاصم بن ابی ضمره از حضرت علی عليه السلام روايت كند كه حضرت رسول صلی الله عليه و

آله فرمود: «اولین کسی که وارد بهشت می شود، من و فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام هستیم.»عرض کردم: «ای رسول خدا! پس دوستان ما (چه می شوند ؟)» فرمود: «پشت سر ما.» - . بشاره المصطفی: ۵۵ و ۵۶ -

**[ترجمه]

«۵۷»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ شَهْرَيَارَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبُرْسِيِّ عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ التَّيْمُلِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الرُّمَّانِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَيْنِ الْعَابِدِ عَنْ حُسَيْنِ بْنِ عُلْوَانَ عَنِ الثُّمَالِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْبَاقِرِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ يَبْعَثُ شِيعَتَنَا يَوْمَ الْقِيَامَهِ مِنْ قُبُورِهِمْ عَلَى مَا كَانَ مِنْهُمْ مِنَ الذُّنُوبِ وَ الْعُيُوبِ وَ وُجُوهُهُمْ كَالْقَمَرِ لَيْلَهَ الْبَدْرِ مُسَكَّنَهً رَوْعَاتُهُمْ مَسْتُورَهً عَوْرَاتُهُمْ قَدْ أُعْطُوا الْأَمْنَ وَ الْأَمَانَ يَخَافُ النَّاسُ وَ لَا يَخَافُونَ وَ يَحْزَنُ النَّاسُ وَ لَا يَحْزَنُونَ يُحْشَرُونَ عَلَى نُوقٍ لَهَا أَجْنِحَهٌ مِنْ ذَهَبٍ تَتَلَأْلَأُ قَدْ ذُلِّلَتْ مِنْ غَيْرِ رِيَاضَهٍ أَعْنَاقُهَا مِنْ يَاقُوتٍ أَحْمَرَ أَلْيَنُ مِنَ الْحَرِيرِ لِكَرَامَتِهِمْ عَلَى اللَّهِ (۳).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: حضرت باقر علیه السلام فرمود: «خداوند شیعیان ما را روز قیامت، از قبرها برانگیزد، با همه گناهان و عیب هایی که داشته اند، در حالی که صورت های آنها همچون ماه شب چهارده می درخشد و دل های آنها آرام و عورت هایشان پوشیده است و به آنها امن و امان داده اند. مردم می ترسند و آنان را ترسی نیست؛ دیگران اندوهگین اند و آنها اندوهی ندارند، در حالی که بر ناقه هایی سوارند که بال هایی از طلا دارند و می درخشند و بدون تمرین و زحمت، رام شده اند؛ با گردن هایی از یاقوت سرخ و نرم تر از حریر. همه اینها به خاطر منزلت و احترامی است که آنها نزد خدا دارند.» - . همان -

**[ترجمه]

«۵۸»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ يَحْيَى بْنِ مُحَمَّدٍ الْحُسَيْنِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ الْحَسَنِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ

۱- ۱. بشاره المصطفی ص ۵۱.

۲- ۲. بشاره المصطفی ص ۵۵ و ۵۶.

۳- ۳. بشاره المصطفی ص ۵۵ و ۵۶.

مُحَمَّدٍ الْحُسَيْنِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ الدَّقِيقِيِّ عَنْ سُمَانَةَ بِنْتِ حُمْرَانَ عَنْ أَبِيهَا عَنْ عَمْرِو بْنِ زِيَادٍ الْيُونَانِيِّ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: أَنَا وَ فَاطِمَةُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ عَلِيٌّ فِي حَظِيرَهِ الْقُدْسِ فِي قُبَّهٍ بَيْضَاءَ وَ هِيَ قُبَّهُ الْمَجْدِ وَ شِيعَتُنَا عَنْ يَمِينِ الرَّحْمَنِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى (1).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: عمر بن خطاب گوید: حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «من و فاطمه و حسن و حسین و علی علیهم السلام در «حظیره القدس» (بهشت) در گنبد سفیدی هستیم و آن گنبد، گنبد مجد و عظمت است و شیعیان ما در جانب راست خدای رحمان تبارک و تعالی هستند.» - . همان: ۵۷ -

**[ترجمه]

«۵۹»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ عُمَرَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْعَلَوِيِّ وَ سَعِيدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ الْمُرْهِبِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُجَالِدٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ حَفْصٍ عَنْ سَوَادَهَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ الضَّرِيرِ عَنْ أَبِي الصَّبَّاحِ عَنْ هَمَّامِ أَبِي عَلِيٍّ قَالَ: قُلْتُ لِكَعْبِ الْحِبْرِ مَا تَقُولُ فِي هَذِهِ الشِّيعَهِ شِيعَهِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام قَالَ يَا هَمَّامُ إِنِّي لَأَجِدُ صِفَتَهُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ الْمُنْزَلِ إِنَّهُمْ حِزْبُ اللَّهِ وَ أَنْصَارُ دِينِهِ وَ شِيعَهُ وَلِيِّهِ وَ هُمْ خَاصَّهُ اللَّهِ مِنْ عِبَادِهِ وَ نُجَبَاؤُهُ مِنْ خَلْقِهِ اصْطَفَاهُمْ لِدِينِهِ وَ خَلَقَهُمْ لِجَنَّتِهِ مَسْكَنُهُمُ الْجَنَّهُ إِلَى الْفِرْدَوْسِ الْأَعْلَى فِي خِيَامِ الدُّرِّ وَ غُرَفِ اللُّؤْلُؤِ وَ هُمْ فِي الْمُقَرَّبِينَ الْأَبْرَارِ يَشْرَبُونَ مِنَ الرَّحِيقِ الْمَخْتُومِ وَ تِلْكَ عَيْنٌ يُقَالُ لَهَا تَسْنِيمٌ لَا يَشْرَبُ مِنْهَا غَيْرُهُمْ وَ إِنَّ تَسْنِيماً عَيْنٌ وَهَبَهَا اللَّهُ لِفَاطِمَهَ بِنْتِ مُحَمَّدٍ زَوْجَهِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ تَخْرُجُ مِنْ تَحْتِ قَائِمَهِ قُبَّتِهَا عَلَى بَرْدِ الْكَافُورِ وَ طَعْمِ الزَّنْجَبِيلِ وَ رِيحِ الْمِسْكِ ثُمَّ تَسِيلُ فَيَشْرَبُ مِنْهَا شِيعَتُهَا وَ أَحِبَّاؤُهَا وَ إِنَّ لِقُبَّتِهَا أَرْبَعَ قَوَائِمَ قَائِمَهً مِنْ لُؤْلُؤَهٍ بَيْضَاءَ تَخْرُجُ مِنْ تَحْتِهَا عَيْنٌ تَسِيلُ فِي سُبُلِ أَهْلِ الْجَنَّهِ يُقَالُ لَهَا السَّلْسَبِيلُ وَ قَائِمَهً مِنْ دُرَّهٍ صَفْرَاءَ تَخْرُجُ مِنْ تَحْتِهَا عَيْنٌ يُقَالُ لَهَا طَهُورٌ وَ قَائِمَهً مِنْ زُمُرُّدَهٍ خَضْرَاءَ تَخْرُجُ مِنْ تَحْتِهَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتَانِ مِنْ خَمْرٍ وَ عَسَلٍ فَكُلُّ عَيْنٍ مِنْهَا تَسِيلُ إِلَى أَسْفَلِ الْجِنَانِ إِلَّا التَّسْنِيمَ فَإِنَّهَا تَسِيلُ إِلَى عِلِّيِّينَ فَيَشْرَبُ مِنْهَا خَاصَّهُ أَهْلِ الْجَنَّهِ وَ هُمْ شِيعَهُ عَلِيٍّ وَ أَحِبَّاؤُهُ وَ تِلْكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي كِتَابِهِ يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ خِتامُهُ مِسْكٌ وَ فِي ذلِكَ فَلْيَتَنافَسِ الْمُتَنافِسُونَ وَ مِزاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ عَيْناً يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ-(2)

فَهَنِيئاً لَهُمْ ثُمَّ قَالَ كَعْبٌ وَ اللَّهِ

ص: ۱۲۸

۱- ۱. بشاره المصطفی ص ۵۷.

۲- ۲. المطففین: ۲۵- ۲۸.

لَا يُحِبُّهُمْ إِلَّا مَنْ أَخَذَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْهُ الْمِيثَاقَ.

ثُمَّ قَالَ الْمُصَنِّفُ قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الْقَاسِمِ يحرى [لَحَرِیٌّ] أَنْ تَكْتُبَ الشِّيعَهُ هَذَا الْخَبَرَ بِالذَّهَبِ لِإِنْمَائِهِ وَ تَحْفَظَهُ وَ تَعْمَلَ بِمَا فِيهِ بِمَا تُدْرِكُ بِهِ هَذِهِ الدَّرَجَاتِ الْعَظِيمَهَ لَا سِيَّمَا رِوَايَهٍ رَوَتْهَا الْعَامَّهُ فَتَكُونَ أَبْلَغَ فِي الْحُجَّهِ وَ أَوْضَحَ فِي الصِّحَّهِ رَزَقَنَا اللَّهُ الْعِلْمَ وَ الْعَمَلَ بِمَا أَدَّوْا إِلَيْنَا الْهُدَاهُ الْأَئِمَّهُ عَلَيْهِمُ الصَّلَاهُ وَ السَّلَامُ (۱).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: همام ابی علی گزارش کند که از کعب الحبر پرسیدم: «چه می گویی درباره شیعیان علی بن ابی طالب علیه السلام ؟» گفت: «ای همام! من اوصاف آنها را در کتاب خدا چنین دیدم که آنها حزب خدا و یاوران دین خدا و شیعیان ولی خدایند، و آنهایند بندگان ویژه خدا و برگزیدگان از آفریدگان او که آنها را برای دین خود برگزیده و برای بهشت آفریده. محل سکونت آنها بهشت است تا فردوس اعلی، در خیمه هایی از درّ و غرفه هایی از لؤلؤ، و آنها در گروه مقربان و نیکانند، از«رَحِيقٍ مَخْتُومٍ» (شراب سر به مهر) می نوشند و آن چشمه ای است در بهشت به نام تسنیم که مخصوص این دسته است. و تسنیم چشمه ای است که خداوند آن را به فاطمه دختر محمد صلی الله علیه و آله و همسر علی بن ابی طالب علیه السلام بخشیده و از پای ستون گنبد (کاخ) حضرت زهرا علیها السلام خارج می شود، همچون کافور سرد است و مزه زنجبیل و بوی مشک دارد، جاری می شود و شیعیان و دوستان آن حضرت، از آن مینوشند.

راستی، گنبد (کاخ) حضرت زهرا علیها السلام چهار پایه دارد: پایه ای از لؤلؤ سفید که از پای آن چشمه ای می جوشد و آب آن در راه ها (و خیابان ها و کوچه های منازل) اهل بهشت جریان دارد و به آن سلسبیل گویند. پایه دیگر آن از زمرّد سبز است که از زیر آن دو چشمه جوشان از شراب و عسل جاری است و مسیر هر کدام از این چشمه ها، از کاخ آن حضرت تا قسمت های پایین بهشت است، مگر چشمه تسنیم که تنها قسمت های بالای بهشت را مشروب می سازد و بندگان خاص خدا، یعنی شیعیان و دوستان حضرت علی علیه السلام از آن می نوشند و این همان گفتار خداوند متعال است که می فرماید: «يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ خِتامُهُ مِسْكٌ وَ فِي ذلِكَ فَلْيَتَنافَسِ الْمُتَنافِسُونَ وَ مِزاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ عَيْناً يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ»، {و به آنها شراب ناب سر به مهر بنوشانند که به مشک مهر کرده اند و عاقلان بر این نعمت و شادمانی ابد باید به شوق و رغبت بکوشن. ترکیب طبع آن شراب ناب از عالم بالاست، سرچشمه ای که مقربان خدا از آن می نوشند.} - . مطففین / ۲۵ - ۲۸ - گوارا باد بر آنها!» سپس کعب گوید: «به خدا آن خانواده را دوست ندارد، مگر آن کسی که خدا از او پیمان گرفته است.»

نویسنده کتاب از قول محمد بن ابوالقاسم گوید: شایسته است شیعیان این روایت را با طلا نویسند و نشرش دهند و حفظ کنند و کرداری که باعث رسیدن به این موقعیت های بهشتی می شود انجام دهند، به ویژه اینکه این روایت را اهل سنت نیز نقل کرده اند.بنابراین بهتر می توان به آن استدلال کرد و به صحت و درستی آن اعتماد کرد. خداوند توفیق علم و عمل به آنچه که امامان معصوم علیه السلام فرموده اند، به ما عنایت فرماید. - . بشاره المصطفی: ۶۰ -

**[ترجمه]

بیان

لإنمائه أی لإذاعته و إفشائه.

**[ترجمه]کلمه «لا نمائه» در متن، یعنی به خاطر انتشار و گسترش آن.

**[ترجمه]

«۵۹»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ عَمْرِو بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِیِّ وَ سَعِیدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الزُّهْرِیِّ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ یُونُسَ بْنِ أَبِی یَعْفُورٍ الْجُعْفِیِّ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: لَنْ یَغْفِرَ اللَّهُ إِلَّا لَنَا وَ لِشِیعَتِنَا إِنَّ شِیعَتَنَا هُمُ الْفَائِزُونَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ(۲).

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْجُعْفِیِّ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ یَعْقُوبَ بْنِ یُوسُفَ وَ أَحْمَدَ بْنِ حَازِمٍ عَنْ یَعْقُوبَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَی عَنْ خَالِدِ بْنِ طَهْمَانَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: بِحُبِّنَا یُغْفَرُ لَکُمْ (۳).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: -. ترتیب شماره این روایت ۶۰ است، ولی چون در متن اشتباها ۵۹ نوشته شده و این اشتباه تا آخر این باب پیش رفته، ما هم پیروی کردیم و شماره روایت را ۵۹ نوشتیم، زیرا ممکن است افرادی باشند بخواهند متن را با ترجمه تطبیق کنند، در این صورت اگر متن با ترجمه از نظر شماره روایات اختلاف داشته باشد، دچار سرگردانی خواهند شد. (مترجم) - جابر گزارش کند که حضرت باقر علیه السلام فرمود: «خداوند هرگز نیامرزد مگر ما و شیعیان ما را، همانا شیعیان ما همان پیروزان رستاخیزند.» -. بشاره المصطفی: ۷۶ -

و به همین سند از امام باقر علیه السلام نقل شده است که فرمود: «تنها به سبب دوستی ما، خدا شما را می آمرزد.» -. بشاره المصطفی: ۸۱ -

**[ترجمه]

«۶۰»

بشا، [بشاره المصطفی] بِالْإِسْنَادِ إِلَی الْمُفِیدِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْمُغِیرَهِ عَنْ حَیْدَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ عَنِ الْعَیَّاشِیِّ عَنْ مُحَمَّدٍ النَّهْدِیِّ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ حُکَیْمٍ عَنْ شَرِیفِ بْنِ سَابِقٍ عَنْ حمار [حَمَّادٍ] السَّمَنْدِیِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنِّی أَدْخُلُ بِلَادَ الشِّرْکِ وَ إِنَّ مَنْ عِنْدَنَا یَقُولُونَ إِنْ مِتَّ ثَمَّ حُشِرْتَ مَعَهُمْ قَالَ فَقَالَ لِی یَا حَمَّادُ إِذَا کُنْتَ ثَمَّ تَذْکُرُ أَمْرَنَا وَ تَدْعُو إِلَیْهِ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَإِذَا کُنْتَ فِی هَذِهِ الْمُدُنِ مُدُنِ الْإِسْلَامِ تَذْکُرُ أَمْرَنَا وَ تَدْعُو إِلَیْهِ قَالَ قُلْتُ لَا فَقَالَ لِی إِنَّکَ إِنْ مِتَّ ثَمَّ حُشِرْتَ أُمَّهً وَحْدَکَ وَ سَعَی نُورٌ بَیْنَ یَدَیْکَ (۴).

۱- ۱. بشاره المصطفی ص ۶۰.

۲- ۲. بشاره المصطفی ص ۷۶.

۳- ۳. بشاره المصطفی ص ۸۱.

۴- ۴. بشاره المصطفی ص ۸۲.

**[ترجمه]بشاره المصطفی: حمّار سمندی گوید: به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: «من به شهرها و کشورهای بیگانگان و غیر مسلمان رفت و آمد می کنم. بعضی از هم مسلک های ما می گویند که اگر تو در آن شهرها بمیری، با آنها محشور خواهی شد.» حضرت فرمود: «ای حمّاد! وقتی در آن محیط ها هستی، به یاد امر ما هستی و مردم را به آن می خوانی؟»عرض کردم آری. فرمود: «امّا اگر در شهرهای اسلامی باشی، باز به یاد امر (ولایت و خلافت) ما هستی و مردم را به آن تبلیغ می کنی؟» عرض کردم نه. فرمود: «بنابراین اگر در محیط غیر اسلامی که برای ما تبلیغ می کنی بمیری، یک امّت تنها محشور شوی و نور تو در جلوت بشتابد.» - . بشاره المصطفی: ۸۲ -

**[ترجمه]

«۶۱»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى بْنِ عَبْدِ الْوَهَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ النَّيْسَابُورِيِّ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ يَعْقُوبَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ مُوسَى الرُّويَانِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ خَلَفٍ عَنِ الْحُسَيْنِ الْأَشْقَرِ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ علیه السلام وَ نَفَخَ فِيهِ الرُّوحَ عَطَسَ آدَمُ علیه السلام فَأُلْهِمَ أَنْ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَنْ يَا آدَمُ حَمِدْتَنِي فَوَ عِزَّتِي وَ جَلَالِي لَوْ لَا عَبْدَيْنِ أُرِيدُ أَنْ أَخْلُقَهُمَا فِي آخِرِ الدُّنْيَا مَا خَلَقْتُكَ قَالَ أَيْ رَبِّ فَمَتَى يَكُونَانِ وَ مَا سَمَّيْتَهُمَا فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَنِ ارْفَعْ رَأْسَكَ فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَإِذَا تَحْتَ الْعَرْشِ مَكْتُوبٌ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ نَبِيُّ الرَّحْمَهِ وَ عَلِيٌّ مِفْتَاحُ الْجَنَّهِ أُقْسِمُ بِعِزَّتِي أَنْ أَرْحَمَ مَنْ تَوَلَّاهُ وَ أُعَذِّبَ مَنْ عَادَاهُ (۱).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: عبداللّه بن مسعود از حضرت رسول صلی الله علیه و آله نقل می کند که فرمود: «وقتی خداوند آدم را آفرید و جان آدمی در او دمید، عطسه زد به او الهام شد تا بلافاصله گفت«الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ.» خداوند به او وحی فرستاد که: «ای آدم! مرا ستایش کردی. به عزّت و بزرگی ام سوگند که اگر نبودند دو بنده من که می خواهمآنها را در آخر دنیا بیافرینم، تو را نمی آفریدم.» آدم عرض کرد: «پروردگارا! آن دو بنده کی هستند و نامشان چیست؟» خداوند به او وحی فرمود: «سرت را بالا کن!» تا سرش را بلند کرد، دید زیر عرش نوشته است «لا اله الّا اللّه، محمد صلّی اللّه علیه و آله و سلّم فرستاده خدا و پیامبر رحمت است و علی علیه السلام کلید بهشت است. به عزّتم سوگند می خورم که به دوستان و وابستگان به او رحم آورم و دشمنانش را عذاب کنم.» - . بشاره المصطفی: ۸۲ -

**[ترجمه]

«۶۲»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ شَهْرَيَارَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبُرْسِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ الْقُرَشِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْمُقْرِي عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْإِيَادِيِّ عَنْ عُمَرَ بْنِ مُدْرِكٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ الْمَكِّيِّ عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ عَطِيَّهَ الْعَوْفِيِّ قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ زَائِرَيْنِ قَبْرَ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ

بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فَلَمَّا وَرَدْنَا کَرْبَلَاءَ دَنَا جَابِرٌ مِنْ شَاطِئِ الْفُرَاتِ فَاغْتَسَلَ ثُمَّ اتَّزَرَ بِإِزَارٍ وَ ارْتَدَی بِآخَرَ ثُمَّ فَتَحَ صُرَّةً فِیهَا سُعْدٌ فَنَثَرَهَا عَلَی بَدَنِهِ ثُمَّ لَمْ یَخْطُ خُطْوَةً إِلَّا ذَکَرَ اللَّهَ حَتَّی إِذَا دَنَا مِنَ الْقَبْرِ قَالَ أَلْمِسْنِیهِ فَأَلْمَسْتُهُ فَخَرَّ عَلَی الْقَبْرِ مَغْشِیّاً عَلَیْهِ فَرَشَشْتُ عَلَیْهِ شَیْئاً مِنَ الْمَاءِ فَأَفَاقَ ثُمَّ قَالَ یَا حُسَیْنُ ثَلَاثاً ثُمَّ قَالَ حَبِیبٌ لَا یُجِیبُ حَبِیبَهُ ثُمَّ قَالَ وَ أَنَّی لَکَ بِالْجَوَابِ وَ قَدْ شُحِطَتْ أَوْدَاجُکَ عَلَی أَثْبَاجِکَ (۲)

وَ فُرِّقَ بَیْنَ بَدَنِکَ وَ رَأْسِکَ فَأَشْهَدُ أَنَّکَ ابْنُ النَّبِیِّینَ وَ ابْنُ سَیِّدِ الْمُؤْمِنِینَ وَ ابْنُ حَلِیفِ التَّقْوَی وَ سَلِیلُ الْهُدَی وَ خَامِسُ أَصْحَابِ الْکِسَاءِ وَ ابْنُ سَیِّدِ النُّقَبَاءِ وَ ابْنُ فَاطِمَةَ سَیِّدَةِ النِّسَاءِ وَ مَا لَکَ لَا تَکُونُ

ص: ۱۳۰

۱- ۱. بشاره المصطفی ص ۸۲.

۲- ۲. جمع ثبج: ما بین الکاهل الی الظهر.

هَكَذَا وَ قَدْ غَذَّتْکَ کَفُّ سَیِّدِ الْمُرْسَلِینَ وَ رُبِّیتَ فِی حَجْرِ الْمُتَّقِینَ وَ رَضَعْتَ مِنْ ثَدْیِ الْإِیمَانِ وَ فُطِمْتَ بِالْإِسْلَامِ فَطِبْتَ حَیّاً وَ طِبْتَ مَیِّتاً غَیْرَ أَنَّ قُلُوبَ الْمُؤْمِنِینَ غَیْرُ طَیِّبَهٍ لِفِرَاقِکَ وَ لَا شَاکَّهٍ فِی الْخِیَرَهِ لَکَ (۱) فَعَلَیْکَ سَلَامُ اللَّهِ وَ رِضْوَانُهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّکَ مَضَیْتَ عَلَی مَا مَضَی عَلَیْهِ أَخُوکَ یَحْیَی بْنُ زَکَرِیَّا.

ثُمَّ جَالَ بِبَصَرِهِ حَوْلَ الْقَبْرِ وَ قَالَ السَّلَامُ عَلَیْکُمْ أَیُّهَا الْأَرْوَاحُ الَّتِی حَلَّتْ بِفِنَاءِ الْحُسَیْنِ وَ أَنَاخَتْ بِرَحْلِهِ أَشْهَدُ أَنَّکُمْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاهَ وَ آتَیْتُمُ الزَّکَاهَ وَ أَمَرْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَیْتُمْ عَنِ الْمُنْکَرِ وَ جَاهَدْتُمُ الْمُلْحِدِینَ وَ عَبَدْتُمُ اللَّهَ حَتَّی أَتَاکُمُ الْیَقِینُ وَ الَّذِی بَعَثَ مُحَمَّداً بِالْحَقِّ لَقَدْ شَارَکْنَاکُمْ فِیمَا دَخَلْتُمْ فِیهِ.

قَالَ عَطِیَّهُ فَقُلْتُ لِجَابِرٍ وَ کَیْفَ وَ لَمْ نَهْبِطْ وَادِیاً وَ لَمْ نَعْلُ جَبَلًا وَ لَمْ نَضْرِبْ بِسَیْفٍ وَ الْقَوْمُ قَدْ فُرِّقَ بَیْنَ رُءُوسِهِمْ وَ أَبْدَانِهِمْ وَ أُوتِمَتْ أَوْلَادُهُمْ وَ أَرْمَلَتِ الْأَزْوَاجُ فَقَالَ لِی یَا عَطِیَّهُ سَمِعْتُ حَبِیبِی رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ مَنْ أَحَبَّ قَوْماً حُشِرَ مَعَهُمْ وَ مَنْ أَحَبَّ عَمَلَ قَوْمٍ أُشْرِکَ فِی عَمَلِهِمْ وَ الَّذِی بَعَثَ مُحَمَّداً بِالْحَقِّ نَبِیّاً إِنَّ نِیَّتِی وَ نِیَّهَ أَصْحَابِی عَلَی مَا مَضَی عَلَیْهِ الْحُسَیْنُ وَ أَصْحَابُهُ خُذُوا بِی نَحْوَ أَبْیَاتِ کُوفَانَ فَلَمَّا صِرْنَا فِی بَعْضِ الطَّرِیقِ فَقَالَ لِی یَا عَطِیَّهُ هَلْ أُوصِیکَ وَ مَا أَظُنُّ أَنَّنِی بَعْدَ هَذِهِ السَّفْرَهِ مُلَاقِیکَ أَحِبَّ مُحِبَّ آلِ مُحَمَّدٍ مَا أَحَبَّهُمْ وَ أَبْغِضْ مُبْغِضَ آلِ مُحَمَّدٍ مَا أَبْغَضَهُمْ وَ إِنْ کَانَ صَوَّاماً قَوَّاماً وَ ارْفُقْ بِمُحِبِّ آلِ مُحَمَّدٍ فَإِنَّهُ إِنْ تَزِلَّ لَهُمْ قَدَمٌ بِکَثْرَهِ ذُنُوبِهِمْ ثَبَتَتْ لَهُمْ أُخْرَی بِمَحَبَّتِهِمْ فَإِنَّ مُحِبَّهُمْ یَعُودُ إِلَی الْجَنَّهِ وَ مُبْغِضَهُمْ یَعُودُ إِلَی النَّارِ(۲).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: عطیّه کوفی گوید: با جابر بن عبداللّه انصاری برای زیارت قبر امام حسین علیه السلام از کوفه بیرون شدیم. وقتی به کربلا رسیدیم، جابر کنار فرات رفت و غسل کرد. سپس لنگی به کمر خود بست و قطعه دیگری (همچون لباس احرام) نشانه اش افکند و مقداری «سعد» (گیاه خوشبو) از کیسه درآورد و به بدنش پاشید و به راه افتاد. هر قدمی که برمی داشت ذکر خدا را می گفت و چون نزدیک قبر رسید، به من گفت: «دستم را به قبر برسان!» تا دستش به قبر رسید، بیهوش به روی آن افتاد. قدری آب به صورتش پاشیدم تا حالش به جا آمد. سپس سه بار گفت «یا حسین!» بعد از آن گفت: «دوست جواب دوستش را نمی دهد.»سپس گفت:چگونه پاسخ دهی، زیرا خون از رگ های گردنت به پشت و شانه ات روان شده و بین بدن و سر مبارکت جدایی افتاده، و من گواهم که تویی فرزند پیامبران و پسر آقای مؤمنان و پسر هم پیمان تقوا و پرهیزگاری و از نژاد هدایت و پنجمین نفر از اصحاب کسا و پسر سیّد نقبا و پسر فاطمه، بهترین زنان. چرا چنین نباشی، در حالی که دست آقای پیامبران تو را غذا داده،در دامن پرهیزگاران پرورش یافتی، از پستان ایمان شیر نوشیدی و به مسلمانی از شیر گرفته شدی، پاک زندگی کردی و پاک از دنیا رفتی، امّا دل های مؤمنان در فراقت ناراحت است، ولی در زنده بودنت تردیدی ندارد. پس درود و خشنودی خدا بر تو باد! و من گواهی می دهم که تو به روش و برنامه برادرت یحیی، پسر زکریااز دنیا رفتی.»

سپس چشمش را به اطراف قبر چرخاند و گفت: «درود بر شما ای جان هایی

که در آستان حسین علیه السلام منزل کردید و درمنزل او پیاده شدید. من گواهی می دهم که شما نماز را بپا داشتید، زکات را پرداختید، امر به معروف و نهی از منکر کردید، با ملحدان و بی دینان مبارزه کردید و خدا را بندگی کردید تا به سرحدّ یقین و باور کامل رسیدید. سوگند به آن کس که محمّد را به راستی برگزید، ما در راهیکه شما رفتید، با شما شرکت داریم.»

عطیه می گوید: از جابر پرسیدم: «چگونه (ما شریک آنهاییم)؟ با اینکه از دره فرود نیامدیم و از کوهی بالا نرفتیم و شمشیر نزدیم، ولی آنها سرشان از بدن ها جدا شده و فرزندانشان یتیم و زن هاشان بیوه گشتند؟» گفت: «ای عطیه! از دوستم رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که فرمود: «هر کس قومی را دوست بدارد، با آنها محشور گردد و هر کس کردار قومی را دوست بدارد، با آنها شریک است. سوگند به آن کس که محمّد صلی الله علیه و آله را به راستی برگزید، نیّت و قصد من و یارانم، همان نیّت امام حسین علیه السلام و اصحاب آن حضرت است. مرا به سوی خانه های کوفه ببرید.» چون مقداری راه رفتیم، به من گفت: «ای عطیّه!تو را وصیّتی می کنم، چون دیگر گمان ندارم بعد از این سفر،تو را ملاقات کنم. دوست بدار دوستان آل محمد صلی الله علیه و آله را تا وقتی دوست آنهایند و دشمن بدار دشمنان آل محمّد صلی الله علیه و آله را تا وقتی دشمن باشند، اگرچه آن دشمنان بسیار اهل روزه و نماز باشند، و با دوستان آل محمّد صلی الله علیه و آله همراهی کن، زیرا اگر آنها به خاطر گناهان زیاد یکقدم بلغزند، ولی چون دوستدار آن خاندانند، در قدم دیگر ثابت می مانند. به راستی دوست آنها به بهشت و دشمن آنان به دوزخ بازمی گردد.» - . بشاره المصطفی: ۸۹ -

**[ترجمه]

«۶۳»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ أَبِی عَلِیِّ بْنِ شَیْخِ الطَّائِفَهِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْمُفِیدِ عَنِ الْمَرَاغِیِّ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ الْبَطَائِنِیِّ وَ عَنِ الْمُفِیدِ أَیْضاً عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِیدِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْوَلِیدِ قَالَ: دَخَلْنَا عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی زَمَنِ بَنِی مَرْوَانَ فَقَالَ مِمَّنْ أَنْتُمْ قُلْنَا مِنْ أَهْلِ الْکُوفَهِ قَالَ مَا مِنْ أَهْلِ الْبُلْدَانِ أَکْثَرُ مُحِبّاً

ص: ۱۳۱

۱- ۱. فی حیاتک خ ل و الشاکه جمع شائک: ذو الشوک.

۲- ۲. بشاره المصطفی: ۸۹.

لَنَا مِنْ أَهْلِ الْكَوفَهِ لَا سِيَّمَا هَذِهِ الْعِصَابَهِ إِنَّ اللَّهَ هَدَاكُمْ لِأَمْرٍ جَهِلَهُ النَّاسُ فَأَحْبَبْتُمُونَا وَ أَبْغَضَنَا النَّاسُ وَ تَابَعْتُمُونَا وَ خَالَفَنَا النَّاسُ وَ صَدَّقْتُمُونَا وَ كَذَّبَنَا النَّاسُ فَأَحْيَاكُمُ اللَّهُ مَحْيَانَا وَ أَمَاتَكُمْ مَمَاتَنَا فَأَشْهَدُ عَلَى أَبِي أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ مَا بَيْنَ أَحَدِكُمْ وَ بَيْنَ أَنْ يَرَى مَا تَقَرُّ بِهِ عَيْنُهُ أَوْ يَغْتَبِطُ إِلَّا أَنْ تَبْلُغَ نَفْسُهُ هَاهُنَا وَ أَهْوَى بِيَدِهِ إِلَى حَلْقِهِ وَ قَدْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي كِتَابِهِ وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَ جَعَلْنا لَهُمْ أَزْواجاً وَ ذُرِّيَّهً فَنَحْنُ ذُرِّيَّهُ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله (۱).

**[ترجمه]بشاره المصطفى: عبداللّه بن وليد گويد: در روزگار حكومت بنى مروان، روزى محضر حضرت صادق عليه السلام مشرف شدم. فرمود: «شما از كدام مردميد؟» عرض كردم از اهل كوفه. فرمود: «در هيچ شهرى به اندازه كوفه ما دوست نداريم، مخصوصا از اين دسته شيعه. خداوند شما را به مطلبى كه ديگران نمى دانند راهنمايى فرموده و شما ما را پاسخ مثبت داديد،ولى ساير مردم با ما دشمنى كردند. شما از ما پيروى كرديد و ديگران مخالفت كردند. شما ما را تصديق كرديد و ديگران تكذيب كردند. خدا شما را زنده دارد به زندگى ما و بميراند به مردن ما. من گواهم كه پدرم بارها مى فرمود: «بين شما و ديدن ديدنى هايى كه مايه روشنايى چشم شما و حسرت و رشك ديگران مى شود، فاصله اى نيست مگر جان به اينجا برسد.»آنگاه با دست به گلوى خود اشاره كرد و فرمود: «خداوند در قرآن فرموده است: «وَ لَقَدْ أَرْسَلْنا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَ جَعَلْنا لَهُمْ أَزْواجاً وَ ذُرِّيَّه»، {و ما رسولانى پيش از تو به خلق فرستاديم و براى همه (مانند تو) زنان و فرزندان مقرر كرديم.} - . رعد / ۳۸ - و ماييم فرزندان رسول خدا صلى الله عليه و آله .» - . بشاره المصطفى: ۹۸ -

**[ترجمه]

«۶۴»

بشا، [بشاره المصطفى] عَنْ عُمَرَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَمْزَهَ الْعَلَوِيِّ وَ سَعِيدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْعَلَوِيِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْجَعْفَرِيِّ وَ زَيْدِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ حَاجِبٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ الْمُحَارِبِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْوَاحِدِ عَنْ حَرْبِ بْنِ حَسَنٍ الطَّحَّانِ عَنْ يَحْيَى بْنِ مُسَاوِرٍ عَنْ بَشِيرٍ النَّبَّالِ وَ كَانَ يَرْمِي بِالنَّبْلِ قَالَ: اشْتَرَيْتُ بَعِيراً نِضْواً فَقَالَ لِي قَوْمٌ يَحْمِلُكَ وَ قَالَ قَوْمٌ لَا يَحْمِلُكَ فَرَكِبْتُ وَ مَشَيْتُ حَتَّى وَصَلْتُ الْمَدِينَهَ وَ قَدْ تَشَقَّقَ وَجْهِي وَ يَدَايَ وَ رِجْلَايَ فَأَتَيْتُ بَابَ أَبِي جَعْفَرٍ فَقُلْتُ يَا غُلَامُ اسْتَأْذِنْ لِي عَلَيْهِ قَالَ فَسَمِعَ صَوْتِي فَقَالَ ادْخُلْ يَا بَشِيرُ مَرْحَباً يَا بَشِيرُ مَا هَذَا الَّذِي أَرَى بِكَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ اشْتَرَيْتُ بَعِيراً نِضْواً فَرَكِبْتُ وَ مَشَيْتُ فَشُقِّقَ وَجْهِي وَ يَدَايَ وَ رِجْلَايَ قَالَ فَمَا دَعَاكَ إِلَى ذَلِكَ قَالَ قُلْتُ حُبُّكُمْ وَ اللَّهِ جُعِلْتُ فِدَاكَ قَالَ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَهِ فَزِعَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِلَى اللَّهِ وَ فَزِعْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ فَزِعْتُمْ إِلَيْنَا فَإِلَى أَيْنَ تَرَوْنَا نَذْهَبُ بِكُمْ إِلَى الْجَنَّهِ وَ رَبِّ الْكَعْبَهِ إِلَى الْجَنَّهِ وَ رَبِّ الْكَعْبَهِ(۲).

**[ترجمه]بشاره المصطفى: بشير نبّال كه تيراندازى مى كرد، گزارش كند كه گفت: روزى شتر لاغرى خريدم. بعضى گفتند قدرت كشيدن تو را دارد و بعضى گفتند ندارد. با آن شتر راه مدينه را پيش گرفتم. گاهى سوار آن مى شدم و گاهى پياده مى رفتم تا بالاخره به مدينه رسيدم، ولى صورت و دست و پايم تمام تركيده بود .

درب خانه حضرت باقر عليه السلام رفتم و به غلام حضرت گفتم: «براى من از مولى اجازه ورود بگير.» حضرت صداى مرا شنيد و فرمود: «اى بشير! داخل شو، خوش آمدى! بشير، اين چه حالى است كه در تو مى بينم؟»عرض كردم: «فدايت شوم! شتر

لاغری خریـدم که مقـداری از راه را سواره و مقـداری را پیاده آمـدم و صورت و دست و پایم تمام ترکیده است.» فرمود: «چه چیز بـاعث شـد به این همه مشـقت تن در دهی؟»عرض کردم: «دوستی شـما به خـدا سوگنـد، قربانت شوم!» فرمود: «چون روز قیامت شود، پیامبر خدا صلی الله علیه و آله به خدا پناه برد و ما به پیامبر صلی الله علیه و آله و شما به ما پناه برید. فکر می کنید مـا شـما را کجـامی بریم؟ به سوی بهشت، سوگنـد به پروردگـار کعبه!به سوی بهشت، سوگنـد به پروردگـار کعبه!» - . بشـاره المصطفی: ۱۰۵ -

**[ترجمه]

بیان

و کان یرمی بالنبل أی لقب بالنبال لرمیه بالنبل لا لأنه کان صانعه فی القاموس النبل أی بالفتـح السـهام بلا واحد أو نبله و الجمع أنبـال و نبـال و النبـال صـاحبه و صانعه و نبله رماه به و قال النضو بالکسـر المهزول من الإبل و غیرها فرکبت أی أحیانا و مشـیت أحیانا.

ص: ۱۳۲

۱- ۱. المصدر ص ۹۸ و الآیه فی الرعد: ۳۸.

۲- ۲. المصدر ص ۱۰۵.

**[ترجمه]«کان یرمی بالنّبل» یعنی لقب او نبّال بود، چون تیرانـدازی می کرد، نه اینکه سازنـده تیر بود. در قاموس گوید «نبل» به فتـح نون، یعنی تیرها. بنابراین جمع است و مفرد هم نـدارد یا اینکه مفرد آن «نبله» است و در این صورت جمع نبله،«انبال» و «نبال» است و نبّال یعنی صاحب و سازنـده تیر، و نبله فعل است، یعنی آن تیر را افکنـد. و گویـد «نضو» به کسـر نون، شتر یا هر حیوان لاغر را گویند. اینکه می گوید «فرکبت و مشیت»، یعنی گاهی سوار می شدم و گاهی پیاده راه می رفتم.

**[ترجمه]

«۶۵»

بشا، [بشاره المصـطفی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْـدِ الْوَهَّابِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَـدَ بْنِ الْحُسَـیْنِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الصَّفَّارِ عَنْ أَبِی عِمْرَانَ مَهْدِیٍّ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْقَطَوَانِیِّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ أَنَسٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ الزُّبَیْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: کُنَّا عِنْدَ النَّبِیِّ صـلی الله علیه و آله فَأَقْبَلَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فَقَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله قَدْ أَتَاکُمْ أَخِی ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَی الْکَعْبَهِ فَضَرَبَهَا بِیَدِهِ وَ قَالَ وَ الَّذِی نَفْسِی بِیَدِهِ إِنَّ هَذَا وَ شِیعَتَهُ هُمُ الْفَائِزُونَ یَوْمَ الْقِیَامَهِ ثُمَّ قَالَ إِنَّهُ أَوَّلُکُمْ إِیمَاناً مَعِی وَ أَوْفَاکُمْ بِعَهْـدِ اللَّهِ وَ أَقْوَمُکُمْ بِأَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَعْـدَلُکُمْ فِی الرَّعِیَّهِ وَ أَقْسَـمُکُمْ بِالسَّوِیَّهِ وَ أَعْظَمُکُمْ عِنْـدَ اللَّهِ مَزِیَّهً قَالَ وَ نَزَلَتْ إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِکَ هُمْ خَیْرُ الْبَرِیَّهِ(۱).

**[ترجمه]بشاره المصـطفی: جابر بن عبـداللّه گزارش کند که با جمعی خدمت حضـرت رسول صـلی الله علیه و آله بودیم که حضـرت علی علیـه السـلام وارد شـد. پیغمـبر اکرم صـلی الله علیـه و آلـه فرمـود: «برادرم آمـد.» سـپس رو به کعبه کرد، دست مبارکش را بر آن زد و فرمود: «سوگنـد به آن کس که جانم در دست اوست، همانا این و شـیعیانش روز قیامت پیروزنـد، البتّه او اولین فرد شـماست که به من ایمان آورده و از تمام شـما نسبت به پیمان خدایی، وفادارتر است، به فرمان حق پایدارتر و در بین رعیّت از شما عادل تر است، و در تقسیم مساوی اموال میان مستحقین، از تمام شما واردتر است و نیز مقام و موقعیت او نزد خـدا، از شـما بالاـتر است. و (به همین جهت) این آیه قرآن (دربـاره او) نـازل شـده است: «إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحـاتِ أُولئِکَ هُمْ خَیْرُ الْبَرِیَّه» - . بینه / ۷ - ، {آنهایی که ایمان آورده اند و عمل صالح دارند، بهترین مردمانند.} - . بشاره المصطفی: ۱۱۰ -

**[ترجمه]

«۶۶»

بشا، [بشاره المصـطفی] عَنْ یَحْیَی بْنِ مُحَمَّدٍ الْجَوَّانِیِّ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الدَّاعِی عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحُسَیْنِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْـدِ اللَّهِ الْحَافِـظِ عَنْ عَبْـدِ الْبَـاقِی بْنِ نَـافِعٍ وَ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَزْهَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَکَرِیَّا بْنِ دِینَارٍ عَنْ یَحْیَی بْنِ أَبِی کَثِیرٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی هُرَیْرَهَ قَالَ: إِنَّمَا سُمِّیَتْ فَاطِمَهُ فَاطِمَهَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهَا لِأَنَّ اللَّهَ فَطَمَ مَنْ أَحَبَّهَا مِنَ النَّارِ.

وَ عَنْ یَحْیَی عَنْ جَـامِعِ بْنِ أَحْمَـدَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّعَالِبِیِّ عَنْ یَعْقُوبَ بْنِ أَحْمَـدَ السَّرِیِّ عَنْ

مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عَامِرٍ الطَّائِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّمَا سُمِّيَتْ ابْنَتِي فَاطِمَةَ لِأَنَّ اللَّهَ فَطَمَهَا وَ فَطَمَ مَنْ أَحَبَّهَا مِنَ النَّارِ(۲).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: ابو هریره گفت: سبب نامگذاری حضرت فاطمه علیها السلام به این نام،این است که خداوند دوست حضرت فاطمه علیها السلام را از آتش بریده است.

و همچنین عبداللَّه بن احمد بن عامر طایی از پدرش، از حضرت رضا علیه السلام از پدرانش علیه السلام گزارش کند که حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «همانا دخترم فاطمه نامیده شد، زیرا خداوند او و دوستانش را از آتش دوزخ بریده است.» - . همان: ۱۵۹ -

**[ترجمه]

«۶۷»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنِ ابْنِ شَيْخِ الطَّائِفَهِ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْفَحَّامِ عَنِ الْمَنْصُورِيِّ عَنْ عَمِّ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيِّ عَنْ آبَائِهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ عَنْ أَبِيهِ علیهم السلام عَنْ جَابِرٍ قَالَ الْفَحَّامُ وَ حَدَّثَنِي عَمِّي عُمَرُ بْنُ يَحْيَى عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ

۱- ۱. المصدر ص ۱۱۰، و الآیه فی البینه: ۷.

۲- ۲. بشاره المصطفی ص ۱۵۹.

عَبْدِ اللَّهِ الْبَلْخِيِّ عَنِ الضَّحَّاکِ بْنِ مَخْلَدٍ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: کُنْتُ عِنْدَ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَا مِنْ جَانِبٍ وَ عَلِیٌّ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام مِنْ جَانِبٍ إِذْ أَقْبَلَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ وَ مَعَهُ رَجُلٌ قَدْ تَلَبَّبَ بِهِ-(۱)

فَقَالَ مَا بَالُهُ قَالَ حُکِیَ عَنْکَ یَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَّکَ قُلْتَ یَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ دَخَلَ الْجَنَّهَ وَ هَذَا إِذَا سَمِعَهُ النَّاسُ فَرَّطُوا فِی الْأَعْمَالِ أَ فَأَنْتَ قُلْتَ ذَاکَ یَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ نَعَمْ إِذَا تَمَسَّکَ بِمَحَبَّهِ هَذَا وَ وَلَایَتِهِ (۲).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: حضرت صادق علیه السلام از پدرش علیه السلام از جابر بن عبداللّه گوید: «من در یکطرف حضرت رسول صلی الله علیه و آله بودم و حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام در طرف دیگر آن حضرت. در همان موقع عمر بن خطاب وارد شد،همراه با مردیکه جامه او را به دست خود پیچیده بود (و آن مرد بنا بر مشهور، ابو هریره بود.) حضرت پرسید: «این مرد چه کرده؟» عمر گفت: «از شما نقل کرده که فرموده اید هر کس بگوید «لا اله الّا اللّه، محمّد رسول اللّه» وارد بهشت می شود. وقتی مردم این روایت را بشنوند، در عمل کوتاهی خواهند کرد. آیا شما چنین فرموده اید؟» حضرت فرمود: «آری و آنچه گفتم وقتی است که به دوستی این (یعنی علی علیه السلام) تمسک جوید و وابسته او شود.» - . بشاره المصطفی: ۱۶۲ و ۱۶۳ و امالی طوسی ۱ : ۲۸۸ و ۲۸۹ -

**[ترجمه]

«۶۸»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ أَبِی عَلِیِّ بْنِ شَیْخِ الطَّائِفَهِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ یَحْیَی الْفَحَّامِ عَنْ عَمِّهِ عُمَرَ بْنِ یَحْیَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ بْنِ عَاصِمٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَبْدِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ الْأُمَوِیِّ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عُبَیْدِ اللَّهِ عَنِ ابْنِ طَرِیفٍ عَنِ ابْنِ نُبَاتَهَ عَنْ أَبِی مَرْیَمَ عَنْ سَلْمَانَ قَالَ: کُنَّا جُلُوساً عِنْدَ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله إِذْ أَقْبَلَ عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فَنَاوَلَهُ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله الْحَصَاهَ فَلَمَّا اسْتَقَرَّتِ الْحَصَاهُ فِی کَفِّ عَلِیٍّ علیه السلام نَطَقَتْ وَ هِیَ تَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ رَضِیتُ بِاللَّهِ رَبّاً وَ بِمُحَمَّدٍ نَبِیّاً وَ بِعَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ وَلِیّاً ثُمَّ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله مَنْ أَصْبَحَ مِنْکُمْ رَاضِیاً بِاللَّهِ وَ بِوِلَایَهِ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فَقَدْ أَمِنَ خَوْفَ اللَّهِ وَ عِقَابَهُ (۳).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: سلمان گوید: در خدمت حضرت رسول نشسته بودیم.در همان موقع حضرت علی علیه السلام وارد شد. پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله سنگ ریزه ای به او داد. چون آن سنگ در دست علی علیه السلام جای گرفت، به زبان آمد و گفت «لا اله الّا اللّه، محمّد رسول اللّه. خدا را به پروردگاری، محمّد را به پیامبری و علی بن ابی طالب را به ولایت و سرپرستی پسندیدم!» سپس حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «هر کس از شما (مسلمان ها) شب را صبح کند در حالی که به خدایی خدا و ولایت علی بن ابی طالب علیه السلام راضی شود، از ترس و کیفر خدا ایمن است.» - . همان -

**[ترجمه]

«۶۹»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ يَحْيَى بْنِ مُحَمَّدٍ الْجَوَّانِيِّ عَنْ جَامِعِ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ الْعَبَّاسِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّعَالِبِيِّ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ أَحْمَدَ السَّرِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عَامِرٍ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: يَا عَلِيُّ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَهِ أَخَذْتُ بِحُجْزَهِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ أَخَذْتَ أَنْتَ بِحُجْزَتِی وَ أَخَذَ وُلْدُکَ بِحُجْزَتِکَ وَ أَخَذَ شِيعَهُ وُلْدِکَ بِحُجْزَتِهِمْ فَتَرَى أَيْنَ يُؤْمَرُ بِنَا.

قال أبو القاسم الطائی سألت أبا العباس ثعلب عن الحجزه فقال هی السبب و سألت نفطويه النحوی عن ذلک فقال هی السبب قال محمد بن أبی القاسم الطبری و هی العصمه من الله تعالی

ص: ۱۳۴

۱- ۱. و الرجل أبو هريره الدوسی علی ما هو المشهور فی أحاديثهم.

۲- ۲. بشاره المصطفی: ۱۶۲ و ۱۶۳ و أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۲۸۸ و ۲۸۹.

۳- ۳. بشاره المصطفی: ۱۶۲ و ۱۶۳ و أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۲۸۸ و ۲۸۹.

و ذمته التی لا تخفر و حبله الـذی من تمسک به لم ینقطع عنه و قـد أمر الله تعالی بالتمسک به فقال وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِیعاً یعنی بولایه علی بن أبی طالب علیه السلام و ولایه الأئمه المعصومین علیهم السلام وفقنا الله و إیاکم لطاعته و طاعه أولی الأمر و محبته و محبتهم بحق محمد و آله صلی الله علیه و علیهم (۱).

**[ترجمه]بشاره المصـطفی: حضرت رضا علیه السلام از پدرانش علیهم السلام روایت کند که حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «یا علی! چون روز قیامت شود، من به خدا پناه می برم و تو دامن من و فرزندان تو دامن تو و شیعیان فرزندانت دامن آنها را می گیرند. پس فکر می کنی ما را به کجا فرمان می دهند؟»

ابوالقاسم طایی گوید:از ابوالعباس ثعلب پرسیدم که معنی «حجزه» چیست؟گفت: «حجزه یعنی سبب و وسیله.» از نفطویه نحوی نیز سؤال کردم و او هم گفت که به معنی سبب است.

محمـد بن ابوالقـاسم طبری گویـد: حجزه به معنی مصونیت و نگهـداری است از جانب خداونـد متعال؛ تأمین خـدایی است که هیچ گاه شکسـته نشود؛ ریسـمان خداست که هر کس به آن چنگ زند، از آن جدا نشود. همان است که خداوند دسـتور داده به آن چنگ زننـد و فرموده: «وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِیعا»، {و همگی به رشـته دین خدا چنگ زنید} -. آل عمران / ۱۰۳ - و مقصود از رشـته دین خـدا، ولایت علی بن ابی طالب علیه السـلام و ائمّه معصومین علیهم السـلام است. خداوند ما و شـما را به پیروی از او و صاحبان امر (پیشوایان معصوم) و دوستی آنها موفق فرمایـد، به حق محمد صـلی الله علیه و آله و خاندان پاکش.» -. بشاره المصطفی: ۱۶۶ -

**[ترجمه]

«۷۰»

بشا، [بشاره المصـطفی] عَنِ ابْنِ شَیْخِ الطَّائِفَهِ عَنْ وَالِدِهِ عَنِ الْفَحَّامِ عَنْ عَمِّهِ عُمَرَ بْنِ یَحْیَی عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ أَبِیهِ أَحْمَدَ بْنِ عَامِرٍ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السـلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله: أَرْبَعَهٌ أَنَا لَهُمُ الشَّفِیعُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ الْمُحِبُّ لِأَهْلِ بَیْتِی وَ الْمُوَالِی لَهُمْ وَ الْمُعَادِی فِیهِمْ وَ الْقَاضِی لَهُمْ حَوَائِجَهُمْ وَ السَّاعِی لَهُمْ فِیمَا یَنُوبُهُمْ مِنْ أُمُورِهِمْ (۲).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: حضرت رضا علیه السلام از پدرانش علیهم السلام از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام روایت کند که حضـرت رسول صـلی الله علیه و آله فرمود: «چهار نفرنـد که روز قیامت من شـفیع آنهایم: دوست خانـدانم؛ آن کس که به خـاطر آنهـا، دوسـتانشان را دوسـت و دشـمنانشان را دشـمن دارد؛ برآورنـده نیازهـای اهـل بیـت من؛ و آن کس که در انجـام کارهای شخصی خاندان من کوشا باشد.» -. بشاره المصطفی: ۱۷۱ و امالی طوسی ج ۱ : ۲۸۶ -

**[ترجمه]

«۷۱»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ عَبْدِ الصَّمَدِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَسَنِ الْقَطَّانِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ رُمَیْحٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ یَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَقُولُ: إِنَّ لِلَّهِ عَمُوداً مِنْ یَاقُوتَهٍ حَمْرَاءَ مُشَبَّکَهٍ بِقَوَائِمِ الْعَرْشِ لَا یَنَالُهَا إِلَّا عَلِیٌّ وَ شِیعَتُهُ (۳).

و بهذا الإسناد عن محمد بن عبد الله السجستانی عن أحمد بن عبید الله عن إسماعیل بن بشر عن أحمد بن یعقوب: مثله (۴).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: ابن عباس نقل می کند که از حضرت رسول صلی الله علیه و آله شنیدم کهمی فرمود: «همانا خدا را عمودی است از یاقوت سرخ که به پایه های عرش متصل است و جز علی علیه السلام و شیعیان او، کسی به آن دست نیابد.»
- . بشاره المصطفی: ۱۸۶ و ۱۹۲ و ۱۸۸ و ۱۸۷ -

همین روایت از احمد بن یعقوب نقل شده است. - . همان -

**[ترجمه]

«۷۲»

بشا، [بشاره المصطفی] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ الصَّفَّارِ الْبُخَارِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ یَعْقُوبَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ حَفْصٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ حَکِیمٍ عَنْ قَصَبَهَ عَنْ سَوَّارٍ الْأَعْمَی عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِی عَوْفٍ أَبِی الْجَحَّافِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَیْرٍ عَنْ فَاطِمَهَ عَنْ أُمِّ سَلَمَهَ قَالَتْ: کَانَتْ لَیْلَتِی مِنْ رَسُولِ اللَّهِ عِنْدِی

ص: ۱۳۵

۱- ۱. بشاره المصطفی ص ۱۶۶، و الآیه فی آل عمران: ۱۰۳.

۲- ۲. بشاره المصطفی ص ۱۷۱، أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۲۸۶.

۳- ۳. المصدر ص ۱۸۶.

۴- ۴. المصدر ص ۱۹۲.

فَجَاءَتْ فَاطِمَهُ وَ تَبِعَهَا عَلِیٌّ علیهما السلام فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَبْشِرْ یَا عَلِیُّ أَنْتَ وَ أَصْحَابُکَ فِی الْجَنَّهِ أَبْشِرْ یَا عَلِیُّ أَنْتَ وَ شِیعَتُکَ فِی الْجَنَّهِ تَمَامَ الْخَبَرِ(۱).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: امّ سلمه گوید: در یکی از شب هایی که حضرت رسول صلی الله علیه و آله به خانه من بود، حضرت فاطمه علیها السلام و پشت سر او حضرت علی علیه السلام هم آمدند. آنگاه حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «یا علی! مژده باد تو را که تو و اصحاب تو، در بهشت هستید. مژده باد تو را یا علی که تو و اصحاب تو در بهشت هستید....» - . همان -

**[ترجمه]

«۷۳»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الصَّمَدِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَبِی الْحُسَیْنِ بْنِ أَبِی الطَّیِّبِ بْنِ شُعَیْبٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی الْقَاسِمِ الْقُرَشِیِّ عَنْ عِیسَی بْنِ مِهْرَانَ عَنْ مُخَوَّلِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ جَابِرٍ الْجُعْفِیِّ عَنْ عُبَیْدِ اللَّهِ بْنِ شَرِیکٍ عَنِ الْحَارِثِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ: أَتَیْتُ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلامَلِیّاً بَعْدَ هَدْأَهٍ مِنَ اللَّیْلِ فَقَالَ مَا جَاءَ بِکَ یَا أَعْوَرُ قَالَ قُلْتُ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ حُبُّکَ قَالَ اللَّهُ الَّذِی لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ أَعَادَ عَلَیَّ ذَلِکَ ثَلَاثاً وَ قَالَ أَمَا إِنَّکَ سَتَرَانِی فِی ثَلَاثِ مَوَاطِنَ حِینَ تَبْلُغُ نَفْسُکَ هَاهُنَا وَ أَشَارَ مُخَوَّلٌ إِلَی حَلْقِهِ وَ عَلَی الصِّرَاطِ وَ عِنْدَ الْحَوْضِ (۲).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: حارث گزارش کند که پاسی از شب گذشته بود که خدمت حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام رفتم. فرمود: «چه باعث شد که این وقت آمدی ای اعور؟»عرض کردم: «دوستی شما ای امیرالمؤمنین!»حضرت سه بار فرمود: «سوگند به خدا، آن کس که جز او خدایی نیست.»آنگاه فرمود: «آگاه باش که در سه جا مرا خواهی دید: وقتی جانت به گلو برسد، نزد صراط و کنار حوض.» - . همان -

**[ترجمه]

بیان

فی القاموس هدأ کمنع هدءا و هدوءا سکن و أتانا بعد هدء من اللیل و هدء و هدأه أی حین هدأ اللیل و الرجل أو الهدء أول اللیل إلی ثلثه (۳) الله مجرور علی القسم بتقدیر حرف الاستفهام.

**[ترجمه]در قاموس گوید «هدأ» بر وزن «منع»، مصدر آن «هدءا» و «هدوءا»، به معنی سکن است، یعنی آرام گرفت، و اینکه می گویند بعد از هدء یا هدء یا هداه از شب آمد، یعنی وقتی شب ساکن شد و پا از راه رفتن آرام گرفت، یا اینکه هدء ثلث اول شب را گویند. - . قاموس ۱ : ۳۳ -

«کلمه اللّه» در فرمایش حضرت مجرور است، بنا بر اینکه قسم باشد، به تقدیر حرف استفهام.

**[ترجمه]

«۷۴»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِی جَعْفَرٍ الْبَيْهَقِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ حَسْنَوَيْهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ عَنْ أَبِی عَمْرٍو الْفَرَّاءِ عَنْ دَاوُدَ بْنِ أَبِی السبیک عَنْ أَبِی هَارُونَ الْعَبْدِيِّ قَالَ: خَرَجْتُ عَامَ الْحَرَّهِ فَإِذَا جَمْعٌ مِنَ النَّاسِ فَقُلْتُ مَا هَذَا الْجَمْعُ فَقِيلَ هَذَا أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ قَالَ فَانْتَهَيْتُ إِلَيْهِ وَ قُلْتُ حَدِّثْنِی فِی عَلِيٍّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام فَقَالَ أَبُو سَعِيدٍ أَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مُنَادِياً يُنَادِی مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ دَخَلَ الْجَنَّهَ فَاسْتَقْبَلَ الْمُنَادِیَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَسَأَلَهُ أَ عَامٌّ هُوَ أَمْ خَاصٌّ قَالَ فَرَجَعَ الْمُنَادِی إِلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ قَالَ أَمَرْتَنِی أَنْ أُنَادِیَ فِی النَّاسِ وَ إِنَّ عُمَرَ اسْتَقْبَلَنِی فَقَالَ أَ عَامٌّ هُوَ أَمْ خَاصٌّ قَالَ فَضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِيَدِهِ عَلَی

ص: ۱۳۶

۱- ۱. بشاره المصطفی ص ۱۸۸.

۲- ۲. المصدر ص ۱۸۷.

۳- ۳. القاموس ج ۱ ص ۳۳.

مَنْكِبِ عَلِيٍّ عليه السلام فَقَالَ هِيَ لِهَذَا وَ شِيعَتِهِ (۱).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: ابو هارون عبدی گوید: در سال «حرّه» - . سال حره، سال دوم خلافت یزید، یعنی سال بعد از حادثه کربلاست و در آن سال به فرمان یزید، حادثه حره یعنی قتل عام مردم مدینه پیش آمد. - روزی از خانه ام بیرون آمدم و اجتماعی را دیدم. پرسیدم چه خبر است؟ گفتند: «ابو سعید خدری (از اصحاب حضرت رسول صلی الله علیه و آله) است و مردم دور او را گرفته اند.» جلو رفتم تا به او رسیدم. گفتم: «حدیثی درباره حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام برایم نقل کن.» ابو سعید گفت: «پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله کسی را فرستاد تا در میان مسلمان ها با صدای بلند بگوید: «هر کس بگویدلا اله الا اللَّه، محمد رسول اللَّه»،وارد بهشت شود. فرستاده پیغمبر بعد از انجام مأموریت، به عمر بن خطاببرخورد. عمر از او پرسید: «آنچه گفتی عمومی است یا فقط درباره افراد مخصوصی است؟» فرستاده برگشت خدمت حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سؤال عمر را عرض کرد. حضرت رسول صلی الله علیه و آله دست خود را به شانه علی علیه السلام زد و فرمود: «مخصوص این و شیعیان اوست.» - . بشاره المصطفی: ۱۸۹ -

**[ترجمه]

«۷۵»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الصَّمَدِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنِ الصَّدُوقِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ الْحَافِظِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ ثَوَابٍ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مَنْصُورٍ عَنْ كَادِحٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْبَجَلِيِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ لَهِيعَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ سَالِمِ بْنِ يَسَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: لَمَّا قَدِمَ عَلِيٌّ عليه السلام عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِفَتْحِ خَيْبَرَ قَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَوْ لَا أَنْ يَقُولَ فِيكَ طَوَائِفُ مِنْ أُمَّتِي مَا قَالَتِ النَّصَارَى لِلْمَسِيحِ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ لَقُلْتُ الْيَوْمَ فِيكَ مَقَالًا لَا تَمُرُّ بِمَلَإٍ إِلَّا أَخَذُوا التُّرَابَ مِنْ تَحْتِ رِجْلَيْكَ وَ مِنْ فَضْلِ طَهُورِكَ يَسْتَشْفُونَ بِهِ وَ لَكِنْ حَسْبُكَ أَنْ تَكُونَ مِنِّي وَ أَنَا مِنْكَ تَرِثُنِي وَ أَرِثُكَ وَ إِنَّكَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَ إِنَّكَ تُبْرِئُ ذِمَّتِي وَ تُقَاتِلُ عَلَى سُنَّتِي وَ إِنَّكَ غَداً عَلَى الْحَوْضِ خَلِيفَتِي وَ إِنَّكَ أَوَّلُ مَنْ يَرِدُ عَلَيَّ الْحَوْضَ وَ إِنَّكَ أَوَّلُ مَنْ يُكْسَى مَعِي وَ إِنَّكَ أَوَّلُ دَاخِلِ الْجَنَّةِ مِنْ أُمَّتِي وَ إِنَّ شِيعَتَكَ عَلَى مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ مُضِيئَةً وُجُوهُهُمْ حَوْلِي أَشْفَعُ لَهُمْ وَ يَكُونُوا غَداً فِي الْجَنَّةِ جِيرَانِي وَ إِنَّ حَرْبَكَ حَرْبِي وَ سِلْمَكَ سِلْمِي وَ إِنَّ سِرَّكَ سِرِّي وَ عَلَانِيَتَكَ عَلَانِيَتِي وَ إِنَّ سَرِيرَةَ صَدْرِكَ كَسَرِيرَتِي وَ إِنَّ وُلْدَكَ وُلْدِي وَ إِنَّكَ تُنْجِزُ عِدَاتِي وَ إِنَّ الْحَقَّ مَعَكَ وَ عَلَى لِسَانِكَ وَ قَلْبِكَ وَ بَيْنَ عَيْنَيْكَ وَ الْإِيمَانَ مُخَالِطٌ لَحْمَكَ وَ دَمَكَ كَمَا خَالَطَ لَحْمِي وَ دَمِي وَ إِنَّهُ لَنْ يَرِدَ عَلَيَّ الْحَوْضَ مُبْغِضٌ لَكَ وَ لَنْ يَغِيبَ عَنْكَ مُحِبٌّ لَكَ حَتَّى يَرِدَ الْحَوْضَ مَعَكَ فَخَرَّ سَاجِداً وَ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْعَمَ عَلَيَّ بِالْإِسْلَامِ وَ عَلَّمَنِي الْقُرْآنَ وَ حَبَّبَنِي إِلَى خَيْرِ الْبَرِيَّةِ خَاتَمِ النَّبِيِّينَ وَ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ إِحْسَاناً مِنْهُ وَ فَضْلًا عَلَيَّ فَقَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله لَوْ لَا أَنْتَ لَمْ يُعْرَفِ الْمُؤْمِنُونَ بَعْدِي (۲).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: جابر بن عبداللَّه گزارش کند که وقتی حضرت علی علیه السلام خیبر را فتح کرد و نزد حضرت رسول صلی الله علیه و آله برگشت، حضرت فرمود: «اگر نه این بود که مردمی از امّت من،آنچه را که نصارادرباره حضرت مسیح گفتنددرباره تو بگویند، هر آینه امروز جمله ای را در شأن تو می گفتم که بعد از این، به هر جمعیتی برخورد کنی،

خاک زیر پایت و زیادی آب وضویت را برای معالجه و شفای امراض بگیرند. ولی همین قدر تو را بس است که تو از منی و من از تو؛ تو از من ارث می بری و من از تو؛ و تو نسبت به من، چون هارونی نسبت به موسی، با این فرق که بعد از من پیامبری نیست.

تو آنچه من بر عهده گرفته ام ادا می کنی؛تو برای حفظ روش و سنّت من می جنگی؛تو فردا کنار حوض جانشین منی؛ تو اولین کسی باشی که کنار حوض بر من وارد شوی؛ تو اول کسی هستی که با من لباس بپوشی؛ و تو اولین فرد از امّت من هستی که داخل بهشت شوی. همانا شیعیان تو بر کرسی هایی از نور و با صورت های نورانی در گرد من جمع شوند. من آنها را شفاعت می کنم و فردا در بهشت، همسایگان من هستند. راستی که جنگ با تو، مبارزه با من؛ صلح با تو، آشتی با من؛ نهانِ تو، نهان من؛ آشکارِ تو، آشکار من؛ نهادِ سینه ات چون نهادِ سینه من؛ و فرزندانت فرزندان من است. تو هستی که وعده های مرا انجام می دهی و راستی که حق با تو و بر زبان و دل تو و بین دو دیده توست، و ایمان (به خدا و حقیقت) با گوشت و خون تو آمیخته شده، همچنان که با گوشت و خون من آمیخته است و البته دشمن تو هرگز کنار حوض بر من وارد نشود و دوست تو از نظر تو پنهان نباشد تا با تو بر حوض وارد شود.»

در این هنگام علی علیه السلام سر به سجده گذاشت و فرمود: «حمد خدایی را که نعمت دین اسلام را به من ارزانی فرمود، مرا قرآن تعلیم داد و مرا محبوبِ بهترینِ مردمان، آخرین پیامبر و سرور انبیا قرار داد. اینها همه از احسان خدا و بزرگواری او بر من است.» پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «اگر تو نبودی، بعد از منمؤمنین شناخته نمی شدند.» - . بشاره المصطفی ۱۹۰ -

**[ترجمه]

«۷۶»

جع، [جامع الأخبار] قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: مَنْ مَاتَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ مَاتَ شَهِيداً أَلَا وَ

ص: ۱۳۷

۱- ۱. المصدر ص ۱۸۹.

۲- ۲. المصدر ص ۱۹۰.

مَنْ مَاتَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ مَاتَ مَغْفُوراً لَهُ أَلَا وَ مَنْ مَاتَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ مَاتَ تَائِباً أَلَا وَ مَنْ مَاتَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ مَاتَ مُؤْمِناً مُسْتَكْمِلَ الْإِيمَانِ أَلَا وَ مَنْ مَاتَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ بَشَّرَهُ مَلَكُ الْمَوْتِ بِالْجَنَّهِ ثُمَّ مُنْكَرٌ وَ نَكِيرٌ أَلَا وَ مَنْ مَاتَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ فُتِحَ لَهُ فِي قَبْرِهِ بَابَانِ إِلَى الْجَنَّهِ أَلَا وَ مَنْ مَاتَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ جَعَلَ اللَّهُ قَبْرَهُ قَرَارَ مَلَائِكَهِ الرَّحْمَهِ أَلَا وَ مَنْ مَاتَ عَلَى حُبِّ آلِ مُحَمَّدٍ مَاتَ عَلَى السُّنَّهِ وَ الْجَمَاعَهِ أَلَا وَ مَنْ مَاتَ عَلَى بُغْضِ آلِ مُحَمَّدٍ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَهِ مَكْتُوباً بَيْنَ عَيْنَيْهِ آيِسٌ مِنْ رَحْمَهِ اللَّهِ أَلَا وَ مَنْ مَاتَ عَلَى بُغْضِ آلِ مُحَمَّدٍ مَاتَ كَافِراً أَلَا وَ مَنْ مَاتَ عَلَى بُغْضِ آلِ مُحَمَّدٍ لَمْ يَشَمَّ رَائِحَهَ الْجَنَّهِ(۱).

**[ترجمه]جامع الاخبار: حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «هر کس به دوستی آل محمد صلی الله علیه و آله بمیرد شهید است. بدان هر کس به دوستی آل محمد صلی الله علیه و آله بمیرد، آمرزیده است. بدان هر کس به دوستی آل محمد صلی الله علیه و آله بمیرد، با توبه مرده است؛ هر کس به دوستی آل محمّد صلی الله علیه و آله بمیرد، ایمانش کامل است؛ هر کس بر دوستی آل محمد صلی الله علیه و آله بمیرد، فرشته مرگ او را نوید بهشت دهد، سپس نکیر و منکر نیز نویدش دهند. و نیز بدان هر کس بر دوستی آل محمّد صلی الله علیه و آله بمیرد، در قبرش دو در به سوی بهشت گشوده شود؛ هر کس بر دوستی آل محمّد صلی الله علیه و آله بمیرد، قبرش پایگاه فرشتگان رحمت شود؛ هر کس به دوستی آل محمّد صلی الله علیه و آله بمیرد، بر روش پیغمبر و اجتماع مسلمین مرده است؛ و هر کس بر دشمنی آل محمّد صلی الله علیه و آله بمیرد، روز قیامت بیاید، در حالی که بین دو چشمش نوشته شده «محروم از رحمت خدا.» بدان هر کس بر دشمنی آل محمّد صلی الله علیه و آله بمیرد، کافر است و هر کس به دشمنی آل محمّد صلی الله علیه و آله بمیرد، بوی بهشت را نشنود.» - . جامع الاخبار: ۱۹۳ -

**[ترجمه]

«۷۷»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الصَّمَدِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبَّادٍ الرَّازِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْمَدَائِنِيِّ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ زَيْنِ الْعَابِدِينَ: أَنَّهُ أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ أَخْبِرْنِي بِحَدِيثٍ فِيكُمْ خَاصَّهً قَالَ نَعَمْ نَحْنُ خُزَّانُ عِلْمِ اللَّهِ وَ وَرَثَهُ وَحْيِ اللَّهِ وَ حَمَلَهُ كِتَابِ اللَّهِ طَاعَتُنَا فَرِيضَهٌ وَ حُبُّنَا إِيمَانٌ وَ بُغْضُنَا نِفَاقٌ مُحِبُّونَا فِي الْجَنَّهِ وَ مُبْغِضُونَا فِي النَّارِ خُلِقْنَا وَ رَبِّ الْكَعْبَهِ مِنْ طِينَهٍ عَذْبٍ لَمْ يُخْلَقْ مِنْهَا سِوَانَا وَ خُلِقَ مُحِبُّونَا مِنْ طِينٍ أَسْفَلَ فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَهِ أُلْحِقَتِ السُّفْلَى بِالْعُلْيَا فَأَيْنَ تَرَى اللَّهَ يَفْعَلُ بِنَبِيِّهِ وَ أَيْنَ تَرَى نَبِيَّهُ يَفْعَلُ بِوُلْدِهِ وَ أَيْنَ تَرَى وُلْدَهُ يَفْعَلُونَ بِمُحِبِّيهِمْ وَ شِيعَتِهِمْ كُلٌّ إِلَى جِنَانِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (۲).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: جابر بن عبداللّه از حضرت باقر علیه السلام از حضرت زین العابدین علیه السلام نقل می کند که مردی حضور آن جناب آمد و عرض کرد : «از احادیثی که مخصوص به شماست و تنها درباره شماست برایم بفرما.» فرمود: «خوب ماییم خزینه داران علم خدا، وارثان وحی خدا و دارندگان کتاب خدا. اطاعت از ما واجب است، دوستی ما ایمان است و دشمنی ما نفاق. دوستان ما در بهشتند و دشمنان ما در دوزخ. به پروردگار کعبه سوگند که ما از سرشت شیرینی آفریده شدیم که غیر از ما از آن آفریده نشدند و دوستان ما از سرشت پایین تر از مایند. و روز قیامت که شود، قسمت زیرین به بالا پیوندد (یعنی دوستان ما که از سرشت پایین آفریده شدند، به ما بپیوندند) پس به نظر تو خدا با پیامبرش چه می کند؟ و به نظر

تو پیامبر با فرزندانش و فرزندان پیامبر با دوستان و شیعیان خود چه می کنند؟ تمام به سوی بهشت های پروردگار جهانیان.» - . بشاره المصطفی: ۱۹۲ - .

**[ترجمه]

«۷۸»

بشا، [بشاره المصطفی] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَيْضِ الغانی عَنْ هِشَامِ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ خَالِدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَيُّوبَ السِّجِسْتَانِيِّ عَنْ أَبِی قِلَابَهَ قَالَ: سَأَلْتُ أُمَّ سَلَمَهَ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهَا عَنْ شِیعَهِ عَلِیٍّ علیه السلام فَقَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَقُولُ شِيعَهُ عَلِیٍّ هُمُ الْفَائِزُونَ يَوْمَ الْقِيَامَهِ(۳).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: ابو قلابه گوید: از ام سلمه درباره شیعیان حضرت علی علیه السلام سؤال کردم. گفت: «از پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله شنیدم که می فرمود: «شیعیان علی علیه السلام همان افراد پیروز و موفق روز قیامت هستند.» - . همان: ۱۹۷ و ۱۹۹ -

**[ترجمه]

«۷۹»

بشا، [بشاره المصطفی] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ عَبْدِ الصَّمَدِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى الْأَوْدِيِّ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبَانٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ حُرَيْثٍ عَنْ

۱- ۱. جامع الأخبار ص ۱۹۳.

۲- ۲. بشاره المصطفی ص ۱۹۲.

۳- ۳. المصدر ص ۱۹۷.

دَاوُدَ بْنِ السَّلِيلِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي سَبْعُونَ أَلْفاً لَا حِسَابَ عَلَيْهِمْ وَ لَا عَذَابَ ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَى عَلِيٍّ علیه السلام فَقَالَ هُمْ شِيعَتُكَ وَ أَنْتَ إِمَامُهُمْ (۱).

فض، [کتاب الروضه] یل، [الفضائل لابن شاذان] عن ابن عباس عنه صلی الله علیه و آله: مثله.

**[ترجمه]بشاره المصطفی: انس بن مالک گوید: حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «از امّت من هفتاد هزار نفر بی حساب و بدون عذاب وارد بهشت می شوند.»سپس رو به علی علیه السلام کرد و فرمود: «آنها شیعیان تواند و تو پیشوای آنهایی.» - . همان -

مثل این روایت در کتاب روضه و فضائل از ابن عباس نقل شده است.

**[ترجمه]

«۸۰»

بشا، [بشاره المصطفی] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ ضُرَيْسٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ نَصْرِ بْنِ مُزَاحِمٍ وَ ابْنِ أَبِي حَمَّادٍ عَنْ أَبِي دَاوُدَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَرِيكٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: أَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ وَ عُمَرُ وَ الزُّبَيْرُ وَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ جَلَسُوا بِفِنَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَخَرَجَ إِلَيْهِمُ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله فَجَلَسَ إِلَيْهِمْ فَانْقَطَعَ شِسْعُهُ فَرَمَى بِنَعْلِهِ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام ثُمَّ قَالَ إِنَّ عَنْ يَمِينِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَوْ عَنْ يَمِينِ الْعَرْشِ قَوْماً مِنَّا عَلَى مَنَابِرَ مِنْ نُورٍ وُجُوهُهُمْ مِنْ نُورٍ وَ ثِيَابُهُمْ مِنْ نُورٍ تَغْشَى وُجُوهُهُمْ أَبْصَارَ النَّاظِرِينَ دُونَهُمْ قَالَ أَبُو بَكْرٍ مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَسَكَتَ فَقَالَ الزُّبَيْرُ مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَسَكَتَ فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَسَكَتَ فَقَالَ عَلِيٌّ علیه السلام مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ هُمْ قَوْمٌ تَحَابُّوا بِرَوْحِ اللَّهِ عَلَى غَيْرِ أَنْسَابٍ وَ لَا أَمْوَالٍ أُولَئِكَ شِيعَتُكَ وَ أَنْتَ إِمَامُهُمْ يَا عَلِيُّ (۲).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: عبداللّه بن شریک از حضرت باقر علیه السلام روایت کند که فرمود: «ابوبکر، عمر، زبیر و عبدالرحمن بن عوف در صحن خانه حضرت رسول صلی الله علیه و آله نشسته بودند. حضرت رسول صلی الله علیه و آله هم (از حجره خویش)بیرون آمد و در جمع آنها نشست. ناگاه بند کفش آن جناب کنده شد. حضرت کفش خود را به سوی علی بن ابی طالب علیه السلام افکند و فرمود: «همانا از جانب راست خداوند عزوجل یا از جانب راست عرش، مردمی از ما بر کرسی هایی از نور هستند که صورت هاشان از نور و لباس هایشان از نور است و نور آنها، چشم های بینندگان از غیر آنها را پر کند.»ابوبکر پرسید: «آنها چه کسانی هستند یا رسول اللّه؟» حضرت سکوت فرمود. زبیر پرسید: «یا رسول اللّه! آنها چه کسانی هستند؟» حضرت باز هم سکوت فرمود. عبدالرّحمن پرسید، باز هم چیزی نفرمود. تا اینکه حضرت علی علیه السلام سؤال کرد و این بار فرمود: «آنها کسانی هستند که به رحمت خدا با هم دوستی کنند و دوستی شان بر پایه نژاد و مال نباشد. یا علی! آنها شیعیان تواند و تو پیشوای آنهایی.» - . بشاره المصطفی: ۲۰۰ -

**[ترجمه]

بیان

بروح الله أی برحمته أو بدینه و علمه أو بخلفائه و الحاصل أن حبهم لله لا للأحساب و الأموال و الأنساب و سائر الأمور الدنیویه.

**[ترجمه]کلمه «بروح اللَّه» در متن، یعنی به رحمت خدا یا دین او یا دانش او یا جانشینان او. خلاصه اینکه دوستی آنها برای خداست، نه برای مال و حسب و نسب و سایر امور دنیایی.

**[ترجمه]

«۸۱»

بشا، [بشاره المصطفی] بِالْإِسْنَادِ إِلَی الصَّدُوقِ عَنِ الدَّقَّاقِ عَنِ ابْنِ زَکَرِیَّا عَنِ ابْنِ حَبِیبٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ عَاصِمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ حَدَّثَنِی سَلْمَانُ الْخَیْرُ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ: یَا أَبَا الْحَسَنِ قَلَّ مَا أَقْبَلْتَ أَنْتَ وَ أَنَا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِلَّا قَالَ

ص: ۱۳۹

۱- ۱. المصدر ص ۱۹۹.

۲- ۲. المصدر ص ۲۰۰.

يَا سَلْمَانُ هَذَا وَ حِزْبُهُ هُمُ الْمُفْلِحُونَ يَوْمَ الْقِيَامَهِ(۱).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: حضرت علی علیه السلام فرمود: «سلمان الخیر (یعنی سلمان که تمام وجود او خیر است) که رضوان خدا بر او باد، از پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله مرا حدیث کرد و گفت: «ای ابوالحسن!کمتر موردی بود که تو بیایی و من در حضور حضرت رسول صلی الله علیه و آله باشم و حضرت نفرماید: «ای سلمان! این و حزب او، در روز قیامت رستگارند.» - . بشاره المصطفی: ۲۱۹ -

**[ترجمه]

«۸۲»

کنز، [کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره] بِحَذْفِ الْإِسْنَادِ مَرْفُوعاً عَنْ مَوْلَانَا عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ صلوات الله علیهم قَالَ: الْمُؤْمِنُ عَلَى أَيِّ حَالٍ مَاتَ وَ فِي أَيِّ سَاعَهٍ قُبِضَ فَهُوَ شَهِيدٌ وَ لَقَدْ سَمِعْتُ حَبِيبِي رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَقُولُ إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا خَرَجَ مِنَ الدُّنْيَا وَ عَلَيْهِ مِثْلُ ذُنُوبِ أَهْلِ الْأَرْضِ لَكَانَ الْمَوْتُ كَفَّارَهً لِتِلْكَ الذُّنُوبِ ثُمَّ قَالَ علیه السلام مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ بِالْإِخْلَاصِ فَهُوَ بَرِي ءٌ مِنَ الشِّرْكِ وَ مَنْ خَرَجَ مِنَ الدُّنْيَا لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئاً دَخَلَ الْجَنَّهَ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَهَ إِنَّ اللَّهَ لا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَ يَغْفِرُ ما دُونَ ذلِكَ لِمَنْ يَشاءُ(۲) وَ هُمْ شِيعَتُكَ وَ مُحِبُّوكَ يَا عَلِيُّ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا لِشِيعَتِي فَقَالَ إِي وَ رَبِّي لِشِيعَتِكَ وَ مُحِبِّيكَ خَاصَّهً وَ إِنَّهُمْ لَيَخْرُجُونَ مِنْ قُبُورِهِمْ وَ هُمْ يَقُولُونَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ عَلِيٌّ وَلِيُّ اللَّهِ فَيُؤْتَوْنَ بِحُلَلٍ خُضْرٍ مِنَ الْجَنَّهِ وَ أَكَالِيلَ مِنَ الْجَنَّهِ وَ تِيجَانٍ مِنَ الْجَنَّهِ وَ يُلْبَسُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ حُلَّهً خَضْرَاءَ وَ تَاجَ الْمُلْكِ وَ إِكْلِيلَ الْكَرَامَهِ وَ يَرْكَبُونَ النَّجَائِبَ فَتَطِيرُ بِهِمْ إِلَى الْجَنَّهِ لا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَ تَتَلَقّاهُمُ الْمَلائِكَهُ هذا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ (۳).

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد: حضرت سجّاد علیه السلام از پدرش علیه السلام از جدش امیرالمؤمنین علیه السلام نقل فرمود که: «مؤمن در هر حال و هر ساعتی جانش گرفته شود، شهید است. همانا از دوستم رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می فرمود: «راستی مؤمن هر گاه از دنیا رود و همچون گناهان اهل زمین را داشته باشد، مرگ کفّاره این گناهان است.» سپس فرمود: «هر کس از روی خلوص «لا اله الّا اللّه» گوید، از شرک دور است و هر کس از دنیا بیرون رود و چیزی به خدا شرک نورزد، وارد بهشت شود.» سپس این آیه را تلاوت فرمود: «إِنَّ اللَّهَ لا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَ يَغْفِرُ ما دُونَ ذلِكَ لِمَنْ يَشاءُ»، {محقق است که خدا هر کس را که به او شرک آورد نخواهد بخشید و سوای شرک، هر که را خواهد می بخشد.} - . نساء / ۴۸ - و آنها شیعیان و دوستان تو هستند یا علی!»عرض کردم: «یا رسول اللّه صلی الله علیه و آله این برای شیعیان من است؟» فرمود: «آری، به پروردگارم سوگند تنها برای شیعیان و دوستان توست. آنها در حال گفتن «لا اله الّا اللّه، محمّد رسول اللّه، علیّ ولیّ اللّه» از قبرهای خویش بیرون می آیند. برای آنان خلعت های سبز و افسرها و تاج های بهشتی آورند. هر کدام از آنها یک خلعت سبز پوشد، تاج حکومت بر سر نهد، افسر کرامت گیرد و بر مرکب های نجیب سوار شوند که آنها را به سوی بهشت پرواز دهند، (سپس این آیه را قرائت فرمود:) «لا يَحْزُنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَ تَتَلَقّاهُمُ الْمَلائِكَهُ هذا يَوْمُكُمُ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُون» - . انبیاء / ۱۰۳ - ، {هیچ گاه فزع اکبر و هنگامه بزرگ قیامت آنها را محزون نخواهد ساخت و با آنان فرشتگان (رحمت)

ملاقات کنند (و گویند) این است آن روز (سعادت) شما که در دنیا به شما وعده می دادند.} - . کنز جامع الفوائد -

**[ترجمه]

«۸۳»

نبه، [تنبیه الخاطر]: کَتَبَ أَحْمَدُ بْنُ حَمَّادٍ أَبُو مَحْمُودٍ إِلَی أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام کِتَاباً طَوِیلًا فَأَجَابَهُ فِی بَعْضِ کِتَابِهِ أَمَّا الدُّنْیَا فَنَحْنُ فِیهِ مُفْتَرِقُونَ فِی الْبِلَادِ وَ لَکِنَّ مَنْ هَوَی هَوَی صَاحِبَهُ وَ دَانَ بِدِینِهِ فَهُوَ مَعَهُ وَ إِنْ کَانَ نَائِیاً عَنْهُ وَ أَمَّا الْآخِرَهُ فَهِیَ دَارُ الْقَرَارِ.

**[ترجمه]تنبیه الخاطر: احمد بن حمّاد ابو محمود نامه مفصّلی به حضرت باقر علیه السلام نوشت.آن حضرت در ضمن جواب نامه او، چنین پاسخ فرمود: «امّا دنیا، ما در دنیا در شهرهای مختلف متفرق و از هم دوریم، ولی هر کس خواسته رفیقش رابخواهد و به دین اومتدین شود، با اوست اگرچه از او دور باشد، امّا آخرت سرای ماندن و آرامش است.» - . تنبیه الخاطر ۱ : ۱۷ -

**[ترجمه]

«۸۴»

کنز، [کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره] رَوَی عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَرِیکٍ الْعَامِرِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله

۱- ۱. المصدر ص ۲۱۹.

۲- ۲. النساء: ۴۸.

۳- ۳. الأنبیاء: ۱۰۳.

لِعَلِيٍّ علیه السلام يَا عَلِيُّ يَخْرُجُ يَوْمَ الْقِيَامَهِ قَوْمٌ مِنْ قُبُورِهِمْ بَيَاضُ وُجُوهِهِمْ كَبَيَاضِ الثَّلْجِ عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ بَيَاضُهَا كَبَيَاضِ اللَّبَنِ عَلَيْهِمْ نِعَالُ الذَّهَبِ شِرَاكُهَا مِنَ اللُّؤْلُؤِ يَتَلَأْلَأُ فَيُؤْتَوْنَ بِنُوقٍ مِنْ نُورٍ عَلَيْهَا رَحَائِلُ الذَّهَبِ مُكَلَّلَهً بِالدُّرِّ وَ الْيَاقُوتِ فَيَرْكَبُونَ عَلَيْهَا حَتَّى يَنْتَهُوا إِلَى عَرْشِ الرَّحْمَنِ وَ النَّاسُ فِي الْحِسَابِ يَهْتَمُّونَ وَ يَغْتَمُّونَ وَ هَؤُلَاءِ يَأْكُلُونَ وَ يَشْرَبُونَ فَرِحُونَ فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام مَنْ هَؤُلَاءِ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ هُمْ شِيعَتُكَ وَ أَنْتَ إِمَامُهُمْ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمنِ وَفْداً عَلَى الرَّحَائِلِ وَ نَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلى جَهَنَّمَ وِرْداً(۱) وَ هُمْ أَعْدَاؤُكَ يُسَاقُونَ إِلَى النَّارِ بِلَا حِسَابٍ.

**[ترجمه]جوهری گوید«رحاله» زین است که از پوست حیوانات می سازند و چوب در آن به کار برده نشده است. از این زین برای سرعت زیاد استفاده می شود و جمع آن «رحائل» است.

**[ترجمه]

توضیح

قال الجوهری الرحاله سرج من جلود لیس فیه خشب کانوا یتخذونه للرکض الشدید و الجمع الرحائل.

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد: عبداللَّه بن سنان از حضرت صادق علیه السلام روایت کند که حضرت رسول صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام فرمود: «یا علی! روز قیامت جمعی از قبرهای خود بیرون آینـد با صورت های سفید همچون برف و لباس های سفید همچون شیر؛ آنها کفش هایی از طلا به پا دارند که بندهای آن از لؤلؤ است و می درخشد، و ناقه هایی از نور برای آنها می آورند، با زین هایی از طلا که نگین هایی از درّ و یاقوت دارد. آنهابر آن ناقه ها سوار شونـد تا به عرش خدا رسند. مردم مشغول بازخواست و محاکمه هستند و غمگین و افسرده اند، امّا این عده می خورند و می نوشند و خوشحال و مسرورند.»امیرالمؤمنین علیه السلام عرض کرد: «یا رسول اللَّه! اینها چه کسانی هستند؟» فرمود آنها شیعیان تواند و تو پیشوای آنانی و این فرموده خدای عزوجل است: «يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمنِ وَفْداً» عَلَى الرَّحَائِلِ وَ «نَسُوقُ الْمُجْرِمِينَ إِلى جَهَنَّمَ وِرْداً»، {یاد آر روزی را که متقیان را به سوی خدای مهربان به اجتماع محشور گردانیم} بر سر زین ها {و بدکاران را به آتش دوزخ درافکنیم} - . مریم / ۸۵ - ۸۶ - و آنها دشمنان تو هستند که بی حساب به سوی دوزخ کشیده می شوند.» - . کنز جامع الفوائد -

**[ترجمه]

«۸۵»

مَجْمَعُ الْبَيَانِ، عَنِ الْعَيَّاشِيِّ بِالْإِسْنَادِ عَنْ مِنْهَالٍ الْقَصَّابِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام ادْعُ اللَّهَ أَنْ يَرْزُقَنِيَ الشَّهَادَهَ فَقَالَ الْمُؤْمِنُ شَهِيدٌ ثُمَّ تَلَا وَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَ رُسُلِهِ أُولئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ وَ الشُّهَداءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَ نُورُهُمْ.

رُوِيَ أَيْضاً عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِيرَهِ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَ الْعَارِفُ مِنْكُمْ هَذَا الْأَمْرَ الْمُنْتَظِرُ لَهُ الْمُحْتَسِبُ فِيهِ الْخَيْرَ كَمَنْ جَاهَدَ وَ اللَّهِ مَعَ قَائِمِ آلِ مُحَمَّدٍ بِسَيْفِهِ ثُمَّ قَالَ بَلْ وَ اللَّهِ كَمَنْ جَاهَدَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِسَيْفِهِ ثُمَّ قَالَ

الثَّالِثَهَ بَلْ وَ اللَّهِ کَمَنِ اسْتُشْهِدَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فِی فُسْطَاطِهِ وَ فِیکُمْ آیَهٌ فِی کِتَابِ اللَّهِ قُلْتُ وَ أَیُّ آیَهٍ جُعِلْتُ فِدَاکَ قَالَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَی وَ الَّذِینَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَ رُسُلِهِ أُولئِکَ هُمُ الصِّدِّیقُونَ وَ الشُّهَداءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَ نُورُهُمْ ثُمَّ قَالَ صِرْتُمْ وَ اللَّهِ صَادِقِینَ شُهَدَاءَ عِنْدَ رَبِّکُمْ (۲).

**[ترجمه]مجمع البیان: منهال قصّاب روایت کند که به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: «دعا کن خداوند شهادت را نصیب من فرماید.» فرمود: «مؤمن شهید است.» سپس این آیه را تلاوت فرمود: «وَ الَّذِینَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَ رُسُلِهِ أُولئِکَ هُمُ الصِّدِّیقُونَ وَ الشُّهَداءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَ نُورُهُمْ.»، {و آنان که به خدا و رسولانش ایمان آورده اند، آنها به حقیقت راستگویان عالمند و برایشان نزد خدا اجر شهیدان است، پاداش اعمال و نور ایمانشان را (در بهشت) می یابند} - . حدید / ۱۹ -

حارث بن مغیره نیز گوید: خدمت حضرت باقر علیه السلام بودیم. حضرت فرمود: «آن کس از شما که این امر (تشیّع) را بشناسد، منتظر (فرج) او باشد و در این مسیر کار خیر کند، به خدا همچون کسی است که همراه قائم آل محمّد صلی الله علیه و آله با شمشیرش مبارزه کند.» سپس فرمود: «بلکه به خدا مثل کسی است که همراه پیامبر خدا صلی الله علیه و آله با شمشیرش بجنگد.» سپس برای بار سوم فرمود: «بلکه به خدا مانند کسی است که با رسول خدا صلی الله علیه و آله در چادر و خیمه آن حضرت باشد، و درباره شما آیه ای است در قرآن.»عرض کردم: «قربانت گردم! کدام آیه است؟»این گفتار خداوند متعال را نقل تلاوت فرمود: {و آنان که به خدا و رسولانش ایمان آوردند، به حقیقت راستگویان عالمند و برایشان نزد خدا اجر شهیدان است پاداش اعمال و نور ایمانشان را (در بهشت) می یابند.} آنگاه فرمود: «به خدا قسم شمایید راستگویان و شهیدان نزد پروردگارتان.» - . مجمع البیان ۹ : ۲۳۸ -

**[ترجمه]

«۸۶»

کنز، [کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره] رَوَی صَاحِبُ کِتَابِ الْبِشَارَاتِ مَرْفُوعاً إِلَی الْحُسَیْنِ بْنِ أَبِی حَمْزَهَ عَنْ أَبِیهِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاکَ قَدْ کَبِرَ سِنِّی وَ دَقَّ عَظْمِی وَ

۱- ۱. مریم: ۸۵- ۸۶.

۲- ۲. مجمع البیان ج ۹ ص ۲۳۸. و الآیه فی سوره الحدید: ۱۹.

اقْتَرَبَ أَجَلِي وَ قَدْ خِفْتُ أَنْ يُدْرِكَنِي قَبْلَ هَذَا الْأَمْرِ الْمَوْتُ قَالَ فَقَالَ لِي يَا أَبَا حَمْزَهَ أَ وَ مَا تَرَى الشَّهِيدَ إِلَّا أَنْ قُتِلَ قُلْتُ نَعَمْ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَقَالَ لِي يَا أَبَا حَمْزَهَ مَنْ آمَنَ بِنَا وَ صَدَّقَ حَدِيثَنَا وَ انْتَظَرَ أَمْرَنَا كَانَ كَمَنْ قُتِلَ تَحْتَ رَايَهِ الْقَائِمِ بَلْ وَ اللَّهِ تَحْتَ رَايَهِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله.

وَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: قَالَ لِيَ الصَّادِقُ علیه السلام يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ الْمَيِّتَ عَلَى هَذَا الْأَمْرِ شَهِيدٌ قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ إِنْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ قَالَ وَ إِنْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ فَإِنَّهُ حَيٌّ يُرْزَقُ.

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد: حسین بن ابی حمزه از پدرش نقل می کند که به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: «فدایت شوم! سنّم زیاد و استخوانم سست و مرگم نزدیک شده. می ترسم قبل از امر (فرج) بمیرم.» فرمود: «ای ابو حمزه!مگر شهید را کسی جز کشته شده (در راه خدا) نمی دانی؟»عرض کردم: «آری، درست است قربانت گردم!» فرمود: «ای ابو حمزه! هر کس به ما ایمان آورد، گفتار ما را تصدیق کند و منتظر امر (فرج) ما باشد، مثل کسی است که زیر پرچم قائم علیه السلام کشته شده، بلکه به خدا زیر پرچم رسول خدا صلی الله علیه و آله .»

ابو بصیر گوید: حضرت صادق علیه السلام به من فرمود: «ای ابو محمّد! آن کس که بر این امر (تشیّع) بمیرد، شهید است.»عرض کردم: «فدایت شوم! اگر چه در بستر بمیرد؟» فرمود: «اگر چه در بستر بمیرد، و محققا او زنده است (بعد از مرگ، و همچون شهیدان) روزی می خورد.» - . کنز جامع الفوائد -

**[ترجمه]

«۸۷»

کنز، [کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره] رُوِيَ مَرْفُوعاً عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: خَلَقَ اللَّهُ مِنْ نُورِ وَجْهِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يَسْتَغْفِرُونَ لَهُ وَ لِمُحِبِّيهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَهِ.

وَ رَوَى أَبُو نُعَيْمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمَيْدٍ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عِيسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ قَالَ سَلْمَانُ الْفَارِسِيُّ: يَا أَبَا الْحَسَنِ مَا طَلَعْتَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِلَّا وَ ضَرَبَ بَيْنَ كَتِفَيَّ وَ قَالَ يَا سَلْمَانُ هَذَا وَ حِزْبُهُ هُمُ الْمُفْلِحُونَ.

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد: انس بن مالک گوید: حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «خداوند از نور صورت علی بن ابی طالب علیه السلام هفتاد هزار فرشته آفریده که تا روز قیامت برای او و دوستانش طلب آمرزش می کنند.»حضرت علی علیه السلام نقل کند که سلمان فارسی گفت: «ای ابوالحسن! هیچ گاه بر رسول خدا وارد نشدی مگر اینکه آن حضرت، با دست مبارک خویش بین دو شانه من زد و فرمود: «ای سلمان! این و حزب او رستگارند.» - . کنز جامع الفوائد -

**[ترجمه]

«۸۸»

ختص، [الإختصاص] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ حَبِيبٍ السِّجِسْتَانِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَأُعَذِّبَنَّ كُلَّ رَعِيَّةٍ فِي الْإِسْلَامِ أَطَاعَتْ كُلَّ إِمَامٍ لَيْسَ مِنَ اللَّهِ وَ إِنْ كَانَتِ الرَّعِيَّةُ بَارَّةً تَقِيَّةً وَ لَأَعْفُوَنَّ عَنْ كُلِّ رَعِيَّةٍ أَطَاعَتْ كُلَّ إِمَامٍ عَادِلٍ مِنَ اللَّهِ وَ إِنْ كَانَتِ الرَّعِيَّةُ ظَالِمَةً مُسِيئَةً(۱).

**[ترجمه]اختصاص: حبیب سجستانی از حضرت باقر علیه السلام روایت کند که: «خداوند تبارک و تعالی فرماید: «هر آینه آزار می کنم هر رعیّتی را در اسلام که اطاعت کند از پیشوایی که از جانب خدا نباشد، اگرچه آن فرد رعیّت، خوب و پرهیزگار باشد، و هر آینه گذشت می کنم از هر رعیّتی که پیروی کند از پیشوای دادگری که از جانب خداست، اگرچه آن رعیّت ستمگر و بد باشد.» - . اختصاص ۲۵۹ -

**[ترجمه]

أقول

رواه الصدوق فی کتاب فضائل الشیعه بإسناده عن السجستانی و فیه دانت لولایه کل إمام فی الموضعین (۲).

**[ترجمه]همین روایت را مرحوم صدوق در کتاب فضائل الشیعه از سجستانی نقل می کند، با اینفرق که آنجا به جای جمله «اطاعت کل امام» در هر دو جا، جمله «دانت لولایه کل امام» نوشته شده. - . فضائل شیعه: ۱۴۴ -

**[ترجمه]

«۸۹»

وَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ الثُّمَالِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: أَنْتُمْ أَهْلُ تَحِيَّةِ

ص: ۱۴۲

۱- ۱. الاختصاص ص ۲۵۹.

۲- ۲. فضائل الشیعه ص ۱۴۴، و هكذا الأحادیث الآتیه.

اللَّهِ وَ سَلَامِهِ وَ أَنْتُمْ أَهْلُ أَثْرَهِ اللَّهِ بِرَحْمَتِهِ وَ أَهْلُ تَوْفِيقِ اللَّهِ وَ عِصْمَتِهِ وَ أَهْلُ دَعْوَهِ اللَّهِ بِطَاعَتِهِ لَا حِسَابٌ عَلَيْكُمْ وَ لَا خَوْفٌ وَ لَا حُزْنٌ.

قَالَ أَبُو حَمْزَهَ وَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ رُفِعَ الْقَلَمُ عَنِ الشِّيعَهِ بِعِصْمَهِ اللَّهِ وَ وَلَايَتِهِ قَالَ وَ سَمِعْتُهُ عليه السلام يَقُولُ إِنِّي لَأَعْلَمُ قَوْماً قَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَهُمْ وَ رَضِيَ عَنْهُمْ وَ عَصَمَهُمْ وَ رَحِمَهُمْ وَ حَفِظَهُمْ مِنْ كُلِّ سُوءٍ وَ أَيَّدَهُمْ وَ هَدَاهُمْ إِلَى كُلِّ رُشْدٍ وَ بَلَغَ بِهِمْ غَايَهَ الْإِمْكَانِ قِيلَ مَنْ هُمْ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ قَالَ أُولَئِكَ شِيعَتُنَا الْأَبْرَارُ شِيعَهُ عَلِيٍّ عليه السلام.

وَ قَالَ عليه السلام نَحْنُ الشُّهَدَاءُ عَلَى شِيعَتِنَا وَ شِيعَتُنَا شُهَدَاءُ عَلَى النَّاسِ وَ بِشَهَادَهِ شِيعَتِنَا يُجْزَوْنَ وَ يُعَاقَبُونَ.

**[ترجمه]اختصاص: ابو حمزه ثمالی گوید: از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: «شمایید اهل ثنای خدا و سلامتی و درود او؛ و شمایید برگزیده رحمت خدا؛ و اهل توفیق و حفظ خدا؛ و اهل دعوت خدا به اطاعت از خودش. بر شما نه حسابی است و نه ترس و اندوهی.»

ابو حمزه گوید: و نیز از آن حضرت شنیدم کهمی فرمود: «به حفظ و ولایت خدایی، قلم (حساب و عقاب) از شیعه برداشته شده است.» و نیز می فرمود: «راستی من جمعی را می شناسم که خدا آنها را آمرزیده، از آنها خشنود شده، آنان را از هر بدی نگاهداری و مهربانی فرموده و به سوی هر امری که مایه رشد و پیشرفت است،راهنمایی و تأیید کرده و آنها را به نهایت درجه امکان بالا برده است.» سؤال شد: «یا ابا عبداللّٰه!آنها چه کسانی هستند؟» فرمود آنها شیعیان خوب ما هستند؛ شیعه حضرت علی علیه السلام .»

همچنین آن حضرت فرمود: «ما شاهد و گواه شیعیان خود هستیم، و شیعیان ما گواهان مردمند، و مردمان دیگر با گواهی شیعیان ما پاداش و عذاب می بینند.» - . فضائل الشیعه : ح ۱۴ -

**[ترجمه]

بیان

فی المصباح آثرته بالمد فضلته و استأثر بالشی ء استبد به و الاسم الأثره کقصبه و فی القاموس الأثره بالضم المکرمه المتوارثه و البقیه من العلم تؤثر کالأثره و الإثاره و آثر اختار و فلان أثیری أی من خلصائی و الأکثر هنا مناسب.

**[ترجمه]در مصباح گوید «آثرته» با مدّ الف یعنی او را برتری دادم، و «استأثر بالشی ء»، یعنی به آن امر استبداد جست. و نیز«اثره» بر وزن «قصبه» اسم است و در قاموس گوید اثره به ضمّ همزه، بزرگواری میراثی است و باقی مانده از دانش را نیز گویند، مانند «أُثره» و «إثاره»، و «آثر» یعنی برگزید، و «فلان اثیری» یعنی فلان کس از دوستان خالص من است. بیشتر این معانی که ذکر شد، با این روایت مناسب است.

**[ترجمه]

فَضَائِلُ الشِّیعَهِ، عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنْ عَبَّادِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ تَغْلِبَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَهَ قَالَ فَقَالَ مَنْ أَکْرَمَهُ اللَّهُ بِوَلَایَتِنَا فَقَدْ جَازَ الْعَقَبَهَ وَ نَحْنُ تِلْکَ الْعَقَبَهُ مَنِ اقْتَحَمَهَا نَجَا قَالَ فَسَکَتَ ثُمَّ قَالَ هَلَّا أُفِیدُکَ حَرْفاً خَیْراً مِنَ الدُّنْیَا وَ مَا فِیهَا قَالَ قُلْتُ بَلَی جُعِلْتُ فِدَاکَ قَالَ قَوْلُهُ تَعَالَی فَکُّ رَقَبَهٍ النَّاسُ کُلُّهُمْ عَبِیدُ النَّارِ غَیْرَکَ وَ أَصْحَابِکَ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَکَّ رِقَابَهُمْ مِنَ النَّارِ بِوَلَایَتِنَا أَهْلَ الْبَیْتِ (۱).

وَ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ الْجَدَلِیِّ قَالَ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام. یَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَ لَا أُحَدِّثُکَ بِالْحَسَنَهِ الَّتِی مَنْ جَاءَ بِهَا أَمِنَ مِنْ فَزَعِ یَوْمِ الْقِیَامَهِ وَ السَّیِّئَهِ الَّتِی مَنْ جَاءَ بِهَا أَکَبَّهُ اللَّهُ عَلَی وَجْهِهِ فِی النَّارِ قَالَ قُلْتُ بَلَی قَالَ الْحَسَنَهُ حُبُّنَا

ص: ۱۴۳

۱- ۱. فضائل الشیعه ص ۱۵۰، و الآیه فی البلد: ۱۳.

وَ السَّیِّئَهُ بُغْضُنَا(۱).

وَ بِإِسْنَادِهِ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَیْلِ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: أَنْتُمْ لِلْجَنَّهِ وَ الْجَنَّهُ لَکُمْ أَسْمَاؤُکُمْ عِنْدَنَا الصَّالِحُونَ وَ الْمُصْلِحُونَ أَنْتُمْ أَهْلُ الرِّضَا عَنِ اللَّهِ لِرِضَاهُ عَنْکُمْ وَ الْمَلَائِکَهُ إِخْوَانُکُمْ فِی الْخَیْرِ إِذَا اجْتَهَدُوا(۲).

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْهُ علیه السلام قَالَ: دِیَارُکُمْ لَکُمْ جَنَّهٌ وَ قُبُورُکُمْ لَکُمْ جَنَّهٌ لِلْجَنَّهِ خُلِقْتُمْ وَ إِلَی الْجَنَّهِ تَصِیرُونَ (۳).

**[ترجمه]فضائل شیعه: ابن تغلب از حضرت صادق علیه السلام روایت کند که به آن حضرت عرض کردم: «(معنی) «فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَهَ» {باز هم به عقبه تکلیف تن در نداد} (چیست؟)» فرمود: «هر که را خداوند به ولایت ما گرامی دارد، از عقبه بگذرد و آن عقبه ما هستیم که هر کس به ما تن در دهد، نجات یابد.» بعد از آن سکوت کرد و سپس فرمود: «آیا تو را به سخنی فایده نرسانم که بهتر از دنیا و آنچه که در اوست باشد؟»عرض کردم: «چرا، قربانت گردم! فرمود: «فَکُّ رَقَبَه» - . بلد / ۱۳ - ، {بنده آزاد کردن است}، تمام مردم بنده دوزخند، غیر از تو و یارانت، چون خداوند عزوجل گردن های آنها را به ولایت ما خاندان از دوزخ آزاد کرده.» - . فضائل شیعه: ۱۵۰ -

ابو عبداللَّه جدلی گوید: حضرت علی علیه السلام فرمود: «ای ابو عبداللَّه! آیا تو را با خبر نسازم از حسنه ای که هر کس آن را بیاورد، از هنگامه روز قیامت ایمن است، و گناهی که هر کس آن را بیاورد، خداوند او را به رو در آتش افکند؟»عرض کردمچرا. فرمود: «آن حسنه دوستی ما، و آن گناه دشمنی با ماست. - . فضائل شیعه: ۱۵۴ و ۱۵۵ -

ابو حمزه نیز گوید: از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: «شما برای بهشتید و بهشت برای شماست؛ نام شما نزد ما صالح و مصلح است؛ شما اهل خشنودی از خدایید، زیرا خدا از شما خشنود است و فرشتگان برادران شما هستند وقتی در کار خیر کوشش کنند.» - . فضائل شیعه: ۱۵۴ و ۱۵۵ -

و به همین سند حضرت صادق علیه السلام فرمود: «خانه های شما برای شما بهشت است و قبرهایتان برای شما بهشت است؛ شما برای بهشت آفریده شدید و مسیر شما به سوی بهشت است.» - . فضائل شیعه: ۱۵۴ و ۱۵۵ -

**[ترجمه]

«۹۱»

کنز، [کنز جامع الفوائد و تأویل الآیات الظاهره] عَنِ الصَّدُوقِ عَنْ مَاجِیلَوَیْهِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ رِجَالِهِ عَنْ حَنْظَلَهَ عَنْ مَیْسَرَهَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام یَقُولُ: وَ اللَّهِ لَا یُرَی مِنْکُمْ فِی النَّارِ اثْنَانِ لَا وَ اللَّهِ وَ لَا وَاحِدٌ قَالَ قُلْتُ فَأَیْنَ ذَلِکَ مِنْ کِتَابِ اللَّهِ قَالَ فَأَمْسَکَ عَنِّی سَنَهً قَالَ فَإِنِّی مَعَهُ ذَاتَ یَوْمٍ فِی الطَّوَافِ إِذْ قَالَ لِیَ الْیَوْمَ أُذِنَ لِی فِی جَوَابِکَ عَنْ مَسْأَلَهٍ کَذَا قَالَ فَقُلْتُ فَأَیْنَ هُوَ مِنَ الْقُرْآنِ قَالَ فِی سُورَهِ الرَّحْمَنِ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَیَوْمَئِذٍ لَا یُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ مِنْکُمْ إِنْسٌ وَ لَا جَانٌّ (۴)

فَقُلْتُ لَهُ لَیْسَ فِیهَا مِنْکُمْ قَالَ إِنَّ أَوَّلَ مَنْ غَیَّرَهَا ابْنُ أَرْوَی (۵) وَ ذَلِکَ أَنَّهَا حُجَّهٌ عَلَیْهِ وَ عَلَی أَصْحَابِهِ وَ لَوْ لَمْ یَکُنْ فِیهَا مِنْکُمْ

لَسَقَطَ عِقَابُ اللَّهِ عَنْ خَلْقِهِ إِذَا لَمْ يُسْأَلْ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَ لَا جَانٌّ فَلِمَنْ يُعَاقِبُ إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَهِ.

**[ترجمه]کنز جامع الفوائد: میسره نقل می کند که از حضرت رضا علیه السلام شنیدم که می فرمود: «به خدا دیده نخواهد شد از شما در دوزخ (حتی) دو نفر، نه به خدا، حتی نه یکنفر.»عرض کردم: «اینکه فرمودی در کجای قرآن است؟»

یک سال گذشت و جوابی به من نفرمود. بعد از یک سال، یک روز با آن حضرت مشغول طواف بودم که فرمود: «امروز به من اجازه دادند که جواب آن سؤال تو را بگویم.» عرض کردم: «آن مطلب در کجای قرآن است؟» فرمود: «در سوره الرحمن، آنجا که می فرماید:{آن روز پرسش نشود از گناه او، (که شما باشید) از آدمی و پری.} - . الرحمن / ۳۶ - عرض کردم: «در این آیه کلمه «منکم» نیست، ولی شما الآن اضافه فرمودید.» فرمود: «اول کسی که این آیه را تغییر داد،«ابن اروی» - . منظور از ابن اروی، عثمان است که حضرت او را به مادرش اروی، دختر کریز بن ربیعه نسبت داده است. - بود، زیرا این آیه دلیل محکمی بود علیه او و یارانش و اگر در این آیه کلمه منکم نباشد، کیفر خداوند از تمام بندگانش ساقط می شود، زیرا اگر در آن روز از گناه آدمی و پری سؤال نشود، پس چه کسی را کیفر دهد؟» - . کنز جامع الفوائد و تأویل الایات الظاهره : ۶۱۷ -

**[ترجمه]

«۹۲»

محص، [التمحیص] رِيَاضُ الْجِنَانِ، عَنْ فُرَاتِ بْنِ أَحْنَفَ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِذْ دَخَلَ عَلَيْهِ رَجُلٌ مِنْ هَؤُلَاءِ الْمَلَاعِينِ فَقَالَ وَ اللَّهِ لَأَسُوءَنَّهُ فِي شِيعَتِهِ فَقَالَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ أَقْبِلْ إِلَيَّ فَلَمْ يُقْبِلْ إِلَيْهِ فَأَعَادَ فَلَمْ يُقْبِلْ إِلَيْهِ ثُمَّ أَعَادَ الثَّالِثَهَ فَقَالَ هَا أَنَا ذَا مُقْبِلٌ

ص: ۱۴۴

۱- ۱. فضائل الشیعه ص ۱۵۴.

۲- ۲. فضائل الشیعه ص ۱۵۵.

۳- ۳. فضائل الشیعه ص ۱۵۵.

۴- ۴. الرحمن: ۳۶.

۵- ۵. یعنی به عثمان نسبه علیه السلام الی أمه أروی بنت کریز بن ربیعه بن حبیب بن عبد شمس و امها البیضاء بنت عبد المطلب عمّه رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله.

فَقُلْ وَ لَنْ تَقُولَ خَيْراً فَقَالَ إِنَّ شِيعَتَكَ يَشْرَبُونَ النَّبِيذَ فَقَالَ وَ مَا بَأْسٌ بِالنَّبِيذِ أَخْبَرَنِي أَبِي عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله كَانُوا يَشْرَبُونَ النَّبِيذَ فَقَالَ لَيْسَ أَعْنِيكَ النَّبِيذَ أَعْنِيكَ الْمُسْكِرَ فَقَالَ شِيعَتُنَا أَزْكَى وَ أَطْهَرُ مِنْ أَنْ يَجْرِيَ لِلشَّيْطَانِ فِي أَمْعَائِهِمْ رَسِيسٌ وَ إِنْ فَعَلَ ذَلِكَ الْمَخْذُولُ مِنْهُمْ فَيَجِدُ رَبّاً رَءُوفاً وَ نَبِيّاً بِالاسْتِغْفَارِ لَهُ عَطُوفاً وَ وَلِيّاً لَهُ عِنْدَ الْحَوْضِ وَلُوفاً وَ تَكُونُ أَنْتَ وَ أَصْحَابُكَ بِبَرَهُوتٍ مَلُوفاً قَالَ فَأُفْحِمَ الرَّجُلُ وَ سَكَتَ ثُمَّ قَالَ لَيْسَ أَعْنِيكَ الْمُسْكِرَ إِنَّمَا أَعْنِيكَ الْخَمْرَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام سَلَبَكَ اللَّهُ لِسَانَكَ مَا لَكَ تُؤْذِينَا فِي شِيعَتِنَا مُنْذُ الْيَوْمِ أَخْبَرَنِي أَبِي- عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلامَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ- عَنْ جَبْرَئِيلَ صلوات الله عليهم عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَنَّهُ قَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّنِي حَظَرْتُ الْفِرْدَوْسَ عَلَى جَمِيعِ النَّبِيِّينَ حَتَّى تَدْخُلَهَا أَنْتَ وَ عَلِيٌّ وَ شِيعَتُكُمَا إِلَّا مَنِ اقْتَرَفَ مِنْهُمْ كَبِيرَةً فَإِنِّي أَبْلُوهُ فِي مَالِهِ أَوْ بِخَوْفٍ مِنْ سُلْطَانِهِ حَتَّى تَلْقَاهُ الْمَلَائِكَةُ بِالرَّوْحِ وَ الرَّيْحَانِ وَ أَنَا عَلَيْهِ غَيْرُ غَضْبَانَ فَيَكُونُ ذَلِكَ حِلًّا لِمَا كَانَ مِنْهُ فَهَلْ عِنْدَ أَصْحَابِكَ هَؤُلَاءِ شَيْ ءٌ مِنْ هَذَا فَلُمْ أَوْ دَعْ.

**[ترجمه]تمحیص و ریاض الجنان: فرات بن احنف گوید: خدمت حضرت صادق علیه السلام بودم که ناگاه مردی از مخالفین و ملعونان، نزد آن حضرت آمد و گفت: «به خدا او را درباره شیعه اش به بدی گرفتار کنم» و گفت: «یا ابا عبداللَّه!به من رو کن!» حضرت توجهی نفرمود. دوباره گفت: «به من رو کن!» باز هم نگاه نفرمود. بار سوم درخواست کرد. این بار حضرت فرمود: «توجّه کردم، بگو و هرگز حرف خوب نخواهی گفت.» آن مرد گفت: «شیعیان شما نبیذ - . نبیذ شراب است، ولی حتما اصحاب رسول خداشراب نمی نوشیدند. بنابراین مقصود از نبیذ در این روایت شراب نیست، بلکه به طوری که در مجمع البحرین می گوید، آبی که نمک آن زیاد بود را چند عدد خرما در آن می انداختند تا خوش طعم شود، و ضمنا به وسیله آن خرماها، آب صاف می شد و نمک ته نشین می گشت. - می نوشند.» حضرت فرمود: «نبیذ باکی ندارد. پدرم مرا خبر داد از قول جابر بن عبداللَّه که اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله نبیذ می نوشیدند.» آن مرد گفت: «مقصودم نبیذ نیست، بلکه منظور من شراب مست کننده است.» حضرت فرمود: «شیعیان ما پاک تر از آن هستند که شیطان در روده های آنها راه یابد و رخنه کند، و اگر یک فرد وامانده شکست خورده از آنها این عمل را انجام دهد، پروردگار مهربان و پیامبر با محبّت، در استغفار و طلب آمرزش و ولیّ همدمی کنار حوض دارد، ولی تو و یارانت در برهوت خشک بی آب و علف باشید.»

آن مرد سرافکنده و خاموش شد. بعد از مدتی گفت: «مقصود مست کننده نبود، بلکه منظورم شراب انگور بود.» حضرت صادق علیه السلام فرمود: «خدا زبانت را بگیرد! چرا امروز ما را درباره شیعیانمان آزار می دهی؟ پدرم مرا خبر داد از حضرت زین العابدین علیه السلام از حضرت علیّ بن ابی طالب علیه السلام از حضرت رسول صلی الله علیه و آله از جبرئیل، از خداوند عزوجل که فرمود: «یا محمد! همانا من ورود تمام پیامبران را به بهشت ممنوع ساختم تا تو و علی و شیعیانتان وارد شوید، مگر آن شیعه ای که مرتکب گناه کبیره شود و در عوض او را به ناراحتی و گرفتاری مالی یا ترس از حکومت ها مبتلا می سازم تا (از گناه پاک شود و) فرشتگان او را با روح و ریحان دیدار کنند و من بر اوخشمگین نباشم و این ابتلا باعث رهایی او از شر گناهش می شود. پس آیا در نزد دوستان و یاران تو چیزی از این هست؟ پس سرزنش کن یا دست بردار.» - . تمحیص و ریاض الجنان : ۴۰۷ -

**[ترجمه]

بيان

رسیس أی شـی ء ثابت کنایه عن الاعتیاد أو قلیل أوجب للحرام أو ابتداؤه فی القاموس الرس ابتداء الشی ء و منه رس الحمی و رسیسـها و الإصـلاح و الإفساد و الحفر و الـدس و الرسـیس الشـی ء الثابت و ابتـداء الحب و الحمی و قال الولیف البرق المتتابع اللمعان کالولوف و ضـرب من العدو تقع القوائم معا و أن یجی ء القوم معا(۱) و الولاف و المؤالفه الإلاف و الاعتزاء و الاتصال و قال لأف الطعام

ص: ۱۴۵

۱- ۱. القاموس ج ۳ ص ۲۰۶، و قال فی الهامش: و أن یجی ء القوم معا، هکـذا فی سائر النسخ و مثله فی العباب و الصـحاح، و فی اللسان، و کـذلک أن تجی ء القوائم معا، فانظره و تأمل انتهی. و فی الصـحاح المطبوعه أخیرا ص ۱۴۴۱: ضرب من العدو و هو أن تقع القوائم معا و کذلک أن یجیی ء القوم معا قال الکمیت: و ولی بأجریا و لاف کأنّه***علی الشـرف الاقصـی بساط و یکلب

كمنع أكله أكلا جيدا و قال لفت الطعام لوفا أكلته أو مضغته و اللؤف من الكلاء و الطعام ما لا يشتهى و كلأ ملوف قد غسله المطر فلم أودع أى إذا عرفت ذلك فإن شئت فلم أى اثبت على الملامه فتعذب أو اترك الملامه لتنجو منه.

**[ترجمه]«رسیس» یعنی چیز ثابت و پایدار و کنایه از اعتیاد است یا چیز کمی که موجب حرام شود یا اوّل هر چیز را گویند. در قاموس گوید «رس» اوّل هر چیز است و از همان معنی است.«رسّ الحمی و رسیسها» یعنی ابتدای تب و «رسّ الاصلاح و الافساد و الحفر و الدّس»، یعنی ابتدای اصلاح و خرابکاری و کندن و توطئه چینی، و رسیس شی ء ثابت و ابتدای دوستی و تب را گویند. و گوید «الولیف» یعنی برقی که تابش و درخشندگی آن پشت سر هم است، مثل «ولوف» و یک نوع از دویدن را که پاها با یک دیگر به زمین برسد و همچنین آمدن دسته جمعی را ولیف گویند. - . قاموس ۳ : ۲۰۶ - و «ولاف» و «مؤالفه» به معنی الفت یافتن و انتساب و خویشاوندی و اتصال است. و گوید «لأف الطعام» بر وزن منع، یعنی غذا را به خوبی خورد و «لفت الطعام لوفا» یعنی غذا را خوردم یا جویدم. و «لوف» گیاه یا غذاییرا گویند که کسی در آن میل نکند و کلأ «ملوف» یعنی گیاهی که باران او را شسته باشد. «فلم اودع» یعنی اگر دانستی آنچه را گفتم، پس اگر خواستی سرزنش کن و بر این ملامت کردن پایدار بمان تا عذاب شوی یا ملامت را ترک کن تا نجات یابی.

**[ترجمه]

«۹۳»

محص، [التمحیص] عَنِ الْكِنَانِيِّ قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَ زُرَارَةُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ لَا تَطْعَمُ النَّارُ أَحَداً وَصَفَ هَذَا الْأَمْرَ فَقَالَ زُرَارَةُ إِنَّ مِمَّنْ يَصِفُ هَذَا الْأَمْرَ يَعْمَلُ بِالْكَبَائِرِ فَقَالَ أَ وَ مَا تَدْرِي مَا كَانَ أَبِي يَقُولُ فِي ذَلِكَ إِنَّهُ كَانَ يَقُولُ إِذَا أَصَابَ الْمُؤْمِنُ مِنْ تِلْكَ الْمُوبِقَاتِ شَيْئاً ابْتَلَاهُ اللَّهُ بِبَلِيَّةٍ فِي جَسَدِهِ أَوْ بِخَوْفٍ يُدْخِلُهُ اللَّهُ عَلَيْهِ حَتَّى يَخْرُجَ مِنَ الدُّنْيَا وَ قَدْ خَرَجَ مِنْ ذُنُوبِهِ.

**[ترجمه]تمحیص: کنانی گوید: من و زراره خدمت حضرت صادق علیه السلام بودیم. حضرت فرمود: «آتش دوزخ نمی چشد کسی را که این امر (تشیّع) را وصف کند.» زراره عرض کرد: « بعضی از افرادی که امر تشیع را می ستایند، مرتکب گناهان کبیره می شوند» فرمود: «مگر نمی دانی آنچه را که پدرم در این باره می فرمود؟ پدرم می فرمود که اگر مؤمن یکی از این کارهای هلاکت بار را انجام دهد، خداوند او را به نوعی ناراحتی جسمی یا به ترس مبتلا می سازد تا وقتی که از دنیا بیرون می رود، از گناهانش نیز بیرون رود.» - . تمحیص : ۴۰۸ -

**[ترجمه]

«۹۴»

محص، [التمحیص] عَنْ زَكَرِيَّا بْنِ آدَمَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام فَقَالَ يَا زَكَرِيَّا بْنَ آدَمَ شِيعَةُ عَلِيٍّ رُفِعَ عَنْهُمُ الْقَلَمُ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَمَا الْعِلَّةُ فِي ذَلِكَ قَالَ لِأَنَّهُمْ أُخِّرُوا فِي دَوْلَةِ الْبَاطِلِ يَخَافُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَ يَحْذَرُونَ عَلَى إِمَامِهِمْ يَا زَكَرِيَّا بْنَ آدَمَ مَا أَحَدٌ مِنْ شِيعَةِ عَلِيٍّ أَصْبَحَ صَبِيحَةً أَتَى بِسَيِّئَةٍ أَوِ ارْتَكَبَ ذَنْباً إِلَّا أَمْسَى وَ قَدْ نَالَهُ غَمٌّ حَطَّ عَنْهُ سَيِّئَتَهُ فَكَيْفَ يَجْرِي

عَلَيْهِ الْقَلَمُ.

**[ترجمه]تمحیص: زکریا ابن آدم گوید: خدمت حضرت رضا علیه السلام مشرف شدم. فرمود: «ای زکریا! قلم (حساب و عقاب) از شیعه علی علیه السلام برداشته شده است.»عرض کردم: «فدایت شوم، به چه جهت؟» فرمود: «بدان جهت که در زمان حکومت های باطل،آنها را عقب انداختند و آنها همیشه بر جان خود میترسیدند و بر پیشوای خود نیز بیمناک بودند. ای زکریا! هیچ کدام از شیعیان علی علیه السلام نیستند که در روز مرتکب گناهی شوند، مگر اینکه در شب غم و غصّه برایش پیش آید تا گناهش پاک شود. پس چگونه قلم بر او جاری شود.» - . تمحیص : ۴۰۸ -

**[ترجمه]

«۹۵»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی بِإِسْنَادِهِ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ صَالِحٍ عَنْ سَلَّامٍ الْحَنَّاطِ عَنْ هَاشِمِ بْنِ سَعِیدٍ وَ سُلَیْمَانَ الدَّیْلَمِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: کُنْتُ مَعَ أَبِی حَتَّی انْتَهَیْنَا إِلَی الْقَبْرِ وَ الْمِنْبَرِ فَإِذَا أُنَاسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ فَوَقَفَ عَلَیْهِمْ فَسَلَّمَ وَ قَالَ وَ اللَّهِ إِنِّی لَأُحِبُّكُمْ وَ أُحِبُّ رِیحَكُمْ وَ أَرْوَاحَكُمْ فَأَعِینُونَا عَلَی ذَلِكَ بِوَرَعٍ وَ اجْتِهَادٍ فَإِنَّكُمْ لَنْ تَنَالُوا وَلَایَتَنَا إِلَّا بِالْوَرَعِ وَ الِاجْتِهَادِ مَنِ ائْتَمَّ بِإِمَامٍ فَلْیَعْمَلْ بِعَمَلِهِ ثُمَّ قَالَ أَنْتُمْ شُرْطَةُ اللَّهِ وَ أَنْتُمْ شِیعَةُ اللَّهِ وَ أَنْتُمُ السَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ وَ السَّابِقُونَ الْآخِرُونَ أَنْتُمُ السَّابِقُونَ فِی الدُّنْیَا إِلَی مَحَبَّتِنَا وَ السَّابِقُونَ فِی الْآخِرَةِ إِلَی الْجَنَّةِ ضَمِنَّا لَكُمُ الْجَنَّةَ بِضَمَانِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ ضَمَانِ رَسُولِهِ أَنْتُمُ الطَّیِّبُونَ وَ نِسَاؤُكُمُ الطَّیِّبَاتُ كُلُّ مُؤْمِنٍ صِدِّیقٌ وَ كُلُّ مُؤْمِنَةٍ حَوْرَاءُ كَمْ مِنْ مَرَّةٍ قَدْ قَالَ عَلِیٌّ علیه السلام لِقَنْبَرٍ بَشِّرْ وَ أَبْشِرْ وَ اسْتَبْشِرْ فَوَ اللَّهِ لَقَدْ مَاتَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ إِنَّهُ لَسَاخِطٌ عَلَی جَمِیعِ أُمَّتِهِ

إِلَّا الشِّيعَهَ.

إِنَّ لِكُلِّ شَیْ ءٍ عُرْوَهً وَ إِنَّ عُرْوَهَ الدِّينِ الشِّيعَهُ أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ شَیْ ءٍ شَرَفاً وَ شَرَفُ الدِّينِ الشِّيعَهُ أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ شَیْ ءٍ إِمَاماً وَ إِنَّ إِمَامَ الْأَرْضِ أَرْضٌ تَسْكُنُهَا الشِّيعَهُ أَلَا وَ إِنَّ لِكُلِّ شَیْ ءٍ شَهْوَهً وَ إِنَّ شَهْوَهَ الدُّنْيَا لِسُكْنَی الشِّيعَهِ فِيهَا وَ اللَّهِ لَوْ لَا مَا فِی الْأَرْضِ مِنْكُمْ مَا رَمَتْ بِعُشْبٍ أَبَداً وَ مَا لَهُمْ فِی الْأَرْضِ مِنْ نَصِيبٍ كُلُّ مُخَالِفٍ وَ اللَّهِ وَ إِنْ تَعَبَّدَ وَ اجْتَهَدَ مَنْسُوبٌ إِلَی هَذِهِ الْآيَهِ عامِلَهٌ ناصِبَهٌ تَصْلی ناراً حامِيَهً(۱) وَ اللَّهِ مَا دَعَا مُخَالِفٌ دَعْوَهَ خَيْرٍ إِلَّا كَانَتْ إِجَابَهُ دَعْوَتِهِ لَكُمْ وَ لَا دَعَا أَحَدٌ مِنْكُمْ دَعْوَهً إِلَّا كَانَتْ لَهُ مِنَ اللَّهِ مِائَهٌ وَ لَا سَأَلَهُ مَسْأَلَهً إِلَّا كَانَتْ لَهُ مِنَ اللَّهِ مِائَهٌ وَ لَا عَمِلَ أَحَدٌ مِنْكُمْ حَسَنَهً إِلَّا لَمْ يُحْصِ تَضَاعِيفَهَا وَ اللَّهِ إِنَّ صَائِمَكُمْ لَيَرْتَعُ فِی رِيَاضِ الْجَنَّهِ وَ اللَّهِ إِنَّ حَاجَّكُمْ وَ مُعْتَمِرَكُمْ لَمِنْ خَاصَّهِ اللَّهِ وَ إِنَّكُمْ جَمِيعاً لَأَهْلُ دَعْوَهِ اللَّهِ وَ أَهْلُ إِجَابَتِهِ لا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَ لا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ كُلُّكُمْ فِی الْجَنَّهِ فَتَنَافَسُوا فِی الدَّرَجَاتِ فَوَ اللَّهِ مَا أَحَدٌ أَقْرَبَ إِلَی عَرْشِ اللَّهِ بَعْدَنَا مِنْ شِيعَتِنَا حَبَّذَا شِيعَتُنَا مَا أَحْسَنَ صُنْعَ اللَّهِ إِلَيْهِمْ وَ اللَّهِ لَقَدْ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام يَخْرُجُ شِيعَتُنَا مِنْ قُبُورِهِمْ مُشْرِقَهً وُجُوهُهُمْ قَرِيرَهً أَعْيُنُهُمْ قَدْ أُعْطُوا الْأَمَانَ يَخَافُ النَّاسُ وَ لَا يَخَافُونَ وَ يَحْزَنُ النَّاسُ وَ لَا يَحْزَنُونَ وَ اللَّهِ مَا سَعَی أَحَدٌ مِنْكُمْ إِلَی الصَّلَاهِ إِلَّا وَ قَدِ اكْتَنَفَتْهُ الْمَلَائِكَهُ مِنْ خَلْفِهِ يَدْعُونَ اللَّهَ لَهُ بِالْفَوْزِ حَتَّی يَفْرُغَ أَلَا إِنَّ لِكُلِّ شَیْ ءٍ جَوْهَراً وَ جَوْهَرُ وُلْدِ آدَمَ مُحَمَّدٌ صلی الله عليه و آله وَ نَحْنُ وَ أَنْتُمْ.

قَالَ سُلَيْمَانُ وَ زَادَ فِيهِ عَيْثَمُ بْنُ أَسْلَمَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ لَوْ لَا مَا فِی الْأَرْضِ مِنْكُمْ مَا زُخْرِفَتِ الْجَنَّهُ وَ لَا خُلِقَتْ حَوَّاءُ وَ لَا رَحِمٌ وَ طِفْلٌ وَ لَا أُرْتِعَتْ بَهِيمَهٌ وَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ أَشَدُّ حُبّاً لَكُمْ مِنَّا(۲).

**[ترجمه]امالی طوسی: هاشم بن سعید و سلیمان دیلمی از حضرت صادق علیه السلام روایت کنند که فرمود: «با پدرم می رفتم تا رسیدم بین قبر و منبر (رسول اللّه صلی الله علیه و آله). جمعی از دوستان پدرم آنجا بودند. پدرم کنار آنها ایستاد، بر آنها سلام کرد و فرمود: «به خدا من شما را دوست دارم و بوی شما و جان های شما را دوست می دارم. پس در این امر ما را به پارسایی و کوشش یاری کنید، زیرا شما هرگز به ولایت ما نمی رسید، مگر به پارسایی و کوششو هر کس دنبال پیشوایی را می گیرد، باید همچون او عمل کند.»

سپس فرمود: «شما پاسبانان خدایید؛ شما شیعه خدایید؛ شمایید پیشتازان نخستین و پیشتازان آخرین؛ شمایید پیشی گیرندگان در دنیا به سوی دوستی ما و پیشی گیرندگان در آخرت به سوی بهشت. ما به ضمانت خداوند عزوجل و ضمانت رسول خدا صلی الله علیه و آله بهشت را برای شما تضمین کردیم. شمایید طیبین (پاکیزه ها) و زن های شما طیّبات هستند. هر مرد مؤمن صدّیق است و هر زن مؤمن حوریّه. بارها حضرت علی علیه السلام به قنبر می فرمود: «مژده باد تو را! شاد شو و مژده ده!به خدا سوگند پیامبر خدا صلی الله علیه و آله از دنیا رفت بر تمام امّتش خشمگین بود، مگر بر شیعه.

راستی هر چیزی را دستگیره است و دستگیره دین، شیعه است، و هر چیزی را شرفی است و شرف دین، شیعه است. بدان که هر چیزی را پیشوایی است و پیشوای زمین، زمینی است که شیعه در آن ساکن است. بدان که هر چیزی را شهوت و خواسته ای است و شهوت دنیا، سکونت شیعه در آن است.به خدا اگر از شما کسی در زمین نباشد، گیاهی نمی روید، و آنان را بهره ای در دنیا نخواهد بود.به خدا هر مخالف (با ما) اگر چه عبادت کند و کوشا باشد، به این آیه شریفه منسوب است: «عامِلَهٌ ناصِبَهٌ تَصْلی ناراً حامِیَه»، {و همه کارشان رنج و مشقت است، و پیوسته در آتش دوزخ معذبند.} - . غاشیه / ۳ - ۴ - به خدا مخالف ما هیچ دعای خیری نمی کند، مگر اینکه دعای او درباره شما مستجاب می شود، و از شما کسی دعا نمی کند، مگر

اینکه از سوی خداونـد صـد برابر شود، و از خـدا چیزی نمی خواهـد، مگر اینکه از جانب خـدا صد چندانش دهند، و عملی را انجام نمی دهد، مگر آنکه آنقدر زیاد شود که چندانش به شماره نگردد.به خدا روزه دارِ شما در باغ های بهشت می گردد، و به خدا حاجی و معتمر (کسـی که عمره انجام می دهد) شـما از مخصوصان خدایید. همه شما اهل دعوت خداییـد و اهل پاسخ به دعوت او هستیـد. بر شـما ترسـی نیست و انـدوهی نداریـد، همه شـما در بهشت هستیـد. پس برای رسـیدن به مقامات آن بر یکدیگر رقابت جویید.به خدا سوگند بعد از ما، هیچ کس از شـیعیان ما به عرش خدا نزدیک تر نخواهد بود. خوشا به سعادت شیعیان ما! چه زیباست رفتار خدا با آنها!به خدا حضـرت امیرالمؤمنین علیه السـلام فرمود: «شـیعیان ما از قبرهای خود بیرون می آینـد بـا صورت های نورانی و چشم های روشن، و از عـذاب قیامت امان گرفته انـد. مردم می ترسـند، ولی آنها ترس ندارنـد؛ مردم محزونند و آنها را اندوهی نیست.به خدا هیچ کدام از شـما به سوی نماز نمی رود، مگر اینکه فرشتگان از پشت سر، گرد او را می گیرنـد و برای پیروزی و موفقیت او دعـا می کننـد تـا از نماز فارغ شود. بـدان که هر چیزی نخبه و خلاصه ای دارد و نخبه فرزندان آدم، محمّد صلی الله علیه و آله و ما و شمایید.»سلیمان گوید: عیثم بن اسلّم چند جمله دیگر بر این روایت افزوده است و می گوید: حضـرت صادق علیه السـلام فرمود: «اگر از شـما شـیعیان در زمین کسـی نمی بود، بهشت زینت نمی گرفت؛ حوّا آفریـده نمی شد؛ رحم و کودک نبود؛ و حیوانی نمی چرید.به خدا که خداوند بیش از ما، شـما را دوست دارد.» - . امالی طوسی ۲ : ۲۳۲ -

**[ترجمه]

«۹۶»

كِتَابُ زَيْدٍ النَّرْسِيِّ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي الْحَسَنِ مُوسَى علیه السلام الرَّجُلُ مِنْ مَوَالِيكُمْ يَكُونُ عَارِفاً يَشْرَبُ الْخَمْرَ وَ يَرْتَكِبُ الْمُوبِقَ مِنَ الذَّنْبِ نَتَبَرَّأُ مِنْهُ فَقَالَ:

۱- ۱. الغاشيه: ۳- ۴.

۲- ۲. أمالي الطوسيّ ج ۲ ص ۳۳۲.

تَبَرَّءُوا مِنْ فِعْلِهِ وَ لَا تَبَرَّءُوا مِنْهُ أَحِبُّوهُ وَ أَبْغِضُوا عَمَلَهُ قُلْتُ فَيَسَعُنَا أَنْ نَقُولَ فَاسِقٌ فَاجِرٌ فَقَالَ لَا الْفَاسِقُ الْفَاجِرُ الْكَافِرُ الْجَاحِدُ لَنَا النَّاصِبُ لِأَوْلِيَائِنَا أَبَى اللَّهُ أَنْ يَكُونَ وَلِيُّنَا فَاسِقاً فَاجِراً وَ إِنْ عَمِلَ مَا عَمِلَ وَ لَكِنَّكُمْ تَقُولُونَ فَاسِقُ الْعَمَلِ فَاجِرُ الْعَمَلِ مُؤْمِنُ النَّفْسِ خَبِيثُ الْفِعْلِ طَيِّبُ الرُّوحِ وَ الْبَدَنِ وَ اللَّهِ مَا يَخْرُجُ وَلِيُّنَا مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا وَ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ نَحْنُ عَنْهُ رَاضُونَ يَحْشُرُهُ اللَّهُ عَلَى مَا فِيهِ مِنَ الذُّنُوبِ مُبْيَضّاً وَجْهُهُ مَسْتُورَةً عَوْرَتُهُ آمِنَةً رَوْعَتُهُ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِ وَ لَا حُزْنٌ وَ ذَلِكَ أَنَّهُ لَا يَخْرُجُ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يُصَفَّى مِنَ الذُّنُوبِ إِمَّا بِمُصِيبَةٍ فِي مَالٍ أَوْ نَفْسٍ أَوْ وَلَدٍ أَوْ مَرَضٍ وَ أَدْنَى مَا يُصَفَّى بِهِ وُلِيُّنَا أَنْ يُرِيَهُ اللَّهُ رُؤْيَا مَهُولَةً فَيُصْبِحُ حَزِيناً لِمَا رَأَى فَيَكُونُ ذَلِكَ كَفَّارَةً لَهُ أَوْ خَوْفاً يَرِدُ عَلَيْهِ مِنْ أَهْلِ دَوْلَهِ الْبَاطِلِ أَوْ يُشَدَّدُ عَلَيْهِ عِنْدَ الْمَوْتِ فَيَلْقَى اللَّهَ طَاهِراً مِنَ الذُّنُوبِ آمِناً رَوْعَتُهُ بِمُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله وَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام ثُمَّ يَكُونُ أَمَامَهُ أَحَدُ الْأَمْرَيْنِ رَحْمَةُ اللَّهِ الْوَاسِعَةُ الَّتِي هِيَ أَوْسَعُ مِنْ ذُنُوبِ أَهْلِ الْأَرْضِ جَمِيعاً وَ شَفَاعَةُ مُحَمَّدٍ وَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِمَا إِنْ أَخْطَأَتْهُ رَحْمَةُ رَبِّهِ أَدْرَكَتْهُ شَفَاعَةُ نَبِيِّهِ وَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ صلی الله علیهما فَعِنْدَهَا تُصِيبُهُ رَحْمَةُ رَبِّهِ الْوَاسِعَةُ.

**[ترجمه]کتاب زیدنرسی: راوی گوید: به حضرت موسی بن جعفر علیه السلام عرض کردم: «یکی از دوستان عارف و شناسای شما، شراب می نوشد و مرتکب گناهان هلاکت بار می شود. آیا از او بیزاری جوییم؟» فرمود: «از کار او بیزاری کنید، نه از خودش. او را دوست بدارید و کارش را دشمن باشید.»عرض کردم: «می توانیم او را فاسق و فاجر بنامیم.» فرمود: «نه، فاسق و فاجر آن کافری است که ما را انکار می کند و دشمن دوستان ما است. خداوند نخواسته دوست ما فاسق و هرزه باشد. اگرچه هر عملی را انجام دهد،ولی شما او را فاسق العمل و هرزه کار بگویید، مؤمن النفس و پلید کردار، پاک جان و پاک بدن بدانید.به خدا دوست ما از دنیا نرود مگر اینکه خدا و پیامبرش و ما از او راضی باشیم. خداوند او را با همه گناهانش محشور سازد، با صورت سفید، با عورت پوشیده و آسوده خاطر. ترس و اندوهی بر او نیست، زیرا از دنیا بیرون نمی رود مگر اینکه از گناهان پاک می شود یا با گرفتاری مالی یا جانی یا گرفتاری دیگری در مورد فرزند یا مرض و کسالت. و پست ترین چیزی که دوست ما با ابتلا به آن از گناه پاک می شود، مناظر وحشتناک است که خدا در خواب به او نشان می دهد و صبح، با حزن و اندوه بیدار می شود و این خواب ترسناک، کفاره گناه او می شود، یا ترسی که از حکومت های باطل در دل او جا می گیرد ، یا اینکه دم مرگ، جانش به سختی گرفته می شود. پس خدا را ملاقات می کند، در حالی که از گناهان پاک است و خاطرش به محمّد صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین علیه السلام آسوده است. سپس پیشاپیش او یکی از دو امر است: رحمت واسع خداوند که از گناهان تمام مردم زمین به مراتب وسیع تر است؛ و شفاعت محمّد صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین علیه السلام که اگر رحمت واسع خداوند او را نگیرد، شفاعت پیامبر و امیرالمؤمنین علیه السلام او را دریابد و آنگاه مشمول رحمت واسع خدا شود.» - . کتاب زید نرسی -

**[ترجمه]

«۹۷»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عُقْبَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: كُنْتُ فِي مَحْمِلِي أَقْرَأُ إِذْ نَادَانِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام اقْرَأْ يَا سُلَيْمَانُ فَأَنَا فِي هَذِهِ الْآيَاتِ الَّتِي فِي آخِرِ تَبَارَكَ وَ الَّذِينَ لا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلهاً آخَرَ وَ لا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَ لا يَزْنُونَ وَ مَنْ يَفْعَلْ ذلِكَ يَلْقَ أَثاماً-(۱) فَقَالَ هَذِهِ فِينَا أَمَا وَ اللَّهِ لَقَدْ وَعَظَنَا وَ هُوَ يَعْلَمُ أَنَّا لَا نَزْنِي اقْرَأْ يَا

سُلَيْمَانُ فَقَرَأْتُ حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى قَوْلِهِ إِلَّا مَنْ تابَ وَ آمَنَ وَ عَمِلَ عَمَلًا صالِحاً فَأُوْلئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئاتِهِمْ حَسَناتٍ قَالَ قِفْ هَذِهِ فِيكُمْ إِنَّهُ يُؤْتَى بِالْمُؤْمِنِ الْمُذْنِبِ يَوْمَ الْقِيَامَهِ حَتَّى يُوقَفَ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَيَكُونَ هُوَ الَّذِى يَلِى حِسَابَهُ فَيُوقِفُهُ عَلَى سَيِّئَاتِهِ شَيْئاً شَيْئاً فَيَقُولُ عَمِلْتَ كَذَا فِى يَوْمِ كَذَا فِى سَاعَهِ كَذَا فَيَقُولُ أَعْرِفُ يَا رَبِّ حَتَّى يُوقِفَهُ عَلَى سَيِّئَاتِهِ كُلِّهَا كُلَّ ذَلِكَ يَقُولُ أَعْرِفُ فَيَقُولُ سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِى الدُّنْيَا وَ أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ

ص: ۱۴۸

۱- ۱. الفرقان: ۶۷ و ما بعدها ذيلها الى الآيه: ۷۰.

فَيَدِّلُوهَا لِعَبْدِی حَسَنَاتٍ قَالَ فَتُرْفَعُ صَحِيفَتُهُ لِلنَّاسِ فَيَقُولُونَ سُبْحَانَ اللَّهِ أَ مَا كَانَتْ لِهَذَا الْعَبْدِ سَيِّئَةٌ وَاحِدَةٌ فَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ فَأُوْلئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئاتِهِمْ حَسَناتٍ (۱).

**[ترجمه]محاسن برقی: سلیمان بن خالد گوید: من در کجاوه خود مشغول قرآن خواندم بودم که حضرت صادق علیه السلام فریاد زد: «ای سلیمان، بخوان!» و من این آیات آخر سوره تبارک را می خواندم: «وَ الَّذِینَ لا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلهاً آخَرَ وَ لا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِی حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَ لا يَزْنُونَ وَ مَنْ يَفْعَلْ ذلِكَ يَلْقَ أَثاما»، {و آنان هستند که با خدای یکتا کسیرا شریک نمی خوانند و نفس محترمی را که خدا حرام کرده به قتل نمی رسانند و هر گز گرد عمل زنا نمی گردند که هر که این عمل کند، کیفرش را خواهد یافت.} حضرت فرمود: «این آیه درباره ماست. بدان به خدا سوگند ما را پند می دهی و خدا می داند ما زنا نمی کنیم. ای سلیمان، بخوان! خواندم تا به این آیه رسیدم: «إِلَّا مَنْ تابَ وَ آمَنَ وَ عَمِلَ عَمَلًا صالِحاً فَأُوْلئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئاتِهِمْ حَسَنات»، {مگر آن کسانی که از گناه توبه کنند و با ایمان به خدا، عمل صالح به جای آرند، پس خدا گناهان آنها را بدل به ثواب گرداند.} - . فرقان / ۷۰ - فرمود: «صبر کن! این آیه درباره شماست. بنده مؤمن را روز قیامت می آورند تا در مقابل خداوند عزوجل می ایستد، و خداست که متصدی حساب او می شود، او را بر گناهان خویش یکی بعد از دیگری آگاه می سازد و می فرماید: «فلان روز در فلان ساعت، فلان عمل را انجام دادی!» عرض می کند: «پروردگارا! می دانم.»تا آنجا که او را بر همه گناهانش آگاه می سازد. عرض می کند: «پروردگارا! می دانم.» آنگاه می فرماید: «این گناهان را در دنیا پنهان کردم و امروز می بخشم؛ گناهان بنده مرا به ثواب تبدیل کنید.»

آنگاه حضرت فرمود: «در آن وقت نامه عمل او را به مردم نشان می دهند. مردم می گویند: «سبحان اللّه! این بنده خدا حتی یک گناه هم انجام نداده است؟»این همان گفتار خداوند متعال است:{خدا گناهان آنها را بدل به ثواب گرداند.} - . محاسن برقی: ۱۷۰ -

**[ترجمه]

أقول

قد مرت أخبار كثيره من هذا الباب فی أبواب المعاد من الحوض و الشفاعه و أحوال المؤمنين و المجرمين فی القيامه و غيرها و أبواب فضائل الأئمه عليهم السلام.

**[ترجمه]روایات زیادی از این مقوله در کتاب «معاد، باب: حوض، شفاعت و احوال مؤمنین و گنهکاران در روز قیامت» و دیگر باب های معاد و همچنین در «باب فضائل ائمه علیه السلام »قبلا بیان شده است .

**[ترجمه]

باب ۱۹ صفات الشيعه و أصنافهم و ذم الاغترار و الحث على العمل و التقوى

روايات

«۱»

ب، [قرب الإسناد] عَنْ هَارُونَ عَنِ ابْنِ صَدَقَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: امْتَحِنُوا شِیعَتَنَا عِنْدَ مَوَاقِیتِ الصَّلَوَاتِ کَیْفَ مُحَافَظَتُهُمْ عَلَیْهَا وَ إِلَی أَسْرَارِنَا کَیْفَ حِفْظُهُمْ لَهَا عِنْدَ عَدُوِّنَا وَ إِلَی أَمْوَالِهِمْ کَیْفَ مُوَاسَاتُهُمْ لِإِخْوَانِهِمْ فِیهَا(۲).

**[ترجمه]قرب الاسناد: ابن صدقه از حضرت صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: «شیعیان ما را در این موارد آزمایش کنید: در اوقات نماز که چگونه آن را حفظ می کنند؛ در نگهداری اسرار و رازهای ما در برابر دشمنانمان؛ و در این باره که چگونه اموال و دارایی شان که با برادران خود در راه ما همراهی می کنند.» - . قرب الاسناد: ۵۲ -

**[ترجمه]

«۲»

ل، [الخصال] عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِیسَ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ أَبِی مُحَمَّدٍ الْأَنْصَارِیِّ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِی الْمِقْدَامِ عَنْ أَبِیهِ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَا أَبَا الْمِقْدَامِ إِنَّمَا شِیعَةُ عَلِیٍّ علیه السلام الشَّاحِبُونَ النَّاحِلُونَ (۳) الذَّابِلُونَ ذَابِلَةٌ شِفَاهُهُمْ خَمِیصَةٌ بُطُونُهُمْ مُتَغَیِّرَةٌ أَلْوَانُهُمْ مُصْفَرَّةٌ وُجُوهُهُمْ إِذَا جَنَّهُمُ اللَّیْلُ اتَّخَذُوا الْأَرْضَ فِرَاشاً وَ اسْتَقْبَلُوا الْأَرْضَ بِجِبَاهِهِمْ کَثِیرٌ سُجُودُهُمْ

ص: ۱۴۹

۱- ۱. المحاسن ص ۱۷۰.

۲- ۲. قرب الإسناد ص ۵۲، الطبعه الحروفیه.

۳- ۳. الشاحب: المتغیر اللون، و الناحل: المهزول الذاهب الجسم من مرض أو سقم أو سفر أو کآبه، و الذابل: الذی ذهب نضارته و ماء جلده بعد الری، ذبل شفتاه و لسانه من عطش أو کرب: جفت و یبست، و خمص بطنه: ضمر کأنّه لصق بطنه بظهره، و اصفرار الوجوه کنایه عن شده حالهم و فقرهم.

كَثِيرَةٌ دُمُوعُهُمْ كَثِيرٌ دُعَاؤُهُمْ كَثِيرٌ بُكَاؤُهُمْ يَفْرَحُ النَّاسُ وَ هُمْ مَحْزُونُونَ (۱).

تم، [فلاح السائل] بإسناده عن سعد عن محمد بن عيسى: مثله

**[ترجمه]خصال: عمرو بن ابى مقدام از پدرش گزارش کند که حضرت باقر علیه السلام به من فرمود: «ای ابو المقدام! همانا شیعیان علی علیه السلام رنگ پریده، لاغر اندام و پژمرده اند؛ لب هایشان خشک و شکم هاشان به پشت چسبیده، رنگشان دگرگون و صورت هایشان زرد است؛ چون شب فرا رسد، زمین را بستر سازند و پیشانی را بر آن نهند؛ زیاد سجده کنند؛ اشک ریز و اهل دعا و گریه زیاد باشند؛ مردم شادند و آنها اندوهگین.» – . خصال ۲ : ۵۸ –

مانند همین روایت را «فلاح السائل» نیز آورده است .

**[ترجمه]

بيان

اتخذوا الأرض فراشا أي يسجدون على الأرض بدلا من النوم على الفراش أو ينامون على الأرض بدون فرش و استقبلوا الأرض بجباههم للسجود.

**[ترجمه]«زمین را بستر خود سازند»، یعنی به جای خوابیدن بر زمین، بر آن سجده می کنند. یا اینکه خواب آنها روی زمین است، نه در بستر نرم، و زمین را با پیشانی استقبال می کنند ، یعنی برای سجده کردن.

**[ترجمه]

«۳»

ن، [عيون أخبار الرضا عليه السلام] عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْوَهَّابِ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَصْفَهَانِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْإِسْكَنْدَرَانِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَهْدِيٍّ الرَّقِّيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ صلوات الله عليهم قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: يَا عَلِيُّ طُوبَى لِمَنْ أَحَبَّكَ وَ صَدَّقَ بِكَ وَ وَيْلٌ لِمَنْ أَبْغَضَكَ وَ كَذَّبَ بِكَ مُحِبُّوكَ مَعْرُوفُونَ فِي السَّمَاءِ السَّابِعَةِ وَ الْأَرْضِ السَّابِعَةِ السُّفْلَى وَ مَا بَيْنَ ذَلِكَ هُمْ أَهْلُ الدِّينِ وَ الْوَرَعِ وَ السَّمْتِ الْحَسَنِ وَ التَّوَاضُعِ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ خَاشِعَةٌ أَبْصَارُهُمْ وَجِلَةٌ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ قَدْ عَرَفُوا حَقَّ وَلَايَتِكَ وَ أَلْسِنَتُهُمْ نَاطِقَةٌ بِفَضْلِكَ وَ أَعْيُنُهُمْ سَاكِبَةٌ تَحَنُّناً عَلَيْكَ وَ عَلَى الْأَئِمَّةِ مِنْ وُلْدِكَ يَدِينُونَ اللَّهَ بِمَا أَمَرَهُمْ بِهِ فِي كِتَابِهِ وَ جَاءَهُمْ بِهِ الْبُرْهَانُ مِنْ سُنَّةِ نَبِيِّهِ عَامِلُونَ بِمَا يَأْمُرُهُمْ بِهِ أُولُو الْأَمْرِ مِنْهُمْ مُتَوَاصِلُونَ غَيْرُ مُتَقَاطِعِينَ مُتَحَابُّونَ غَيْرُ مُتَبَاغِضِينَ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتُصَلِّي عَلَيْهِمْ وَ تُؤَمِّنُ عَلَى دُعَائِهِمْ وَ تَسْتَغْفِرُ لِلْمُذْنِبِ مِنْهُمْ وَ تَشْهَدُ حَضْرَتَهُ وَ تَسْتَوْحِشُ لِفَقْدِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ(۲).

**[ترجمه]عيون اخبار الرضا: حضرت رضا علیه السلام از پدرانش علیهم السلام از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام روایت کند که حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «یا علی! خوشا به حال آن کس که تو را دوست دارد و تو راباورکند. و

وای بر آن کس که دشمن تو باشد و تو را دروغ داند. دوستان تو در آسمان هفتم و طبقه هفتم پایین زمین و مابین این دو شناخته شده اند. آنها اهل دین و پارسایی و سیمای زیبا و فروتنی برای خداوند عزوجل هستند؛ چشم هایی افتاده و دل هایی ترسناک از یاد خدا دارند. آنان حق ولایت تو را شناخته و زبانشان به فضیلت تو گویاست و چشم های آنها از جهت دلدادگی به تو و امامانی که از نسل تو هستند، اشک ریز است. آنچه را که خداوند در کتابش به آنها امر فرموده و روش پیامبر آنان را به او راهنمایی فرموده،باور دارند و بدانچه پیشوایان و صاحبان امر آنان را فرمان دهند، عمل کنند؛ با هم پیوسته اند و از یکدیگر نمی بُرند؛ دوست و دوستدار یکدیگرند و با هم دشمنی ندارند. همانا فرشتگان بر آنها درود می فرستند، دعای آنها را آمین می گویند و برای گناهکارانشان از خدا طلب آمرزش می کنند؛ فرشتگان به حضور آنها آیند و از فقدان آنها متوحش گردند تا روز قیامت.» - . عیون اخبار الرضا۱ : ۲۶۱ -

**[ترجمه]

بیان

فی النهایه السمت الهیئه الحسنه و منه فینظرون إلی سمته و هدیه أی حسن هیئته و منظره فی الدین و فلان حسن السمت أی حسن القصد و فی القاموس الحنین الشوق و شده البکاء و الطرب أو صوت الطرب عن حزن أو فرح و تحنن ترحم و قال الدین بالکسر الجزاء و العباده و الطاعه و الذل و اسم لجمیع ما یتعبد الله عز و جل به و دنته أدینه خدمته و أحسنت إلیه و دان یدین ذل و أطاع.

**[ترجمه]در نهایه گوید «سمت»، قیافه زیبا را گویند و از همین معنی است«فینظرون الی سمته و هدیه»، یعنی نگاه می کنند به قیافه زیبا و منظرش در دین، و «فلان حسن السّمت»، یعنی فلانی قصدش نیکوست. و در قاموس گوید «حنین» شوق و گریه شدید و خوشحالی و طرب یا صدای طربناک را گویند که از اندوه باشد یا خوشحالی، و «تحنّن» به معنی ترحّم است و گوید «دین» به کسر دال، پاداش و بندگی و اطاعت و افتادگی را گویند و نیز هر چیزی را که به وسیله آن بندگی خدا شود دین گویند.و «دنته» یا «أدینه»، یعنی او را خدمت کردم و به او احسان کردم، و «دان یدین» یعنی خوار شد و اطاعت کرد.

**[ترجمه]

«۴»

شا، [الإرشاد] ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی رُوِیَ: أَنَّ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام خَرَجَ ذَاتَ لَیْلَهٍ مِنَ الْمَسْجِدِ وَ کَانَتْ لَیْلَهً قَمْرَاءَ فَأَمَّ الْجَبَّانَهَ وَ لَحِقَهُ جَمَاعَهٌ یَقْفُونَ أَثَرَهُ فَوَقَفَ عَلَیْهِمْ ثُمَّ قَالَ:

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۵۸.

۲- ۲. عیون أخبار الرضا«ع» ج ۱ ص ۲۶۱.

مَنْ أَنْتُمْ قَالُوا شِيعَتُکَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَتَفَرَّسَ فِي وُجُوهِهِمْ ثُمَّ قَالَ فَمَا لِي لَا أَرَى عَلَيْكُمْ سِيمَاءَ الشِّيعَهِ قَالُوا وَ مَا سِيمَاءُ الشِّيعَهِ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ صُفْرُ الْوُجُوهِ مِنَ السَّهَرِ عُمْشُ الْعُيُونِ مِنَ الْبُكَاءِ حُدْبُ الظُّهُورِ مِنَ الْقِيَامِ خُمْصُ الْبُطُونِ مِنَ الصِّيَامِ ذُبُلُ الشِّفَاهِ مِنَ الدُّعَاءِ عَلَيْهِمْ غَبَرَهُ الْخَاشِعِينَ (۱).

صفات الشيعه، للصدوق عن أبيه عن محمد بن أحمد بن على بن الصلت عن أحمد بن محمد رفعه عن السندى بن محمد: مثله (۲).

**[ترجمه]ارشاد القلوب و امالى طوسى: روايت است كه حضرت اميرالمؤمنين عليه السلام در يكى از شب هاى مهتابى،از مسجد به قصد رفتن به بيابان خارج شد. عده اى پشت سر حضرت حركت مى كردند،(حضرت آهسته كرد) تا آنها رسيدند. آن جناب ايستاد و فرمود: «شما چه كسانى هستيد؟» گفتند: «شيعيان توايم يا اميرالمؤمنين!»حضرت در چهره هاى آنها دقيق شد و فرمود: «پس چرا چهره شيعه را در شما نمى بينم؟»عرض كردند: «يا اميرالمؤمنين! عليه السلام چهره شيعه چيست؟» فرمود: «رنگ زرد از بيدارى شب ها؛ تارى ديدگان از گريه زياد؛ پشت هاى خميده از ايستادن؛ شكم هاى چسبيده به پشت از روزه؛ پژمردگى لب ها از دعاى زياد و گرد خشوع كه بر آنها نمايان است.» - . ارشاد مفيد: ۱۱۴ و امالى طوسى ۱ : ۲۱۹ و صفات شيعه رقم ۲۰ -

در صفات شيعه همين روايت آمده است.

**[ترجمه]

«۵»

وَ مِنْهُ، عَنِ ابْنِ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ رَفَعَهُ إِلَى ابْنِ نُبَاتَهَ قَالَ: خَرَجَ عَلِيٌّ عليه السلام ذَاتَ يَوْمٍ وَ نَحْنُ مُجْتَمِعُونَ فَقَالَ مَنْ أَنْتُمْ وَ مَا اجْتِمَاعُكُمْ فَقُلْنَا قَوْمٌ مِنْ شِيعَتِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ مَا لِي لَا أَرَى سِيمَاءَ الشِّيعَهِ عَلَيْكُمْ فَقُلْنَا وَ مَا سِيمَاءُ الشِّيعَهِ فَقَالَ صُفْرُ الْوُجُوهِ مِنْ صَلَاهِ اللَّيْلِ عُمْشُ الْعُيُونِ مِنْ مَخَافَهِ اللَّهِ ذُبُلُ الشِّفَاهِ مِنَ الصِّيَامِ عَلَيْهِمْ غَبَرَهُ الْخَاشِعِينَ (۳).

**[ترجمه]صفات شيعه: اصبغ بن نباته گويد: روزى حضرت على عليه السلام (از خانه) بيرون آمد و ما عده اى (در منزل) جمع بوديم. فرمود: «شما چه كسانى هستيد و براى چه جمع شديد؟»عرض كردم: «يا اميرالمؤمنين!نفرى چند از شيعيان توايم.» فرمود: «پس چيست مرا كه رخساره شيعه در شما نمى بينم؟»عرض كرديم: «رخساره شيعه چگونه است؟» فرمود: «رنگ زرد از نماز شب؛ تارى ديدگان از خوف خدا؛ پژمردگى لب ها از روزه و آثار خشوع و شكستى كه در آنها نمودار است.» - . صفات شيعه: ۱۷۱ -

**[ترجمه]

إيضاح

الحدب بالضم جمع الأحدب و الحدب محركه خروج الظهر و دخول الصدر و البطن عليهم عبره الخاشعين فی بعض النسخ بالعين المهمله أی بكاؤهم و فی بعضها بالمعجمه أی ذلهم و شعثهم و اغبرارهم و فی القاموس الغبراء من السنين الجديه و بنو غبراء الفقراء و المغبره قوم يغبرون بذكر الله أی يهللون و يرددون الصوت بالقراءه و غيرها سموا بها لأنهم يرغبون الناس فی الغابره أی الباقيه و فی النهايه فی غبراء الناس بالمد أی فقرائهم و منه قيل للمحاويج بنو غبراء كأنهم نسبوا إلی الأرض و التراب.

**[ترجمه]«حدب» به ضمّ حاء، جمع «احدب» است و حدب به حركت حاء و دال، بيرون آمدن پشت و فرورفتگی سينه و شكم است.«عليهم غبره الخاشعين»، در بعضی از نسخه ها به جای غبره،«عبره» باعين آمده، يعنی گريه آنها و در بعضی از نسخه ها غبره نقطه دار است، يعنی خواری و ژوليدگی و گردآلود بودن آنها، و در قاموس گويد «غبراء» سال خشك و قحطی و «بنو غبراء» يعنی فقرا و «مغبّره»جمعی را گويند كه «يغبرون بذكر اللّه» يعنی تسبيح و تهليل می گويند و صداشان را در خواندن تهليلات و اذكار و اوراد تغيير می دهند. آنان را مغبّره ناميدند، زيرا آنها مردم را به «غابره»، يعنی سرای جاويد تشويق می كنند و در نهايه گويد «غبراءالناس» به مدّ الف، غبراء يعنی مردمان فقير و به تمام محتاجان و نيازمندان بنو غبراء می گويند، گويا آنها منسوب به زمين و خاكند.

**[ترجمه]

«۶»

ما، [الأمالی] للشيخ الطوسی عَنِ الْغَضَائِرِيِّ عَنِ الصَّدُوقِ عَنِ الْمُكَتِّبِ عَنِ ابْنِ زَكَرِيَّا عَنِ ابْنِ حَبِيبٍ عَنِ ابْنِ بُهْلُولٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عُثْمَانَ الْأَحْوَلِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیه السلام وَ عِنْدَهُ نَفَرٌ مِنَ الشِّيعَهِ وَ هُوَ يَقُولُ مَعَاشِرَ الشِّيعَهِ كُونُوا لَنَا زَيْناً وَ لَا تَكُونُوا عَلَيْنَا شَيْناً قُولُوا لِلنَّاسِ حُسْناً وَ احْفَظُوا

ص: ۱۵۱

۱- ۱. إرشاد المفيد ص ۱۱۴. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۲۱۹.

۲- ۲. صفات الشيعه تحت الرقم: ۲۰.

۳- ۳. صفات الشيعه ص ۱۷۱.

أَلْسِنَتَكَمْ وَ كُفُّوهَا عَنِ الْفُضُولِ وَ قُبْحِ الْقَوْلِ (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: سلیمان بن مهران گزارش کند که خدمت حضرت صادق علیه السلام مشرف شدم. چند نفر از شیعیان در محضرش بودند و آن حضرت می فرمود: «ای جمعیت شیعه!برای ما زینت باشید نه ننگ و عار؛ با مردم نیکو سخن گویید، زبانتان را حفظ کنید، و آن را جلوگیری کنید تا زیاده روی در گفتار و سخنان زشت نکند.» - . امالی طوسی ۲ : ۵۵ -

**[ترجمه]

بیان

کونوا لنا زینا أی کونوا من أهل الورع و التقوی و العمل الصالح لتکونوا زینه لنا فإن حسن اتباع الرجل زینه له إذ یمدحونه بحسن تأدیب أصحابه بخلاف ما إذا کانوا فسقه فإنه یصیر سببا لتشنیع رئیسهم و یکونون شینا و عیبا لرئیسهم و عمده الغرض فی هذا المقام رعایه التقیه و حسن العشره مع المخالفین لئلا یصیر سببا لنفرتهم عن أئمتهم و سوء القول فیهم بقرینه ما بعده و قولوا للناس حسنا(۲) فیه تضمین للآیه الکریمه قال الطبرسی رحمه الله اختلف فی معنی قوله حسنا فقیل هو القول الحسن الجمیل و الخلق الکریم عن ابن عباس و قیل هو الأمر بالمعروف و النهی عن المنکر و قال الربیع حسنا أی معروفا وَ رَوَی جَابِرٌ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ قُولُوا لِلنَّاسِ حُسْناً قَالَ قُولُوا لِلنَّاسِ أَحْسَنَ مَا تُحِبُّونَ أَنْ یُقَالَ لَکُمْ فَإِنَّ اللَّهَ یُبْغِضُ اللَّعَّانَ السَّبَّابَ الطَّعَّانَ عَلَی الْمُؤْمِنِینَ الْفَاحِشَ الْمُتَفَحِّشَ السَّائِلَ الْمُلْحِفَ وَ یُحِبُّ الْحَلِیمَ الْعَفِیفَ الْمُتَعَفِّفَ.

ثم اختلف فیه من وجه آخر فقیل هو عام فی المؤمن و الکافر علی ما روی عن الباقر علیه السلام و قیل هو خاص فی المؤمن و اختلف من قال إنه عام فقیل إنه منسوخ بآیه السیف و قد روی أیضا عن الصادق علیه السلام و قال الأکثرون إنها لیست بمنسوخه لأنه یمکن قتالهم مع حسن القول فی دعائهم إلی الإیمان کما قال الله تعالی ادْعُ إِلی سَبِیلِ رَبِّکَ بِالْحِکْمَهِ وَ الْمَوْعِظَهِ الْحَسَنَهِ وَ جادِلْهُمْ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَنُ (۳) و قال فی آیه أخری وَ لا تَسُبُّوا الَّذِینَ یَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَیَسُبُّوا اللَّهَ عَدْواً بِغَیْرِ عِلْمٍ (۴) انتهی.

**[ترجمه]«زینت ما باشید»، یعنی اهل پارسایی و پرهیزگاری و عمل صالح شوید تا زینت ما باشید، زیراخوبی پیروان، مایه زینت پیشرو است. دیگران او را ستایش می کنند و می گویند یارانش را نیکو ادب فرموده، ولی به عکس اگر پیروان کسی بدکار باشند، مایه ننگ رئیس خود هستند. غرض اصلی حضرت در این فرمایش، رعایت تقیّه و حسن معاشرت و رفتار با مخالفان است، یعنی طوری باید با آنها رفتار شود که آنان از پیشوایان ما نفرت پیدا نکنند و به آن بزرگواران بد نگویند، چون بعد از این جمله می فرماید«با مردم نیکو سخن گویید» و این روایت آیه ای از قرآن را تضمین فرموده و آن آیه این است : «وَ قُولُوا لِلنَّاسِ حُسْناً» - . بقره / ۸۳ - ،{با مردم نیکو سخن گویید.} مرحوم طبرسی در تفسیر این آیه می فرماید که در کلمه «حسنا» اختلاف شده. بعضی گویند مقصود خداوند گفتار خوب و زیبا و خوی خوش است و این قول از ابن عباس است. و بعضی گویند مقصود، امر به معروف و نهی از منکر است و ربیع گوید حسنا یعنی معروف و گفتار خوش. و جابر در تفسیر این آیه از حضرت باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: «با مردم به بهترینشکلیکه دوست دارید با شما حرف بزنند، سخن بگویید، زیرا خداوند دشمن می دارد کسیرا که زیاد لعنت کند، دشنام دهد، مؤمنان را طعنه زند، هرزه باشد و هرزه گری

کند، و همچنین گدایی که در گدایی زیاد اصرار ورزد. و خداوند دوست می دارد آدم شکیبا و عفیف را که خود را به عفت وادارد.»

بعلاوه در این آیه شریفه از جهت دیگری نیز اختلاف شده است. بعضی گفته اند این دستور عمومیت دارد و درباره مؤمن و کافر باید رعایت شود. بنا بر آنچه که از حضرت باقر علیه السلام روایت شده و بعضی گویند، مخصوص مؤمنین است و آنها که می گویند دستور عمومی است باز چند دسته شده اند: عده ای می گویند این آیه به آیه دیگری که دستور شمشیر زدن و مبارزه با کفار می دهد، نسخ شده است.بنابراین دستور حسن گفتار، مخصوص مؤمنین می شود. و روایتی هم به این مضمون از حضرت صادق علیه السلام رسیده است، ولی بیشتر آنها می گویند که دستور حسن گفتار نسخ نشده، زیرا مانعی ندارد که نسبت به کفار هم دستور جنگ باشد، ولی در عین حال دستور حسن گفتار هم در دعوت آنها به سوی ایمان باشد. چنانچه خداوند متعال می فرماید: «ادْعُ إِلی سَبِیلِ رَبِّکَ بِالْحِکْمَهِ وَ الْمَوْعِظَهِ الْحَسَنَهِ وَ جادِلْهُمْ بِالَّتِی هِیَ أَحْسَن»، {(ای رسول ما) خلق را با حکمت و برهان و موعظه نیکو به راه خدا دعوت کن و با بهترین طریق مبارزه کن.} - . نحل / ۱۲۵ - و در آیه دیگر می فرماید: «وَ لا تَسُبُّوا الَّذِینَ یَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَیَسُبُّوا اللَّهَ عَدْواً بِغَیْرِ عِلْم»، {شما مؤمنان دشنام به آنان که غیر خدا را می خوانند مدهید تا مبادا آنها نیز از روی دشمنی و جهالت خدا را دشنام دهند.} - . انعام / ۱۰۸ - پایان گفتار طبرسی (ره) - . مجمع البیان ۱ : ۱۴۹ -

**[ترجمه]

و أقول

عمده الغرض هنا حسن القول مع المخالفین تقیه و کذا المراد بحفظ الألسنه حفظها عما یخالف التقیه و الفضول زوائد الکلام و ما لا منفعه فیه قال فی المصباح الفضل الزیاده و الجمع فضول کفلس و فلوس و قد استعمل

ص: ۱۵۲

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۵۵.

۲- ۲. البقره: ۸۳.

۳- ۳. النحل: ۱۲۵.

۴- ۴. الأنعام: ۱۰۸، راجع مجمع البیان ج ۱ ص ۱۴۹.

الجمع استعمال المفرد فيما لا خير فيه و لهذا نسب إليه على لفظه فقيل فضولى لمن يشتغل بما لا يعنيه.

**[ترجمه]مقصود اصلی از فرمایش حضرت در این روایت، حسن گفتار با دشمنان است از روی تقیّه و همچنین مقصود حضرت از نگهداری زبان، نگهداری آن است از هر چه که خلاف تقیّه باشد و فضول، سخنان زائد است و آنچه را که بهره ای در گفتنش نیست. در مصباح گوید «فضل» یعنی زیادی و جمع آن «فضول» است مثل «فلس» و «فلوس»، و گاهی لفظ جمع به جای مفرد استعمال می شود، یعنی مثلا فضول به چیزی می گویند که خیری در او نیست و فضولی به کسی می گویند که به کار بی فایده مشغول باشد.

**[ترجمه]

«۷»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنْ أَبِی عَمْرٍو عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ یَحْیَی عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَنْبَسَهَ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ أَبَانٍ عَنْ مَسْعُودِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّمَا شِیعَتُنَا مَنْ أَطَاعَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَ (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: جابر روایت کند که حضرت باقر علیه السلام فرمود: «همانا شیعه ما کسی است که مطیع خداوند عزوجل باشد.» - . امالی طوسی ۱ : ۲۷۹ -

**[ترجمه]

«۸»

ل، [الخصال] عَنْ حَمْزَهَ الْعَلَوِیِّ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْبَرْقِیِّ عَنْ خَلَفِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ وَهْبٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: الشِّیعَهُ ثَلَاثٌ مُحِبٌّ وَادٌّ فَهُوَ مِنَّا وَ مُتَزَیِّنٌ بِنَا وَ نَحْنُ زَیْنٌ لِمَنْ تَزَیَّنَ بِنَا وَ مُسْتَأْکِلٌ بِنَا النَّاسَ وَ مَنِ اسْتَأْکَلَ بِنَا افْتَقَرَ(۲).

**[ترجمه]خصال: معاویه بن وهب گزارش کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «شیعه بر سه گونه است: دوست خالص که او از ماست؛ کسی که خود را با وابستگی به ما زیور دهد و ما برای او زینت باشیم؛ و کسی که به نام ما از مردم (بکند و) بخورد و هر کس ما را وسیله معاش خویش قرار دهد، فقیر شود.» - . خصال ۱ : ۵۱ -

**[ترجمه]

بیان

التزین بهم هو أن یجعلوا الانتساب إلیهم و موالاتهم زینه لهم و فخرا بین الناس و لا زینه أرفع من ذلک و الاستئکال بهم علیهم السلام هو أن یجعلوا إظهار موالاتهم و نشر علومهم و أخبارهم وسیله لتحصیل الرزق و جلب المنافع من الناس فینتج خلاف مطلوبهم و یصیر سببا لفقرهم و القسم الأول هو الذی یحبهم و یوالیهم فی الله و لله و هو ناج فی الدنیا و الآخره.

**[ترجمه]«زیور گرفتن به آنها»، آن است که انتساب به آنها و دوستی آنان را مایه زینت و افتخار خود در بین مردم قرار دهد و البتّه زینتی بالا-تر از این نیست، و «خوردن به وسیله آنها»، آن است که اظهار دوستی آنان و پخش علوم و اخبار و روایات آنان را وسیله به دست آوردن روزی و جلب منفعت از مردمان قرار دهد، ولی نتیجه اش عکس شده و همین باعث فقر آنها شود، و دسته اول آنهایند که آن بزرگواران را در راه خدا و برای خدا دوست دارند و چنین کسی در دنیا و آخرت ناجی خواهد بود.

**[ترجمه]

«۹»

یر، [بصائر الدرجات] عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ بْنِ الْحَارِثِ الْبَطَلِ عَنْ مُرَازِمٍ قَالَ: دَخَلْتُ الْمَدِينَةَ فَرَأَيْتُ جَارِيَةً فِي الدَّارِ الَّتِي نَزَلْتُهَا فَعَجَّبَتْنِي فَأَرَدْتُ أَنْ أَتَمَتَّعَ مِنْهَا فَأَبَتْ أَنْ تُزَوِّجَنِي نَفْسَهَا قَالَ فَجِئْتُ بَعْدَ الْعَتَمَةِ فَقَرَعْتُ الْبَابَ فَكَانَتْ هِيَ الَّتِي فَتَحَتْ لِي فَوَضَعْتُ يَدِي عَلَى صَدْرِهَا فَبَادَرَتْنِي حَتَّى دَخَلْتُ فَلَمَّا أَصْبَحْتُ دَخَلْتُ عَلَى أَبِي الْحَسَنِ علیه السلام فَقَالَ يَا مُرَازِمُ لَيْسَ مِنْ شِيعَتِنَا مَنْ خَلَا ثُمَّ لَمْ يَرِعْ قَلْبُهُ (۳).

**[ترجمه]بصائر الدرجات: مرازم نقل کند که وارد مدینه شدم. در خانه ای که سکونت کردم، کنیزی بود که زیبایی اش مرا به شگفت آورد. به فکر افتادم از او کام بگیرم، ولی او موافقت نکرد. شب بعد از وقت نماز عشاء که منزل آمدم و در زدم، همان زن در را باز کرد.بی درنگ دست به سینه اش زدم، کنیز (دوید) و پیش از من رفت و من وارد شدم. فردا صبح وقتی محضر حضرت ابوالحسن علیه السلام مشرف شدم، فرمود: «ای مرازم! شیعه ما نیست کسی که در خلوت دلش پارسا نباشد.» - . بصائر الدرجات: ۲۴۷ -

**[ترجمه]

«۱۰»

سن، [المحاسن] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنِ الْخَطَّابِ الْكُوفِيِّ وَ مُصْعَبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيِّ قَالا: دَخَلَ سَدِيرٌ الصَّيْرَفِيُّ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ عِنْدَهُ جَمَاعَةٌ مِنْ أَصْحَابِهِ

۱- ۱. أمالي الطوسيّ ج ۱ ص ۲۷۹.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۵۱.

۳- ۳. بصائر الدرجات ص ۲۴۷.

فَقَالَ يَا سَدِيرُ لَا تَزَالُ شِيعَتُنَا مَرْعِيِّينَ مَحْفُوظِينَ مَسْتُورِينَ مَعْصُومِينَ مَا أَحْسَنُوا النَّظَرَ لِأَنْفُسِهِمْ فِيمَا بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَ خَالِقِهِمْ وَ صَحَّتْ نِيَّاتُهُمْ لِأَئِمَّتِهِمْ وَ بَرُّوا إِخْوَانَهُمْ فَعَطَفُوا عَلَى ضَعِيفِهِمْ وَ تَصَدَّقُوا عَلَى ذَوِي الْفَاقَهِ مِنْهُمْ إِنَّا لَا نَأْمُرُ بِظُلْمٍ وَ لَكِنَّا نَأْمُرُكُمْ بِالْوَرَعِ الْوَرَعِ الْوَرَعِ وَ الْمُوَاسَاهِ الْمُوَاسَاهِ لِإِخْوَانِكُمْ فَإِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَمْ يَزَالُوا مُسْتَضْعَفِينَ قَلِيلِينَ مُنْذُ خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ علیه السلام (۱).

**[ترجمه]محاسن برقی: خطّاب و مصعب بن عبداللّه کوفی گفتند که سدیر صیرفی بر حضرت صادق علیه السلام وارد شد. عده ای از اصحاب آن حضرت نیز در خدمتش بودند. حضرت فرمود: «ای سدیر! همیشه شیعیان ما در پناه رعایت و حفظ و پوشش و عصمت (خدا) هستند، تا وقتی درباره خود از نظر روابطی که با خدای خویش دارند، خوشبین باشند،درباره پیشوایان خود درست فکر کنند، به برادرانشان نیکی کنند، بر ناتوانشان عطوفت ورزند و بر تنگدست آنها تصدق کنند. ما شما را به ستمگری فرمان ندهیم، ولی شما را به پارسایی فرمان دهیم، پارسایی، پارسایی، و همدردی، همدردی، همدردی با برادرانتان. همانا دوستان خدا از روزی که خدا آدم علیه السلام را آفریده، همچنان ضعیف و اندک هستند.» - . محاسن برقی: ۱۵۸ -

**[ترجمه]

«۱۱»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام] قَالَ علیه السلام قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: اتَّقُوا اللَّهَ مَعَاشِرَ الشِّيعَهِ فَإِنَّ الْجَنَّهَ لَنْ تَفُوتَكُمْ وَ إِنْ أَبْطَأَتْ بِهَا عَنْكُمْ قَبَائِحُ أَعْمَالِكُمْ فَتَنَافَسُوا فِي دَرَجَاتِهَا قِيلَ فَهَلْ يَدْخُلُ جَهَنَّمَ أَحَدٌ مِنْ مُحِبِّيكَ وَ مُحِبِّي عَلِيٍّ علیه السلام قَالَ مَنْ قَذِرَ نَفْسُهُ بِمُخَالَفَهِ مُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ وَ وَاقَعَ الْمُحَرَّمَاتِ وَ ظَلَمَ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ خَالَفَ مَا رُسِمَ لَهُ مِنَ الشَّرِيعَاتِ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَهِ قَذِراً طَفِساً يَقُولُ مُحَمَّدٌ وَ عَلِيٌّ علیهما السلام يَا فُلَانُ أَنْتَ قَذِرٌ طَفِسٌ لَا تَصْلُحُ لِمُرَافَقَهِ مَوَالِيكَ الْأَخْيَارِ وَ لَا لِمُعَانَقَهِ الْحُورِ الْحِسَانِ وَ لَا الْمَلَائِكَهِ الْمُقَرَّبِينَ لَا تَصِلُ إِلَى مَا هُنَاكَ إِلَّا بِأَنْ تَطْهُرَ عَنْكَ مَا هَاهُنَا يَعْنِي مَا عَلَيْكَ مِنَ الذُّنُوبِ فَيَدْخُلُ إِلَى الطَّبَقِ الْأَعْلَى مِنْ جَهَنَّمَ فَيُعَذَّبُ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِ وَ مِنْهُمْ مَنْ يُصِيبُهُ الشَّدَائِدُ فِي الْمَحْشَرِ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِ ثُمَّ يَلْقُطُهُ مِنْ هُنَا وَ مِنْ هُنَا مَنْ يَبْعَثُهُمْ إِلَيْهِ مَوَالِيهِ مِنْ خِيَارِ شِيعَتِهِمْ كَمَا يَلْقُطُ الطَّيْرُ الْحَبَّ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَكُونُ ذُنُوبُهُ أَقَلَّ وَ أَخَفَّ فَيُطَهَّرُ مِنْهَا بِالشَّدَائِدِ وَ النَّوَائِبِ مِنَ السَّلَاطِينِ وَ غَيْرِهِمْ وَ مِنَ الْآفَاتِ فِي الْأَبْدَانِ فِي الدُّنْيَا لِيُدْلَى فِي قَبْرِهِ وَ هُوَ طَاهِرٌ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقْرُبُ مَوْتُهُ وَ قَدْ بَقِيَتْ عَلَيْهِ سَيِّئَهٌ فَيُشْتَدُّ نَزْعُهُ وَ يُكَفَّرُ بِهِ عَنْهُ فَإِنْ بَقِيَ شَيْ ءٌ وَ قَوِيَتْ عَلَيْهِ يَكُونُ لَهُ بَطَرٌ وَ اضْطِرَابٌ فِي يَوْمِ مَوْتِهِ فَيَقِلُّ مَنْ بِحَضْرَتِهِ فَيَلْحَقُهُ بِهِ الذُّلُّ فَيُكَفَّرُ عَنْهُ فَإِنْ بَقِيَ شَيْ ءٌ أُتِيَ بِهِ وَ لَمَّا يُلْحِدْ فَيُوضَعُ فَيَتَفَرَّقُونَ عَنْهُ فَيُطَهَّرُ فَإِنْ كَانَ ذُنُوبُهُ أَعْظَمَ وَ أَكْثَرَ طَهُرَ مِنْهَا بِشَدَائِدِ عَرَصَاتِ يَوْمِ الْقِيَامَهِ فَإِنْ كَانَتْ أَكْثَرَ وَ أَعْظَمَ طَهُرَ مِنْهَا فِي الطَّبَقِ الْأَعْلَى مِنْ جَهَنَّمَ وَ هَؤُلَاءِ أَشَدُّ مُحِبِّينَا عَذَاباً وَ أَعْظَمُهُمْ ذُنُوباً لَيْسَ هَؤُلَاءِ يُسَمَّوْنَ بِشِيعَتِنَا وَ لَكِنَّهُمْ يُسَمَّوْنَ بِمُحِبِّينَا وَ الْمُوَالِينَ لِأَوْلِيَائِنَا وَ الْمُعَادِينَ لِأَعْدَائِنَا إِنَّ شِيعَتَنَا مَنْ شَيَّعَنَا وَ اتَّبَعَ آثَارَنَا وَ اقْتَدَى بِأَعْمَالِنَا.

ص: ۱۵۴

۱- ۱. المحاسن ص ۱۵۸.

وَ قَالَ الْإِمَامُ علیه السلام قَالَ رَجُلٌ لِرَسُولِ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ فُلَانٌ يَنْظُرُ إِلَى حَرَمِ جَارِهِ فَإِنْ أَمْكَنَهُ مُوَاقَعَهُ حَرَامٍ لَمْ يَرْعَ عَنْهُ فَغَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ قَالَ ائْتُونِي بِهِ فَقَالَ رَجُلٌ آخَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ مِنْ شِيعَتِكُمْ مِمَّنْ يَعْتَقِدُ مُوَالاتَكَ وَ مُوَالاةَ عَلِيٍّ وَ يَتَبَرَّأُ مِنْ أَعْدَائِكُمَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَا تَقُلْ إِنَّهُ مِنْ شِيعَتِنَا فَإِنَّهُ كَذِبٌ إِنَّ شِيعَتَنَا مَنْ شَيَّعَنَا وَ تَبِعَنَا فِي أَعْمَالِنَا وَ لَيْسَ هَذَا الَّذِي ذَكَرْتَهُ فِي هَذَا الرَّجُلِ مِنْ أَعْمَالِنَا وَ قِيلَ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ إِمَامِ الْمُتَّقِينَ وَ يَعْسُوبِ الدِّينِ وَ قَائِدِ الْغُرِّ الْمُحَجَّلِينَ وَ وَصِيِّ رَسُولِ رَبِّ الْعَالَمِينَ علیه السلام إِنَّ فُلَاناً سَرَفَ عَلَى نَفْسِهِ بِالذُّنُوبِ الْمُوبِقَاتِ وَ هُوَ مَعَ ذَلِكَ مِنْ شِيعَتِكُمْ فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ كُتِبَتْ عَلَيْكَ كَذِبَةٌ أَوْ كَذِبَتَانِ إِنْ كَانَ مُسْرِفاً بِالذُّنُوبِ عَلَى نَفْسِهِ يُحِبُّنَا وَ يُبْغِضُ أَعْدَاءَنَا فَهُوَ كَذِبَةٌ وَاحِدَةٌ لِأَنَّهُ مِنْ مُحِبِّينَا لَا مِنْ شِيعَتِنَا وَ إِنْ كَانَ يُوَالِي أَوْلِيَاءَنَا وَ يُعَادِي أَعْدَاءَنَا وَ لَيْسَ بِمُسْرِفٍ عَلَى نَفْسِهِ كَمَا ذَكَرْتَ فَهُوَ مِنْكَ كَذِبَةٌ لِأَنَّهُ لَا يُسْرِفُ فِي الذُّنُوبِ وَ إِنْ كَانَ يُسْرِفُ فِي الذُّنُوبِ وَ لَا يُوَالِينَا وَ لَا يُعَادِي أَعْدَاءَنَا فَهُوَ مِنْكَ كَذِبَتَانِ.

وَ قَالَ رَجُلٌ لِامْرَأَتِهِ اذْهَبِي إِلَى فَاطِمَةَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَاسْأَلِيهَا عَنِّي أَنِّي مِنْ شِيعَتِكُمْ أَمْ لَيْسَ مِنْ شِيعَتِكُمْ فَسَأَلَتْهَا فَقَالَتْ قُولِي لَهُ إِنْ كُنْتَ تَعْمَلُ بِمَا أَمَرْنَاكَ وَ تَنْتَهِي عَمَّا زَجَرْنَاكَ عَنْهُ فَأَنْتَ مِنْ شِيعَتِنَا وَ إِلَّا فَلَا فَرَجَعَتْ فَأَخْبَرَتْهُ فَقَالَ يَا وَيْلِي وَ مَنْ يَنْفَكُّ مِنَ الذُّنُوبِ وَ الْخَطَايَا فَأَنَا إِذاً خَالِدٌ فِي النَّارِ فَإِنَّ مَنْ لَيْسَ مِنْ شِيعَتِهِمْ فَهُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ فَرَجَعَتِ الْمَرْأَةُ فَقَالَتْ لِفَاطِمَةَ مَا قَالَ زَوْجُهَا فَقَالَتْ فَاطِمَةُ قُولِي لَهُ لَيْسَ هَكَذَا شِيعَتُنَا مِنْ خِيَارِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَ كُلُّ مُحِبِّينَا وَ مُوَالِي أَوْلِيَائِنَا وَ مُعَادِي أَعْدَائِنَا وَ الْمُسْلِمُ بِقَلْبِهِ وَ لِسَانِهِ لَنَا لَيْسُوا مِنْ شِيعَتِنَا إِذَا خَالَفُوا أَوَامِرَنَا وَ نَوَاهِيَنَا فِي سَائِرِ الْمُوبِقَاتِ وَ هُمْ مَعَ ذَلِكَ فِي الْجَنَّةِ وَ لَكِنْ بَعْدَ مَا يُطَهَّرُونَ مِنْ ذُنُوبِهِمْ بِالْبَلَايَا وَ الرَّزَايَا أَوْ فِي عَرَصَاتِ الْقِيَامَةِ بِأَنْوَاعِ شَدَائِدِهَا أَوْ فِي الطَّبَقِ الْأَعْلَى مِنْ جَهَنَّمَ بِعَذَابِهَا إِلَى أَنْ نَسْتَنْقِذَهُمْ بِحُبِّنَا مِنْهَا وَ نَنْقُلَهُمْ إِلَى حَضْرَتِنَا

وَ قَالَ رَجُلٌ لِلْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ علیهما السلام إِنِّی مِنْ شِیعَتِکُمْ فَقَالَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِیٍّ علیه السلام یَا عَبْدَ اللَّهِ إِنْ کُنْتَ لَنَا فِی أَوَامِرِنَا وَ زَوَاجِرِنَا مُطِیعاً فَقَدْ صَدَقْتَ وَ إِنْ کُنْتَ بِخِلَافِ ذَلِکَ فَلَا تَزِدْ فِی ذُنُوبِکَ بِدَعْوَاکَ مَرْتَبَةً شَرِیفَةً لَسْتَ مِنْ أَهْلِهَا لَا تَقُلْ لَنَا أَنَا مِنْ شِیعَتِکُمْ وَ لَکِنْ قُلْ أَنَا مِنْ مُوَالِیکُمْ وَ مُحِبِّیکُمْ وَ مُعَادِی أَعْدَائِکُمْ وَ أَنْتَ فِی خَیْرٍ وَ إِلَی خَیْرٍ وَ قَالَ رَجُلٌ لِلْحُسَیْنِ بْنِ عَلِیٍّ علیهما السلام یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَنَا مِنْ شِیعَتِکُمْ قَالَ اتَّقِ اللَّهَ وَ لَا تَدَّعِیَنَّ شَیْئاً یَقُولُ اللَّهُ لَکَ کَذَبْتَ وَ فَجَرْتَ فِی دَعْوَاکَ إِنَّ شِیعَتَنَا مَنْ سَلِمَتْ قُلُوبُهُمْ مِنْ کُلِّ غِشٍّ وَ غِلٍّ وَ دَغَلٍ وَ لَکِنْ قُلْ أَنَا مِنْ مُوَالِیکُمْ وَ مُحِبِّیکُمْ وَ قَالَ رَجُلٌ لِعَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیهما السلام یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَنَا مِنْ شِیعَتِکُمُ الْخُلَّصِ فَقَالَ لَهُ یَا عَبْدَ اللَّهِ فَإِذَا أَنْتَ کَإِبْرَاهِیمَ الْخَلِیلِ علیه السلام الَّذِی قَالَ اللَّهُ وَ إِنَّ مِنْ شِیعَتِهِ لَإِبْراهِیمَ إِذْ جاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِیمٍ (۱) فَإِنْ کَانَ قَلْبُکَ کَقَلْبِهِ فَأَنْتَ مِنْ شِیعَتِنَا وَ إِنْ لَمْ یَکُنْ قَلْبُکَ کَقَلْبِهِ وَ هُوَ طَاهِرٌ مِنَ الْغِشِّ وَ الْغِلِّ فَأَنْتَ مِنْ مُحِبِّینَا وَ إِلَّا فَإِنَّکَ إِنْ عَرَفْتَ أَنَّکَ بِقَوْلِکَ کَاذِبٌ فِیهِ إِنَّکَ لَمُبْتَلًی بِفَالِجٍ لَا یُفَارِقُکَ إِلَی الْمَوْتِ أَوْ جُذَامٍ لِیَکُونَ کَفَّارَةً لِکَذِبِکَ هَذَا.

وَ قَالَ الْبَاقِرُ علیه السلام لِرَجُلٍ فَخَرَ عَلَی آخَرَ وَ قَالَ أَ تُفَاخِرُنِی وَ أَنَا مِنْ شِیعَةِ آلِ مُحَمَّدٍ الطَّیِّبِینَ فَقَالَ الْبَاقِرُ علیه السلام مَا فَخَرْتَ عَلَیْهِ وَ رَبِّ الْکَعْبَةِ وَ غُبِنَ مِنْکَ عَلَی الْکَذِبِ یَا عَبْدَ اللَّهِ أَ مَالُکَ مَعَکَ تُنْفِقُهُ عَلَی نَفْسِکَ أَحَبُّ إِلَیْکَ أَمْ تُنْفِقُهُ عَلَی إِخْوَانِکَ الْمُؤْمِنِینَ قَالَ بَلْ أُنْفِقُهُ عَلَی نَفْسِی قَالَ فَلَسْتَ مِنْ شِیعَتِنَا فَإِنَّنَا نَحْنُ مَا نُنْفِقُ عَلَی الْمُنْتَحِلِینَ مِنْ إِخْوَانِنَا أَحَبُّ إِلَیْنَا وَ لَکِنْ قُلْ أَنَا مِنْ مُحِبِّیکُمْ وَ مِنَ الرَّاجِینَ النَّجَاةَ بِمَحَبَّتِکُمْ وَ قِیلَ لِلصَّادِقِ علیه السلام إِنَّ عَمَّاراً الدُّهْنِیَّ شَهِدَ الْیَوْمَ عِنْدَ ابْنِ أَبِی لَیْلَی قَاضِی الْکُوفَهِ بِشَهَادَةٍ فَقَالَ لَهُ الْقَاضِی قُمْ یَا عَمَّارُ فَقَدْ عَرَفْنَاکَ لَا تُقْبَلُ شَهَادَتُکَ لِأَنَّکَ رَافِضِیٌّ فَقَامَ عَمَّارٌ وَ قَدِ ارْتَعَدَتْ فَرَائِصُهُ وَ اسْتَفْرَغَهُ الْبُکَاءُ فَقَالَ لَهُ ابْنُ أَبِی لَیْلَی أَنْتَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْعِلْمِ وَ الْحَدِیثِ إِنْ کَانَ یَسُوؤُکَ أَنْ یُقَالَ لَکَ رَافِضِیٌّ فَتَبَرَّأْ مِنَ الرَّفْضِ فَأَنْتَ مِنْ إِخْوَانِنَا فَقَالَ لَهُ عَمَّارٌ یَا هَذَا مَا ذَهَبْتَ وَ اللَّهِ حَیْثُ ذَهَبْتَ وَ لَکِنْ بَکَیْتُ

۱- ۱. الصافّات: ۸۳ و ۸۴.

عَلَيْکَ وَ عَلَيَّ أَمَّا بُکَائِی عَلَی نَفْسِی فَإِنَّکَ نَسَبْتَنِی إِلَی رُتْبَةٍ شَرِيفَةٍ لَسْتُ مِنْ أَهْلِهَا زَعَمْتَ أَنِّی رَافِضِيٌّ وَيْحَکَ لَقَدْ حَدَّثَنِی الصَّادِقُ علیه السلام أَنَّ أَوَّلَ مَنْ سُمِّيَ الرَّفَضَةَ السَّحَرَةُ الَّذِينَ لَمَّا شَاهَدُوا آيَةَ مُوسَی فِی عَصَاهُ آمَنُوا بِهِ وَ اتَّبَعُوهُ وَ رَفَضُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ وَ اسْتَسْلَمُوا لِکُلِّ مَا نَزَلَ بِهِمْ فَسَمَّاهُمْ فِرْعَوْنُ الرَّافِضَةَ لِمَا رَفَضُوا دِينَهُ فَالرَّافِضِيُّ کُلُّ مَنْ رَفَضَ جَمِيعَ مَا کَرِهَ اللَّهُ وَ فَعَلَ کُلَّ مَا أَمَرَهُ اللَّهُ فَأَيْنَ فِی هَذَا الزَّمَانِ مِثْلُ هَذِهِ وَ إِنَّمَا بَکَيْتُ عَلَی نَفْسِی خَشِيتُ أَنْ يَطَّلِعَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَی قَلْبِی وَ قَدْ تَلَقَّبْتُ هَذَا الِاسْمَ الشَّرِيفَ عَلَی نَفْسِی فَيُعَاتِبَنِی رَبِّی عَزَّ وَ جَلَّ وَ يَقُولَ يَا عَمَّارُ أَ کُنْتَ رَافِضاً لِلْأَبَاطِيلِ عَامِلًا بِالطَّاعَاتِ کَمَا قَالَ لَکَ فَيَکُونَ ذَلِکَ بِی مُقَصِّراً فِی الدَّرَجَاتِ إِنْ سَامَحَنِی وَ مُوجِباً لِشَدِيدِ الْعِقَابِ عَلَيَّ إِنْ نَاقَشَنِی إِلَّا أَنْ يَتَدَارَکَنِی مَوَالِيَّ بِشَفَاعَتِهِمْ وَ أَمَّا بُکَائِی عَلَيْکَ فَلِعِظَمِ کَذِبِکَ فِی تَسْمِيَتِی بِغَيْرِ اسْمِی وَ شَفَقَتِی الشَّدِيدَهِ عَلَيْکَ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ إِنْ صَرَفْتَ أَشْرَفَ الْأَسْمَاءِ إِلَيَّ وَ إِنْ جَعَلْتَهُ مِنْ أَرْذَلِهَا کَيْفَ يَصْبِرُ بَدَنُکَ عَلَی عَذَابِ کَلِمَتِکَ هَذِهِ؟

فَقَالَ الصَّادِقُ علیه السلام لَوْ أَنَّ عَلَی عَمَّارٍ مِنَ الذُّنُوبِ مَا هُوَ أَعْظَمُ مِنَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرَضِينَ لَمُحِيَتْ عَنْهُ بِهَذِهِ الْکَلِمَاتِ وَ إِنَّهَا لَتَزِيدُ فِی حَسَنَاتِهِ عِنْدَ رَبِّهِ عَزَّ وَ جَلَّ حَتَّی يُجْعَلَ کُلُّ خَرْدَلَةٍ مِنْهَا أَعْظَمَ مِنَ الدُّنْيَا أَلْفَ مَرَّةٍ.

قَالَ وَ قِيلَ لِمُوسَی بْنِ جَعْفَرٍ علیه السلام مَرَرْنَا بِرَجُلٍ فِی السُّوقِ وَ هُوَ يُنَادِی أَنَا مِنْ شِيعَةِ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ الْخُلَّصِ وَ هُوَ يُنَادِی عَلَی ثِيَابٍ يَبِيعُهَا مَنْ يَزِيدُ فَقَالَ مُوسَی علیه السلام مَا جَهِلَ وَ لَا ضَاعَ امْرُؤٌ عَرَفَ قَدْرَ نَفْسِهِ أَ تَدْرُونَ مَا مَثَلُ هَذَا هَذَا شَخْصٌ قَالَ أَنَا مِثْلُ سَلْمَانَ وَ أَبِی ذَرٍّ وَ الْمِقْدَادِ وَ

عَمَّارٍ وَ هُوَ مَعَ ذَلِکَ يُبَاخِسُ (۱) فِی بَيْعِهِ وَ يُدَلِّسُ عُيُوبَ الْمَبِيعِ عَلَی مُشْتَرِيهِ وَ يَشْتَرِی الشَّيْ ءَ بِثَمَنٍ فَيُزَايِدُ الْغَرِيبَ يَطْلُبُهُ فَيُوجِبُ لَهُ ثُمَّ إِذَا غَابَ الْمُشْتَرِی قَالَ لَا أُرِيدُهُ إِلَّا بِکَذَا بِدُونِ مَا کَانَ طَلَبَهُ مِنْهُ أَ يَکُونُ هَذَا کَسَلْمَانَ وَ أَبِی ذَرٍّ وَ الْمِقْدَادِ وَ عَمَّارٍ حَاشَ لِلَّهِ أَنْ يَکُونَ هَذَا کَهُمْ وَ لَکِنْ مَا يَمْنَعُهُ مِنْ أَنْ يَقُولَ إِنِّی مِنْ مُحِبِّی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ مَنْ يُوَالِی أَوْلِيَاءَهُمْ وَ يُعَادِی أَعْدَاءَهُمْ.

قَالَ علیه السلام وَ لَمَّا جَعَلَ الْمَأْمُونُ إِلَی عَلِيِّ بْنِ مُوسَی الرِّضَا علیهما السلام وِلَايَةَ الْعَهْدِ

ص: ۱۵۷

۱- ۱. يناجش ظ، و ما ذکر بعد ذلک کأنّه بيان النجش.

دَخَلَ عَلَيْهِ آذِنُهُ وَ قَالَ إِنَّ قَوْماً بِالْبَابِ يَسْتَأْذِنُونَ عَلَيْکَ يَقُولُونَ نَحْنُ شِيعَهُ عَلِيٍّ فَقَالَ عليه السلام أَنَا مَشْغُولٌ فَاصْرِفْهُمْ فَصَرَفَهُمْ فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْيَوْمِ الثَّانِی جَاءُوا وَ قَالُوا كَذَلِکَ مِثْلَهَا فَصَرَفَهُمْ إِلَى أَنْ جَاءُوا هَكَذَا يَقُولُونَ وَ يَصْرِفُهُمْ شَهْرَيْنِ ثُمَّ أَيِسُوا مِنَ الْوُصُولِ وَ قَالُوا لِلْحَاجِبِ قُلْ لِمَوْلَانَا إِنَّا شِيعَهُ أَبِيکَ عَلِيِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ عليه السلام وَ قَدْ شَمِتَ بِنَا أَعْدَاؤُنَا فِی حِجَابِکَ لَنَا وَ نَحْنُ نَنْصَرِفُ هَذِهِ الْكَرَّهَ وَ نَهْرُبُ مِنْ بَلَدِنَا خَجَلًا وَ أَنَفَهً مِمَّا لَحِقَنَا وَ عَجْزاً عَنِ احْتِمَالِ مَضَضِ مَا يَلْحَقُنَا بِشَمَاتَهِ الْأَعْدَاءِ فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرِّضَا عليه السلام ائْذَنْ لَهُمْ لِيَدْخُلُوا فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَسَلَّمُوا عَلَيْهِ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِمْ وَ لَمْ يَأْذَنْ لَهُمْ بِالْجُلُوسِ فَبَقُوا قِيَاماً فَقَالُوا يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا هَذَا الْجَفَاءُ الْعَظِيمُ وَ الِاسْتِخْفَافُ بَعْدَ هَذَا الْحِجَابِ الصَّعْبِ أَيُّ بَاقِيَهٍ تَبْقَى مِنَّا بَعْدَ هَذَا؟

فَقَالَ الرِّضَا عليه السلام اقْرَءُوا وَ ما أَصابَكُمْ مِنْ مُصِيبَهٍ فَبِما كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَ يَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ(۱) مَا اقْتَدَيْتُ إِلَّا بِرَبِّی عَزَّ وَ جَلَّ فِيكُمْ وَ بِرَسُولِ اللَّهِ وَ بِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ مَنْ بَعْدَهُ مِنْ آبَائِیَ الطَّاهِرِينَ عليهم السلام عَتَبُوا عَلَيْكُمْ فَاقْتَدَيْتُ بِهِمْ قَالُوا لِمَا ذَا يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ لِدَعْوَاكُمْ أَنَّكُمْ شِيعَهُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ عليه السلام وَيْحَكُمْ إِنَّمَا شِيعَتُهُ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ أَبُو ذَرٍّ وَ سَلْمَانُ وَ الْمِقْدَادُ وَ عَمَّارٌ وَ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِی بَكْرٍ الَّذِينَ لَمْ يُخَالِفُوا شَيْئاً مِنْ أَوَامِرِهِ وَ لَمْ يَرْكَبُوا شَيْئاً مِنْ فُنُونِ زَوَاجِرِهِ فَأَمَّا أَنْتُمْ إِذَا قُلْتُمْ إِنَّكُمْ شِيعَتُهُ وَ أَنْتُمْ فِی أَكْثَرِ أَعْمَالِكُمْ لَهُ مُخَالِفُونَ مُقَصِّرُونَ فِی كَثِيرٍ مِنَ الْفَرَائِضِ مُتَهَاوِنُونَ بِعَظِيمِ حُقُوقِ إِخْوَانِكُمْ فِی اللَّهِ وَ تَتَّقُونَ حَيْثُ لَا يَجِبُ التَّقِيَّهُ وَ تَتْرُكُونَ التَّقِيَّهَ حَيْثُ لَا بُدَّ مِنَ التَّقِيَّهِ فَلَوْ قُلْتُمْ إِنَّكُمْ مُوَالُوهُ وَ مُحِبُّوهُ وَ الْمُوَالُونَ لِأَوْلِيَائِهِ وَ الْمُعَادُونَ لِأَعْدَائِهِ لَمْ أُنْكِرْهُ مِنْ قَوْلِكُمْ وَ لَكِنْ هَذِهِ مَرْتَبَهٌ شَرِيفَهٌ ادَّعَيْتُمُوهَا إِنْ لَمْ تُصَدِّقُوا قَوْلَكُمْ بِفِعْلِكُمْ هَلَكْتُمْ إِلَّا أَنْ تَتَدَارَكَكُمْ رَحْمَهٌ مِنْ رَبِّكُمْ قَالُوا يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَإِنَّا نَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ نَتُوبُ إِلَيْهِ مِنْ قَوْلِنَا بَلْ نَقُولُ كَمَا عَلَّمَنَا مَوْلَانَا نَحْنُ مُحِبُّوكُمْ وَ مُحِبُّو أَوْلِيَائِكُمْ وَ مُعَادُو أَعْدَائِكُمْ قَالَ الرِّضَا عليه السلام

۱- ۱. الشورى: ۳۰.

فَمَرْحَباً بِكَمْ يَا إِخْوَانِی وَ أَهْلِ وُدِّی ارْتَفِعُوا ارْتَفِعُوا فَمَا زَالَ يَرْفَعُهُمْ حَتَّی أَلْصَقَهُمْ بِنَفْسِهِ ثُمَّ قَالَ لِحَاجِبِهِ كَمْ مَرَّةً حَجَبْتَهُمْ قَالَ سِتِّينَ مَرَّةً فَقَالَ لِحَاجِبِهِ فَاخْتَلِفْ إِلَيْهِمْ سِتِّينَ مَرَّةً مُتَوَالِيَةً فَسَلِّمْ عَلَيْهِمْ وَ أَقْرِئْهُمْ سَلَامِی فَقَدْ مَحَوْا مَا كَانَ مِنْ ذُنُوبِهِمْ بِاسْتِغْفَارِهِمْ وَ تَوْبَتِهِمْ وَ اسْتَحَقُّوا الْكَرَامَةَ لِمَحَبَّتِهِمْ لَنَا وَ مُوَالاتِهِمْ وَ تَفَقَّدْ أُمُورَهُمْ وَ أُمُورَ عِيَالاتِهِمْ فَأَوْسِعْهُمْ بِنَفَقَاتٍ وَ مَبَرَّاتٍ وَ صِلَاتٍ وَ رَفْعِ مُعَرَّاتٍ.

قَالَ عليه السلام وَ دَخَلَ رَجُلٌ عَلَی مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الرِّضَا عليهما السلام وَ هُوَ مَسْرُورٌ فَقَالَ مَا لِی أَرَاكَ مَسْرُوراً قَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ سَمِعْتُ أَبَاكَ يَقُولُ أَحَقُّ يَوْمٍ بِأَنْ يُسَرَّ الْعَبْدُ فِيهِ يَوْمٌ يَرْزُقُهُ اللَّهُ صَدَقَاتٍ وَ مَبَرَّاتٍ وَ مَدْخَلَاتٍ مِنْ إِخْوَانٍ لَهُ مُؤْمِنِينَ فَإِنَّهُ قَصَدَنِی الْيَوْمَ عَشَرَةٌ مِنْ إِخْوَانِیَ الْفُقَرَاءِ لَهُمْ عِيَالاتٌ فَقَصَدُونِی مِنْ بَلَدِ كَذَا وَ كَذَا فَأَعْطَيْتُ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ فَلِهَذَا سُرُورِی.

فَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ عليهما السلام لَعَمْرِی إِنَّكَ حَقِيقٌ بِأَنْ تُسَرَّ إِنْ لَمْ تَكُنْ أَحْبَطْتَهُ أَوْ لَمْ تُحْبِطْهُ فِيمَا بَعْدُ فَقَالَ الرَّجُلُ فَكَيْفَ أَحْبَطْتُهُ وَ أَنَا مِنْ شِيعَتِكُمُ الْخُلَّصِ قَالَ هَاهْ قَدْ أَبْطَلْتَ بِرَّكَ بِإِخْوَانِكَ وَ صَدَقَاتِكَ قَالَ وَ كَيْفَ ذَاكَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ لَهُ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ عليه السلام اقْرَأْ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُبْطِلُوا صَدَقاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَ الْأَذی (۱) قَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا مَنَنْتُ عَلَی الْقَوْمِ الَّذِينَ تَصَدَّقْتُ عَلَيْهِمْ وَ لَا آذَيْتُهُمْ قَالَ لَهُ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ عليه السلام إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ إِنَّمَا قَالَ لا تُبْطِلُوا صَدَقاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَ الْأَذی وَ لَمْ يَقُلْ بِالْمَنِّ عَلَی مَنْ تَتَصَدَّقُونَ عَلَيْهِ وَ بِالْأَذَی لِمَنْ تَتَصَدَّقُونَ عَلَيْهِ وَ هُوَ كُلُّ أَذًی أَ فَتَرَی أَذَاكَ الْقَوْمَ الَّذِينَ تَصَدَّقْتَ عَلَيْهِمْ أَعْظَمُ أَمْ أَذَاكَ لِحَفَظَتِكَ وَ مَلَائِكَةِ اللَّهِ الْمُقَرَّبِينَ حَوَالَيْكَ أَمْ أَذَاكَ لَنَا فَقَالَ الرَّجُلُ بَلْ هَذَا يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ لَقَدْ آذَيْتَنِی وَ آذَيْتَهُمْ وَ أَبْطَلْتَ صَدَقَتَكَ قَالَ لِمَا ذَا قَالَ لِقَوْلِكَ وَ كَيْفَ أَحْبَطْتُهُ وَ أَنَا مِنْ شِيعَتِكُمُ الْخُلَّصِ ثُمَّ قَالَ وَيْحَكَ أَ تَدْرِی مَنْ شِيعَتُنَا الْخُلَّصُ قَالَ لَا قَالَ فَإِنَّ شِيعَتَنَا الْخُلَّصَ حِزْبِيلُ الْمُؤْمِنُ مُؤْمِنُ آلِ فِرْعَوْنَ وَ صَاحِبُ يس الَّذِی قَالَ اللَّهُ تَعَالَی وَ جاءَ مِنْ أَقْصَا

۱- ۱. البقره: ۲۶۴.

الْمَدِينَهِ رَجُلٌ يَسْعى (۱) وَ سَلْمَانُ وَ أَبُو ذَرٍّ وَ الْمِقْدَادُ وَ عَمَّارٌ سَوَّيْتَ نَفْسَكَ بِهَؤُلَاءِ أَ مَا آذَيْتَ بِهَذَا الْمَلَائِكَهَ وَ آذَيْتَنَا فَقَالَ الرَّجُلُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ فَكَيْفَ أَقُولُ قَالَ قُلْ أَنَا مِنْ مُوَالِيكَ وَ مُحِبِّيكَ وَ مُعَادِي أَعْدَائِكَ وَ مُوَالِي أَوْلِيَائِكَ قَالَ فَكَذَلِكَ أَقُولُ وَ كَذَلِكَ أَنَا يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَ قَدْ تُبْتُ مِنَ الْقَوْلِ الَّذِي أَنْكَرْتَهُ وَ أَنْكَرَتْهُ الْمَلَائِكَهُ فَمَا أَنْكَرْتُمْ ذَلِكَ إِلَّا لِإِنْكَارِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ عليهما السلام الْآنَ قَدْ عَادَتْ إِلَيْكَ مَثُوبَاتُ صَدَقَاتِكَ وَ زَالَ عَنْهَا الْإِحْبَاطُ.

قَالَ أَبُو يَعْقُوبَ يُوسُفُ بْنُ زِيَادٍ وَ عَلِيُّ بْنُ سَيَّارٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا:(۲) حَضَرْنَا لَيْلَهً عَلَى غُرْفَهِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ عليهم السلام وَ قَدْ كَانَ مَلِكُ الزَّمَانِ لَهُ مُعَظِّماً وَ حَاشِيَتُهُ لَهُ مُبَجِّلِينَ إِذْ مَرَّ عَلَيْنَا وَالِي الْبَلَدِ وَالِي الْجِسْرَيْنِ وَ مَعَهُ رَجُلٌ مَكْتُوفٌ وَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ مُشْرِفٌ مِنْ رَوْزَنَتِهِ فَلَمَّا رَآهُ الْوَالِي تَرَجَّلَ عَنْ دَابَّتِهِ إِجْلَالًا لَهُ فَقَالَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عليهما السلام عُدْ إِلَى مَوْضِعِكَ فَعَادَ وَ هُوَ مُعَظِّمٌ لَهُ وَ قَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَخَذْتُ هَذَا فِي هَذِهِ اللَّيْلَهِ عَلَى بَابِ حَانُوتِ صَيْرَفِيٍّ فَاتَّهَمْتُهُ بِأَنَّهُ يُرِيدُ نَقْبَهُ وَ السَّرِقَهَ مِنْهُ فَقَبَضْتُ عَلَيْهِ فَلَمَّا هَمَمْتُ أَنْ أَضْرِبَهُ خَمْسَمِائَهِ سَوْطٍ وَ هَذِهِ سَبِيلِي فِيمَنِ اتَّهَمْتُهُ مِمَّنْ آخُذُهُ لِئَلَّا يَسْأَلَنِي فِيهِ مَنْ لَا أُطِيقُ مُدَافَعَتَهُ لِيَكُونَ قَدْ شَقِيَ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَنِي مَنْ لَا أُطِيقُ مُدَافَعَتَهُ فَقَالَ لِي اتَّقِ اللَّهَ وَ لَا تَتَعَرَّضْ لِسَخَطِ اللَّهِ فَإِنِّي مِنْ شِيعَهِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ شِيعَهِ هَذَا الْإِمَامِ أَبِي الْقَائِمِ بِأَمْرِ اللَّهِ عليه السلام فَكَفَفْتُ عَنْهُ وَ قُلْتُ أَنَا مَارٌّ بِكَ عَلَيْهِ فَإِنْ عَرَفَكَ بِالتَّشَيُّعِ أَطْلَقْتُ عَنْكَ وَ إِلَّا قَطَعْتُ يَدَكَ وَ رِجْلَكَ بَعْدَ أَنْ أَجْلِدَكَ أَلْفَ سَوْطٍ وَ قَدْ جِئْتُكَ بِهِ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَهَلْ هُوَ مِنْ شِيعَهِ عَلِيٍّ عليه السلام كَمَا ادَّعَى فَقَالَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عليهما السلام مَعَاذَ اللَّهِ مَا هَذَا مِنْ شِيعَهِ عَلِيٍّ وَ إِنَّمَا ابْتَلَاهُ اللَّهُ فِي يَدِكَ لِاعْتِقَادِهِ فِي نَفْسِهِ أَنَّهُ مِنْ شِيعَهِ عَلِيٍّ عليه السلام فَقَالَ الْوَالِي كَفَيْتَنِي مَئُونَتَهُ

۱- ۱. يس: ۲۰.

۲- ۲. رجلان مجهولان يروى عنهما محمّد بن أبى القاسم المفسر كتاب تفسير الإمام العسكرىّ عليه السلام، و فيه كلام ليس هذا مقامه.

الْآنَ أَضْرِبُهُ خَمْسَمِائَةٍ لَا حَرَجَ عَلَيَّ فِيهَا فَلَمَّا نَحَّاهُ بَعِيداً فَقَالَ ابْطَحُوهُ فَبَطَحُوهُ وَ أَقَامَ عَلَيْهِ جَلَّادَيْنِ وَاحِداً عَنْ يَمِينِهِ وَ آخَرَ عَنْ شِمَالِهِ فَقَالَ أَوْجِعَاهُ فَأَهْوَيَا إِلَيْهِ بِعِصِيِّهِمَا لَا يُصِيبَانِ اسْتَهُ شَيْئاً إِنَّمَا يُصِيبَانِ الْأَرْضَ فَضَجِرَ مِنْ ذَلِكَ فَقَالَ وَيْلَكُمْ تَضْرِبُونَ الْأَرْضَ اضْرِبُوا اسْتَهُ فَذَهَبُوا يَضْرِبُونَ اسْتَهُ فَعَدَلَتْ أَيْدِيهِمَا فَجَعَلَا يَضْرِبُ بَعْضُهُمَا بَعْضاً وَ يَصِيحُ وَ يَتَأَوَّهُ.

فَقَالَ لَهُمَا وَيْحَكُمَا أَ مَجَانِينُ أَنْتُمَا يَضْرِبُ بَعْضُكُمَا بَعْضاً اضْرِبَا الرَّجُلَ فَقَالا مَا نَضْرِبُ إِلَّا الرَّجُلَ وَ مَا نَقْصِدُ سِوَاهُ وَ لَكِنْ يَعْدِلُ أَيْدِينَا حَتَّى يَضْرِبَ بَعْضُنَا بَعْضاً قَالَ فَقَالَ يَا فُلَانُ وَ يَا فُلَانُ حَتَّى دَعَا أَرْبَعَةً وَ صَارُوا مَعَ الْأَوَّلَيْنِ سِتَّةً وَ قَالَ أَحِيطُوا بِهِ فَأَحَاطُوا بِهِ فَكَانَ يَعْدِلُ بِأَيْدِيهِمْ وَ يَرْفَعُ عِصِيَّهُمْ إِلَى فَوْقُ فَكَانَتْ لَا تَقَعُ إِلَّا بِالْوَالِي فَسَقَطَ عَنْ دَابَّتِهِ وَ قَالَ قَتَلْتُمُونِي قَتَلَكُمُ اللَّهُ مَا هَذَا فَقَالُوا مَا ضَرَبْنَا إِلَّا إِيَّاهُ ثُمَّ قَالَ لِغَيْرِهِمْ تَعَالَوْا فَاضْرِبُوا هَذَا فَجَاءُوا فَضَرَبُوهُ بَعْدُ فَقَالَ وَيْلَكُمْ إِيَّايَ تَضْرِبُونَ قَالُوا لَا وَ اللَّهِ مَا نَضْرِبُ إِلَّا الرَّجُلَ قَالَ الْوَالِي فَمِنْ أَيْنَ لِي هَذِهِ الشَّجَّاتُ (۱) بِرَأْسِي وَ وَجْهِي وَ بَدَنِي إِنْ لَمْ تَكُونُوا تَضْرِبُونِي فَقَالُوا شَلَّتْ أَيْمَانُنَا إِنْ كُنَّا قَدْ قَصَدْنَاكَ بِضَرْبٍ قَالَ الرَّجُلُ يَا عَبْدَ اللَّهِ يَعْنِي الْوَالِيَ أَ مَا تَعْتَبِرُ بِهَذِهِ الْأَلْطَافِ الَّتِي بِهَا يُصْرَفُ عَنِّي هَذَا الضَّرْبُ وَيْلَكَ رُدَّنِي إِلَى الْإِمَامِ وَ امْتَثِلْ فِيَّ أَمْرَهُ قَالَ فَرَدَّهُ الْوَالِي بَعْدُ إِلَى بَيْنِ يَدَيِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عليهما السلام وَ قَالَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله عَجِبْنَا لِهَذَا أَنْكَرْتَ أَنْ يَكُونَ مِنْ شِيعَتِكُمْ وَ مَنْ لَمْ يَكُنْ مِنْ شِيعَتِكُمْ فَهُوَ مِنْ شِيعَهِ إِبْلِيسَ وَ هُوَ فِي النَّارِ وَ قَدْ رَأَيْتُ لَهُ مِنَ الْمُعْجِزَاتِ مَا لَا يَكُونُ إِلَّا لِلْأَنْبِيَاءِ فَقَالَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عليهما السلام قُلْ أَوْ لِلْأَوْصِيَاءِ فَقَالَ أَوْ لِلْأَوْصِيَاءِ.

فَقَالَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عليه السلام لِلْوَالِي يَا عَبْدَ اللَّهِ إِنَّهُ كَذَبَ فِي دَعْوَاهُ أَنَّهُ مِنْ شِيعَتِنَا كَذْبَةً لَوْ عَرَفَهَا ثُمَّ تَعَمَّدَهَا لَابْتُلِيَ بِجَمِيعِ عَذَابِكَ وَ لَبَقِيَ فِي الْمُطْبِقِ ثَلَاثِينَ سَنَةً

۱- ۱. الشجّه: جراحه الرأس خاصّه، و قد تستعار لغيره من الأعضاء.

وَ لَكِنَّ اللَّهَ رَحِمَهُ لِإِطْلَاقِ كَلِمَةٍ عَلَى مَا عَنَى لَا عَلَى تَعَمُّدِ كَذِبٍ وَ أَنْتَ يَا عَبْدَ اللَّهِ اعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ خَلَّصَهُ بِأَنَّهُ مِنْ مُوَالِينَا وَ مُحِبِّينَا وَ لَيْسَ مِنْ شِيعَتِنَا فَقَالَ الْوَالِي مَا كَانَ هَذَا كُلُّهُ عِنْدَنَا إِلَّا سَوَاءً فَمَا الْفَرْقُ قَالَ الْإِمَامُ الْفَرْقُ أَنَّ شِيعَتَنَا هُمُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ آثَارَنَا وَ يُطِيعُونَا فِي جَمِيعِ أَوَامِرِنَا وَ نَوَاهِينَا فَأُولَئِكَ شِيعَتُنَا فَأَمَّا مَنْ خَالَفَنَا فِي كَثِيرٍ مِمَّا فَرَضَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ فَلَيْسُوا مِنْ شِيعَتِنَا.

قَالَ الْإِمَامُ علیه السلام لِلْوَالِي وَ أَنْتَ قَدْ كَذَبْتَ كَذِبَةً لَوْ تَعَمَّدْتَهَا وَ كَذَبْتَهَا لَابْتَلَاكَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِأَلْفِ سَوْطٍ وَ سِجْنِ ثَلَاثِينَ سَنَةً فِي الْمُطْبَقِ قَالَ وَ مَا هِيَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَالَ بِزَعْمِكَ أَنَّكَ رَأَيْتَ لَهُ مُعْجِزَاتٍ إِنَّ الْمُعْجِزَاتِ لَيْسَتْ لَهُ إِنَّمَا هِيَ لَنَا أَظْهَرَهَا اللَّهُ فِيهِ إِبَانَةً لِحُجَّتِنَا وَ إِيضَاحاً لِجَلَالَتِنَا وَ شَرَفِنَا وَ لَوْ قُلْتَ شَاهَدْتُ فِيهِ مُعْجِزَاتٍ لَمْ أُنْكِرْهُ عَلَيْكَ أَ لَيْسَ إِحْيَاءُ عِيسَى الْمَيِّتَ مُعْجِزَةً أَ فَهِيَ لِلْمَيِّتِ أَمْ لِعِيسَى أَ وَ لَيْسَ خَلَقَهُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَصَارَ طَيْراً بِإِذْنِ اللَّهِ أَ هِيَ لِلطَّائِرِ أَوْ لِعِيسَى أَ وَ لَيْسَ الَّذِينَ جُعِلُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ مُعْجِزَةً فَهِيَ مُعْجِزَةٌ لِلْقِرَدَةِ أَوْ لِنَبِيِّ ذَلِكَ الزَّمَانِ فَقَالَ الْوَالِي أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ.

ثُمَّ قَالَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ علیه السلام لِلرَّجُلِ الَّذِي قَالَ إِنَّهُ مِنْ شِيعَةِ عَلِيٍّ علیه السلام يَا عَبْدَ اللَّهِ لَسْتَ مِنْ شِيعَةِ عَلِيٍّ علیه السلام إِنَّمَا أَنْتَ مِنْ مُحِبِّيهِ إِنَّمَا شِيعَةُ عَلِيٍّ علیه السلام الَّذِينَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِيهِمْ وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِكَ أَصْحابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيها خالِدُونَ (1) هُمُ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَ وَصَفُوهُ بِصِفَاتِهِ وَ نَزَّهُوهُ عَنْ خِلَافِ صِفَاتِهِ وَ صَدَّقُوا مُحَمَّداً فِي أَقْوَالِهِ وَ صَوَّبُوهُ فِي أَفْعَالِهِ وَ رَأَوْا عَلِيّاً بَعْدَهُ سَيِّداً إِمَاماً وَ قَرْماً هُمَاماً لَا يَعْدِلُهُ مِنْ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ أَحَدٌ وَ لَا كُلُّهُمْ لَوْ جُمِعُوا فِي كِفَّةٍ يُوزَنُونَ بِوَزْنِهِ بَلْ يَرْجَحُ عَلَيْهِمْ كَمَا يَرْجَحُ السَّمَاءُ عَلَى الْأَرْضِ وَ الْأَرْضُ عَلَى الذَّرَّةِ وَ شِيعَةُ عَلِيٍّ علیه السلام هُمُ الَّذِينَ لَا يُبَالُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَ وَقَعَ الْمَوْتُ عَلَيْهِمْ أَوْ وَقَعُوا عَلَى الْمَوْتِ وَ شِيعَةُ عَلِيٍّ علیه السلام هُمُ الَّذِينَ يُؤْثِرُونَ إِخْوَانَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَ لَوْ كانَ بِهِمْ

۱- ۱. البقره: ۸۲.

خَصاصَهٌ وَ هُمُ الَّذِینَ لَا یَرَاهُمُ اللَّهُ حَیْثُ نَهَاهُمْ وَ لَا یَفْقِدُهُمْ حَیْثُ أَمَرَهُمْ وَ شِیعَهُ عَلِیٍّ هُمُ الَّذِینَ یَقْتَدُونَ بِعَلِیٍّ علیه السلام فِی إِکْرَامِ إِخْوَانِهِمُ الْمُؤْمِنِینَ مَا عَنْ قَوْلِی أَقُولُ لَکَ هَذَا بَلْ أَقُولُهُ عَنْ قَوْلِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله فَذَلِکَ قَوْلُهُ وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ قَضَوُا الْفَرَائِضَ کُلَّهَا بَعْدَ التَّوْحِیدِ وَ اعْتِقَادِ النُّبُوَّهِ وَ الْإِمَامَهِ وَ أَعْظَمُهَا قَضَاءُ حُقُوقِ الْإِخْوَانِ فِی اللَّهِ وَ اسْتِعْمَالُ التَّقِیَّهِ مِنْ أَعْدَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ (۱).

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری: حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «ای جماعت شیعیان! از خدا بترسید، زیرا بهشت از دست شما نمی رود، اگرچه کردار زشتتان شما را در رسیدن به آن تنبل سازد. بنابراین در رسیدن و به دست آوردن درجات بهشت بر یکدیگر رقابت جویید.» کسی از آن حضرت سؤال کرد: «آیا کسی از دوستان شما و دوستان علی علیه السلام وارد دوزخ می شود؟» فرمود: «هر کس جانش را با مخالفت محمّد صلی الله علیه و آله و علی علیه السلام آلوده سازد، کارهای حرام را انجام دهد، مؤمنین و مؤمنات را ستم ورزد و با برنامه و مرام دین مخالفت کند، روز قیامت کثیف و آلوده خواهد بود. محمّد صلی الله علیه و آله و علی علیه السلام به او می گویند: «فلانی! تو کثیفی و لیاقت همراهی با موالیان و سروران خود را نداری، و همچنین شایسته آغوش حوریّه های زیبا نباشی و با فرشتگان مقرب سازگاری نداری. به آنچه در آنجاست نمی رسی مگر اینکه خویش را از آنچه اینجا داری پاک سازی، یعنی گناهانت شسته شود، او را به طبقه بالای دوزخ می برند تا کیفر بعضی از گناهان خویش را ببیند.

برخی از آنها به کیفر گناه خود مبتلا به شداید و گرفتاری های محشر می شوند.سپس سروران و موالیان آنها بعضی از بهترین شیعیان خود را سراغ آنها می فرستند و آن مبتلایان را از گوشه و کنار برچینند،آن طوری که پرنده دانه را برچیند. بعضی دیگر از آنها کسانی هستند که گناهشان کمتر از این دو دسته است و آنها با شداید دنیا و ابتلای به ناملایمات حکومت های وقت، و دیگران و آفات و امراض جسمی از گناه پاک می شوند تا وقتی سرازیر در قبر می گردند پاک باشند. بعضی از آنها مرگشان فرا می رسد، ولی هنوز گناهانشان تمام نشده، از این رو با سختی جان کندن تطهیر می گردند و اگر باز چیزی از گناه آنها باقیمانده باشد، وقت مردن دچار پریشانی شوند، به طوری که اطرافیان او کم شوند و از این جهت خوار جلوه کند و این کفاره گناهش باشد. باز اگر چیزی باقی بماند، مقداری کنار قبر معطل ماند و دفن جنازه اش مشکل شود، به طوری که مردم متفرق شوند و این نیز سبب پاکی از گناه است.

و اگر گناهانش بزرگ تر و بیشتر از این باشد، به عرصات و شداید روز قیامت مبتلا شود و اگر باز از آن بیشتر باشد، در طبقه بالای دوزخ تطهیر شود و این دسته از دوستان ما، گناهشان از دیگران بیشتر و عذابشان شدیدتر است. آنها شیعه ما نیستند، فقط در زمره دوستان مایند که دوستان ما را دوست دارند و با دشمنان ما دشمن هستند، همانا شیعه ما کسی است که دنبال ما بیاید، از آثار ما پیروی کند و به کردار ما اقتدا کند.»

امام علیه السلام فرمود: «مردی محضر مقدس حضرت رسول صلی الله علیه و آله عرض کرد: «یا رسول اللّه! فلانی به زن همسایه اش نگاه می کند و اگر از راه حرام لذتی برای او پیش آید، رعایت نمی کند.» رسول خدا صلی الله علیه و آله در خشم شد و فرمود: «او را نزد من بیاورید. دیگری عرض کرد: «یا رسول اللّه! او از شیعیان شماست و از کسانی که معتقد به ولایت شما و علی علیه السلام است و از دشمنان شما بیزار و متنفّر است.» پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «نگو او از شیعیان

ماست، اگر چنین ادعایی کند دروغ گفته است.همانا شیعه ما کسی است که دنبال ما بیاید و ما را در کردار پیروی کند و آنچه که تو نسبت به این مرد گفتی، از کردار ما نیست.»

محضر مقدس امیر مؤمنان، پیشوای متقیان، سرور دین و پیشرو مردان ممتاز و رجال شایسته راستین و جانشین فرستاده پروردگار جهانیان عرض کردند: «فلانی با گناهان هلاکت بار، بر خود ستم کرده و در عین حال از شیعیان شماست.» حضرت فرمود با این جمله، یک یا دو دروغ برای تو نوشتند. اگر با ارتکاب گناهان بر خود ستم کرده ولی ما را دوست می دارد و با دشمنان ما دشمن است، یک دروغ، زیرا او از دوستان ماست نه از شیعیان ما (و تو گفتی از شیعیان ماست) و اگر دوستان ما را دوست دارد و با دشمنان ما دشمن است و چنانچه تو گفتی گناه و ظلم به نفس ندارد، باز یک دروغ گفتی، زیرا او در گناه زیاده روی ندارد و اگر واقعا در گناه زیاده روی می کند و ما را دوست ندارد و با دشمنان ما دشمن نیست، پس دو دروغ گفتی.»

مردی به زن خود گفت: «برو خدمت حضرت فاطمه دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله و از طرف من از او سؤال کن که آیا من از شیعیان آنها هستم یا نه.» آن زن خدمت حضرت زهرا علیها السلام آمد و پرسید. حضرت فرمود: «به شوهرت بگو اگر بدانچه ما فرمانت دادیم عمل می کنی و از آنچه تو را نهی کردیم خودداری می کنی، تو از شیعیان مایی، و الاـ نه.» زن بازگشت و جریان را به شوهرش گفت. مرد تا شنید، گفت: «وای بر من! کیست که بتواند از گناه و لغزش جدا شود؟ در این صورت من در دوزخ جاوید و همیشگی هستم، زیرا با این بیان که حضرت فرموده، من شیعه آنها نیستم و هر کس شیعه اهل بیت نباشد، در آتش دوزخ مخلّد است.»

زن دوباره خدمت حضرت زهرا علیها السلام آمد و سخن شوهرش را عرض کرد. حضرت فرمود: «به او بگو چنین نیست. شیعیان ما بهترین مردم بهشت هستند و هر کس که ما را دوست دارد، دوستدار دوستان ما و دشمن دشمنان ماست و با دل و زبان تسلیم ماست، اگر مخالفت دستورات ما کند، از شیعیان ما نیست، ولی بااین وضع آنها نیز اهل بهشت هستند.امّا بعد از اینکه با ابتلای به مصیبت های دنیا یا گرفتاری در عرصات قیامت و مشکلات گوناگون آن روز یا رفتن در طبقه بالای دوزخ از گناهان پاک شود و وقتی پاک شد، چون از دوستان ماست، او را نجات می دهیم و او را به جایگاه خود منتقل می سازیم.»

مردی به امام حسن علیه السلام عرض کرد: «من از شیعیان شمایم.» حضرت فرمود: «ای بنده خدا! اگر در اوامر و نواهی ما مطیع ما هستی، راست گفتی و اگر چنان نیستی، دیگر با ادعای مقام شریف و بزرگی که اهل آن نیستی، بر گناهان خود نیفزا. به ما نگو که من از شیعیان شمایم، بلکه بگو از وابستگان و دوستان شما و دشمن دشمنان شما هستم. در عین حال تو در خیری و به سوی خیر.»

مردی به حضرت حسین علیه السلام عرض کرد: «ای پسر پیامبر! من از شیعیان شمایم.» فرمود: «از خدا بترس و چیزی را ادعا نکن که خدا بگوید دروغ گفتی و با این ادعا گناه کنی. همانا شیعه ما کسی است که دلش از هر گونه غشّ و کینه و دغل پاک باشد. ولی بگو من از وابستگان و دوستان شمایم.»

مردی به حضرت زین العابدین علیه السلام عرض کرد: «ای پسر پیامبر! من از شیعیان خالص شمایم.» حضرت فرمود: «بنده

خدا!بنابراین تو همچون ابراهیم خلیل علیه السلام هستی که خدا درباره اش فرموده«وَ إِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْراهِيمَ إِذْ جاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ»، {و از پیروان او به حقیقت ابراهیم (خلیل) بود که او از جانب خدا با قلبی پاک و سالم (از شرک) به دعوت خلق آمد.} - . صافات / ۸۳ - ۸۴ - اگر دل تو همچون دل اوست، از شیعیان مایی و اگر دلت چون او از دورویی و کینه پاک نیست، از دوستان مایی و اگر متوجه باشی که در این ادّعا دروغ می گویی، تا آخر عمر به کیفر این دروغی که گفتی، به مرض فلج یا خوره مبتلا گردی.» دو نفر به یکدیگر تفاخر می کردند. یکی از آن دو به دیگری گفت: «آیا به من فخر می کنی و حال آنکه من شیعه خاندان پاک محمّد صلی الله علیه و آله هستم؟»حضرت باقر علیه السلام که از نزدیک سخنان آن دو را می شنید،به او فرمود: «ای بنده خدا!به خدای کعبهکهتو را بر او فخری نیست، بلکه خود را فریب دادی و دروغ گفتی.»سپساو را با این سؤال آزمایش فرمود: «مال و ثروتی که خودت به دست آوردی را دوست داری خودت از آن استفاده کنی یا برادران مؤمنت؟ (به تعبیر دیگر، اگر در راه خودت مصرف کنی خوشحال تری یا اینکه به مصرف برادران مؤمن برسانی.) عرض کرد: «خرج خودم می کنم.» فرمود: «بنابراین تواز شیعیان ما نیستی، زیرا ما خودمان، اگر مالمان را در راه وابستگان از برادران خویش صرف کنیم، برای ما بهتر است از اینکه به مصرف خود برسانیم (پس از شیعیان ما نیستی.) ولی بگو از دوستان شمایم و از کسانی که با دوستی شما، امید نجات دارم.»

به حضرت صادق علیه السلام عرض کردند که عمّار دهنی، امروز برای شهادت نزد ابن ابی لیلی قاضی کوفه رفت. قاضی به او گفت: «برخیز و برو! ما گواهی تو را نمی پذیریم. زیرا تو رافضی هستی.» از این جمله بدن عمّار لرزید و گریه امانش نداد. قاضی چون چنین دید،به او گفت تو مردی دانشمند و اهل حدیثی، اگر از این نسبت ناراحت می شوی، اظهار برائت و بیزاری کن، بعد از آن از برادران ما خواهی بود.» عمّار گفت: «ای مرد! از آنچه تو خیال می کنی ناراحت نیستم، بلکه گریه من هم برای خودم هست و هم بر تو. اما بر خود می گریم زیرا تو مرا به مقام بلند با ارزشی نسبت دادی که من درخور آن نیستم، زیرا تو مرا رافضی دانستی، وای بر تو! حضرت صادق علیه السلام به من فرمود: «اول کسی که نام رافضی گرفتند، ساحران فرعون بودند که وقتی معجزه موسی را در عصای او دیدند،به او ایمان آوردند، پیرو او شدند و فرعون را رها کردند و در برابر ناراحتی ها و مشکلاتی که از فرعون به خاطر پیروی از حضرت موسی علیه السلام می دیدند، صبر می کردند و تسلیم بودند. چون آنها مرام فرعون را رها کرده بودند، از آن جهت فرعون آنها را رافضه نامید.بنابراین رافضی کسی است که هر چه را که از نظر خداوند زشت است، رها کند و هر چه را خدا به او دستور داده، انجام دهد.با اینوصف در این زمان مثل این افراد کجاست؟

همچنین بر خود می گریم، زیرا می ترسم خدایی که از دل و نهاد من آگاه است، مرا عتاب کند که این نام شریف را به خود گرفتم و بگوید: «ای عمّار! آیا تو هر باطلی را رها کردی و هر طاعتی را آنچنان که فرمانت داده اند انجام دادی؟» آنگاه اگر خداوند بخواهد در مورد من مسامحه کند و گناهان مرا بیامرزد، این ادعای بیجا باعث شود که مرا از آن رتبه و مقام تنزل دهد و اگر بخواهد بررسی دقیق و محاسبه کامل فرماید، باز این داعیه سبب عذاب شدید خدا گردد، مگر اینکه سرورانم با شفاعت خود کمبودهای مرا جبران فرمایند.

و امّا گریه ام بر تو به خاطر دروغ بزرگی است که گفتی و مرا به غیر نام خودم نامیدی. ناراحتی من به خاطر عذاب خداست بر تو، زیرا شریف ترین و مقدس ترین نام ها را به دروغ بر من گذاشتی و اگر چنانچه این نام در نظر تو بدترین و زشت ترین

نام ها باشد و از آن جهت مرا به آن نام نامیدی، چگونه بدن تو طاقت عذاب همین یک جمله سخنت را خواهد داشت؟»

حضرت صادق علیه السلام فرمود: «اگر عمّار دهنی گناهش بزرگ تر از آسمان ها و زمین ها باشد، با همین چند جمله ای که به قاضی کوفه گفته است، گناه او پاک شده است و همین گفتار او، سبب مزید ثواب های او خواهد شد، تا آنجا که هر ارزن از ثواب های او، بزرگ تر از هزار برابر دنیا شود.»

به حضرت موسی بن جعفر علیه السلام عرض کردند: «مردی را در بازار دیدیم که فریاد می زد: «من از شیعیان پاک و خالص محمّد صلی الله علیه و آله و آل محمّد صلی الله علیه و آله هستم!» آن مرد پارچه ای را برای فروش در دست گرفته بود و مکرر فریاد می زد: «کیست که این پارچه را بیشتر بخرد؟» حضرت فرمود: «کسی که قدر خود را بشناسد و میزان شخصیت خویش را بداند، ضایع نگردد و گرفتار جهالت نشود. می دانید این شخص مانند کیست؟ همانند کسی که می گوید: «من مثل سلمان و ابوذر و مقداد و عمارم و با اینوصف کم فروشی می کند و عیب متاع خویش را از مشتری پنهان می سازد، یا اینکه جنسی را می خرد و با بیگانه که وارد نیست، مزایده می کند تا او را وادار به خرید کند، ولی تا آن بیگانه می رود و از خرید منصرف می شود ومی گوید من این جنس را بیشتر از این نمی خرم، یعنی کمتر از آن که در مزایده با بیگانه می خرید. آیا چنین کسی همچون سلمان و ابوذر و مقداد و عمار است؟ هرگز مانند آنها نباشد، ولی چه مانعی دارد چنین کسی بگوید من از دوستان محمّد صلی الله علیه و آله و آل محمّد صلی الله علیه و آله هستم از آنها که دوستان آنها را دوست و دشمنانشان را دشمن دارد.»

فرمود: «وقتی مأمون حضرت رضا علیه السلام را ولیعهد خود قرار داد، دربان آن حضرت آمد و عرض کرد: «جمعیتی دم در ایستاده اجازه می خواهند حضور شما مشرف شوند و می گویند ما از شیعیان علی علیه السلام هستیم.» حضرت فرمود: «من کار دارم، آنها را برگردان.» دربان آنها را برگرداند. آنها روز بعد آمدند و همچون روز گذشته خود را معرفی کردند. باز دربان آنها را برگرداند. آنها روز سوم و چهارم تا دو ماه هر روز می آمدند، ولی اجازه ملاقات نمی یافتند. بعد از دو ماه به دربان گفتند: «به آقای ما بگو که ما شیعیان پدر شما حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام هستیم و شما به ما اجازه ملاقات ندادید. دشمنان ما را به این جهت شماتت می کنند. ما برمی گردیم، ولی از شدت شرمندگی و خجلت از شهر و وطن خود آواره می شویم، زیرا دیگر نمی توانیم شماتت و سرزنش دشمنان را تحمل کنیم.» حضرت رضا علیه السلام به دربان فرمود: «به آنها اجازه ورود ده.» آنها وارد شدند و به آن حضرت سلام کردند، ولی حضرت نه جواب سلام فرمود و نه اجازه نشستن داد. آنان همچنان که ایستاده بودند،عرض کردند: «ای پسر پیامبر! این جفای بزرگ و استخفاف چیست؟ بعد از آن در بستن طولانی که دو ماه به ما اجازه ملاقات نفرمودی، دیگر برای ما چه می ماند؟» حضرت فرمود: «این آیه را بخوانید: «وَ ما أَصابَکُمْ مِنْ مُصِیبَةٍ فَبِما کَسَبَتْ أَیْدِیکُمْ وَ یَعْفُوا عَنْ کَثِیرٍ»، {و آنچه از رنج و مصائب به شما می رسد، همه از دست اعمال زشت خود شماست، در صورتی که خدا بسیاری از اعمال بد را عفو می کند.} - . شوری / ۳۰ - من درباره شما از پروردگارم پیروی کردم و همچنین به رسول خدا و امیرالمؤمنین و پدران پاکم علیه السلام اقتداکردم. آنها شما را عتاب کردند، منهم پیروی کردم.»عرض کردند: «ای پسر رسول خدا! چرا؟»

فرمود: «زیرا شما ادعا کردید که شیعه امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام هستید.وای بر شما! شیعه امیرالمؤمنین علیه

السـلام افرادی چون امـام حسن علیه السـلام و امام حسـین علیه السـلام و ابوذر و سـلمان و مقـداد و عمّار و محمّـد بن ابی بکر هسـتند که هیـچ یک از فرمان های خـدا را مخالفت نکرده و همچنین هیـچ کـدام از محرّمات او را انجام ندادنـد. شـما هم می گوییـد ما از شـیعیان آن حضـرت هستیم، در حالی که در بیشتر اعمال مخالف او هستیـد و در بسـیاری از واجبات کوتاهی می کنیـد، حقوق برادران دینی را سـبک و کوچک می شـمارید و جایی که مورد تقیّه نیست، تقیّه می کنیـد، ولی در مواردی که چـاره ای جز تقیّه نیست، این وظیفه بزرگ را انجـام نمی دهیـد. اگر به جـای ادعـای تشیع می گفتیـد که شـما از وابسـتگان و دوسـتان آن حضـرت هستید، دوستان او را دوست و دشمنانش را دشمن می دارید، من ادّعای شما را تکذیب نمی کردم و می پذیرفتم، ولی شما مقام بلندی را ادعا کردید که اگر کردارتان این گفته شما را تصدیق نکند، هلاک و نابود شدید، مگر اینکه خداوند با رحمت خویش تدارک فرماید.»

عرض کردنـد: «ای پسر پیـامبر! مـا از خـدا طلب آمرزش می کنیم، از این گفته بیجا به سوی خـدا توبه می کنیم و همچنان که مولای مان ما را آموخت،می گوییم ما دوستان شما و دوستان دوستان شما و دشمن دشمنان شماییم.» حضرت رضا علیه السلام فرمود: «خوش آمدیـد ای برادران و ای دوسـتان من! بالاتر بیایید، بالا بیایید، بالا بیایید!» سـپس آنقدر آنها را بالا برد تا به خود چسـباند.آنگاه از دربان خویش پرسـید: «چند بار اینها را از در خانه بازگرداندی؟»عرض کرد شـصت بار. فرمود: «پس شصت بار پشت سر هم به خانه آنها برو،به آنها سلام کن و سلام مرا نیز برسان، زیرا اینها چون امروز توبه کردند، گناهانشان آمرزیده شد و چون دوست و وابسـته به ما هسـتند، سزاوار و شایسته احترامند.بنابراین به ملاقات آنها برو و وضع زندگی آنها و خانواده شان را بررسی کن، خرج زندگی و خیرات و مبرات به آنها برسان و ناراحتی ها و مشکلات آنها را برطرف کن.»

و نیز فرمود: «مردیـدر حـالی که شـاد و مسـرور بود، خـدمت حضـرت امام محمـد تقی علیه السـلام وارد شـد. حضـرت فرمود: «چیست که تو را شاد می بینم؟»عرض کرد: «ای پسـر پیامبر! از پـدر بزرگوارت شـنیدم که می فرمود بهترین روزی که سـزاوار است بنـده خـدا در آن روز شاد باشـد، روزی است که توفیق خـدمت و کمک و دسـتگیری از برادران مؤمن نصیب او گردد. امروز ده نفر از برادران فقیر و عائله مندم از فلان شـهر و فلان شـهر به قصد من آمدند و من به هر کدام از آنها بخششی کردم، از آن جهت خوشـحالم.» حضـرت فرمود: «به جـان خودم سوگنـد تو شایسـته این شـادی هستی، اگر آن انفاقت را نابود نکرده باشـی یـا بعـد از این در آینـده آن را از بین نـبری.» آن مرد عرض کرد: «چگونه آن را از بین ببرم و حـال آنکه من از شـیعیان خالص شما هستم؟»

حضـرت فرمود: «احسانی که در حق برادران مؤمنت روا داشتی باطل ساختی.»عرض کرد: «چگونه باطل شـد؟» فرمود: «این آیه قرآن را بخوان: «یـا أَیُّهَـا الَّذِینَ آمَنُوا لا تُبْطِلُوا صَـدَقاتِکُمْ بِالْمَنِّ وَ الْأَذی»، {ای اهل ایمان صـدقات خود را به سـبب منّت و آزار تباه نسازیـد.} - . بقره / ۲۶۴ - عرض کرد: «ای پسـر پیـامبر! من به آنها که خـدمت و نیکی کردم، نه منت گذاشـتم و نه آزار دادم.» حضـرت فرمود: «خداونـد عزوجل می فرمایـد صـدقات خود را به سـبب منت و آزار تباه نسازید و نفرموده است با منت گزاردن بر آنهـا که در حقشـان خوبی کردیـد یـا آزردن همان ها، بلکه هر گونه آزردنی باعث تباه شـدن آن احسان است. تو فکر می کنی آن جمعیتی که به آنها خوبی کردی، آزارشان مهم تر است یا آزردن فرشـتگان محافظ تو و فرشـتگان مقربی که دور و برتـو هسـتند یـا آزردن مـا؟» آن مرد عرض کرد: «این آزار بزرگ تر و مهم تر است.» حضـرت فرمـود: «بنـابراین هم مرا آزردی و هم فرشـتگان را و صـدقه خود را تبـاه ساختی!»عرض کرد چرا؟ فرمود: «با همین گفته ات چون گفتی من از شـیعیان

خالص شمایم.»

سپس فرمود: «وای بر تو! می دانی شیعه خالص ما کیست؟»پاسخ داد نه. فرمود: «شیعه خالص ما حزبیل مؤمن، همان مؤمن آل فرعون و صاحب یس است که خداوند متعال می فرماید: «وَ جاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِینَهِ رَجُلٌ یَسْعی»، {مردی شتابان از دورترین نقاط شهر (انطاکیه) فرا رسید} - . یس / ۲۰ - و همچنین سلمان و ابوذر و مقداد و عمّار از شیعیان ما هستند. و تو خود را با این افراد برابر دانستی. در این صورت آیا ما و فرشتگان را آزار ندادی؟»

آن مرد عرض کرد: «طلب آمرزش می کنم از خدا و توبه می کنم. حالا چه بگویم؟» فرمود: «بگو من از وابستگان و دوستان شما، دشمن دشمنانتان و دوست دوستانتان هستم.» آن مرد عرض کرد: «پس چنین می گویم و چنین نیز هستم و از سخنی که شما و فرشتگان نپذیرفتند، توبه کردم. چون می دانم نپذیرفتن شما بدان معنی است که خداوند عزوجل نپذیرفته است.» حضرت جواد علیه السلام فرمود: «(چون توبه کردی) ثواب صدقات و احسانی که به برادرانت کردی بازگشت و نابودی آنها رفت.»

یوسف بن زیاد و علی بن سیّار گویند: شبی در طبقه بالای منزل امام حسن عسکری علیه السلام در محضر آن حضرت بودیم. در آن روزها که حکومت وقت آن جناب را نیز احترام می کرد و اطرافیان خلیفه هم احترام می کردند. در این اثناء فرماندار شهر، یعنی حکمران جسرین از جلو منزل آن حضرت عبور می کرد. مردی کت بسته هم با او بود و امام علیه السلام در جایگاه خویش کاملاـ بر خیابان مسلط بود. فرماندار تا چشمش به امام علیه السلام افتاد، به احترام آن حضرت از مرکب پیاده شد. حضرت به او فرمود: «به جای خود برگرد» و فرماندار پس از ادای احترام به امام علیه السلام ،عرض کرد: «ای پسر پیامبر! این مرد را امشب از پشت در دکان صرّافی گرفتم، به اتهام دزدی و اینکه می خواهد دکان را سوراخ کند و اشیای آن را به سرقت ببرد. برنامه من در این گونه موارد که کسی را به اتهام دزدی می گیرم،این است که بلافاصله او را پانصد تازیانه می زنم، قبل از آنکه افرادی بفهمند و بخواهند برای او وساطت کنند تا لااقل مقداری از کیفرش را ببینند، ولی امشب وقتی می خواستم این مرد را مجازات کنم، به من گفت از خدا بترس و خدا را بر خود خشمگین مساز، زیرا من از شیعیان امیرالمؤمنین علیه السلام و از شیعیان این امام، یعنی پدر حضرت قائم علیه السلام هستم. من دست نگهداشتم و به او گفتم ما با هم از کنار منزل آن حضرت عبور می کنیم، اگر حضرت تو را به عنوان شیعه خود شناخت، رهایت می سازم، وگرنه دست و پایت را جدا می کنم، بعد از هزار تازیانه که بر بدنت خواهم زد. اکنون او را خدمت شما آوردم. آیا این همچنان که ادعا دارد از شیعیان حضرت علی علیه السلام هست یا نه؟»

حضرت فرمود: «پناه به خدا ! این مرد شیعه علی علیه السلام نیست و به خاطر این ادّعای بیجا و گمان بی موردی که نسبت به خود داشته، خداوند او را در چنگ تو قرار داده است.» فرماندار عرض کرد: «رنج مرا پایان دادی. هم اکنون پانصد تازیانه بر او می زنم و در این کیفر هیچ گناهی بر من نخواهد بود.» چون مقدار زیادی از آن حضرت دور شد، دستور داد آن مرد را به رو بر زمین انداختند و دو مأمور مجازات، یکی از جانب راست او و دیگری از جانب چپبر او گمارده و گفت که او را بزنند. مأمورین چوب های خود را بر پشت او فرود آوردند، ولی به جای اینکه به بدن او بخورد، بر زمین می خورد، به طوری که فرماندار ناراحت شد، مأمورین را نهیب زد و گفت: «زمین را می زنید؟چوب ها را به پشت او بزنید، نه بر زمین!» مأمورین با

دقت بیشتری پشت او را هدف قرار می دادند، ولی دست آنها لرزید و به جای آنکه چوب بر پشت متهم بخورد، به دست مأمورین خورد و فریاد آنها از درد بلند شد.

فرمانـدار گفت: «وای بر شـما! آیا دیوانه شـده ایـد؟ چرا یکـدیگر را می زنیـد؟ این مرد متهم را بزنیـد.» گفتند: «ما چوب را بر پشت او فرود می آوریم، ولی دست مـا می لغزد و در نتیجه چوب هـا به بـدن خود مـا می خورد.» فرمانـدار چهـار نفر دیگر از مـأمورین خود را صـدا زد، حالاـ جمعا شـش نفر شدنـد و به آنها گفت اطراف این مرد را بگیریـد.مأمورین دور او را گرفتنـد. دست ها بالا رفت و چوب ها بلند شد. این بار به جای این که چوب ها به متهم بخورد یا مثل دفعه قبل به بدن مأمورین اصابت کنـد،به خود فرمانـدار خورد، به طوری که از مرکبش به زمین افتـاد و فریادش به هوا رفت: «مرا کشتیـد! خـدا شـما را بکشـد!» مأمورین گفتند: «ما (به شما جسارت نکردیم)، چوب ها را به طرف او فرود آوردیم.» فرماندار چند مأمور دیگر را انتخاب کرد و به آنها دستور داد متهم را بزننـد. این بار نیز خود فرمانـدار را زدنـد، باز فریادش بلند شد که چرا مرا می زنید؟ گفتند: «نه به خـدا! ما این مرد را می زنیم.» فرمانـدار گفت: «اگر مرا نمی زنیـد، پس این جراحت ها و شکسـتگی های سـر و صورت من از کجاست؟» گفتند دست های ما شَل باد اگر چوب را به سوی شما بلند کرده باشیم!»

مرد متهم بعـد از این ماجراها، رو به فرماندار کرد و گفت: «ای بنده خدا! با این همه لطفی که خدا نسبت به من روا داشت، به طوری که دیـدی تمـام این ضـربه هـا خطـا کرد و به من اصـابت نکرد، آیـا پنـد و عبرت نگرفتی؟ وای بر تو! مرا به سوی امـام عسکری علیه السلام بازگردان و هر چه آن حضرت دستور فرمود در مورد من انجام ده.»

فرمانـدار او را نزد امـام علیه السـلام آورد وعرض کرد: «ای پسـر پیامبر! جای بسـی شـگفتی است. شـما تشیع این مرد را انکار فرمودیـد و معلوم است که هر کس پیرو شـما نباشـد، پیرو شـیطان است و دوزخی خواهد بود، ولی با این وصف ما از این مرد معجزاتی دیـدیم که جز پیامبران کسـی یارای آن را نـدارد.» حضـرت فرمود: «(بر سـخن خود اضافه کن و) بگو یا جانشـینان و اوصـیای پیامبران.»عرض کرد: «یا اوصـیا.» حضـرت به فرماندار فرمود: «ای بنده خدا! این مرد در ادعای خویش که گفته بود از شیعیان ماست دروغ گفت، دروغی که اگر توجه می داشت و از روی عمد گفته بود، تمام این آزارها و کیفر سـخت تو را می دیـد و سـی سال هم در زنـدان می ماند،ولی چون عمدا دروغ نگفته، مقصود دیگری داشـته و بی توجه این کلمه را بر مقصود خود اطلاق کرده، خداوند بر او رحم فرمود. ولی تو ای بنده خدا! بدان که خدا او را از تازیانه های تو نجات بخشید، زیرا او از وابسـتگان و دوسـتان ماست، امّا از شـیعیان ما نیست.» فرمانـدار عرض کرد: «تمام اینها (وابسـته، دوست، شـیعه) در نظر ما برابر است و از نظر ما فرقی ندارد. حالا بفرمایید بین اینها چه فرق است؟»

امـام علیه السـلام فرمود: «فرقش این است که شـیعیان مـا آنهاینـد که از آثـار ما پیروی می کننـد و در تمام اوامر و نواهی از ما اطاعت می کنند. اینها شیعیان ما هستند، ولی کسانی که در بیشتر واجبات خدایی با ما مخالفت می کنند، از شیعیان ما نیستند.»

سپس حضـرت به فرماندار فرمود: «تو نیز دروغ گفتی که اگر از روی عمد بود. خداوند تو را به هزار ضـربه تازیانه و سـی سال زندان مبتلا می ساخت.»پرسـید: «چه بود دروغ من؟» فرمود: «همین که گفتی ما از این مرد معجزاتی دیدیم و حال آنکه معجزه ای نیست مگر از ما؛ ما هستیم که برای تصـدیق موقعیت و روشن شـدن شخصـیت و شـرفمان، خداوند برای ما معجزه قرار داده است. اگر گفته بودی در مورد این مرد معجزاتی دیـدیم، راست بود و تو را انکار نمی کردیم، (مثل مرده زنده کردن حضـرت

عیسی). آیا مرده زنده کردن حضرت عیسی معجزه نبود؟ آیا آن معجزه از مرده بود یا از حضرت عیسی؟ آیا از خاک پرنده ساختن و پرواز دادن آن به اجازه پروردگار معجزه نبود؟ و آیا آن معجزه از پرنده بود یا از حضرت عیسی؟ آیا میمون شدن یک عده معجزه نیست؟ و آیا این اعجاز از میمون بود یا از پیامبر صلی الله علیه و آله ؟فرماندار عرض کرد: «از پروردگارم پوزش و آمرزش می خواهم و توبه می کنم.» سپس امام علیه السلام به آن مردی که ادّعای تشیع کرده بود فرمود: «ای بنده خدا! تو از شیعیان حضرت علی علیه السلام نیستی، بلکه تو دوست آن حضرتی، زیراشیعیان علی علیه السلام کسانی هستند که خداوند عزوجل درباره آنها فرموده: «وَ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ أُولئِکَ أَصْحابُ الْجَنَّهِ هُمْ فِیها خالِدُون»، {و کسانی که ایمان آوردند و کارهای نیک و شایسته کردند، آنان اهل بهشتند و پیوسته در بهشت جاوید و متنعّم خواهند بود.} - . بقره / ۸۲ - آنها افرادی هستند که خداوند را باور داشته باشند؛ او را به صفات خویش ستایند و از غیر صفاتش دور دانند؛ محمّد صلی الله علیه و آله را در گفتارش تصدیق و کردار حضرتش را تصویب کنند؛ علی علیه السلام را بعد از آن حضرت، بزرگ و پیشوا و بزرگوار و سترگ دانند؛ هیچ فرد از امّت حضرت محمّد صلی الله علیه و آله را با آن حضرت برابر ندانند و بلکه تمام افراد امت را نیز برابرش نسازند، بلکه آن جناب را بر همه امت برتر دانند، چنانچه آسمان برتر از زمین و زمین نیز برتر از ذرّه است. و شیعه علی علیه السلام آنهایی هستند که در راه خدا باکی ندارند از اینکه به مرگ دچار شوند یا اینکه مرگ دچار آنها گردد. و نیز شیعه علی علیه السلام کسانی هستند که برادرشان را (در نیازمندی های زندگی) بر خود مقدم می دارند، اگرچه خود فقیر و بینوا باشند. آنان افرادی هستند که خدایشان آنها را در گرد منهیّات نبیند، ولی در موارد امر و فرمان خود، آنها را گم نبیند.(دو جمله اخیر مبهم ترجمه شده) شیعیان علی علیه السلام آنهایند که در بزرگداشت برادران دینی خود به آن حضرت اقتداکرده اند.

این سخن را از خود نمی گویم، بلکه از زبان پیامبر خدا محمّد صلی الله علیه و آله می گویم که در تفسیر آیه ای که گذشت، در مورد کارهای نیک فرمود که یعنی همه واجبات را انجام دهند و بعد از توحید و اعتقاد به پیامبری و امامت، و بزرگ ترین واجبات ادای حقوق برادران دینی و خدایی و به کار بستن تقیّه از دشمنان خداوند عزوجل است.» - . تفسیر امام حسن عسکری: ۱۲۳ - ۱۲۵ -

**[ترجمه]

إيضاح

قال الفيروزآبادي الطفس محركه قذر الإنسان إذا لم يتعهد نفسه و هو طفس ككتف قذر نجس قوله فهو منك كذبه أی كذبت فی نسبته إلی الإسراف و هو غير مسرف و فی القاموس غبن الشی ء و فيه كفرح غبنا و غبنا نسيه أو أغفله أو غلط فيه و الغبن محركه الضعف و النسيان و قال أفرغه صبه كفرغه و الدماء أراقها و تفريغ الظروف إخلاؤها و استفرغ تقيا و مجهوده بذل طاقته و افترغت لنفسی ماء صببته و قال المضض محركه وجع المصيبه و قال المعره الإثم و الأذی و الغرم و الديه و الخيانه.

قوله عليه السلام علی المنتحلين أی المدعين للتشيع و لم يكونوا كذلك فيكف إذا كان من شيعتنا حقا ما ذهبت بصيغه المتكلم حيث ذهبت بصيغه الخطاب و فی القاموس كتف فلانا كضرب شد يديه إلی خلف بالكتاف و هو حبل يشد به و قال بطحه ألقاه

علی وجهه فانبطح و المطبق کأنه کان اسم السجن و لم یذکره اللغویون أو المراد به الجنون المطبق و فی القاموس القرم السید و قال الهمام کغراب الملک العظیم الهمه و السید الشجاع السخی.

**[ترجمه]فیروزآبادی گوید «طفس» به فتح طاء وفاء، نجاست است و اسم فاعل آن «طفس» بر وزن کتف به معنای نجس است. و فرمایش حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام که به راوی فرمود«پس آن یک دروغ است از تو»، یعنی دروغ گفتی که نسبت اسراف به او دادی، زیرا او مسرف نیست. و در قاموس گوید «غبن الشی ء» بر وزن فرح و مصدر آن «غبن» به سکون باء و غبن به فتح باء یعنی آن چیز را فراموش کرد یا از او غفلت ورزید یا در آن اشتباه کرد و غبن به فتح باء، به معنای ضعف و فراموشی است. و گوید «افرغه» مثل «فرّغه» یعنی آن را ریخت و «افرغ الدّماء» یعنی خون ها را روان ساخت، و «تفریغ الظروف» یعنی خالی کردن ظرف ها.«استفرغ» یعنی قی کردن و «استفرغ مجهوده»، یعنی تمام نیرویش را مصرف کرد، و «افترغت لنفسی ماء» یعنی آب را برای خود ریختم. و گوید«مضض» به فتح ضاء، درد مصیبت است و گوید «معرّه» به معنی گناه و آزار و غرامت و دیه و خیانت است.

فرمایش امام علیه السلام که فرمود«علی المنتحلین»یعنی آنهایی که ادعای تشیع دارند ولی شیعه نیستند، چه برسد به آنهایی که حقا شیعه باشند.«ما ذهبت» به صیغه متکلّم است، یعنی نرفتم.«ح-یث ذهبت» به صیغه مخاطب است، یعنی جایی که تو رفتی. و در قاموس گوید «کتف فلانا» بر وزن ضرب، یعنی دو دست او را با ریسمان به پشت او محکم بست. و گوید «بطحه» یعنی او را به رو افکند، پس به رو درآمد. و «مطبق» مثل اینکه نام زندان است، ولی در کتاب های لغت نوشته نشده و ممکن است معنی مطبق جنون مطبق، یعنی دیوانگی همیشگی باشد. و در قاموس گوید که«قرم»، سیّد و بزرگ را گویند و گوید «همام» بر وزن «غراب»، پادشاهی را گویند که همت او بزرگ باشد و نیز بزرگی که شجاع و با سخاوت باشد.

**[ترجمه]

«۱۲»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام] قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: أَمَّا الْمُطِیعُونَ لَنَا فَسَیَغْفِرُ اللَّهُ ذُنُوبَهُمُ امْتِنَاناً إِلَی إِحْسَانِهِمْ قَالُوا یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ وَ مَنِ الْمُطِیعُونَ لَکُمْ قَالَ الَّذِینَ یُوَحِّدُونَ رَبَّهُمْ وَ یَصِفُونَهُ بِمَا یَلِیقُ بِهِ مِنَ الصِّفَاتِ وَ یُؤْمِنُونَ بِمُحَمَّدٍ نَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله وَ یُطِیعُونَ اللَّهَ فِی إِتْیَانِ فَرَائِضِهِ وَ تَرْکِ مَحَارِمِهِ وَ یُحْیُونَ أَوْقَاتَهُمْ بِذِکْرِهِ وَ بِالصَّلَاهِ عَلَی نَبِیِّهِ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّیِّبِینَ وَ یَتَّقُونَ عَلَی أَنْفُسِهِمُ الشُّحَّ وَ الْبُخْلَ وَ یُؤَدُّونَ

ص: ۱۶۳

۱- ۱. تفسیر الإمام ص ۱۲۳- ۱۲۵.

كُلَّ مَا فَرَضَ عَلَيْهِمْ مِنَ الزَّكَاهِ وَ لَا يَمْنَعُونَهَا(۱).

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری: حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «آنها که از ما اطاعت می کنند،خداوند گناهانشان را می آمرزد برای قدردانی از نیکوکاری شان.»عرض کردند: «یا امیرالمؤمنین! اطاعت کنندگان از شما چه کسانی هستند؟» فرمود: «کسانی که پروردگارشان را یکی بدانند و بدانچه شایسته خدایی اوست، او را ستایش کنند؛ محمّد صلی الله علیه و آله پیامبرش را باور دارند؛ خدا را در انجام واجبات و ترک محرمات اطاعت کنند؛ اوقات خود را به یاد او و به درود بر پیامبر او محمّد صلی الله علیه و آله و خاندان پاکش زنده دارند؛ بر خویشتن ازتنگ نظری و بخل بپرهیزند؛ و زکات (و سایر وجوه و مالیات دینی) خود را بپردازند و از پرداخت آن خودداری نکنند.» - . تفسیر امام حسن عسکری: ۳۳۰ -

**[ترجمه]

«۱۳»

سر، [السرائر] مِنْ كِتَابِ أَبِي الْقَاسِمِ بْنِ قُولَوَيْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ بْنِ حَنْظَلَةَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: لَيْسَ مِنْ شِيعَتِنَا مَنْ قَالَ بِلِسَانِهِ وَ خَالَفَنَا فِي أَعْمَالِنَا وَ آثَارِنَا وَ لَكِنْ شِيعَتُنَا مَنْ وَافَقَنَا بِلِسَانِهِ وَ قَلْبِهِ وَ اتَّبَعَ آثَارَنَا وَ عَمِلَ بِأَعْمَالِنَا أُولَئِكَ شِيعَتُنَا.

وَ عَنْ أَبِي زَيْدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَيْسَ مِنْ شِيعَتِنَا مَنْ يَكُونُ فِي مِصْرٍ يَكُونُ فِيهِ آلَافٌ وَ يَكُونُ فِي الْمِصْرِ أَوْرَعُ مِنْهُ.

**[ترجمه]سرائر: محمد بن عمر بن حنظله گوید: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «شیعه ما نیست کسی که به زبان بگوید، ولی با کردار و آثار ما عملا مخالفت کند. ولی شیعه ما کسی است که دل و زبانش موافق ما و در کردار و آثار، پیرو ما باشد. اینها شیعیان ما هستند.»

و ابو زید از حضرت صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: «شیعه ما نیست کسی که در شهر چند هزار نفری باشد و در آن شهر، کسی از او پارساتر هم زندگی کند.» - . سرائر ۲ : ۶۳۹ -

**[ترجمه]

«۱۴»

جا، [المجالس] للمفيد عَنِ ابْنِ قُولَوَيْهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى وَ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ مَعاً عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْأَشْعَرِيِّ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ النَّضْرِ بْنِ مُزَاحِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَرَامٍ الْأَنْصَارِيَّ يَقُولُ لَوْ نَشَرَ سَلْمَانُ وَ أَبُو ذَرٍّ رَحِمَهُمَا اللَّهُ لِهَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَنْتَحِلُونَ مَوَدَّتَكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ لَقَالُوا هَؤُلَاءِ كَذَّابُونَ وَ لَوْ رَأَى هَؤُلَاءِ أُولَئِكَ لَقَالُوا مَجَانِينُ (۲).

**[ترجمه]مجالس مفید: جابر از حضرت باقر علیه السلام نقل می کند کهفرمود: «از جابر بن عبداللّه انصاری شنیدم که می

گفت اگر سلمان و ابوذر زنده شوند و این افرادی را که امروز ادعای تشیع و پیروی و دوستی شما را دارند ببینند، خواهند گفت اینها دروغ می گویند و اگر این مدعیان تشیع امروزی سلمان و ابوذر را ببینند،می گویند آنها دیوانه هستند.» - . مجالس مفید: ۱۳۳ -

**[ترجمه]

«۱۵»

نی، [الغیبه] للنعمانی عَنِ ابْنِ عُقْدَةَ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَازِمٍ عَنْ عُبَیْسٍ عَنِ ابْنِ جَبَلَةَ عَنْ أَبِی خَالِدٍ الْمَكْفُوفِ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: یَنْبَغِی لِمَنِ ادَّعَی هَذَا الْأَمْرَ فِی السِّرِّ أَنْ یَأْتِیَ عَلَیْهِ بِبُرْهَانٍ فِی الْعَلَانِیَهِ قُلْتُ وَ مَا هَذَا الْبُرْهَانُ الَّذِی یَأْتِی بِهِ فِی الْعَلَانِیَهِ قَالَ یُحِلُّ حَلَالَ اللَّهِ وَ یُحَرِّمُ حَرَامَ اللَّهِ وَ یَكُونُ لَهُ ظَاهِرٌ یُصَدِّقُ بَاطِنَهُ (۳).

**[ترجمه]غیبت نعمانی: ابو خالد مکفوف از بعضی اصحابش نقل کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «سزاوار است کسی که در نهان ادعای تشیع می کند، در آشکار نیز نشانه ای بر ادعای خود بیاورد.»عرض کردم: «آن نشانه چیست؟» فرمود: «حلال خدا را حلال و حرام او را حرام بداند و چنین عمل کند و نمود عملش، ادعای درونش را تصدیق کند.» - . غیبت نعمانی: ۵۶ -

**[ترجمه]

«۱۶»

نی، [الغیبه] للنعمانی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هَوْذَةَ عَنِ النَّهَاوَنْدِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَنَّهُ دَخَلَ عَلَیْهِ بَعْضُ أَصْحَابِهِ فَقَالَ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنِّی وَ اللَّهِ أُحِبُّكَ وَ أُحِبُّ مَنْ یُحِبُّكَ یَا سَیِّدِی مَا أَكْثَرَ شِیعَتَكُمْ فَقَالَ لَهُ اذْكُرْهُمْ

۱- ۱. تفسیر الإمام ص ۳۳۰.

۲- ۲. مجالس المفید ص ۱۳۳.

۳- ۳. غیبه النعمانیّ: ۵۶.

فَقَالَ كَثِيرٌ فَقَالَ تُحْصِيهِمْ فَقَالَ هُمْ أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَمَا لَوْ كَمَلَتِ الْعِدَّةُ الْمَوْصُوفَةُ ثَلَاثَمِائَةٍ وَ بِضْعَةَ عَشَرَ كَانَ الَّذِي تُرِيدُونَ وَ لَكِنْ شِيعَتُنَا مَنْ لَا يَعْدُو صَوْتُهُ سَمْعَهُ وَ لَا شَحْنَاؤُهُ بَدَنَهُ (۱) وَ لَا يَمْدَحُ بِنَا غَالِياً وَ لَا يُخَاصِمُ لَنَا وَالِياً وَ لَا يُجَالِسُ لَنَا عَائِباً وَ لَا يُحَدِّثُ لَنَا ثَالِباً وَ لَا يُحِبُّ لَنَا مُبْغِضاً وَ لَا يُبْغِضُ لَنَا مُحِبّاً فَقُلْتُ فَكَيْفَ أَصْنَعُ بِهَذِهِ الشِّيعَهِ الْمُخْتَلِفَهِ الَّذِينَ يَقُولُونَ إِنَّهُمْ يَتَشَيَّعُونَ فَقَالَ فِيهِمُ التَّمْيِيزُ وَ فِيهِمُ التَّمْحِيصُ وَ فِيهِمُ التَّبْدِيلُ يَأْتِي عَلَيْهِمْ سِنُونَ تُفْنِيهِمْ وَ سُيُوفٌ تَقْتُلُهُمْ وَ اخْتِلَافٌ تُبَدِّدُهُمْ إِنَّمَا شِيعَتُنَا مَنْ لَا

يَهِرُّ هَرِيرَ الْكَلْبِ وَ لَا يَطْمَعُ طَمَعَ الْغُرَابِ (۲)

وَ لَا يَسْأَلُ النَّاسَ بِكَفِّهِ وَ إِنْ مَاتَ جُوعاً قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاكَ فَأَيْنَ أَطْلُبُ هَؤُلَاءِ الْمَوْصُوفِينَ بِهَذِهِ الصِّفَهِ فَقَالَ اطْلُبْهُمْ فِي أَطْرَافِ الْأَرْضِ أُولَئِكَ الْخَشِنُ عَيْشُهُمُ الْمُنْتَقِلَهُ دَارُهُمُ الَّذِينَ إِنْ شَهِدُوا لَمْ يُعْرَفُوا وَ إِنْ غَابُوا لَمْ يُفْتَقَدُوا وَ إِنْ مَرِضُوا لَمْ يُعَادُوا وَ إِنْ خَطَبُوا لَمْ يُزَوَّجُوا وَ إِنْ مَاتُوا لَمْ يُشْهَدُوا أُولَئِكَ الَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ يَتَوَاسَوْنَ وَ فِي قُبُورِهِمْ يَتَزَاوَرُونَ وَ لَا يَخْتَلِفُ أَهْوَاؤُهُمْ وَ إِنِ اخْتَلَفَتْ بِهِمُ الْبُلْدَانُ (۳).

وَ رُوِيَ أَيْضاً عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَمَّامٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ زِيَادٍ الْكُوفِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَمَاعَهَ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ الْمِيثَمِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مِهْزَمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ زَادَ فِيهِ وَ إِنْ رَأَوْا مُؤْمِناً أَكْرَمُوهُ وَ إِنْ رَأَوْا مُنَافِقاً هَجَرُوهُ وَ عِنْدَ الْمَوْتِ لَا يَجْزَعُونَ وَ فِي قُبُورِهِمْ يَتَزَاوَرُونَ

۱- ۱. الشجاء خ، و الشحناء: الحقد و العداوه التی امتلأت منها النفس، و سیجی ء مثله تحت الرقم ۲۸ فراجع.

۲- ۲. هریر الکلب صوته دون النباح إذا تجهم علی الغریب، یقال: هر فی وجه السائل: اذا تجهمه، و منه قولهم:« هر فی وجهه کما یهر الکلب» و قولهم:« المرأه التی تهار زوجها» و الغراب بالضم طائر معروف ضرب به المثل لطمعه. و سیأتی توضیح ذلک أجمع تحت الرقم ۳۹ ذیل حدیث الکافی.

۳- ۳. غیبه النعمانیّ ص ۱۰۷.

تَمَامَ الْحَدِيثِ (۱).

**[ترجمه]غیبت نعمانی: مردی از حضرت صادق علیه السلام گزارش کند که یکی از یاران به خانه آن حضرت آمد و عرض کرد: «فدایت شوم!به خدا سوگند من شما را دوست دارم و دوستان شما را نیز دوست دارم. ای آقای من، چقدر شیعیان شما زیادند!» حضرت فرمود: «نام آنها را بگو!»عرض کرد: «زیادند.» فرمود: «عددشان را بیان کن.»عرض کرد: «بیرون از شماره اند.» حضرت فرمود: «بدان که اگر تعداد آنها به بیش از سیصد و ده نفر برسد، همانا خواسته دیرینه شما انجام گردد، ولی (هنوز این عدد کامل نشده، زیرا) شیعه ما کسی است که صدایش از گوشش نگذرد؛ کینه و عداوتش از بدنش تجاوز نکند؛ ما را تا سر حدّ غلوّ نستاید؛ در راه ما با حکمرانی درنیفتد؛ با عیب گوی ما همنشینی و با بدگوی ما گفتگو نکند؛ و دشمن ما را دوست و دوست ما را دشمن ندارد.»

عرض کردم: «بنابراین با این افراد مختلفی که می گویند شیعه شما هستند چه کنم و درباره آنها چه بگویم؟» حضرت فرمود: «شناخته شوند، امتحان گردند و دگرگون شوند. بر آنها قحطی ها آید که نابودشان سازد و شمشیرهایی که آنان را بکشد و اختلاف عقیده و سخنی که پراکنده شان کند. همانا شیعه ما کسی است که همچون سگ (بر غریبان حمله نکند) و زوزه نکشد، همچون کلاغ طمع نورزد و گدای با دست نباشد، اگر چه از گرسنگی بمیرد.»عرض کردم: «فدایت شوم! مردمی با این خصوصیات را از کجا بیابم؟» فرمود: «در گوشه و کنار زمین. آنها دارای زندگی سخت هستند و خانه هایشان در نقل و انتقال است؛ کسانی هستند که اگر در جمع باشند، شناخته نشوند و اگر غایب باشند، جستجو نشوند. اگر مریض شوند، عیادت نگردند و اگر خواستگاری کنند، به ازدواج نرسند و اگر بمیرند، کسی بر جنازه آنها حاضر نشود. آنها افرادی هستند که در اموالشان به یکدیگر همراهی دارند و در قبرها به زیارت هم می روند و دل های آنها با هم اختلافی ندارد، اگرچه شهرها و محل زندگی شان مختلف باشد.» - . غیبت نعمانی: ۱۰۷ -

و نیز ابراهیم بن مهزم از پدرش، از حضرت صادق علیه السلام مانند روایت قبلی را گزارش کرده و در این روایت حضرت اضافه فرموده: «(آنها کسانی هستند) که اگر مؤمنی را ببینند، گرامی اش دارند و اگر منافقی را ببینند، از او بپرهیزند، هنگام مرگ جزع ندارند و در قبرها به زیارت هم می روند...» تا آخر حدیث. - . همان: ۱۰۸ -

**[ترجمه]

بیان

فی القاموس ثلبه یثلبه لامه و عابه و قد مر شرح سائر أجزائه.

**[ترجمه]در قاموس گوید «ثلبه یثلبه» یعنی او را سرزنش و از او عیبجوییکرد. شرح سایر کلمات مشکل روایت،پیش از این گذشت.

**[ترجمه]

«۱۷»

کش، [رجال الکشی] عَنْ حَمْدَوَيْهِ بْنِ نُصَيْرٍ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَدٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: إِنَّ أَصْحَابِی أُولُو النُّهَی وَ التُّقَی فَمَنْ لَمْ يَكُنْ مِنْ أَهْلِ النُّهَی وَ التُّقَی فَلَيْسَ مِنْ أَصْحَابِی (۲).

**[ترجمه]رجال کشی: داود بن فرقد گوید: از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: «همانا یاران من خردمند و پرهیزگارند.بنابراین هر کس اهل خرد و پرهیزگاری نباشد، از یاران من نیست.» - . رجال کشی: ۲۱۹ -

**[ترجمه]

«۱۸»

کش، [رجال الکشی] عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الطَّيَالِسِيِّ عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ أَبِی الصَّبَّاحِ الْكِنَانِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام إِنَّا نُعَيَّرُ بِالْكُوفَةِ فَيُقَالُ لَنَا جَعْفَرِيَّةٌ قَالَ فَغَضِبَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام ثُمَّ قَالَ إِنَّ أَصْحَابَ جَعْفَرٍ مِنْكُمْ لَقَلِيلٌ إِنَّمَا أَصْحَابُ جَعْفَرٍ مَنِ اشْتَدَّ وَرَعُهُ وَ عَمِلَ لِخَالِقِهِ (۳).

**[ترجمه]رجال کشی: ابوالصباح کنانی گزارش کند که به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: «مردم کوفه ما را سرزنش می کنند و ما را «جعفری» می نامند.» حضرت خشمگین شد و سپس فرمود: «مسلّما یاران جعفر میان شما اندکند. چون یاران جعفر کسانی هستند که در نهایت پارسا هستند و فقط برای خدا کار می کنند.» - . رجال کشی: ۲۲۰ -

**[ترجمه]

«۱۹»

کش، [رجال الکشی] عَنْ حَمْدَوَيْهِ عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الْكَرْخِيِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ مِمَّنْ يَنْتَحِلُ هَذَا الْأَمْرَ لَمَنْ هُوَ شَرٌّ مِنَ الْيَهُودِ وَ النَّصَارَی وَ الْمَجُوسِ وَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا(۴).

**[ترجمه]رجال کشی: ابراهیم کرخی از حضرت صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: «در میان افرادی که خود را به تشیع نسبت می دهند، کسانی هستند که از یهود و نصاری و مجوس و مشرکین بدترند.» - . همان: ۲۵۲ و ۲۵۴ -

**[ترجمه]

«۲۰»

کش، [رجال الکشی] عَنْ خَالِدِ بْنِ حَمَّادٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ طَلْحَةَ رَفَعَهُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ الشَّامِيِّ قَالَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: مَا أَنْزَلَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَی آيَةً فِی الْمُنَافِقِينَ إِلَّا وَ هِیَ فِيمَنْ يَنْتَحِلُ التَّشَيُّعَ (۵).

**[ترجمه]رجال کشـی: علی بن زید شامی از حضرت موسی بن جعفر علیه السلام ، از حضرت صادق علیه السلام روایت کند که فرمـود: «خداونـد متعـال هر آیه ای را که (در قرآن) در مـورد منـافقین نـازل فرمـوده،دربـاره کسـانی است که خـود را (بی جهت) به تشیع نسبت می دهند.» - . رجال کشی: ۲۵۲ و ۲۵۴ -

**[ترجمه]

«۲۱»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْحُسَیْنِ بْنِ بَابَوَیْهِ عَنْ عَمِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَمِّهِ أَبِی جَعْفَرِ بْنِ بَابَوَیْهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ صَالِحِ بْنِ السِّنْدِیِّ عَنْ یُونُسَ عَنْ یَحْیَی الْحَلَبِیِّ عَنْ عَبْدِ الْحَمِیدِ بْنِ عَوَّاضٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ یَحْیَی بْنِ

۱- ۱. غیبه النعمانیّ ص ۱۰۸.

۲- ۲. رجال الکشّیّ ص ۲۱۹.

۳- ۳. المصدر ص ۲۲۰.

۴- ۴. المصدر ص ۲۵۲.

۵- ۵. رجال الکشّیّ ص ۲۵۴.

بَسَّامٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: إِنَّ أَحَقَّ النَّاسِ بِالْوَرَعِ آلُ مُحَمَّدٍ وَ شِيعَتُهُمْ كَيْ تَقْتَدِيَ الرَّعِيَّةُ بِهِمْ (۱).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: عمر بن یحیی بن بسّام گزارش کند که از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: «سزاوارترین مردم به پارسایی، آل محمّد صلی الله علیه و آله و شیعیان آنها هستند تا سایر افراد به آنها اقتدا کنند.» - . بشاره المصطفی: ۱۷۱ و ۱۷۵ -

**[ترجمه]

«۲۲»

بشا، [بشاره المصطفی] بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ أَبِي جَعْفَرِ بْنِ بَابَوَيْهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ مَرَّارٍ عَنْ يُونُسَ عَنْ يَحْيَى الْحَلَبِيِّ عَنْ أَبِي الْمَغْرَاءِ عَنْ يَزِيدَ بْنِ خَلِيفَةَ قَالَ: قَالَ لَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام وَ نَحْنُ عِنْدَهُ نَظَرْتُمْ حَيْثُ نَظَرَ اللَّهُ وَ اخْتَرْتُمْ مَنِ اخْتَارَ اللَّهُ أَخَذَ النَّاسُ يَمِيناً وَ شِمَالًا وَ قَصَدْتُمْ مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله أَمَا إِنَّكُمْ لَعَلَى الْمَحَجَّةِ الْبَيْضَاءِ فَأَعِينُوا عَلَى ذَلِكَ بِوَرَعٍ ثُمَّ قَالَ حَيْثُ أَرَدْنَا أَنْ نَخْرُجَ وَ مَا عَلَى أَحَدِكُمْ إِذَا عَرَّفَهُ اللَّهُ هَذَا الْأَمْرَ أَنْ لَا يُعَرِّفَهُ النَّاسَ إِنَّهُ مَنْ عَمِلَ لِلنَّاسِ كَانَ ثَوَابُهُ عَلَى النَّاسِ وَ مَنْ عَمِلَ لِلَّهِ كَانَ ثَوَابُهُ عَلَى اللَّهِ (۲).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: یزید بن خلیفه روایت کند که ما در محضر امام صادق علیه السلام بودیم. حضرت به ما فرمود: «شما نگریستید آنجا که خدا نگریسته و برگزیدید آن را که خدا برگزیده؛ مردم دیگر به سوی راست و چپ رفتند، ولی شما آهنگ محمّد صلی الله علیه و آله را کردید. بدان همانا که شما بر راه روشن هستید. (خویشتن را) در این راه به پارسایی یاری کنید.»

وقتی که می خواستم از خدمتش مرخص شوم نیز فرمود: «هر کدام از شما را که خداوند امر تشیع را بدو شناسانده، برایش مهم نیست که مردم او را نشناسند، زیرا هر کس برای مردم کار کند، جزایش بر مردم است و هر کس برای خدا کار کند، ثوابش بر خداوند است.» - . بشاره المصطفی: ۱۷۱ و ۱۷۵ -

**[ترجمه]

«۲۳»

صِفَاتُ الشِّيعَةِ لِلصَّدُوقِ رَحِمَهُ اللَّهُ، عَنِ ابْنِ الْمُتَوَكِّلِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ النَّخَعِيِّ عَنِ النَّوْفَلِيِّ عَنْ عَلِيِّ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: شِيعَتُنَا أَهْلُ الْوَرَعِ وَ الِاجْتِهَادِ وَ أَهْلُ الْوَفَاءِ وَ الْأَمَانَةِ وَ أَهْلُ الزُّهْدِ وَ الْعِبَادَةِ أَصْحَابُ إِحْدَى وَ خَمْسِينَ رَكْعَةً فِي الْيَوْمِ وَ اللَّيْلَةِ الْقَائِمُونَ بِاللَّيْلِ الصَّائِمُونَ بِالنَّهَارِ يُزَكُّونَ أَمْوَالَهُمْ وَ يَحُجُّونَ الْبَيْتَ وَ يَجْتَنِبُونَ كُلَّ مُحَرَّمٍ (۳).

**[ترجمه]صفات شیعه: ابو بصیر گزارش کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «شیعیان ما اهل پارسایی، کوشش، وفا، امانت، زهد و عبادتند؛ آنها مردمی هستند که در شبانه روز پنجاه و یک رکعت نماز می گزارند - . یعنی هفده رکعت نماز

واجب و سی و چهار رکعت نافله در هر شب و روز می خوانند. – ، شب را به نماز می ایستند، روزها روزه دارند، زکات مال خویش را می پردازند، حج می کنند و از هر عمل حرامی دورند.» – . صفات شیعه: ۱۶۳ –

**[ترجمه]

«۲۴»

وَ مِنْهُ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَعْبَدٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ خَالِدٍ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: شِيعَتُنَا الْمُسَلِّمُونَ لِأَمْرِنَا الْآخِذُونَ بِقَوْلِنَا الْمُخَالِفُونَ لِأَعْدَائِنَا فَمَنْ لَمْ يَكُنْ كَذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَّا(۴).

**[ترجمه]صفات شیعه: حضرت رضا علیه السلام فرمود: «شیعیان ما تسلیم اوامر ما، پیرو گفتار ما و مخالف دشمنان ما هستند. پس هر کس چنین نباشداز ما نیست.» – . همان: ۱۶۳ و ۱۶۶ –

**[ترجمه]

«۲۵»

وَ مِنْهُ، عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْحِمْيَرِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ علیه السلام يَقُولُ: مَنْ عَادَى شِيعَتَنَا فَقَدْ عَادَانَا وَ مَنْ وَالاهُمْ فَقَدْ وَالانَا لِأَنَّهُمْ مِنَّا خُلِقُوا مِنْ طِينَتِنَا مَنْ أَحَبَّهُمْ فَهُوَ مِنَّا وَ مَنْ أَبْغَضَهُمْ فَلَيْسَ مِنَّا شِيعَتُنَا يَنْظُرُونَ بِنُورِ اللَّهِ وَ يَتَقَلَّبُونَ فِي رَحْمَةِ اللَّهِ وَ يَفُوزُونَ بِكَرَامَةِ اللَّهِ مَا

۱- ۱. بشاره المصطفی ص ۱۷۱.

۲- ۲. بشاره المصطفی ص ۱۷۵.

۳- ۳. صفات الشیعه ص ۱۶۳ و ۱۶۴.

۴- ۴. صفات الشیعه ص ۱۶۳ و ۱۶۴.

مِنْ أَحَدٍ مِنْ شِيعَتِنَا يَمْرَضُ إِلَّا مَرِضْنَا لِمَرَضِهِ وَ لَا اغْتَمَّ إِلَّا اغْتَمَمْنَا لِغَمِّهِ وَ لَا يَفْرَحُ إِلَّا فَرِحْنَا لِفَرَحِهِ وَ لَا يَغِيبُ عَنَّا أَحَدٌ مِنْ شِيعَتِنَا أَيْنَ كَانَ فِي شَرْقِ الْأَرْضِ أَوْ غَرْبِهَا وَ مَنْ تَرَكَ مِنْ شِيعَتِنَا دَيْناً فَهُوَ عَلَيْنَا وَ مَنْ تَرَكَ مِنْهُمْ مَالًا فَهُوَ لِوَرَثَتِهِ شِيعَتُنَا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكاةَ وَ يَحُجُّونَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ وَ يَصُومُونَ شَهْرَ رَمَضَانَ وَ يُوَالُونَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَ يَتَبَرَّءُونَ مِنْ أَعْدَائِهِمْ أُولَئِكَ أَهْلُ الْإِيمَانِ وَ التُّقَى وَ أَهْلُ الْوَرَعِ وَ التَّقْوَى مَنْ رَدَّ عَلَيْهِمْ فَقَدْ رَدَّ عَلَى اللَّهِ وَ مَنْ طَعَنَ عَلَيْهِمْ فَقَدْ طَعَنَ عَلَى اللَّهِ لِأَنَّهُمْ عِبَادُ اللَّهِ حَقّاً وَ أَوْلِيَاؤُهُ صِدْقاً وَ اللَّهِ إِنَّ أَحَدَهُمْ لَيَشْفَعُ فِي مِثْلِ رَبِيعَةَ وَ مُضَرَ فَيُشَفِّعُهُ اللَّهُ فِيهِمْ لِكَرَامَتِهِ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ (۱).

**[ترجمه]صفات شیعه: ابن ابی نجران گوید: از حضرت ابوالحسن علیه السلام شنیدم که می فرمود: «هر کس شیعیان ما را دشمن بدارد، با ما دشمن است و هر کس آنها را دوست بدارد، ما را دوست داشته، زیرا آنها از ما هستند و از سرشت ما آفریده شده اند. هر کس آنان را دوست بدارد از ماست و هر کس آنان را دشمن بدارد، از ما نخواهد بود. شیعیان ما به نور خدا نگاه می کنند، در رحمت خدا غوطه ورند و به کرامت خدا پیروزند. هیچ یک از شیعیان ما بیمار نمی شود، مگر اینکه ما نیز به بیماری او بیماریم، و اندوهگین نگردد مگر اینکه به اندوه او ما نیز اندوهناکیم، و مسرور نباشد مگر اینکه به سرور او ما همچنان شادیم، و هیچ یک از شیعیان ما از نظر ما پنهان نباشد هر کجا بوده باشد، در خاور زمین یا در باختر، هر کدام از شیعیان ما مدیون بمیرد، بدهی او به حساب ما خواهد بود و اگر ثروتی بگذارد، از آن ورثه است. شیعیان ما کسانی هستند که نماز را بپا می دارند، زکات می دهند، به زیارت خانه خدا می روند و مناسک حج را انجام می دهند، ماه رمضان را روزه می گیرند، اهل بیت پیغمبر صلی الله علیه و آله را دوست دارند و از دشمنان آنها بیزارند. اینها اهل ایمان و تقوا و پارسایی و پرهیزگاری اند. هر کس آنان را رد کند، خدای را رد کرده و هر کس بر آنها طعن زند،به خدا طعن زده، زیرا آنها حقا بنده خدا و دوستان راستین اویند.به خدا هر کدام از آنها جمعیتی همچون دو قبیله ربیعه و «مضر» را شفاعت می کند و خدا هم به خاطر موقعیتی که شیعه ما نزد او دارد، شفاعت او را می پذیرد.» - . صفات شیعه: ۱۶۳ و ۱۶۶ -

**[ترجمه]

«۲۶»

وَ مِنْهُ، عَنِ ابْنِ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ الْبَرْقِيِّ رَفَعَهُ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: وَ اللَّهِ مَا شِيعَةُ عَلِيٍّ علیه السلام إِلَّا مَنْ عَفَّ بَطْنُهُ وَ فَرْجُهُ وَ عَمِلَ لِخَالِقِهِ وَ رَجَا ثَوَابَهُ وَ خَافَ عِقَابَهُ (۲).

**[ترجمه]صفات شیعه: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «به خدا شیعه علی علیه السلام نیست مگر آن کس که شکم و دامنش عفیف باشد، برای خدایش کار کند، به امید پاداش او باشد و از کیفر او بترسد.» - . صفات شیعه: ۱۶۳ و ۱۶۶ -

**[ترجمه]

«۲۷»

وَ مِنْهُ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الصَّلْتِ عَنْ أَبِيهِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلَانَ قَالَ: كُنْتُ مَعَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه

السلام فَدَخَلَ رَجُلٌ فَسَلَّمَ فَسَأَلَهُ كَيْفَ مَنْ خَلَّفْتَ مِنْ إِخْوَانِكَ فَأَحْسَنَ الثَّنَاءَ وَ زَكَّى وَ أَطْرَى فَقَالَ كَيْفَ عِيَادَةُ أَغْنِيَائِهِمْ لِفُقَرَائِهِمْ قَالَ قَلِيلَةٌ قَالَ فَكَيْفَ مُوَاصَلَةُ أَغْنِيَائِهِمْ لِفُقَرَائِهِمْ فِي ذَاتِ أَيْدِيهِمْ فَقَالَ إِنَّكَ تَذْكُرُ أَخْلَاقاً مَا هِيَ فِيمَنْ عِنْدَنَا قَالَ كَيْفَ يَزْعُمُ هَؤُلَاءِ أَنَّهُمْ لَنَا شِيعَةٌ(۳).

**[ترجمه]صفات شیعه: محمد بن عجلان گوید: خدمت حضرت صادق علیه السلام بودم. مردی وارد شد و پس از عرض سلام، حضرت از او پرسید: «برادرانت چگونه بودند؟» آن مرد از برادرانش ستایش و آنان را مدح کرد. حضرت فرمود: «دیدار ثروتمندان آنان از فقرایشان چگونه است؟»عرض کرد کم است. فرمود: «رسیدگی و همراهی ثروتمندان از فقیران در دارایی و پول خود چگونه است؟»عرض کرد شما مطالبی را می فرمایید و صفاتی را برمی شمرید که مردمی که نزد ما هستند، از آنها بی خبرند.» حضرت فرمود: «اینها چگونه می گویند شیعه ما هستند؟» - . همان: ۱۶۶ -

**[ترجمه]

«۲۸»

وَ مِنْهُ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ: يَا جَابِرُ إِنَّمَا شِيعَةُ عَلِيٍّ علیه السلام مَنْ لَا يَعْدُو صَوْتُهُ سَمْعَهُ وَ لَا شَحْنَاؤُهُ بَدَنَهُ لَا يَمْدَحُ لَنَا قَالِياً وَ لَا يُوَاصِلُ لَنَا مُبْغِضاً وَ لَا يُجَالِسُ لَنَا عَائِباً شِيعَةُ عَلِيٍّ علیه السلام مَنْ لَا يَهِرُّ هَرِيرَ الْكَلْبِ وَ لَا يَطْمَعُ طَمَعَ الْغُرَابِ وَ لَا يَسْأَلُ النَّاسَ وَ إِنْ مَاتَ جُوعاً أُولَئِكَ الْخَفِيضَةُ عَيْشُهُمُ الْمُنْتَقِلَةُ دِيَارُهُمْ إِنْ شَهِدُوا لَمْ يُعْرَفُوا وَ إِنْ غَابُوا لَمْ يُفْتَقَدُوا وَ إِنْ مَرِضُوا لَمْ يُعَادُوا وَ إِنْ مَاتُوا لَمْ يُشْهَدُوا فِي قُبُورِهِمْ يَتَزَاوَرُونَ قُلْتُ وَ أَيْنَ أَطْلُبُ هَؤُلَاءِ قَالَ فِي أَطْرَافِ

۱- ۱. صفات الشیعه ۱۶۳.

۲- ۲. صفات الشیعه ص ۱۶۶.

۳- ۳. صفات الشیعه ص ۱۶۶.

الْأَرْضِ بَیْنَ الْأَسْوَاقِ وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ أَذِلَّهٍ عَلَی الْمُؤْمِنِینَ أَعِزَّهٍ عَلَی الْکافِرِینَ (۱).

**[ترجمه]صفات شیعه: جابر از حضرت باقر علیه السلام روایت می کند که فرمود: «ای جابر! همانا شیعه علی علیه السلام کسی است که صدایش از گوشش، و کینه و عداوتش از بدنش تجاوز نکند، دشمن ما را نستاید، به او نپیوندد و با عیب گوی ما ننشیند. شیعه علی علیه السلام کسی است که همچون سگ زوزه نکشد و همچون کلاغ طمع نداشته باشد و گدایی نکند، گرچه از گرسنگی بمیرد. آنها زندگی متوسط و در سطح پایین دارند، خانه و مسکن معیّنی ندارند، اگر حاضر باشند، شناخته نشوند و اگر غایب باشند،از آنان خبری نگیرند و اگر مریض شوند، عیادت نگردند و اگر بمیرند، کسی بر جنازه شان حاضر نشود.آنها در قبرها به دیدار یکدیگر می روند.»عرض کردم: «این افراد را با این خصوصیاتی که فرمودید در کجا بجویم؟» فرمود: «در گوشه و کنار زمین و در بازارها (و خیابان ها). و این همان فرمایش خداوند متعال است: «أَذِلَّهٍ عَلَی الْمُؤْمِنِینَ أَعِزَّهٍ عَلَی الْکافِرِین» - . مائده / ۵۴ - ، {نسبت به مؤمنان سرافکنده و فروتن و به کافران سرافراز و مقتدرند.} - . صفات شیعه: ۱۶۹ -

**[ترجمه]

«۲۹»

وَ مِنْهُ، عَنْ مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنْ هَارُونَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ مَسْعَدَهَ بْنِ صَدَقَهَ قَالَ: سُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ شِیعَتِهِمْ فَقَالَ شِیعَتُنَا مَنْ قَدَّمَ مَا اسْتَحْسَنَ وَ أَمْسَکَ مَا اسْتَقْبَحَ وَ أَظْهَرَ الْجَمِیلَ وَ سَارَعَ بِالْأَمْرِ الْجَلِیلِ رَغْبَهً إِلَی رَحْمَهِ الْجَلِیلِ فَذَاکَ مِنَّا وَ إِلَیْنَا وَ مَعَنَا حَیْثُمَا کُنَّا(۲).

**[ترجمه]صفات شیعه: مسعده بن صدقه گزارش کند که از حضرت صادق علیه السلام صفات و خصوصیات شیعه را پرسیدند. فرمود: «شیعه ما کسی است که هر چه را نیک می شمرد،پیش دارد و انجام دهد و هر چه را زشت می شمرد، درانجام آن دست نگهدارد؛ و نیکی را بروز دهد، و در کارهای خیر و مهم پیش تازد به خاطر رغبتی که به رحمت خدای بزرگ دارد. پس چنین فردی از ما و به سوی ما و با ماست هر کجا بوده باشیم.» - . صفات شیعه: ۱۷۱ و ۱۷۷ -

**[ترجمه]

«۳۰»

وَ مِنْهُ، عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ إِسْمَاعِیلَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ حُمْرَانَ بْنِ أَعْیَنَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: کَانَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ علیه السلام قَاعِداً فِی بَیْتِهِ إِذْ قَرَعَ قَوْمٌ عَلَیْهِمُ الْبَابَ فَقَالَ یَا جَارِیَهُ انْظُرِی مَنْ بِالْبَابِ فَقَالُوا قَوْمٌ مِنْ شِیعَتِکَ فَوَثَبَ عَجَلًا حَتَّی کَادَ أَنْ یَقَعَ فَلَمَّا فَتَحَ الْبَابَ وَ نَظَرَ إِلَیْهِمْ رَجَعَ فَقَالَ کَذَبُوا فَأَیْنَ السَّمْتُ فِی الْوُجُوهِ أَیْنَ أَثَرُ الْعِبَادَهِ أَیْنَ سِیمَاءُ السُّجُودِ إِنَّمَا شِیعَتُنَا یُعْرَفُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَ شَعَثِهِمْ قَدْ قَرَحَتِ الْعِبَادَهُ مِنْهُمُ الْآنَافَ وَ دَثَرَتِ الْجِبَاهَ وَ الْمَسَاجِدَ خُمْصُ الْبُطُونِ ذُبُلُ الشِّفَاهِ قَدْ هَیَّجَتِ الْعِبَادَهُ وُجُوهَهُمْ وَ أَخْلَقَ سَهَرُ اللَّیَالِی وَ قَطْعُ الْهَوَاجِرِ جُثَثَهُمُ الْمُسَبِّحُونَ إِذَا سَکَتَ النَّاسُ وَ الْمُصَلُّونَ إِذَا نَامَ النَّاسُ وَ الْمَحْزُونُونَ إِذَا

فَرِحَ النَّاسُ (۳) يُعْرَفُونَ بِالزُّهْدِ كَلَامُهُمُ الرَّحْمَةُ وَ تَشَاغُلُهُمْ بِالْجَنَّهِ.

**[ترجمه]صفات شیعه: حمران بن اعین از حضرت صادق علیه السلام نقل می کند که فرمود: «حضرت زین العابدین علیه السلام در خانه خود نشسته بود. ناگاه جمعی درِ خانه را کوبیدند و آن حضرت به کنیزی فرمود: «ببین کیست پشت در!» آنها از پشت در گفتند که جمعی از شیعیان شما هستیم. حضرت با شتاب از جا پرید، به طوری که نزدیک بود به زمین بیفتد. او با شتاب رفت و خودش در را باز کرد، ولی تا چشمش به آنها افتاد، برگشت و فرمود: «دروغ گفتند! پس کجاست جلوه خیر در صورت ها؟ کجاست اثر بندگی؟ کجاست نشانه سجده؟ همانا شیعیان ما به عبادت خدا و قیافه ساده و بی زیور شناخته می شوند؛ عبادت خدا بینی آنها را مجروح کرده و پیشانی و اعضای آنها که در موقع سجده روی زمین قرار می گیرد، پژمرده شده؛ شکم هایشان به پشت چسبیده و لب های آنها افسرده است؛ بندگی خدا صورت هایشان را دگرگون ساخته؛ بیداری شب ها و تشنگی روزهای داغ، بدن های آنها را بی فروغ و بی رمق ساخته؛ آنگاه که مردم در سکوتند تسبیح می گویند و آنگاه که دیگران خوابند، نماز می گزارند و گاهی که مردم شادند، آنان اندوهناکند؛ آنان به زهد و پارسایی شناخته می شوند، سخنشان رحمت و اشتغال آنها به بهشت است.» - .صفات شیعه: ۱۷۱ و ۱۷۷ -

**[ترجمه]

بیان

الآناف جمع الأنف كالأنوف و قرحها إما لكثره السجود لأنها من المساجد المستحبه أو لكثره البكاء فی القاموس الدثور الدروس و الداثر الهالك و فی النهایه فیه إن القلب یدثر كما یدثر السیف فجلاؤه ذكر الله أی یصدأ كما یصدأ السیف و فی القاموس هاج یهیج ثار كاهتاج و تهیج و أثار و النبت یبس و الهائجه أرض یبس بقلها أو اصفر و أهاجه أیبسه و كان یحتمل النسخه الباء الموحده من قولهم هبجه

ص: ۱۶۹

۱- ۱. صفات الشیعه ص ۱۶۹، و الآیه فی المائده: ۵۴.

۲- ۲. صفات الشیعه ص ۱۷۱.

۳- ۳. صفات الشیعه ص ۱۷۷.

تهبیجا ورمه.

**[ترجمه]«اناف» همچون «انوف» جمع انف به معنی بینی است و جراحت آن یا به خاطر سجده زیاد است، زیرا مستحب است در حال سجده بینی هم روی خاک باشد و یا از شدت گریه مجروح شده (چون یک مقدار از اشک چشم از طریق بینی جریان می یابد.) و در قاموس گوید «دثور» یعنی کهنه شدن و «داثر» به معنی هالک است، و در نهایه در کلمه «دثر» گوید که قلب گاهی زنگار می گیرد، چنانچه شمشیر زنگ می زند و جلا و روشنایی آن با یاد خداست. و در قاموس گوید «هاج یهیج» مثل «اهتاج» و «تهیّج» به معنی ثار (جوشید) است و «اثار النبت» یعنی گیاه خشک شد. و «هائجه» زمینی است که سبزه آن خشک یا زرد شده باشد، و «اهاجه» یعنی آن را خشک کرد و احتمال دارد به جای «هیّجت العباده»، «هبّجت العباده» باشد، یعنی صورت هایشان از عبادت آماس کرده است.

**[ترجمه]

«۳۱»

وَ مِنْهُ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ أَبِی الْعَبَّاسِ الدِّینَوَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَنَفِیَّهِ قَالَ: لَمَّا قَدِمَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام الْبَصْرَهَ بَعْدَ قِتَالِ أَهْلِ الْجَمَلِ دَعَاهُ الْأَحْنَفُ بْنُ قَیْسٍ وَ اتَّخَذَ لَهُ طَعَاماً فَبَعَثَ إِلَیْهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ وَ إِلَی أَصْحَابِهِ فَأَقْبَلَ ثُمَّ قَالَ یَا أَحْنَفُ ادْعُ لِی أَصْحَابِی فَدَخَلَ عَلَیْهِ قَوْمٌ مُتَخَشِّعُونَ کَأَنَّهُمْ شِنَانٌ بوالی (۱)[بَوَالٍ] فَقَالَ الْأَحْنَفُ بْنُ قَیْسٍ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ مَا هَذَا الَّذِی نَزَلَ بِهِمْ أَ مِنْ قِلَّهِ الطَّعَامِ أَوْ مِنْ هَوْلِ الْحَرْبِ فَقَالَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ لَا یَا أَحْنَفُ إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ أَجَابَ (۲) أَقْوَاماً تَنَسَّکُوا لَهُ فِی دَارِ الدُّنْیَا تَنَسُّکَ مَنْ هَجَمَ عَلَی مَا عَلِمَ مِنْ قُرْبِهِمْ مِنْ یَوْمِ الْقِیَامَهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ یُشَاهِدُوهَا فَحَمَلُوا أَنْفُسَهُمْ عَلَی مَجْهُودِهَا وَ کَانُوا إِذَا ذَکَرُوا صَبَاحَ یَوْمِ الْعَرْضِ عَلَی اللَّهِ سُبْحَانَهُ تَوَهَّمُوا خُرُوجَ عُنُقٍ یَخْرُجُ مِنَ النَّارِ یُحْشَرُ الْخَلَائِقُ إِلَی رَبِّهِمْ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی وَ کِتَابٍ یَبْدُو فِیهِ عَلَی رُءُوسِ الْأَشْهَادِ فَضَائِحُ ذُنُوبِهِمْ فَکَادَتْ أَنْفُسُهُمْ تَسِیلُ سَیَلَاناً أَوْ تَطِیرُ قُلُوبُهُمْ بِأَجْنِحَهِ الْخَوْفِ طَیَرَاناً وَ تُفَارِقُهُمْ عُقُولُهُمْ إِذَا غَلَتْ بِهِمْ مَرَاجِلُ الْمُجَرَّدِ(۳)

إِلَی اللَّهِ سُبْحَانَهُ غَلَیَاناً فَکَانُوا یَحِنُّونَ حَنِینَ الْوَالِهِ فِی دُجَی الظُّلَمِ وَ کَانُوا یَفْجَعُونَ مِنْ خَوْفِ مَا

أَوْقَفُوا عَلَیْهِ أَنْفُسَهُمْ فَمَضَوْا ذُبُلَ الْأَجْسَامِ حَزِینَهً قُلُوبُهُمْ کَالِحَهً وُجُوهُهُمْ ذَابِلَهً شِفَاهُهُمْ خَامِصَهً بُطُونُهُمْ تَرَاهُمْ سُکَارَی سُمَّارُ وَحْشَهِ اللَّیْلِ مُتَخَشِّعُونَ کَأَنَّهُمْ شِنَانٌ بوالی [بَوَالٍ] قَدْ أَخْلَصُوا لِلَّهِ أَعْمَالًا سِرّاً وَ عَلَانِیَهً فَلَمْ تَأْمَنْ مِنْ فَزَعِهِ قُلُوبُهُمْ بَلْ کَانُوا کَمَنْ حَرَسُوا قِبَابَ خَرَاجِهِمْ (۴)

فَلَوْ رَأَیْتَهُمْ فِی لَیْلَتِهِمْ وَ قَدْ نَامَتِ الْعُیُونُ وَ هَدَأَتِ

۱- ۱. الشنان جمع الشن- بالفتح- القربه الخلقه الصغیره، لکن یکون الماء فیها أبرد من غیرها، فالبوالی صفه تأکیدیه.

۲- ۲. أثاب خ ل، و فی المصدر المطبوع: أحب.

۳- ۳. المجرد: اناء يغلى لتصفيه ما فيه من العصير، و فى المصدر: من أجل التجرد و هو تصحيف.

۴- ۴. جر ثوابت جراحهم خ، حرسوا قباب خراجهم خ، و الجمله مصحفه.

الْأَصْوَاتُ وَ سَكَنَتِ الْحَرَكَاتُ مِنَ الطَّيْرِ فِی الْوُكُورِ وَ قَدْ نَهْنَهَهُمْ هَوْلُ یَوْمِ الْقِیَامَهِ بِالْوَعِیدِ عَنِ الرُّقَادِ كَمَا قَالَ سُبْحَانَهُ أَ فَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرى أَنْ یَأْتِیَهُمْ بَأْسُنا بَیاتاً وَ هُمْ نائِمُونَ (۱) فَاسْتَیْقَظُوا لَهَا فَزِعِینَ وَ قَامُوا إِلَی صَلَاتِهِمْ مُعْوِلِینَ بَاكِینَ تَارَهً وَ أُخْرَی مُسَبِّحِینَ یَبْكُونَ فِی مَحَارِیبِهِمْ وَ یَرِنُّونَ یَصْطَفُّونَ لَیْلَهً مُظْلِمَهً بَهْمَاءَ یَبْكُونَ فَلَوْ رَأَیْتَهُمْ یَا أَحْنَفُ فِی لَیْلَتِهِمْ قِیَاماً عَلَی أَطْرَافِهِمْ مُنْحَنِیَهً ظُهُورُهُمْ یَتْلُونَ أَجْزَاءَ الْقُرْآنِ لِصَلَوَاتِهِمْ قَدِ اشْتَدَّتْ إِعْوَالُهُمْ وَ نَحِیبُهُمْ وَ زَفِیرُهُمْ إِذَا زَفَرُوا خِلْتَ النَّارَ قَدْ أَخَذَتْ مِنْهُمْ إِلَی حَلَاقِیمِهِمْ وَ إِذَا أَعْوَلُوا حَسِبْتَ السَّلَاسِلَ قَدْ صُفِّدَتْ فِی أَعْنَاقِهِمْ فَلَوْ رَأَیْتَهُمْ فِی نَهَارِهِمْ إِذاً لَرَأَیْتَ قَوْماً یَمْشُونَ عَلَی الْأَرْضِ هَوْناً وَ یَقُولُونَ لِلنَّاسِ حُسْناً وَ إِذا خاطَبَهُمُ الْجاهِلُونَ قالُوا سَلاماً وَ إِذا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِراماً(۲) قَدْ قَیَّدُوا أَقْدَامَهُمْ مِنَ التُّهَمَاتِ وَ أَبْكَمُوا أَلْسِنَتَهُمْ أَنْ یَتَكَلَّمُوا فِی أَعْرَاضِ النَّاسِ وَ سَجَّمُوا أَسْمَاعَهُمْ أَنْ یَلِجَهَا خَوْضُ خَائِضٍ وَ كَحَلُوا أَبْصَارَهُمْ بِغَضِّ الْبَصَرِ عَنِ الْمَعَاصِی وَ انْتَحَوْا دَارَ السَّلَامِ الَّتِی مَنْ دَخَلَهَا كَانَ آمِناً مِنَ الرَّیْبِ وَ الْأَحْزَانِ فَلَعَلَّكَ یَا أَحْنَفُ شَغَلَكَ نَظَرُكَ فِی وَجْهِ وَاحِدَهٍ تُبْدِی الْأَسْقَامَ بِغَاضِرَهِ وَجْهِهَا وَ دَارٍ قَدِ اشْتَغَلْتَ بنفس رواأتها(۳) [بِنَقْشِ رَوَاقِهَا] وَ سُتُورٍ قَدْ عَلَّقْتَهَا وَ الرِّیحُ وَ الْآجَامُ مُوَكَّلَهٌ بِثَمَرِهَا وَ لَیْسَتْ دَارُكَ هَذِهِ دَارَ الْبَقَاءِ فَأَحْمَتْكَ الدَّارُ الَّتِی خَلَقَهَا اللَّهُ سُبْحَانَهُ مِنْ لُؤْلُؤَهٍ بَیْضَاءَ فَشَقَّقَ فِیهَا أَنْهَارَهَا(۴) وَ غَرَسَ فِیهَا أَشْجَارَهَا وَ ظَلَّلَ عَلَیْهَا بِالنَّضْجِ مِنْ أَثْمَارِهَا وَ كَبَسَهَا بِالْعَوَابِقِ مِنْ حُورِهَا ثُمَّ أَسْكَنَهَا أَوْلِیَاءَهُ وَ أَهْلَ طَاعَتِهِ فَلَوْ رَأَیْتَهُمْ یَا أَحْنَفُ وَ قَدْ قَدِمُوا عَلَی زِیَادَاتِ رَبِّهِمْ سُبْحَانَهُ فَإِذَا ضَرَبَتْ

۱- ۱. الأعراف: ۹۷.

۲- ۲. الفرقان: ۶۳.

۳- ۳. فی المصدر: اشغلت بنقش رواقها، و هو الصحیح المناسب لقوله بعده« و ستور قد علقتها».

۴- ۴. الزیاده من المصدر المطبوع.

جَنَائِبُهُمْ صَوَّتَتْ رَوَاحِلُهُمْ بِأَصْوَاتٍ لَمْ يَسْمَعِ السَّامِعُونَ بِأَحْسَنَ مِنْهَا وَ أَظَلَّتْهُمْ غَمَامَهٌ فَأَمْطَرَتْ عَلَيْهِمُ الْمِسْكَ وَ الرَّادِنَ وَ صَهَلَتْ خُيُولُهَا بَيْنَ أَغْرَاسِ تِلْكَ الْجِنَانِ وَ تَخَلَّلَتْ بِهِمْ نُوقُهُمْ بَيْنَ كُثُبِ الزَّعْفَرَانِ وَ يَتَّطِئُ مِنْ تَحْتِ أَقْدَامِهِمُ اللُّؤْلُؤُ وَ الْمَرْجَانُ وَ اسْتَقْبَلَتْهُمْ قَهَارِمَتُهَا بِمَنَابِرِ الرَّيْحَانِ وَ تَفَاجَتْ لَهُمْ (۱) رِيحٌ مِنْ قِبَلِ الْعَرْشِ فَنَثَرَتْ عَلَيْهِمُ الْيَاسَمِينَ وَ الْأُقْحُوَانَ وَ ذَهَبُوا إِلَى بَابِهَا فَيَفْتَحُ لَهُمُ

الْبَابَ رِضْوَانُ ثُمَّ سَجَدُوا لِلَّهِ فِي فِنَاءِ الْجِنَانِ فَقَالَ لَهُمُ الْجَبَّارُ ارْفَعُوا رُءُوسَكُمْ فَإِنِّي قَدْ رَفَعْتُ عَنْكُمْ مَئُونَهَ الْعِبَادَهِ وَ أَسْكَنْتُكُمْ جَنَّهَ الرِّضْوَانِ فَإِنْ فَاتَكَ يَا أَحْنَفُ مَا ذَكَرْتُ لَكَ فِي صَدْرِ كَلَامِي لَتُتْرَكَنَّ فِي سَرَابِيلِ الْقَطِرَانِ وَ لَتَطُوفَنَ بَيْنَهَا وَ بَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ وَ لَتُسْقَيَنَّ شَرَاباً حَارَّ الْغَلَيَانِ فِي إِنْضَاجِهِ فَكَمْ يَوْمَئِذٍ فِي النَّارِ مِنْ صُلْبٍ مَحْطُومٍ وَ وَجْهٍ مَهْشُومٍ وَ مُشَوَّهٍ مَضْرُوبٍ عَلَى الْخُرْطُومِ قَدْ أَكَلَتِ الْجَامِعَهُ كَفَّهُ وَ الْتَحَمَ الطَّوْقُ بِعُنُقِهِ فَلَوْ رَأَيْتَهُمْ يَا أَحْنَفُ يَنْحَدِرُونَ فِي أَوْدِيَتِهَا وَ يَصْعَدُونَ جِبَالَهَا وَ قَدْ أُلْبِسُوا الْمُقَطَّعَاتِ مِنَ الْقَطِرَانِ وَ أُقْرِنُوا مَعَ فُجَّارِهَا وَ شَيَاطِينِهَا فَإِذَا اسْتَغَاثُوا بِأَسْوَإِ أَخْذٍ مِنْ حَرِيقٍ شَدَّتْ عَلَيْهِمْ عَقَارِبُهَا وَ حَيَّاتُهَا وَ لَوْ رَأَيْتَ مُنَادِياً يُنَادِي وَ هُوَ يَقُولُ يَا أَهْلَ الْجَنَّهِ وَ نَعِيمِهَا وَ يَا أَهْلَ حُلِيِّهَا وَ حُلَلِهَا خَلِّدُوا فَلَا مَوْتَ فَعِنْدَهَا يَنْقَطِعُ رَجَاؤُهُمْ وَ تَنْغَلِقُ الْأَبْوَابُ وَ تَنْقَطِعُ بِهِمُ الْأَسْبَابُ فَكَمْ يَوْمَئِذٍ مِنْ شَيْخٍ يُنَادِي وَا شَيْبَتَاهْ وَ كَمْ مِنْ شَابٍّ يُنَادِي وَا شَبَابَاهْ وَ كَمْ مِنِ امْرَأَهٍ تُنَادِي وَا فَضِيحَتَاهْ هُتِكَتْ عَنْهُمُ السُّتُورُ فَكَمْ يَوْمَئِذٍ مِنْ مَغْمُوسٍ بَيْنَ أَطْبَاقِهَا مَحْبُوسٌ يَا لَكَ غَمْسَهٌ أَلْبَسَتْكَ بَعْدَ لِبَاسِ الْكَتَّانِ وَ الْمَاءِ الْمُبَرَّدِ عَلَى الْجُدْرَانِ وَ أَكْلِ الطَّعَامِ أَلْوَاناً بَعْدَ أَلْوَانٍ لِبَاساً لَمْ يَدَعْ لَكَ شَعْراً نَاعِماً كُنْتَ مُطْعَمَهُ إِلَّا بَيَّضَهُ وَ لَا عَيْناً كُنْتَ تُبْصِرُ بِهَا إِلَى حَبِيبٍ إِلَّا فَقَأَهَا هَذَا مَا أَعَدَّ اللَّهُ لِلْمُجْرِمِينَ وَ ذَلِكَ مَا أَعَدَّ اللَّهُ لِلْمُتَّقِينَ (۲).

۱- ۱. فی المصدر: و هاجت.

۲- ۲. صفات الشیعه ص ۱۸۳.

**[ترجمه]صفات شیعه: محمد بن حنفیّه روایت کند که بعد از پایان جنگ جمل،امیرالمؤمنین علیه السلام به بصره آمد. احنف بن قیس به افتخار آن حضرت و یارانش ضیافتی ترتیب داد. حضرت به خانه او رفت و فرمود: «ای احنف! یاران مرا بخوان که بیایند.» در این موقع جمعی وارد مجلس شدند که در نهایت خشوع و شکستگی، همچون مشک های پوسیده بودند. احنف پرسید: «یا امیرالمؤمنین!اینها چه ناراحتی دارند؟ آیا از غذا نخوردن چنین ضعیف شده اند یا از وحشت و هراس جنگ؟»

حضرت فرمود: «نه ای احنف! خداوند سبحان جمعیت هایی را که در دنیا به خاطر او ریاضت کشیده اند پذیرفته است،زیرا خودشان را به روز قیامت نزدیک می دانند، پیش از آنکه آن روز را ببینند، خویشتن را به رنج و ریاضت واداشته است. آنها چنانند که هر گاه صبح قیامت و لحظه ای را که به پیشگاه خدا عرضه می شوند به خاطر می آورند، گردن هایی را که از آتش دوزخ بیرون می آید یاد می کنند، و به یاد می آورند که مردم به سوی پروردگارشان محشور می گردند، در حالی که نامه سرگشاده ای که همه بر آن آگاهی می یابند کردار زشت و گناهانشان را ثبت کرده، از شدت وحشت نزدیک است جانشان آب شود یا دل هایشان با بال های ترس به یکباره پر زند و از خرد بیگانه شوند، آنگاه که آهنگ خدای سبحان آنان را به غلیان و جوشش می آورد.

آنها همچون دلدادگان در تاریکی شب ها ناله شوق سر می کنند، پیوسته از ترس کرداری که خود بر آنها آگاهند فزع دارند، دنیا را با بدن های افسرده وخشکیده، دل های غم زده، صورت های تیره رنگ و بی فروغ، لب های پژمرده، شکم های تهی و به پشت چسبیده واگذارند. آنان را در حال بی خودی همچون افراد مست و داستانسرای وحشت شب می بینی، و در نهایت خشوع و شکستگی همچون مشک های پوسیده اند. آنها در نهان و آشکار فقط برای خدا کار می کنند و از بیم او لحظه ای دلشان آرام نیست (پیوسته بیدار و هشیارند)، گویا نگهبان انبارهای ارزاقند.ای احنف! شبانگاه اگر آنها را ببینی هنگامی که دیدگان در خواب،صداها آرام، جنبش ها ساکن و پرندگان در لانه ها هستند، آنان از بیم و هراس روز قیامت آرام ندارند و وعده های عذاب، آنها را از استراحت بازداشته است. چنانچه خداوند فرموده: «أَ فَأَمِنَ أَهْلُ الْقُری أَنْ یَأْتِیَهُمْ بَأْسُنا بَیاتاً وَ هُمْ نائِمُونَ»،{آیا اهل شهر و دیار از آن ایمنند که شبانگاه که در خوابند عذاب ما آنها را فرو گیرد.} - . اعراف / ۹۷ - آنها از هول عذاب خدا، با وحشت و ترس از خواب می پرند و با ناله و آه به نماز می ایستند، گاهی می گریند و زمانی تسبیح می گویند، در محراب عبادت اشک می ریزند، صدای ناله شان طنین می افکند و در شب تیره و تار، به صف می ایستند و می گریند.

ای احنف! شب هنگام اگر به آن قوم نظر افکنی، مردمی را می بینی که روی پاها ایستاده ولی پشت آنها خم گشته؛ در نمازند و قرآن می سرایند؛ ناله و فریاد و سوز و گدازشان پرشور است؛ چنان می گدازند که خیال می کنی آتش دوزخ در دم گریبانشان را گرفته و چون می نالند که گمان داری زنجیرهای آتشین گردن هاشان را آزار می دهد؛ اگر روز وضعشان را بنگری، خواهی دید که با تواضع و آرام بر زمین راه می روند و با مردم نیکو سخن می گویند؛ هر گاه مردم جاهل به آنها خطاب (و عتابی) کنند، با سلامت نفس (و زبان خوش) جواب دهند و هر گاه به عمل لغوی بگذرند، بزرگوارانه از آن درگذرند. - . فرقان / ۶۳ - آنها پاهای خود را از موارد تهمت بسته اند، زبان های خود را از سخن گفتن درباره مردمان لال گردانده اند، گوش های خود را گرفته اند تا سخن هرزه گویان در آن راه نیابد، دیدگان خود را به چشم پوشی از گناهان

سرمه کشیده اند و دلگرمی و اعتمادشان به دارالسلام است که هر کس در آن وارد شود، از هر گونه دلهره و اندوه ایمن است.

ای احنف! شاید توجه به دنیا که در عین شادابی و طراوت و زرق و برق، اقسام دردها و بلاها را نیز در بر دارد تو را به خود مشغول داشته، زیبایی منظر و پرده های آویزان آن و باد و حرارتش که مأمور به ثمر رساندن میوه ها هستند،تو رااز یاد آخرت باز داشته و این خانه ای که برای تو بقا ندارد،تو را از ورود به خانه ای که خداوند سبحان آن را از لؤلؤ سفید آفریده، نهرها در آن روان ساخته، درخت ها در آن نشانده، سایه اش را از میوه های رسیده قرار داده و آن را از بوهای خوش حوریه ها مملوّ ساخته، سپس دوستان و مطیعان خویش را در آن جای داده، جلوگیری می کند.

ای احنف! اگر آنها را ببینی در حالی که به نعمت های زیاد و وافر پروردگارشان درآیند، وقتی اسب های یدکی آنها را می کشند، شتران زیر پایشان آوازی در دهند که زیباتر از آن شنیده نشده، ابری بر سر آنها سایه افکند و بر آنها مشک و زعفران ببارد، اسب های آنها در سبزه ها و بین درخت های بهشت شیهه می کشند و در وسط اسب ها، شترانشان آنها را بین تپّه های زعفران ببرند، زیر پای آنها لؤلؤ و مرجان است که بر آنها گام می نهند، مأمورین و دربان های بهشت آنان را با شاخه های ریحان استقبال کنند و ناگاه بادی از جانب عرش بر آنها بوزد و این باد، گل های یاسمن و اقحوان بر آنان نثار کند. در این موقع به سوی بهشت روان شوند و چون رضوان،دربان بهشت در را بر آنان بگشاید، همان جا در آستانه بهشت خدای را سجده می کنند. خداوند جبّار به آنها می فرماید سرهایتان را از سجده بردارید، زیرا زحمت عبادت را از شما برداشتم و شما را در بهشت رضوان جای دادم.

ای احنف! آنچه را که در ابتدای گفتارم به آن اشاره کردم اگر در تو نباشد، حتما در پیراهنی از مس ذوب شده یا پوششی از آتش قرار می گیری که پیوسته در آن و در آب داغ در حال جوشش گردانده می شوی و از همان آب داغِ در حال جوش تو را بنوشانند. پس در آن روز در میان آتش، چقدر پشت های خورده شده و صورت های درهم شکسته و زشت رو و بینی بریده خواهد بود که غل و زنجیر دستش را بسته و زنجیر در گوشت گردنش فرو نشسته است.

ای احنف! اگر آنها را ببینی، در حالی که گاهی در درّه های دوزخ پرت می شوند و گاهی از کوه های آن بالا می روند، قطعه هایی از قطران (یعنی مس ذوبشده یا پوشش دوزخی) بر تن دارند و با شیاطین و بدکاران همنشین هستند و چون از آتش و شدت سوزندگی آن شکایت کنند، مارها و عقرب های دوزخ بر آنها یورش آورند.

ای احنف! منادی را می بینی که فریاد می زند و می گوید: «ای اهل بهشت و نعمت های آن و ای اهل زر و زیور بهشتی! برای همیشه در بهشت بمانید؛ بعد از این مرگی نخواهد بود.» در این هنگام امید دوزخیان قطع می شود، درهای دوزخ به روی آنان قفل می گردد و راه ها و روابطی را که با دین و اهل آن داشتند برچیده می شود. چه بسیار پیرانی که آن روز فریاد می زنند «وای بر پیری ام!» چه بسیار جوانانی که می گویند «وای بر جوانی ام» و چه بسیار زنانی که می گویند«وای بر این رسوایی!» پرده ها از کردار آنها برداشته شده، چه افراد زیادی که آن روز در دوزخ فرو روند و در طبقات آن زندانی گردند. ای (احنف!) تعجب است از پوشش دوزخی تو بعد از لباس های لطیف کتان که در دنیا می پوشیدی، و آب های سردی که کوزه را سر دیوار می گذاری تا خنک تر شود، و خوردن غذاهای الوان و رنگارنگ، پوششی به تو می دهد که موهای نازپرورده تو

را همه سفید می کند، و دیدگانی را که با آن به معشوق می نگریستی و از دیدن جلوه های زیبایی یار لذّت می بردی، از کاسه سر بیرون می آورد. این کیفری است که خداوند برای مجرمین آماده کرده و آن پاداشی بود که برای متقین مهیّا کرده است.» - . صفات الشیعه: ۱۸۳ -

**[ترجمه]

توضیح

المراجل جمع المرجل کمنبر و هو القدر من الحجاره و النحاس و المحرد بالحاء المهمله من الحرد بمعنی القصد أو التنحی و الاعتزال عن الخلق و عن کل شیء سوی الله فی القاموس حرده یحرده قصده و رجل حرد و حرد و حرید و متحرد من قوم حراد و حرداء معتزل متنح و حی حرید منفرد إما لعزته أو لقلته و حرد کضرب و سمع غضب و أحرد فی السیر أغذ انتهی و الکل مناسب و فی بعض النسخ بالجیم و کأنه علی المفعول من بناء التفعیل من قولهم تجرد للأمر أی جد فیه و انجرد بنا السیر أی امتد أو من التجرید و هو التعریه من الثیاب کنایه عن قطع العلائق متوجها إلی الله سبحانه و الأول أظهر و فی القاموس سمر سمرا و سمورا لم ینم و هم السمار و قال نهنهه عن الأمر فتنهنه کفه و زجره فکف و قال أعول رفع صوته بالبکاء و الصیاح کعول و الاسم العول و العوله و العویل و قال صفده یصفده شده و أوثقه کأصفده و صفده من التهمات أی من مواضع التهمه أو من تتبع عیوب الناس و اتهامهم.

قوله و سجموا أسماعهم أی کفوها و منعوها عن أن یلجها أی یدخلها کلمات المبطلین قال الزمخشری فی الأساس سجم عن الأمر أبطأ و انقبض و قال خاضوا فی الحدیث و تخاوضوا فیه و هو یخوض مع الخائضین أی یبطل مع المبطلین و هم فی خوض یلعبون و قال الراغب الخوض هو الشروع فی الماء و المرور فیه و یستعار فی الأمور و أکثر ما ورد فی القرآن ورد فیما یذم الشروع فیه نحو قوله وَ لَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَیَقُولُنَّ إِنَّما کُنَّا نَخُوضُ وَ نَلْعَبُ (۱) وَ خُضْتُمْ کَالَّذِی خاضُوا(۲) و قال تعالی ثُمَّ ذَرْهُمْ فِی خَوْضِهِمْ یَلْعَبُونَ (۳)

ص: ۱۷۳

۱- ۱. براءه: ۶۵.

۲- ۲. براءه: ۶۹.

۳- ۳. الأنعام: ۹۱، و الآیه هکذا منقوله فی المصدر المطبوع، و فی المصحف الشریف« قُلِ اللَّهُ، ثُمَّ ذَرْهُمْ فِی خَوْضِهِمْ یَلْعَبُونَ»، نعم فی المصحف الشریف« فَذَرْهُمْ یَخُوضُوا وَ یَلْعَبُوا حَتَّی یُلاقُوا یَوْمَهُمُ الَّذِی یُوعَدُونَ*»، فی سوره المعارج ۴۲، و سوره الزخرف: ۸۳.

و إِذا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آياتِنا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ (۱) و تقول أخضت دابتی فی الماء انتهی.

**[ترجمه]«مراجل» جمع «مرجل» بر وزن منبر، دیگ سنگی یا مسی را گویند. و «محرد» با حاء، از «حرد» به معنی قصد یا اعتزال و کناره گیری از مردم و سایر موجودات غیر از خداست. در قاموس گوید «حرد یحرد» یعنی «قصد یقصد» و «رجل حرد» و «حرد و حرید و متحرّد»، مردی را گویند که از جمعی کناره گرفته باشد و «حراد» و «حرداد» نیز به معنی گوشه گیر و استعفاکننده است. و «حیّ حرید» یعنی منفرد و تنها یا به جهت گرانی یا به جهت کمیابی آن شی ء، و حرد بر وزن ضرب و سمع، یعنی خشمگین شد و «احرد فی السیر» یعنی در راه رفتن سرعت گرفت (پایان).

تمام این معانی که برای «حرد» برشمردند، با این روایت تناسب دارد، و در بعضی از نسخه ها با جیم است و در این صورت اسم مفعول از باب تفعیل خواهد بود از «تجرّد للامر»، یعنی جدیت کرد در امر و از «انجرد بنا السّیر» یعنی سیر و حرکت ما را امتداد داد یا از تجرید به معنی برهنه شدن از لباس است، کنایه از قطع علاقه های مادّی در حال توجه به خداوند سبحان خواهد بود و معنای اول روشن تر است. همچنین در قاموس گوید«سمر» یعنی نخوابید و «سُمّار» جمع است و گوید«نهنهه عن الامر فتنهنه»، یعنی او را از آن کار بازداشت و او نیز خودداری کرد. و گوید «اعول» مثل «عوّل» یعنی صدایش را به گریه و فریاد بلند کرد و اسم آن «عول» و «عوله» و «عویل» است. و گوید «صفده یصفده» مثل «اصفده و صفّده»، یعنی او را محکم ساخت، «من التّهمات» یعنی از موارد تهمت یا از پی گیری عیب مردم و تهمت زدن به آنان.

همچنین اینکه فرمود«و سجموا اسماعهم»، یعنی گوش های خود را بازداشتند و جلو گرفتند از «ان یلجها» یعنی از اینکه سخنان مردمان هرزه در آن راه یابد.زمخشری در «اساس» گوید «سجم عن الامر» یعنی کندی کرد و خود را گرفت. و گوید «خاضوا فی الحدیث و تخاوضوا فیه و هو یخوض مع الخائضین»، در گفتار هرزگی کرد و با هرزه گویان هرزگی کرد، و به همین معنی است «و هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ»، یعنی آنان در هرزگی بازی می کنند. راغب اصفهانی گوید «خوض» یعنی شروع و مرور در آب و استعاره آورده می شود برای شروع در کارها و بیشتر آنچه که در قرآن وارد شده در موردی است که شروع و ابتدای در آن امور مذمّت شده. همچون فرمایش خداوند که اگر از آنها سؤال کنی حتما می گویند «إِنَّما كُنَّا نَخُوضُ وَ نَلْعَبُ» - . توبه / ۶۵ - ، {همانا

ما پیوسته کارهای مذموم را شروع و نیز بازی می کردیم.}همچنین آیه دیگری که می فرماید«وَ خُضْتُمْ كَالَّذِي خاضُوا» - . توبه / ۶۹ - ، {شما هم در شهوات دنیا به مانند آنها فرو رفتید} همچنین آیه دیگری که می فرماید«ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ» - . انعام / ۹۱ - ،{آنها را رها کن در شهوت ها و خواسته های خود بازی کنند.} و در جای دیگر می فرماید«وَ إِذا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آياتِنا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ» - . انعام / ۶۸ - ، {چون گروهی را دیدی که برای خرده گیری و طعن زدن در آیات ما گفتگو می کنند، از آنان دوری گزین تا در سخنی دیگر وارد شوند.}بنابراین خوض به معنی وارد شدن و شروع در کار است و به همین معنی است جمله«اخضت دابتی فی الماء»، یعنی اسبم را در آب فرو بردم. - . مفردات راغب: ۱۶۱ -

**[ترجمه]

و أقول

يمكن أن يقرأ سجموا هنا على بناء التفعيل أو على بناء المجرد فيكون أسماعهم بالرفع بدلا عن الضمير و نحاه و انتحاه قصده و انتحى جد فى وجه واحده أى دار واحده و تظهر(۲)

الأسقام بغاضره وجهها من الغضاره و هى النعمه و السعه و الحسن و طيب العيش أى فى عين النضاره و الغضاره تظهر أنواع البلاء قد اشتغلت أى شغلتک عن الآخره بنفائس رواتها و حسنها و الآجام بالجيم من قولهم تأجم النهار أى اشتد حره أو بالحاء المهمله و الميمين من قولهم أحم الماء سخنه.

فأحمتک الضمير للدار المقدمه و هى الدنيا أى منعتک دار الدنيا عن دار الآخره فى القاموس حمى الشى ء يحميه حميا و حمايه منعه و حمى المريض ما يضره منعه إياه فاحتمى و تحمى امتنع و أحمى المكان جعله حمى لا يقرب و حمى من الشى ء كرضى أنف و قال كبس البئر و النهر يكبسهما طمهما بالتراب و رأسه فى ثوبه أخفاه و أدخله فيه و داره هجم عليه و احتاط و قال عبق به الطيب كفرح لزق به أو هو بالتاء المثناه الفوقانيه جمع عاتق و هى الجاريه أول ما أدركت و التى لم تتزوج ذكره الفيروزآبادى و قال الحور جمع أحور و حوراء و بالتحريک أن يشتد بياض العين و سواد سوادها و تستدير حدقتها و ترق جفونها و يبيض ما حواليها أو شده بياضها و سوادها فى شده بياض الجسد أو اسوداد العين كلها مثل الظباء و لا يكون فى بنى آدم بل يستعار لها قوله على زيادات ربهم أى نعمهم الزائده عن قدر أعمالهم كما قال سبحانه لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنى وَ زِيادَةٌ و قال وَ لَدَيْنا مَزِيدٌ(۳)

ص: ۱۷۴

۱- ۱. الأنعام: ۶۸.

۲- ۲. كان لفظ الحديث،« تبدى».

۳- ۳. يونس: ۲۶، ق ۳۵.

فإذا ضربت أی أسرعت أو علی بناء المجهول و الجنائب جمع الجنیبه و هی الفرس تقاد و لا ترکب و الرواحل جمع الراحله و هی المرکب من الإبل ذکرا کان أو أنثی و قیل هی الناقه التی تصلح أن ترحل و الرادن الزعفران أو هو الألوان أی أنواع الطیب أو الأرجوان بالضم أی الورد الأحمر أو الثوب الأرغوانی و الوردان جمع ورد لکنه لم یذکر فی کتب اللغه و الکثب بالضم جمع الکثیب و هو التل من الرمل و یتطئ من تحت أقدامهم افتعال من الوطء فی القاموس وطئه بالکسر یطؤه داسه کوطأه و وطأته توطئه و استوطأه وجده وطیئا و وطئه هیأه و دمثه و سهله کوطأ فی الکل فاتطأ و اتطأ کافتعل استقام و بلغ نهایته و تهیأ و رجل موطأ الأکناف کمعظم سهل دمث کریم مضیاف.

و قال فی الأساس اطمأنّ بالمکان و وتّد الله الأرضَ بالجبال فاطمأنّت و من المجاز وقار و طمأنینه و رأیته قَلِقا فَرِقا فطأمنت منه حتی اطمأن و من المجاز فی فلان وقار و تطامن و تقول قلبه آمن و جأشه متطامن و أرض مطمئنه و متطأمنه منخفضه انتهی.

**[ترجمه]ممکن است کلمه «سجموا» در اینجا به صیغه باب تفعیل خوانده شود یا اینکه ثلاثی مجرّد باشد و «اسماع» را مرفوع بخوانیم تا بدل باشد از ضمیر (در سجموا). و نیز «نحاه و انتحاه»یعنی آهنگ او کرد و «انتحی»، یعنی جدیّت کرد. «فی وجه واحده» یعنی در یک خانه و کلمه «غاضره» از «غضاره» به معنی نعمت و وسعت و زیبایی و زندگی خوش است، یعنی دنیا در عین طراوت و خوبی، اقسام بلاها را نیز بروز می دهد.

«قد اشتغلت»: یعنی دنیا تو را به زیبایی منظر خود از یاد آخرت باز داشته.

«اجام بجیم» از «تاجّم النّار» است، یعنی حرارت آتش شدید شد و با حاء بدون نقطه و دو میم، یعنی «احمام» از «احمّ الماء»، یعنی آب را گرم کرد.

«فاحمتک»: ضمیر در فاحمت به دار که قبلاـ ذکر شده برمی گردد و آن دار دنیاست، یعنی خانه دنیا تو را از خانه آخرت بازداشت. در قاموس گوید «حمی الشیء» یعنی او را بازداشت و «حمی المریض ما یضرّه» یعنی از مریض،در برابر آنچه کهبه او ضرر می زد جلوگیریکرد.بنابراین «احتمی» و «تحمّی» یعنی خودداری کرد و «احمی المکان»، یعنی برای آن مکان حریم قائل شده و به آن نزدیک نمی شود، و «حمی من الشیء» بر وزن رضی، یعنی از آن چیز بدش آمد. و گوید «کبس البئر و النّهر»، یعنی چاه و نهر را پر از خاک کرد، و «کبس رأسه فی ثوبه» یعنی سرش را در جامه اش داخل و پنهان کرد، و «کبس داره» یعنی به خانه اش یورش برد و احتیاط کرد. همچنین گوید «عبق به الطیب» بر وزن فرح، یعنی بوی خوش به او چسبید و ممکن است به جای «عوابق»، «عواتق» باشد که جمع «عاتق» است و عاتق کنیزی را گویند که تازه خود را شناخته و هنوز ازدواج نکرده است. این بیان از فیروزآبادی نقل شده و گوید«حور» جمع «احور» و «حوراء»، چشمی را گویند که سفیدی و سیاهی آن زیاد و پررنگ و حدقه چشم گرد و پلک های آن نازک و اطراف آن سفید باشد. یا چشمی که سفیدی و سیاهی آن زیاد و در بدن بسیار سفید باشد یا چشم سیاه آهویی را گویند که در آدمیان نیست، ولی چشم انسان را به آن تشبیه می کنند .

فرمایش حضرت که فرمود«علی زیادات من ربّهم»، یعنی نعمت های آنها که بیشتر از اندازه اعمال آنهاست، چنانچه خداوند می فرماید: «لِلَّذِینَ أَحْسَنُوا الْحُسْنی وَ زِیادَهٌ»، {مردم نیکوکار به نیکوترین پاداش عمل خود و زیادت لطف خدا نائل شوند.} -

. یونس / ۲۶ – و در جای دیگرمی فرمایـد: «وَ لَدَيْنا مَزِيد»، {و افزون تر از آن نزد ما خواهد بود.} – . ق / ۳۵ – «فاذا ضربت» یعنی وقتی سرعت گرفتی، یا اگر فعل را مجهول معنی کنیم یعنی وقتی سرعت گیرد (نائب).

«جنـائب» جمع «جنیبه» است و آن اسبی است که او را می برنـد، ولی کسـی بر آن سوار نمی شود. «رواحل» جمع «راحله» یعنی شتر سواری نر باشـد یـا مـاده و بعضـی گوینـد راحله یعنی مـاده شتری که آماده سواری است. «رادن» زعفران است یا غـذاهای رنگارنـگ یـا «ارجوان»، یعنی گـل سـرخ یـا جـامه ارغوانی رنـگ را گوینـد و «وردان» جمع «ورد» به معنی گل است، ولی در کتاب لغت ذکر نشده است. «کثب»به ضم کاف، جمع «کثیف» یعنی تپّه شن است. «یتطّأ من تحت اقدامهم» افتعال است از گام و قـدم، یعنی گام خورده و لگـدمال شـده. در قاموس گویـد «وطئه» به کسـر طاء، یعنی او را لگد کرد، مثل «وطّأ» و «استـوطأه» یعنی آن شـی ء را لگـدمال یـافت، و «وطئه» یعنی او را آمـاده و نرم و آسان ساخت. همه این معانی که برای «وطیی» ذکر شـد، برای وطّأ نیز هست.بنـابراین «اتّطأ» بر وزن افتعل، یعنی مقاومت کرد و به آخر رسـید و آماده شـد و گام زد. و «موطّأ الاکناف» یعنی آدم سهل و نرم و کریم و مهمان دار و مهمان نواز .

و در اساس گوید«اطمان بالمکان» یعنی در آن مکان ساکن شد. و خداوند زمین را به وسـیله کوه ها میخکوب کرد، پس زمین ساکن شد و مجازا وقار و طمأنینه را گویند. و (گویند) فلان چیز را آشفته و متفرق دیدم، خاطرم را از آن جمع کردم تا ساکن شد و می گویی دل او ایمن و سینه اش متطامن، یعنی آرام است و «ارض مطمئنّه و متطامنه»، یعنی زمین پست و پایین (پایان).

**[ترجمه]

فیتحمل أن یکون من جزء الکلمه من یتطأمن أی یمشون علی اللؤلؤ و المرجان من غیر عسر و حزونه و کان الأول أظهر.

و القهـارمه جمع القهرمـان و فی النهـایه هو کالخـازن و الوکیـل و الحافظ لما تحت یـده و القائم بأمور الرجل بلغه الفرس بمنابر الریحان أی ما اجتمع و ارتفع منه فی القاموس نبر الشی ء رفعه و منه المنبر بکسر المیم و قال النبره کل مرتفع من شی ء و یمکن أن یکون منائر بالهمز من النور بالفتح أی الأزهار و تفاجت من الفجأه بالتخفیف و الحذف و أصله تفاجأت أی ثارت فجأه و فی بعض النسخ هاجت من الهیجان و فی القاموس السربال بالکسر القمیص أو الدرع أو کل ما لبس.

مِنْ قَطِرانٍ قـال البیضـاوی و جـاء قطران و قطران (۱) لغتین فیه و هو مـا یتحلب من الأبهـل فیطبـخ فیهنـأ به الإبـل الجربی فیحرق الجرب بحدته و هو

ص: ۱۷۵

۱– ۱. تفسیر البیضاوی ص ۲۲۰، و الآیه فی إبراهیم: ۵۰.

أسود منتن يشتعل فيه النار بسرعه يطلى به جلود أهل النار حتى يكون طلاؤه لهم كالقميص ليجتمع عليهم لذع القطران و وحشه لونه و نتن ريحه مع إسراع النار فى جلودهم و عن يعقوب من قطران و القطر النحاس أو الصفر المذاب و الآنى المتناهى حره و قال يَطُوفُونَ بَيْنَها أى بين النار يحرقون بها وَ بَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ أى ماء حار بلغ النهايه فى الحراره يصب عليهم أو يسقون منه و قيل إذا استغاثوا من النار أغيثوا بالحميم (١) و الحطم الكسر و الهشم كسر اليابس و شوهه الله قبح وجهه و الخرطوم كزنبور الأنف قال تعالى سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ (٢) و الجامعه الغل و التحم الطوق أى دخل فى اللحم و نشب فيه خلدوا أى كونوا مخلدين.

و تنقطع بهم الأسباب إشاره إلى قوله سبحانه إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَ رَأَوُا الْعَذابَ وَ تَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبابُ قال البيضاوى الأسباب الوصل التى كانت بينهم من الاتباع و الاتفاق على الدين و الأغراض الداعيه إلى ذلك على الجدران لأنهم كانوا يضعونه فوق الجدار ليزيد تبريده كنت مطعمه أى رزقته على بناء المجهول فيهما مجازا.

و هذا الخبر كان فى غايه السقم و لم أجده فى كتاب آخر أصححه به و كان فيه بعض التصحيف و الحذف.

**[ترجمه]احتمال دارد «من» بعد از «يتطّأ» جزو كلمه باشد، يعنى مجموعا يک كلمه (يتطّأ من) باشد.بنابراين معناى اين جمله چنين مى شود: «روى لؤلؤ و مرجان به آسانى و بدون اندوه راه مى روند»، ولى توجيه اول بهتر است.نيز «القهارمه» جمع قهرمان است و در نهايه گويد كه قهرمان لغت فارسى است، به معنى كليددار و نماينده و نگهبان و متصدى كار. «بمنابر الرّيحان»يعنى آن مقدار از ريحان كه بلند شده و جمع گرديده. در قاموس گويد: «نبر الشى ء» يعنى آن چيز را بلند كرد و «منبر» به كسر ميم، به همين معنى است، يعنى جاى بلند، و گويد «نبره» هر چيز بلند را گويند و ممكن است به جاى منابر، «منائر» با همزه باشد،در اين صورتجمع «نور» به فتح نون و به معنى گل است. «تفاجتم از «فجأه» به تخفيف جيم و حذف همزه است و اصل آن «تفاجأت» بوده، يعنى ناگهان آشوب كرد، و در بعضى از نسخه ها به جاى تفاجت، «هاجت» نوشته شده، از هيجان به معنى جنبش و حركت. و در قاموس گويد«سربال» به كسر سين، پيراهن يا زره يا هر گونه لباسى را گويند.

«مِنْ قَطِرانٍ»: بيضاوى گويد «قطرن» كه هم به فتح قاف و به كسر آن آمده، شيره درخت «ابهل» است كه آن را مى پزند و با آن شتر گر را چرب مى كنند و گرى را با تندى خود مى سوزاند؛ ماده اى سياه و بدبو است و زود آتش مى گيرد و از آن به بدن اهل جهنم مى مالند تا همچون پيراهنى گردد. سوزش آن و ترس از رنگش و بدى بويش و نيز زود آتش گرفتن پوست آنان، هر كدام عذابى است براى آنها. يعقوب گويد كه قطران مركب است از «قطر» به معنى مس يا روى گداخته و به معنى بسيار داغ، و گويد«يَطُوفُونَ بَيْنَها» يعنى در آتش مى چرخند و با آن مى سوزند،و «بَيْنَ حَمِيمٍ آنٍ» يعنى آب داغ كه به آخرين درجه حرارت رسيده باشد كه آن را بر سرشان مى ريزند يا به خوردشان مى دهند. و گفته شده هر گاه از آتش شكايت كنند، از «حميم» پاسخ مى شنوند. - . تفسير بيضاوى: ۴۱۹ - و نيز «حطم» به معنى شكستن و «هشم» به معنى شكستن چيز خشك است. و «شوّهه اللّه» يعنى خدا رويش را زشت كند، و «خرطوم» بر وزن زنبور، به معنى بينى است. خداوند مى فرمايد: «سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ.» - . قلم / ۱۶ - ، {به زودى بر بينى (وليد) داغ (شمشير) نهيم.} همچنين «جامعه» زنجير را گويند و «التحم الطوق» يعنى زنجير گردنش در گوشت فرو رفته. «خلّدوا» يعنى هميشه و جاويد بودند.

«تنقطع بهم الاسباب»: اشاره به اين آيه شريفه است: «إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَ رَأَوُا الْعَذابَ وَ تَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبابُ »، {هنگامى كه بيزارى جويند رؤسا و پيشوايان باطل از پيروان خود و عذاب خدا را مشاهده كنند و هر گونه وسيله و اسباب از

آنها قطع شده و هیچ روابط باطل به جا نماند.} - . بقره / ۱۶۶ - بیضاوی گوید «اسباب» روابطی است که بین آنها بوده، یعنی همان پیروی و همراهی در دین و اهدافی که داعی بر این بود.

«علی الجدران»: یعنی بر دیوارها، زیرا آنها ظرف آب خود را روی دیوار می گذاشتند تا سردتر گردد.

«کنت مطعمه»: یعنی به تو روزی شده بود.

این روایت اشکالات زیادی دارد و در کتاب های دیگر نبود تا تصحیح شود. تغییراتی در اصل روایت داده شده و مقداری هم کم دارد.

**[ترجمه]

«۳۲»

فَضَائِلُ الشِّيعَهِ، لِلصَّدُوقِ رَحِمَهُ اللَّهُ بِإِسْنَادِهِ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: أَنَا الرَّاعِی رَاعِی الْأَنَامِ أَ فَتَرَی الرَّاعِیَ لَا يَعْرِفُ غَنَمَهُ قَالَ فَقَامَ إِلَيْهِ جُوَيْرِيَهُ وَ قَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَمَنْ غَنَمُكَ قَالَ صُفْرُ الْوُجُوهِ ذُبُلُ الشِّفَاهِ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ (۳).

**[ترجمه]فضائل شیعه: حضرت صادق علیه السلام روایت کند که حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «من شبانم؛ شبان مردمم. آیا تا به حال شبان را دیده ای که گوسفندان خود را نشناسد؟»«جویریه» از جا برخاست و عرض کرد: «یا امیرالمؤمنین!گوسفندان تو کدامند؟» فرمود: «صورت های زرد و لب های پژمرده از یاد خدا.» - . فضائل شیعه: ۱۵۰ -

**[ترجمه]

«۳۳»

محص، [التمحيص] عَنِ الْحَذَّاءِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: أَمَا وَ اللَّهِ إِنَّ أَحَبَّ أَصْحَابِی إِلَیَّ أَوْرَعُهُمْ وَ أَكْتَمُهُمْ لِحَدِيثِنَا وَ إِنَّ أَسْوَأَهُمْ عِنْدِی حَالًا

۱- ۱. تفسير البيضاوی: ۴۱۹، و الآيه فی الرحمن: ۴۰.

۲- ۲. القلم: ۱۶.

۳- ۳. فضائل الشيعه ص ۱۵۰.

وَ أَمْقَتَهُمْ إِلَيَّ الَّذِی إِذَا سَمِعَ الْحَدِیثَ یُنْسَبُ إِلَیْنَا وَ یُرْوَی عَنَّا فَلَمْ یَعْقِلْهُ وَ لَمْ یَقْبَلْهُ قَلْبُهُ اشْمَأَزَّتْ مِنْهُ وَ جَحَدَهُ وَ کَفَرَ بِمَنْ دَانَ بِهِ وَ هُوَ لَا یَدْرِی لَعَلَّ الْحَدِیثَ مِنْ عِنْدِنَا خَرَجَ وَ إِلَیْنَا أُسْنِدَ فَیَکُونُ بِذَلِکَ خَارِجاً عَنْ وَلَایَتِنَا.

**[ترجمه]تمحیص: حذّاء از حضرت باقر علیه السلام روایت کند که شنیدم فرمود: «بدان که محبوب ترین یاران نزد من، پارساترین آنها و رازدارترین آنها نسبت به احادیث ماست. و همانا بدحال ترین یاران نزد من و مبغوض ترین آنها، کسی است که تا حدیثی را که منسوب به ماست و از ما روایت شده بشنود و معنی آن را نفهمد و قلبش آن حدیث را نپذیرد، از آن روایت متنفر شود،آن را انکار کند و به افرادی که آن روایت را بپذیرند کفر ورزد. او نمی داند که شاید در واقع آن حدیث از ما صادر شده ومنسوب به ما باشد و او به خاطر انکار آن، از ولایت ما بیرون رود.» - . تمحیص : ح ۱۶۰ -

**[ترجمه]

بیان

اشمأز انقبض و اقشعر.

**[ترجمه]«اشمأزّ» یعنی درهم شد و لرزید.

**[ترجمه]

«۳۴»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی جَمَاعَةٌ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ أَبِی الطَّیِّبِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ اللَّخْمِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعَلَوِیِّ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ أَبِی بَرِیرَةَ عَنْ نُوحِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَبِی صَفِیَّةَ عَنْ یَحْیَی ابْنِ أُمِّ الطَّوِیلِ عَنْ نَوْفِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبِکَالِیِّ قَالَ: قَالَ لِی عَلِیٌّ علیه السلام یَا نَوْفُ خُلِقْنَا مِنْ طِینَةٍ طَیِّبَةٍ وَ خُلِقَ شِیعَتُنَا مِنْ طِینَتِنَا فَإِذَا کَانَ یَوْمُ الْقِیَامَةِ أُلْحِقُوا بِنَا قَالَ نَوْفٌ فَقُلْتُ صِفْ لِی شِیعَتَکَ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ فَبَکَی لِذِکْرِی شِیعَتَهُ وَ قَالَ یَا نَوْفُ شِیعَتِی وَ اللَّهِ الْحُلَمَاءُ الْعُلَمَاءُ بِاللَّهِ وَ دِینِهِ الْعَامِلُونَ بِطَاعَتِهِ وَ أَمْرِهِ الْمُهْتَدُونَ بِحُبِّهِ أَنْضَاءُ عِبَادَةٍ أَحْلَاسُ زَهَادَةٍ صُفْرُ الْوُجُوهِ مِنَ التَّهَجُّدِ عُمْشُ الْعُیُونِ مِنَ الْبُکَاءِ ذُبُلُ الشِّفَاهِ مِنَ الذِّکْرِ خُمْصُ الْبُطُونِ مِنَ الطَّوَی تُعْرَفُ الرَّبَّانِیَّةُ فِی وُجُوهِهِمْ وَ الرَّهْبَانِیَّةُ فِی سَمْتِهِمْ مَصَابِیحُ کُلِّ ظُلْمَةٍ وَ رَیْحَانُ کُلِّ قَبِیلٍ لَا یُثْنُونَ مِنَ الْمُسْلِمِینَ سَلَفاً وَ لَا یَقْفُونَ لَهُمْ خَلَفاً شُرُورُهُمْ مَکْنُونَةٌ وَ قُلُوبُهُمْ مَحْزُونَةٌ وَ أَنْفُسُهُمْ عَفِیفَةٌ وَ حَوَائِجُهُمْ خَفِیفَةٌ أَنْفُسُهُمْ مِنْهُمْ فِی عَنَاءٍ وَ النَّاسُ مِنْهُمْ فِی رَاحَةٍ فَهُمُ الْکَاسَةُ الْأَلِبَّاءُ وَ الْخَالِصَةُ النُّجَبَاءُ فَهُمُ الرَّوَّاغُونَ فِرَاراً بِدِینِهِمْ إِنْ شَهِدُوا لَمْ یُعْرَفُوا وَ إِنْ غَابُوا لَمْ یُفْتَقَدُوا أُولَئِکَ شِیعَتِیَ الْأَطْیَبُونَ وَ إِخْوَانِیَ الْأَکْرَمُونَ أَلَا هَاهْ شَوْقاً إِلَیْهِمْ (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: نوف بن عبداللَّه بکّالی گزارش کند که حضرت علی علیه السلام به من فرمود: «ای نوف! ما از سرشت پاک آفریده شدیم و شیعیان ما از سرشت ما آفریده شدند. چون روز قیامت شود آنها به ما پیوندند.» نوف گوید:عرض کردم: «ای امیرالمؤمنین!شیعیانت را برایم توصیف کن.» حضرت چون از شیعه اش یاد شد، گریست و فرمود: «ای نوف! شیعه من به خدا بردباران هستند؛ دانایان به خدا و دین او؛ عمل کنندگان به دستورهای او. آنها راه یافتگان به دوستی او،

کاهیـده عبادت و گلیم پارسایی انـد؛ صورت هایشان از شب زنده داری زرد، چشم هایشان از گریه به هم خورده، لبهابشان از ذکر خـدا پژمرده و شـکم هایشـان از گرسـنگی تهی اسـت. خـداپرستی از چهره شـان و گـوشه گیری و بی اعتنـایی بـه دنیـا از سیمایشان شـناخته می شود.آنها روشنگر هر تاریکی و گل سرسبد اجتماعند. چنین نیستند که مسلمان های زمان قبل از خود را ستایش کننـد، ولی آنها که بعـد آمده اند را متهم سازند؛ بدی هایشان پنهان، دل هاشان غمین، نفس هایشان عفیف و نیازشان سبـک و خفیف است. آنهـا خود از خویش در رنـج و مردم از آنها در راحتنـد.بنابراین آنها زیرکان خردمنـد و پاکان نجیبنـد. آنان به خاطر حفظ دین خود از مردم می گریزنـد؛ چنانند که اگر در جمع باشـند، شـناخته نشوند و اگر غایب باشـند، جسـتجو نگردند. اینها شـیعیان پاک من و برادران گرامی منند. آه آه که چقدر شـیفته و مشتاق دیدار آنهایم!» - . امالی طوسی ۲ : ۱۸۸ -

**[ترجمه]

بیان

الأنضاء جمع النضو بالکسر و هو المهزول من الإبل و غیرها أحلاس زهاده أی ملازمون للزهـد أو ملازمون للبیوت لزهدهم فی النهایه فی حـدیث الفتن عـد منها فتنه الأحلاس الأحلاس جمع حلس و هو الکساء الذی یلی ظهر البعیر تحت القتب و فیه کونوا أحلاس بیوتکم أی الزموها ریحان کل قبیل أی الشیعه عزیز کریم بین کل قبیله بمنزله الریحان و لذا یطلق

ص: ۱۷۷

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۱۸۸.

الریحان علی الولـد و علی الرزق و لا یقفون أی لا یتهمون و لا یقذفون أولا یتبعونهم بغیر حجه فی القاموس قفوته تبعته و قذفته بالفجور صـریحا و رمیته بأمر قبیـح فهم الرواغون أی یمیلون عن الناس و مخالطتهم أو یجادلون فی الـدین و یـدخلون الناس فیه بِالْحِکْمَهِ وَ الْمَوْعِظَهِ الْحَسَـنَهِ و فی القاموس راغ الرجل و الثعلب روغا و روغانا مال و حاد عن الشی ء و هذه رواغتهم و ریاغتهم بکسرهما أی مصطرعهم و أخذتنی بالرویغه بالحیله من الروغ و أراغ أراد و طلب و المراوغه المصارعه.

**[ترجمه]«انضاء» جمع «نضو» به کسـر نون، یعنی شتر یا هر حیوان لاغر دیگر. «احلاس زهاده» یعنی همیشه همراه زهدند یا به خـاطر زهـدشان، همیشه ملازم خانه انـد. در کتاب نهایه آمـدهاست که در حـدیث فتنه ها،«فتنه احلاس» را هم یکی از فتنه ها برشـمرده اسـت.«احلاـس» جمـع «حلس» همـان پـارچه ای اسـت کـه زیر پالاـن شـتر می گذارنـد. و در حـدیث اسـت کـه می فرماید«احلاس خانه های خود باشید»، یعنی ملازم خانه تان باشید. «ریحان کل قبیل» یعنی شیعه به قدری عزیز و بزرگوار است که در هر قبیله ای که باشـد، همچون ریحان است. به همین جهت (که هر چیز عزیزی را ریحان می گوینـد) به فرزند و روزی نیز ریحان می گویند.

«و لاـ یقفـون»: یعنی تهمـت نمی زننـد و دشـنام نمی دهنـد، یـا اینکـه بـدون دلیـل پیروی از پیشـینیان نمی کننـد. در قـاموس گوید«قفوته» یعنی دنبال او رفتم، و او را با سخنان زشت دشنام صریح دادم، و او را به کار زشت نسبت دادم.

«فهم الرّواغون»: یعنی از مردم و معاشـرت با آنها کناره می گیرنـد، یا اینکه در مسائل دینی با مردم بحث و مجادله می کننـد و آنـان را بـا دلیـل و برهـان و موعظه، در دین داخل می گرداننـد. و در قاموس گویـد «راغ الرجل و الثعلب» یعنی آن مرد یا آن روبـاه منحرف شـد و پرت گردیـد. و «هـذه رواغتهـم» و «ریـاغتهم» به کسـر راء، در هر دو یعنی اینجـا محـل افکنـدن و افتـادن آنهاست.

«اخـذتنی بـالرّویغه»: یعنی مرا به مکر و حیله گرفت. و «اراغ» یعنی اراده کرد و خواست و «مراوغه»، یعنی کشتی گیری و مغالبه بر یکدیگر .

**[ترجمه]

«۳۵»

مِشْکَاهُ الْأَنْوَارِ، عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ علیه السلام قَالَ: صَلَّی أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام ثُمَّ لَمْ یَزَلْ فِی مَوْضِعِهِ حَتَّی صَارَتِ الشَّمْسُ عَلَی قِیدِ رُمْحٍ وَ أَقْبَلَ عَلَی النَّاسِ بِوَجْهِهِ فَقَالَ وَ اللَّهِ لَقَدْ أَدْرَکْنَا أَقْوَاماً کَانُوا یَبِیتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّداً وَ قِیاماً یُرَاوِحُونَ بَیْنَ جِبَاهِهِمْ وَ رُکَبِهِمْ کَأَنَّ زَفِیرَ النَّارِ فِی آذَانِهِمْ إِذَا ذُکِرَ اللَّهُ عِنْدَهُمْ مَادُوا کَمَا یَمِیدُ الشَّجَرُ کَأَنَّ الْقَوْمَ بَاتُوا غَافِلِینَ قَالَ ثُمَّ قَامَ فَمَا رُئِیَ ضَاحِکاً حَتَّی قُبِضَ ص (۱).

**[ترجمه]مشـکاه الانوار: حضـرت زین العابدین علیه السـلام فرمود: «یک روز امیرالمؤمنین علیه السلام نماز گزارد و همچنان در جای خود نشـست تا خورشـید به انـدازه یک نیزه برآمـد. (آنگاه) رو به مردم کرد و فرمود: «به خـدا ما مردمی را یافتیم که شب را تا صبح برای خدا بیدار بودند. گاهی در سجده و زمانی در قیام می گذراندند و میان پیشانی و زانوهای خود نوبت می

گذاشتند. گویا طنین شعله های آتش در گوش آنهاست. چون در حضور آنها یاد خدا شود، همچون درخت می لرزند. و گویا این مردم شب را در حال بی خبری می گذرانند.» سپس آن حضرت از جا برخاست و دیگر تا آخر عمرش خندان دیده نشد.» - . مشکاه الانوار: ۶۱ -

**[ترجمه]

«۳۶»

وَ مِنْهُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعِيدِ بْنِ بِلَالٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام وَ نَحْنُ جَمَاعَةٌ فَقَالَ كُونُوا النُّمْرُقَهَ الْوُسْطَى يَرْجِعُ إِلَيْكُمُ الْغَالِي وَ يَلْحَقُ بِكُمُ التَّالِي وَ اعْلَمُوا يَا شِيعَهَ آلِ مُحَمَّدٍ مَا بَيْنَنَا وَ بَيْنَ اللَّهِ مِنْ قَرَابَهٍ وَ لَا لَنَا عَلَى اللَّهِ حُجَّهٌ وَ لَا يَقْرُبُ إِلَى اللَّهِ إِلَّا بِالطَّاعَهِ مَنْ كَانَ مُطِيعاً نَفَعَتْهُ وَلَايَتُنَا وَ مَنْ كَانَ عَاصِياً لَمْ تَنْفَعْهُ وَلَايَتُنَا قَالَ ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَيْنَا وَ قَالَ لَا تَغْتَرُّوا وَ لَا تَفْتُرُوا قُلْتُ وَ مَا النُّمْرُقَهُ الْوُسْطَى قَالَ أَ لَا تَرَوْنَ أَهْلًا تَأْتُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلنَّمَطِ الْأَوْسَطِ فَضْلَهُ (۲).

**[ترجمه]مشکاه الانوار: عمرو بن سعید بن بلال گوید: با جمعی خدمت حضرت باقر علیه السلام مشرف شدیم. حضرت فرمود: «بالش میانه (یعنی میانه رو) باشید تا پیشتاز به شما بازگردد و عقب مانده به شما برسد. ای شیعیان آل محمّد صلی الله علیه و آله بدانید بین ما و خداوند خویشاوندی نیست، حجّتی هم بر خدا نداریم. ضمنا هیچ کس به خدا نزدیک نمی شود، مگر به اطاعت. هر کس مطیع باشد، از ولایت ما سود برد و هر کس نافرمان باشد، بهره ای از ولایت ما نمی برد.» سپس رو به ما کرد و فرمود: «(تنها به نام ولایت ما) مغرور نشوید و (از طرفی مأیوس نباشید و) سست نگردید.»عرض کردم: «بالش میانه چیست؟» فرمود: «آیا نمی بینید که وقتی به خانه ای می روید،(وسط منزل را برای راه انتخاب می کنید،نه کنار دیوار را و) راه میانه را بهتر می دانید؟» - . مشکاه الانوار: ۶۱ - (توجه:منظور از کلمه بالش در این روایت زیاد روشن نیست)

**[ترجمه]

بیان

النمرقه بضم النون و الراء و كسرهما الوساده و النمط الطريقه من الطرائق و الجماعه من الناس أمرهم واحد و أصله ضرب من البسط له خمل رقيق أ لا ترون إلخ أي تدخلون بيتا فيه أنماط و نمارق تتوجهون إلى الوسط منها و

۱- ۱. مشكاه الأنوار ص ۶۱ تراه مشروحا في ج ۶۷ ص ۳۶۰.

۲- ۲. مشكاه الأنوار ص ۶۰.

ترون فضله علی سائر الوسائد و البسط فهذا علی الاستعاره و قد مر الکلام فیه.

**[ترجمه]«نمرقه» به ضمّ نون و راء و کسر هر دو، به معنی بالش است و «نمط» راهی از راه هاست و نیز جمعی از مردم که دارای یک برنامه باشند. نمط در اصل اسم بود برای نوعی گلیم کم پرز. «الا ترون...» تا آخر، یعنی وارد خانه می شوید که در آن فرش ها و پشتی های زیادی است، امّا شما به قسمت وسط آنها توجه دارید و آنجا را از دیگر نقاط بهتر می دانید. البته این فرمایش استعاره و تشبیه است و قبلا نیز در باب آن سخن گفته شد.

**[ترجمه]

«۳۷»

الْمِشْکَاهُ، رَوَی مُحَمَّدُ بْنُ نبیک قَالَ حَدَّثَنِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مُقْبِلٍ الْقُمِّیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الزَّائِدِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَسَدٍ عَنِ الْهَیْثَمِ بْنِ وَاقِدٍ عَنْ مِهْزَمٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَذَکَرْتُ الشِّیعَهَ فَقَالَ یَا مِهْزَمُ إِنَّمَا الشِّیعَهُ مَنْ لَا یَعْدُو سَمْعَهُ صَوْتُهُ وَ لَا شَجْنُهُ بَدَنَهُ (۱) وَ لَا یُحِبُّ لَنَا مُبْغِضاً وَ لَا یُبْغِضُ لَنَا مُحِبّاً وَ لَا یُجَالِسُ لَنَا غَالِیاً وَ لَا یَهِرُّ هَرِیرَ الْکَلْبِ وَ لَا یَطْمَعُ طَمَعَ الْغُرَابِ وَ لَا یَسْأَلُ النَّاسَ وَ إِنْ مَاتَ جُوعاً الْمُتَنَحِّی عَنِ النَّاسِ الْخَفِیُّ عَلَیْهِمْ وَ إِنِ اخْتَلَفَتْ بِهِمُ الدَّارُ لَمْ تَخْتَلِفْ أَقَاوِیلُهُمْ إِنْ غَابُوا لَمْ یُفْقَدُوا وَ إِنْ حَضَرُوا لَمْ یُؤْبَهْ بِهِمْ (۲)

وَ إِنْ خَطَبُوا لَمْ یُزَوَّجُوا یَخْرُجُونَ مِنَ الدُّنْیَا وَ حَوَائِجُهُمْ فِی صُدُورِهِمْ إِنْ لَقُوا مُؤْمِناً أَکْرَمُوهُ وَ إِنْ لَقُوا کَافِراً هَجَرُوهُ وَ إِنْ أَتَاهُمْ ذُو حَاجَهٍ رَحِمُوهُ وَ فِی أَمْوَالِهِمْ یَتَوَاسَوْنَ ثُمَّ قَالَ یَا مِهْزَمُ قَالَ جَدِّی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لِعَلِیٍّ رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَیْهِ یَا عَلِیُّ کَذَبَ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ یُحِبُّنِی وَ لَا یُحِبُّکَ أَنَا الْمَدِینَهُ وَ أَنْتَ الْبَابُ وَ مِنْ أَیْنَ تُؤْتَی الْمَدِینَهُ إِلَّا مِنْ بَابِهَا.

وَ رَوَی أَیْضاً مِهْزَمٌ: هَذَا الْحَدِیثَ إِلَی قَوْلِهِ وَ إِنْ مَاتَ جُوعاً قَالَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ أَیْنَ أَطْلُبُ هَؤُلَاءِ قَالَ هَؤُلَاءِ اطْلُبْهُمْ فِی أَطْرَافِ الْأَرْضِ أُولَئِکَ الْخَفِیضُ عَیْشُهُمْ الْمُنَقَّلَهُ دِیَارُهُمُ الْقَلِیلَهُ مُنَازَعَتُهُمْ إِنْ مَرِضُوا لَمْ یُعَادُوا وَ إِنْ مَاتُوا لَمْ یُشْهَدُوا وَ إِنْ خَاطَبَهُمْ جَاهِلٌ

سَلَّمُوا وَ عِنْدَ الْمَوْتِ لَا یَجْزَعُونَ وَ فِی أَمْوَالِهِمْ مُتَوَاسُونَ إِنِ الْتَجَأَ إِلَیْهِمْ ذُو حَاجَهٍ مِنْهُمْ رَحِمُوهُ لَمْ یَخْتَلِفْ قَوْلُهُمْ وَ إِنِ اخْتَلَفَ بِهِمُ الْبُلْدَانُ ثُمَّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله کَذَبَ یَا عَلِیُّ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ یُحِبُّنِی وَ یُبْغِضُکَ (۳).

---

۱ – ۱. الشجن: الحزن و الهم، و فی المصدر المطبوع بالحاء المهمله، و الشحن بالتحریک: الحقد و العداوه کالشحناء، و قد مر مثله تحت الرقم ۱۶ و ۲۸ و هکذا سیجیء تحت الرقم ۳۹ عن الکافی مشروحا و فیه« و لا شحناؤه بدنه» فراجع.

۲– ۲. أی لم یلتفت الیهم لخمولهم و لم یکترث بشأنهم.

۳– ۳. مشکاه الأنوار ص ۶۱ و ۶۲.

**[ترجمه]مشکاه الانوار: مهزم روایت کند که خدمت حضرت صادق علیه السلام مشرف شدم و نامی از شیعه بردم. فرمود: «ای مهزم! همانا شیعه کسی است که صدایش از گوشش و حزنش از بدنش نگذرد؛ به خاطر دوستی با ما، دشمن ما را دوست نگیرد و دوست ما را دشمن نشود؛ با آنها که درباره ما غلوّ و زیاده روی می کنند ننشیند؛ همچون سگ زوزه نکشد و چون کلاغ طمع نداشته باشد؛ از مردم سؤال (و گدایی) نکند، اگرچه از گرسنگی بمیرد؛ از مردم کناره گیرد و از آنها پنهان باشد؛ اگر خانه هایشان از هم جدا شد، گفتارشان همچنان یکی باشد؛ اگر غایب شوند، جستجو نگردند و اگر در جمع باشند، مورد توجه قرار نگیرند؛ اگر خواستگاری کنند،به آنها زن ندهند. آنها در حالی از دنیا بیرون می روند که هنوز نیازها(ی مادّی)شان در سینه است؛ اگر مؤمنی را ببینند گرامی اش می دارند و اگر کافری را ببینند، از او دور شوند و اگر نیازمندی به جانب آنها بیاید، رحمش کنند و در دارایی خود با یکدیگر همراهی دارند.»

سپس فرمود: «ای مهزم! جدم پیامبر خدا صلی الله علیه و آله به علی علیه السلام فرمود: «یا علی! دروغ می گوید کسی که گمان می کند مرا دوست دارد، ولی دوست تو نباشد. من شهرم و تو درِ آن؛ از کجا وارد شهر می شوند جز از در آن؟»

همین راوی عین این روایت را نقل کرده، تا آنجا که فرمود: «سؤال نکنند، ولو از گرسنگی بمیرند.» بعد از این جمله می گوید: «پرسیدم: «فدایت شوم! اینها را که فرمودی در کجا بیابم؟» فرمود: «اینها را در گوشه و کنار زمین بجوی. اینها زندگی سطح پایینیدارند؛ خانه هایشان در نقل و انتقال است؛ نزاع و مرافعه کم دارند؛ اگر بیمار شوند، عیادت نگردند و اگر بمیرند، کسی بر جنازه شان حاضر نشود و اگر نادانی با آنها سخن گوید، به مسالمت پاسخ گویند (یا سلام کنند). آنها دم مرگ جزع ندارند؛ در دارایی خود همراهی دارند؛ اگر نیازمندی به آنها پناه برد، بدو مهر ورزند؛و گفتارشان مختلف نباشد، اگر چه شهرهای آنها مختلف باشد.» سپس فرمود: «پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «یا علی! دروغ گفته است کسی که گمان کند مرا دوست دارد، ولی با تو دشمن باشد.» - . مشکاه الانوار: ۶۱ و ۶۲ -

**[ترجمه]

«۳۸»

وَ مِنْهُ، عَنْ مُيَسِّرٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: يَا مُيَسِّرُ أَ لَا أُخْبِرُكَ بِشِيعَتِنَا قُلْتُ بَلَى جُعِلْتُ فِدَاكَ قَالَ إِنَّهُمْ حُصُونٌ حَصِينَةٌ وَ صُدُورٌ أَمِينَةٌ وَ أَحْلَامٌ رَزِينَةٌ لَيْسُوا بِالْمَذَايِيعِ الْبُذُرِ وَ لَا بِالْجُفَاةِ الْمُرَاءِينَ رُهْبَانٌ بِاللَّيْلِ أُسْدٌ بِالنَّهَارِ(۱).

و البذر القوم الذین لا یکتمون الکلام.

وَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ أَصْحَابَ عَلِيٍّ علیه السلام كَانُوا الْمَنْظُورَ إِلَيْهِمْ فِي الْقَبَائِلِ وَ كَانُوا أَصْحَابَ الْوَدَائِعِ مَرْضِيِّينَ عِنْدَ النَّاسِ سُهَارَ اللَّيْلِ مَصَابِيحَ النَّهَارِ(۲).

**[ترجمه]مشکاه الانوار: میسّر گوید: حضرت باقر علیه السلام فرمود: «ای میسّر! آیا از شیعیانمان با خبرت نسازم؟»عرض کردم: «چرا قربانت گردم!» فرمود: «همانا شیعیان ما دژهای محکم، سینه های رازدار و بردباران متین اندو آنها از فاش کنندگان اسرار و سخن چینان و جفاکاران خود نما نیستند؛ آنها راهبان شب و شیران روزند.»

«بذر»: یعنی مردمی که سخن را پنهان نمی دارند.

حضرت صادق علیه السلام فرمود: «همانا یاران علی علیه السلام در هر قبیله ای مورد توجه بودند؛ محل امانت های مردم و نیز مورد پسند آنان بودند.آنها سحرخیزان شب و چراغ های روشنگر روز بودند.» - . مشکاه الانوار: ۶۱ و ۶۲ -

**[ترجمه]

«۳۹»

کا، [الکافی] عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ یُونُسَ عَنْ مِهْزَمٍ وَ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ الْکَاهِلِیِّ وَ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الْکُوفِیِّ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ رَبِیعِ بْنِ مُحَمَّدٍ جَمِیعاً عَنْ مِهْزَمٍ الْأَسَدِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: یَا مِهْزَمُ شِیعَتُنَا مَنْ لَا یَعْدُو صَوْتُهُ سَمْعَهُ وَ لَا شَحْنَاؤُهُ بَدَنَهُ وَ لَا یَمْتَدِحُ بِنَا مُعْلِناً وَ لَا یُجَالِسُ لَنَا عَائِباً وَ لَا یُخَاصِمُ لَنَا قَالِیاً إِنْ لَقِیَ مُؤْمِناً أَکْرَمَهُ وَ إِنْ لَقِیَ جَاهِلًا هَجَرَهُ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ فَکَیْفَ أَصْنَعُ بِهَؤُلَاءِ الْمُتَشَیِّعَهِ قَالَ فِیهِمُ التَّمْیِیزُ وَ فِیهِمُ التَّبْدِیلُ وَ فِیهِمُ التَّمْحِیصُ تَأْتِی عَلَیْهِمْ سِنُونَ تُفْنِیهِمْ وَ طَاعُونٌ یَقْتُلُهُمْ وَ اخْتِلَافٌ یُبَدِّدُهُمْ شِیعَتُنَا مَنْ لَا یَهِرُّ هَرِیرَ الْکَلْبِ وَ لَا یَطْمَعُ طَمَعَ الْغُرَابِ وَ لَا یَسْأَلُ عَدُوَّنَا وَ إِنْ مَاتَ جُوعاً قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ فَأَیْنَ أَطْلُبُ هَؤُلَاءِ قَالَ فِی أَطْرَافِ الْأَرْضِ أُولَئِکَ الْخَفِیضُ عَیْشُهُمْ الْمُنْتَقِلَهُ دِیَارُهُمْ إِنْ شَهِدُوا لَمْ یُعْرَفُوا وَ إِنْ غَابُوا لَمْ یُفْتَقَدُوا وَ مِنَ الْمَوْتِ لَا یَجْزَعُونَ وَ فِی الْقُبُورِ یَتَزَاوَرُونَ وَ إِنْ لَجَأَ إِلَیْهِمْ ذُو حَاجَهٍ مِنْهُمْ رَحِمُوهُ لَنْ تَخْتَلِفَ قُلُوبُهُمْ وَ إِنِ اخْتَلَفَ بِهِمُ الدَّارُ ثُمَّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَنَا الْمَدِینَهُ وَ عَلِیٌّ الْبَابُ وَ کَذَبَ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ یَدْخُلُ الْمَدِینَهَ لَا مِنْ قِبَلِ الْبَابِ وَ کَذَبَ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ یُحِبُّنِی وَ یُبْغِضُ عَلِیّاً علیه السلام (۳).

ص: ۱۸۰

۱- ۱. مشکاه الأنوار ص ۶۲ و ۶۳. و المذاییع جمع المذیاع: الذی لا یکتم الاسرار بل یفشیها.

۲- ۲. مشکاه الأنوار ص ۶۲ و ۶۳. و المذاییع جمع المذیاع: الذی لا یکتم الاسرار بل یفشیها.

۳- ۳. الکافی ج ۲ ص ۲۳۹.

تبیین: من لا یعدو أی لا یتجاوز و فی بعض النسخ لا یعلو صوته سمعه کأنه کنایه عن عدم رفع الصوت کثیرا و یحمل علی ما إذا لم یحتج إلی الرفع لسماع الناس کما قال تعالی وَ اغْضُضْ مِنْ صَوْتِکَ إِنَّ أَنْکَرَ الْأَصْواتِ لَصَوْتُ الْحَمِیرِ(۱) أو علی الدعاء و التلاوه و العباده فإن خفض الصوت فیها أبعد من الرئاء و یمکن أن یکون المراد بالسمع إلا سماع کما ورد فی اللغه أو یکون بالإضافه إلی المفعول أی السمع منه أی لا یرفع الصوت زائدا علی إسماع الناس أو یکون بضم السین و تشدید المیم المفتوحه

جمع سامع أی لا یتجاوز صوته السامعین منه و قرئ السمع بضمتین جمع سموع بالفتح أی لا یقول شیئا إلا لمن یسمع قوله و یقبل منه.

و لا شحناؤه بدنه أی لا یتجاوز عداوته بدنه أی یعادی نفسه و لا یعادی غیره أو إن عادی غیره فی الله لا یظهره تقیه.

و فی بعض النسخ یدیه أی لا تغلب علیه عداوته بل هی بیدیه و اختیاره یدفعها باللطف و الرفق أو لا یتجاوز أثر عداوته من یده إلی الخصم بأن یضبط نفسه عن الضرب أو لا یضمر العداوه فی القلب و إن کانت المکافاه بالید أیضا مذمومه لکن هذا أشد و سیأتی (۲) عن غیبه النعمانی و لا شجاه بدنه و عن مشکاه الأنوار و لا شجنه بدنه و الشجا الحزن و ما اعترض فی الحلق و الشجن محرکه الهم و الحزن و حاصلهما عدم إظهار همه و حزنه لغیره کما مر أن بشره فی وجهه و حزنه فی قلبه أی لا یصل ضرر حزنه إلی غیره و لا یمتدح بنا معلنا فی القاموس مدحه کمنعه مدحا و مدحه أحسن الثناء علیه کمدحه و امتدحه و تمدحه و تمدح تکلف أن یمدح و تشبع بما لیس عنده و الأرض و الخاصره اتسعتا کامتدحت (۳)

و قال اعتلن ظهر و أعلنته و به و علنته أظهرته.

ص: ۱۸۱

۱- ۱. لقمان: ۱۹.

۲- ۲. بل قد مر تحت الرقم ۱۶ عن غیبه النعمانیّ، و تحت الرقم ۲۸ عن صفات الشیعه و الرقم ۳۷ عن مشکاه الأنوار.

۳- ۳. القاموس ج ۱ ص ۲۴۸.

**[ترجمه]کافی: مهزم اسدی روایت کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «ای مهزم! شیعه ما کسی است که صدایش از گوشش و کینه اش از بدنش نگذرد؛ آشکارا ما را نستاید؛ با عیبگوی ما ننشیند و با دشمن ما نستیزد؛ اگر مؤمنی را بیند، گرامی اش دارد و اگر نادانی را بیند، از او دور شود.»

عرض کردم: «قربانت گردم!پس با این افرادی که خود را شیعه وانمود می کنند و در واقع شیعه نیستند چه کنم؟» فرمود: «از هم ممتاز گردند؛ دگرگونی دارند و آزمون؛ سال های قحط بر آنها آید که نابودشان کند و طاعونی که آنان را بکشد و اختلافی که آنها را از هم بپاشد. شیعه ما کسی است که همچون سگ نپرد و زوزه نکشد و چون کلاغ طمع نبندد؛و از دشمن ما سؤال نکند، گرچه از گرسنگی بمیرد.» عرض کردم: «فدایت شوم! این افراد را از کجا بجویم؟» فرمود: «در گوشه و کنار زمین. اینها زندگی متوسط و پایینی دارند؛خانه هایشان در نقل و انتقال است؛ اگر در جمع باشند، شناخته نگردند و اگر غایب شوند،از آنان خبر نگیرند. آنها از مرگ جزع نمی کنند؛ در قبر به زیارت یکدیگر می روند و اگر نیازمندی به آنها پناهنده شود، بدو مهر ورزند. آنها دل هایشان یکی است، اگرچه خانه هایشان مختلف باشد.»

سپس فرمود: «پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «من شهرم و علی علیه السلام درِ آن. و دروغ گفته است کسی که گمان کند داخل شهر شده، اما نه از در، و دروغ گفته کسی که گمان برد مرا دوست دارد، ولی دشمن علی علیه السلام باشد.» - . کافی ۲ : ۲۳۹ -

**[ترجمه]

أقول

فالكلام يحتمل وجوها الأول أن يكون الظرف متعلقا بمعلنا كما فى نظائره و الامتداح بمعنى المدح أى لا يمدح معلنا لإمامتنا فإنه لتركه التقيه لا يستحق المدح.

الثانى أن يكون الامتداح بمعنى التمدح كما فى بعض النسخ أى لا يطلب المدح و لا يمدح نفسه بسبب قوله بإمامتنا علانيه و ذلك أيضا لترك التقيه و فيه إشعار بأنه ليس بشيعه لنا لتركه أمرنا بل يتكلف ذلك.

الثالث أن تكون الباء زائده أى لا يمدحنا معلنا و هو بعيد.

لنا عائبا الظرف متعلق بقوله عائبا و لا يخاصم لنا قاليا أى مبغضا لنا و إن لقى جاهلا كأن المراد به غير المؤمن الكامل أى العالم العامل بقرينه المقابله فيشمل الجاهل و العالم غير العامل بعلمه بل الهجران عنه أهم و ضرر مجالسته أتم فكيف أصنع بهؤلاء المتشيعه أى الذين يدعون التشيع و ليس لهم صفاته و علاماته و الكلام يحتمل وجهين أحدهما أن المعنى كيف أصنع بهم حتى يكونوا هكذا فأجاب عليه السلام بأن هذا ليس من شأنك بل الله يمحصهم و يبدلهم.

و الثانى أن المعنى ما أعتقد فيهم فالجواب أنهم ليسوا بشيعه لنا و الله تعالى يصلحهم و يذهب بمن لا يقبل الصلاح منهم.

و فیهم التمییز قیـل کلمه فی فی المواضع للتعلیل و الظرف خبر للمبتـدإ و التقـدیم للحصـر و اللام فی الثلاثه للعهـد إشاره إلی ما روی

عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ حَیْثُ قَالَ: لَتُبَلْبَلُنَّ بَلْبَلَهً وَ لَتُغَرْبَلُنَّ غَرْبَلَهً حَتَّی یَعُودَ أَسْفَلُکُمْ أَعْلَاکُمْ وَ أَعْلَاکُمْ أَسْفَلَکُمْ إِلَی آخِرِ الْخَبَرِ(۱).

وَ أَقُولَ قَدْ رُوِیَ أَیْضاً عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: وَیْلٌ لِطُغَاهِ الْعَرَبِ مِنْ أَمْرٍ اقْتَرَبَ قُلْتُ جُعِلْتُ فِدَاکَ کَمْ مَعَ الْقَائِمِ مِنَ الْعَرَبِ قَالَ نَفَرٌ یَسِیرٌ قُلْتُ وَ اللَّهِ إِنَّ مَنْ یَصِفُ هَذَا الْأَمْرَ مِنْهُمْ لَکَثِیرٌ قَالَ لَا بُدَّ لِلنَّاسِ مِنْ أَنْ یُمَحَّصُوا وَ یُمَیَّزُوا وَ یُغَرْبَلُوا

۱- ۱. النهج تحت الرقم ۱۶ من الخطب.

وَ يُسْتَخْرَجَ فِی الْغِرْبَالِ خَلْقٌ کَثِیرٌ(۱).

و ذکر علیه السلام أمورا توجب خروجهم من الفرقه الناجیه أو هلاکهم بالأعمال و الأخلاق الشنیعه فی الدنیا و الآخره:

أحدها التمییز بین الثابت الراسخ و غیره فی المصباح یقال مزته میزا من باب باع بمعنی عزلته و فصلته من غیره و التثقیل مبالغه و ذلک یکون فی المشتبهات نحو لِیَمِیزَ اللَّهُ الْخَبِیثَ مِنَ الطَّیِّبِ (۲) و فی المختلطات نحو وَ امْتازُوا الْیَوْمَ أَیُّهَا الْمُجْرِمُونَ (۳) و تمییز الشی ء انفصاله من غیره.

و ثانیها التبدیل أی تبدیل حالهم بحال أخس أو تبدیلهم بقوم آخرین لا یکونون أمثالهم کما قال تعالی وَ إِنْ تَتَوَلَّوْا یَسْتَبْدِلْ قَوْماً غَیْرَکُمْ ثُمَّ لا یَکُونُوا أَمْثالَکُمْ (۴) و ثالثها التمحیص و هو الابتلاء و الاختبار و التخلیص یقال محصت الذهب بالنار إذا خلصته مما یشوبه.

و رابعها السنون و هی الجدب و القحط قال الله تعالی وَ لَقَدْ أَخَذْنا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِینَ (۵) و الواحد السنه و هی محذوفه اللام و فیها لغتان إحداهما جعل اللام هاء و الأصل سنهه و تجمع علی سنهات مثل سجده و سجدات و تصغر علی سنیهه و أرض سنهاء أصابتها السنه و هی الجدب و الثانیه جعلها واوا و الأصل سنوه و تجمع علی سنوات مثل شهوه و شهوات و تصغر علی سنیه و أرض سنواء أصابتها السنوه و تجمع فی اللغتین کجمع المذکر السالم أیضا فیقال سنون و سنین و تحذف النون للإضافه و فی لغه تثبت الیاء فی الأحوال کلها و

۱- ۱. غیبه النعمانیّ باب التمحیص ص ۱۱۱.

۲- ۲. الأنفال: ۳۷.

۳- ۳. یس: ۵۹.

۴- ۴. القتال: ۳۸.

۵- ۵. الأعراف: ۱۳۰.

تجعل النون حرف إعراب تنون فی التنکیر و لا تحذف مع الإضافه کأنها من أصول الکلمه و علی هذه اللغه

قَوْلُهُ صلی الله علیه و آله: اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا عَلَیْهِمْ سِنِیناً کَسِنِینِ یُوسُفَ (۱).

کل ذلک ذکرها فی المصباح.

و خامسها الطاعون و هو الموت من الوباء.

و سادسها اختلاف یبددهم أی اختلاف بالتدابر و التقاطع و التنازع یبددهم و یفرقهم تفریقا شدیدا تقول بددت الشی ء من باب قتل إذا فرقته و التثقیل مبالغه و تکثیر و قیل یأتی علیهم سنون إلی هنا دعاء علیهم و لا یخفی بعده.

لا یهر هریر الکلب أی لا یجزع عند المصائب أو لا یصول علی الناس بغیر سبب کالکلب قال فی القاموس هر الکلب إلیه یهر أی بکسر الهاء هریرا و هو صوته دون نباحه من قله صبره علی البرد و قد هره البرد صوته کأهره و هر یهر بالفتح ساء خلقه و لا یطمع طمع الغراب طمعه معروف یضرب به المثل فإنه یذهب إلی فراسخ کثیره لطلب طعمته و إن مات جوعا کأنه علی المبالغه أو محمول علی إمکان سؤال غیر العدو و إلا فالظاهر أن السؤال مطلقا عند ظن الموت من الجوع واجب و قیل المراد به السؤال من غیر عوض و أما معه کالاقتراض فالظاهر أنه جائز فأین أطلب هؤلاء أی لا أجد بین الناس من اتصف بتلک الصفات قال فی أطراف الأرض لأنهم یهربون من المخالفین تقیه أو یستوحشون من الناس لاستیلاء حب الدنیا و الجهل علیهم حذرا من أن یصیروا مثلهم و ما قیل إن فی بمعنی عند کما قیل فی قوله تعالی فَما مَتاعُ الْحَیاهِ الدُّنْیا فِی الْآخِرَهِ إِلَّا قَلِیلٌ (۲) و الأطراف جمع طریف بمعنی النفیس و المراد بهم العلماء فلا یخفی بعده أولئک الخفیض عیشهم أی هم خفیفو المئونه یکتفون من الدنیا بأقلها فلا یتعبون فی تحصیلها و ترک الملاذ أسهل من ارتکاب المشاق فی القاموس الخفض الدعه و عیش خافض و السیر اللین و غض الصوت و أرض خافضه السقیا سهله السقی و خفض القول یا فلان لینه و الأمر هونه المنتقله دیارهم لفرارهم من شرار الناس من أرض إلی أرض أو

۱- ۱. راجع مجمع البیان و غیره فی تفسیر سوره الدخان.

۲- ۲. براءه: ۳۸.

یختارون الغربه لطلب العلم إن شهدوا لم یعرفوا لعدم شهرتهم و خمول ذکرهم بین الناس و قیل لاختیارهم الغربه لطلب العلم و إن غابوا لم یفتقدوا أی لم یطلبوا لاستنکاف الناس عن صحبتهم و عدم اعتنائهم بشأنهم و قیل لغربتهم بینهم کما مر و فی القاموس افتقده و تفقده طلبه عند غیبته و مات غیر فقید و لا حمید و غیر مفقود غیر مکترث لفقدانه.

و من الموت لا یجزعون لأن أولیاء الله یحبون الموت و یتمنونه و قیل من للتعلیل و الظرف متعلق بالنفی لا بالمنفی و التقدیم للحصر أی عدم جزعهم من أحوال الدنیا و أهلها و ما یصیبه منهم من المکاره إنما هو لعلمهم بالموت و الانتقام منهم بعده و لا یخفی بعده.

و فی القبور یتزاورون أی أنهم لشده التقیه و تفرقهم قلما یمکنهم زیاره بعضهم لبعض و إنما یتزاورون فی عالم البرزخ لحسن حالهم و رفاهیتهم أو أنهم مختفون من الناس لا یزارون إلا بعد الموت أو مساکنهم المقابر و المواضع الخربه فی تلک المواطن یلقی بعضهم بعضا و قیل أی یزور أحیاؤهم أمواتهم فی المقابر و قیل القبور عباره عن مواضع قوم ماتت قلوبهم لترک ذکر الله کما قال تعالی وَ ما أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِی الْقُبُورِ(۱) أی لا تمکنهم الزیاره فی موضع تکون فیه جماعه من الضلال و الجهال الذین هم بمنزله الأموات و الأول أظهر.

لن تختلف قلوبهم و إن اختلفت بهم الدار. أی هم علی مذهب واحد و طریقه واحده و إن تباعد بعضهم بعضا فی الدیار فإنهم تابعون لأئمه الحق و لا اختلاف عندهم و قیل أی قلب کل واحد منهم غیر مختلف و لا متغیر من حال إلی حال و إن اختلفت دیاره و منازله لأنسه بالله و عدم تعلقه بغیره فلا یستوحش بالوحده و الغربه و اختلاف الدیار لأن مقصوده و أنیسه واحد حاضر معه فی الدیار کلها بخلاف غیره لأن قلبه لما کان متعلقا بغیره تعالی یأنس به إذا وجده و یستوحش إذا فقده انتهی و لا یخفی بعده.

۱- ۱. فاطر: ۲۲.

أنا المدينه كان ذكر هذا الخبر لبيان عله اتفاق قلوبهم فإنهم عاملون بهذا الخبر أو لبيان أن تلك الصفات إنما تنفع إذا كانت مع الولايه أو لبيان لزوم اختيار تلك الصفات فإنها من أخلاق مولى المؤمنين و هو باب مدينه الدين و العلم و الحكمه فلا بد لمن ادعى الدخول فى الدين أن يتصف بها.

**[ترجمه]«من لا يعدو» يعنى نگذرد و در بعضى از نسخه به جاى «لا يعدوا»،«لا يعلوا» نوشته شده، يعنى صدايش از گوشش بلندتر نباشد، و گويا اين جمله كنايه است از اينكه صدايش زياد بلند نيست و حمل مى شود بر وقتى كه به صداى بلند نياز نداشته باشد براى شنواندن سخنش به مردم، همچون خداوند متعال كه در قرآن مى فرمايد: «وَ اغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْواتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ»، {و سخن آرام گونه با فرياد بلند كه منكر و زشت ترين صداها صوت الاغ است.} - . لقمان / ۱۹ - يا حمل مى شود بر دعا و تلاوت قرآن و عبادت، زيرا صداى آهسته در اين موارد از روى ريا و نشان دادن به مردم دورتر است. و ممكن است مراد از «سمع»،«اسماع» باشد، همچنان كه در لغت نيز وارد شده، و ممكن است از باب اضافه به سوى مفعول باشد، يعنى صدايش از اندازه شنيدن مردم بيشتر و بلندتر نباشد، يا اينكه سمع به ضم سين و تشديد ميم مفتوحه، جمع «سامع» باشد، يعنى صدايش از شنوندگانش نگذرد. و سمع به ضم سين و ميم، جمع سامع به فتح سين نيز خوانده شده، يعنى سخن نگويد مگر براى كسى كه از او شنوايى و پذيرش دارد.

«و لا شحناؤه بدنه»: يعنى دشمنى او از بدنش نگذرد، تنها با نفس خود عداوت ورزد نه با ديگران، يا اگر با ديگران به خاطر خدا دشمن شد، از روى تقيه دشمنى خود را اظهار نسازد.و در بعضى از نسخه ها به جاى «بدنه»، «يديه» يعنى دو دست او نوشته شده.بنابراين معناى اين جمله چنين مى شود كه «دشمنى او بر او چيره نشود، بلكه هميشه به دست خود و در اختيار اوست و با لطف و مدارا از او جلوگيرى مى كند.» يا اينكه «اثر دشمنى از دست او،به سوى دشمنش تجاوز نمى كند»، به اين معنى كه از زدن خوددارى مى كند يا اينكه دشمنى اش را در دل پنهان نمى كند، گرچه مجازات با دست نيز مذموم است، ولى كينه در دل داشتن بدتر است. و در روايتى كه در آينده ازغيبت نعمانى نقل مى شود، «و لا شجاه بدنه» و در مشكاه الانوار «و لا شجنه بدنه» نوشته شده است.«شجا» به معنى اندوه است و هر چه كه در گلوى انسان گير كند، و «شجن» به فتح شين و جيم، به معنى غم و اندوه است.بنابراين معنى اين جمله اين است كه «غم و اندوه خود را براى ديگران ظاهر نمى سازد.» همچنان كه قبلا ذكر شد، شيعه اهل بيت عليه السلام شادى اش در صورتش نمايان، ولى اندوهش در دل پنهان است، يعنى زيان غم و غصّه اش به ديگران نمى رسد. درباره «و لا يمدّح بنا معلنا» در قاموس گويد «مدحه» بر وزن منعه يعنى او را نيكو ثنا گفت، همچون «مدّحه» و «امتدحه» و «تمدّحه» و «تمدّح» يعنى خود را به زحمت افكند تا مدحش كنند و تظاهر به سيرى كرد از چيزى كه نزد او نيست. و «تمدّحت الارض و الخاصره» همچون «امتدحت»، يعنى زمين يا پهلو وسعتيافت - . قاموس ۱ : ۲۴۸ - و گويد «اعتلن» يعنى ظاهر شد،«اعلنته» و «اعلنت به» و «علّنته»، يعنى او را ظاهر ساختم.

مؤلف:

بنابراين فرمايش حضرت كه فرمود«لا يمتدح بنا معلنا» چند احتمال دارد.

اوّل: اينكه ظرف (يعنى كلمه «بنا») متعلق باشد به «معلنا»، مثل ساير جملات روايت، و «امتداح» به معنى مدح باشد.بنابراين معنى اين جمله چنين است، كسى را كه آشكارا دم از امامت ما مى زند مدح نمى كند، چون آن كس كه امامت ما را آشكار

سازد، تقیّه را ترک کرده، بدین جهت شایسته مدح نیست .

دوّم: اینکه امتدح به معنی «تمدّح» باشد، چنانچه در بعضی نسخه ها هست، یعنی خویشتن را برای آشکار ساختن امامت ما ستایش نکند و بدین جهت از کسی ستایش نخواهد، چون در این صورت تقیّه انجام نمی شود.از این رواین جمله اشاره است به اینکه چنین کسی شیعه ما نیست، چون فرمان ما را در مورد تقیّه عمل نکرده.

سوّم: اینکه «باء» زائده باشد، یعنی ما را آشکارا مدح نکند، و این احتمال سوّم بعید است.

«لنا عائبا» ظرف متعلق است به «عائبا»، «و لا یخاصم لنا قالیا» یعنی با دشمن ما نجنگد. «و ان لقی جاهلا» گویا مقصود از جاهل، غیر مؤمن کامل یعنی غیر عالم عاقل است، چون جاهل را مقابل مؤمن قرار داده، پس شامل نادان و همچنین دانای بی عمل نیز می شود، بلکه دوری از دانای بی عمل اهمیتش از نادان بیشتر و ضرر همنشینی او، بیش از همنشینی با نادان است. «فکیف اصنع بهؤلاء المتشیّعه» یعنی آنهایی که ادّعای تشیّع می کنند، ولی صفات و نشانه های شیعه در آنها نیست و این فرمایش دو احتمال دارد:

اوّل: اینکه معنایش این است که«چه کنم تا این افرادی که به دروغ ادّعای تشیّع دارند، شیعه واقعی گردند؟» و حضرت در پاسخ می فرماید «این کار در عهده تو نیست، خداوند آنها را آزمایش و خوب را از بد جدا می سازد.»

دوّم: اینکه «عقیده ام درباره این افراد چگونه باشد؟» پاسخش این است که «آنها شیعه ما نیستند و خداوند متعال آنان را اصلاح می کند و هر کدام را که اصلاح نپذیرند،می برد.»

«و فیهم التمییز»: گویند کلمه «فی» در این جملات، برای تعلیل است و ظرف خبر مبتداست، منتهی بر مبتدا مقدم شده تا حصر را بفهماند، و الف و لام در هر سه جمله برای عهد است و اشاره است به آنچه که از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام روایت شده که فرمود: «هر آینه زیر و رو شوید و غربال گردید تا قسمت پایین از جمعیت شما، بالا و قسمت بالا،پایین آید...» - . نهج البلاغه، خطبه ۱۶ - و نیز از حضرت صادق علیه السلام روایت شده که فرمود: «وای بر سرکشان عرب از امری که نزدیک است!» راوی عرض کرد: «فدایت شوم! چند نفر از عرب همراه قائم علیه السلام هستند؟» فرمود: «افراد کمی.» عرض کرد: «به خدا سوگند اعرابی که دم از تشیع می زنند زیادند!» فرمود: «مردم ناگزیرند از اینکه آزمایش گردند، ممتاز شوند و غربال گردند و از غربال جمع زیادی بیرون روند.» - . غیبت نعمانی باب تمحیص: ۱۱۱ - و آن حضرت اموری را ذکر فرموده که باعث شود آنها از فرقه ناجیه (شیعه) خارج شوند یا به جهت کارهای زشت خود،در دنیا و آخرت نابود شوند.

اوّل: جدا شدن افراد ثابت از غیر ثابت. در مصباح گوید «مزته میزا» از باب اجوف یایی، یعنی آن شی ء را از اشیای دیگر تفکیک و جدا ساختم و تشدید باب تفعیل، برای مبالغه است. و این جدا شدن افراد مورد شبهه است، یعنی با یکدیگر اشتباه گرفته می شوند. چنانچه می فرماید: «لِیَمِیزَ اللَّهُ الْخَبِیثَ مِنَ الطَّیِّب»، {تا آنکه خدا پلید را از پاکیزه جدا سازد.} - . انفال / ۳۷ -

و نیز در مورد افراد آمیخته به یکدیگر است، مثل این آیه شریفه: «وَ امْتازُوا الْیَوْمَ أَیُّهَا الْمُجْرِمُون»، {ای بدکاران، امروز شما از صف نیکوان جدا شوید.} - . یس / ۵۹ - و «تمییز الشی ء»، یعنی جدا شدن آن چیز از چیزهای دیگر.

دوّم: تبـدیل یعنی تغییر حال آنها به اینکه حالشان پست تر شود یا خود آنها به اقوام دیگری تبـدیل شونـد که مثل آنها نباشـند. چنانچه خداونـد می فرماید: «وَ إِنْ تَتَوَلَّوْا یَسْتَبْدِلْ قَوْماً غَیْرَکُمْ ثُمَّ لا یَکُونُوا أَمْثالَکُم»، {و اگر شـما روی (از دین حق) بگردانید، خدا قومی غیر از شما که مانند شما نیستند به جای شما پدید آورد.} - . محمد / ۳۸ -

سوّم: «تمحیص» یعنی امتحـان و آزمـایش و پـاک سـاختن. گوینـد «محّصت الـذّهب بالنّار»، یعنی وقتی طلاـ را از آنچه بـا آن مخلوط شده، پاک سازی.

چهارم: «سـنون» یعنی قحطی و خشکسالی. خداوند متعال می فرماید: «وَ لَقَدْ أَخَذْنا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِین»، {وفرعونیان را سخت به قحط و تنگی مبتلاـ کردیم.} - . اعراف / ۱۳۰ - سـنون جمع است و مفرد آن «سـنه» است و لام الفعل آن حـذف شـده. و در کلمه سـنه دو لغت است، یکی آنکه لاـم الفعـل آن هـاء است و اصـل سـنه،«سـنهه» بـوده و جمع آن «سـنهات»، مثـل سـجده و سجـدات است و مصـغّر آن «سـنیهه» است. و «ارض سـنهاء»یعنی زمین خشـک. و دوّم اینکه لام الفعل آن واو است و اصل آن «سـنوه» و جمع آن«سـنوات» مثل شـهوه و شـهوات و مصـغّر آن «ستیّه» است و «ارض سنواء» نیز یعنی زمین خشک، و در هر دو لغت بر وزن جمع مذکّر سالم هم جمع بسته می شود. از این جهت جمع آن سنون و سنین و در حال اضافه نون حذف می شود و در لغت دیگری در تمـام حالات، یاء محفوظ است و نون آن هم در تمام موارد، حتی در حال اضافه حـذف نمی شود، گویا از اصول کلمه است. و فرمـایش امام علیه السـلام در این روایت که فرمود: «اللّهم اجعل علیهم سـنینا کسـنین یوسف» - . مجمع البیـان در تفسیردخان - ، یعنی«بار پروردگارا! بر آنها قحطی هایی همچون خشـکسالی های زمان یوسف بگمار.»بنابراین لغت است. تا به حال آنچه درباره سنون ذکر شد، همه از مصباح نقل شده است.

پنجم: «طاعون» یعنی مردن از وبا.

ششم: اختلافی که آنها را پراکنده سازد، یعنی اختلاف به وسیله پشت کردن به یکدیگر و جدا شدن از هم و نزاعی که آنان را پراکنـده و متفرق سازد.«بـدد» بر وزن قتل یعنی جدا کرد و تشدید باب تفعیل، برای مبالغه در جدایی و زیادی آن است. برخی گفته انـد از آنجـا که فرمود: «تـأتی علیهم سـنون» تا آنجا که فرمود: «اختلافی بـدّدهم.» این جملات تمام نفرینی است که امام علیه السلام در حق مدعیان تشیّع فرموده ولی این گفتار از سیاق فرمایش امام بعید است .

«لاـ یهرّ هریر الکلب»: یعنی در ناملایمات جزع نمی کنـد، یا اینکه بی جهت مثل سگ به مردم نمی پرد. در قاموس گویـد «هرّ یهرّ» به کسـر عین الفعل، مضارع زوزه سگ است در مقابل سرما و این زوزه غیر از پارس کردن سگ است. و «هرّ یهرّ» به فتح عین الفعل مضارع بد خلقی را گویند.

«و لاـ یطمع طمع الغراب»: طمع کلاغ معروف است به حـدی که ضـرب المثل است و برای به دست آوردن طعمه، فرسـنگ ها راه می رود. «و ان مات جوعا» گویا این جمله برای مبالغه است، یا اینکه منظور حضـرت این است که در جایی که می تواند از غیر دشـمن سؤال کنـد، از دشـمن سؤال نکند، ولو از گرسـنگی بمیرد، وگرنه ظاهرا در مواردی که احتمال خطر بدهد که اگر گـدایی نکنـد ممکن است بمیرد، سؤال کردن واجب است. بعضـی گفته اند منظور از این سؤال که نهی فرموده، گدایی است، ولی سؤال به عنوان قرض گرفتن که عوض آن را باید بعدا بپردازد، جایز است،

«فاین اطلب هؤلاء»: یعنی بین مردم کسی را که دارای این صفات باشد نمی یابم. حضرت نیز در پاسخ فرموده است در گوشه و کنار زمین، زیرا شیعیان از ترس مخالفین می گریزند تا بتوانند عقاید خود را حفظ کنند، یا اینکه از اجتماع وحشت دارند، زیرا نوع مردم گرفتار حبّ دنیا و نادانی هستند از ترس اینکه همچون آنها نشوند می گریزند. و آنچه گفته شده که کلمه «فی» به معنی «عند» است، همچون آیه شریفه قرآن «فَما مَتاعُ الْحَیاهِ الدُّنْیا فِی الْآخِرَهِ إِلَّا قَلِیلٌ» - . توبه / ۳۸ - که «فی» را به معنی «عند» گرفته اند، یعنی متاع دنیا در پیش عالم آخرت اندک و ناچیز است. و «اطرف» جمع «طریف» به معنی شی ء نفیس و گرانبهاست و در اینجا مقصود دانشمندان هستند، ولی بعید است.

«اؤلئک الخفیض عیشهم»: یعنی زندگی آنها سبک است،به اندکی از دنیا بسازند و خویشتن را در به دست آوردن دنیا به زحمت نیفکنند، زیرا رها ساختن لذائذ دنیا، از تحمل مشقت ها و ناملایمات آسان تر است. در قاموس گوید«خفض» یعنی نرمی و ملایمت، زندگی سبک، حرکت نرم و آرام و صدای آهسته. و «ارض خافضه السقیا» یعنی زمینی که به آسانی آب می خورد، و «خفّض القول»، یعنی به نرمی حرف بزن، و «خفّض الامر» یعنی کار را سبک بگیر.

«المنتقله دیارهم»: چون از شرّ مردمان بد از این شهر به آن شهر می روند و دوری از وطن را برای تحصیل علم برمی گزینند.

«ان شهدوا لم یعرفوا»: چون مشهور نیستند و میان مردم گمنامند و به قولی چون به خاطر تحصیل علم، در دیار غربت به سر می برند

«و ان غابوا لم یفتقدوا»: یعنی جستجو نشوند، چون مردم از مصاحبت با آنان منزجرند و به مقام آنها بی اعتنایند، و به قولی نیز به خاطر غریب بودن آنها در بین مردم. در قاموس گوید: «افتقده» یعنی در غیاب او جستجویش کرد، و «مات غیر فقید»، یعنی نبودنش مهمّ نیست.

«و من الموت لا یجزعون»: زیرا اولیای خدا مرگ را دوست دارند و آرزو می کنند، و به قولی «من» برای تعلیل است و ظرف متعلق به نفی است، نه به منفی و تقدیم ظرف برای حصر است، یعنی جزع نکردن آنها از دنیا و اهل دنیا و مصیبت های آن، به خاطر این است که مرگ و انتقام بعد از مرگ را باور دارند، ولی این توجیه از سیاق روایت دور است.

«و فی القبور یتزاورون»: یعنی آنها به خاطر شدّت تقیّه و دور بودن از یکدیگر، کمتر می توانند در دنیا به زیارت و دیدار یکدیگر بروند، ولی در عالم برزخ چون حالشان خوب و از هر جهت آزادند، یکدیگر را زیارت می کنند، یا اینکه آنها چون از خلق پنهانند، کسی به زیارتشان نمی رود، مگر بعد از مرگ، یا اینکه خانه های آنها در دنیا مقبره ها و خرابه هاست و در این خرابه ها یکدیگر را ملاقات می کنند. و به قولی یعنی زنده ها در گورستان ها به دیدار مرده ها می روند و به قولی قبور عبارت است از خانه های مردمی که دل های آنها به خاطر رها ساختن یاد خدا مرده است. چنانچه خداوند متعال می فرماید«وَ ما أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَنْ فِی الْقُبُورِ.» - .فاطر / ۲۲ - ، {تو آن کس راکه در گورستان (کفر و جهالت و شهوت پرستی) فرو رفته، هرگز شنوا نتوانی کرد.} یعنی ملاقات آنها با یکدیگر، جز در مراکزی که گمراهان و نادانان هستند امکان ندارد، ولی توجیه اوّل از همه روشن تر است.

«لن تختلف قلوبهم و ان اختلف بهم الدار»: یعنی آنها دارای یک مذهب و یک راهند، اگرچه بعضـی از بعضی دیگر و از خانه و شـهر دور باشـند، زیرا آنهـا پیرو پیشوایان حقنـد و نزد آنان اختلافی نیست. و به قولی یعنی دل های آنها حالی به حالی نمی شود، اگر چه خانه و محل سکونتشان تغییر کند، زیرا انس آنها با خداست و به دیگری تعلّق نیابند.بنابراین از تنهایی و غربت و از این شـهر به آن شـهر رفتن وحشت نکنـد، چون مقصود و مونس او یکی است و همیشه در تمام موارد با او هست. بر خلاف غیر مؤمن و غیر شیعه کامل، زیرا او تا وقتی قلبش به یاد خدا باشد، مأنوس است و وقتی او را در دلش نیابد، وحشت دارد. البته این توجیه بعید است.

«انـا المـدینه»: گویا این روایت علّت وحـدت و یکرنگی دل های شـیعیان را بیان می کنـد، زیرا آنهاینـد که به این خبر شـریف عمل می کنند ، یا ذکرش بدان جهت است که بفرماید این صفات ارزنده وقتی فایده دارد که با ولایت توأم باشد، بدان جهت است که بفرماید این صـفات لازم است، زیرا اینها اخلاق و خوی های پسـندیده سرور مؤمنین است، و او درِ شهر دین و دانش و حکمت است، و هر کس ادعا می کند در دین داخل شده، ناگزیر است از این در وارد شود و به این صفات متّصف گردد.

**[ترجمه]

«۴۰»

کـا، [الکـافی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنِ ابْنِ عِیسَـی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ زَعْلَانَ عَنْ أَبِی إِسْـحَاقَ الْخُرَاسَـانِیِّ عَنْ عَمْرِو بْنِ جُمَیْعٍ الْعَبْدِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: شِیعَتُنَا الشَّاحِبُونَ الذَّابِلُونَ النَّاحِلُونَ الَّذِینَ إِذَا جَنَّهُمُ اللَّیْلُ اسْتَقْبَلُوهُ بِحُزْنٍ (۱).

**[ترجمه]کافی: حضـرت صادق علیه السـلام فرمود: «شـیعیان ما رنگ پریده و بی طراوت و لاغرند؛ آنهایند که چون شب فرا رسد، با حزن و اندوه از آن استقبال کنند.» - . کافی ۲ : ۲۳۳ -

**[ترجمه]

بیان

شیعتنـا الشـاحبون و فی نـادر من النسـخ السـائحون بـالمهملتین بینهمـا مثنـاه تحتانیه قیل أی الملازمون للمساجـد و السـیح أیضـا الذهاب فی الأرض للعباده و قال فی النهایه الشاحب المتغیر اللون و الجسم لعارض من مرض أو سفر و نحوهما و قال ذبلت

بشـرته أی قـل ماء جلـده و ذهبت نضارته و فی الصـحاح ذبل الفرس ضـمر و قال النحول الهزال و جمل ناحل مهزول و قال جن علیه اللیل یجن جنونا و یقال أیضا جنه اللیل و أجنه اللیل بمعنی.

**[ترجمه]«شیعتنا الشّاحبون» که در پاره ای از نسخه ها «السّائحون» است،بنا به قولی یعنی ملازم مسجدهایند، و «سیح» به معنی سیر در ارض برای عبادت خـداست. در نهایه گوید «شاحب» کسـی است که رنگ چهره و بدنشه مرض یا مسافرت تغییر کرده باشـد. و گوید «ذبلت بشـرته» یعنی آب و رنگ پوست او کم شد و طراوتش رفت، و در صـحاح گوید«ذبل الفرس» یعنی لاغر

شد، و گوید«نحول» لاغری است و نجمل ناحل» یعنی شتر لاغر.

**[ترجمه]

و أقول

تعریف الخبر باللام للحصر و الحاصل أنه لیس شیعتنا إلا الـذین تغیرت ألوانهم من کثره العباده و السـهر و ذبلت أجسادهم من کثره الریاضه أو شـفاههم من الصوم و هزلت أبـدانهم مما ذکر الذین إذا سترهم اللیل اسـتقبلوه بحزن أی اشـتغلوا بالعباده فیه مع الحزن للتفکر فی أمر الآخره و أهوالها.

**[ترجمه]الف و لام تعریف در روایت برای حصـر است.بنابراین معنای روایت چنین است که شیعه ما نیست، مگر آنهایی که رنـگ چهره شـان از عبـادت زیـاد و بیـداری شب دگرگـون باشـد؛ بـدنشان از ریـاضت زیـاد بی طراوت؛ لب هایشـان از روزه خشک؛ و بـدنشان نیز از عبادت نحیف و ضـعیف باشد؛ کسانی که چون شب آنها را پنهان سازد، او را با اندوه اسـتقبال کنند، یعنی شب هنگام به عبادت پردازند و از تفکّر در امر آخرت و اهوال قیامت، اندوهناک شوند.

**[ترجمه]

«۴۱»

کا، [الکافی] عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ عُمَرَ الْیَمَانِیِّ عَنْ رَجُلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: شِیعَتُنَا أَهْلُ الْهُدَی وَ أَهْلُ التُّقَی وَ أَهْلُ الْخَیْرِ وَ أَهْلُ الْإِیمَانِ وَ أَهْلُ الْفَتْحِ وَ الظَّفَرِ(۲).

**[ترجمه]کافی: امام صادق علیه السلام فرمود: «شیعه ما اهل هدایت، اهل تقوا، اهل خیر، اهل ایمان و اهل گشایش و پیروزی اند.» - . کافی ۲ : ۲۳۳ -

**[ترجمه]

بیان

أهل الهـدی أی الهدایه إلی الدین المبین و هو مقدم علی کل شـی ء ثم أردفه بالتقوی و هو ترک المنهیات ثم بالخیر و هو فعل الطاعات ثم بالإیمان

ص: ۱۸۶

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۳۳.

۲- ۲. الکافی ج ۲ ص ۲۳۳.

أی الكامل فإنه متوقف عليها و أما الفتح و الظفر فالمراد به إما الفتح و الظفر على المخالفين بالحجج و البراهين أو على الأعادی الظاهره إن أمروا بالجهاد فإنهم أهل اليقين و الشجاعه أو على الأعادی الباطنه بغلبه جنود العقل على عساكر الجهل و الجنود الشيطانيه بالمجاهدات النفسانيه كما مر فی كتاب العقل أو المراد أنهم أهل لفتح أبواب العنايات الربانيه و الإفاضات الرحمانيه و أهل الظفر بالمقصود كما قيل إن الأول إشاره إلى كمالهم فی القوه النظريه و الثانی إلى كمالهم فی القوه العمليه حتى بلغوا إلى غايتهما و هو فتح أبواب الأسرار و الفوز بقرب الحق.

**[ترجمه]«اهل الهدی» یعنی رهنمونی به سوی دین مبین که بر همه فضائل انسانی مقدم است. سپس در ردیف هدایت تقوا یعنی ترک منهیات و بعد از آن خیر، یعنی انجام اوامر و اطاعت ها. سپس ایمان کامل را ذکر فرموده و امّا فتح و ظفر یا مقصود فتح و پیروزی بر مخالفین است به وسیله دلیل و برهان یا مقصود پیروز شدن بر دشمنان ظاهری است که به جنگ با مسلمین قیام کردند. شیعیان اگر فرمان جهاد داده شوند، پیروز گردند، زیرا آنها اهل یقین و شجاعتند، یا مقصود پیروزی بر دشمنان باطنی است به وسیله غالب شدن لشکر عقل بر سربازان جهل و لشکر شیطان بر اثر مجاهدت های با نفس، چنانچه در «کتاب عقل» گذشت، یا اینکه مقصود حضرت آن است که این افراد شایسته اند درهای عنایات پروردگار و افاضات حضرت رحمان به رویشان گشوده شود و اهل پیروزی و رسیدن به مقصودند، و به قولی فتح اشاره به کمال آنها در قوت نظر و دقت فکر است، و ظفر اشاره به سوی کمال آنها در نیروی عملی است و در هر دو به نهایت رسیده اند، یعنی به گشوده شدن درهای اسرار و پیروزی به قرب پروردگار.

**[ترجمه]

«۴۲»

کا، [الكافی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ مَنْصُورٍ بُزُرْجَ عَنِ الْمُفَضَّلِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: إِيَّاكَ وَ السَّفِلَةَ فَإِنَّمَا شِيعَةُ عَلِيٍّ عليه السلام مَنْ عَفَّ بَطْنُهُ وَ فَرْجُهُ وَ اشْتَدَّ جِهَادُهُ وَ عَمِلَ لِخَالِقِهِ وَ رَجَا ثَوَابَهُ وَ خَافَ عِقَابَهُ فَإِذَا رَأَيْتَ أُولَئِكَ فَأُولَئِكَ شِيعَةُ جَعْفَرٍ(۱).

ل، [الخصال] عن أبيه عن سعد عن البرقی عن أبيه عن محمد بن سنان عن المفضل قال قال أبو عبد الله عليه السلام: إنما شيعه جعفر إلى آخر الخبر(۲).

مشكاه الأنوار، مرسلا: مثله (۳)

كش، [رجال الكشی] عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَلِيٍّ الْكُوفِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الْمَوْصِلِيِّ عَنْ يُونُسَ عَنِ الْعَلَاءِ عَنِ الْمُفَضَّلِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: إِيَّاكَ وَ السَّفِلَةَ إِلَى قَوْلِهِ وَ خَافَ عِقَابَهُ (۴).

**[ترجمه]کافی: مفضل گزارش کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «بپرهیز از مردم پست، زیرا شیعه علی علیه السلام کسی است که شکم و دامنش با عفت باشد؛ کوشش زیاد داشته باشد؛ برای خدایش کار کند و به پاداش او امیدوار و از کیفر او بیمناک باشد. اگر این افراد را دیدی،همانا شیعه جعفر علیه السلام هستند.» - . کافی ۲ : ۲۳۳ و خصال ۱ : ۱۴۲ و مشکاه

الانوار: ۸۵ و مقداری از آن تا جمله «خاف عقابه» در رجال کشی: ۲۵۸ -

خصال و مشکاه الانوار نیز همین روایت را آورده اند.

**[ترجمه]

بیان

فی القاموس السفل و السفله بکسرهما نقیض العلو و سفل فی خلقه و علمه ککرم سفلا و یضم و سفالا ککتاب و فی الشی ء سفولا بالضم نزل من أعلاه إلی أسفله و سفله الناس بالکسر و کفرحه أسافلهم و غوغاؤهم و فی النهایه:

ص: ۱۸۷

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۳۳.
۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۱۴۲.
۳- ۳. مشکاه الأنوار ص ۵۸.
۴- ۴. رجال الکشّیّ ص ۲۵۹.

فقالت امرأه من سفله الناس السفله بفتح السين و كسر الفاء السقاط من الناس و السفاله النذاله يقال هو من السفله و لا يقال هو سفله و العامه تقول رجل سفله من قوم سفل و ليس بعربى و بعض العرب يخفف فيقول فلان من سفله الناس فينقل كسره الفاء إلى السين انتهى.

**[ترجمه]در قاموس گويد «سفل» و «سفله» به كسر سين، هر دو ضدّ بلندى است، و «سفل فى خلقه و علمه» بر وزن كرم، يعنى از بالاى اخلاق و دانشش به مرحله پايين و پست آن تنزّل كرد، و «سفله الناس» به كسر سين، يعنى مردمان پست و رذل. و در نهايه گويد «فقالت امرأه من سفله الناس»، يعنى زنى از طبقه پست و رذل مردم گفت. سفله به فتح سين و كسر فاء، دونان را گويند و «سفاله»، پستى است.بنابراين مى گويند «هو من السفله»، (او از دونان است) و صحيح نيست بگويند «هو سفله» (او دون است)، و بيشتر مردم مى گويند «رجل سفل من قوم سفل» و اين جمله عربى نيست، ولى بعضى از عرب ها آن را مخفف مى خوانند،«فلان من سفله الناس» به كسر سين، يعنى كسر فاء را به سين مى دهند (پايان).

**[ترجمه]

و أقول

ربما يقرأ سفله بالتحريك جمع سافل و الحاصل أن السفله أراذل الناس و أدانيهم و قد ورد النهى عن مخالطتهم و معاملتهم و فسر فى الحديث بمن لا يبالى ما قال و لا ما قيل له و هاهنا قوبل بالشيعه الموصوفين بالصفات المذكوره و حذر عن مخالطتهم و رغب فى مصاحبه هؤلاء.

و الجهاد هنا الاجتهاد و السعى فى العباده أو مجاهده النفس الأماره و عمل لخالقه أى خالصا له و التعبير بالخالق تعليل للحكم و تأكيد له فإن من كان خالقا و معطيا للوجود و القوى و الجوارح و لجميع ما يحتاج إليه فهو المستحق للعباده و لا يجوز عقلا تشريك غيره معه فيها.

**[ترجمه]چه بسا سفله به فتح سين و فاء خوانده مى شود كه در اين صورت جمع سافل است. حاصل اينكه سفله مردمان رذل و دونند كه در روايات ازمعاشرت و معامله با آنها نهى شده و سفله را در بعضى از روايات به كسانى تفسير كرده اند كه به سخنان خود توجهى ندارند و نمى دانند چه مى گويند و نيز به آنچه در مورد آنها گفته مى شود، اعتنا نمى كنند و در اين روايت سفله در مقابل شيعه با آن خصوصيات قرار گرفته و از معاشرت با آنها تحذير و به عكس، به مصاحبت با شيعيان ترغيب شده اند. و جهاد در اين روايت به معنى سعى و كوشش در عبادت يا مبارزه با نفس امّاره است. «و عمل لخالقه» يعنى تنها براى او كار كند و تعبير از خداوند و به خالق، تعليل حكم است، يعنى چون خدا او را آفريده، از اين جهت تنها براى او كار كند. چون آن كس كه خالق است و به او وجود داده و تمام اعضا و جوارح و نيازمندى هاى او را فراهم ساخته، شايسته عبادت است و صحيح نباشد ديگرى را در عبادت با او شريك كرد.

**[ترجمه]

كا، [الكافی] عَنِ الْعِدَّهِ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ رِئَابٍ عَنِ ابْنِ أَبِی يَعْفُورٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ شِيعَهَ عَلِيٍّ علیه السلام كَانُوا خُمْصَ الْبُطُونِ ذُبُلَ الشِّفَاهِ أَهْلَ رَأْفَهٍ وَ عِلْمٍ وَ حِلْمٍ يُعْرَفُونَ بِالرَّهْبَانِيَّهِ فَأَعِينُوا عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِالْوَرَعِ وَ الِاجْتِهَادِ(۱).

صفات الشيعه، عن أبيه عن سعد و الحميری عن أحمد بن محمد رفعه عنه علیه السلام: مثله (۲)

محص، [التمحيص] عَنِ ابْنِ أَبِی يَعْفُورٍ عَنْهُ علیه السلام: مِثْلَهُ وَ زَادَ فِی آخِرِهِ وَ الصَّبْرِ.

**[ترجمه]كافی: ابن ابی يعفور از حضرت صادق علیه السلام روايت كند كه فرمود: «همانا شيعيان علی علیه السلام دارای شكم های تهی و لب های پژمرده اند، اهل مهربانی و دانش و حلم هستند و به انزوا و رها ساختن زيادی های دنيا شناخته می شوند. پس روشی را كه داريد با پارسايی و كوشش كمك كنيد.» - . كافی ۲ : ۲۳۳ و از راوی ديگری در صفات شيعه: ۱۶۷ و نيز در تمحيص به اضافه كلمه «صبر» در آخر روايت. -

در صفات شيعه و تمحيص همين روايت آمده، با فزونی واژه «و الصبر» در پايان روايت در كتاب تمحيص.

**[ترجمه]

بيان

خماص البطن كنايه عن قله الأكل أو كثره الصوم أو العفه عن أكل أموال الناس و ذبل الشفاه إما كنايه عن الصوم أو كثره التلاوه و الدعاء و الذكر و الخمص بالضم جمع أخمص أو بالفتح مصدر و الحمل للمبالغه و ربما يقرأ

۱- ۱. الكافی ج ۲ ص ۲۳۳.

۲- ۲. صفات الشيعه ص ۱۶۷.

خمصا بضـمتين جمع خميص كرغف و رغيف و الذبل قد يقرأ بالفتح مصدرا و الحمل كما مر أو بالضم أو بضمتين أو كركع و الجميع جمع ذابل و قال فى القاموس الخمصه الجوعه و المخمصه المجاعه و قد خمصه الجوع خمصا و مخمصه و خمص البطن مثلثه الميم خلاـ و قـال ذبـل النبـات كنصـر و كرم ذبلا و ذبولا ذوى و ذبل الفرس ضـمر و قنى ذابل رقيق لاصق بالليط و الجمع ككتب و ركع و فى النهـايه رجـل خمصـان و خميص إذا كـان ضـامر البطن و جمع الخميص الخمـاص و منه الحـديث خماص البطون خفاف الظهور أى أنهم أعفه عن أموال الناس فهم ضامروا البطون من أكلها خفاف الظهور من ثقل وزرها انتهى.

و الرهبـانيه هنـا ترك زوائـد الـدنيا و عـدم الانهمـاك فى لـذاتها أو صـلاه الليـل كما ورد فى الخبر فأعينوا على ما أنتم عليه أى أعينونـا فى شـفاعتكم زائـدا على ما أنتم عليه من الولايه أو كائنين على ما أنتم عليه و قـد ورد أعينونا بالورع و يحتمل أن يكون المراد بمـا أنتم عليه من المعاصـى أى أعينوا أنفسـكم أو أعينونـا لـدفع مـا أنتم عليه من المعاصـى و ذمـائم الأخلاـق أو العـذاب المرتب عليها بالورع و هذا أنسب لفظا فإنه يقال أعنه على عدوه.

**[ترجمه]«خمـاض البطن» (تهى بودن شـكم) كنـايه است از كم خوردن يـا زيـاد روزه گرفتن، همراه با عفّت و پاك بودن از خوردن اموال مردم. و پژمرده بودن لب هـا يـا كنـايه است از روزه يا زياد قرآن خوانـدن و دعا و ذكر زياد. و «خمص» به ضـمّ خـاء، جمع «اخمص» و به فتـح خاء، مصـدر است و حمل مصـدر بر آنها،به منظور مبالغه در رسانـدن مقصود است و چه بسا به ضمّ خاء و ميم خوانـده شود كه جمع خميص است، مثل «رغف» و «رغيف»، و «ذبل» نيز به فتـح خوانده شده كه مصدر باشد و بنـابراين حمـل مصـدر نيز براى مبـالغه اسـت و مى تـوان او را به ضمّ ذال و همچنين به ضمّ ذال و بـاء و نيزبه ضمّ ذال و فتـح و تشديد باء، بر وزن «ركّع» خواند و تمام اينها جمع «ذابل» است. و در قاموس گويد «خمصه» گرسنگى و «مخمصه» قحطى است و خمص و مخمصه هر دو مصدر است و «خمص البطن» به ضمّ و فتح و كسر ميم، تهى بودن شكم است. و گويد «ذبل النبات» بر وزن نصـر و كرم و مصـدر آن ذبـل و «ذبول»، يعنى گيـاه پژمرده شـده، و «ذبـل الفرس» يعنى اسب لاغر شـد و جمع آن مثل كتب و ركّع است. و در نهايه گويد «رجل خمصان»، خميص يعنى مرديكه شكمش لاغر است و جمع خميص، خماص است و به همين معنى است حـديثى كه مى فرمايـد: «خمـاص البطون خفـاف الظهور»، يعنى آنـان در اموال مردم دورى مى كننـد پس شكم هايشان از خوردن مال مردم لاغر و ضـعيف و تهى است و پشت هاى آنان از سنگينى وزر اموال مردم سبك است. پايان و منظور از رهبانيت در اين روايت، رها كردن زيادى هاى دنيا و غرق نشـدن در لذّت هاى آن است يا مقصود نماز شب است، چنانچه در خبر وارد شده است.

«فـاعينوا على مـا انتم عليه»: يعنى مـا را در شـفاعت خود زائـد بر ولاـيتى كه داريـد، يارى كنيـد. و در روايات ديگر فرموده اند «اعينوا بالورع»، ما را به پارسايى يارى كنيـد و احتمال دارد مقصود از«ما انتم عليه»،معاصـى آنها باشد، يعنى خودتان يا ما را در دفع معاصـى شـما و خوى هاى ناپسند يا عـذابى كه بر اثر ارتكاب آن نافرمانى ها خواهيـد داشت، به پارسايى يارى كنيد. اين تـوجيه از نظر لفـظ روايـت منـاسب تر است، زيرا معـاونت و همكـارى هميشه عليه دشـمن است و دشـمن آنهـا بنـا بر آنچه كه گفتيم، معاصى آنهاست.

**[ترجمه]

کا، [الکافی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ مُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِی أَیُّوبَ الْعَطَّارِ عَنْ جَابِرٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: إِنَّمَا شِیعَهُ عَلِیٍّ علیه السلام الْحُلَمَاءُ الْعُلَمَاءُ الذُّبُلُ الشِّفَاهِ تُعْرَفُ الرَّهْبَانِیَّهُ عَلَی وُجُوهِهِمْ (۱).

**[ترجمه]کافی: حضرت باقر علیه السلام فرمود: «همانا شیعیان علی علیه السلام بردباران دانشمندند، با لب های پژمرده که رهبانیت بر چهره های آنها نمودار است.» - . کافی ۲ : ۲۳۵ -

**[ترجمه]

بیان

تعرف الرهبانیه أی آثار الخوف و الخشوع و ترک الدنیا أو أثر صلاه اللیل کما مر.

**[ترجمه]«تعرف الرّهبانیّه» یعنی آثار ترس و شکستگی و ترک دنیا یا اثرنماز شب، در چهره های آنها نمودار است.

**[ترجمه]

«۴۵»

کا، [الکافی] عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ صَالِحِ بْنِ السِّنْدِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بَشِیرٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَعْرِفَ أَصْحَابِی فَانْظُرْ إِلَی مَنِ اشْتَدَّ وَرَعُهُ وَ خَافَ خَالِقَهُ وَ رَجَا ثَوَابَهُ فَإِذَا رَأَیْتَ هَؤُلَاءِ

ص: ۱۸۹

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۳۵.

فَهَؤُلَاءِ أَصْحَابِی (۱).

**[ترجمه]کافی: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «هر گاه خواستی یاران مرا بشناسی، ببین چه کسی پارسایی اش زیادتر است، از آفریدگارش ترسان است و به پاداش او امید دارد. اگر چنین فردی را دیدی، او از یاران من است.» - . کافی ۲ : ۲۳۶ و روایت دوم در خصال ۲ : ۳۳ و مشکاه الانوار : ۶۱ با مختصر تغییری در سند. -

**[ترجمه]

توضیح

أن تعرف أصحابی أی خلص أصحابی و الذین ارتضیتهم لذلک من اشتد ورعه أی اجتنابه عن المحرمات و الشبهات و خاف خالقه إشاره إلی أن من عرف الله بالخالقیه ینبغی أن یخاف عذابه و یرجو ثوابه لکمال قدرته علیهما.

**[ترجمه]«ان تعرف اصحابی» یعنی یاران خالص من و آنهایی که برای خود پسندیده ام. «من اشتدّ ورعه» یعنی پرهیز او از محرّمات و شبهات. «و خاف خالقه»اشاره به این است که هر کس خدا را به آفریدگاری بشناسد، شایسته است از عذابش بترسد و به پاداش او امیدوار باشد، چون اوست که بر کیفر و پاداش قدرت دارد.

**[ترجمه]

«۴۶»

کا، [الکافی] عَنِ الْعِدَّهِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ شَمُّونٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْأَشْعَثِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ الْأَنْصَارِیِّ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِی الْمِقْدَامِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: شِیعَتُنَا الْمُتَبَاذِلُونَ فِی وَلَایَتِنَا الْمُتَحَابُّونَ فِی مَوَدَّتِنَا الْمُتَزَاوِرُونَ فِی إِحْیَاءِ أَمْرِنَا الَّذِینَ إِنْ غَضِبُوا لَمْ یَظْلِمُوا وَ إِنْ رَضُوا لَمْ یُسْرِفُوا بَرَکَهٌ عَلَی مَنْ جَاوَرُوا سِلْمٌ لِمَنْ خَالَطُوا(۲).

ل، [الخصال] عن ابن الولید عن الصفار عن ابن معروف عن الحسن بن فضال عن ظریف بن ناصح عن عمرو بن أبی المقدام عنه علیه السلام: مثله (۳)

المشکاه، مرسلا: مثله (۴)

**[ترجمه]کافی: حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «شیعیان ما، بخشندگان در راه ولایت ما، دوستی کنندگان در راه دوستی ماو دیدارکنندگان در راه زنده داشتن امر ما هستند؛ آنها که هر گاه خشم گیرند ستم نکنند؛ اگر خشنود شوند زیاده روی نکنند؛ برای همسایگان خود با برکت هستند و با هر کس معاشرت کنند، سازش دارند.» - . همان -

همین روایت در کتاب خصال و المشکاه آمده است.

**[ترجمه]

تبیین

المتباذلون فی ولایتنا الظاهر أن فی للسببیه و التباذل بذل بعضهم بعضا فضل ماله و الولایه إما بالفتح بمعنی النصره أو بالکسر بمعنی الإمامه و الإماره و الأول أظهر و الإضافه إلی المفعول و التحابب حب بعضهم بعضا فی مودتنا أی لأن المحبون یحبنا أو لأن المحب یودنا أو الأعم أو لنشر مودتنا و إبقائها بینهم و التزاور زیاره بعضهم بعضا فی إحیاء أمرنا أی لإحیاء دیننا و ذکر فضائلنا و علومنا و إبقائها لئلا تندرس بغلبه المخالفین و شبهاتهم و فی الخصال لإحیاء.

و إن رضوا عن أحد و أحبوه لم یسرفوا أی لم یجاوزوا الحد فی المحبه

ص: ۱۹۰

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۳۶.

۲- ۲. الکافی ج ۲ ص ۲۳۶.

۳- ۳. الخصال ج ۲ ص ۳۳.

۴- ۴. مشکاه الأنوار ص ۶۱.

و المعاونه و الإسراف فی المال بعید هنا برکه أی یصل نفعهم إلی من جاوروه فی البیت أو فی المجلس أعم من المنافع الدنیویه و الأخرویه و فی الخصال لمن جاوروا سلم بالکسر أو الفتح أی مسالم و علی الأول مصدر و الحمل للمبالغه فی القاموس السلم بالکسر المسالم و الصلح و یفتح.

**[ترجمه]«المتباذلون فی ولایتنا»:ظاهرا کلمه «فی» برای سببیّت است، و «تباذل» یعنی بذل و بخشش کردن به یکدیگر از زیادی مال خود، و «ولایت» یا به فتح واو است به معنی یاری کردن یا به کسر واو، به معنی پیشوایی و ریاست و حکومت و معنی اوّل روشن تر است. و ولایت اضافه شده است به مفعول.«تحابب» یعنی دوست داشتن یکدیگر.

«فی مودّتنا»:یعنی چون دوستان، ما را دوست دارند یا به جهت پخش کردن دوستی ما و باقی نگهداشتن آن.

«تزاور»: به معنای ملاقات یکدیگراست.

«فی احیاء امرنا»:یعنی برای زنده داشتن دین ما و یاد فضائل و علوم ما و باقی نگهداشتن آنها، تا در غلبه دشمنان و شبهاتی که آنها به وجود می آورند، مرام و فضائل و علوم ما کهنه نگردد. و در خصال صدوق به جای «فی احیاء»،«لاحیاء» نوشته شده است.

«و ان رضوا»:اگر از کسی خشنود شوند و او را دوست دارند.

«لم یسرفوا»: یعنی در محبت و کمک به او، از حدّ خود تجاوز نمی کنند، و اسراف در مال بعید است، یعنی اینکه بگوییم در بذل و بخشش مالی زیاده روی نمی کنند. «برکه» یعنی هر کس همسایه خانه آنها شود، نفع آنها به او می رسد یا هر کس در مجلسی کنار آنها نشیند، از آنها بهره مند می شود، چه بهره مادی و چه معنوی. و در خصال به جای «علی من جاوروا»، «لمن جاوروا» نوشته شده. «سلم» به کسر سین یا فتح آن، یعنی اهل سازش و در صورت اول که به کسر سین بخوانیم، مصدر است و حمل مصدر برای مبالغه است. در قاموس گوید سلم به کسر سین، به معنی اهل سازش و نیز به معنی صلح است و به فتح سین هم آمده.

**[ترجمه]

«۴۷»

کَنْزُ الْکَرَاجُکِیِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ طَالِبٍ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ الشَّیْبَانِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْأَزْدِیِّ عَنْ خَالِدِ بْنِ یَزِیدَ الثَّقَفِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِیرٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ علیهم السلام قَالَ: قَالَ عَلِیٌّ لِمَوْلَاهُ نَوْفٍ الشَّامِیِّ وَ هُوَ مَعَهُ فِی السَّطْحِ یَا نَوْفُ أَ رَامِقٌ أَمْ نَبْهَانُ قَالَ نَبْهَانُ أَرْمُقُکَ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ قَالَ هَلْ تَدْرِی مَنْ شِیعَتِی قَالَ لَا وَ اللَّهِ قَالَ شِیعَتِی الذُّبُلُ الشِّفَاهِ الْخُمْصُ الْبُطُونِ الَّذِینَ تُعْرَفُ الرَّهْبَانِیَّهُ وَ الرَّبَّانِیَّهُ فِی وُجُوهِهِمْ رُهْبَانٌ بِاللَّیْلِ أُسُدٌ بِالنَّهَارِ الَّذِینَ إِذَا جَنَّهُمُ اللَّیْلُ اتَّزَرُوا عَلَی أَوْسَاطِهِمْ وَ ارْتَدَوْا عَلَی أَطْرَافِهِمْ وَ صَفُّوا أَقْدَامَهُمْ وَ افْتَرَشُوا جِبَاهَهُمْ تَجْرِی دُمُوعُهُمْ عَلَی خُدُودِهِمْ یَجْأَرُونَ إِلَی اللَّهِ فِی فَکَاکِ رِقَابِهِمْ وَ أَمَّا النَّهَارَ فَحُلَمَاءُ عُلَمَاءُ کِرَامٌ نُجَبَاءُ أَبْرَارٌ أَتْقِیَاءُ یَا نَوْفُ شِیعَتِیَ الَّذِینَ اتَّخَذُوا الْأَرْضَ بِسَاطاً وَ الْمَاءَ طِیباً وَ الْقُرْآنَ شِعَاراً إِنْ شَهِدُوا

لَمْ يُعْرَفُوا وَ إِنْ غَابُوا لَمْ يُفْتَقَدُوا شِيعَتِيَ الَّذِينَ فِي قُبُورِهِمْ يَتَزَاوَرُونَ وَ فِي أَمْوَالِهِمْ يَتَوَاسَوْنَ وَ فِي اللَّهِ يَتَبَاذَلُونَ يَا نَوْفُ دِرْهَمٌ وَ دِرْهَمٌ وَ ثَوْبٌ وَ ثَوْبٌ وَ إِلَّا فَلَا شِيعَتِي مَنْ لَا يَهِرُّ هَرِيرَ الْكَلْبِ وَ لَا يَطْمَعُ طَمَعَ الْغُرَابِ وَ لَمْ يَسْأَلِ النَّاسَ وَ إِنْ مَاتَ جُوعاً إِنْ رَأَى مُؤْمِناً أَكْرَمَهُ وَ إِنْ رَأَى فَاسِقاً هَجَرَهُ هَؤُلَاءِ وَ اللَّهِ يَا نَوْفُ شِيعَتِي شُرُورُهُمْ مَأْمُونَةٌ وَ قُلُوبُهُمْ مَحْزُونَةٌ وَ حَوَائِجُهُمْ خَفِيفَةٌ وَ أَنْفُسُهُمْ عَفِيفَةٌ اخْتَلَفَ بِهِمُ الْأَبْدَانُ وَ لَمْ تَخْتَلِفْ قُلُوبُهُمْ قَالَ قُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ جَعَلَنِيَ اللَّهُ فِدَاكَ أَيْنَ أَطْلُبُ هَؤُلَاءِ قَالَ فَقَالَ لِي فِي أَطْرَافِ الْأَرْضِ يَا نَوْفُ يَجِي ءُ النَّبِيُّ صلى الله عليه و آله يَوْمَ الْقِيَامَهِ آخِذاً بِحُجْزَهِ رَبِّهِ جَلَّتْ أَسْمَاؤُهُ يَعْنِي بِحَبْلِ الدِّينِ وَ حُجْزَهِ الدِّينِ وَ أَنَا آخِذٌ بِحُجْزَتِهِ وَ أَهْلُ بَيْتِي آخِذُونَ بِحُجْزَتِي وَ شِيعَتُنَا آخِذُونَ بِحُجْزَتِنَا فَإِلَى أَيْنَ إِلَى الْجَنَّهِ وَ رَبِّ الْكَعْبَهِ

ص: ۱۹۱

قَالَهَا ثَلَاثاً.

**[ترجمه]کنز کراجکی: حضرت علی علیه السلام شبی به غلام آزاد کرده خود، نوف شامی که در پشت بام نزد آن حضرت بود، فرمود: «ای نوف! آیا خوابی یا بیدار؟»عرض کرد: «بیدارم و به اعمال شما خیره شده ام.» فرمود: «آیا می دانی شیعه من کیست؟»عرض کرد نه به خدا! فرمود: «شیعه من، پژمرده لبان و تهی شکمان هستند؛ آنان که گوشه گیری و اثر نماز شب و آثار خدایی در چهره شان نمودار است؛ راهبان شب و شیران روزند؛ آنها که چون شب تار آنان را پنهان سازد، لنگی به کمر و ردایی بر دوش می افکنند و گام ها را رده می کنند، جبهه بر خاک می نهند و اشک بر گونه هاشان روان شود، در پیشگاه خدا می نالند و برای آزادی از دوزخ نعره می زنند، ولی چون روز شود، بردباران دانشمند، بزرگواران نجیب، خوبان پرهیزگارند.ای نوف! شیعه من آنهایند که زمین را فرش خود و آب را عطر و قرآن را شعار خود ساختند؛ اگر در جمع باشند شناخته نگردند و اگر غایب شوند، جستجو نگردند. شیعه من آنهایند که در قبرهای خود به زیارت یکدیگر می روند، در اموالشان همراهی دارند و در راه خدا به یکدیگر می بخشند. یا نوف! یکدرهم و یک درهم، و یک جامه و یک جامه، و الا هیچ .

شیعه من همچون سگ زوزه نکشد، چون کلاغ طمع نکند و گدایی نکند، گرچه از گرسنگی بمیرد؛ اگر مؤمنی را بیند گرامی اش دارد و اگر فاسقی را بیند، از او دوری کند. ای نوف! اینها به خدا شیعه من هستند. شری از آنها سر نزند و دل هایشان اندوهگین، نیازهایشان سبک و نفس هایشان پاک است؛ آنها بدن هاشان از هم جدا، ولی دل هاشان جدایی ندارد.»

نوف گوید: عرض کردم: «ای امیرالمؤمنین،خدا مرا فدایت سازد! این افراد را کجا بیابم؟» فرمود: «در گوشه و کنار زمین. ای نوف! روز قیامت پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله می آید، در حالی که به خدا پناهنده است، یعنی به رشته دین و دامن دین چنگ افکنده و من دامن او را و خاندان من، دامن مرا و شیعیان ما، دامن ما را می گیرند. پس کجا؟ به پروردگار کعبه سوگند به سوی بهشت!» و این جمله را سه بار فرمود. - . کنز کراجکی ۱ : ۸۸ - ۹۲ -

**[ترجمه]

بيان

فی المصباح رمقه بعينه رمقا من باب قتل أطال النظر و النبهان المنتبه من النوم و المعنى أ تنظر إلي أم أنت منتبه من النوم من غير نظر قوله عليه السلام درهم و درهم أي يواسي إخوانه بأن يأخذ درهما و يعطي درهما و يأخذ ثوبا و يعطي ثوبا و إلا فلا أي و إن لم يفعل ذلك فليس من شيعتي.

**[ترجمه]در مصباح گوید «رمقه بعینه» از باب قتل، یعنی نگاهش را ادامه داد. و «نبهان» یعنی کسی که از خواب بیدار شده و معنی فرمایش حضرت این است که آیا به من نگاه می کنی یا تازه از خواب برخاستی و نگاهت به من نیست. و «درهم و درهم» یعنی با برادرانش همراهی می کند به اینکه یکدرهم بگیرد و یکدرهم بدهد و جامه ای بگیرد و جامه ای بدهد. «و الّا فلا» یعنی اگر چنین نکند، از شیعیان من نیست.

**[ترجمه]

«۴۸»

وَ بِالْإِسْنَادِ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَلَوِیِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الْوَابِشِیِّ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَیْدٍ وَ عَنْ أَبِی الْمُفَضَّلِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْبُنْدَارِ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ بَزِیعٍ عَنْ مَالِکِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَیْدٍ عَنْ أَبِی حَمْزَةَ الثُّمَالِیِّ عَنْ رَجُلٍ مِنْ قَوْمِهِ یَعْنِی یَحْیَی ابْنَ أُمِّ الطَّوِیلِ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ عَنْ نَوْفٍ الْبِکَالِیِّ قَالَ: عُرِضَتْ لِی إِلَی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام حَاجَةٌ فَاسْتَتْبَعْتُ إِلَیْهِ جُنْدَبَ بْنَ زُهَیْرٍ وَ الرَّبِیعَ بْنَ خُثَیْمٍ وَ ابْنَ أُخْتِهِ هَمَّامَ بْنَ عُبَادَةَ بْنِ خُثَیْمٍ وَ کَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْبَرَانِسِ فَأَقْبَلْنَا مُعْتَمِدِینَ لِقَاءَ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فَأَلْفَیْنَاهُ حِینَ خَرَجَ یَؤُمُّ الْمَسْجِدَ فَأَفْضَی وَ نَحْنُ مَعَهُ إِلَی نَفَرٍ مُبَدَّنِینَ قَدْ أَفَاضُوا فِی الْأُحْدُوثَاتِ تَفَکُّهاً وَ بَعْضُهُمْ یُلْهِی بَعْضاً فَلَمَّا أَشْرَفَ لَهُمْ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام أَسْرَعُوا إِلَیْهِ قِیَاماً فَسَلَّمُوا فَرَدَّ التَّحِیَّةَ ثُمَّ قَالَ مَنِ الْقَوْمُ قَالُوا أُنَاسٌ مِنْ شِیعَتِکَ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ فَقَالَ لَهُمْ خَیْراً ثُمَّ قَالَ یَا هَؤُلَاءِ مَا لِی لَا أَرَی فِیکُمْ سِمَةَ شِیعَتِنَا وَ حِلْیَةَ أَحِبَّتِنَا أَهْلَ الْبَیْتِ فَأَمْسَکَ الْقَوْمُ حَیَاءً قَالَ نَوْفٌ فَأَقْبَلَ عَلَیْهِ جُنْدَبٌ وَ الرَّبِیعُ فَقَالا مَا سِمَةُ شِیعَتِکُمْ وَ صِفَتُهُمْ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ فَتَثَاقَلَ عَنْ جَوَابِهِمَا وَ قَالَ اتَّقِیَا اللَّهَ أَیُّهَا الرَّجُلَانِ وَ أَحْسِنَا فَ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِینَ اتَّقَوْا وَ الَّذِینَ هُمْ مُحْسِنُونَ فَقَالَ هَمَّامُ بْنُ عُبَادَةَ وَ کَانَ عَابِداً مُجْتَهِداً أَسْأَلُکَ بِالَّذِی أَکْرَمَکُمْ أَهْلَ الْبَیْتِ وَ خَصَّکُمْ وَ حَبَاکُمْ وَ فَضَّلَکُمْ تَفْضِیلًا إِلَّا أَنْبَأْتَنَا بِصِفَةِ شِیعَتِکُمْ فَقَالَ لَا تُقْسِمْ فَسَأُنَبِّئُکُمْ جَمِیعاً وَ أَخَذَ بِیَدِ هَمَّامٍ فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ فَسَبَّحَ رَکْعَتَیْنِ أَوْجَزَهُمَا وَ أَکْمَلَهُمَا وَ جَلَسَ وَ أَقْبَلَ عَلَیْنَا وَ حَفَّ الْقَوْمُ بِهِ فَحَمِدَ اللَّهَ وَ أَثْنَی عَلَیْهِ وَ صَلَّی عَلَی النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله

ص: ۱۹۲

ثُمَّ قَالَ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ اللَّهَ جَلَّ ثَنَاؤُهُ وَ تَقَدَّسَتْ أَسْمَاؤُهُ خَلَقَ خَلْقَهُ فَأَلْزَمَهُمْ عِبَادَتَهُ وَ كَلَّفَهُمْ طَاعَتَهُ وَ قَسَمَ بَيْنَهُمْ مَعَايِشَهُمْ وَ وَضَعَهُمْ فِي الدُّنْيَا بِحَيْثُ وَضَعَهُمْ وَ هُوَ فِي ذَلِكَ غَنِيٌّ عَنْهُمْ لَا تَنْفَعُهُ طَاعَةُ مَنْ أَطَاعَهُ وَ لَا تَضُرُّهُ مَعْصِيَةُ مَنْ عَصَاهُ مِنْهُمْ لَكِنَّهُ عَلِمَ تَعَالَى قُصُورَهُمْ عَمَّا تَصْلُحُ عَلَيْهِ شُئُونُهُمْ وَ تَسْتَقِيمُ بِهِ دَهْمَاؤُهُمْ فِي عَاجِلِهِمْ وَ آجِلِهِمْ فَارْتَبَطَهُمْ بِإِذْنِهِ فِي أَمْرِهِ وَ نَهْيِهِ فَأَمَرَهُمْ تَخْيِيراً وَ كَلَّفَهُمْ يَسِيراً وَ أَثَابَهُمْ كَثِيراً وَ أَمَازَ سُبْحَانَهُ بِعَدْلِ حُكْمِهِ وَ حِكْمَتِهِ بَيْنَ الْمُوجِفِ مِنْ أَنَامِهِ إِلَى مَرْضَاتِهِ وَ مَحَبَّتِهِ وَ بَيْنَ الْمُبْطِئِ عَنْهَا وَ الْمُسْتَظْهِرِ عَلَى نِعْمَتِهِ مِنْهُمْ بِمَعْصِيَتِهِ فَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ سَواءً مَحْياهُمْ وَ مَماتُهُمْ ساءَ ما يَحْكُمُونَ [(۱)] ثُمَّ وَضَعَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَدَهُ عَلَى مَنْكِبِ هَمَّامِ بْنِ عُبَادَةَ فَقَالَ أَلَا مَنْ سَأَلَ عَنْ شِيعَةِ أَهْلِ الْبَيْتِ الَّذِينَ أَذْهَبَ اللَّهُ عَنْهُمُ الرِّجْسَ وَ طَهَّرَهُمْ فِي كِتَابِهِ مَعَ نَبِيِّهِ تَطْهِيراً فَهُمُ الْعَارِفُونَ بِاللَّهِ الْعَامِلُونَ بِأَمْرِ اللَّهِ أَهْلُ الْفَضَائِلِ وَ الْفَوَاضِلِ مَنْطِقُهُمُ الصَّوَابُ وَ مَلْبَسُهُمُ الِاقْتِصَادُ وَ مَشْيُهُمُ التَّوَاضُعُ بَخَعُوا لِلَّهِ تَعَالَى بِطَاعَتِهِ وَ خَضَعُوا لَهُ بِعِبَادَتِهِ فَمَضَوْا غَاضِّينَ أَبْصَارَهُمْ عَمَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَاقِفِينَ أَسْمَاعَهُمْ عَلَى الْعِلْمِ بِدِينِهِمْ نُزِّلَتْ أَنْفُسُهُمْ مِنْهُمْ فِي الْبَلَاءِ كَالَّذِي نُزِّلَتْ مِنْهُمْ فِي الرَّخَاءِ رَضِيَ عَنِ اللَّهِ بِالْقَضَاءِ فَلَوْ لَا الْآجَالُ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَهُمْ لَمْ تَسْتَقِرَّ أَرْوَاحُهُمْ فِي أَجْسَادِهِمْ طَرْفَةَ عَيْنٍ شَوْقاً إِلَى لِقَاءِ اللَّهِ وَ الثَّوَابِ وَ خَوْفاً مِنَ الْعِقَابِ عَظُمَ الْخَالِقُ فِي أَنْفُسِهِمْ وَ صَغُرَ مَا دُونَهُ فِي أَعْيُنِهِمْ فَهُمْ وَ الْجَنَّةُ كَمَنْ رَآهَا فَهُمْ عَلَى أَرَائِكِهَا مُتَّكِئُونَ وَ هُمْ وَ النَّارُ كَمَنْ أُدْخِلَهَا فَهُمْ فِيهَا يُعَذَّبُونَ قُلُوبُهُمْ مَحْزُونَةٌ وَ شُرُورُهُمْ مَأْمُونَةٌ وَ أَجْسَادُهُمْ نَحِيفَةٌ وَ حَوَائِجُهُمْ خَفِيفَةٌ وَ أَنْفُسُهُمْ عَفِيفَةٌ وَ مَعُونَتُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ عَظِيمَةٌ صَبَرُوا أَيَّاماً قَلِيلَةً فَأَعْقَبَتْهُمْ رَاحَةً طَوِيلَةً وَ تِجَارَةٌ مُرْبِحَةٌ يَسَّرَهَا لَهُمْ رَبٌّ كَرِيمٌ أُنَاسٌ أَكْيَاسٌ أَرَادَتْهُمُ الدُّنْيَا فَلَمْ يُرِيدُوهَا وَ طَلَبَتْهُمْ

ص: ۱۹۳

۱- ۱. الجاثيه: ۲۱.

فَأَعْجَزُوهَا أَمَّا اللَّيْلَ فَصَافُّونَ أَقْدَامَهُمْ تَالُونَ لِأَجْزَاءِ الْقُرْآنِ يُرَتِّلُونَهُ تَرْتِيلًا يَعِظُونَ أَنْفُسَهُمْ بِأَمْثَالِهِ وَ يَسْتَشْفُونَ لِدَائِهِمْ بِدَوَائِهِ تَارَةً وَ تَارَةً مُفْتَرِشُونَ جِبَاهَهُمْ وَ أَكُفَّهُمْ وَ رُكَبَهُمْ وَ أَطْرَافَ أَقْدَامِهِمْ تَجْرِي دُمُوعُهُمْ عَلَى خُدُودِهِمْ يُمَجِّدُونَ جَبَّاراً عَظِيماً وَ يَجْأَرُونَ إِلَيْهِ جَلَّ جَلَالُهُ فِي فَكَاكِ رِقَابِهِمْ هَذَا لَيْلُهُمْ فَأَمَّا النَّهَارَ فَحُلَمَاءُ عُلَمَاءُ بَرَرَةٌ أَتْقِيَاءُ بَرَاهُمْ خَوْفُ بَارِيهِمْ فَهُمْ أَمْثَالُ الْقِدَاحِ يَحْسَبُهُمُ النَّاظِرُ إِلَيْهِمْ مَرْضَى وَ مَا بِالْقَوْمِ مِنْ مَرَضٍ أَوْ قَدْ خُولِطُوا وَ قَدْ خَالَطَ الْقَوْمَ مِنْ عَظَمَةِ رَبِّهِمْ وَ شِدَّةِ سُلْطَانِهِ أَمْرٌ عَظِيمٌ طَاشَتْ لَهُ قُلُوبُهُمْ وَ ذَهَلَتْ مِنْهُ عُقُولُهُمْ فَإِذَا اسْتَقَامُوا مِنْ ذَلِكَ بَادَرُوا إِلَى اللَّهِ تَعَالَى بِالْأَعْمَالِ الزَّاكِيَةِ لَا يَرْضَوْنَ لَهُ بِالْقَلِيلِ وَ لَا يَسْتَكْثِرُونَ لَهُ الْجَزِيلَ فَهُمْ لِأَنْفُسِهِمْ مُتَّهِمُونَ وَ مِنْ أَعْمَالِهِمْ مُشْفِقُونَ إِنْ زُكِّيَ أَحَدُهُمْ خَافَ مِمَّا يَقُولُونَ وَ قَالَ أَنَا أَعْلَمُ بِنَفْسِي مِنْ غَيْرِي وَ رَبِّي أَعْلَمُ بِي اللَّهُمَّ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا يَقُولُونَ وَ اجْعَلْنِي خَيْراً مِمَّا يَظُنُّونَ وَ اغْفِرْ لِي مَا لَا يَعْلَمُونَ فَإِنَّكَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ وَ سَاتِرُ الْعُيُوبِ.

هَذَا وَ مِنْ عَلَامَةِ أَحَدِهِمْ أَنْ تَرَى لَهُ قُوَّةً فِي دِينٍ وَ حَزْماً فِي لِينٍ وَ إِيمَاناً فِي يَقِينٍ وَ حِرْصاً عَلَى عِلْمٍ وَ فَهْماً فِي فِقْهٍ وَ عِلْماً فِي حِلْمٍ وَ كَيْساً فِي رِفْقٍ وَ قَصْداً فِي غِنًى وَ تَجَمُّلًا فِي فَاقَةٍ وَ صَبْراً فِي شِدَّةٍ وَ خُشُوعاً فِي عِبَادَةٍ وَ رَحْمَةً لِلْمَجْهُودِ وَ إِعْطَاءً فِي حَقٍّ وَ رِفْقاً فِي كَسْبٍ وَ طَلَباً فِي حَلَالٍ وَ تَعَفُّفاً فِي طَمَعٍ وَ طَمَعاً فِي غَيْرِ طَبَعٍ أَيْ دَنَسٍ وَ نَشَاطاً فِي هُدًى وَ اعْتِصَاماً فِي شَهْوَةٍ وَ بِرّاً فِي اسْتِقَامَةٍ لَا يَغُرُّهُ مَا جَهِلَهُ وَ لَا يَدَعُ إِحْصَاءَ مَا عَمِلَهُ يَسْتَبْطِئُ نَفْسَهُ فِي الْعَمَلِ وَ هُوَ مِنْ صَالِحِ عَمَلِهِ عَلَى وَجَلٍ يُصْبِحُ وَ شُغُلُهُ الذِّكْرُ وَ يُمْسِي وَ هَمُّهُ الشُّكْرُ يَبِيتُ حَذِراً مِنْ سِنَةِ الْغَفْلَةِ وَ يُصْبِحُ فَرِحاً لِمَا أَصَابَ مِنَ الْفَضْلِ وَ الرَّحْمَةِ إِنِ اسْتَصْعَبَتْ عَلَيْهِ نَفْسُهُ فِيمَا تَكْرَهُ لَمْ يُعْطِهَا سُؤْلَهَا فِيمَا إِلَيْهِ تَشْرَهُ رَغْبَتُهُ فِيمَا يَبْقَى وَ زَهَادَتُهُ فِيمَا يَفْنَى قَدْ قَرَنَ الْعَمَلَ بِالْعِلْمِ وَ الْعِلْمَ بِالْحِلْمِ يَظَلُّ دَائِماً نَشَاطُهُ بَعِيداً كَسَلُهُ قَرِيباً أَمَلُهُ قَلِيلًا زَلَلُهُ مُتَوَقِّعاً أَجَلَهُ خَاشِعاً قَلْبُهُ ذَاكِراً رَبَّهُ قَانِعَةً نَفْسُهُ عَازِباً جَهْلُهُ مُحْرِزاً دِينَهُ مَيِّتاً

دَاؤُهُ كَاظِماً غَيْظَهُ صَافِياً خُلُقُهُ آمِناً مِنْهُ جَارُهُ سَهْلًا أَمْرُهُ مَعْدُوماً كِبْرُهُ بَيِّناً صَبْرُهُ كَثِيراً ذِكْرُهُ لَا يَعْمَلُ شَيْئاً مِنَ الْخَيْرِ رِئَاءً وَ لَا يَتْرُكُهُ حَيَاءً الْخَيْرُ مِنْهُ مَأْمُولٌ وَ الشَّرُّ مِنْهُ مَأْمُونٌ إِنْ كَانَ بَيْنَ الْغَافِلِينَ كُتِبَ فِي الذَّاكِرِينَ وَ إِنْ كَانَ مَعَ الذَّاكِرِينَ لَمْ يُكْتَبْ مِنَ الْغَافِلِينَ يَعْفُو عَمَّنْ ظَلَمَهُ وَ يُعْطِي مَنْ حَرَمَهُ وَ يَصِلُ مَنْ قَطَعَهُ قَرِيبٌ مَعْرُوفُهُ صَادِقٌ قَوْلُهُ حَسَنٌ فِعْلُهُ مُقْبِلٌ خَيْرُهُ مُدْبِرٌ شَرُّهُ غَائِبٌ مَكْرُهُ فِي الزَّلَازِلِ وَقُورٌ وَ فِي الْمَكَارِهِ صَبُورٌ وَ فِي الرَّخَاءِ شَكُورٌ لَا يَحِيفُ عَلَى مَنْ يُبْغِضُ وَ لَا يَأْثَمُ فِيمَنْ يُحِبُّ وَ لَا يَدَّعِي مَا لَيْسَ لَهُ وَ لَا يَجْحَدُ

مَا عَلَيْهِ يَعْتَرِفُ بِالْحَقِّ قَبْلَ أَنْ يُشْهَدَ بِهِ عَلَيْهِ لَا يُضِيعُ مَا اسْتَحْفَظَهُ وَ لَا يُنَابِزُ بِالْأَلْقَابِ لَا يَبْغِي عَلَى أَحَدٍ وَ لَا يَغْلِبُهُ الْحَسَدُ وَ لَا يُضَارُّ بِالْجَارِ وَ لَا يَشْمَتُ بِالْمُصَابِ مُؤَدٍّ لِلْأَمَانَاتِ عَامِلٌ بِالطَّاعَاتِ سَرِيعٌ إِلَى الْخَيْرَاتِ بَطِيءٌ عَنِ الْمُنْكَرَاتِ يَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَ يَفْعَلُهُ وَ يَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ وَ يَجْتَنِبُهُ لَا يَدْخُلُ فِي الْأُمُورِ بِجَهْلٍ وَ لَا يَخْرُجُ مِنَ الْحَقِّ بِعَجْزٍ إِنْ صَمَتَ لَمْ يُعْيِهِ الصَّمْتُ وَ إِنْ نَطَقَ لَمْ يُعْيِهِ اللَّفْظُ وَ إِنْ ضَحِكَ لَمْ يَعْلُ بِهِ صَوْتُهُ قَانِعٌ بِالَّذِي قُدِّرَ لَهُ لَا يَجْمَحُ بِهِ الْغَيْظُ وَ لَا يَغْلِبُهُ الْهَوَى وَ لَا يَقْهَرُهُ الشُّحُّ يُخَالِطُ النَّاسَ بِعِلْمٍ وَ يُفَارِقُهُمْ بِسِلْمٍ يَتَكَلَّمُ لِيَغْنَمَ وَ يَسْأَلُ لِيَفْهَمَ نَفْسُهُ مِنْهُ فِي عَنَاءٍ وَ النَّاسُ مِنْهُ فِي رَاحَةٍ أَرَاحَ النَّاسَ مِنْ نَفْسِهِ وَ أَتْعَبَهَا لِآخِرَتِهِ إِنْ بُغِيَ عَلَيْهِ صَبَرَ لِيَكُونَ اللَّهُ تَعَالَى هُوَ الْمُنْتَصِرَ لَهُ يَقْتَدِي بِمَنْ سَلَفَ مِنْ أَهْلِ الْخَيْرِ قَبْلَهُ فَهُوَ قُدْوَةٌ لِمَنْ خَلَفَ مِنْ طَالِبِ الْبِرِّ بَعْدَهُ أُولَئِكَ عُمَّالُ اللَّهِ وَ مَطَايَا أَمْرِهِ وَ طَاعَتِهِ وَ سُرُجُ أَرْضِهِ وَ بَرِيَّتِهِ أُولَئِكَ شِيعَتُنَا وَ أَحِبَّتُنَا وَ مِنَّا وَ مَعَنَا أَلَا هَا شَوْقاً إِلَيْهِمْ فَصَاحَ هَمَّامُ بْنُ عُبَادَةَ صَيْحَةً وَقَعَ مَغْشِيّاً عَلَيْهِ فَحَرَّكُوهُ فَإِذَا هُوَ قَدْ فَارَقَ الدُّنْيَا رَحِمَهُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَاسْتَعْبَرَ الرَّبِيعُ بَاكِياً وَ قَالَ لَأَسْرَعَ مَا أَوْدَتْ مَوْعِظَتُكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بِابْنِ أَخِي وَ لَوَدِدْتُ لَوْ أَنِّي بِمَكَانِهِ فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام هَكَذَا تَصْنَعُ الْمَوَاعِظُ الْبَالِغَةُ بِأَهْلِهَا أَمَا وَ اللَّهِ لَقَدْ كُنْتُ أَخَافُهَا عَلَيْهِ فَقَالَ لَهُ قَائِلٌ فَمَا بَالُكَ أَنْتَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ وَيْحَكَ إِنَّ لِكُلٍّ وَاحِدٍ أَجَلًا لَنْ يَعْدُوَهُ وَ سَبَباً لَنْ يُجَاوِزَهُ فَمَهْلًا لَا تَعُدْ لَهَا فَإِنَّمَا نَفَثَهَا عَلَى لِسَانِكَ الشَّيْطَانُ قَالَ فَصَلَّى عَلَيْهِ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ

عليه السلام عَشِيَّةَ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَ شَهِدَ جَنَازَتَهُ وَ نَحْنُ مَعَهُ قَالَ الرَّاوِي عَنْ نَوْفٍ فَصِرْتُ إِلَى الرَّبِيعِ بْنِ خَيْثَمٍ فَذَكَرْتُ لَهُ مَا حَدَّثَنِي نَوْفٌ فَبَكَى الرَّبِيعُ حَتَّى كَادَتْ نَفْسُهُ أَنْ تَفِيضَ وَ قَالَ صَدَقَ أَخِي لَا جَرَمَ أَنَّ مَوْعِظَةَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ كَلَامَهُ ذَلِكَ مِنِّي بِمَرْأًى وَ مَسْمَعٍ وَ مَا ذَكَرْتُ مَا كَانَ مِنْ هَمَّامِ بْنِ عُبَادَةَ يَوْمَئِذٍ وَ أَنَا فِي بُلَهْنِيَةٍ إِلَّا كَدَّرَهَا وَ لَا شِدَّةٍ إِلَّا فَرَّجَهَا.

**[ترجمه]کنز کراجکی: نوف بکّالی گوید: کاری برایم پیش آمد که باید خدمت حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام می رفتم. جندب بن زهیر و ربیع بن خثیم و خواهرزاده ربیع، یعنی همّام بن عباده را که دارای کلاه بلند بودنیز همراه خود برداشته و به قصد دیدار آن حضرت روان شدیم و آن جناب را در حالی که از خانه به قصد نماز بیرون شده بود، دیدیم. حضرت راه افتاد و ما همراهش بودیم. در راه به چند تن فرد تنومند و سرحال که به قصد تفریح و گردش به راه افتاده و با یکدیگر شوخی و بازی می کردند برخورد کردیم. چون حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام به آنها رسید، آنها به سوی آن حضرت شتافتند و سلام کردند. حضرت پاسخ سلامشان را داد و سپس فرمود: «این جمعیّت چه کسانی اند؟»عرض کردند: «مردی چند از شیعیان شما ای امیرالمؤمنین!»فرمود: «خوب است.» سپس ادامه داد: «پس چه شده که نشانه شیعیان ما و زیور دوستانمان را در شما نمی بینم؟» آنها از شرمندگی سکوت کردند.

نوف گوید: جندب و ربیع به آن حضرت رو کردند و پرسیدند: «نشانه شیعه شما چیست؟» حضرت مقداری در پاسخ آنها تأمل کرده و سپس فرمود: «ای دو مرد! از خدا بترسید و نیکی کنید. چون خدا با آنهاست که پرهیزگار باشند و آنها که نیکی کنند.»

همّام که بنده ای کوشا بود عرض کرد: «تو را به آن کس که شما خاندان را گرامی داشت، شما را ویژه خود قرار داد، به شما بخشش کرد و شما را بر دیگران برتری داد، ما را از صفات شیعیان خود با خبر ساز.» حضرت فرمود: «سوگند مده.به زودی همه شما را از نشانه های شیعیان باخبر می سازم.» این جمله را فرمود و دست همّام را گرفت و وارد مسجد شد و پس از آنکه دو رکعت نماز نافله کوتاه بجا آورد، نشست و در حالی که مردم گردش را گرفته بودند رو به ما کرد، خدا را ستایش و ثنا گفت، بر پیامبر صلی الله علیه و آله درود فرستاد و سپس فرمود:

«امّا بعد: خدایی که ثنایش بزرگ و نام هایش پاک است؛ خدایی که آفریده های خود را آفرید، بندگی خود را بر آنها لازم کرد، آنان را به طاعت خود مکلّف ساخت، زندگی آنها را بین آنان تقسیم کرد و آنها را در دنیا، در مکانی که بایست قرار داد. در حالی که خود از آنها بی نیاز است، اطاعت مردم او را نفعی ندهدو نافرمانی آنها زیانش نزند. ولی خداوند چون می دانست کوتاهی آنها را در آنچه که مصلحت آنها و مایه قوام اجتماع و هستی جامعه امروز و فردای آنهاست، از آن جهت آنان را به فرمان خویش در امر و نهی مربوط ساخت و آنها را فرمان داد، اما جوری که به اختیار خود باشند، و تکلیف آسانی بر آنها گمارد، به آنها پاداش زیاد داد و به دادگری و فرزانگی خود، مردمی را که در جلب پسند و دوستی او یکه تاز شدند، از آنهایی که در این مسیر کندی ورزیده و نعمت های خدا را در نافرمانی او صرف کرده اند،ممتاز گرداند. و این همان فرمایش خداوند عزوجل است که فرمود: «أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ سَواءً مَحْياهُمْ وَ مَماتُهُمْ ساءَ ما يَحْكُمُونَ»، {آیا آنان که مرتکب اعمال زشت و تبه کاری شدند، گمان کردند رتبه آنها را مانند کسانی که به خدا ایمان آورده و نیکوکار شدند قرار می دهیم؟ تا در مرگ و زندگانی هم یکسان باشند. (هرگز چنین نیست)

حکم آنها اندیشه بسیار باطل و جاهلانه ای است.} - . جاثیه / ۲۱ -

سپس حضرت دست مبارکش را روی شانه همام گذارد و فرمود: «آگاه باش هر کس بپرسد از صفات شیعیان اهل بیت، آنهایی که خداوند پلیدی را از آنان زدوده و در کتاب خویش آنان را با پیامبر خود تطهیر فرموده، پس آنها (شیعیان) خداشناسان، کارکنان به فرمان خدا، اهل فضیلت ها و نعمت هایند؛ گفتارشان درست، پوشش آنها میانه و معتدل و مشی آنها فروتنی است؛ به فرمان خدای تعالی گردن نهند، در پرستش او زانو زنند و در حالی که دیدگان خود را از محرمات الهی پوشیده و گوششان را وقف دانش دین کرده اند بگذرند؛ نفسشان در پذیرش بلا و مصیبت چنان است که در رفاه و خوشی، چون (خواستشان خواست خداست) و به قضای پروردگار خشنودند، اگر نه این بود که هر کدام اجل معینی دارند و قبل از آن مرگشان فرا نمی رسد، از شوق دیدار خدا و پاداش و ترس از کیفر، به میزان یک چشم به هم زدن هم روحشان در قالب تن نمی ماند.

آفریدگارشان در برابر آنها عظیم است و غیر از خدا، در چشمشان کوچک جلوه می کند؛ حالشان نسبت به بهشت همچون کسی است که آن را در مقابل چشم خود می نگرد و بر پشتی های آن تکیه زده اند، و باورشان نسبت به دوزخ چنان است که گویا درون آن و در حال عذابند؛ دل های آنها غمگین و افسرده است؛ مردم از شرشان ایمن هستند، بدن هایشانزار و نحیف، نیازهایشان سبک و خفیف، نفس هایشان عفیف و کمک و یاری آنها در اسلام عظیم است؛ روزهایی چند را با تحمّل ناملایمات سر کرده، ولی از آن پس استراحتی طولانی دارند و تجارتی پرسود که پروردگار کریم بر ایشان میسّر ساخته است. آنها مردمی زیرکند، دنیا روی آنها انگشت گذاشته، ولی آنان دنیا را نخواسته اند؛دنیا به سراغ آنها رفته، اما از پایش درآورده اند.

آنها شب هنگام در صف (بندگی خدا و نماز) می ایستند، قطعاتی از قرآن را به آرامی و با قرائت نیکو تلاوت کنند، خویشتن را به مثال های قرآن پند دهند و دردشان را بدان درمان سازند. قسمتی از شبشان بدین گونه می گذرد و زمانی هم پیشانی و کف دست و زانوان و پشت پایشان را بر زمین فرش می سازند (یعنی به حال سجده بر خاک بیفتند)، اشکشان سیل آسا بر گونه ها روان می شود و بدینسان از جبّار عظیم تمجید می کنند، برای آزادی از دوزخ، در پیشگاه خدای بزرگ می نالند و از شدت جزع، نعره می کشند؛ شب آنها چنین می گذرد.

و امّا در روز، آنها بردباران دانشمند و خوبان پرهیزگارند. ترس پروردگارشان آنها را چنان ضعیف کرده که همچون تیری لاغر و باریکند و هر کس آنان را بنگرد، پندارد بیمارند، در حالی که هیچ کسالتی ندارند، یا گمان کند دیوانه اند، ولی آنها دیوانه عظمت پروردگار خویشند. سلطنت عظیم خدا و حکومت قوی او دل هایشان را به تپش انداخته و عقلشان از هیبت آن پریده است. چون از این بیهوشی درآیند، با اعمال پاک و کردار پسندیده به سوی خدا مبادرت جویند؛ به کمی از آن اعمال رضایت ندهند و وافرش را زیاد ندانند.بنابراین خویشتن را (به کوتاهی در انجام وظیفه) متّهم سازند و از کردار خویش نگرانند؛ اگر تعریفش کنند ومقامش را بالا برند، از تعریف های مردم می ترسد و می گوید من خودم را بهتر از دیگران می شناسم و خدایم مرا بهتر از خودم می داند؛ بار پروردگارا! به آنچه درباره من می گویند مرا مؤاخذه نکن و مرا از آنچه درباره ام می پندارند، بهتر گردان و آنچه (از کارهای زشت من) که دیگران خبر ندارند ببخش و بیامرز، چون تو دانای پنهان ها و

پوشنده عیب هایی.

اینها را که گفتم داشته باش.و نشان هر کدام این است که در دین خود نیرومند، در نرمی دوراندیش، در یقین ایمان، و بر تحصیل دانش حریص است، و فهمش در فقه، و در بردباری دانش، و در رفاقت و همراهی زیرک، و در بی نیازی مقتصد، و در نداری تحمّل، و در سختی صبر و تحمل، و در عبادت خشوع، و مهرورزی نسبت به دسترنج خود، و بخشش در حق، و نرمش در کسب، و جستن روزی حلال، و عفّت در طمع، و طمع از خدا در غیر کثافت ها، و نشاط در رهنمایی، و خودداری در شهوت، و نیکی در راستی. مجهولاتش او را نفریبد؛ از شماره کردار و حساب اعمالش دست برندارد؛ خویشتن را در اعمالش کندکار شمرد؛ از کارهای خوب خود نگران باشد؛ شب را در اشتغال به ذکر خدا صبح کند و روز را در حالی که همش سپاس خدا باشد شب کند؛ با ترس از خواب غفلتشب را صبح کند و صبح مسرور باشد از فضل و رحمتی که به او رسیده است؛ اگر نفسش سرکشی کند در آنچه که میل ندارد، هوس آن را برنیاورد و خواسته اش را در آنچه بدان حریص است ندهد؛ در آنچه باقی می ماند رغبت کندو در آن چه فانی می شود زهد ورزد؛ عمل را با علم و علم را با حلم قرین سازد؛ نشاطش همیشه بر او سایه افکند و از تنبلی و کسالت دور است؛ آرزویش نزدیک، لغزشش اندک و منتظر مرگ است؛ دلش خاشع و همیشه به یاد خدا و نفسش قانع است؛ نادانی اش پنهان، دینش محرز، دردش مرده، غیظش فرو خورده و خُلقش پاک است؛ همسایه اش از او ایمن، کارش آسان، تکبّرش نابود، صبرش روشن و یاد خدایش زیاد است؛ هیچ کار خیری را برای خودنمایی انجام ندهد و به جهت شرم از مردم آن را رها نسازد.

خوبی را از او آرزو دارند و از بدی ایمن است؛ اگر در جمع غفلت زده ها باشد از ذاکرانش نویسند و اگر در ذاکران باشد، از غافلانش ننویسند؛ هر کس بدو ستم ورزد عفوش کند؛ به هر کس که محرومش سازد ببخشد و به هر کس که از او ببرّد بپیوندد؛ احسانش نزدیک، گفتارش راست و کردارش نیکوست؛ خیرش روآور، شرش پشت کننده و مکرش غایب است؛ در پیش آمدهای لرزش آور با وقار، در ناملایمات صبور و در خوشی ها شکرگزار است؛ به دشمنش ستم نکند و در دوستی اش مرتکب گناه نشود؛ آنچه را که مال او نیست ادعا نکند و هر چه را که به گردن دارد منکر نشود؛ به حق اعتراف کند قبل از اینکه گواه بر او اقامه شود؛ آنچه را که باید حفظ کند ضایع نسازد؛ لقب های زشت به افراد ندهد، به کسی ستم نکند؛ مغلوب حسد نشود؛ به همسایه زیان نزند؛مصیبت دیده را شماتت نکند؛ امانت ها را ادا کند و به طاعات عمل کند؛ در کارهای خیر سرعت و در کارهای زشت کندی کند، امر به معروف کند و خودش عمل کند؛ نهی از منکر کند و خودش پرهیز کند؛ ندانسته دست به کاری نزند؛ از درماندگی از حق بیرون نشود؛ اگر سکوت کند از سکوت خسته نشود و این سکوت مایه کم دانشی او نگردد، زیرا در مدت سکوت، سرگرم تفکّر و تدبّر است؛ اگر سخن گوید، از گفتن درنماند و اگر بخندد، صدایش بلند نشود؛ به آنچه مقدرش باشد قناعت کند؛ خشمش او را چموش نکند و مغلوب خواسته اش نشود؛ حرص بر او چیره نگردد؛ به دانایی با مردم معاشرت کند و با مسالمت از آنها جدا شود؛ سخن گوید تا بهره مند شود و سؤال کند تا بفهمد؛ خویشتن را در رنج اندازد و مردم از او در آسایش باشند؛ مردم را از خود آسوده ساخته، ولی نفسش را به خاطر آخرت در تعب افکنده است؛ اگر به او ستم شود،صبر کند تا خدای متعال انتقام او را بگیرد؛ پیرو خیرمندان پیش از خودو پیشوای نیک خواهان پس از خود باشد؛آنها کارمندان خدا، مرکب های فرمان و طاعت او و چراغ های زمین و مردمند؛ آنهاشیعیان و دوستان ما، از ما و با ما هستند. آه از شوق دیدارشان!»

همام پس از شـنیدن این فرمایش ها، نعره کشـید و بیهوش روی زمین افتاد. هر چه او را تکان دادند، حرکت نکرد و معلوم شد از دنیا رفته است، خدایش رحمت کناد.

ربیع که از این منظره عبرت گرفته بود، گریست و گفت: «ای امیرالمؤمنین!چه زود موعظه شما برادرزاده مرا کشت. من دوست داشـتم جای او بودم و فرمایش های شـما در من چنین اثر داشت.» حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «موعظه های ارزنده در اهل خود چنین کنـد. بدان به خدا من بر او از مرگ بیمناک بودم.» کسـی به آن حضـرت عرض کرد: «یا امیرالمؤمنین!حالا شما چه می کنید؟» (منظورش این بود که با این حسابشـما او را کشـته اید و حالا چه می کنید؟) فرمود: «وای بر تو! هر کس را اجلی است که هرگز از آن نگـذرد و مرگش را علّتی است که تغییر نکند. پس آرام باش و چنین نگو، زیرا آنچه گفتی مطلبی است که شیطان بر زبانت انداخته.»

راوی گویـد: آن روز شب شـد و شب هنگـام حضـرت بر جنـازه همام نماز گزارد و در تشـییع جنازه اش شـرکت فرمود. ما نیز همراهش بودیم.

آن کس که این روایت را از نوف گزارش می کنـد، گویـد: بعد از شـنیدن این حدیث نزد ربیع بن خیثم رفتم و آنچه را نوف گفته بود نقـل کردم. ربیع چنـان گریست که نزدیـک بود جانش به در رود. او گفت: «راست گفته برادرم.» از این رو فرمایش امیرالمـؤمنین علیه السـلام همیشه در برابر چشم و گـوش من است و هر گـاه داسـتان همـام را به یـاد می آورم، اگر در عیش و خوشی باشم، عیشم تیره شود و اگر در سختی باشم، برای من گشایشی است.

**[ترجمه]

بیان

قد مر هذا الخبر بروایات عدیده فی باب صفات المؤمن (۱) و شرحناها هناک و نوضح هاهنا ما یختص بهذه الروایه نوف بفتح النون و سکون الواو و قال الجوهری نوف البکالی کان حاجب علی رضوان الله علیه قال تغلب هو منسوب إلی بکاله قبیله انتهی و قیـل هو بالکسـر منسوب إلی بکـاله قریه بـالیمن و سـیأتی الکلاـم فیه إن شـاء الله تعـالی فاسـتتبعت أی جعلتهمـا تابعین لی فی المضی إلیه و فی النسخ هنا الربیع بن خثیم بتقدیم المثناه علی المثلثه و فی کتب اللغه و الرجال بالعکس مصغرا و هو أحد الزهاد الثمـانیه و رأیت بعض الطعون فیه و هو المـدفون بالمشـهد المقـدس الرضوی صـلوات الله علی مشـرفه و قـال الجوهری الـبرنس قلنسوه طویله و کان النساک یلبسونها فی صدر الإسـلام أی کان من الزهاد و العباد المشـهورین بذلک و فی المصـباح أفضـیت إلی الشی ء وصلت إلیه.

مبـدنین بضم المیم و تشدیـد الـدال المفتوحه أی سـمانا ملحمین کمـا هو هیئه المـترفین بـالنعم فی القـاموس البـادن و البـدین و المبدن کمعظم الجسیم و فی أساس اللغه بدنت لما بدنت أی سمنت لما أسننت یقال بدن الرجال و بدن بدنا و بدانه فهو بدین و بـادن و بـادننی فلاـن و بـدنته أی کنت أبـدن و رجل مبـدان مبطان سـمین ضـخم و فی القاموس أفاضوا فی الحـدیث انـدفعوا و حـدیث مفـاض فیه و قـال الأحـدوثه ما یتحـدث به و قال فکههم بملـح الکلام تفکیها أطرفهم بها و هو فکه و فاکه طیب النفس

ضحوك أو يحدث صحبه فيضحكهم و فاكهه مازحه و تفكه تندم و به تمتع و قال لها لهوا لعب كالتهى و ألهاه ذلك و لهى عنه غفل

۱- ۱. راجع ج ۶۷ ص ۳۱۵ و ۳۴۱ و ۳۶۵ و مثله فى كتاب الروضه ج ۷۸ ص ۲۸.

و ترک ذکره کلها کدعا لهیا و لهیانا.

فسبح أی صلی السبحه و هی النافله و کأنها صلاه التحیه فی النهایه قد یطلق التسبیح علی صلاه التطوع و النافله و یقال أیضا للذکر و لصلاه النافله سبحه یقال قضیت سبحتی و إنما خصت النافله بالسبحه و إن شارکتها الفریضه فی معنی التسبیح لأن التسبیحات فی الفرائض نوافل فقیل لصلاه النافله لأنها نافله کالتسبیحات و الأذکار فی أنها غیر واجبه أوجزهما أی کما و أکملهما أی کیفیه من رعایه حضور القلب و الخشوع و غیر ذلک جل ثناؤه عن أن یأتی به کما هو أهله أحد و تقدست أسماؤه عن أن تدل علی نقص أو عن أن یبلغ إلی کنهها أحد دهماؤهم أی أکثرهم أو جماعتهم مع کثرتهم فی القاموس الدهماء العدد الکثیر فأماز علی بناء الإفعال أی میز و فرق فی القاموس مازه یمیزه میزا عزله و فرزه کأمازه و میزه فامتاز و انماز و تمیز و الشی ء فضل بعضه علی بعض و الإیجاف الإسراع و إیجاف الخیل و البعیر رکضهما و الوجیف نوع من عدو الإبل و استعیر هنا للإسراع فی الطاعات و الاستظهار الاستعانه و کأن المراد هنا من یستعین علی تحصیل نعمه الله و رزقه المقدر له بمعصیه الله کالخیانه و یحتمل أن یکون علی القلب أی یستعین بنعمه الله علی معصیته أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئاتِ قال البیضاوی أم منقطعه و معنی الهمزه إنکار الحسبان و الاجتراح الاکتساب أَنْ نَجْعَلَهُمْ أن نصیرهم كَالَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ مثلهم و هو ثانی مفعولی یجعل و قوله سَواءً مَحْياهُمْ وَ مَماتُهُمْ بدل منه إن کان الضمیر للموصول الأول لأن المماثله فیه إذ المعنی إنکار أن یکون حیاتهم و مماتهم سیان فی البهجه و الکرامه کما هو للمؤمنین و یدل علیه قراءه حمزه و الکسائی و حفص سواء بالنصب علی البدل أو الحال من الضمیر فی الکاف أو المفعولیه و الکاف حال و إن کان للثانی فحال منه أو استئناف یبین المقتضی للإنکار و إن کان لهما فبدل أو حال من الثانی و ضمیر الأول و المعنی إنکار أن یستووا بعد الممات فی الکرامه أو ترک المؤاخذه کما استووا فی الرزق و الصحه فی الحیاه أو استئناف مقرر لتساوی محیا کل صنف و مماته فی

الهـدى و الضـلال و قرئ مماتهم بالنصب على أن محياهم و مماتهم ظرفان كمقـدم الحاج ساءَ ما يَحْكُمُونَ ساء حكمهم هـذا و بئس شيئا حكموا به.

و فى القاموس الفضـيله الدرجه الرفيعه فى الفضل و الاسم الفاضله و الفواضل الأيادى الجسيمه أو الجميله و قال بخع نفسه كمنع قتلها غمـا و بالحق بخوعا أقر به و خضع له كبخع بالكسر بخاعه و بخوعا فمضوا أى فى الطاعه أو إلى الآخره خوف باريهم أى خالقهم و كونه من البرى بعيـد هـذا أى خـذ هـذا و هو فصل فى الكلام شائع فى طمع كان فى بمعنى عن و إن لم يكن مذكورا فى الكتب المشـهوره أو بمعنى مع فـالمراد الطمع من الله أى دنس كـأنه كلاـم الكراجكى و يحتمـل غيره من الرواه و فى النهايه الطبع بالتحريك الدنس و أصله من الدنس و الوسخ يغشيان السيف ثم استعمل فيما يشبه ذلك من الأوزار و الآثام و غيرهما من المقابـح و منه الحـديث أعوذ بالله من طمع يهدى إلى طبع أى يؤدى إلى شـين و عيب و منه حديث ابن عبد العزيز لا يتزوج من العرب فى المـوالى إلاـ الطمع الطبع لاـ يغره مـا جهله أى من عيـوبه و الأـظهر ثنـاء من جهله كمـا مر و الاعتصـام الامتنـاع و فى القاموس شره كفرح غلب حرصه فهو شره عازبا أى غائبا محرزا بكسر الراء أو بفتحها دينه بالنصب أو الرفع لم يعيه الصمت أى

لا يصـير صـمته سـببا لقله علمه و إعيائه عن بيان الحق بل صمته تدبر و تفكر أو ليس صمته بسبب الإعياء و العجز عن الكلام بل لمفاسد الكلام و هو بعيد لفظا به أى بالضحك أو الباء للتعديه بعلم أى مع علمه بمن صاحبه و أنه أهل لذلك أو لتحصيل العلم ليوافق ما مر و إن كان بعيدا بسلم أى مع مسالمه و مصالحه لا لعداوه و منازعه و المطايا جمع المطيه و هى الدابه تمطو أى تسرع فى مسيرها أى يحملون أوامر الله و طاعاته إلى الخلق و يعلمونهم و يروون لهم أو يتحملونها و يعملون بها مسرعين فى ذلك ألا ها ألا حرف تنبيه و ها إما اسم فعل بمعنى خذ أو حكايه عن تنفس طويل تحسرا على عدم لقائهم و شوقا على الأول مصدر فعل محـذوف أى اشـتاق شوقـا و على الثـانى يحتمـل ذلـك و أن يكون عله لما يـدل عليه ها من التحسـر و التحزن و فى كلامه عليه السلام

فی مواضع أخری آه آه شوقا إلی رؤیتهم و فی القاموس أودی هلک و به الموت ذهب و قال البلهنیه بضم الباء الرخاء و سعه العیش.

**[ترجمه]این حدیث به بیا ن های گوناگون در باب صفات مؤمن گذشت و بعداز نقل روایت شرح دادیم و فعلا آنچه را که فقط در این روایت است، توضیح می دهیم. «نوف» به فتح نون و سکون واو است و جوهری گوید «نوف بکّالی» دربان حضرت علی علیه السلام بوده.«تغلب» گوید: نوف از قبیله بکّاله است، پایان.

همچنین گفته اند که بکالی به کسر باء، منسوب است به بکاله که قریه ای است در یمن و در بحث های بعد از آن سخن به میان خواهد آمد. «فاستتبعت» یعنی در رفتن به سوی آن حضرت، آنها را به دنبال خود قرار دادم و در نسخه های این روایت ربیع بن خیثم است که یاء بر ثاء مقدم شده است، ولی در کتاب های لغت و رجال به عکس است، یعنی ثاء و بر یاء مقدم شده که در این صورت مصغّر خواهد بود. و آن ربیع، یکی از زهّاد هشتگانه است و بعضی طعن ها هم نسبت به او دیده ام. او در مشهد مقدس رضوی علیه السلام مدفون است. جوهری گوید «برنس» کلاه دراز است و افراد تارک دنیا در صدر اسلام از این کلاه ها بر سر می گذاشتند.بنابراین آنچه راوی درباره همام می گوید که از اصحاب برانس بوده، یعنی از زهّاد و عبّاد معروف بوده است.

در مصباح گوید: «افضیت الی الشی ء» یعنی به آنچیز رسیدم. «مبدّنین» به ضمّ میم و تشدید دال مفتوحه یعنی چاق های گوشت دار به قیافه پولدارها و مردمان خوشگذران. در قاموس گوید «بادن» و «بدین» و «مبدّن» بر وزن معظّم، جسیم را گویند. و در «اساس اللّغه» گوید که«لمّا بدّنت» یعنی چاق شدم وقتی پا به سنّ گذاشتم. سایر اشتقاقات آن نیز به همین معنی است و «رجل مبدان»، یعنی مرد بزرگ چاق و درشت. و در قاموس است که«افاضوا فی الحدیث» یعنی بی پروا وارد سخن شدند و «حدیث مفاض فیه» یعنی گفتار بی پروا. و گوید«احدوثه» یعنی آنچه گفته می شود. و گوید «فکّههم بملح الکلام تفکیها» یعنی حرف های تازه و نمکین برای آنها نقل کرد. «فکه» و «فاکه» یعنی آدم خوش باطن، خوشرو، خنده رو یا کسی که یارانش را می خنداند. و «فاکهه» یعنی با او مزاح کرد،«تفکّه» یعنی افسوس خورد، و تفکّه به یعنی بهره برداری کرد. و گوید «لها لهوا» مثل «التهی»یعنی بازی کرد. و «الهاه ذلک و لهی عنه» یعنی از او غافل ماند و او را رها کرد. و «لهی» بر وزن دعی و مصدر آن لهی و «لهیان» است.

«فسبّح»: یعنی نماز نافله گزارد و گویا آن نماز نافله نماز تحیت و احترام مسجد بوده است. در نهایه گوید گاهی به نماز مستحبی و نافله تسبیح گویند و نیز به ذکر و نماز نافله «سبحه گویند.» گفته می شود «قضیت سبحتی» یعنی نماز نافله ام، البتّه اگر چه نماز مستحبی و نماز واجب هر دو در معنی تسبیح شریکند، ولی تنها نماز مستحبی را تسبیح گفته اند. از آن جهت که تسبیحات در نمازهای واجب مستحب است.بنابراین به نماز نافله، تسبیح گویند، چون نماز نافله مثل تسبیحات و اذکار است در مستحب بودن .

«اوجزهما»: یعنی از نظر مقدار و «اکملهما» یعنی از نظر کیفیّت و رعایت حضور قلب و خشوع. «جلّ ثناؤه» یعنی ثنای خداوند بزرگ تر از آن است که کسی بتواند آنچنان که او شایستگی دارد او را ثنا گوید.

«و تقدّست اسماؤه»: یعنی نام های خداوند پاک است از اینکه دلالت بر نقص کند یا از اینکه کسی بتواند به کنه آنها برسد.

«دهمائهم»: یعنی بیشتر آنها یا جمعیت آنان با زیادیشان. در قاموس گوید«دهماء» عدد کثیر است و «فاماز» از باب افعال، یعنی جدا کرد و تفرقه انداخت. در قاموس گوید«مازه» مثل «امازه» و «میّزه» یعنی او را عزل کرد و جدا ساخت. و «تمیّز الشی ء» یعنی بعضی از افراد آن چیز را بر بعضی دیگر برتری داد. و «ایجاف» یعنی تسریع کردن و «ایجاف الخیل و البعیر» دویدن اسب و شتر است.«وجیف» نوعی از دویدن شتر را گویند و در این روایت استعاره آورده شده برای سرعت گرفتن در اطاعت ها و استظهار کمک خواستن است، و گویا مراد روایت از مستظهر، کسی است که از معصیت و نافرمانی خداوند برای تحصیل روزی مقدّرش کمک می جوید، مثل اینکه خیانت بورزد. و احتمال دارد در ترجمه عبارت قلب باشد، یعنی از نعمت های خدا برای معصیت کمک می خواهد.

«أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئاتِ»: بیضاوی گوید«ام» منقطعه است و معنی همزه انکار گمان کردن است. و «اجتراح» به معنی اکتساب است.«أَنْ نَجْعَلَهُمْ» اینکه بگردانیم آنها را «كَالَّذِينَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصَّالِحاتِ» مثل آنها و آن مفعول دوم «یجعل» است. و فرمایش خداوند که فرمود «سَواءً مَحْياهُمْ وَ مَماتُهُمْ» بدل است از آن، اگر ضمیر به موصول اول برگردد، زیرا مماثله در آن است، زیرا معنی این جمله، انکار کردن مساوی بودن زندگی و مرگ آنهاست در طراوت و بزرگواری،چنانچه برای مؤمنین این چنین است. و دلیل بر این مطلب آن است که حمزه و کسایی و حفص، «سَواءً» را به نصب خوانده اند، بنا بر بدلیت یا حال از ضمیر در کاف، یا بنا بر مفعولیت است و کاف حال است، و اگر ضمیر به موصول دوّم برگردد، پس حال است از آن یا استیناف است که مقتضی انکار را بیان می کند، و اگر ضمیر به هر دو موصول برگردد، پس «سَواءً» بدل است یا حال است از دوّمی و ضمیر اوّل.بنابراین معنی این جمله، انکار مساوی بودن بعد از مرگ در بزرگواری یا ترک مؤاخذه است، همچنان که در حال زندگی در روزی و سلامتی مساوی هستند. یا استیناف است که تساوی زنده بودن و مرده بودن هر صنفی را در هدایت و گمراهی بیان می سازد، و «مماتهم» به نصب قرائت شده، بنا بر اینکه «محیاهم» و مماتهم دو ظرف باشند مثل مقدم الحاج یعنی محل پیاده شدن حاجی ها (که مقدم ظرف است)و «ساءَ ما يَحْكُمُونَ» یعنی این حکم آنان بد است و به بد چیزی حکم کرده اند.

و در قاموس گوید که«فضیله» درجه بالای فضل است،«فاضله» اسم است و «فواضل نعمت های بزرگ و نیکو را گویند. و گوید «بخع نفسه» بر وزن منع، یعنی خودش را از غم و اندوه کشت.

«بخع بالحق»: یعنی به حق اعتراف کرد و در برابر حق خضوع کرد، همچون بخع به کسر خاء و مصدر آن «بخاعه» و «بخوع» است.

«فمضوا»: یعنی گذشتند در طاعت یا به سوی آخرت.

«خوف باریهم»: یعنی از ترس آفریدگارشان.بنابراین «باری» از «برء» است و بعید است از «بری» باشد. «هذا» یعنی این مطالب را داشته باش و این کلمه را برای فاصله بین دو کلام می آورند و زیاد هم استعمال می شود. «فی طمع» گویا کلمه «فی» به معنی «عن» است، اگر چه در کتب مشهور نگفته اند که فی به معنی عن می آید، یا به معنی «مع» است بنابراین مقصود طمع از

خداست. گویا کلمه «ای دنس» از کراجکی باشد و احتمال دارد از راوی دیگری غیر از او باشد. در نهایه گوید «طبع» به تحریک باء، به معنی «دنس» یعنی چرک است، و اصل آن چرک و کثافتی است که روی شمشیر را بگیرد، سپس در مورد هر چه که به چرک و زنگار روی شمشیر شباهت پیدا کند، از قبیل وزر و گناه و غیر اینها از زشتی ها به کار رفته است. و به همین معنی است این حدیث. پناه می برم به خدا از طمعی که هدایت کند به سوی طبع، یعنی به ننگ و عار بکشاند .

«لاـ یغرّه ما جهله»: یعنی آنچه از عیب هایش که نمی داند، ولی بهتر آن است که کلمه «ثناء» در تقدیر باشد، چنانچه در روایات قبلی گذشت، یعنی ستایشِ کسی که او را نمی شناسد، مغرورش نسازد. و «اعتصام» به معنی امتناع و خودداری است. و در قاموس گوید«شره» بر وزن فرح، یعنی حرصش غالب شد و اسم فاعل آن «شره» است. «عازبا» یعنی «غائبا»، «محرزا» به کسر راء یا به فتح آن، «دینه» به نصب یا رفع.

«لم یعیه الصّیمت»: یعنی سکوتش مایه کم دانشی و عاجز بودن از بیان حق نشود، بلکه سکوت و خاموشی او تفکّر و تدبّر است، یا خاموشی او به خاطر خستگی و عاجز بودن از سخن نیست، بلکه از سخنان فاسد خاموش است، و این توجیه از نظر لفظی بعید است. «به» یعنی به خنده یا اینکه باء برای تعدیه است. «بعلم» یعنی با دانایی به کسی که با او رفاقت کند، و اینکه او اهلیت دارد، یا برای تحصیل علم تا مناسب باشد. با آنچه که گذشت، اگرچه از سیاق عبارت بعید است.

«بسلم»: یعنی با مسالمت و سازش، نه برای دشمنی و نزاع.

«المطایا»: جمع «مطیّه» است و آن چهارپایی است که به سرعت حرکت می کند، یعنی آنها امر و طاعات خدا را برای مردم حمل می کنند، به آنها تعلیم می دهند و برایشان نقل می کنند، یا اینکه دستورهای خدا را برمی دارند و به سرعت به آنها عمل می کنند.

«الاها»،«الا» حرف تنبیه است و «ها» یا اسم فعل است به معنی «خذ» (بگیر) یا حکایت می کند از تنفس طولانی برای حسرت خوردن از ندیدن آنها. و «شوقا» بنا بر توجیه اوّل، کلمه «ها» مصدر است برای فعل محذوف، یعنی اشتقاق شوقا، و بنا بر توجیه دوّم احتمال دارد همچنین مصدر باشد برای فعل محذوف و نیز احتمال دارد علت باشد برای حسرت و حزنی که کلمه «ها» بر آن دلالت می کند. و در جاهای دیگر حضرت فرموده اند: «آه آه شوقا الی رؤیتهم.»و در قاموس گوید: «اودی» یعنی نابود شد و «اودی به الموت»، یعنی مرگ او را برد. و گوید «البلهنیه» به ضمّ باء، به معنی رفاه و زندگی وسیع است .

**[ترجمه]

باب ۲۰ النهی عن التعجیل علی الشیعه و تمحیص ذنوبهم

روایات

«۱»

ب، [قرب الإسناد] عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ الْبَزَنْطِیِّ عَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ كَانَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ: لَا تَعْجَلُوا عَلَی

شِیعَتِنَا إِنْ تَزِلَّ لَهُمْ قَدَمٌ تَثْبُتْ لَهُمْ أُخْرَی (۱).

**[ترجمه]قرب الاسناد: ابن ابی الخطاب از بزنطی روایت کند که حضرت رضا علیه السلام فرمود: حضرت باقر علیه السلام می فرمود: «درباره شیعیان ما شتاب مکنید؛ اگر یک پای آنها بلغزد، پای دیگرشان ثابت است.» - . قرب الاسناد: ۱۷۱ -

**[ترجمه]

«۲»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ عَمْرٍو الْبَصْرِیِّ عَنْ صَالِحِ بْنِ شُعَیْبٍ عَنْ زَیْدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبَغْدَادِیِّ عَنْ عَلِیِّ بْنِ أَحْمَدَ الْعَسْکَرِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دَاوُدَ بْنِ قَبِیصَهَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ مُوسَی الْقُرَشِیِّ عَنْ أَبِی الْحَسَنِ الرِّضَا علیه السلام قَالَ: رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ شِیعَتِنَا فَقُلْتُ یَا سَیِّدِی کَیْفَ ذَاکَ قَالَ لِأَنَّهُمْ أُخِذَ عَلَیْهِمُ الْعَهْدُ بِالتَّقِیَّهِ فِی دَوْلَهِ الْبَاطِلِ یَأْمَنُ النَّاسُ وَ یَخَافُونَ وَ یُکَفَّرُونَ فِینَا وَ لَا نُکَفَّرُ فِیهِمْ وَ یُقْتَلُونَ بِنَا وَ لَا نُقْتَلُ بِهِمْ مَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ شِیعَتِنَا ارْتَکَبَ ذَنْباً أَوْ خَطْباً إِلَّا نَالَهُ فِی ذَلِکَ غَمٌّ مَحَّصَ عَنْهُ ذُنُوبَهُ وَ لَوْ أَنَّهُ أَتَی بِذُنُوبٍ بِعَدَدِ الْقَطْرِ وَ الْمَطَرِ وَ بِعَدَدِ الْحَصَی وَ الرَّمْلِ وَ بِعَدَدِ الشَّوْکِ وَ الشَّجَرِ فَإِنْ لَمْ یَنَلْهُ فِی نَفْسِهِ فَفِی أَهْلِهِ وَ مَالِهِ فَإِنْ لَمْ یَنَلْهُ فِی أَمْرِ دُنْیَاهُ مَا یَغْتَمُّ بِهِ تَخَایَلَ لَهُ فِی مَنَامِهِ مَا یَغْتَمُّ بِهِ فَیَکُونُ ذَلِکَ تَمْحِیصاً لِذُنُوبِهِ (۲).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: علی بن موسی القرشی گزارش کند که حضرت رضا علیه السلام فرمود: «از شیعیان ما قلم برداشته شده.» عرض کردم: «ای آقای من، چطور؟» فرمود: «زیرا از آنها پیمان تقیه در زمان حکومت های باطل گرفته شده. مردم در امن و راحتند، ولی آنها می ترسند، به خاطر ما تکفیر می شوند و ما به خاطر آنها تکفیر نشویم، و به خاطر ما کشته می شوند و ما به خاطر آنهاکشته نشویم. نیست کسی از شیعیان ما که مرتکب گناه یا خطایی شود، مگر اینکه به خاطر آن گناه، اندوهی به او می رسد تا گناهش پاک شود، اگر چه گناهش به قدر قطره های باران و شن ها و سنگریزه ها و خارها و درختان باشد. و اگر به خودش آسیبی نرسد، در خاندان و مالش آسیب رسد، و اگر در امر دنیایش به او غمی نرسد، خواب وحشتناک می بیند تا غمگین و افسرده شود و بدین وسیله گناهانش پاک و زدوده شود.» - . عیون اخبار الرضا۲ : ۲۳۷ -

**[ترجمه]

«۳»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْمُفِیدِ عَنِ الْجِعَابِیِّ عَنِ ابْنِ عُقْدَهَ عَنْ أَبِی حَاتِمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُرَاتِ عَنْ حَنَانِ بْنِ سَدِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: مَا ثَبَّتَ اللَّهُ حُبَّ عَلِیٍّ علیه السلام فِی قَلْبِ أَحَدٍ فَزَلَّتْ لَهُ قَدَمٌ إِلَّا ثَبَتَتْ لَهُ قَدَمٌ أُخْرَی (۳).

ص: ۱۹۹

۱- ۱. قرب الإسناد ص ۱۷۱.

۲- ۲. عیون أخبار الرضا«ع» ج ۲ ص ۲۳۷.

٣- ٣. أمالی الطوسیّ ج ١ ص ١٣٢.

**[ترجمه]امالی طوسی: حنان بن سدیر روایت کند که حضرت باقر علیه السلام فرمود: «خداوند دوستی علی علیه السلام را در دل کسی تثبیت نفرموده که یک قدم بلغزد، مگر اینکه در قدم دیگر ثابت باشد.» - . امالی طوسی ۱ : ۱۳۲ -

**[ترجمه]

«۴»

ل، [الخصال] الْأَرْبَعُمِائَةِ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: اطْلُبْ لِأَخِيكَ عُذْراً فَإِنْ لَمْ تَجِدْ لَهُ عُذْراً فَالْتَمِسْ لَهُ عُذْراً(۱).

**[ترجمه]خصال: حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «برای برادرت (اگر کار خلافی کرد) عذری بجو و اگر نیافتی، عذری برایش بساز.» - . خصال ۲ : ۱۶۱ -

**[ترجمه]

«۵»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ زَيْدٍ الشَّحَّامِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: إِنَّ وَلِيَّ عَلِيٍّ علیه السلام إِنْ تَزِلَّ بِهِ قَدَمٌ تَثْبُتْ أُخْرَى (۲).

**[ترجمه]محاسن برقی: ابن محبوب از زید شحام روایت کند که از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: «همانا وابسته به علی علیه السلام اگر در یک قدم بلغزد، در قدم دیگر ثابت است.» - . محاسن برقی: ۱۵۸ -

**[ترجمه]

«۶»

محص، [التمحيص] عَنْ عُمَرَ صَاحِبِ السَّابِرِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنِّي لَأَرَى مِنْ أَصْحَابِنَا مَنْ يَرْتَكِبُ الذُّنُوبَ الْمُوبِقَةَ فَقَالَ يَا عُمَرُ لَا تُشَنِّعْ عَلَى أَوْلِيَاءِ اللَّهِ إِنَّ وَلِيَّنَا لَيَرْتَكِبُ ذُنُوباً يَسْتَحِقُّ بِهَا مِنَ اللَّهِ الْعَذَابَ فَيَبْتَلِيهِ اللَّهُ فِي بَدَنِهِ بِالسُّقْمِ حَتَّى تُمَحَّصَ عَنْهُ الذُّنُوبُ فَإِنْ عَافَاهُ فِي بَدَنِهِ ابْتَلَاهُ فِي مَالِهِ فَإِنْ عَافَاهُ فِي مَالِهِ ابْتَلَاهُ فِي وَلَدِهِ فَإِنْ عَافَاهُ مِنْ بَوَائِقِ الدَّهْرِ شَدَّدَ عَلَيْهِ خُرُوجَ نَفْسِهِ حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ حِينَ يَلْقَاهُ وَ هُوَ عَنْهُ رَاضٍ قَدْ أَوْجَبَ لَهُ الْجَنَّةَ.

رِيَاضُ الْجِنَانِ بِإِسْنَادِهِ عَنْ عُمَرَ السَّابِرِيِّ: مِثْلَهُ إِلَى قَوْلِهِ ابْتَلَاهُ فِي وَلَدِهِ فَإِنْ عَافَاهُ فِي وَلَدِهِ ابْتَلَاهُ اللَّهُ فِي أَهْلِهِ فَإِنْ عَافَاهُ فِي أَهْلِهِ ابْتَلَاهُ بِجَارِ سَوْءٍ يُؤْذِيهِ فَإِنْ عَافَاهُ مِنْ بَوَائِقِ الدَّهْرِ إِلَى آخِرِ الْخَبَرِ.

**[ترجمه]تمحیص: عمر صاحب السابری گوید: به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: «من بعضی از یاران هم مسلک خودمان را می بینم که گناهان هلاکت بار مرتکب می شوند.» فرمود: «ای عمر! از اولیای خدا عیب مگیر. همانا دوست ما

(گـاهی) گناهـانی انجـام می دهـد که مسـتحق عـذاب خـدایی می شود، ولی خداونـد او را به کسالت بـدنی مبتلا می سازد تا گناهانش زدوده شود. و اگر تنـدرست مانـد، او را به گرفتاری مالی مبتلا سازد و اگر مالش نیز محفوظ مانـد، او را به مصـیبتی در مورد فرزندانش مبتلا کندو اگر از تمام مشـکلات روزگار در امان ماند، جان دادنش را سخت کند تا وقتی خدا را ملاقات می کند، خداوند از او خشنود و بهشت را بر او واجب فرموده باشد.» – . تمحیص : ح ۳۸ –

در ریـاض الجنـان عمر سـابری نیز مثـل این روایت را نقـل کرده، تـا آنجا که فرمود او را به مصـیبتی در مورد فرزنـدانش مبتلا سازد. در این روایت بعـد از آن جمله می فرمایـد: «و اگر فرزنـدانش سالم ماندنـد، در خانواده اش گرفتارش کند و اگر از این مصـیبت صرف نظر فرمود، او را به همسایه بد مبتلا کند تا اذیّتش کند و اگر از تمام مشکلات روزگار محفوظش داشت...» از اینجا به بعد دنباله روایت قبلی را ذکر می کند .

**[ترجمه]

باب ۲۱ دخول الشیعه مجالس المخالفین و بلاد الشرک

روایات

«۱»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْمُفِیدِ عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْمُغِیرَهِ عَنْ حَیْدَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ نُعَیْمٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ النَّهْدِیِّ عَنْ مُعَاوِیَهَ بْنِ حُکَیْمٍ عَنِ التَّفْلِیسِیِّ عَنْ حَمَّادٍ السَّمَنْدَرِیِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِنِّی أَدْخُلُ بِلَادَ الشِّرْکِ وَ إِنَّ مَنْ عِنْدَنَا یَقُولُونَ إِنْ مِتَّ ثَمَّ حُشِرْتَ مَعَهُمْ

ص: ۲۰۰

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۱۶۱.

۲- ۲. المحاسن ص ۱۵۸.

قَالَ فَقَالَ لِی یَا حَمَّادُ إِذَا کُنْتَ ثَمَّ تَـذْکُرُ أَمْرَنَا وَ تَدْعُو إِلَیْهِ قَالَ قُلْتُ نَعَمْ قَال فَإِذَا کُنْتَ فِی هَذِهِ الْمُدُنِ مُدُنِ الْإِسْلَامِ تُذَاکِرُ أَمْرَنَا وَ تَدْعُو إِلَیْهِ قَالَ فَقُلْتُ لَا قَالَ فَقَالَ لِی إِنَّکَ إِنْ تَمُتْ ثَمَّ حُشِرْتَ أُمَّهً وَحْدَکَ وَ سَعَی نُورُکَ بَیْنَ یَدَیْکَ (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی حمّاد سمندری روایت کند که به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: «من به بلاد شرک و شهرهای بت پرستان می روم و بعضی از کسانی که نزد ما هستند،می گویند اگر در آنجا بمیری، با آنها محشور می شوی.» حضرت فرمود: «در آن محیط ها به یاد امر ما (تشیع) هستی و مردم را به سوی آن می خوانی؟»عرض کردم آری. فرمود: «اگر در شهرهای اسلامی باشی، باز به یاد امر ما هستی و مردم را به سوی آن دعوت می کنی؟»عرض کردم نه. فرمود: «بنابراین اگر در آن شهرهای بت پرستی بمیری، به صورت امّت واحده محشور می شوی و نورت در جلو تو می شتابد.» - . امالی طوسی ۱ : ۴۴ -

**[ترجمه]

«۲»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْمُفِیدِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِیدِ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبِی فَاخِتَهَ قَالَ: کُنْتُ أَنَا وَ أَبُو سَلَمَهَ السَّرَّاجُ وَ یُونُسُ بْنُ یَعْقُوبَ وَ الْفُضَیْلُ بْنُ یَسَارٍ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ علیهما السلام فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاکَ إِنِّی أَحْضُرُ مَجَالِسَ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ فَأَذْکُرُکُمْ فِی نَفْسِی فَأَیَّ شَیْ ءٍ أَقُولُ فَقَالَ یَا حُسَیْنُ إِذَا حَضَرْتَ مَجَالِسَ هَؤُلَاءِ فَقُلِ اللَّهُمَّ أَرِنَا الرَّخَاءَ وَ السُّرُورَ فَإِنَّکَ تَأْتِی عَلَی مَا تُرِیدُ(۲).

**[ترجمه]من عرض کردم: «فدایت شوم! من در مجالس و محافل این قوم (مخالفین) حاضر می شوم و شما را در دل خود یاد می کنم. پس چه چیز بگویم؟» فرمود: «ای حسین! هر وقت به مجالس آنها رفتی، بگو بار خدایا! خوشی و شادی را به ما بنما؛ چون تو بیاوری هر چه را که بخواهی» - . امالی طوسی ۱ : ۵۳. - . (و یا «چون تو نابود می سازی هر چه را که بخواهی.»)

**[ترجمه]

بیان

فإنک تأتی علی ما ترید(۳)

أی یریک الله الرخاء و السرور فی دینک أو یعطیک الله ثواب ما ترید الفوز به من ظهور دین الحق.

**[ترجمه]«فانک تأتی علی ما ترید»یعنی خدا شادی و سرور در دینت را به تو نشان می دهد یا ثواب آنچه را که تو می خواهی که پیروزی ظهور دین حق باشد، به تو عنایت می کند .

**[ترجمه]

باب ۲۲ فی أن الله تعالی إنما یعطی الــدین الحق و الإیمان و التشــیع من أحبه و أن التواخی لا یقع علی الدین و فی ترک دعاء الناس إلی الدین

روایات

«۱»

کـا، [الکـافی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنِ ابْنِ عِیسَـی عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ بُکَیْرٍ عَنْ حَمْزَهَ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ عُمَرَ بْنِ حَنْظَلَهَ قَـالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَا أَبَا الصَّخْرِ

ص: ۲۰۱

۱- ۱. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۴۴.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۵۳ فی حدیث.

۳- ۳. الخطاب مع اللّه عزّ و جلّ و هو الفعال لما یرید.

إِنَّ اللَّهَ يُعْطِي الدُّنْيَا مَنْ يُحِبُّ وَ يُبْغِضُ (۱)

وَ لَا يُعْطِي هَذَا الْأَمْرَ إِلَّا صَفْوَتَهُ مِنْ خَلْقِهِ أَنْتُمْ وَ اللَّهِ عَلَى دِينِي وَ دِينِ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَ إِسْمَاعِيلَ لَا أَعْنِي عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ وَ لَا مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ وَ إِنْ كَانَ هَؤُلَاءِ عَلَى دِينِ هَؤُلَاءِ(۲).

**[ترجمه]كافى: عمر بن حنظله روايت كند كه حضرت صادق عليه السلام به من فرمود: «اى ابوالصّخر! خداوند دنيا را به دوست و دشمنش مى دهد، ولى اين امر (تشيّع) را نمى دهد مگر به افراد زبده از مخلوقاتش. شما به خدا بر دين من و دين پدران من ابراهيم و اسماعيل هستيد. مقصودم على بن الحسين عليه السلام و محمد بن على عليه السلام نيستند، گرچه اينان هم هم دين آنانند.» - . كافى ۲ : ۲۱۵ -

**[ترجمه]

تبيان

من يحب و من يبغض أى من يحبه الله و من يبغضه الله أو من يحب الله و من يبغض الله و الأول أظهر و لا يعطى هذا الأمر أى الاعتقاد بالولايه و اختيار دين الإماميه إلا صفوته من خلقه أى من اصطفاه و اختاره و فضله من جميع خلقه بسبب طيب روحه و طينته كما مر أو المعنى أن ذا المال و الجاه و النعمه فى الدنيا يمكن أن يكون محبوبا لله أو مبغوضا لله و ليست سببا لحب الله و لا علامه له بخلاف دين الحق فإن من أوتيه يكون لا محاله محبوبا لله مختارا عنده و على الوجهين الغرض بيان فضل الولايه و الشكر عليها و عدم الشكايه بعد حصولها عن فقر الدنيا و ذلها و شدائدها و حقاره الدنيا و أهلها عند الله و أنها ليست مناط الشرف و الفضل.

قوله عليه السلام و دين آبائى و المعنى أن أصول الدين مشتركه فى ملل جميع الأنبياء و إنما الاختلاف فى بعض الخصوصيات فإن الاعتقاد بالتوحيد و العدل و المعاد مما اشترک فيه جميع الملل و كذا التصديق بنبوه الأنبياء و الإذعان بجميع ما جاءوا به و أهمها الإيمان بأوصيائهم و متابعتهم فى جميع الأمور و عدم العدول عنهم إلى غيرهم كان لازما فى جميع الملل و إنما الاختلاف فى خصوص النبى و خصوص الأوصياء و خصوص بعض العبادات فمن أقر بنبينا صلى الله عليه و آله و بجميع ما جاء

۱- ۱. قال بعض المحشين: الحب انجذاب خاصّ من المحب نحو المحبوب ليجده، ففيه شوب من معنى الانفعال و هو بهذا المعنى و ان امتنع أن يتصف به اللّه سبحانه لكنه تعالى يتصف به من حيث الاثر كسائر الصفات من الرحمه و الغضب و غيرهما، فهو تعالى يحب خلقه من حيث انه يريد أن يجده و ينعم عليه بالوجود و الرزق و نحوهما، و هو تعالى يحب عبده المؤمن من حيث أنّه يريد أن يجده و لا يفوته فينعم عليه بنعمه السعاده و العاقبه الحسنى فالمراد بالمحبه فى هذه الروايات المحبه الخاصّه.

۲- ۲. الكافى ج ۲ ص ۲۱۵.

به و بجميع أوصيائه و لم يعدل عنهم إلى غيرهم فهو على دين جميع الأنبياء.

و يحتمل أن يكون إشاره إلى ما ورد فى كثير من الأخبار أن الإقرار بنبينا صلى الله عليه و آله و أوصيائه عليهم السلام كان مأخوذا على جميع الأنبياء عليهم السلام و أممهم و قيل المراد أنه مأخوذ فى دين الإسلام نفى الشرك و نصب غير من نصبه الله للإمامه و الرجوع إليه نوع من الشرك فالتوحيد الذى هو دين جميع الأنبياء مخصوص بالشيعه و ما ذكرنا أوضح و أمتن.

**[ترجمه]«من يحبّ و من يبغض» يعنى آن كس را كه خدا دوست مى دارد وهر كس را كه خدا دشمن مى دارد، يا هر كس كه خدا را دوست دارد و هر كس كه او را دشمن مى دارد،گرچه توجيه اول روشن تر است .

«و لا يعطى هذا الأمر»: يعنى اعتقاد به ولايت و انتخاب دين و مذهب اثنا عشرى.

«الّا صفوته من خلقه»: يعنى مگر آنهايى

را كه برگزيده و انتخاب كرده و آنها را به سبب پاكى روح و سرشت آنها، چنانچه گذشت،بر تمام موجوداتش برترى داده است. يا اينكه معنى اين است كه صاحب مال و مقام و نعمت در دنيا، ممكن است محبوب خدا باشد و ممكن است مبغوض خدا باشد.بنابراين نعمت هاى دنيا نشانه حبّ خدا نيست، بر خلاف دين حق كه هر كس آن را داشته باشد، مسلّم محبوب خدا و برگزيده اوست، و در هر دو صورت مقصود بيان موقعيت ولايت و سپاسگزارى بر اين نعمت است و اينكه با داشتن اين نعمت بزرگ، ديگر نبايد از فقر و گرفتارى هاى دنيا شكايت كرد، و اينكه دنيا و اهلش نزد خدا حقير و ناچيزند، بنابراين اين مال و منال دنيا، مناط شرف و فضيلت نيست.

«و دين آبائى»: معنى اين جمله آن است كه اصول دين در مسلك همه انبيا يكى است و اختلاف، تنها در بعضى از خصوصيات است.بنابراين عقيده به توحيد و عدل و معاد از چيزهايى است كه همه ملّت ها در آن شريكند و همچنين تصديق نبوّت انبيا و اعتراف و قبول كردن آنچه را كه تمام پيامبران آورده اند،و مهمترين مطلبى كه تمام پيامبران از جانب خداوند آورده اند، ايمان به جانشينان آنها، پيروى از آنها در تمام امور و منحرف نشدن از آنهاست. اين مطلب در شريعت و مرام همه پيامبران بوده و تنها اختلاف، در شخص پيامبر و شخص جانشينان او و بعضى از عبادات است.بنابراين هر كس به پيامبر ما صلى الله عليه و آله و تمام آنچه را كه فرموده و همه جانشينانش اعتراف كند و از مسير آنها منحرف نشود و به دنبال ديگران نرود. چنين كسى بر روش همه پيامبران خواهد بود.

و احتمال دارد اين جمله اشاره باشد به مطلبى كه در بسيارى از اخبار هست كه اقرار به پيامبر ما صلى الله عليه و آله و اوصياى آن حضرت از مطالبى است كه خداوند از همه پيامبران و امت هاى آنها اقرار گرفته است. و گفته اند كه مقصود اين است كه از اعتقادات دين اسلام شريك نورزيدن و نصب نكردن غير افراديرا كه خدا برگزيده، براى امامت است و هر كس غير آن افراد را براى پيشوايى برگزيند، شرك ورزيده بنابراين توحيد، كه دين همه پيامبران است، مخصوص شيعه است، ولى آنچه ما درابتداذكر كرديم، روشن تر و متين تر است.

**[ترجمه]

«۲»

كا، [الكافى] عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْمُعَلَّى عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَعْيَنَ الْجُهَنِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام يَقُولُ: يَا مَالِكُ إِنَّ اللَّهَ يُعْطِي الدُّنْيَا مَنْ يُحِبُّ وَ يُبْغِضُ وَ لَا يُعْطِي دِينَهُ إِلَّا مَنْ يُحِبُّ (۱).

سن، [المحاسن] عن الوشاء و محمد بن عبد الحميد العطار عن عاصم: مثله (۲).

**[ترجمه]كافى: مالك بن اعين جهنى روايت كند كه از حضرت باقر عليه السلام شنيدم كه مى فرمود:اى مالك! خداوند دنيا را به دوست و دشمن مى دهد، ولى دينش را جز به دوست نمى دهد.» - . كافى ج ۲ : ۲۱۵ و محاسن برقى: ۲۶۱ به نقل از عاصم -

محاسن برقى مانند اين روايت را آورده است.

**[ترجمه]

«۳»

كا، [الكافى] بِالْإِسْنَادِ الْمُتَقَدِّمِ عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ عَمْرٍو الْخَثْعَمِيِّ عَنْ عُمَرَ بْنِ حَنْظَلَةَ وَ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ حُمْرَانَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: إِنَّ هَذِهِ الدُّنْيَا يُعْطِيهَا اللَّهُ الْبَرَّ وَ الْفَاجِرَ وَ لَا يُعْطِي الْإِيمَانَ إِلَّا صَفْوَتَهُ مِنْ خَلْقِهِ (۳).

سن، [المحاسن] عن الوشاء: مثله (۴)

**[ترجمه]كافى: حمران از حضرت باقر عليه السلام روايت كند كه فرمود: «خداوند اين دنيا را به خوب و بد مى دهد، ولى ايمان را جز به برگزيدگانآفريده هايش نمى دهد.» - . كافى ج ۲ : ۲۱۵ و محاسن برقى: ۲۱۷ -

محاسن برقى مانند اين روايت را آورده است.

**[ترجمه]

بيان

قال الجوهري صفوه الشي ء خالصه و محمد صفوه الله من خلقه و مصطفاه أبو عبيده يقال له صفوه مالي و صفوه مالي و صفوه مالي فإذا نزعوا الهاء قالوا له صفو مالي بالفتح لا غير(۵).

**[ترجمه]جوهرى گويد«صفوه الشي ء» يعنى خالص آن چيز و محمّد صلى الله عليه و آله صفوه اللَّه از بين موجودات و برگزيده اوست. ابو عبيده گويد صفوه به فتح و كسرو ضمّ صاد، به هر سه وجه خوانده مى شود، اگر آخر آن هاء باشد، ولى اگر هاء را از آخر آن بگيرند، تنها به فتح صاد خوانده مى شود. - . صحاح: ۲۴۰ -

**[ترجمه]

«۴»

کا، [الکافی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ

ص: ۲۰۳

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۱۵.

۲- ۲. المحاسن ص ۲۶۱.

۳- ۳. الکافی ج ۲ ص ۲۱۵.

۴- ۴. المحاسن ص ۲۱۷، و هو الذی ذکره تحت الرقم: ۶ فلا تغفل.

۵- ۵. الصحاح ص ۲۴۰۱.

أَبِی سُلَیْمَانَ عَنْ مُیَسِّرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِنَّ الدُّنْیَا یُعْطِیهَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مَنْ أَحَبَّ وَ مَنْ أَبْغَضَ وَ إِنَّ الْإِیمَانَ لَا یُعْطِیهِ إِلَّا مَنْ أَحَبَ (۱).

**[ترجمه]کافی: میسّر روایت کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «خداوند دنیا را به دوست و دشمنش می دهد، ولی ایمان را مگر به آن کس که دوست دارد،نمی دهد.» - . کافی ۲ : ۲۱۵ -

**[ترجمه]

«۵»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ أَبِی سُلَیْمَانَ عَنْ مُیَسِّرٍ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِنَّ الدُّنْیَا یُعْطِیهَا اللَّهُ مَنْ أَحَبَّ وَ أَبْغَضَ وَ إِنَّ الْإِیمَانَ لَا یُعْطِیهِ إِلَّا مَنْ أَحَبَ (۲).

**[ترجمه]محاسن برقی: میسّر گوید: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «همانا دنیا را خداوند به هر دوست و دشمنی می دهد، ولی ایمان را مگر به آن کس که دوست دارد،نمی دهد.» - . محاسن برقی: ۲۱۶ -

**[ترجمه]

«۶»

سن، [المحاسن] عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ عَبْدِ الْکَرِیمِ بْنِ عَمْرٍو الْخَثْعَمِیِّ عَنْ عُمَرَ بْنِ حَنْظَلَةَ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ حُمْرَانَ بْنِ أَعْیَنَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ هَذِهِ الدُّنْیَا یُعْطَاهَا الْبَرُّ وَ الْفَاجِرُ وَ إِنَّ هَذَا الدِّینَ لَا یُعْطَاهُ إِلَّا أَهْلُهُ خَاصَّةً(۳).

**[ترجمه]محاسن برقی: حمران بن اعین از حضرت باقر علیه السلام روایت کند که فرمود: «همانا این دنیا به هر خوب و هرزه ای داده می شود، ولی این دین را ندهند مگر به خصوص به آنها که اهل آن باشند.» - . محاسن برقی: ۲۱۷ -

**[ترجمه]

«۷»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنِ ابْنِ بُکَیْرٍ عَنْ حَمْزَةَ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ عُمَرَ بْنِ حَنْظَلَةَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: إِنَّ اللَّهَ یُعْطِی الدُّنْیَا مَنْ یُحِبُّ وَ یُبْغِضُ وَ لَا یُعْطِی الْإِیمَانَ إِلَّا أَهْلَ صَفْوَتِهِ مِنْ خَلْقِهِ (۴).

**[ترجمه]محاسن برقی: عمر بن حنظله گوید که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «همانا خداوند دنیا را به هر دوست و دشمنی می دهد، ولی ایمان را جز به افراد زبده و برگزیده از آفریده هایش نمی دهد.» - . همان -

**[ترجمه]

«۸»

سن، [المحاسن] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ حَمْزَهَ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ عُمَرَ بْنِ حَنْظَلَهَ قَالَ: بَیْنَا أَنَا أَمْشِی مَعَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فِی بَعْضِ طُرُقِ الْمَدِینَهِ إِذَا الْتَفَتَ إِلَیَّ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ یُعْطِی الْبَرَّ وَ الْفَاجِرَ الدُّنْیَا وَ لَا یُعْطِی الدِّینَ إِلَّا أَهْلَ صَفْوَتِهِ مِنْ خَلْقِهِ (۵).

سن، [المحاسن] عن محمد بن عبد الحمید عن عاصم بن حمید عن عمرو بن أبی المقدام عن رجل من أهل البصره: مثله (۶).

**[ترجمه]محاسن برقی: عمر بن حنظله گزارش کند که روزیبه همراه حضرت صادق علیه السلام در یکی از راه ها (و کوچه های) مدینه می رفت. ناگاه حضرت رو به من کرد و فرمود: «همانا خداوند دنیا را به هر خوب و هرزه ای می دهد، ولی دین را مگر به زبده ها و برگزیده های آفریده هایش نمی دهد.»

**[ترجمه]

«۹»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ حَرِیزٍ عَنْ فُضَیْلٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ یُعْطِی الْمَالَ الْبَرَّ وَ الْفَاجِرَ وَ لَا یُعْطِی الْإِیمَانَ إِلَّا مَنْ أَحَبَ (۷).

**[ترجمه]محاسن برقی با سندی دیگر همین روایت را چنین نقل کرده - . محاسن برقی: ۲۱۷ - که «(دنیا) را به هر خوب و بدی می دهد، ولی ایمان را جز به آن کس که دوست دارد، نمی دهد.» - . همان -

**[ترجمه]

«۱۰»

کا، [الکافی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ حَمْزَهَ بْنِ

ص: ۲۰۴

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۱۵.

۲- ۲. المحاسن ص ۲۱۶.

۳- ۳. المحاسن ص ۲۱۷.

۴- ۴. المحاسن ص ۲۱۷.

۵- ۵. المحاسن ص ۲۱۷.

۶- ۶. المحاسن ص ۲۱۷.

٧– ٧. المحاسن ص ٢١٧.

مُحَمَّدٍ الطَّيَّارِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: لَمْ تَتَوَاخَوْا عَلَی هَذَا الْأَمْرِ وَ لَکِنْ تَعَارَفْتُمْ عَلَیْهِ (۱).

**[ترجمه]کافی: محمـد طیّار از پدرش گزارش کند که حضـرت باقر علیه السـلام فرمود: «شـما بر این امر (تشیّع) با هم برادر نشدید، بلکه این امر باعث شد یکدیگر را بشناسید.» - . کافی ۲ : ۱۶۸ -

**[ترجمه]

تبیان

لم تتواخوا علی هـذا الأـمر أقول الخبر یحتمـل وجوها الأول ما أفاده الوالـد قـدس الله روحه و هو أن التواخی بینکم لم یقع علی التشیع و لا فی هذه النشأه بل کانت إخوتکم فی عالم الأرواح قبل الانتقال إلی الأجساد و إنما حصل تعارفکم فی هذا

العالم بسبب الـدین فکشف ذلک عن الأخوه فی العلیین و ذلک مثل رجلین کانت بینهما مصاحبه قـدیمه فافترقا زمانا طویلا ثم تلاقیا فعرف کل منهما صاحبه.

وَ یُؤَیِّدُهُ الْحَدِیثُ الْمَشْهُورُ عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله: الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَهٌ مَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ وَ مَا تَنَاکَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ.

و هذا الخبر و إن کان عامیا لکن ورد مثله فی أخبارنا بأسانید جمه.

مِنْهَا مَا رَوَی الصَّفَّارُ فِی الْبَصَائِرِ بِأَسَانِیدَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السـلام فَقَالَ وَ اللَّهِ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ إِنِّی لَأُحِبُّکَ فَقَـالَ کَذَبْتَ فَقَـالَ الرَّجُـلُ سُـبْحَانَ اللَّهِ کَأَنَّکَ تَعْرِفُ مَا فِی قَلْبِی فَقَالَ عَلِیٌّ علیه السـلام إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْأَرْوَاحَ قَبْلَ الْأَبْدَانِ بِأَلْفَیْ عَامٍ ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَیْنَا فَأَیْنَ کُنْتَ لَمْ أَرَکَ (۲).

وَ عَنْ عُمَارَهَ قَالَ: کُنْتُ جَالِساً عِنْدَ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السـلام إِذْ أَقْبَلَ رَجُلٌ فَسَـلَّمَ عَلَیْهِ ثُمَّ قَالَ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ وَ اللَّهِ إِنِّی لَأُحِبُّکَ فَسَـأَلَهُ ثُمَّ قَـالَ لَهُ إِنَّ الْأَرْوَاحَ خُلِقَتْ قَبْلَ الْأَبْـدَانِ بِأَلْفَیْ عَامٍ ثُمَّ أُسْـکِنَتِ الْهَوَاءَ فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ثَمَّ ائْتَلَفَ هَاهُنَا وَ مَا تَنَاکَرَ مِنْهَا ثَمَّ اخْتَلَفَ هَاهُنَا وَ إِنَّ رُوحِی أَنْکَرَ رُوحَکَ (۳).

وَ بِسَـنَدِهِ أَیْضاً عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السـلام: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْأَرْوَاحَ قَبْلَ الْأَبْدَانِ بِأَلْفَیْ عَامٍ فَأَسْکَنَهَا الْهَوَاءَ ثُمَّ عَرَضَهَا عَلَیْنَا أَهْلَ الْبَیْتِ فَوَ اللَّهِ مَا مِنْهَا رُوحٌ إِلَّا وَ قَدْ عَرَفْنَا بَدَنَهُ فَوَ اللَّهِ مَا رَأَیْتُکَ فِیهَا فَأَیْنَ کُنْتَ (۴).

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۱۶۸.

۲- ۲. بصائر الدرجات ص ۸۷ و ۸۸.

۳- ۳. بصائر الدرجات ص ۸۷ و ۸۸.

۴- ۴. بصائر الدرجات ص ۸۷ و ۸۸.

وَ رَوَى الصَّدُوقُ ره فِی الْعِلَلِ بِسَنَدٍ مُوَثَّقٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ الْأَرْوَاحَ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا فِی الْمِیثَاقِ ائْتَلَفَ هَاهُنَا وَ مَا تَنَاکَرَ مِنْهَا فِی الْمِیثَاقِ اخْتَلَفَ هَاهُنَا(۱).

وَ رَوَى بِسَنَدٍ آخَرَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ قَالَ لِرَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِهِ مَا تَقُولُ فِی الْأَرْوَاحِ أَنَّهَا جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ وَ مَا تَنَاکَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ قَالَ فَقُلْتُ إِنَّا نَقُولُ ذَلِکَ قَالَ فَإِنَّهُ کَذَلِکَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ أَخَذَ عَلَى الْعِبَادِ مِیثَاقَهُمْ وَ هُمْ أَظِلَّةٌ قَبْلَ الْمِیلَادِ وَ هُوَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ إِذْ أَخَذَ رَبُّکَ مِنْ بَنِی آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّیَّتَهُمْ وَ أَشْهَدَهُمْ عَلی أَنْفُسِهِمْ (۲) الْآیَةَ قَالَ فَمَنْ أَقَرَّ لَهُ یَوْمَئِذٍ جَاءَتْ أُلْفَتُهُ هَاهُنَا وَ مَنْ أَنْکَرَهُ یَوْمَئِذٍ جَاءَ خِلَافُهُ هَاهُنَا.

و قال ابن الأثیر فی النهایه فیه الأرواح جنود مجنده فما تعارف منها ائتلف و ما تناکر منها اختلف مجنده أی مجموعه کما یقال ألوف مؤلفه و قناطیر مقنطره و معناه الإخبار عن مبدإ کون الأرواح و تقدمها علی الأجساد أی أنها خلقت أول خلقها علی قسمین من ائتلاف و اختلاف کالجنود المجموعه إذا تقابلت و تواجهت و معنی تقابل الأرواح ما جعلها الله علیه من السعاده و الشقاوه و الأخلاق فی مبدإ الخلق یقول إن الأجساد التی فیها الأرواح تلتقی فی الدنیا فتأتلف و تختلف علی حسب ما خلقت علیه و لهذا تری الخیر یحب الأخیار و یمیل إلیهم و الشریر یحب الأشرار و یمیل إلیهم انتهی.

و قال الخطابی خلقت قبلها تلتقی فلما التبست بالأبدان تعارفت بالذکر الأول انتهی.

**[ترجمه]«لم تتواخوا علی هذا الامر»، «شما به وسیله تشیع با هم برادر نشدید»، بنظر ما این روایت چند احتمال دارد:

اوّل: آنچه را که مرحوم پدرم فرموده که «برادری بین شما بر اثر تشیع نیست و نه در این عالم پیدا شده، بلکه برادری شما در عالم ارواح قبل از انتقال ارواح به بدن ها بوده، ولی شناسایی شما یکدیگر را، در این عالم به سبب دین پیدا شده.»بنابراین این روایت، از برادری شیعیان در آن بالا بالاها پرده برداشته و این روایت مثل این است که دو نفر مدت ها با هم رفیق باشند، ولی به جهاتی مدت مدیدی از یکدیگر دور شوند و دوباره به هم برسند و یکدیگر را بشناسند.

و مؤیّد این مطلب همان حدیث مشهور است که پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «ارواح (انسان ها) به صورت دسته های مختلف و هر دسته گرد هم جمع بودند. هر کدام که با هم آشنا بودند به هم پیوستند و هر کدام که ناآشنا بودند، از هم جدا شدند. و این روایت گرچه از عامّه است، ولی مثل آن و به همین مضمون در اخبار ما به سندهای بسیار رسیده است.

از آن جمله روایتی است که صفّار در بصائر، از حضرت صادق علیه السلام نقل کرده که مردی خدمت حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام آمدو عرض کرد: «ای امیرالمؤمنین!به خدا سوگند من تو را دوست دارم!» حضرت فرمود: «دروغ می گویی.» آن مرد گفت: «سبحان اللَّه!مثل اینکه شما آنچه را که در دل من هست می دانید.» حضرت فرمود: «همانا خداوند ارواح (انسان ها) را دو هزار سال قبل از بدن ها آفرید. سپس آن ارواح را به ما عرضه کرد. پس تو در کجا بودی که من تو را ندیدم؟» - . بصائر الدرجات: ۸۷ - ۸۸ -

و نیز عماره گوید: خدمت حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام نشسته بودم. مردی آمد، به آن جناب سلام کرد و سپس گفت: «ای امیرالمؤمنین!به خدا من شما را دوست دارم!» حضرت از او سؤال فرمود و سپس به او فرمود: «همانا ارواح (انسان ها) دو

هزار سال قبل از بـدن ها آفریـده شـده و سـپس در هوا جای گرفتنـد. هر کـدام که در آنجا با هم آشـنا بودنـد، در اینجا به هم پیوستند و هر کدام که در آن عالم ناآشنا بودند، در اینجا از هم جدا ماندند. هم اکنون روح من با روح تو آشنایی ندارد.» - . همان -

و نیز از حضـرت صادق علیه السـلام مثل این روایت را نقل کرده. و در این روایت حضـرت صادق علیه السـلام فرمود: «راستی خداونـد ارواح (انسان ها) را دو هزار سال قبل از بـدن ها آفریـد و آنها را در هوا جای داد. سـپس آنها را بر ما خانـدان عرضـه فرمود.پس به خدا روحی نماند، مگر اینکه ما بدنش را شناختیم.به خدا سوگند تو را در میان آنها ندیدم. پس کجا بودی؟» - . بصائر الدرجات: ۸۷ - ۸۸ -

و صدوق در علل الشرائع به سند موثق از حضرت صادق علیه السلام نقل کند که فرمود: «البته ارواح در دسته های مختلف و هر دسته گرد هم جمع بودند. هر کدام از آنها که در عالم میثاق با هم آشنا بودند، در اینجا با هم انس دارند و هر کدام که در عالم میثاق - . عالم میثاق آن روزی را گویند که خداوند از انسان ها عهد و پیمان گرفت. آن روز را عالم زر یا به قول شعرا و عرفا روز الست نیز می گویند. -

با هم آشنایی نداشتند، در اینجا نیز مأنوس نباشند. - . علل الشرائع ۱ : ۷۹ - و به سند دیگری از آن حضرت روایت کردهاست که به یکی از اصحاب خود فرمود: «دربـاره ارواح چه می گویی؟ البته آنهـا در دسـته های مختلف و گرد هم جمع بودنـد. هر کـدام که با هم آشـنا بودند، به هم پیوسـتند و هر کدام که ناآشـنا بودند، از هم جدا ماندند.» آن مرد عرض کرد: «ما هم چنین می گوییم.» حضـرت فرمود: «مطلب این چنین است؛ خداونـد متعـال از بنـدگانش پیمـان گرفت وقـتی آنهـا به صورت سـایه و شبحی بودنـد قبل از ولادت و آمدن به این دنیا. چنانچه در قرآنمی فرماید: «وَإِذ أَخَذَ رَبُّکَ مِنْ بَنِی آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّیَّتَهُمْ وَ أَشْهَدَهُمْ عَلی أَنْفُسِهِم»، {و هنگامی که خدای تو، از پشت فرزندان آدم ذریّه آنها را گرفت و آنها را بر خود گواه گرفت} - . اعراف / ۱۷۲ - تا آخر آیه. بعـد از آن فرمود: «هر کس در آن روز به او اعتراف کرد، انس و الفتش بدینجا آمد و هر کس او (خـدا) را آن روز منکر شد، در اینجا خلاف او آمد.» ابن اثیر در نهایه گوید: در حدیث است که ارواح در دسـته های مختلف و گرد هم جمع بودنـد. هر کـدام از آنها که با یکـدیگر آشـنایی داشـتند، مأنوس شدنـد و هر کـدام که آشـنا نبودند، همچنان نامأنوس ماندنـد. بعد از آن گوید: «مجنّده» یعنی جمع شده و گرد هم، همچنان که می گویند «الوف مؤلّفه»، و «قناطیر مقنطره» و معنای این حـدیث، خبردادن از ابتـدای آفرینش ارواح و پیش بودن آنها از ابـدان است، یعنی روح ها در ابتـدای آفرینش دو قسم آفریده شدند، همچون لشکرهای آماده متراکم هنگامی که روبه رو شوند. و معنی تقابل ارواح همان است که خداوند از سعادت و شـقاوت و اخلاق از ابتـدای آفرینش، ارواح را بر آنها قرار داده.می گویند بدن هایی که آن ارواح در آنها جا گرفته انـد، در دنیا یکـدیگر را دیـدار می کنند و بر حسب همان آفرینش اولیّه، با یکدیگر مأنوس یا نامأنوس هسـتند. به همین جهت است که می بینی آدم خوب و اهـل خیر، همیشه اهـل خیر را دوست دارد و به سوی آنها کشـیده می شود و آدم بـد، اشـرار را دوست دارد و به سوی آنها می رود. پایان.

خطابی گوید: ارواح قبل از ابدان آفریده شده و در آن عالم با هم ملاقات داشـته اند. وقتی لباس بدن را پوشـیدند، یکدیگر را به دوستی اولیّه شناختند. پایان.

**[ترجمه]

و أقول

استدل بهذا الحديث على أمرين الأول خلق الأرواح قبل الأبدان و الثانی أن الأرواح الإنسانيه مختلفه فی الحقيقه و قد أشبعنا القول فی هذه المطالب فی كتاب السماء و العالم.

ص: ۲۰۶

۱- ۱. علل الشرائع ج ۱ ص ۷۹، بتفاوت و الذی يأتی بعده فی ص ۸۰ من المصدر.
۲- ۲. الأعراف: ۱۷۲.

الثانی ما قیل إن المعنى أنکم لم تتواخوا على التشیع إذ لو کان کذلک لجرت بینکم جمیعا المواخاه و أداء الحقوق و لیس کذلک بل إنما أنتم متعارفون على التشیع یعرف بعضکم بعضا علیه من دون مواخاه و على هذا یجوز أن یکون الحدیث واردا مورد الإنکار و أن یکون واقعا موقع الإخبار أو المعنى أن مجرد القول بالتشیع لا یوجب التواخی بینکم و إنما یوجب التعارف بینکم و أما التواخی فإنما یوجبه أمور أخر غیر ذلک لا یجب بدونها.

الثالث أن المعنى أنه لم تکن مواخاتکم بعد حدوث هذا المذهب و اتصافکم به و لکن کانت فی حال الولاده و قبلها و بعدها فإن المواخاه بسبب اتحاد منشإ الطین و الأرواح کما مر و هذا یرجع إلى الوجه الأول أو قریب منه.

**[ترجمه]از این حدیث مطلب استدلال شده است. اول: آفرینش ارواح قبل از ابدان و دوّم اینکه ارواح انسان ها در حقیقت با هم اختلاف دارند و یکی نیستند و ما در این موضوعات در «کتاب السماء و العالم»، مفصّل بحث کردیم.

دوّم: احتمال دوّم در روایت همان است که گفته شده که حضرت فرمود: «شما به وسیله تشیع با هم برادر نشدید، و الا تمام افراد شیعه با هم برادر بودند و باید حقوق برادری را نسبت به یکدیگر ادا کنند، حال اینکه چنین نیست، بلکه شما تنها به سبب تشیع با هم آشنا شدید و یکدیگر را می شناسید، بدون اینکه برادر باشید.بنابراین احتمال دارد که این حدیث، در مقام انکار و این اعتراض باشد که چرا با یکدیگر برادر نیستید. همچنین احتمال دارد در مقام اخبار باشد، یعنی برنامه شما چنین است، یا اینکه معنای حدیث این است که به صرف گفتن این که ما شیعه هستیم، بین شما برادری به وجود نمی آورد، بلکه فقط ایجاد آشناییمی کند، ولی برادری با یک سلسله امور دیگر حاصل می شود.

سوّم: اینکه معنای حدیث این است که برادری شما بعد از بوجود آمدن مذهب تشیّع نبوده، بلکه برادری شما از اوّل ولادت شما و قبل از ولادت و بعد از آن بوده است. چون برادری نتیجه یکی بودن منشأ خاک و ارواح است، چنانچه گذشت، و این احتمال به همان احتمال اوّل برمی گردد یا نزدیک به آن است.

**[ترجمه]

«۱۱»

کا، [الکافی] عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ کُلَیْبِ بْنِ مُعَاوِیَهَ الصَّیْدَاوِیِّ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام إِیَّاکُمْ وَ النَّاسَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ إِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ خَیْراً نَکَتَ فِی قَلْبِهِ نُکْتَهً فَتَرَکَهُ وَ هُوَ یَجُولُ لِذَلِکَ وَ یَطْلُبُهُ ثُمَّ قَالَ لَوْ أَنَّکُمْ إِذَا کَلَّمْتُمُ النَّاسَ قُلْتُمْ ذَهَبْنَا حَیْثُ ذَهَبَ اللَّهُ وَ اخْتَرْنَا مَنِ اخْتَارَ اللَّهُ وَ اخْتَارَ اللَّهُ مُحَمَّداً وَ اخْتَرْنَا آلَ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله (۱).

**[ترجمه]کافی: کلیب بن معاویه صیداوی گوید: حضرت صادق علیه السلام به من فرمود: «بترسید از مردم، زیرا خداوند اگر برای بنده اش خیر بخواهد، در دل او نقطه ای را به وجود می آورد (کنایه از اینکه به دلش اشاره ای می کند) و آن بنده بر اثر آن عنایت، به دنبال او گردد و او را بجوید.» سپس فرمود: «ای کاش وقتی شما با مردم حرف می زنید، می گفتید ما رفته ایم آنجا که خدا رفته است و برگزیدیم آن کس را که خدا برگزیده؛ خداوند محمد صلی الله علیه و آله را برگزیده و ما خاندان محمّد صلی الله علیه و آله را انتخاب کردیم.» -. کافی ۲ : ۲۱۲ -

**[ترجمه]

بیان

إیاکم و الناس أی احذروا دعوتهم فی زمن شده التقیه و علل ذلک بأن من کان قابلا للهدایه و أراد الله ذلک به نکت فی قلبه نکته من نور کنایه عن أنه یلقی فی قلبه ما یصیر به طالبا للحق متهیئا لقبوله فی القاموس النکت أن تضرب فی الأرض بقضیب فیؤثر فیها و النکته بالضم النقطه ثم بین علیه السلام طریقا لینا لمعارضتهم و الاحتجاج علیهم و هدایتهم بحیث لا یصیر سببا لمزید تعصبهم و إضرارهم و لا یتضمن التصریح بکفرهم و ضلالتهم بأن قال لو أنکم و لو للتمنی و قلتم جواب إذا حیث ذهب الله أی حیث أمر الله بالذهاب إلیه و اخترنا من اختار الله أی اخترنا الإمامه من أهل بیت اختارهم الله فإن النبی

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۱۲.

مختار الله و العقل يحكم بأن أهل بيت المختار إذا كانوا قابلين للإمامه أولى من غيرهم و هذا دليل إقناعى تقبله طباع أكثر الخلق (۱).

**[ترجمه]«إیّاکم و النّاس»یعنی بترسید از دعوت کردن آنها به تشیع در زمان شدت تقیّه. بعد از آن علّت دعوت نکردن را این چنین بیان فرموده که هر کس قابل هدایت باشد و خدا بخواهد هدایتش کند.

«نکت فی قلبه نکته»: از نور، کنایه از این است که بیفکند در دلش چیزی را که به سبب آن، طالب حق و آماده پذیرش حق گردد. در قاموس گوید «النکت»این است که با عصایت به زمین بکوبی، به طوری که اثر آن بماند. و «النکته» به ضمّ نون، به معنی نقطه است. سپس امام علیه السلام روش نرمی برای معارضه با مردم و استدلال بر آنها و راهنمایی آنان بیان فرموده است، به طوری که باعث تعصّب زیادتر آنان و مایه ضرر زدن آنها به شیعیان نشود. چون در این روشی که به شیعیان تعلیم فرموده، کفر و گمراهی مردم را علنا به آنها نمی گویند.و آن روش این است که فرموده «لو انّکم» و «لو» برای تمنّا، یعنی آرزو داشتن و آرزو کردن است و «قلتم» جواب «اذا» است.

«حیث ذهب اللَّه»: یعنی آنجایی که خداوند فرمان رفتن به سوی آن را داده است.

«و اخترنا من اختار اللَّه»:یعنی پیشوایی اهل بیت را که خدا برگزیده، ما نیز برگزیدیم، زیرا پیامبر برگزیده خداست و خرد انسانی چنین حکم می کند که اگر خاندان آن شخص برگزیده صلاحیت و شایستگی برای پیشوایی داشته باشند،بر دیگران مقدم هستند، و این دلیل قانع کننده ای است که طبع بیشتر مردم می پذیرد. - . شاید مقصود حضرت این باشد که شما بگویید ما به سوی خانه ای رفته ایم که خداوند به آن خانه رفته و آن خانه عبدالمطلب است. و از این خانه فردی را انتخاب کرده ایم که خدا برگزیده و او محمد صلی الله علیه و آله است و بعد از محمد صلی الله علیه و آله از در آن خانه برنمی گردیم، بلکه از میان این خانه انتخاب شده خدا، فردی را برگزیدیم که دنبال محمد صلی الله علیه و آله را بگیرد و از هر جهت شایسته است جای او بایستد، و او علی بن ابی طالب علیه السلام است که بزرگ خاندان پیغمبر صلی الله علیه و آله بعد از آن حضرت است. -

**[ترجمه]

«۱۲»

كا، [الكافی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ أَبِی إِسْمَاعِيلَ السَّرَّاجِ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ ثَابِتِ بْنِ أَبِی سَعِيدَةَ قَالَ: قَالَ لِی أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَا ثَابِتُ مَا لَكُمْ وَ لِلنَّاسِ كُفُّوا عَنِ النَّاسِ وَ لَا تَدْعُوا أَحَداً إِلَى أَمْرِكُمْ فَوَ اللَّهِ لَوْ أَنَّ أَهْلَ السَّمَاءِ وَ أَهْلَ الْأَرْضِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يُضِلُّوا عَبْداً يُرِيدُ اللَّهُ هُدَاهُ مَا اسْتَطَاعُوا كُفُّوا عَنِ النَّاسِ وَ لَا يَقُولُ أَحَدُكُمْ أَخِی وَ ابْنُ عَمِّی وَ جَارِی فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ إِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ خَيْراً طَيَّبَ رُوحَهُ فَلَا يَسْمَعُ بِمَعْرُوفٍ إِلَّا عَرَفَهُ وَ لَا بِمُنْكَرٍ إِلَّا أَنْكَرَهُ ثُمَّ يَقْذِفُ اللَّهُ فِی قَلْبِهِ كَلِمَةً يَجْمَعُ بِهَا أَمْرَهُ (۲).

**[ترجمه]کافی: ثابت بن ابی سعیده روایت کند که حضرت صادق علیه السلام به من فرمود: «ای ثابت! شما را با مردم

چکار؟ از مردم دست بکشید و کسی را به سوی مرامتان دعوت نکنید.به خدا سوگند اگر همه اهل آسمان و زمین همت گمارند، بنده ای را که خدا خواسته است هدایت شود،نمی توانند گمراه سازند. از مردم دست بردارید و هیچ کدام از شما نگوید برادرم، پسر عمویم و همسایه ام. زیرا خداوند عزوجل اگر خیر بنده ای را بخواهد، روحش را پاک سازد. پس کار خیر و حرف خوبی را نشنود،مگر اینکه او را بشناسد و بپذیرد. و کار زشتی را نشنود، مگر آنکه آن را رد کند. سپس خداوند در دلش کلمه ای را افکند که امر و کارش را گردآورد. - . کافی ۲ : ۲۱۳ -

**[ترجمه]

بیان

قد مر أمثاله فی کتاب العدل و قد تکلمنا هناک فی معنی الهدایه و الإضلال و فهم هذه الأخبار فی غایه الإشکال و منهم من أول إراده الهدایه بالعلم أو التوفیق و التأیید الذی استحقه بحسن اختیاره و لا یقول أحدکم أخی أی هذا أخی ترحما علیه لإراده هدایته طیب روحه أی جعلها قابله لفهم الحق و قبوله إما فی بدو الخلق أو بعده فی عالم الأجساد و الکلمه التی یقذفها فی قلبه هی اعتقاد الإمامه فإنها جامعه لإصلاح جمیع أموره فی الدارین و لا یشتبه علیه أمر من الأمور.

**[ترجمه]امثال این حدیث در «کتاب عدل» گذشت و ما در آنجا در معنی هدایت و اضلال سخن گفتیم. فهم این روایت در نهایت دشواری است .

بعضی هاهدایت خواستن خدا را نسبت به بنده اش تأویل برده اند به علم و توفیق که به آنها علم و توفیق می دهد و آنان را تأیید می کند، چون آن بنده به حسن اختیار خود سزاوار این الطاف است.

«و لا یقول احدکم اخی»: یعنی کسی از روی ترحم نگوید این برادر من است که بدین جهت بخواهد او را هدایت کند.

«طیّب روحه»: یعنی روح او را قابل فهمیدن حق و پذیرش آن قرار دهد، یا در اول آفرینش آن روح یا بعد از خلقت در عالم اجساد. و کلمه ای که خداوند در دل او می افکند همان عقیده به امامت است، زیرا این عقیده است که همه امور دنیا و آخرت بنده را اصلاح می سازد و فراهم می آورد و دیگر بعد از این عقیده، امری از امور بر او مشتبه نشود.

**[ترجمه]

«۱۳»

کا، [الکافی] عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنِ الْفُضَیْلِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام نَدْعُو النَّاسَ إِلَی هَذَا الْأَمْرِ فَقَالَ یَا فُضَیْلُ إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ خَیْراً أَمَرَ مَلَکاً فَأَخَذَ بِعُنُقِهِ حَتَّی أَدْخَلَهُ

۱- ۱. و لعلّ المراد: قولوا ذهبنا الی بیت ذهب اللّه إلیه و هو بیت عبد المطلب، و اخترنا من ذلک البیت من اختاره اللّه، و هو محمّد صلّی اللّه علیه و آله، فلما ذهب محمد« ص» لم نرجع عن ذلک البیت، بل اخترنا من ذلک البیت المختار من کان تالیا له صلّی اللّه علیه و آله یصلح لان یقوم مقامه و هو علیّ بن أبی طالب رأس العتره الطاهره.

۲- ۲. الکافی ج ۲ ص ۲۱۳.

فِی هَذَا الْأَمْرِ طَائِعاً أَوْ کَارِهاً(۱).

**[ترجمه]کافی: فضیل روایت کند که به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: «آیا ما مردم را به این مرام دعوت کنیم؟» فرمود: «ای فضیل! البتّه خداوند اگر خیر بنده ای را بخواهد، فرشته ای را فرمان دهد تا گردن او را بگیرد و به این مرام داخل سازد، چه او بخواهد و چه نخواهد.» - . کافی ۲ : ۲۱۳ -

**[ترجمه]

«۱۴»

کا، [الکافی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عُقْبَهَ عَنْ أَبِیهِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: اجْعَلُوا أَمْرَکُمْ هَذَا لِلَّهِ وَ لَا تَجْعَلُوهُ لِلنَّاسِ فَإِنَّهُ مَا کَانَ لِلَّهِ فَهُوَ لِلَّهِ وَ مَا کَانَ لِلنَّاسِ فَلَا یَصْعَدُ إِلَی السَّمَاءِ وَ لَا تُخَاصِمُوا بِدِینِکُمُ النَّاسَ فَإِنَّ الْمُخَاصَمَهَ مَمْرَضَهٌ لِلْقَلْبِ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَالَ لِنَبِیِّهِ صلی الله علیه و آله إِنَّکَ لا تَهْدِی مَنْ أَحْبَبْتَ وَ لکِنَّ اللَّهَ یَهْدِی مَنْ یَشاءُ وَ قَالَ أَ فَأَنْتَ تُکْرِهُ النَّاسَ حَتَّی یَکُونُوا مُؤْمِنِینَ (۲) ذَرُوا النَّاسَ فَإِنَّ النَّاسَ أَخَذُوا عَنِ النَّاسِ وَ إِنَّکُمْ أَخَذْتُمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ عَلِیٍّ علیه السلام وَ لَا سَوَاءٌ وَ إِنَّنِی سَمِعْتُ أَبِی یَقُولُ إِذَا کَتَبَ اللَّهُ عَلَی عَبْدٍ أَنْ یُدْخِلَهُ فِی هَذَا الْأَمْرِ کَانَ أَسْرَعَ إِلَیْهِ مِنَ الطَّیْرِ إِلَی وَکْرِهِ (۳).

**[ترجمه]کافی: علی بن عقبه از پدرش گزارش کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «این مرام (تشیع) خود را برای خدا قرار دهید، نه برای مردم، زیرا هر چه برای خدا (انجام شود) از آن خدا خواهد بود و آنچه برای مردم باشد، به آسمان بالا نرود، (و خدا نپذیرد). و با دینتان با مردم مجادله و مخاصمه و دشمنی نکنید، زیرا مخاصمه مریض کننده دل است. خداوند عزوجل به پیامبرش فرمود: «إِنَّکَ لاتَهْدِی مَنْ أَحْبَبْتَ وَلکِنَّ اللَّهَ یَهْدِی مَنْ یَشاء»، {ای رسول ما (با آنکه تو هادی خلقی) چنین نیست که هر کس را تو بخواهی هدایت توانی کرد، لیکن خدا هر که را خواهد هدایت می کند.} - . قصص / ۵۶ - و فرمود: «أَفَأَنْتَ تُکْرِهُ النَّاسَ حَتَّی یَکُونُوا مُؤْمِنِینَ»، {تو کی توانی با تجبّر و اکراه همه را مؤمن و خداپرست گردانی.} - . یونس / ۹۹ - مردم را رها کنید و به حال خود بگذارید، زیرا مردم از آن مردم (عقایدشان را) می گیرند، ولی شما از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله گرفتید و از علی علیه السلام و این روش با روش آنها یکی نیست. و همانا من از پدرم شنیدم که می فرمود: «اگر خداوند بر بنده ای نوشته باشد که او را بدین مرام وارد سازد، خیلی زودتر از پرنده ای است که به آشیانه خود می رود.» - . کافی ۲ : ۲۱۳ -

**[ترجمه]

تبیان

اجعلوا أمرکم هذا أی دینکم و دعوتکم الناس إلیه لله بأن تدعوا الناس إلیه فی مقام تعلمون رضی الله فیه و لا تدعوا فی مقام التقیه فإنه نهی الله عنه و لا تجعلوه للناس بإظهار الفضل و حب الغلبه علی الخصم و العصبیه فتدعوهم فی مقام التقیه أیضا فیعود

ضرره علیکم و علینا فإنه ما کان لله أی خالصا لوجهه تعالی فهو لله أی یقبله الله و یثیب علیه أو ما کان لله فی الدنیا فهو لله فی الآخره و مالهما واحد فلا یصعد إلی السماء أی لا یقبل إشاره إلی قوله تعالی إِلَیْهِ یَصْعَدُ الْکَلِمُ الطَّیِّبُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ یَرْفَعُهُ (۴) و لا تخاصموا بدینکم أی لا تجادلوا مجادله یکون غرضکم فیها المغالبه و المعانده بإلقاء الشبهات الفاسده لا ظهور الحق فإن المخاصمه علی هذا الوجه تمرض القلب بالشک و الشبهه و الأغراض الباطله و إن کان غرضکم إجبارهم علی الهدایه فإنها لیست بیدکم کما قال تعالی لنبیه إِنَّکَ لا تَهْدِی مَنْ أَحْبَبْتَ و قال أَ فَأَنْتَ تُکْرِهُ النّاسَ.

و قوله علیه السلام ذروا الناس یحتمل أن یکون المراد به أن غرضکم من

ص: ۲۰۹

۱- ۱. الکافی ج ۲: ۲۱۳.

۲- ۲. القصص: ۵۶. یونس: ۹۹.

۳- ۳. الکافی ج ۲: ۲۱۳.

۴- ۴. فاطر: ۱۰.

المجادله إن كان ظهور الحق لكم فلا حاجه لكم إلى ذلك فإن حقيتكم أظهر من ذلك فإنكم أخذتم دينكم عن الله بالآيات المحكمات و عن رسول الله صلى الله عليه و آله بالأخبار المتواتره من الجانبين و عن على عليه السلام المقبول من الطرفين و هم أخذوا من الأخبار الموضوعه المنميه إلى النواصب و المعاندين و الشبهات الواهيه التى يظهر بأدنى تأمل بطلانها و لا سواء مأخذكم و مأخذهم و وكر الطائر عشه.

**[ترجمه]«اجعلوا امركم هذا» یعنی دینتان و دعوت شما مردم را به سوی آن بخوانید،«للّٰه» برای خدا به اینکه مردم را بخوانید در مواردی که می دانید خدا راضی است، و در موارد تقیّه آنها را نخوانید زیرا خدا نهی فرموده است.

«و لا تجعلوه للناس»: به اظهار فضل کردن به مردم، و دوستی پیروزی بر دشمن، و تعصب. در نتیجه آنها را در مورد تقیّه به سوی مرامتان می خوانید و آنگاه ضررش به ما و به خود شما بازمی گردد، چون «ما کان للّٰه» آنچه از روی خلوص به خاطر خدا انجام شود، «فهو للّٰه»، خداوند آن را می پذیرد و به آن ثواب می دهد ، یا آنچه که در دنیا برای خدا باشد، در آخرت نیز برای خداست و نتیجه هر دو توجیه یکی است.

«فلایصعد الی السّماء»: یعنی قبول نشود و این جمله اشاره ای است به آیه قرآن:إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُه»، {کلمه نیکوی توحید (و روح پاک آسمانی) به سوی خدا بالا رود و عمل نیک خالص آن را بالا برد.} - . فاطر / ۱۰ -

«و لا تخاصموا بدینکم»: یعنی مجادله نکنید به نحوی که بخواهید غلبه یابید و دشمنی کنید به وسیله افکندن شبهات فاسد، نه روشن شدن حق، زیرا چنین مخاصمه ای مرض شک و شبهه و هدف های غلط در دل ایجاد کند. و اگر هدف شما مجبور کردن آنها بر هدایت باشد که آن به دست شما نیست، چنانچه خداوند به پیامبرش فرمود هدایت در اختیار تو نیست و تو نمی توانی مردم را مجبور سازی.و«ذرو النّاس» احتمال دارد مقصود حضرت از این جمله، این باشد که هدف شما از مجادله اگر روشن شدن حق برای خود شما باشد که حقانیّت شما روشن است، زیرا شما مرامتان را از خدا به وسیله قرآن و از پیامبر خدا صلی الله علیه و آله به وسیله اخبار و روایات متواتره از طریق شیعه و سنّی و از علی علیه السلام که هر دو دسته او را پذیرفته اند گرفته اید، ولی آنها مرام خویش را از احادیث مجعوله که به ناصبی ها و دشمنان نسبت دارد و از شبهات بی ارزشی که با مختصر تأملی بطلانش روشن می شود گرفته اند، و مأخذ شما و آنها یکی نخواهد بود. و «وکرالطّائر» یعنی لانه پرنده.

**[ترجمه]

«۱۵»

کا، [الکافی] عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ أُذَيْنَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ قَوْماً لِلْحَقِّ فَإِذَا مَرَّ بِهِمُ الْبَابُ مِنَ الْحَقِّ قَبِلَتْهُ قُلُوبُهُمْ وَ إِنْ كَانُوا لَا يَعْرِفُونَهُ وَ إِذَا مَرَّ بِهِمُ الْبَاطِلُ أَنْكَرَتْهُ قُلُوبُهُمْ وَ إِنْ كَانُوا لَا يَعْرِفُونَهُ وَ خَلَقَ قَوْماً لِغَيْرِ ذَلِكَ فَإِذَا مَرَّ بِهِمُ الْبَابُ مِنَ الْحَقِّ أَنْكَرَتْهُ قُلُوبُهُمْ وَ إِنْ كَانُوا لَا يَعْرِفُونَهُ وَ إِذَا مَرَّ بِهِمُ الْبَابُ مِنَ الْبَاطِلِ قَبِلَتْهُ قُلُوبُهُمْ وَ إِنْ كَانُوا لَا يَعْرِفُونَهُ (۱).

**[ترجمه]کافی: ابن اذینه از حضرت صادق علیه السلام روایت می کند که فرمود: «همانا خداوند عزوجل جمعی را برای حق

آفریـده و چـون دری از حـق به رویشـان گشوده گردد، دل هاشـان آن را بپـذیرد، اگر چه او را نشناسـند، و اگر بـاطلی به آنها گـذرد، دل هاشـان رد کنـد، اگرچه او را نشناسـند، و جمعی را برای غیر این آفریـده، پس هر گـاه دری از حق به رویشـان باز شود، دل هاشان رد کنـد، اگرچه آن را نشناسـند و هر گاه دری از باطل به رویشان باز گردد، دل هاشان بپـذیرد، اگرچه آن را نشناسند.» - . کافی ۲ : ۲۱۴ -

**[ترجمه]

بیان

خلق قومـا للحق کـان اللام للعاقبه أی عالما بأنهم یختارون الحق أو یختارون خلافه و إن کانوا لا یعرفونه قیل هـذا مبنی علی أنه قـد یحکم الإنسان بأمر و یـذعن به و هو مبنی علی مقدمه مرکوزه فی نفسه لا یعلم بها أو بابتناء إذعانه علیها و الغرض من ذکره فی هـذا البـاب أن السـعی لاـ مـدخل له کثیرا فی الهـدایه و إنما هو لتحصـیل الثواب فلا ینبغی فعله فی موضع التقیه لعـدم ترتب الثواب علیه.

**[ترجمه]«خلق قومـا للحق»:گویـا «لام» برای عاقبت است، یعنی آگاه است به اینکه آنها حق را برمی گزیننـد یا خلاف آن را اختیار می کنند.«و ان کانوا لا یعرفونه»پیش از این، و این فرمایش مبتنی بر این است که گاهی انسان مطلبی را تصدیق می کند و بـه آن اذعـان دارد و این اذعـان مبنی بر مطلـبی است که در نهـاد او نهفته و خـودش از آن خـبر نـدارد، یـا از اینکه اذعـان و تصـدیقش بر اثر آن مطلب نهفته در ذهن است بی خـبر است. و مقصـود از نقـل این روایت در این بـاب،این است که سـعی و کوشـش، دخـالت زیـادی در هـدایت افراد دیگر نـدارد، فقط این زحمت به خاطر درک ثواب است.بنابراین بایـد جایی سـعی داشته باشد که مورد تقیّه نباشد تا ثواب ببرد.

**[ترجمه]

«۱۶»

کـا، [الکافی] عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ عَبْـدِ الْحَمِیـدِ بْنِ أَبِی الْعَلَاءِ عَنْ أَبِی عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ إِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ خَیْراً نَکَتَ فِی قَلْبِهِ نُکْتَهً مِنْ نُورٍ فَأَضَاءَ لَهَا سَمْعُهُ وَ قَلْبُهُ حَتَّی یَکُونَ أَحْرَصَ عَلَی مَا فِی أَیْدِیکُمْ مِنْکُمْ وَ إِذَا أَرَادَ بِعَبْـدٍ سُوءاً نَکَتَ فِی قَلْبِهِ نُکْتَهً سَوْدَاءَ فَأَظْلَمَ لَهَا سَـمْعُهُ وَ قَلْبُهُ ثُمَّ تَلَا هَـذِهِ الْآیَهَ فَمَنْ یُرِدِ اللَّهُ أَنْ یَهْدِیَهُ یَشْـرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْـلامِ وَ مَنْ یُرِدْ أَنْ یُضِلَّهُ یَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَیِّقاً حَرَجاً کَأَنَّما یَصَّعَّدُ فِی السَّماءِ(۲).

ص: ۲۱۰

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۱۴.

۲- ۲. المصدر نفسه، و الآیه فی الانعام: ۱۲۵.

**[ترجمه]کافی: عبدالحمید بن ابی العلا روایت کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «راستی هر گاه خداوند عزوجل خیر بنده ای را بخواهد، نقطه ای از نور در دلش قرار دهد و آن نور دل و گوشش را نورانی گرداند، تا بر آنچه شما در دست دارید از خود شما حریص تر گردد، و هر گاه برای بنده ای بد بخواهد، نقطه سیاهی در دلش قرار دهد تا گوش و دلش را تاریک سازد. سپس این آیه را تلاوت فرمود: «فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلامِ وَ مَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقاً حَرَجاً كَأَنَّما يَصَّعَّدُ فِي السَّماءِ» - . انعام / ۱۲۵ - ، {پس هر که را خدا هدایت او خواهد، قلبش را به نور اسلام روشن و منشرح گرداند و هر که را خواهد گمراه نماید (یعنی به حال گمراهی واگذارد)، دل او را از پذیرفتن ایمان تنگ و سخت گرداند که گویی می خواهد از زمین بر فراز آسمان رود.} - . کافی ۲ : ۲۱۴ -

**[ترجمه]

بیان

كان النكت فى الأول كنايه عن التوفيق لقبول الحق أو إفاضه علم يقينى ينتقش فيه فأضاء له سمعه و قلبه أى يسمع الحق و يقبله بسهوله و يصير طالبا لدين الحق و فى الثانى كنايه عن منع اللطف منه لعدم استحقاقه لذلك فيخلى بينه و بين الشيطان فينكت فى قلبه الشكوك و الشبهات فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ قيل أى يعرفه طريق الحق و يوفقه للإيمان يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلامِ فيتسع له و يفسح ما فيه مجاله و هو كنايه عن جعل النفس قابله للحق مهيأه لحلوله فيها مصفاه عما يمنعه و ينافيه وَ مَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ أى يمنع عنه لطفه يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقاً حَرَجاً بحيث ينبو عن قبول الحق فلا يدخله الإيمان كَأَنَّما يَصَّعَّدُ فِي السَّماءِ شبهه مبالغه فى ضيق صدره بمن يزاول ما لا يقدر عليه فإن صعود السماء مثل فيما يبعد عن الاستطاعه.

**[ترجمه]گویا «نکت» (یعنی نقطه) در جمله اول، کنایه است از توفیق و موفق شدن در پذیرش حق یا منظور از نقطه، یکنوع آگاهی و دانش است که مطالب در دل او نقش بندد.

«فاضاء له سمعه و قلبه»: یعنی حق را می شنود و به آسانی می پذیرد و جویای دین حق می شود. و نقطه در جمله دوّم، کنایه است از بازداشتن لطف از او، چون شایسته لطف نیست، و در نتیجه راه نفوذ شیطان در او باز می شود و در دلش ایجاد شک و شبهه می کند.

«فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ»: بهقولی یعنی راه حق را به او معرّفی کند و توفیق ایمانش دهد .

«يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلامِ»: یعنی برایش وسعت دهد و فراخ سازد آنچه را که فرصت او در آن است و این جمله کنایه است از قابل قرار دادن نفس برای پذیرفتن حق و مهیّای حلول و ورود حق در او، و پاکیزه از هر چه مخالف و ضد حق است.

«وَ مَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ»: یعنی لطفش را از او باز دارد.

«يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقاً حَرَجاً»: به طوری که نارسا شود از پذیرش حق، پس ایمان در او راه نیابد.

«کَأَنَّما یَصَّعَّدُ فِی السَّماءِ»: تشبیه فرموده او را به کسی که به کاری دست می زند که توانایی اش را ندارد، برای مبالغه در تنگی سینه، زیرا بالا رفتن به سوی آسمان، مثل است برای کاری که دور از استطاعت انسان است.

**[ترجمه]

«۱۷»

کا، [الکافی] عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حُمْرَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ خَیْراً نَکَتَ فِی قَلْبِهِ نُکْتَهً بَیْضَاءَ وَ فَتَحَ مَسَامِعَ قَلْبِهِ وَ وَکَّلَ بِهِ مَلَکاً یُسَدِّدُهُ وَ إِذَا أَرَادَ بِعَبْدٍ سُوءاً نَکَتَ فِی قَلْبِهِ نُکْتَهً سَوْدَاءَ وَ سَدَّ مَسَامِعَ قَلْبِهِ وَ وَکَّلَ بِهِ شَیْطَاناً یُضِلُّهُ (۱).

**[ترجمه]کافی: محمد بن مسلم روایت کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «راستی خداوند هر گاه خیر بنده ای را بخواهد، نقطه سفیدی در دلش ایجاد کند، گوش های دلش را بگشاید و فرشته ای بر او بگمارد تا راهنمایی اش کند، و هر گاه برای بنده ای بد بخواهد، نقطه سیاهی در دلش ایجاد کند، گوش های دلش را ببندد و شیطانی را بر او بگمارد تا گمراهش سازد.» - . کافی ۲ : ۲۱۴ -

**[ترجمه]

باب ۲۳ فی أن السلامه و الغنی فی الدین و ما أخذ علی المؤمن من الصبر علی ما یلحقه فی الدین

روایات

«۱»

کا، [الکافی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ أَیُّوبَ بْنِ الْحُرِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ فَوَقاهُ اللَّهُ سَیِّئاتِ ما مَکَرُوا فَقَالَ أَمَا لَقَدْ بَسَطُوا عَلَیْهِ وَ قَتَلُوهُ وَ لَکِنْ أَ تَدْرُونَ مَا وَقَاهُ وَقَاهُ أَنْ یَفْتِنُوهُ فِی دِینِهِ (۲).

ص: ۲۱۱

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۱۴.

۲- ۲. الکافی ج ۲ ص ۲۱۵، و الآیه فی غافر: ۴۰.

**[ترجمه]کافی: ایّوب بن حرّ گزارش کند که حضرت صادق علیه السلام در تفسیر این فرمایش خداوند عزوجل: «فَوَقاهُ اللَّهُ سَیِّئاتِ ما مَکَرُوا»، {پس خدا (مؤمن آل فرعون را) از شرّ و مکر فرعونیان او را محفوظ داشت} - . مؤمن / ۴۴ - فرمود: «آگاه باش که (فرعونیان) به او دست یافته و او را کشتند، ولی آیا می دانید خداوند او را از چه چیز محفوظ داشت؟ از اینکه او را در دینش گمراه سازند.» - . کافی ۲ : ۲۱۵ -

**[ترجمه]

تبیان

فَوَقاهُ اللَّهُ الضمیر راجع إلی مؤمن آل فرعون حیث توکل علی الله و فوض أمره إلیه حین أراد فرعون قتله بعد أن أظهر إیمانه بموسی و وعظهم و دعاهم إلی الإیمان فقال وَ أُفَوِّضُ أَمْرِی إِلَی اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِیرٌ بِالْعِبادِ فَوَقاهُ اللَّهُ سَیِّئاتِ ما مَکَرُوا أی صرف الله عنه شدائد مکرهم قال بعض المفسرین إنه جاء مع موسی حتی عبر البحر معه و قیل إنهم هموا بقتله فهرب إلی جبل فبعث فرعون رجلین فی طلبه فوجداه قائما یصلی و حوله الوحوش صفوفا فخافا فرجعا هاربین و الخبر یرد هذین القولین کما یرد قول من قال إن الضمیر راجع إلی موسی علیه السلام و یدل علی أنهم قتلوه لقد بسطوا علیه أی أیدیهم فی القاموس بسط یده مدها و الملائکه باسطوا أیدیهم أی مسلطون علیهم کما یقال بسطت یده علیه أی سلط علیه و فی بعض النسخ سطوا علیه فی القاموس

سطا علیه و به سطوا و سطوه صال أو قهر بالبطش انتهی و ما فی قوله ما وقاه موصوله أو استفهامیه و فی القاموس الفتنه بالکسر الضلال و الإثم و الکفر و الفضیحه و الإضلال و فتنه یفتنه أوقعه فی الفتنه کفتنه و أفتنه فهو مفتن و مفتون لازم متعد کافتتن فیهما.

**[ترجمه]«فَوَقاهُ اللَّهُ»: ضمیر به مؤمن آل فرعون بازمی گردد، آن هنگام که به خدا توکّل کرد و کارش را به او واگذاشت، وقتی فرعون می خواست او را بکشد، بعد از اینکه ایمانش را به موسی علیه السلام ظاهر ساخت و آنها را پند داد و به سوی ایمان دعوت کرد و گفت: «کارم را به خدا وامی گذارم، زیرا خدا به وضع و حال بندگان بیناست.» پس خدا او را از شرّ و مکر آنها محفوظ داشت، یعنی مکر آنها را از او برگرداند. بعضی از مفسّرین گویند که بعد از آن، با موسی آمد و با او از دریا و رود نیل گذشت. و به قول دیگری وقتی فهمید تصمیم دارند او را بکشند، به کوهی گریخت. فرعون دو نفر را به دنبال او فرستاد. وقتی به او رسیدند، دیدند ایستاده ونماز می خواند و حیوانات وحشی گرد او صف کشیده اند. آن دو ترسیده و به تندی بازگشتند. ولی این روایت این دو احتمال را رد می کند، بلکه دلالت می کند بر اینکه او را کشتند، همچنان که این خبر نیز احتمال بازگشت ضمیر در«فَوَقاهُ» را به موسی ردّ می کند.

«لقد بسطوا علیه»: یعنی دست هایشان. در قاموس گوید «بسط یده» یعنی دستش را کشید و امتداد داد.

«وَ الْمَلائِکَهُ باسِطُوا أَیْدِیهِمْ»: یعنی فرشتگان بر آنها مسلّطند، همچنان که می گویند«بسطت یده علیه» یعنی بر او تسلّط یافت، و در بعضی از نسخه ها«سطوا علیه»نوشته شده. در قاموس گوید «سطا علیه» یعنی بر او جست یا با یورش بر او چیره شد. پایان.

و «ما» در این فرمایش حضرت«ما وقاه»،موصوله یا استفهامیّه است. و در قاموس گوید «فتنه» به کسر فاء، گمراهی، گناه، کفر،

رسوایی و گمراه ساختن است. و «فتنه» یعنی او را در فتنه افکند، همچون «فتّنه» و «افتنه»، و اسم مفعول آن «مفتّن» و «مفتون» است. و فتنه هم لازم است و هم متعدّی و از این جهت، همچون «افتتن» است.

**[ترجمه]

«۲»

کا، [الکافی] عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی بْنِ عُبَیْدٍ عَنْ أَبِی جَمِیلَهَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: کَانَ فِی وَصِیَّهِ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام أَصْحَابَهُ اعْلَمُوا أَنَّ الْقُرْآنَ هُدَی اللَّیْلِ وَ النَّهَارِ وَ نُورُ اللَّیْلِ الْمُظْلِمِ عَلَی مَا کَانَ مِنْ جَهْدٍ وَ فَاقَهٍ فَإِذَا حَضَرَتْ بَلِیَّهٌ فَاجْعَلُوا أَمْوَالَکُمْ دُونَ أَنْفُسِکُمْ وَ إِذَا نَزَلَتْ نَازِلَهٌ فَاجْعَلُوا أَنْفُسَکُمْ دُونَ دِینِکُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّ الْهَالِکَ مَنْ هَلَکَ دِینُهُ وَ الْحَرِیبَ مَنْ حُرِبَ دِینُهُ أَلَا وَ إِنَّهُ لَا فَقْرَ بَعْدَ الْجَنَّهِ أَلَا وَ إِنَّهُ لَا غِنَی بَعْدَ النَّارِ لَا یُفَکُّ أَسِیرُهَا وَ لَا یَبْرَأُ ضَرِیرُهَا(۱).

**[ترجمه]کافی: ابی جمیله گزارش کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: در وصیّت حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام به اصحابش، چنین آمده است: «بدانید قرآن رهنمای شب و روز است، و روشنایی

شب تاریک است، (منظور از شب تاریک، روزگار سختی و بلاست) که تاریکی اش از مشقّت و نداری است. پس هر گاه بلایی رسد، اموالتان را فدای جانتان کنید و اگر بلای مهمتری رسید که با دادن مال برطرف نشد، جانتان را فدای دین خود سازید. پس بدانید نابود کسی است که دینش نابود شود، و غارت زده آن است که دینش چپاول شود. بدان که بعد از بهشت، دیگر فقری نخواهد بود و بعد از دوزخ، بی نیازی نیست؛ آن دوزخی که اسیرش آزادی ندارد، و نابینا و زیان دیده اش بهبودی ندارد.» - . کافی ۲ : ۲۱۶ -

**[ترجمه]

تبیین

هدی اللیل و النهار إضافه للمصدر إلی ظرف الزمان و قیل یحتمل أن یکون اللیل و النهار کنایه عن الباطل و الحق کما قال تعالی وَ هَدَیْناهُ النَّجْدَیْنِ (۲) و نور اللیل المظلم الظاهر أن اللیل المظلم کنایه عن زمان الشده

ص: ۲۱۲

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۱۶.

۲- ۲. البلد: ۱۰.

و البلاء فقوله علی ما کان متعلق بالمظلم أی کونه مظلما بناء علی ما کان من جهد أی مشقه و فاقه فالمعنی أن القرآن فی أحوال الشده و الفاقه منور للقلب و مذهب للهم لما فیه من المواعظ و النصائح و لأنه یورث الزهد فی الدنیا فلا یبالی بما وقع فیها و یحتمل أن یکون المعنی أنه نور فی ظلم الجهاله و الضلاله و علی أی حال کان من أحوال الدنیا من مشقه و فقر و غیر ذلک أی ینبغی أن یرضی بالشده و الفاقه مع نور الحق و الهدایه و من فی قوله من جهد للبیان أو التبعیض و التفریح فی قوله فإذا حضرت بهذا ألصق و قال ابن میثم أراد بالفاقه الحاجه إلی ما ینبغی من الهدایه و الکمال النفسانی (۱)

و لا یخفی ما فیه.

و المراد بالبلیه ما یمکن دفعه بالمال و بالنازله ما لا یمکن دفعه إلا ببذل النفس أو ببذل الدین أو البلیه فی أمور الدنیا و النازله فی أمور الآخره و المراد بها ما لا تقیه فیه و إلا فالتقیه واجبه من هلک دینه إما بذهابه بالمره أو بنقصه بترک الفرائض و ارتکاب الکبائر أو الأعم و فی المصباح حرب حربا من باب تعب أخذ جمیع ماله فهو حریب و حرب علی البناء للمفعول فهو محروب و فی القاموس حربه حربا کطلبه طلبا أسلب ماله فهو محروب و حریب و الجمع حربی و حرباء و حریبته ماله الذی سلب أو ماله الذی یعیش به لا فقر بعد الجنه أی بعد فعل ما یوجبها و کذا قوله بعد النار أی بعد فعل ما یوجبها.

ثم بین علیه السلام عدم الغناء مع استحقاق النار ببیان شده عذابها من حیث إن أسیرها و المقید فیها بالسلاسل و الأغلال لا یفک أبدا و لا یبرأ ضریرها أی من عمی عینه فیها أو من ابتلی فیها بالضر أو المراد عدم فک أسیرها فی الدنیا من قید الشهوات و عدم برء من عمی قلبه فی الدنیا بالکفر و الأول أظهر و فی القاموس الضریر الذاهب البصر و المریض المهزول و کل ما خالطه ضر.

**[ترجمه]«هدی اللّیل و النّهار»: از باب اضافه مصدر به ظرف زمان است، و به قولی احتمال دارد که شب و روز، کنایه از حق و باطل باشد. همچنان که خداوند متعال می فرماید:{و راه خیر و شرّ (و حق و باطل، بهشت و دوزخ) را به او نمودیم.} - . بلد / ۱۰ -

«و نور اللیل المظلم»: ظاهرا شب تار، کنایه از زمان سختی و بلاست.بنابراین جمله بعدی که فرمود«علی ما کان»،متعلق است به ظلم، یعنی تار بودنش. بنابراین«علی ما کان من جهد» یعنی مشقّت و نداری. پس معنی چنین است که قرآن در هنگام سختی و نداری، به خاطر پند و نصیحت هایی که دارد و به جهت آنکه باعث زهد و بی اعتنایی به دنیا می شود، روشنایی دل و از بین برنده اندوه است. پس باکی ندارد از آنچه که در دنیا واقع می شود. و احتمال دارد معنی آن چنین باشد که قرآن نور است در تاریکی های نادانی و گمراهی، و در هر حال از حالات دنیا که باشد، از زحمت و فقر و غیره، یعنی با داشتن نور حق و هدایت، شایسته است که به فقر وفاقه و زحمت دنیا خشنود باشد. و «من» در فرمایش آن حضرت که فرمود «من جهد»، برای بیان یا تبعیض است، و تفریع در گفتارش «فاذا احضرت» به این بهتر می خورد. ابن میثم گوید منظور از فاقه، نیاز معنوی به هدایت و کمالات انسانی است، ولی نارسایی مطلب پنهان نیست و مقصود حضرت از بلیّه، چیزی است که دفع آن به مال ممکن باشد و نازله آن است که دفعش جز به دادن جان یا دین ممکن نباشد. یا بلیّه در امور دنیاست و نازله در امور آخرت و مقصود از این نازله ای که باید در راه او جان داد، جایی است که مورد تقیّه نباشد، و الا تقیّه واجب است.

«من هلک دینه»: یا اینکه بکلّی دینش از دست برود یا با ترک واجبات و ارتکاب گناهان بزرگ، ناقص شود یا اعمّ از هر دو.

و در مصباح گوید «حرب» از باب «تعب»، یعنی تمام مالش گرفته شده، و «حریب» اسم فاعل است و حرب به صیغه مجهول است و اسم مفعول آن «محروب» است. در قاموس گوید حرب بر وزن طلب، یعنی مالش ربوده شد و کسی که مالش ربوده شده، محروب و حریب است و جمع آن «حربی» و «حرباء»است و «حریبته»، یعنی مال او که ربوده شده یا مال او که با او زندگی می کند.

«لا فقر بعد الجنّه»: یعنی بعد از انجام عملی که باعث بهشت شود و همچنین است «بعد النّار»، یعنی بعد از انجام عملی که باعث دوزخ شود.

سپس حضرت بیان کرد فرمایش خودش را که با استحقاق دوزخ توانگری نباشد، بهنقل عذاب های سخت آن از آن جهت که آن کس که در دوزخ اسیر شود و به غل و زنجیرها بسته شود، دیگر هیچ گاه آزاد نگردد.

«و لا یبرأ ضریرها»: یعنی کسی که در دوزخ نابینا شود، یا کسی که در آن متضرّر شود، یا مقصود آزاد نشدن اسیر دوزخ است در دنیا از بند شهوت ها و بهبودی نیافتن کسی است که دلش در دنیا به کفر نابینا شده، ولی توجیه اوّل روشن تر است. در قاموس گوید«ضریر» یعنی نابینا و مریض لاغر و هر چه که زیان بیند.

**[ترجمه]

«۳»

کا، [الکافی] عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ رِبْعِیٍّ عَنِ الْفُضَیْلِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سَلَامَهُ الدِّینِ وَ صِحَّهُ الْبَدَنِ خَیْرٌ مِنَ الْمَالِ وَ الْمَالُ زِینَهٌ مِنْ

ص: ۲۱۳

۱- ۱. فی قوله« لیس لاحد بعد القرآن من فاقه» راجع الخطبه ۱۷۴.

زِينَهِ الدُّنْيَا حَسَنَهٌ(۱).

کا، [الکافی] عن محمد بن إسماعیل عن الفضل بن شاذان عن حماد عن ربعی عن الفضیل عن أبی جعفر علیه السلام: مثله (۲)

**[ترجمه]کافی: فضیل گزارش کند که حضرت باقر علیه السلام فرمود: «سلامت دین و تندرستی بهتر است از مال، و مال زیور زیبای دنیاست.» - . کافی ۲ : ۲۱۶ -

کافی به سند دیگر همین روایت را آورده است.

**[ترجمه]

بیان

سلامه الدین أی مما فیه شائبه الشرک من العقائد الباطله و الأعمال القبیحه و صحه البدن من الأمراض البدنیه خیر من زوائد المال أما خیریه الأولی فظاهره و أما الثانیه فلأنه ینتفع بالصحه مع عدم المال و لا ینتفع بالمال مع فقد الصحه و المال أی المال الصالح و الحلال زینه حسنه لکن بشرط أن لا یضر بالدین.

**[ترجمه]«سلامه الدّین»یعنی از چیزهایی که در او شائبه شرک باشد که عبارت است از عقاید باطل و اعمال زشت.«و صحّه البدن»از مرض های بدن،(خیر) از زیادی های مال بهتر است و بهتر بودن دین از مال، روشن است، ولی بهتر بودن تندرستی بدان جهت است که انسان از سلامتی بدن، با نداشتن مال بهره می برد، ولی در نبود تندرستی، از مال بهره نمی برد و مال یعنی مال صالح و حلال زیور نیکویی است، لیکن به شرط آنکه به دین زیان نزنند .

**[ترجمه]

«۴»

کا، [الکافی] عَنِ الْعِدَّهِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ یُونُسَ بْنِ یَعْقُوبَ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ قَالَ: کَانَ رَجُلٌ یَدْخُلُ عَلَی أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مِنْ أَصْحَابِهِ فَصَبَرَ زَمَاناً لَا یَحُجُّ فَدَخَلَ عَلَیْهِ بَعْضُ مَعَارِفِهِ فَقَالَ لَهُ فُلَانٌ مَا فَعَلَ قَالَ فَجَعَلَ یُضَجِّعُ الْکَلَامَ فَظَنَّ [أَنَّهُ] إِنَّمَا یَعْنِی الْمَیْسَرَهَ وَ الدُّنْیَا فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام کَیْفَ دِینُهُ فَقَالَ کَمَا تُحِبُّ فَقَالَ هُوَ وَ اللَّهِ الْغِنَی (۳).

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّ فِیهِ فَصَبَرَ حِیناً إِلَی قَوْلِهِ بَعْضُ مَعَارِفِهِ مِمَّنْ کَانَ یَدْخُلُ عَلَیْهِ مَعَهُ إِلَی قَوْلِهِ یَظُنُّ أَنَّهُ إِنَّمَا عَنَی إِلَی قَوْلِهِ کَیْفَ حَالُهُ فِی دِینِهِ (۴).

**[ترجمه]کافی: مردی از یاران حضرت صادق علیه السلام بود که گاهی اوقات خدمت حضرت می آمد. مدتی گذشت و آن مرد به حج نیامد تا آنکه یکی از آشنایانش نزد آن حضرت آمد و حضرت فرمود: «فلانی چه شد؟» (و بدین وسیله از حالات آن مرد سؤال فرمود) و آن شخص در جواب حضرت کوتاه آمد، به گمان اینکه مقصود امام مال دنیاست. امّاحضرت

صادق علیه السلام فرمود: «دینش چگونه است؟»عرض کرد: «چنانچه شما دوست می دارید.» حضرت فرمود: «به خدا توانگری همان است و آن مرد بی نیازست.» - . کافی ۲ : ۲۱۶ - (توجه: مفهوم این روایت نارساست.بررسی شود)

در محاسن برقی نظیر این روایت از آن حضرت نقل شده، ولی در آن روایت به جای «فصبر زمانا»،«فصبر حینا» آمده است، و آنجا که فرمود «یکی از آشنایانش به خدمت حضرت رفت» در این روایت می گوید«یکی از آشنایانش که همیشه با او به خدمت حضرت می رفت» تا آنجا که می گوید«گمان کرد حضرت (دنیا) را قصد فرموده» تا آنجا که حضرت فرمود «حال او در دینش چگونه است.» - . محاسن برقی: ۲۱۷ -

**[ترجمه]

بیان

فصبر زمانا فی بعض النسخ فغبر زمان أی مضی و فی بعضها فغبر زمانا أی مکث فی القاموس غبر غبورا مکث و ذهب ضد فلان ما فعل أی کیف حاله و لم تأخر عن الحج قال أی بعض الأصحاب الراوی فجعل أی شرع بعض المعارف یضجع الکلام أی یخفضه أو یقصر و لا- یصرح بالمقصود و یشیر إلی سوء حاله لئلا یغتم الإمام علیه السلام بذلک کما هو الشائع فی مثل هذا المقام قال فی القاموس أضجعت الشی ء أخفضته و ضجع فی الأمر تضجیعا قصر فظن فی

ص: ۲۱۴

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۱۶.

۲- ۲. الکافی ج ۲ ص ۲۱۶.

۳- ۳. الکافی ج ۲ ص ۲۱۶.

۴- ۴. المحاسن ص ۲۱۷.

بعض النسخ يظن و هو أظهر أنما يعنى أنما بفتح الهمزه(۱) و ما موصوله و هی اسم أن كقوله تعالى وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْ ءٍ(۲) أو مـا كافه مثل قوله أَنَّما إِلهُكُمْ إِلهٌ واحِدٌ(۳) و عند الزمخشرى أنه يفيد الحصر كالمكسور فعلى الأول مفعول يعنى و هو عائد ما محذوف و تقديره أن ما يعنيه و الميسره خبر أن و على الثانى الميسره مفعول يعنى و على التقديرين المستتر فى يعنى راجع إلى الإمام عليه السلام كما تحب أى على أحسن الأحوال فقال هو و الله الغنى أقول تعريف الخبر باللام المفيد للحصر و تأكيده بالقسم للتنبيه على أن الغنى الحقيقى ليس إلا الغنى الأخروى الحاصل بسلامه الدين كَمَا رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله أَنَّهُ قَالَ: الْفَقْرُ الْمَوْتُ الْأَحْمَرُ فَقِيلَ لَهُ الْفَقْرُ مِنَ الدِّينَارِ وَ الدِّرْهَمِ فَقَالَ لَا وَ لَكِنْ مِنَ الدِّينِ.

**[ترجمه]در بعضى از نسخه ها به جاى «فصبر زمانا»، «فغبر زمان» آمده، يعنى زمانى گذشت، و در بعضى از نسخه ها «فغبر زمانا» يعنى مدتى مكث كرد. در قاموس گويد «غبر» يعنى مكث كرد و ضدّ «ذهب» است. «فلان ما فعل»يعنى حالش چگونه است و چرا به حج نيامده. «قال» يعنى يكى از اصحاب كه راوى حديث است. «فجعل» يعنى شروع كرد يكى از آشنايان. «يضجع الكلام» يعنى سخنش را آهسته مى كند يا در حرف زدن كوتاه مى آيد و مقصود را روشن نمى گويد و اشاره مى كند به بدى حال او دارد كه امام عليه السلام غمگين نشود، همچنان كه در اين موارد معمول است. در قاموس گويد«اضجعت الشى ء»يعنى آن راپايين آوردم و پست كردم، و «ضجّع فى الامر» يعنى به فتح همزه و ماء موصوله، اسم «انّ» است، همچون آيه شريفه«وَ اعْلَمُوا أَنَّما غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْ ءٍ» - . انفال / ۴۱ - {معناى آيه داخل اين كروشه بيايد.} يا اينكه ماء كافّه است، مثل اين آيه«أَنَّما إِلهُكُمْ إِلهٌ واحِدٌ» - . كهف / ۱۱۰ - {معناى آيه داخل اين كروشه بيايد.} و «انّما» به فتح همزه در نزد زمخشرى فايده حصر دارد، همچون «انّما» به كسر همزه و بنا بر توجيه اوّل، مفعول كلمه يعنى و همچنين عائد ما محذوف است وتقديرش چنين است، «انّ ما يعينه و الميسره» خبر «انّ» است، و بنا بر توجيه دوّم،«الميسره» مفعول يعنى است، و بر هر دو توجيه ضمير مستتر در يعنى، به امام عليه السلام برمى گردد.

«كما تحبّ»: يعنى بر بهترين حالات. «فقال هو و اللّه الغنى»به نظر ما معرفه ساختن خبر به الف و لام فايده حصر دارد و تأكيد آن به وسيله قسم، بدان جهت است كه هشدار دهدهيچ توانگرى حقيقى نيست، مگر توانگرى اخروى كه نتيجه سلامت دين است، همچنان كه از پيغمبر اكرم صلى الله عليه و آله روايت شده كه فرمود: «فقر مرگ سرخ است.»پرسيدند: «منظورتان نداشتن درهم و دينار است؟» فرمود نه،بلكه منظورم فقر دينى (و احتياج معنوى) است.»

**[ترجمه]

«۵»

كا، [الكافى] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَدٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الْمُؤْمِنِ عَلَى أَنْ لَا تُصَدَّقَ مَقَالَتُهُ وَ لَا يَنْتَصِفَ مِنْ عَدُوِّهِ وَ مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يَشْفِي نَفْسَهُ إِلَّا بِفَضِيحَتِهَا لِأَنَّ كُلَّ مُؤْمِنٍ مُلْجَمٌ (۴).

**[ترجمه]كافى: داود بن فرقد گزارش كند كه حضرت صادق فرمود: «خداوند از مؤمن پيمان گرفته كه گفتارش را باور نكنند و از دشمنش انتقام نگيرند، و نيست مؤمنى كه دلش را (با انتقام از دشمنش) شفا دهد، مگر اينكه خود را رسوا كند،

زیرا مؤمن افسار گسیخته نیست.» - . کافی ۲ : ۲۴۹ -

**[ترجمه]

بیان

علی أن لا- تصدق أی علی الصبر علی أن لا- تصدق مقالته فی دوله الباطل أو أهل الباطل مطلقا و الانتصاف الانتقام و فی القاموس انتصف منه استوفی حقه منه کاملا حتی صار کل علی النصف سواء کاستنصف منه یشفی نفسه یقال شفاه یشفیه من باب ضرب فاشتفی هو و هو من الشفاء بمعنی البرء من الأ-مراض و یستعمل فی شفاء القلب من الأمراض النفسانیه و المکاره القلبیه کما یستعمل فی

ص: ۲۱۵

۱- ۱. ذکر هذا التوجیه بناء علی نسخته« فظن أنما یعنی إلخ» و أمّا علی نسخه الکافی المطبوعه و هکذا المحاسن« فظن أنّه انما یعنی» فانما بکسر الهمزه، و الوجه ظاهر.

۲- ۲. الأنفال: ۴۱.

۳- ۳. الکهف: ۱۱۰.

۴- ۴. الکافی ج ۲ ص ۲۴۹.

شفاء الجسم من الأمراض البدنيه و كون شفاء نفسه من غيظ العدو موجبا لفضيحتها ظاهر لأن الانتقام من العدو مع عدم القدره عليه يوجب الفضيحه و المذله و مزيد الإهانه و الضمير فی بفضيحتها راجع إلی النفس لأن كل مؤمن ملجم قيل يعنی إذا أراد المؤمن أن يشفی غيظه بالانتقام من عدوه افتضح و ذلك لأنه ليس بمطلق العنان خليع العذار(۱)

يقول ما يشاء و يفعل ما يريد إذ هو مأمور بالتقيه و الكتمان و الخوف من العصيان و الخشيه من الرحمن و لأن زمام أمره بيد الله سبحانه لأنه فوض أمره إليه فيفعل به ما يشاء مما فيه مصلحته و قيل أی ممنوع من الكلام الذی يصير سببا لحصول مطالبه الدنيويه فی دوله الباطل.

**[ترجمه]«علی ان لا تصدّق» يعنی بر صبر و تحمل بر اينكه گفتارش را در حكومت های باطل يا همه اهل باطل نشنوند. و «انتصاف» به معنی انتقام است و در قاموس گويد«انتصف منه» يعنی حقش را كاملا گرفت، به طوری كه دو نصف مساوی شد، همچون «استنصف منه.» «يشفی نفسه»: شفاه از باب ضرب از شفاء، به معنی بهبودی از امراض است و در بهبودی دل از امراض نفسانی و ناراحتی های قلبی هم استعمال می شود، چنانچه در بهبودی بدن از امراض جسمانی استعمال می شود. و اينكه فرمود «بهبودی نفس مؤمن از كينه دشمن، مايه رسوايی نفس او می شود» روشن است، زيرا انتقام از دشمن با نداشتن قدرت، مايه رسوايی و ذلّت و اهانت زياد است و ضمير در «بفضيحتها» به نفس بازمی گردد.

«لانّ كلّ مؤمن ملجم»: به قولی يعنی هنگامی كه مؤمن بخواهد غيظ خود را با انتقام ازدشمن فرونشاند، رسوا شود، چون او افسار گسيخته و بی شرم و حيا نيست كه هر چه بخواهد بگويد و هر چه خواهد انجام دهد، زيرا او مأمور است تقيّه كند و امرش را پنهان دارد. و نيز چون از معصيت خدا می ترسد، از خوف خدا می لرزد و زمام امور او به دست خداست، چون امورش را به خدا واگذاشته است.بنابراين هر چه را كه خدا برای او مصلحت بيند، در باره اش انجام دهد. و به قولی يعنی مؤمن از سخنی كه باعث فراهم شدن خواسته های دنيايی اش باشد، در زمان حكومت باطل منع شده است.

**[ترجمه]

و أقول

يحتمل أن يكون المعنی أنه ألجمه الله فی الدنيا فلا يقدر علی الانتقام فی دول اللئام أو ينبغی أن يلجم نفسه و يمنعها عن الكلام أی الفعل الذی يخالف التقيه كما مر و قال فی النهايه فيه من سئل عما يعلمه فكتمه ألجمه الله بلجام من نار يوم القيامه

الممسك عن الكلام ممثل بمن ألجم نفسه بلجام و منه الحديث يبلغ العرق منهم ما يلجمهم أی يصل إلی أفواههم فيصير لهم بمنزله اللجام يمنعهم عن الكلام.

**[ترجمه]احتمال دارد معنای اين جمله اين باشد كه خداوند مؤمن را در دنيا لجام زده، پس قادر بر انتقام از دشمن در زمان دولت های باطل نيست، يا شايسته است مؤمن نفسش را لجام زند و مانع از انجام كارهای مخالف تقيّه توسط آن شود، چنانچه گذشت.

در نهایه در شرح این حدیث گوید: هر کس سؤال شود از مطلبی که می داند ولی پاسخ ندهد و کتمان کند، خداوند او را در روز قیامت به افساری از آتش لجام زند. و کسی را که از سخن گفتن خودداری می کند، مثل زده اند به کسی که خود را لجام زده و به همین معنی است این حدیث که فرمود در روز قیامت، عرق بدن آن افراد به حدی زیاد می شود که لجام آنها را فرا می گیرد ، یعنی تا دهانشان می رسد و همان عرق به منزله لجامی می شود که آنها را از سخن گفتن باز می دارد .

**[ترجمه]

«۶»

کا، [الکافی] عَنِ الْعِدَّهِ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِیَادٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ جَمِیعاً عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ الثُّمَالِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ أَخَذَ مِیثَاقَ الْمُؤْمِنِ عَلَی بَلَایَا أَرْبَعٍ أَشَدُّهَا عَلَیْهِ مُؤْمِنٌ یَقُولُ بِقَوْلِهِ یَحْسُدُهُ أَوْ مُنَافِقٌ یَقْفُو أَثَرَهُ أَوْ شَیْطَانٌ یُغْوِیهِ أَوْ کَافِرٌ یَرَی جِهَادَهُ فَمَا بَقَاءُ الْمُؤْمِنِ بَعْدَ هَذَا(۲).

ص: ۲۱۶

۱- ۱. العذار- بالکسر- ما سال من اللجام علی خد الفرس، أو ما یضم حبل الخطام الی رأس البعیر، و یکنی عنه بالحیاء، یقال للمنهمک فی الغی المتبع هواه: خلع عذاره أی الحیاء، یعنی أنّه یقول و یفعل و ما یبالی بشی ء کالدابّه بلا رسن، تجمع و تطمح.

۲- ۲. الکافی ج ۲ ص ۲۴۹.

**[ترجمه]کافی: ابو حمزه ثمالی از حضرت صادق علیه السلام روایت کند که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «همانا خداوند پیمان گرفته از مؤمن بر چهار بلا که سخت تر از همه، حسدورزیدن مؤمنی مانند اوست بر او، یا منافقی که دنبالش را بگیرد، یا شیطانی که گمراهش کند، یا کافری که آهنگ مبارزه با او دارد، پس چه زیستی دارد مؤمن بعد از این.» - . کافی ۲ : ۲۴۹ -

**[ترجمه]

بیان

علی بلایا أربع قیل أی إحدی بلایا للعطف بأو و للحدیث الرابع (۱)

و أربع مجرور صفه للبلایا و أشدها خبر مبتدإ محذوف أی هی أشدها و الضمیر المحذوف راجع إلی إحدی و الضمیر المجرور راجع إلی البلایا و مؤمن مرفوع و هو بدل أشدها و إبدال النکره من المعرفه جائز إذا کانت النکره موصوفه نحو قوله تعالی بِالنّٰاصِیَهِ نٰاصِیَهٍ کٰاذِبَهٍ(۲) و أو منافق عطف علی أشدها و فی بعض النسخ أیسرها و قال بعضهم أیسرها صفه لبلایا أربع و فیه إشعار بأن للمؤمن بلایا أخر أشد منها قال و فی بعض النسخ أشدها بدل أیسرها فیفید أن هذه الأربع أشد بلایاه و قوله مؤمن خبر مبتدإ محذوف أی هو مؤمن و قیل إن أیسرها مبتدأ و مؤمن خبره و إن أشدها أولی من أیسرها لئلا ینافی قوله علیه السلام فیما بعد و مؤمن یحسده و هو أشدهن علیه (۳) و مؤمنا یحسده و هو أشدهم علیه (۴)

و فیه أن أیسرها أو أشدها صفه لما تقدم فلا یتم ما ذکر و کون هذه الأربع أیسر من غیرها لا ینافی أن یکون بعضها أشد من بعض و لو جعل مبتدأ کما زعم لزم أن لا یکون المؤمن الحاسد أشد من المنافق و ما بعده و هو مناف لما سیأتی.

**[ترجمه]«علی بلایا اربع»:یعنی به یکی از چهار بلا مبتلایش می سازد، به دلیل اینکه با کلمه «او» عطف فرموده و به دلیل حدیث هشتم در همین باب. و «اربع» مجرور است، چون صفت است برای بلایا. و «اشدّها» خبر است برای مبتدای محذوف یعنی «هی اشدّها»، و ضمیر محذوف برمی گردد به «احدی» و ضمیر مجرور برمی گردد به بلایا. و «مؤمن» مرفوع است، چون بدل است برای اشدّها، و بدل آوردن معرفه از نکره جایز است اگر نکره موصوفه باشد، مثل این آیه قرآن: «بِالنّٰاصِیَهِ نٰاصِیَهٍ کٰاذِبَهٍ» - .علق / ۱۵ - ۱۶ - ، {ترجمه آیه داخل این کروشه بیاید.} و «او منافق» عطف است بر اشدّها، و در بعضی از نسخه ها «ایسرها» نوشته شده و بعضی گویند ایسرها صفت است برای «بلایا اربع» و ضمنا در این جمله اشاره است به اینکه مؤمن بلایی سخت تر از این دارد. و نیز گوید در بعضی از نسخه ها به جای «ایسرها»،«اشدّها»آمده است که می فهماند این چهار بلا، سخت ترین بلاهای مؤمن است. و «مؤمن» خبر است برای مبتدای محذوف یعنی «هو مؤمن» و به قولی «ایسرها» مبتداست و مؤمن، خبر آن است. و «اشدّها» بهتر است از «ایسرها» تا با جمله بعدی که امام می فرماید«مؤمن یحسده و هو أشدّهن علیه» که در حدیث هشتم این باب است و«مؤمنا یحسده و هو اشدّهم علیه»که در حدیث دوازدهم این باب است، سازگار باشد. ولی با توجه به اینکه «ایسرها» یا «اشدّها» صفت است برای موصوفی که قبلا ذکر شده، این بیان درست نیست و این چهار بلا اگر آسان تر از بلاهای دیگر باشد، با آن جملات منافات ندارد، زیرا در آن دو جمله یکی از آن چهار بلا را شدیدتر از بقیّه دانسته و اگر به گفته او «ایسرها» مبتدا باشد و مؤمن خبر آن، لازمه اینحرف آن است که مؤمن حسود، سخت تر از منافق پیگیر

و جملات بعدی نباشد و چنین چیزی با روایاتی که بعد می آید، سازگاری ندارد.

**[ترجمه]

و أقول

یمکن أن یکون أو للجمع المطلق بمعنی الواو فلا نحتاج إلی تقدیر إحدی و یکون أشدها مبتدأ و مؤمن خبره و عبر عن الأول بهذه العباره لبیان الأشدیه ثم عطف علیه ما بعده کأنه عطف علی المعنی و لکل من الوجوه السابقه وجه و کون مؤمن بدل أشدها أوجه.

یقول بقوله أی یعتقد مذهبه و یدعی التشیع لکنه لیس بمؤمن کامل

ص: ۲۱۷

۱- ۱. یعنی الحدیث الرابع فی باب ما أخذه اللّه علی المؤمن لکتاب الإیمان و الکفر من الکافی، و هو الذی یأتی تحت الرقم ۸.

۲- ۲. العلق: ۱۵ و ۱۶.

۳- ۳. یعنی فی الحدیث الآتی تحت الرقم ۸.

۴- ۴. یعنی فی الحدیث الآتی تحت الرقم ۱۲.

بـل يغلبه الحسـد أو منـافق يقفو أثره أى يتبعه ظـاهرا و إن كـان منافقـا أو يتتبع عيوبه فيـذكرها للنـاس و هو أظهر أو شـيطان أى شيطان الجن أو الأعم منه و من شيطان الإنس يغويه أى يريد إغواءه و إضلاله عن سبيل الحق بالوساوس الباطله كما قال تعالى

حاكيا عن الشيطان لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِراطَكَ الْمُسْتَقِيمَ (۱) الآيه و قال سبحانه وَ كَذلِكَ جَعَلْنا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَياطِينَ الْإِنْسِ وَ الْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُوراً(۲) و قـال وَ إِنَّ الشَّيـاطِينَ لَيُوحُونَ إِلى أَوْلِيـائِهِمْ لِيُجادِلُوكُمْ وَ إِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ (۳) و ربما يقرأ يغويه على بناء التفعيل أى ينسبه إلى الغوايه و هو بعيد أو كافر يرى جهاده أى لازما فيضره بكل وجه يمكنه فما بقاء المؤمن بعـد هـذا اسـتفهام إنكار أى كيف يبقى المؤمن على إيمانه بعد الذى ذكرنا و لذا قل عدد المؤمنين أو لا يبقى فى الدنيا بعد هذه البلايا و الهموم و الغموم أو لا يبقى جنس المؤمن فى الدنيا إلا قليل منهم.

**[ترجمه]ممکن است کلمه «او» به معنی «و» و تنهـا برای ردیف کردن باشـد و در این صورت نیازی به تقـدیر کلمه «احـدی» نداریم و«اشدّها» مبتدا و مؤمن خبر می شود. و حضـرت از جمله اوّل چنین تعبیر فرموده تا سخت تر بودن آن را بفهماند، سپس جملات بعـدی را بر آن عطف فرموده و گویـا این عطف از قبیل عطف به معنی است و تمام احتمالات گذشـته جهت صـحت دارد، ولی اینکه بگوییم مؤمن، بدل اشدها است بهتر است.

«یقول بقوله»: یعنی آن مؤمن حسود، به مذهب این مؤمن عقیده دارد و ادعای تشیّع می کند، ولی مؤمن کامل نیست و حسد بر او غلبه کرده است.«او منـافق یقفو اثره»یعنی در ظـاهر از این مؤمن پیروی می کنـد، گرچه در بـاطن منـافق است، یا اینکه عیب هـای این مؤمن را پیگیری می کنـد تا برای مردم نقل کنـد و این توجیه روشن تر است. «او شـیطان» یعنی شـیطان جنّ یا اعمّ از جن و انس. «یغویه» یعنی می خواهد با وسوسه های باطل او را از راه حق منحرف سازد، چنانچه خداوند از قول شیطان نقل می کند: «لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِراطَكَ الْمُسْتَقِيمَ»، {من بندگانت را از راه راست که شرع و آیین تو است گمراه گردانم.} - . اعراف / ۱۶ - و در جـای دیگر می فرمایـد:وَكَذلِكَ جَعَلْنـا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَـياطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورا»، {و همچنین مـا هر پیغمبری را از شـیطان هـای انس و جنّ دشـمنی در مقابـل برانگیختیم که آنهـا برخی با برخی دیگر سخنان آراسـته ظاهر فریبنده اظهار کنند.} - . انعام / ۱۱۲ - و نیز در آیه دیگر می فرمایـد: وَإِنَّ الشَّياطِينَ لَيُوحُونَ إِلى أَوْلِيائِهِمْ لِيُجادِلُوكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُون»،{(و بدانید که) اهریمنان سـخت به دوسـتان خود وسوسه کنند تا با شما به جدل و منازعه برخیزنـد و اگر شـما هم از آنان پیروی کنیـد، مانند آنان مشـرک خواهید شد.} - . انعام / ۱۲۱ - و ممکن است کسـی «یغویه» را به تشدید غین از باب تفعیل بخواند، یعنی شیطانی که او را به گمراهی نسبت دهد، ولی این توجیه بعید است.

«او کافر یری جهاده»: یعنی جهاد با او را لازم می بیند و به هر گونه ای که بتواند،به او زیان می زند.

«فما بقاءالمؤمن بعـد هذا»: این جمله اسـتفهام انکاری است، یعنی با این بلاهایی که گفتیم، مؤمن چگونه ایمانش را نگهدارد؟ و به همین جهت شـماره مؤمنین کم است، یا اینکه بعـد از این بلاها و غم و انـدوه ها، دیگر دوام پیدا نمی کند، یا اینکه جنس مؤمن مگر اندکی از آنها، در دنیا باقی نماند.

**[ترجمه]

كا، [الكافى] عَنِ الْعِدَّهِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ أَبِى عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا أَفْلَتَ الْمُؤْمِنُ مِنْ وَاحِدَهٍ مِنْ ثَلَاثٍ وَ لَرُبَّمَا اجْتَمَعَتِ الثَّلَاثَهُ عَلَيْهِ إِمَّا بَعْضُ مَنْ يَكُونُ مَعَهُ فِى الدَّارِ يُغْلِقُ عَلَيْهِ بَابَهُ يُؤْذِيهِ أَوْ جَارُهُ يُؤْذِيهِ أَوْ مَنْ فِى طَرِيقِهِ إِلَى حَوَائِجِهِ يُؤْذِيهِ وَ لَوْ أَنَّ مُؤْمِناً عَلَى قُلَّهِ جَبَلٍ لَبَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِ شَيْطَاناً يُؤْذِيهِ وَ يَجْعَلُ اللَّهُ لَهُ مِنْ إِيمَانِهِ أُنْساً لَا يَسْتَوْحِشُ مَعَهُ إِلَى أَحَدٍ.

**[ترجمه]کافی: ابن مسکان از حضرت صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: «مؤمن از یکی از این سه بلا رهایی ندارد و بسا دچار هر سه تایآنهاست: یا بعضی از کسانی که با او در یک خانه زندگی می کنند او را آزار می دهد؛ یا همسایه اش اذیّتش می کند؛ یا وقتی به دنبال احتیاجات خود می رود، کسی سر راه او هست و او را اذیت می کند. و اگر مؤمن بر سر کوهی باشد، باز خدا شیطانی را برانگیزد تا آزارش دهد و برای او از ایمانش همدمی قرار دهد که با بودن آن، از هیچ کس و هیچ چیز نهراسد و به کسی پناه نبرد.» - . کافی ۲ : ۴۶۵ -

**[ترجمه]

بيان

ما أفلت المؤمن أى ما تخلص فى المصباح أفلت الطائر و غيره إفلاتا تخلص و أفلته إذا أطلقته و خلصته يستعمل لازما و متعديا و الظاهر أن بعض مبتدأ و يؤذيه خبره و يحتمل أن يكون بعض خبر مبتدأ محذوف و يؤذيه صفه أو حالا-و يغلق على بناء المجهول أو المعلوم و الأول أظهر فبابه نائب الفاعل و ضمير عليه راجع إلى ما يرجع إليه المستتر فى يكون و جمله يغلق حال عن ضمير

۱- ۱. الأعراف: ۱۶.

۲- ۲. الأنعام: ۱۱۲.

۳- ۳. الأنعام: ۱۲۱.

یکون أی داخل فی داره یکون معه فیها و المراد بالشیطان إما شیطان الجن لأن معارضته للمؤمن أکثر أو شیطان الإنس. و ذکروا لتسلیط الشیاطین و الکفره علی المؤمنین وجوها من الحکمه الأول أنه لکفاره ذنوبه الثانی أنه لاختبار صبره و إدراجه فی الصابرین الثالث أنه لتزهیده فی الدنیا لئلا یفتتن بها و یطمئن إلیها فیشق علیه الخروج منها الرابع توسله إلی جناب الحق سبحانه فی الضراء و سلوکه مسلک الدعاء لدفع ما یصیبه من البلاء فترتفع بذلک درجته الخامس وحشته عن المخلوقین و أنسه برب العالمین السادس إکرامه برفع الدرجه التی لا یبلغها الإنسان بکسبه لأنه ممنوع من إیلام نفسه شرعا و طبعا فإذا سلط علیه فی ذلک غیره أدرک ما لا یصل إلیه بفعله کدرجه الشهاده مثلا السابع تشدید عقوبه العدو فی الآخره فإنه یوجب سرور المؤمنین به و الغرض من هذا الحدیث و أمثاله حث المؤمن علی الاستعداد لتحمل النوائب و المصائب و أنواع البلاء بالصبر و الشکر و الرضا بالقضاء.

**[ترجمه]«ما افلت المؤمن»:یعنی رها نمی شود. در مصباح گوید «افلت الطائر» یعنی پرنده آزاد شد، و «افلّته» یعنی آزادش کردم که هم لازم و هم متعدّی استعمال می شود، و ظاهرا کلمه «بعض» مبتدا و «یؤذیه» خبر آن باشد، و احتمال دارد بعض خبر مبتدای محذوف باشد و یؤذیه صفت یا حال باشد. «یغلق» به صیغه مجهول یا معلوم و مجهول بهتر است، بنابراین«بابه» نایب فاعل است و مرجع ضمیر علیه، همان مرجع ضمیر مستتر در «یکون» است، و جمله یغلق، حال است از ضمیر یکون، یعنی داخل خانه اوست و با او در آن خانه است. و مقصود از شیطان، یا شیطان جنّ است چون مخالفت او با مؤمن، از شیطان انس بیشتر است و برای تسلّط یافتن شیطان ها و کفّار بر مؤمنین، چندین حکمت و فایده نقل کرده اند:

اوّل: مسلّط شدن آنها کفّاره گناهان مؤمن است.

دوّم: آنها مسلّط می شوند تا صبر مؤمن آزموده شود و در زمره صابران قرار گیرد.

سوّم: برای بی اعتنایی مؤمن به دنیا، تا مبادا مفتون دنیا شود و بدان مطمئن گردد و در نتیجه بیرون رفتنش از دنیا سخت شود.

چهارم: توجه به آستان با عظمت پروردگار در مشکلات و دعا کردن برای پیشگیری از بلاها تا بدین وسیله رتبه اش بالا رود.

پنجم: هراس از موجودات و مأنوس شدن با خدای جهانیان.

ششم: بزرگداشت مؤمن با اعطای مقامی که خودش نمی تواند آن را به دست آورد، زیرا شرع اجازه نمی دهد انسانی خود را بیازارد تا به آن مقام برسد، ولی وقتی افرادی بر او تسلّط یافتند، به آن مقامی که خودش نمی تواند به دست بیاورد، مثل درجه شهادت، می رسد.

هفتم: سخت شدن کیفر دشمن در عالم آخرت که مایه شادی مؤمنین است.

هدف امام علیه السلام از این روایت و امثال آن، تشویق مؤمن است بر آمادگی جهت تحمل ناگواری ها و آسیب ها و هر گونه بلا، به وسیله بردباری و سپاسگزاری و خشنود بودن به برنامه الهی.

**[ترجمه]

«۸»

کا، [الکافی] عَنِ الْعِدَّهِ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنِ ابْنِ أَبِی نَصْرٍ عَنْ دَاوُدَ بْنِ سِرْحَانَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: أَرْبَعٌ لَا يَخْلُو مِنْهُنَّ الْمُؤْمِنُ أَوْ وَاحِدَهٌ مِنْهُنَّ مُؤْمِنٌ يَحْسُدُهُ وَ هُوَ أَشَدُّهُنَّ عَلَيْهِ وَ مُنَافِقٌ يَقْفُو أَثَرَهُ أَوْ عَدُوٌّ يُجَاهِدُهُ أَوْ شَيْطَانٌ يُغْوِيهِ (۱).

**[ترجمه]کافی: داود بن سرحان گوید: از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: «چهار چیز است که مؤمن بدون همه آنها یا بدون یکی از آنها نباشد: مؤمن (دیگری) که بر او حسد ورزد، و این سخت ترین آن چهار چیز است بر او؛منافقی که دنبال او برود؛ یا دشمنی که با او مبارزه کند؛ یا شیطانی که گمراهش سازد.» - . کافی ۲ : ۲۵۰ -

**[ترجمه]

بیان

أربع أی أربع خصال أو واحده أی أو من واحده یحسده أی حسد مؤمن و هو أشدهن علیه لأن صدور الشر من القریب المجانس أشد و أعظم من صدوره من البعید المخالف لتوقع الخیر من الأول دون الثانی أو عدو أی مجاهر بالعداوه یجاهده بلسانه و یده.

**[ترجمه]«اربع» یعنی چهار خصلت، «او واحده» یعنی یا یکی از آنها. «مؤمن یحسده» یعنی حسد مؤمن، «و هو أشدّهن علیه»،زیرا بدی که از نزدیک هم جنس سرزند، به مراتب سخت تر است از بیگانه مخالف، زیرا از طرف هم جنس انتظار خوبی هست،ولی از بیگانه چنین انتظاری نیست. «او عدوّ» یعنی دشمنی که عداوتش را آشکار کند و با دست و زبانش بجنگد.

**[ترجمه]

«۹»

کا، [الکافی] عَنِ الْعِدَّهِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَی عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلَانَ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَشَكَا إِلَيْهِ رَجُلٌ الْحَاجَهَ فَقَالَ اصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ سَيَجْعَلُ لَكَ فَرَجاً قَالَ ثُمَّ سَكَتَ سَاعَهً ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَی الرَّجُلِ فَقَالَ أَخْبِرْنِی

ص: ۲۱۹

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۵۰.

عَنْ سِجْنِ الْكَوفَهِ كَيْفَ هُوَ فَقَالَ أَصْلَحَكَ اللَّهُ ضَيِّقٌ مُنْتِنٌ وَ أَهْلُهُ بِأَسْوَإِ حَالٍ قَالَ فَإِنَّمَا أَنْتَ فِي السِّجْنِ فَتُرِيدُ أَنْ تَكُونَ فِيهِ فِي سَعَهٍ أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ (١).

محص، [التمحيص] عَنِ ابْنِ عَجْلَانَ: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّ فِيهِ فَقَالَ أَصْلَحَكَ اللَّهُ فِيهِ أَصْحَابُهُ بِأَسْوَإِ حَالٍ.

**[ترجمه]کافی: محمد بن عجلان گوید: خدمت حضرت صادق علیه السلام بودم. مردی از نیازمندی اش به آن حضرت شکایت کرد. حضرت فرمود: «صبر کن! البتّه به زودی خداوند گشایشی در کارت می دهد.» راوی گوید: پس از این سخن حضرت ساعتی سکوت فرمود. بعد از آن رو کرد به آن مرد کرد و فرمود: «از زندان کوفه بگو، آنجا چگونه است؟» عرض کرد: «خدایت بسازد، جایی تنگ و بدبوست و زندانی ها در بدترین حالند.» فرمود و تو نیز در زندانی، آیا می خواهی میان زندان، در وسعت باشی؟ آیا نمی دانی که دنیا زندان مؤمن است؟» - . کافی ۲ : ۲۵۰ -

مثل این روایت را ابن عجلان از آن حضرت نقل کرده، با این فرق که وقتی حضرت از زندان سؤال کرد، گفت: «زندانی ها در آن، در بدترین حالند.» - . تمحیص : ح ۷۷ -

تمحیص همین روایت را آورده است، فقط با این تفاوت که در آن آمده: «خدایت سامان دهد، زندانیانش در بدترین حال هستند.»

**[ترجمه]

بيان

فإن الله سيجعل لك فرجا أى بتهيئه أسباب الرزق كما قال سبحانه سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ يُسْراً و قال وَ مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً وَ يَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لا يَحْتَسِبُ (٢) أو بالموت فإن للمؤمن بعده السرور و الراحه و الحبور كما يومئ إليه ما بعده الدنيا سجن المؤمن هذا الحديث مع تتمه و جنه الكافر منقول من طرق الخاصه و العامه قال الراوندى ره فى ضوء الشهاب بعد نقل هذه الروايه شبه رسول الله صلى الله عليه و آله المؤمن بالمسجون من حيث هو ملجم بالأوامر و النواهى مضيق عليه فى الدنيا مقبوض على يده فيها مخوف بسياط العقاب مبتلى بالشهوات ممتحن بالمصائب بخلاف الكافر الذى هو مخلوع العذار متمكن من شهوات البطن و الفرج بطيبه من قلبه و انشراح من صدره مخلى بينه و بين ما يريد على ما يسول له الشيطان لا ضيق عليه و لا منع فهو يغدو فيها و يروح على حسب مراده و شهوه فؤاده فالدنيا كأنها جنه له يتمتع بملاذها و يتمتع بنعيمها كما أنها كالسجن للمؤمن صارفا له عن لذاته مانعا من شهواته.

وَ فِي الْحَدِيثِ: أَنَّهُ قَالَ صلى الله عليه و آله لِفَاطِمَهَ عليها السلام يَا فَاطِمَهُ تَجَرَّعِي مَرَارَهَ الدُّنْيَا لِحَلَاوَهِ الْآخِرَهِ.

وَ رُوِيَ: أَنَّ يَهُودِيّاً تَعَرَّضَ لِلْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عليهما السلام وَ هُوَ فِي شَظَفٍ (٣)

مِنْ حَالِهِ وَ كُسُوفٍ مِنْ بَالِهِ وَ الْحَسَنُ عليه السلام رَاكِبٌ بَغْلَهً فَارِهَهً عَلَيْهِ ثِيَابٌ حَسَنَهٌ

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۵۰.

۲- ۲. الطلاق الآیه ۷ و ۲.

۳- ۳. الشظف- محرکه- ضیق العیش و شدته، یقال: هو فی شظف من العیش: أی ضیقه.

فَقَالَ جَدُّکَ یَقُولُ إِنَّ الدُّنْیَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ وَ جَنَّهُ الْکَافِرِ فَأَنَا فِی السِّجْنِ وَ أَنْتَ فِی الْجَنَّهِ فَقَالَ علیه السلام لَوْ عَلِمْتَ مَا لَکَ وَ مَا یَرْقُبُ لَکَ مِنَ الْعَذَابِ لَعَلِمْتَ أَنَّکَ مَعَ هَذَا الضُّرِّ هَاهُنَا فِی الْجَنَّهِ وَ لَوْ نَظَرْتَ إِلَی مَا أُعِدَّ لِی فِی الْآخِرَهِ لَعَلِمْتَ أَنِّی مُعَذَّبٌ فِی السِّجْنِ هَاهُنَا انْتَهَی.

**[ترجمه]«فانّ اللَّه سیجعل لک فرجا»:یعنی به آماده کردن وسائل روزی، چنانچه خدا می فرماید: «سَیَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرٍ یُسْراً»، {و خدا به زودی بعد از سختی، آسانی قرار دهد} - . طلاق / ۷ - و باز فرماید: «وَ مَنْ یَتَّقِ اللَّهَ یَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً وَ یَرْزُقْهُ مِنْ حَیْثُ لا یَحْتَسِبُ»، {و هر کس خدا ترس (و پرهیزگار شود) خدا راه بیرون شدن (از گناهان و بلا و حوادث سخت عالم را) بر او می گشاید، و از جایی که گمان نبرد،به او روزی عطا کند.} - . طلاق / ۲ - یا گشایش او به مردن است، زیرا مؤمن بعد از مرگ، در شادی و استراحت است، چنانچه جمله آخر روایت که فرمود: «الدنیا سجن المؤمن»به این مطلب اشاره دارد، و این جمله «الدنیا سجن المؤمن» با بقیّه اش «و جنّه الکافر»حدیثی است که عامّه و خاصّه نقل کرده اند. راوندی در «ضوء الشّهاب» بعد از نقل این روایت گوید: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله مؤمن را به زندانی تشبیه فرموده، چون مؤمن از آن جهت که مقید است به دستورها و اوامر و نواهی پروردگار، دنیا برایش تنگ است، دستش در دنیا بسته و به تازیانه ترس دچار است، مبتلای به خواسته های نفس و آزموده به آسیب هاست. به عکس کافر که افسارش کاملا گسیخته است و برای هر گونه شهوترانی از طریق شکم و دامن تمکن دارد؛ به طیب نفس و گشایش سینه اش، هر چه بخواهد راهش باز است، به نقشه ای که شیطان برایش می کشد، نه تنگی دارد و نه ممنوعیت، صبح و شام در شهواتش غوطه ور است، هر طوری که اراده کند و دلش بخواهد، پس گویا دنیا برای او بهشت است و از لذت ها و نعمت های آن بهره می برد، همچنان که همین دنیا برای مؤمن زندان است و مانع لذّات و شهوات اوست.

و در حدیثی پیامبر خدا صلی الله علیه و آله به حضرت فاطمه علیها السلام فرمود: «ای فاطمه! تلخی دنیا را فرو بر، برای شیرینی آخرت.» و نیز روایت شده که یکی از یهودان، تنگدست و ژولیده سر، راه امام حسن علیه السلام را که بر استری خوش رو سوار بود و لباس نیکو بر تن داشت، گرفت و گفت: جدّ شما پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: «دنیا زندان مؤمن و بهشت کافر است، پس من در زندان و تو در بهشتی.» حضرت فرمود: «اگر می دانستی چه عذاب هایی در انتظار تو است، یقین می کردی که با همه این ناراحتی هایت هم اکنون در بهشتی، و اگر نیز آنچه (از ثواب و نعمت) در آخرت برای من مهیّاست ببینی، یقین می کنی که من در اینجا در زندان رنج می بینم.» پایان .

**[ترجمه]

و أقول

فالکلام یحتمل وجهین أحدهما أن تکون المعنی أن المؤمن غالبا فی الدنیا بسوء حال و تعب و خوف و الکافر غالبا فی سعه و أمن و رفاهیه فلا ینافی کون المؤمن نادرا بحال حسن و الکافر نادرا بمشقه و ثانیهما أن یکون المعنی أن المؤمن فی الدنیا کأنه فی سجن لأنه بالنظر إلی حاله فی الآخره و ما أعد الله له من النعیم کأنه فی سجن و إن کان بأحسن الأحوال بالنظر إلی أهل الدنیا و الکافر بعکس ذلک لأن نعیمه منحصر فی الدنیا و لیس له فی الآخره إلا أشد العذاب فالدنیا جنته و إن کان بأسوإ

الأحوال و ظهر وجه آخر مما ذكرنا سابقا.

**[ترجمه]بنابراین فرمایش حضرت دو احتمال دارد: یکی اینکه مؤمن غالبا در دنیا گرفتار بدحالی و زحمت و ترس است، ولی کافر غالبا در وسعت و امنیّت و رفاه است. و این منافات ندارد که گاهی مؤمنی پیدا شود که حالش خوب یا کافری در بدحالی یافت شود، و احتمال دوّم آن است که مؤمن در دنیا مثل اینکه در زندان است، زیرا با توجه به حال او در آخرت و نعمت هایی که خدا برای او مهیّا فرموده، گویا در زندان است، اگرچه در مقایسه با مردم دنیا در بهترین حالت به سر برد. و کافر به عکس است، چون نعمتش منحصر به دنیاست و در سرای دیگر جز عذاب شدید چیزی ندارد، پس دنیا بهشت اوست، اگرچه در دنیا نیز در بدترین حالت زندگی کند. از آنچه در گذشته گفتیم، احتمال دیگری نیز به دست می آید.

**[ترجمه]

«۱۰»

کا، [الکافی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنْ عَمَّارِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ سَمَاعَهَ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ جَعَلَ وَلِیَّهُ فِی الدُّنْیَا غَرَضاً لِعَدُوِّهِ (۱).

**[ترجمه]کافی: سماعه بن مهران گزارش کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «خداوند دوستش را در دنیا هدف (دشمنیِ) دشمنش قرار داده.» - . کافی ۲ : ۲۵۰ -

**[ترجمه]

بیان

الغرض بالتحریک هدف یرمی فیه أی جعل محبه فی الدنیا هدفا لسهام عداوه عدوه و حیله و شروره.

**[ترجمه]«الغرض» به فتح غین و راء، هدفی است که به سوی او تیر می افکنند، یعنی خداوند دوستش را در دنیا هدف تیرهای دشمنی و حیله ها و بدی های دشمنش قرار داده است.

**[ترجمه]

«۱۱»

کا، [الکافی] عَنِ الْعِدَّهِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ إِبْرَاهِیمَ الْحَذَّاءِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ صَغِیرٍ عَنْ جَدِّهِ شُعَیْبٍ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: الدُّنْیَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ فَأَیُّ سِجْنٍ جَاءَ مِنْهُ خَیْرٌ(۲).

**[ترجمه]کافی: شعیب گوید: از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: «دنیا زندان مؤمن است. کدام زندان خوبی

و خوشی خواهد داشت؟» - . کافی ۲ : ۲۵۰ -

**[ترجمه]

بیان

فأی سجن استفهام للإنكار و المعنى أنه ينبغی للمؤمن أن لا يتوقع الرفاهيه فی الدنيا.

**[ترجمه]«فایّ سجن»استفهام انکاری است و معنایش این است که مؤمن نباید در دنیا توقع خوشی داشته باشد.

**[ترجمه]

«۱۲»

كا، [الكافی] عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ عَنْ

ص: ۲۲۱

۱- ۱. الكافی ج ۲ ص ۲۵۰.

۲- ۲. الكافی ج ۲ ص ۲۵۰.

أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ إِلَّا وَ قَدْ وَكَّلَ اللَّهُ بِهِ أَرْبَعَةً شَيْطَاناً يُغْوِيهِ يُرِيدُ أَنْ يُضِلَّهُ وَ كَافِراً يُقَاتِلُهُ وَ مُؤْمِناً يَحْسُدُهُ وَ هُوَ أَشَدُّهُمْ عَلَيْهِ وَ مُنَافِقاً يَتْبَعُ عَثَرَاتِهِ (۱).

**[ترجمه]کافی: عبداللَّه بن سنان روایت کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «مؤمنی نباشد مگر اینکه خدا چهار چیز را بر او گمارده: شیطانی که می خواهد گمراهش کند؛ کافری که با او بجنگد؛ مؤمنی که بر او حسد برد و این سخت ترین چهار چیز است بر مؤمن؛ و منافقی که لغزش های او را دنبال کند.» - . کافی ۲ : ۲۵۱ -

**[ترجمه]

بیان

یرید أن یضله بیان لیغویه لئلا یتوهم أنه یقبل إغواءه و یؤثر فیه بل إنما ابتلاؤه به بسبب أنه یوسوسه و هو یشتغل بمعارضته و قد مر أن الشیطان یحتمل الجن و الإنس و الأعم و کافرا یقاتله و فی بعض النسخ یغتاله و فی المصباح غاله غولا من باب قال أهلکه و اغتاله قتله علی غره و الاسم الغیله بالکسر یتبع کیعلم أو علی بناء الافتعال أی یتفحص و یتطلب عثراته أی معاصیه التی تصدر عنه أحیانا علی الغفله و عیوبه.

**[ترجمه]«یرید ان یضلّه»:بیان است برای یغویه تا خیال نشود که مؤمن اغواءشیطان را پذیرفته و تحت تأثیر او قرار گرفته، بلکه ابتلای مؤمن به شیطان، به قدری است که او وسوسه می کند و این سرگرم مبارزه با اوست و قبلا گفتیم که احتمال دارد منظور از شیطان، پری باشد یا آدمی، یا هر دو.

«و کافرا یقاتله»: در بعضی از نسخه ها «یغتاله» است، و در مصباح گوید «غال» از باب «قال» یعنی نابود ساخت، و «اغتاله» یعنی او را با فریب کشت، و اسم مصدر آن «غیله» به کسر غین است. «یتبع» بر وزن یعلم، یا از باب افتعال است، یعنی جستجو می کند و دنبال گناهانی که گاهی از روی غفلت از مؤمن سر می زند و عیب های او می گردد.

**[ترجمه]

«۱۳»

کا، [الکافی] عَنِ الْعِدَّهِ عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: إِذَا مَاتَ الْمُؤْمِنُ خَلَّى عَلَى جِيرَانِهِ مِنَ الشَّيَاطِينِ عَدَدَ رَبِيعَةَ وَ مُضَرَ كَانُوا مُشْتَغِلِينَ بِهِ (۲).

**[ترجمه]جابر گوید: از حضرت باقر علیه السلام شنیدم که می فرمود: «چون مؤمن بمیرد، به تعداد افراد قبیله ربیعه و مضر، شیطان بر همسایگانش بریزند. اینها شیاطینی هستند که در کار گمراه کردن آن مؤمن بودند.» - . کافی ۲ : ۲۵۱ -

**[ترجمه]

خلی علی جیرانه علی بنـاء المعلوم و الإسـناد مجـازی لأـن موته صـار سـببا لاشـتغال شـياطينه بجيرانه أو هو على بناء المجهول و التعديه بعلى لتضمين معنى الاستيلاء أى ترک على جيرانه أو خلى بين الشياطين المشتغلين به أيام حياته و بين جيرانه و الحاصل أن الشـياطين كانوا مشـغولين بإضـلاله و وسوسته لأن إضلاله كان أهم عندهم أو بإيذائه و حث الناس عليه فإذا مات تفرقوا على جيرانه لإضـلالهم أو إيذائهم و قيل الباء للسـببيه و ضمير كانوا إما راجع إلى الشياطين أو الجيران أى كان الشياطين ممنوعين عن إضـلال الجيران بسـببه لأـنه كـان يعظهم و يهـديهم أو كـان الجيران ممنوعين عن المعاصـى بسـببه و كـأنه دعـاه إلى ذلـک قال الجوهرى يقال شـغلت بكذا على ما لم يسم فاعله و اشـتغلت و لا يخفى ما فيه و ربيعه كقبيله و مضـر كصرد قبيلتان عظيمتان من العرب يضرب بهما المثل فى الكثره و هما فى النسب ابنا نزار بن معد بن عدنان و مضر الجد السابع

ص: ۲۲۲

۱- ۱. المصدر ج ۲ ص ۲۵۱.

۲- ۲. المصدر ج ۲ ص ۲۵۱.

عشر للنبی صلی الله علیه و آله.

**[ترجمه]«خلّی علی جیرانه»:به صیغه فعل معلوم است و اسناد مجازی است، زیرا مرگ مؤمن باعث می شود شیاطین موکّل بر او، به همسایگانش مشغول شوند، یا به صیغه مجهول است و به «علی» متعدّی شده، برای در بر داشتن معنی استیلاء،یعنی ول شده بر همسایه هایش، یا اینکه راه بین شیطان هایی که تا به حال در کار او بودند و همسایه های او، باز شد و حاصل آن است که شیطان هایی که در کار گمراهی و وسوسه او بودند - زیرا گمراه کردن او نزد آنها مهم تر بود - یا آنها که او را می آزردند و مردم را علیه او تحریک می کردند، بعد از مرگ او بر سر همسایه ها متفرق شدند تا آنها را نیز گمراه سازند یا آزار دهند. و به قولی باء برای سببیّت است و ضمیر «کانوا» یا به شیاطین برمی گردد یا به جیران. یعنی شیاطین چون مشغول کار او بودند، از فعالیت در راه گمراهی همسایگانش ممنوع بودند، چون آن مؤمن همسایه هایش را پند می داد و رهنماییمی فرمود، یا اینکه همسایه ها به خاطر او گناه نمی کردند، چون او آنها را به ترک گناه فرامی خواند.جوهری گوید«شغلت بکذا» به صیغه فعل مجهول، و «اشتغلت» و اشکال این حرف پنهان نیست. و «ربیعه» بر وزن قبیله و «مضر» بر وزن صرد، دو قبیله بزرگ عرب هستند که جمعیت زیاد را به آنها مثل می زنند.این دو قبیله از نظر نسب، فرزندان نزار بن معدّ بن عدنان هستند و مضر، جدّ هفدهم پیامبر ما صلی الله علیه و آله است.

**[ترجمه]

«۱۴»

کا، [الکافی] عَنِ الْعِدَّهِ عَنْ سَهْلٍ عَنْ یَحْیَی بْنِ الْمُبَارَکِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَبَلَهَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا کَانَ وَ لَا یَکُونُ وَ لَیْسَ بِکَائِنٍ مُؤْمِنٌ إِلَّا وَ لَهُ جَارٌ یُؤْذِیهِ وَ لَوْ أَنَّ مُؤْمِناً فِی جَزِیرَهٍ مِنْ جَزَائِرِ الْبَحْرِ لَانْبَعَثَ لَهُ مَنْ یُؤْذِیهِ (۱).

محص، [التمحیص] عن إسحاق: مثله

**[ترجمه]کافی: اسحاق بن عمّار از حضرت صادق علیه السلام گزارش کند که فرمود: «نبوده و نباشد و نخواهد بود مؤمنی، مگر اینکه همسایه ای دارد که آزارش می دهد. و اگر یک مؤمن در جزیره ای از جزایر دریا به سر برد، انگیخته شود کسی که او را بیازارد.» - . کافی ۲ : ۲۵۱ -

**[ترجمه]

بیان

کأن المراد بالجار هنا أعم من جار الدار و الرفیق و المعامل و المصاحب و فی الحدیث الجار إلی أربعین دارا لانبعث له أی من الشیطان و فی بعض النسخ لابتعث الله له کما فی التمحیص فالإسناد علی المجاز یقال بعثه کمنعه أرسله کابتعثه فانبعث.

**[ترجمه]گویا مقصود از «جار» در این روایت، اعمّ است از همسایه خانه و یار و همکار و دوست. و در حدیث است که

همسایه تا چهل خانه است. «لا نبعث له» یعنی از شیاطین. و در بعضی از نسخه ها مثل تمحیص، «لابتعث اللّٰه له» نوشته شده است،بنابراین اسناد مجازی است. گفته می شود «بعثه» بر وزن «منعه»، مثل «ابتعثه» یعنی او را فرستاد، پس فرستاده شد.

**[ترجمه]

«۱۵»

كا، [الكافی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَبِی عِيسَى عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ أَبِی أَيُّوبَ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: مَا كَانَ فِيمَا مَضَى وَ لَا فِيمَا بَقِيَ وَ لَا فِيمَا أَنْتُمْ فِيهِ مُؤْمِنٌ إِلَّا وَ لَهُ جَارٌ يُؤْذِيهِ (۲).

**[ترجمه]كافی: اسحاق بن عمّار روایت كند كه حضرت صادق علیه السلام فرمود: «نبوده است در گذشته و نه در آینده و نه در زمان شما مؤمنی، مگر اینكه همسایه ای دارد كه او را بیازارد.» - . كافی ۲ : ۲۵۱ -

**[ترجمه]

بيان

و لا فيما بقی أی فيما يأتی و لا فيما أنتم فيه أی و ليس فيما أنتم فيه.

**[ترجمه]«و لا فيما بقی» یعنی در آینده، و «لا فيما انتم فيه» یعنی و نه در زمانی كه شما در آن هستید.

**[ترجمه]

«۱۶»

كا، [الكافی] عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَيْرٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: مَا كَانَ وَ لَا يَكُونُ إِلَى أَنْ يَقُومَ السَّاعَةُ مُؤْمِنٌ إِلَّا وَ لَهُ جَارٌ يُؤْذِيهِ (۳).

**[ترجمه]كافی: معاویه بن عمّار گزارش كند كه از حضرت صادق علیه السلام شنیدم كه می فرمود: «نبوده و نباشد تا انقراض عالم مؤمنی، مگر اینكه همسایه ای دارد كه او را بیازارد.» - . كافی: ۲۵۲ -

**[ترجمه]

«۱۷»

شی، [تفسير العياشی] عَنْ أَبِی خَالِدٍ الْكَابُلِيِّ قَالَ قَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیه السلام: لَوَدِدْتُ أَنَّهُ أُذِنَ لِی فَكَلَّمْتُ النَّاسَ ثَلَاثاً ثُمَّ صَنَعَ اللَّهُ بِی مَا أَحَبَّ قَالَ بِيَدِهِ عَلَى صَدْرِهِ ثُمَّ قَالَ وَ لَكِنَّهَا عَزْمَةٌ مِنَ اللَّهِ أَنْ نَصْبِرَ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ وَ لَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا

الْكِتابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَ مِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذىً كَثِيراً وَ إِنْ تَصْبِرُوا وَ تَتَّقُوا فَإِنَّ ذلِكَ

ص: ۲۲۳

۱- ۱. المصدر ج ۲ ص ۲۵۱.

۲- ۲. المصدر ج ۲ ص ۲۵۱.

۳- ۳. المصدر ج ۲ ص ۲۵۲.

مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ وَ أَقْبَلَ يَرْفَعُ يَدَهُ وَ يَضَعُهَا عَلَى صَدْرِهِ (١).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: ابو خالد کابلی گوید: حضرت زین العابدین علیه السلام فرمود: «دوست داشتم به من اجازه دهند با مردم سه سخن گویم و بعد خدا هر چه خواهد با من بکند.»آنگاه با دستش به سینه مبارکش اشاره کرد و فرمود: «ولی تصمیم خدا این است که صبر کنیم.» سپس این آیه را تلاوت فرمود: «وَ لَتَسْمَعُنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَ مِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذىً كَثِيراً وَ إِنْ تَصْبِرُوا وَ تَتَّقُوا فَإِنَّ ذلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ»، {و شما از آنها که پیش از شما کتاب آسمانی به آنها نازل شد و نیز مشرکان،سخنان آزار دهنده بسیار خواهد شنید و اگر صبر پیشه کرده و پرهیزگار شوید (البتّه ظفر یابید) که ثبات و تقوا سبب قوّت اراده در کارها است.} - . آل عمران / ۱۸۶ - و (بعد از خواندن این آیه) دستش را بالا ـ می برد و بر سینه اش می گذاشت. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۲۱۰ -

**[ترجمه]

بيان

الغرض أن الله تعالى لم يؤذن لنا في دوله الباطل أن نظهر الحق علانيه و نخرج ما في صدورنا من علوم لا يحتملها الناس و لو كنا مأذونين لأظهرناها و لم نبال بما أصابنا منهم و لكن الله عزم علينا بالصبر و التقيه في دول الظالمين و لذا أشار عليه السلام بيده إلى صدره فإن العلم مكتوم فيه كما قال أمير المؤمنين عليه السلام إن هاهنا لعلما جما لو وجدت له حمله(٢).

**[ترجمه]مقصود حضرت این است که خداوند متعال، در زمان حکومت به ما اجازه نداده که حق را آشکارا ظاهر سازیم، و دانش ما را که مردم تحمّلش نتوانند، از سینه ها بیرون سازیم. چه اگر اجازه داشتیم، هر آینه ظاهر می ساختیم و باکی نداشتیم از آسیبی که از دشمنان به ما برسد. ولی خداوند ما را در زمان دولت های ستمگر، پابند صبر و تقیه ساخته.» بدین جهت با دست مبارک به سینه اش اشاره فرمود، زیرا علم در آن پنهان است، چنانچه امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود:

«همانا در اینجا دانش انبوهی است، اگر برای آن حاملانی می یافتم.» - . نهج البلاغه عبده ۲ : ۱۷۸ -

**[ترجمه]

«۱۸»

ل، [الخصال] عَنِ ابْنِ الْوَلِيدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ يَزِيدَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ يَرْفَعُهُ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الْمُؤْمِنِ عَلَى أَنْ لَا يُقْبَلَ قَوْلُهُ وَ لَا يُصَدَّقَ حَدِيثُهُ وَ لَا يَنْتَصِفَ مِنْ عَدُوِّهِ وَ لَا يَشْفِيَ غَيْظَهُ إِلَّا بِفَضِيحَهِ نَفْسِهِ لِأَنَّ كُلَّ مُؤْمِنٍ مُلْجَمٌ (٣).

**[ترجمه]خصال: محمّد بن سنان از حضرت صادق علیه السلام روایت کند که: «خداوند مؤمن را پیمان گرفته بر اینکه سخنش را نپذیرند؛ گفتارش را باور نکنند؛ از دشمنش انتقام نگیرند؛ و خشمش درمان نشود، مگر به رسوایی خودش، زیرا هر

مؤمنی مهار شده است.» - . خصال ۱ : ۱۰۹ -

**[ترجمه]

«۱۹»

ل، [الخصال] عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ أَبِی الْخَطَّابِ عَنِ ابْنِ أَسْبَاطٍ عَنْ مَالِكٍ عَنْ مِسْمَعِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ سَمَاعَةَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَنَّهُ قَالَ: یَا سَمَاعَةُ لَا یَنْفَکُّ الْمُؤْمِنُ مِنْ خِصَالٍ أَرْبَعٍ مِنْ جَارٍ یُؤْذِیهِ وَ شَیْطَانٍ یُغْوِیهِ وَ مُنَافِقٍ یَقْفُو أَثَرَهُ وَ مُؤْمِنٍ یَحْسُدُهُ ثُمَّ قَالَ یَا سَمَاعَةُ أَمَا إِنَّهُ أَشَدُّهُمْ عَلَیْهِ قُلْتُ کَیْفَ ذَاکَ قَالَ إِنَّهُ یَقُولُ فِیهِ الْقَوْلَ فَیُصَدَّقُ عَلَیْهِ (۴).

ص: ۲۲۴

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۲۱۰، و الآیه فی آل عمران ۱۸۶.

۲- ۲. نهج البلاغه- عبده- ج ۲ ص ۱۷۸.

۳- ۳. الخصال ج ۱ ص ۱۰۹.

۴- ۴. الخصال ج ۱ ص ۱۰۹.

**[ترجمه]خصـال: سـماعه از حضـرت صـادق علیه السـلام گزارش کنـد که فرمود: «ای سـماعه! مؤمن از چهار خصـلت جـدا نیست: از همسـایه ای که آزارش دهـد؛ شـیطانی که تصـمیم بر گمراهی اش گیرد؛ منـافقی که دنبالش رود؛ و مؤمنی که بر او حسد ورزد.»سپس فرمود: «ای سماعه! بدان که این چهارمی سخت ترین آنهاست بر مؤمن.» عرض کردم چطور؟ فرمود: «چون بـه ضـرر او حرف می زنـد و دیگران گفتـه او را بـاور می کننـد.» (به خـاطر اینکه او نیز مـؤمن است و ظـاهر خـوبی دارد.) - . خصال ۱ : ۱۰۹ -

**[ترجمه]

باب ۲۴ الفرق بين الإيمان و الإسلام و بيان معانيهما و بعض شرائطهما

الآيات

البقره: رَبَّنـا وَ اجْعَلْنـا مُسْلِمَيْنِ لَکَ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِنا أُمَّةً مُسْلِمَةً لَکَ إلى قوله تعالى إِذْ قالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعالَمِينَ وَ وَصَّى بِها إِبْراهِيمُ بَنِيهِ وَ يَعْقُوبُ يا بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفى لَكُمُ الدِّينَ فَلا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ أَمْ كُنْتُمْ شُهَداءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قـالَ لِبَنِيهِ مـا تَعْبُـدُونَ مِنْ بَعْـدِي قـالُوا نَعْبُـدُ إِلهَـکَ وَ إِلهَ آبائِکَ إِبْراهِيمَ وَ إِسْـماعِيلَ وَ إِسْـحاقَ إِلهاً واحِـداً وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ (۱)

و قال عز و جل: يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً وَ لا تَتَّبِعُوا خُطُواتِ الشَّيْطانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ (۲)

آل عمران: إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلامُ إلى قوله تعالى فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَ مَنِ اتَّبَعَنِ وَ قُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتابَ وَ الْأُمِّيِّينَ أَ أَسْلَمْتُمْ فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا(۳)

و قال سـبحانه: قالَ الْحَوارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَ اشْـهَدْ بِأَنَّا مُسْـلِمُونَ إلى قوله تعالى قُلْ يا أَهْلَ الْكِتابِ تَعالَوْا إِلى كَلِمَةٍ سَواءٍ بَيْنَنا وَ بَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُـدَ إِلَّا اللَّهَ وَ لا نُشْـرِكَ بِهِ شَـيْئاً وَ لا يَتَّخِـذَ بَعْضُـنا بَعْضاً أَرْباباً مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْـهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ (۴)

و قال سبحانه: وَ لكِنْ كانَ حَنِيفاً مُسْلِماً وَ ما كانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ (۵)

ص: ۲۲۵

۱- ۱. البقرة: ۱۲۸- ۱۳۳.

۲- ۲. البقرة: ۲۰۸.

۳- ۳. آل عمران: ۱۹ و ۲۰.

۴- ۴. آل عمران: ۵۲- ۶۴.

۵- ۵. آل عمران: ۶۷.

و قال تعالى: وَ لا يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلائِكَهَ وَ النَّبِيِّينَ أَرْباباً أَ يَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ إلى قوله تعالى أَ فَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَ لَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ طَوْعاً وَ كَرْهاً وَ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ قُلْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَ ما أُنْزِلَ عَلَيْنا وَ ما أُنْزِلَ عَلى إِبْراهِيمَ وَ إِسْماعِيلَ وَ إِسْحاقَ إلى قوله وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ وَ مَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلامِ دِيناً فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَ هُوَ فِي الْآخِرَهِ مِنَ الْخاسِرِينَ (۱)

و قال تعالى: يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقاتِهِ وَ لا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعاً وَ لا تَفَرَّقُوا(۲)

النساء: فَلا وَ رَبِّكَ لا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيما شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَيْتَ وَ يُسَلِّمُوا تَسْلِيماً(۳)

و قال تعالى: يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَ لا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقى إِلَيْكُمُ السَّلامَ لَسْتَ مُؤْمِناً تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَياهِ الدُّنْيا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغانِمُ كَثِيرَهٌ كَذلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كانَ بِما تَعْمَلُونَ خَبِيراً(۴)

المائده: الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلامَ دِيناً(۵)

و قال تعالى: يا أَيُّهَا الرَّسُولُ لا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قالُوا آمَنَّا بِأَفْواهِهِمْ وَ لَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ (۶)

و قال سبحانه: وَ إِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَ بِرَسُولِي قالُوا آمَنَّا وَ اشْهَدْ بِأَنَّنا مُسْلِمُونَ (۷)

الأنعام: وَ أُمِرْنا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعالَمِينَ و قال تعالى فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلامِ (۸)

ص: ۲۲۶

۱- ۱. آل عمران: ۸۰- ۸۵.

۲- ۲. آل عمران: ۱۰۲- ۱۰۳.

۳- ۳. النساء: ۶۵.

۴- ۴. النساء: ۹۴.

۵- ۵. المائده: ۳.

۶- ۶. المائده: ۴۱.

۷- ۷. المائده ۱۱۱.

۸- ۸. الأنعام: ۷۱ و ۱۲۵.

هود: فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَمْ فَاعْلَمُوا أَنَّما أَنْزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَ أَنْ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ (۱)

یوسف: تَوَفَّنِی مُسْلِماً وَ أَلْحِقْنِی بِالصَّالِحِینَ (۲)

الحجر: رُبَما یَوَدُّ الَّذِینَ کَفَرُوا لَوْ کانُوا مُسْلِمِینَ (۳)

النحل: کَذلِکَ یُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَیْکُمْ لَعَلَّکُمْ تُسْلِمُونَ (۴)

و قال تعالی: وَ نَزَّلْنا عَلَیْکَ الْکِتابَ تِبْیاناً لِکُلِّ شَیْ ءٍ وَ هُدیً وَ رَحْمَهً وَ بُشْری لِلْمُسْلِمِینَ (۵)

و قال سبحانه: قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّکَ بِالْحَقِّ لِیُثَبِّتَ الَّذِینَ آمَنُوا وَ هُدیً وَ بُشْری لِلْمُسْلِمِینَ (۶)

الأنبیاء: قُلْ إِنَّما یُوحی إِلَیَّ أَنَّما إِلهُکُمْ إِلهٌ واحِدٌ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ (۷)

الحج: فَإِلهُکُمْ إِلهٌ واحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا وَ بَشِّرِ الْمُخْبِتِینَ (۸)

النمل: وَ أُوتِینَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِها وَ کُنَّا مُسْلِمِینَ و قال تعالی وَ أَسْلَمْتُ مَعَ سُلَیْمانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِینَ (۹)

و قال سبحانه: وَ ما أَنْتَ بِهادِی الْعُمْیِ عَنْ ضَلالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ یُؤْمِنُ بِآیاتِنا فَهُمْ مُسْلِمُونَ و قال تعالی إِنَّما أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هذِهِ الْبَلْدَهِ الَّذِی حَرَّمَها وَ لَهُ کُلُّ شَیْ ءٍ وَ أُمِرْتُ أَنْ أَکُونَ مِنَ الْمُسْلِمِینَ (۱۰)

القصص: الَّذِینَ آتَیْناهُمُ الْکِتابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ یُؤْمِنُونَ وَ إِذا یُتْلی عَلَیْهِمْ قالُوا آمَنَّا بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنا إِنَّا کُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِینَ (۱۱)

۱- ۱. هود: ۱۴.

۲- ۲. یوسف: ۱۰۱.

۳- ۳. الحجر: ۲.

۴- ۴. النحل: ۸۱.

۵- ۵. النحل: ۸۹.

۶- ۶. النحل: ۱۰۲.

۷- ۷. الأنبیاء: ۱۰۸.

۸- ۸. الحجّ: ۳۴.

۹- ۹. النمل: ۴۲ و ۴۴.

۱۰- ۱۰. النمل: ۸۱ و ۹۱.

١١- ١١. القصص: ٥٢- ٥٣.

العنكبوت: وَ قُولُوا آمَنَّا بِالَّذِی أُنْزِلَ إِلَیْنا وَ أُنْزِلَ إِلَیْکُمْ وَ إِلهُنا وَ إِلهُکُمْ واحِدٌ وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ (۱)

الروم: وَ ما أَنْتَ بِهادِ الْعُمْیِ عَنْ ضَلالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ یُؤْمِنُ بِآیاتِنا فَهُمْ مُسْلِمُونَ (۲)

الزمر: أَ فَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلامِ فَهُوَ عَلی نُورٍ مِنْ رَبِّهِ فَوَیْلٌ لِلْقاسِیَهِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِکْرِ اللَّهِ أُولئِکَ فِی ضَلالٍ مُبِینٍ (۳)

الزخرف: الَّذِینَ آمَنُوا بِآیاتِنا وَ کانُوا مُسْلِمِینَ ادْخُلُوا الْجَنَّهَ أَنْتُمْ وَ أَزْواجُکُمْ تُحْبَرُونَ (۴)

الحجرات: قالَتِ الْأَعْرابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَ لکِنْ قُولُوا أَسْلَمْنا وَ لَمَّا یَدْخُلِ الْإِیمانُ فِی قُلُوبِکُمْ إلی قوله تعالی یَمُنُّونَ عَلَیْکَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لا تَمُنُّوا عَلَیَّ إِسْلامَکُمْ بَلِ اللَّهُ یَمُنُّ عَلَیْکُمْ أَنْ هَداکُمْ لِلْإِیمانِ إِنْ کُنْتُمْ صادِقِینَ (۵)

الذاریات: فَأَخْرَجْنا مَنْ کانَ فِیها مِنَ الْمُؤْمِنِینَ فَما وَجَدْنا فِیها غَیْرَ بَیْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِینَ (۶)

التحریم: عَسی رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَکُنَّ أَنْ یُبْدِلَهُ أَزْواجاً خَیْراً مِنْکُنَّ مُسْلِماتٍ مُؤْمِناتٍ قانِتاتٍ تائِباتٍ عابِداتٍ سائِحاتٍ (۷)

القلم: أَ فَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِینَ کَالْمُجْرِمِینَ ما لَکُمْ کَیْفَ تَحْکُمُونَ (۸)

الجن: وَ أَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَ مِنَّا الْقاسِطُونَ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُولئِکَ تَحَرَّوْا رَشَداً(۹)

lt;meta info="- رَبَّنا وَ اجْعَلْنا مُسْلِمَیْنِ لَکَ وَ مِنْ ذُرِّیَّتِنا أُمَّهً مُسْلِمَهً لَکَ - إلی قوله تعالی -إِذْ قالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعالَمِینَ وَ وَصَّی بِها إِبْراهِیمُ بَنِیهِ وَ یَعْقُوبُ یا بَنِیَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفی لَکُمُ الدِّینَ فَلا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ أَمْ کُنْتُمْ شُهَداءَ إِذْ حَضَرَ یَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قالَ لِبَنِیهِ ما تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِی قالُوا نَعْبُدُ إِلهَکَ وَ إِلهَ آبائِکَ إِبْراهِیمَ وَ إِسْماعِیلَ وَ إِسْحاقَ إِلهاً واحِداً وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ. - . بقره / ۱۲۸ - ۱۳۳ -

{پروردگارا، ما را تسلیم [فرمان] خود قرار ده و از نسل ما، امتی فرمانبردار خود [پدید آر] و آداب دینی ما را به ما نشان ده و بر ما ببخشای، که تویی توبه پذیر مهربان. پروردگارا، در میان آنان، فرستاده ای از خودشان برانگیز، تا آیات تو را بر آنان بخواند، و کتاب و حکمت به آنان بیاموزد و پاکیزه شان کند، زیرا که تو خود، شکست ناپذیر حکیمی.» و چه کسی. جز آنکه به سبک مغزی گرایـد از آیین ابراهیم روی برمی تابد؟ و ما او را در این دنیا برگزیدیم و البته در آخرت [نیز] از شایستگان خواهد بود. هنگامی که پروردگارش به او فرمود: «تسلیم شو»، گفت: «به پروردگار جهانیان تسلیم شدم.» و ابراهیم و یعقوب، پسران خود را به همان [آیین] سفارش کردند [و هر دو در وصیتشان چنین گفتند:] «ای پسران من، خداوند برای شما این دین را برگزید پس، البته نباید جز مسلمان بمیرید.» آیا وقتی که یعقوب را مرگ فرا رسید، حاضر بودید؟ هنگامی که به پسران خود گفت: «پس از من، چه را خواهید پرستید؟» گفتند: «معبود تو، و معبود پدرانت، ابراهیم و اسماعیل و اسحاق. معبودی یگانه. را می پرستیم و در برابر او تسلیم هستیم».}

- یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِی السِّلْمِ کَافَّهً وَ لا تَتَّبِعُوا خُطُواتِ الشَّیْطانِ إِنَّهُ لَکُمْ عَدُوٌّ مُبِینٌ. - . بقره / ۲۰۸ -

{ای کسانی که ایمان آورده اید، همگی به اطاعت [خدا] درآیید، و گام های شیطان را دنبال مکنید که او برای شما دشمنی آشکار است.}

- إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلامُ- إلی قوله تعالی - فَإِنْ حاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَ مَنِ اتَّبَعَنِ وَ قُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتابَ وَ الْأُمِّيِّينَ أَ أَسْلَمْتُمْ فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا. - . آل عمران / ۱۹ - ۲۰ -

{در حقیقت، دین نزد خدا همان اسلام است. و کسانی که کتابِ [آسمانی] به آنان داده شده، با یکدیگر به اختلاف نپرداختند مگر پس از آنکه علم برای آنـان [حاصل] آمـد، آن هم به سابقه حسـدی که میان آنان وجود داشت. و هر کس به آیات خـدا کفر ورزد، پس [بداند] که خدا زودشـمار است.پس اگر با تو به محاجّه برخاستند، بگو: «من خود را تسلیم خدا کرده ام، و هر که مرا پیروی کرده [نیز خود را تسلیم خدا کرده است].» و به کسانی که اهل کتابند و به مشرکان بگو: «آیا اسلام آورده اید؟» پس اگر اسـلام آوردنـد، قطعاً هـدایت یافته انـد، و اگر روی برتافتنـد، فقط رسانـدنِ پیام بر عهـده توست، و خداونـد به [امور] بندگان بیناست.}

- قالَ الْحَوارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَ اشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ - إلی قوله تعالی - قُلْ يا أَهْلَ الْكِتابِ تَعالَوْا إِلى كَلِمَةٍ سَواءٍ بَيْنَنا وَ بَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَ لا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئاً وَ لا يَتَّخِذَ بَعْضُنا بَعْضاً أَرْباباً مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ. - . آل عمران / ۵۲ - ۶۴ -

{حواریون گفتنـد: «ما یاران [دین] خداییم، به خدا ایمان آورده ایم و گواه باش که ما تسـلیم [او] هستیم.» پروردگارا، به آنچه نازل کردی گرویـدیم و فرسـتاده [ات] را پیروی کردیم پس ما را در زمره گواهان بنویس. و [دشـمنان] مکر ورزیدنـد، و خدا [در پاسـخشان] مکر در میان آورد، و خداوند بهترین مکرانگیزان است. [یاد کن] هنگامی را که خدا گفت: «ای عیسی، من تو را برگرفته و به سوی خویش بالا می برم، و تو را از [آلایش] کسانی که کفر ورزیده اند پاک می گردانم، و تا روز رسـتاخیز، کسانی را که از تو پیروی کرده اند، فوق کسانی که کافر شده اند قرار خواهم داد آنگاه فرجام شما به سوی من است، پس در آنچه بر سر آن اختلاف می کردیـد میـان شـما داوری خواهم کرد. اما کسانی که کفر ورزیدنـد، در دنیا و آخرت به سـختی عـذابشان کنم و یـاورانی نخواهنـد داشت. و اما کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسـته کرده انـد، [خداونـد] مزدشان را به تمامی به آنان می دهـد. و خداونـد، بیـدادگران را دوست نمی دارد. اینهاست که ما آن را از آیات و قرآن حکمت آمیز بر تو می خوانیم. در واقع، مَثَلِ عیسـی نزد خـدا همچون مَثَلِ [خلقت] آدم است [که] او را از خاک آفریـد سـپس بـدو گفت: «باش» پس وجود یـافت. [آنچه درباره عیسـی گفته شـد] حق [و] از جانب پروردگار تو است. پس، از تردیدکننـدگان مباش. پس هر که در این [بـاره] پس از دانشـی که تو را [حاصـل] آمـده، بـا تو محاجه کنـد، بگو: «بیاییـد پسـرانمان و پسـرانتان، و زنانمان و زنانتان، و ما خویشان نزدیک و شـما خویشان نزدیک خود را فرا خوانیم سپس مباهله کنیم، و لعنت خدا را بر دروغگویان قرار دهیم.» آری، داستان درست [مسیح] همین است و معبودی جز خدا نیست، و خداست که در واقع، همان شکست ناپذیر حکیم است. پس اگر رویگردان شدند، همانا خداوند به [حال] مفسدان داناست. بگو: «ای اهل کتاب، بیایید بر سـر سخنی که میان ما و شـما یکسان است بایستیم که: جز خدا را نپرستیم و چیزی را شـریک او نگردانیم، و بعضی از ما بعضی دیگر را به جای خدا به خدایی نگیرد.» پس اگر [از این پیشنهاد] اعراض کردند، بگویید: «شاهد باشید که ما مسلمانیم [نه شما].»}

- وَ لكِنْ كانَ حَنِيفاً مُسْلِماً وَ ما كانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ. - . آل عمران / ۶۷ -

{ابراهیم نه یهودی بود و نه نصرانی، بلکه حق گرایی فرمانبردار بود، و از مشرکان نبود.}

- وَ لا يَأْمُرَكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلائِكَةَ وَ النَّبِيِّينَ أَرْباباً أَ يَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ - إلى قوله تعالى - أَ فَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَ لَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ طَوْعاً وَ كَرْهاً وَ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ قُلْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَ ما أُنْزِلَ عَلَيْنا وَ ما أُنْزِلَ عَلى إِبْراهِيمَ وَ إِسْماعِيلَ وَ إِسْحاقَ - إلى قوله - وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ وَ مَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلامِ دِيناً فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَ هُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخاسِرِينَ. - . آل عمران / ۸۰ - ۸۵ -

{و [نیز] شما را فرمان نخواهد داد که فرشتگان و پیامبران را به خدایی بگیرید. آیا پس از آنکه سر به فرمان [خدا] نهاده اید [باز] شما را به کفر وامی دارد؟ و [یاد کن] هنگامی را که خداوند از پیامبران پیمان گرفت که هر گاه به شما کتاب و حکمتی دادم، سپس شما را فرستاده ای آمد که آنچه را با شماست تصدیق کرد، البته به او ایمان بیاورید و حتماً یاری اش کنید. [آنگاه] فرمود: «آیا اقرار کردید و در این باره پیمانم را پذیرفتید؟» گفتند: «آری، اقرار کردیم.» فرمود: «پس گواه باشید و من با شما از گواهانم.» پس، کسانی که بعد از این [پیمان] روی برتابند آنان، خود، نافرمانانند. آیا جز دین خدا را می جویند؟ با آنکه هر که در آسمان ها و زمین است خواه و ناخواه سر به فرمان او نهاده است، و به سوی او بازگردانیده می شوند. بگو: «به خدا و آنچه بر ما نازل شده، و آنچه بر ابراهیم و اسماعیل و اسحاق و یعقوب و اسباط نازل گردیده، و آنچه به موسی و عیسی و انبیای [دیگر] از جانب پروردگارشان داده شده، گرویدیم [و] میان هیچ یک از آنان فرق نمی گذاریم و ما او را فرمانبرداریم. و هر که جز اسلام، دینی [دیگر] جوید، هرگز از وی پذیرفته نشود، و وی در آخرت از زیانکاران است

- يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقاتِهِ وَ لا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعاً وَ لا تَفَرَّقُوا. - . آل عمران / ۱۰۲ - ۱۰۳ -

{ای کسانی که ایمان آورده اید، از خدا آن گونه که حقّ پرواکردن از اوست، پروا کنید و زینهار، جز مسلمان نمیرید. و همگی به ریسمان خدا چنگ زنید، و پراکنده نشوید و نعمت خدا را بر خود یاد کنید: آنگاه که دشمنان [یکدیگر] بودید، پس میان دل های شما الفت انداخت، تا به لطف او برادران هم شدید و بر کنار پرتگاه آتش بودید که شما را از آن رهانید. این گونه، خداوند نشانه های خود را برای شما روشن می کند، باشد که شما راه یابید.}

- فَلا وَ رَبِّكَ لا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيما شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَيْتَ وَ يُسَلِّمُوا تَسْلِيماً. - . نساء / ۶۵ -

{ولی چنین نیست، به پروردگارت قَسَم که ایمان نمی آورند، مگر آنکه تو را در مورد آنچه میان آنان مایه اختلاف است داور گردانند. سپس از حکمی که کرده ای در دل هایشان احساس ناراحتی [و تردید] نکنند، و کاملًا سرِ تسلیم فرود آورند.}

- يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَ لا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقى إِلَيْكُمُ السَّلامَ لَسْتَ مُؤْمِناً تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَياةِ الدُّنْيا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغانِمُ كَثِيرَةٌ كَذلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كانَ بِما تَعْمَلُونَ خَبِيراً. - . نساء / ۹۴ -

{ای کسانی که ایمان آورده اید، چون در راه خدا سفر می کنید [خوب] رسیدگی کنید و به کسی که نزد شما [اظهارِ] اسلام می کند مگویید: «تو مؤمن نیستی» [تا بدین بهانه] متاع زندگی دنیا را بجویید، چرا که غنیمت های فراوان نزد خداست. قبلًا خودتان [نیز] همین گونه بودید، و خدا بر شما منّت نهاد. پس خوب رسیدگی کنید، که خدا همواره به آنچه انجام می دهید آگاه است.}

- الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلامَ دِيناً. - . مائده / ۳ -

{امروز دین شما را برایتان کامل و نعمت خود را بر شما تمام گردانیدم، و اسلام را برای شما [به عنوان] آیینی برگزیدم.}

- يا أَيُّهَا الرَّسُولُ لا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قالُوا آمَنَّا بِأَفْواهِهِمْ وَ لَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ. - . مائده / ۴۱ -

{ای پیامبر، کسانی که در کفر شتاب می ورزند، تو را غمگین نسازند [چه] از آنان که با زبان خود گفتند: «ایمان آوردیم»، و حال آنکه دل هایشان ایمان نیاورده بود،}

- وَ إِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَ بِرَسُولِي قالُوا آمَنَّا وَ اشْهَدْ بِأَنَّنا مُسْلِمُونَ. - .[۳] مائده / ۱۱۱ -

{و [یاد کن] هنگامی را که به حواریّون وحی کردم که به من و فرستاده ام ایمان آورید. گفتند: «ایمان آوردیم، و گواه باش که ما مسلمانیم.»}

- وَ أُمِرْنا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعالَمِينَ. - . أنعام / ۷۱ -

{و دستور یافته ایم که تسلیم پروردگار جهانیان باشیم.}

- فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلامِ. - . أنعام / ۱۲۵ -

{پس کسی را که خدا بخواهد هدایت نماید، دلش را به پذیرش اسلام می گشاید.} - فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّما أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَ أَنْ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ. - .[۱] هود / ۱۴ -

{پس اگر شما را اجابت نکردند، بدانید که آنچه نازل شده است به علم خداست، و اینکه معبودی جز او نیست. پس آیا شما گردن می نهید؟}

- تَوَفَّنِي مُسْلِماً وَ أَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ. - . یوسف / ۱۰۱ -

{مرا مسلمان بمیران و مرا به شایستگان ملحق فرما.}

- رُبَما يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كانُوا مُسْلِمِينَ. - . حجر / ۲ -

{چه بسا کسانی که کافر شدند آرزو کنند که کاش مسلمان بودند.}

- كَذلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَمْ لَعَلَّكَمْ تُسْلِمُونَ. - .[۴] نحل / ۸۱ -

{اين گونه وى نعمتش را بر شما تمام مى گرداند، اميد كه شما [به فرمانش] گردن نهيد.}

- وَ نَزَّلْنا عَلَيْكَ الْكِتابَ تِبْياناً لِكُلِّ شَيْ ءٍ وَ هُدىً وَ رَحْمَةً وَ بُشْرى لِلْمُسْلِمِينَ. - . نحل / ۸۹ -

{و اين كتاب را كه روشنگر هر چيزى است و براى مسلمانان رهنمود و رحمت و بشارتگرى است، بر تو نازل كرديم.}

- قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ هُدىً وَ بُشْرى لِلْمُسْلِمِينَ. - . نحل / ۱۰۲ -

{بگو: «آن را روح القدس از طرف پروردگارت به حق فرود آورده، تا كسانى را كه ايمان آورده اند استوار گرداند، و براى مسلمانان هدايت و بشارتى است.»}

- قُلْ إِنَّما يُوحى إِلَيَّ أَنَّما إِلهُكُمْ إِلهٌ واحِدٌ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ. - . أنبياء / ۱۰۸ -

{بگو: «جز اين نيست كه به من وحى مى شود كه خداى شما خدايى يگانه است. پس آيا مسلمان مى شويد؟»}

- فَإِلهُكُمْ إِلهٌ واحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا وَ بَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ. - . حجّ / ۳۴ -

{پس [بدانيد كه] خداى شما خدايى يگانه است، پس به [فرمان] او گردن نهيد. و فروتنان را بشارت ده.}

- وَ أُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِها وَ كُنَّا مُسْلِمِينَ. - . نمل / ۴۲ -

{و پيش از اين، ما آگاه شده و از دَرِ اطاعت درآمده بوديم.»}

- وَ أَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعالَمِينَ. - . نمل / ۴۴ -

{و [اينك] با سليمان در برابر خدا، پروردگار جهانيان، تسليم شدم.»}

- وَ ما أَنْتَ بِهادِي الْعُمْيِ عَنْ ضَلالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآياتِنا فَهُمْ مُسْلِمُونَ. - . نمل / ۸۱ -

{و راهبر كوران [و بازگرداننده] از گمراهى شان نيستى. تو جز كسانى را كه به نشانه هاى ما ايمان آورده اند و مسلمانند، نمى توانى بشنوانى.}

- إِنَّما أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِي حَرَّمَها وَ لَهُ كُلُّ شَيْ ءٍ وَ أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ. - . نمل / ۹۱ -

{من مأمورم كه تنها پروردگار اين شهر را كه آن را مقدّس شمرده و هر چيزى از آنِ اوست پرستش كنم، و مأمورم كه از مسلمانان باشم،}

- الَّذِينَ آتَيْناهُمُ الْكِتابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ وَ إِذا يُتْلى عَلَيْهِمْ قالُوا آمَنَّا بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنا إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ. - . قصص / ۵۲ - ۵۳ -

{کسانی که قبل از آن، کتاب [آسمانی] به ایشان داده ایم، آنان به [قرآن] می گروند. و چون بر ایشان فرو خوانده می شود، می گویند: «بدان ایمان آوردیم که آن درست است [و] از طرف پروردگار ماست ما پیش از آن [هم] از تسلیم شوندگان بودیم.»}

- وَ قُولُوا آمَنَّا بِالَّذِی أُنْزِلَ إِلَیْنا وَ أُنْزِلَ إِلَیْکُمْ وَ إِلهُنا وَ إِلهُکُمْ واحِدٌ وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ. - . عنکبوت / ۴۶ -

{و بگویید: «به آنچه به سوی ما نازل شده و [آنچه] به سوی شما نازل گردیده، ایمان آوردیم و خدای ما و خدای شما یکی است و ما تسلیم اوییم.»}

- وَ ما أَنْتَ بِهادِ الْعُمْیِ عَنْ ضَلالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ یُؤْمِنُ بِآیاتِنا فَهُمْ مُسْلِمُونَ. - . روم / ۵۸ -

{و تو کوران را از گمراهی شان به راه نمی آوری. تو تنها کسانی را می شنوانی که به آیات ما ایمان می آورند و خود تسلیمند.}

- أَ فَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلامِ فَهُوَ عَلی نُورٍ مِنْ رَبِّهِ فَوَیْلٌ لِلْقاسِیَهِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِکْرِ اللَّهِ أُولئِکَ فِی ضَلالٍ مُبِینٍ. - .[۳] زمر / ۲۲ -

{پس آیا کسی که خدا سینه اش را برای [پذیرش] اسلام گشاده، و [در نتیجه] برخوردار از نوری از جانب پروردگارش می باشد [همانند فرد تاریکدل است]؟ پس وای بر آنان که از سخت دلی یاد خدا نمی کنند اینانند که در گمراهی آشکارند.}

- الَّذِینَ آمَنُوا بِآیاتِنا وَ کانُوا مُسْلِمِینَ ادْخُلُوا الْجَنَّهَ أَنْتُمْ وَ أَزْواجُکُمْ تُحْبَرُونَ. - . زخرف / ۶۹ - ۷۰ -

{همان کسانی که به آیات ما ایمان آورده و تسلیم بودند. شما با همسرانتان شادمانه داخل بهشت شوید.} - قالَتِ الْأَعْرابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَ لکِنْ قُولُوا أَسْلَمْنا وَ لَمَّا یَدْخُلِ الْإِیمانُ فِی قُلُوبِکُمْ - إلی قوله تعالی - یَمُنُّونَ عَلَیْکَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لا تَمُنُّوا عَلَیَّ إِسْلامَکُمْ بَلِ اللَّهُ یَمُنُّ عَلَیْکُمْ أَنْ هَداکُمْ لِلْإِیمانِ إِنْ کُنْتُمْ صادِقِینَ. - . حجرات /۱۴ - ۱۷ -

{[برخی از] بادیه نشینان گفتند: «ایمان آوردیم.» بگو: «ایمان نیاورده اید، لیکن بگویید: اسلام آوردیم.» و هنوز در دل های شما ایمان داخل نشده است. و اگر خدا و پیامبر او را فرمان برید از [ارزش] کرده هایتان چیزی کم نمی کند. خدا آمرزنده مهربان است.» در حقیقت، مؤمنان کسانی اند که به خدا و پیامبر او گرویده و [دیگر] شک نیاورده و با مال و جانشان در راه خدا جهاد کرده اند اینانند که راست کردارند. بگو: «آیا خدا را از دین [داریِ] خود خبر می دهید؟ و حال آنکه خدا آنچه را که در آسمان ها و آنچه را که در زمین است می داند، و خدا به همه چیز داناست. از اینکه اسلام آورده اند بر تو منّت می نهند بگو: «بر من از اسلام آوردنتان منّت مگذارید، بلکه [این] خداست که با هدایت کردن شما به ایمان، بر شما منّت می گذارد، اگر راستگو باشید.}

- فَأَخْرَجْنا مَنْ کانَ فِیها مِنَ الْمُؤْمِنِینَ فَما وَجَدْنا فِیها غَیْرَ بَیْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِینَ. - .[۲] ذاریات / ۳۵ - ۳۶ -

{پس هر که از مؤمنان در آن [شهرها] بود بیرون بردیم. و [لی] در آنجا جز یک خانه از فرمانبران [خدا بیشتر] نیافتیم.}

- عَسی رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَکُنَّ أَنْ یُبْدِلَهُ أَزْواجاً خَیْراً مِنْکُنَّ مُسْلِماتٍ مُؤْمِناتٍ قانِتاتٍ تائِباتٍ عابِداتٍ سائِحاتٍ. - .[۳] تحریم / ۶ -

{اگر پیامبر، شما را طلاق گوید، امید است پروردگارش همسرانی بهتر از شما: مسلمان، مؤمن، فرمانبر، توبه کار، عابد، روزه دار، بیوه و دوشیزه به او عوض دهد.}

- أَ فَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِینَ کَالْمُجْرِمِینَ ما لَکُمْ کَیْفَ تَحْکُمُونَ. - .[۴] قلم /۳۵ - ۳۶ -

{پس آیا فرمانبرداران را چون بدکاران قرار خواهیم داد؟ شما را چه شده؟ چگونه داوری می کنید؟}

- وَ أَنَّا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَ مِنَّا الْقاسِطُونَ فَمَنْ أَسْلَمَ فَأُولئِکَ تَحَرَّوْا رَشَداً. - . جن / ۱۴ -

{و از میان ما برخی فرمانبردار و برخی از ما منحرفند: پس کسانی که به فرمانند، آنان در جستجوی راه درستند،}

**[ترجمه]

تفسیر

وَ اجْعَلْنا مُسْلِمَیْنِ لَکَ (۱۰) قیل أی مخلصین لک من أسلم لک وجهه أو مستسلمین من أسلم إذا استسلم و انقاد و المراد طلب الزیاده فی الإخلاص و

ص: ۲۲۸

۱- ۱. العنکبوت: ۴۶.

۲- ۲. الروم: ۵۸.

۳- ۳. الزمر: ۲۲.

۴- ۴. الزخرف: ۶۹- ۷۰.

۵- ۵. الحجرات: ۱۳- ۱۷.

۶- ۶. الذاریات: ۳۵- ۳۶.

۷- ۷. التحریم: ۶.

۸- ۸. القلم: ۳۳ و ۳۴.

۹- ۹. الجن: ۱۴.

۱۰- ۱۰. البقره: ۱۲۸.

الإذعـان أو الثبات عليه وَ مِنْ ذُرِّيَّتِنا أى و اجعل بعض ذريتنا أُمَّةً أى جماعه يؤمون أى يقصـدون و يقتـدى بهم و قيل أراد بالأمه أمه محمد صلى الله عليه و آله

وَ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام: هُمْ أَهْلُ الْبَيْتِ الَّذِينَ أَذْهَبَ اللَّهُ عَنْهُمُ الرِّجْسَ وَ طَهَّرَهُمْ تَطْهِيراً.

وَ فِي رِوَايَهِ الْعَيَّاشِيِ (١)

عَنْهُ عليه السلام: أَنَّهُ أَرَادَ بِالْأُمَّهِ بَنِي هَاشِمٍ خَاصَّهً.

إِذْ قالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ تـدل هـذه الآيـات على أن الإسـلام قـد يطلق على أعلى مـدارج الإيمان وَ وَصَّى بِها أى بالمله أو راجع إلى أسلمت بتأويل الكلمه أو الجمله اصْطَفى لَكُمُ الدِّينَ أى دين الإسلام الذى هو صفوه الأديان فَلا تَمُوتُنَ ظاهره النهى عن الموت على خلاف حال الإسلام و المقصود هو النهى عن أن يكونوا على خلاف تلك الحال إذا ماتوا و الأمر بالثبات على الإسلام (٢)

كقولك لا تصل إلا و أنت خاشع و تغيير العباره للدلاله على أن موتهم لا على الإسلام موت لا خير فيه و أن من حقه أن لا يحل بهم وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ حال من فاعل نعبد أو مفعوله أو منهما و يحتمل أن يكون اعتراضا.

فِي السِّلْمِ كَافَّهً(٣) قال البيضاوى (۴) السـلم بالكسـر و الفتح الاستسـلام و الطاعه و لذلك يطلق فى الصلح و الإسلام و فتحه ابن كثير و نـافع و الكسائى و كسـره الباقون و كافه اسم للجمله لأنها تكف الأجزاء من التفرق حال من الضـمير أو السـلم لأنها تؤنث كالحرب و المعنى استسلموا لله و أطيعوه جمله ظاهرا و باطنا

ص: ٢٢٩

١- ١. تفسير العيّاشىّ ج ١ ص ۶١.
٢- ٢. المراد بالإسـلام معناه اللغوى، و هو التسـليم لامر اللّه، و الجمله كنايه عن مواظبتهم على طاعه اللّه و الاجتناب عن معاصـيه فى كل الأحوال، و ذلك لان الموت لا يعلم وقته حتّى يسـلم للّه حينذاك فيفوز بالسـعاده و حسن الخاتمه، بل الموت متوقع فى كـل حال و هو لا يؤمن على نفسه منه فى حال من الحالات، حتى يجترئ و يعارض ربّه بالمعاصـى فى تلك الحاله فعلى المؤمن الذى يرغب فى حسن الختام و الفوز بالسـعاده جزما و قطعا أن يكون فى كل حالاته مسلما للّه عزّ و جلّ حتّى يأتيه الموت، و هو مسلم.
٣- ٣. البقره: ٢٠٨.
۴- ۴. أنوار التنزيل ص ۵٣.

و الخطاب للمنافقين أو ادخلوا فى الإسلام بكليتكم و لا تخلطوا به غيره و الخطاب لمؤمنى أهل الكتاب فإنهم بعد إسلامهم عظموا السبت و حرموا الإبل و ألبانها أو فى شرائع الله تعالى كلها بالإيمان بالأنبياء و الكتب جميعا و الخطاب لأهل الكتاب أو فى شعب الإسلام و أحكامه كلها فلا تخلوا بشى ء و الخطاب للمسلمين وَ لا تَتَّبِعُوا خُطُواتِ الشَّيْطانِ بالتفرق و التفريق إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ظاهر العداوه انتهى

وَ فِي الْكَافِي وَ الْعَيَّاشِي (١)

عَنِ الْبَاقِرِ عليه السلام: فِي السِّلْمِ فِي وَلَايَتِنَا.

وَ الْعَيَّاشِيُّ عَنِ الصَّادِقِ: فِي وَلَايَهِ عَلِيٍّ عليه السلام.

وَ عَنْهُمَا عليهما السلام: أُمِرُوا بِمَعْرِفَتِنَا.

وَ فِي الْعَيَّاشِيِّ عَنِ الصَّادِقِ عليه السلام: خُطُوَاتُ الشَّيْطَانِ وَلَايَهُ الْأَوَّلِ وَ الثَّانِي.

وَ فِي تَفْسِيرِ الْإِمَامِ عليه السلام:(٢) فِي السِّلْمِ فِي الْمُسَالَمَهِ إِلَى دِينِ الْإِسْلَامِ.

كَافَّةً جماعه ادخلوا فيه و ادخلوا فى جميع الإسلام فتقبلوه و اعملوا به و لا تكونوا ممن يقبل بعضه و يعمل به و يأبى بعضه و يهجره قال و منه الدخول فى قبول ولايه على عليه السلام فإنه كالدخول فى قبول نبوه رسول الله فإنه لا يكون مسلما من قال إن محمدا رسول الله صلى الله عليه و آله فاعترف به و لم يعترف بأن عليا وصيه و خليفته و خير أمته و قال خطوات الشيطان ما يتخطى بكم إليه من طرق الغى و الضلاله و يأمركم به من ارتكاب الآثام الموبقات.

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلامُ (٣) أى لا دين مرضى عند الله سوى الإسلام و هو التوحيد و التدرع بالشرع الذى جاء به محمد صلى الله عليه و آله أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ أى أخلصت نفسى و جملتى له لا أشرك فيها غيره قيل عبر عن النفس بالوجه لأنه أشرف الأعضاء الظاهره و مظهر القوى و الحواس وَ مَنِ اتَّبَعَنِ أى و أسلم من اتبعنى وَ الْأُمِّيِّينَ أى الذين لا كتاب لهم كمشركى العرب أَ أَسْلَمْتُمْ كما أسلمت لما وضحت لكم الحجه أم أنتم بعد على كفركم فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا أى فقد نفعوا أنفسهم بأن أخرجوها من الضلال نَحْنُ أَنْصارُ اللَّهِ (۴) أى أنصار دينه وَ اشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ أى فى

١- ١. تفسير العيّاشىّ ج ١ ص ١٠٢.

٢- ٢. تفسير الإمام ص ٢۶۴.

٣- ٣. آل عمران: ١٩.

۴- ۴. آل عمران: ۵٢.

القيامه حین یشهد الرسل إِلی کَلِمَهٍ سَواءٍ بَیْنَنا وَ بَیْنَکُمْ (۱) أی لا یختلف فیها الکتب و الرسول و تفسیرها ما بعدها أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ أی نوحده بالعباده و نخلص فیها وَ لا نُشْرِکَ بِهِ شَیْئاً أی لا نجعل غیره شریکا له فی استحقاق العباده و لا نراه أهلا لأن یعبد وَ لا یَتَّخِذَ بَعْضُنا بَعْضاً أَرْباباً کعزیر و المسیح و الأحبار و إطاعتهم فیما أحدثوا من التحریم و التحلیل فَإِنْ تَوَلَّوْا عن التوحید فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ أی لزمتکم الحجه فاعترفوا بأنا مسلمون دونکم أو اعترفوا بأنکم کافرون بما نطقت به الکتب و تطابقت علیه الرسل وَ لکِنْ کانَ حَنِیفاً أی مائلا عن العقائد الزائغه مُسْلِماً أی منقادا لله.

بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ (۲) وقع الإسلام هنا مقابلا للکفر أَ فَغَیْرَ دِینِ اللَّهِ یَبْغُونَ أی أ فبعد هذه الآیات و الحجج تطلبون دینا غیر دین الإسلام وَ لَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِی السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ طَوْعاً وَ کَرْهاً قیل أی عند المیثاق کما روی عن ابن عباس و قیل أی أقر بالعبودیه و إن کان فیهم من أشرک فی العباده کقوله تعالی وَ لَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَیَقُولُنَّ اللَّهُ (۳) و قیل أسلم المؤمن طوعا و الکافر کرها عند الموت و قیل أی استسلم له بالانقیاد و الذله و قیل معناه أکره قوم علی الإسلام و جاء قوم طائعین و هو المروی

عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: کَرْهاً أَیْ فَرَقاً مِنَ السَّیْفِ.

و قال الحسن الطوع لأهل السماوات خاصه و أما أهل الأرض فمنهم من أسلم طوعا و منهم من أسلم کرها وَ قَدْ رَوَی الْعَیَّاشِیُّ (۴)

عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: أَنَّهَا نَزَلَتْ فِی الْقَائِمِ علیه السلام وَ فِی رِوَایَهٍ أُخْرَی تَلَاهَا فَقَالَ إِذَا قَامَ الْقَائِمُ لَا تَبْقَی أَرْضٌ إِلَّا نُودِیَ فِیهَا شَهَادَهُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ.

وَ إِلَیْهِ یُرْجَعُونَ أی إلی جزائه یصیرون. قُلْ آمَنَّا بِاللَّهِ خطاب للنبی صلی الله علیه و آله بأن یقول عن نفسه و عن أمته قال

۱- ۱. آل عمران: ۶۴.

۲- ۲. آل عمران: ۸۱.

۳- ۳. الزخرف: ۸۷.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۸۲.

الطبرسی قدس سره فإن قیل ما معنی قوله وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ بعد ما سبق الإقرار بالإیمان علی التفصیل قلنا معناه و نحن له مسلمون بالطاعه و الانقیاد فی جمیع ما أمر به و نهی عنه و أیضا فإن أهل الملل المخالفه للإسلام کانوا یقرون کلهم بالإیمان و لکن لم یقروا بلفظه الإسلام فلهذا قال وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ وَ مَنْ یَبْتَغِ أی یطلب غَیْرَ الْإِسْلامِ دِیناً یدین به فَلَنْ یُقْبَلَ مِنْهُ بل یعاقب علیه وَ هُوَ فِی الْآخِرَهِ مِنَ الْخاسِرِینَ أی من الهالکین لأن الخسران ذهاب رأس المال و فی هذا دلاله علی أن من ابتغی غیر الإسلام دینا لن یقبل منه فدل ذلک علی أن الدین و الإسلام و الإیمان واحد و هی عبارات عن معبر واحد انتهی (۱).

حَقَّ تُقاتِهِ (۲) أی حق تقواه و ما یجب منها و هو استفراغ الوسع فی القیام بالواجبات و الاجتناب عن المحرمات

وَ فِی الْمَعَانِی (۳)

وَ الْعَیَّاشِیِّ:(۴) سُئِلَ الصَّادِقُ علیه السلام عَنْ هَذِهِ الْآیَهِ قَالَ یُطَاعُ وَ لَا یُعْصَی وَ یُذْکَرُ فَلَا یُنْسَی وَ یُشْکَرُ فَلَا یُکْفَرُ.

وَ الْعَیَّاشِیُ (۵)

عَنْهُ علیه السلام: أَنَّهُ سُئِلَ عَنْهَا فَقَالَ مَنْسُوخَهٌ قِیلَ وَ مَا نَسَخَهَا قَالَ قَوْلُ اللَّهِ فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ (۶).

وَ لا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ أی لا تکونن علی حال سوی حال الإسلام إذا أدرککم الموت فِی الْمَجْمَعِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: وَ أَنْتُمْ مُسَلِّمُونَ بِالتَّشْدِیدِ.

و معناه مستسلمون لما أتی به النبی صلی الله علیه و آله منقادون له (۷)

وَ الْعَیَّاشِیُ (۸)

عَنِ الْکَاظِمِ علیه السلام: أَنَّهُ قَالَ لِبَعْضِ أَصْحَابِهِ کَیْفَ تَقْرَأُ هَذِهِ الْآیَهَ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقاتِهِ وَ لا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَ أَنْتُمْ مَا ذَا قَالَ مُسْلِمُونَ فَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ یُوقِعُ عَلَیْهِمُ الْإِیمَانَ فَیُسَمِّیهِمْ مُؤْمِنِینَ ثُمَّ یَسْأَلُهُمُ الْإِسْلَامَ وَ الْإِیمَانُ فَوْقَ الْإِسْلَامِ قَالَ هَکَذَا یُقْرَأُ فِی قِرَاءَهِ زَیْدٍ قَالَ إِنَّمَا هِیَ فِی قِرَاءَهِ عَلِیٍّ علیه السلام وَ هُوَ التَّنْزِیلُ الَّذِی نَزَلَ بِهِ جَبْرَئِیلُ علیه السلام عَلَی مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله إِلَّا وَ أَنْتُمْ

۱- ۱. مجمع البیان ج ۲ ص ۴۷۰.

۲- ۲. آل عمران: ۱۰۲.

۳- ۳. معانی الأخبار ص ۲۴۰.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۹۴.

۵- ۵. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۹۴.

۶- ۶. التغابن: ۱۶.

٧- ٧. مجمع البيان ج ٢ ص ۴٨٢.

٨- ٨. تفسير العيّاشىّ ج ١ ص ١٩۴.

مُسْلِّمُونَ لِرَسُولِ اللَّهِ ثُمَّ الْإِمَامِ مِنْ بَعْدِهِ.

وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ (۱) قیل بدینه الإسلام أو بکتابه لِقَوْلِهِ صلی الله علیه و آله: الْقُرْآنُ حَبْلُ اللَّهِ الْمَتِينُ.

اسْتَعَارَ لَهُ الْحَبْلَ وَ لِلْوُثُوقِ بِهِ الِاعْتِصَامَ مِنْ حَيْثُ إِنَّ التَّمَسُّکَ بِهِ سَبَبُ النَّجَاهِ عَنِ الرَّدَی کَمَا أَنَّ التَّمَسُّکَ بِالْحَبْلِ الْمَوْثُوقِ بِهِ سَبَبُ السَّلَامَهِ مِنَ التَّرَدِّی و قال علی بن إبراهیم الحبل التوحید و الولایه(۲)

وَ الْعَيَّاشِيُّ عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام: آلُ مُحَمَّدٍ هُمْ حَبْلُ اللَّهِ الْمَتِينُ الَّذِی أُمِرَ بِالاعْتِصَامِ بِهِ فَقَالَ وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعاً وَ لا تَفَرَّقُوا.

وَ عَنِ الْكَاظِمِ: عَلِيُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ حَبْلُ اللَّهِ الْمَتِينُ.

وَ فِی مَجَالِسِ الصَّدُوقِ: نَحْنُ الْحَبْلُ.

**[ترجمه]«وَ اجْعَلْنا مُسْلِمَيْنِ لَکَ»: به قولی یعنی دو فرد خالص برای خودت، از «اسلم» به معنی انقاد است و مقصود آنها زیاده خواهی در اخلاص و اقرار و ثبات بر آن است.

«وَ مِنْ ذُرِّيَّتِنا»: یعنی قرار ده پاره ای از نسل ما را،«أُمَّةً» یعنی جمعی که پیشوایی کنند، و به قولی امّت محمّد صلی الله علیه و آله را در نظر داشته، و حضرت صادق علیه السلام فرمود: «آنان خاندان پیامبرند که خدا پلیدی را از آنها برده و آنان را پاک ساخته» و در روایت عیاشی - . تفسیر عیاشی ۱ : ۶۱ - به نقل از آن حضرت فرمود: «مقصود آنها از امّت، تنها بنی هاشم است.»

«إِذْ قالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ»: این آیات دلالت دارد که گاهی به بالاترین درجه ایمان، اسلام می گویند.«وَ وَصَّى بِها» یعنی «بملّه» و ضمیر برمی گردد به الملّه یا اینکه برمی گردد به اسلمت، به تأویل بردن کلمه یا جمله.

«اصْطَفى لَكُمُ الدِّينَ»: یعنی دین اسلامی که برگزیده ادیان است.

« فَلا تَمُوتُنَ»: ظاهرا این جمله نهی از مردن بدون اسلام است و مقصود، نهی از این است که بر غیر حال اسلام بمیرند و ضمنا امر می کند به مقاومت بر اسلام، - . منظور اسلام، معنای لغوی آن است، یعنی تسلیم امر خدا بودن. و این جمله «فَلا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ» کنایه است از اینکه باید مراقب طاعت خدا و پرهیز از گناهان در هر حالی باشند، چون زمان مرگ معلوم نیست تا در همان لحظه تسلیم خدا شود و به سعادت ابدی برسد، بلکه هر آن امکان دارد مرگ فرا رسد، ولی انساندر هیچ حالی از حالات به خود ایمان ندارد، زیرا ممکن است در همان لحظه مرگ، مشغول گناه باشد. پس مؤمنی که میل دارد عاقبتش بخیر و سعادتمند شود، باید در تمام حالات تسلیم خداوند عزوجل باشد تا وقتی مرگش فرا می رسد، با اسلام بمیرد. - مثل سخن تو که می گویی«لا تصلّ الّا و انت خاشع»، نماز مخوان، مگر اینکه خاشع باشی. و تغییر عبارت برای این است که بفهماند مردن بر غیر اسلام خیری ندارد. بنابراین حق آن است که بر غیر اسلام نمیرند.

«وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ»: حال است از فاعل «نعبد» یا از مفعول آن یا هر دو، و احتمال دارد جمله معترضه باشد.

«فِي السِّلْمِ كَافَّةً»: بیضاوی - . انوار التنزیل: ۵۳ - گوید «سلم» به کسر و فتح سین، گردن نهادن و اطاعت است، بدین جهت هم در صلح و هم در تسلیم بودن به کار برده می شود. ابن کثیر و نافع و کسایی به فتح سین خوانده اند و بقیه به کسر آن. و«كَافَّةً» اسم است برای جمله (یعنی همه) و جمله را کافّه گویند، چون اجزا را از تفرق باز می دارد. وكَافَّةً حال است از ضمیر«ادْخُلُوا» یا حال است از سلم، زیرا سلم هم مؤنث است همچون حرب. پس معنی آیه چنین است: برای خدا گردن نهید و «فَلا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ»، همه گونه اطاعتش کنید در ظاهر و در باطن، و این جمله خطاب به منافقین است. یا اینکه همه شما در اسلام داخل شوید و اسلام را به ادیان دیگر خلط نکنید. بنابراین خطاب به مؤمنین از اهل کتاب است، زیرا آنها بعد از اسلام باز روز شنبه را بزرگ می دانستند و شتر و شیر آن را حرام می داشتند. یا اینکه معنای آیه این است: داخل شوید در تمام دین های خدا از طریق باور داشتن انبیا و تمام کتاب های آسمانی. و باز خطاب به اهل کتاب است. یا معنا این است : در جمعیّت مسلمین و حزب اسلام و در تمام احکام اسلام داخل شوید و چیزی از آن را فرو مگذارید، و در این صورت خطاب به مسلمین است.«وَ لا تَتَّبِعُوا خُطُواتِ الشَّيْطانِ» با جدا شدن و جدا ساختن«إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ» عداوتش روشن است. پایان.

و در کافی و عیّاشی - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۰۲ - از حضرت باقر علیه السلام روایت کند که فرمود«فِي السِّلْمِ» یعنی در ولایت ما. و عیاشی از حضرت صادق علیه السلام روایت کند که منظور ولایت علی علیه السلام است. و باز از حضرت باقر و حضرت صادق علیه السلام هر دو روایت شده که منظور، معرفت و شناسایی ماست. در تفسیر عیاشی از حضرت صادق علیه السلام روایت کند که«خُطُواتِ الشَّيْطانِ»(گام های اهریمن)، وابستگی به اوّلی و دوّمی است. در تفسیر امام علیه السلام ، - . تفسیر امام حسن عسکری: ۲۶۴ - در تفسیر«فِي السِّلْمِ» می فرماید یعنی در مسالمت و سازش به سوی دین اسلام، كَافَّةً به طور دسته جمعی داخل در اسلام شوید و در تمام احکام آن وارد شوید، همه آنها را بپذیرید و بدانها عمل کنید، و از آنها نباشید که بعضی از احکام را پذیرفته و به کار بسته و پاره ای از آن را رها کردند. و گوید: و یکی از آن احکام، داخل شدن در پذیرش ولایت حضرت علی علیه السلام است که مثل داخل شدن در قبول نبوّت پیامبر خدا صلی الله علیه و آله است، زیرا مسلمان نیست کسی که بگوید محمّد صلی الله علیه و آله پیامبر خداست و به پیامبری آن حضرت اعتراف کند، ولی اعتراف نکند که علی علیه السلام جانشین آن حضرت و بهترین فرد امّت است. و گوید: گام های شیطان، قدم هایی است که شما برمی دارید و از طریق گمراهی و نادانی، به سوی شیطان می روید، و نیز آنچه که به شما فرمان می دهد، از انجام گناهان هلاک کننده.

«إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلامُ»: یعنی دینی پسندیده خدا نیست مگر اسلام، و اسلام توحید و به تن پوشیدن برنامه ای است که محمّد صلی الله علیه و آله از سوی پروردگار آورده است .

«أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ»: یعنی خودم و تمام هستی ام را خالص ساختم و برای او شریکی قائل نیستم. به قولی از نفس انسان تعبیر به وجه، یعنی صورت فرمود، زیرا صورت شریف ترین اعضای ظاهری انسان و مرکز حواس و نیروهای ظاهری است.

«وَ مَنِ اتَّبَعَنِ»: یعنی و هر کس مرا پیروی کند، تسلیم است.

«وَ الْأُمِّيِّينَ»: یعنیآنهایی که کتاب آسمانی ندارند، همچون مشرکین عرب.

«أَ أَسْلَمْتُمْ»: همچنان که من تسلیم شدم، وقتی مطلب را برای شما کاملا روشن ساختم، یا هنوز بعد از روشن شدن مطلب بر کفر خود هستند؟

«فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا»: یعنی نفس آنها بهره ور شده، زیرا از گمراهی بیرونش ساختند.

«نَحْنُ أَنْصارُ اللَّهِ»:یعنی یاران دین او.

«وَ اشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ»: یعنی در روز رستاخیز، هنگامی که پیامبران گواهی می دهند.

«إِلى كَلِمَةٍ سَواءٍ بَيْنَنا وَ بَيْنَكُمْ»: یعنی کتاب ها و پیامبران در آن کلمه اختلافی ندارند، و آن کلمه این است: أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ، یعنی تنها او را معبود بدانیم و عبادتمان را خالص کنیم برای او.

«وَ لا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئاً»: یعنی غیر خدا را در شایستگی برای عبادت شریک او ندانیم و دیگری راشایسته بندگی ندانیم.

«وَ لا يَتَّخِذَ بَعْضُنا بَعْضاً أَرْباباً»: مثل «عزیر»، مسیح، و دانشمندان یهود، و پیروی از آنها در مطالبی که اختراع کرده و حلال و حرام هایی که از پیش خود ساخته اند.«فَإِنْ تَوَلَّوْا» از توحید.

«فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ»: یعنی حجّت بر شما تمام شد، پس اقرار کنید که ما مسلمانیم، نه شما، یا بگویید شما کافر شدیدآنچه را که کتب آسمانی بیان فرموده، و پیامبران موافقت کردند.

«وَ لكِنْ كانَ حَنِيفاً»: یعنی بیزارم از عقاید باطله.«مُسْلِماً» یعنی مطیع خدایم.

بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ:اسلام در اینجا در مقابل کفر است .

«أَ فَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ»: یعنی آیا پس از این نشانه ها و براهین هنوز دینی غیر از اسلام را می جویید؟

«وَ لَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّماواتِ وَ الْأَرْضِ طَوْعاً وَ كَرْهاً»: به قولی یعنی در هنگام میثاق و روز پیمان خدایی چنانچه از ابن عباس روایت شده و به قولی یعنی همه افرادی که در زمین و آسمان هایند، معبود بودن خدا را اقرار دارند، گرچه پاره ای از آنها در عبادت خدا شرک می ورزند، چنانچه خداوند می فرماید: «وَ لَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ»، {اگر از آنها بپرسی چه کسی آنها را آفریده، البتّه حتما می گویند خدا} - . زخرف / ۸۷ - و به قولی مؤمن به رضایت خود تسلیم شده و کافر به اجبار در دم مرگ. و گفته اند که تسلیم کافر، تسلیم به انقیاد و زبونی است. و گفته اند جمعی به اکراه اسلام را پذیرفتند و برخی با رضایت و میل و همین توجیه از حضرت صادق علیه السلام نیز روایت شده که فرمود: «كَرْهاً (به اجبار)» یعنی دسته ای از ترس شمشیر مسلمان شدند. و حسن گوید اهل آسمان ها به رضایت تسلیم شدند، ولی مردم زمین برخی به رضایت و پاره ای به اجبار. عیاشی - . تفسیر عیاشی ۱: ۱۸۲ - از حضرت صادق علیه السلام روایت کرده که این آیه درباره حضرت قائم علیه السلام نازل شده و در روایت دیگری حضرت این آیه را تلاوت کرد و فرمود: «هنگامی که قائم علیه السلام قیام کند، زمینی نمی ماند مگر ندای توحید و شهادت «لا اله الّا اللّه، محمّد رسول اللّه»از آن زمین بلند شود.»

«وَ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ»: یعنی به سوی پاداش او می روند.

«قُلْ آمَنَّا بِاللَّهِ»: خطاب به پیامبر صلی الله علیه و آله است که این جمله را از جانب خود و امّتش بفرماید. طبرسی گوید: اگر گویند معنای «وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ» چیست؟ با اینکه قبل از این جمله تفصیلا به ایمان اعتراف کرده اند، گوییم معنایش این است که «و ما تسلیم خداییم در اطاعت از او و منقادیم در همه اوامر و نواهی که از او سر زند» و نیز چون تمام خداپرستان مخالف اسلام همه به ایمان اقرار دارند ولی به لفظ اسلام اعتراف نمی کنند، چون مسلمان نیستند. بدین جهت فرمود«وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ، وَ مَنْ یَبْتَغِ» یعنی بجوید «غَیْرَ الْإِسْلامِ دِیناً» که به او متديّن شود. «فَلَنْ یُقْبَلَ مِنْهُ»: بلکه بر آن دین عقاب می شود. «وَ هُوَ فِی الْآخِرَهِ مِنَالْخاسِرِینَ»: یعنی از نابودهای هلاک شده، زیرا خسران رفتن سرمایه است. نیز از این آیه شریفه استفاده می شود که هر کس غیر از اسلام دینی اختیار کند، از او پذیرفته نشود، و نیز این آیه دلالت دارد بر اینکه دین، و اسلام، و ایمان هر سه یکی است، و سه لفظ برای یک معنی هستند. پایان. - . مجمع البیان ۲ : ۴۷۰ -

«حَقَّ تُقاتِهِ»: یعنی حق تقوای (از) او و آنچه را که لازمه تقوی است، و آن به کار بستن تمام نیرو در قیام به واجبات و ترک محرمات است. در معانی الاخبار - . معانی الاخبار: ۲۴۰ - و عیاشی - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۹۴ - گوید که از حضرت صادق علیه السلام تفسیر این آیه را سؤال کردند،فرمود: «اطاعتش می کنند و نافرمانی اش را انجام نمی دهند؛ همیشه در یاد است و فراموش نمی شود؛ سپاسش می گزارند و کفرش نمی ورزند.» و عیاشی - . همان - گوید که این آیه را از آن حضرت سؤال کردند، فرمود: «این آیه نسخ شده.» گفته شد کدام آیه آن را نسخ کرده؟فرمود: «آیه دیگری که می فرماید: «فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ - . تغابن / ۱۶ - وَ لا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ.» یعنی {وقتی مرگتان می رسد،بر حالی غیر از حال اسلام نباشید.} در مجمع البیان از حضرت صادق علیه السلام نقل می کند که«و انتم مسلّمون» به تشدید لام، و معنایش این است: «مطیع کامل خواسته های پیامبر صلی الله علیه و آله و منقاد او.» - . تفسیر مجمع البیان ۲ : ۴۸۲ - نیز عیاشی - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۹۴ - از حضرت کاظم علیه السلام روایت کند که به یکی از یارانش فرمود: «این آیه را چگونه می خوانی؟ «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقاتِهِ وَ لا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَ أَنْتُمْ» بعد از این چه می گویی؟»عرض کرد: «مُسْلِمُونَ.» حضرت فرمود: «سبحان اللَّه! در اول آیه خداوند ایمان را برای آنها ثابت می کند و آنها را مؤمن می نامد. سپس از اسلام آنها سؤال می کند، و حال آنکه ایمان برتر از اسلام است.»عرض کرد: در قرائت زید چنین خوانده می شود.»فرمود این آیه در قرائت حضرت علی علیه السلام - که قرائت او همان قرآنی است که جبرئیل بر محمّد صلی الله علیه و آله فرود آورده -چنین است: «إِلَّا وَ أَنْتُمْ مُسْلِّمُونَ» (یعنی) {تسلیم رسول خدا، سپس پیشوای بعد از او باشید.}

«وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ»: به قولی به دین اسلام یا به کتاب خدا، چون پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «القرآن حبل اللّه المتین.» (قرآن، ریسمان محکم خداست) و در آن حبل را برای قرآناستعاره آورده و برای وثوق و اعتماد به قرآن، اعتصام، (چنگ زدن) را استعاره آورده است. از آن جهت که چسبیدن به قرآن، مایه نجات ازهلاکت است، همچنان که چسبیدن به ریسمان محکم، مایه سالم ماندن از سقوط و پرت شدن است. علی بن ابراهیم گوید: «حبل، توحید و ولایت است.» - . تفسیر قمی: ۹۸ - نیز عیاشی از حضرت باقر علیه السلام روایت کند که فرمود: «خاندان محمّد صلی الله علیه و آله ریسمان محکم خدایند که دستور داده به آنها چنگ زنند.» سپس فرمود«وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِیعاً وَ لا تَفَرَّقُوا.» و از حضرت کاظم علیه السلام روایت کند که علی بن ابی طالب علیه السلام ریسمان محکم خداست.و در مجالس صدوق است که فرمود ماییم آن

ریسمان.

**[ترجمه]

و أقول

و قد مر الأخبار فی ذلک و شرحها فی کتاب الإمامه(۳).

جَمِیعاً أی مجتمعین علیه وَ لا تَفَرَّقُوا أی و لا تتفرقوا عن الحق بإیقاع الاختلاف بینکم

وَ رَوَی عَلِیُّ بْنُ إِبْرَاهِیمَ (۴)

عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام: أَنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی عَلِمَ أَنَّهُمْ سَیَفْتَرِقُونَ بَعْدَ نَبِیِّهِمْ وَ یَخْتَلِفُونَ فَنَهَاهُمْ عَنِ التَّفَرُّقِ کَمَا نَهَی مَنْ کَانَ قَبْلَهُمْ فَأَمَرَهُمْ أَنْ یَجْتَمِعُوا عَلَی وَلَایَهِ آلِ مُحَمَّدٍ علیهم السلام وَ لَا یَتَفَرَّقُوا.

فِیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ (۵) أی فیما اختلف بینهم أو اختلط حَرَجاً مِمَّا قَضَیْتَ أی ضیقا مما حکمت به وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً أی و ینقادوا لک انقیادا بظاهرهم و باطنهم

وَ فِی الْکَافِی عَنِ الْبَاقِرِ علیه السلام:(۶) لَقَدْ خَاطَبَ اللَّهُ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فِی کِتَابِهِ فِی قَوْلِهِ وَ لَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جاؤُکَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَ اسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّاباً رَحِیماً فَلا وَ رَبِّکَ لا یُؤْمِنُونَ حَتَّی یُحَکِّمُوکَ فِیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ قَالَ فِیمَا تَعَاقَدُوا عَلَیْهِ لَئِنْ أَمَاتَ اللَّهُ مُحَمَّداً لَا یَرُدُّوا هَذَا الْأَمْرَ فِی بَنِی هَاشِمٍ ثُمَّ لا یَجِدُوا فِی أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً

۱- ۱. آل عمران: ۱۰۳.

۲- ۲. تفسیر القمّیّ ص ۹۸، العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۹۹.

۳- ۳. راجع ج ۲۴ ص ۸۲- ۸۵.

۴- ۴. تفسیر القمّیّ ص ۹۸.

۵- ۵. النساء: ۶۵.

۶- ۶. الکافی ج ۱ ص ۳۹۱.

مِمّا قَضَیْتَ عَلَیْهِمْ مِنَ الْقَتْلِ أَوِ الْعَفْوِ وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً.

و قال علی بن إبراهیم (۱)

جاءوک یا علی قال هکذا نزلت.

**[ترجمه]روایات این موضوع و شرح آنها در «کتاب امامت» گذشت. - . بحار الانوار ۲۴ : ۸۲ -

«جَمِیعاً»: یعنی گرد آمدگان بر او.«وَ لا تَفَرَّقُوا»: یعنی با اختلاف افکندن بین خود، از حق متفرّق نشوید. علی بن ابراهیم - . تفسیر قمی: ۹۸ - از حضرت باقر علیه السلام روایت کرده است که فرمود: «خداوند تبارک و تعالی می دانست که مسلمانان بعد از پیامبرشان متفرق می شوند و اختلاف می کنند، از آن جهت آنان را از جدایی نهی فرمود چنانچه امّت های قبل را نیز نهی کرد و آنان را فرمان داد که بر ولایت آل محمّد صلی الله علیه و آله گرد آیند و متفرق نشوند.»

«فِیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ»: یعنی در آنچه بین آنها اختلاف یا اختلاط است.

«حَرَجاً مِمّا قَضَیْتَ»: یعنی تنگ از آنچه که تو بدان حکم کردی.

«وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً»: یعنی در ظاهر و باطن مطیع و منقاد تو گردند. و در کافی از حضرت باقر علیه السلام - . کافی ۱ : ۳۹۱ - روایت کند کهخداوند در قرآن امیرالمؤمنین علیه السلام را مخاطب قرار می دهد، در آنجا که می فرماید«وَ لَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جاؤُکَ فَاسْتَغْفَرُوا اللّهَ وَ اسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللّهَ تَوّاباً رَحِیماً. فَلا وَ رَبِّکَ لا یُؤْمِنُونَ حَتّی یُحَکِّمُوکَ فِیما شَجَرَ بَیْنَهُمْ»، {ترجمه آیه داخل این کروشه بیاید.} - . نساء / ۶۴ - ۶۵ - و فرمود: «در آنچه که با هم تبانی کرده بودند که اگر محمد صلی الله علیه و آله از دنیا برود، این امر را به بنی هاشم بازنگردانند.«ثُمَّ لا یَجِدُوا فِی أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمّا قَضَیْتَ» بر آنها از کشتن و عفو«وَ یُسَلِّمُوا تَسْلِیماً» و علی بن ابراهیم - . تفسیر قمی: ۱۳۰ - .

گوید «جاؤک یا علی» گوید آیه شریفه این چنین نازل شده.

**[ترجمه]

أقول

و سیأتی عن أمیر المؤمنین علیه السلام أنها نزلت فی مثل ذلک و بالجمله تدل علی أن الإیمان مشروط بالتسلیم و الانقیاد التام إذا ضَرَبْتُمْ فِی سَبِیلِ اللّهِ (۲) أی سافرتم للغزو فَتَبَیَّنُوا أی فاطلبوا بیان الأمر و میزوا بین الکافر و المؤمن و قرئ فتثبتوا فی الموضعین أی توقفوا و تأنوا حتی تعلموا من یستحق القتل و المعنیان متقاربان یعنی لا تعجلوا فی القتل لمن أظهر إسلامه ظنا منکم بأنه لا حقیقه لذلک وَ لا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقی إِلَیْکُمُ السَّلامَ و قرئ السلم بغیر ألف و هما بمعنی الاستسلام و الانقیاد و فسر السلام بتحیه الإسلام أیضا و العیاشی (۳) نسب قراءه السَّلامَ إلی الصادق علیه السلام لَسْتَ مُؤْمِناً و إنما فعلت ذلک خوفا من القتل تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَیاهِ الدُّنْیا أی تطلبون ماله الذی هو حطام سریع الزوال و هو الذی یبعثکم علی العجله و ترک التثبت فَعِنْدَ

اللَّهِ مَغانِمُ كَثِيرَةٌ تغنيكم عن قتل أمثاله لماله كَذلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ أى أول ما دخلتم فى الإسلام و تفوهتم بكلمتى الشهاده فحصنت بها دماؤكم و أموالكم من غير أن تعلم مواطاه قلوبكم ألسنتكم فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ بالاشتهار بالإيمان و الاستقامه فى الدين فَتَبَيَّنُوا و افعلوا بالداخلين فى الإسلام ما فعل الله بكم و لا تبادروا إلى قتلهم ظنا بأنهم دخلوا فيه اتقاء و خوفا و تكريرها تأكيد لتعظيم الأمر و ترتيب الحكم على ما ذكر من حالهم إِنَّ اللَّهَ كانَ بِما تَعْمَلُونَ خَبِيراً عالما به و بالغرض منه فلا تتهافتوا فى القتل و لا تحتالوا فيه.

و قال على بن إبراهيم (۴) و غيره أنها نزلت لما رجع رسول الله صلى الله عليه و آله من غزوه خيبر و بعث أسامه بن زيد فى خيل إلى بعض اليهود فى ناحيه فدك ليدعوهم إلى الإسلام و كان رجل من اليهود يقال له مرداس بن نهيك الفدكى فى بعض القرى فلما أحس بخيل رسول الله صلى الله عليه و آله جمع أهله و ماله و صار فى ناحيه الجبل

۱- ۱. تفسير القمّىّ ص ۱۳۰.

۲- ۲. النساء: ۹۴.

۳- ۳. تفسير العيّاشىّ ج ۱ ص ۲۶۸.

۴- ۴. تفسير القمّىّ ص ۱۳۴.

فأقبل يقول أشهد أن لا إله إلا الله و أشهد أن محمدا رسول الله فمر به أسامه بن زيد فطعنه فقتله فلما رجع إلى رسول الله صلى الله عليه و آله أخبره بذلك فقال له رسول الله صلى الله عليه و آله أ فلا شققت الغطاء عن قلبه لا ما قال بلسانه قبلت و لا ما كان فى نفسه علمت فحلف أسامه بعد ذلك أن لا يقاتل أحدا شهد أن لا إله إلا الله و أن محمدا رسول الله فتخلف عن أمير المؤمنين عليه السلام فى حروبه و أنزل الله فى ذلك وَ لا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقى إِلَيْكُمُ السَّلامَ الآيه.

و فى روايه العامه أن مرداسا أضاف إلى الكلمتين السلام عليكم و هى تؤيد قراءه السَّلامَ و تفسيره بتحيه الإسلام.

و أقول لا يخفى أن أسامه فعله الأخير كان أشنع من فعله الأول و كان عذره أشد و أفحش منهما و هذا منه دليل على أنه كان من المنافقين.

الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ (۱) قد مر أنها نزلت بعد نصب أمير المؤمنين عليه السلام يوم الغدير فتدل على أن الإمامه داخله فى الدين و الإسلام و أن بها كماله.

لا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسارِعُونَ فِي الْكُفْرِ(۲) أى صنع الذين يقعون فى إظهار الكفر سريعا إذا وجدوا منه فرصه مِنَ الَّذِينَ قالُوا آمَنَّا بِأَفْواهِهِمْ أى من المنافقين و الباء متعلقه بقالوا لا بآمنا و الواو يحتمل الحال و العطف و الآيه تدل على أن الإيمان باللسان لا ينفع ما لم يوافقه القلب وَ إِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوارِيِّينَ

رَوَى الْعَيَّاشِيُ (۳)

عَنِ الْبَاقِرِ عليه السلام: أُلْهِمُوا بِأَنَّنا مُسْلِمُونَ أَيْ مُخْلِصُونَ.

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ (۴) أى يعرفه الحق و يوفقه للإيمان يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلامِ فيتسع له و يفسح فيه مجاله و هو كنايه عن جعل القلب قابلا للحق

۱- ۱. المائده: ۳.

۲- ۲. المائده: ۴۱.

۳- ۳. تفسير العيّاشىّ ج ۱ ص ۳۵۰، و الآيه فى المائده: ۱۱۱.

۴- ۴. الأنعام: ۱۲۵.

مهيئا لحلوله فيه مصفى عما يمنعه و ينافيه

فِي الْمَجْمَعِ (۱)

قَدْ وَرَدَتِ الرِّوَايَهُ الصَّحِيحَهُ: أَنَّهُ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَهُ سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله عَنْ شَرْحِ الصَّدْرِ مَا هُوَ فَقَالَ نُورٌ يَقْذِفُهُ اللَّهُ فِي قَلْبِ الْمُؤْمِنِ فَيَشْرَحُ صَدْرَهُ وَ يَنْفَسِحُ قَالُوا فَهَلْ لِذَلِكَ أَمَارَهٌ يُعْرَفُ بِهَا فَقَالَ نَعَمْ وَ الْإِنَابَهُ إِلَى دَارِ الْخُلُودِ وَ التَّجَافِي عَنْ دَارِ الْغُرُورِ وَ الِاسْتِعْدَادُ لِلْمَوْتِ قَبْلَ نُزُولِهِ.

فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ (۲) أيها المؤمنون من دعوتموهم إلى المعارضه أو أيها الكافرون من دعوتموهم إلى المعاونه فَاعْلَمُوا أَنَّما أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ أى متلبسا بما لا يعلمه إلا الله و لا يقدر عليه سواه وَ أَنْ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ لأنه العالم القادر بما لا يعلم و لا يقدر عليه غيره لظهور عجز المدعوين فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ أى ثابتون على الإسلام راسخون فيه أو داخلون فى الإسلام مخلصون فيه.

تَوَفَّنِي مُسْلِماً يدل (۳)

على إطلاق الإسلام على الإيمان الكامل وَ أَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ أى فى الرتبه و الكرامه.

رُبَما يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كانُوا مُسْلِمِينَ (۴) أى إذا عاينوا فى القيامه حالهم و حال المسلمين قالوا يا ليتنا كنا مسلمين وَ فِي تَفْسِيرَيِ الْعَيَّاشِيِّ وَ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ (۵) عَنِ الْبَاقِرِ وَ الصَّادِقِ عليهما السلام: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَهِ نَادَى مُنَادٍ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لَا يَدْخُلِ الْجَنَّهَ إِلَّا مُسْلِمٌ فَيَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كانُوا مُسْلِمِينَ.

وَ فِي الْمَجْمَعِ (۶) مَرْفُوعاً عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله قَالَ: إِذَا اجْتَمَعَ أَهْلُ النَّارِ فِي النَّارِ وَ مَعَهُمْ مَنْ شَاءَ اللَّهُ مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَهِ قَالَ الْكُفَّارُ لِلْمُسْلِمِينَ أَ لَمْ تَكُونُوا مُسْلِمِينَ قَالُوا بَلَى قَالُوا فَمَا أَغْنَى عَنْكُمْ إِسْلَامُكُمْ وَ قَدْ صِرْتُمْ مَعَنَا فِي النَّارِ قَالُوا كَانَتْ لَنَا ذُنُوبٌ فَأُخِذْنَا

۱- ۱. المصدر ج ۴ ص ۳۶۳.

۲- ۲. هود: ۱۴.

۳- ۳. يوسف: ۱۰۱.

۴- ۴. الحجر: ۲.

۵- ۵. تفسير العيّاشيّ ج ۲ ص ۲۳۹، تفسير القمّيّ. ۳۴۹.

۶- ۶. مجمع البيان ج ۶ ص ۳۲۸.

بِهَا فَسَمِعَ اللَّهُ عَزَّ اسْمُهُ مَا قَالُوا فَأَمَرَ مَنْ كَانَ فِی النَّارِ مِنْ أَهْلِ الْإِسْلَامِ فَأُخْرِجُوا مِنْهَا فَحِینَئِذٍ یَقُولُ الْکُفَّارُ یَا لَیْتَنَا کُنَّا مُسْلِمِینَ.

لَعَلَّکُمْ تُسْلِمُونَ (۱) أی تنظرون فی نعمه الفاشیه فتؤمنون به و تنقادون لحکمه.

تِبْیاناً أی (۲) بیانا بلیغا وَ رَوَی الْعَیَّاشِیُّ (۳)

عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: نَحْنُ وَ اللَّهِ نَعْلَمُ مَا فِی السَّمَاوَاتِ وَ مَا فِی الْأَرْضِ وَ مَا فِی الْجَنَّهِ وَ مَا فِی النَّارِ وَ مَا بَیْنَ ذَلِکَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ ذَلِکَ فِی کِتَابِ اللَّهِ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآیَهَ.

وَ عَنْهُ علیه السلام: أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ فِی الْقُرْآنِ تِبْیَانَ کُلِّ شَیْ ءٍ حَتَّی وَ اللَّهِ مَا تَرَکَ شَیْئاً یَحْتَاجُ إِلَیْهِ الْعِبَادُ حَتَّی لَا یَسْتَطِیعَ عَبْدٌ یَقُولُ لَوْ کَانَ هَذَا أُنْزِلَ فِی الْقُرْآنِ إِلَّا أَنْزَلَهُ اللَّهُ فِیهِ.

و قد مضت الأخبار الکثیره فی ذلک فی کتاب الإمامه.

قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ (۴) یعنی جبرئیل مِنْ رَبِّکَ بِالْحَقِ أی متلبسا بالحکمه لِیُثَبِّتَ الَّذِینَ آمَنُوا أی علی الإیمان بأنه کلام الله فإنهم إذا سمعوا الناسخ و تدبروا ما فیه من رعایه الصلاح و الحکمه رسخت عقائدهم و اطمأنت قلوبهم وَ هُدیً وَ بُشْری لِلْمُسْلِمِینَ المنقادین لحکمه.

قُلْ إِنَّما یُوحی إِلَیَ (۵) قیل أی ما یوحی إلی إلا أنه لا إله لکم إلا إله واحد و ذلک لأن المقصود الأصلی من بعثته مقصور علی التوحید فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ مخلصون العباده لله علی مقتضی الوحی. وَ فِی الْمَنَاقِبِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام: فَهَلْ أَنْتُمْ مُسَلِّمُونَ الْوَصِیَّهَ بَعْدِی نَزَلَتْ مُشَدَّدَهً وَ مَآلُهُمَا وَاحِدٌ لِأَنَّ مُخَالَفَهَ الْوَصِیَّهِ عِبَادَهٌ لِلْهَوَی وَ الشَّیْطَانِ وَ أَیْضاً التَّوْحِیدُ لَا یَتِمُّ إِلَّا بِالْوَلَایَهِ إِذْ بِالْإِمَامِ یُعْرَفُ اللَّهُ وَ یُعْرَفُ طَرِیقُ عِبَادَتِهِ فَهِیَ کَمَالُ التَّوْحِیدِ وَ أَصْلُهُ وَ أَسَاسُهُ وَ غَایَتُهُ.

فَلَهُ أَسْلِمُوا(۶) أی أخلصوا التقرب و الذکر و لا تشوبوه بالإشراک وَ بَشِّرِ

۱- ۱. النحل: ۸۱.

۲- ۲. النحل: ۸۹.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۲۶۶.

۴- ۴. النحل: ۱۰۲.

۵- ۵. الأنبیاء: ۱۰۸.

۶- ۶. الحجّ: ۳۴.

الْمُخْبِتِينَ قيل أى المتواضعين أو المخلصين فإن الإخبات صفتهم و قال على بن إبراهيم أى العابدين.

وَ ما أَنْتَ بِهادِي الْعُمْيِ (١) سماهم عميا لفقدهم المقصود الحقيقى من الأبصار أو لعمى قلوبهم أن تسمع فإن إيمانهم يدعوهم إلى تلقى اللفظ و تدبر المعنى أو المراد بالمؤمن المشارف للإيمان أو من هو فى علم الله كذلك فَهُمْ مُسْلِمُونَ أى مخلصون مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَ لَهُ كُلُّ شَيْ ءٍ(٢) أى خلقا و ملكا وَ أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ أى المنقادين أو الثابتين على مله الإسلام.

الَّذِينَ آتَيْناهُمُ الْكِتابَ (٣) قيل نزلت فى مؤمنى أهل الكتاب و قيل فى أربعين من أهل الإنجيل من أهل الحبشه و الشام قالُوا آمَنَّا بِهِ أى بأنه كلام الله إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنا استئناف لبيان ما أوجب إيمانهم به إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ استئناف آخر للدلاله على أن إيمانهم به ليس مما أحدثوه حينئذ و إنما هو أمر تقادم عهده لما رأوا ذكره فى الكتب المتقدمه و كونهم على دين الإسلام قبل نزول القرآن أو تلاوته عليهم باعتقادهم صحته فى الجمله.

وَ قُولُوا آمَنَّا(٤) قيل هى المجادله بالتى هى أحسن و عن النبى صلى الله عليه و آله: لا تصدقوا أهل الكتاب و لا تكذبوهم و قولوا آمنا بالله و بكتبه و رسله فإن قالوا باطلا لم تصدقوهم و إن قالوا حقا لم تكذبوهم.

وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ أى مطيعون له خاصه و فيه تعريض باتخاذهم أَحْبارَهُمْ وَ رُهْبانَهُمْ أَرْباباً مِنْ دُونِ اللَّهِ أَ فَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلامِ (٥) حتى تمكن فيه بيسر عبر به عمن خلق نفسه شديده الاستعداد لقبوله غير متأبيه عنه لأن الصدر محل القلب المنبع للروح المتعلق للنفس القابل للإسلام فَهُوَ عَلى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ يعنى المعرفه و الاهتداء إلى الحق و قد مر الخبر فى ذلك و خبر من محذوف دل عليه قوله فَوَيْلٌ لِلْقاسِيَهِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ

ص: ٢٣٨

١- ١. النمل: ٨١.

٢- ٢. النمل: ٩١.

٣- ٣. القصص: ٥٢.

٤- ٤. العنكبوت: ۴۶.

۵- ۵. الزمر: ٢٢.

أی من أجل ذکره فی روایه علی بن إبراهیم (۱) نزل صدر الآیه فی أمیر المؤمنین علیه السلام و فی روایه العامه نزل فی حمزه و علی و ما بعده فی أبی لهب و ولده

و روی علی بن إبراهیم عن الصادق علیه السلام: أن القسوه و الرقه من القلب و هو قوله فَوَیْلٌ الآیه.

وَ کانُوا مُسْلِمِینَ (۲) ظاهره کون الإسلام فوق الإیمان.

قالَتِ الْأَعْرابُ آمَنَّا قال الطبرسی (۳)

قدس سره هم قوم من بنی أسد أتوا النبی صلی الله علیه و آله فی سنه جدبه و أظهروا الإسلام و لم یکونوا مؤمنین فی السر إنما کانوا یطلبون الصدقه و المعنی أنهم قالوا صدقنا بما جئت به فأمره الله سبحانه أن یخبرهم بذلک لیکون آیه معجزه له فقال قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا أی لم تصدقوا علی الحقیقه فی الباطن وَ لکِنْ قُولُوا أَسْلَمْنا أی انقدنا و استسلمنا مخافه السبی و القتل ثم بین سبحانه أن الإیمان محله القلب دون اللسان فقال وَ لَمَّا یَدْخُلِ الْإِیمانُ فِی قُلُوبِکُمْ قال الزجاج الإسلام إظهار الخضوع و القبول لما أتی به الرسول صلی الله علیه و آله و بذلک یحقن الدم فإن کان مع ذلک الإظهار اعتقاد و تصدیق بالقلب فذلک الإیمان و صاحبه المسلم المؤمن حقا فأما من أظهر قبول الشریعه و استسلم لدفع المکروه فهو فی الظاهر مسلم و باطنه غیر مصدق و قد أخرج هؤلاء من الإیمان بقوله وَ لَمَّا یَدْخُلِ الْإِیمانُ فِی قُلُوبِکُمْ إن لم تصدقوا بعد ما أسلمتم تعوذا من القتل فالمؤمن مبطن من التصدیق مثل ما یظهر و المسلم التام الإسلام مظهر للطاعه و هو مع ذلک مؤمن بها و الذی أظهر الإسلام تعوذا من القتل غیر مؤمن فی الحقیقه إلا أن حکمه فی الظاهر حکم المسلمین.

و روی أنس عن النبی صلی الله علیه و آله: الإسلام علانیه و الإیمان فی القلب و أشار إلی صدره.

ثم قال سبحانه وَ إِنْ تُطِیعُوا اللَّهَ وَ رَسُولَهُ لا یَلِتْکُمْ مِنْ أَعْمالِکُمْ شَیْئاً(۴)

۱- ۱. تفسیر القمّیّ: ۵۷۷.

۲- ۲. الزخرف: ۶۹.

۳- ۳. مجمع البیان ج ۹ ص ۱۳۸. و الآیه فی الحجرات: ۱۳.

۴- ۴. الحجرات: ۱۴.

أی لا ینقصکم من ثواب أعمالکم شیئا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِیمٌ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِینَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ یَرْتابُوا أی لم یشکوا فی دینهم بعد الإیمان وَ جاهَدُوا بِأَمْوالِهِمْ وَ أَنْفُسِهِمْ فِی سَبِیلِ اللَّهِ أُولئِکَ هُمُ الصَّادِقُونَ أی الذین صدقوا فی ادعاء الإیمان فیدل علی أن للأعمال مدخلا فی الإیمان إما بالجزئیه أو الاشتراط أو هی کاشفه منه کما سیأتی تحقیقه إن شاء الله قُلْ أَ تُعَلِّمُونَ اللَّهَ بِدِینِکُمْ أی أ تخبرونه به بقولکم آمنا وَ اللَّهُ یَعْلَمُ ما فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ وَ اللَّهُ بِکُلِّ شَیْ ءٍ عَلِیمٌ هو تجهیل لهم و توبیخ.

روی: أنه لما نزلت الآیه المتقدمه جاءوا و حلفوا أنهم مؤمنون معتقدون فنزلت هذه یَمُنُّونَ عَلَیْکَ أَنْ أَسْلَمُوا.

أی یعدون إسلامهم علیک منه و هی النعمه لا یستثیب مولاها ممن نزلها إلیه قُلْ لا تَمُنُّوا عَلَیَّ إِسْلامَکُمْ أی بإسلامکم فنصب بنزع الخافض أو تضمین الفعل معنی الاعتداد بَلِ اللَّهُ یَمُنُّ عَلَیْکُمْ أَنْ هَداکُمْ لِلْإِیمانِ علی ما زعمتم مع أن الهدایه لا یلزم اهتداء إِنْ کُنْتُمْ صادِقِینَ فی ادعاء الإیمان و جوابه محذوف یدل علیه ما قبله أی فلله المنه علیکم.

و فی سیاق الآیه لطف و هو أنهم لما سموا ما صدر عنهم إیمانا و منوا به نفی أنه إیمان و سماه إسلاما بأن قال یمنون علیک بما هو فی الحقیقه إسلام و لیس بجدیر أن یمن علیک بل لو صح ادعاؤهم للإیمان فلله المنه علیهم بالهدایه له لا لهم.

فَما وَجَدْنا فِیها غَیْرَ بَیْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِینَ (۱) قال البیضاوی استدل به علی اتحاد الإیمان و الإسلام و هو ضعیف لأن ذلک لا یقتضی إلا صدق المؤمن و المسلم علی من اتبعه و ذلک لا یقتضی اتحاد مفهومیهما لجواز صدق المفهومات المختلفه علی ذات واحده.

و قال فی قوله تعالی مُسْلِماتٍ مُؤْمِناتٍ (۲) مقرات مخلصات أو منقادات مصدقات

ص: ۲۴۰

۱- ۱. الذاریات: ۳۶.

۲- ۲. التحریم: ۶.

أَ فَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ (۱) قيل إنكار لقولهم إن صح أنا نبعث كما يزعم محمد و من معه لم يفضلونا بل نكون أحسن حالا منهم كما نحن عليه فی الدنيا.

وَ مِنَّا الْقاسِطُونَ (۲) أی الجائرون عن طريق الحق فَأُولئِکَ تَحَرَّوْا رَشَداً أی توخوا رشدا عظيما يبلغهم إلی دار الثواب

و روی علی بن إبراهيم (۳)

عن الباقر عليه السلام: أی الذين أقروا بولايتنا.

**[ترجمه]در آينده روايتی مثل اين را از حضرت اميرالمؤمنين عليه السلام نقل خواهيم کرد که فرمود: «اين آيه درباره من نازل شده.» و اجمالا اين آيه دلالت بر اين دارد که ايمان، مشروط به تسليم و انقياد کامل است.

«إِذا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»: يعنی برای جنگ مسافرت کرديد.«فتثبتوا» نيز قرائت شده، يعنی تأمل کنيد و دقت کنيد تا بدانيد چه کسی مستحق قتل است، و هر دو معنی به هم نزديک است. يعنی هر کس اظهار اسلام کرد، به احتمال اينکه اسلامش حقيقت ندارد در قتل او شتاب نکنيد .

«وَ لا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقی إِلَيْكُمُ السَّلامَ»: و «السّلم» بدون الف نيز قرائت شده.«سلام» و «سلم» هر دو به معنی اطاعت و انقياد است. سلام نيز به همان دستور اسلام در اولين جمله و کلام، در برخورد دو نفر به يکديگر يعنی (سلام عليکم) که دستور تحيّت اسلامی است تفسير شده است. و عيّاشی قرائت سلام را به امام صادق عليه السلام نسبت داده.

«لَسْتَ مُؤْمِناً»: و اين کار را از ترس قتل انجام دادی.

« تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَياةِ الدُّنْيا»: يعنی مال دنيا را می خواهيد که از چيزهای بيهوده و زودگذر است، و همان است که شما را به عجله و دقت نکردن وامی دارد.

«فَعِنْدَ اللَّهِ مَغانِمُ كَثِيرَةٌ»: که شما را از کشتن امثال اين افراد به خاطر مالشان بی نياز می کند.

«كَذلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ»: يعنی از اوّلی که داخل اسلام شديد و شهادتين گفتيد و در نتيجه گفتن شهادتين، خون و مالتان محفوظ ماند، بدون اينکه تحقيق شود آيا دلتان هم با زبانتان موافق است يا همراهی ندارد.«فَمَنَّ اللَّهُ»: بر شماست شهرت يافتن به ايمان و پايداری در راه دين.« فَتَبَيَّنُوا»: و با آنها که به اسلام وارد می شوند، آنچه را که خداونددرباره شما انجام دادانجام دهيد وبه گمان اينکه آنها از ترس و تقيه اسلام آورده اند، به کشتن آنها مبادرت نورزيد. کلمه«تبيّنوا» را تکرار فرموده برای تأکيد و بزرگداشت مطلب و مرتب ساختن حکم بر آنچه که از حال آنها ذکر فرموده.

«إِنَّ اللَّهَ كانَ بِما تَعْمَلُونَ خَبِيراً»: دانای به آن و به هدف از آن است، پس در کشتن هجوم مبريد و حيله به کار نزنيد.

عليّ بن ابراهيم - . تفسير قمی: ۱۳۴ - و ديگران گويند که اين آيه وقتی نازل شد که پيامبر خدا صلی الله عليه و آله از جنگ

خیبر بازگشته و اسامه بن زید را با لشکری به جنگ عدّه ای از یهودیان در کنار فدك فرستاد تا آنها را به اسلام دعوت کند. یکی از یهودی ها که نامش «مرداس بن نهیک فدکی» و ساکن یکی از قرای فدك بود، وقتی شنید لشکر اسلام می آید، اموال و خانواده اش را برداشت، به کوه پناه برد،به مسلمین رو کرد و شهادتین را گفت. اسامه بن زید او را با ضربه ای کشت. وقتی به سوی پیامبر بازگشت، جریان را به عرض رساند. حضرت فرمود: «پرده از روی قلبش نشکافتی؟ نه آنچه به زبانش گفت پذیرفتی و نه آنچه در دلش بود، دانستی؟» اسامه سوگند خورد که از آن به بعد با کسی که شهادتین بگوید، مبارزه نکند. بدین جهت در جنگ های زمان امیرالمؤمنین علیه السلام از لشکر آن حضرت کناره گرفت. بنابراین آیه شریفه«وَ لا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقى إِلَيْكُمُ السَّلامَ» در مورد داستان اسامه نازل شده است. در روایت عامّه نیز مرداس بعد از ادای شهادتین، به مسلمین هم سلام کرده و گفت «السّلام علیکم!» و این روایت قرائت سلام و تفسیر آن را به تحیّت اسلامیتأیید می کند.

مؤلف:

مخفی نماند که کناره گرفتن او از لشکر امیرالمؤمنین علیه السلام به مراتب از کشتن آن یهودی زشت تر و عذرش ناموجّه تر است و این خود دلالت می کند که او از منافقین بوده است.

«الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ»: قبلا گفتیم که این آیه بعد از نصب حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام به جانشینی پیامبر صلی الله علیه و آله در روز غدیر نازل شد و خود دلیل بر این است که امامت داخل در دین و اسلام است و کمال دین و اسلام، به امامت است.

«لا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسارِعُونَ فِي الْكُفْرِ»: یعنی کار آنهایی که تا فرصت می یابند، خیلی زود اظهار کفر می کنند.

«مِنَ الَّذِينَ قالُوا آمَنَّا بِأَفْواهِهِمْ»: یعنی از منافقین و باء، متعلقبه«قالُوا» است نه به«آمَنَّا»،و واو احتمال دارد برای حال باشد یا عطف. این آیه دلالت دارد بر اینکه ایمان زبانی تا با دل همراه نباشد فایده ندارد .

«وَ إِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوارِيِّينَ»: عیّاشی - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۵۰ - از حضرت باقر علیه السلام روایت کرده که الهام شدند.

«بِأَنَّنا مُسْلِمُونَ»: یعنی خالصون.

«فَمَنْ يُرِدِ (اللَّهُ) أَنْ يَهْدِيَهُ»: یعنی حق را به او بشناساند و توفیق ایمانش دهد.

«يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلامِ»: سینه اش را گشاده و استعدادش را گسترش دهد و این کنایه است از قراردادن دل مستعد برای پذیرش حق و آماده برای ورود حق در آن، و پاك و پاکیزه از چیزهایی که جلوی ایمان را می گیرد و با آن ناسازگار است. در مجمع - . مجمع البیان ۴ : ۳۶۳ - روایتی است که چون این آیه نازل شد، از حضرت رسول صلی الله علیه و آله سؤال کردند: «شرح صدر چیست؟» فرمود: «نوری است که خداوند در دل مؤمن می افکند، پس سینه اش گشاده گردد.»عرض کرد ند: «آیا این نشانه ای هم دارد تا به آن شناخته گردد؟» فرمود: «آری بازگشت به خانه جاوید، دوری از خانه فریب و آمادگی برای مرگ، قبل از آمدنش.»

«فَإِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَمْ»: ای مؤمنین! آن کس را که به مبارزه دعوت کردید، یا ای کافران! آن کس را که به کمک خوانده اید.

«فَاعْلَمُوا أَنَّما أُنْزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ»: یعنی طوری است که جز خدا او را نمی داند و غیر از خدا بر آن قادر نیست.

«وَ أَنْ لا إِلهَ إِلَّا هُوَ»: زیرا اوست دانا و قادر به آنچه که غیر او نمی داند و قدرت ندارد. چون عجز دعوت شدگان ظاهر شد.

«فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ»: یعنی ثابت در اسلام و راسخ در آن یا داخل در اسلام و خالص در آن.

«تَوَفَّنِی مُسْلِماً»: این جمله دلالت دارد که اسلام بر ایمان کامل نیز گفته می شود .

«وَ أَلْحِقْنِی بِالصَّالِحِینَ»: یعنی در مقام و بزرگواری.

«رُبَما یَوَدُّ الَّذِینَ کَفَرُوا لَوْ کانُوا مُسْلِمِینَ»: یعنی وقتی در رستاخیز، حال خودشان و حال مسلمین را ببینند می گویند ای کاش ما مسلمان بودیم. در تفسیر عیاشی و تفسیر علیّ بن ابراهیم - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۳۹ و تفسیر قمی: ۳۴۹ - از حضرت باقر و حضرت صادق علیه السلام روایت کنندکه: «چون روز قیامت شود، منادی از جانب خدا فریاد زند: «داخل بهشت نمی شود مگر مسلمان!» پس در آن روز، کفار آرزو می کنند که ای کاش مسلمان می بودند.» و در مجمع - . مجمع البیان ۶ : ۳۲۸ - از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله روایت کند که فرمود: «وقتی دوزخیان در دوزخ گرد هم آیند، در میان آنها مقداری از اهل قبله (و مسلمان) هستند، کافران به مسلمین گویند: «مگر شما مسلمان نبودید؟» گویند چرا. کافران گویند: «پس مسلمانی شما به دردتان نخورد و بالاخره در کنار ما در دوزخ قرار گرفتید.» گویند: «ما گناهانی داشتیم که ما را مؤاخذه کردند.» خداوند سخن آنها را بشنود و فرمان دهد هر کس از اهل اسلام در آتش باشد، از دوزخ بیرون کنند. آنگاه کافران گویند ای کاش ما مسلمان بودیم.

«لَعَلَّکُمْ تُسْلِمُونَ»: یعنی نعمت های آشکار خدا را می دیدید و به او ایمان می آوردید و مطیع فرمانش می شدید.

«تِبْیاناً»: یعنی بیانی رسا. عیّاشی - . تفسیر عیاشی ۲ : ۲۶۶ - از حضرت صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: «به خدا ما می دانیم آنچه در آسمان ها و زمین و آنچه در بهشت و دوزخ و ما بین آنهاست.» سپس فرمود: «البتّه این مطلب در کتاب خداست» و بعد این آیه را تلاوت فرمود. و نیز همان حضرت فرمود: «راستی خداوند بیان رسای هر چیزی را در قرآن فروفرستاده، به طوری که به خدا هیچ چیز از نیازمندی های بندگان را وانگذاشته تا بنده ای نتواند بگوید اگر این مطلب در قرآن می بود (بهتر بود) و اخبار زیادی در این موضوع در« کتاب امامت» گذشت .

«قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ»: یعنی جبرئیل علیه السلام .«مِنْ رَبِّکَ بِالْحَقِ» یعنی با پوشش حکمت.

«لِیُثَبِّتَ الَّذِینَ آمَنُوا»: با اعتقاد بر اینکه این کتاب، کلام خداست، زیرا آنها چون آیه ناسخ را بشنوند و حکمتی را که در آن به کار رفته به دقّت بنگرند،عقیده شان محکم و دل هاشان آرام می شود.

«وَ هُدیً وَ بُشْری لِلْمُسْلِمِینَ»: که مطیع فرمان اویند.

«قُلْ إِنَّما يُوحى إِلَيَ»: به قولى يعنى به من وحى نمى شود مگر اينكه شما را خدايى نيست جز خداى يكتا، زيرا مقصود اصلى از بعثت پيامبر صلى الله عليه و آله منحصر در توحيد است.

«فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ»: بندگان خالص خدا بر حسب وحى؟ و در مناقب از حضرت صادق عليه السلام روايت كند كه «فَهَلْ أَنْتُمْ مُسَلِّمُونَ الوصيّه بعدى» (آيا شما تسليم وصيّت من، بعد از من هستيد؟) به تشديد لام نازل شده و نتيجه هر دو يكى است، چه با تشديد باشد و چه بدون تشديد، زيرا مخالفت با وصيّت پيامبر صلى الله عليه و آله پرستش هوا و شيطان است. و نيز توحيد تمام نيست، مگر به ولايت، زيرا خداوند به وسيله امام شناخته مى شود و راه عبادت او نيز به امام شناخته مى شود. پس امامت كمال، ريشه و بنياد و هدف از توحيد است.

«فَلَهُ أَسْلِمُوا»: يعنى نزديك شدن به خدا و ياد او را خالص كنيد و آن را با شرك مشوب نسازيد.

«وَ بَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ»: بهقولى يعنى افراد متواضع يا مخلص، زيرا اخبات وصف آنهاست و علىّ بن ابراهيم گويد يعنى عبادت كنندگان.

«وَ ما أَنْتَ بِهادِي الْعُمْيِ»: آنان را كور ناميده، زيرا غرض اصلى از بينايى را گم كرده اند يا به جهت كور بودن دل آنها از اينكه بشنود، چون ايمان آنها را مى خواند به سوى گرفتن لفظ و دقّت در معنى، يا مراد از مؤمن آن است كه در آستانه ايمان قرار گرفته يا كسى است كه خدا دانسته مؤمن است .

«فَهُمْ مُسْلِمُونَ»: يعنى مخلصون از«أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ» است، يعنى كارش را خالص براى خدا انجام دهد.

«وَ لَهُ كُلُّ شَيْ ءٍ»: يعنى آفرينش و ملكيت هر چيز.

«وَ أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ»: يعنى مطيع و منقاد يا ثابت بر ملت و آيين اسلام.

«الَّذِينَ آتَيْناهُمُ الْكِتابَ»: به قولى اين آيه درباره مؤمنين از اهل كتاب نازل شده و به قولى درباره چهل نفر از پيروان انجيل از مردم حبشه و شام.

«قالُوا آمَنَّا بِهِ»: يعنى به اينكه اين سخن خداست.

«إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنا»: آنچه را كه بايد به آن ايمان داشته باشند دوباره ذكر كرده اند.

«إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ»: بار ديگر اظهار عقيده كرده اند تا بفهمانند كه ايمانشان سابقه دار است، چون در كتب آسمانى پيشين وصف آن را ديده بودند. و نيز دلالت دارد بر اينكه پيش از نزول قرآن يا قبل از تلاوت قرآن بر آنها، مسلمان بودند، چون درستى آن را اجمالا باور داشتند.

«وَ قُولُوا آمَنَّا»: به قولى اين مجادله به نحو احسن است. از پيامبر صلى الله عليه و آله روايت شده كه اهل كتاب را تصديق

نکنید، تکذیب هم نکنید، بگویید ایمان داریم به خدا و کتاب ها و پیامبران او. پس اگر آنها حرف باطلی زدند، آن را تصدیق مکنید و اگر سخن حقی گفتند، تکذیبشان نکنید.

«وَ نَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ»: یعنی تنها مطیع او هستیم. در این جمله تعریض است به اهل کتاب که دانشمندان و بزرگانشان را غیر از خدا، برای خود خدایانی گرفته اند.

«أَ فَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلامِ»: تا به آسانی اسلام در سینه اش جای گیرد. منظور از این آیه شریفه آن فردی است که استعداد زیادی برای پذیرش اسلام دارد، بدون اینکه از آن ابا داشته باشد، زیرا سینه جای دل است، و سرچشمه روح و وابسته به نفسی است که پذیرای اسلام است .

«فَهُوَ عَلى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ»: معرفت و راه یافتن به سوی حق و روایتی در این موضوع قبلاـ بیان شده است. و خبر«فَمَنْ» محذوف است و دلیل آن این جمله است.

«فَوَيْلٌ لِلْقاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ»: یعنی از اثر یاد خدا. و در روایت علی بن ابراهیم - . تفسیر قمی: ۵۷۷ - می گوید که اوّل این آیه درباره حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام و در روایت عامّه گویند که درباره علی و حمزه علیه السلام نازل شده است و جملات بعد از آن درباره ابولهب و فرزندانش فرود آمده. علی بن ابراهیم از حضرت صادق علیه السلام روایت کند که «سختی و نرمی، از دل است» و خداوند فرموده است: «فَوَيْلٌ لِلْقاسِيَةِ» تا آخر آیه.«وَ كانُوا مُسْلِمِينَ.»،{ترجمه آیه داخل این کروشه بیاید.} - . زخرف / ۶۹ - ظاهر این آیه آن است که اسلام برتر از ایمان است.

«قالَتِ الْأَعْرابُ آمَنَّا»: طبرسی - . مجمع البیان ۹ : ۱۳۸ - قدس سرّه گوید: آنها مردمی از بنی اسد بودند که در سال قحطی خدمت پیغمبر صلی الله علیه و آله آمده و تظاهر به اسلام کردند، امّا در باطن امر مؤمن نبودند. آنها بدین وسیله می خواستند صدقه ای بگیرند. معنای آیه این است که اعراب گفتند ما آورده تو را باور داریم. خداوند دستور داد که دروغ آنها را به ایشان خبر دهند تا همین خود معجزه ای باشد. بدین جهت فرمود: «قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا»، یعنی به حقیقت و در باطن امر باور ندارید،«وَ لكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنا»، یعنی از ترس کشتار و اسارت تسلیم شدیم. سپس خداوند بیان فرمود که جایگاه ایمان دل است، نه زبان و فرمود: «وَ لَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمانُ فِي قُلُوبِكُمْ.» زجّاج گوید: اسلام اظهار خضوع و پذیرفتن آورده های پیامبر صلی الله علیه و آله است و به همین مقدار، خون محفوظ است، اگر اعتقاد و باور دل با این اظهار زبانی توام شد، ایمان است و دارنده آن مسلمان و مؤمن حقیقی است، امّا کسی که تنها اظهار پذیرش دین کرده و برای راحت بودن از دست قدرت مسلمین تسلیم شده، او تنها در ظاهر مسلمان است، ولی در باطن معتقد نیست و این دسته از جرگه اهل ایمان خارج شده اند. به فرموده خداوند: «وَ لَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمانُ فِي قُلُوبِكُمْ» یعنی اگر بعد از تظاهر به اسلام برای نجات از قتل تصدیق نکردید.بنابراین مؤمن آن است که باطنش نیز همچون ظاهر او معتقد باشد و مسلمان کامل کسی است که تظاهر به انقیاد و اطاعت کامل کند و نسبت به آنچه که می گوید،مؤمن باشد.

و انس از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله روایت کرده که فرمود: «اسلام آشکار است و ایمان در دل.» و با این جمله به سینه اش اشاره فرمود.سپس خداوند سبحان فرمود: «وَ إِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَ رَسُولَهُ لا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمالِكُمْ شَيْئاً.» - . حجرات / ۱۴ - ، {اگر

خـدا و پیامبر او را فرمان بریـد از [ارزش] کرده هایتان چیزی کم نمی کنـد.} یعنی از ثواب کارهایتان چیزی کم نمی کند،«إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِیمٌ.»

«إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِینَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ یَرْتابُوا»: یعنی بعد از ایمان، در دین خود دچار تردید نشدند.

«وَ جاهَدُوا بِأَمْوالِهِمْ وَ أَنْفُسِهِمْ فِی سَبِیلِ اللَّهِ أُولئِکَ هُمُ الصَّادِقُونَ»: یعنی کسانی که در ادّعای ایمان راست گفته اند. و این آیه دلیـل است بر اینکه اعمـال انسـان در ایمـانش دخالت دارد یا اعمال نیک، جزو ایمان است یا شـرط ایمان کامل است یا اینکه نشان دهنده داشتن ایمان است، چنانچه تحقیق مطلب به زودی بیاید.

«قُلْ أَ تُعَلِّمُونَ اللَّهَ بِدِینِکُمْ»: یعنی آیا ایمانتان را به خدا اطّلاع می دهید.

«وَ اللَّهُ یَعْلَمُ مـا فِی السَّماواتِ وَ ما فِی الْأَرْضِ وَ اللَّهُ بِکُلِّ شَیْ ءٍ عَلِیمٌ»: در این قسـمت از آیه، آنان را نسـبت به نادانی داده و نیز توبیخ فرموده است.

در خبر است که وقتی آیه اولی نازل شـد، (اعراب) آمدنـد و سوگنـد خوردند بر اینکه مؤمن معتقد هسـتند. بعد از آن این آیه فرود آمـد: «یَمُنُّونَ عَلَیْکَ أَنْ أَسْلَمُوا»، یعنی اسـلام خـود را منّتی بر تـو می شـمرند و حـال آنکـه آن نعمـتی اسـت از جـانب پروردگار که به هر کس نعمت دهد، از او پاداش نخواهد .

«قُلْ لا تَمُنُّوا عَلَیَّ إِسْلامَکُمْ»: یعنی به اسـلام خود.بنـابراین اسـلام منصـوب است به «نزع خـافض» یـا مفعول فعـل است و فعل معنایش اعتداد است.

«بَلِ اللَّهُ یَمُنُّ عَلَیْکُمْ أَنْ هَداکُمْ لِلْإِیمانِ»: بنا بر زعم شما (که گمان می کنید هدایت شده اید) با اینکه لازمه راهنمایی، راه بردن نیست.

«إِنْ کُنْتُمْ صادِقِینَ»: در ادّعـای ایمـان، و جواب این شـرط محـذوف است و ماقبل آن دلالت دارد.بنابراین جواب آن چنین می شود: «فللّه المنّه علیکم» و این آیه شـریفه معنـای لطیفی دارد، زیرا بعـد از آنکه اعراب کار خود را ایمان نامیدنـد و بـدان منّت نهادند، ایمان آنها را نفی کرد و آن را اسلام نامید، بدین جمله که فرمود بر تو منّت می گذارند به آنچه که در حقیقت، اسلام است و شایسته نیست بر آن منّت نهند، بلکه اگر ادعای ایمان آنها درست باشد، این خداوند است که به خاطر هدایتش بر آنها منّت دارد، نه آنها.

«فَما وَجَدْنا فِیها غَیْرَ بَیْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِینَ»: بیضاوی گویـد: برای یکی بودن مفهوم ایمان و اسـلامبه این آیه اسـتدلال شـده و این استدلال ضعیف است، زیرا این آیه بیش از این نمی فهماند که هر کس پیرو (دین) باشد، هم عنوان مؤمن بر او صدق می کند و هم مسلم، و یکی بودن مفهوم ایمان و اسلام را نمی فهماند، چون ممکن است چند مفهوم مختلف، بر یک ذات صدق کند. و در تفسیر«مُسْلِماتٍ مُؤْمِناتٍ» - . تحریم / ۶ - ، {معنـای آیه داخل این کروشه بیایـد} گویـد یعنی اقرارکننـدگان خالص، یا منقادان تصدیق کننده.

«أَ فَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ»: به قولی انکار گفته آنهاست که اگر گمان محمّد صلی الله علیه و آله و پیروانش در مورد زنده شدن ما در رستاخیز درست باشد، ما را برتری ندادند و چنین نیست، زیرا ما همچنان که در دنیا وضعمان از آنها بهتر است، در آخرت نیز چنین است.

«وَ مِنَّا الْقاسِطُونَ»: یعنی منحرفین از راه حق .

«فَأُولئِكَ تَحَرَّوْا رَشَداً»: یعنی دنبال چیزی بزرگ رفتند تا آن را به ثواب رسانند. و علی بن ابراهیم - . تفسیر قمی: ۶۹۹ - از حضرت باقر علیه السلام روایت کرده که فرمود: «آنهایی که اعتراف به ولایت ما دارند.»

**[ترجمه]

إذا تأملت فی هذه الآیات و الآیات المتقدمه فی الباب السابق عرفت أن للإیمان و الإسلام معانی شتی کما سنفصله إن شاء الله تعالی.

**[ترجمه]با ملاحظه در این آیات و آیاتی که قبلاً در باب پیش گذشت، معلوم می شود که ایمان و اسلام معانی زیادی دارد، به طوری که در آینده به یاری خدا به تفصیل بیان می کنیم.

**[ترجمه]

الأخبار

«۱»

ب، [قرب الإسناد] عَنْ هَارُونَ عَنِ ابْنِ صَدَقَهَ عَنْ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ علیهما السلام: أَنَّهُ قَالَ لَهُ إِنَّ الْإِیمَانَ قَدْ یَجُوزُ بِالْقَلْبِ دُونَ اللِّسَانِ فَقَالَ لَهُ إِنْ كَانَ ذَلِكَ كَمَا تَقُولُ فَقَدْ حُرِّمَ عَلَیْنَا قِتَالُ الْمُشْرِكِینَ وَ ذَلِكَ أَنَّا لَا نَدْرِی بِزَعْمِكَ لَعَلَّ ضَمِیرَهُ الْإِیمَانُ فَهَذَا الْقَوْلُ نَقْضٌ لِامْتِحَانِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله مَنْ كَانَ یَجِیئُهُ یُرِیدُ الْإِسْلَامَ وَ أَخْذِهِ إِیَّاهُ بِالْبَیْعَهِ عَلَیْهِ وَ شُرُوطِهِ وَ شِدَّهِ التَّأْكِیدِ قَالَ مَسْعَدَهُ وَ مَنْ قَالَ بِهَذَا فَقَدْ كَفَرَ الْبَتَّهَ مِنْ حَیْثُ لَا یَعْلَمْ (۴).

**[ترجمه]قرب الاسناد: ابن صدقه روایت کند که حضرت صادق علیه السلام به پدرش عرض کرد: « ایمان (ممکن است) با دل و بدون زبان تحقق یابد؟» حضرت باقر علیه السلام فرمود: «اگر چنین باشد که تو می گویی، پس کشتار مشرکین بر ما حرام است، زیرا به گفته تو ما خبر نداریم، شاید (کسی که به زبان مشرک است) در باطن مؤمن باشد. پس این گفتار تو بر خلاف عمل پیامبر اسلاماست که هر کس خدمتش می آمد، برای قبول اسلام او را آزمایش می کرد و از او به مسلمانی و شروط آن بیعت می گرفت و سخت تأکید می کرد.» مسعده بن صدقه گوید: «هر کس این را بگوید، البتّه کافر است به گونه ای که ندانسته.» - . قرب الاسناد: ۲۳ -

**[ترجمه]

توضیح

أنه قال له ضـمير قال راجع إلى الصادق عليه السـلام و رجوعه إلى مسعده بعيد و على الأول الكلام محمول على الاستفهام و قد للتقليـل و على الثانى يحتمل التحقيق أيضا فلا يكون اسـتفهاما و يكون النسـبه إلى الأب بأن يكون نسب الجواب إلى أبيه عليهما السـلام و لذا صار بعيدا و حاصل الجواب أنه لو كان الإسلام محض الاعتقاد القلبى و لم يكن مشروطا بعدم الإنكار الظاهرى أو بوجود الإذعان و الانقياد الظاهرى لم يجز قتال المشركين إذ يحتمل إيمانهم باطنا و قوله عليه السلام

۱- ۱. القلم: ۳۳.

۲- ۲. الجن: ۱۴.

۳- ۳. تفسير القمّيّ: ۶۹۹.

۴- ۴. قرب الإسناد ص ۲۳، ط حجر، ص ۳۳ ط النجف.

فهـذا القول يحتمل أن يكون وجها آخر و هو أن هذا القول مناقض لفعل النبی صـلی الله علیه و آله من تکلیفه من یرید الإسـلام بالبیعه و التأکید فیها فإنها أفعال سوی الاعتقاد أو یکون مرجع الجمیع إلی دلیل واحد هو أنه لو کان أمرا قلبیا فإما أن یکتفی فی إثبـات ذلـک أو نفیه بقوله أم لاـ فعلی الثـانی لاـ یمکن قتل المشـرک و قتاله أصـلا و علی الأول فلا بـد من الاکتفاء بإقراره فلا حاجه إلی التبعیه و غیرها مما کان رسول الله صلی الله علیه و آله یعتبره و یهتم به.

**[ترجمه]«انّه قـال له»: ضـمیر «قـال» به امـام صـادق علیه السـلام برمی گردد و بازگشـتنش به مسـعده، بعیـد است که بگـوییم گوینـده سـخن به امام باقر علیه السـلام ،مسـعده بوده.بنابراین اگر گوینده حضـرت صادق علیه السلام باشد، آن جمله پرسـش است و «قـد» برای تقلیل است و اگر مسـعده باشد، اظهار عقیده کرده و پرسـش نیست. و در صورتی که گوینده مسعده باشد، نسبت دادن روایت حضـرت صادق علیه السـلام به پـدرش، بدان جهت است که جواب مسـعده منسوب به آن حضـرت است. بـدین جهت بعیـد است سـخن از مسعده باشـد و حاصل جواب حضـرت این است که اگر اسـلام، صـرف اعتقاد قلبی باشـد و مشروط نباشد به انکار نکردن خدا به زبان یا به اقرار زبانی به اعتقاد به خدا وتسلیم او بودن، در این صورتکشتار مشرکین جایز نیست، زیرا احتمال دارد باطنا مؤمن باشـند. و فرمایش حضـرت که فرمود «فهـذا القول» احتمال دارد جواب دوّمی باشد، به این ترتیب این گفته شـما خلاف برنامه پیامبر صـلی الله علیه و آله بود که هر کس می خواست مسـلمان شود، او را مجبور به بیعت کرده و سـخت تأکید می کرد ، و بیعت آنها با پیامبر صـلی الله علیه و آله و اقرارشان و قبول کردن شرایط، همه عمل بود و غیر از عقیـده است. و ممکن است تمام فرمایش حضـرت یک جواب و یکـدلیل باشد و آن اینکه اگر ایمان قلبی باشد، از دو حال خارج نیست؛ یا در اثبات و نفی ایمان به گفته او اکتفا می شود یا نه. در صورت دوّم، کشـتن مشـرک و جنگیـدن با او به کلی ممکن نباشـد و در صورت اوّل، بایـد اقرار زبانی او بس باشـد و نیازی به پیروی کامل و عملی که آنقدر پیامبر اکرم صـلی الله علیه و آله به آن اهمیّت می داد، ندارد.

**[ترجمه]

«۲»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السـلام] بِإِسْنَادِ التَّمِیمِیِّ عَنِ الرِّضَا عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِیٍّ علیهم السلام قَالَ قَالَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله: أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّی یَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِذَا قَالُوهَا فَقَدْ حَرُمَ عَلَیَّ دِمَاؤُهُمْ وَ أَمْوَالُهُمْ.

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: حضـرت رضا علیه السـلام از پـدرانش، از حضـرت علی علیه السـلام روایت کند که پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «من مأمورم با مردم بجنگم تا بگویند

«لا اله الّا اللّه»، وقتی این جمله را گفتند خون و مالشان بر من حرام است.» - . عیون اخبار الرضا ۱ :۷۰ -

**[ترجمه]

تبیین

روت العامه هـذا الخبر بطرق مختلفه(۱) و زیـاده و نقصـان فی الألفاظ فمنها ما رووه عَنْ أَبِی هُرَیْرَهَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صـلی الله علیه و آله: أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِـلَ النَّاسَ حَتَّی یَقُولُوا لَـا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَـإِذَا قَـالُوا لَـا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عَصَـمُوا مِنِّی دِمَـاءَهُمْ وَ أَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّهَا وَ حِسَابُهُمْ عَلَی اللَّهِ.

و قال الحسـین بن مسـعود فی شرح السنه حتی یقولوا لا إله إلا الله أراد به عبده الأوثان دون أهل الکتاب لأنهم یقولون لا إله إلا الله ثم لاـ یرفع عنهم السـیف حـتی یقروا بنبوه محمـد صـلی الله علیه و آله أو یعطوا الجزیه و قوله و حسـابهم علی الله معنـاه فیما یستسـرون به دون مـا یخلـون به من الأحکـام الواجبه علیهم فی الظـاهر فـإنهم إذا أخلوا بشـی ء ممـا یلزمهم فی الظـاهر یطـالبون بموجبه انتهی.

**[ترجمه]عامه این روایت را به طریق مختلف - . مشـکاه المصابیـح: ۱۲تا ۱۴ - بـا کم و زیادی در لفظ، روایت کرده انـد. از جمله از ابو هریره نقل کرده انـد که حضـرت رسول صـلی الله علیه و آله فرمود: «من مأمورم با مردم بجنگم تا بگوینـد«لا اله الّا اللَّه» و چون گفتند، خون و مالشان جز بر وجه حق، در پناه من است و حسابشان با خداست.»

حسین بن مسعود در شرح السّنّه گوید: اینکه فرمود تا بگویند «لا اله الّا اللَّه»، بت پرستان را می گوید نه اهل کتاب را، زیرا اهل کتاب «لا اله الّا اللَّه»را می گوینـد. سـپس از آنها شمشـیر برنمی دارد تا به پیامبری آن حضـرت نیز اقرار کنند، یا جزیه دهند. و اینکه فرمود «و حسابشـان بـا خـداست»، یعنی آنچه در بـاطن و پنهـانی انجـام می دهنـد، ولی احکـامی را که در ظاهر مخالفت کنند، خود پیامبر نیز آنها را مؤاخذه می فرماید. پایان.

**[ترجمه]

و أقول

کان الاکتفاء بإحدی الشهادتین لتلازمهما و المراد بها الشهادتان معا بل مع ما تستلزمانه من الإقرار بما جاء به النبی صلی الله علیه و آله فَإِنَّهُمْ رَوَوْا أَیْضاً أَنَّهُ صلی الله علیه و آله قَالَ: أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّی یَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ وَ یُقِیمُوا الصَّلَـاهَ وَ یُؤْتُوا الزَّکَـاهَ فَـإِذَا فَعَلُوا ذَلِـکَ عَصَـمُوا مِنِّی دِمَـاءَهُمْ وَ أَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْـلَامِ وَ حِسَـابُهُمْ عَلَی اللَّهِ. وَ فِی رِوَایَهٍ أُخْرَی: حَتَّی

۱- ۱. مشکاه المصابیح: ۱۲- ۱۴.

يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ وَ أَنْ يَسْتَقْبِلُوا قِبْلَتَنَا وَ أَنْ يَأْكُلُوا ذَبِيحَتَنَا وَ أَنْ يُصَلُّوا صَلَاتَنَا فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ حَرُمَتْ عَلَيْنَا دِمَاؤُهُمْ وَ أَمْوَالُهُمْ إِلَّا بِحَقِّهَا لَهُمْ مَا لِلْمُسْلِمِينَ وَ عَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُسْلِمِينَ.

وَ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى: حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ يُؤْمِنُوا بِي وَ بِمَا جِئْتُ بِهِ فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَ أَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّهَا.

قال القاضي عياض من علماء العامه اختصاص عصم النفس و المال بمن قال لا إله إلا الله تعبير عن الإجابه إلى الإيمان أو أن المراد بهذا مشركو العرب و أهل الأوثان و من لا يوحد و هم كانوا أول من دعى إلى الإسلام و قوتل عليه فأما غيرهم ممن يقر بالتوحيد فلا يكتفى فى عصمته بقوله لا إله إلا الله إذ كان يقولها فى كفره و هى من اعتقاده و لذلك جاء فى الحديث الآخر و إنى رسول الله و يقيم الصلاه و يؤتى الزكاه.

**[ترجمه]گويا اكتفا به يكى از شهادتين، به خاطر اين است كه اين دو شهادت، هميشه با هم همراهند و مقصود حضرت از «لا اله الّا اللّه»،هر دو شهادت است، بلكه به اضافه آنچه كه لازمه شهادتين است، يعنى اقرار به آورده هاى پيامبر، زيرا آنها نيز از آن حضرت روايت كرده اند كه فرمود: «من مأمورم با مردم بجنگم تا گواهى دهند بر يگانگى خدا و پيامبرى محمّد صلى الله عليه و آله و نماز را بپا دارند و زكات را بپردازند. وقتى چنين كردند، خون و مال آنها در پناه من است، مگر به ميزان حق اسلام، و حساب آنها با خداست.» و در روايت ديگرى فرمود: «تا گواهى دهند به يگانگى خدا و اينكه محمّد صلى الله عليه و آله بنده و پيامبر اوست، و اينكه به قبله ما رو كنند، گوشت ذبح شده ما را بخورند و نماز ما را بگزارند. چون چنين كنند، حرام شود بر ما خون و مالشان،مگر به حق آن. بهسود آنهاست آنچه سود مسلمين باشد و به زيان آنهاست، آنچه به زيان مسلمين باشد. و در روايت ديگرى فرمود: «تا گواهى دهند به «لا اله الّا اللّه» و به من ايمان آورند و بدانچه آورده ام. چون چنين كنند، خون و مالشان در پناه من است،جز به حق آن.»

قاضى عياض كه از دانشمندان عامّه است، گويد: محفوظ بودن جان و مال به گفتن«لا اله الّا اللّه»، كنايه از پذيرش ايمان است، يا مقصود مشركين عربو بت پرستانى كه موحّد نبودنداست. آنان اوّلين دسته اى بودند، كه به اسلام خوانده شدند و به مبارزه برخاستند، امّا غير آنها، يعنى كسانى كه بيگانگى خداوند معترفند،گفتن «لا اله الّا اللّه» براى آنها بس نيست، زيرا در زمان كفرشان هم اين جمله را مى گفتند و به آن معتقد بودند. بدين جهت در روايت ديگر مى فرمايد به يگانگى خدا اعتراف كنند و نيز به پيامبرى من و نماز را بپا دارند و زكات را بپردازند .

**[ترجمه]

«۳»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنِ الْحَكَمِ بْنِ أَيْمَنَ عَنِ الْقَاسِمِ الصَّيْرَفِيِّ شَرِيكِ الْمُفَضَّلِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: الْإِسْلَامُ يُحْقَنُ بِهِ الدَّمُ وَ تُؤَدَّى بِهِ الْأَمَانَةُ وَ يُسْتَحَلُّ بِهِ الْفَرْجُ وَ الثَّوَابُ عَلَى الْإِيمَانِ (۱).

كا، [الكافي] عن علي بن إبراهيم عن أبيه عن ابن أبي عمير: مثله (۲)

**[ترجمه]محاسن برقی: قاسم صیرفی گوید:از حضرت صادق علیه السلام شنیدم کهمی فرمود: «با اسلام خون محفوظ می ماند، امانت بازگردانده می شود و ازدواج حلال می شود، ولی ثواب و پاداش بر ایمان است.» - . محاسن برقی: ۲۸۵ -

علی بن ابراهیم از پدرش، از ابن ابی عمیر همین حدیث را روایت کرده است. - . کافی ۲: ۲۴ -

**[ترجمه]

بیان

یدل الخبر علی عدم ترادف الإیمان و الإسلام و أن غیر المؤمن من فرق أهل الإسلام لا یستحق الثواب الأخروی أصلا کما هو الحق و المشهور بین الإمامیه و ستعرف أن کلا من الإسلام و الإیمان یطلق علی معان و الظاهر أن المراد بالإیمان فی هذا الخبر الإذعان بوجوده سبحانه و صفاته الکمالیه و بالتوحید و العدل و المعاد و الإقرار بنبوه نبینا صلی الله علیه و آله و إمامه الأئمه الاثنی عشر صلوات الله علیهم و بجمیع ما جاء به النبی صلی الله علیه و آله ما علم منها تفصیلا و ما لم یعلم إجمالا و عدم الإتیان بما یخرجه عن الدین کعباده الصنم و الاستخفاف بحرمات الله.

ص: ۲۴۳

۱- ۱. المحاسن ص ۲۸۵.

۲- ۲. الکافی ج ۲ ص ۲۴.

و الإسـلام هو الإذعـان الظـاهری بـالله و برسوله و عـدم إنكار ما علم ضـروره من دين الإسـلام فلا يشترط فيه ولايه الأئمه عليهم السـلام و لا الإقرار القلبی فيدخل فيه المنافقون و جميع فرق المسـلمين ممن يظهر الشهادتين عدا النواصب و الغلاه و المجسمه و من أتی بما يخرجه عن الدين كعباده الصنم و إلقاء المصحف فی القاذورات عمدا و نحو ذلك و سيأتی تفصيل القول فی جميع ذلك إن شاء الله.

ثم إنه عليه السـلام ذكر من الثمرات المترتبه على الإسـلام ثلاثه الأول حقن الـدم قال فی القاموس حقنه يحقنه و يحقنه حبسه و دم فلان أنقـذه من القتل انتهی و ترتب هـذه الفائده على الإسـلام الظاهری ظاهر لأن فی صدر الإسـلام و فی زمن الرسول كانوا يكتفون فی كف اليد عن قتل الكفار بإظهارهم الشـهادتين و بعده صـلی الله عليه و آله لما حصـلت الشبه بين الأمه و اختلفوا فی الإمامه خرجت عن كونه من ضـروريات دين الإسلام فدم المخالفين و سائر فرق المسلمين محفوظه إلا الخوارج و النواصب فإن ولايه أهل البيت عليهم السـلام أی محبتهم من ضـروريات دين جميع المسـلمين و إنما الخلاف فی إمامتهم و الباغی على الإمام يجب قتله بنص القرآن و هذا الحكم إنما هو إلى ظهور القائم عليه السلام إذ فی ذلك الزمان ترتفع الشبه و يظهر الحق بحيث لا يبقى لأحد عذر فحكم منكر الإمامه فی ذلك الزمان حكم سائر الكفار فی وجوب قتلهم و غير ذلك.

و أمـا المنـافقون المظهرون للعقائـد الحقه المبطنون خلافهـا فيحتمـل عـدم قبول ذلـك عنهم لحكمه عليه السـلام بعلمه فی أكثر الأحكام و يحتمل أيضا قبوله منهم إلى أن يظهر منهم خلافه كما هو ظاهر أخبار دابه الأرض و الجزم بأحدهما مشكل.

الثـانی أداء الأمانه و ظاهره عـدم وجوب رد وديعه من لم يظهر الإسـلام و هو خلاف المشـهور و أكثر الأخبار فإن المشـهور بين الأصـحاب وجوب رد الوديعه و لو كـان المودع كـافرا و قـال أبو الصـلاح إن كـان حربيا وجب أن يحمل ما أودعه إلى سـلطان الإسلام و يمكن حمل الخبر على أن الرد على المسلم آكد

أو أنه يحكم به أهل الإسلام أو على أن المراد بالأمانه غير الوديعه مما حصل من أمواله فى يد غيره أو أن الإسلام يصير سببا لأن يؤدى الأمانات إلى أهلها و فى الكل تكلف و الحمل على مذهب أبى الصلاح أيضا يحتاج إلى تكلف لأنه أيضا يوجب رد أمانه الذمى فيتكلف بأن رد أمانه الذمى أيضا بسبب الإسلام لتشبثه بذمه المسلمين.

الثالث استحلال الفرج بالإسلام فيدل على عدم جواز نكاح الكافره مطلقا بل بملك اليمين أيضا إلا ما خرج بالدليل و كذا إنكاح الكافر و على جواز نكاح المسلمه مطلقا و كذا إنكاح المسلم من أى الفرق كان.

أما الأول فلا خلاف فى عدم جواز نكاح المسلم غير الكتابيه و فى تحريم الكتابيه أقوال التحريم مطلقا جواز متعه اليهوديه و النصرانيه اختيارا و الدوام اضطرارا عدم جواز العقد بحال و جواز ملك اليمين جواز المتعه و ملك اليمين لليهوديه و النصرانيه و تحريم الدوام كما هو مختار أكثر المتأخرين تحريم نكاحهن مطلقا اختيارا و تجويزه مطلقا اضطرارا و تجويز الوطء بملك اليمين الجواز مطلقا كما ذهب إليه الصدوق و فى المجوسيه اختلاف فى الأقوال و الروايات و الأقرب جواز وطئها بملك اليمين و الأحوط الترك فى غير ذلك نعم إذا أسلم زوج الكتابيه فالنكاح باق و إن لم يدخل بها.

و أما الثانى و هو تزويج غير المؤمن من فرق المسلمين فالمشهور اعتبار الإيمان فى جانب الزوج دون الزوجه و ذهب جماعه إلى عدم اعتباره مطلقا و الاكتفاء بمجرد الإسلام و لا يخلو من قوه فى زمان الهدنه و لا يصح نكاح الناصب المبغض لأهل البيت عليهم السلام مطلقا.

ثم ذكر عليه السلام ثمره الإيمان و هو ترتب الثواب على أعماله فى الآخره فغير المؤمن الاثنى عشرى المصدق قلبا لا يترتب على شى ء من أعماله ثواب فى الآخره و هو يستلزم خلوده فى النار كما مر و سيأتى إن شاء الله.

**[ترجمه]این روایت دلالت دارد بر اینکه ایمان و اسلام مترادف نیستند و غیر مؤمن از سایر فرقه های اسلامی، استحقاق ثواب و پاداش اخروی هیچ ندارند. چنانچه حق همین است و این مطلب بین شیعیان اثنی عشری مشهور است، و به زودی می خوانی که اسلام و ایمان، هر کدام چند معنی دارند. و ظاهر آن است که مقصود از ایمان در این روایت، اعتراف به وجود خدا و صفات کمالیّه او، اقرار به توحید و عدل و معاد، و نبوّت پیامبر ما صلی الله علیه و آله و امامت دوازده امام علیه السلام و نیز اعتراف به تمام آورده های پیامبر صلی الله علیه و آله است.آنچه از آنها قابل درک است، باید تفصیلا معتقد باشد و آنچه نمی داند اجمالا عقیده داشته باشد، و همچنین آنچه که باعث خروج او از دین می شود، مثل بت پرستی، و سبک شمردن حریم خدا، از او سر نزند.

و اسلام همان اقرار ظاهری به خدا و پیامبر و انکار نکردن ضروریات دین اسلام است. پس شرط اسلام، ولایت ائمّه علیه السلام و اقرار قلبی نیست.بنابراین منافقین و همه فرقه های اسلامی که تظاهر به شهادتین می کنند، غیر از ناصبی ها و غلات و مجسّمه - . ناصبی ها یعنی دشمنان اهل بیت که صریحا اظهار عداوت می کنند، و غلات آنهایند که پیامبر صلی الله علیه و آله یا یکی از ائمه علیه السلام را خدا بدانند یا آنها را در عبادت شریک خدا دانند. و همچنین است اگر در صفتی از صفات خدا مثل رازقیت و غیره آنها را شرکت دهند. مجسمه نیز آنهایند که خدا را جسم می دانند. - و کسی که کاری کند که از دین بیرون رود، مثل بت پرستی و افکندن قرآن در نجاست از روی عمد، داخل در اسلامند و به یاری خدا، تفصیل همه اینها

دربحث های آینده خواهد آمد.

سپس آن حضرت در این روایت سه ثمره و نتیجه برای اسلام شمرده، اوّل «حقن الدّم» (محفوظ بودن خون). در قاموس گوید «حقن» به معنی حبس است و «حقن دم فلان»، یعنی او را از کشتن نجات داد. پایان.

این نتیجه برای اسلام ظاهری روشن است، زیرا در صدر اسلام و زمان پیامبر صلی الله علیه و آله در نکشتن کفّار، فقط به اینکه شهادتین بگویند اکتفا می کردند، ولی بعد از آن حضرت، چون برای امّت اشتباه هایی به وجود آمد و در مسأله امامت با هم اختلاف کردند، در نتیجهامامت از صورت ضروری دین خارج شد.بنابراین خون مخالفین (مسأله ولایت) و سایر جمعیّت های مسلمین، غیر از خوارج و نواصب محفوظ است. البتّه دوستی اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله از ضروریات دین همه مسلمان هاست، ولی اختلاف در امامت و پیشوایی آنهاست. و کسی که بر امامی ستم کند و علیه او بشورد، قتلش به صریح قرآن، واجب است. این روال تا زمان ظهور حضرت قائم علیه السلام است، زیرا بعد از ظهور آن حضرت، شبهات برطرف شده و حق روشن می شود، به طوری که برای هیچ کس عذری باقی نمی ماند. در آن زمان کسی که امامت را منکر شود، همچون کفار قتلش واجب و در سایر شئون نیز با او معامله کافر می شود.

امّا منافقین، یعنی آنهایی که ظاهرا عقیده درست دارند ولی در باطن معتقد خلافند، احتمال دارد در زمان ظهور حضرت، ادّعای آنها پذیرفته نشود، چون امام علیه السلام از درون آنها آگاه است و بر طبق آگاهی خود حکم می فرماید. و نیز احتمال دارد داعیه آنها را بپذیرد، تا وقتی خلافی از آنها سر زند و کفر خود را ظاهر سازند، همچنان که از اخبار دابّه الارض به دست می آید. بنابراین هر دو صورت محتمل است و جزم به یکی از این دو، مشکل است.

دوّم از فوائد اسلام، ادای امانت است. یعنی هر کس مسلمان شد، بایدامانتش را رد کرد. مفهوم این جمله این است که هر کس اسلام را نپذیرد، واجب نیست امانت او را رد کنند. و این خلاف مشهور و بر خلاف بسیاری از اخبار است، زیرا آنچهمیان فقها مشهور است،این است که ردّ امانت واجب است، ولو از کافر باشد. و ابوالصلاح گوید که امانت کافر حربی - . کافر حربی یعنی کافری که با مسلمین در حال جنگ است. - را باید به سلطان اسلام رد کرد.همچنین ممکن است فرمایش حضرت را حمل بر این کنیم که برگرداندن امانت مسلمان، لزوم بیشتری دارد یا اینکه حضرت فرموده ردّ امانت، وظیفه هر مسلمان است، یا منظور از امانت، سپرده نیست، بلکه مقصود مال اوست که در دست دیگران است، یا اینکه اسلام باعث می شود که مسلمان امانت را به صاحبش برگرداند. اما تمام این توجیه ها با ظاهر عبارت سازشی ندارد و به زور باید روایت را بر آنها حمل کرد.سخن ابو الصّلاح نیز چنین است، زیرا بنا بر گفته او، ردّ امانت ذمّی هم واجب است، بنابراین به زحمت می افتد که چگونه کافری که در ذمّه اسلام و مسلمین است، ردّ امانت او به خاطر اسلام واجب باشد و مجبور می شود بگوید چون در ذمّه مسلمین است، ردّ امانتش واجب است.

فایده سوّم از فواید اسلام، حلال شدن ازدواج است به اسلام و این دلالت دارد بر اینکه ازدواج با زن کافره مطلقا حرام است، ولو کنیز باشد، مگر در مواردی که دلیل مخصوص بر حلال بودن آن داشته باشیم. همچنین ازدواج با مرد کافر نیز حرام است و مفهوم این فرمایش این است که ازدواج با زن مسلمان و مرد مسلمان از هر دسته ای از مسلمان ها که باشد، جایز و حلال است.

امّیا حرمت ازدواج با زن کافره درست است،زیرا همه فقها اتفاق دارنـد بر حرام بودن ازدواج با زن کافر غیر اهل کتاب، امّا در ازدواج بـا اهـل کتاب، چنـد قول است؛ برخی گوینـد مطلقا حرام است و پاره ای گوینـد زن یهودی یا نصـرانی را می توان در حال اختیار موقتا عقـد کرد و در حال اضـطرار، عقد دائمش نیز مانعی ندارد. قول دیگری می گوید عقد آنها جایز نیست، ولی به عنوان کنیز می توان خرید (البته در صورت جور شدن شرایط کنیزی)، و بیشتر از فقهای متأخرین معتقدند که ازدواج موقت با زن یهودی و مسیحی یا خریدن آنها به عنوان کنیز مانعی ندارد، ولی ازدواج دائم جایز نیست. عده ای نیز گویند که ازدواج بـا آنهـا چه دائم باشـد و چه موقت، در حـال اختیـار حرام و در حال اضـطرار جایز است، و نزدیکی با کنیزان نیز بلامانع است. مرحوم صـدوق می فرمایـد که ازدواج بـا آنهـا به هر گونه ای جایز است. در مورد زن مجوسـی نیز از نظر روایات و اقوال فقها اختلاف است، ولی آنچه نزدیک به واقع است،این است که اگر کنیز باشـد، نزدیکی با او جایز است و احتیاط در آن است که که با غیر کنیز ازدواج نکند. البته اگر زن و مردی از اهل کتاب با هم ازدواج کنندو بعد مرد مسلمان شود، ازدواج آنها به حال خود باقی است، اگرچه هنوز دخول نکرده باشد.

و امّا ازدواج با مسـلمان غیر شیعه.مشـهور بین فقها آن است که ایمان در طرف زوج شـرط است نه زوجه، (یعنی دختر دادن به مرد مسـلمان غیر شـیعه جایز نیست،ولی مرد شـیعه، دختر مسـلمان غیر شیعه را می تواند بگیرد) و عدّه ای گویند در هیچ طرف ایمـان شـرط نیست، فقط به صـرف اینکه طرفین مسـلمان باشـند، صـحیح است. این نظر در زمان صـلح و سازش خالی از قوّت نیست، امّا ازدواج با دشمن اهل بیت، زن باشد یا مرد، جایز نیست.

سپس بعـد از بیـان فوایـد و نـتیجه اسـلام، فایـده ایمـان را بیـان می فرمایـد کـه پـاداش اعمـال در آخرت، مشـروط بـه ایمـان است.بنابراین کسـی که شـیعه اثنی عشـری نباشـد و باور قلبی نداشـته باشد، در سـرای دیگر پاداش عمل نگیرد، بلکه در آتش جاوید است، چنانچه قبلا گفتیم و بعد نیز به یاری خدا خواهیم گفت.

**[ترجمه]

«۴»

کا، [الکافی] عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ

ص: ۲۴۵

أَحَدِهِمَا عليهما السلام قَالَ: الْإِيمَانُ إِقْرَارٌ وَ عَمَلٌ وَ الْإِسْلَامُ إِقْرَارٌ بِلَا عَمَلٍ (۱).

**[ترجمه]کـافی: محمّـد روایت کنـد که حضـرت بـاقر یا حضـرت صادق علیه السـلام فرمود: «ایمان، اقرار است و عمل، ولی اسلام اقرار است بدون عمل.» - . کافی ۲ : ۲۴ -

**[ترجمه]

بیان

هـذا الخبر یـدل علی اصـطلاح آخر للإیمان و الإسـلام و هو أن الإسـلام نفس العقائـد و الإیمان العقائد مع العمل بمقتضاها من الإتیان بالفرائض و ترک الکبائر و ربما یأول بأن المراد بالإقرار الإقرار بالشـهادتین و بالعمل عمل القلب و هو التصدیق بجمیع ما أتی به النبی صـلی الله علیه و آله أو بـأن المراد بالإـقرار ترک الإیـذاء و الإنکـار و بالعمـل العمـل الصـحیح و الحمـل فیهما علی المجاز أی الإیمان سبب لأن یقر علی دینه و لا یؤذی و یحکم علیه بأحکام المسلمین و سبب لصحه أعماله بخلاف الإسلام فإنه یصیر سببا للأول دون الثانی و لا یخفی بعده.

و یحتمـل أن یراد بالإـقرار إظهار الشـهادتین و بالعمل ما یقتضـیه من التصـدیق بجمیع ما جاء به النبی صـلی الله علیه و آله و منها الولایه فیرجع إلی الخبر الأول.

**[ترجمه]این روایت برای ایمـان و اسـلام، اصـطلاح دیگری بیـان می فرمایـد و آن اینکه اسـلام همـان اعتقـادات است، ولی ایمـان، اعتقاد و عمل بر طبق آن است، یعنی انجام دادن واجبات و ترک محرّمات و گناهان کبیره. و چه بسا روایت را این طور تأویـل کننـد که منظور از اقرار، همـان اقرار به شـهادتین است و منظور از عمل، کار دل است که باور کردن آورده های پیامبر صلی الله علیه و آله باشـد. یـا اینکه منظور از اقرار، نیازردن و منکر نشـدن است، و منظور از عمل، عمل صـحیح است. یا اینکه فرمایش حضـرت را بر مجاز حمل کنیم، یعنی ایمان سـبب می شود که به دینش اقرار کند و اذیت نشود و تمام احکام مسلمین در حق او رعایت شود، بر خلاف اسلام که تنها سبب اقرار به دین است. ولی این توجیه از سیاق روایت دور است.

و احتمـال دارد که منظور از اقرار، اعتراف به شـهادتین و منظور از عمـل، عمـل بر طبق اقرار، یعنی باور کردن تمام آورده های پیامبر از جمله مسأله ولایت باشد.بنابراین خلاصه فرمایش حضرت در این روایت، همان فرمایش روایت اول است.

**[ترجمه]

«۵»

کـا، [الکـافی] عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَـی عَنْ یُونُسَ عَنْ جَمِیـلِ بْنِ دَرَّاجٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْـدِ اللَّهِ علیه السـلام عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ قالَتِ الْأَعْرابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَ لکِنْ قُولُوا أَسْلَمْنا وَ لَمَّا یَدْخُلِ الْإِیمانُ فِی قُلُوبِکُمْ فَقَالَ أَ لَا تَرَی أَنَّ الْإِیمَانَ غَیْرُ الْإِسْلَامِ (۲).

**[ترجمه]کافی: جمیل بن درّاج روایت کند که از حضرت صادق علیه السلام از تفسیر این آیه سؤال کردم: «قالَتِ الْأَعْرابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَ لکِنْ قُولُوا أَسْلَمْنا وَ لَمَّا یَدْخُلِ الْإِیمانُ فِی قُلُوبِکُم»، {اعراب گفتند ایمان آوردیم، بگو ایمان نیاوردید، ولی بگویید اسلام پذیرفتیم، و هرگز ایمان در دل های شما وارد نشده.} - .حجرات / ۱۳ - فرمود: «آیا نبینی که ایمان غیر از اسلام است؟» - . کافی ۲ : ۲۴ -

**[ترجمه]

بیان

أقول قد مر تفسیر الآیه و هی مما استدل به علی عدم ترادف الإسلام و الإیمان کما استدل علیه السلام بها علیه و ربما یجاب عنه بأن المراد بالإسلام هنا الاستسلام و الانقیاد الظاهری و هو غیر المعنی المصطلح و الجواب أن الأصل فی الإطلاق الشرعی الحقیقه الشرعیه و صرفه عنها یحتاج إلی دلیل و استدل بها أیضا علی أن الإیمان هو التصدیق فقط لنسبته إلی القلب و الجواب أنها لا تنفی اشتراط الإیمان القلبی بعمل الجوارح و إنما تنفی الجزئیه مع أن فیه أیضا کلاما.

**[ترجمه]تفسیر این آیه قبلا گذشت و یکی نبودن مفهوم ایمان و اسلامبا این آیه استدلال شده

است، همچنان که حضرت در این روایت به آن استدلال فرموده. و بسابر اساس این استدلال جواب داده اند که منظور از اسلام، اطاعت و انقیاد ظاهری است و این معنی غیر از معنای اصطلاحی اسلام است. ولی جواب آن این است که وقتی در روایات کلمه ای را اطلاق فرمودند، باید به همان معنای اصطلاحی شرعی حمل کرد و حمل کردن بر معنای دیگر، نیاز به دلیل دارد.از این روایت نیز چنین استدلال شده که ایمان همان تصدیق به تنهایی است، زیرا خداوند ایمان را در آن آیه به دل نسبت داده است. و بر مبنای این استدلال جواب می دهندکه این آیه شریفه نمی فرماید ایمان قلبی مشروط به عمل بر طبق آن نیست، بلکه همین قدر می فرمایدکه عمل، جزو ایمان نیست (ولی امکان دارد شرط آن باشد)، و این جواب نیز ایرادی دارد.

**[ترجمه]

«۶»

کا، [الکافی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِیِّ بْنِ الْحَکَمِ عَنْ سُفْیَانَ بْنِ السِّمْطِ قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الْإِسْلَامِ وَ الْإِیمَانِ مَا الْفَرْقُ

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۴. و الآیه فی الحجرات: ۱۳.

۲- ۲. الکافی ج ۲ ص ۲۴. و الآیه فی الحجرات: ۱۳.

بَيْنَهُمَا فَلَمْ يُجِبْهُ ثُمَّ سَأَلَهُ فَلَمْ يُجِبْهُ ثُمَّ الْتَقَيَا فِى الطَّرِيقِ وَ قَدْ أَزِفَ مِنَ الرَّجُلِ الرَّحِيلُ فَقَالَ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام كَأَنَّهُ قَدْ أَزِفَ مِنْكَ رَحِيلٌ فَقَالَ نَعَمْ فَقَالَ فَالْقَنِى فِى الْبَيْتِ فَلَقِيَهُ فَسَأَلَهُ عَنِ الْإِسْلَامِ وَ الْإِيمَانِ مَا الْفَرْقُ بَيْنَهُمَا فَقَالَ الْإِسْلَامُ هُوَ الظَّاهِرُ الَّذِى عَلَيْهِ النَّاسُ

شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ وَ إِقَامُ الصَّلَاهِ وَ إِيتَاءُ الزَّكَاهِ وَ حِجُّ الْبَيْتِ وَ صِيَامُ شَهْرِ رَمَضَانَ فَهَذَا الْإِسْلَامُ وَ قَالَ الْإِيمَانُ مَعْرِفَهُ هَذَا الْأَمْرِ مَعَ هَذَا فَإِنْ أَقَرَّ بِهَا وَ لَمْ يَعْرِفْ هَذَا الْأَمْرَ كَانَ مُسْلِماً وَ كَانَ ضَالًّا(۱).

**[ترجمه]کافی: سفیان بن سمط گزارش کند که مردی از حضرت صادق علیه السلام از اسلام و ایمان سؤال کرد که فرق بین آن دو چیست؟ حضرت پاسخی به او نفرمود. دوباره سؤال کرد و باز جواب نشنید. (آن مرد رفت و) چندی بعد روزی در بین راه به حضرت برخورد، در حالی که آماده کوچ کردن بود. حضرت به او فرمود: «گویا آماده سفری؟»عرض کرد آری. فرمود: «پس در مسجد الحرام مرا ببین.» آن مرد در محل موعد خدمت حضرت رسیده و دوباره سؤال کرد که چه فرق است بین اسلام و ایمان؟

فرمود: «اسلام برنامه ظاهری است که مردم دارند؛ شهادت به یگانگی خدا و پیامبری محمّد صلی الله علیه و آله ، برپا داشتن نماز، پرداختن زکات، حجّ خانه خدا و روزه ماه رمضان. این اسلام است، ولی ایمان شناسایی این امر (امامت) است، با اینوصف اگر کسی بدان اقرار کند و این امر را نشناسد، مسلمان است، ولی گمراه است.» - . کافی ۲ : ۲۴ -

**[ترجمه]

توضیح

کان تأخیر الجواب للتقیه و المصلحه و فی القاموس أزف الترحل کفرح أزفا و أزوفا دنا.

**[ترجمه]گویا تأخیر حضرت در جواب دادن، به خاطر تقیّه و مصلحت بینی است. همچنین در قاموس گوید «ازف الترحّل» بر وزن فرح، یعنی نزدیک شدوقترفتن و کوچ کردن.

**[ترجمه]

أقول

و یظهر من الروایه أن بین الإیمان و الإسلام فرقین أحدهما أن الإسلام هو الانقیاد الظاهری و لا یعتبر فیه التصدیق و الإذعان القلبی بخلاف الإیمان فإنه یعتبر فیه الاعتقاد القلبی بل القطعی کما سیأتی و ثانیهما اعتبار اعتقاد الولایه فیه و ذکر الأعمال إما بناء علی اشتراط الإیمان بالأعمال أو المراد الاعتقاد بها و یرشد إلیه قوله فإن أقربها أو الغرض بیان العقائد و جل الأعمال المشترکه بین أهل الإسلام و الإیمان و الوصف بالضلال و عدم إطلاق الکفر علیهم إما للتقیه فی الجمله أو لعدم توهم کونهم فی الأحکام الدنیویه فی حکم الکفار.

**[ترجمه]از این روایت چنین برمی آید که بین اسلام و ایمان دو فرق وجود دارد؛ اول اینکه اسلام، همان اطاعت ظاهری است و تصدیق و اعتراف قلبی در آن معتبر نیست، به عکس ایمان که یقین قلبی در آن معتبر است، به طوری که در آینده خواهیم گفت. و دوّم اینکه اعتقاد به ولایت در ایمان معتبر است و اینکه حضرت اعمال نماز و روزه و زکات و حج را نیز ذکر فرموده، یا به خاطر این است که ایمان مشروط است به انجام این اعمال، یا اینکه مقصود اعتقاد به این اعمال است. به این دلیل کهحضرت فرمود«فان أقرّ بها»،یعنی اگر به آن اعمال اقرار کرد، یا مقصود بیان عقاید است و این اعمالی که نامبرده بین اهل اسلام و اهل ایمان مشترک است،یعنی همه باید آنها را انجام دهند. و در صورت نشناختن ولایت، حضرت فرمود گمراه است و نفرمود کافر است یا به خاطر تقیه و یا بدان جهت که اگر می فرمود کافر است، ممکن بود خیال شود آن افراد در احکام دنیوی همچون کفّار هستند.

**[ترجمه]

«۷»

کا، [الکافی] الْحُسَیْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنِ الْمُعَلَّی وَ الْعِدَّهُ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ جَمِیعاً عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ أَبَانٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: قالَتِ الْأَعْرابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَ لکِنْ قُولُوا أَسْلَمْنا فَمَنْ زَعَمَ أَنَّهُمْ آمَنُوا فَقَدْ كَذَبَ وَ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُمْ لَمْ یُسْلِمُوا فَقَدْ كَذَبَ (۲).

**[ترجمه]کافی: ابو بصیر گزارش کند که از حضرت باقر علیه السلام شنیدم که درباره آیه {اعراب گفتند ایمان آوردیم، بگو ایمان نیاوردید ولی بگویید اسلام آوردیم} فرمود: «پس هر کس گمان کند آنها مؤمن هستند، دروغ گفته و هر کس گمان کند آنها مسلمان نیستند نیز دروغ گفته است.» - . کافی ۲ : ۲۵ -

**[ترجمه]

بیان

فمن زعم فیه تنبیه علی مغایره المفهومین و تحقق ماده الافتراق بینهما و أن الإسلام أعم.

ص: ۲۴۷

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۴.

۲- ۲. الکافی ج ۲ ص ۲۵.

**[ترجمه]«فمن زعم» این جمله می فهماند که مفهوم اسلام غیر از ایمان است، بلکه اسلام اعمّ از ایمان است، یعنی هر مؤمنی مسلمان است، ولی بعضی از مسلمانان مؤمن نیستند.

**[ترجمه]

«۸»

کا، [الکافی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ جَمِیلِ بْنِ صَالِحٍ عَنْ سَمَاعَهَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَخْبِرْنِی عَنِ الْإِسْلَامِ وَ الْإِیمَانِ أَ هُمَا مُخْتَلِفَانِ فَقَالَ إِنَّ الْإِیمَانَ یُشَارِکُ الْإِسْلَامَ وَ الْإِسْلَامَ لَا یُشَارِکُ الْإِیمَانَ فَقُلْتُ فَصِفْهُمَا لِی فَقَالَ الْإِسْلَامُ شَهَادَهُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ التَّصْدِیقُ بِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِهِ حُقِنَتِ الدِّمَاءُ وَ عَلَیْهِ جَرَتِ الْمَنَاکِحُ وَ الْمَوَارِیثُ وَ عَلَی ظَاهِرِهِ جَمَاعَهُ النَّاسِ وَ الْإِیمَانُ الْهُدَی وَ مَا یَثْبُتُ فِی الْقُلُوبِ مِنْ صِفَهِ الْإِسْلَامِ وَ مَا ظَهَرَ مِنَ الْعَمَلِ بِهِ وَ الْإِیمَانُ أَرْفَعُ مِنَ الْإِسْلَامِ بِدَرَجَهٍ إِنَّ الْإِیمَانَ یُشَارِکُ الْإِسْلَامَ فِی الظَّاهِرِ وَ الْإِسْلَامَ لَا یُشَارِکُ الْإِیمَانَ فِی الْبَاطِنِ وَ إِنِ اجْتَمَعَا فِی الْقَوْلِ وَ الصِّفَهِ(۱).

**[ترجمه]کافی: سماعه روایت کند که به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم:«مرا از اسلام و ایمان با خبر ساز که آیا آن دو مختلفند؟» فرمود: «ایمان شریک اسلام است و پابه پای آن می آید، ولی اسلام شریک ایمان نیست.»عرض کردم: «توضیح بفرمایید.» فرمود: «اسلام گواهی به یگانگی خدا و تصدیق پیامبر صلی الله علیه و آله است و به همین مقدار، خون محفوظ می ماند و قانون ازدواج وارث جریان می یابد. بیشتر مردم نیز همین ظاهر را گرفته اند، ولی ایمان، هدایت است و آنچه که از صفات اسلام در دل نفوذ کند و بر طبق آن عمل کند. همچنین ایمان یک درجه از اسلام بالاتر است، زیرا ایمان ظاهرا شریک اسلام است، ولی اسلام در باطن شریک ایمان نیست، گرچه در گفتار و صفات باهم هستند.» - . کافی ۲ : ۲۵ -

**[ترجمه]

تبیین

أ هما مختلفان أی مفهوما و حقیقه أم مترادفان یشارک الإسلام المشارکه و عدمها إما باعتبار المفهوم فإن مفهوم الإسلام داخل فی مفهوم الإیمان دون العکس أو باعتبار الصدق فإن کل مؤمن مسلم دون العکس أو باعتبار الدخول فإن الداخل فی الإیمان داخل فی الإسلام دون العکس و إن کان یرجع إلی ما سبق أو باعتبار الأحکام فإن أحکام الإسلام ثابته للإیمان دون العکس فصفهما لی أی بین لی حقیقتهما شهاده أن لا إله إلا الله بیان لإجزاء الإسلام به حقنت بیان لأحکام الإسلام و یدل علی التوارث بین جمیع فرق المسلمین کما هو المشهور.

و الظاهر أن المراد بالشهاده و التصدیق الإقرار الظاهری و یحتمل التصدیق القلبی فیکون إشاره إلی معنی آخر للإسلام و لا یبعد أن یکون أصل معناه الإقرار القلبی و أن ترتبت الأحکام علی الإقرار الظاهری بناء علی الحکم بالظاهر ما لم یظهر خلافه لعدم إمکان الاطلاع علی القلب کما قال النبی صلی الله علیه و آله لأسامه فهلا شققت قلبه و لذا قال علیه السلام و علی ظاهره جماعه

النـاس بل مـدار الأحكام على الظاهرى فى سائر الأمور القلبيه كالعقود و الإيقاعات و الأيمان و أشـباهها و على هـذا فلا فرق بين الإيمان و الإسلام إلا بالولايه و الإقرار بالأئمه عليهم السلام و لوازمها إذ

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۵.

فی الإیمان أیضا یحکم بالظاهر و لعل الأول أظهر و المراد بالهدی الولایه و الاهتداء بالأئمه علیهم السلام و ما یثبت فی القلوب إشاره إلی العقائد القلبیه بالشهادات الظاهره الإسلامیه فکلمه من فی قوله من صفه الإسلام بیانیه و تحتمل الابتدائیه أی ما یسری من أثر الأعمال الظاهره إلی الباطن و قوله و ما ظهر من العمل یدل علی أن الأعمال أجزاء الإیمان و إن أمکن حمله علی التکلم بالشهادتین کما یومئ إلیه آخر الخبر أرفع من الإسلام لأنه یصیر سببا لإحراز المثوبات الأخرویه أو لاعتبار الولایه فیه فیکون أکمل و أجمع.

قوله علیه السلام الإیمان یشارک الإسلام ظاهره أنه لا فرق بین العقائد الإسلامیه و الإیمانیه و إنما الفرق فی اشتراط الإذعان القلبی فی الإیمان دون الإسلام و قد یأول بأنه أراد أن الإیمان یشارک الإسلام فی جمیع الأعمال الظاهره المعتبره فی الإسلام مثل الصلاه و الزکاه و غیرهما و الإسلام لا یشارک الإیمان فی جمیع الأمور الباطنه المعتبره فی الإیمان لأنه لا یشارکه فی التصدیق بالولایه و إن اجتمعا فی الشهادتین و التصدیق بالتوحید و الرساله.

**[ترجمه]«أهما مختلفان» یعنی از نظر مفهوم و حقیقت یا مترادف هستند، «یشارک الاسلام» شریک بودن و نبودن یا به اعتبار مفهوم است - زیرا مفهوم اسلام در دل مفهوم ایمان است، ولی ایمان در دل مفهوم اسلام نیست - یا به اعتبار تطبیق است - زیرا هر مؤمنی مسلمان است و هر مسلمانی، مؤمن نیست - یا به اعتبار وارد شدن، زیرا آن کس که در ایمان وارد شود، در اسلام نیز وارد شده، ولی عکس آن چنین نیست. گرچه این توجیه برمی گردد به روایات قبلی، یا به اعتبار احکام است، چون احکام اسلام برای ایمان ثابت است، ولی عکس آن چنین نیست. «فصفهما لی» یعنی حقیقت آن دو را برای من بیان فرما. «شهاده ان لا اله الّا اللّه»اجزای اسلام را بیان می فرماید. «به حقنت» فواید اسلام را بیان می فرماید و ضمنا دلالت دارد بر اینکه همه فرقه های مختلف اسلامی، از یکدیگر ارث می برند و مشهور بین فقها نیز همین است.

و ظاهر این است که مقصود از شهادت و تصدیق، همان اقرار ظاهری است و تصدیق قلبی نیز محتمل است.بنابراین به معنای دیگری برای اسلام اشاره فرموده و بعید نیست که اصل معنایش اقرار قلبی باشد، اگرچه احکام اسلام بر همان اقرار ظاهری اجرا می شود، چون باید به ظاهر حکم کرد تا وقتی خلافش ظاهر نگردد زیرا اطلاع بر دل ها ممکن نیست، چنانچه پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله به اسامه فرمود: «فهلا شققت قلبه»یعنی از دل او پرده برنداشتی؟ و بدین جهت حضرت در این روایت فرمود: «و علی ظاهره جماعه الناس»،یعنی مدار احکام در امور قلبی مثل قراردادها و عقدها و ایمان و نظایر آنها، بر ظاهر است. بنابراین بین اسلام و ایمان فرقی نیست، مگر به ولایت و اقرار به ائمّه علیهم السلام و لوازم آن، زیرا در ایمان نیز به ظاهر حکم می شود و شاید توجیه اوّل بهتر باشد. و مقصود از هدایت، ولایت وراه بردن به وسیله ائمّه علیهم السلام است.«و ما یثبت فی القلوب»این جمله اشاره است به اعتقاد قلبی نسبت به شهادت های ظاهری اسلام، پس کلمه «من»در«من صفه الاسلام»بیانیّه است و احتمال دارد ابتدائیّه باشد، یعنی آنچه از آثار اعمال ظاهری به درون سرایت می کند.

«و ما ظهر من العمل»اشاره است به اینکه اعمال، اجزای ایمانهستند، گرچه امکان دارد بگوییم منظور از این جمله، گفتن شهادتین است، به طوری که آخر روایت نیز به آن اشاره دارد. «ارفع من الاسلام»، زیرا ایمان سبب می شود مؤمن به ثواب های آخرت برسد یا برتری ایمان، به خاطر این است که ولایت در آن اعتبار یافته، بنابراین ایمان از اسلام کامل تر و جامع تر است.«الایمان یشارک الاسلام»، از این جمله برای این استفاده می شود که اعتقادات اسلام با اعتقادات ایمان یکی است، فقط

در ایمان،باور قلبی هم شرط شده است، بر عکس اسلام.همچنین ممکن است این جمله را چنین تأویل کنیم که مقصود حضرت این است که ایمان، شریک اسلام است در اعمال ظاهری مثل نماز و روزه و غیره، ولی اسلام در امور باطنی که در ایمان معتبر است، شریک ایمان نیست، زیرا مثلا در تصدیق ولایت با ایمان شرکت ندارد، گرچه در شهادتین و تصدیق به توحید و پیامبری با هم هستند.

**[ترجمه]

«۹»

کا، [الکافی] عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ یُونُسَ عَنْ مُوسَی بْنِ بَکْرٍ عَنْ فُضَیْلِ بْنِ یَسَارٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: الْإِیمَانُ یُشَارِکُ الْإِسْلَامَ وَ الْإِسْلَامُ لَا یُشَارِکُ الْإِیمَانَ (۱).

**[ترجمه]کافی: فضیل بن یسار روایت کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «ایمان، شریک اسلام است، ولی اسلام شریک ایمان نیست.» - . کافی ۲ : ۲۵ -

**[ترجمه]

«۱۰»

کا، [الکافی] عَنْ ۱ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ أَبِی عُمَیْرٍ عَنْ جَمِیلِ بْنِ دَرَّاجٍ عَنِ الْفُضَیْلِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: إِنَّ الْإِیمَانَ یُشَارِکُ الْإِسْلَامَ وَ لَا یُشَارِکُهُ الْإِسْلَامُ إِنَّ الْإِیمَانَ مَا وَقَرَ فِی الْقُلُوبِ وَ الْإِسْلَامَ مَا عَلَیْهِ الْمَنَاکِحُ وَ الْمَوَارِیثُ وَ حَقْنُ الدِّمَاءِ وَ الْإِیمَانَ یَشْرَکُ الْإِسْلَامَ وَ الْإِسْلَامَ لَا یَشْرَکُ الْإِیمَانَ (۲).

**[ترجمه]کافی: فضیل روایت کند که از حضرت صادق علیه السلام شنیدمکه می فرمود: «ایمان شریک اسلام است، ولی اسلام شریک آن نیست. ایمان آن است که در دل نشیند و اسلام آن است که ازدواج و ارث و محفوظ بودن خون بر آن است، و ایمان با اسلام شرکت کند، ولی اسلام شریک ایمان نشود.» - . کافی ۲ : ۲۶ -

**[ترجمه]

بیان

وقر فی القلب کوعد أی سکن فیه و ثبت من الوقار و الحلم و الرزانه کذا فی النهایه.

ص: ۲۴۹

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۵.

۲- ۲. الکافی ج ۲ ص ۲۶.

**[ترجمه]«وقر» بر وزن «وعد»، يعنى ساكن شود و از «وقار» به معنى حلم و بردبارى است. چنين است در نهايه .

**[ترجمه]

«11»

كا، [الكافى] عَنِ الْعِدَّهِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ جَمِيلِ بْنِ صَالِحٍ عَنِ الْكِنَانِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَيُّهُمَا أَفْضَلُ الْإِيمَانُ أَمِ الْإِسْلَامُ فَإِنَّ مَنْ قِبَلَنَا يَقُولُونَ إِنَّ الْإِسْلَامَ أَفْضَلُ مِنَ الْإِيمَانِ فَقَالَ الْإِيمَانُ أَرْفَعُ مِنَ الْإِسْلَامِ قُلْتُ فَأَوْجِدْنِي ذَلِكَ قَالَ مَا تَقُولُ فِيمَنْ أَحْدَثَ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ مُتَعَمِّداً قَالَ قُلْتُ يُضْرَبُ ضَرْباً شَدِيداً قَالَ أَصَبْتَ فَمَا تَقُولُ فِيمَنْ أَحْدَثَ فِي الْكَعْبَهِ مُتَعَمِّداً قُلْتُ يُقْتَلُ قَالَ أَصَبْتَ أَ لَا تَرَى أَنَّ الْكَعْبَهَ أَفْضَلُ مِنَ الْمَسْجِدِ وَ أَنَّ الْكَعْبَهَ تَشْرَكُ الْمَسْجِدَ وَ الْمَسْجِدَ لَا تَشْرَكُ الْكَعْبَهَ وَ كَذَلِكَ الْإِيمَانُ يَشْرَكُ الْإِسْلَامَ وَ الْإِسْلَامُ لَا يَشْرَكُ الْإِيمَانَ (1).

سن، [المحاسن] عن ابن محبوب: مثله (2)

**[ترجمه]كافى: كنانى گويد كهازحضرت صادق عليه السلام پرسيدم: «كدام برتر است، ايمان يا اسلام؟ افرادى از طرف ما مى گويند كه اسلام برتر از ايمان است.» حضرت فرمود: «ايمان برتر از اسلام است.»عرض كردم: «برايم مجسّم فرما.» فرمود: «چه مى گوييدرباره كسى كه عمدا در مسجدالحرام ادرار كند؟»عرض كردم: «بايد او را به شدّت بزنند.» فرمود: «درست گفتى. چه مى گوييدرباره كسى كه عمدا در خود كعبه ادرار كند؟»عرض كردم: «بايد او را بكشند.» فرمود: «درست گفتى. آيا نبينى كه كعبه برتر از مسجد است و كعبه شريك مسجد است و مسجد شريك كعبه نيست؟ همچنين ايمان شريك اسلام است و اسلام شريك ايمان نيست.» - . كافى 2 : 26 و محاسن برقى: 285 -

**[ترجمه]

توضيح

أيهما أفضل مبتدأ و خبر و الإيمان و الإسلام تفسيران لمرجع الضمير أو هما مبتدأ و أيهما أفضل خبره أوجدنى ذلك أى اجعلنى أجده و أفهمه فى القاموس وجد المطلوب كوعد و ورم يجده و يجده بضم الجيم وجدا وجده أدركه و أوجده أغناه و فلانا مطلوبه أظفره به قوله متعمدا أى لا ساهيا و لا مضطرا و يدل على كفر من استخف بالكعبه فإنها من حرمات الله و وجوب تعظيمها من ضروريات دين الإسلام أ لا ترى أن الكعبه شبه عليه السلام المعقول بالمحسوس تفهيما للسائل و بيانا للعموم و الخصوص و لشرف الإيمان على الإسلام و أن الكعبه تشرك المسجد أى فى حكم التعظيم فى الجمله أو فى أنها يصدق عليها أنها مسجد و كعبه أو فى أن من دخل الكعبه يحكم بدخوله فى المسجد بخلاف العكس و المسجد أى جميع أجزائه لا يشرك الكعبه فى قدر التعظيم و عقوبه من استخف بها أو لا يصدق على كل جزء من المسجد أنه كعبه أو فى أن من دخلها دخل الكعبه كما سيأتى و وجه الشبه على جميع الوجوه ظاهر.

**[ترجمه]«ايّهما افضل»مبتدا و خبر است و ايمان و اسلام، تفسير مرجع ضمير است، يا ايمان و اسلام مبتدا هستند و «ايّهما

افضل» خبر است. «اوجدنی ذلک»یعنی چنانم ساز که آن را بیابم و بفهمم. در قاموس گوید «وجد المطلوب» بر وزن وعد و ورم، به فتح عین و به کسر آن و مضارع آن «یجده»،یعنی خواسته اش را یافت. و «اوجده» یعنی او را بی نیاز ساخت، و «اوجد فلانا مطلوبه»یعنی او را بر مطلوبش پیروز ساخت. «متعمّدا» یعنی نه از روی فراموشی و نه از روی اضطرار. همچنیناین روایت می فهماند کسی که کعبه را سبک شمارد، کافر است، زیرا کعبه از حریم های خداوند و از محترمات پروردگار است و وجوب بزرگداشت آن، از ضروریات اسلام است.

«الا تری انّ الکعبه»،حضرت معقول را به محسوس تشبیه فرمودهتا مطلب را کاملا تفهیم فرماید. ضمنا عام بودن اسلام و خاص بودن ایمان و برتری ایمان را بر اسلام بیان می فرماید. «و انّ الکعبه تشرک المسجد» یعنی در لزوم تعظیم و بزرگداشت، یا در اینکه کعبه را هم کعبه گویند و هم مسجد، یا در اینکه هر کس داخل کعبه شد، حکم دخول مسجد را نیز دارد، ولی عکس آن چنین نیست. «و المسجد» یعنی تمام اجزای آن. «لا یشرک الکعبه»در میزان بزرگداشت و در کیفر کسی که آن را سبک شمارد، یا اینکه به هر جزئی از اجزای مسجد، کعبه نگویند، یا در اینکه هر کس داخل مسجد شد، داخل کعبه نیست، چنانچه بعدا نیز بیاید. و در تمام این وجوه، مشابهت بین مسجدالحرام و اسلام، و کعبه و ایمان روشن است.

**[ترجمه]

«۱۲»

کا، [الکافی] عَنِ الْعِدَّهِ عَنْ سَهْلٍ وَ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ جَمِیعاً عَنِ

ص: ۲۵۰

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۶.

۲- ۲. المحاسن ص ۲۸۵.

ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ رِئَابٍ عَنْ حُمْرَانَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ سَمِعْتُهُ یَقُولُ: الْإِیمَانُ مَا اسْتَقَرَّ فِی الْقَلْبِ وَ أَفْضَی بِهِ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ صَدَّقَهُ الْعَمَلُ بِالطَّاعَهِ لِلَّهِ وَ التَّسْلِیمِ لِأَمْرِهِ وَ الْإِسْلَامُ مَا ظَهَرَ مِنْ قَوْلٍ أَوْ فِعْلٍ وَ هُوَ الَّذِی عَلَیْهِ جَمَاعَهُ النَّاسِ مِنَ الْفِرَقِ کُلِّهَا وَ بِهِ حُقِنَتِ الدِّمَاءُ وَ عَلَیْهِ جَرَتِ الْمَوَارِیثُ وَ جَازَ النِّکَاحُ وَ اجْتَمَعُوا عَلَی الصَّلَاهِ وَ الزَّکَاهِ وَ الصَّوْمِ وَ الْحَجِّ فَخَرَجُوا بِذَلِکَ مِنَ الْکُفْرِ وَ أُضِیفُوا إِلَی الْإِیمَانِ وَ الْإِسْلَامُ لَا یَشْرَکُ الْإِیمَانَ وَ الْإِیمَانُ یَشْرَکُ الْإِسْلَامَ وَ هُمَا فِی الْقَوْلِ وَ الْفِعْلِ یَجْتَمِعَانِ کَمَا صَارَتِ الْکَعْبَهُ فِی الْمَسْجِدِ وَ الْمَسْجِدُ لَیْسَ فِی الْکَعْبَهِ وَ کَذَلِکَ الْإِیمَانُ یَشْرَکُ الْإِسْلَامَ وَ الْإِسْلَامُ لَا یَشْرَکُ الْإِیمَانَ وَ قَدْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ قالَتِ الْأَعْرابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَ لکِنْ قُولُوا أَسْلَمْنا وَ لَمَّا یَدْخُلِ الْإِیمانُ فِی قُلُوبِکُمْ فَقَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَصْدَقُ الْقَوْلِ قُلْتُ فَهَلْ لِلْمُؤْمِنِ فَضْلٌ عَلَی الْمُسْلِمِ فِی شَیْ ءٍ مِنَ الْفَضَائِلِ وَ الْأَحْکَامِ وَ الْحُدُودِ وَ غَیْرِ ذَلِکَ فَقَالَ لَا هُمَا یَجْرِیَانِ فِی ذَلِکَ مَجْرَی وَاحِداً وَ لَکِنْ لِلْمُؤْمِنِ فَضْلٌ عَلَی الْمُسْلِمِ فِی أَعْمَالِهِمَا وَ مَا یَتَقَرَّبَانِ بِهِ إِلَی اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ قُلْتُ أَ لَیْسَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ یَقُولُ مَنْ جاءَ بِالْحَسَنَهِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثالِها(۱) وَ زَعَمْتَ أَنَّهُمْ مُجْتَمِعُونَ عَلَی الصَّلَاهِ وَ الزَّکَاهِ وَ الصَّوْمِ وَ الْحَجِّ مَعَ الْمُؤْمِنِ قَالَ أَ لَیْسَ قَدْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ فَیُضاعِفَهُ لَهُ أَضْعافاً کَثِیرَهً(۲) فَالْمُؤْمِنُونَ هُمُ الَّذِینَ یُضَاعِفُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَهُمْ حَسَنَاتِهِمْ لِکُلِّ حَسَنَهٍ سَبْعِینَ ضِعْفاً فَهَذَا فَضْلُ الْمُؤْمِنِ وَ یَزِیدُ

اللَّهُ فِی حَسَنَاتِهِ عَلَی قَدْرِ صِحَّهِ إِیمَانِهِ أَضْعَافاً کَثِیرَهً وَ یَفْعَلُ اللَّهُ بِالْمُؤْمِنِینَ مَا یَشَاءُ مِنَ الْخَیْرِ قُلْتُ أَ رَأَیْتَ مَنْ دَخَلَ فِی الْإِسْلَامِ أَ لَیْسَ هُوَ دَاخِلًا فِی الْإِیمَانِ فَقَالَ لَا وَ لَکِنَّهُ قَدْ أُضِیفَ إِلَی الْإِیمَانِ وَ خَرَجَ بِهِ مِنَ الْکُفْرِ وَ سَأَضْرِبُ لَکَ مَثَلًا تَعْقِلُ بِهِ فَضْلَ الْإِیمَانِ عَلَی الْإِسْلَامِ أَ رَأَیْتَ لَوْ أَبْصَرْتَ رَجُلًا فِی الْمَسْجِدِ أَ کُنْتَ تَشْهَدُ أَنَّکَ رَأَیْتَهُ فِی الْکَعْبَهِ قُلْتُ لَا یَجُوزُ لِی ذَلِکَ قَالَ فَلَوْ أَبْصَرْتَ رَجُلًا فِی الْکَعْبَهِ أَ کُنْتَ شَاهِداً أَنَّهُ قَدْ دَخَلَ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ وَ کَیْفَ ذَلِکَ قُلْتُ:

ص: ۲۵۱

۱- ۱. الأنعام: ۱۶۰.

۲- ۲. البقره: ۲۴۵.

لَا يَصِلُ إِلَى دُخُولِ الْكَعْبَهِ حَتَّى يَدْخُلَ الْمَسْجِدَ قَالَ أَصَبْتَ وَ أَحْسَنْتَ ثُمَّ قَالَ كَذَلِكَ الْإِيمَانُ وَ الْإِسْلَامُ (۱).

**[ترجمه]کافی: حمران گوید: از حضرت باقر علیه السلام شنیدم کهمی فرمود: «ایمان آن است که در دل جا گیرد و انسان را به سوی خدای عزوجل سوق دهد و اطاعت عملی او، عقیده قلبی اش را تصدیق کند. و اسلام همان ظاهر گفتار یا کردار است که گروه مسلمین از فرقه های مختلف، دارای آن هستند و با داشتن آن، خون محفوظ است، قانون ارث جریان می یابد و ازدواج نیز حلال می شود، و بر نماز و زکات و روزه و حج اجتماع کردند و بدان جهت از کفر درآمده و به ایمان منسوب شدند. و اسلام شریک ایمان نیست و ایمان شریک اسلام است و این دو در گفتار و کردار همراهند، چنانچه کعبه در مسجد است و مسجد در کعبه نیست. همچنین ایمان شریک اسلام شود و اسلام شریک ایمان نگردد. خداوند متعال می فرماید: {اعراب گفتند ایمان آوردیم، بگو ایمان نیاوردید، و لیکن بگویید اسلام آوردیم، و هنوز ایمان در دل های شما راه نیافته.} و سخن خداوند عزوجل راست ترین گفتار است.»

عرض کردم: «آیا از نظر احکام و حدود و فضایل، مؤمن بر مسلمان برتری دارد؟» فرمود: «نه، در اینها یکسان هستند، ولی در اعمال و آنچه که مایه تقرّب به سویخدا می شود، با هم فرق دارند.» گفتم: «مگر نه این است که خداوند می فرماید: «مَنْ جاءَ بِالْحَسَنَهِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثالِها»، {هر کس کار نیکو کند، او را ده برابر آن خواهد بود} -. انعام / ۱۶۰ - و به نظر شما آنها در نماز و زکاتو روزه و حجّ باهم هستند؟» فرمود: «مگر خداوند عزوجل نفرموده: «فَيُضاعِفَهُ لَهُ أَضْعافاً كَثِيرَه»، {خداوند بر او به چندین برابر بیفزاید} -. بقره / ۲۴۵ -، پس مؤمنین آنهایند که خداوند کار خوبشان را چندین برابر کند و برای هر کار خوبی، هفتاد برابر پاداش دهد. این برتری مؤمن است و خداوند حسنات هر فرد مؤمن را به اندازه درستی ایمانش، افزون سازد و در حق مؤمن، هر خیری بخواهد انجام می دهد.»

عرض کردم: «آیا به نظر شما هر کس در اسلام درآید، در ایمان درنیامده؟» فرمود: «نه، ولی او منتسب به ایمان می شود و به وسیله آن، از کفر بیرون می رود. برای اینکه برتری ایمان را بر اسلام، درک کنی برایت مثلی می زنم؛ اگر مردی را در مسجدالحرام ببینی، آیا گواهی می دهی که او را در کعبه دیدی؟»عرض کردم: «چنین شهادتی برای من جایز نیست.» فرمود: «اگر کسی را در کعبه ببینی، آیا شهادت می دهی که او وارد مسجدالحرام شده؟» گفتم آری. فرمود: «چطور؟» گفتم: «چون بدون وارد شدن در مسجد، به داخل کعبه نمی رسد.» فرمود: «درست گفتی و خوب بود.» سپس فرمود: «ایمان و اسلام نیز چنین است.» -. کافی ۲ : ۲۶ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام و أفضی به إلی الله الضمیر إما راجع إلی القلب أو إلی صاحبه أی أوصله إلی معرفه الله و قربه و ثوابه فالضمیر فی أفضی راجع إلی ما و یحتمل أن یکون راجعا إلی المؤمن و ضمیر به راجعا إلی الموصول أی وصل بسبب ذلک الاعتقاد أو أوصله ذلک الاعتقاد إلی الله کنایه عن علمه سبحانه بحصوله فی قلبه و قیل أی جعل وجه القلب إلی الله من الفضائل و الأحکام أی الفضائل الدنیویه و الأحکام الشرعیه قال فی المصباح أفضی الرجل بیده إلی الأرض بالألف مسها بباطن راحته قاله ابن

فارس و غيره و أفضيت إلى الشى ء وصلت إليه و السر أعلمته به انتهى و قيل أشار به إلى أن المراد بما استقر فى القلب مجموع التصديق بالتوحيد و الرساله و الولايه لأن هذا المجموع هو المفضى إلى الله و قوله و صدقه العمل مشعر بأن العمل خارج عن الإيمان و دليل عليه لأن الإيمان و هو التصديق أمر قلبى يعلم بدليل خارجى مع ما فيه من الإيماء إلى أن الإيمان بلا عمل ليس بإيمان و التسليم لأمره أى الإمامه عبر هكذا تقيه أو الأعم فيشملها أيضا و يحتمل أن يكون عدم ذكر الولايه لأن التصديق القلبى الواقعى بالشهادتين مستلزم للإقرار بالولايه فكان المخالفين ليس إذعانهم بالشهادتين إلا إذعانا ظاهريا لإخلالهم بما يستلزمانه من الإقرار بالولايه فلذا أطلق عليهم فى الأخبار اسم النفاق أو الشرك فتفطن.

و الإسلام ما ظهر من قول أو فعل أى قول بالشهادتين أو الأعم و فعل بالطاعات كالصلاه و الزكاه و الصوم و الحج و غيرها فيدل على أن الإسلام يطلق على مجرد الطاعات و الشهادات من غير اشتراط تصديق فخرجوا بذلك من الكفر أى من أن يجرى عليهم فى الدنيا أحكام الكفار و أضيفوا إلى الإيمان أى نسبوا إلى الإيمان ظاهرا و إن لم يكونوا متصفين به حقيقه و هما فى القول و الفعل

ص: ٢٥٢

١- ١. الكافى ج ٢ ص ٢٦.

يجتمعان أى فى الشهادتين و العبادات الظاهره و إن خص الإيمان بالولايه و ظاهر سياق الحديث لا يخلو من شوب تقيه و كأن المراد بالفضائل ما يفضل به فى الدنيا من العطاء و الإجراء و أمثاله لا الفضائل الواقعيه الأخرويه أو ما يفضل به على الكافر من

الإنفاق و الإعطاء و الإكرام و الرعايه الظاهريه و قيل أى فى التكليف بالفضائل بأن يكون المؤمن مكلفا و لا يكون المسلم مكلفا بها.

**[ترجمه]«و افضى به الى اللّه» ضمير يا به قلب برمى گردد يا به صاحب قلب، يعنى او را به معرفت و قرب و پاداش خدا مى رساند.بنابراين ضمير «افضى» به «ما» برمى گردد و احتمال دارد به مؤمن برگردد، و مرجع ضمير به موصول است، يعنى به سبب اين اعتقاد مى رسد يا اينكه اين اعتقاد او را مى رساند به خدا، كنايه از علم خداوند است به حصول آن عقيده در دل او، و به قولى يعنى روى دل را به سوى خدا كند.

«من الفضائل و الاحكام»: يعنى برترى هاى مادّى و احكام شرعيّه. در مصباح گويد «افضى الرجل بيده الى الارض» يعنى كف دستش را به زمين زد.«ابن فارس» و ديگرى گويد «افضيت الى الشى ء» يعنى به آن چيز رسيدم و «افضيت السر» يعنى او را از راز باخبر ساختم. و به قولى به اين جمله اشاره فرموده كه مقصود از آنچه در دل جا گيرد، مجموعه اى از تصديق به توحيد و پيامبرى پيامبر وولايت است، زيرا آنچه انسان را به سوى خدا مى برد، همه اين اعتقادات است نه پاره اى از آنها .

«و صدّقه العمل»: مى فهماند كه عمل از ايمان بيرون است، ولى نشانه ايمان است، زيرا ايمان امر قلبى است و نشانه خارجى لازم دارد. و ضمنا اشاره فرموده به اينكه ايمان بدون عمل، ايمان نيست.

«و التسليم لامره»: يعنى امامت، و سربسته فرموده به جهت تقيّه يا منظور از امر خدا، همه امور خداست، از جمله امامت و احتمال دارد ذكر نكردن ولايت، به خاطر اين باشد كه تصديق قلبى واقعى به شهادتين، بدون اقرار به ولايت نخواهد بود.بنابراين مخالفين كه شهادتين را بدون ولايت اقرار مى كنند، تنها اقرار ظاهرى است و واقعيتى ندارد، زيرا ولايت را كه در واقع از شهادتين جدا نيست، معترف نيستند. از اين جهت در اخبار و روايات، آنها را منافق يا مشرك ناميده اند.

«و الاسلام ما ظهر من قول او فعل»: يعنى گفتن شهادتين يا همه برنامه هاى دينى و منظور از فعل، اطاعت خدا در انجام نماز و زكات و روزه و حج و ساير عبادات است. اين جمله دلالت دارد بر اينكه منظور از اسلام، همان شهادت ها و اطاعت هاى عملى است، بدون تصديق و باور قلبى.

«فخرجوا بذلك من الكفر»: يعنى از اينكه در دنيا حكم كفّار درباره آنها جارى شود.

«و اضيفوا الى الايمان»: يعنى ظاهرا به ايمان منسوب هستند، اگرچه در حقيقت داراى ايمان نيستند.

«و هما فى القول و الفعل يجتمعان»: يعنى در شهادتين و عبادات ظاهرى، اگرچه ولايت فقط مخصوص ايمان است و ظاهر سياق حديث، بدون تقيّه نيست.

و گويا مقصود از فضايل، همانا عناياتى است كه در دنيا نصيبش مى شود، نه فضايل واقعى اخروى، يا مقصود از فضايل، انفاق

و اکرامی است که ظاهرا به کافر می شود و به قولی یعنی در تکلیف به فضایل به اینکه مؤمن مکلّف است دارای فضایل باشد، ولی مسلمان مکلّف نیست .

**[ترجمه]

أقول

سيظهر مما سننقل من تفسير العياشی (۱)

أن الفضائل تصحيف القضايا فی أعمالهما أی صحتها و قبولها و ما يتقربان به إلى الله أی من العقائد و الأعمال فيكون تأكيدا أو تعميما بعد التخصيص لشموله للعقائد أيضا أو المراد بالأول صحه الأعمال و بالثانی كيفياتها فإن المؤمن يعمل بما أخذه من إمامه و المسلم يعمل ببدع أهل الخلاف و قيل المراد به الإمام الذی يتقرب بولايته و متابعته إلى الله تعالى فإن إمام المؤمن مستجمع لشرائط الإمامه و إمام المسلم لشرائط الفسق و الجهاله.

قوله أ ليس الله يقول أقول هذا السؤال و الجواب يحتمل وجوها الأول و هو الظاهر أن السائل أراد أنه إذا كانا مجتمعين فی الحسنات و الحسنه بالعشر فكيف يكون له فضل عليه فی الأعمال و القربات مع أن الموصول من أدوات العموم فيشمل كل من فعلها فأجاب عليه السلام بأنهما شريكان فی العشر و المؤمن يفضل بما زاد عليها و يرد عليه أنه على هذا يكون لأعمال غير المؤمنين أيضا ثواب و هو مخالف للإجماع و الأخبار المستفيضه إلا أن يحمل الكلام على نوع من التقيه أو المصلحه لقصور فهم السائل أو يكون المراد بالإيمان الإيمان الخالص و بالإسلام أعم من الإيمان الناقص و غيره و يكون الثواب للأول و هو غير بعيد عن سياق الخبر بل لا يبعد أن يكون المراد بالمسلم المستضعف من المؤمنين الذين يظهرون الإيمان و لم يستقر فی قلوبهم كما يرشد إليه قوله و هما فی القول و الفعل يجتمعان و قد عرفت اختلاف الاصطلاح فی الإيمان فيكون هذا الخبر موافقا لبعض مصطلحاته.

۱- ۱. تحت الرقم: ۳۹.

و قیل فی الجواب لعل عمل غیر المؤمن ینفعه فی تخفیف العقوبه و رفع شدتها لا فی دخول الجنه إذ دخولها مشروط بالإیمان.

الثانی أنه تعالی قال مَنْ ذَا الَّذِی یُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً فَیُضاعِفَهُ لَهُ أَضْعافاً کَثِیرَهً(۱) و القرض الحسن هو العباده الواقعه علی کمالها و شرائط قبولها و من جمله شرائطها هو الإیمان فالمؤمنون هم الذین یضاعف الله عز و جل لهم حسناتهم لا غیرهم فیعطیهم لکل حسنه عشره و ربما یعطیهم لکل حسنه سبعین ضعفا فهذا فضل المؤمن علی المسلم و یزید الله فی حسناته علی قدر صحه إیمانه و حسب کماله أضعافا کثیره حتی أنه یعطی بواحده سبعمائه أو أزید و یفعل الله بالمؤمنین ما یشاء من الخیر الذی لا یعلمه إلا هو کما قال وَ لَدَیْنا مَزِیدٌ(۲) و قیل أراد بما یشاء من الخیر إیتاء العلم و الحکمه و زیاده الیقین و المعرفه.

الثالث ما ذکره بعض الأفاضل و یرجع إلی الثانی و هو أن المراد بالقرض الحسن صله الإمام علیه السلام کما ورد فی الأخبار فالغرض من الجواب أنه کما أن القرض یکون حسنا و غیر حسن و الحسن الذی هو صله الإمام یصیر سببا لتضاعف أکثر من عشره فکذلک الصلاه و الزکاه و الحج تکون حسنه و غیر حسنه و الحسنه ما کان مع تصدیق الإمام و هو یستحق المضاعفه لا غیره فالفاء فی

قوله فالمؤمنون للبیان و قوله یضاعف الله بتقدیر قد یضاعف الله و إلا لکان الظاهر عشره أضعاف و یزید الله أی علی السبعین أیضا.

قوله أ رأیت من دخل فی الإسلام کان السائل لم یفهم الفرق بین الإیمان و الإسلام بما ذکره علیه السلام فأعاد السؤال أو أنه لما کان تمکن فی نفسه ما اشتهر بین المخالفین من عدم الفرق بینهما أراد أن یتضح الأمر عنده أو قاس الدخول فی المرکب من الأجزاء المعقوله بالدخول فی المرکب من الأجزاء المقداریه فإن من دخل جزءا من الدار صدق علیه أنه دخل الدار فلذا أجابه علیه السلام بمثل

۱- ۱. البقره: ۲۴۵.

۲- ۲. ق: ۳۵.

ذلـك لتفهيمه فقـال المتصـف ببعض أجزاء الإيمـان لاـ يلزم أن يتصـف بجميع أجزائه حـتى يتصف بالإيمـان كمـا أن من دخل المسجد لا يحكم عليه بأنه دخل الكعبه و من دخل الكعبه يحكم عليه بأنه دخل المسجد فكذا يحكم على المؤمن أنه مسلم و لا يحكم على كل مسلم أنه مؤمن.

ثم اعلم أنه اسـتدل بهـذه الأخبـار على كون الكعبه جزءا من المسـجد الحرام و يرد عليه أنه لاـ دلاـله فى أكثرهـا على ذلـك بل بعضـها يومى إلى خلافه كهذا الخبر حيث قال أ كنت شاهدا أنه قد دخل المسجد و لم يقل أ كنت شاهدا أنه فى المسجد و كذا قوله لا يصل إلى دخول الكعبه حتى يدخل المسجد نعم بعض الأخبار تشعر بالجزئيه.

**[ترجمه]از آنچه بعـدا از تفسـير عياشـى بيـان خواهيم كرد - . در ذيل روايت ۳۹ - اسـتفاده مى شودكه «الفضائل» در اصـل «القضايـا» بوده و بعـدا تغيير داده شـده و به اين صورت در آمـده است. «فى اعمالهما» يعنى در درستى و قبولى اعمالشان. «و ما يتقرّبان به الى اللّه»از عقايـد و اعمال،بنابراين اين جمله تأكيـد جمله قبلى است، يا تعميم بعـد از تخصـيص است، زيرا اين جمله شامـل عقايـد هم مى شود. يـا اينكه مقصود از «فى اعمالهمـا»، درسـتى اعمـال است و منظور از جمله بعـدى، چگونگى اعمـال است، زيرا مؤمن به آنچه كه از امامش تعليم گرفته عمل مى كنـد، ولى مسـلمان به بدعت هاى مخالفين عمل مى كند.همچنين گفته انـد كه منظـور از جمله بعـدى، امـام است كه به ولاـيت و پيروى از او،به خداونـد تقرب مى جويـد، زيرا امـام و پيشـواى مؤمن، تمـام شـرايط پيشوايى را دارد و پيشواى مسـلمان، تمـام شـرايط فسق و نادانى را داراست.«أ ليس اللّه يقول»به نظر ما اين سؤال و جواب چند احتمال دارد:

احتمال اوّل اينكه احتمال روشـنى است،اين است كه سائل مى گويد اگر مسـلمان و مؤمن در حسـنات با هم هستند و هر حسنه اى ده برابر مى شـود، پس چگونه مؤمن در اعمـالش بر مسـلمان برترى دارد، بـا اينكه كلمه «من» در آيه موصول است و معنى عموم دارد و هر كسـى را كه حسـنه اى انجـام دهـد شامـل مى شود. و حضـرت پاسـخ فرمودنـد كه مؤمن و مسـلم هر دو، كار خيرشان ده برابر مى شود، ولى مؤمن بيش از ده برابر خواهد داشت و بدين جهت برتر از مسـلمان است. ولى اشكال اين توجيه آن است كه در اين صورت، غير مؤمن هم از اعمال خود پاداش مى گيرد و اين بر خلاف اجماع و اخبار مسـتفيضه است، مگر اينكه فرمايش حضرت را بر تقيّه حمل كنيم يا بگوييم چون فهم سائل نارسا بوده، در پاسخ او چنين مصلحت ديدند. يا بگوييم مقصود از ايمـان، ايمـان كامل است و مقصود از اسـلام، ايمان ناقص و اسـلام بـدون ايمان است، و ثواب در اسـلام، مربوط به ايمان ناقص است و اين توجيه از سـياق خبر دور نيست. بلكه بعيد نيست اگر بگوييم منظور از مسلم، مؤمن مستضعف است كه تظـاهر بـه ايمـان دارد، ولى هنـوز در دلش جـا نگرفتـه، چنـانچه از ايـن جمله نيز اسـتفاده مى شـود: «و همـا فى القـول و الفعل يجتمعان»، و قبلا دانستيد كه براى ايمان، اصطلاحات و معانى مختلفى است و اين روايت، با پاره اى از آن اصـطلاحات موافق است.

از اين اشـكال جـواب داده انـد كه ممكن است عمـل غير مـؤمن، در تخفيـف كيفر اخروى اش اثر داشـته باشـد، نه در ورود به بهشت، زيرا شرط بهشت رفتن، ايمان است.

احتمال دوّم اينكه خداوند متعال مى فرمايد: مَنْ ذَا الَّذِى يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً فَيُضاعِفَهُ لَهُ أَضْعافاً كَثِيرَه»، {كيست كه خدا را وام (قرض الحسنه) دهـد تا خـدا بر او به چندين برابر بيفزايد؟} - . بقره / ۲۴۵ - قرض حسن، عبادت كاملى است كه شـرايط

قبولی را داشته باشد و از جمله آن شرایط، ایمان است.بنابراین مؤمنین هستند که خداوند کار خیرشان را چند برابر می کند نه دیگران، و برای هر کار خیری ده برابر و چه بسا هفتاد برابر پاداش دهد، و این برتری مؤمن بر مسلم است.همچنین بالاتر از این، خداوند به میزان ایمان، حسنات بعضی از افراد را تا هفتصد برابر یا بیشتر پاداش دهد، و خداوند هر خیری را بخواهد که جز خودش دیگری از آن با خبر نیست،درباره مؤمن انجام دهد، چنانچه می فرماید (وَ لَدَيْنا مَزِيدٌ) - . ق / ۳۵ - یعنی {و افزون تر از آن نزد ما خواهد بود.}و به قولی منظور از خیری که خدا برای مؤمن می خواهد، علم و حکمت و یقین و معرفت است.

احتمال سوّم مطلبی است که یکی از فضلا نقل کرده و در واقع به احتمال دوّم برمی گردد و آن این است که منظور از قرض حسن، کمک کردن به امام علیه السلام است، به طوری که در روایات وارد شده است و مقصود گوینده این است که همچنان که قرض دو قسم است (حسن و غیر حسن)، قرض حسن که همان صله و کمک کردن به امام است،باعث می شود که بیش از ده برابر پاداش گیرد، همچنین نماز و زکات و حج هم حسن و غیر حسن دارد، در صورتی حسن است که با تصدیق امام توأم شود، و تنها در آن صورت پاداشش چند برابر می شود، بنابراین «فاء» در (فالمؤمنون) برای بیان است و«یضاعف اللّه»به تقدیر قد است، یعنی «قد یضاعف اللّه»، و الا اگر قد در تقدیر نگیریم، از ظاهر فرمایش حضرت به دست می آید که کار مؤمن نیز ده برابر است،«و یزید اللّه» بر هفتاد برابر نیز می افزاید.

«أ رأیت من دخل فی الإسلام»: گویا بعد از آن همه فرمایشات حضرت، هنوز سائل امتیاز ایمان را بر اسلام نفهمیده و دوباره سؤال کرده، یا اینکه چون یکی بودن اسلام و ایمان در ذهن او جا گرفته بوده، حضرت خواسته است بیشتر توضیح دهد، یا اینکه معقول را به محسوس تشبیه کرده و در ذهن سائل چنین است که اگر کسی وارد مقداری از خانه شود، درست است که بگوییم داخل خانه شده. به همین مناسبت حضرت در جواب می فرماید کسی که بعضی از اجزای ایمان را دارد، لازم نیست همه را دارا باشد کما اینکه اگر کسی وارد مسجدالحرام شد، نمی گویند به کعبه هم وارد شده، ولی کسی که در کعبه داخل شود، گویند وارد مسجد شده. همچنین مؤمن را مسلمان هم می گویند، ولی هر مسلمانی را مؤمن نمی گویند.

سپس بدان که به این اخبار استدلال شده بر اینکه کعبه جزیی از مسجدالحرام است، ولی در بیشتر این اخبار دلالتی بر این مطلب نیست، بلکه پاره ای از آنها به خلاف آن اشاره دارند، مثل این خبر در آنجا که می فرماید «آیا شهادت دهی که داخل مسجد شده؟» و نمی فرماید«آیا شاهدی که در مسجد است.» همچنین جمله دیگری که می فرماید به دخول در کعبه نرسد تا داخل مسجد شود. از این دو جمله استفاده می شود که کعبه جزو مسجد نیست. بلی، از پاره ای اخبار دیگر به دست می آید که کعبه جزو مسجد است.

**[ترجمه]

«۱۳»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْمُخْتَارِ عَنْ أَبِی بَصِيرٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: إِنَّ الْقَلْبَ لَيَتَرَجَّجُ فِيمَا بَيْنَ الصَّدْرِ وَ الْحَنْجَرَةِ حَتَّى يُعْقَدَ عَلَى الْإِيمَانِ فَإِذَا عُقِدَ عَلَى الْإِيمَانِ قَرَّ وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ وَ مَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُ قَالَ يَسْكُنُ (۱).

**[ترجمه]محاسن برقی: ابو بصیر از حضرت صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: «همانا دل انسان مابین سینه و حنجره می چرخد تا به ایمان بسته شود. و چون پابند ایمان شود، قرارگیرد و این سخن خداست که می فرماید: «وَ مَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ قَلْبَه»، {هر کس به خدا ایمان آورد، دلش هدایت شود.} - . تغابن / ١١ - حضرت فرمود: «یعنی آرام گیرد.» - . محاسن برقی: ٢۴٩ -

**[ترجمه]

«١۴»

کا، [الکافی] مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ لَيْسَ فِيهِ قَالَ يَسْكُنُ (٢).

**[ترجمه]کافی: ابن سنان همین روایت را از حضرت صادق علیه السلام نقل کرده، ولی در روایت او کلمه «آرام گیرد» که در آخر روایت قبلی بود، نیست. - . کافی ٢ : ۴٢١ -

**[ترجمه]

بیان

الرج التحریک و التحرک و الاهتزاز و الرجرجه الاضطراب کالارتجاج و الترجرج و الحنجره الحلقوم و کأنه کان فی قراءتهم علیهم السلام یهدأ قلبه بالهمز و فتح الدال و رفع قلبه کما قرئ فی الشواذ قال البیضاوی یهد قلبه للثبات و الاسترجاع عند المصیبه و قرئ یهد قلبه بالرفع علی إقامته مقام الفاعل و بالنصب علی طریق سفه نفسه و یهدأ بالهمز أی یسکن (٣)

و قال الطبرسی رحمه الله قرأ عکرمه و عمرو بن دینار یهدأ قلبه أی یطمئن قلبه کما قال سبحانه وَ قَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ

ص: ٢۵۵

١- ١. المحاسن ص ٢۴٩.

٢- ٢. الکافی ج ٢ ص ۴٢١، و الآیه فی التغابن: ١١.

٣- ٣. تفسیر البیضاوی ص ۴٣٣.

بِالْإِيمانِ (۱) انتهى و يحتمل أن يكون على القراءه المشهوره بيانا لحاصل المعنى كما أشرنا إليه فى تفسير الآيات.

**[ترجمه]«رجّ» به معنى حركت دادن، حركت كردن و جنبش است، و «رجرجه» همچون «ارتجاج» و «ترجرج»، اضطراب را گويند. و «حنجره» حلقوم است، و گويا در قرائت اهل بيت، «يهدأ قلبه» به همزه و فتح دال و رفع قلب است، و اين قرائت شاذّ (يعنى بر خلاف قاعده است). بيضاوى گويد«يَهْدِ قَلْبَهُ» يعنى دلش را به ثبات و گفتن«إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ راجِعُونَ» در هنگام مصيبت راهنمايى مى فرمايد و يهد قلبه به رفع قلب و نصب آن و «يهدأ» به همزه، به معناى «يسكن» نيز قرائت شده است. - . تفسير بيضاوى: ۴۳۳ -

مرحوم طبرسى گويد«عكرمه» و «عمرو بن دينار»،«يهدأ قلبه» خوانده اند، يعنى دلش مطمئن مى شود. چنانچه خداوند مى فرمايد: «وَ قَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمانِ» - . نحل / ۱۰۶ - ،{و دلش به ايمان مطمئنّ و آرام است.}پايان. - . مجمع البيان ۱۰ : ۲۹۹ -

و احتمال دارد كه قرائت امام عليه السلام همان قرائت مشهور باشد و جمله اى كه در تفسير آن فرمودند، به عنوان حاصل و نتيجه معناى آيه است، چنانچه در تفسير آيات اشاره كرديم.

**[ترجمه]

«۱۵»

كا، [الكافى] عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مَعْرُوفٍ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجْرَانَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عَبْدِ الرَّحِيمِ الْقَصِيرِ قَالَ: كَتَبْتُ مَعَ عَبْدِ الْمَلِكِ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَسْأَلُهُ عَنِ الْإِيمَانِ مَا هُوَ فَكَتَبَ إِلَيَّ مَعَ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَعْيَنَ سَأَلْتَ رَحِمَكَ اللَّهُ عَنِ الْإِيمَانِ وَ الْإِيمَانُ هُوَ الْإِقْرَارُ بِاللِّسَانِ وَ عَقْدٌ فِي الْقَلْبِ وَ عَمَلٌ بِالْأَرْكَانِ وَ الْإِيمَانُ بَعْضُهُ مِنْ بَعْضٍ وَ هُوَ دَارٌ وَ كَذَلِكَ الْإِسْلَامُ دَارٌ وَ الْكُفْرُ دَارٌ فَقَدْ يَكُونُ الْعَبْدُ مُسْلِماً قَبْلَ أَنْ يَكُونَ مُؤْمِناً وَ لَا يَكُونُ مُؤْمِناً حَتَّى يَكُونَ مُسْلِماً فَالْإِسْلَامُ قَبْلَ الْإِيمَانِ وَ هُوَ يُشَارِكُ الْإِيمَانَ فَإِذَا أَتَى الْعَبْدُ كَبِيرَةً مِنْ كَبَائِرِ الْمَعَاصِي أَوْ صَغِيرَةً مِنْ صَغَائِرِ الْمَعَاصِي الَّتِي نَهَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَنْهَا كَانَ خَارِجاً مِنَ الْإِيمَانِ سَاقِطاً عَنْهُ اسْمُ الْإِيمَانِ وَ ثَابِتاً عَلَيْهِ اسْمُ الْإِسْلَامِ فَإِنْ تَابَ وَ اسْتَغْفَرَ عَادَ إِلَى دَارِ الْإِيمَانِ وَ لَا يُخْرِجُهُ إِلَى الْكُفْرِ إِلَّا الْجُحُودُ وَ الِاسْتِحْلَالُ بِأَنْ يَقُولَ لِلْحَلَالِ هَذَا حَرَامٌ وَ لِلْحَرَامِ هَذَا حَلَالٌ وَ دَانَ بِذَلِكَ فَعِنْدَهَا يَكُونُ خَارِجاً مِنَ الْإِسْلَامِ وَ الْإِيمَانِ دَاخِلًا فِي الْكُفْرِ وَ كَانَ بِمَنْزِلَةِ مَنْ دَخَلَ الْحَرَمَ ثُمَّ دَخَلَ الْكَعْبَةَ وَ أَحْدَثَ فِي الْكَعْبَةِ حَدَثاً فَأُخْرِجَ عَنِ الْكَعْبَةِ وَ عَنِ الْحَرَمِ فَضُرِبَتْ عُنُقُهُ وَ صَارَ إِلَى النَّارِ (۲).

**[ترجمه]كافى: عبدالرّحيم قصير روايت كند كه من و عبدالملك نامه اى خدمت امام صادق عليه السلام نوشتيم و در آن از معناى ايمان سؤال كرديم. حضرت در جواب ما نوشتند: «از ايمان سؤال كردى، خداى رحمتت كند. ايمان اقرار به زبان، بستگى دل و عمل به اندام و جوارح است. اجزاى ايمان به هم پيوسته اند و ايمان (چون) خانه دربسته اى است. همچنين اسلام و كفر نيز (مانند) خانه است، پس گاهى بنده خدا مسلمان است، ولى مؤمن نيست، ولى مؤمن نمى شود مگر بعد از مسلمان شدن.بنابراين اسلام قبل از ايمان و شرك اوست، پس هر گاه بنده خدا، گناه بزرگ يا كوچكى كه خداوند از آن نهى فرموده انجام دهد، از ايمان بيرون و نام ايمان نيز از او برداشته مى شود و فقط نامش مسلمان است. اگر بعدا توبه كرد و از خداوند

آمرزش خواست، دوباره به حال ایمان بازمی گردد. و کافر نشود مگر با انکار یکی از ضروریّات یا گشودن حریم حق و تغییر قانون خدا، مثل اینکه حلالی را حرام خواند یا حرامی را حلال داند. در این هنگام هم از اسلام و هم از ایمان بیرون و داخل کفر است و همچون کسی است که به حرم آید، سپس درون کعبه رود و در کعبه نجاست کند. حکم چنین کسی آن است که او را از کعبه و حرم بیرون کرده و گردنش را بزنند و از آن پس به دوزخ رود.» - . کافی ۲ : ۲۷ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام و الإیمان هو الإقرار هذا تفسیر للإیمان الکامل و الأخبار فی ذلک کثیره سیأتی بعضها و علیه انعقد اصطلاح المحدثین منا کما صرح به الصدوق رحمه الله فی الهدایه و قال المفید قدس سره فی کتاب المسائل أقول إن مرتکبی الکبائر من أهل المعرفه و الإقرار مؤمنون بإیمانهم بالله و رسله و بما جاء من عنده و فاسقون بما معهم من کبائر الآثام و لا أطلق لهم اسم الفسوق و لا اسم الإیمان بل أقیدهما جمیعا فی تسمیتهم بکل واحد منهما و امتنع من الوصف لهم

ص: ۲۵۶

۱- ۱. مجمع البیان ج ۱۰ ص ۲۹۹، و الآیه فی النحل: ۱۰۶.

۲- ۲. الکافی ج ۲ ص ۲۷.

بهما على الإطلاق و أطلق لهم اسم الإسلام بغير تقييد و على كل حال و هذا مذهب الإماميه إلا بنى نوبخت رحمهم الله فإنهم خالفوا فيه و أطلقوا على الفساق اسم الإيمان انتهى.

قوله و الإيمان بعضه من بعض أى يترتب أجزاء الإيمان بعضها على بعض فإن الإقرار بالعقائد يصير سببا للعقائد القلبيه و العقائد تصير سببا للأعمال البدنيه.

أو المعنى أن أفراد الإيمان و درجاته يترتب بعضها على بعض فإن الأدنى منها يصير سببا لحصول الأعلى و هكذا إلى حصول أعلى درجاته فإن حصول قدر من التصديق يصير سببا للإتيان بقدر من الأعمال الحسنه فإذا أتى بتلك الأعمال زاد الإيمان القلبى فيزيد أيضا العمل و هكذا فيترتب كمال كل جزء من الإيمان على كمال الجزء الآخر و يحتمل أن يكون إشاره إلى اشتراط بعض أجزاء الإيمان ببعض فإن العمل لا ينفع بدون الاعتقاد و الاعتقاد أيضا مشروط فى كماله و ترتب الآثار عليه بالعمل.

و هو دار أى الإيمان كدار يدخل فيها الإنسان كأنه حصن له و هو يشارك الإيمان أى كلما يتحقق الإيمان فهو يشاركه فى التحقق و أما ما مضى فى الأخبار أنه لا يشارك الإيمان فمعناه أنه ليس كلما تحقق تحقق الإيمان فلا تنافى بينهما و يحتمل أن يكون

سقط من الكلام شى ء و كان هكذا و هو يشارك الإسلام و الإسلام لا يشارك الإيمان على وتيره ما سبق (۱)

و يحتمل أن يكون المراد هنا المشاركه فى الأحكام الظاهره و فيما سبق نفى المشاركه فى جميع الأحكام.

قيل و سر ذلك أن الإقرار بالتوحيد و الرساله مقدم على الإقرار بالولايه و العمل و المؤمن و المسلم بسبب الأول يخرجان من دار الكفر و يدخلان فى دار الإسلام ثم المسلم بسبب الاكتفاء يستقر فى هذه الدار و المؤمن بسبب الثانى يترقى و ينزل فى دار الإيمان و منه لاح أن الإسلام قبل الإيمان و أنه يشارك

۱- ۱. تحت الرقم: ۸ و ۹ و ۱۰ فى هذا الباب.

الإیمان فیما هو سبب للخروج من دار الکفر لا فیما هو سبب للدخول فی دار الإیمان و بهذا التقریر تندفع المنافاه بین القولین قوله علیه السلام أو صغیره یدل علی أن الصغیره أیضا مخرجه من الإیمان مع أنها مکفره مع اجتناب الکبائر و یمکن حمله علی الإصرار کما یومئ إلیه ما بعده أو علی أن المراد بها الکبیره أیضا لکن بعضها صغیره بالإضافه إلی بعضها التی هی أکبر الکبائر فالمراد بقوله نهی الله عنها نهیه عنها فی القرآن و إیعاده علیها النار فیه و الخبر یدل علی أن جحود المعاصی و استحلالها موجبان للارتداد و کأنه محمول علی ما إذا کان من ضروریات الدین فیؤید التأویل الثانی فإن أکثر ما نهی عنه فی القرآن کذلک أو علی ما إذا جحد و استحل بعد العلم بالتحریم و یدل علی أن المرتد مستحق للقتل و إن کان یفعل ما یؤذن بالاستخفاف فی الدین و یومئ إلیه عدم قبول توبته للمقابله فیحمل علی الفطری و علی أنه مستحق للنار و إن تاب.

و جمله القول فیه أن المرتد علی ما ذکره الشهید رفع الله درجته فی الدروس و غیره هو من قطع الإسلام بالإقرار علی نفسه بالخروج منه أو ببعض أنواع الکفر سواء کان مما یقر أهله علیه أو لا أو بإنکار ما علم ثبوته من الدین ضروره أو بإثبات ما علم نفیه کذلک أو بفعل دال علیه صریحا کالسجود للصنم و الشمس و إلقاء المصحف فی القذر قصدا أو إلقاء النجاسه علی الکعبه أو هدمها أو إظهار الاستخفاف بها.

و أما حکمه فالمشهور بین الأصحاب أن الارتداد علی قسمین فطری و ملی فالأول ارتداد من ولد علی الإسلام بأن انعقد نطفته حال إسلام أحد أبویه و هذا لا یقبل إسلامه لو رجع علیه و یتحتم قتله و تبین منه امرأته و تعتد منه عده الوفاه و تقسم أمواله بین ورثته و هذا الحکم بحسب الظاهر لا إشکال فیه بمعنی تعین قتله و أما فیما بینه و بین الله فاختلفوا فی قبول توبته فأکثر المحققین ذهبوا إلی القبول حذرا من تکلیف ما لا یطاق لو کان مکلفا بالإسلام أو خروجه عن التکلیف ما دام حیا کامل العقل و هو باطل بالإجماع فلو لم یطلع علیه أحد أو لم یقدر علی قتله

فتاب قبلت توبته فيما بينه و بين الله تعالى و صحت عباداته و معاملاته و لكن لا تعود ماله و زوجته إليه بذلك و يجوز له تجديد العقد عليها بعد العده أو فيها على احتمال كما يجوز للزوج العقد على المعتده بائنا حيث لا تكون محرمه أبدا و لا تقتل المرأه بالرده بل تحبس دائما و إن كانت مولوده على الفطره و تضرب أوقات الصلوات.

و الثانى أن يكون مولودا على الكفر فأسلم ثم ارتد فهذا يستتاب على المشهور فإن امتنع قتل و اختلف فى مده الاستتابه فقيل ثلاثه أيام لروايه مسمع (۱) و قيل القدر الذى يمكن معه الرجوع و يظهر من ابن الجنيد أن الارتداد قسم واحد و أنه يستتاب فإن تاب و إلا قتل و هو مذهب العامه لكن لا يخلو من قوه من جهه الأخبار و سيأتى تمام الكلام فى ذلك فى محله إن شاء الله تعالى.

**[ترجمه]«و الايمان هو الاقرار»اين فرمايش، تفسير كامل ايمان است و به اين مضمون اخبار زيادى هست كه پاره اى از آنها خواهد آمد. و اصطلاح اهل حديث درباره ايمان، همين است، چنانچه مرحوم صدوق در كتاب «هدايه» فرموده و شيخ مفيد در كتاب «المسائل»مى فرمايد: به نظر من آنهايى كه به مسأله امامت آشنا هستند و بدان اقرار دارند و گناه كبيره هم مى كنند، مؤمن هستند، چون به خدا و پيامبران و آنچه را كه پيامبران از جانب خدا آورده اندايمان دارند، و فاسق هستند چون مرتكب گناه كبيره شده اند، ولى آنها را مؤمن تنها يا فاسق تنها نگويم، بلكه مى گويم مؤمن فاسق يا برعكس و در هر حال آنها را مسلمان مى دانم. آنچه گفتم مطلبى است كه همه اماميّه قبول دارند، مگر «خاندان نوبخت» كه در اين مسأله مخالف شده و مؤمن فاسق را مؤمن گويند، بدون اضافه به فاسق. پايان .

«و الايمان بعضه من بعض»: يعنى اجزاى ايمان به يكديگر پيوسته اند، چون اقرار زبانى عقايد سبب مى شود كه دل نيز معتقد گردد و اعتقاد قلبى باعث مى شود كه با اعضا و جوارح عمل كند، يا معنايش اين است كه درجات ايمان به يكديگر پيوستگى دارند، چون درجه پايين آن باعث رسيدن به درجه بالاى ايمان شود، زيرا هر اندازه قلبش باور كرد، به همان ميزان عمل مى كند و در نتيجه آن عمل،باور قلبى اش زياد مى شود و به همان ميزان عملش نيز فزون مى گردد.بنابراين كمال هر جزء از اجزاى ايمان، مترتّب است بر كمال جزء ديگر، و احتمال دارد اين جمله اشاره باشد به اينكه درجات ايمان وابسته به يكديگرند، زيرا عمل كه درجه سوّم است، بدون اعتقاد قلبى كه در درجه دوّم است سود ندهد و همچنين است عكس آن، زيرا اعتقاد درونى وقتى كامل شود و اثر دهد كه توأم با عمل باشد.

«و هو دار»: يعنى ايمان مثل خانه اى است كه انسان در آن داخل شود و مانند دژ باشد. «و هو يشارك الايمان» يعنى هر گاه ايمان تحقق يابد، اسلام نيز در تحقق شريك اوست. امّا آنچه در بعضى از اخبار گذشت كه اسلام شريك ايمان نيست، يعنى چنين نيست كه هر گاه اسلام تحقق يابد ايمان نيز متحقق شود، بنابراين اين دو عبارت ناسازگار نيستند و احتمال دارد از سخن حضرت چيزى افتاده باشد. مثلا اصل خبر اين بوده «و هو يشارك الاسلام و الاسلام لا يشارك الايمان» همچون عبارت اخبار گذشته، و احتمال دارد منظور از شريك بودن اسلام و ايمان، شركت در احكام ظاهرى باشد و در روايات قبل كه فرمود اسلام شريك ايمان نيست، يعنى در تمام احكام.

همچنين گفته اند كه راز مطلب آن است كه اقرار به توحيد و پيامبرى، مقدم است بر اقرار به ولايت و عمل، و مؤمن و مسلم با اقرار به توحيد و پيامبرى، از كفر بيرون رفته و به اسلام درآيند.سپس مسلمان چون در جا زند، در همان خانه اسلام بماند، ولى

مؤمن به سبب اقرار به ولایت و عمل، پیش می رود و ترقی می کند و به خانه ایمان فرود می آید. از آنچه گفتیم معلوم شد که اسلام قبل از ایمان است و در آنچه که مایه بیرون آمدن از خانه کفر است، یعنی اقرار به توحید و پیامبریشریک اوست، نه در آنچه که مایه وارد شدن در خانه ایمان است. با این توضیح، ناسازگاری بین عبارت این روایت و آنچه در اخبار قبل بیان شده، برطرف می شود.

«او صغیره»: این کلمه دلالت دارد بر اینکه گناه صغیره نیز انسان را از ایمان بیرون می سازد، با اینکه در صورت اجتناب از گناهان بزرگ، گناه کوچک جبران می شود. و ممکن است آن را بر اصرار حمل کنیم، یعنی اصرار بر گناه کوچک از ایمان بیرون می برد، چنانچه جملات بعدی اشاره دارد، یا بگوییم مقصود از صغیره، گناه کبیره است، منتهی آن را به نسبت گناهان بزرگ تر،صغیره فرموده است. «نهی اللّه عنها» در قرآن نهی فرموده و وعده دوزخ داده، و این خبر دلالت دارد بر اینکه انکار معاصی و حلال شمردن آنها، موجب ارتداد و بیرون رفتن از اسلام است. گویا مقصود حضرت، موردی است که از ضروریات دین باشد و در این صورت توجیه دوّم گناه صغیره را (که گفتیم منظور از صغیره، کبیره است) تأیید می کند، زیرا بیشتر آنچه را که در قرآن نهی فرموده چنین است، یا حمل می شود بر انکار و حلال شمردن، با اینکه بداند شارع حرام فرموده است. و نیز دلالت دارد بر اینکه مرتد، باید کشته شود اگر چه تنها یک ضروری دین را سبک شمارد، و نیز اشاره دارد به قبول نشدن توبه مرتدّ، چون مرتدّ را در برابر خارج از ایمان قرار داده و خارج از ایمان را می فرماید که اگر توبه کند و آمرزش خواهد، بازمی گردد و مرتدّ چون در برابر آن است، توبه اش مقبول نباشد. در این صورت باید حمل کنیم به مرتدّ فطری و اینکه در صورت توبه هم باید به دوزخ برود.

خلاصه اینکه مرتدّ، به طوری که مرحوم شهید در کتاب «دروس» و غیر آن ذکرفرموده، بریدن از اسلام است، به اینکه بگوید از اسلام بیرون رفتم یا به پاره ای از اقسام کفر اقرار کند، چه دیگران هم به کفر او اعتراف کنند یا نه، یا یکی از ضروریات قطعی دین را انکار کند یا چیزی که حتما در دین نیست، اثبات کند یا عملی انجام دهد که دلالت صریح بر کفرش کند، مثل سجده در برابر بت یا خورشید و افکندن قرآن در نجاست از روی عمد و غرض، یا افکندن نجاست بر کعبه، یا خراب کردن آن یا سبک شمردن کعبه به طور آشکار و با تظاهر .

و امّا حکم مرتدّ، آنچه میان فقها مشهور است، آن است که ارتداد دو قسم است: فطری و ملّی. مرتد فطری کسی است که ولادتش در اسلام باشد، یعنی پدر و مادرش یا یکی از آن دو (در حال انعقاد نطفه او مسلمان باشند). چنین کسی اگر بعد از ارتداد توبه کند، اسلامش پذیرفته نیست و کشتن او حتمی است و به مجرّد ارتداد، زنشبدون طلاق از او جدا می شود و عدّه وفات نگاه می دارد،و اموال او نیز بین ورثه تقسیم می شود، و ظاهرا در وجوب قتل او اشکالی نباشد. آنچه گفتیم از نظر حفظ حدود و حریم دین در اجتماع بود، ولی در اینکه از نظر خدا هم در واقع توبه اش پذیرفته است یا نه، اختلاف است. بیشتر محققین می گویند خدا می پذیرد، زیرا بعد از ارتداد از دو حال بیرون نیست؛ یا وظیفه او بازگشت به اسلام است، یا اصلا تکلیفی ندارد. در صورت اوّل اگر بگوییم مکلّف بوده به اسلام برگردد و در عین حال توبه اش را خداوند نپذیرد، نتیجه این حرف تکلیف به چیزی است که از طاقت او بیرون است. و در صورت دوّم اگر بگوییم اصلا تکلیفی ندارد، لازم می آید که انسان زنده و عاقل، از تکلیف بیرون رود و این مطلب به اجماع فقها باطل است. در هر حال اگر کسی از ارتداد او مطّلع نشود یا اطّلاع پیدا کند و قادر به کشتن او نباشد و او هم توبه کند، توبه او بین خودش و خدا پذیرفته است و عبادات و معاملاتش

درست است، ولی اموال و زنش به ملکیّت و زوجیّت او برنمی گردنـد، امّـا می توانـد بعـد از پایان عـدّه وفات، دوباره زنش را عقـد کنـد. در بین عدّه هم احتمال صـحّت هست، همچنان که در عدّه طلاق بائن اگر حرام ابدی نباشد، می تواند دوباره او را عقـد کند.و اگر زن از اسـلام برگردد، حکمش قتل نیست، بلکه حبس ابد است، اگرچه او نیز مرتد فطری باشد، و در وقت هر نماز باید او را بزنند.

اما مرتـدّ ملّی کسـی است که در کفر متولد شده، بعد مسـلمان شود و دوباره بازگردد. چنین کسـی حکمش بنا بر مشـهور این است که او را توبه دهند واگر نپذیرفت، بکشند. و درباره زمان مهلت او برای توبه اختلاف است. به قولی سه روز وقت دارد به دلیل روایت مسـمع و به قولی مهلتش به قـدری است که بتوانـد در آن زمان توبه کنـد.ابن جنیـد می فرماید: «ارتداد یک قسم است و بعـد از ارتـداد، او را توبه می دهنـد. اگر پذیرفت، قبول است و الا کشـته می شود.» و نظر فقهای عامّه نیز همین است و این نظر از منظر اخبار و روایات خالی از قوّت نیست که تفصیل این بحث ان شاء اللّه در جای خود خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۱۶»

كا، [الكافی] عَنِ الْعِدَّهِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ مَا الْإِسْلَامُ فَقَالَ دِينُ اللَّهِ اسْمُهُ الْإِسْلَامُ وَ هُوَ دِينُ اللَّهِ قَبْلَ أَنْ تَكُونُوا حَيْثُ كُنْتُمْ وَ بَعْدَ أَنْ تَكُونُوا فَمَنْ أَقَرَّ بِدِينِ اللَّهِ فَهُوَ مُسْلِمٌ وَ مَنْ عَمِلَ بِمَا أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ (۲).

**[ترجمه]کافی: عبداللّه بن مسکان از یکی از اصحاب روایت کند که ازحضرت صادق علیه السلام پرسیدم: «اسلام چیست؟» فرمود: «نام دین خـدا، اسـلام است و آن دینی است که پیش از پیـدایش شـما و بعـد از شـما نیز بوده و هست. پس هر کس به دین خدا اقرار کند، مسلم است و هر کس دستورهای خدا را انجام دهد، مؤمن است.» - . کافی ۲ : ۳۸ -

**[ترجمه]

بیان

دين الله اسـمه الإسـلام لقوله تعالى إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلامُ و قوله وَ مَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلامِ دِيناً(۳) و هو دين الله قبـل أن تكونوا حيث كنتم أى قبـل أن تكونوا فى عـالم من العوالم أى حين لم تكونوا فى عالم الأجساد و لا فى عالم الأرواح و بعـد أن تكونوا فى أحـد العوالم أو قبـل أن تكونوا و توجـدوا على هـذا الهيكل المخصوص حيث كنتم فى الأظله أو فى العلم الأزلى و بعـد أن تكونوا فى عالم الأبدان و الأول أظهر و على التقديرين المراد عدم التغير فى

۱- ۱. هو مسمع بن عبد الملك كردين أبو سيار الكوفىّ، راجع الكافى ج ۷ ص ۲۵۸ باب حدّ المرتد تحت الرقم: ۱۷.

٢- ٢. الكافی ج ٢ ص ٣٨.

٣- ٣. آل عمران: ١٩ و ٨۵ علی الترتیب.

الأديـان و الأزمـان فمن أقر بـدين الله أی العقائـد التی أمر الله بالإقـرار بهـا فی کل دین قلبا و ظاهرا فهو مسـلم و من عمل أی مع ذلک الإقرار بما أمر الله عز و جل به من الفرائض و ترک الکبائر أو الأعم فهو مؤمن و هـذا أحد المعانی التی ذکرنا من الإسـلام و الإیمان.

**[ترجمه]«دین اللَّه اسمه اسلام» به دلیل آیه شریفه«إِنَّ الدِّینَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلامُ» - . آل عمران / ۱۹ - ،{همانا دین پسندیده نزد خدا اسلام است) و همچنین آیه«وَ مَنْ یَبْتَغِ غَیْرَ الْإِسْلامِ دِیناً» - . آل عمران / ۸۵ - ،{هر کس غیر از اسلام دینی اختیار کند.}

«و هو دین اللَّه قبـل ان تکونوا حیث کنتم» یعنی پیش از اینکه در عـالمی از عوالم بوده باشـید، یعنی زمـانی که در عالم بـدن و روح هم نبودیـد. «و بعـد ان تکونوا»،در یکی از عوالم،یا قبل از اینکه بوده باشـید و به این هیکل مخصوص وجود یابید، زمانی که در عـالم اشـباح بودیـد یا در علم ازلی و بعـد از آنکه به عالم ابدانـدرمی آییـد.و توجیه اوّل روشن تر است. در هر صورت مقصود حضرت تغییر نکردن دین در زمان های مختلف است.

«فمن اقرّ بدین اللَّه»: یعنی اعتقاداتی که در همه ادیان، خداوند امر فرموده در دل و ظاهر امر به آنها معتقد باشـند. «فهو مسـلم و من عمـل» یعنی بـا این اقرار. «بمـا امر اللَّه عز و جل به»، از واجبات و ترک گناهان کبیره یا اعمّ از اینها. «فهو مؤمن» و این یکی از معانی اسلام و ایمان است که ذکر کردیم .

**[ترجمه]

«۱۷»

کـا، [الکـافی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَـدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ ابْنِ مَحْبُـوبٍ عَنِ ابْنِ رِئَـابٍ عَنْ حُمْرَانَ قَـالَ سَـمِعْتُ أَبَـا جَعْفَرٍ علیه السلام یَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ فَضَّلَ الْإِیمَانَ عَلَی الْإِسْلَامِ بِدَرَجَهٍ کَمَا فَضَّلَ الْکَعْبَهَ عَلَی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ (۱).

**[ترجمه]کـافی: حمران روایت کنـد که از حضـرت بـاقر علیه السـلام شـنیدم که می فرمود: «خداونـد ایمان را یک درجه بر اسلام برتری داده، همچنان که کعبه را بر مسجدالحرام برتری داده است.» - . کافی ۲ : ۵۲ -

**[ترجمه]

«۱۸»

کـا، [الکـافی] عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ هَـارُونَ بْنِ مُسْـلِمٍ عَنْ مَسْـعَدَهَ بْنِ صَـدَقَهَ قَالَ سَـمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السـلام یَقُولُ: الْکَبَائِرُ الْقُنُوطُ مِنْ رَحْمَهِ اللَّهِ وَ الْإِیَـاسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ وَ الْأَمْنُ مِنْ مَکْرِ اللَّهِ وَ قَتْلُ النَّفْسِ الَّتِی حَرَّمَ اللَّهُ وَ عُقُوقُ الْوَالِـدَیْنِ وَ أَکْلُ مَالِ الْیَتِیمِ ظُلْماً وَ أَکْلُ الرِّبَا بَعْـدَ الْبَیِّنَهِ وَ التَّعَرُّبُ بَعْدَ الْهِجْرَهِ وَ قَذْفُ الْمُحْصَـنَهِ وَ الْفِرَارُ مِنَ الزَّحْفِ فَقِیلَ لَهُ أَ رَأَیْتَ الْمُرْتَکِبَ لِلْکَبِیرَهِ یَمُوتُ عَلَیْهَا أَ

تُخْرِجُهُ مِنَ الْإِیمَـانِ وَ إِنْ عُـذِّبَ بِهَـا فَیَکُونُ عَـذَابُهُ کَعَـذَابِ الْمُشْـرِکِینَ أَوْ لَهُ انْقِطَـاعٌ قَالَ یَخْرُجُ مِنَ الْإِسْـلَامِ إِذَا زَعَمَ أَنَّهَا حَلَالٌ وَ

لِذَلِکَ یُعَذَّبُ أَشَدَّ الْعَذَابِ وَ إِنْ کَانَ مُعْتَرِفاً بِأَنَّهَا کَبِیرَهٌ وَ هِیَ عَلَیْهِ حَرَامٌ وَ أَنَّهُ یُعَذَّبُ عَلَیْهَا وَ أَنَّهَا غَیْرُ حَلَالٍ فَإِنَّهُ مُعَذَّبٌ عَلَیْهَا وَ هُوَ أَهْوَنُ عَذَاباً مِنَ الْأَوَّلِ وَ یُخْرِجُهُ مِنَ الْإِیمَانِ وَ لَا یُخْرِجُهُ مِنَ الْإِسْلَامِ (۲).

**[ترجمه]کافی: مسعده بن صدقه گزارش کند که از حضرت باقر علیه السلام شنیدم که می فرمود: «گناهان کبیره عبارت است از: نومیدی از رحمت خدا؛ یأس از لطف حق؛ آسوده بودن از مکر خدا؛ کشتن نفس محترمه که خدا کشتن او را حرام فرموده؛ نافرمانی از پدر و مادر؛ خوردن مال یتیم از روی ستم؛ خوردن ربا پس از دانستن حرمت آن؛ عرب بیابانی شدن بعد از کوچ کردن به اسلام؛ زن شوهردار را به زنا افکندن؛ و گریز از جهاد.» کسی عرض کرد: «به نظر شما کسی که یکی از گناهان کبیره را انجام دهد و بمیرد، آیا از ایمان بیرون است و عذاب و کیفر او همچون کیفر مشرکین است یا اینکه عذابش قطع شود؟» فرمود: «اگر آن گناه را حلال بداند، از اسلام بیرون و کیفرش شدیدترین کیفرهاست و اگر اعتراف کند به اینکه آن گناه است و بر او حرام است و کیفر هم دارد و هرگز حلال نمی شود، عذاب او سبک تر از اولی است و فقط از ایمان بیرون می رود، نه از اسلام.» - . کافی ۲ : ۲۸۰ -

**[ترجمه]

«۱۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ سُلَیْمَانَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا فَسَمَّاهُمْ مُؤْمِنِینَ وَ لَیْسُوا هُمْ بِمُؤْمِنِینَ وَ لَا کَرَامَهَ قَالَ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَکُمْ فَانْفِرُوا ثُباتٍ أَوِ انْفِرُوا جَمِیعاً(۳) إِلَی قَوْلِهِ فَأَفُوزَ فَوْزاً

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۵۲.

۲- ۲. الکافی ج ۲ ص ۲۸۰.

۳- ۳. بعده: و ان منکم لمن لیبطئن فان أصابتکم مصیبه قال قد أنعم اللّه علی اذ لم أکن معهم شهیدا، و لئن أصابکم فضل من اللّه لیقولن- کان لم تکن بینکم و بینه موده- یا لیتنی کنت معهم فأفوز فوزا عظیما.

عَظِیماً وَ لَوْ أَنَّ أَهْلَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ قَالُوا قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیَّ إِذْ لَمْ أَکُنْ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَکَانُوا بِذَلِکَ مُشْرِکِینَ وَ إِذَا أَصَابَهُمْ فَضْلٌ مِنَ اللَّهِ قَالَ یَا لَیْتَنِی کُنْتُ مَعَهُمْ فَأُقَاتِلَ فِی سَبِیلِ اللَّهِ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: سلیمان بن خالد از حضرت صادق علیه السلام روایت کند (که حضرت این آیات را تلاوت کرد و فرمود): «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا»، {ای اهل ایمان} آنان را مؤمن نامیده و مؤمن نبودند، و کرامتی نیست. «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَکُمْ فَانْفِرُوا ثُباتٍ أَوِ انْفِرُوا جَمِیعاً»، {ای اهل ایمان سلاح جنگ برگیرید و آنگاه دسته دسته یا همه به یکبار متّفق برای جهاد بیرون روید} تا آنجا که قرآن می فرماید: «فَأَفُوزَ فَوْزاً»، {تا بهنعمت بسیاری که نصیب آنها شد بهره فراوان می بردیم.} - . نساء / ۷۱ - ۷۳ - اگر اهل آسمان و زمین می گفتند خدا به ما نعمتی داد که در رکاب پیامبر خدا صلی الله علیه و آله در جنگ شرکت نکردیم، با همین جمله همه مشرک می شدند، (ولی) هرگاه به آنها نعمتی از خدا می رسید، می گفتند کاش من با آنها بودم و در راه خدا می جنگیدم.» - . تفسیر عیاشی ۱ : ۲۵۷ -

**[ترجمه]

«۲۰»

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام] عَنِ ابْنِ عُبْدُوسٍ عَنِ ابْنِ قُتَیْبَةَ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ شَاذَانَ قَالَ: سَأَلَ الْمَأْمُونُ الرِّضَا علیه السلام أَنْ یَکْتُبَ لَهُ مَحْضَ الْإِسْلَامِ عَلَی إِیجَازٍ وَ اخْتِصَارٍ فَکَتَبَ علیه السلام إِنَّ مَحْضَ الْإِسْلَامِ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِیکَ لَهُ إِلَهاً وَاحِداً أَحَداً صَمَداً قَیُّوماً سَمِیعاً بَصِیراً قَدِیراً قَدِیماً بَاقِیاً عَالِماً لَا یَجْهَلُ قَادِراً لَا یَعْجِزُ غَنِیّاً لَا یَحْتَاجُ عَدْلًا لَا یَجُورُ وَ أَنَّهُ خَالِقُ کُلِّ شَیْ ءٍ وَ لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْ ءٌ لَا شِبْهَ لَهُ وَ لَا ضِدَّ لَهُ وَ لَا کُفْوَ لَهُ وَ أَنَّهُ الْمَقْصُودُ بِالْعِبَادَهِ وَ الدُّعَاءِ وَ الرَّغْبَهِ وَ الرَّهْبَهِ وَ أَنَّ مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ وَ أَمِینُهُ وَ صَفِیُّهُ وَ صَفْوَتُهُ مِنْ خَلْقِهِ وَ سَیِّدُ الْمُرْسَلِینَ وَ خَاتَمُ النَّبِیِّینَ وَ أَفْضَلُ الْعَالَمِینَ لَا نَبِیَّ بَعْدَهُ وَ لَا تَبْدِیلَ لِمِلَّتِهِ وَ لَا تَغْیِیرَ لِشَرِیعَتِهِ وَ أَنَّ جَمِیعَ مَا جَاءَ بِهِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله هُوَ الْحَقُّ الْمُبِینُ وَ التَّصْدِیقُ بِهِ وَ بِجَمِیعِ مَنْ مَضَی قَبْلَهُ مِنْ رُسُلِ اللَّهِ وَ أَنْبِیَائِهِ وَ حُجَجِهِ وَ التَّصْدِیقُ بِکِتَابِهِ الصَّادِقِ الْعَزِیزِ الَّذِی لا یَأْتِیهِ الْباطِلُ مِنْ بَیْنِ یَدَیْهِ وَ لا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِیلٌ مِنْ حَکِیمٍ حَمِیدٍ وَ أَنَّهُ الْمُهَیْمِنُ عَلَی الْکُتُبِ کُلِّهَا وَ أَنَّهُ حَقٌّ مِنْ فَاتِحَتِهِ إِلَی خَاتِمَتِهِ نُؤْمِنُ بِمُحْکَمِهِ وَ بِمُتَشَابِهِهِ وَ خَاصِّهِ وَ عَامِّهِ وَ وَعْدِهِ وَ وَعِیدِهِ وَ نَاسِخِهِ وَ مَنْسُوخِهِ وَ قِصَصِهِ وَ أَخْبَارِهِ لَا یَقْدِرُ أَحَدٌ مِنَ الْمَخْلُوقِینَ أَنْ یَأْتِیَ بِمِثْلِهِ وَ أَنَّ الدَّلِیلَ بَعْدَهُ وَ الْحُجَّهَ عَلَی الْمُؤْمِنِینَ وَ الْقَائِمَ بِأَمْرِ الْمُسْلِمِینَ وَ النَّاطِقَ عَنِ الْقُرْآنِ وَ الْعَالِمَ بِأَحْکَامِهِ أَخُوهُ وَ خَلِیفَتُهُ وَ وَصِیُّهُ وَ وَلِیُّهُ الَّذِی کَانَ مِنْهُ بِمَنْزِلَهِ هَارُونَ مِنْ مُوسَی عَلِیُّ بْنُ أَبِی طَالِبٍ علیه السلام أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ وَ إِمَامُ الْمُتَّقِینَ وَ قَائِدُ الْغُرِّ الْمُحَجَّلِینَ وَ أَفْضَلُ الْوَصِیِّینَ وَ وَارِثُ عِلْمِ النَّبِیِّینَ وَ الْمُرْسَلِینَ وَ بَعْدَهُ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ سَیِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّهِ أَجْمَعِینَ ثُمَّ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ زَیْنُ الْعَابِدِینَ ثُمَّ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِیٍّ بَاقِرُ عِلْمِ النَّبِیِّینَ ثُمَّ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّادِقُ وَارِثُ عِلْمِ الْوَصِیِّینَ

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۲۵۷ و الآیات فی سوره النساء: ۷۱- ۷۳.

ثُمَّ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ الْكَاظِمُ ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرِّضَا ثُمَّ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ثُمَّ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ ثُمَّ الْحُجَّةُ الْقَائِمُ الْمُنْتَظَرُ وُلْدُهُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ وَ أَشْهَدُ لَهُمْ بِالْوَصِيَّةِ وَ الْإِمَامَةِ وَ أَنَّ الْأَرْضَ لَا تَخْلُو مِنْ حُجَّةِ اللَّهِ تَعَالَى عَلَى خَلْقِهِ فِي كُلِّ عَصْرٍ وَ أَوَانٍ وَ أَنَّهُمُ الْعُرْوَةُ الْوُثْقَى وَ أَئِمَّةُ الْهُدَى وَ الْحُجَّةُ عَلَى أَهْلِ الدُّنْيَا إِلَى أَنْ يَرِثَ اللَّهُ الْأَرْضَ وَ مَنْ عَلَيْها وَ أَنَّ كُلَّ مَنْ خَالَفَهُمْ ضَالٌّ مُضِلٌّ تَارِكٌ لِلْحَقِّ وَ الْهُدَى وَ أَنَّهُمُ الْمُعَبِّرُونَ عَنِ الْقُرْآنِ وَ النَّاطِقُونَ عَنِ الرَّسُولِ صلى الله عليه و آله بِالْبَيَانِ مَنْ مَاتَ وَ لَمْ يَعْرِفْهُمْ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً وَ أَنَّ مِنْ دِينِهِمُ الْوَرَعَ وَ الْعِفَّةَ وَ الصِّدْقَ وَ سَاقَ إِلَى قَوْلِهِ وَ حُبُّ أَوْلِيَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَاجِبٌ وَ كَذَلِكَ بُغْضُ أَعْدَاءِ اللَّهِ وَ الْبَرَاءَةُ مِنْهُمْ وَ مِنْ أَئِمَّتِهِمْ إِلَى قَوْلِهِ عليه السلام وَ أَنَّ أَفْعَالَ الْعِبَادِ مَخْلُوقَةٌ لِلَّهِ تَعَالَى خَلْقَ تَقْدِيرٍ لَا خَلْقَ تَكْوِينٍ وَ اللَّهُ خالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَ لَا يَقُولُ بِالْجَبْرِ وَ التَّفْوِيضِ وَ لَا يَأْخُذُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ الْبَرِيءَ بِالسَّقِيمِ وَ لَا يُعَذِّبُ اللَّهُ تَعَالَى الْأَطْفَالَ بِذُنُوبِ الْآبَاءِ وَ لا تَزِرُ وازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرى وَ أَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسانِ إِلَّا ما سَعى وَ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَنْ يَعْفُوَ وَ يَتَفَضَّلَ وَ لَا يَجُورَ وَ لَا يَظْلِمَ لِأَنَّهُ تَعَالَى مُنَزَّهٌ عَنْ ذَلِكَ وَ لَا يَفْرِضُ اللَّهُ طَاعَةَ مَنْ يَعْلَمُ أَنَّهُ يُضِلُّهُمْ وَ يُغْوِيهِمْ وَ لَا يَخْتَارُ لِرِسَالَتِهِ وَ لَا يَصْطَفِي مِنْ عِبَادِهِ مَنْ يَعْلَمُ أَنَّهُ يَكْفُرُ بِهِ وَ بِعِبَادَتِهِ وَ يَعْبُدُ الشَّيْطَانَ دُونَهُ وَ أَنَّ الْإِسْلَامَ غَيْرُ الْإِيمَانِ وَ كُلُّ مُؤْمِنٍ مُسْلِمٌ وَ لَيْسَ كُلُّ مُسْلِمٍ بِمُؤْمِنٍ وَ لَا يَسْرِقُ السَّارِقُ حِينَ يَسْرِقُ وَ هُوَ مُؤْمِنٌ وَ لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَ هُوَ مُؤْمِنٌ وَ أَصْحَابُ الْحُدُودِ مُسْلِمُونَ لَا مُؤْمِنُونَ وَ لَا كَافِرُونَ وَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ لَا يُدْخِلُ النَّارَ مُؤْمِناً وَ قَدْ وَعَدَهُ الْجَنَّةَ وَ لَا يُخْرِجُ مِنَ النَّارِ كَافِراً وَ قَدْ أَوْعَدَهُ النَّارَ وَ الْخُلُودَ فِيهَا وَ لا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَ يَغْفِرُ ما دُونَ ذلِكَ لِمَنْ يَشاءُ وَ مُذْنِبُو أَهْلِ التَّوْحِيدِ يُدْخَلُونَ فِي النَّارِ وَ يُخْرَجُونَ مِنْهَا وَ الشَّفَاعَةُ جَائِزَةٌ لَهُمْ وَ إِنَّ الدَّارَ الْيَوْمَ دَارُ تَقِيَّةٍ وَ هِيَ دَارُ الْإِسْلَامِ لَا دَارُ كُفْرٍ وَ لَا دَارُ إِيمَانٍ وَ الْإِيمَانُ هُوَ أَدَاءُ الْأَمَانَةِ وَ اجْتِنَابُ جَمِيعِ الْكَبَائِرِ وَ هُوَ مَعْرِفَةٌ بِالْقَلْبِ

وَ إِقْرَارٌ بِاللِّسَانِ وَ عَمَلٌ بِالْأَرْكَانِ إِلَى أَنْ قَالَ علیه السلام وَ تُؤْمِنُ بِعَذَابِ الْقَبْرِ وَ مُنْكَرٍ وَ نَكِيرٍ وَ الْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ وَ الْمِيزَانِ وَ الصِّرَاطِ وَ الْبَرَاءَهُ مِنَ الَّذِينَ ظَلَمُوا آلَ مُحَمَّدٍ وَ هَمُّوا بِإِخْرَاجِهِمْ وَ سَنُّوا ظُلْمَهُمْ وَ غَيَّرُوا سُنَّهَ نَبِيِّهِمْ وَ الْبَرَاءَهُ مِنَ النَّاكِثِينَ وَ الْقَاسِطِينَ وَ الْمَارِقِينَ الَّذِينَ هَتَكُوا حِجَابَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ نَكَثُوا بَيْعَهَ إِمَامِهِمْ وَ أَخْرَجُوا الْمَرْأَهَ وَ حَارَبُوا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام وَ قَتَلُوا الشِّيعَهَ رَحْمَهُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَاجِبَهٌ(۱)

وَ الْبَرَاءَهُ مِمَّنْ نَفَى الْأَخْيَارَ وَ شَرَّدَهُمْ وَ آوَى الطُّرَدَاءَ اللُّعَنَاءَ وَ جَعَلَ الْأَمْوَالَ دُولَهً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ وَ اسْتَعْمَلَ السُّفَهَاءَ مِثْلَ مُعَاوِيَهَ وَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ لَعِينَيْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الْبَرَاءَهُ مِنْ أَشْيَاعِهِمُ الَّذِينَ حَارَبُوا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام وَ قَتَلُوا الْأَنْصَارَ وَ الْمُهَاجِرِينَ وَ أَهْلَ الْفَضْلِ وَ الصَّلَاحِ مِنَ السَّابِقِينَ وَ الْبَرَاءَهُ مِنْ أَهْلِ الِاسْتِيثَارِ وَ مِنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ وَ أَهْلِ وَلَايَتِهِ الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَياهِ الدُّنْيا وَ هُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعاً أُولئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآياتِ رَبِّهِمْ بِوَلَايَهِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام وَ لِقائِهِ كَفَرُوا بِأَنْ لَقُوا اللَّهَ بِغَيْرِ إِمَامَتِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمالُهُمْ فَلا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيامَهِ وَزْناً(۲) فَهُمْ كِلَابُ أَهْلِ النَّارِ وَ الْبَرَاءَهُ مِنَ الْأَنْصَابِ وَ الْأَزْلَامِ أَئِمَّهِ الضَّلَالِ وَ قَادَهِ الْجَوْرِ كُلِّهِمْ أَوَّلِهِمْ وَ آخِرِهِمْ وَ الْبَرَاءَهُ مِنْ أَشْبَاهِ عَاقِرِي النَّاقَهِ أَشْقِيَاءِ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ وَ مِمَّنْ يَتَوَلَّاهُمْ وَ الْوَلَايَهُ لِأَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام وَ الَّذِينَ مَضَوْا عَلَى مِنْهَاجِ نَبِيِّهِمْ صلی الله علیه و آله وَ لَمْ يُغَيِّرُوا وَ لَمْ يُبَدِّلُوا مِثْلَ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ وَ أَبِي ذَرٍّ الْغِفَارِيِّ وَ الْمِقْدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ وَ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ وَ حُذَيْفَهَ بْنِ الْيَمَانِ وَ أَبِي الْهَيْثَمِ التَّيِّهَانِ وَ سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ وَ عُبَادَهَ بْنِ الصَّامِتِ وَ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ وَ خُزَيْمَهَ بْنِ ثَابِتٍ ذِي الشَّهَادَتَيْنِ وَ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ وَ أَمْثَالِهِمْ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَ الْوَلَايَهُ لِأَتْبَاعِهِمْ وَ أَشْيَاعِهِمْ وَ الْمُهْتَدِينَ بِهُدَاهُمْ

۱- ۱. كأنّه خبر لقوله فی صدر الجمله: و البراءه.

۲- ۲. الكهف: ۱۰۴ و ۱۰۵.

وَ لِلسَّالِكِينَ مِنْهَاجَهُمْ رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَ رَحْمَتُهُ إِلَى آخِرِ الْخَبَرِ الطَّوِيلِ (۱).

و روى أيضا عن حمزه بن محمد العلوى عن قنبر بن على بن شاذان عن أبيه عن الفضل بن شاذان و عن جعفر بن نعيم بن شاذان عن عمه محمد بن شاذان عن الرضا عليه السلام: مثله (۲)

**[ترجمه]عيون اخبار الرضا: فضل بن شاذان گزارش كند كه مأمون از حضرت رضا عليه السلام خواست تا اسلام واقعى را به طور مختصر برايش بنويسد. حضرت نوشت: «اسلام واقعى گواهى به اين است كه معبودى نيست جز خدا؛ تنهاست و شريك ندارد؛ يكتا و بى نظير است؛ پناه نيازمندان، پايداركننده، شنوا، بينا، توانا، قديم، باقى است؛ دانايى است كه نادانى ندارد؛ توانايى است كه درماندگى برايش نيست؛ بى نيازى است كه نيازمند نشود؛ دادگرى است كه ستم نكند؛ آفريننده هر چيز است و مانند او چيزى نيست؛ شبيه و ضدّ و همتا ندارد، و مقصود از عبادت و دعا و رغبت و ترس اوست. و ديگر گواهى به اينكه محمّد صلى الله عليه و آله بنده خدا و رسول و امين و برگزيده و انتخاب شده اوست از ميان موجودات و آفريده هاى خدا و بزرگ پيامبران است و آخرين آنها و برترين فرد جهانيان است؛ پيامبرى بعد از او نيست و دگرگونى در آيين و دين او نيست.

و اينكه هر چه را محمّد بن عبداللّٰه صلى الله عليه و آله آورده، حق آشكار است و باور داشتن او و همه پيامبران و رسولان و حجت هاى خدا كه در زمان هاى گذشته بوده اند؛ و باور داشتن كتاب او، كه راستگو و عزيز است و باطل از پيش و پس بدان راه نيابد و از جانب حكيم حميدفرود آمده. و اينكه آن كتاب مسلّط است و احاطه دارد بر همه كتاب ها؛ و اينكه تمام آن از ابتدا تا انتهايش حق است، به محكم و متشابه آن و خاصّ و عامّش و نويد و تهديد و ناسخ و منسوخ و داستان ها و اخبارش همه ايمان داريم و كسى از آفريدگان را توانايى آن نباشد كه مانندش را بياورد.

و اينكه راهنماى بعد از پيامبر، حجّت (خدا) بر مؤمنين، به پا دارنده امور مسلمين، گوينده از جانب قرآن و داناى به احكام قرآن، برادر و خليفه و وصىّ و ولىّ اوست؛ كسى كه مقامش در نزد او همچون مقام هارون نزد موسى است. علىّ بن ابى طالب عليه السلام اميرالمؤمنين و پيشواى متّقين و پيشرو سفيدرويان نورانى، برترين وصىّ و ميراث بر علم انبيا و مرسلين و بعد از آن حضرت، حسن و حسين عليهما السلام دو سيّد جوانان بهشتيان،سپس علىّ بن الحسين زين العابدين و بعد از آن، محمد بن على، شكافنده علم انبياء، و سپس جعفر بن محمّد الصادق ميراث بر علم اوصياء و بعد از آن موسى بن جعفر الكاظم، و از آن پس علىّ بن موسى الرّضا، و بعد محمد بن على و پس از آن على بن محمّد و آنگاه حسن بن على و بعد از آن الحجّه القائم المنتظر، فرزند امام حسن عسكرى، درود خدا بر همه شان باد.

و گواهى دهم نامبردگان را به وصيّت پيامبر و امامت و رهبرى. و اينكه در هر زمان و دوره، زمين از حجّت خداخالى نمى ماند و آنها عروه الوثقى و پيشوايان هدايتند و حجّت بر اهل دنيايند تا آنگاه كه خدا وارث زمين و موجودات روى آن شود (يعنى تا انقراض عالم). هر كس كه با آنها مخالفت كند، گمراه و رهاكننده حق و هدايت است. آنان بيان كنندگان قرآن و گويندگان از سوى رسول خدايند. هر كس كه بميرد و آنان را نشناسد، همچون زمان جاهليت مرده و اينكه پارسايى و پاكى و راستى، از دين و روش آنهاست.»

سپس سخن را کشاند به آنجا که فرمود: «و دوستی اولیای خدا واجب و همچنین دشمنی دشمنان خدا و بیزاری از آنها و پیشوایانشان نیز لازم است.»

تا آنجا که می فرماید: «(و گواهی می دهم) که کارهای بندگان خدا، آفریده خداست، یعنی اندازه گیری اش با خداست، نه پیدایش آن. و خداوند آفریننده هر چیز است، نباید قائل به جبر و نیز تفویض باشد، (و باید معتقد باشد که) خداوند بیگناه را به گناه گنهکار نگیرد؛ کودکان را به گناهان پدران نیز عذاب نفرماید؛ هیچ کس بار دیگری را نکشد و انسان را بهره ای نیست، مگر آنچه را که کوشد. و خدای عزوجل راست که ببخشد و تفضّل فرماید و ناروا و ستم روا ندارد، زیرا از آن منزّه است. و خداوند واجب نکند پیروی کسی را که می داند آنها را گمراه کند و از راه به در برد، و برای پیام خویش برنگزینند، و از میان بندگان اختیار نفرماید کسیرا که بداند به او و عبادتش کفر می ورزد و بنده شیطان می شود.

و (گواهی می دهم بر) اینکه اسلام غیر از ایمان است و هر مؤمنی، مسلم است ولی هر مسلمی، مؤمن نیست و دزد در حین دزدی و زناکار در هنگام زنا، مؤمن نیست. کسانی که جرمی کرده و باید حدّ بخورند مسلمانند، نه مؤمن و نه کافر. و خدای عزوجل مؤمن را به دوزخ نبرد، چون نوید بهشت به او داده است، و کافر را از دوزخ بیرون نبرد، چون وعده آتش و جاوید ماندن در دوزخ به او داده، اگر به او شرک ورزند، نیامرزد و گناه پایین تر از شرک را برای هر کس که بخواهد، بیامرزد. گنهکاران از اهل توحید به دوزخ می روند و از آن بیرون می شوند ، و شفاعت آنان را روا باشد و اینکه سرای امروز، خانه تقیّه است و اسلام، نه سرای کفر و نه ایمان.

و ایمان، ادای امانت و پرهیز از همه گناهان کبیره است، و نیز شناسایی به دل و اقرار به زبان و عمل به اندام است.» تا آنجا که فرمود: «و ایمان بیاوری به عذاب قبر، سؤال نکیر و منکر، زنده شدن پس از مرگ، میزان و صراط.

و بیزاری از آنهایی که به خاندان محمّد صلی الله علیه و آله ستم کردند، بر بیرون ساختن آنها (از مسند امامت) همّت گماردند، ستم بر آنها را روش خویش قرار دادند و سنّت پیامبر خود را دگرگون ساختند.

و بیزاری از ناکثین (که با علی علیه السلام در جمل جنگیدند) و قاسطین (در صفّین) و مارقین (در نهروان)؛ آنها که پرده (احترام) پیامبر خدا صلی الله علیه و آله را دریدند، بیعت با امام خویش را شکستند و آن زن (عایشه) را از خانه بیرون آوردند و با امیرالمؤمنین علیه السلام جنگیده و شیعیان را کشتند (گواهی دهم که بیزاری از اینها) واجب است.

و بیزاری از کسی که خوبان را نیست و دربه در کرد؛ رانده شدگان ملعون را پناه داد؛ اموال را بین توانگران دست به دست چرخاند و بی خردانی چون معاویه و عمرو عاص - دو لعنت شده پیامبر خدا صلی الله علیه و آله - را روی کار آورد. و بیزاری از پیروان آنها که با امیرالمؤمنین علیه السلام جنگیدند و مهاجرین، انصار و اهل فضل و صلاح سابقه دار را کشتند. و بیزاری از سودجویان خودپرست. بیزاری از ابو موسی اشعری و وابستگانش،«الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَياةِ الدُّنْيا وَ هُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعاً أُولئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآياتِ رَبِّهِم»، {آنها که عمرشان را در راه زندگی در دنیای فانی تباه کردند و به خیال باطل می پنداشتند که نیکوکاری می کنند، همین دنیا طلبان هستند که به آیات خدای خود کافر شدند}و ولایت امیرالمؤمنین علیه السلام ،«وَ لِقائِه»، {و روز ملاقات خدا} را انکار کردند؛ کافر شدند به اینکه خدا را دیدار کنند، در حالی که او را امام

ندانند؛ «فَحَبِطَتْ أَعْمالُهُمْ فَلا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيامَهِ وَزْنا»، {بدين جهت اعمالشان همه تباه گشته و روز قيامت آنها را هيچ وزن و ارزشى نخواهيم داد} - . كهف / ۱۰۴ - ۱۰۵ - و آنان سگ هاى دوزخند.

و بيزارى از بت ها و آلات قمار پيشوايان گمراهى و رهبران جور، از اوّل تا آخر. و بيزارى از همگنان پى كنندگان ناقه صالح، اشقياى اولين و آخرين و از هر كس كه آنها را دوست دارد.

و دوستى اميرالمؤمنين عليه السلام و آنها كه به راه پيامبر خود رفتند و آن رادگرگون نساختند، مثل سلمان فارسى، ابو ذر غفارى، مقداد بن اسود، عمّار ياسر، حذيفه بن يمان، ابى الهيثم التّيهان بن حنيف، عباده بن الصّامت، ابو ايّوب انصارى، خزيمه بن ثابت ذى الشهادتين، ابو سعيد خدرى و مانند آنها كه رضوان خداى بر آنها باد. و دوستى پيروان و دنباله روهاى آنها و هدايت يافتگان به رهبرى آنان و روندگان راه آنها، رضوان و رحمت خدا بر آنها باد.» تا آخر خبر كه طولانى است. - . عيون اخبار الرضا۲ : ۱۲۱ -

و فضل بن شاذان نيز اين خبر را از حضرت رضا عليه السلام روايت كرده است. - . همان -

**[ترجمه]

أقول

قد مر الخبر بتمامه مشروحا فى أبواب الاحتجاجات.

**[ترجمه]تمام اين روايت با شرح آن در «باب احتجاجات» گذشت .

**[ترجمه]

«۲۱»

ج، [الإحتجاج]: فِي خَبَرِ الشَّامِيِّ الَّذِى سَأَلَ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام مَسَائِلَ فَأَجَابَهُ فَقَالَ الشَّامِيُّ أَسْلَمْتُ لِلَّهِ فَقَالَ عليه السلام لَهُ بَلْ آمَنْتَ بِاللَّهِ السَّاعَهَ إِنَّ الْإِسْلَامَ قَبْلَ الْإِيمَانِ وَ عَلَيْهِ يَتَوَارَثُونَ وَ يَتَنَاكَحُونَ وَ الْإِيمَانُ عَلَيْهِ يُثَابُونَ (۳).

**[ترجمه]احتجاج: مردى شامى خدمت حضرت صادق عليه السلام آمد، سؤالاتى كرد و همه را پاسخ شنيد. بعد از آن گفت: «اسلمت للّه.»(يعنى اسلام آوردم براى خدا). حضرت فرمود: «بلكه اكنون ايمان آوردى، زيرا اسلام قبل از ايمان است و بر پايه آن، از يكديگر ارث مى برند و با هم ازدواج مى كنند، ولى بر پايه ايمان، پاداش مى گيرند.» - . احتجاج: ۱۹۹ و كافى ۱ : ۱۷۳ -

**[ترجمه]

بیان

بـل آمنت أی کنت قبـل ذلـک مسـلما لأـنه کان من المخالفین فلما أقر بالأئمه علیهم السـلام صار من المؤمنین. و یـدل علی أن الإسـلام هو الاعتقاد بالتوحید و الرساله و المعاد و ما یلزمها سوی الإمامه و الإیمان هو الاعتقاد بجمیع العقائد الحقه التی عمدتها الإقرار بإمـامه جمیع الأئمه علیهم السـلام و یـدل علی أن الأحکام الـدنیویه تترتب علی الإسـلام و الثواب الأخروی لا یکون إلا بالإیمان فالمخالفون لا یدخلون الجنه و علی أنه یجوز نکاح المخالفین و إنکاحهم و یکون التوارث بینهم و بین المؤمنین و علی عدم دخول الأعمال فی الإیمان و إن أمکنت المناقشه فیه و قبلیه الإسلام إما ذاتی کتقدم الکلی علی الجزئی أو الجزء علی الکل أو زمانی بمعنی إمکان حصوله قبل الإیمان بیانا للعموم و الخصوص فتأمل.

**[ترجمه]«بـل آمنت» یعنی قبل از این مسـلمان بودی، چون قبلا از مخالفین بود و بعـد که به حقانیت ائمّه علیهم السـلام اقرار کرد،از مـؤمنین گشـت. ایـن جملـه دلاـلت دارد بر اینکـه اسـلام همـان اعتقـاد بـه توحیـد،نبـوت، معـاد و هر چه که در پی این اعتقادات،باورمنـدی نسبت به آنها لازم باشـد، است، غیر از امامت و ایمان، پایبند شدن به تمام عقاید حقه است که عمده آنها اقرار به امامت همه ائمّه علیهم السلام است. بعلاوه این جمله دلالت دارد بر اینکه احکام دنیوی بر پایه اسلام است، ولی پاداش آخرت تنهـا بر پـایه ایمـان است.بنـابراین مخـالفین، به بهشت نمی رونـد. و بـاز این روایت دلالت دارد بر جایز بودن ازدواج با مخـالفین، زن دادن به آنهـا و ارث بردن مؤمنین از آنهـا. و نیز دلاـلت دارد بر اینکه اعمال در ایمان دخالت ندارنـد، گرچه می شود در آن اعتراض کرد.و نیز بر مقدم بودن اسلام بر ایمان که یا ذاتی است مثل تقدم کلّی بر جزئی، یا جزء بر کل و یا زمانی است، که پیـدایش آن پیش از ایمان است و بـدین وسـیله نسـبت بین اسـلام و ایمان را از نظر منطق که عموم و خصوص مطلق است بیان فرموده دقت فرمایید.

**[ترجمه]

«۲۲»

فس، [تفسیر القمی] عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ ابْنِ رِئَابٍ عَنْ حُمْرَانَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ فَضَّلَ الْإِیمَانَ عَلَی الْإِسْلَامِ بِدَرَجَهٍ کَمَا فَضَّلَ الْکَعْبَهَ عَلَی الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ.

**[ترجمه]تفسـیر علی بن ابراهیم قمی: حمران از حضـرت باقر علیه السـلام روایت کنـد که: «خـدا ایمان را یکدرجه بر اسـلام برتری داده، همچنان که کعبه را برتر از مسجد الحرام قرار داده است.» - . تفسیر قمی ۱ : ۱۰۸ -

**[ترجمه]

«۲۳»

ج، [الإحتجاج]: فِی خَبَرِ الزِّنْدِیقِ الَّذِی سَأَلَ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ عَمَّا زَعَمَ مِنَ

۱- ۱. عیون أخبار الرضا«ع» ج ۲ ص ۱۲۱.

۲- ۲. عیون الأخبار ج ۱ ص ۱۲۷.

۳- ۳. الاحتجاج ص ۱۹۹، و تراه فی الکافی ج ۱ ص ۱۷۳.

التَّنَاقُضِ فِی الْقُرْآنِ حَیْثُ قَالَ أَجِدُ اللَّهَ یَقُولُ فَمَنْ یَعْمَلْ مِنَ الصّالِحاتِ وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَلا کُفْرانَ لِسَعْیِهِ (۱) وَ یَقُولُ وَ إِنِّی لَغَفّارٌ لِمَنْ تابَ (۲) فَقَالَ علیه السلام وَ أَمَّا قَوْلُهُ فَمَنْ یَعْمَلْ مِنَ الصّالِحاتِ وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَلا کُفْرانَ لِسَعْیِهِ وَ قَوْلُهُ وَ إِنِّی لَغَفّارٌ لِمَنْ تابَ وَ آمَنَ وَ عَمِلَ صالِحاً ثُمَّ اهْتَدی فَإِنَّ ذَلِکَ کُلَّهُ لَا یُغْنِی إِلَّا مَعَ الِاهْتِدَاءِ وَ لَیْسَ کُلُّ مَنْ وَقَعَ عَلَیْهِ اسْمُ الْإِیمَانِ کَانَ حَقِیقاً بِالنَّجَاهِ مِمَّا هَلَکَ بِهِ الْغُوَاهُ وَ لَوْ کَانَ ذَلِکَ کَذَلِکَ لَنَجَتِ الْیَهُودُ مَعَ اعْتِرَافِهَا بِالتَّوْحِیدِ وَ إِقْرَارِهَا بِاللَّهِ وَ نَجَا سَائِرُ الْمُقِرِّینَ بِالْوَحْدَانِیَّهِ مِنْ إِبْلِیسَ فَمَنْ دُونَهُ فِی الْکُفْرِ وَ قَدْ بَیَّنَ اللَّهُ ذَلِکَ بِقَوْلِهِ الَّذِینَ آمَنُوا وَ لَمْ یَلْبِسُوا إِیمانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولئِکَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَ هُمْ مُهْتَدُونَ (۳) وَ بِقَوْلِهِ الَّذِینَ قالُوا آمَنّا بِأَفْواهِهِمْ وَ لَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ (۴)

وَ لِلْإِیمَانِ حَالاتٌ وَ مَنَازِلُ یَطُولُ شَرْحُهَا وَ مِنْ ذَلِکَ أَنَّ الْإِیمَانَ قَدْ یَکُونُ عَلَی وَجْهَیْنِ إِیمَانٍ بِالْقَلْبِ وَ إِیمَانٍ بِاللِّسَانِ کَمَا کَانَ إِیمَانُ الْمُنَافِقِینَ عَلَی عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَمَّا قَهَرَهُمُ السَّیْفُ وَ شَمَلَهُمُ الْخَوْفُ فَإِنَّهُمْ آمَنُوا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَ لَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ فَالْإِیمَانُ بِالْقَلْبِ هُوَ التَّسْلِیمُ لِلرَّبِّ وَ مَنْ سَلَّمَ الْأُمُورَ لِمَالِکِهَا لَمْ یَسْتَکْبِرْ عَنْ أَمْرِهِ کَمَا اسْتَکْبَرَ إِبْلِیسُ عَنِ السُّجُودِ لِآدَمَ وَ اسْتَکْبَرَ أَکْثَرُ الْأُمَمِ عَنْ طَاعَهِ أَنْبِیَائِهِمْ فَلَمْ یَنْفَعْهُمُ التَّوْحِیدُ کَمَا لَمْ یَنْفَعْ إِبْلِیسَ ذَلِکَ السُّجُودُ الطَّوِیلُ فَإِنَّهُ سَجَدَ سَجْدَهً وَاحِدَهً أَرْبَعَهَ آلَافِ عَامٍ لَمْ یُرِدْ بِهَا غَیْرَ زُخْرُفِ الدُّنْیَا وَ التَّمْکِینِ مِنَ النَّظِرَهِ فَلِذَلِکَ لَا تَنْفَعُ الصَّلَاهُ وَ الصَّدَقَهُ إِلَّا مَعَ الِاهْتِدَاءِ إِلَی سَبِیلِ النَّجَاهِ وَ طَرِیقِ الْحَقِّ وَ قَدْ قَطَعَ اللَّهُ عُذْرَ عِبَادِهِ بِتَبْیِینِ آیَاتِهِ وَ إِرْسَالِ رُسُلِهِ لِئَلَّا یَکُونَ لِلنَّاسِ عَلَی اللَّهِ حُجَّهٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَ لَمْ یُخْلِ أَرْضَهُ مِنْ عَالِمٍ بِمَا یَحْتَاجُ الْخَلِیقَهُ إِلَیْهِ وَ مُتَعَلِّمٍ عَلَی سَبِیلِ نَجَاهٍ أُولَئِکَ هُمُ الْأَقَلُّونَ عَدَداً.

وَ قَدْ بَیَّنَ اللَّهُ ذَلِکَ فِی أُمَمِ الْأَنْبِیَاءِ وَ جَعَلَهُمْ مَثَلًا لِمَنْ تَأَخَّرَ مِثْلَ قَوْلِهِ فِی

ص: ۲۶۵

۱- ۱. الأنبیاء: ۹۴.

۲- ۲. طه: ۸۲.

۳- ۳. الأنعام: ۸۲.

۴- ۴. المائده: ۴۱.

قَوْمِ نُوحٍ وَ ما آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ (۱) وَ قَوْلِهِ فِيمَنْ آمَنَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى وَ مِنْ قَوْمِ مُوسى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَ بِهِ يَعْدِلُونَ (۲) وَ قَوْلِهِ فِي حَوَارِيِّ عِيسَى حَيْثُ قَالَ لِسَائِرِ بَنِي إِسْرَائِيلَ مَنْ أَنْصارِي إِلَى اللَّهِ قالَ الْحَوارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَ اشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ (۳) يَعْنِي أَنَّهُمْ يُسَلِّمُونَ لِأَهْلِ الْفَضْلِ فَضْلَهُمْ وَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَمَا أَجَابَهُ مِنْهُمْ إِلَّا الْحَوَارِيُّونَ وَ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِلْعِلْمِ أَهْلًا وَ فَرَضَ عَلَى الْعِبَادِ طَاعَتَهُمْ بِقَوْلِهِ أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ (۴) وَ بِقَوْلِهِ وَ لَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَ إِلى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ (۵) وَ بِقَوْلِهِ اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (۶) وَ بِقَوْلِهِ وَ ما يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَ

الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ (۷) وَ بِقَوْلِهِ وَ أْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوابِها(۸) وَ الْبُيُوتُ هِيَ بُيُوتُ الْعِلْمِ الَّذِي اسْتَوْدَعَهُ الْأَنْبِيَاءَ وَ أَبْوَابُهَا أَوْصِيَاؤُهُمْ فَكُلُّ عَمَلٍ مِنْ أَعْمَالِ الْخَيْرِ يَجْرِي عَلَى غَيْرِ أَيْدِي أَهْلِ الِاصْطِفَاءِ وَ عُهُودِهِمْ وَ حُدُودِهِمْ وَ شَرَائِعِهِمْ وَ سُنَّتِهِمْ وَ مَعَالِمِ دِينِهِمْ مَرْدُودٌ غَيْرُ مَقْبُولٍ وَ أَهْلُهُ بِمَحَلِّ كُفْرٍ وَ إِنْ شَمِلَتْهُمْ صِفَةُ الْإِيمَانِ أَ لَمْ تَسْمَعْ إِلَى قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَ ما مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَ بِرَسُولِهِ وَ ماتُوا وَ هُمْ كافِرُونَ (۹) فَمَنْ لَمْ يَهْتَدِ مِنْ أَهْلِ الْإِيمَانِ إِلَى سَبِيلِ النَّجَاةِ لَمْ يُغْنِ عَنْهُ إِيمَانُهُ بِاللَّهِ مَعَ دَفْعِهِ حَقَّ أَوْلِيَائِهِ وَ حَبِطَ عَمَلُهُ وَ هُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ وَ كَذَلِكَ قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنا(۱۰) وَ هَذَا كَثِيرٌ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الْهِدَايَةُ فِي الْوَلَايَةِ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ مَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغالِبُونَ (۱۱)

۱- ۱. هود: ۴۰.

۲- ۲. الأعراف: ۱۵۹.

۳- ۳. آل عمران: ۵۲.

۴- ۴. النساء: ۵۹.

۵- ۵. النساء: ۸۲.

۶- ۶. براءه: ۱۱۹.

۷- ۷. آل عمران: ۷.

۸- ۸. البقره: ۱۸۹.

۹- ۹. براءه: ۵۴ و ۱۲۶.

۱۰- ۱۰. غافر: ۸۵.

۱۱- ۱۱. المائده: ۵۶.

وَ الَّذِينَ آمَنُوا فِي هَذَا الْمَوْضِعِ هُمُ الْمُؤْتَمَنُونَ عَلَى الْخَلَائِقِ مِنَ الْحُجَجِ وَ الْأَوْصِيَاءِ فِي عَصْرٍ بَعْدَ عَصْرٍ وَ لَيْسَ كُلُّ مَنْ أَقَرَّ أَيْضاً مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ بِالشَّهَادَتَيْنِ كَانَ مُؤْمِناً إِنَّ الْمُنَافِقِينَ كَانُوا يَشْهَدُونَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ يَدْفَعُونَ عَهْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه و آله بِمَا عَهِدَ بِهِ مِنْ دِينِ اللَّهِ وَ عَزَائِمِهِ وَ بَرَاهِينِ نُبُوَّتِهِ إِلَى وَصِيِّهِ وَ يُضْمِرُونَ مِنَ الْكَرَاهَةِ لِذَلِكَ وَ النَّقْضِ لِمَا أَبْرَمَهُ مِنْهُ عِنْدَ إِمْكَانِ الْأَمْرِ لَهُمْ فِيمَا قَدْ بَيَّنَهُ اللَّهُ لِنَبِيِّهِ بِقَوْلِهِ فَلا وَ رَبِّكَ لا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيما شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَيْتَ وَ يُسَلِّمُوا تَسْلِيماً(۱) وَ بِقَوْلِهِ وَ ما مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَ فَإِنْ ماتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلى أَعْقابِكُمْ (۲) وَ مِثْلِ قَوْلِهِ لَتَرْكَبُنَّ طَبَقاً عَنْ طَبَقٍ (۳) أَيْ لَتَسْلُكُنَّ سَبِيلَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ مِنَ الْأُمَمِ فِي الْغَدْرِ بِالْأَوْصِيَاءِ بَعْدَ الْأَنْبِيَاءِ وَ هَذَا كَثِيرٌ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ قَدْ شَقَّ عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله مَا يَئُولُ إِلَيْهِ عَاقِبَةُ أَمْرِهِمْ وَ اطِّلَاعُ اللَّهِ إِيَّاهُ عَلَى بَوَارِهِمْ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَيْهِ فَلا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَراتٍ (۴) وَ فَلا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكافِرِينَ (۵).

**[ترجمه]احتجاج: زنـديقی - . زنـديق يعنی بی دينی كـه قائـل بـه دوام روزگـار بـدون خـالق اسـت. - خـدمت حضـرت اميرالمؤمنين عليه السلام آمده و دربارهتناقضاتی كه به پندار خود در قرآن وجود داشت، از آن حضرت پرسيد. از جمله گفت: «می بينم كه خداوند می گويد: «فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحاتِ وَ هُوَ مُؤْمِنٌ فَلا كُفْرانَ لِسَعْيِه»، {پس هر كس اعمالش نيكو و دارای ايمان است، سعی اش در راه دين ضايع نخواهد شد} - . انبياء / ۹۴ - و در جای ديگر می فرمايد: «وَ إِنِّی لَغَفَّارٌ لِمَنْ تاب»، {و البتـه بر آن كس كه (از كفر) تـوبه كنـد، مغفرت و آمرزش من بسيار است.} - . طه / ۸۲ - حضـرت فرمود آنچه در آيه اول فرموده: {پس هر كس اعمالش نيكو ...} و آنچه در آيه دوم فرموده: «وَ إِنِّی لَغَفَّارٌ لِمَنْ تابَ وَ آمَنَ وَ عَمِلَ صالِحاً ثُمَّ اهْتَدی»، {و البته بر آن كس كه (از كفر) توبه كند و به خدا ايمان آرد و نكوكار گردد و درست به راه هدايت رود، مغفرت و آمرزش من بسيار است.} تمام اينها بـدون راه يابی سود ندهد. و نه هر كس كه نام ايمان دارد، به راستی نجات يابد از آنچه گمراهان بـدان هلاک شدنـد. اگر چنين بود يهوديان با اعتراف به توحيـد و اقرار به خـدا و همه آنها كه خدا را اقرار دارند از شـيطان به پايين همه اهل نجات بوده و هستند، و خداوند اين مطلب را با گفتار خود روشن ساخته، آنجا كه می فرمايد: «الَّذِينَ آمَنُوا وَ لَمْ يَلْبِسُوا إِيمـانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولئِـكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَ هُمْ مُهْتَـدُون»، (آنـان كه ايمان به خـدا آورده و ايمان خود را به ظلم و سـتم نيالودند ايمنی آنهـا راست، و هم آنها به حقيقت هـدايت يافته انـد) - . انعام / ۸۲ - و بـاز فرمايـد: «الَّذِينَ قالُوا آمَنَّا بِأَفْواهِهِمْ وَ لَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُم»، {آنان كه به زبان اظهار ايمان كنند و به دل ايمان نياورند.} - . مائده / ۴۱ -

و ايمان را حالات و منزل هايی است كه شـرحش دراز است، از جمله اينكه ايمان گاهی بر دو گونه است: ايمان به دل و ايمان به زبان. چنانچه منافقين زمان پيامبر صلی الله عليه و آله وقتی از شمشير به ستوه می آمدند، از ترس، به زبان ايمان می آوردند، ولی دلشـان بـاور نمی يـافت، زيرا بـاور بـه دل همـان تسليم در پيشگاه پروردگـار است. و كسـی كه همه كارهـا را به دسـت صاحبش می گذارد، ديگر از فرمان او سـرنپيچد، چنانچه شـيطان از سـجده آدم سـرپيچيد و بيشتر مردمان نيز از پيروی پيامبران خود سـرتافتند و در نتيجه از توحيد بهره ای نبردند، همانند ابليس كه از آن سجده طولانی بهره نبرد، چون يک سجده او چهار هزار سال طول كشـيد، ولی از آن سـجده چيزی جز نفع مادی و خودنمايی در نظر نـداشت. به همين جهت نماز و صـدقه برای انسـان بهره ای نـدارد، مگر بـا راه يـافتن به طريق نجـات و روش حق. و خداونـد بـا روشن سـاختن آيـات خود و فرو فرسـتادن پيامبران، عذر بندگانش را قطع فرموده تا مردم را پس از آمدن رسولان،حجتی و عذری بر خدا نباشد. و زمين را از دانشـمندی كه همه نيازمندی های مردم را بداند و شاگردانی كه در راه نجات باشند تهی نگذارد، ولی عددشان كم است.

این مطلب را خدا در امّت های پیامبران روشن ساخته و آنان را برای مردم بعد مثل قرار داده، چنانچه درباره قوم نوح می فرماید: «وَ ما آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيل»، {و گرونده گان به نوح در عالم عده قلیلی بیش نبودند.} - . هود / ۴۰ - و درباره مؤمنین از قوم موسی می فرماید: «وَ مِنْ قَوْمِ مُوسى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَ بِهِ يَعْدِلُونَ»، {جماعتی ازقوم موسی به دین حق هدایت جسته و به او بازمی گردند.} - . اعراف / ۱۵۹ - و درباره اطرافیان عیسی علیه السلام آنجا که خود او به بنی اسرائیل می گوید: «مَنْ أَنْصارِي إِلَى اللَّهِ قالَ الْحَوارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَ اشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُون»، {کیست که با من دین خدا را یاری کند، حواریان (خواص شاگردان عیسی) گفتند ما یاری کنندگان دین خداییم و به خداوند ایمان آورده ایم، گواهی ده که ما تسلیم فرمان اوییم.} - . آل عمران / ۵۲ - یعنی تسلیم صاحبان فضیلت، و فضیلت آنهایند و از فرمان خدای خویش سر نپیچند، غیر از حواریان کسی به عیسی پاسخ نداد .

خداوند برای آموختن دانش، افرادی قرار داده و پیروی آنها را بر بندگان خویش واجب کرده، آنجا که می فرماید: «أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ»، {فرمان خدا و رسول و فرمانداران (از طرف خدا و رسول) را اطاعت کنید.} - . نساء / ۵۹ - و نیز می فرماید: «وَ لَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَ إِلى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ»، {در صورتی که اگر به رسول و به صاحبان حکم رجوع می کردند، همانا تدبیر کار را آنان که اهل بصیرت هستند، می دانستند و در آن واقعه صلاح اندیشی می کردند.} - . نساء / ۸۲ - و باز می فرماید: «اتَّقُوا اللَّهَ وَ كُونُوا مَعَ الصَّادِقِين {خداترس باشید و به مردمان راستگو بپیوندید.} - .توبه / ۱۱۹ - و نیز می فرماید: «وَ ما يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْم»، {و تأویل آن را کسی جز خدا ندانند، و اهل دانش.} - . آل عمران / ۷ - و نیز می فرماید: «وَ أْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوابِها»، {خانه ها را از درهایش درآیید.} - . بقره / ۱۸۹ - منظور از خانه ها، خانه های دانش است که به ودیعت به پیامبران سپرده و درهای آن خانه ها، جانشینان آنهایند.

پس هر کار خیری که زیر نظر غیر افراد برگزیده و طبق پیمان و حدود و شرایع و سنن و معالم آنها نباشد، پذیرفته نیست و صاحبش در کفر است،اگرچه وصف ایمان دارد. آیا نشنیدی گفتار خداوند متعال را که فرمود: «وَ ما مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَ بِرَسُولِهِ وَ ماتُوا وَ هُمْ كافِرُون»، {و هیچ مانعی از قبول نفقات آنها نبود جز آنکه آنها به خدا و رسول او کافر بودند، تا به حال کفر جان دادند.} - . توبه / ۵۴ - ۱۲۶ - پس هر کس از اهل ایمان راه نجات را نیابد، ایمانش نیاز او را برطرف نسازد، چون اولیای خدا را از مقام خویش کنار زند و در این صورت عملش تباه و در آخرت از زیانکاران است.همچنین خداوند می فرماید: «فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنا»، {امّا ایمانشان پس از دیدن مرگ و مشاهده عذاب ما بر آنها هیچ سودی نبخشید.} - . مؤمن / ۸۵ - و این مضمون در قرآن بسیار است. ضمنا هدایت و راه یابی در ولایت است، چنانچه خداوند عزوجل می فرماید: «وَ مَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغالِبُونَ»، {و هر کس که ولی و فرمانفرمای او خدا و رسول و اهل ایمانند (فیروز است) که تنها لشکر خدا فاتح و غالب خواهند بود.} - . مائده / ۵۶ - منظور از اهل ایمان در این آیه، امنای مردم از ائمّه و اوصیا، در هر زمانی به دنبال زمان قبل هستند.بنابراین هر کس از اهل قبله که شهادتین بگوید مؤمن نیست، زیرا منافقان هم می گفتند «لا اله الّا اللّه، محمد رسول اللّه»، ولی وصیّت پیامبر خدا صلی الله علیه و آله را که جزو دین خدا و برنامه های او و حکمت پیامبری آن حضرت بود، در مورد وصیّ و جانشین او ردّ می کردند و در باطن مخالف بودند و خیال نابود ساختن هدف او را در سر می پروراندند، تا آنجا که خداوند پیامبرش را به افکار آنها روشن ساخت: «فَلا وَ رَبِّكَ لا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيما شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَيْتَ وَ يُسَلِّمُوا تَسْلِيما»،

{نه چنین است قسم به خدای تو که اینان به حقیقت اهل ایمان نمی شوند، مگر اینکه در خصومت و نزاعشان، تنها تو را حاکم کنند و آنگاه به هر حکمی که به سود و زیان آنها کنی، هیچ گونه اعتراضی در دل نداشته و کاملا از دل و جان تسلیم فرمان تو باشند.} - . نساء / ۶۵ - و نیز می فرماید: «وَ ما مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَ فَإِنْ ماتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلى أَعْقابِكُم»، {و محمد صلی الله علیه و آله نیست مگر پیغمبری از طرف خدا که پیش از اونیز پیغمبرانی بودند و از این جهان درگذشتند، اگر او نیز به مرگ یا شهادت درگذشت، باز شما به دین جاهلیت خود رجوع خواهید کرد.} - . آل عمران / ۱۴۴ -

و نیز می فرماید: «لَتَرْكَبُنَّ طَبَقاً عَنْ طَبَق»، {هر آینه شما احوال گوناگون و حوادث رنگارنگ خواهید یافت.} - .انشقاق / ۱۹ - یعنی به راه امت های پیش از خود می روید، در عهدشکنی با اوصیای پس از انبیا.این مضمون در کتاب خدا بسیار است و بر پیغمبر ناگوار بود سرانجامی که امتش پیدا کرد، چون خداوند او را از هلاکت امت با خبر ساخته بود، از آن جهت بدو وحی فرستاد: «فَلا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسَرات»، {پس تو نفس شریف خود را بر این مردم به غم و حسرت مینداز.} - . فاطر / ۸ - «فَلا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكافِرِين» - . مائده / ۶۸ - ،{و تو ای پیغمبر بر حال گروه کافران نباید تأسف خوری.} - . احتجاج: ۱۳۰ -

**[ترجمه]

بیان

و إن شملتهم صفه الإیمان أی ببعض معانیه و هو الإسلام الظاهری و إن احتمل أن یکون المراد به الأعمال التی تقع من جهال الشیعه علی خلاف جهه الحق لکن الأول أظهر قوله وَ ماتُوا وَ هُمْ كافِرُونَ كأنه سقط هنا شی ء إذ فی سوره التوبه تتمه هذه

الآیه هکذا بِاللَّهِ وَ بِرَسُولِهِ وَ لا يَأْتُونَ الصَّلاةَ إِلَّا وَ هُمْ كُسالى وَ لا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَ هُمْ كارِهُونَ (۶) و فی ما بعده وَ لا تُصَلِّ عَلى أَحَدٍ مِنْهُمْ ماتَ أَبَداً وَ لا تَقُمْ عَلى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ ماتُوا وَ هُمْ فاسِقُونَ (۷) و فی موضع آخر وَ أَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزادَتْهُمْ رِجْساً إِلَى رِجْسِهِمْ وَ ماتُوا وَ هُمْ كافِرُونَ (۸) و یمکن أن یکون جمع علیه السلام بین مضامین الآیات مشیرا إلیها جمیعا فإنها کلها فی وصف المنافقین

۱- ۱. النساء: ۶۵.

۲- ۲. آل عمران: ۱۴۴.

۳- ۳. الانشقاق: ۱۹.

۴- ۴. فاطر: ۸.

۵- ۵. المائده: ۶۸ و الحدیث فی الاحتجاج ص ۱۳۰.

۶- ۶. براءه: ۵۴.

۷– ۷. براءه: ۸۴.

۸– ۸. براءه: ۱۲۶.

أو یکون قوله و ماتوا من کلامه علیه السلام اقتباسا من الآیه أو یکون فی قراءتهم علیهم السلام هکذا و قوله علیه السلام و حبط عمله إشاره إلی قوله تعالی وَ مَنْ یَکْفُرْ بِالْإِیمانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَ هُوَ فِی الْآخِرَهِ مِنَ الْخاسِرِینَ (۱) فکأنه علیه السلام استشهد بهذه الآیه علی عدم قبول أعمال المنافقین لإثبات الکفر لهم فی الآیه السابقه.

ثم لما ذکر علیه السلام أولا ـ أنه لیس کل من وقع علیه اسم الإیمان کان حقیقا بالنجاه و قال للإیمان حالات و منازل أشار علیه السلام هنا إلی بعض شرائط الإیمان و بعض الحالات التی لا یقبل الإیمان فیها و هی حال رؤیه البأس فقال و کذلک قال الله سبحانه.

و هذا کثیر أی شروط الإیمان أو خصوص هذا الشرط و هو عدم کونه عند رؤیه البأس و إنما ذکر ذلک لرفع استبعاد السائل اشتراط قبول الأعمال بالاهتداء ثم عاد إلی بیان الاهتداء و أن المراد به الولایه و حاصل الجواب أنه لا تنافی بین الآیتین إذ فی الآیه الأولی شرط الإیمان الأعمال الصالحه و الإیمان مشروط بالولایه و صلاح العمل لا یکون إلا بالأخذ عن الأئمه فالاهتداء داخل فی الأولی إجمالا و فی الثانیه تفصیلا أیضا و للإیمان درجات و معان فیمکن أن یراد بالإیمان فی إحدی الآیتین غیر ما هو المراد فی الأخری.

و یدفعون عهد رسول الله أی خلافه أمیر المؤمنین و وصایته انْقَلَبْتُمْ عَلی أَعْقابِکُمْ کما ارتدوا بعد موته بترک وصیه و بیعه العجل و السامری فَلا تَذْهَبْ نَفْسُکَ أی لا تهلک نفسک علیهم للحسرات علی غیهم و إصرارهم علی التکذیب و بعده إِنَّ اللَّهَ عَلِیمٌ بِما یَصْنَعُونَ أی فیجازیهم علیه.

و قوله و لا تأس من آیه أخری فی المائده و هی یا أَهْلَ الْکِتابِ لَسْتُمْ عَلی شَیْ ءٍ حَتَّی تُقِیمُوا التَّوْراهَ وَ الْإِنْجِیلَ وَ ما أُنْزِلَ إِلَیْکُمْ مِنْ رَبِّکُمْ وَ لَیَزِیدَنَّ کَثِیراً مِنْهُمْ ما أُنْزِلَ إِلَیْکَ مِنْ رَبِّکَ طُغْیاناً وَ کُفْراً فَلا تَأْسَ عَلَی الْقَوْمِ الْکافِرِینَ (۲)

ص: ۲۶۸

۱- ۱. المائده: ۵.

۲- ۲. المائده ۶۸.

فإبدال الفاء بالواو إما من النساخ أو منه عليه السلام بإسقاط الفاء لإسقاط صدر الآيه و الواو للعطف على الآيه السابقه.

وَ رَوَى الْعَيَّاشِيُّ: فِي قَوْلِهِ وَ ما أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ عَنِ الْبَاقِرِ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ هُوَ وَلَايَةُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام (۱).

فَلا تَأْسَ أى و لا تحزن و لا تتأسف عليهم لزياده طغيانهم و كفرهم فإن ضرر ذلك يرجع إليهم لا يتخطاهم و فى المؤمنين مندوحه لك عنهم.

**[ترجمه]«و ان شملتهم صفه الايمان» يعنى به پاره اى از معانى آن كه اسلام ظاهرى باشد. اگرچه احتمال دارد كه منظور از آن، كارهايى باشد كه از برخى شيعيان نادان بر خلاف روش حق سر مى زند، ولى توجيه اول روشن تر است.

و امّا آيه اى كه از سوره توبه بيان فرموده و آخر آن فرمود: «وَ ماتُوا وَ هُمْ كافِرُونَ»، {تا به حال كفر جاندادند) گويا در اينجا چيزى از عبارت افتاده باشد، زيرا در سوره توبه بعد از«وَ ما مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَ بِرَسُولِهِ» دنباله آيه چنين است: «وَ لا يَأْتُونَ الصَّلاةَ إِلَّا وَ هُمْ كُسالى وَ لا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَ هُمْ كارِهُونَ.»، {و به نماز نيايند جز به حال اكراه و كسالت و انفاق نكنند جز آنكه سخت كراهت دارند.} - . توبه / ۵۴ - و در چند آيه بعد مى فرمايد: «وَ لا تُصَلِّ عَلى أَحَدٍ مِنْهُمْ ماتَ أَبَداً وَ لا تَقُمْ عَلى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ ماتُوا وَ هُمْ فاسِقُونَ.»، {ديگر هرگز به نماز ميّت آن منافقان حاضر نشده و بر جنازه آنها به دعا نايست كه آنها به خدا و رسولش كافر شدند و در حال فسق و بدكارى مردند.} - . توبه / ۸۴ - و باز بعد از چند آيه مى فرمايد: «وَ أَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزادَتْهُمْ رِجْساً إِلَى رِجْسِهِمْ وَ ماتُوا وَ هُمْكافِرُونَ.»، {و امّا آنان كه دل هاشان به مرض (شك و نفاق) مبتلاست هم بر خبث ذاتى آنها خباثتى افزود تا به حال كفر جان دادند.} - . توبه / ۱۲۶ - بنابراين جمله«وَ ماتُوا وَ هُمْ كافِرُونَ» كه در متن دنباله آيه اوّل ذكر شده، مربوط به اين آيه است و احتمال دارد كهحضرت، مضمون هر سه آيه را به آن صورت جمع فرموده باشد، چون همه آنها در مورد منافقين است. و نيز احتمال دارد كه اين جمله، فرمايش خود حضرت باشد كه از آيه بعدى اقتباس فرموده يا اينكه در قرائت اهل بيت به اين صورت است.

«و حبط عمله»: اشاره است به مضمون اين آيه شريفه: «وَ مَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَ هُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخاسِرِين»، {و هر كس به دين اسلام كافر شود، عمل خود را تباه كرده و در آخرت از زيانكاران خواهد بود) - . مائده / ۵ - گويا اين آيه را گواه گرفتند بر اينكه اعمال منافقين پذيرفته نيست، زيرا به گواهى آيه قبل آنها كافرند.

سپس چون در اوّل اشاره فرمود كه هر كس نامش مؤمن باشد شايسته نجات نيست و نيز فرمود ايمان درجات و مراحلى دارد، اكنون برخى از شرايط و حالاتى را كه ايمان در آنها پذيرفته نيست بيان مى فرمايد و آن عبارت است از حال ديدار عذاب، و مى فرمايد كه خداوند سبحان چنين مى گويد. «و هذا كثير» يعنى شرايط ايمان يا اين شرط مخصوص (پذيرفته نشدن ايمان موقع ديدار عذاب)، و اين جمله را ذكر فرمود تا اگر شرط شدن ايمان به اهتداء و راه يابى در ذهن سائل بعيد آمده باشد، بدين وسيله سهل گردد، چون مى فرمايدكه اين شرط، يا شرايط ايمان در قرآن بسيار است. سپس باز مى گردد به بيان معنى اهتداء كه آن عبارت است از ولايت.

نتيجه جواب اين است كه بين دو آيه ناسازگارى نخواهد بود، زيرا در آيه اوّل شرط ايمان، عمل صالح است و عمل صالح،

صالح نشود مگر وقتی از ائمّه گرفته شده باشد.بنابراین اهتداء اجمالا در آیه اوّل ذکر شده و در آیه دوّم به تفصیل. و چون ایمان درجات و مراحلی دارد، ممکن است منظور از ایمان در یکی از دو آیه، یک مرحله آن باشد و در آیه دیگر مرحله دیگر آن .

«و یدفعون عهد رسول اللّه»: یعنی حکومت امیرالمؤمنین علیه السلام و جانشینی آن حضرت.«انْقَلَبْتُمْ عَلی أَعْقابِکُمْ» همچنان که پس از رحلت رسول خدا صلی الله علیه و آله بارها کردن وصیت آن حضرت از دین خدا برگشتند و با گوساله و سامری بیعت کردند.

«فَلا تَذْهَبْ نَفْسُکَ»: یعنی جانت را به افسوس، بر گمراهی آنان و اصرارشان بر تکذیب تو از دست مده، و بعد از این جمله می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ عَلِیمٌ بِما یَصْنَعُونَ» یعنی خداوند کیفر آنان را خواهد داد.

«فلا تأس»: از آیه دیگری است در سوره مائده که تمام آیه این است: «یا أَهْلَ الْکِتابِ لَسْتُمْ عَلی شَیْ ءٍ حَتَّی تُقِیمُوا التَّوْراهَ وَ الْإِنْجِیلَ وَ ما أُنْزِلَ إِلَیْکُمْ مِنْ رَبِّکُمْ وَ لَیَزِیدَنَّ کَثِیراً مِنْهُمْ ما أُنْزِلَ إِلَیْکَ مِنْ رَبِّکَ طُغْیاناً وَ کُفْراً فَلا تَأْسَ عَلَی الْقَوْمِ الْکافِرِین»، {ای اهل کتاب شما ارزشی ندارید (و پایه دین شما بر چیزی استوار نخواهد بود) تا آنکه به دستور تورات و انجیل و قرآنی که به شما از جانب خدا فرستاده شده قیام کنید و همانا قرآنی که به شما مسلمین نازل شده (به جای آنکه به آن ایمان آرند) بر کفر و سرکشی بسیاری از آنان خواهد افزود و در این صورت (زیان کفرشان بر آنهاست) تو ای پیغمبر بر حال گروه کافران نباید تأسف خوری.} - . مائده / ۶۸ -

در قرآن «فَلا تَأْسَ» است، ولی در متن «و لا تأس» آمده است و این تغییر یا از نویسنده کتاب بوده یا از خود حضرت، چون اوّل آیه را ذکر نفرموده و فقط جمله آخر آن را ذکر کرده. همچنین فاء هم از کلام ساقط شده و واو حرف عطف است که این جمله را به آیه قبل عطف کرده است. عیاشی در ذیل این آیه شریفه در جمله«وَ ما أُنْزِلَ إِلَیْکُمْ مِنْ رَبِّکُمْ»، {و آنچه که به شما از جانب خدا فرستاده شده} از حضرت باقر علیه السلام روایت کند، که آن، ولایت امیرالمؤمنین علیه السلام است. - . تفسیر عیاشی ۱ : ۳۲۴ -

«فَلا تَأْسَ»: یعنی غمگین مباش و بر سرکشی و کفر آنان افسوس مخور، زیرا زیان این سرکشی به خود آنان بازمی گردد و به دیگران تعدّی نکند، و مؤمنین تو را از آنها بی نیاز می کنند .

**[ترجمه]

«۲۴»

ل، [الخصال] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ الْبُنْدَارِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْبَغْدَادِیِّ عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ الْوَلِیدِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مَهْدِیٍّ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ مَیْمُونِ بْنِ سِیَاهٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِکٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَنِ اسْتَقْبَلَ قِبْلَتَنَا وَ صَلَّی صَلَوَاتِنَا وَ أَکَلَ ذَبِیحَتَنَا فَلَهُ مَا لَنَا وَ عَلَیْهِ مَا عَلَیْنَا(۲).

**[ترجمه]خصال: از انس بن مالك روایت كند كه حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «هر كس به سوی قبله ما بایستد و نماز ما را بگزارد، و از گوشت ذبح شده ما بخورد، سود او سود ما و زیان او زیان ماست.» - . خصال ۱ : ۸۴ -

**[ترجمه]

بيان

سياه بكسر السين المهمله و تخفيف الياء المثناه التحتانيه ثم الألف و الهاء مذكور في رجال العامه في رواه أنس و الخبر عامي ضعيف و يدل على اشتراك جميع فرق المسلمين في الأحكام الظاهره و حمل على ما إذا لم ينكر شيئا من ضروريات دين الإسلام و بعد عندنا خلاف في بعض الأحكام.

**[ترجمه]«سیاه» به كسر سین و تخفیف یاء، در رجال عامّه او را جزو راویان انس بن مالك ذكر كرده اند. این روایت كه سندش از عامّه است، ضعیف است و دلالت دارد بر اشتراك همه مسلمین در احكام ظاهری و این در صورتی است كه آن مسلمان، منكر چیزی از ضروریات اسلام نشود. در عین حال نزد ما در پاره ای از احكام نیز اختلاف دارد.

**[ترجمه]

«۲۵»

ل، [الخصال] عَنِ الْخَلِيلِ بْنِ أَحْمَدَ السِّجْزِي (۳) عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ خُزَيْمَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُجْرٍ عَنْ شَرِيكٍ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ الْمُعْتَمِرِ عَنْ رِبْعِيِّ بْنِ خِرَاشٍ عَنْ

ص: ۲۶۹

۱- ۱. تفسير العيّاشيّ ج ۱ ص ۳۴۴.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۸۴.

۳- ۳. السجزى- بالفتح و الكسر- نسبه الى سجستان الاقليم المعروف منه الخليل ابن أحمد القاضى. قاله الفيروزآبادى، و التحقيق أنّه معرب« سكزى» و سگز- بالكاف الفارسيه- جبل شاهق فى زابل ما بين كليج و مكران، يجرى فى جنبه نهر سند، و كان يعرف ساكنوه بالسگزى عندهم، ثمّ إذا أضافوا إليها لفظ« استان» و هو عند الفارسين بمعنى المسكن و المأوى، قالوا« سگزستان» ثم خففوها و قالوا سگستان تاره و معربه سجستان و سيستان مره اخرى.

عَلِيٍّ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: لَا يُؤْمِنُ عَبْدٌ حَتَّى يُؤْمِنَ بِأَرْبَعَةٍ حَتَّى يَشْهَدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ بَعَثَنِي بِالْحَقِّ وَ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْبَعْثِ بَعْدَ الْمَوْتِ وَ حَتَّى يُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ(۱).

**[ترجمه]خصال: ربعیّ بن خراش از حضرت علی علیه السلام گزارش کند که حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «هیچ بنده ای مؤمن نخواهد شد تا چهار چیز را باور کند: گواهی دهد به یگانگی خدا و اینکه او را شریکی نیست؛ گواهی دادن به پیامبری من و اینکه مرا به شایستگی برگزیده؛باور به زنده شدن بعد ازمرگ؛ و ایمان به قدر.» - . خصال ۱ : ۹۳ -

**[ترجمه]

بیان

بالقدر أی بقضاء الله و قدره ردا علی التفویض البحت أو بقدره العبد و اختیاره نفیا للجبر و الأول أظهر و قد مر تحقیقه فی کتاب العدل.

**[ترجمه]«بالقدر» یعنی به قضا و قدر خدا، و این ردّ بر تفویض محض است یا به قدرت و اختیار بنده که در این صورت عقیده جبر را رد می کندکه توجیه اوّل روشن تر است و تحقیقش در «کتاب عدل» گذشت.

**[ترجمه]

«۲۶»

مع، [معانی الأخبار] ل، [الخصال] عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ هَاشِمٍ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ أَصْلَحَكَ اللَّهُ إِنَّ بِالْكُوفَةِ قَوْماً يَقُولُونَ مَقَالَةً يَنْسُبُونَهَا إِلَيْكَ فَقَالَ وَ مَا هِيَ قَالَ يَقُولُونَ إِنَّ الْإِيمَانَ غَيْرُ الْإِسْلَامِ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام نَعَمْ فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ صِفْهُ لِي قَالَ مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ وَ أَقَرَّ بِمَا جَاءَ بِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَ أَقَامَ الصَّلَاةَ وَ آتَى الزَّكَاةَ وَ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ وَ حَجَّ الْبَيْتَ فَهُوَ مُسْلِمٌ.

قُلْتُ فَالْإِيمَانُ قَالَ مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ أَقَرَّ بِمَا جَاءَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَ أَقَامَ الصَّلَاةَ وَ آتَى الزَّكَاةَ وَ صَامَ شَهْرَ رَمَضَانَ وَ حَجَّ الْبَيْتَ وَ لَمْ يَلْقَ اللَّهَ بِذَنْبٍ أَوْعَدَ عَلَيْهِ النَّارَ فَهُوَ مُؤْمِنٌ قَالَ أَبُو بَصِيرٍ جُعِلْتُ فِدَاكَ وَ أَيُّنَا لَمْ يَلْقَ اللَّهَ بِذَنْبٍ أَوْعَدَ عَلَيْهِ النَّارَ فَقَالَ لَيْسَ هُوَ حَيْثُ تَذْهَبُ إِنَّمَا هُوَ لَمْ يَلْقَ اللَّهَ بِذَنْبٍ أَوْعَدَ عَلَيْهِ النَّارَ وَ لَمْ يَتُبْ مِنْهُ (۲).

**[ترجمه]معانی الاخبار و خصال: ابو بصیر گوید خدمت حضرت باقر علیه السلام بودم که مردی به آن جناب عرض کرد: «خدا تو را بر صلاح مستدام بدارد! پاره ای از مردم کوفه گفتاری را به شما نسبت می دهند.» فرمود که چه می گویند؟ عرض کرد: «می گویند ایمان غیر از اسلام است.» حضرت فرمودآری. آن مرد عرض کرد: «برای من توصیف بفرمایید.» فرمود: «هر کس شهادت دهد به یگانگی خدا، و به اینکه محمّد صلی الله علیه و آله پیامبر خداست، و آنچه را که آن حضرت از سوی خدا آورده اقرار کند، نماز را بپا دارد، زکات را بپردازد، ماه رمضان را روزه دارد و حج برود، مسلمان است.»

عرض کردم: «پس ایمان چه؟» فرمود: «هر کس شهادت دهد به یگانگی خدا و اینکه محمّد صلی الله علیه و آله پیامبر خداست و به آنچه که از سوی خدا آورده اعتراف کند، نماز را بپا دارد، زکات را بپردازد، ماه رمضان را روزه دارد،به حج برود و خدای را با گناهی که وعده دوزخ دارد، ملاقات نکند مؤمن است.» ابو بصیر گوید: پرسیدم: «فدایت شوم! کیست از ما که خدا را با چنین گناهی دیدار نکند؟» فرمود: «آنگونه که تو فکر می کنی نیست، منظور گناهی است که وعده دوزخ دارد و از آن گناه توبه نکرده باشد.» - . معانی الاخبار: ۳۸۱ و خصال ۲ : ۴۰ -

**[ترجمه]

«۲۷»

ل، [الخصال] فِی خَبَرِ الْأَعْمَشِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: الْإِسْلَامُ غَیْرُ الْإِیمَانِ وَ کُلُّ مُؤْمِنٍ مُسْلِمٌ وَ لَیْسَ کُلُّ مُسْلِمٍ مؤمن [مُؤْمِناً] وَ لَا یَسْرِقُ السَّارِقُ حِینَ یَسْرِقُ وَ هُوَ مُؤْمِنٌ وَ لَا یَزْنِی الزَّانِی حِینَ یَزْنِی وَ هُوَ مُؤْمِنٌ وَ أَصْحَابُ الْحُدُودِ مُسْلِمُونَ لَا مُؤْمِنُونَ وَ لَا کَافِرُونَ فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی لَا یُدْخِلُ النَّارَ مُؤْمِناً وَ قَدْ وَعَدَهُ الْجَنَّهَ وَ لَا یُخْرِجُ مِنَ النَّارِ کَافِراً وَ قَدْ أَوْعَدَهُ النَّارَ وَ الْخُلُودَ فِیهَا وَ یَغْفِرُ ما دُونَ ذلِکَ

ص: ۲۷۰

۱- ۱. الخصال ج ۱ ص ۹۳.

۲- ۲. معانی الأخبار ص ۳۸۱، الخصال ج ۲ ص ۴۰.

لِمَنْ یَشاءُ فَأَصْحَابُ الْحُدُودِ فُسَّاقٌ لَا مُؤْمِنُونَ وَ لَا کَافِرُونَ وَ لَا یَخْلُدُونَ فِی النَّارِ وَ یُخْرَجُونَ مِنْهَا یَوْماً مَا وَ الشَّفَاعَهُ جَائِزَهٌ لَهُمْ وَ لِلْمُسْتَضْعَفِینَ إِذَا ارْتَضَی اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ دِینَهُمْ (۱).

**[ترجمه]خصال: اعمش گوید: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «اسلام غیر از ایمان است و هر مؤمنی، مسلمان است، ولی هر مسلمانی، مؤمن نیست. دزد، در حال دزدی مؤمن نیست و زناکار در حال زنا، مؤمن نیست. و آنها که باید از دست حاکم شرع حد بخورند و مجازات شوند، مسلمانند، نه مؤمن و نه کافر، زیرا خداوند تبارک و تعالی مؤمن را به دوزخ نبرد، چون نوید بهشت به او داده، و کافر را از آتش بیرون نکند، چون وعده دوزخ و جاوید بودن در آن رابه او داده است و کمتر از این را برای هر کس که بخواهد می آمرزد.بنابراین کسانی که باید حد بخورند فاسقند، نه مؤمن و نه کافر، و در دوزخ جاوید نباشند، بلکه روزی از آن درآیند و شفاعت برای آنان و مستضعفین روا باشد، اگر خداوند عزوجل دینشان را بپسندد.» - . خصال ۲ : ۱۵۴ -

**[ترجمه]

ن، [عیون أخبار الرضا علیه السلام]: فِیمَا بَیَّنَ الرِّضَا علیه السلام مِنْ شَرَائِعِ الدِّینِ مِثْلَهُ إِلَی قَوْلِهِ وَ یَغْفِرُ ما دُونَ ذلِکَ لِمَنْ یَشاءُ ثُمَّ قَالَ وَ مُذْنِبُو أَهْلِ التَّوْحِیدِ یُدْخَلُونَ فِی النَّارِ وَ یُخْرَجُونَ مِنْهَا وَ الشَّفَاعَهُ جَائِزَهٌ لَهُمْ (۲).

**[ترجمه]عیون اخبار الرضا: در آن روایتی که حضرت رضا علیه السلام احکام دین را بیان می فرماید، مثل روایت قبلی را ذکر فرموده تا آنجا که: «و کمتر از این را برای هر کس بخواهد می آمرزد.» سپس فرمود: «و گنهکاران از اهل توحید، به دوزخ می روند و از آن بیرون می شوند و شفاعت برای آنان رواست.» - . در ضمن روایت شماره ۲۰ همین باب گذشت. -

**[ترجمه]

بیان

کأن المراد بالمستضعفین فی روایه الأعمش المستضعفون من الشیعه و یحتمل أن یکون إذا ارتضی راجعا إلی الأول.

**[ترجمه]گویا مقصود از «مستضعفین» در روایت اعمش، شیعیان مستضعف هستند. همچنین احتمال دارد که پسند دین، مربوط به دسته اوّل باشد (یعنی آنها که باید حد خورند).

**[ترجمه]

«۲۸»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی الْمُفِیدُ عَنِ ابْنِ قُولَوَیْهِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ أَبِی بَصِیرٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام مَا الْإِیمَانُ فَجَمَعَ لِیَ الْجَوَابَ فِی کَلِمَتَیْنِ فَقَالَ الْإِیمَانُ بِاللَّهِ وَ أَنْ لَا تَعْصِیَ اللَّهَ قُلْتُ فَمَا الْإِسْلَامُ فَجَمَعَهُ فِی کَلِمَتَیْنِ فَقَالَ مَنْ شَهِدَ شَهَادَتَنَا وَ نَسَکَ نُسُکَنَا وَ ذَبَحَ ذَبِیحَتَنَا(۳).

**[ترجمه]امالی طوسی: ابو بصیر روایت کند که از حضرت صادق علیه السلام پرسیدم: «ایمان چیست؟» پاسخ مرا در دو کلمه گرد آورد و فرمود: «ایمان به خدا و اینکه نافرمانی او را انجام ندهی.»عرض کردم: «پس اسلام چیست؟» باز پاسخ مرا در دو کلمه گرد آورد و فرمود: «هر کس چون ما شهادت گوید و عبادت کند، و ذبیحه اش مثل ما باشد.» - . امالی طوسی ۱ : ۱۳۸ -

**[ترجمه]

بیان

الإیمان بالله مستلزم للإیمان بجمیع ما جاء من عنده سبحانه من النبوه و الإمامه و المعاد و غیرها و أن لا یعصی الله شامل للطاعات و المعاصی جمیعهما بل یمکن إدخال بعض العقائد فیه أیضا و نسک نسکنا أی عبد کعبادتنا من الصلاه و الصوم و الزکاه و الحج و غیرها و النسک یطلق علی الذبح أیضا لکن التأسیس أولی قال الراغب النسک العباده و الناسک العابد و اختص بأعمال الحج و النسیکه مختصه بالذبیحه.

**[ترجمه]لازمه ایمان به خدا، باور داشتن تمام چیزهایی است که از سوی پروردگار آمده، مثل نبوّت و امامت و معاد و مطالب دیگر. «و ان لا یعصی اللّه»شامل همه عبادات و نافرمانی ها می شود، بلکه پاره ای از عقاید را نیز در بردارد.«و نسک نسکنا» یعنی همچون عبادت ما و نماز و روزه و زکات و حجّ و سایر عبادات ما بندگی کند. و سر بریدن حیوانات را نیز «نسک» گویند، ولی معنای اوّل شایسته تر است. راغب گوید که نسک به معنای عبادت است و «ناسک»، عابد را گویند و این لغت مخصوص عبادت حج است و «نسیکه» فقط ذبیحه را گویند.

**[ترجمه]

«۲۹»

مع، [معانی الأخبار] ابْنُ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِیسَی عَنْ سَمَاعَهَ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ: سَأَلْتُهُ علیه السلام عَنِ الْإِیمَانِ وَ الْإِسْلَامِ فَقُلْتُ لَهُ أَ فَرْقٌ بَیْنَ الْإِیمَانِ

ص: ۲۷۱

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۱۵۴.

۲- ۲. قد مر فی الحدیث المرقم ۲۰ ص ۲۶۲.

۳- ۳. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۱۳۸.

وَ الْإِسْلَامِ فَقَالَ أَ وَ أَضْرِبُ لَكَ مَثَلًا قَالَ قُلْتُ أَ وَ ذَاكَ قَالَ مَثَلُ الْإِيمَانِ مِنَ الْإِسْلَامِ مَثَلُ الْكَعْبَةِ الْحَرَامِ مِنَ الْحَرَمِ قَدْ يَكُونُ الرَّجُلُ فِي الْحَرَمِ وَ لَا يَكُونُ فِي الْكَعْبَةِ وَ لَا يَكُونُ فِي الْكَعْبَةِ حَتَّى يَكُونَ فِي الْحَرَمِ فَقَدْ يَكُونُ مُسْلِماً وَ لَا يَكُونُ مُؤْمِناً وَ لَا يَكُونُ مُؤْمِناً حَتَّى يَكُونَ مُسْلِماً قَالَ فَقُلْتُ فَيُخْرِجُهُ مِنَ الْإِيمَانِ شَيْ ءٌ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ فَيُصَيِّرُهُ إِلَى مَا ذَا قَالَ إِلَى الْإِسْلَامِ أَوِ الْكُفْرِ وَ قَالَ لَوْ أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ الْكَعْبَةَ فَأَفْلَتَ مِنْهُ بَوْلُهُ أُخْرِجَ مِنَ الْكَعْبَةِ وَ لَمْ يُخْرَجْ مِنَ الْحَرَمِ وَ لَوْ خَرَجَ مِنَ الْحَرَمِ فَغَسَلَ ثَوْبَهُ وَ تَطَهَّرَ ثُمَّ لَمْ يُمْنَعْ أَنْ يَدْخُلَ الْكَعْبَةَ وَ لَوْ أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ الْكَعْبَةَ فَبَالَ فِيهَا مُعَانِداً أُخْرِجَ مِنَ الْكَعْبَةِ وَ مِنَ الْحَرَمِ فَضُرِبَتْ عُنُقُهُ (١).

**[ترجمه]معانى الاخبار: سماعه بن مهران روايت كند كه در مورد‌ايمان و اسلام از امام عليه السلام پرسيدم و عرض كردم: «آيا ايمان و اسلام با هم فرق دارند؟» فرمود: «برايت مثلى بزنم؟»عرض كردم بفرماييد. فرمود: «مثل ايمان از اسلام، همچون كعبه است از حرم. گاهى انسان در حرم هست، ولى در كعبه نيست، امّا نمى شود در كعبه باشد، مگر اينكه در حرم هم باشد.بنابراين گاهى مسلمان هست و مؤمن نيست، ولى مؤمن نباشد مگر اينكه مسلمان هم باشد.»عرض كردم: «چيزى او را از ايمان بيرون مى برد؟» فرمود آرى.عرض كردم: «كجايش مى برد؟» فرمود: «به سوى اسلام يا كفر.»همچنين فرمود: «اگر مردى درون كعبه رود و ناگهان ادرارش بيايد، او را از كعبه بيرون مى كنند، ولى از حرم خارج نمى شود، و اگر از حرم بيرون رود و لباسش را بشويد و همان جا تطهير كند، از ورودش به كعبه جلوگيرى نشود. و اگر مردى عمدا و از روى دشمنى در درون كعبه ادرار كند، از كعبه و حرم بيرونش مى كنند و گردنش را مى زنند.» - . معانى الاخبار: ١٨۶ -

**[ترجمه]

بيان

أو ذاك كأن المعنى لا تقول أو تقول رعايه للأدب لئلا يتحتم عليه أو بمعنى بل إضرابا عن التردد الذى يظهر منه عليه السلام أو من عدم إراده السائل ذلك كما يتوهم من سؤاله عليه السلام ذلك أو يكون الهمزه للاستفهام و الواو للعطف أو زائده أى أ و يكون لذلك مثل أو يكون بتشديد الواو أمرا من الإيواء و هو أبعد من الجميع و فى الكافى (٢) أورد ذلك فلا تكلف و فى بعض نسخ المعانى أد ذلك من الأداء و لا يخلو من وجه.

فيخرجه من الإيمان شى ء ما يخرجه من الإيمان فقط أما المعاصى و ترك الطاعات بناء على دخول الأعمال فى الإيمان أو إنكار الإمامه و لوازمها و ما يخرجه عن الإيمان و الإسلام معا الارتداد و ما ينافى دين الإسلام قولا أو فعلا فالترديد فى قوله عليه السلام إلى الإسلام أو الكفر لذلك و فى القاموس كان الأمر فلته أى فجأه من غير تردد و تدبر و أفلتنى الشى ء و تفلت منى و انفلت و أفلته غيره و افتلت على بناء المفعول الشى ء و تفلت منى و انفلت و أفلته غيره و افتلت على بناء المفعول مات فجأه و بأمر كذا فوجئ به قبل أن يستعد له و فى المصباح أفلت الطائر و غيره إفلاتا تخلص و أفلته إذا أطلقته و خلصته و يستعمل لازما و متعديا انتهى و قوله و لو خرج من الحرم ليس فى الكافى و لعله زيد من النساخ إلا أن يكون المراد بالحرم المسجد الحرام.

ص: ٢٧٢

١- ١. معانى الأخبار ص ١٨۶ و فيه: أود ذلك.

۲- ۲. الکافی ج ۲ ص ۲۸.

**[ترجمه]«او ذاک» گویا معنای این جمله «نمی گویید یا می گویید» است و راوی اینکلمه را از راه ادب گفته تا فرمودن را بر آن حضرت حتم و لازم نکرده باشد. یا به معنای «بل اضراب» است، یعنی با اینکلمه،تردّد آن حضرت را در فرمودن برطرف می سازد. یا به طوری که از سؤال حضرت به دست می آید، سائل خواستار گفتار امام علیه السلام نبوده و با این جمله از خواسته اش برمی گردد و میل خود را نشان می دهد. یا اینکه همزه برای استفهام و واو حرف عطف، یا زائد است و معنای آن چنین می شود«آیا برای این مثلی هست؟» یا به تشدید واو، فعل امر است از «ایواء» و این توجیه از همه بعیدتر است. در کافی - . کافی ۲ : ۲۸ - به جای «او ذاک»، «اورد ذلک»است، یعنی آن مثل را بیاور و با این بیان، هیچ زحمتی در فهم مطلب نیست.در بعضی از نسخه های معانی الاخبار، «ادّ ذلک» فعل امر از اداء است و این هم بد نیست و جهت مناسبی دارد.

«فیخرجه من الایمان شی ء»: آنچه او را فقط از ایمان بیرون می سازد، یا گناهان و ترک واجبات است - اگر بگوییم اعمال داخل در ایمانند - یا انکار امامت و لوازم آن است. و آنچه که او را از ایمان و اسلام بیرون می برد، ارتداد و هر چیزیاست که با دین اسلام نسازد، چه گفتار باشد یا کردار. پس تردید در فرمایش حضرت که فرمود «به سوی اسلام یا کفر» به همین جهت است .

در قاموس گوید «کان الامر فلته» یعنی ناگهانی و بدون تردید و فکر، و «افتلت» به صیغه مجهول یعنی ناگهان مرد و «افتلت بامر کذا»، یعنی ناگهان گرفتار آن امر شد، پیش از آنکه خود را آماده سازد. همچنین در مصباح گوید«افلت الطّائر»، یعنی پرنده رها شد و «افلّته» یعنی او را رها ساختم، هم لازم استعمال می شود و هم متعدّی. «و لو خرج من الحرم»، این جمله در کافی نیست، و شاید نویسندگان زیاد کرده باشند، مگر اینکه مقصود از حرم، مسجدالحرام باشد.

**[ترجمه]

«۳۰»

فس، [تفسیر القمی]: الَّذِینَ یُؤْمِنُونَ بِالْغَیْبِ قَالَ یُصَدِّقُونَ بِالْبَعْثِ وَ النُّشُورِ وَ الْوَعْدِ وَ الْوَعِیدِ وَ الْإِیمَانُ فِی کِتَابِ اللَّهِ عَلَی أَرْبَعَهِ أَوْجُهٍ فَمِنْهُ إِقْرَارٌ بِاللِّسَانِ قَدْ سَمَّاهُ اللَّهُ إِیمَاناً وَ مِنْهُ تَصْدِیقٌ بِالْقَلْبِ وَ مِنْهُ الْأَدَاءُ وَ مِنْهُ التَّأْیِیدُ.

فَأَمَّا الْإِیمَانُ الَّذِی هُوَ إِقْرَارٌ بِاللِّسَانِ وَ قَدْ سَمَّاهُ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی إِیمَاناً وَ نَادَی أَهْلَهُ بِهِ فَقَوْلُهُ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَکُمْ فَانْفِرُوا ثُباتٍ أَوِ انْفِرُوا جَمِیعاً وَ إِنَّ مِنْکُمْ لَمَنْ لَیُبَطِّئَنَّ فَإِنْ أَصابَتْکُمْ مُصِیبَهٌ قالَ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیَّ إِذْ لَمْ أَکُنْ مَعَهُمْ شَهِیداً وَ لَئِنْ أَصابَکُمْ فَضْلٌ مِنَ اللَّهِ لَیَقُولَنَّ کَأَنْ لَمْ تَکُنْ بَیْنَکُمْ وَ بَیْنَهُ مَوَدَّهٌ یا لَیْتَنِی کُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزاً عَظِیماً(۱) فَقَالَ الصَّادِقُ علیه السلام لَوْ أَنَّ هَذِهِ الْکَلِمَهَ قَالَهَا أَهْلُ الشَّرْقِ وَ أَهْلُ الْمَغْرِبِ لَکَانُوا بِهَا خَارِجِینَ مِنَ الْإِیمَانِ وَ لَکِنْ قَدْ سَمَّاهُمُ اللَّهُ مُؤْمِنِینَ بِإِقْرَارِهِمْ وَ قَوْلُهُ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ (۲) فَقَدْ سَمَّاهُمْ مُؤْمِنِینَ بِإِقْرَارِ اللِّسَانِ ثُمَّ قَالَ لَهُمْ صَدِّقُوا وَ أَمَّا الْإِیمَانُ الَّذِی هُوَ التَّصْدِیقُ فَقَوْلُهُ الَّذِینَ آمَنُوا وَ کانُوا یَتَّقُونَ لَهُمُ الْبُشْری فِی الْحَیاهِ الدُّنْیا وَ فِی الْآخِرَهِ(۳) یَعْنِی صَدَّقُوا وَ قَوْلُهُ لَنْ نُؤْمِنَ لَکَ حَتَّی نَرَی اللَّهَ (۴) أَیْ لَا نُصَدِّقُکَ وَ قَوْلُهُ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا آمِنُوا أَیْ یَا أَیُّهَا الَّذِینَ أَقَرُّوا صَدِّقُوا فَالْإِیمَانُ الْخَفِیُّ هُوَ التَّصْدِیقُ وَ لِلتَّصْدِیقِ شُرُوطٌ لَا یَتِمُّ التَّصْدِیقُ إِلَّا بِهَا وَ قَوْلُهُ لَیْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَکُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ وَ لکِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ الْیَوْمِ الْآخِرِ وَ الْمَلائِکَهِ وَ الْکِتابِ وَ النَّبِیِّینَ وَ آتَی الْمالَ عَلی حُبِّهِ ذَوِی الْقُرْبی وَ الْیَتامی وَ الْمَساکِینَ وَ ابْنَ السَّبِیلِ وَ السَّائِلِینَ وَ فِی الرِّقابِ وَ أَقامَ

الصَّلاهَ وَ آتَی الزَّکاهَ وَ الْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذا عاهَدُوا وَ الصَّابِرِینَ فِی الْبَأْساءِ وَ الضَّرَّاءِ وَ حِینَ الْبَأْسِ أُولئِکَ الَّذِینَ صَدَقُوا وَ أُولئِکَ هُمُ الْمُتَّقُونَ (۵) فَمَنْ أَقَامَ هَذِهِ الشُّرُوطَ فَهُوَ مُؤْمِنٌ مُصَدِّقٌ.

ص: ۲۷۳

۱- ۱. النساء: ۷۱- ۷۳.

۲- ۲. النساء: ۱۳۶.

۳- ۳. یونس: ۶۳- ۶۴.

۴- ۴. البقره: ۵۵.

۵- ۵. البقره: ۱۷۷.

وَ أَمَّا الْإِيمَانُ الَّذِی هُوَ الْأَدَاءُ فَهُوَ قَوْلُهُ لَمَّا حَوَّلَ اللَّهُ قِبْلَهَ رَسُولِهِ إِلَی الْکَعْبَهِ قَالَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله یَا رَسُولَ اللَّهِ فَصَلَاتُنَا إِلَی بَیْتِ الْمَقْدِسِ بَطَلَتْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی وَ ما کانَ اللَّهُ لِیُضِیعَ إِیمانَکُمْ (۱) فَسَمَّی الصَّلَاهَ إِیمَاناً.

وَ الْوَجْهُ الرَّابِعُ مِنَ الْإِیمَانِ هُوَ التَّأْیِیدُ الَّذِی جَعَلَهُ اللَّهُ فِی قُلُوبِ الْمُؤْمِنِینَ مِنْ رُوحِ الْإِیمَانِ فَقَالَ لا تَجِدُ قَوْماً یُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَ الْیَوْمِ الْآخِرِ یُوادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ لَوْ کانُوا آباءَهُمْ أَوْ أَبْناءَهُمْ أَوْ إِخْوانَهُمْ أَوْ عَشِیرَتَهُمْ أُولئِکَ کَتَبَ فِی قُلُوبِهِمُ الْإِیمانَ وَ أَیَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ (۲) وَ الدَّلِیلُ عَلَی ذَلِکَ قَوْلُهُ صلی الله علیه و آله لَا یَزْنِی الزَّانِی وَ هُوَ مُؤْمِنٌ وَ لَا یَسْرِقُ السَّارِقُ وَ هُوَ مُؤْمِنٌ یُفَارِقُهُ رُوحُ الْإِیمَانِ مَا دَامَ عَلَی بَطْنِهَا فَإِذَا قَامَ عَادَ إِلَیْهِ قِیلَ وَ مَا الَّذِی یُفَارِقُهُ قَالَ الَّذِی یَدَعُهُ فِی قَلْبِهِ ثُمَّ قَالَ علیه السلام مَا مِنْ قَلْبٍ إِلَّا وَ لَهُ أُذُنَانِ عَلَی أَحَدِهِمَا مَلَکٌ مُرْشِدٌ وَ عَلَی الْآخَرِ شَیْطَانٌ مُفْتِنٌ هَذَا یَأْمُرُهُ وَ هَذَا یَزْجُرُهُ وَ مِنَ الْإِیمَانِ مَا قَدْ ذَکَرَهُ اللَّهُ فِی الْقُرْآنِ خَبِیثٌ وَ طَیِّبٌ فَقَالَ ما کانَ اللَّهُ لِیَذَرَ الْمُؤْمِنِینَ عَلی ما أَنْتُمْ

عَلَیْهِ حَتَّی یَمِیزَ الْخَبِیثَ مِنَ الطَّیِّبِ (۳) وَ مِنْهُمْ مَنْ یَکُونُ مُؤْمِناً مُصَدِّقاً وَ لَکِنَّهُ یَلْبِسُ إِیمَانَهُ بِظُلْمٍ وَ هُوَ قَوْلُهُ الَّذِینَ آمَنُوا وَ لَمْ یَلْبِسُوا إِیمانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولئِکَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَ هُمْ مُهْتَدُونَ (۴) فَمَنْ کَانَ مُؤْمِناً ثُمَّ دَخَلَ فِی الْمَعَاصِی الَّتِی نَهَی اللَّهُ عَنْهَا فَقَدْ لَبِسَ إِیمَانَهُ بِظُلْمٍ فَلَا یَنْفَعُهُ الْإِیمَانُ حَتَّی یَتُوبَ إِلَی اللَّهِ مِنَ الظُّلْمِ الَّذِی لَبِسَ إِیمَانَهُ حَتَّی یُخْلِصَ اللَّهُ إِیمَانَهُ فَهَذِهِ وُجُوهُ الْإِیمَانِ فِی کِتَابِ اللَّهِ (۵).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم قمی: در تفسیر«الَّذِینَ یُؤْمِنُونَ بِالْغَیْبِ»، {آنان که غیب را باور دارند} فرمود: «بعث و نشور، و نوید و وعید را باور دارند. و ایمان در کتاب خدا چهار معنی دارد، از جمله اقرار به زبان است که خداوند آن را ایمان نامیده و باور به دل و اداء و تأیید است.

امّا ایمانی که اقرار زبانی است و خداوند تبارک و تعالی آن را ایمان نامیده و اهلش را بدان خوانده، این آیه است: «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَکُمْ فَانْفِرُوا ثُباتٍ أَوِ انْفِرُوا جَمِیعاً وَ إِنَّ مِنْکُمْ لَمَنْ لَیُبَطِّئَنَّ فَإِنْ أَصابَتْکُمْ مُصِیبَهٌ قالَ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَیَّ إِذْ لَمْ أَکُنْ مَعَهُمْ شَهِیداً وَ لَئِنْ أَصابَکُمْ فَضْلٌ مِنَ اللَّهِ لَیَقُولَنَّ کَأَنْ لَمْ تَکُنْ بَیْنَکُمْ وَ بَیْنَهُ مَوَدَّهٌ یا لَیْتَنِی کُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزاً عَظِیما»، {ای اهل ایمان، سلاح جنگ برگیریدو آنگاه دسته دسته یا همه به یکبار متّفق برای جهاد بیرون روید، و همانا گروهی از شما به خبرهای مجعول هول انگیز شما را از جهاد بازمی دارند و اگر به شما حادثه ناگواری روی آرد، به طریق شماتت گویند خدا ما را مورد لطف خود قرار داد و از این حادثه که آنها را به کشتن داد، محفوظ داشت، و اگر فضل خدا شامل حال شما گردد، گویی میان شما و آنان ابدا دوستی نیست (تا نفع شما را نفع خود دانند) گویند ای کاش ما نیز با آنها به جهاد رفته بودیم تا به نعمت فتح و غنیمت بسیاری که نصیب آنها شده، بهره فراوان می بردیم.} - . نساء / ۷۱ - ۷۳ - حضرت صادق علیه السلام فرمود: «اگر این کلمه را مردم خاور و باختر گویند، همه از ایمان بیرونند، ولی خدا آنها رابه همان اقرار زبانی، مؤمن نامیده است.» و در آیه دیگر می فرماید: «یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَ رَسُولِهِ»، {ای کسانی که (به زبان) ایمان آورده اید، (به حقیقت و از دل هم) ایمان آورید به خدا و رسول او.} - . نساء / ۱۳۶ - ابتدا آنها رابه همان اقرار زبانی مؤمن نامیده و سپس می فرمایدباور کنید.

و امّا ایمانی که به معنای باور دل است، این آیه است: «الَّذِینَ آمَنُوا وَ کانُوا یَتَّقُونَ لَهُمُ الْبُشْری فِی الْحَیاهِ الدُّنْیا وَ فِی الْآخِرَهِ»، {آنها که اهل ایمان و خدا ترسند، آنها را از خدا پیوسته بشارت است هم در حیات دنیا و هم در آخرت.} - . یونس / ۶۳ -

یعنی آنها که باور کردند. و آیه دیگر: «لَنْ نُؤْمِنَ لَکَ حَتّٰی نَرَی اللّٰه»، {ما به تو ایمان نمی آوریم، مگر آنکه خدا را آشکار ببینیم.} - . بقره / ۵۵ -

یعنی تو راباور نمی کنیم. و آیه دیگر:{ای کسانی که (به زبان) ایمان آورده اید، (به حقیقت، و از دل هم) ایمان بیاورید.} یعنی ای کسانی که به زبان اقرار کردید، به دل باور

کنید. پس ایمان پنهان، همان باور است و تصدیق شرایطی دارد که بدون آنها صورت نگیرد و آن شرایط را در این آیه گرد آورده: «لَیْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَکُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ وَ لٰکِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللّٰهِ وَ الْیَوْمِ الْآخِرِ وَ الْمَلائِکَهِ وَ الْکِتابِ وَ النَّبِیِّینَ وَ آتَی الْمالَ عَلی حُبِّهِ ذَوِی الْقُرْبی وَ الْیَتامی وَ الْمَساکِینَ وَ ابْنَ السَّبِیلِ وَ السّائِلِینَ وَ فِی الرِّقابِ وَ أَقامَ الصَّلاهَ وَ آتَی الزَّکاهَ وَ الْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذا عاهَدُوا وَ الصّابِرِینَ فِی الْبَأْساءِ وَ الضَّرّاءِ وَ حِینَ الْبَأْسِ أُولٰئِکَ الَّذِینَ صَدَقُوا وَ أُولٰئِکَ هُمُ الْمُتَّقُون»، {نیکوکاری بدان نیست که روی به جانب مشرق یا مغرب کنید، چه این چیزبی اثری است، لیکن نیکوکار کسی است که به خدای عالم و روز قیامت و فرشتگان و کتاب آسمانی و پیغمبران ایمان آرد و دارایی خود را در راه دوستی خدا به خویشان و یتیمان و فقیران و رهگذران و گدایان بدهد و هم در آزاد کردن بندگان صرف کند و نماز بپا دارد و زکات مال به مستحق برساند و با هر که عهد بسته، به موقع خود وفا کند و در کارزار و سختی ها صبور و شکیبا باشد، و به وقت رنج و تعب صبر پیشه کند، کسانی که بدین اوصاف آراسته اند، آنها به حقیقت راستگویان، و آنها پرهیزکارانند.} - . بقره / ۱۷۷ - هر کس این شرایط را بپا دارد، مؤمن تصدیقگر است.

و امّا ایمانی که به معنی اداء (یعنی عمل) است، آیه شریفه ای است که بعد از تغییر قبله، یاران پیامبر صلی الله علیه و آله عرض کردند: «پس نمازی که به سوی بیت المقدس گزاردیم باطل شد؟» در جواب آنها می فرماید: «وَ ما کانَ اللّٰهُ لِیُضِیعَ إِیمانَکُمْ.»، {و خداوند ایمان شما را تباه نگرداند.} - . بقره / ۱۴۳ - در این آیه نماز را ایمان نامیده است.

و امّا معنی چهارم ایمان، همان تأییدی است که خداوند ، از روح ایمان در دل های مؤمنین قرار داده و فرموده: «لا تَجِدُ قَوْماً یُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَ الْیَوْمِ الْآخِرِ یُوادُّونَ مَنْ حَادَّ اللّٰهَ وَ رَسُولَهُ وَ لَوْ کانُوا آباءَهُمْ أَوْ أَبْناءَهُمْ أَوْ إِخْوانَهُمْ أَوْ عَشِیرَتَهُمْ أُولٰئِکَ کَتَبَ فِی قُلُوبِهِمُ الْإِیمانَ وَ أَیَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ»، {هرگز مردمی که ایمان به خدا و روز قیامت آورده اند چنین نخواهی یافت که دوستی با دشمنان خدا و رسول کنند و هر چند آن دشمنان، پدران یا فرزندان و برادران و خویشان آنها باشند، این مردم پایدارند که خدا بر دل هاشان نور ایمان نگاشته و به روح قدس الهی آنها را مؤیّد و منصور گردانیده.} - . مجادله / ۲۲ - و دلیل این مطلب، فرمایش امام علیه السلام است که: «زناکار در حال زنا و دزد در حال دزدی مؤمن نیست و تا وقتی به گناه خود مشغول باشد،ایمان از او جدا می شود و وقتی کارش تمام شد، دوباره بازمی گردد.»پرسیده شد: «چه چیز از او دور می شود؟» فرمود: «آنچه که خدا در دلش مینهد.» سپس فرمود: «هیچ دلی نیست مگر اینکه دو گوش دارد، بر یکی از آنها فرشته راهنما، و بر دیگری شیطانی فتنه انگیز است؛ آن فرمانش دهد و این بازش دارد.» و پاره ای از معانی ایمان هست که در قرآن آن را خبیث و همچنین پاک نامیده، آنجا که می فرماید: «ما کانَ اللّٰهُ لِیَذَرَ الْمُؤْمِنِینَ عَلی ما أَنْتُمْ عَلَیْهِ حَتّٰی یَمِیزَ الْخَبِیثَ مِنَ الطَّیِّب»، {خداوند هرگز مؤمنان را وانگذارد بدین حال کنونی، تا آنکه به آزمایش خبیث و بدسرشت را از پاک گوهر جدا کند.} -

.آل عمران / ۱۸۹ – و پاره ای از مؤمنین هستند که هم اقرار می کنند و هم به دل باور دارند، ولی ایمانشان را به ستم می پوشانند، چنانچه می فرماید: «الَّذِينَ آمَنُوا وَ لَمْ يَلْبِسُوا إِيمانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَ هُمْ مُهْتَدُونَ»، {آنان که ایمان به خدا آورده و ایمان خود را به ظلم و ستم نیالودند ایمنی آنها راست و هم آنها به حقیقت هدایت یافته اند.} – . انعام / ۸۲ – پس هر کس مؤمن باشد و سپس در نافرمانی هایی که خدا نهی فرموده داخل شود، ایمانش را به ستم آلوده ساخته و از ایمانش سود نبرد تا وقتی که از آن ستم به سوی خدا توبه کند و خدا ایمانش را رها سازد.

این بود معانی ایمان در کتاب خدا. – . تفسیر قمی: ۲۷ –

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السلام لو أن هذه الکلمه استدل علیه السلام بإطلاق الإیمان علی الإقرار باللسان بهذه الآیه لأنه تعالی خاطبهم ب يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ثم قال وَ إِنَّ مِنْكُمْ إلخ فالظاهر أن هؤلاء کانوا بین المخاطبین و ما نسب إلیهم یدل علی أشد

ص: ۲۷۴

۱- ۱. البقره: ۱۴۳.

۲- ۲. المجادله: ۲۲.

۳- ۳. آل عمران: ۱۷۹.

۴- ۴. الأنعام: ۸۲.

۵- ۵. تفسیر القمّیّ ص ۲۷.

النفاق فظهر أن المؤمن قـد يطلق على المنافق بأحد معانيه قال الطبرسـى رحمه الله فى قوله وَ إِنَّ مِنْكَمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَ قيل إنها نزلت فى المـؤمنين لأنـه سـبحانه خـاطبهم بقـوله وَ إِنَّ مِنْكُمْ و قـد فرق بين المـؤمنين و المنـافقين بقـوله مـا هُمْ مِنْكُمْ (۱) و قـال أكثر المفسرين نزلت فى المنافقين و إنما جمع بينهم بالخطاب من جهه الجنس و النسب لا من جهه الإيمان و هو اختيار الجبائى انتهى (۲) و ما فى الخبر أظهر و قد مر أن الأظهر أن الخطاب فى قوله يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا للمنافقين و هو مختار أكثر المفسرين.

قوله فمن أقام هـذه الشـروط إلـخ لأنه تعالى قال أُولئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا أى فى دعوى الإيمان و اتباع الحق فقد حصـر الصدق فى الإيمـان لهم و المراد بالأداء أداء ما افترض الله على عباده فى الإيمان قوله عليه السـلام من روح الإيمان من للبيان أو للتعليل قوله خبيث و طيب أى وصفهم أولا بالإيمان ثم أطلق على بعضهم الخبيث و على بعضهم الطيب مفتن أى مضل.

**[ترجمه]«لو انّ هذه الكلمه» حضرت به اين آيه استدلال فرموده به اينكه اقرار زبانى هم ايمان است، زيرا خداوند ابتداى آنها را به عنوان اهل ايمان خطاب كرده و سپس فرموده كه برخى از شما مؤمنين چنين هستند. و ظاهر اين است كه آن افراد در بين مخاطبين بودنـد و آنچه را كه در اين آيه به آنها نسبت مى دهـد، نشانه نفاق شديـد است، و معلوم مى شود كه يكى از معانى ايمان، به منافق هم گفته مى شود. مرحوم طبرسـى در ذيل همين آيه مى فرمايـد كه به قولى اين آيه درباره مؤمنين نازل شـده، زيرا با جمله «پاره اى از شما»، آنها را مخاطب قرار داده، ولى در آيه ديگر كه مى فرمايد: «ما هُمْ مِنْكُم»، {آنها از شما نيستند} -. توبه / ۵۸ - مؤمنين

را از منافقين جـدا فرموده است. بيشتر مفسّـرين گوينـد كه اين آيه درباره منافقين نازل شـده و خداونـد مؤمنين و منافقين را در خطـاب جمع كرده، چون از يـك جنس و يـك نژادنـد، نه از آن جهت كه منـافقين هم ايمـان دارنـد. جبـائى هم همين نظر را اختيار كرده -. مجمع البيان ۳ : ۷۴ - و آنچه كه در روايت است، روشن تر است.بنابراين آيه درباره مؤمنين زبانى نازل شده و قبلا گـذشت كه خطاب در آيه {اى كسانى كه ايمان آورديـد، به حقيقت و دل هم ايمان بياوريـد} براى منافقين است و بيشتر مفسّرين چنين گفته اند.

«فمن اقام هذه الشـروط» زيرا خداوند متعال مى فرمايد: {آنها راسـتگويانند}، يعنى در ادعاى ايمان و پيروى حق، و راستگويى در ادعاى ايمان را در آنها منحصـر فرموده. و مقصود از اداء، انجام كارهايى است كه در مسير ايمان خـدا بر بندگانش واجب فرموده.«من روح الايمان»،كلمه «من» يا براى بيان است يا تعليل، و «خبيث و طيّب»،يعنى اولا آنان را به ايمان ستوده، سپس پاره اى از آنها را بدسرشت و برخى ديگر را پاك گوهر ناميده. «مفتن» يعنى گمراه كننده.

**[ترجمه]

«۳۱»

ف، [تحف العقول]: دَخَلَ عَلَى الصَّادِقِ عليه السلام رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ مِمَّنِ الرَّجُلُ فَقَالَ مِنْ مُحِبِّيكُمْ وَ مَوَالِيكُمْ فَقَالَ لَهُ جَعْفَرٌ لَا يُحِبُّ اللَّهُ عَبْداً حَتَّى يَتَوَلَّاهُ وَ لَا يَتَوَلَّاهُ حَتَّى يُوجِبَ لَهُ الْجَنَّهَ ثُمَّ قَالَ لَهُ مِنْ أَيِّ مُحِبِّينَا أَنْتَ فَسَكَتَ الرَّجُلُ فَقَالَ لَهُ سَدِيرٌ وَ كَمْ مُحِبُّوكُمْ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ عَلَى ثَلَاثِ طَبَقَاتٍ طَبَقَهٌ أَحَبُّونَا فِي الْعَلَانِيَهِ وَ لَمْ يُحِبُّونَا فِي السِّرِّ وَ طَبَقَهٌ يُحِبُّونَنَا فِي السِّرِّ وَ لَمْ يُحِبُّونَا فِي الْعَلَانِيَهِ

وَ طَبَقَهٌ يُحِبُّونَنَا فِی السِّرِّ وَ الْعَلَانِيَهِ هُمُ النَّمَطُ الْأَعْلَى شَرِبُوا مِنَ الْعَذْبِ الْفُرَاتِ وَ عَلِمُوا تَأْوِيلَ الْكِتَابِ وَ فَصْلَ الْخِطَابِ وَ سَبَبَ الْأَسْبَابِ فَهُمُ النَّمَطُ الْأَعْلَى الْفَقْرُ وَ الْفَاقَهُ وَ أَنْوَاعُ الْبَلَاءِ أَسْرَعُ إِلَيْهِمْ مِنْ رَكْضِ الْخَيْلِ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَ الضَّرَّاءُ وَ زُلْزِلُوا وَ فُتِنُوا فَمِنْ بَيْنِ مَجْرُوحٍ وَ مَذْبُوحٍ مُتَفَرِّقِينَ فِی كُلِّ بِلَادٍ قَاصِيَهٍ بِهِمْ يَشْفِی اللَّهُ السَّقِيمَ وَ يُغْنِی الْعَدِيمَ وَ بِهِمْ تُنْصَرُونَ وَ بِهِمْ تُمْطَرُونَ وَ بِهِمْ تُرْزَقُونَ وَ هُمُ الْأَقَلُّونَ عَدَداً الْأَعْظَمُونَ عِنْدَ اللَّهِ قَدْراً وَ خَطَراً وَ الطَّبَقَهُ الثَّانِيَهُ النَّمَطُ الْأَسْفَلُ أَحَبُّونَا فِی الْعَلَانِيَهِ وَ سَارُوا بِسِيرَهِ الْمُلُوكِ فَأَلْسِنَتُهُمْ مَعَنَا وَ سُيُوفُهُمْ عَلَيْنَا.

ص: ۲۷۵

۱- ۱. براءه: ۵۸.

۲- ۲. مجمع البيان ج ۳: ۷۴.

وَ الطَّبَقَهُ الثَّالِثَهُ النَّمَطُ الْأَوْسَطُ أَحَبُّونَا فِی السِّرِّ وَ لَمْ یُحِبُّونَا فِی الْعَلَانِیَهِ وَ لَعَمْرِی لَئِنْ کَانُوا أَحَبُّونَا فِی السِّرِّ دُونَ الْعَلَانِیَهِ فَهُمُ الصَّوَّامُونَ بِالنَّهَارِ الْقَوَّامُونَ بِاللَّیْلِ تَرَی أَثَرَ الرَّهْبَانِیَّهِ فِی وُجُوهِهِمْ أَهْلُ سِلْمٍ وَ انْقِیَادٍ قَالَ الرَّجُلُ فَأَنَا مِنْ مُحِبِّیکُمْ فِی السِّرِّ وَ الْعَلَانِیَهِ قَالَ جَعْفَرٌ علیه السلام إِنَّ لِمُحِبِّینَا فِی السِّرِّ وَ الْعَلَانِیَهِ عَلَامَاتٍ یُعْرَفُونَ بِهَا قَالَ الرَّجُلُ وَ مَا تِلْکَ الْعَلَامَاتُ قَالَ تِلْکَ خِلَالٌ أَوَّلُهَا أَنَّهُمْ عَرَفُوا التَّوْحِیدَ حَقَّ مَعْرِفَتِهِ وَ أَحْکَمُوا عِلْمَ تَوْحِیدِهِ وَ الْإِیمَانُ بَعْدَ ذَلِکَ بِمَا هُوَ وَ مَا صِفَتُهُ ثُمَّ عَلِمُوا حُدُودَ الْإِیمَانِ وَ حَقَائِقَهُ وَ شُرُوطَهُ وَ تَأْوِیلَهُ قَالَ سَدِیرٌ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا سَمِعْتُکَ تَصِفُ الْإِیمَانَ بِهَذِهِ الصِّفَهِ قَالَ نَعَمْ یَا سَدِیرُ لَیْسَ لِلسَّائِلِ أَنْ یَسْأَلَ عَنِ الْإِیمَانِ مَا هُوَ حَتَّی یَعْلَمَ الْإِیمَانَ بِمَنْ قَالَ سَدِیرٌ یَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنْ رَأَیْتَ أَنْ تُفَسِّرَ مَا قُلْتَ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ یَعْرِفُ اللَّهَ بِتَوَهُّمِ الْقُلُوبِ فَهُوَ مُشْرِکٌ وَ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ یَعْرِفُ اللَّهَ بِالاسْمِ دُونَ الْمَعْنَی فَقَدْ أَقَرَّ بِالطَّعْنِ لِأَنَّ الِاسْمَ مُحْدَثٌ وَ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ یَعْبُدُ الِاسْمَ وَ الْمَعْنَی فَقَدْ جَعَلَ مَعَ اللَّهِ شَرِیکاً وَ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ یَعْبُدُ الْمَعْنَی بِالصِّفَهِ لَا بِالْإِدْرَاکِ فَقَدْ أَحَالَ عَلَی غَائِبٍ وَ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ یَعْبُدُ الصِّفَهَ وَ الْمَوْصُوفَ فَقَدْ أَبْطَلَ التَّوْحِیدَ لِأَنَّ الصِّفَهَ غَیْرُ الْمَوْصُوفِ وَ مَنْ زَعَمَ أَنَّهُ یُضِیفُ الْمَوْصُوفَ إِلَی الصِّفَهِ فَقَدْ صَغَّرَ الْکَبِیرَ وَ مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ قِیلَ لَهُ فَکَیْفَ سَبِیلُ التَّوْحِیدِ قَالَ بَابُ الْبَحْثِ مُمْکِنٌ وَ طَلَبُ الْمَخْرَجِ مَوْجُودٌ إِنَّ مَعْرِفَهَ عَیْنِ الشَّاهِدِ قَبْلَ صِفَتِهِ وَ مَعْرِفَهَ صِفَهِ الْغَائِبِ قَبْلَ عَیْنِهِ قِیلَ وَ کَیْفَ تُعْرَفُ عَیْنُ الشَّاهِدِ قَبْلَ صِفَتِهِ قَالَ تَعْرِفُهُ وَ تَعْلَمُ عِلْمَهُ وَ تَعْرِفُ نَفْسَکَ بِهِ وَ لَا تَعْرِفُ نَفْسَکَ بِنَفْسِکَ مِنْ نَفْسِکَ وَ تَعْلَمُ أَنَّ مَا فِیهِ لَهُ وَ بِهِ کَمَا قَالُوا لِیُوسُفَ إِنَّکَ لَأَنْتَ یُوسُفُ قَالَ أَنَا یُوسُفُ وَ هذا أَخِی (۱) فَعَرَفُوهُ بِهِ وَ لَمْ یَعْرِفُوهُ بِغَیْرِهِ وَ لَا أَثْبَتُوهُ مِنْ أَنْفُسِهِمْ بِتَوَهُّمِ الْقُلُوبِ أَ مَا تَرَی اللَّهَ یَقُولُ ما کانَ لَکُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَها(۲)

۱- ۱. یوسف: ۹۰.

۲- ۲. النمل: ۶۰.

يَقُولُ لَيسَ لَكَمْ أَنْ تَنْصِبُوا إِمَاماً مِنْ قِبَلِ أَنْفُسِكَمْ تُسَمُّونَهُ مُحِقّاً بِهَوَى أَنْفُسِكَمْ وَ إِرَادَتِكَمْ.

ثُمَّ قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام ثَلَاثَهٌ لا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَ لا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيامَهِ وَ لا يُزَكِّيهِمْ وَ لَهُمْ عَذابٌ أَلِيمٌ مَنْ أَنْبَتَ شَجَرَهً لَمْ يُنْبِتْهُ اللَّهُ يَعْنِى مَنْ نَصَبَ إِمَاماً لَمْ يَنْصِبْهُ اللَّهُ أَوْ جَحَدَ مَنْ نَصَبَهُ اللَّهُ وَ مَنْ زَعَمَ أَنَّ لِهَذَيْنِ سَهْماً فِى الْإِسْلَامِ وَ قَدْ قَالَ اللَّهُ وَ رَبُّكَ يَخْلُقُ ما يَشاءُ وَ يَخْتارُ ما كانَ لَهُمُ الْخِيَرَهُ(۱).

صفه الإيمان قال علیه السلام معنى الإيمان الإقرار و الخضوع لله بذلك (۲) الإقرار و التقرب إليه به و الأداء له بعلم كل مفروض من صغير أو كبير من حد التوحيد فما دونه إلى آخر باب من أبواب الطاعه أولا فأولا مقرون ذلك كله بعضه إلى بعض موصول بعضه ببعض فإذا أدى العبد ما فرض عليه مما وصل إليه على صفه ما وصفناه فهو مؤمن مستحق لصفه الإيمان مستوجب للثواب و ذلك أن معنى جمله الإيمان الإقرار و معنى الإقرار التصديق بالطاعه فلذلك ثبت أن الطاعه كلها صغيرها و كبيرها مقرونه بعضها إلى بعض فلا يخرج المؤمن من صفه الإيمان إلا بترك ما استحق أن يكون به مؤمنا و إنما استوجب و استحق اسم الإيمان و معناه بأداء

كبار الفرائض موصوله و ترك كبار المعاصى و اجتنابها و إن ترك صغار الطاعه و ارتكب صغار المعاصى فليس بخارج من الإيمان و لا تارك له ما لم يترك شيئا من كبار الطاعه و لم يرتكب شيئا من كبار المعاصى فما لم يفعل ذلك فهو مؤمن لقول الله إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبائِرَ ما تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئاتِكُمْ وَ نُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيماً(۳) يعنى المغفره ما دون الكبائر فإن هو ارتكب كبيره من كبائر المعاصى كان مأخوذا بجميع المعاصى صغارها و كبارها معاقبا عليها معذبا بها فهذه صفه الإيمان و صفه المؤمن المستوجب للثواب.

صفه الإسلام و أما معنى الإسلام فهو الإقرار بجميع الطاعه الظاهر الحكم

۱- ۱. القصص: ۶۹.

۲- ۲. فى المصدر: بذل الإقرار.

۳- ۳. النساء: ۳۱.

و الأداء له فإذا أقر المقر بجميع الطاعه فی الظاهر من غير العقد عليه بالقلوب فقد استحق اسم الإسلام و معناه و استوجب الولايه الظاهره و إجازه شهادته و المواريث و صار له ما للمسلمين و عليه ما على المسلمين فهذه صفه الإسلام و فرق ما بين المسلم و المؤمن أن المسلم إنما يكون مؤمنا بأن يكون مطيعا فی الباطن مع ما هو عليه فی الظاهر فإذا فعل ذلک بالظاهر كان مسلما و إذا فعل ذلک بالظاهر و الباطن بخضوع و تقرب بعلم كان مؤمنا فقد يكون العبد مسلما و لا يكون مؤمنا و لا يكون مؤمنا إلا و هو مسلم.

صفه الخروج من الإيمان و قد يخرج من الإيمان بخمس جهات من الفعل كلها متشابهات معروفات الكفر و الشرک و الضلال و الفسق و ركوب الكبائر فمعنى الكفر كل معصيه عصى الله بها بجهه الجحد و الإنكار و الاستخفاف و التهاون فی كل ما دق و جل و فاعله كافر و معناه معنى كفر من أی مله كان و من أی فرقه كان بعد أن تكون منه معصيه بهذه الصفات فهو كافر.

و معنى الشرک كل معصيه عصى الله بها بالتدين فهو مشرک صغيره كانت المعصيه أو كبيره ففاعلها مشرک.

و معنى الضلال الجهل بالمفروض و هو أن يترک كبيره من كبائر الطاعه التی لا يستحق العبد الإيمان إلا بها بعد ورود البيان فيها و الاحتجاج بها فيكون التارک لها تاركا بغير جهه الإنكار و التدين بإنكارها و جحودها و لكن يكون تاركا على جهه التوانی و الإغفال و الاشتغال بغيرها فهو ضال متنكب طريق الإيمان جاهل به خارج منه مستوجب لاسم الضلاله و معناها ما دام بصفته التی وصفناه بها.

فإن كان هو الذی مال بهواه إلى وجه من وجوه المعصيه بجهه الجحود و الاستخفاف و التهاون كفر و إن هو مال بهواه إلى التدين بجهه التأويل و التقليد و التسليم و الرضا بقول الآباء و الأسلاف فقد أشرک و قل ما يلبث الإنسان على ضلاله حتى يميل بهواه إلى بعض ما وصفناه من صفته.

و معنى الفسق فكل معصيه من المعاصی الكبار فعلها فاعل أو دخل فيها داخل

بجهه اللـذه و الشـهوه و الشوق الغـالب فهو فسق و فـاعله فاسق خارج من الإيمان بجهه الفسق فإن دام فی ذلک حتی یـدخل فی حد التهاون و الاستخفاف فقد وجب أن یکون بتهاونه و استخفافه کافرا.

و معنی راکب الکبائر التی بها یکون فساد إیمانه فهو أن یکون منهمکا علی کبائر المعاصـی بغیر الجحود و لا التـدین و لا لذه و لاـ شـهوه و لکـن مـن جهـه الحمیـه و الغضـب یکـثر القرف و السب و القتـل و أخـذ الأـموال و حبس الحقـوق و غیر ذلـک من المعاصـی الکبائر التی یأتیها صاحبها بغیر جهه اللذه و من ذلک الأیمان الکاذبه و أخذ الربا و غیر ذلک التی یأتیها من أتاها بغیر استلذاذ الخمر و الزنـا و اللهو ففاعـل هـذه الأفعـال کلهـا مفسـد للإیمـان خارج منه من جهه رکوبه الکبیره علی هـذه الجهه غیر مشـرک و لا کافر و لا ضال جاهل علی ما وصـفناه من جهه الجهاله فإن هو مال بهواه إلی أنواع ما وصفناه من حد الفاعلین کان من صفاته (۱).

**[ترجمه]تحف العقول: مردی بر حضـرت صادق علیه السـلام وارد شد. حضرت فرمود: «این مرد از کدام دسته است؟»عرض کرد: «از دوسـتان و وابستگان شما.» حضرت فرمود: «خدا بنده ای را دوست ندارد، مگر اینکه به او بپیوندد، و بدو نپیوندد مگر اینکه بهشت را بر او واجب سـازد.» سـپس به او فرمود: «تو از کـدام دوسـتان مایی؟» مرد سـکوت کرد. در اینجا «سـدیر» به آن حضـرت عرض کرد: «مگر دوستان شما چند دسته اند؟» فرمود: «سه دسته: یک دسته ما را آشکارا دوست می دارند و در باطن نه؛ دسـته دوّم ما را در باطن دوست می دارنـد و آشـکارا نه؛ و دسـته سوم هم آشـکارا و هم در باطن ما را دوست می دارند و اینها بالاترین طبقاتند در دوستی ما، از چشـمه گوارا نوشـیده و تأویل قرآن، فصل الخطاب و سـبب الاسـباب را دانسته اند. پس آنان بالاترین طبقاتند. فقر و تنگدستی و اقسام گرفتاری ها برای آنها شـتابان تر باشد از دویدن اسب ها، سـختی و تنگی بدانها رسیده و به لرزه و فتنه افتادند، برخی زخم خورده و برخی سر بریده، آواره شهرهای دورند. خداوند بیمار را به برکـت آنها شفا بخشد و فقیر را ثروت دهد. به برکـت آنها یاری می شوید، باران بر شـما فرو می ریزد و به شـما روزی می دهند. آنان به تعداد انـدک و در مقام و موقعیت نزد خدا عظیمند. و آنها که ما را آشـکارا دوست می دارند و در باطن نه، پست ترین طبقاتند.آنها روش سلاطین و سیاستمداران را پیش گرفته اند و زبانشان با ما و شمشیرشان بر سر ماست.

و آنهـا که در بـاطن مـا را دوست می دارنـد نه آشـکار، طبقه وسط هسـتند و به جان خودم سوگنـد که اگر تنها در باطن ما را دوست بدارنـد، همانـا آنهـا روزه داران روز و ایسـتادگان شب هسـتند که آثار گوشه گیری در چهره شان نمودار است و اهل تسلیم و انقیادند.»

آن مرد عرض کرد: «من از آنهایم که شـما را در نهان و آشـکار دوست دارم.» حضرت فرمود: «چنین مردمی نشانه هایی دارند که بدان شـناخته شوند.» آن مرد پرسـید: «چیست آن نشانه ها؟» فرمود: «آن نشانه ها، صفات برجسته ای است که اوّل آنها این اسـت کـه یگـانگی خـدا را چنـانچه بایـد شـناختند و دانش توحیـد او را اسـتوار کردنـد. پس از آن، ایمـان را چنـانچه بایـد، با اوصافش و سپس حدود و حقایق و شرایط و تأویل ایمان را دانسته اند.»

سدیر گفت: «ای پسـر پیامبر! تا به حال نشـنیده بودم که ایمان را چنین ستوده باشی.» فرمود: «آری ای سدیر! کسی را نشاید که پرسـد ایمان چیست تا بدانـد که ایمان که راشایـد.» سدیر گفت: «ای پسـر پیامبر! اگر موافق باشـید، آنچه را که فرمودید شـرح دهید.» حضـرت فرمود: «کسی که گمان کند خدا را می شناسد، از راه خیال بافی در دلش مشرک است. کسی که پندارد خدا

را به نام و بدون معنی شناخته، به نقص خدا اقرار کرده، زیرا اسم پدیده است (و دوام و بقایی ندارد). هر کس که پندارد نام و معنی را می پرستد، برای خدا شریک قرار داده است. هر کس پندارد که معنا رامی پرستد، به وصفی که آن را درک نمی کند، چیزی را اراده کرده که از ذهن او غایب است. هر کس پندارد که صفت و موصوف را می پرستد، توحید را نابود ساخته، زیرا صفت غیر موصوف است. هر کس که پندارد موصوف را به صفت نسبت می دهد، بزرگ را کوچک ساخته و چنانچه بایست، اندازه و میزان خدا را رعایت نکرده است.» کسی پرسید: «پس راه توحید چگونه است؟» فرمود: «درِ کاوش باز است و راه گشایش شبهات موجود. همانا شناخت ذات حاضر، پیش از وصف اوست و شناخت وصفِ نادیده، پیش از ذات او.» گفتند: «چگونه می شناسی ذات حاضر را پیش از وصف او؟» فرمود: «او را می شناسی و می دانی و خود را بدو می شناسی، و خویشتن را به خویش و به راهنمایی خود نمی شناسی، و می دانی آنچه را که در اوست، برای او و مخصوص اوست. چنانچه برادران یوسف بدو گفتند: «إِنَّکَ لَأَنْتَ یُوسُفُ قالَ أَنَا یُوسُفُ وَ هذا أَخِی»، {حتما تو یوسف هستی، گفت من یوسفم و این برادر من است.} - . یوسف / ۹۰ - یوسف را به خودش شناختند و او را به غیر او نشناختند و از پیش خود، به خیال دل چیزی نساختند. آیا نبینی که خداوند می فرماید: «ما کانَ لَکُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَه»، {هرگز شما از پیش خود قادر بر رویانیدن آن درختان نیستید.} - . نمل / ۶۰ - می فرماید، شما را نرسد که از پیش خود امامی وادارید و آن را به خواهش دل و خواست خود بر حق شمارید.»

سپس حضرت صادق علیه السلام فرمود: «سه نفرند که روز قیامت خدا با آنان سخن نگوید، بدانها ننگرد و پاکشان نسازد و عذابی دردناک دارند (و آنها عبارتند از:) کسی که درختی را بنشاند که خدایش نرویاند، یعنی پیشوایی را وادارد که خدا برنیانگیخته است؛ کسی که برانگیخته خدا را انکار کند؛ و کسی که پندارد این دو نفر بهره ای از مسلمانی دارند. و خداوند می فرماید: « وَ رَبُّکَ یَخْلُقُ ما یَشاءُ وَ یَخْتارُ ما کانَ لَهُمُ الْخِیَرَةُ»، {و خدای تو هر چه خواهد بیافریند و (هر کس را صلاح داند) برگزیند و دیگران را (در نظم عالم) هیچ اختیاری نیست.} - . قصص / ۶۹ -

معنای ایمان: فرمود: «معنی ایمان، اقرار و گردن نهادن به فرمان خداست برای آن اقرار، و تقرّب به خدا بدان و انجام هر آنچه را که واجب دانسته باشد، از کوچک و بزرگ، از مرز یکتاپرستی و پایین تر تا آخرین باب اطاعت یکی بعد از دیگری. و تمام باب های اطاعت خدا همراه یکدیگر و به هم پیوسته اند. پس هنگامی که بنده خدا واجباتی را که به او رسیده را به شرحی که گفتیم انجام دهد، مؤمن و سزاوار عنوان ایمان و شایسته پاداش است. و این بدان جهت است که معنی ایمان، اجمالاـ اقرار است و معنی اقرار،باور داشتن به وسیله اطاعت است. بدین جهت معلوم شد که فرمان های خدا کوچک و بزرگش مقارن یکدیگرند. پس مؤمن از ایمان بیرون نرود، مگر آنچه را که سزاوار ایمان است رها کند، و آنگاه شایسته ایمان است که واجبات بزرگ را پیوسته به یکدیگر انجام دهد و از گناهان بزرگ دوری کند. و اگر واجبات کوچک را ترک کند و گناهان صغیره را نیز انجام دهد، از ایمان بیرون نیست، و در شما تارک ایمان نباشد مادامی که واجب بزرگی را ترک نکرده یا گناه بزرگی را انجام نداده، چون قرآن می فرماید: «إِنْ تَجْتَنِبُوا کَبائِرَ ما تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُکَفِّرْ عَنْکُمْ سَیِّئاتِکُمْ وَ نُدْخِلْکُمْ مُدْخَلًا کَرِیما»، {چنانچه از گناهان بزرگی که شما را از آن نهی کرده اند دوری گزینید، ما از گناهان دیگر شما درگذریم و شما را به مقامی نیکو و بلند برسانیم.} - . نساء / ۳۱ - یعنی آمرزش خدا مربوط به غیر گناهان کبیره است و اگر کسی گناه کبیره ای مرتکب شود، همه گناهان کوچک و بزرگ او کیفر دارد.

این بود وصف ایمان و وصف مؤمنی که شایسته پاداش است.

معنای اسلام:

و امّا معنی اسلام، اقرار همه احکام دین و انجام آنهاست در ظاهر. پس اگر کسی ظاهرا همه احکام را اقرار کند و دلش پای بند نباشد، سزاوار نام و معنای اسلام است و ظاهرا وابسته به اسلام است، گواهی اش پذیرفته و از قانون ارث بهره منداست، و سود او سود مسلمین و زیان او زیان مسلمانان است.این بود وصف اسلام.

و فرق بین مسلمان و مؤمن آن است که مسلم گاهی که در باطن نیز اطاعت کند، با حفظ ظاهر مؤمن است و اگر تنها ظاهر را حفظ کند، مسلمان است و اگر در درون خاضع باشد و تقرب جوید نیز مؤمن است. پس بنده خدا گاهی مسلمان است و مؤمن نیست، ولی نمی شود که مؤمن باشد و مسلمان نباشد.

بیرون شدن از ایمان

موجبات بیرون شدن از ایمان پنج چیز است که شبیه یکدیگر و معروفند و عبارتند از: کفر، شرک، ضلالت، فسق و ارتکاب گناهان کبیره.

کفر: نافرمانی خداست که منشأ آن انکار، سبک شمردن یا سهل انگاری در یکی از مقدسات دینی باشد و کسی که چنین نافرمانی از او سرزند، کافر است، از هر ملّت و جمعیّتی که باشد، و معنای کفر همین است.

شرک: هر گونه معصیتی را گویند که آن را جزو دین و به حساب دیانت گذارد. چنین کسی مشرک است، چه این معصیت کوچک باشد و چه بزرگ.

ضلالت و گمراهی: ندانستن وظیفه است، و بدین جهت گاهی وظیفه بزرگی را که ایمان بستگی به آن دارد، بعد از ابلاغ پیامبر و روشن بودن راه، ترک می کند. البتّه این ترک وظیفه، همچون کافر از روی انکار و استخفاف و همچون مشرک به حساب دین و دیانت نبوده، بلکه صرفا به خاطر سستی و بی توجهی و اشتغال به کارهای دیگر است. چنین کسی گمراه است و مادامی که در این حال باشد، سزاوار نام و معنای گمراهی است و اگر بعد از گمراهی و ماندن در نادانی، دلداده مسیر گناهی شود، به خاطر انکار و استخفاف و سهل انگاری، کافر است و اگر به آن گناه به عنوان دین پای بند شود، مثل اینکه آیات خدا را از پیش خود تأویل کند یا از پدرانو نیاکانش تقلید کند و تسلیم آنها و خشنود از برنامه آنها شود، مشرک است. چون کم هستند افرادی که در گمراهی بمانند و اکثر آنها به یکی از این مسیرها می روند .

فسق: هر گناه بزرگی است که انسان به خاطر لذّت و شهوترانی و خواسته نفسش انجام دهد. چنین کسی فاسق و از ایمان بیرون است و اگر آنقدر در فسق بماند که به مرز سهل انگاری و سبک شمردن مقدمات برسد، کافر است.

امّا ارتکاب گناهان کبیره که مایه فساد ایمان است، معنایش این است که انسانی غرق در گناهان کبیره شود، نه به خاطر انکار یا به حساب دین یا به جهت شهوترانی، بلکه مثلا به خاطر تعصّب و عصبانیّت زیاد گناه کند، فحش دهد، دیگری را بکشد،

اموال مردم را بگیرد، حقوق آنها را حبس کند و سایر گناهان کبیره ای را مرتکب شود که برای منظوری غیر از لذّت انجام می دهند، از قبیل سوگندهای دروغ و ربا خواری. همچنین است گناهانی که (معمولا برای لذت بردن انجام می دهند ولی این) قصد کامجویی ندارد، مثل شرابخواری و زنا و بازی های نامشروع. در هر حال کسی که چنین کارهایی را انجام می دهد ، ایمانش فاسد است، ولی کافر یا مشرک یا گمراه نیست، ولی اگر در مراحل بعدی به یکی از آن جهات متمایل شود، آن صفت را نیز به خود می گیرد. - . تحف العقول چاپ اسلامیه: ۳۴۰ - ۳۴۵ -

**[ترجمه]

بيان

حتى يتولاه أي يتولى الله و يطيعه أو يتولاه الله و في القاموس النمط محركه ضرب من البسط و الطريقه و النوع من الشي ء و جماعه أمرهم واحد قوله عليه السلام من العذب الفرات أي من العلم الصافي من الشك و الشبهه و المراد بالعديم عادم المال أي الفقير بما هو و ما صفته أي التوحيد بتوهم القلوب أي بعقله فقط بدون معلم ينتهي علمه إلى الوحي و الإلهام أو بما تتوهمه الأوهام من الجسم و الصوره و المكان و أشباه ذلك فقد أقر بالطعن أي في الله و في ربوبيته لأنه جعله حادثا قوله عليه السلام بالصفه لا بالإدراك كأنه إشاره إلى نفي ما يقوله القائلون بالاشتراك اللفظي أي بأن يصفه بشي ء لا يدرك معناه فقد أحال على غائب أي على شي ء غاب عن ذهنه و لم يدركه بوجه أنه يعبد الصفه و الموصوف أي ذاتا موصوفه بصفات زائده موجوده بأن يعبدهما معا و من زعم أنه يضيف الموصوف هو أن يقول بالصفات الزائده لكن لم يعبد الصفات مع الذات بل الذات الموصوفه بها فهو و إن لم يشرك بالعباده لكن صغر الكبير حيث جعل

۱- ۱. تحف العقول ط اسلامیه: ۳۴۰- ۳۴۵.

ذاته سبحانه محتاجه فی کمالها أی غیرها و هی الصفات و کل محتاج ممکن.

باب البحث ممکن أی طریق التفحص عن التوحید ممکن و طلب المخرج عن الشبهات حاصل و الحاصل أن الله تعالی نصب لکم حجه یمکنکم أن تعرفوه و تتعلموا منه التوحید ثم قال علیه السلام معرفه عین الحاضر قبل معرفه صفاته کما أن زیدا تراه أولا ثم تعرف أنه عالم أو جاهل و نسبه و سائر أحواله و معرفه صفه الغائب قبل عینه لأنه إنما یعرف بالصفات و یحتمل أن یکون المراد أن الإمام الذی یؤخذ منه التوحید إن کان حاضرا یعرف عینه أولا ثم یعرف استحقاقه للإمامه بالدلائل و المعجزات و العلامات و الغائب بالعکس و یحتمل أن یراد بالشاهد الممکنات و المخلوقات و بالغائب الخالق.

ثم سئل علیه السلام کیف تعرف عین الشاهد قبل صفته أی کیف یعرف عینه و صفاته قال تعرفه بالصفات التی تکون فی الإمام و تعلم علمه أی تأخذ عنه العلم حتی إنک تعرف نفسک و صفاتها به و الحال أنک لا تعرف نفسک التی هی أقرب الأشیاء منک بنفسک من

قبل نفسک و هو یعرفک إیاها أو المعنی تعلم کونه عالما بالسؤال عن غوامض العلوم و أنواعها و یعرف ما فی نفسک أی یخبرک بما فی قلبک و بما أنت غافل عنه من صفات نفسک و علی الأول فیه إیماء إلی أنه إذا لم تعرف نفسک إلا ببیان الإمام و هی أقرب الأشیاء منک تتوقع أن تعرف ربک بعقلک و تعلم أن ما فیه أی ما یدعیه من الإمامه له و به أی حاصله له و مختصه به.

ثم استشهد علیه السلام لکون معرفه عین الشاهد قبل صفته بقصه یوسف و إخوته حیث عرفوا ذاته أولا بالمشاهده ثم عرفوا صفته و أنه أخوهم بما شاهدوا منه و سمعوا فعرفوا صفته أیضا بذاته کذلک الإمام تعرف صفته من ذاته و بما یسمع و یری منه من علومه و معجزاته قوله علیه السلام و لا أثبتوه من أنفسهم بتوهم القلوب أی کما یعرف الأمور الغائبه بالدلائل العقلیه أو النقلیه.

ثم أکد علیه السلام ما أومأ إلیه سابقا من أن الإمام لا بد من أن یکون معروفا

بصفات خاصه لا ـ توجد فی غیره و إن الإمامه لا ـ تکون باختیار الأمه صرح بذلک بتأویل قوله تعالی ما کانَ لَکُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَها(۱) بأن المراد بالشجر الإمام کما ورد فی قوله تعالی و مثل شجره طَیِّبَهً(۲) إن المراد بها شجره النبوه و الإمامه و بإنباتها نصبه إماما بهوی أنفسهم و کأنه إشاره إلی أنه إذا لم یکن لهم القدره و الاختیار فی إنبات شجره خلقها الله لمصلحه دینه من الأمور الدنیویه کیف یفوض إلیهم و یمکنهم من نصب الإمام الذی هو مناط نظام العالم و عله خلقه و بقائه و به تناط مصالح الدین و الدنیا قوله و من زعم یدل علی أن القول بعدم کفر المخالف کفر أو قریب منه و فی الخبر فوائد جلیله ستعرف تفصیلها فیما سیأتی و تنتفع بها بعد التأمل فیها سیأتی و تنتفع بها بعد التأمل فیها فی حل الأخبار الآتیه.

**[ترجمه]«حتی یتولّاه»یعنی دوست و مطیع خدا باشد، یا خدا او را دوست بدارد. در قاموس گوید «نمط» به حرکت میم، نوعی فرش و نیز مرام، و نوعی از هر چیز، و همچنین به جمعیتی که مرام واحد دارند، گویند. «من العذب الفرات» یعنی از دانش بی شک و ریب و مقصود از «عدیم»، نادار یعنی فقیر است. «بما هو و ما صفته» یعنی توحید.

«یتوهم القلوب»: یعنی تنها با خردش، بدون اینکه از معلّمی که علمش از طریق وحی و الهام است گرفته باشد، یا آنچنان که نیروی واهمه می بافد، از جسم و شکل و مکان و غیره.

«فقد اقرّ بالطّعن»: یعنی در خدا و خدایی، زیرا آن را حادث فرض کرده است .

«بالصّفه لا ـ بالادراک»: گویا اشاره است به نفی آنچه که قائلین به اشتراک لفظی می گویند، یعنی او را به گونه ای ستاید که معنایش را نمی فهمد. «فقد احال علی غائب» یعنی بر چیزی که از ذهنش غایب است و به هیچ وجه درکش نمی کند.

«انّه یعبد الصّفه و الموصوف»: یعنی ذاتی را که موصوف است به صفات زائده موجوده به اینکه هر دو را با هم می پرستد.

«و من زعم انّه یضیف الموصوف»: یعنی صفات را زائده داند ولی صفات را به همراه ذات نپرستد، بلکه تنها ذات را پرستد. چنین کسی گرچه در عبادت شرک نورزیده، لیکن «صغّر الکبیرم، چون ذات سبحان را در کمال نیازمند غیر، یعنی صفات دانسته و هر نیازمندی ممکن است.

«باب البحث ممکن»: یعنی راه کاوش از توحید ممکن است و چاره جویی از شبهات هست. نتیجه اینکه خداوند حجتی را بر شما گمارده که می توانید او را بشناسید و یگانگی خدا را از او یاد گیرید. سپس فرمود: شناخت ذات حاضر، پیش از شناخت صفات اوست، همچنان که مثلا اوّل زید را می بینی بعد می فهمی که عالم است یا نادان، و همچنین نژاد و سایر حالاتش را بعد از دیدن خود او می شناسی، «و معرفه صفه الغائب قبل عینه»، زیرا شخص غایب، با صفاتش شناخته می شود.و احتمال دارد که منظور، امامی باشد که از او توحید را می گیرند. اگر حاضر باشد، اوّل خود او شناخته می شود، سپس شایستگی او برای امامت از روی نشانه ها و معجزات، ولی اگر آن امام غایب باشد، به عکس است. و احتمال دارد که منظور از حاضر، ممکنات و مخلوقات باشد و مقصود از غایب، خالق.

سپس از حضرت پرسیدند: «کیف تعرف عین الشاهد قبل صفته»، یعنی چگونه خود او و صفاتش شناخته می شود؟ فرمود: «تعرفه» به صفاتی که در امام است، «و تعلم علمه» یعنی از او دانش می گیری تا اینکه تو«تعرف نفسک» و صفاتش رابه آن

(و) در حالی که تو«لا تعرف نفسک» که نزدیک ترین چیزهاست به تو، «بنفسک من» جانب «نفسک» و اوست که نفس تو را به تو معرفی می کند، یا معنایش این است که عالم بودن او را به وسیله پرسیدن مشکلات علوم می دانی و آنچه از صفات و روحیات تو که در ضمیر توست و از آنها غافلی،تو را با خبر می سازد. بنا بر توجیه اوّل، این جمله اشاره است به اینکه وقتی تو خودت را با اینکه نزدیک ترین اشیا به تو است بدون معرّفی امام نمی شناسی، توقع داری خدایت را با خردت بشناسی؟«و تعلم انّ ما فیه»یعنی آنچه را از امامت و پیشوایی ادعا می کند، «له و به» یعنی برایش حاصل و ویژه اوست.

سپس امام علیه السلام برای بیان اینکه شناخت ذات حاضر پیش از وصف اوست، به داستان یوسف و برادرانش استشهاد می فرماید. چون برادران ابتدا با دیدن یوسف، او را شناختند، سپس برادری او را با دیدن زیادتر و شنیدن سخنان او دانستند.بنابراین صفت او را به ذاتش شناختند. همچنین است امام که صفات او به ذاتش و آنچه که از او شنیده و دیده می شود، از علوم و معجزات او شناخته می شود.«و لا ـ اثبتوه من انفسهم بتوهّم القلوب» یعنی همچنان که امور پنهانی را با نشانه های عقلی و نقلی می شناسند.

سپس بر مطلبی که قبلا ـ فرموده که امام باید به اوصاف ویژه خود که دیگران ندارند معروف باشد و امامت به اختیار امّت نیست، تأکید می فرماید، با تأویل در این آیه قرآن«ما کانَ لَکُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَها» به اینکه مراد از درخت، امام است. همچنان که در قرآن نیز آمده {و مثل شجره طیّبه. همچون درخت زیبا} - . ابراهیم / ۲۴ - که مقصود«أَ لَمْ تَرَ کَیْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا کَلِمَهً طَیِّبَهً کَشَجَرَهٍ طَیِّبَهٍ»از این درخت، درخت پیامبری و امامت است و مقصود از رویاندن درخت، گماردن امام است به خواست خودشان. گویا این آیه اشاره است به اینکه وقتی آنها قدرت ندارند درختی را که خدا برای مصلحت دنیای مردم آفریده برویانند و چنین کاری در اختیار آنها نیست، چگونه گماردن امام که مدار نظم جهان است و علت آفرینش و بقای عالم و مناط مصلحت دین و دنیاست، در اختیار مردم و مقدور آنان است؟«و من زعم»دلیل بر این است که کافر ندانستن مخالفین، یا کفر است، یا نزدیک به آن .

این روایت، بهره های مهمّی دارد که در شرح اخبار آیندهبه آنها می رسید و بهره مند می شوید.

**[ترجمه]

«۳۲»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِیهِ عَنِ ابْنِ سِنَانٍ عَنِ ابْنِ بُکَیْرٍ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: لَوْ أَنَّ الْعِبَادَ وَصَفُوا الْحَقَّ وَ عَمِلُوا بِهِ وَ لَمْ یَعْقِدْ قُلُوبُهُمْ عَلَی أَنَّهُ الْحَقُّ مَا انْتَفَعُوا(۳).

**[ترجمه]محاسن برقی: زراره از حضرت صادق علیه السلام روایت کند که: «اگر بندگان خدا حق را بستایند و بدان عمل کنند، ولی در دل به حقانیت او معتقد نگردند، بهره نمی برند.» - . محاسن برقی: ۲۴۹ -

**[ترجمه]

«۳۳»

سن، [المحاسن] عَنْ هَارُونَ بْنِ الْجَهْمِ عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ ثُوَيْرٍ عَنْ أَبِي خَدِيجَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ: أَتَى رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي جِئْتُكَ أُبَايِعُكَ عَلَى الْإِسْلَامِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أُبَايِعُكَ عَلَى أَنْ تَقْتُلَ أَبَاكَ قَالَ نَعَمْ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله إِنَّا وَ اللَّهِ لَا نَأْمُرُكُمْ بِقَتْلِ آبَائِكُمْ وَ لَكِنَّ الْآنَ عَلِمْتُ مِنْكَ حَقِيقَةَ الْإِيمَانِ وَ أَنَّكَ لَنْ تَتَّخِذَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيجَةً أَطِيعُوا آبَاءَكُمْ فِيمَا أَمَرُوكُمْ وَ لَا تُطِيعُوهُمْ فِي مَعَاصِي اللَّهِ (۴).

**[ترجمه]محاسن برقی: ابو خدیجه گزارش کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «مردی خدمت حضرت رسول صلی الله علیه و آله آمد و عرض کرد: «من آمدم با شما بر اسلام بیعت کنم.» حضرت فرمود: «با تو بیعت می کنم بر اینکه پدرت را بکشی.» آن مرد پذیرفت. حضرت فرمود: «به خدا ما به کشتن پدران فرمان ندهیم، لیکن (با این آزمایش) حقیقت ایمان تو را دانستم و تو هرگز نباید غیر خدا را در دل راه دهی. پدرانتان را در آنچه فرمان دهند اطاعت کنید، ولی در نافرمانی خدا، از آنان اطاعت مکنید.» - . محاسن برقی: ۲۴۸ -

**[ترجمه]

بیان

فی النهایه ولیجه الرجل بطانته و دخلاؤه و خاصته.

**[ترجمه]در نهایه گوید «ولیجه الرّجل»، خانواده، همراهان و نزدیکان او.

**[ترجمه]

«۳۴»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ مُدْرِكِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: الْإِسْلَامُ عُرْيَانٌ فَلِبَاسُهُ الْحَيَاءُ وَ زِينَتُهُ

ص: ۲۸۱

۱- ۱. النمل: ۶۰.

۲- ۲. إبراهیم: ۲۴.

۳- ۳. المحاسن ص ۲۴۹.

۴- ۴. المحاسن ص ۲۴۸.

الْوَفَاءُ وَ مُرُوءَتُهُ الْعَمَلُ الصَّالِحُ وَ عِمَادُهُ الْوَرَعُ وَ لِكَلِّ شَيْ ءٍ أَسَاسٌ وَ أَسَاسُ الْإِسْلَامِ حُبُّنَا أَهْلَ الْبَيْتِ (۱).

**[ترجمه]محاسن برقی: مدرک بن عبدالرّحمان از حضرت صادق علیه السلام روایت کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «اسلام عریان است و پوشش او حیا است، و زیورش وفا ومروّت و مردانگی اش عمل صالح و ستونش ورع است. و هر چیزی را بنیادی است و بنیاد اسلام، دوستی ما خانواده است.» - . محاسن برقی: ۲۸۶ -

**[ترجمه]

«۳۵»

سن، [المحاسن] عَنْهُ عَنْ (۲)

أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ عُبَيْدِ بْنِ زُرَارَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَكُمْ حَتَّى تَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنِّي مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَإِذَا فَعَلْتُمْ ذَلِكَ حَقَنْتُمْ بِهَا أَمْوَالَكُمْ وَ دِمَاءَكُمْ إِلَّا بِحَقِّهَا وَ كَانَ حِسَابُكُمْ عَلَى اللَّهِ (۳).

**[ترجمه]محاسن برقی: عبید بن زراره از حضرت صادق علیه السلام روایت کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «ای مردم! من مأمورم با شما بجنگم تا گواهی دهید به یگانگی خدا و اینکه من فرستاده اویم. وقتی چنین گواهی دادید، مال و جانتان محفوظ است، مگر به حق آن (یعنی در مواردی که باید به دستور اسلام در جنگ شرکت کنید یا از مالتان به عنوان حقوق واجبه بپردازید) و حساب شما با خداست.» - . محاسن برقی: ۲۸۴ -

**[ترجمه]

«۳۶»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّضْرِ عَنْ يَحْيَى الْحَلَبِيِّ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ الْحُرِّ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَ لَهُ سَلَّامٌ إِنَّ خَيْثَمَةَ بْنَ أَبِي خَيْثَمَةَ حَدَّثَنَا أَنَّهُ سَأَلَكَ عَنِ الْإِسْلَامِ فَقُلْتَ لَهُ إِنَّ الْإِسْلَامَ مَنِ اسْتَقْبَلَ قِبْلَتَنَا وَ شَهِدَ شَهَادَتَنَا وَ نَسَكَ نُسُكَنَا وَ وَالَى وَلِيَّنَا وَ عَادَى عَدُوَّنَا فَهُوَ مُسْلِمٌ قَالَ صَدَقَ وَ سَأَلَكَ عَنِ الْإِيمَانِ فَقُلْتَ الْإِيمَانُ بِاللَّهِ وَ التَّصْدِيقُ بِكِتَابِهِ وَ أَنْ أَحَبَّ فِي اللَّهِ وَ أَبْغَضَ فِي اللَّهِ فَقَالَ صَدَقَ خَيْثَمَةُ(۴).

**[ترجمه]محاسن برقی: ابو بصیر گوید: خدمت حضرت باقر علیه السلام بودم.«سلام» به آن حضرت عرض کرد که خیثمه برای ما نقل کرده که از شما درباره اسلام سؤال کرده و شما فرموده اید که اسلام یعنی هر کس به قبله ما رو کند، شهادت ما را گواهی دهد، عبادت ما را انجام دهد، دوست ما را دوست بدارد و با دشمن ما دشمن باشد، او مسلمان است. حضرت فرمود: «راست گفته است.» دوباره عرض کرد که او از شما درباره ایمان سؤال کرده و شما فرموده اید که ایمان به خدا و باور داشتن کتاب او، و اینکه در راه خدا دوستی کند و در راه او دشمنی ورزد. فرمود: «خیثمه راست گفته است.» - . محاسن برقی:

- ۲۸۵

**[ترجمه]

«۳۷»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنْ صَفْوَانَ عَنِ الْعَلَاءِ عَنْ مُحَمَّدٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنِ الْإِيمَانِ فَقَالَ الْإِيمَانُ مَا كَانَ فِی الْقَلْبِ وَ الْإِسْلَامُ مَا كَانَ عَلَيْهِ الْمَنَاكِحُ وَ الْمَوَارِيثُ وَ تُحْقَنُ بِهِ الدِّمَاءُ وَ الْإِيمَانُ يَشْرَكُ الْإِسْلَامَ وَ الْإِسْلَامُ لَا يَشْرَكُ الْإِيمَانَ (۵).

**[ترجمه]محاسن برقی: محمد گوید: از حضرت باقر علیه السلام معنای ایمان را پرسیدم، فرمود: «ایمان مطلبی است که در دل است، ولی اسلام همان است که ازدواج وارث به آناست و خون ها به وسیله آن محفوظ است. ایمان شریک اسلام است، ولی اسلام شریک ایمان نیست.» - . همان -

**[ترجمه]

«۳۸»

يج، [الخرائج و الجرائح] رُوِیَ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله كَانَ يَسِيرُ فِی بَعْضِ مَسِيرِهِ فَقَالَ لِأَصْحَابِهِ يَطْلُعُ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْضِ هَذِهِ الْفِجَاجِ شَخْصٌ لَيْسَ لَهُ

ص: ۲۸۲

۱- ۱. المحاسن ص ۲۸۶.

۲- ۲. أضفنا الزياده من المصدر بقرينه ذكر السند، فالظاهر سقوط هذه الزياده من نسخه الكمبانیّ.

۳- ۳. المحاسن ص ۲۸۴.

۴- ۴. المحاسن ص ۲۸۵.

۵- ۵. المحاسن ص ۲۸۵.

عَهْدٌ بِإِبْلِيسَ مُنْذُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فَمَا لَبِثُوا أَنْ أَقْبَلَ أَعْرَابِيٌّ قَدْ يَبِسَ جِلْدُهُ عَلَى عَظْمِهِ وَ غَارَتْ عَيْنَاهُ فِي رَأْسِهِ وَ اخْضَرَّتْ شَفَتَاهُ مِنْ أَكْلِ الْبَقْلِ فَسَأَلَ عَنِ النَّبِيِّ صلی الله علیه و آله فِي أَوَّلِ الرِّفَاقِ حَتَّى لَقِيَهُ فَقَالَ لَهُ اعْرِضْ عَلَيَّ الْإِسْلَامَ فَقَالَ قُلْ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنِّي مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ قَالَ أَقْرَرْتُ قَالَ تُصَلِّي الْخَمْسَ وَ تَصُومُ شَهْرَ رَمَضَانَ قَالَ أَقْرَرْتُ قَالَ تَحُجُّ الْبَيْتَ الْحَرَامَ وَ تُؤَدِّي الزَّكَاةَ وَ تَغْتَسِلُ مِنَ الْجَنَابَةِ قَالَ أَقْرَرْتُ فَتَخَلَّفَ بَعِيرُ الْأَعْرَابِيِّ وَ وَقَفَ النَّبِيُّ فَسَأَلَ عَنْهُ فَرَجَعَ النَّاسُ فِي طَلَبِهِ فَوَجَدُوهُ فِي آخِرِ الْعَسْكَرِ قَدْ سَقَطَ خُفُّ بَعِيرِهِ فِي حُفْرَةٍ مِنْ حُفَرِ الْجِرْذَانِ فَسَقَطَ فَانْدَقَّتْ عُنُقُ الْأَعْرَابِيِّ وَ عُنُقُ الْبَعِيرِ وَ هُمَا مَيِّتَانِ فَأَمَرَ النَّبِيُّ فَضُرِبَتْ خَيْمَةٌ فَغُسِّلَ فِيهِ ثُمَّ دَخَلَ النَّبِيُّ فَكَفَّنَهُ فَسَمِعُوا لِلنَّبِيِّ حَرَكَةً فَخَرَجَ وَ جَبِينُهُ يَتَرَشَّحُ عَرَقاً وَ قَالَ إِنَّ هَذَا الْأَعْرَابِيَّ مَاتَ وَ هُوَ جَائِعٌ وَ هُوَ مِمَّنْ آمَنَ وَ لَمْ يَلْبِسْ إِيمَانَهُ بِظُلْمٍ فَابْتَدَرَهُ الْحُورُ الْعِينُ بِثِمَارِ الْجَنَّةِ يَحْشُونَ بِهَا شِدْقَهُ هَذِهِ تَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اجْعَلْنِي فِي أَزْوَاجِهِ وَ هَذِهِ تَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اجْعَلْنِي فِي أَزْوَاجِهِ (۱).

**[ترجمه]الخرائج و الجرائح: از حضرت صادق علیه السلام روایت شده که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله در اثنای راه به یکی از یارانش فرمود: «از این شکاف شخصی بیرون می آید که سه روز است ابلیس را با او کاری نبوده.» چیزی نگذشت که عربی از آنجا نمایان شد، در حالی که پوستش بر استخوانش خشکیده، دیدگانش در سرش فرو رفته و لب هایش از خوردن گیاه سبز شده بود.به اولین نفری که برخورد پیامبر صلی الله علیه و آله را از او جویا شد. تا حضرت را دید، جلو رفت وعرض کرد: «اسلام را بر من عرضه کن.» فرمود: «بگو «اشهد ان لا اله الّا اللّه» و اینکه من، محمد و فرستاده خدایم.» گفت گفتم. فرمود: «پنج نماز می گزاری و ماه رمضان روزه می داری.» گفت اعتراف کردم. فرمود: «به حج خانه خدا می روی، زکات می پردازی و از جنابت شستشو می کنی.»مرد عرب عرض کرد اعتراف کردم. آنگاه با شترش پشت کرد و رفت. پیامبر چند لحظه ای توقف کرد، سپس از او سؤال فرمود. مردم به جستجوی او رفتند و در آخر لشکر او را یافتند، در حالی که پای شترش به سوراخ موشی فرو رفته بود و شتر با صاحبش به زمین افتاده و گردن شتر و گردن صاحبش هر دو شکسته و هر دو مرده بودند. پیامبر دستور فرمود تا خیمه ای زدند و عرب را در آن خیمه غسل دادند. سپس خود حضرت درون خیمه رفت و او را کفن فرمود. مردم بیرون خیمه، از پیغمبر صدای جنبشی شنیدند. بعد از پایان کار، حضرت بیرون آمد، در حالی که عرق از پیشانی اش می ریخت. فرمود: «این عرب در حال گرسنگی مرد. او از کسانی است که ایمانش را با ستم نیالود. حوریه ها با میوه های بهشتی او را استقبال کردند و از آن میوه ها به دهانش می گذاشتند. این می گفت یا رسول اللّه! مرا از زمره همسران این مرد قرار ده و آن نیز می گفت یا رسول اللّه! مرا از همسرانش قرار ده.» - . خرائج و جرائح: ۱۸۴ -

**[ترجمه]

«۳۹»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ حُمْرَانَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: قُلْتُ لَهُ أَ رَأَيْتَ الْمُؤْمِنَ لَهُ فَضْلٌ عَلَى الْمُسْلِمِ فِي شَيْ ءٍ مِنَ الْمَوَارِيثِ وَ الْقَضَايَا وَ الْأَحْكَامِ حَتَّى يَكُونَ لِلْمُؤْمِنِ أَكْثَرُ مِمَّا يَكُونُ لِلْمُسْلِمِ فِي الْمَوَارِيثِ أَوْ غَيْرِ ذَلِكَ قَالَ لَا هُمَا يَجْرِيَانِ فِي ذَلِكَ مَجْرًى وَاحِداً إِذَا حَكَمَ الْإِمَامُ عَلَيْهِمَا وَ لَكِنَّ لِلْمُؤْمِنِ فَضْلًا عَلَى الْمُسْلِمِ فِي أَعْمَالِهِمَا وَ مَا يَتَقَرَّبَانِ بِهِ إِلَى اللَّهِ قَالَ فَقُلْتُ أَ لَيْسَ اللَّهُ يَقُولُ مَنْ جاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثالِها(۲) وَ زَعَمْتُ أَنَّهُمْ مُجْتَمِعُونَ عَلَى الصَّلَاةِ وَ الزَّكَاةِ وَ الصَّوْمِ وَ الْحَجِّ مَعَ الْمُؤْمِنِ قَالَ فَقَالَ أَ لَيْسَ اللَّهُ قَدْ قَالَ وَ اللَّهُ يُضاعِفُ لِمَنْ يَشاءُ أَضْعَافاً كَثِيرَةً فَالْمُؤْمِنُونَ هُمُ الَّذِينَ يُضَاعِفُ اللَّهُ لَهُمُ الْحَسَنَاتِ لِكُلِّ حَسَنَةٍ سَبْعِينَ

ضِعْفاً فَهَذَا مِنْ فَضْلِهِمْ وَ يَزِيدُ اللَّهُ الْمُؤْمِنَ فِی حَسَنَاتِهِ عَلَی قَدْرِ صِحَّهِ إِیمَانِهِ أَضْعَافاً مُضَاعَفَهً كَثِیرَهً وَ يَفْعَلُ اللَّهُ بِالْمُؤْمِنِینَ مَا یَشَاءُ(۳).

ص: ۲۸۳

۱- ۱. الخرائج و الجرائح ص ۱۸۴.

۲- ۲. الأنعام: ۱۶۰.

۳- ۳. العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۴۶.

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: حمران گوید: به حضرت باقر علیه السلام عرض کردم: «آیا به نظر شما مؤمن در چیزی از ارث، قضاوت و احکام، بر مسلمان برتری دارد تا اینکه مثلاـ بیش از مسلمان ارث ببرد یا نه؟» فرمود: «نه، در این مسائل وقتی امام فرمانی دهد، هر دو یکسانند، ولی مؤمن را در اعمال و آنچه مایه تقرب به خداست، بر مسلم برتری است.»عرض کردم: «مگر خدا نمی فرماید {هر کس کار خیری کند ده برابر دارد}؟ و چنانچه فرمودید، درنماز و زکات و روزه و حج برابرند.» فرمود: «مگر خدا نمی فرماید {و خدا از این مقدار بر هر که خواهد بیفزاید}،{به چندین برابر}؟ پس مؤمنین آنهایند که خدا کار خیر آنها را هفتاد برابر می کند. این فضیلت آنهاست و خداوند حسنات مؤمن را به میزان درستی ایمانش، به چندین برابر می افزاید، و با مؤمنین هر چه خواهد می کند.» - . عیاشی ۱ : ۱۴۶ -

**[ترجمه]

بیان

وَ اللَّهُ یُضاعِفُ أقول الآیه فی البقره فی موضعین أحدهما مَنْ ذَا الَّذِی یُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً فَیُضاعِفَهُ لَهُ أَضْعافاً کَثِیرَةً(۱) و ثانیهما مَثَلُ الَّذِینَ یُنْفِقُونَ أَمْوالَهُمْ فِی سَبِیلِ اللَّهِ کَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنابِلَ فِی کُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَ اللَّهُ یُضاعِفُ لِمَنْ یَشاءُ وَ اللَّهُ واسِعٌ عَلِیمٌ (۲) و کأنه جمع بین الآیتین إشاره إلیهما لو لم یکن من تحریف الرواه کما یدل علیه ما مر من روایه الکافی (۳).

**[ترجمه]«وَ اللَّهُ یُضاعِفُ» این جمله در سوره بقره در دو جا ذکر شده، اوّل در این آیه: «مَنْ ذَا الَّذِی یُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضاً حَسَناً فَیُضاعِفَهُ لَهُ أَضْعافاً کَثِیرَه»،{کیست خدا را وام دهد تا خدا به چندین برابر بیفزاید} - . بقره / ۲۴۵ - و دوّم در این آیه: «مَثَلُ الَّذِینَ یُنْفِقُونَ أَمْوالَهُمْ فِی سَبِیلِ اللَّهِ کَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سَبْعَ سَنابِلَ فِی کُلِّ سُنْبُلَةٍ مِائَةُ حَبَّةٍ وَ اللَّهُ یُضاعِفُ لِمَنْ یَشاءُ وَ اللَّهُ واسِعٌ عَلِیم»، {مثل آنان که مالشان را در راه خدا انفاق کنند، به مانند دانه ای است که از یک دانه هفت خوشه بروید و در هر خوشه ای صد دانه باشد (یک دانه هفتصد بشود) و خدا از این مقدار بر هر که خواهد بیفزاید، چه خدا را رحمت بی منتهاست، و به همه چیز، خدا احاطه کامل دارد.} - . بقره / ۲۶۱ - گویا حضرت هر دو آیه را با این عبارت جمع فرموده، اگر از راویان حدیث تحریفی نشده باشد، چنانچه قبلا در روایت کافی نیز گذشت. - . روایت ۱۲ همین باب -

**[ترجمه]

«۴۰»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ علیه السلام عَنْ قَوْلِهِ إِنَّ الدِّینَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلامُ فَقَالَ یَعْنِی الدِّینُ فِیهِ الْإِیمَانُ (۴).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: محمد بن مسلم گوید: از حضرت باقر علیه السلام درباره این آیه: إِنَّ الدِّینَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلام»، {همانا دین، نزد خدا اسلام است} - . آل عمران / ۱۹ - پرسیدم. فرمود: «یعنی دینی که در آن ایمان است.» - . تفسیر عیاشی ۱ : ۱۶۶ -

**[ترجمه]

«۴۱»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی عَمْرٍو الزُّبَیْرِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِهِ وَ لْتَکُنْ مِنْکُمْ أُمَّهٌ یَدْعُونَ إِلَی الْخَیْرِ وَ یَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ یَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْکَرِ قَالَ فِی هَذِهِ الْآیَهِ تَکْفِیرُ أَهْلِ الْقِبْلَهِ بِالْمَعَاصِی لِأَنَّهُ مَنْ لَمْ یَکُنْ یَدْعُو إِلَی الْخَیْرَاتِ وَ یَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَ یَنْهَی عَنِ الْمُنْکَرِ مِنَ الْمُسْلِمِینَ فَلَیْسَ مِنَ الْأُمَّهِ الَّتِی وَصَفَهَا اللَّهُ لِأَنَّکُمْ تَزْعُمُونَ أَنَّ جَمِیعَ الْمُسْلِمِینَ مِنْ أُمَّهِ مُحَمَّدٍ قَدْ بَدَتْ هَذِهِ

الْآیَهُ وَ قَدْ وَصَفَتْ أُمَّهَ مُحَمَّدٍ بِالدُّعَاءِ إِلَی الْخَیْرِ وَ الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْیِ عَنِ الْمُنْکَرِ وَ مَنْ لَمْ یُوجَدْ فِیهِ الصِّفَهُ الَّتِی وَصَفَتْ بِهَا فَکَیْفَ یَکُونُ مِنَ الْأُمَّهِ وَ هُوَ عَلَی خِلَافِ مَا شَرَطَهُ اللَّهُ عَلَی الْأُمَّهِ وَ وَصَفَهَا بِهِ (۵).

**[ترجمه]تفسیر عیاشی: ابو عمرو زبیری از حضرت صادق علیه السلام روایت کند که در تفسیر این آیه شریفه «وَ لْتَکُنْ مِنْکُمْ أُمَّهٌ یَدْعُونَ إِلَی الْخَیْرِ وَ یَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ یَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْکَرِ»، {و باید از شما مسلمانان برخی خلق را به خیر و صلاح دعوت کنند و مردم را به نیکوکاری امر و از بدکاری نهی کنند} -. آل عمران / ۱۰۴ - فرمود: «در این آیه اهل قبله را به وسیله گناهان تکفیر کرده، زیرا هر مسلمانی که مردم را به خیر و صلاح دعوت نکند و به نیکوکاری امر و از بدکاری نهی نکند، از امّتی که خداوند ستوده نیست، زیرا شما می پندارید که همه مسلمانان از امّت محمّد صلی الله علیه و آله هستند، ولی آنطور که در این آیه نمودار شده،می فرماید که امّت محمّد، دعوت به خیر و امر به نیکوکاری و نهی از بدکاری دارند و هر کس که این صفت امّت را نداشته باشد، چگونه از امّت می شود، در صورتی که بر خلاف قانون امّت رفتار می کند.» -. تفسیر عیاشی ۱ : ۱۹۵ -

**[ترجمه]

بیان

کان المعنی أن الأمه أمتان أمه دعوه و أمه إجابه و أمه الدعوه تشمل الکفار أیضا و أمه الإجابه هم الذین أجابوا الرسول فیما دعاهم إلیه فالأمه المذکوره فی هذه الآیه أمه الإجابه و قد وصفهم بأوصاف فمن لم تکن فیه تلک الأوصاف لم تکن منها لکن روی فی الکافی فی کتاب الجهاد خبرا آخر عن هذا

ص: ۲۸۴

۱- ۱. البقره: ۲۴۵.

۲- ۲. البقره: ۲۶۱.

۳- ۳. تحت الرقم: ۱۲.

۴- ۴. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۶۶، و الآیه فی آل عمران: ۱۹.

۵- ۵. العيّاشيّ ج ۱ ۱۹۵، و الآيه فى آل عمران ۱۰۴.

الراوی بعینه (۱)

و فیه دلاله علی أن المراد بالأمه الأئمه علیهم السلام فیمکن أن یکون لأمه الإجابه أیضا مراتب کما أن للمؤمنین منازل.

**[ترجمه]گویا مقصود این است که دو امّت است: امّت خواندن و امّت پذیرا شدن، امّت خواندن شامل کفّار هم می شود، ولی امّت پذیرا شدن، افرادی هستند که دعوت پیامبر را در آنچه فرموده پذیرفته اند. امّتی که در آیه یاد شده، همین است که این خصوصیات را دارد و هر کس آن صفات را نداشته باشد، از آن نیست. ولی در کافی «کتاب جهاد»، از همین راوی روایتی مثل این روایت - . کافی ۵ : ۱۳ تا ۱۹ - هست، اما در آن روایت، مقصود از امّت، ائمه علیهم السلام هستند.بنابراین ممکن است که امّت پذیرا شدن نیز مراتب و مراحلی داشته باشد، همچنان که ایمان منازلی دارد.

**[ترجمه]

«۴۲»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام]: قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ الَّذِینَ یُؤْمِنُونَ بِالْغَیْبِ قَالَ الْإِمَامُ علیه السلام ثُمَّ وَصَفَ هَؤُلَاءِ الْمُتَّقِینَ الَّذِینَ هَذَا الْکِتَابُ هُدًی لَهُمْ فَقَالَ الَّذِینَ یُؤْمِنُونَ بِالْغَیْبِ یَعْنِی بِمَا غَابَ عَنْ حَوَاسِّهِمْ مِنَ الْأُمُورِ الَّتِی یَلْزَمُهُمُ الْإِیمَانُ بِهَا کَالْبَعْثِ وَ الْحِسَابِ وَ الْجَنَّهِ وَ النَّارِ وَ تَوْحِیدِ اللَّهِ وَ سَائِرِ مَا لَا یُعْرَفُ بِالْمُشَاهَدَهِ وَ إِنَّمَا یُعْرَفُ بِدَلَائِلَ قَدْ نَصَبَهَا اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ عَلَیْهَا کَآدَمَ وَ حَوَّاءَ وَ إِدْرِیسَ وَ نُوحٍ وَ إِبْرَاهِیمَ وَ الْأَنْبِیَاءِ الَّذِینَ یَلْزَمُهُمُ الْإِیمَانُ بِهِمْ وَ بِحُجَجِ اللَّهِ وَ إِنْ لَمْ یُشَاهِدُوهُمْ وَ یُؤْمِنُونَ بِالْغَیْبِ وَ هُمْ مِنَ السَّاعَهِ مُشْفِقُونَ (۲).

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری: در تفسیر آیه: «الَّذِینَ یُؤْمِنُونَ بِالْغَیْبِ»، {آن کسانی که به جهان غیب ایمان آرند} - .بقره / ۳ - امام علیه السلام فرمود: «سپس متقین را که قرآن کتاب هدایت آنهاست، ستوده و فرموده {آن کسانی که به جهان غیب ایمان آرند} یعنی اموری را که باید باور داشته باشند و از حواس آنها نهان است، از قبیل زنده شدن در رستاخیز و حساب، بهشت و دوزخ، یگانگی خدا و سایر چیزهایی که دیده نمی شود، ولی به نشانه هایی که خدا واداشته شناخته می گردد، مثل آدم و حوا، ادریس، نوح، ابراهیم و پیامبرانی را که باید بدانها ایمان داشته باشد، و حجّت های خدا، گرچه آنها راندیده باشد، به دنیای نهان ایمان آرند و از هنگامه قیامت نگرانند.» - . تفسیر امام حسن عسکری: ۲۴ -

**[ترجمه]

«۴۳»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام]: قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ الَّذِینَ یُؤْمِنُونَ بِما أُنْزِلَ إِلَیْکَ وَ ما أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِکَ وَ بِالْآخِرَهِ هُمْ یُوقِنُونَ قَالَ الْإِمَامُ علیه السلام ثُمَّ وَصَفَ بَعْدَ هَؤُلَاءِ الَّذِینَ یُقِیمُونَ الصَّلَاهَ فَقَالَ وَ الَّذِینَ یُؤْمِنُونَ بِما أُنْزِلَ إِلَیْکَ یَا مُحَمَّدُ وَ ما أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِکَ عَلَی الْأَنْبِیَاءِ الْمَاضِینَ کَالتَّوْرَاهِ وَ الْإِنْجِیلِ وَ الزَّبُورِ وَ صُحُفِ إِبْرَاهِیمَ وَ سَائِرِ کُتُبِ اللَّهِ الْمُنْزَلَهِ عَلَی أَنْبِیَائِهِ بِأَنَّهُ حَقٌّ وَ صِدْقٌ مِنْ عِنْدِ رَبٍّ عَزِیزٍ صَادِقٍ حَکِیمٍ وَ بِالْآخِرَهِ هُمْ یُوقِنُونَ بِالدَّارِ الْآخِرَهِ بَعْدَ هَذِهِ الدُّنْیَا لَا یَشُکُّونَ فِیهَا بِأَنَّهَا الدَّارُ الَّتِی فِیهَا جَزَاءُ الْأَعْمَالِ الصَّالِحَهِ

بِأَفْضَلَ مِمَّا عَمِلُوهُ وَ عِقَابُ الْأَعْمَالِ بِمِثْلِ مَا كَسَبُوهُ قَالَ الْإِمَامُ عليه السلام مَنْ دَفَعَ فَضْلَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ عَلَى جَمِيعِ مَنْ بَعْدَ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله فَقَدْ كَذَّبَ بِالتَّوْرَاةِ وَ الْإِنْجِيلِ وَ الزَّبُورِ وَ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَ سَائِرِ كُتُبِ اللَّهِ الْمُنْزَلَةِ فَإِنَّهُ مَا نَزَلَ شَيْ ءٌ مِنْهَا إِلَّا وَ أَهَمُّ مَا فِيهِ بَعْدَ الْأَمْرِ بِتَوْحِيدِ اللَّهِ تَعَالَى وَ الْإِقْرَارِ بِالنُّبُوَّةِ الِاعْتِرَافُ بِوَلَايَتِهِ وَ الطَّيِّبِينَ مِنْ آلِهِ عليهم السلام وَ لَقَدْ قَالَ رَجُلٌ لِعَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليهما السلام مَا تَقُولُ فِي رَجُلٍ يُؤْمِنُ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صلى الله عليه و آله وَ مَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِهِ وَ يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ وَ يُصَلِّي وَ يُزَكِّي وَ يَصِلُ الرَّحِمَ

۱- ۱. الكافي ج ۵ ص ۱۳- ۱۹.

۲- ۲. تفسير الإمام ص ۲۴.

وَ يَعْمَلُ الصَّالِحَاتِ لَكِنَّهُ يَقُولُ مَعَ ذَلِكَ لَا أَدْرِي الْحَقَّ لِعَلِيٍّ أَوْ فُلَانٍ فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ علیهما السلام مَا تَقُولُ أَنْتَ فِي رَجُلٍ يَفْعَلُ هَذِهِ الْخَيْرَاتِ كُلَّهَا إِلَّا أَنَّهُ يَقُولُ لَا أَدْرِي النَّبِيُّ مُحَمَّدٌ أَوْ مُسَيْلِمَةُ هَلْ يَنْتَفِعُ بِشَيْ ءٍ مِنْ هَذِهِ الْأَفْعَالِ فَقَالَ لَا قَالَ فَكَذَلِكَ صَاحِبُكَ هَذَا كَيْفَ يَكُونُ مُؤْمِناً بِهَذِهِ الْكُتُبِ مَنْ لَا يَدْرِي أَ مُحَمَّدٌ نَبِيٌّ أَمْ مُسَيْلِمَةُ وَ كَذَلِكَ كَيْفَ يَكُونُ مُؤْمِناً بِهَذِهِ الْكُتُبِ وَ الْآخِرَةِ أَوْ مُنْتَفِعاً بِشَيْ ءٍ مِنْ أَعْمَالِهِ مَنْ لَا يَدْرِي أَ عَلِيٌّ مُحِقٌّ أَمْ فُلَانٌ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ أُولئِكَ عَلى هُدىً مِنْ رَبِّهِمْ وَ أُولئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ قَالَ الْإِمَامُ علیه السلام ثُمَّ أَخْبَرَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ عَنْ هَؤُلَاءِ الْمَوْصُوفِينَ بِهَذِهِ الصِّفَاتِ الشَّرِيفَهِ فَقَالَ أُولئِكَ أَهْلُ هَذِهِ الصِّفَاتِ عَلى هُدىً بَيَانٍ وَ صَوَابٍ مِنْ رَبِّهِمْ وَ عِلْمٍ بِمَا أَمَرَهُمْ بِهِ وَ أُولئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ النَّاجُونَ مِمَّا مِنْهُ يَوْجَلُونَ الْفَائِزُونَ بِمَا بِهِ يُؤْمِنُونَ قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَواءٌ عَلَيْهِمْ أَ أَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لا يُؤْمِنُونَ قَالَ الْإِمَامُ فَلَمَّا ذَكَرَ هَؤُلَاءِ الْمُؤْمِنِينَ وَ مَدَحَهُمْ ذَكَرَ الْكَافِرِينَ الْمُخَالِفِينَ لَهُمْ فِي كُفْرِهِمْ فَقَالَ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَ بِمَا آمَنَ بِهِ هَؤُلَاءِ الْمُؤْمِنُونَ بِتَوْحِيدِ اللَّهِ وَ بِنُبُوَّهِ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ وَ بِوَصِيِّهِ عَلِيٍّ وَلِيِّ اللَّهِ وَ وَصِيِّ رَسُولِ اللَّهِ وَ الْأَئِمَّهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ خِيَارِ عِبَادِ اللَّهِ الْمَيَامِينِ الْقَوَّامِينَ بِمَصَالِحِ خَلْقِ اللَّهِ تَعَالَى سَواءٌ عَلَيْهِمْ أَ أَنْذَرْتَهُمْ خَوَّفْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَمْ تُخَوِّفْهُمْ لا يُؤْمِنُونَ أَخْبَرَ عَنْ عِلْمِهِ فِيهِمْ وَ هُمُ الَّذِينَ قَدْ عَلِمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ (۱).

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری: در تفسیر آیه شریفه«وَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِما أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَ ما أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُون»، {و آنان که ایمان آرند به آنچه خدای به تو و بر پیغمبران پیش از تو فرستاد و آنها خود به عالم آخرت یقین دارند} - . بقره / ۴ - آنگاه آنهایی که نماز را بپا می دارند ستوده و می فرماید {و آنان که ایمان آرند به آنچه خدای به تو فرستاده} ای محمّد {و آنچه پیش از تو فرستاد} بر پیامبران گذشته، مثل تورات و انجیل، و زبور و صحف ابراهیم، و کتاب های دیگر آسمانی که بر پیامبران فرستاده، ایمان آرند که این کتاب ها درست است و راست، و از سوی پروردگار، عزیز راستگو، و حکیم (و آنها خود به عالم آخرت یقین دارند) به سرای دیگر بعد از این دنیا، تردیدی ندارند که آنجا سرایی است که کردار نیکو را به برتر از آنچه انجام داده اند پاداش دهند، و کارهای زشت را به میزان انجام، کیفر دهند، امام علیه السلام فرمود: «هر کس برتری و امتیاز حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام را بعد از پیامبر بر همه موجودات ردّ کند، تورات و انجیل و زبور و صحف ابراهیم و سایر کتاب های آسمانی را تکذیب کرده، زیرا کتابی از آسمان فرود نیامد، مگر اینکه مهمّ ترین مسائل آن بعد از فرمان به یگانگی خداوند متعال و اقرار به پیامبری، اعتراف به وابستگی به پیامبر و اهل بیت پاک او صلی الله علیه و آله بوده است.»

مردی به حضرت زین العابدین علیه السلام عرض کرد: «چه می فرمایید درباره مردیکه به آنچه بر محمّد صلی الله علیه و آله نازل شده و آنچه پیش از او فرود آمده، ایمان دارد و نیز به سرای دیگر مؤمن است، نماز می خواند و زکات می پردازد، صله رحم دارد و کارهای نیکو انجام می دهد، ولی در عین حال می گوید نمی دانم حق با علی علیه السلام است یا با فلانی؟» حضرت فرمود: «چه می گوییدرباره کسی که همین کارهای خیر را انجام می دهد، ولی با اینوصف می گویدنمی دانم پیامبر بر حق محمّد صلی الله علیه و آله است یا مسیلمه کذّاب؟ آیا با این تردید از آن اعمال سودی می برد؟» آن مرد عرض کرد نه. فرمود: «پس این رفیق تو هم چنین است. چگونه به این کتاب های آسمانی ایمان دارد کسی که نمی داند محمّد صلی الله علیه و آله پیامبر است یا مسیلمه؟ و نیز چگونه به این کتاب ها و سرای دیگر ایمان دارد یا از آن کارها که گفتی سود می برد کسی که نمی داند علی علیه السلام بر حق است یا فلانی؟»

و در تفسیر «أولئِکَ عَلی هُدیً مِنْ رَبِّهِمْ وَ أولئِکَ هُمُ الْمُفْلِحُون»، {آنان از لطف پروردگار خویش به راه راستند و آنها رستگارانند} - . بقره / ۵ - امام

علیه السلام فرمود: «آنگاه خداوند از افرادی که دارای این صفات هستند خبر می دهد و می فرماید: {(آنان) دارندگان این صفات (به راه هدایت) روشن و درست اند (از سوی پروردگارشان) و دانایی به آنچه فرمانشان داده (و آنها رستگارانند) از آنچه دیگران می ترسند نجات دارند و پیروزندبدانچه ایمان دارند.

و در تفسیر «إِنَّ الَّذِینَ کَفَرُوا سَواءٌ عَلَیْهِمْ أَ أَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لا یُؤْمِنُون»، {کافران را یکسان است بترسانی یا نترسانی، ایمان نخواهند آورد} - . بقره / ۶ - امام علیه السلام فرمود: «چون مؤمنین را یاد کرد و مدح کرد، از کفاری که به کفر خویش با آنها مخالفند یاد می کند و می فرماید {آنها که کافر شدند}به خدا و آنچه که این مؤمنین باور دارند، یگانگی خدا و پیامبری محمّد صلی الله علیه و آله فرستاده خدا، و وصایت علی علیه السلام ولیّ خدا و وصیّ پیامبر خدا و امامان پاک، پاکیزه بهترین بندگان خدا، مبارک و برپا دارنده مصالح خلق خدا (بر آنها یکسان است، انذار کنی) آنها را بترسانی (یا انذار نکنی) نترسانی (ایمان نیاورند) از علم خویش نسبت به وضع آنان خبر داده، و آنها کسانی هستند که خداوند عزوجل می داند ایمان نمی آورند.» - . تفسیر امام حسن عسکری: ۳۲ -

**[ترجمه]

«۴۴»

م، [تفسیر الإمام علیه السلام]: قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ یا أَیُّهَا النَّاسُ قَالَ الْإِمَامُ الْعَسْکَرِیُّ علیه السلام قَالَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ یَعْنِی سَائِرَ الْمُکَلَّفِینَ مِنْ وُلْدِ آدَمَ علیه السلام اعْبُدُوا رَبَّکُمُ أَجِیبُوا رَبَّکُمْ مِنْ حَیْثُ أَمَرَکُمْ أَنْ تَعْتَقِدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِیکَ لَهُ وَ لَا شَبِیهَ وَ لَا مِثْلَ عَدْلٌ لَا یَجُورُ جَوَادٌ لَا یَبْخَلُ حَلِیمٌ لَا یَعْجَلُ حَکِیمٌ لَا یَخْطَلُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ صَلَّی اللَّهُ عَلَیْهِ وَ آلِهِ الطَّیِّبِینَ وَ بِأَنَّ آلَ مُحَمَّدٍ أَفْضَلُ آلِ النَّبِیِّینَ وَ أَنَّ عَلِیّاً أَفْضَلُ آلِ مُحَمَّدٍ وَ أَنَّ أَصْحَابَ مُحَمَّدٍ الْمُؤْمِنِینَ مِنْهُمْ أَفْضَلُ صَحَابَهِ الْمُرْسَلِینَ وَ

۱- ۱. تفسیر الإمام: ۳۲، و الآیات فی البقره: ۴- ۶.

وَ بِأَنَّ أُمَّهَ مُحَمَّدٍ أَفْضَلُ أُمَمِ الْمُرْسَلِينَ الَّذِی خَلَقَکُمْ نَسَماً وَ سَوَّاکُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِکَ وَ صَوَّرَکُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَکُمْ وَ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِکُمْ قَالَ وَ خَلَقَ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِکُمْ مِنْ سَائِرِ أَصْنَافِ النَّاسِ لَعَلَّکُمْ تَتَّقُونَ قَالَ لَهَا وَجْهَانِ أَحَدُهُمَا خَلَقَکُمْ وَ خَلَقَ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِکُمْ لَعَلَّکُمْ تَتَّقُونَ أَیْ لِتَتَّقُوا کَمَا قَالَ اللَّهُ وَ ما خَلَقْتُ الْجِنَّ وَ الْإِنْسَ إِلَّا لِیَعْبُدُونِ (۱) وَ الْوَجْهُ الْآخَرُ اعْبُدُوا رَبَّکُمُ الَّذِی خَلَقَکُمْ وَ الَّذِینَ مِنْ قَبْلِکُمْ أَیِ اعْبُدُوهُ لَعَلَّکُمْ تَتَّقُونَ النَّارَ وَ لَعَلَّ مِنَ اللَّهِ وَاجِبٌ لِأَنَّهُ أَکْرَمُ مِنْ أَنْ یُعَنِّیَ عَبْدَهُ بِلَا مَنْفَعَهٍ وَ یُطْمِعَهُ فِی فَضْلِهِ ثُمَّ یُخَیِّبَهُ أَ لَا تَرَی أَنَّهُ کَیْفَ قَبُحَ مِنْ عَبْدٍ مِنْ عِبَادِهِ إِذَا قَالَ لِرَجُلٍ أَخْدِمْنِی لَعَلَّکَ تَنْتَفِعُ مِنِّی وَ تَخْدُمُنِی وَ لَعَلِّی أَنْفَعُکَ بِهَا فَیَخْدُمُهُ ثُمَّ یُخَیِّبُهُ وَ لَا یَنْفَعُهُ فَاللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَکْرَمُ فِی أَفْعَالِهِ وَ أَبْعَدُ مِنَ الْقَبِیحِ فِی أَعْمَالِهِ مِنْ عِبَادِهِ (۲).

**[ترجمه]تفسیر امام حسن عسکری: در تفسیر «یا أَیُّهَا النَّاس»، {ای مردمان} - . بقره / ۲۱ - امام حسن عسکری علیه السلام فرمود: حضرت زین العابدین علیه السلام می فرماید: «مقصود از این خطاب، تمام انسان های مکلّف اند، {پروردگارتان را بپرستید} بپذیرید از خدای خود، وقتی به شما فرمان می دهد؛معتقد شوید که خدایی نیست جز خدای یگانه و وی را شریکی و شبیه و مثلی نیست؛ دادگری است که ستم روا نمی دارد؛ سخاوتمندی است که بخل نورزد؛ بردباری است که شتاب نکند؛ حکیمی است که خطا نکند. و اینکه محمّد صلی الله علیه و آله بنده و فرستاده اوست، درود خدا بر او و خاندان پاکش باد. و اینکه خاندان محمّد، بهترین خاندان پیامبرانند. و اینکه علی علیه السلام برترین فرد خاندان محمّد صلی الله علیه و آله است. و اینکه مؤمنین از یاران محمّد صلی الله علیه و آله برترین یاران پیامبرانند. و اینکه امّت محمّد، برترین امّت پیامبرانند. {آن کس که شما را آفرید} به صورت آدمی و بعد از آن راست قرار داد، و نیکو نگارید شما را {و پیشینیان شما را} و آفرید، طبقات دیگر مردم را که پیش از شما بودند {باشد که پارسا و منزّه شوید.} فرمود این جمله دو معنی دارد:

یکی اینکه شما و پیشینیان شما را آفرید تا پرهیزگار شوید، چنانچه می فرماید: «وَ ما خَلَقْتُ الْجِنَّ وَ الْإِنْسَ إِلَّا لِیَعْبُدُون»، {و ما خلق جنّ و انس را نیافریدیم مگر برای اینکه مرا (به یکتایی) پرستش کنند.} - . ذاریات / ۵۶ -

معنای دوّم اینکه پروردگارتان را که شما و پیشینیان را آفرید بپرستید تا از دوزخ برکنار شوید. و کلمه «لعلّ»(شاید) از خداوند واجب و به معنی باید است، زیرا خداوند کریم تر از آن است که بنده اش را بی جهت خسته کند، او را به فضل خود امیدوار سازد و سپس محرومش گرداند. آیا نمی بینی چقدر زشت است که بنده ای از بندگان خدا به کسی بگوید مرا خدمت کن، شاید تو را از من بهره ای رسد، یا اینکه بگوید مرا خدمت کن، شاید وجود من برایت نافع باشد و او هم خدمت کند، آنگاه محرومش کند و نفعی به او نرساند. خداوند عزوجل کریم تر است و کار زشت از او قبیح تر است تا از بندگانش.» - . تفسیر امام حسن عسکری: ۵۲ -

**[ترجمه]

بیان

فی القاموس الخطل محرکه خفه و سرعه و الکلام الفاسد الکثیر خطل کفرح فهو أخطل و خطل فیهما و الاضطراب فی الإنسان لها وجهان أقول الفرق بینهما أنه علی الأول عله الخلق و علی الثانی عله العباده و القاضی ذکر الأول و ضعفه بأنه لم یرد فی اللغه و اختار أنه حال عن الضمیر فی اعبدوا أو عن مفعول خلقکم قوله علیه السلام من أن یعنی بالنون علی بناء التفعیل أو الإفعال أی

یوقعه فی التعب و النصب و فی بعض النسخ بالیاء و هو قریب منه من قولهم أعیا السیر البعیر أی أکله و الأول أظهر.

**[ترجمه]در قاموس گوید «خطل» به حرکت طاء، سبکی و سرعت است. گفتار زیاد فاسد را نیز خطل گویند. همچنین اضطراب و تغییر حالت انسان را خطل می گویند .

«لها وجهان» به نظر ما فرق بین دو معنی این است که جمله«لَعَلَّکُمْ تَتَّقُونَ» بنا بر معنی اوّل، علّت آفرینش است و بنا بر معنی دوّم، علّت عبادت است. و «قاضی» معنای اوّل را ذکر کرده و دوّمی را ضعیف دانسته، چون در لغت وارد نشده و به نظر او این جمله حال است از ضمیر در«اعْبُدُوا» یا از مفعول«خَلَقَکُمْ.»«من ان یعنی» از باب تفعیل یا افعال، یعنی از اینکه او را در زحمت و مشقت بیفکند. در پاره ای از نسخه ها به جای «یعنی»،«یعیی» با یاء است و در معنا به هم نزدیکند، ولی اوّلی روشن تر است.

**[ترجمه]

«۴۵»

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ أَبِی الْعَبَّاسِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ سُنَّهَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنا قَبْلَکَ مِنْ رُسُلِنا قَالَ هِیَ سُنَّهُ مُحَمَّدٍ وَ مَنْ کَانَ قَبْلَهُ مِنَ الرُّسُلِ وَ هُوَ الْإِسْلَامُ (۳).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: ابو العباس از حضرت صادق علیه السلام در تفسیر آیه «سُنَّهَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنا قَبْلَکَ مِنْ رُسُلِنا»، {ما آیین همه پیامبرانی که پیش از تو فرستادیم نیز همین (توحید و خداپرستی و هلاکت کافران و نجات اهل ایمان) قرار دادیم} - . اسراء / ۷۷ - فرمود: «آن روش و آیین محمّد صلی الله علیه و آله و پیامبران پیش از او و همان اسلام است.» - . تفسیر عیاشی ۲ : ۳۰۸ -

**[ترجمه]

«۴۶»

کِتَابُ سُلَیْمِ بْنِ قَیْسٍ الْهِلَالِیِّ، قَالَ: قُلْتُ لِأَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام مَا الْإِیمَانُ وَ مَا الْإِسْلَامُ قَالَ أَمَّا الْإِیمَانُ فَالْإِقْرَارُ بَعْدَ الْمَعْرِفَهِ(۴)

وَ الْإِسْلَامُ فَمَا أَقْرَرْتَ بِهِ

ص: ۲۸۷

۱- ۱. الذاریات: ۵۶.

۲- ۲. تفسیر الإمام ص ۵۲، و الآیه فی البقره: ۲۱.

۳- ۳. تفسیر العیّاشیّ ج ۲ ص ۳۰۸، و الآیه فی أسری: ۷۷.

۴- ۴. فی المصدر: الإقرار بالمعرفه.

وَ التَّسْلِيمُ لِلْأَوْصِيَاءِ وَ الطَّاعَةُ لَهُمْ وَ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى وَ الْإِسْلَامُ إِذَا مَا أَقْرَرْتَ بِهِ قُلْتُ الْإِيمَانُ الْإِقْرَارُ بَعْدَ الْمَعْرِفَةِ قَالَ مَنْ عَرَّفَهُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَ نَبِيَّهُ وَ إِمَامَهُ ثُمَّ أَقَرَّ بِطَاعَتِهِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ.

وَ عَنْ أَبَانٍ عَنْ سُلَيْمٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام وَ سَأَلَهُ رَجُلٌ عَنِ الْإِيمَانِ فَقَالَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَخْبِرْنِي عَنِ الْإِيمَانِ لَا أَسْأَلُ عَنْهُ أَحَداً بَعْدَكَ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله فَسَأَلَهُ عَنْ مِثْلِ مَا سَأَلْتَنِي عَنْهُ فَقَالَ لَهُ مِثْلَ مَقَالَتِكَ فَأَخَذَ يُحَدِّثُهُ ثُمَّ قَالَ لَهُ افْعَلْ (۱) آمَنْتَ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلِيٌّ عليه السلام عَلَى الرَّجُلِ فَقَالَ أَ مَا عَلِمْتَ أَنَّ جَبْرَئِيلَ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فِي صُورَةِ آدَمِيٍّ فَقَالَ لَهُ مَا الْإِسْلَامُ فَقَالَ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ وَ إِقَامُ الصَّلَاةِ وَ إِيتَاءُ الزَّكَاةِ وَ حِجُّ الْبَيْتِ وَ صِيَامُ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ الْغُسْلُ مِنَ الْجَنَابَةِ قَالَ فَمَا الْإِيمَانُ قَالَ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَ مَلَائِكَتِهِ وَ كُتُبِهِ وَ رُسُلِهِ وَ بِالْحَيَاةِ بَعْدَ الْمَوْتِ وَ بِالْقَدَرِ كُلِّهِ خَيْرِهِ وَ شَرِّهِ وَ حُلْوِهِ وَ مُرِّهِ فَلَمَّا قَامَ الرَّجُلُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله هَذَا جَبْرَئِيلُ جَاءَكُمْ يُعَلِّمُكُمْ دِينَكُمْ فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ كُلَّمَا قَالَ لَهُ شَيْئاً قَالَ لَهُ صَدَقْتَ قَالَ فَمَتَى السَّاعَةُ قَالَ مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ قَالَ صَدَقْتَ ثُمَّ قَالَ عَلِيٌّ عليه السلام بَعْدَ مَا فَرَغَ مِنْ قَوْلِ جَبْرَئِيلَ صَدَقْتَ أَلَا إِنَّ الْإِيمَانَ بُنِيَ عَلَى أَرْبَعِ دَعَائِمَ عَلَى الْيَقِينِ وَ الصَّبْرِ وَ الْعَدْلِ وَ الْجِهَادِ(۲).

**[ترجمه]کتاب سلیم بن قیس هلالی: سلیم بن قیس هلالی گوید:از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام پرسیدم: «ایمان چیست و اسلام چیست؟» فرمود: «اما ایمان، پس اقرار بعد از شناسایی است و اسلام، همان است که اعتراف کردی، و تسلیم اوصیا بودن و فرمانبری از آنها.» و در روایت دیگری است که: «اسلام وقتی است که اعتراف کردی به آن.» عرض کردم: «ایمان، اقرار بعد از شناخت است؟» فرمود: «هر کس خداوند خودش را و پیامبرش و امامش را به او بشناساند و سپس به اطاعت خدا اقرار کند، مؤمن است.»

و «ابان» از سلیم بن قیس روایت کند که مردی از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام درباره ایمان سؤال کرد و گفت: «ای امیرالمؤمنین!مرا از ایمان با خبر ساز که بعد از تو ازدیگری نپرسم.» فرمود: «مردی خدمت پیامبر صلی الله علیه و آله آمده و همین پرسش را کرد.حضرت مشغول گفتار شد، آنگاه فرمود: «انجام ده (کارهایی را که گفتم) تا مؤمن باشی.» سپس علی علیه السلام رو به آن مرد کرد و فرمود: «نمی دانی جبرئیل به صورت انسان خدمت پیامبر آمده و پرسیده اسلام چیست؟ حضرت فرمود: «گواهی به یگانگی خدا و پیامبری محمد فرستاده او،

بپاداشتن نماز، پرداخت زکات، حج خانه خدا، روزه ماه رمضان و غسل جنابت.»عرض کرد: «پس ایمان چیست؟» فرمود: «باور کردن خدا، فرشتگان، کتاب های آسمانی و پیامبران او و زندگی بعد از مرگ، و باور کردن تقدیر خوب و بدش و شیرین و تلخش.« وقتی برخاست پیامبر صلی الله علیه و آله به مردم فرمود: «این جبرئیل بود. آمد تا دین را به شما تعلیم دهد.» وقتی پیامبر صلی الله علیه و آله با او سخن می گفت، هر چه می فرمود جبرئیل در جواب می گفت راست گفتی. و پرسید: «پس ساعت (انقراض دنیا، و شروع رستاخیز) چه وقت است؟» فرمود: «در این پرسش، آنکه از او می پرسی، از پرسنده داناتر نیست.» گفت: «راست گفتی.» پس از بیان این روایت، حضرت علی علیه السلام فرمود: «ایمان بر چهار ستون بنیاد شده: یقین، صبر، عدل و جهاد.» - . کتاب سلیم بن قیس: ۸۷ - ۸۸ -

**[ترجمه]

أقول

ساق الحديث إلى آخر ما سيأتی فی باب دعائم الإسلام.

**[ترجمه]این روایت دنباله دارد و در باب «دعائم الاسلام» خواهد آمد.

**[ترجمه]

«۴۷»

نَوَادِرُ الرَّاوَنْدِيِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى جَعَلَ الْإِسْلَامَ دِينَهُ وَ جَعَلَ كَلِمَةَ الْإِخْلَاصِ حُسْناً لَهُ فَمَنِ اسْتَقْبَلَ قِبْلَتَنَا وَ شَهِدَ شَهَادَتَنَا وَ أَحَلَّ ذَبِيحَتَنَا فَهُوَ مُسْلِمٌ لَهُ مَا لَنَا وَ عَلَيْهِ مَا عَلَيْنَا(۳).

ص: ۲۸۸

۱- ۱. أی افعل هذه الصفات التی وصفتها، فإذا فعلتها فقد آمنت، فان الایمان هو العمل.

۲- ۲. کتاب سلیم بن قیس ص ۸۷- ۸۸.

۳- ۳. نوادر الراوندیّ ص ۲۱.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: أَرْبَعَهٌ يَسْتَأْنِفُونَ الْعَمَلَ الْمَرِيضُ إِذَا بَرَأَ وَ الْمُشْرِكُ إِذَا أَسْلَمَ وَ الْحَاجُّ إِذَا فَرَغَ وَ الْمُنْصَرِفُ مِنَ الْجُمُعَهِ إِيمَاناً وَ احْتِسَاباً(۱).

**[ترجمه]نوادر راوندی: حضرت موسی بن جعفر علیه السلام از پدرانش علیهم السلام روایت می فرماید که حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «همانا خداوند متعال، اسلام را دین خود، و کلمه الاخلاص (یعنی لا اله الّا اللّه) را زیبایی دین قرار داده است. پس هر که به قبله ما رو کند، شهادت ما را گواهی کند و گوشت ذبح شده ما را حلال داند، مسلمان است، سود او سود ما و زیان او زیان ماست.» - . نوادر راوندی: ۲۱ -

حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: چهار نفرند (که گناهی ندارند و) کار خود راتازه شروع می کنند: بیمار، وقتی بهبودی یابد؛ مشرک، وقتی اسلام پذیرد؛ حاجی، وقتی از کار حج فراغت یابد؛ و کسی که از نماز جمعه بازمی گردد، در حالی که خواستار پسند خدا و پاداش اوست.» - . نوادر راوندی: ۲۴ -

**[ترجمه]

«۴۸»

نهج، [نهج البلاغه] قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: فِي بَعْضِ مَا احْتَجَّ بِهِ عَلَى الْخَوَارِجِ وَ قَدْ عَلِمْتُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله رَجَمَ الزَّانِيَ ثُمَّ صَلَّى عَلَيْهِ ثُمَّ وَرَّثَهُ أَهْلَهُ وَ قَتَلَ الْقَاتِلَ وَ وَرَّثَ مِيرَاثَهُ أَهْلَهُ وَ قَطَعَ السَّارِقَ وَ جَلَدَ الزَّانِيَ غَيْرَ الْمُحْصَنِ ثُمَّ قَسَمَ عَلَيْهِمَا مِنَ الْفَيْ ءِ وَ نَكَحَا الْمُسْلِمَاتِ فَأَخَذَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله بِذُنُوبِهِمْ وَ أَقَامَ حَقَّ اللَّهِ فِيهِمْ وَ لَمْ يَمْنَعْهُمْ سَهْمَهُمْ مِنَ الْإِسْلَامِ وَ لَمْ يُخْرِجْ أَسْمَاءَهُمْ مِنْ بَيْنِ أَهْلِهِ وَ سَاقَهُ إِلَى قَوْلِهِ علیه السلام وَ الْزَمُوا السَّوَادَ الْأَعْظَمَ فَإِنَّ يَدَ اللَّهِ عَلَى الْجَمَاعَهِ وَ إِيَّاكُمْ وَ الْفُرْقَهَ فَإِنَّ الشَّاذَّ مِنَ النَّاسِ لِلشَّيْطَانِ كَمَا أَنَّ الشَّاذَّهَ مِنَ الْغَنَمِ لِلذِّئْبِ أَلَا مَنْ دَعَا إِلَى هَذَا الشِّعَارِ فَاقْتُلُوهُ وَ لَوْ كَانَ تَحْتَ عِمَامَتِي هَذِهِ (۲).

**[ترجمه]نهج البلاغه: حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام در ضمن استدلال برای کج روی خوارج می فرماید: «شما می دانید که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله زناکار را سنگسار کرد و آنگاه بر جنازه اش نماز گزارد و میراثش را به خانواده اش داد، قاتل را کشت و ارثش را به خانواده اش پرداخت، دست دزد را برید، زناکار غیر محصن (مرد مجرّد) را تازیانه زد و آنگاه سهم غنیمت آنها را پرداخت، و اجازه داد با زن مسلمان ازدواج کنند. پیامبر صلی الله علیه و آله آنان را به گناهشان مؤاخذه فرمود و قانون خدا را در باره شان اجرا کرد،ولی آنان را از سهمشان ممنوع نفرمود و نامشان را از خانواده شان بیرون نکرد.» حضرت به فرمایش های خویش ادامه داد تا آنجا که می فرماید: «همراه جمعیت های بزرگ باشید، زیرا دست خدا با اجتماع است. و از تفرقه بترسید، زیرا انسان تک رو، نصیب شیطان است، همچنان که گوسفند تک رو نصیب گرگ است.بهوش باشید! هر کس مردم را به این شعار (تفرقه) دعوت کرد، او را بکشید، اگرچه آن کس زیر این عمامه من باشد.» - . نهج البلاغه عبده ۱ : ۲۶۰ خطبه ۱۲۵ -

**[ترجمه]

توضیح

غرضه علیه السلام رفع شبهتهم لعنهم الله فی الحکم بکفر أصحاب الکبائر مطلقا و لذا کفروه صلوات الله علیه للرضا بالتحکیم فاحتج علیهم بأن النبی صلی الله علیه و آله لم یخرج أصحاب الکبائر من الإسلام و أجری فیهم أحکام المسلمین فأبطل بذلک ما زعموا أن الدار دار کفر لا یجوز الکف عن أحد من أهلها و قتلوا الناس حتی الأطفال و قتلوا البهائم أیضا لذلک و السواد العدد الکثیر و الجماعه من الناس و ید الله کنایه عن الحفظ و الدفاع أی إن الجماعه المجتمعین علی إمام الحق فی کنف الله و حفظه و ما استدل به علی العمل بالمشهورات و الإجماعات الغیر الثابت دخول المعصوم فیها فلا یخفی وهنه لورود الأخبار المتکاثره و دلاله الآیات المتظافره علی أن أکثر الخلق علی الضلال و الحق مع القلیل و کان هذا الشعار إشاره إلی قولهم لا حکم إلا لله و لا حکم إلا الله و قیل کان شعارهم أنهم کانوا یحلقون وسط رءوسهم و یبقون الشعر مستدیرا حوله کالإکلیل و قیل هو مفارقه

ص: ۲۸۹

۱- ۱. النوادر ص ۲۴.

۲- ۲. نهج البلاغه، ط عبده ج ۱ ص ۲۶۰ الخطبه: ۱۲۵.

الجماعه و الاستبداد بالرأی و لو کان تحت عمامتی أی و لو اعتصم بأعظم الأشیاء حرمه و قیل کنی بها عن أقصی القرب من عنایته و قیل أراد و لو کان الداعی أنا

**[ترجمه]منظور حضرت رفع شبهه خوارج ملعون است که از نظر آنها هر کس گناه کبیره ای را مرتکب می شد، کافر می دانستند و به همین جهت آن حضرت را تکفیر کردند.چون می گفتند در جنگ صفین به حکمیّت راضی شده است. در این فرمایش ها حضرت در ردّ این نظریه آنها استدلال می فرماید که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله مسلمانانی را که مرتکب گناه کبیره شدند، از اسلام خارج نساخت و احکام مسلمین را بر آنها جاری فرمود و بدین وسیله پندار غلط آنها را که فکر می کردند اکنون که به نظر آنان اصحاب امیرالمؤمنین علیه السلام کافرند، پس شهر آنها دیار کفر است و نباید به هیچ کس رحم کرد، به همین جهت مردم حتی بچه ها و نیز حیوانات را کشتند، باطل کرد و خلاف آن را بر اساس برنامه پیامبر صلی الله علیه و آله ثابت فرمود.

«السّواد» عدد زیاد و اجتماع مردم است. و «ید اللّه» کنایه از حفظ و دفاع است، یعنی جمعیتی که دور پیشوای راستین گرد آیند، در پناه و حفظ خدایند.و آنچه را که در فقه بعضی استدلال می کنند به فتوای مشهور یا اجماعی که معلوم نیست معصوم علیه السلام هم در بین آنان باشد، سست و بی پایه است، زیرا اخبار بسیار و نیز آیاتی از قرآن دلالت دارد بر اینکه بیشتر مردم در گمراهی اند و معمولاً حق با جمعیّت اندک است.

و گویا مقصود از «هذا الشّعار» همان شعار خوارج است که می گفتند «لا حکم الّا للّه»(حکمی نیست مگر برای خدا) و «لا حکم الّا اللّه»(فرماندهی نیست جز خدا) و به قولی شعار خوارج این بود که وسط سرشان را می تراشیدند و موهای دور آن را به شکل تاج دایره وار می کردند، و به قولی مقصود از آن شعار، شعار تفرقه و استبداد رأی است،

«و لو کان تحت عمامتی»یعنی اگر چه به محترم ترین اشیا هم که عمامه من است پناه ببرد. و به قولی کنایه است از نزدیک ترین اشیا به آن حضرت. و به قولی مقصود آن است که اگرچه آن ندای تفرقه و شعار، از من باشد.

**[ترجمه]

و أقول

قد مضی تمام الکلام مشروحا فی کتاب الفتن.

**[ترجمه]تمام سخن به طور مشروح در «کتاب فتن» گذشت.

**[ترجمه]

«۴۹»

نهج، [نهج البلاغه]: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَی أَنْزَلَ کِتَاباً هَادِیاً بَیَّنَ فِیهِ الْخَیْرَ وَ الشَّرَّ فَخُذُوا نَهْجَ الْخَیْرِ تَهْتَدُوا وَ اصْدِفُوا عَنْ سَمْتِ الشَّرِّ

تَقْصِدُوا الْفَرَائِضَ الْفَرَائِضَ أَدُّوهَا إِلَى اللَّهِ تُؤَدِّكُمْ إِلَى الْجَنَّهِ إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ حَرَاماً غَيْرَ مَجْهُولٍ وَ فَضَّلَ حُرْمَهَ الْمُسْلِمِ عَلَى الْحُرَمِ كُلِّهَا وَ شَدَّ بِالْإِخْلَاصِ وَ التَّوْحِيدِ حُقُوقَ الْمُسْلِمِينَ فِي مَعَاقِدِهَا فَالْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَ يَدِهِ إِلَّا بِالْحَقِّ وَ لَا يَحِلُّ أَذَى الْمُسْلِمِ إِلَّا بِمَا يَجِبُ بَادِرُوا أَمْرَ الْعَامَّهِ وَ خَاصَّهَ أَحَدِكُمْ وَ هُوَ الْمَوْتُ إِلَى قَوْلِهِ وَ اتَّقُوا اللَّهَ فِي عِبَادِهِ وَ بِلَادِهِ فَإِنَّكُمْ مَسْئُولُونَ حَتَّى عَنِ الْبِقَاعِ وَ الْبَهَائِمِ الْخُطْبَهَ(۱).

**[ترجمه]نهج البلاغه: حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «همانا خداوند متعال کتابی راهنما را فرستاد که خوب و بد را در آن روشن ساخت. پس راه خوب را در پیش گیرید تا هدایت شوید، و از جانب بد کناره گیرید تا میانه رو باشید. واجبات، واجبات، آنها را به خدا برسانید تا شما را به بهشت رساند. خداوند حرام فرموده حرامی را که مجهول نیست (یعنی آنچه را که خداوند غدقن کرده، اگر دقت کنید، ناروایی اش کاملا روشن است) و برتری داده احترام مسلمان را بر تمام حرمت ها، و به (ریسمان) اخلاص و توحید، حقوق مسلمین را در جای خود محکم گردانده. پس مسلمان کسی است که مسلمین، از زبان و دست او جز در راه حق سالم مانند، و آزار مسلمان روا نباشد مگر آنجا که (در شرع) واجب است.بشتابید به برنامه همگانی که ویژه شما نیز هست و آن مرگ است.» تا آنجا که می فرماید: «خدا را بترسید در خصوص بندگان و شهرهای او، زیرا شما مسئولید، حتی از قطعات زمین و چهارپایان...» - . نهج البلاغه عبده ۱ : ۳۳۴ خطبه ۱۶۵ -

**[ترجمه]

بیان

النهج بالفتح الطریق الواضح و صدف عنه کمنع أی أعرض و السمت الطریق و القصد استقامه الطریق یقال قصد فلان کضرب إذا رشد و الفرائض مکررا نصب علی الإغراء و الحرم جمع حرمه و هو اسم من الاحترام و شد الحقوق بالإخلاص و التوحید و

ربطه بهما هو الله تعالی أوجب علی المخلصین الموحدین المحافظه علیها و جعلها مکملا لهما و معاقدها مواضعها و ما یجب أی ما یلزم و یثبت و هو کالتأکید لقوله إلا بالحق و المراد بالمبادره إلی الموت الرضا به و التهیؤ له و الاستعداد لما بعده و الموت و إن کان یعم کل حیوان إلا أن له مع کل أحد خصوصیه و کیفیه مخالفه لحاله مع غیره و التقوی فی العباد اتباع أمر الله فی المعاملات و الأمور الدائره بین الناس و فی البلاد القیام بحق المقام و العمل فی کل مکان بما أمر به و السؤال عن البقاع لم أخربتم هذه و لم عمرتم هذه و لم لم تعبدوا الله فیها و عن البهائم لم أجعتموها أو أوجعتموها و لم لم تقوموا بشأنها و رعایه حقها.

۱- ۱. النهج، الخطبه: ۱۶۵، و هی فی ط عبده ج ۱ ص ۳۳۴.

**[ترجمه]«نهج» به فتح نون، راه روشن است و «صدف عنه» بر وزن منع، یعنی دوری کرد. «السّمت» راه «و القصد» راست بودن راه، و «قصد فلان» بر وزن ضرب، یعنی رشد یافت. «و الفرائض» هر دو کلمه فرائض در عبارت منصوب است بنا بر اغراء (اصطلاحی است در علم نحو). «و الحرم» جمع حرمت است، و حرمت اسم مصدر احترام است، و بستن حقوق را به وسیله اخلاص و توحید.این است که خداوند متعال رعایت حقوق را بر مخلصین و موحدین لازم فرموده و آن را مکمّل اخلاص و توحید قرار داده.«معاقدها» جایگاه های آنها، و «ما یجب» یعنی آنچه که لازم و ثابت باشد و این کلمه چون تأکید است برای «الّا بالحقّ» و مقصود از شتاب به سوی مرگ، راضی بودن به آن و آمادگی برای مرگ و بعد از آن است، و مرگ گرچه قانون عمومی است و برای هر حیوانی هست، ولی برای هر فردی خصوصیتی دارد که درباره دیگران نیست. تقوای درباره بندگان، پیروی فرمان خداست در معاملات و اموری که بین مردم دائر است. تقوای درباره شهرها، قیام کردن به انجام هر چه که حق آن محل است و در هر مکان، عمل به فرمان کردن. مسئولیت درباره قطعات زمین به این است که می پرسند چرا این را خراب کردید و چرا آن را آباد ساختید و چرا در آن، خدا را نپرستیدید. و سؤال درباره حیوانات، به این است که می پرسند چرا آنها را آزردید یا گرسنه داشتید، و چرا موقعیت و حق آنها را رعایت نکردید.

**[ترجمه]

«۵۰»

الْهِدَایَهُ: الْإِسْلَامُ هُوَ الْإِقْرَارُ بِالشَّهَادَتَیْنِ وَ هُوَ الَّذِی یُحْقَنُ بِهِ الدِّمَاءُ وَ الْأَمْوَالُ وَ مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَقَدْ حُقِنَ مَالُهُ وَ دَمُهُ إِلَّا بِحَقَّیْهِمَا وَ عَلَی اللَّهِ حِسَابُهُ وَ الْإِیمَانُ هُوَ إِقْرَارٌ بِاللِّسَانِ وَ عَقْدٌ بِالْقَلْبِ وَ عَمَلٌ بِالْجَوَارِحِ وَ أَنَّهُ یَزِیدُ بِالْأَعْمَالِ وَ یَنْقُصُ بِتَرْکِهَا وَ کُلُّ مُؤْمِنٍ مُسْلِمٌ وَ لَیْسَ کُلُّ مُسْلِمٍ مؤمن [مُؤْمِناً] وَ مَثَلُ ذَلِکَ مَثَلُ الْکَعْبَهِ وَ الْمَسْجِدِ فَمَنْ دَخَلَ الْکَعْبَهَ فَقَدْ دَخَلَ الْمَسْجِدَ وَ لَیْسَ کُلُّ مَنْ دَخَلَ الْمَسْجِدَ دَخَلَ الْکَعْبَهَ وَ قَدْ فَرَّقَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ اسْمُهُ فِی کِتَابِهِ بَیْنَ الْإِسْلَامِ وَ الْإِیمَانِ فَقَالَ قالَتِ الْأَعْرابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَ لکِنْ قُولُوا أَسْلَمْنا(۱) وَ قَدْ بَیَّنَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَنَّ الْإِیمَانَ قَوْلٌ وَ عَمَلٌ لِقَوْلِهِ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِینَ إِذا ذُکِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَ إِذا تُلِیَتْ عَلَیْهِمْ آیاتُهُ زادَتْهُمْ إِیماناً وَ عَلی رَبِّهِمْ یَتَوَکَّلُونَ الَّذِینَ یُقِیمُونَ الصَّلاهَ وَ مِمَّا رَزَقْناهُمْ یُنْفِقُونَ أُولئِکَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا(۲) وَ أَمَّا قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ فَأَخْرَجْنا مَنْ کانَ فِیها مِنَ الْمُؤْمِنِینَ فَما وَجَدْنا فِیها غَیْرَ بَیْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِینَ-(۳)

فَلَیْسَ ذَلِکَ بِخِلَافِ مَا ذَکَرْنَا لِأَنَّ الْمُؤْمِنَ یُسَمَّی مُسْلِماً وَ الْمُسْلِمَ لَا یُسَمَّی مُؤْمِناً حَتَّی یَأْتِیَ مَعَ إِقْرَارِهِ بِعَمَلٍ وَ أَمَّا قَوْلُهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ مَنْ یَبْتَغِ غَیْرَ الْإِسْلامِ دِیناً فَلَنْ یُقْبَلَ مِنْهُ وَ هُوَ فِی الْآخِرَهِ مِنَ الْخاسِرِینَ (۴) فَقَدْ سُئِلَ الصَّادِقُ علیه السلام عَنْ ذَلِکَ فَقَالَ هُوَ الْإِسْلَامُ الَّذِی فِیهِ الْإِیمَانُ.

**[ترجمه]هدایه: اسلام اقرار به شهادتین است و همان است که در سایه آن خون ها و اموال محفوظ است. هر کس بگوید «لا اله الّا اللّه، محمّد رسول اللّه»، مال و خونش محفوظ است، مگر در مواردی که بذل مال و جان، وظیفه باشد و حساب او با خداست. و ایمان، اقرار به زبان، اعتقاد به دل و عمل به وسیله اعضاء و جوارح است. ایمان با اعمال خوب زیاد می شود و با انجام ندادن آن، کم می شود، و هر مؤمنی مسلمان است، ولی هر مسلمانی مؤمن نیست.

مثلش، مثل کعبه و مسجدالحرام است، پس هر کس که وارد کعبه شود، درون مسجد هم رفته، ولی چنین نیست که هر کس

که درون مسجد رود، داخل کعبه هم شده باشد. خداوند عزوجل، در کتاب خویش اسلام را از ایمان جدا کرده و فرموده: {اعراب گفتند ما ایمان آوردیم به آنها بگو ایمان نیاورده اید و لیکن بگویید ما اسلام آوردیم.} و نیز روشن فرموده که ایمان، گفتار است و کردار، آنجا که می فرماید: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِینَ إِذا ذُکِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَ إِذا تُلِیَتْ عَلَیْهِمْ آیاتُهُ زادَتْهُمْ إِیماناً وَ عَلی رَبِّهِمْ یَتَوَکَّلُونَ الَّذِینَ یُقِیمُونَ الصَّلاهَ وَ مِمَّا رَزَقْناهُمْ یُنْفِقُونَ أُولئِکَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا»، {مؤمنان آنها هستند که چون ذکری از خدا شود (از عظمت و جلال خدا) دل هاشان ترسان و لرزان شود و چون آیات خدا را بر آنها تلاوت کنند بر مقام ایمانشان بیافزاید و به خدای خود در هر حال توکّل می کنند ، و نماز را با حضور بپا می دارند و از هر چه روزی آنها کردیم، به فقرا انفاق می کنند، آنها به راستی و حقیقت اهل ایمانند.} - . انفال / ۲ تا ۴ - و امّا این آیه دیگر: «فَأَخْرَجْنا مَنْ کانَ فِیها مِنَ الْمُؤْمِنِینَ فَما وَجَدْنا فِیها غَیْرَ بَیْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِین»، {و از اهل ایمان هر که بود از آن دیار خارج کردیم، (لیکن) در همه آن دیار جز یک خانه لوط، مسلم خداپرست نیافتیم} - . ذاریات / ۳۵ - ۳۶ - خلاف گفته ما نیست، زیرا مؤمن را مسلمان می نامند، ولی مسلم را مؤمن نمی نامند تا وقتی با اقرارش، عمل داشته باشد. و امّا این آیه شریفه: «وَ مَنْ یَبْتَغِ غَیْرَ الْإِسْلامِ دِیناً فَلَنْ یُقْبَلَ مِنْهُ وَ هُوَ فِی الْآخِرَهِ مِنَ الْخاسِرِین» {هر کس غیر از اسلام دینی اختیار کند، هرگز از وی پذیرفته نیست، و او در آخرت از زیانکاران است} - . آل عمران / ۸۵ - از حضرت صادق علیه السلام درباره این آیه را پرسیدند. فرمود: «مقصود از اسلام در این آیه، اسلامی است که در او ایمان باشد.» - . هدایه -

**[ترجمه]

«۵۱»

مِشْکَاهُ الْأَنْوَارِ، نَقْلًا مِنْ کِتَابِ الْمَحَاسِنِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: أَتَی رَجُلٌ إِلَی رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله فَقَالَ یَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّی جِئْتُ لِأُبَایِعَکَ عَلَی الْإِسْلَام فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلَی أَنْ تَقْتُلَ أَبَاکَ فَقَبَضَ الرَّجُلُ یَدَهُ وَ انْصَرَفَ ثُمَّ عَادَ وَ قَالَ یَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّی جِئْتُ لِأُبَایِعَکَ عَلَی الْإِسْلَامِ فَقَالَ لَهُ أَنْ تَقْتُلَ أَبَاکَ قَالَ نَعَمْ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ إِنَّ الْمُؤْمِنَ یُرَی یَقِینُهُ فِی عَمَلِهِ وَ الْکَافِرَ یُرَی

۱- ۱. الحجرات: ۱۳.

۲- ۲. الأنفال: ۲- ۴.

۳- ۳. الذاریات: ۳۵- ۳۶.

۴- ۴. آل عمران: ۸۵.

إِنْكَارُهُ فِی عَمَلِهِ فَوَ الَّذِی نَفْسِی بِيَدِهِ مَا عَرَفُوا أَمْرَهُمْ فَاعْتَبِرُوا إِنْكَارَ الْكَافِرِينَ وَ الْمُنَافِقِينَ بِأَعْمَالِهِمُ الْخَبِيثَهِ(۱).

**[ترجمه]مشکاه الانوار: حضرت صادق علیه السلام فرمود: مردی خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله آمده عرض کرد: «یا رسول اللّه!من آمدم با تو بر اسلام بیعت کنم.» حضرت به او فرمود: «(بیعت می کنم) بر اینکه پدرت را بکشی.» آن مرد دستش را به هم گرفت و رفت. دوباره آمد و باز گفت: «یا رسول اللّه، آمده ام با تو بر اسلام بیعت کنم.»حضرت فرمود: «اینکه پدرت را بکشی.» گفت آری. حضرت بدو فرمود: «راستی مؤمن یقین خویش را در کردارش می بیند و کافر، انکارش را نیز در کردار خود می بیند. سوگند به آن کس که جانم در دست اوست، دین خود را ندانستند.بنابراین انکار کفّار و منافقین را در کارهای زشت آنها بسنجید.» - . مشکاه الانوار: ۳۸ -

**[ترجمه]

بيان

كان قوله فو الذی من كلام أبی عبد الله علیه السلام و فاعل عرفوا المخالفون أمرهم أی أمر دينهم.

**[ترجمه]گویا جمله «فو الّذی» فرمایش امام صادق علیه السلام باشد. فاعل «عرفوا مخالفین، هستند و «امرهم» یعنی امر دینشان.

**[ترجمه]

«۵۲»

الْمِشْكَاهُ، مِنَ الْمَحَاسِنِ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام قَالَ: مَنِ اسْتَقْبَلَ قِبْلَتَنَا وَ أَكَلَ ذَبِيحَتَنَا وَ آمَنَ بِنَبِيِّنَا وَ شَهِدَ شَهَادَتَنَا دَخَلَ فِی دِينِنَا أَجْرَيْنَا عَلَيْهِ حُكْمَ الْقُرْآنِ وَ حُدُودَ الْإِسْلَامِ لَيْسَ لِأَحَدٍ عَلَى أَحَدٍ فَضْلٌ إِلَّا بِالتَّقْوَى أَلَا وَ إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ اللَّهِ أَفْضَلَ الثَّوَابِ وَ أَحْسَنَ الْجَزَاءِ وَ الْمَآبِ (۲).

**[ترجمه]مشکاه الانوار: حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «هر کس رو به قبله ما بایستد، گوشت ذبح شده ما را بخورد، به پیامبر ما ایمان آرد و شهادت ما را گواهی دهد، داخل دین ماست و حکم قرآن را بر او جاری سازیم و هم حدود اسلام را.کسی را بر دیگری برتری نیست مگر به تقوا. بدانید که برترین پاداش ها نزد خدا، و بهترین جزا و سرانجام برای متقین است.» - .همان -

**[ترجمه]

«۵۳»

كا، [الكافی] عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ يُونُسَ عَنْ سَلَّامٍ الْجُعْفِيِّ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام فَقَالَ

الْإِيمَانُ أَنْ يُطَاعَ اللَّهُ فَلَا يُعْصَى (۳).

**[ترجمه]کافی: سلّام جعفی روایت کند که از حضرت صادق علیه السلام پرسیدم و حضرت فرمود: «ایمان آن است که خدا اطاعت شود و نافرمانی اش صورت نگیرد.» - . کافی ۲ : ۳۳ -

**[ترجمه]

بیان

أقول هـذا أحـد معانی الإیمان و حمله القوم علی الإیمان الکامل قال بعض المحققین قدس سره هذا مجمل القول فی الإیمان و یفصله سائر الأخبار بعض التفصیل و أما الضابط الکلی الـذی یحیط بحدوده و مراتبه و یعرفه حق التعریف أن الإیمان الکامل الخالص المنتهی تمامه هو التسلیم لله تعالی و التصدیق بما جاء به النبی صلی الله علیه و آله لسانا و قلبا علی بصیره مع امتثال جمیع الأوامر و النواهی کما هی و ذلک إنما یمکن تحققه بعد بلوغ الـدعوه النبویه إلیه فی جمیع الأمور أما من لم تصل إلیه الدعوه فی جمیع الأمور أو فی بعضها لعدم سماعه أو عدم فهمه فهو ضال أو مستضعف لیس بکافر و لا مؤمن و هو أهون الناس عذابا بل أکثر هؤلاء لا یرون عذابا و إلیهم الإشاره بقوله سبحانه إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِینَ مِنَ الرِّجالِ وَ النِّساءِ وَ الْوِلْدانِ لا یَسْتَطِیعُونَ حِیلَةً وَ لا یَهْتَدُونَ سَبِیلًا(۴)

ص: ۲۹۲

۱- ۱. مشکاه الأنوار ص ۳۸.

۲- ۲. المصدر ص ۳۸.

۳- ۳. الکافی ج ۲ ص ۳۳.

۴- ۴. النساء: ۹۸.

و من وصلت إليه الدعوه فلم يسلم و لم يصدق و لو ببعضها إما لاستكبار و علو أو لتقليد للأسلاف و تعصب لهم أو غير ذلك فهو كافر بحسبه أى بقدر عدم تسليمه و ترك تصديقه كفر جحود و عذابه عظيم على حسب جحوده و إليهم الإشاره بقوله سبحانه إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَواءٌ عَلَيْهِمْ أَ أَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لا يُؤْمِنُونَ خَتَمَ اللَّهُ عَلى قُلُوبِهِمْ وَ عَلى سَمْعِهِمْ وَ عَلى أَبْصارِهِمْ غِشاوَةٌ وَ لَهُمْ عَذابٌ عَظِيمٌ (۱) و من وصلت إليه الدعوه فصدقها بلسانه و ظاهره لعصمه ماله أو دمه أو غير ذلك من الأغراض و أنكرها بقلبه و باطنه لعدم اعتقاده بها فهو كافر كفر نفاق و هو أشدهم عذابا و عذابه أليم بقدر نفاقه و إليهم الإشاره بقوله سبحانه وَ مِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَ بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَ ما هُمْ بِمُؤْمِنِينَ يُخادِعُونَ اللَّهَ وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ ما يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَ ما يَشْعُرُونَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزادَهُمُ اللَّهُ مَرَضاً وَ لَهُمْ عَذابٌ أَلِيمٌ بِما كانُوا يَكْذِبُونَ إلى قوله إِنَّ اللَّهَ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ(۲) و من وصلت إليه الدعوه فاعتقدها بقلبه و باطنه لظهور حقيتها لديه و جحدها أو بعضها بلسانه و لم يعترف بها حسدا و بغيا و عتوا و علوا أو تقليدا و تعصبا أو غير ذلك فهو كافر كفر تهود و عذابه قريب من عذاب المنافق و إليهم الإشاره بقوله عز و جل الَّذِينَ آتَيْناهُمُ الْكِتابَ

يَعْرِفُونَهُ كَما يَعْرِفُونَ أَبْناءَهُمْ وَ إِنَّ فَرِيقاً مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَ هُمْ يَعْلَمُونَ (۳) و قوله فَلَمَّا جاءَهُمْ ما عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكافِرِينَ (۴) و قوله إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ ما أَنْزَلْنا مِنَ الْبَيِّناتِ وَ الْهُدى مِنْ بَعْدِ ما بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتابِ أُولئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَ يَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ (۵) و قوله وَ يَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَ نَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذلِكَ سَبِيلًا أُولئِكَ هُمُ الْكافِرُونَ حَقًّا(۶) و قوله أَ فَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتابِ وَ تَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ إلى قوله أَشَدِّ

۱- ۱. البقره: ۶- ۷.

۲- ۲. البقره: ۸- ۲۰.

۳- ۳. البقره: ۱۴۶.

۴- ۴. البقره: ۸۹.

۵- ۵. البقره: ۱۵۹.

۶- ۶. النساء: ۱۵۰.

الْعَذابِ (۱) و من وصلت إليه الدعوه فصدقها بلسانه و قلبه و لكن لا يكون على بصيره من دينه إما لسوء فهمه مع استبداده بالرأى و عدم تابعيته للإمام أو نائبه المقتفى أثره حقا و إما لتقليد و تعصب للآباء و الأسلاف المستبدين بآرائهم مع سوء أفهامهم أو غير ذلك فهو كافر كفر ضلاله و عذابه على قدر ضلالته و قدر ما يضل فيه من أمر الدين و إليهم الإشاره بقوله عز و جل يا أَهْلَ الْكِتابِ لا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَ لا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَ (۲) حيث قالوا عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ أو الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ و بقوله تعالى يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُحَرِّمُوا طَيِّباتِ ما أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَ لا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ (۳)

وَ بِقَوْلِ نَبِيِّنَا صلى الله عليه و آله: اتَّخَذَ النَّاسُ رُؤَسَاءَ جُهَّالًا فَسُئِلُوا فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَ أَضَلُّوا.

و من وصلت إليه الدعوه فصدقها بلسانه و قلبه على بصيره و اتباع للإمام أو نائبه الحق إلا أنه لم يمتثل جميع الأوامر و النواهى بل أتى ببعض دون بعض بعد أن اعترف بقبح ما يفعله و لكن لغلبه نفسه و هواه عليه فهو فاسق عاص و الفسق لا ينافى أصل الإيمان و لكن ينافى كماله و قد يطلق عليه الكفر و عدم الإيمان أيضا إذا ترك كبار الفرائض أو أتى بكبار المعاصى كما فى قوله عز و جل وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَ مَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعالَمِينَ (۴)

وَ قَوْلِ النَّبِيِّ صلى الله عليه و آله: لَا يَزْنِي الزَّانِي حِينَ يَزْنِي وَ هُوَ مُؤْمِنٌ.

و ذلك لأن إيمان مثل هذا لا يدفع عنه أصل العذاب و دخول النار و إن دفع عنه الخلود فيها فحيث لا يفيده فى جميع الأحوال فكأنه مفقود.

و التحقيق فيه أن المتروك إن كان أحد الأصول الخمسه التى بنى الإسلام عليها أو المأتى به إحدى الكبائر من المنهيات فصاحبه خارج عن أصل الإيمان أيضا ما لم يتب أو لم يحدث نفسه بتوبه لعدم اجتماع ذلك مع التصديق القلبى فهو كافر كفر استخفاف و عليه يحمل ما روى من دخول العمل فى أصل الإيمان

۱- ۱. البقره ۸۵.

۲- ۲. النساء ۱۷۱.

۳- ۳. المائده: ۸۷.

۴- ۴. آل عمران: ۹۷.

رَوَی ابْنُ أَبِی شُعْبَهَ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام فِی حَدِیثٍ طَوِیلٍ (۱)

أَنَّهُ قَالَ: لَا یَخْرُجُ الْمُؤْمِنُ مِنْ صِفَهِ الْإِیمَانِ إِلَّا بِتَرْکِ مَا اسْتَحَقَّ أَنْ یَکُونَ بِهِ مُؤْمِناً وَ إِنَّمَا اسْتَوْجَبَ وَ اسْتَحَقَّ اسْمَ الْإِیمَانِ وَ مَعْنَاهُ بِأَدَاءِ کِبَارِ الْفَرَائِضِ مَوْصُولَهً وَ تَرْکِ کِبَارِ الْمَعَاصِی وَ اجْتِنَابِهَا وَ إِنْ تَرَکَ صِغَارَ الطَّاعَهِ وَ ارْتَکَبَ صِغَارَ الْمَعَاصِی فَلَیْسَ بِخَارِجٍ مِنَ الْإِیمَانِ وَ لَا تَارِکٍ لَهُ مَا لَمْ یَتْرُکْ شَیْئاً مِنْ کِبَارِ الطَّاعَهِ وَ ارْتِکَابِ شَیْ ءٍ مِنَ الْمَعَاصِی فَمَا لَمْ یَفْعَلْ ذَلِکَ فَهُوَ مُؤْمِنٌ لِقَوْلِ اللَّهِ إِنْ تَجْتَنِبُوا کَبائِرَ ما تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُکَفِّرْ عَنْکُمْ سَیِّئاتِکُمْ وَ نُدْخِلْکُمْ مُدْخَلًا کَرِیماً(۲) یَعْنِی مَغْفِرَهَ مَا دُونَ الْکَبَائِرِ فَإِنْ هُوَ ارْتَکَبَ کَبِیرَهً مِنْ کَبَائِرِ الْمَعَاصِی کَانَ مَأْخُوذاً بِجَمِیعِ الْمَعَاصِی صِغَارِهَا وَ کِبَارِهَا مُعَاقَباً عَلَیْهَا مُعَذَّباً بِهَا.

إلی هنا کلام الصادق علیه السلام.

إذا عرفت هذا فاعلم أن کل من جهل أمرا من أمور دینه بالجهل البسیط فقد نقص إیمانه بقدر ذلک الجهل و کل من أنکر حقا واجب التصدیق لاستکبار أو هوی أو تقلید أو تعصب فله عرق من کفر الجحود و کل من أظهر بلسانه ما لم یعتقد بباطنه و قلبه لغیر غرض دینی کالتقیه فی محلها و نحو ذلک أو عمل عملا أخرویا لغرض دنیوی فله عرق من النفاق و کل من کتم حقا بعد عرفانه أو أنکر ما لم یوافق هواه و قبل ما یوافقه فله عرق من التهود و کل من استبد برأیه و لم یتبع إمام زمانه أو نائبه الحق أو من هو أعلم منه فی أمر من الأمور الدینیه فله عرق من الضلاله و کل من أتی حراما أو شبهه أو توانی فی طاعه مصرا علی ذلک فله عرق من الفسوق فإن کان ذلک ترک کبیر فریضه أو إتیان کبیر معصیه فله عرق من کفر الاستخفاف و مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ فی جمیع الأمور من غیر غرض و هوی و اتبع إمام زمانه أو نائبه الحق آتیا بجمیع أوامر الله و نواهیه من غیر توان و لا مداهنه فإذا أذنب ذنبا استغفر من قریب و تاب أو زلت قدمه استقام و أناب فهو المؤمن الکامل الممتحن و دینه هو الدین الخالص و هو الشیعی حقا و الخالص صدقا أولئک أصحاب أمیر المؤمنین بل هو من أهل

۱- ۱. مر تحت الرقم: ۳۱.

۲- ۲. النساء: ۳۱.

البيت عليهم السلام إذا كان عالما بأمرهم لسرهم كما قالوا سلمان منا أهل البيت.

**[ترجمه]به نظر ما این یکی از معانی ایمان است و علما آن را حمل بر ایمان کامل کردنـد. بعضـی از محققین فرمودنـد: این روایت، کوتاه سخنی است درباره ایمان، ولی روایات دیگر آن را تفصیل می دهنـد. ولی قاعـده کلّی که شامل تمام حدود و مراحل ایمان شود و چنانچه باید حق شناخت ایمان را ادا کند، این است که ایمان کامل خالص در آخرین مرحله کمال، همان تسلیم خـدا بودن و بـاور کردن تمام آورده های پیامبر صلی الله علیه و آله است به زبان و دل از روی بینایی، به همراه زیر بار رفتن تمام فرمان ها و نواهی چنانچه هست. و این مرحله از ایمان صورت نمی گیرد، مگر بعد از رسیدن دعوت پیامبر صلی الله علیه و آله در همه امـور به شـخص، امّـا کسـی که در تمـام امور دعوت پیـامبر صـلی الله علیه و آله به او نرسیده یـا نشـنیده، یا نفهمیده باشد، او گمراه است و مستضـعف، نه کافر است و نه مؤمن. عذاب این دسته از همه سبک تر است، بلکه بسیاری از آنها عذاب نمی شوند و این آیه قرآن به همین مطلب اشاره دارد: «إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجالِ وَ النِّساءِ وَ الْوِلْدانِ لا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَ لا يَهْتَدُونَ سَبِيلا»، {مگر آن گروه از مردان و زنان و کودکان که به راستی ناتوان بودند، (فقیر یا عاجز یا مریض و غیره بودند) که گریز و چاره ای برایشان میسّر نبود و راهی به نجات خود نمی یافتند.} - . نساء / ۹۸ -

و هر که دعوت را دریافته و نپـذیرفته و باور نکرده، گرچه پاره ای از آنها رانپـذیرفته باشد و نپذیرفتن او به جهت تکبر یا تقلید از پیشینیان و تعصّب نسبت بـه آنهـا یـا غیر اینهـا باشـد، بـه همـان مقـدار کـه نپـذیرفته، کـافر است و بـاور نکردنش به سبب انکـار،موجب کفر است. به همین جهت عـذابش عظیم است و این آیه قرآن بـدانها اشاره دارد: «إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَواءٌ عَلَيْهِمْ أَ أَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لا يُؤْمِنُونَ خَتَمَ اللَّهُ عَلى قُلُوبِهِمْ وَ عَلى سَمْعِهِمْ وَ عَلى أَبْصارِهِمْ غِشاوَةٌ وَ لَهُمْ عَذابٌ عَظِيمٌ»، {کافران را یکسان است بترسانی یـا نترسانی ایمان نخواهنـد آورد، قهر خـدا مهر بر دل ها و پرده بر گوش ها و چشم های ایشان نهاده و ایشان راست عذابی سخت.} - . بقره / ۶ - ۷ -

و هر که دعوت را دریـافته و آن را به زبـان و ظاهر پـذیرفته تا مال یا جانش محفوظ باشـد یا هـدف دیگری داشـته و در دل و باطن منکر است، چون عقیده ندارد، او به سبب نفاقکافر است. عذاب او از همه شدیدتر است و به میزان نفاقش برای او عذاب دردنـاک است و این آیه قرآن نیز به آنهـا اشـاره می فرمایـد: «وَ مِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَ بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَ ما هُمْ بِمُؤْمِنِينَ يُخادِعُونَ اللَّهَ وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ ما يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَ ما يَشْعُرُونَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزادَهُمُ اللَّهُ مَرَضاً وَ لَهُمْ عَذابٌ أَلِيمٌ بِما كانُوا يَكْذِبُونَ»، {و گروهی از مردم منافق گوینـد که ما ایمان آورده ایم به خـدا و روز قیامت و حال آنکه ایمان نیاورده انـد، خواهنـد تا خـدای و اهل ایمان را فریب دهنـد و حال آنکه فریب ندهنـد مگر خود را و این را نمی دانند، دل های آنان مریض است پس خـدا بر مرض ایشان بیفزایـد و آنها راست عذاب دردناک بدین سبب که دروغ می گویند} تا آنجا که می فرماید: «إِنَّ اللَّهَ عَلى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»، {که خداوند بر همه چیز قادر است.} - . بقره / ۸ - ۲۰ -

و هرکس که دعوت را دریافته و در دل معتقـد شـده چون درستی آن برایش روشن شـده، ولی به زبانش انکار کند و به خاطر حسد، ستم، سرکشی و اظهار بلندی یا تقلید و تعصّب، و غیر اینها بدان اعتراف نکند، کافر است به کفر یهود منشی. عذاب او نزدیک عـذاب منافق است و این آیه شریفه به آن اشاره می فرمایـد: «الَّذِينَ آتَيْناهُمُ الْكِتابَ يَعْرِفُونَهُ كَما يَعْرِفُونَ أَبْناءَهُمْ وَ إِنَّ فَرِيقاً مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَ هُمْ يَعْلَمُون»، {گروهی که ما بر آنها کتاب فرستادیم (یهود و نصارا) محمّـد صلی الله علیه و آله و

حقانیت او را به خوبی می شناسند بدان گونه که فرزندان خود را، و لیکن گروهی از آنان از راه عناد، حق را کتمان می کنند در صورتی که علم به آن دارند} - . بقره / ۱۴۶ - و نیز: «فَلَمَّا جاءَهُمْ ما عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكافِرِين»، {آنگاه که آمد و با مشخّصات شناختند که همان پیغمبر موعود است، باز کافر شدند و از نعمت وجود او، ناسپاسی کردند، که خشم خدا بر گروه کافر باد} - . بقره / ۸۹ - و نیز: «إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ ما أَنْزَلْنا مِنَ الْبَيِّناتِ وَ الْهُدى مِنْ بَعْدِ ما بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتابِ أُولئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَ يَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُون»، {آن گروه اهل کتاب که آیات واضحه ای که برای هدایت خلق فرستادیم کتمان کرده و بعد از آنکه برای هدایت مردم در کتاب بیان کردیم پنهان داشتند، آنها را خدا و تمام جنّ و انس و ملک نیز لعن می کنند } - . بقره /۱۵۹ - و نیز: «وَ يَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَ نَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذلِكَ سَبِيلًا أُولئِكَ هُمُ الْكافِرُونَ حَقًّا»، {و گویند که ما به برخی از گفتار انبیا ایمان آورده و به پاره ای ایمان نیاوردیم و خواهند که میان کفر و ایمان راهی (از روی هوا و هوس) اختیار کنند، به حقیقت کافر هم اینهایند} - . نساء / ۱۵۰ - و نیز: «أَ فَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتابِ وَ تَكْفُرُونَ بِبَعْض»، {چرا به برخی احکام تورات که به نفع شماست ایمان آورده و به بعضی دیگر کافر می شوید} تا آنجا که می فرماید: «أَشَدِّ الْعَذاب»، {سخت ترین عذاب.} - . بقره / ۸۵ -

و هر کس که دعوت را دریافته و به زبان و دل پذیرفته، ولی بینایی در دین ندارد یا به خاطر بدفهمی ناشی از استبداد به رأی و پیروی نکردن از امام یا جانشین او که به حق دنباله رو اوست، و یا به خاطر تقلید و تعصّب نسبت به پدران و پیشینیان خود که آنها نیز به جهت استبداد رأیی که داشتند یا به جهات دیگر گرفتار بدفهمی شدند، در هر حال چنین فردی، کافر استبه کفر گمراهی و عذاب او به میزان گمراهی او و به قدر انحرافی است که از دین پیدا کرده و آیه شریفه قرآن می فرماید: «يا أَهْلَ الْكِتابِ لا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَ لا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَ»، {ای اهل کتاب، (ای علمای نصارا) در دین خود اندازه نگهدارید و درباره خدا جز به راستی سخن مگویید} - . نساء / ۱۷۱ - ، چون گفته بودند {عزیر پسر خداست} یا {مسیح پسر خداست.} و نیز می فرماید: «يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لا تُحَرِّمُوا طَيِّباتِ ما أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَ لا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لا يُحِبُّ الْمُعْتَدِين»، {ای اهل ایمان حرام مکنید طعام های پاکیزه ای را که خدا برای شما حلال کرده و ستم مکنید که خدا ستمکاران را دوست نمی دارد.} - . مائده / ۸۷ - و پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: «آنان سروران نادانی بر خود گماشتند و از آنها پرسش شد، ندانسته فتوا دادند و گمراه شدند و نیز گمراه کردند.»

و هر کس که دعوت را دریافته و به زبان و دل، با بصیرت و بینایی و پیروی از امام یا نایب درست او پذیرفته، ولی همه دستورات و نواهی را انجام نمی دهد، بلکه به پاره ای از آنها عمل می کند و به قبح کردارش معترف است، ولی به جهت غلبه نفس و خواسته دل گرفتار شده، او فاسق گناهکار است، و فسق با اصل ایمان منافات ندارد، ولی با ایمان کامل نمی سازد و گاهی به این مرحله نیز کفر و نبود ایمان اطلاق می شود؛ وقتی که واجبات بزرگ را رها کند یا گناهان بزرگ را انجام دهد. چنانچه در قرآن می فرماید: «وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَ مَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعالَمِينَ»، {و مردم را حج و زیارت آن خانه واجب است بر هر کسی که توانایی برای رسیدن بدان جا یافت و هر که کافر شود تنها به خود زیان رسانیده که البتّه خدا از اطاعت خلق بی نیاز است.} - . آل عمران / ۹۷ - و پیامبر صلی الله علیه و آله می فرماید: «زناکار در حال زنا مؤمن نیست»بدین جهت است که ایمان چنین فردی، اصل عذاب و ورود در آتش را از او برطرف نسازد، اگرچه مانع از جاوید بودن در آتش هست، و چون در این موارد ایمانش سودی ندارد، پس گویا ایمان ندارد .

و تحقیق مطلب آن است که اگر آن واجبی را که ترک کرده یکی از اصول پنجگانه ای باشد که بنیاد اسلام بر آنهاست، یا گناهی که انجام داده یکی از گناهان بزرگی است که شارع نهی فرموده، چنین کسی تا وقتی واقعا توبه نکند یا توبه را به خود تلقین نکند، از اصل ایمان بیرون است، زیرا چنین کاری با باور دل هم آهنگ نیست. پس کافر است به کفر استخفاف، و سبک شمردن احکام خدا. و هر روایتی که عمل را در اصل ایمان داخل می داند، بر این مطلب حمل می شود.

ابن أبی شعبه در روایت مفضّلی از حضرت صادق علیه السلام گزارش کند که فرمود: «مؤمن از صفت ایمان بیرون نشود، مگر به ترک آنچه که با آن شایسته ایمان است، و سزاوار نام و حقیقت ایمان نشود، مگر با انجام پیوسته واجبات بزرگ، و ترک و دوری از گناهان بزرگ و اگر واجب کوچکی را ترک کند یا گناه کوچکی را انجام دهد، از ایمان بیرون نیست و آن را رها نکرده مادامی که واجب بزرگی را ترک نکند و گناه بزرگی را انجام دهد، بدلیل این فرموده خداوند «إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبائِرَ ما تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئاتِكُمْ وَ نُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيماً»، {چنانچه از گناهان بزرگی که شما را از آن نهی کرده اند دوری گزینید (یعنی گناهان کبیره) ما از گناهان دیگر شما درگذریم و شما را به مقامی نیکو و بلند برسانیم.} - . نساء / ۳۱ - یعنی آمرزش گناهان غیر کبیره. پس اگر گناه کبیره ای انجام دهد، همه گناهانش چه کوچک و چه بزرگ مؤاخذه و عذاب دارد.» تا اینجا سخن حضرت صادق علیه السلام است.

اگر بدانچه گفته شد توجه کردی، پس بدان هر کس یکی از امور دینی را نداند و نسبت به آن نادان باشد، ایمانش به همان اندازه ناقص است و هر کس حق درستی را که باید باور کرد منکر شود، از روی تکبر، یا هوس، یا تقلید یا تعصّب، رگی از کفر انکار دارد. و هر کس برای هدفی غیر از دین،به زبان آرد آنچه راکهباور ندارد یا عملی را که مربوط به آخرت است برای هدف دنیوی انجام دهد، رگی از نفاق دارد. و هر کس که حقی را بعد از شناختن کتمان نماید یا آنچه را که موافق هوس اوست بپذیرد و آنچه موافق نیست نپذیرد، رگی از تهوّد (یهود منشی) دارد. و هر کس استبداد جوید و پیرو امام زمان یا نایب حق او یا کسی که در یکی از امور دینی از او داناتر است نشود، رگی از گمراهی دارد. و هر کس که حرام یا شبهه ای را بجا آورد یا در عبادت سستی کند و بدان اصرار ورزد، رگی از فسق دارد. چنین کسی اگر عبادت بزرگی را ترک کند یا گناه کبیره ای را انجام دهد،رگی از کفر استخفاف دارد. و هر کس در تمام امور تسلیم خواست خدا شود، بدون غرض دنیوی و هوس، و پیرو امام زمان یا نایب حق او شود، تمام اوامر و نواهی خدا را بدون سستی و نیرنگ انجام دهد و با اینوصف گناهی هم مرتکب شود و زود آمرزش بخواهد و توبه کند، یا اگر لغزشی برایش پیش آمد، مستقیم شود و به پیشگاه خدا بنالد و عذر خواهد، مؤمن کامل و آزمایش شده است و دینش همان دین خالص است. او شیعه درست و خالص و راست است. این افراد یاران حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام بلکه از اهل بیت علیهم السلام هستند، اگر دانای به امور خاندان رسالت و صاحب راز آنها باشند، چنانچه فرمودند: «سلمان از ما خانواده است.»

**[ترجمه]

«۵۴»

کا، [الکافی] عَنِ الْعِدَّةِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّضْرِ عَنْ يَحْيَى بْنِ عِمْرَانَ الْحَلَبِيِّ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ الْحُرِّ عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: كُنْتُ

عِنْدَ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام فَقَالَ لَهُ سَلَّامٌ إِنَّ خَیْثَمَهَ بْنَ أَبِی خَیْثَمَهَ یُحَدِّثُنَا عَنْکَ أَنَّهُ سَأَلَکَ عَنِ الْإِسْلَامِ فَقُلْتَ إِنَّ الْإِسْلَامَ مَنِ اسْتَقْبَلَ قِبْلَتَنَا وَ شَهِدَ شَهَادَتَنَا وَ نَسَکَ نُسُکَنَا وَ وَالَی وَلِیَّنَا وَ عَادَی عَدُوَّنَا فَهُوَ مُسْلِمٌ فَقَالَ صَدَقَ خَیْثَمَهُ قُلْتُ وَ سَأَلَکَ عَنِ الْإِیمَانِ فَقُلْتَ الْإِیمَانُ بِاللَّهِ وَ التَّصْدِیقُ بِکِتَابِ اللَّهِ تَعَالَی وَ أَنْ لَا یَعْصِیَ اللَّهَ فَقَالَ صَدَقَ خَیْثَمَهُ(۱).

**[ترجمه]کافی: ابو بصیر گوید: خدمت حضرت باقر علیه السلام بودم. سلّام به آن جناب عرض کرد: «خیثمه برای ما نقل کرده که از شما معنای اسلام پرسیده و شما فرموده اید که اسلام یعنی هر کس به قبله ما رو کند، شهادت ما را گواهی دهد، عبادت های ما را انجام دهد و دوست ما را دوست بدارد و دشمن ما را دشمن بدارد، پس او مسلمان است. فرمود: «خیثمه راست می گوید.» گفتم: «و نیز از ایمان پرسیده و شما فرموده اید که ایمان به خدا و باور داشتن کتاب خدا، و اینکه نافرمانی خدا را انجام ندهد.» فرمود: «خیثمه راست می گوید.» - .کافی ۲ : ۳۸ -

**[ترجمه]

بیان

سلام یحتمل ابن المستنیر الجعفی و ابن أبی عمره الخراسانی و کلاهما مجهولان من أصحاب الباقر علیه السلام و خیثمه بفتح الخاء ثم الیاء المثناه الساکنه ثم المثلثه المفتوحه غیر مذکور فی الرجال قوله من استقبل قبلتنا أی دین من استقبل فقوله فهو مسلم تفریع و تأکید أو قوله فهو مسلم قائم مقام العائد لأنه بمنزله فهو صاحبه أو فهو المتصف به و فی بعض النسخ ما استقبل و لا یستقیم إلا بتکلف بأن استعمل ما مکان من أو یکون تقدیره ما استقبل به المرء قبلتنا و شهد شهادتنا أی شهاده جمیع المسلمین و نسک نسکنا أی عبد کعباده المسلمین فیأتی بالصلاه و الزکاه و الصوم و الحج أو المراد بالنسک أفعال الحج أو الذبح قال الراغب النسک العباده و الناسک العابد و اختص بأعمال الحج و المناسک مواقف النسک و أعمالها و النسیکه مختصه بالذبیحه قال فَفِدْیَهٌ مِنْ صِیامٍ أَوْ صَدَقَهٍ أَوْ نُسُکٍ و قال تعالی فَإِذا قَضَیْتُمْ مَناسِکَکُمْ و قال مَنْسَکاً هُمْ ناسِکُوهُ (۲) و والی ولینا أی والی جمیع المسلمین و عادی عدونا أی عدو جمیع المسلمین و هم المشرکون و سائر الکفار فهذا یشمل جمیع فرق المسلمین فالتصدیق بکتاب الله یدخل فیه الإقرار بالرساله و الإمامه و العدل و المعاد و أن لا یعصی الله

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۳۸.

۲- ۲. المفردات ص ۴۹۱، و الآیات فی البقره: ۱۹۶ و ۲۰۰، و فی الحجّ: ۶۷.

بالعمل بالفرائض و ترک الکبائر أو العمل بجمیع الواجبات و ترک جمیع المحرمات.

و الحاصل أنه یحتمل أن یکون المراد بالإسلام الإسلام الظاهری و إن لم یکن مر التصدیق القلبی و بالإیمان العقائد القلبیه مع الإقرار بالولایه و الإتیان بالأعمال و یحتمل أن یکون المراد بقوله والی ولینا و عادی عدونا موالاه أولیاء الأئمه علیهم السلام و معاداه أعدائهم فالإسلام عباره عن الإذعان بجمیع العقائد الحقه ظاهرا أو ظاهرا و باطنا و الإیمان عباره عن انضمام العقائد القلبیه و الأعمال معه أو الأعمال فقط و علی کل تقدیر یرجع إلی أحد المعانی المتقدمه لهما.

**[ترجمه]«سلّام» احتمال دارد همان ابن مستنیر جعفی و ابن ابی عمره خراسانی باشد و هر دو آنها ناشناخته و از یاران حضرت باقر علیه السلام هستند. و از «خیثمه» به فتح خاء و بعد از آن یاء و آنگاه ثاء، در کتب رجال یاد نشده است.

«من استقبل قبلتنا»: یعنی دین کسی که رو کند به قبله ما. و «فهو مسلم» تفریع است و تأکید، یا قائم مقام عائد است، زیرا این کلمه مثل «فهو صاحبه»(پس آن شخص دارای اسلام است) است. او پس او متصف به اسلام است و در پاره ای از نسخه ها«ما استقبل»است و درست نمی شود، مگر با زحمت، به اینکه بگوییم ما، به جای من است یا در تقدیر چنین باشد «ما استقبل به المرء قبلتنا»(آنچه که بدو، مرد به قبله ما رو کند). «شهد شهادتنا» یعنی شهادت تمام مسلمین. «نسک نسکنا» یعنی عبادت کند چون عبادت مسلمین، نماز و زکات و روزه و حجّ را بجای آورد، یا مقصود از نسک، اعمال حجّ یا سر بریدن حیوانات است.

راغب گوید: نسک عبادت است و ناسک عابد، و مخصوص اعمال حج است و «مناسک»، مراکز اعمال حج و برنامه های آنهاست و «نسیکه» مخصوص ذبیحه است و استدلال کرده به این آیات «فَفِدْیَةٌ مِنْ صِیامٍ، أَوْ صَدَقَةٍ، أَوْ نُسُکٍ»، {و از آن فدا کند به روزه داشتن یا صدقه دادن، یا کشتن گوسفند} و «فَإِذا قَضَیْتُمْ مَناسِکَکُمْ»، {آنگاه که اعمال حج بجا آورید}و «مَنْسَکاً هُمْ ناسِکُوهُ»، {پرستشگاهی، تا به خدا توجه کنند.} - . بقره / ۱۹۶ و ۲۰۰ و حج / ۶۷ - که در این موارد، نسک در اعمال حج استعمال شده. - . مفردات راغب: ۴۹۱ -

«و الی ولیّنا»: یعنی همه مسلمین را دوست دارد. «عادی عدوّنا» یعنی دشمن همه مسلمین را دشمن دارد، که آنها مشرکین و سایر کفار باشند، و این شامل همه فرقه های مسلمین می شود. بنابراین باور داشتن کتاب خدا، در بر دارنده اقرار به پیامبری و امامت و عدل و معاد است.

«ان لا یعصی اللّٰه»: به وسیله انجام واجبات بزرگ و ترک گناهان کبیره، یا عمل کردن به همه واجبات و ترک همه محرّمات .

خلاصه اینکه احتمال دارد منظور از اسلام، اسلام ظاهری باشد، اگرچه با باور دل توأم نباشد و مقصود از ایمان، اعتقادات قلبی است، با اقرار به ولایت و انجام اعمال، و احتمال دارد مقصود از «و الی ولیّنا و عادی عدوّنا» دوستی با دوستان ائمّه علیهم السلام و دشمنی با دشمنان آنها باشد.بنابراین اسلام عبارت است از اعتراف به همه اعتقادات حقه ظاهرا یا ظاهرا و باطنا. و ایمان عبارت است ازضمیمه شدن اعتقادات قلبی و اعمال به اسلام، و در هر صورت باز برمی گردد به یکی از معانی گذشته اسلام و ایمان.

**[ترجمه]

کا، [الکافی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنِ الْأَشْعَثِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَفْصِ بْنِ خَارِجَهَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: وَ سَأَلَهُ رَجُلٌ عَنْ قَوْلِ الْمُرْجِئَهِ فِی الْکُفْرِ وَ الْإِیمَانِ وَ قَالَ إِنَّهُمْ یَحْتَجُّونَ عَلَیْنَا وَ یَقُولُونَ کَمَا أَنَّ الْکَافِرَ عِنْدَنَا هُوَ الْکَافِرُ عِنْدَ اللَّهِ فَکَذَلِکَ نَجِدُ الْمُؤْمِنَ إِذَا أَقَرَّ بِإِیمَانِهِ أَنَّهُ عِنْدَ اللَّهِ مُؤْمِنٌ فَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ کَیْفَ یَسْتَوِی هَذَانِ وَ الْکُفْرُ إِقْرَارٌ مِنَ الْعَبْدِ فَلَا یُکَلَّفُ بَعْدَ إِقْرَارِهِ بِبَیِّنَهٍ وَ الْإِیمَانُ دَعْوَی لَا تَجُوزُ إِلَّا بِبَیِّنَهٍ وَ بَیِّنَتُهُ عَمَلُهُ وَ نِیَّتُهُ فَإِذَا اتَّفَقَا فَالْعَبْدُ عِنْدَ اللَّهِ مُؤْمِنٌ وَ الْکُفْرُ مَوْجُودٌ بِکُلِّ جِهَهٍ مِنْ هَذِهِ الْجِهَاتِ الثَّلَاثِ مِنْ نِیَّهٍ أَوْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ وَ الْأَحْکَامُ تَجْرِی عَلَی الْقَوْلِ وَ الْعَمَلِ فَمَا أَکْثَرَ مَنْ یَشْهَدُ لَهُ الْمُؤْمِنُونَ بِالْإِیمَانِ وَ یَجْرِی عَلَیْهِ أَحْکَامُ الْمُؤْمِنِینَ وَ هُوَ عِنْدَ اللَّهِ کَافِرٌ وَ قَدْ أَصَابَ مَنْ أَجْرَی عَلَیْهِ أَحْکَامَ الْمُؤْمِنِینَ بِظَاهِرِ قَوْلِهِ وَ عَمَلِهِ (۱).

**[ترجمه]کافی: ابن خارجه روایت کند که از حضرت صادق علیه السلام که در جواب مردی که از کفر و ایمان مرجئه می پرسید و می گفت آنها بر خلاف ما دلیل می آورند و می گویند همچنان که کافر نزد ما همان کافر نزد خداست، همچنین مؤمن اگر به ایمان اقرار کرد، نزد خدا مؤمن است، شنیدم که فرمود: «سبحان اللَّه! چگونه این دو یکسانند؟ کفر اقراری است از بنده و بعد از آن نشانه ای از او نخواهند، ولی ایمان ادّعا است که ثابت نشود مگر به دلیل و دلیل آن، عمل و نیّت مؤمن است. اگر کردار و نیت با هم موافق شدند، آن بنده در نزد خدا مؤمن است و در هر سه مرحله اقرار، کردار و نیّت، کفر راه دارد و احکام، بر ملاک گفتار و کردار جاری می شود. چه بسیار افرادی که مؤمنین به ایمان او گواهی می دهند و قانون ایمان درباره اش اجرا می شود، ولی نزد خدا کافر است و آنها که به ظاهرِ گفتار و کردار این شخص، قانون ایمان را درباره اش اجرا کردند، کارشان (از نظر وظیفه شرعی) درست است.» - . کافی ۲ : ۳۹ -

**[ترجمه]

بیان

مفعول یقول قوله سبحان الله إلی آخر الکلام و إعاده فقال للتأکید لطول الفصل و قد مر أن المرجئه قوم یقولون إنه لا یضر مع الإیمان معصیه کما أنه لا ینفع مع الکفر طاعه و یظهر من هذا الخبر أنهم کانوا یقولون بأن الإیمان هو الإقرار الظاهری و لا یشترط فیه الاعتقاد القلبی و کذا الکفر لکنه غیر مشهور عنهم.

قال فی المواقف و شرحه من کبار الفرق الإسلامیه المرجئه لقبوا به لأنهم یرجئون العمل عن النیه أی یؤخرونه أو لأنهم یقولون لا یضر مع الإیمان معصیه

ص: ۲۹۷

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۳۹.

كما لا ينفع مع الكفر طاعه فهم يعطون الرجاء و على هذا ينبغى أن لا يهمز لفظ المرجئه و فرقهم خمس اليونسيه أصحاب يونس النميرى قالوا الإيمان هو المعرفه بالله و الخضوع له و المحبه بالقلب فمن اجتمعت فيه هذه الصفات فهو مؤمن و لا يضر معها ترك الطاعات و ارتكاب المعاصى و لا يعاقب عليها و العبيديه أصحاب العبيد المكذب زادوا على اليونسيه أن علم الله لا يزال شيئا مع غيره و أنه تعالى على صوره الإنسان و الغسانيه أصحاب غسان الكوفى قالوا الإيمان هو المعرفه بالله و رسوله و بما جاء من عندهما إجمالا لا تفصيلا و هو لا يزيد و لا ينقص و غسان كان يحكيه عن أبى حنيفه و هو افتراء عليه فإنه لما قال الإيمان هو التصديق و لا يزيد و لا ينقص ظن به الإرجاء بتأخير العمل عن الإيمان و الثوبانيه أصحاب ثوبان المرجى قالوا الإيمان هو المعرفه و الإقرار بالله و رسوله و بكل ما لا يجوز فى العقل أن يعقله و أما ما جاز فى العقل أن يعقله فليس الاعتقاد به من الإيمان و أخروا العمل كله من الإيمان و الثومنيه أصحاب أبى معاذ الثومنى قالوا الإيمان هو المعرفه و التصديق و المحبه و الإخلاص و الإقرار بما جاء به الرسول و ترك كله أو بعضه كفر و ليس بعضه إيمانا و لا بعض إيمان و كل معصيه لم يجمع على أنه كفر فصاحبه يقال أنه فسق و عصى و إنه فاسق و من ترك الصلاه مستحلا كفر لتكذيبه بما جاء به النبى صلى الله عليه و آله و من تركها بنيه القضاء لم يكفر و قالوا السجود للصنم ليس كفرا بل هو علامه الكفر فهذه هى المرجئه الخالصه و منهم من جمع إلى الإرجاء القدر انتهى.

قوله كما أن الكافر كأنه قاس الإيمان بالكفر فإن من أنكر ضروريا من ضروريات الدين ظاهرا من غير تقيه فهو كافر و إن لم يعتقد ذلك فإذا أقر بما جاء به النبى صلى الله عليه و آله يجب أن يكون مؤمنا غير معذب و إن لم يعتقد بقلبه شيئا من ذلك و لم يضم إليه أفعال الجوارح من الطاعات و ترك المعاصى فأجاب عليه السلام بأنه مع بطلان القياس لا سيما فى المسائل الأصوليه فهو قياس مع الفارق ثم شبه عليه السلام الأمرين بالإقرار و الإنكار ليظهر الفرق فإن إنكار الضرورى مستلزم لترك جزء

من أجزاء الإيمان و هو الإقرار الظاهری فهو بمنزله إقرار الإنسان علی نفسه فإنه لا يكلف بينه علی إقراره بل يحكم بمحض الإقرار عليه و إن شهدت البينه علی خلافه بخلاف إظهار الإيمان و التكلم به فإنه و إن أتی بجزء من الإيمان و هو الإقرار الظاهری لكن عمده أجزائه التصديق القلبی و هو فی ذلک مدع لا بد له من شاهد من عمل الجوارح عند الناس و من النيه و التصديق عند الله فإذا اتفق الشاهدان و هما التصديق و العمل ثبت إيمانه عند الله و لما كان التصديق القلبی أمرا لا يطلع عليه غير الله لم يكلف الناس فی الحكم بإيمانه إلا بالإقرار الظاهری و العمل فإنهما شاهدان عدلان يحكم بهما ظاهرا و إن كانا كاذبين عند الله.

و الحاصل أنه عليه السلام شبه الإقرار الظاهری بالدعوی فی سائر الدعاوی و كما أن الدعوی فی سائر الدعاوی لا تقبل إلا ببينه فكذا جعل الله تعالی هذه الدعوی غير مقبوله إلا بشاهدين من قلبه و جوارحه فلا يثبت عنده إلا بهما و أما عند الناس فيكفيهم فی الحكم الإقرار و العمل الظاهری كما يكتفی عند الضروره بالشاهد و اليمين فالإيمان مركب من ثلاثه أجزاء و لا يثبت الإيمان الواقعی إلا بتحقق الجميع فهو من هذه الجهه يشبه سائر الدعاوی للزوم ثلاثه أشياء فی تحققها الدعوی و الشاهدين و يمكن أن يكون الأصل فی الإيمان الأمر القلبی و لما لم يكن ظهوره للناس إلا بالإقرار و العمل فجعلهما الله من أجزاء الإيمان أو من شرائطه و لوازمه و قد أصاب أی حكم بالحكم و الصواب.

**[ترجمه]مفعول «يقول» از «سبحان اللّه» تا آخر روايت است، و دوباره گفتن «فقال» برای تأكيد است، چون فاصله بين فعل و مفعول زياد است. و قبلا گفته شد كه مرجئه آنهايند كه می گويند با وجود ايمان، هيچ گناهی ضرر ندارد، همچنان كه با كفر، هيچ عبادتی سود ندهد. از اين روايت فهميده می شود كه مرجئه می گويند ايمان همان اقرار ظاهری است و اعتقاد قلبی شرط آن نيست و همچنين است كفر، ولی چنين گفتاری از مرجئه مشهور نيست.

در كتاب «مواقف و شرح مواقف»می گويد: از بزرگ ترين فرقه های اسلامی مرجئه است وبدان جهت اين لقب را يافته اند كه آنها عمل را از نيّت تأخير می افكنند،يا به خاطر اينكه آنها می گويند با وجود ايمان، هيچ گناهی ضرر ندارد، همچنان كه با كفر، هيچ عبادتی سود ندهد. پس آنان اميد می بخشند.بنابراين معنای دوّم، لفظ مرجئه نبايد همزه داشته باشد، و مرجئه پنج دسته اند:

۱.

يونسيّه: ياران يونس نميری كه می گويند ايمان شناخت خدا، خضوع برای او و دوستی به دل است. پس هر كس كه اين صفات در او گرد آيد، مؤمن است و با وجود ايمان، ترک عبادت ها و انجام گناهان ضرر نمی زند و كيفر هم ندارد.

۲.

عبيديّه: پيروان عبيد مكذّب هستند. آنها اضافه بر اعتقادات يونسيّه می گويند كه هميشه همراه دانش خدا چيز ديگری بوده و خداوند به صورت آدمی است.

۳.

غسّانیّه: پیروان غسّان کوفی که گویند ایمان، شناخت خدا و رسول او و آورده های از سوی خدا و رسول است، چه به طور مفصّل بشناسد یا اجمالا، و ایمان زیاد و کم نشود. غسّان این عقیده را از ابو حنیفه نقل کرده، ولی به او تهمت زده، زیرا وقتی ابو حنیفه گفت که ایمان همان باور است و کم و زیاد نمی شود، غسّان گمان کرد که ابو حنیفه عمل را از ایمان تأخیر افکنده.

۴.

ثوبانیّه: پیروان ثوبان مرجی که گویند ایمان، همان شناخت و اقرار به خدا و رسول او و هر چه را که خرد انسانی تعقل آن را روا ندارد است. و امّا آنچه نزد خرد تعقلش روا باشد، اعتقاد به آن از ایمان نیست و هر گونه عملی را از ایمان تأخیر افکندند.

۵.

ثومنیّه: پیروان ابو معاذ ثومنی که گویند ایمان همان شناخت،باور، دوستی، اخلاص، و اقرار به آورده های پیامبر است، و ترک همه آنها یا پاره ای از آنها کفر است، ولی چنین نیست که انجام پاره ای از آنها تمام ایمان یا قسمتی از ایمان باشد، و هر گناهی که به اجماع دانشمندان مرتکبش کافر نباشد، تنها فسق است و نافرمانی و مرتکب آن، فاسق است و هر که نماز را ترک کند، و ترک آن را روا و حلال شمرد، کافر است، زیرا آورده پیامبر را تکذیب کرده، و هر که نماز را به قصداینکه بعد قضایش را بجا آورد ترک کند، کافر نشده. و گویند سجده برای بت کفر نیست، بلکه نشانه کفر است. اینها که گفتیم مرجئه خالص اند، ولی پاره ای از آنها زائد بر این عقاید، به قدر هم معتقدند. پایان.

«کما انّ الکافر»: گویا ایمان را به کفر قیاس کرده، زیرا هر کس یکی از ضروریات دین را بدون تقیه در ظاهر منکر شود، کافر است، اگرچه در دل معتقد نباشد. همچنین هر کس اقرار کرد به آورده های پیامبر صلی الله علیه و آله باید مؤمن باشد و عذاب نشود، اگرچه در دل به هیچ کدام از آنها نیز معتقد نباشد و افعال جوارح را در انجام عبادات و ترک گناهان، ضمیمه اقرار نسازد. و حضرت در پاسخ فرمودند، با اینکه قیاس باطل است، مخصوصا در مسائل اصولی اینجا قیاس مع الفارق است، یعنی دو مورد کاملا- از هم امتیاز دارند، سپس آن دو را به اقرار و انکار تشبیه فرمود تا فرق روشن شود، زیرا انکار ضروری، مستلزم ترک جزئی از اجزای ایمان یعنی اقرار ظاهری است، پس به منزله اقرار انسان بر زیان خود است که نیازی به بیّنه و دلیل ندارد، بلکه به مجرّد اقرار به زیان او حکم می کنند، اگرچه بیّنه بر خلاف آن گواهی دهد، به خلاف اظهار ایمان و ادّعای آن، زیرا این ادّعا گرچه جزئی از اجزای ایمان، یعنی اقرار ظاهری است، اما عمده اجزای ایمان، باور قلبی است و کسی که می گوید

ایمان دارم، ادّعای باور قلبی دارد که ناگزیر باید شاهدی نزد مردم از کردار و عمل به وسیله جوارح بر پا نماید و نیز ناگزیر است از نیّت و باور نزد خدا. پس اگر هر دو شاهد، عمل و نیّت، موافق شدند، ایمانش ثابت است و چون باور قلبی امری است که جز خدا بر آن آگاه نیست، خداوند بندگان را در حکم به ایمان افراد، به غیر از اقرار ظاهری و عمل تکلیف نساخته، زیرا اقرار و عمل دو شاهد عادلند که به شهادت ظاهری آنها حکم می شود، گرچه آن دو نزد خدا دروغگو باشند .

خلاـصه اینکه امام علیه السـلام اقرار ظاهری را به ادعا تشبیه فرموده است، همچنان که در سایر دعاوی، ادّعا بـدون بیّنه و شاهد پـذیرفته نیست. همچنین خداونـد این داعیه ایمان را هم پـذیرفته نمی دانـد، مگر بـدو شاهـد از دل و انـدام. پس نزد خدا ثابت نشود مگر به این دو. امّا نزد مردم، تنها اقرار و عمل ظاهری برای حکم به ایمان، آنها را کفایت می کنـد. همچنان که در سایر دعـاوی، گـاهی به وقت ضـرورت، به یـک شاهـد و یک سوگنـد اکتفا می شود. پس ایمان سه جزء دارد و ایمان واقعی جز با گرد آمـدن این اجزا صورت نگیرد. بنابراین ایمان از این جهت شبیه دعاوی است، چون در آنهم سه چیز لازم است، یعنی ادّعا و دو شاهد. و ممکن است که اصل در ایمان امر قلبی باشد، ولی چون امر قلبی برای مردم ظاهر نمی شود مگر به اقرار و عمل، از این جهت خداونـد آن دو را از اجزای ایمـان یـا شـرایط و لوازم آن قرار داده است. «و قـد اصـاب» یعنی درست حکم کرده است.

**[ترجمه]

«۵۶»

کا،[الکافی] (۱) عَنْ عَلِیٍّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ یُونُسَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنِ الرَّجُلِ یَرْتَکِبُ الْکَبِیرَهَ مِنَ الْکَبَائِرِ فَیَمُوتُ هَلْ یُخْرِجُهُ ذَلِکَ مِنَ الْإِسْلَامِ وَ إِنْ عُذِّبَ کَانَ عَذَابُهُ کَعَذَابِ الْمُشْرِکِینَ أَمْ لَهُ مُدَّهٌ وَ انْقِطَاعٌ فَقَالَ علیه السلام مَنِ ارْتَکَبَ کَبِیرَهً مِنَ الْکَبَائِرِ فَزَعَمَ أَنَّهَا حَلَالٌ أَخْرَجَهُ ذَلِکَ مِنَ الْإِسْلَامِ وَ عُذِّبَ أَشَدَّ الْعَذَابِ وَ إِنْ کَانَ مُعْتَرِفاً أَنَّهُ أَذْنَبَ

ص: ۲۹۹

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۸۵.

وَ مَاتَ عَلَيْهِ أَخْرَجَهُ مِنَ الْإِيمَانِ وَ لَمْ يُخْرِجْهُ مِنَ الْإِسْلَامِ وَ كَانَ عَذَابُهُ أَهْوَنَ مِنْ عَذَابِ الْأَوَّلِ (۱).

**[ترجمه]کافی: عبداللّه بن سنان روایت کند که از حضرت صادق علیه السلام درباره مردیکه گناه کبیره ای را انجام می دهد و می میرد سؤال کردم که آیا از اسلام بیرون است؟ و اگر عذاب شود، عذابش همچون عذاب مشرکین (همیشگی) است یا زمان محدودی دارد و عذابش پایان می یابد. فرمود: «هر کس گناه کبیره ای را انجام دهد و آن را حلال پندارد، از اسلام بیرون است و عذابش شدید است. و اگر به گناه خویش اعتراف کند و با همان گناه بمیرد، از ایمان بیرون است، ولی از اسلام بیرون نشده و عذابش سبک تر از اوّلی است.»

**[ترجمه]

تذییل و تفصیل

قال الشهید الثانی رفع الله درجته فی کتاب حقائق الإیمان قیل الإسلام و الإیمان واحد و قیل بتغایرهما و الظاهر أنهم أرادوا الوحده بحسب الصدق لا فی المفهوم و یظهر من کلام جماعه من الأصولیین أنهما متحدان بحسب المفهوم أیضا حیث قالوا إن

الإسلام هو الانقیاد و الخضوع لألوهیه الباریٔ تعالی و الإذعان بأوامره و نواهیه و ذلک حقیقه التصدیق الذی هو الإیمان علی ما تقدم.

و أما القائلون بالتغایر صدقا و مفهوما فإنهم أرادوا أن الإسلام أعم من الإیمان مطلقا و قد أشرنا فیما تقدم فی أوائل المقدمه الأولی أن المحقق نصیر الدین

۱- ۱. طبع فی نسخه الکمبانیّ بعد تمام هذا الخبر- قائلا فی هامشه: هکذا نسخه الأصل- شطرا ناقصا غیر مفهوم من حدیث لرسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله فی شرایع الإسلام من دون رمز الی مصدر الحدیث، هکذا: « شی ء لم یکن علمه منی و لا سمعه، فعلیه بعلی بن أبی طالب فانه قد علم کما قد علمته، و ظاهره و باطنه و محکمه و متشابهه» الی آخر ما نقله و هو نحو عشره أبیات کما سیأتی فی الباب ۲۷ تحت الرقم ۴۱. و هذا الحدیث تمامه عشرون بیتا من باب واحد ملتئم الاجزاء لا یصحّ تقطیعها، یعرف فیه شرائع الإسلام، و لذا نقله المؤلّف العلامه رضوان اللّه علیه بتمامه فی آخر باب دعائم الإسلام نقلا عن کتاب الطرف بروایته عن عیسی بن المستفاد عن موسی بن جعفر عن أبیه قال: دعا رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله أبا ذر و سلمان و المقداد فقال لهم: أ تعرفون شرایع الإسلام و شروطه؟- الی أن قال: و علی أن تحللوا حلال القرآن و تحرموا حرامه و تعملوا بالاحکام، و تردوا المتشابه الی أهله، فمن عمی علیه شی ء لم یکن علمه منی» الخ. فالظاهر أن هذا الشطر من الحدیث کان مکتوبا علی ورقه مبدوا فی أول السطر بقوله:« شی ء لم یکن علمه» فوقعت مسوده فی البین، و کان علی المؤلّف العلامه أن یضرب علیها، فغفل عن ذلک، و بقی النسخه کما نقلت فی الکمبانیّ، فراجعه.

الطوسی قدس سره نقل فی قواعد العقائد أن الإسلام أعم فی الحکم من الإیمان لکنه فی الحقیقه هو الإیمان. و هذه عبارته رحمه الله تعالی قالوا الإسلام أعم فی الحکم من الإیمان لأن من أقر بالشهادتین کان حکمه حکم المسلمین لقوله تعالی قالَتِ الْأَعْرابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَ لکِنْ قُولُوا أَسْلَمْنا(۱) و أما کون الإسلام فی الحقیقه هو الإیمان فلقوله تعالی إِنَّ الدِّینَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلامُ (۲) ثم قال و اختلفوا فی معناه یعنی الإیمان فقال بعض السلف کذا و قالت المعتزله أصول الإیمان خمسه و عدها و قالت الشیعه أصول الإیمان ثلاثه و عدها أیضا و قال أهل السنه هو التصدیق بالله تعالی أما علی ما تقدم تفصیله فلیراجع

**[ترجمه]مرحوم شهید ثانی در کتاب حقائق الایمان می فرماید: بنا بر قولی اسلام و ایمان یکی است و به قول دیگر جدا باشند. ظاهرا مقصود آنها که گفته اند یکی است، از نظر مصداق خارجی است نه از نظر مفهوم و معنی، ولی از گفتار جمعی از اصولیّین به دست آید که بر حسب مفهوم نیز یکی هستند، آنجا که گویند‌اسلام، انقیاد و خضوع برای خدایی خداوند و اعتراف به او امر و نواهی اوست، و این همان حقیقت باوری است که ایمان است، بنا بر آنچه که گذشت .

امّا آنها که گویند از نظر مصداق و مفهوم‌جدا هستند، مقصودشان این است که اسلام در هر حال عمومیتش بیش از ایمان است و ما در گذشته در ابتدای مقدمه اول اشاره کردیم که محقق طوسی قدس سره در قواعد العقائد گوید که اسلام در حکم اعم است از ایمان، ولی در حقیقت همان ایمان است. عبارت مرحوم محقق طوسی‌این است:

گفته اند اسلام در حکم اعم است از ایمان، زیرا هر کس شهادتین را اقرار کند، در حکم و قانون مسلمین است، به فرموده خداوند متعال: {اعراب گفتند ایمان آوردیم، بگو ایمان نیاورده اید و لیکن بگویید اسلام آوردیم.} ولی در حقیقت اسلام همان ایمان است، به دلیل آیه قرآن {البتّه دین، نزد خدا اسلام است.} سپس گوید در معنای ایمان اختلاف است. برخی از پیشینیان را نظر همان است که گفتیم، و معتزله گویند که اصول ایمان پنج است و آنها را شمرده، و شیعه گویند اصول ایمان سه تاست و آنها را نیز برشمرده، و اهل سنت گویند ایمان همان باور کردن خداوند متعال است به شرحی که گذشت.

**[ترجمه]

أقول

ظاهره قوله رحمه الله قالوا أی هؤلاء المختلفون فی معنی الإیمان کما یدل علیه قوله و اختلفوا و ظاهر هذا النقل یعطی أنه لا نزاع فی أن حقیقتهما واحده و المغایره إنما هی فی الحکم فقط بمعنی أنا قد نحکم علی شخص فی ظاهر الشرع بکونه مسلما لإقراره بالشهادتین و لا نحکم علیه بالإیمان حتی نعلم من حاله التصدیق و ما نقلناه من المذهبین الأولین یقتضی وقوع النزاع فی الحقیقه و الحکم.

أما أهل المذهب الأول و هم القائلون باتحادهما مطلقا صدقا و مفهوما أو صدقا فقط فإنهم صرحوا باتحادهما فی الحکم أیضا حیث قالوا لا یصح فی الشرع أن یحکم علی أحد بأنه مؤمن و لیس بمسلم أو مسلم و لیس بمؤمن و لا نعنی بوحدتهما سوی هذا و أما أهل المذهب الثانی و هم القائلون بالتغایر فإنهم صرحوا بتغایرهما صدقا و مفهوما و حکما حیث قالوا إن حقیقه الإسلام هی الانقیاد و الإذعان بإظهار الشهادتین سواء اعترف مع ذلک بباقی المعارف أم لا فیکون أعم مفهوما من الإیمان فتبین

مما حررناه أن المذاهب فی بیان حقیقه الإسلام ثلاثه.

احتج أهل المذهب الأول بقوله تعالی فَأَخْرَجْنا مَنْ کانَ فِیها مِنَ الْمُؤْمِنِینَ فَما وَجَدْنا فِیها غَیْرَ بَیْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِینَ (۳) وجه الاستدلال أن غیر هذا للاستثناء بمعنی

ص: ۳۰۱

۱- ۱. الحجرات: ۱۳.

۲- ۲. آل عمران: ۱۹.

۳- ۳. الذاریات: ۳۵ و ۳۶.

إلا و هذا استثناء مفرغ متصل فيكون من الجنس إذ المعنى و الله أعلم فما وجدنا فيها بيتا من بيوت المؤمنين إلا بيتا من المسلمين و بيت المسلم إنما يكون بيت المؤمن إذا صدق المؤمن على المسلم كما هو مقتضى الاتحاد فى الجنس إذ من المعلوم أن المراد

من البيت هنا أهله لا الجدران على حد قوله تعالى وَ سْئَلِ الْقَرْيَةَ(۱) و صدق المؤمن على المسلم يقتضى كون الإيمان أعم من الإسلام أو مساويا له لكن لا قائل بالأول فتعين الثانى و اعترض بأن المصحح للاستثناء هو تصادق المستثنى و المستثنى منه فى الفرد المخرج لا فى كل فرد و هو يتحقق بكون الإسلام أعم كما يتحقق بكونه مساويا و الأمر هنا كذلك فإنه على تقدير كون الإيمان أخص يتصادق المؤمن و المسلم فى البيت المخرج الموجود فإنه بيت لوط عليه و على نبينا السلام على أن دلاله هذه الآيه معارضه بقوله تعالى قالَتِ الْأَعْرابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَ لكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنا فوصفهم تعالى بالإسلام حيث جوز لهم الإخبار عن أنفسهم به و نفى عنهم الإيمان فدل على تغايرهما.

و احتج أهل المذهب الثانى على المغايره بهذه الآيه و التقريب ما تقدم فى بيان المعارضه و بما تواتر عن النبى صلى الله عليه و آله و الصحابه رضى الله عن المؤمنين منهم أنهم كانوا يكتفون فى الإسلام بإظهار الشهادتين ثم بعد ذلك ينبهون المسلم على بعض المعارف الدينيه التى يتحقق بها الإيمان.

**[ترجمه]ظاهر فرمایش محقق که فرمود «گفته اند»، یعنی همین ها که در معنای ایمان اختلاف دارند، بدلیل اینکه بعد فرموده است «اختلاف کردند». از این بیان به دست می آید که دانشمندان اختلافی ندارند در اینکه حقیقت ایمان و اسلام یکیاست، ولی در حکم جدا هستند. به این معنی که گاهی ما درباره فردی از روی قوانین ظاهری شرع حکم می کنیم که مسلمان است، چون به شهادتین اقرار کرده، ولی نمی گوییم مؤمن است تا وقتی از حال او بدانیم که دلش هم باور دارد.ولی از آنچه ما از دو دسته اول نقل کردیم استفاده می شود که بالاخره هم در حقیقت معنای ایمان و هم در حکم آن، دانشمندان اختلاف دارند.

امّا دسته اوّل که قائلند اسلام و ایمان از نظر مصداق و مفهوم یا مصداق تنها یکی هستند، آنها تصریح کرده اند که در حکم نیز یکسانند، آنجا که گویند شرعا صحیح نیست فردی را حکم کنند که مسلمان است ولی مؤمن نیست یا مؤمن است ولی مسلمان نیست، و مقصود ما از یکی بودن در حکم، غیر از این نیست .

امّا دسته دوّم که قائلند اسلام غیر از ایمان است، تصریح کرده اند که از نظر مصداق و مفهوم و حکم جدا هستند. آنجا که گویند حقیقت اسلام، گردن نهادن و اعتراف به شهادتین است، چه سایر احکام را اعتراف کنند یا به همان مقدار کفایت کنند.بنابراین اسلام از نظر مفهوم، اعمّ از ایمان است. از آنچه گفتیم روشن شد که در توضیح حقیقت اسلام، سه نظر وجود دارد.

پیروان نظر اوّل به این آیه استدلال کرده اند: {و از اهل ایمان هر که بود از آن دیار خارج کردیم، و در همه آن دیار جز یک خانه لوط دیگر مسلم خداپرست نیافتیم.}

کیفیت استدلال این است که کلمه «غیر» در آیه، برای استثناء است به معنی الّا، و این استثناء مفرّغ متّصل است. پس استثناء از جنس است و در این صورت معنی چنین است: «نیافتیم در آن دیار خانه ای از خانه های مؤمنین مگر خانه ای از مسلمانان.» و خانه مسلمان در صورتی خانه مؤمن است که مسلمان را مؤمن گویند. همچنان که اقتضای یکی بودن در جنس همین است، زیرا معلوم است که مقصود از خانه در اینجا اهل خانه است، نه دیوارهای آن نظیر این جمله«وَ سْئَلِ الْقَرْيَةَ» - . یوسف / ۸۲ - ، {بپرس از قریه}، یعنی از اهل قریه. و صدق مؤمن بر مسلمان، اقتضا دارد اعمّ بودن ایمان را از اسلام یا مساوی بودن آن دو را، ولی چون هیچ کس نگفته ایمان اعمّ از اسلام است، پس مساویند. بر این استدلال اعتراض شده که آنچه استثناء را صحیح می کند، توافق مستثنی و مستثنی منه است در صدق کردن بر فرد خارج، نه بر هر فردی، و این توافق در صورت اعم بودن اسلام هم حاصل است، همان طور که در صورت تساوی نیز حاصل بود. در اینجا اگر بگوییم ایمان اخصّ است، ایمان و اسلام هر دو صدق می کننددر خانه خارج شده موجود که آن، خانه لوط بود. اشکال دیگر این استدلال آن است که اگر بگوییم ایمان و اسلام به دلیل آیه ای که گذشتمساویند، آن آیه با این آیه نمی سازد: {اعراب گفتند ایمان آوردیم، بگو ایمان نیاوردید و لیکن بگویید اسلام آوردیم} چون خداوند آنها را مسلمان دانسته، ولی ایمان را از آنها نفی کرده است.

پیروان نظر دوّم که گویند ایمان از اسلام جداست، به آیه بالا استدلال کردند که خداوند، اعراب را مسلمان دانسته، ولی ایمان را از آنها نفی کرده است.همچنین روایات متواتری از پیامبر صلی الله علیه و آله و یاران آن حضرت رسیده که در اسلام، افراد فقط به اظهار شهادتین اکتفا می کردند و بعد از آن، معارف دینی را که لازمه تحقق ایمان است به او تعلیم می دادند.

**[ترجمه]

أقول

إن الآیه الکریمه إنما تدل علی المغایره فی الجمله و کما یجوز أن یکون بحسب الحقیقه یجوز أن یکون فی الحکم دون الحقیقه کما اختاره أهل المذهب الثالث و یؤید ذلک أن الله سبحانه لم یثبت لهم الإسلام صریحا و لا وصفهم به حیث لم یقل و لکن أسلمتم کما قال لم تؤمنوا بل أحال الإخبار به علی مقالتهم فقال تعالی وَ لٰكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنا و حینئذ فیجوز أن یکون المراد و الله أعلم أنکم لم تؤمنوا حتی تدخل المعارف قلوبکم و لما تدخل لکن ما زعمتموه من الإیمان فإنما هو إسلام ظاهری یمکن الحکم علیکم به فی ظاهر الشرع حیث أقررتم

ص: ۳۰۲

۱- ۱. یوسف: ۸۲.

بألسنتكم دون قلوبكم فلكم أن تخبروا عن أنفسكم و أما الإسلام الحقيقى فلم يثبت لكم عند الله تعالى كالإيمان فلذا لم يخبر عنكم به و قد يظهر من ذلك الجواب عن الثانى أيضا.

إن قلت إن الإسلام من الحقائق الاعتباريه للشارع كالإيمان فلا يعلم إلا منه و حيث أذن لهم فى أن يخبروا عن أنفسهم بأنهم أسلموا مع أن الإيمان لم يكن دخل قلوبهم كما دل عليه آخر الآيه تدل على أنه لم يكن له حقيقه وراء ذلك عند الشارع و إلا لما جوز لهم ذلك الأخبار و احتمال المجاز يدفعه أن الأصل فى الإطلاق الحقيقه و لزوم الاشتراك على تقدير الحقيقه يدفعه أنه متواطئ أو مشكك حيث بينا أن مفهومه هو الانقياد و الإذعان بالشهادتين سواء اقترن بالمعارف أم لا فيكون إسلام الأعراب فردا منه.

قلت لا ريب أنه لو علم عدم تصديق من أقر بالشهادتين لم يعتبر ذلك الإقرار شرعا و لم نحكم بإسلام فاعله لأنه حينئذ يكون مستهزئا أو مشككا و إنما حكم الشارع بإسلامه ظاهرا فى صوره عدم علمنا بموافقه قلبه للسانه بالنسبه إلينا تسهيلا و دفعا للحرج عنا حيث لا يعلم السرائر إلا هو و أما عنده تعالى فالمسلم من طابق قلبه لسانه كما قال تعالى إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلامُ (1)

مع أن الدين لا يكون إلا مع الإخلاص لقوله تعالى وَ ما أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ (2) إلى قوله تعالى وَ ذلِكَ دِينُ الْقَيِّمَهِ فالإسلام لا يكون إلا مع الإخلاص أيضا بقرينه أنه ذكر الإسلام معرفا و ذلك يفيد حصر الإسلام فى الدين المخلص فكان المعنى و الله أعلم لا إسلام إلا ما هو دين عند الله تعالى كما يقال زيد العالم أى لا غيره و الفرق ظاهر بين أن يقال الدين المخلص إسلام أو هو الإسلام كما قررناه فعلم أن الإسلام اللسانى ليس داخلا فى حقيقه الإسلام عند الله و الكلام إنما هو فيما يعد إسلاما و إيمانا عند الشارع لا عندنا بحيث لا يجتمع مع ضده الذى هو الكفر فى موضع واحد

ص: ۳۰۳

۱- ۱. آل عمران: ۱۹.

۲- ۲. البينه: ۵.

فی زمان واحد و الإقرار باللسان دون القلب یجامع الکفر فلا یکون إسلاما حقیقه و لعل هذا هو السر فی إحاله الأخبار بالإسلام علی قول الأعراب دون قوله تعالی کما أشرنا إلیه سابقا.

إن قلت إذا لم یکن إسلام الأعراب إسلاما عند الله تعالی کان مغریا لهم بالکذب حیث أمرهم أن یخبروا عن أنفسهم بالإسلام فقال قُولُوا أَسْلَمْنا(۱) و هو محال علیه تعالی.

قلت إنما أمرهم أمرا إرشادیا بأن یخبروا بالإسلام الظاهری و هو حق فی الظاهر فلم یکن مغریا لهم بالکذب حیث لم یأمرهم بأن یخبروا بأنهم مسلمون عند الله تعالی بالإسلام مطلقا و قد تقدم ما یصلح دلیلا لما ادعیناه من التخصیص علی أنه یمکن أن یقال إن الله سبحانه و تعالی لم یأمرهم بالإخبار أصلا لا ظاهرا و لا غیره بل أمر نبیه صلی الله علیه و آله أن یأمرهم حیث قال تعالی له قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَ لکِنْ قُولُوا أَسْلَمْنا أی و لکن قل لهم قولوا أسلمنا فالأمر لهم بقول أسلمنا إنما هو من النبی صلی الله علیه و آله لا من الله تعالی لما تقرر فی الأصول من أن الأمر بالأمر بالشی ء لیس أمرا بذلک الشی ء.

و احتج أهل المذهب الثالث علی کل من جزأی مدعاهم أما علی أن الإسلام أعم فی الحکم فبآیه الأعراب المتقدمه و التقریب ما تقدم لکن لا یرد علیهم شی ء مما أوردناه علی استدلال أهل المذهب الثانی بها لأنهم یدعون دلالتها علی مغایره الإسلام للإیمان حقیقه و هم یدعون المغایره فی الحکم ظاهرا دون الحقیقه بل ما ذکرناه من الإیرادات محقق لاستدلالهم بها إذ لا یتم لهم بدونه کما لا یخفی علی من أحاط بما ذکرناه فی بیان معنی هذه الآیه مما من به الواهب الکریم.

إن قلت إن الشارع حکم بإیمان من أقر بالمعارف الأصولیه ظاهرا و إن کان فی نفس الأمر غیر معتقد لذلک إذا لم یطلع علیه علی حد ما ذکرتم فی الإسلام فکما أن الإیمان و الإسلام الاعتقادیین متحدان فکذا الظاهریان فما وجه عموم

۱- ۱. الحجرات: ۱۳.

الإسلام فی الحکم و ما معناه.

قلت الإسـلام یکفی فی الحکم به ظاهرا الإقرار بالشـهادتین مع عدم علم الاستهزاء و الشک من المعتبر بخلاف الإیمان فإنه لا بد فی الحکم به ظاهرا مع ذلک من الاعتراف بأنه یعتقـد الأصول الخمسه مع إقراره بها أو یقتصـر علی الإقرار بها مع عدم علمنا منه بما ینافی ذلک من استهزاء أو شک فهو أخص حکما من الإسلام و هذا الذی ذکرناه یشهد به کثیر من الأحادیث و حکم علماء الإمامیه أیضا بإسلام أهل الخلاف و عدم إیمانهم یؤید ما قلناه.

و أمـا علی أن الإسـلام فی الحقیقه هو الإیمـان فبقوله تعـالی فَأَخْرَجْنا مَنْ کانَ فِیها مِنَ الْمُؤْمِنِینَ (۱) الآیه و التقریب ما تقـدم فی بیـان اسـتدلال أهـل المـذهب الأـول بها و الاعتراض الاعتراض لکن ما ذکر هناک من المعارضه بآیه الأعراب لا یرد هنا لأنا بینا أنهـا إنمـا تـدل علی المغـایره فی الحکم و هو لا ینافی الاتحاد فی الحقیقه و أما هناک فلما کان المـدعی الاتحاد مطلقا حکما و حقیقه أمکن المعارضه بها فی الجمله.

و قد تقدم فی کلام المحقق الطوسـی قدس سـره أنهم استدلوا علی کون حقیقتهما واحده بقوله تعالی إِنَّ الدِّینَ عِنْدَ اللّٰهِ الْإِسْلامُ و یمکن تقریره بوجهین أحدهما أن الإیمان هو الدین و الدین هو الإسـلام فالإیمان هو الإسـلام أما الکبری فللآیه و أما الصغری فلقوله تعالی وَ مَنْ یَبْتَغِ غَیْرَ الْإِسْلامِ دِیناً فَلَنْ یُقْبَلَ مِنْهُ (۲) و لا ریب أن الإیمان مقبول من یبتغیه دینا للإجماع فیکون الإیمان دینا فیکون هو الإسـلام و فیه أنه لا یلزم من صـحه حمل الإسـلام علیه کونهما واحدا فی الحقیقه لجواز کون المحمول أعم و یمکن الجواب بما ذکرناه سابقا من إفاده مثل ذلک حصـر الإسـلام فی الـدین لکن یرد علی دلیل الصـغری أن اللازم منه کون الإیمان دینا أما کونه نفس الدین لیکون هو الإسلام فلا لجواز أن یکون جزءا منه أو جزئیا له أو شرعا کذلک و لا ریب أن جزء الشی ء أو جزئیه أو شرطه

ص: ۳۰۵

۱- ۱. الذاریات: ۳۵.

۲- ۲. آل عمران: ۸۵.

یقبل معه و إن کان مغایرا له فعلم أن المراد من الغیر فی الآیه الکریمه غیر ذلک.

و أیضا یرد علیه أن هذا الدلیل إنما یستقیم علی مذهب من یقول إن الطاعات جزء من الإیمان و ذلک لأن الظاهر أن الدین المحمول علیه الإسلام هو دین القیمه فی قوله تعالی وَ ذٰلِکَ دِینُ اَلْقَیِّمَهِ(۱) و المشار إلیه بذلک ما تقدم من الإخلاص فی الدین مع إقامه الصلاه و إیتاء الزکاه.

و ثانیهما أن العبادات المعتبره شرعا هی الدین و الدین هو الإسلام و الإسلام هو الإیمان أما الأولی فلقوله تعالی وَ ما أُمِرُوا إِلاّٰ لِیَعْبُدُوا اَللّٰهَ مُخْلِصِینَ لَهُ اَلدِّینَ (۲) و أما الثانیه فلقوله تعالی إِنَّ اَلدِّینَ عِنْدَ اَللّٰهِ اَلْإِسْلاٰمُ و أما الثالثه فلقوله تعالی وَ مَنْ یَبْتَغِ غَیْرَ اَلْإِسْلاٰمِ دِیناً الآیه و قد تقدم بیان ذلک و یرد علیه جمیع ما یرد علی الوجه الأول و یزید علیه أن النتیجه کون العبادات هی

الإیمان و المدعی کون الإسلام هو الإیمان أو عکسه و لا ینطبق علی المدعی و لو سلم استلزامه للمدعی لاقتضاء المقدمه الثالثه ذلک قلنا فبقیه المقدمات مستدرکه إذ یکفی أن یقال الإسلام هو الإیمان لقوله تعالی وَ مَنْ یَبْتَغِ الآیه.

**[ترجمه]اینکه آیه شریفه دلالت دارد بر اینکه اجمالا ایمان غیر از اسلام است، همچنان که این دوگانگی بین آنها می تواند از نظر حقیقت باشد، همچنین می تواند از نظر حکم باشد نه حقیقت. چنانچه پیروان نظر سوّم اختیار کرده اند که فرق ایمان و اسلام تنها در حکم است و مؤیّد نظر آنان این است که خداوند متعال در این آیه صریحا به اعراب نفرموده که شما مسلمانید، همان طوری که صریحا فرموده مؤمن نیستید، بلکه به ادعا و اظهار خودشان محوّل فرموده {ولی بگویید اسلام آوردیم.}بنابراین ممکن است مقصود خداوند این باشد که شما ایمان نیاوردید تا معارف دینی در دلتان راه یابد، ولی آنچه که ایمان می پندارید، همان اسلام ظاهری است که در ظاهر شرع می توان حکم اسلام کرد، چون تنها به زبان اقرار کردید نه به دل و به همین مقدار می توانید از خود خبر دهید، ولی اسلام حقیقی همچون ایمان، نزد خدا برای شما ثابت نیست، به همین جهت خدا از اسلام شما خبر نمی دهد. از اینجا پاسخ دلیل دوّم (استدلال به روایات متواتره) هم روشن شد.

اگر بگویید که اسلام همچون ایمان از حقایق اعتباری شارع است و شارع باید آن را بیان کند، و چون اجازه می دهد که بگویید مسلمانیم، با اینکه به دلالت آخر آیه ایمان در دلشان نبود، معلوم می شود که اسلام در نزد شارع چیزی غیر از همان که آنها داشتند نیست، وگرنه جایز نمی دانست که آنها بگویند مسلمانیم. و اگر بگویید اسلام در معنای مجازی استعمال شده، در پاسخ می گوییم که اصل در استعمال حقیقت است. اگر بگویید در صورتی که استعمال حقیقی باشد، لازم آید اشتراک لفظی یعنی اسلام مشترک است بین اسلام ناقص اعراب و اسلام کامل دیگران، در پاسخ می گوییم که مشترک معنوی است نه لفظی، زیرا یا کلّی متواطی است که همه افراد آن برابرند یا مشکک که پاره ای از افراد آن ضعیفند و پاره ای قوی، و در هر صورت مفهوم اسلام همان گردن نهادن و اعتراف به شهادتین است،چه با معارف دینی همراه شود یا نه، و اسلام اعراب هم یک فرد از این مفهوم کلّی است.خلاصه اینکه اسلام چیزی جز همان اقرار ظاهری نیست.

در پاسخ می گوییم که بدون تردید، اگر کسی شهادتین بگوید و بدانیم به طور حتم به گفته اش باور ندارد، این اقرار از نظر شرع معتبر نیست و حکم به اسلام او نمی شود، زیرا در این صورت او یا مسخره می کند یا شک و تردید دارد. آری زمانی شارع به اسلام ظاهریحکم می کند که از قلب او بی خبر باشیم و ندانیم دلش با زبانش همراهی دارد یا نه، و این حکم شارع

هم به خاطر تسهیل در کار ماست، زیرا آگاهی بر ضمیر افراد کار مشکلی است و فقط خدا از آن با خبر است. ولی در نزد خدا، مسلمان کسی است که دلش همراه زبانش باشد، چنانچه می فرماید {راستی دین، نزد خدا اسلام است.}با توجه به اینکه دین، بدون اخلاص و حقیقت نخواهد بود، چنانچه می فرماید: «وَ ما أُمِرُوا إِلَّا لِیَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِینَ لَهُ الدِّین»، {و (در کتب آسمانی) امر نشدند مگر اینکه خدا را به اخلاص کامل در دین پرستش کنند.} تا آنجا که می فرماید: «وَ ذلِكَ دِینُ الْقَیِّمَه»، {این است دین درست.} -. بینه / ۵ -

بنابراین اسلام بدون اخلاص نخواهد بود، به دلیل اینکه در این آیه، اسلام را با الف و لام معرفه ذکر فرموده و از نظر ادبی، اسلام را منحصر فرموده در دین خالص. پس گویا معنی این است: «(البتّه خدا بهتر می داند) که اسلام نیست مگر آنچه که نزد خدا دین است.» مثل اینکه بگوید «زید العالم»، یعنی زید دانا که غیر از او دانایی نیست، و فرق است بین اینکه بگویند «الدین المخلص اسلام» (یعنی دین خالص، اسلام است) یا بگویند «الدین المخلص هو الاسلام» (یعنی دین خالص، فقط همان اسلام است)، چنانچه قبلا گفتیم.

پس معلوم شد که اسلام زبانی، نزد خدا اسلام حقیقی نیست. سخن ما هم در چیزی است که نزد شارع اسلام و ایمان شمرده شود نه نزد ما، به طوری که در یک زمان با کفر که ضدّ اوست جمع نشود. اقرار زبانی تنها با کفر جمع می شود، پس اسلام حقیقی نیست. شاید سرّ اینکه خداوند، اسلام اعراب را به گفته خودشان محوّل فرموده همین باشد، چنانچه قبلا اشاره شد.

اگر بگویید در صورتی که اسلام اعراب، نزد خدا اسلام نباشد، پس خداوند آنها را به دروغ گفتن واداشته، چون می فرماید«بگویید مسلمانیم» و این از خدا محال است.

در پاسخ می گوییم که خداوند به آنها فرمان ارشادی داده و به آنها راه نشان داده که از اسلام ظاهری خود خبر دهند، و در ظاهر هم درست است. پس آنان را به دروغ گفتن وانداشته، چون نفرموده که بگویید ما نزد خدا مسلمانیم، و دلیل ما بر تخصیص کلمه اسلام در این آیه به اسلام ظاهری، گذشت.

پاسخ دیگر اینکه ممکن است اصلا خداوند به اعراب فرمان نداده باشد، بلکه به پیامبر فرمان داده که به آنها بگو «بگویید مسلمانیم»، چنانچه در آیه می فرماید {بگو ایمان نیاوردید ولی بگویید اسلام آوردیم.} پس فرمان به اعراب از پیامبر است نه از خداوند، و در علم اصول روشن شده که امر به امر به چیزی، امر به آن چیز نیست.

امّا پیروان نظر سوّم، برای هر جزء از ادعای خود استدلال کرده اند. اما اینکه گفتند اسلام اعمّ است از ایمان در حکم، دلیلشان آیه اعراب است. ولی ایرادی که به پیروان نظر دوّم کردیم در مورد استدلال به این آیه بر اینها وارد نیست، زیرا آنها به این آیه استدلال جستند بر اینکه حقیقت اسلام غیر از ایمان است، و ما ایراد کردیم. ولی اینها می گویند که تنها در حکم ظاهری دوتایند نه در حقیقت.بنابراین ایراد ما به آنها، دلیل این دسته است، زیرا بدون آنچه که ما در ایراد به آنها گفتیم، استدلال اینها درست نیاید. این مطلب نزد هر کس که گفتار قبلی ما را کاملا توجه کرده باشدروشن است و معنای آیه را بر حسب لطفی که خدای کریم در فهم آنهبه ما منّت نهاده، تأمّل کرده باشد.

اگر بگویید شارع حکم کرده به ایمان کسی که ظاهرا به معارف اصولی دین اقرار کند، ولو در باطن معتقد نباشد و ما از باطن او بی خبر باشیم، همان طوری که شما در اسلام گفتید.بنابراین همچنان که ایمان و اسلام واقعی یکی هستند، همان طور ظاهری آن دو هم یکسان است. پس چه جهت دارد که می گویند اسلام از نظر حکم عمومیت بیشتری دارد و معنایش چیست؟

در پاسخ می گوییم که در حکم کردن به اسلام ظاهری، همان اقرار شهادتین وبی خبری از باطن او بس است. بر خلاف ایمان که در حکم به ایمان ظاهری، ناگزیریم از اعتراف به اعتقاد به اصول پنجگانه، با اقرار به آنها یا تنها اقرار آنها، با بی خبری از باطن او. پس ایمان در حکم، اخصّ است از اسلام و گواه ما بر این مطلب، احادیث و اخبار زیاد است و مؤیّد ما نیز آن است که علمای امامیّهدرباره اهل خلاف حکم می کنند که آنها مسلمانند نه مؤمن.

امّا جزء دوّم ادّعای پیروان نظر سوّم، و آن اینکه اسلام در حقیقت غیر از ایمان است، دلیلشان این آیه است {و در همه آن دیار جز یک خانه لوط دیگر مسلم خداپرست نیافتیم.}

چگونگی استدلال به این آیه همان است که پیروان نظر اوّل گفتند. بر این دسته نیز همان اعتراض به آنها وارد است، ولی آن ناسازگاری بین این آیه و آیه اعراب که در استدلال آن دسته یافت می شد، بر این دسته وارد نیست، زیرا آیه اعراب دلالت دارد بر مغایرت در حکم و مغایرت در حکم، با یکسان بودن حقیقت منافات ندارد. آنها چون ادّعا داشتند که مغایرت هم در حکم است و هم در حقیقت، ناسازگاری بین دو آیه بر حسب ادعای آنها است .

و قبلا در گفتار محقق طوسی قدس سره گذشت که آنها بر یکی بودن حقیقت اسلام و ایمان استدلال کرده اند به آیه«إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلامُ.» و چگونگی استدلال به این آیه، دو گونه ممکن است.

اوّل اینکه ایمان همان دین است، و دین همان اسلام است، پس ایمان همان اسلام است. امّا اینکه «دین همان اسلام است»، دلیلش آیه شریفه است. امّا اینکه «ایمان همان دین است» به دلیل این آیه: «وَ مَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلامِ دِيناً فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ»، {هر کس غیر از اسلام دینی اختیار کند، هرگز از وی پذیرفته نیست} - . آل عمران / ۸۵ - و شکی نیست که ایمان به اجماع علما،دین پذیرفته است، پس ایمان دین است و چون دین است، اسلام است.

ولی این استدلال اشکال دارد، زیرا از اینکه صحیح است حمل اسلام بر ایمان، لازم نمی آید که اسلام و ایمان یک حقیقت باشند، زیرا در حمل، جایز است محمول اعم باشد.و جواب این اشکال، همان منحصر بودن اسلام است در دین.

ولی در استدلال به آیه دوّم، اشکال شده است که اقتضای این آیه این است که ایمان دین است، امّا اینکه ایمان خود دین است تا اسلام باشد نه، زیرا ممکن است جزء دین یا فرد آن باشد یا بگوییم شرعا ایمان دین است، و شکی نیست در اینکه جزء هر چیزی یا فرد آن یا شرط آن با خود آن چیز پذیرفته است، اگر چه غیر آن باشد. پس معلوم شد مقصود از کلمه «غیر» در آیه شریفه، آن نیست که آنها استدلال کرده اند.

بعلاوه اشکال دیگریبر این استدلال وارد است و آن اینکه این دلیلنزد کسی درست است که عبادات را جزو ایمان می داند،

زیرا دینی که اسلام بر او حمل می شود، همان دین درست است که در آخر آیه می فرماید«وَ ذٰلِکَ دِینُ الْقَیِّمَهِ»، {این است دین درست.}و با کلمه «این است» اشاره فرموده به آنچه که قبلا فرموده بود و عبارت است از اخلاص در دین با بپاداشتن نماز و پرداختن زکات .

دوّم نحوه دوّم استدلال به آیه«إِنَّ الدِّینَ عِنْدَ اللّٰهِ الْإِسْلاٰمُ»این است که عبادات معتبره در شرع، همان دین است و دین همان اسلام است و اسلام همان ایمان است.

اما اینکه عبادات دین است، به دلیل آیه {(و در کتب آسمانی) امر نشدند مگر اینکه خدا را با اخلاص کامل در دین پرستش کنند.}و اما اینکه دین همان اسلام است بدلیل آیه«إِنَّ الدِّینَ عِنْدَ اللّٰهِ الْإِسْلاٰمُ» و اما اینکه اسلام همان ایمان است بدلیل آیه«وَ مَنْ یَبْتَغِ غَیْرَ الْإِسْلاٰمِ دِیناً» و چگونگی استدلال به این آیه در نحوه اوّل استدلال گذشت و همه آن ایرادها که آنجا گفتیم، در این صورت هم وارد است. زائد بر آن اشکالات، اشکال دیگری نیز در این صورت هست و آن این است که نتیجه این استدلال،این است که عبادات همان ایمان است، و ادعای اینها این بود که اسلام ایمان است یا اینکه ایمان اسلام است، بنابراین دلیل مطابق ادّعا نیست.

اگر بگوییم از آیه سوّم به دست می آید که اسلام همان ایمان است، بنابراین دلیل با ادّعا مطابق شد، می گوییم پس استدلال به دو آیه دیگر لازم نیست، زیرا همین قدر بس است که بگوییم اسلام همان ایمان است، به دلیل آیه«وَ مَنْ یَبْتَغِ غَیْرَ الْإِسْلاٰمِ.»

**[ترجمه]

قد عرفت أن هذا الاستدلال بوجهیه إنما یستقیم علی مذهب من یجعل الطاعات الإیمان أو جزءا منه فإن کان المستدل به هؤلاء فذلک قد علم مع ما یرد علیه و إن کان غیرهم فهو ساقط الدلاله أصلا و رأسا ثم نقول علی تقدیر تسلیم دلاله هذه الآیات علی اتحادهما أن الحکم بعموم الإسلام فی الحکم علی مذهب من یجعل الطاعات الإیمان ظاهرا أن الآیات دلت علی اتحادهما فی الحقیقه عند الله تعالی و علی هذا من لم یأت بالطاعات أو بعضها فلا دین له فلا إسلام فلا إیمان له عند الله و لا فی الظاهر إذا لم یعرف منه ذلک.

و أما من اکتفی بالتصدیق فی تحقق حقیقه الإیمان و جعل الإتیان بالطاعات من المکملات فیلزم علیه بمقتضی هذه الآیات أن یسلمه بأن یکون بین الإسلام

ص: ۳۰۶

۱- ۱. البینه: ۵.

۲- ۲. البینه: ۵.

و الإيمان عموم من وجه لتحققهما فيمن صدق بالمسائل الأصوليه و أتى بالطاعات مخلصا و انفراد الإسلام فيمن أقر بالشهادتين ظاهرا مع كونه غير مصدق بقلبه و انفراد الإيمان فيمن صدق بقلبه بالمعارف و ترك الطاعات غير مستحل فإنه لا دين له حيث لم يقم الصلاه و لا آتى الزكاه كما هو المفروض فلا إسلام له لأن الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلامُ و هو فى غايه البعد و الاستهجان و لم يذهب أحد إلى أنه قد يكون المكلف مؤمنا و لا يكون مسلما.

هذا إن اعتبرنا النسبه بين مطلق الإسلام و الإيمان حقيقيا أو ظاهريا و إن اعتبرنا النسبه بين الحقيقيين فقط أى ما هو إسلام و إيمان عند الله تعالى كانا متحدين عند من جعلهما الطاعات و عند من اكتفى بالتصديق يكون الإيمان أعم مطلقا و هو أيضا غريب إذ لم يذهب إليه أحد و لا مخلص له عن هذا الإلزام إلا بالتزامه إذ يدعى أن تارك الطاعات غير مستحل مسلم أيضا و يتأول الدين فى قوله تعالى وَ ذلِكَ دِينُ الْقَيِّمَهِ بالدين الكامل و يكون المراد بالدين فى قوله تعالى إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلامُ الدين الأصلى الذى لا يتحقق أصل الإيمان إلا به و حينئذ فيكون الإسلام و الإيمان الحقيقيان متحدين أيضا عنده. و يؤيد ذلك ما ذكره بعضهم من أن الاستدلال بآيه الإخلاص إنما يتم بإضمار لفظ المذكر و نحوه فإن الإشاره فى قوله تعالى وَ ذلِكَ دِينُ الْقَيِّمَهِ يرجع إلى متعدد و هو العباده مع الإخلاص فى الدين و إقام الصلاه و إيتاء الزكاه بل مع جميع الطاعات بناء على أنه اكتفى عن ذكرها بذكر الأعظم منها و أنها قد ذكرت إجمالا فى قوله تعالى لِيَعْبُدُوا و ذكر إقام الصلاه و إيتاء الزكاه لشده الاعتناء بهما فكان حق الإشاره أن يكون أولئك و نحوه تطابقا بين الإشاره و المشار إليه و لما كانت الإشاره مفرده ارتكب المذكور و حيث لا بد من الإضمار فللخصم أن يضمر الإخلاص أو التدين المدلول عليهما بقوله مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ و الترجيح لهذه لقربه من المعنى اللغوى للإيمان و بعد ذاك فلم يكن فى الآيه دلاله على أن الطاعات هى الإيمان فلم يتكرر الأوسط فى قولنا عباده الله تعالى مع الإخلاص و إقام الصلاه و إيتاء الزكاه كالدين

ص: ٣٠٧

و الـدين هو الإسـلام و الإسـلام هو الإيمـان لقوله تعـالى وَ مَنْ يَبْتَغِ الآـيه فالطاعات هى الإسـلام و الإيمان لأنه يقال لا نسـلم أن المراد من الدين فى المقدمه الأولى ما يراد فى المقدمه الثانيه.

و قد ظهر من هذا تزييف الاستدلال بهذه الآيات على كون الطاعات معتبره فى حقيقه الإيمان لأنه لم يناف ما نحن فيه من اتحاد الإسـلام و الإيمـان لكن لاـ يخفى أنه منـاف لمـا قـد بينـاه من أن البحث كله على تقـدير تسـليم دلاله هـذه الآيات و ما ذكر من التأويل مناف للتسليم المذكور و يمكن الجواب عنه فتأمل.

و هاهنـا بحث يصـلح لـتزييف الاسـتدلال بهـذه الآيـات على المطلـبين مطلب كون الطاعـات معتـبره فى حقيقه الإيمـان و مطلب اتحادهما فى الحقيقه فنقول لو سـلمنا أن المراد من الدين فى الآيات الثلاث واحد و أن الطاعات معتبره فى أصل حقيقه الإسـلام فلا يلزم أن تكون معتبره فى أصل حقيقه الإيمان و لا أن يكون الإسـلام و الإيمان متحدين حقيقه و ذلك لأن الآيه الكريمه إنما دلت على أن من ابتغى أى طلب غير دين الإسـلام دينـا له فلن يقبل منه ذلك المطلوب و لم تـدل على أن من صـدق بما أوجبه الشارع عليه لكنه ترك بعض الطاعات غير مستحل أنه طالب لغير دين الإسلام إذ ترك الفعل يجتمع مع طلبه لعدم المنافاه بينهما فـإن الشـخص قـد يكون طالبـا للطـاعه مريـدا لهـا لكنه تركهـا إهمالا و تقصـيرا و لا يخرج بـذلك عن ابتغائها و قـد تقـدم هـذا الاعتراض فى المقاله الأولى على دليل القائلين بالاتحاد.

إن قلت على تقدير تسليم اتحاد معنى الدين فى الآيات فما يصـنع من اكتفى فى الإيمان بالتصديق فيما إذا صدق شخص بجميع ما أمره الله تعالى به و لو إجمالا لكنه لم يفعل بعد شيئا من الطاعات لعدم وجوبها عليه كما لو توقفت على سـبب أو شـرط و لم يحصل أو وجـد مانع من ذلك فإنه يسـمى مؤمنا و لا يسـمى مسـلما لعدم الإتيان بالطاعات التى هى معتبره فى حقيقه الإسـلام و كذا الحكم على من وجبت عليه و تركها تقصيرا غير مستحل مع كونه مصدقا بجميع ما أمر به و مريدا للطاعات

فإنه يسمى حينئذ مؤمنا لا مسلما و يلزم الاستهجان المذكور سابقا.

قلت الأمر على ما ذكرت و لا مخلص من هذا إلا بالتزام ارتكاب عدم تسليم اتحاد معنى الدين فى الآيات أو التزامه و نمنع من استهجانه فإنه لما كان حصول التصديق مع ترك الطاعات فردا نادر الوقوع لم تلتفت النفس إليه فلذا لم يتوجهوا إلى بيان النسبه بين الإسلام و الإيمان على تقديره و بالجمله فظواهر الآيات تعطى قوه القول بأن الإسلام و الإيمان الحقيقيان تعتبر فيهما الطاعات و تحقق حصول الإيمان فى صوره حصول التصديق قبل وجوب الطاعات يفيد قوه القول بأن الإيمان هو التصديق فقط و الطاعات مكملات.

انتهى كلامه ضوعف فى الجنه إكرامه و لم نتعرض لتبيين ما حققه و ما يخطر بالبال فى كل منها لخروجه عن موضع كتابنا و فى بالى إن فرغنى الله تعالى عن بعض ما يصدنى عن الوصول إلى آمالى أن أكتب فى ذلك كتابا مفردا إن شاء الله تعالى و هو الموفق للخير و الصواب و إليه المرجع و المآب.

**[ترجمه]از آنچه گفتیم، دانسته شد که استدلال به آیه«إِنَّ الدِّینَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلامُ»به هر دو گونه اش در نزد کسی که عبادات را ایمان یا جزئی از ایمان می داند، درست است. اگر آنها به این آیه استدلال کنند، آن ایرادها که گفتیم وارد است و اگر غیر آنها باشند، استدلال از اصل درست نیست.

سپس می گوییم بر فرض دلالت این آیات بر یکی بودن اسلام و ایمان، عقیده به اعمّ بودن اسلام، در حکم بر مذهب کسی که طاعات را ایمان ظاهری داند، این است که این آیات دلالت دارند بر اتحاد اسلام و ایمان حقیقتا نزد خدا. بنابراین کسی که طاعات یا بعضی از آنها را انجام ندهد، دین ندارد، پس مسلمان نیست. پس ایمان ندارد، نه نزد خدا و نه در ظاهر تا وقتی عبادت ظاهری اش شناخته نشود. امّا کسی که در تحقق حقیقت ایمان، تنها باور را بس می داند و انجام اطاعات را مکمّل آن می شمارد، چنین کسی بر حسب این آیات باید معتقد شود که بین اسلام و ایمان عموم و خصوص من وجه است، یعنی در یک مورد هم ایمان است و هم اسلام،و آن اینکه کسی مسائل اصولی دینی را باور کند و عبادات را هم خالصا انجام دهد. و در یک مورد اسلام هست بدون ایمان، و آن اینکه کسی شهادتین را بگوید و در دل باور نداشته باشد. و در یک مورد ایمان هست بدون اسلام، و آن اینکه کسی در دل معارف دینی را باور کند، ولی عبادات را انجام ندهد، بدون اینکه ترک عبادت را حلال شمرد. چنین کسی ایمان دارد و اسلام ندارد. چون اگر نماز نخواند و زکات ندهد،طبق فرض دین ندارد و دین هم نزد خدا اسلام است، پس اسلام ندارد. این مطلب، خیلی از واقع دور است و زشت، و هیچ کس نگفته که مکلّف گاهی مؤمن است و مسلمان نیست.

آنچه گفتیم در صورتی است که نسبت بین مطلق اسلام و ایمان را بسنجیم و به حقیقی و ظاهری آن کاری نداشته باشیم. ولی نسبت بین اسلام و ایمان حقیقی، یعنی آنچه نزد خدا اسلام و ایمان است، نزد کسی که آن دو را انجام عبادات می داند، نسبت بین آن دو یکی است و نزد کسی که تنها به باور قلبی اکتفا می کند، ایمان در هر حال اعمّ است از اسلام، و این نیز بعید است، زیرا هیچ کس چنین چیزی نگفته، و چاره ای هم از آن ندارد، زیرا گوید تارک طاعات که آن را حلال نشمارد نیز مسلمان است، و دین را در آیه شریفه {و این است دین درست} به دین کاملتفسیر می کند، و دین در آیه {همانا دین نزد خدا، اسلام است} به دین اصلی که اصل ایمان حاصل نشود مگر به آن.بنابراین حقیقت اسلام و ایمان نیز در نزد او یکی است

و مؤیّد این مطلب آن است که یکی از آنها گفته است استدلال به آیه اخلاص (در سوره بیّنه) وقتی درست است که از نظر ادبی یک لفظ مذکّری در تقدیر بگیریم، زیرا در جمله«وَ ذلِکَ دِینُ الْقَیِّمَهِ»، {این است دین درست} اشاره به چند شی ء متعدد است که عبارت است از عبادت با اخلاص در دین، بپاداشتن نماز و پرداختن زکوه، بلکه همه اوامر خدا، منتها از میان آنها عبادات بزرگ را نام برده و همه آنها اجمالا در کلمه«لِیَعْبُدُوا»وجود دارد.بنابراین چون مشارالیه متعدد است، سزاوار بود به وسیله کلمه«أولئک»به آنها اشاره فرماید تا اشاره با مشارالیه مطابق شود، ولی چون «ذلِکَ» که برای اشاره به مفرد است ذکر شده، باید چیزی در تقدیر بگیریم و طرف می تواند کلمه اخلاص یا کلمه تدیّن را که از جمله «مُخْلِصِینَ لَهُ الدِّینَ»به دست می آید در تقدیر بگیرد و البتّه، تدیّن، از نظر معنی به ایمان نزدیک تر است.

پس از این، آیه دلالتی ندارد بر اینکه طاعات و عبادات همان ایمان است، زیرا در صغرا و کبرا باید حد وسط تکرار شود که در اینجا تکرار نشده، زیرا می گوییم در آیه قرآن چنین است. عبادت خدا با اخلاص، بپا داشتن نماز و پرداخت زکات چون دین است، و دین همان اسلام است، و اسلام همان ایمان است به دلیل آیه«وَ مَنْ یَبْتَغِ غَیْرَ الْإِسْلامِ»، پس طاعات، همان اسلام است و ایمان. اشکال این استدلال آن است که معلوم نیست مقصود از دین در مقدمه اوّل (که گفتیم عبادات چون دین است) همان دین در مقدمه دوّم (که گفتیم و دین همان اسلام است) باشد.

از این روشن شد که استدلال به این آیات بر اینکه عبادات در حقیقت ایمان معتبر است، مردود است، زیرا گرچه این استدلال مخالف و منافی با یکی بودن اسلام و ایمان نیست، ولی مخالف گفته پیش است. چون تمام بحث مبنی بر دلالت این آیات است و آن تأویل مذکور با دلالت آیات مخالف است و پاسخ به آن تأویل هم ممکن است.

در اینجا بحثی است که صلاحیت دارد برای رد کردن هر دو استدلال به این آیات. یکی معتبر بودن عبادات در حقیقت ایمان و دیگر یکی بودن حقیقت اسلام و ایمان.

می گوییم بر فرض مقصود از دین در هر سه آیه یکی باشد و عبادات در اصل حقیقت اسلام معتبر باشد، ولی لازم نیست که عبادات در اصل حقیقت ایمان هم معتبر باشد. و نیز لازم نیست اسلام و ایمان در حقیقت یکی باشند، زیرا آیه شریفه دلالت دارد بر اینکه هر کس غیر از اسلام دینی را انتخاب کند، آنچه را انتخاب کرده از او پذیرفته نشود و دیگر دلالت ندارد بر اینکه کسی که همه گفتار شارع را تصدیق کند ولی بعضی از آنها را بدون اینکه حلال شمرد ترک کند، چنین کسی غیر دین اسلام را انتخاب کرده، زیرا منافاتی ندارد که انسان عبادتی را بجوید، ولی آن را ترک کند. و بسا اتفاق افتد که شخصی اطاعتی را طالب باشد، ولی از روی اهمال آن را ترک کند و به مجرّد ترک کردن، از طالب بودن آن بیرون نشود. این اعتراض در گفتار اوّل بر دلیل قائلین به اتحاد اسلام و ایمان نیز گذشت.

اگر بگویید بر فرض بگوییم معنی دین در هر سه آیه یکی است، در این صورت کسی که می گوید ایمان تنها باور است، چه می گوید در مورد کسی که همه اوامر خدا را ولو اجمالا باور کرده، ولی هیچ کدام از آنها را عمل نکرده، چون بر او واجب نبوده، مثل اینکه واجب بودنش بر او متوقف بر سبب یا شرطی بوده که آن شرط یا سبب حاصل نشده، یا مانعی برای او پیش آمده. آیا چنین کسی را مؤمن می نامد و مسلمان نمی داند، چون اطاعات معتبره در حقیقت اسلام را بجا نیاورده؟ و همچنین است حکم کسی که همه را باور دارد و انجام آنها هم بر او واجب بوده، منتها کوتاهی کرده و بدون اینکه ترک آنها را حلال

شمرد، آنها را بجا نیاورده. چنین کسی را مؤمن می نامد نه مسلمان؟ چنین چیزی مستهجن و زشت است، به طوری که قبلا گفته شد.

در پاسخ می گوییم مطلب همان است که شما می گویید و چاره ای نیست جز اینکه بگوید معنی دین در هر سه آیه یکی نیست. یا اینکه بگوییم معنی دین یکی است، ولی آن استهجانی که قبلا ذکر شد که لازم می آید ایمان اعمّ از اسلام باشد، نپذیریم. بدان جهت که چون باور کردن همه اطاعات و ترک همه آنها فرد نادرالوقوع است که هیچ کس به آن توجّهی ندارد، لذا وقتی نسبت بین اسلام و ایمان را سنجیده اند، چون به آن فرد توجه نکردند، گفته اند که اسلام در هر حال اعمّ است از ایمان، ولی درواقع بین آن دو عموم و خصوص من وجه است.

خلاصه اینکه ظاهر آیات، معتبر بودن طاعات را در اسلام و ایمان حقیقی تقویت می کند، ولی تحقق یافتن ایمان در صورت باور داشتن پیش از وجوب طاعات، تقویت می کند که ایمان تنها همان باور است، و طاعات مکمّل آن .

سخن مرحوم شهید ثانی، که خداوند در بهشت بر اکرامش بیفزاید، پایان یافت، ولی شرح تحقیقات او و اعتراضاتی که بر آنها در نظر بود، چون خارج از کتاب ماست نگفتیم و در نظر دارم اگر خدا فراغتی از آنچه مرا از رسیدن به آرزوهایم باز می دارد نصیبم کند، به یاری خدا کتاب جداگانه ای در این موضوع بنویسم.

اوست که به هر خیر و صواب توفیق می دهد ، و بازگشت به سوی اوست .

**[ترجمه]

باب ۲۵ نسبه الإسلام

روایات

«۱»

مع، [معانی الأخبار] لی، [الأمالی] للصدوق عَنْ مَاجِیلَوَیْهِ عَنْ عَمِّهِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی الْخَزَّازِ عَنْ غِیَاثِ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ آبَائِهِ علیهم السلام قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: لَأَنْسُبَنَّ الْإِسْلَامَ نِسْبَهً لَمْ یَنْسُبْهُ أَحَدٌ قَبْلِی وَ لَا یَنْسُبُهُ أَحَدٌ بَعْدِی الْإِسْلَامُ هُوَ التَّسْلِیمُ وَ التَّسْلِیمُ هُوَ التَّصْدِیقُ وَ التَّصْدِیقُ هُوَ الْیَقِینُ وَ الْیَقِینُ هُوَ الْأَدَاءُ وَ الْأَدَاءُ هُوَ الْعَمَلُ إِنَّ الْمُؤْمِنَ أَخَذَ دِینَهُ عَنْ رَبِّهِ وَ لَمْ یَأْخُذْهُ عَنْ رَأْیِهِ أَیُّهَا النَّاسُ دِینَکُمْ دِینَکُمْ تَمَسَّکُوا بِهِ لَا یُزِیلُکُمْ أَحَدٌ عَنْهُ لِأَنَّ السَّیِّئَهَ فِیهِ خَیْرٌ مِنَ الْحَسَنَهِ فِی غَیْرِهِ لِأَنَ (۱)

السَّیِّئَهَ فِیهِ تُغْفَرُ وَ الْحَسَنَهَ فِی غَیْرِهِ

١ – ١. تعليل لقوله عليه السلام:« لان السيئه فيه خير من الحسنه فى غيره» و ذلك لان السيئه فى دين الإسلام مغفور عنها لقوله تعالى:« إِنَّ الْحَسَناتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئاتِ» بل صاحبها موعود بالجنه لقوله تعالى:« إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبائِرَ ما تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئاتِكُمْ وَ نُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيماً» و أمّا الحسنه فى غيره فليست بمقبوله حتّى يثاب عليها، بل هو خاسر فى عمله لقوله تعالى:« وَ مَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلامِ دِيناً فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ، وَ هُوَ فِي الْآخِرَهِ مِنَ الْخاسِرِينَ» و لا يذهب عليك ان كلامه عليه السلام هذا مبتن على كون السيئه بمعنى الصغائر كما هو الظاهر من المقابله فى قوله تعالى:« إِنْ تَجْتَنِبُوا» الخ فان السيئات جعلت فى مقابله الكبائر فكل ما كانت كبيره فهى من الموبقات التى وعد عليها النار، و كل ما كانت صغيره و بعباره أخرى سيئه فهى مكفره لهذه الأمه.

لَا تُقْبَلُ (١).

**[ترجمه]معانی الاخبار و امالی صدوق: حضرت صادق علیه السلام از پدرانش روایت فرماید که حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «چنان وابستگی اسلام را بیان کنم که پیش از من و نیز بعد از من کسی نگوید که اسلام همان تسلیم است، تسلیم همان باور است،باور همان یقین است، یقین همان پرداخت است و پرداخت همان کردار است، راستی مؤمن دینش را از خدایش گرفته نه از رأی خود. ای مردم! دینتان، دینتان!به آن بچسبید و هیچ یک از آن دور نشوید، زیرا گناه در دین بهتر است از حسنه و کار خوب در غیر دین. چون گناه در دین آمرزیده است، ولی کارخوب در غیر دین پذیرفته نیست.» - . معانی الاخبار: ۱۸۵ و امالی صدوق: ۲۱۱ -

**[ترجمه]

بیان

دینکم نصب علی الإغراء أی خذوا دینکم و تمسکوا به قوله علیه السلام لأن السیئه فیه تغفر أقول یحتمل وجهین الأول أن یکون مبنیا علی أن العمل غیر المقبول ربما یعاقب علیه فإنه کالصلاه بغیر وضوء فهو بدعه یستحق علیها العقاب و أیضا ترک العمل الذی وجب علیه لأنه لم یأت به مع شرائطه فیستحق عقابین أحدهما بفعل العمل المبتدع و ثانیهما بترک العمل المقبول و هو لعدم الإیمان لا یستحق العفو و السیئه من المؤمن مما یمکن أن یغفر له إن لم یوجب له المغفره فهذه السیئه خیر من تلک الحسنه و أقرب إلی المغفره و الثانی أن یکون المراد خیریه المؤمن المسی ء بالنسبه إلی المخالف المحسن فی مذهبه لأن الأول یمکن المغفره فی حقه و مع عدمها لا یدوم عقابه بخلاف المخالف المتعبد فإنه لا تنفعه عبادته و یخلد فی النار بسوء اعتقاده و کلاهما مما خطر بالبال و کان الأول أظهر.

**[ترجمه]«دینکم» منصوب است بنا بر اغراء (اصطلاحی است در علم نحو) یعنی بگیرید دینتان را و بدو چنگ زنید.«لانّ السّیئه فیه تغفر» در این باره به نظر ما دو احتمال دارد:

اوّل اینکه کردار غیر مقبول، بسا مایه کفر باشد، چون نماز بی وضو که بدعت است و دو کیفر دارد، یکی به خاطر اینکه نماز را با شرایطش بجا نیاورده و دیگر برای اینکه مرتکب بدعت شده. این گناه برای بی ایمانی، گذشت ندارد، ولی گناه مؤمن امکان آمرزش دارد، اگر موجب آمرزش حتمی نشود. بنابراین این گناه مؤمن که ممکن است آمرزیده شود، از آن کار خوب غیر مؤمن بهتر است و به آمرزش نزدیک تر است، زیرا کار خوب او بدعت بود و چون ایمان نداشت، عفوی برایش نیست.

دوّم، مقصود حضرت بهتر بودن مؤمن گناهکار است از مخالف اهل بیت که کار خوب کند، زیرا گناه مؤمن احتمال آمرزش دارد و بر فرض آنکه آمرزیده نشود، کیفرش همیشگی نیست. ولی مخالف عابد، عبادتش سود ندارد و چون عقیده اش خراب است، در دوزخ جاوید است. این هر دو احتمال، از مطالبی است که به ذهنم خطور کرده و سابقه ای ندارد و گویا احتمال اوّل، روشن تر است.

**[ترجمه]

«۲»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی بِإِسْنَادِ الْمُجَاشِعِیِّ عَنِ الصَّادِقِ عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام قَالَ: الْإِسْلَامُ هُوَ التَّسْلِیمُ وَ التَّسْلِیمُ هُوَ الْیَقِینُ وَ الْیَقِینُ هُوَ التَّصْدِیقُ وَ التَّصْدِیقُ هُوَ الْإِقْرَارُ وَ الْإِقْرَارُ هُوَ الْأَدَاءُ وَ الْأَدَاءُ هُوَ الْعَمَلُ (۲).

۱- ۱. معانی الأخبار ص ۱۸۵، أمالی الصدوق ص ۲۱۱.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۲ ص ۱۳۷ و فیه: الأداء هو العلم.

**[ترجمه]امالی طوسی: حضرت صادق علیه السلام از پدرانش علیهم السلام از حضرت علی علیه السلام روایت می فرماید که فرمود: «اسلام همان تسلیم، تسلیم همان یقین، یقین همان باور، باور همان اقرار، اقرار همان پرداخت و پرداخت همان کردار است.» - . امالی طوسی ۲ : ۱۳۷ -

**[ترجمه]

«۳»

فس، [تفسیر القمی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ الْبَغْدَادِیِّ رَفَعَ الْحَدِیثَ إِلَی أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ أَنَّهُ قَالَ: لَأَنْسُبَنَّ الْإِسْلَامَ نِسْبَةً لَمْ یَنْسُبْهَا أَحَدٌ قَبْلِی وَ لَا یَنْسُبُهَا أَحَدٌ بَعْدِی الْإِسْلَامُ هُوَ التَّسْلِیمُ وَ التَّسْلِیمُ هُوَ الْیَقِینُ وَ الْیَقِینُ هُوَ التَّصْدِیقُ وَ التَّصْدِیقُ هُوَ الْإِقْرَارُ وَ الْإِقْرَارُ هُوَ الْأَدَاءُ وَ الْأَدَاءُ هُوَ الْعَمَلُ الْمُؤْمِنُ أَخَذَ دِینَهُ عَنْ رَبِّهِ إِنَّ الْمُؤْمِنَ یُعْرَفُ إِیمَانُهُ فِی عَمَلِهِ وَ إِنَّ الْکَافِرَ یُعْرَفُ کُفْرُهُ بِإِنْکَارِهِ أَیُّهَا النَّاسُ دِینَکُمْ فَإِنَّ الْحَسَنَةَ فِیهِ خَیْرٌ مِنَ الْحَسَنَةِ فِی غَیْرِهِ وَ إِنَّ السَّیِّئَةَ فِیهِ تُغْفَرُ وَ إِنَّ الْحَسَنَةَ فِی غَیْرِهِ لَا تُقْبَلُ (۱).

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم قمی: محمد بن علی بغدادی به شکل مرفوعه از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام روایت کند که فرمود: «برای اسلام، چنان پیوند و نسبتی بگویم که پیش از من و بعد از من نگفته و نگویند؛ اسلام همان تسلیم، تسلیم همان یقین، یقین همان باور، باور همان اقرار، اقرار همان پرداخت و پرداخت همان کردار است. مؤمن دینش را از خدایش گرفته است. راستی ایمان مؤمن در کردارش شناخته شود و کفر کافر به انکارش. ای مردم! دینتان! زیرا حسنه در دین بهتر است از حسنه در غیر دین و گناه در دین آمرزیده است، ولی حسنه در غیر دین پذیرفته نیست.» - . تفسیر قمی: ۹۱ -

**[ترجمه]

«۴»

سن، [المحاسن] عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا رَفَعَهُ قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام: لَأَنْسُبَنَّ الْیَوْمَ الْإِسْلَامَ نِسْبَةً لَمْ یَنْسُبْهُ أَحَدٌ قَبْلِی وَ لَا یَنْسُبُهُ أَحَدٌ بَعْدِی إِلَّا بِمِثْلِ ذَلِکَ الْإِسْلَامُ هُوَ التَّسْلِیمُ وَ التَّسْلِیمُ هُوَ الْیَقِینُ وَ الْیَقِینُ هُوَ التَّصْدِیقُ وَ التَّصْدِیقُ هُوَ الْإِقْرَارُ وَ الْإِقْرَارُ هُوَ الْعَمَلُ وَ الْعَمَلُ هُوَ الْأَدَاءُ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَمْ یَأْخُذْ دِینَهُ عَنْ رَأْیِهِ وَ لَکِنْ أَتَاهُ عَنْ رَبِّهِ وَ أَخَذَ بِهِ إِنَّ الْمُؤْمِنَ یُرَی یَقِینُهُ فِی عَمَلِهِ وَ الْکَافِرَ یُرَی إِنْکَارُهُ فِی عَمَلِهِ فَوَ الَّذِی نَفْسِی بِیَدِهِ مَا عَرَفُوا أَمْرَ رَبِّهِمْ فَاعْتَبِرُوا إِنْکَارَ الْکَافِرِینَ وَ الْمُنَافِقِینَ بِأَعْمَالِهِمُ الْخَبِیثَهِ(۲).

کا، [الکافی] عَنِ الْعِدَّهِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّ فِیهِ لَأَنْسُبَنَّ الْإِسْلَامَ إِلَی قَوْلِهِ أَتَاهُ مِنْ رَبِّهِ فَأَخَذَهُ إِلَی قَوْلِهِ مَا عَرَفُوا أَمْرَهُمْ (۳).

**[ترجمه]محاسن برقی: حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «همانا امروز اسلام را پیوندی دهم که پیش از من و بعد از من نبوده مگر مانند آن؛ اسلام همان تسلیم، تسلیم همان یقین، یقین همان باور، باور همان اقرار، اقرار همان کردار و کردار همان پرداخت و انجام است. البتّه مؤمن دینش را از رأی خود نگرفته، بلکه از سوی خدایش آمده و او گرفته. همانا یقین مؤمن در کردارش دیده می شود و انکار کافر در کردارش. سوگند به کسی که جانم در دست اوست، نشناختند امر

پروردگارشان را! پس انکار کافران و منافقان را در کردار پلیدشان بسنجید.» - . محاسن برقی: ۲۲۲ -

برخی دیگر مثل این حدیث را با اندک اختلافی نقل کرده اند. - . کافی ۲ : ۴۵ -

**[ترجمه]

بیان

لأنسبن يقال نسبت الرجل كنصرت أي ذكرت نسبه و المراد بيان الإسلام و الكشف التام عن معناه و قيل لما كان نسبه شي ء إلى شي ء يوضح أمره و حاله و ما يئول هو إليه أطلق هنا على الإيضاح من باب ذكر الملزوم و إراده اللازم.

۱- ۱. تفسير القمّيّ: ۹۱.

۲- ۲. المحاسن ص ۲۲۲.

۳- ۳. الكافي ج ۲ ص ۴۵.

**[ترجمه]«لأنسبنّ نسبت الرّجل» بر وزن نصرت، یعنی نسب او را ذکر کردم، و مقصود از نسب اسلام، روشن کردنآن و پرده برداشتن از معنای آن است. و به قولی چون نسبت چیزی به چیزی، حال آن چیز را روشن و واضح می سازد، بدین جهت در اینجا به واضح کردن، نسبت گفته اند از باب ذکر ملزوم و اراده لازم.

**[ترجمه]

و أقول

کأن المراد بالإسلام هنا المعنی الأخص منه المرادف للإیمان کما یومئ إلیه قوله إن المؤمن لم یأخذ دینه عن رأیه و قوله إن المؤمن یری یقینه فی عمله و حاصل الخبر أن الإسلام هو التسلیم و الانقیاد و الانقیاد التام لا یکون إلا بالیقین و الیقین هو التصدیق الجازم و الإذعان الکامل بالأصول الخمسه أو تصدیق الله و رسوله و الأئمه الهداه و التصدیق لا یظهر أو لا یفید إلا بالإقرار الظاهری و الإقرار التام لا یکون أو لا یظهر إلا بالعمل بالجوارح فإن الأعمال شهود الإیمان و العمل الذی هو شاهد الإیمان هو أداء ما کلف الله تعالی به لا اختراع الأعمال و إبداعها کما تفعله المبتدعه و الأداء اسم المصدر الذی هو التأدیه و یحتمل أن یکون المراد بالأداء تأدیته و إیصاله إلی غیره فیدل علی أن التعلیم ینبغی أن یکون بعد العمل و أنه من لوازم الإیمان فظهر أن الحمل فی بعضها حقیقی و فی بعضها مجازی.

و قیل أشار علیه السلام إلی أن الإسلام و هو دین الله الذی أشار إلیه جل شأنه بقوله إِنَّ الدِّینَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلامُ (۱) یتوقف حصوله علی سته أمور و العباره لا تخلو من لطف و هو أنه جعل التصدیق الذی هو الإیمان الخالص الحقیقی بین ثلاثه و ثلاثه و اشتراک الثلاثه التی قبله فی أنها من مقتضیاته و أسباب حصوله و اشتراک الثلاثه التی بعده فی أنها من لوازمه و آثاره و ثمراته و بالجمله

جعل التصدیق الذی هو الإیمان وسطا و جعل أول مراتبه الإسلام ثم التسلیم ثم الیقین و جعل أول مراتبه من جهه المسببات الإقرار بما یجب الإقرار به ثم العمل بالجوارح ثم أداء ما افترض الله به انتهی.

إن المؤمن لم یأخذ دینه عن رأیه کأنه بیان لما بین سابقا و قرره من أن الإسلام لا یکون إلا بالتسلیم لأئمه الهدی و الانقیاد لهم فیما أمروا به و نهوا عنه و أنه لا یکون ذلک إلا بتصدیق النبی و الأئمه صلوات الله علیهم و الإقرار بما صدر عنهم و أداء الأعمال علی نهج ما بینوه لأن الإیمان لیس أمرا

۱- ۱. آل عمران: ۱۹.

یمکن اختراعه بالرأی و النظر بل لا بـد من الأخذ عمن یؤدی عن الله فالمؤمن یری علی بناء المجهول أو المعلوم من باب الإفعال یقینه بالرفع أو النصب فی عمله بأن یکون موافقا لما صـدر عنهم و لم یکن مأخوذا من الآراء و المقاییس الباطله و الکافر بعکس ذلـک مـا عرفوا أی المخـالفون أو المنافقون أمرهـم أی أمور دینهم فروعا و أصولا فضـلوا و أضـلوا لعـدم اتباعهم أئمه الهـدی و أخـذهم العلم منهم فاعتبروا إنکار الکافرین و المنافقین بأعمالهم الخبیثه المخالفه لمحکمات الکتاب و السـنه المبنیه علی آرائهم الفاسده و المخالفون داخلون فی الأول أو فی الثانی بل فیهما حقیقه

**[ترجمه]گویا مقصود از اسلام در اینجا، اسلام اخص است که مرادف ایمان باشد، چنانچه این جمله از فرمایش آن حضرت «ان المؤمن لم یأخذ دینه عن رأیه» بدان اشاره دارد. همچنین جمله «ان المؤمن یری یقینه فی عمله.» نتیجه روایت این است که اسـلام همان تسـلیم و اطاعت است و اطاعت کامل نباشـد مگر به یقین و یقین همان باور جـدّی است و اعتراف کامل به اصول پنجگانه، یا باور کردن خـدا و پیامبر و امامان علیهم السـلام و باور ظاهر نمی شود یا فایـده ندهـد، مگر به اقرار ظاهری. و اقرار تام نباشـد یا ظاهر نشود مگر به کردار به اعضا و جوارح، زیرا اعمال گواه ایماننـد و عملی که گواه ایمان است، همان پرداخت تکلیف و وظیفه ای است که خـدا برای او تعیین فرموده، نه اختراع و ابداع اعمال از پیش خود، چنانچه اهل بدعت می کنند. و «اداء» اسم مصـدر است و مصـدر آن «تأدیه» است، و احتمال دارد مقصود از اداء، رساندن به غیر باشد. بنابراین، حدیث دلالت دارد کـه بعـد از عمـل، بایـد بـه دیگران تعلیم داد و اینـاز لـوازم ایمـان است.همچنینروشن شـد که در جملات فرمـایش هـای حضرت، بعضی از حمل ها حقیقی است و بعضی مجازی .

و به قولی حضـرت اشاره فرموده به اینکه اسلام که دین خداست، چنانچه می فرماید«إِنَّ الدِّینَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلامُ»،صورت گرفتن آن توقف دارد به شـش امر، و عبـارت فرمـایش حضـرت خالی از لطف نیست، زیرا تصـدیق را که همان ایمان خالص حقیقی باشد، در وسط و سه مطلب را قبل از آن و سه مطلب را بعد از آن قرار داده است. آن سه مطلب که پیش از تصدیق است، همه از اسـباب حصول تصـدیق هسـتند و آن سه که بعد از آن است، از لوازم و آثار و ثمرات تصدیق است.و هر کدام از سه مطلب قبل، یعنی اسلام، تسلیم و یقین، به ترتیب سبب حصول تصدیق اند.همچنین هر کدام از سه مطلب بعد، یعنی اقرار، عمل و اداء، به ترتیب از آثار آنهستند، پایان.

«ان المؤمن لم یأخذ دینه عن رأیه»:گویا این جمله بیان مطالب گذشـته است که اسلام صورت نگیرد، مگر وقتی که تسلیم ائمّه و مطیع کامل اوامر و نواهی آنها باشـد. و تسـلیم شـدن در برابر آنان صورت نگیرد، مگر وقتی که پیامبر و ائمّه را باور کنـد، به آنچه که از آنهـا صـادر شـده اقرار کنـدو کردارش را بر طریقی که آنها روشن ساخته انـد انجام دهـد، زیرا ایمان امر اختراعی نیست که بتوان بـا رأی و نظر خویش سـاخت، بلکه ناگزیر بایـد از کسـی که از جانب خـداست گرفته شود. «فالمؤمن یری» به صیغه فعل مجهول یا معلوم از باب افعال، «یقینه» به رفع یا نصب، «فی عمله» به اینکه مطابقت کنـد با آنچه از آنها صادر شده و مـأخوذ از نظرات و قیـاس های باطل نباشـد، و کافر به عکس است.«ما عرفوا» یعنی مخالفین یا منافقین،«امرهم» یعنی امور دینی آنها، فروع و اصول آن، پس گمراه شدنـد و گمراه ساختند، چون از ائمّه هدی پیروی نکردند و دانش خود را از آنها نگرفتند. «فـاعتبروا انکـار الکـافرین و المنـافقین باعمـالهم الخبیثه» که بر خلاـف مطـالب مسلّمه کتـاب و سـنت و مبتنی بر آرای فاسـده آنهاست، و مخالفین اهل بیت یا از کافرانند یا از منافقان، بلکه در حقیقت هم کافرند و هم منافق.

**[ترجمه]

فَأَقُول

رَوَى السَّيِّدُ الرَّضِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي نَهْجِ الْبَلَاغَهِ جُزْءاً مِنْ هَذَا الْخَبَرِ هَكَذَا وَ قَالَ عليه السلام: لَأَنْسُبَنَّ الْإِسْلَامَ نِسْبَهً لَمْ يَنْسُبْهَا أَحَدٌ قَبْلِي الْإِسْلَامُ هُوَ التَّسْلِيمُ وَ التَّسْلِيمُ هُوَ الْيَقِينُ وَ الْيَقِينُ هُوَ التَّصْدِيقُ وَ التَّصْدِيقُ هُوَ الْإِقْرَارُ وَ الْإِقْرَارُ هُوَ الْأَدَاءُ وَ الْأَدَاءُ هُوَ الْعَمَلُ (1).

و قال ابن أبی الحدید خلاصه هذا الفصل یقتضی صحه مذهب أصحابنا المعتزله فی أن الإسلام و الإیمان عبارتان عن معنی واحد و أن العمل داخل فی مفهوم هذه اللفظه أ لا تراه جعل کل واحده من اللفظات قائمه مقام الأخری فی إفاده المفهوم کما یقال اللیث هو الأسد و الأسد هو السبع و السبع هو أبو الحارث فلا شبهه أن اللیث یکون أبا الحارث أی أن الأسماء مترادفه فإذا کان أول اللفظات الإسلام و آخرها العمل دل علی أن العمل هو الإسلام و هکذا یقول أصحابنا إن تارک العمل أی تارک الواجب لا یسمی مسلما.

فإن قلت کیف یدل علی أن الإسلام هو الإیمان قلت لأن کل من قال إن العمل داخل فی مسمی الإسلام قال إن الإسلام هو الإیمان.

فإن قلت لم یقل علیه السلام کما تقوله المعتزله لأنهم یقولون الإسلام اسم واقع علی العمل و غیره من الاعتقاد و النطق باللسان و هو جعل الإسلام هو العمل.

ص: ۳۱۳

۱- ۱. نهج البلاغه عبده ط مصر ج ۲ ص ۱۷۱، تحت الرقم ۱۲۵ من الحکم.

قلت لاـ يجوز أن يريـد غيره لأـن لفـظ العمل يشـمل الاعتقاد و النطق باللسان و حركات الأركان بالعبادات إذ كل ذلك عمل و فعل و إن كان بعضه من أفعال القلوب و بعضه من أفعال الجوارح و القول بأن الإسلام هو العمل بالأركان خاصه لم يقل به أحد انتهى (۱).

و قال ابن ميثم هذا قياس مفصول مركب من قياسات (۲)

طويت نتائجها و ينتـج القياس الأول أن الإسـلام هو اليقين و الثانى أنه التصـديق و الثالث أنه الإقرار و الرابع أنه الأداء و الخامس أنه العمل أما المقدمه الأولى فلأن الإسلام هو الدخول فى الطاعه و يلزمه التسليم لله و صدق اللازم على ملزومه ظاهر و أما الثانيه فلأن التسـليم الحق إنما يكون ممن تيقن اسـتحقاق المطاع للتسـليم له فاليقين من لوازم التسليم لله و أما الثالثه فلأن اليقين بذلك مسـتلزم للتصـديق بما جاء به على لسان رسوله من وجوب طاعته فصـدق على اليقين به أنه تصديق له و أما الرابعه فلأن التصديق لله فى وجوب طاعته إقرار بصـدق الله و أما الخامسه فلأن الإقرار و الاعتراف بوجوب أمر يسـتلزم أداء المقر المعترف لما أقر به و كان إقراره أداء لازما السادسه أن أداء ما اعترف به لله من الطاعه الواجبه لا يكون إلا عملا و يئول حاصل هذا الترتيب إلى إنتاج أن الإسلام هو العمل لله بمقتضى أوامره و هو تفسير بالخاصه كما سبق بيانه انتهى (۳) و كان ما ذكرنا أنسب و أوفق.

و قال الكيدرى رحمه الله الإسـلام هو التسليم يعنى الدين هو الانقياد للحق و الإذعان له و التسليم هو اليقين أى صادر عنه و لازم له فكأنه هو من فرط تعلقه به و التصديق هو الإقرار أى إقرار الذهن و حكمه و الإقرار هو الأداء أى مسـتلزم للأداء و شديد الشبه بالعله له لأن من تيقن حقيه الشى ء و أن

۱- ۱. شرح النهج لابن أبى الحديد ج ۴ ص ۳۰۲.

۲- ۲. يعنى بالمفصول: المفصول النتائج، و هى من أقسام القياس المركب.

۳- ۳. شرح النهج لابن ميثم البحرانىّ ص ۲۵۶.

مصالحه منوطه بفعله و مفاسده مترتبه على تركه كان ذلك مقويا لداعيه على فعله غايه التقويه يعنى من حق المسلم الكامل فى إسلامه أن يجمع بين علم اليقين و العمل الخالص ليحط رحله فى المحل الأرفع و يجاور الرفيق الأعلى.

و قال الشهيد الثانى رفع الله درجته فى رساله حقائق الإيمان بعد إيراد هذا الكلام من أمير المؤمنين عليه السلام ما هذا لفظه البحث عن هذا الكلام يتعلق بأمرين الأول ما المراد من هذا النسبه الثانى ما المراد من هذا المنسوب.

أما الأول فقد ذكر بعض الشارحين أن هذه النسبه بالتعريف أشبه منها بالقياس فعرف الإسلام بأنه التسليم لله و الدخول فى طاعته و هو تفسير لفظ بلفظ أعرف منه و التسليم بأنه اليقين و هو تعريف بلازم مساو إذ التسليم الحق إنما يكون ممن تيقن صدق من سلم له و استحقاقه التسليم و اليقين بأنه التصديق أى التصديق الجازم المطابق البرهانى فذكر جنسه و نبه بذلك على حده أو رسمه و التصديق بأنه الإقرار بالله و رسله و ما جاء من البينات و هو تعريف لفظ بلفظ أعرف و الإقرار بأنه الأداء أى أداء ما أقربه من الطاعات و هو تعريف بخاصه له و الأداء بأنه العمل و هو تعريف له ببعض خواصه انتهى.

**[ترجمه]سید رضی، رضوان اللّٰه علیه در نهج البلاغه، قسمتی از این روایت را این چنین نقل می کند که فرمود: «اسلام را چنان بیان کنم و از معنای آن پرده بردارم که پیش از من بیان نشده؛ اسلام همان تسلیم، تسلیم همان یقین، یقین همان باور، باور همان اقرار، اقرار همان پرداخت و پرداخت همان کردار است.» - . نهج البلاغه عبده چاپ مصر ۲ : ۱۷۱ - .

ابن ابی الحدید گوید: خلاصه این فصل، درستی گفتار یاران معتزله ما است در اینکه اسلام و ایمان یک معنی دارند و عمل جزو معنی لفظ اسلام است. آیا نبینی هر یک از این واژه ها را به دیگری تفسیر کرده و جای هم نهاده، چنانچه گویند لیث همان اسد و اسد همان سبع و سبع همان ابوالحارث است (تمام این واژه هادر زبان عربی نام شیر هستند). شکی نیست که لیث همان ابوالحارث است، یعنی این نام ها مرادف یکدیگرند. در این روایت هم وقتی اولین واژه، اسلام باشد و آخرین واژه عمل، دلالت می کند بر اینکه عمل همان اسلام است و یاران ما هم چنین گویند که تارک عمل، یعنی کسی که واجبی را ترک کند، مسلمان نیست.

اگر بگویید چگونه دلالت دارد که اسلام همان ایمان است؟در پاسخ می گوییم زیرا هر کس بگوید عمل داخل نام اسلام است، می گوید اسلام همان ایمان است.

اگر بگویید فرمایش حضرت غیر از سخن معتزله است، زیرا معتزله گویند اسلام، نامی است که بر عمل و اعتقاد و گفتار زبانی دلالت دارد، ولی حضرت، اسلام را همان عمل تنها دانسته اند، در پاسخ می گوییم که مقصود حضرت، همان سخن معتزله است، زیرا لفظ عمل شامل اعتقاد و گفتار زبانی و حرکت اعضا و جوارح می شود، زیرا همه اینها عمل و کار است، منتها بعضی از آنها کار دل است و بعضی کار اعضا است، و کسی نگفته اسلام تنها عمل به اعضا و جوارح است. پایان - . شرح نهج ابن ابی الحدید ۴ : ۳۰۲ - .

ابن میثم گوید: این روایت قیاسی است که از چند قیاس ترکیب شده، و قیاس «المفصول النتائج» است که یکی از اقسام قیاس مرکب است. نتیجه قیاس اول این است که اسلام همان یقین است و نتیجه قیاس دوم این است که آن باور است. نتیجه قیاس

سوم این است که آن اقرار است. نتیجه قیاس چهارم این است که آن اداء است و نتیجه قیاس پنجم این است که آن عمل است .

اما مقـدمه اوّل که اسـلام همان تسـلیم است، به جهت اینکه اسـلام دخول در طاعت است و لازمه آن تسـلیم خدا بودن است و صدق لازم بر ملزوم روشن است. مقدمه دوّم، تسـلیم شدن در برابر حق از کسـی است که یقین کند، کسـیرا که اطاعتش رامی کند، شایسته است تسلیمش شود، پس یقین از لوازم تسلیم است.

و مقدمه سوّم، چون یقین به شایسـتگی او برای تسلیم، مستلزم باور کردن آورده های پیامبر است، پس درست است که یقین را باور گوییم. مقـدمه چهارم، چون تصـدیق خداونـد در وجوب پیروی و اطاعت او، اقرار به راسـتگویی خـداست. مقـدمه پنجم، چـون اقرار و اعـتراف بـه وجـوب چیزی مسـتلزم اداء و پرداخـت اقرارکننـده است، آنچه را اقرار کرده و اقرار ملزوم اداء است. مقدمه ششم، اداء اقرارکننده، چیزی جز کردار نیست.

و نتیجه این مقدمات و این ترتیب،این است که اسلام همان کردار برای خدا است بر حسب آنچه فرمان داده، و این تفسیر برای اسلام، تفسیر به عرض خاص است، چنانچه بیانش گذشت. پایان - . شرح نهج ابن میثم بحرانی: ۲۵۶ - .

گویا آنچه ما گفتیم مناسب تر است.

مرحوم کیـدری گویـد: «الاسـلام هو التسـلیم» یعنی دین همـان گردن نهـادن در برابر حق و اعتراف به آن است. «و التسـلیم هو الیقین» یعنی صـادر از او و لازمه اوست، از کثرت ارتباطی که بین آن دو است، گویا تسـلیم همان یقین است. «و التصـدیق هو الاقرار» یعنی اقرار ذهن و حکم آن. «و الاقرار هو الاداء» یعنی مسـتلزم اداء است و خیلی شـبیه علت آن است، زیرا کسـی که حقـانیت چیزی را یقین دارد و یقین دارد که مصـالحش وابسـته به انجـام آن چیز، و مفاسـدش مترتب بر ترک آن است، همین یقین، داعی او را بر انجام عمل تقویت سازد، یعنی سـزاوار است مسلمانی که در اسلام کامل است، جمع کند بین علم الیقین و عمل خالص، تا رخت خویش را در جای بلند افکند و به رفیق اعلی پیوندد .

مرحوم شـهید ثـانی در رسـاله «حقـائق الایمـان»، بعـد از نقـل این فرمـایش امیرالمؤمنین علیه السـلام چنین می گویـد: بحث در پیرامون این روایت به دو امر ارتباط دارد: اوّل اینکه مقصود از این نسبت چیست؟ دوّم اینکه منسوب کدام است؟

امّا امر اول: برخی از شارحان گفته اند که این نسبت به تعریف شبیه تر است تا قیاس، و اسلام را تعریف فرموده به اینکه تسلیم در برابر خـدا و ورود در طـاعت اوسـت، و این تفسـیر لفـظ است به لفـظ روشن تر. تسـلیم را نیز تفسـیر کرده به یقین که لازم مساوی اوست، زیرا تسـلیم حق شدن از کسـی است که راستی آن را که تسلیمش شده، یقین کند و او را سزاوار تسلیم داند. و یقین را به تصـدیق تعریف کرده، یعنی بـاور جـدّی توأم بـا دلیل.بنـابراین در این تعریف، جنس را آورده و به حـدّ یـا رسم آن آگهی کرده. و تصـدیق را چنین تعریـف کرده که اقرار به خـدا و رسـول و آورده هـای اوست. این تعریـف لفـظ است به واژه روشن تر، و اقرار را به اداء تفسیر کرده، یعنی پرداخت آن طـاعت هـایی که اقرار کرده، و این تعریف به عرض خاصّ است. و اداء را به کردارتعریف کرده و آن تعریف به پاره ای از خصوصیات است. پایان.

**[ترجمه]

أقول

هذا بناء على أن المراد من الإسـلام المعرف فی كلامه علیه السلام ما هو الإسلام حقیقه عند الله تعالی فی نفس الأمر أو الإسلام الكامل عنـد الله تعالی أیضا و إلا فلا یخفی أن الإسـلام یكفی فی تحققه فی ظاهر الشـرع الإقرار بالشـهادتین سواء علم من المقر التصدیق بالله تعالی و الدخول فی طاعته أم لا كما صـرحوا به فی تعریف الإسلام فی كتب الفروع و غیرها فعلم أن الحكم بكون تعریف الإسلام بالتسلیم لله إلخ تعریفا لفظیا إنما یتم علی المعنی الأول و هو الإسلام فی نفس الأمر أو الكامل.

و یمكن أن یقـال إن التعریف حقیقی و ذلـك لأـن الإسـلام لغه هو مطلق الانقیـاد و التسـلیم فـإذا قیـد التسـلیم بكونه لله تعالی و الدخول فی طاعته كان بیانا للماهیه التی اعتبرها الشارع إسلاما فهو من قبیل ما ذكر جنسه و نبه علی حده

ص: ۳۱۵

أو رسمه.

**[ترجمه]این سخن مبنی بر این است که مقصود حضرت از اسلام مورد شرح، اسلام حقیقی نزد خدا یا اسلام کامل نزد خدا باشد، وگرنه معلوم است که در تحقق اسلام ظاهری، اقرار به شهادتین بس است، چه دانسته شود که خدا را در دل نیز باور دارد و فرمانبر او هست یا نه. همچنانکه در مقام تعریف اسلام در کتب فقه و سایر کتاب ها بدان تصریح کرده اند.پس معلوم شد که تعریف اسلام به تسلیم، در صورتی تعریف لفظی خواهد بود که مقصود از اسلام، اسلام حقیقی یا اسلام کامل باشد.

و ممکن است بگوییم تعریف حقیقی است نه لفظی، چون اسلام در لغت، مطلق فرمانبری و تسلیم است و وقتی مقید شود به فرمانبری خدا و تسلیم در برابر او، بیان ماهیت اسلام است که شارع آن را معتبر دانسته، بنابراین از قبیل بیان جنس و آگاهی بر حدّ یا رسم است .

**[ترجمه]

و أقول أيضا

فی جعله الإقرار بالله تعالى إلى آخره تعريف لفظ بلفظ أعرف للتصديق بحث لا يخفى لأن المراد من التصديق المذكور هنا القلبى لا اللسانى حيث فسره بأنه الجازم المطابق إلخ و الإقرار المراد منه الاعتراف باللسان إذ هو المتبادر منه و لذا جعله بعضهم قسيما للتصديق فی تعريف الإيمان حيث قال هو التصديق مع الإقرار و حينئذ فيكون بين معنى اللفظين غايه المباينه فكيف يكون تعريف لفظ بلفظ اللهم إلا أن يراد من الإقرار بالله و رسله مطلق الانقياد و التسليم بالقلب و اللسان على طريق عموم المجاز و لا يخفى ما فيه.

و الذى يظهر لى أنه تعريف بلازم عرفى و ذلک لأن من أذعن بالله و رسله و بيناتهم لا يكاد ينفک عن إظهار ذلک بلسانه فإن الطبيعه جبلت على إظهار مضمرات القلوب

كَمَا دَلَّ عَلَيْهِ قَوْلُهُ عليه السلام: مَا أَضْمَرَ أَحَدُكُمْ شَيْئاً إِلَّا وَ أَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَى صَفَحَاتِ وَجْهِهِ وَ فَلَتَاتِ لِسَانِهِ (۱).

و لما كان هذا الإقرار هنا مطلوبا للشارع مع كونه فی حكم ما هو من مقتضيات الطبيعه نبه عليه السلام على أن التصديق هو الإقرار مع تأكيد طلبه حتى كان التصديق غير مقبول إلا به أو غير معلوم للناس إلا به و كذا أقول فی جعله الأداء خاصه للإقرار فإن خاصه الشى ء لا تنفک عنه و الأداء قد ينفک عن الإقرار فإن المراد من الأداء هنا عمل الطاعات و الإقرار لا يستلزمه و يمكن الجواب بأنه عليه السلام أراد من الإقرار الكامل فكأنه لا يصير كاملا حتى يردفه بالأداء الذى هو العمل.

و أما الثانى فقد علم من هذه النسبه الشارحه أن المنسوب أی المشروح هو الإسلام الكامل أو ما هو إسلام عند الله تعالى بحيث لا يتحقق بدون الإسلام فی الظاهر و علم أيضا أن هذا الإسلام هو الإيمان إما الكامل أو ما لا يتحقق حقيقته المطلوبه للشارع فی نفس الأمر إلا به لكن الثانى لا ينطبق إلا على مذهب من قال بأن حقيقه الإيمان هو تصديق بالجنان و إقرار باللسان و عمل بالأركان و قد عرفت تزييف

۱- ۱. نهج البلاغه تحت الرقم ۲۵ من الحکم.

ذلـك فيمـا تقـدم و أن الحق عـدم اعتبار جميع ذلك فى أصل حقيقه الإيمان نعم هو معتبر فى كماله و على هـذا فالمنسوب إن كان هو الإسـلام الكامل كان الإيمان و الإسلام الكاملان واحدا و أما الأصليان فالظاهر اتحادهما أيضا مع احتمال التفاوت بينهما و إن كـان هـذا المنسوب مـا اعتبره الشـارع فى نفس الأـمر إسـلاما لا غيره لزم كون الإيمان أعم من الإسـلام و لزم ما تقـدم من الاسـتهجان فيحصـل من ذلـك أن الإسـلام إمـا مساو للإيمان أو أخص و أما عمومه فلم يظهر له من ذلك احتمال إلا على وجه بعيد فليتأمل.

**[ترجمه]و نیز در اینکه اقرار به خدا ، تا آخر، تعریف لفظ است به لفظ روشن تر، بحثی است که پوشیده نیست، زیرا مقصود از تصدیق مذکور در اینجا باور قلبی است نه تصدیق زبانی، چون آن را باور جدّی همراه با دلیل تفسیر کرده. همچنین مقصود از اقرار، اعـتراف زبـانی است، چـون همین معنی از اقرار فهمیـده می شـود و به همین جهت برخی آن را طرف مقابـل تصـدیق دانسـته انـد در تعریف ایمـان، آنجـا که گویـد، ایمـان، تصـدیق است با اقرار. در این صورت بین معنی تصـدیق و اقرار، کمال جـدایی است. پس چگونه تعریف تصـدیق به اقرار، تعریف لفـظ است به لفـظ روشن تر؟ مگر اینکه بگوییم مقصود از اقرار به خدا و پیامبران، مطلق انقیاد و تسلیم دل و زبان است از راه عموم مجاز، ولی ایرادش پوشیده نیست.

آنچـه کـه برای من روشن است این است که در اینجـا تعریـف به لازم عرفی است، زیرا هر کس به خـدا و رسـول و معجزات اعتراف کند، ناگزیر به زبان ظاهر می سازد، زیرا طبع انسان بر آن است که آنچه در دل دارد ظاهر می سازد، چنانچه حضـرت امیرالمؤمنین می فرماید: «هیچ کدام از شـما چیزی را در ضمیر خود پنهان نمی سازد مگر اینکه خداوند آن را بر پهنه رخسار و ریزش های زبانش پدیـدار کند.» - . نهج البلاغه شـماره ۲۵ از حکم - و چون، این اظهـار زبانی خواسـته شارع است، با اینکه طبیعی بشـر است، حضـرت آگهی فرمود که تصـدیق همان اقرار است و چنان خواسـتار اقرار است که گویی تصـدیق،پـذیرفته نیست مگر به اقرار، یـا برای مردم معلـوم نیست مگر به آن. همین سـخن را در تعریـف اقرار به اداء که تعریف به عرض خـاص است می گویم، زیرا عرض خـاص هر چیزی است که هیـچ گـاه از او جـدا نشود، ولی اداء گـاهی از اقرار جـدا می شود، زیرا مقصود از اداء در اینجا، انجام عبادات است که همیشه همراه اقرار نیست و پاسخش امکان دارد به اینکه مقصود حضرت، اقرار کامل باشد، گویا اقرار کامل نشود تا با اداء، یعنی عمل همراه گردد .

و امّا امر دوّم: از این نسـبت و شـرح معلوم شد که منسوب یعنی مشـروح، همان اسـلام کامل یا اسـلام خداپسـند، که بی اسلام ظاهری نباشد. و نیز دانسته شد که اسلام همان ایمان است، یا ایمان کامل، یا آنچه که خواسته شارع در واقع بدون آن صورت نگیرد، ولی این مطلب دوّم جز به مسـلک کسـی که می گویـد حقیقت ایمـان، بـاور دل و اقرار به زبـان و عمل به اعضا است، جور نیاید و در گذشته نادرستی آن مسلك را دانستید. و اینکه حق آن است که هیچ کدام اینها در حقیقت ایمان معتبر نیست، بلی در کمال ایمان دخالت دارد.بنابراین اگر مقصود از اسـلام، اسـلام کامل باشد، ایمان و اسـلام کامل یکی هستند و اسلام و ایمان اصلی هم ظاهرا یکی باشند و احتمال تفاوت نیز دارند. اگر هم مقصود از اسلام، خداپسند واقعی باشد، باید ایمان اعمّ از اسلام باشد که همان استهجان و زشتی گذشته لازم آید.

خلاصه این است که اسـلام یا مساوی ایمان است، یا اخصّ از آن و امّا اعم بودنش جز به احتمال بعیـدی به دست نیایـد و باید در این مطلب اندیشه کرد .

**[ترجمه]

باب ۲۶ الشرائع

روایات

«۱»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِی إِسْحَاقَ الثَّقَفِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَمَّنْ ذَكَرَهُ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَعْطَى مُحَمَّداً صلی الله علیه و آله شَرَائِعَ نُوحٍ وَ إِبْرَاهِیمَ وَ مُوسَى وَ عِیسَى التَّوْحِیدَ وَ الْإِخْلَاصَ وَ خَلْعَ الْأَنْدَادِ وَ الْفِطْرَهَ وَ الْحَنِیفِیَّهَ السَّمْحَهَ لَا رَهْبَانِیَّهَ وَ لَا سِیَاحَهَ أَحَلَّ فِیهَا الطَّیِّبَاتِ وَ حَرَّمَ فِیهَا الْخَبِیثَاتِ وَ وَضَعَ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَ الْأَغْلَالَ الَّتِی كَانَتْ عَلَیْهِمْ فَعَرَّفَ فَضْلَهُ بِذَلِكَ ثُمَّ افْتَرَضَ عَلَیْهَا فِیهِ الصَّلَاهَ وَ الزَّكَاهَ وَ الصِّیَامَ وَ الْحَجَّ وَ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْیَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ الْحَلَالَ وَ الْحَرَامَ وَ الْمَوَارِیثَ وَ الْحُدُودَ وَ الْفَرَائِضَ وَ الْجِهَادَ فِی سَبِیلِ اللَّهِ وَ زَادَهُ الْوُضُوءَ وَ فَضَّلَهُ بِفَاتِحَهِ الْكِتَابِ وَ بِخَوَاتِیمِ سُورَهِ الْبَقَرَهِ وَ الْمُفَصَّلِ وَ أَحَلَّ لَهُ الْمَغْنَمَ وَ الْفَیْءَ وَ نَصَرَهُ بِالرُّعْبِ وَ جَعَلَ لَهُ الْأَرْضَ مَسْجِداً وَ طَهُوراً وَ أَرْسَلَهُ كَافَّهً إِلَى الْأَبْیَضِ وَ الْأَسْوَدِ وَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ وَ أَعْطَاهُ الْجِزْیَهَ وَ أَسْرَ الْمُشْرِكِینَ وَ فِدَاهُمْ ثُمَّ كَلَّفَ مَا لَمْ یُكَلِّفْ أَحَداً مِنَ الْأَنْبِیَاءِ أَنْزَلَ عَلَیْهِ سَیْفاً مِنَ السَّمَاءِ فِی غَیْرِ غِمْدٍ وَ قِیلَ لَهُ فَقاتِلْ فِی سَبِیلِ اللَّهِ لا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ.

عَبَّاسُ بْنُ عَامِرٍ: وَ زَادَ فِیهِ بَعْضُهُمْ فَأَخَذَ النَّاسُ بِأَرْبَعٍ وَ تَرَكُوا هَذِهِ یَعْنِی الْوَلَایَهَ(۱).

ص: ۳۱۷

۱- ۱. المحاسن ص ۲۸۷ و الآیه فی النساء: ۸۴.

كا، [الكافى] عَنْ عَلِيٍّ عَنْ أَبِيهِ عَنِ الْبَزَنْطِيِّ وَ الْعِدَّهِ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ جَمِيعاً عَنْ أَبَانٍ: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّ فِيهِ وَ الْفِطْرَهَ الْحَنِيفِيَّهَ وَ حَرَّمَ فِيهَا الْخَبَائِثَ إِلَى قَوْلِهِ ثُمَّ افْتَرَضَ عَلَيْهِ فِيهَا الصَّلَاهَ(۱).

**[ترجمه]محاسن برقى: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «خداوند متعال به محمّد صلی الله علیه و آله شرايع نوح و ابراهيم و موسى و عيسى را عطا كرد (كه عبارت است از:) يكتاپرستى، اخلاص، بر كندن همگنان خدا، فطرت، دين پاک آسان كه نه گوشه گيرى و نه جهانگردى در آن وجود ندارد و هر پاكيزه را در آن حلال و هر پليد را در آن حرام گرداند و بارهاى سنگين و زنجيرهايى را كه به گردن آنها بود، از آنها فرو ريخت و با اين امتيازات، برترى او را بر ديگران روشن ساخت. سپس بر او واجب ساخت نماز، زكات، روزه، حجّ، امر به معروف و نهى از منكر، حلال و حرام، مواريث، حدود و جهاد در راه خدا را، و وضو را افزود. آنگاه او را به فاتحه الكتاب (سوره حمد) و آيات آخر سوره بقره، و سوره هاى مفصّل برترى داد، غنيمت (جنگى) و باز گرفته از اموال كفّار (بدون جنگ) را براى او حلال گرداند، با ترس در دل ها او را يارى كرد، زمين را براى او مسجد و پاک كننده ساخت، او را به سوى همگان از سفيد و سياه و پرى و آدمى روان ساخت و جزيه (مالياتى كه اهل كتاب به دولت اسلامى مى پردازند) و اسير گرفتن مشركان و فديه (مالى كه مى پردازند تا اسير آزاد شود) را به او عطا كرد. سپس به او تكليفى كرد كه به هيچ پيامبرى نكرد؛ شمشيرى برهنه از آسمان بدو فروفرستاد و به او گفته شد: «فَقاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ»، {تو خود تنها در راه خدا به كارزار برخيز، كه جز شخص تو بر آن مكلّف نيست.} - . نساء / ۸۴ -

عباس بن عامر گويد: برخى به اين روايت افزوده اند كه «مردم چهار تا را گرفتند و اين، يعنى ولايت را رها ساختند.» - . محاسن برقى: ۲۸۷ - كافى نيز همين روايت را به سند خود از «ابان» نقل كرده، ولى در روايت ابان آمده: «و الفطره الحنيفيّه و حرم فيها الخبائث» تا آنجا كه مى فرمايد: «سپس بر او واجب ساخت نماز را.» - . كافى ۲ : ۱۷ -

**[ترجمه]

تبيين

قوله علیه السلام شرائع نوح يحتمل أن يكون المراد بالشرائع أصول الدين و يكون التوحيد و الإخلاص و خلع الأنداد بيانا لها و الفطره الحنيفيه معطوفه على الشرائع و إنما خص علیه السلام ما به الاشتراك بهذه الثلاثه مع اشتراكه علیه السلام معهم فى كثير من العبادات لاختلاف الكيفيات فيها دون هذه الثلاثه و لعله علیه السلام لم يرد حصر المشتركات فيما ذكر لعدم ذكر سائر أصول الدين كالعدل و المعاد مع أنه يمكن إدخالها فى بعض ما ذكر لا سيما الإخلاص بتكلف (۲).

و يمكن أن يكون المراد منها الأصول و أصول الفروع المشتركه و إن اختلفت فى الخصوصيات و الكيفيات و حينئذ يكون جميع تلك الفقرات إلى قوله علیه السلام و زاده بيانا للشرائع و يشكل حينئذ ذكر الرهبانيه و السياحه إذ المشهور أن عدمهما من خصائص نبينا صلی الله علیه و آله إلا أن يقال المراد عدم الوجوب و هو مشترك أو يقال إنهما لم يكونا فى شريعه عيسى علیه السلام أيضا و إن استشكل بالجهاد و أنه لم يجاهد عيسى علیه السلام فالجواب أنه يمكن أن يكون واجبا عليه لكن لم يتحقق شرائطه و لذا لم يجاهد و لعل قوله علیه السلام زاده و فضله بهذا الوجه أوفق و كأن المراد بالتوحيد نفى الشريك فى الخلق و

بالإخلاص نفی الشریک فی العباده و خلع الأنداد تأکید لهما أو المراد به ترک اتباع خلفاء الجور و أئمه الضلاله أو نفی الشرک الخفی أو المراد بالإخلاص نفی الشرک الخفی و بخلع الأنداد نفی الشریک فی استحقاق العباده و الأنداد جمع ند و هو مثل الشی ء الذی یضاده فی أموره و یناده أی یخالفه.

و الفطره مله الإسلام التی فطر الله الناس علیها کما مر و الحنیفیه المائله

ص: ۳۱۸

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۱۷.

۲- ۲. و الذی یظهر لی من الخبر أن أولی العزم من الرسل و هم خمسه کانوا صاحب. شریعه و لکن اختص کل واحد منهم لاقتضاء الجو و المحیط بخصیصه ممتازه ظهر فیها کونه صاحب عزم و إراده کما خصص کل واحد منهم بمعجزه خاصّه تظهره علی أهل زمانه. فقد قام نوح علیه السلام فی جو الشرک و أهل الاشراک فخص بالتوحید و کان جل سعیه وراء ذلک، و قام إبراهیم علیه السلام بالاخلاص فی العباده و موسی بخلع الانداد مثل فرعون ذی الاوتاد، و عیسی بالفطره و تطهیر الوجدان، و خص محمّد صلّی اللّه علیه و آله بالحنیفیه السمحه، لا رهبانیه و لا سیاحه: و هی احلال الطیبات و تحریم الخبائث الی آخر ما ذکر علیه السلام فتفطن.

من الباطل إلى الحق أو الموافقه لمله إبراهيم عليه السلام قال فى النهايه الحنيف عند العرب من كان على دين إبراهيم و أصل الحنف الميل و منه الحديث بعثت بالحنيفيه السمحه السهله و فى القاموس السمحه المله التى ما فيها ضيق.

و فى النهايه فيه لا ـ رهبانيه فى الإسلام و هى من رهبنه النصارى و أصله من الرهبه الخوف كانوا يترهبون بالتخلى من أشغال الدنيا و ترک ملاذها و الزهد فيها و العزله عن أهلها و تعمد مشاقها حتى أن منهم من كان يخصى نفسه و يضع السلسله فى عنقه و غير ذلک من أنواع التعذيب فنفاها النبى صلى الله عليه و آله عن الإسلام و نهى المسلمين عنها انتهى.

و قال الطبرسى قدس سره فى قوله تعالى وَ رَهْبانِيَّةً ابْتَدَعُوها(۱) هى الخصله من العباده يظهر فيها معنى الرهبه إما فى لبسه أو انفراد عن الجماعه أو غير ذلک من الأمور التى يظهر فيها نسک صاحبه و المعنى ابتدعوا رهبانيه لم نكتبها عليهم و قيل إن الرهبانيه التى ابتدعوها هى رفض النساء و اتخاذ الصوامع عن قتاده قال و تقديره و رهبانيه ما كتبناها عليهم إلا أنهم ابتدعوها ابتغاء رضوان الله فَما رَعَوْها حَقَّ رِعايَتِها و قيل إن الرهبانيه التى ابتدعوها لحاقهم بالبرارى و الجبال فى خبر مرفوع عن النبى صلى الله عليه و آله فما رعوها الذين بعدهم حق رعايتهم و ذلک لتكذيبهم بمحمد صلى الله عليه و آله عن ابن عباس و قيل إن الرهبانيه

۱- ۱. الحديد: ۲۷.

هی الانقطاع عن الناس للانفراد بالعباده ما کَتَبْناها أی ما فرضناها عَلَيْهِمْ و قال الزجاج إن تقديره ما کتبناها عليهم إِلَّا ابْتِغاءَ رِضْوانِ اللَّهِ و ابتغاء رضوان الله اتباع ما أمر الله فهذا وجه قال و فيها وجه آخر جاء فی التفسير أنهم کانوا يرون من ملوکهم ما لا

يصبرون عليه و فاتخذوا أسرابا و صوامع و ابتدعوا ذلک فلما ألزموا أنفسهم ذلک التطوع و دخلوا عليه لزمهم إتمامه کما أن الإنسان إذا جعل علی نفسه صوما لم يفرض عليه لزمه أن يتمه.

قال و قوله فَما رَعَوْها حَقَّ رِعايَتِها علی ضربين أحدهما أن يکونوا قصروا فيما ألزموه أنفسهم و الآخر و هو الأجود أن يکونوا حين بعث النبی صلی الله عليه و آله فلم يؤمنوا به و کانوا تارکين لطاعه الله فما رعوها أی تلک الرهبانيه حق رعايتها و دليل ذلک قوله فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ يعنی الذين آمنوا بالنبی صلی الله عليه و آله وَ کَثِيرٌ مِنْهُمْ فاسِقُونَ أی کافرون انتهی کلام الزجاج.

وَ يَعْضُدُ هَذَا مَا جَاءَتْ بِهِ الرِّوَايَهُ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: کُنْتُ رَدِيفَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله عليه و آله عَلَی حِمَارٍ فَقَالَ يَا ابْنَ أُمِّ عَبْدٍ هَلْ تَدْرِی مِنْ أَيْنَ أَحْدَثَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ الرَّهْبَانِيَّهَ فَقُلْتُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ فَقَالَ ظَهَرَتْ عَلَيْهِمُ الْجَبَابِرَهُ بَعْدَ عِيسَی عليه السلام يَعْمَلُونَ بِمَعَاصِی اللَّهِ فَغَضِبَ أَهْلُ الْإِيمَانِ فَقَاتَلُوهُمْ فَهُزِمَ أَهْلُ الْإِيمَانِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَلَمْ يَبْقَ مِنْهُمْ إِلَّا الْقَلِيلُ فَقَالُوا إِنْ ظَهَرْنَا هَؤُلَاءِ أَفْنَوْنَا وَ لَمْ يَبْقَ لِلدِّينِ أَحَدٌ يَدْعُو إِلَيْهِ فَتَعَالَوْا نَتَفَرَّقْ فِی الْأَرْضِ إِلَی أَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ النَّبِیَّ الَّذِی وَعَدَنَا بِهِ عِيسَی عليه السلام يَعْنُونَ مُحَمَّداً صلی الله عليه و آله فَتَفَرَّقُوا فِی غِيرَانِ الْجِبَالِ وَ أَحْدَثُوا رَهْبَانِيَّهً فَمِنْهُمْ مَنْ تَمَسَّکَ بِدِينِهِ وَ مِنْهُمْ مَنْ کَفَرَ ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَهَ وَ رَهْبانِيَّهً ابْتَدَعُوها ما کَتَبْناها عَلَيْهِمْ إِلَی آخِرِهَا ثُمَّ قَالَ يَا ابْنَ أُمِّ عَبْدٍ أَ تَدْرِی مَا رَهْبَانِيَّهُ أُمَّتِی قُلْتُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ الْهِجْرَهُ وَ الْجِهَادُ وَ الصَّلَاهُ وَ الصَّوْمُ وَ الْحَجُّ وَ الْعُمْرَهُ.

وَ فِی حَدِيثٍ آخَرَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ صلی الله عليه و آله قَالَ: مَنْ آمَنَ بِی وَ صَدَّقَنِی وَ اتَّبَعَنِی فَقَدْ رَعَاهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا وَ مَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِی فَأُولَئِکَ هُمُ الْهَالِکُونَ انْتَهَی (۱).

۱- ۱. مجمع البيان ج ۹ ص ۲۴۳.

و قال فی النهایه فیه لا سیاحه فی الإسلام یقال ساح فی الأرض یسیح سیاحه إذا ذهب فیها و أصله من السیح و هو الماء الجاری المنبسط علی الأرض أراد مفارقه الأمصار و سکنی البراری و ترک شهود الجمعه و الجماعات و قیل أراد الذین یسیحون فی الأرض بالشر و النمیمه و الإفساد بین الناس و من الأول الحدیث سیاحه هذه الأمه الصیام قیل للصائم سائح لأن الذی یسیح فی الأرض متعبدا یسیح و لا زاد معه و لا ماء فحین یجد یطعم و الصائم یمضی نهاره لا یأکل و لا یشرب شیئا فشبه به انتهی.

قوله علیه السلام أحل فیها الطیبات (۱) إشاره إلی قوله تعالی فی الأعراف اَلَّذِینَ یَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِیَّ الْأُمِّیَّ الَّذِی یَجِدُونَهُ مَکْتُوباً عِنْدَهُمْ فِی التَّوْراهِ وَ الْإِنْجِیلِ یَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَ یَنْهاهُمْ عَنِ الْمُنْکَرِ وَ یُحِلُّ لَهُمُ الطَّیِّباتِ وَ یُحَرِّمُ عَلَیْهِمُ الْخَبائِثَ وَ یَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَ الْأَغْلالَ الَّتِی کانَتْ عَلَیْهِمْ الآیه قال الطبرسی قدس سره وَ یُحِلُّ لَهُمُ الطَّیِّباتِ وَ یُحَرِّمُ عَلَیْهِمُ الْخَبائِثَ معناه یبیح لهم المستلذات الحسنه و یحرم علیهم القبائح و ما تعافه الأنفس و قیل یحل لهم ما اکتسبوه من وجه طیب و یحرم علیهم ما اکتسبوه من وجه خبیث و قیل یحل لهم ما حرمه علیهم رهابینهم و أحبارهم و ما کان یحرمه أهل الجاهلیه من البحائر و السوائب و غیرها و یحرم علیهم المیته و الدم و لحم الخنزیر و ما ذکر معها وَ یَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ أی ثقلهم شبه ما کان علی بنی إسرائیل من التکلیف الشدید بالثقل و ذلک أن الله سبحانه جعل توبتهم أن یقتل بعضهم بعضا و جعل توبه هذه الأمه الندم بالقلب حرمه للنبی صلی الله علیه و آله عن الحسن و قیل الإصر هو العهد الذی کان الله سبحانه أخذه علی بنی إسرائیل أن یعملوا بما فی التوراه عن ابن عباس و الضحاک و السدی و یجمع المعنیین قول الزجاج الإصر ما عقدته من عقد ثقیل وَ الْأَغْلالَ الَّتِی کانَتْ عَلَیْهِمْ معناه و یضع عنهم العهود التی کانت فی ذمتهم و جعل تلک العهود بمنزله الأغلال التی تکون فی الأعناق للزومها کما یقال هذا طوق فی عنقک و قیل یرید بالأغلال ما امتحنوا به من قتل

ص: ۳۲۱

۱- ۱. الأعراف: ۱۵۷.

نفوسهم فی التوبه و قرض ما یصیبه البول من أجسادهم و ما أشبه ذلک من تحریم السبت و تحریم العروق و الشحوم و قطع الأعضاء الخاطئه و وجوب القصاص دون الدیه عن أکثر المفسرین (۱)

انتهی.

و أقول استدل أکثر أصحابنا علی تحریم کثیر من الأشیاء مما تستقذره طباع أکثر الخلق بهذه الآیه و هو مشکل إذ الظاهر من سیاق الآیه مدح النبی صلی الله علیه و آله و شریعته بأن ما یحل لهم هو طیب واقعا و إن لم نفهم طیبه و ما یحرم علیهم هو الخبیث واقعا و إن لم نعلم خبثه کالطعام المستلذ الذی یکون من مال الیتیم أو مال السرقه تستلذه الطبع و هو خبیث واقعا و أکثر الأدویه التی یحتاج الناس إلیها فی غایه البشاعه و تستقذرها الطبع و لم أر قائلا بتحریمها فالحمل علی المعنی الذی لا یحتاج إلی تخصیص و یکون موافقا لقواعد الإمامیه من الحسن و القبح العقلیین أولی من الحمل علی معنی لا بد فیه من تخصیصات کثیره بل ما یخرج منهما أکثر مما یدخل فیهما کما لا یخفی علی من تتبع مواردهما.

و یمکن أن یقال هذه الآیه کالصریحه فی الحسن و القبح العقلیین و لم یستدل بها الأصحاب رضی الله عنهم و قیل الإصر الثقل الذی یأصر حامله أی یحبسه فی مکانه لفرط ثقله و قال الزمخشری هو مثل لثقل تکلیفهم و صعوبته نحو اشتراط قتل الأنفس فی صحه توبتهم و کذلک الأغلال مثل لما کان فی شرائعهم من الأشیاء الشاقه نحو بت القضاء بالقصاص عمدا کان أو خطأ من غیر شرع الدیه و قطع الأعضاء الخاطئه و قرض موضع النجاسه من الجلد و الثوب و إحراق الغنائم و تحریم العروق فی اللحم و تحریم السبت و عن عطا کانت بنو إسرائیل إذا قامت تصلی لبسوا المسوح و غلوا أیدیهم إلی أعناقهم و ربما ثقب الرجل ترقوته و جعل فیها طرف السلسله و أوثقها إلی الساریه یحبس نفسه علی العباده انتهی.

قوله علیه السلام ثم افترض علیه أی علی نبینا صلی الله علیه و آله فیها أی فی الفطره التی هی ملته و کان ثم للتفاوت فی الرتبه و قیل المراد و بالحلال ما عدا الحرام

ص: ۳۲۲

۱- ۱. مجمع البیان ج ۴ ص ۴۸۷.

فیشمل الأحکام الأربعه و المراد بالفرائض المواریث ذکرت تأکیدا أو مطلق الواجبات و قیل الفرائض ما له تقدیر شرعی من المواریث و هی أعم منها و من غیرها مما لیس له تقدیر و قیل المراد بالفرائض ما فرض من القصاص بقدر الجنایه و قوله و زاده الوضوء یدل علی عدم شرع الوضوء فی الأمم السابقه و ینافیه ما ورد فی تفسیر قوله تعالی فَطَفِقَ مَسْحاً بِالسُّوقِ وَ الْأَعْناقِ (۱)

أنهم مسحوا ساقهم و عنقهم و کان ذلک وضوءهم إلا أن یقال المراد زیاده الوضوء کما فی بعض النسخ و زیاده الوضوء عطفا علی الجهاد.

قوله علیه السلام و فضله إشاره إلی ما روی عَنِ النَّبِیِّ صلی الله علیه و آله أَنَّهُ قَالَ: أُعْطِیتُ مَکَانَ التَّوْرَاهِ السَّبْعَ الطُّوَلَ وَ مَکَانَ الْإِنْجِیلِ الْمَثَانِیَ وَ مَکَانَ الزَّبُورِ الْمِئِینَ وَ فُضِّلْتُ بِالْمُفَصَّلِ.

وَ فِی رِوَایَهِ وَاثِلَهَ بْنِ الْأَصْقَعِ: وَ أُعْطِیتُ مَکَانَ الْإِنْجِیلِ الْمِئِینَ وَ مَکَانَ الزَّبُورِ الْمَثَانِیَ وَ أُعْطِیتُ فَاتِحَهَ الْکِتَابِ وَ خَوَاتِیمَ الْبَقَرَهِ مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ لَمْ یُعْطَهَا نَبِیٌّ قَبْلِی وَ أَعْطَانِی رَبِّی الْمُفَصَّلَ نَافِلَهً.

قال الطبرسی روح الله روحه فالسبع الطول البقره و آل عمران و النساء و المائده و الأنعام و الأعراف و الأنفال مع التوبه لأنهما تدعیان القرینتین و لذلک لم یفصل بینهما بالبسمله و قیل إن السابعه سوره یونس و الطول جمع الطولی تأنیث الأطول و إنما سمیت هذه السور الطول لأنها أطول سور القرآن و أما المثانی فهی السور التالیه للسبع الطول أولها یونس و آخرها النحل و إنما سمیت المثانی لأنها ثنت الطول أی تلتها و کان الطول هی المبادی و المثانی لها ثوانی و واحدها مثنی مثل المعنی و المعانی و قال الفراء واحدها مثناه و قیل المثانی سور القرآن کلها طوالها و قصارها من قوله تعالی کِتاباً مُتَشابِهاً مَثانِیَ (۲) و أما المئون فهی کل سوره تکون نحوا من مائه آیه أو فویق ذلک أو دوینه و هی سبع سور أولها سوره بنی إسرائیل و آخرها المؤمنون و قیل إن المئین ما ولی السبع الطول

ص: ۳۲۳

۱- ۱. سوره ص: ۳۳.

۲- ۲. الزمر: ۲۳.

ثم المثانی بعدها و هی التی تقصر عن المئین و تزید علی المفصل و سمیت المثانی لأن المئین مباد لها و أما المفصل فما بعد الحوامیم من قصار السور إلی آخر القرآن سمیت مفصلا لکثره الفصول بین سورها ب بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ انتهی (۱).

و أقول اختلف فی أول المفصل فقیل من سوره ق و قیل من سوره محمد صلی الله علیه و آله و قیل من سوره الفتح و عن النووی مفصل القرآن من محمد إلی آخر القرآن و قصاره من الضحی إلی آخره و مطولاته إلی عم و متوسطاته إلی الضحی و فی الخبر المفصل ثمان و ستون سوره و سیأتی تمام الکلام فی ذلک فی کتاب القرآن.

و أحل له المغنم فی النهایه الغنیمه و الغنم المغنم و الغنائم هو ما أصیب من أموال أهل الحرب و أوجف علیه المسلمون بالخیل و الرکاب و قال الفی ء ما حصل للمسلمین من أموال الکفار من غیر حرب و لا جهاد و أصل الفی ء الرجوع یقال فاء یفی ء فیئه و فیئا کأنه فی الأصل لهم ثم رجع إلیهم انتهی.

**[ترجمه]«شرایع نوح» احتمال دارد مقصود از «شرایع»، اصول دین باشد و در آن صورت، جملات یکتاپرستی و اخلاص و برکندن همگنان، توضیح شرایع است.«و الفطره الحنفیه» عطف به شرایع است. با اینکه شریعت پیامبر اسلام در بسیاری از عبادات با شرایع پیش شریکند، امّا از میان همه، به همین سه مطلب اشاره فرموده، زیرا در سایر عبادات در چگونگی عمل با هم اختلاف دارند، ولی در این سه هیچ گونه اختلافی نیست. شاید مقصود حضرت این نیست که آنچه شرایع در آن شرکت دارند همین سه تاست، زیرا سایر اصول دین مثل عدل و معاد را یاد نفرموده، گرچه ممکن است آنها را با زحمت در یکی از این سه مطلب داخل کرد،مخصوصا در ضمن اخلاص.

و ممکن است، مقصود از آن، اصول دین باشد، چون ریشه های فروع احکام نیز مشترک است، ولو در پاره ای از خصوصیات و چگونگی ها اختلاف داشته باشند.بنابراین تمام این جملات تا آنجا که فرمود «و زاد»، همه توضیح شرایع است، ولی باز اشکالش، کلمه «رهبانیت» (گوشه گیری) و «سیاحت» (جهانگردی)است، چون نبودن این دو، از اختصاصات پیامبر ماست و در شرایع دیگر نیست. مگر اینکه بگوییم مقصود از نبودن این دو، واجب نبودن آنهاست و واجب نبودن آن دو، در شرایع دیگر نیز هست. یا بگوییم که این دو در شریعت عیسی علیه السلام نیز نبوده، گرچه باز اشکال این تأویل آن است که اگر این دو در شریعت حضرت عیسی نبوده، پس چرا او جهاد نکرد. جوابش این است که ممکن است جهاد بر آن حضرت واجب بوده، ولی شرایط جهاد در زمان او صورت نیافته و شاید جمله «زاده و فضّله» با این تأویل مناسب تر باشد. همچنین گویا مقصود از توحید، شریک نداشتن خدا در آفرینش و مقصود از اخلاص، شریک نداشتندر پرستش است و کندن همگنان، تأکید بر توحید و اخلاص است یا مقصود از آن، پیروی نکردن از ستمگران و پیشوایان گمراهی یا نفی شرک پنهان است، یا مقصود از اخلاص، نفی شرک پنهان و مقصود از «خلع انداد» (کندن همگنان)، شریک نداشتن در شایستگی پرستش است. انداد جمع «ند» به معنی مثل و مانند چیزی است که ضدّ و مخالف آن چیز باشد.

فطرت، آیین اسلام است که خدا مردم را بر آن آفریده، چنانچه گذشت. و «حنیفیّه»، روکننده از باطل به سوی حق یا همراهی با آیین حضرت ابراهیم است. در نهایه گوید که «حنیف» در نزد عرب، کسی است که به دین ابراهیم باشد، و ریشه آن «حنف» به معنی میل است و به همین معنی است این حدیث پیامبر صلی الله علیه و آله : «بعثت بالحنیفیّه السمحه السهله» (برانگیخته شدم به دین حنیف، بی آلایش، آسان). در قاموس گوید «سمحه» آیینی است که سختی ندارد.

در نهـایه در ترجمه «لا رهبانیّه فی الاسـلام» گویـد «رهبانیّه از رهبنه النّصاری» و اصـلش از «رهبه» به معنای خوف است – چون می ترسیدند از مشاغـل دنیـا – و رهـا کردن لـذّت هـا و زهـد در دنیا، عزلت از اهل دنیا و تحمّل زحمت های آن، تا آنجا که بعضـی از آنها خود را اخته می کردند و از مردی می انداختند و زنجیر به گردن می افکندند و خود را به انواع سـختی ها آزار می دادند. پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله این برنامه را در اسلام نیاورد و مسلمین را از آن نهی فرمود. پایان .

مرحوم طبرسـی قدس سره در تفسیر آیه «و رهبانیّه ابتدعوها»،{و ترک دنیا، که آن را از پیش خود بدعت گذاشتند} – . حدید / ۲۷ – می گویـد: «رهبـانیّه» یـک نوع عـادتی است در عبـادت که نشانگر معنای رهبه (خوف) است یا در لباس شـخص یا در انزوای از مردم یا در امور دیگر. و معنای آیه این است که از پیش خود بدعت گذاشـتند رهبانیّت را که ما برایشان ننوشـته ایم. و به قولی منظور از این رهبانیّت، رها کردن زنان و مکان گرفتن در دیرهاست، و این قول «قتاده» است. تقـدیر آیه چنین اسـت «و رهبـانیّتی که ما بر آنها ننوشتیم مگر اینکه خودشان بـدعت گذاشـتند تا خشـنودی خـدا را به دست آرنـد، ولی حقش را ادا نکردنـد.» و به قولی، در روایتی از پیامبر نقل شـده که مقصود از این رهبانیت، رفتن آنها به دشت ها و کوه هاست و مردم بعد از آنها، حق آن را رعایت نکردند، چون محمّد صلی الله علیه و آله را تکذیب کردند، و این قول ابن عباس است.

و به قولی رهبـانیت، بریـدن از مردم است برای پرسـتش انفرادی.«مـا کَتَبْناهـا» یعنی واجب نکردیم آن را«عَلَیْهِمْ».«زجّاج» گوید تقدیر آیه«ما کَتَبْناها عَلَیْهِمْ إِلَّا ابْتِغاءَرِضْوانِ اللَّهِ»،{ و خواسـتن خشـنودی خدا، پیروی از اوامر اوست} و این توجیه خوبی است. توجیه دیگری در آیه هست که در تفسیر آمده و آن اینکه چون آن مردم از پادشاهان خود چیزهایی می دیدند که تحمل نمی توانسـتند، در زیرزمین ها و دیرها مکان گرفتند و این مرام را بدعت گذاشتند. و چون این کار را بر خویش لازم کرده و آن را شروع کردنـد، بایـد پایانش دهنـد، مثل اینکه اگر انسان روزه ای را که واجب نیست بر خود واجب سازد، باید تمامش کند. و «فَمـا رَعَوْهـا حَقَّ رِعایَتِهـا»، {حق آن را رعـایت نکردنـد}دو گونه تفسـیر می شود: یکی اینکه آنها در آنچه بر خود لازم کرده بودنـد، کوتاهی کردند، و دوّمی که بهتر از تفسـیر اوّل است،این است که آنها در هنگام بعثت پیامبر صـلی الله علیه و آله به او ایمـان نیاوردنـد و فرمـان خـدا را انجـام ندادنـد، پس حق رهبانیت را رعایت نکردنـد. دلیل این مطلب جمله بعـد است که می فرمایـد{برخی از آنها که ایمان آوردنـد، مزدشان را دادیم} یعنی آنها که به پیامبر ایمان آوردند، {بسـیاری از آنها، فاسـقند} یعنی کافرند. پایان سخن زجّاج.

مؤیّد این مطلب روایتی است که ابن مسعود گوید: ردیف پیامبر خدا صـلی الله علیه و آله بر الاغی سوار بودم حضـرت فرمود: «ای پسر مادر غلام! می دانی بنی اسرائیل رهبانیّت را از کجا آوردند؟»عرض کردم: «خدا و رسولش بهتر دانند.» فرمود: «بعد از حضـرت عیسـی، ستمگران بر آنها پیروز شدند و آنان نافرمانی خدا رامی کردند.اهل ایمان به خشم آمدندو با آنها جنگیدند و سه بار از آنان شـکست خوردند، تا جایی که اندکی بیش از آنها نماند. آنها با خود گفتند که اگر به مبارزه اینها بیرون شویم، ما را نابود می کنند و کسـی زنده نمی ماند تا مردم را به دین دعوت کند. پس بیایید به گوشه و کنار زمین متفرق شویم تا آن پیامبری را که عیسـی به ما نوید داده، یعنی محمّد صلی الله علیه و آله بر انگیخته شود. در نتیجه آنها در غارهای کوه ها متفرق شدنـد و رهبانیّت را اختراع کردنـد. برخی از آنها به دین خود چسبیدنـد و پاره ای کافر شدند. سـپس این آیه را تلاوت فرمود {و ترک دنیا که از پیش خود بدعت گذاشـتند، ما بر آنها واجب نساختیم} تا آخر آیه. سپس فرمود: «ای پسـر مادر غلام! آیا می دانی رهبـانیّت امّت من چیست؟»عرض کردم: «خـدا و رسـولش بهـتر داننـد.» فرمود: «هجرت، جهـاد، نمـاز و روزه، حـج و

عمره.»

و در حدیث دیگر ابن مسعود گوید: حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «هر کس به من ایمان آورد، مرا باور کند و از من پیروی کند، حق رهبانیّت را رعایت کرده،و هر کس به من ایمان نیاورد، نابود است.» پایان. - . مجمع البیان ۹ : ۲۴۳ -

در نهایه گوید، در حدیث آمده: «لا سیاحه فی الاسلام، ساح فی الارض.»«یسیح» یعنی رفت در زمین و اصل آن از «سیح» به معنی آب روان گسترده روی زمین است. مقصود حضرت از سیاحت،جدایی از شهرها و بیابان نشینی و حاضر نشدن در نماز جمعه و جماعت است. و به قولی مقصود، آنهایند که در گوشه و کنار زمین برای شر و فساد و سخن چینی می گردند وحدیث«سیاحه هذه الامّه الصّیام»،

(جهانگردی این امّت، روزه است) از قبیل معنای اوّل است. و به فرد روزه دار سائح می گویند، زیرا آن کس که برای عبادت در زمین می گردد، توشه و آب با خود برندارد و هر کجا که چزی یافت می خورد. و روزه دار، روز را می گذراند، نمی خورد و نمی آشامد، و از این جهت چون سائح است. پایان.

«احلّ فیها الطّیبات» اشاره است به این آیه شریفه: «الَّذِینَ یَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِیَّ الْأُمِّیَّ الَّذِی یَجِدُونَهُ مَکْتُوباً عِنْدَهُمْ فِی التَّوْراهِ وَ الْإِنْجِیلِ یَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَ یَنْهاهُمْ عَنِ الْمُنْکَرِ وَ یُحِلُّ لَهُمُ الطَّیِّباتِ وَ یُحَرِّمُ عَلَیْهِمُ الْخَبائِثَ وَ یَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَ الْأَغْلالَ الَّتِی کانَتْ عَلَیْهِم»، {آنان که پیروی کنند از رسول (ختمی) و پیغمبر امّی که در تورات و انجیلی که در دست آنهاست (نام و نشانی و اوصافش را) نگاشته می یابند (که آن رسول) آنها را امر به نیکویی و نهی از زشتی خواهد کرد و بر آنان هر طعام پاکیزه و مطبوع حلال و هر پلید منفور را حرام می گرداند، و احکام پر رنج و مشقّتی را که چون زنجیر به گردن خود نهاده اند برمی دارد.} - . نساء / ۱۵۷ - مرحوم طبرسی می فرماید: «وَ یُحِلُّ لَهُمُ الطَّیِّباتِ وَ یُحَرِّمُ عَلَیْهِمُ الْخَبائِثَ» معنایش این است که لذائذ خوب را بر آنها مباح ساخته و پلیدی ها و آنچه را که نفس انسان کراهت دارد، حرام گردانده. به قولی کسب پاکیزه را حلال ساخته و کسب پلید را حرام. و به قولی آنچه را که رهبانان و علما بر آنان روا نمی دانستند و آنچه را که مردم جاهلیت نیز حرام کرده بودند، از قبیل «بحیره» و «سائبه» - . بحیره: اگر شتری پنج بار می زایید و بچه پنجم او نر بود، گوشش را می شکافتند و مرد و زن از گوشتش می خوردند، ولی اگر ماده بود گوشش را می شکافتند، ولی گوشت او بر زنان حرام بود، مگر بمیرد. - ، حلال فرموده و مردار، خون، گوشت خوك و آنچه با آنها ذکر شده را حرام گردانده است. «وَ یَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ» یعنی آنچه آنان را سنگین کرده، و تکلیف های سخت بنی اسرائیل را به بار گران تشبیه فرموده، چون مثلا توبه بنی اسرائیل آن بود که یکدیگر را بکشند، ولی توبه این امت همان پشیمانی دل است و این آسانی، به احترام پیامبر صلی الله علیه و آله است. این تفسیر از حسن نقل شده و به قول دیگری که از ابن عباس و «ضحّاك» و «سدیّ» نقل شده، «اصر» همان پیمانی است که خداوند از بنی اسرائیل گرفته که به تورات عمل کنند. قول زجّاج جامع بین این دو معنی است که گوید اصر، هر پیمان سنگینی را گویند. - . نوعی رها کردن شتر یا غلام بود، مثلا مردی می گفت هر گاه از مسافرت آمدم، شترم رهاست یا غلام آزاد است. - «وَ الْأَغْلالَ الَّتِی کانَتْ عَلَیْهِمْ» معنایش این است که پیمان هایی که چون زنجیر به گردن داشتند، از آنها برداشت.گفته اند که مقصود از زنجیرها، آزمایش آنهاست در کشتن یکدیگر برای توبه، و بریدن و قیچی کردن هر جایی از بدنشان که ادرار به آن رسد و آنچه نظیر اینهاست، از قبیل تحریم کار در روز شنبه، تحریم خوردن رگ و پیه (حیوانات)،

بریـدن اعضای خطاکار و واجب بودن قصاص بدون پذیرفته شدن دیه، و این معنی، قول بیشتر مفسّرین است. پایان. - . مجمع البیان ۴ : ۴۸۷ -

**[ترجمه]

أقول

و یحتمل أن یکون المراد بالمغنم المنقولات و بالفی ء الأراضی سواء أخذت بحرب أم لا و علی التقدیرین فی قوله له توسع أی له و لأهل بیته و أمته و یحتمل أن تکون اللام سـببیه لا صله للإحلال فیکون من أحل له غیر مذکور فیشمل الجمع و الاختصاص لما مر أن الأمم السابقه کانوا لا تحل لهم الغنیمه بل کانوا یجمعونها فتنزل نار من السـماء فتحرقها و کان ذلک بلیه عظیمه علیهم حتی کان قـد یقع فیها السـرقه فیقع الطاعون بینهم فمن الله علی هـذه الأمه بإحلالها و نصـره بالرعب مع قله العده و العده و کثره الأعداء و شده بأسهم و الرعب الفزع و الخوف فکان الله تعالی یلقی رعبه فی قلوب الأعداء حتی إذا کان بینه و بینهم مسیره شهر هابوه و فزعوا منه.

و جعل له الأرض مسجدا أی مصلی یجوز لهم الصلاه فی أی موضع شاءوا بخلاف الأمم السابقه فإن صلاتهم کانت فی بیعهم و کنائسهم إلا من ضروره و طهورا

ص: ۳۲۴

۱- ۱. مجمع البیان ج ۱ ص ۱۴.

أی مطهرا أو ما یتطهر به تطهر أسفل القدم و النعل و محل الاستنجاء و تقوم مقام الماء عند تعذره فی التیمم و المراد بکونها طهورا أنها بمنزله الطهور فی استباحه الصلاه بها و حمله السید رحمه الله علی ظاهره فاستدل به علی ما ذهب إلیه من أن التیمم یرفع الحدث إلی وجود الماء.

و أرسله کافه إشاره إلی قوله تعالی وَ ما أَرْسَلْناکَ إِلَّا کَافَّهً لِلنَّاسِ و کافه فی الآیه(۱)

إما حال عما بعدها أی إلی الناس جمیعا و من لم یجوز تقدیم الحال علی ذی الحال المجرور قال هی حال عن الضمیر المنصوب فی أرسلنا و التاء للمبالغه أو صفه لمصدر محذوف أی إرساله کافه أو مصدر کالکاذبه و العافیه و لعل الأخیرین فی الخبر أنسب و ظاهره أن غیره صلی الله علیه و آله لم یبعث فی الکافه و هو خلاف المشهور.

و یحتمل أن یکون الحصر إضافیا أو یکون المراد به بعثه علی جمیع من بعده إذ لا نبی بعده بخلاف سائر أولی العزم فإنهم لم یکونوا کذلک بل نسخت شریعتهم و الأبیض و الأسود العجم و العرب أو کل من اتصف باللونین لیشمل جمیع الناس قال فی النهایه فیه بعثت إلی الأحمر و الأسود أی العجم و العرب لأن الغالب علی ألوان العجم الحمره و البیاض و علی ألوان العرب الأدمه و السمره و قیل الجن و الإنس و قیل أراد بالأحمر الأبیض مطلقا فإن العرب تقول امرأه حمراء أی بیضاء و منه الحدیث أعطیت الکنزین الأحمر و الأبیض هی ما أفاء الله علی أمته من کنوز الملوک فالأحمر الذهب و الأبیض الفضه و الذهب کنوز الروم لأنه الغالب علی نقودهم و الفضه کنوز الأکاسره لأنها الغالبه علی نقودهم و قیل أراد العرب و العجم جمعهم الله علی دینه و ملته انتهی و الکلام فی اختصاص البعث علی الجن و الإنس به صلی الله علیه و آله کالکلام فیما سبق.

و یدل الخبر أیضا علی اختصاص الجزیه و الأسر و الفداء به صلی الله علیه و آله و الجزیه المال الذی یقرره الحاکم علی الکتابی إذا أقره علی دینه و هی فعله من الجزاء کأنها جزت عن قتله و أسره و الفداء بالکسر و المد و بالفتح و القصر فکاک الأسیر بالمال الذی قرره الحاکم علیه یقال فداه یفدیه فداء ثم کلف علی بناء

۱- ۱. سبأ: ۲۸.

المفعول و ثم هنا أيضا مثل ما سبق لأن هـذا التكليف أعظم التكليفات و أشـقها فقـد ثبت صـلى الله عليه و آله فى حرب أحد و حنين بعد انهزام أصحابه مصرحا باسمه لا يبالى شيئا و أنزل عليه سيف من السماء أى ذو الفقار أو غيره و كونه بلا غمد تحريض على الجهـاد و إشـاره إلى أن سـيفه ينبغى أن لاـ يغمـد و قيـل السـيف عباره عن آيه سوره براءه فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ (١) فإنهـا يقال لها آيه السيف و كونه من غير غمـد كنايه عن أنها من المحكمات و لا يخفى بعـده و الغمـد بالكسر الغلاف و قـال البيضـاوى قاتـل فى سبيـل الله إن تثبطوا و تركوك وحـدك لا تكلف إلا نفسك أى إلا فعل نفسك لا يضرك مخالفتهم و تقاعدهم فتقدم إلى الجهاد و إن لم يساعدك أحد فإن الله ناصرك لا الجنود.

**[ترجمه]بسیاری از علمای شیعه به این آیه استدلال جسته اند بر تحریم خیلی از چیزهایی که طبع انسان نمی پذیرد که البتّه مشکل است، زیرا ظاهر آیه مـدح پیامبر و آیین اوست، که آنچه را در واقع پاکیزه است، گرچه پاکی و خوبی آن را نفهمیم، حلال ساخته و آنچه را در واقع پلیـد است، گرچه پلیـدی آن را نـدانیم، مثل غـذای لذیذی که از مال یتیم و دزدی باشد - که طبع بشر آن را گـوارا می دانـد، ولی در حقیقت پلیـد است - حرام فرمـوده است. (و این دلیـل نمی شود که هر چه را طبع ما نپسـندید، حرام باشـد)، زیرا بیشتر داروهـایی که مورد نیـاز است، زشت و مورد تنفّرطبع است و بـا اینوصف کسـی نگفته حرام است.بنابراین تفسیر آیه به معنایی که نیاز به تخصیص نداشـته باشـد و موافق با قواعد فقه شیعه چون حسن و قبح عقلی باشد، بهتر است از تفسیری که نیازمند تخصیص زیاد باشد تا حدی که آنچه که با تخصیص بیرون می رود، بیشتر است از آنچه می ماند، به طوری که برای افراد مطّلع پوشیده نیست.

و ممکن است گفته شود که این آیه به حسن و قبح عقلی تصریح فرموده، ولی هیچ کدام از دانشـمندان شیعه به دین منظور به آیه اسـتدلال نجسـته انـد. و به قولی اصر، بار سـنگینی است که از شدّت سـنگینی صاحبش را از رفتار باز می دارد. زمخشری گویـد ایـن عبـارت مثـل است برای سـنگینی و سـختی تکلیـف آنـان، از قبیـل کشـتن یکـدیگر هنگـام تـوبه. همچنین «اغلال» (زنجیرها) مثل است، زیرا در آیین آنها احکام مشـکلی بود از قبیل عمومیت قصاص در تمام موارد جرم، چه عمـدی باشد یا از روی اشـتباه، و دیه برای آنها جایز نبود. و نیز مثل بریـدن اعضای خطاکار، قیچی کردن محل اصابت نجاست، چه لباس باشد یا پوست بدن، سوزاندن غنیمت های جنگی، تحریم خوردن رگ های گوشت و تحریم کار در روز شـنبه. و «عطا» گوید که بنی اسرائیل موقع نماز، پلاس می پوشیدند و دستشان را به گردنشان می بستند. همچنین افرادی بودند که استخوان بالای سینه خود را سوراخ می کردند، زنجیری را در آن داخل می کردند و سر زنجیر را به سـتونی می بسـتند و بدین وسیله، خود را به عبادت وامی داشتند. پایان.

«ثم افترض علیه»: یعنی بر پیامبر ما صلی الله علیه و آله .«فیها» یعنی در فطرتی که آیین اوست. و گویا «ثمّ» برای تفاوت در رتبه اسـت و به قـولی مقصـود از حلاـل، غیر حرام است،بنـابراین شامـل احکـام اربعه (واجب، مستحب، مکروه و مبـاح) می شـود. همچنین مقصود از فرائض، مواریث است و ذکر آن بعد از مواریث، تأکید است، یا منظور از آن مطلق واجبات است و به قولی فرائض آن ارثهایی است که اندازه شرعی دارد. ومواریث، اعمّ از ارث های تعیین شده شـرعی و غیر آن است و به قول دیگر، فرائض قصـاص واجب است به میزان جنـایت. و «زاده الوضوء» دلاـلت دارد بر اینکه در شـرایع گذشـته، وضو لازم نبوده و این منافات دارد با آنچه در تفسیر آیه «فَطَفِقَ مَسْحاً بِالسُّوقِ وَ الْأَعْناقِ»، {و شروع کرد به دست کشیدن بر ساق ها و گردن ها.} - . ص / ۳۳ - گفته اند که آنها ساق و گردن خودشان را دست کشیدند و این وضوی آنها بوده است، مگر اینکه بگوییم مقصود

زیادتی در وضو است، چنانچه در بعضی از نسخه ها «و زیاده الوضوء» است که عطف بر جهاد است.

«و فضّله»: اشاره است به روایت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله که فرمود: «به جای تورات، هفت (شی ء) طولانی به من دادند و به جای انجیل، مثانی و به جای زبور، صدگانه ها. و برتری یافتم به مفصّل.» و در روایت «واثله بن اصقع» فرمود: «به جای انجیل، صدگانه ها و به جای زبور، مثانی و نیز فاتحه الکتاب (سوره حمد) و آیات آخر سوره بقره را از زیر عرش به من دادند که پیش از من به پیامبری داده نشده و زیاده خدایم نیز مفصّل را عطا کرد.»

مرحوم طبرسی می فرماید: «هفت طولانی»، سوره های بقره، آل عمران، نساء،مائده، و انعام، اعراف، انفال و توبه هستند (انفال و توبه را یکی شمرده)، زیرا این دو را دو قرین و همراه خوانند، به همین جهت بینشان بسم اللّٰه فاصله نیفکنده (چون سوره توبه بسم اللّٰه ندارد). و به قولی هفتمی، سوره یونس است. و «طول» جمع «طولی» مؤنث «اطول» است و این سوره ها را طول نامیدند، زیرا درازترین سوره های قرآنند. امّا «مثانی»، سوره های بعد از آن هفت سوره طولانی است، از سوره یونس تا نحل، و این چند سوره را مثانی نامیدند، زیرا اینها دنبال سوره های درازند. و گویا سوره های طول آغازند و اینها دوم. مثانی جمع «مثنی» است، مثل معنی و معانی، و «فرّاء» گوید که مفرد آن «مثناه» است و به قولی مثانی، همه سوره های بزرگ و کوچک قرآن است، به دلیل این آیه {کتابی است که آیاتش همه با هم مشابه است، (و در آن ثنای خدا و خاصان خدا) مکرّر می شود.} - . زمر / ۲۳ - امّا صدگانه ها، هر سوره ای است که صد آیه یا اندکی کم و بیش داشته باشد و آن نیز هفت سوره است از سوره های بنی اسرائیل تا مؤمنون. و به قولی صدگانه ها،سوره هایی هستندکه بعد از هفت سوره دراز آمده اند و مثانی بعد از آنها، سوره هایی است که از صد کمتر دارد، ولی زیادتر از مفصّل است. آنها را مثانی گفتند چون صدگانه ها آغاز آنهایند. امّا «مفصّل» سوره های کوچک بعد از حم ها تا آخر قرآن است. این سوره ها به این دلیل مفصّل نامیده شدند کهبین سوره ها، فاصله به وسیله «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمنِ الرَّحِیمِ» زیاد است. پایان. - . مجمع البیان ۱ : ۱۴ -

مؤلف:

در اولین سوره مفصّل اختلاف شده، به قولی از سوره «ق» شروع می شود، به قولی از سوره «محمّد»و به قولی از سوره «فتح».«نووی» گوید مفصّل از سوره محمّد تا آخر قرآن است و سوره های کوچک آن، از سوره «ضحی» تا آخر قرآن است و سوره های طولانی اش، تا سوره «عمّ» و متوسط آنها تا سوره ضحی است. و در روایتی، مفصّل شصت و هشت سوره است و توضیح و تفصیل مطلب به زودی در «کتاب قرآن» می آید.

«و احلّ له المغنم»: در نهایه گوید: «غنیمت» و «غنم»، «مغنم» است، و «غنائم» اموالی است که در جنگ به دست مسلمانان افتد و لشکر مسلمانان با اسب و شتر بر آن تاخته اند. و «فی ء» اموال کفّار است که بدون جنگ نصیب مسلمین شود، و ریشه معنای فی ء، رجوع و بازگشت است.بنابراین گویا این اموال در اصل متعلق به مسلمین بوده و حالا به آنها بازگشته است. پایان.

مؤلف:

احتمال دارد مقصود از مغنم، اموال منقول و مقصود از فی ء، زمین هاباشد، چه با جنگ گرفته شده باشد یا بدون جنگ. در

هر صورت، معنای «له» وسعت دارد، یعنی برای او و خاندان و امّتش. و احتمال دارد که «لام» سببیّه باشد، نه واسطه حلال کردن.بنابراین کسی که اینها برایش حلال است، در کلام یاد نشده و در این صورت شامل همه افراد می شود و اختصاص دادنش به این امّت، بدان جهت است که قبلا گفته شد که امت های پیشین، غنیمت بر ایشان روا نبود، بلکه غنائم را جمع می کردند، آتشی از آسمان فرود می آمد و آنها را می سوزاند و این بلایی بزرگ برای آنها بود، زیرا گاهی غنیمت به سرقت می رفت و به جرم آن به طاعون مبتلا می شدند و خداوند با حلال ساختنغنیمت، بر این امّت منّت گذاشت.

«و نصره بالرّعب»: با کمی عدد، و نیرو و زیادی دشمن و سرسختی آنها. و رعب، وحشت و ترس است. پس گویا خداوند ترسی از او در دل دشمنان می افکند، تا آنجا که دشمنانی که به مقدار یکماه راه با آن حضرت فاصله داشتند، از او می ترسیدند و از هیبت آن بزرگوار وحشت داشتند.

«و جعل له الارض مسجدا»: یعنی جای نماز، هر جا بخواهند نماز گزارند بر آنها روا باشد، بر خلاف امت های پیشین که نمازشان در معبدها بود، مگر هنگام ضرورت.«و طهورام یعنی پاک کننده و ابزار تطهیر که کف پا و کفش و محل استنجا را پاک می سازد و در نبود آب یا عذرهای دیگر، به وسیله تیمم جانشین آباست.همچنین مقصود از طهور بودن زمین،این است که در مباح بودن نماز در آن همچون طهور است و مرحوم سیّد از این آیه استفاده کرده که تیمم رافع حدث است تا دسترسی به آب پیدا کند. «و ارسله کافّه» اشاره به این آیه است«وَ ما أَرْسَلْناكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ»، {و ما تو را جز برای عموم مردم نفرستادیم.} - . سبا / ۲۸ - و «کافّه» در آیه، یا حال است از مابعد خود، یعنی به سوی مردم، همگی، و کسی که جایز نیست، نمی داند تقدیم حال را بر ذوالحال مجرور.در اینجا می گوید كَافَّةً حال است از ضمیر منصوب در «ارسلنا» و تاء برای مبالغه است، یا اینکه كَافَّةً صفت است برای مصدر محذوف، یعنی «ارساله» (فرستادنی) کافّه، یا اینکه خود كَافَّةً مصدر است مثل کاذبه، و عافیه، و شاید دو معنای اخیر در تفسیر روایت مناسب تر باشد. و ظاهرش آن است که جز آن حضرت، پیغمبری برای همه مردم فرستاده نشده و آن خلاف مشهور است.

و احتمال دارد که «حصر»، حصر اضافی باشد یا مقصود برانگیختن آن حضرت بر تمام مردم بعد از خودش باشد، زیرا پیامبری بعد از آن حضرت نیست،بر عکس سایر پیامبران اولوالعزم، زیرا آنها چنین نبودند و بعد از آنها پیامبر دیگری بود و شریعت آنها نسخ شد.

«و الابیض و الاسود»: عجم و عرب است یا هر کسی که رنگش سیاه یا سفید باشد تا همه مردم را شامل شود. در نهایه گوید: در حدیث است که فرمود: «برانگیخته شدم به سوی احمر (قرمز) و اسود (سیاه)»، یعنی عجم و عرب، زیرا بیشتر عجم ها سرخ و سفیدند و بیشتر عرب ها گندمگون و سبزه اند. و به قولی جن و انس است و به قولی مقصود از احمر، مطلق سفید است، زیرا عرب می گوید«امرأه حمراء» یعنی زن سفید. و به همین معنی است حدیثی که فرمود: «مرا دو گنج سرخ و سفید دادند.» مقصود گنج های پادشاهان بود که خدا به امت اسلام عطا فرمود. گنج سرخ طلا است و سفید، نقره. و طلا گنج های روم بود، زیرا نقد رایج آنها طلا بود و نقره، گنج های خسروان ایران، زیرا نقد رایج آنها نقره بود. و به قولی مقصود عرب و عجم است که خدا آنها را بر دین او گرد آورد. پایان.

و بحث در اینکه تنها پیامبری آن حضرت نه دیگر پیامبران بر جنّ و انس بوده، به مانند سخن گذشته است که تنها رسالت

ایشان نسبت به همه انسان ها بوده است.

و نیز این روایت دلیل است بر اینکه جزیه و اسیر گرفتن و فدیه مخصوص آن حضرت است. و «الجزیه» مالی است که حکومت اسلامی از اهل کتاب (به عنوان مالیات) می گیرد تا آنها را در دین خود آزاد گزارد. جزیه بر وزن فعله از «جزاء» است، گویا جزیه به جای کشتن و اسیر گرفتن اوست. و «الفداء» به کسر فاء و مدّ، و فتح فاء و قصر،آزاد ساختن اسیر است در مقابل مبلغی که حکومت اسلامی معیّن می فرماید. «ثمّ کلّف» به صیغه مجهول «ثمّ» در اینجا مثل گذشته است، زیرا این تکلیف، مهم ترین و سخت ترین تکلیف هاست، چنانچه در جنگ احد و حنین، بعد از شکست یارانش، خود آن حضرت پایدار ماند و به نام خود فریاد کشید و از چیزی باک نداشت و نهراسید. «و انزل علیه سیف من السّماء» یعنی ذوالفقار یا شمشیر دیگری، و بی غلاف بودن آن برای وادار کردن به جنگ است و اشاره به این است که شمشیر آن حضرت، سزاوار نیست در غلاف باشد. و به قولی شمشیر عبارت است از آیه سوره توبه: «فَإِذَاانْسَلَخَالْأَشْهُرُالْحُرُمُفَاقْتُلُواالْمُشْرِكِين»، {پس از آن که ماه های حرام (ذی قعده و ذی حجّه و محرّم و رجب، که مدّت امان است) درگذشت آنگاه مشرکان را به قتل برسانید} -. توبه / ۵ - زیرا این آیه را آیه شمشیر می نامند و بی غلاف بودنش، کنایه از این است که این آیه از آیات محکمات است، ولی این توجیه بعید است.

«و الغمدم به کسر غین، غلاف است. بیضاوی گوید«فَقاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»، اگر آنان واماندند و تو را تنها رها کردند،«لا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ» یعنی مگر کار خودت، مخالفت و نشست آنانزیانت نزند. پس به سوی جهاد پیش رو، اگرچه کسی یاری ات نکند، زیرا یاور تو خداست نه لشکر.

**[ترجمه]

«۲»

سن، [المحاسن] عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى عَنْ سَمَاعَةَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَوْلُ اللَّهِ فَاصْبِرْ كَما صَبَرَ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ (۲) فَقَالَ نُوحٌ وَ إِبْرَاهِيمُ وَ مُوسَى وَ عِيسَى وَ مُحَمَّدٌ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَ عَلَى جَمِيعِ أَنْبِيَاءِ اللَّهِ وَ رُسُلِهِ قُلْتُ كَيْفَ صَارُوا أُولِي الْعَزْمِ قَالَ لِأَنَّ نُوحاً بُعِثَ بِكِتَابٍ وَ شَرِيعَةٍ فَكُلُّ مَنْ جَاءَ بَعْدَ نُوحٍ أَخَذَ بِكِتَابِ نُوحٍ وَ شَرِيعَتِهِ وَ مِنْهَاجِهِ حَتَّى جَاءَ إِبْرَاهِيمُ علیه السلام بِالصُّحُفِ وَ بِعَزِيمَةِ تَرْكِ كِتَابِ نُوحٍ لَا كُفْراً بِهِ فَكُلُّ نَبِيٍّ جَاءَ بَعْدَ إِبْرَاهِيمَ جَاءَ بِشَرِيعَةِ إِبْرَاهِيمَ وَ مِنْهَاجِهِ وَ بِالصُّحُفِ حَتَّى جَاءَ مُوسَى بِالتَّوْرَاةِ وَ بِعَزِيمَةِ تَرْكِ الصُّحُفِ فَكُلُّ نَبِيٍّ جَاءَ بَعْدَ مُوسَى أَخَذَ بِالتَّوْرَاةِ وَ شَرِيعَتِهِ وَ مِنْهَاجِهِ حَتَّى جَاءَ الْمَسِيحُ بِالْإِنْجِيلِ وَ بِعَزِيمَةِ تَرْكِ شَرِيعَةِ مُوسَى وَ مِنْهَاجِهِ فَكُلُّ نَبِيٍّ جَاءَ بَعْدَ الْمَسِيحِ أَخَذَ بِشَرِيعَتِهِ وَ مِنْهَاجِهِ حَتَّى جَاءَ مُحَمَّدٌ صلی الله علیه و آله فَجَاءَ بِالْقُرْآنِ وَ شَرِيعَتِهِ وَ مِنْهَاجِهِ فَحَلَالُهُ حَلَالٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ حَرَامُهُ حَرَامٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَهَؤُلَاءِ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ (۳).

كا، [الكافی] عن العده عن البرقی: مثله (۴)

۱- ۱. براءه: ۵.

۲- ۲. الأحقاف: ۳۵.

۳- ۳. المحاسن ص ۲۶۱.

۴- ۴. الکافی ج ۲ ص ۱۷.

**[ترجمه]محاسن برقی: سماعه روایت کند که درباره این آیه از حضرت صادق علیه السلام پرسیدم: «فَاصْبِرْ کَما صَبَرَ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ»، {ای رسول ما تو هم مانند پیغمبران اولوالعزم (در تبلیغ دین خدا و تحمّل اذیّت امّت) صبور باش} - . احقاف / ۳۵ - فرمود: «(آنها) نوح و ابراهیم و موسی و عیسی و محمّد علیهم السلام هستند، درود خدا بر آنها و همه پیامبران باد.»عرض کردم: «چگونه آنها اولوالعزم شدند؟» فرمود: «زیرا نوح مبعوث شد با کتاب و دین، و هر کس بعد از نوح آمد، پیرو کتاب و مرام او بود تا وقتی ابراهیم علیه السلام صحف را آورد با قانون نسخ کتاب نوح، نه اینکه به او کافر شود (بلکه مرام او را تکمیل فرمود). پس هر که بعد از ابراهیم آمد، پیرو صحف و شریعت ابراهیم بود، تا وقتی که موسی تورات و قانون نسخ صحف را آورد. پس هر پیامبری بعد از موسی آمد، پیرو تورات و شریعت موسی شد، تا مسیح انجیل و قانون نسخ مرام موسی را آورد. پس هر پیامبری بعد از مسیح آمد، پیرو شریعت و آیین او شد،تا وقتی محمّد صلی الله علیه و آله آمد و قرآن و شریعت خویش را آورد، و حلال او تا روز قیامت حلال و حرام او تا روز قیامت حرام است. اینهایند، پیامبران اولو العزم.» - . محاسن برقی: ۲۶۱ -

کافی از برقی نیز همین حدیث را روایت کرده است. - . کافی ۲ : ۱۷ -

**[ترجمه]

بیان

فَاصْبِرْ کَما صَبَرَ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ قال الطبرسی رحمه الله أی فاصبر یا محمد علی أذی هؤلاء الکفار و علی ترک إجابتهم لک کما صبر الرسل و من هنا لتبیین الجنس فالمراد جمیع الأنبیاء لأنهم عزموا علی أداء الرساله و تحمل أعبائها و قیل إن من هاهنا للتبعیض و هو قول أکثر المفسرین و الظاهر فی روایات أصحابنا ثم اختلفوا فقیل هم من أتی بشریعه مستأنفه نسخت شریعه من تقدمه و هم نوح و إبراهیم و موسی و عیسی و محمد صلی الله علیه و آله و علیهم عن ابن عباس و قتاده و هو المروی

عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ وَ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیهما السلام قَالا: وَ هُمْ سَادَهُ النَّبِیِّینَ وَ عَلَیْهِمْ دَارَتْ رَحَی الْمُرْسَلِینَ وَ قِیلَ هُمْ سِتَّهٌ نُوحٌ صَبَرَ عَلَی أَذَی قَوْمِهِ وَ إِبْرَاهِیمُ صَبَرَ عَلَی النَّارِ وَ إِسْحَاقُ صَبَرَ عَلَی الذَّبْحِ وَ یَعْقُوبُ صَبَرَ عَلَی فَقْدِ الْوَلَدِ وَ ذَهَابِ الْبَصَرِ وَ یُوسُفُ صَبَرَ عَلَی الْبِئْرِ وَ السِّجْنِ وَ أَیُّوبُ صَبَرَ عَلَی الضُّرِّ.

عن مجاهد و قیل هم الذین أمروا بالجهاد و القتال و أظهروا المکاشفه و جاهدوا فی الدین عن السدی و الکلبی و قیل هم أربعه إبراهیم و نوح و هود و رابعهم محمد صلی الله علیه و آله عن أبی العالیه و العزم هو الوجوب و الحتم و أولو العزم من الرسل هم الذین شرعوا الشرائع و أوجبوا علی الناس الأخذ بها و الانقطاع عن غیرها انتهی (۱).

قوله علیه السلام لا کفرا به أی إنکارا لحقیته بل إیمانا به و بصلاحه فی وقت دون آخر و للنسخ مصالح کثیره و العبد مأمور بالتسلیم و کان من جملتها ابتلاء الخلق و اختبارهم فی ترک ما کانوا متمسکین به قوله و منهاجه کأنه إشاره إلی قوله تعالی لِکُلٍّ جَعَلْنا مِنْکُمْ شِرْعَهً وَ مِنْهاجاً(۲).

**[ترجمه]«فَاصْبِرْ کَما صَبَرَ أُولُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ»، مرحوم طبرسی می فرماید:

یعنی «ای محمّد! بر آزار این کافران، و نپذیرفتن آنها مرام تو را، صبر کن چنانچه پیامبران صبر کردند.»«من» در اینجا بیان جنس است، پس مقصود همه پیامبران است، زیرا همه آنها بر ادای وظیفه پیامبری عزم راسخ داشته و مشکلاتش را تحمل کردند. و به قولی «من» برای تبعیض است و این قول بیشتر مفسّرین، و نیز ظاهر روایات علمای شیعه است. سپس در معنای «اولوالعزم» اختلاف کرده اند. بعضی گویند کسانی هستند که دین تازه آورده و شریعت پیش از خود را نسخ کردندو آنها نوح و موسی و عیسی و محمّد صلی الله علیه و آله هستند. این قول ابن عباس و قتاده است و مطابق فرموده حضرت باقر و صادق علیه السلام نیز هست که فرمود: «(این چند پیامبر) از بزرگان انبیا هستند، و رژیم (سایر) پیامبران بر گردونه آنها می گردد.» و به قولی آنها شش نفرند: نوح که بر آزار قومش صبر کرد؛ ابراهیم که آتش را تحمل فرمود؛ اسحاق که رنج سربریدن را تحمل کرد؛ یعقوب که بر فقدان پسر و رفتن بینایی اش صبر کرد؛ یوسف که‌رنج چاه و زندان را تاب آورد؛ و ایّوب که بر سختی و زیان صبر کرد. این قول مجاهد است.

و سدی و کلبی گویند که آنها کسانی هستند که فرمان جهاد و نبرد داشتند و شرع خود را آشکار کردند و در مسیر دین کوشیدند.«ابو العالیه» گوید آنها چهار نفرند: ابراهیم، نوح، هود و چهارمی آنها محمّد صلی الله علیه و آله است. و «عزم»، بایست و حتمی کردن است و پیامبران اولوالعزم آنهایند که شریعت آورده و پیروی از آن و رها کردن مرام های دیگر را بر مردمان واجب ساختند. - . مجمع البیان ۹ : ۹۴ -

«لا کفرا به»:یعنی نه اینکه حقانیت او را منکر شود، بلکه مرام او را باور

دارد و آن را برای زمان معینی مصلحت می داند و نسخ، مصالح و فواید زیادی دارد، و بنده خدا مأمور است که در برابر برنامه های او، تسلیم باشد. یکی از بهره های نسخ، آزمایش کردن مردم است در رها کردن مرامی که به آن چسبیده بودند.«ومنهاجه»گویا اشاره است به این آیه: «لِكُلٍّ جَعَلْنا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَ مِنْهاجاً»،{ما بر هر قومی شریعت و طریقه ای مقرّر داشتیم.} - . مائده / ۴۸ -

**[ترجمه]

«۳»

فس، [تفسیر القمی]: قَوْلُهُ شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ (۳) مُخَاطَبَةً لِرَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ما وَصَّى بِهِ نُوحاً وَ الَّذِي أَوْحَيْنا إِلَيْكَ يَا مُحَمَّدُ وَ ما وَصَّيْنا بِهِ إِبْراهِيمَ وَ مُوسى وَ عِيسى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ أَيْ تَعَلَّمُوا الدِّينَ يَعْنِي التَّوْحِيدَ وَ إِقَامَ الصَّلَاةِ وَ إِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَ صَوْمَ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ حِجَّ الْبَيْتِ وَ السُّنَنَ وَ الْأَحْكَامَ الَّتِي فِي الْكُتُبِ وَ الْإِقْرَارَ بِوَلَايَةِ

۱- ۱. مجمع البیان ج ۹ ص ۹۴.

۲- ۲. المائده: ۴۸.

٣- ٣. الشورى: ١٣- ١٥.

أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام وَ لا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ أَیْ لَا تَخْتَلِفُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ ما تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ مِنْ ذِكْرِ هَذِهِ الشَّرَائِعِ ثُمَّ قَالَ اللَّهُ يَجْتَبِی إِلَيْهِ مَنْ يَشاءُ أَیْ يَخْتَارُ وَ يَهْدِی إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ وَ هُمُ الْأَئِمَّةُ الَّذِينَ اخْتَارَهُمْ وَ اجْتَبَاهُمْ قَالَ وَ ما تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ ما جاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْياً بَيْنَهُمْ قَالَ لَمْ يَتَفَرَّقُوا بِجَهْلٍ وَ لَكِنَّهُمْ تَفَرَّقُوا لَمَّا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ وَ عَرَفُوهُ فَحَسَدَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً وَ بَغَى بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ لِمَا رَأَوْا مِنْ تَفَاضُلِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام بِأَمْرِ اللَّهِ فَتَفَرَّقُوا فِی الْمَذَاهِبِ وَ أَخَذُوا بِالْآرَاءِ وَ الْأَهْوَاءِ ثُمَّ قَالَ عَزَّ وَ جَلَ وَ لَوْ لا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلى أَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِیَ بَيْنَهُمْ قَالَ لَوْ لَا أَنَّ اللَّهَ قَدْ قَدَّرَ ذَلِكَ أَنْ يَكُونَ فِی التَّقْدِيرِ الْأَوَّلِ لَقُضِیَ بَيْنَهُمْ إِذَا اخْتَلَفُوا وَ أَهْلَكَهُمْ وَ لَمْ يُنْظِرْهُمْ وَ لَكِنْ أَخَّرَهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى وَ إِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكِتابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِی شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ كِنَايَةٌ عَنِ الَّذِينَ نَقَضُوا أَمْرَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله ثُمَّ قَالَ فَلِذلِكَ فَادْعُ يَعْنِی لِهَذِهِ الْأُمُورِ وَ الَّذِی تَقَدَّمَ ذِكْرُهُ وَ مُوَالاةِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ اسْتَقِمْ كَما أُمِرْتَ.

قَالَ فَحَدَّثَنِی أَبِی عَنْ عَلِیِّ بْنِ مَهْزِيَارَ عَنْ بَعْضِ أَصْحَابِنَا عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: فِی قَوْلِ اللَّهِ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ قَالَ الْإِمَامُ وَ لا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كِنَايَةٌ عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ثُمَّ قَالَ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ ما تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ مِنْ أَمْرِ وَلَايَةِ عَلِیٍّ اللَّهُ يَجْتَبِی إِلَيْهِ مَنْ يَشاءُ كِنَايَةٌ عَنْ عَلِیٍّ علیه السلام وَ يَهْدِی إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ ثُمَّ قَالَ فَلِذلِكَ فَادْعُ يَعْنِی إِلَى وَلَايَةِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام وَ لا تَتَّبِعْ أَهْواءَهُمْ فِيهِ وَ قُلْ آمَنْتُ بِما أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتابٍ وَ أُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمُ اللَّهُ رَبُّنا وَ رَبُّكُمْ إِلَى قَوْلِهِ وَ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ(۱).

۱- ۱. تفسير القمّیّ ص ۶۰۰.

**[ترجمه]تفسیر علی بن ابراهیم قمی: در آیه شریفه «شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ»، {خدا شرع و آیینی که برای شما قرار داد} - . شوری / ۱۳ - ۱۵ - روی سخن با پیامبر صلی الله علیه و آله است،«ما وَصَّى بِهِ نُوحاً وَ الَّذِي أَوْحَيْنا إِلَيْكَ»، {نوح را هم به آن سفارش کرد، و بر تو نیز همان را وحی کردیم} ای محمّد «وَ ما وَصَّيْنا بِهِ إِبْراهِيمَ وَ مُوسى وَ عِيسى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ»، {و به ابراهیم و موسی و عیسی هم آن را سفارش کردیم که دین خدا را بپا دارید}، یعنی بگیرید (و بیاموزید) دین را، توحید و برپاداشتن نماز و پرداخت زکات و روزه ماه رمضان و زیارت خانه خدا، و احکام و سنّت هایی که در کتاب ها(ی آسمانی) است، و اقرار به ولایت امیرالمؤمنین علیه السلام ،«وَلا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ»، {(و هرگز تفرقه و اختلاف در دین مکنید}، یعنی جدایی نداشته باشید،«كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ ما تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ»، { (و بدان) آنچه را که مشرکان را به آن دعوت می کنی مانند این شرایع و احکام، بر آنان بزرگ می آید}، سپس فرمود: «اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشاءُ»، {خدا هر که را بخواهد به سوی خود(و مقام رسالت خویش) برمی گزیند}، یعنی انتخاب می کند«وَ يَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ»، {و هر که را به درگاه خدا به تضرّع و دعا بازآید هدایت می فرماید} و آنها امامانی هستند که انتخاب شده اند، «تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ ما جاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْياً بَيْنَهُم»، {و مردم در دین راه تفرقه و اختلاف نپیمودند مگر پس از آنکه علم و برهان (از جانب حق) بر آنها آمد (لیکن دانسته) برای تعدّی و ظلم به یکدیگر اختلاف کردند} فرمود از روی نادانی متفرق نشدند، بلکه بعد از دانستن و آگاهی، برخی بر برخی دیگر حسد ورزیده و پاره ای ستم کردند، چون برتری امیرالمؤمنین علیه السلام را به امر خدا دیدند متفرق شدند و هر کدام رأی و نظری را پیش گرفتند. سپس خداوند می فرماید«وَ لَوْ لا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلى أَجَلٍ مُسَمًّى لَقُضِيَ بَيْنَهُم»، {و اگر کلمه رحمت (از لطف خدا) سبقت نگرفته بود که تا وقت معیّن (تعجیل در عذاب نکند) البتّه میان مردم (ستمکار) حکم (به هلاک) می شد) فرمود: اگر نه این بود که خدا در نخست چنین تقدیر کرده، هر آینه آنها را پس از این اختلاف، نابود می ساخت و مهلت نمی داد، ولی آنان را تا سررسید نامبرده مهلت داد.«وَ إِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكِتابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ» - . شوری/ ۱۴ - ،{(و آنان که پس از گذشتگان وارث کتاب آسمانی شدند (مانند یهود و نصارا) در آن کتاب آسمانی سخت در ریب و شک بماندند و به آن ایمان واقعی نیاوردند} کنایه است از آنهایی

که فرمان پیامبر صلی الله علیه و آله را نقض کردند. سپس فرمود: «فَلِذلِكَ فَادْعُ»، {بدین سبب ای رسول تو همه را به دین اسلام و کلمه توحید دعوت کن}، یعنی به سوی این امور و آنچه در گذشته یاد شد، و دوستی امیرالمؤمنین علیه السلام .«وَ اسْتَقِمْ كَما أُمِرْتَ»، - . شوری/۱۵ - {و چنان که مأموری پایداری کن.}

علی بن ابراهیم قمی گوید: پدرم از علی بن مهزیار، از بعضی یاران روایت کند که حضرت صادق علیه السلام در تفسیر {اینکه دین خدا را بپا دارید} فرمود: «(منظور از دین)، امام است،{و هرگز تفرقه و اختلاف در دین مکنید} کنایه از امیرالمؤمنین علیه السلام است.» سپس فرمود: « {و مشرکان را بدانچه می خوانی، بسیار در نظرشان بزرگ می آید}درباره ولایت علی علیه السلام است و {خدا هر که را خواهد به سوی خود برمی گزیند} کنایه از علی علیه السلام است و {و هر که را به درگاه خدا به تضرّع و دعا بازآید هدایت می فرماید.}سپس فرمود: « {بدین سبب تو همه را بخوان} یعنی به سوی ولایت امیرالمؤمنین علیه السلام ،{و پیرو هوای نفس مردم مباش}درباره او {و بگو که من به کتابی که خدا فرستاد (قرآن) ایمان آورده ام و مأمورم که میان شما به عدالت حکم کنم، خدای یگانه پروردگار همه ما و شماست} تا آنجا که می فرماید{و به سوی او بازمی گردیم.} - . تفسیر قمی: ۶۰۰ -

**[ترجمه]

باب ۲۷ دعائم الإسلام و الإیمان و شعبهما و فضل الإسلام

روایات

«۱»

کا، [الکافی] عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْمُعَلَّی عَنِ الْوَشَّاءِ عَنْ أَبَانِ بْنِ عُثْمَانَ عَنِ الْفُضَیْلِ عَنْ أَبِی حَمْزَةَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: بُنِیَ الْإِسْلَامُ عَلَی خَمْسٍ عَلَی الصَّلَاةِ وَ الزَّکَاةِ وَ الصَّوْمِ وَ الْحَجِّ وَ الْوَلَایَهِ وَ لَمْ یُنَادَ بِشَیْ ءٍ کَمَا نُودِیَ بِالْوَلَایَه(۱).

**[ترجمه]کافی: ابو حمزه روایت کند که حضرت باقر علیه السلام فرمود: «اسلام بر پنج پایه استوار است: نماز، زکات، روزه، حج و ولایت. و درباره هیچ چیز همچون ولایت خطاب نشده است.» - . کافی ۲ : ۱۸ -

**[ترجمه]

«۲»

کا، [الکافی] عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الْکُوفِیِّ عَنْ عَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ عَنْ أَبَانٍ عَنِ الْفُضَیْلِ عَنْهُ علیه السلام: مِثْلَهُ وَ زَادَ فِی آخِرِهِ فَأَخَذَ النَّاسُ بِأَرْبَعٍ وَ تَرَکُوا هَذِهِ یَعْنِی الْوَلَایَهَ(۲).

**[ترجمه]کافی: فضیل حدیث بالا را از حضرت باقر علیه السلام روایت کرده،با اضافه ای که حضرت فرمود: «مردم چهار تا را گرفتند و این، یعنی ولایت را رها کردند.» - . همان -

**[ترجمه]

«۳»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ أَبِی حَمْزَةَ: مِثْلَهُ بِتَقْدِیمِ الْحَجِّ عَلَی الصَّوْمِ إِلَی قَوْلِهِ مَا نُودِیَ بِالْوَلَایَهِ ثُمَّ قَالَ وَ زَادَ فِیهَا عَبَّاسُ بْنُ عَامِرٍ وَ أَخَذَ النَّاسُ بِأَرْبَعٍ إِلَی آخِرِهِ (۳).

**[ترجمه]محاسن برقی: ابن محبوب حدیث بالا را از ابو حمزه روایت کند، اما در روایت او حج را بر روزه مقدّم فرموده، تا آنجا که فرمود: «همچون ولایت خطاب نشده.» و عباس بن عامر بر آن افزوده است: «مردم چهار تا را گرفتندو ولایت را رها کردند.» - . محاسن برقی: ۲۸۶ -

**[ترجمه]

بیان

بنى الإسـلام على خمس يحتمل أن يكون المراد بالإسـلام الشهادتين و كأنهما موضوعتان على هذه الخمسه لا تقومان إلا بها أو يكون المراد بالإسـلام الإيمان و بالبناء عليها كونها أجزاءه و أركانه فحينئـذ يمكن أن يكون المراد بالولايه ما يشـمل الشـهادتين أيضـا أو يكون عـدم ذكرهمـا للظهور و أمـا ذكر الولاـيه التى هى من العقائـد الإيمـانيه مع العبادات الفرعيه مع تأخيرها عنها إما للمماشـاه مع العامه أو المراد بها فرط الموده و المتابعه اللتان هما من مكملات الإيمان أو المراد بالأربع الاعتقاد بها و الانقياد لها فتكون من أصول الدين لأنها

۱- ۱. الكافى ج ۲ ص ۱۸.

۲- ۲. الكافى ج ۲ ص ۱۸.

۳- ۳. المحاسن ص ۲۸۶ و قد مر مثله فى الباب ۲۶ تحت الرقم: ۱.

من ضروریاته و إنکارها کفر و الأول أظهر کما نودی بالولایه أی فی یوم الغدیر أو فی المیثاق و هو بعید و الولایه بالکسر الإماره و کونه أولی بالحکم و التدبیر و بالفتح المحبه و النصره و هنا یحتملهما.

**[ترجمه]«بنی الاسلام علی خمس» احتمال دارد مقصود از «اسلام»، شهادتین باشد، و گویا آن دو شهادت، بر این پنج چیز قرار داده شده که بر پا نایستند مگربه این پنج تا. یا مقصود از اسلام، ایمان باشد و مقصود از پایه گزاری اسلام بر آنها این باشد که آن پنج چیز، اجزا و ارکان ایمانند. با اینوصف ممکن است مقصود از ولایت،چیزی باشد که شهادتین را هم در برگیرد، یا اینکه شهادتین را به جهت روشن بودنش ذکر نکرده است.

و اما ذکر ولایت که از اعتقادات است، در شمار عبادات و بعد از نماز و زکوه و ... یا به خاطر مدارا کردن با اهل سنّت است، یا اینکه مقصود از ولایت، دوستی و پیروی کامل از آن بزرگواران است که این دو مکمّل ایمانند. یا مقصود از عبادات چهارگانه، اعتقاد به آنهاست و در این صورت، آنها هم از اصول دین می شوند، زیرا از ضروریّات هستند و انکار آنها موجب کفر است، ولی توجیه اوّل روشن تر است.

«کما نودی بالولایه» یعنی در روز غدیر یا در روز پیمان، ولی روز پیمان بعید است. «و الولایه» به کسر واو، حکومت و اولویت در فرمان و تدبیر است، و به فتح واو، محبّت و یاری است. در این روایت احتمال هر دو صورت هست.

**[ترجمه]

«۴»

کا، [الکافی] عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنْ یُونُسَ عَنْ عَجْلَانَ أَبِی صَالِحٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَوْقِفْنِی عَلَی حُدُودِ الْإِیمَانِ فَقَالَ شَهَادَهُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ وَ الْإِقْرَارُ بِمَا جَاءَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَ صَلَاهُ الْخَمْسِ وَ أَدَاءُ الزَّکَاهِ وَ صَوْمُ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ حِجُّ الْبَیْتِ وَ وَلَایَهُ وَلِیِّنَا وَ عَدَاوَهُ عَدُوِّنَا وَ الدُّخُولُ مَعَ الصَّادِقِینَ (۱).

**[ترجمه]کافی: عجلان بن ابی صالح روایت کند که به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: «مرا از حدود ایمان آگاه فرما.» فرمود: «گواهی به یگانگی خدا و اینکه محمّد صلی الله علیه و آله فرستاده اوست، و اقرار به هر چه پیامبر از سوی خدا آورده. همچنین نمازهای پنجگانه، پرداخت زکات، روزه ماه رمضان، زیارت خانه خدا، دوستی دوستان ما و دشمنی با دشمنان ما و ورود در زمره صادقان.» - . کافی ۲ : ۱۸ -

**[ترجمه]

توضیح

حدود الإیمان هنا أعم من أجزائه و شرائطه و مکملاته و الإقرار بما جاء من عند الله المرفوع فی جاء راجع إلی الموصول و فی بعض النسخ جاء به فالمرفوع للنبی صلی الله علیه و آله و المراد الإقرار إجمالا قبل العلم و تفصیلا بعده کما سیأتی إن شاء الله و

الـدخول مع الصـادقين متـابعه الأئمه الصادقين فی جمیع الأقوال و الأفعال أی المعصومین کما قال سـبحانه وَ کُونُوا مَعَ الصّادِقِینَ (۲) و قد مر الکلام فیه فی کتاب الإمامه(۳).

**[ترجمه]«حدود الایمان» در اینجا اعم است از اجزا و شـرایط و مکمّل های ایمان. «و الاقرار بما جاء من عند اللّه» فاعل «جاء» در آن مسـتتر است و به موصول یعنی «مـاء» برمی گردد. در بعضـی از نسـخه ها «جاء به» آمـده است و در این صورت، ضـمیر مرفوع در جـاء به پیامبر صـلی الله علیه و آله بازمی گردد و مقصود، اقرار اجمالی است پیش از دانایی و اقرار تفصـیلی مشـروح بعد از دانایی، چنانچه به یاری خدا بزودی خواهد آمد.

«الدّخول مع الصّادقین»:پیروی از امامان راستگوی در همه گفتار و رفتارها، یعنی معصومین، چنانچه خداوند سبحان می فرماید: «وَ کُونُوا مَعَ الصّادِقِین»، {و باشـید با راستگویان.} - . توبه / ۱۱۹ - بحث در این موضوع و این آیه، در کتاب امامت گـذشت. - . بحار الانوار ۲۴ : ۳۰ -

**[ترجمه]

«۵»

کا، [الکافی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحُسَـیْنِ بْنِ سَـعِیدٍ عَنِ ابْنِ الْعَرْزَمِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السـلام قَالَ: أَثَافِیُّ الْإِسْلَامِ ثَلَاثَهٌ الصَّلَاهُ وَ الزَّکَاهُ وَ الْوَلَایَهُ لَا تَصِحُّ وَاحِدَهٌ مِنْهُنَّ إِلَّا بِصَاحِبَتَیْهَا(۴).

**[ترجمه]کافی: ابن عرزمی از پدرش روایت کند که حضـرت صادق علیه السـلام فرمود: «پایه های اساسـی اسلام سه تاست: نماز، زکات و ولایت. هیچ کدام از آنها درست نیست، مگر به همراهی دوتای دیگر.» - . کافی ۲ : ۱۸ -

**[ترجمه]

بیان

الأثافی جمع الأثفیه بالضم و الکسر و هی الأحجار التی علیها القدر و أقلها ثلاثه و إنما اقتصر علیها لأنها أهم الأجزاء و یدل علی اشتراط قبول کل منها بالأخریین و لا ریب فی کون الولایه شرطا لصحه الأخریین.

**[ترجمه]«الاثافیّ» جمع «اثفیّه» به ضمّ همزه و کسر آن، سنگ هایی است که بر آن دیگ می نهند و اقل آن سه سنگ است. و پایه های اساسـی را در سه چیز منحصـر فرموده، زیرا آن سه، مهم ترین اجزا هسـتند. و این حـدیث دلیل است بر اینکه شـرط قبولی هر کدام از آنها، دوتای دیگر است و شکی نیست در اینکه ولایت، شرط صحت نماز و زکات است.

**[ترجمه]

«۶»

كا، [الكافى] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ النُّعْمَانِ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: أَ لَا أُخْبِرُكَ بِأَصْلِ الْإِسْلَامِ

١- ١. الكافى ج ٢: ١٨.

٢- ٢. براءه: ١١٩.

٣- ٣. راجع ج ٢۴ ص ٣٠ الباب ٢۶ من كتاب الإمامه.

۴- ۴. الكافى ج ٢: ١٨.

وَ فَرْعِهِ وَ ذِرْوَهِ سَنَامِهِ قُلْتُ بَلَى جُعِلْتُ فِدَاکَ قَالَ أَمَّا أَصْلُهُ فَالصَّلَاهُ وَ فَرْعُهُ الزَّکَاهُ وَ ذِرْوَهُ سَنَامِهِ الْجِهَادُ ثُمَّ قَالَ إِنْ شِئْتَ أَخْبَرْتُکَ بِأَبْوَابِ الْخَیْرِ قُلْتُ نَعَمْ جُعِلْتُ فِدَاکَ قَالَ الصَّوْمُ جُنَّهٌ مِنَ النَّارِ وَ الصَّدَقَهُ تَذْهَبُ بِالْخَطِیئَهِ وَ قِیَامُ الرَّجُلِ فِی جَوْفِ اللَّیْلِ یَذْکُرُ اللَّهَ ثُمَّ قَرَأَ تَتَجافی جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضاجِعِ (۱).

ین، [کتاب حسین بن سعید و النوادر] عَنْ عَلِیِّ بْنِ النُّعْمَانِ: مِثْلَهُ إِلَی قَوْلِهِ الْجِهَادُ وَ فِی الْمَوْضِعَیْنِ وَ سَنَامُهُ.

**[ترجمه]کافی: سلیمان بن خالد روایت کند که حضرت باقر علیه السلام فرمود: «آیا تو را از ریشه و شاخه و بلندترین فراز اسلام با خبر نسازم؟» عرض کردم: «چرا قربانت گردم!» فرمود: «امّا ریشه اسلام، نماز است و شاخه اش، زکات و قلّه پر اوجش، جهاد است.» سپس فرمود: «اگر بخواهی تو را از ابواب خیر باخبر سازم.»عرض کردم: «آری فدایت شوم!» فرمود: «روزه سپری است از آتش دوزخ؛ صدقه خطا را می برد؛ و به پا ایستادن در دل شب، خدا را یاد می آورد.» سپس این آیه را تلاوت فرمود: «تَتَجافی جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضاجِعِ»، {پهلو از بستر خواب حرکت دهند.} - . سجده / ۱۶ و روایت در کافی ۲ : ۲۳ و ۴ : ۶۲ -

کتاب حسین بن سعید اهوازی، از علی بن نعمان نظیر این روایت را تا کلمه «جهاد» نقل کرده و در هر دو جا،به جای «ذروه سنامه»،«و سنامه» ضبط کرده است.

**[ترجمه]

توضیح

و ذروه سنامه الإضافه بیانیه أو لامیه إذ للسنام الذی هو ذروه البعیر ذروه أیضا هی أرفع أجزائه و إنما صارت الصلاه أصل الإسلام لأنه بدونها لا یثبت علی ساق و الزکاه فرعه لأنه بدونها لا تتم و الجهاد ذروه سنامه لأنه سبب لعلوه و ارتفاعه و قیل لأنه فوق کل بر کما ورد فی الخبر.

و ذکر من الأبواب التی تفتح الخیرات الجلیله علی صاحبها ثلاثه أحدها الصوم أی الواجب أو الأعم لأنه جنه من النار و مما یؤدی إلیها من الشهوات و ثانیها الصدقه الواجبه أو الأعم فإنها تکفر الخطایا و تذهبها و ثالثها صلاه اللیل لمدحه سبحانه فاعلها بقوله تَتَجافی جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضاجِعِ حیث حصر الإیمان فیهم أولا ثم مدحهم بما مدحهم به ثم عظم و أبهم جزاءهم حیث قال إِنَّما یُؤْمِنُ بِآیاتِنَا الَّذِینَ إِذا ذُکِّرُوا بِها خَرُّوا سُجَّداً وَ سَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَ هُمْ لا یَسْتَکْبِرُونَ تَتَجافی جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضاجِعِ یَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفاً وَ طَمَعاً وَ مِمَّا رَزَقْناهُمْ یُنْفِقُونَ فَلا تَعْلَمُ نَفْسٌ ما أُخْفِیَ لَهُمْ مِنْ قُرَّهِ أَعْیُنٍ جَزاءً بِما کانُوا یَعْمَلُونَ و قیل المراد بأبواب الخیر الصوم فقط و ذکر ما بعده استطرادا و لا یخفی بعده.

**[ترجمه]«و ذروه سنامه» اضافه بیانیّه است یا لامیّه، زیرا «سنام» که بلندترین اعضای شتر (یعنی کوهان او) است،آننیز نقطه مرتفع تری دارد که آن را «ذروه» نامند. و نماز ریشه اسلام است، زیرا اسلام بدون نماز برپا نایستد. و زکات شاخه آن است، چون بدون آن کامل نشود. و جهاد قلّه بلند اوست، چون جهاد مایه عظمت و بلندی اسلام است و به قولی چون جهاد بالاتر از هر خوبی است، چنانچه در روایت است.

و از میان درهایی که خوبی های ارزنـده را بر انسان میگشایـد، سه در را ذکر کرده: یکی روزه است، یعنی روزه واجب یا اعم از واجب و مستحب، زیرا روزه سپر آتش است و از همچنین خواسته هایی که انسان را به دوزخ می کشد، جلوگیری می کند. دوّم صدقه واجبه است یا اعم از واجب و مستحب، زیرا صدقه خطاها را پاک می کند و از بین می برد. و سوّم نماز شب است که خداونـد نمـازخوانش را سـتوده و می فرمایـد:{(شب هـا) پهلو از بستر خواب حرکت دهنـد}، چون ابتـدا ایمـان را در آنها منحصـر فرموده، سپس آنهـا را سـتوده و آنگاه پاداش آنان را بزرگ فرموده، آنجا که می فرمایـد: «إِنَّما يُؤْمِنُ بِآياتِنَا الَّذِينَ إِذا ذُكِّرُوا بِها خَرُّوا سُجَّداً وَ سَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَ هُمْ لا يَسْتَكْبِرُونَ تَتَجافى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفاً وَ طَمَعاً وَ مِمَّارَزَقْناهُمْ يُنْفِقُونَ فَلا تَعْلَمُ نَفْسٌ ما أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزاءً بِما كانُوا يَعْمَلُون»، {تنها کسانی که به آیات ما ایمان می آورند، آنان هستند که متذکّر (یاد خدا) شوند به سجده رخ بر خاک نهند و به تسبیح و تنزیه ستایش پروردگار کنند، و به کبر و نخوت سر از فرمان حق هرگز نکشـند، (شب هـا) پهلو از بستر خواب حرکت دهنـد و (در دل شب) بـا بیم و امیـد (و ناله و اشتیاق) خـدای خود را بخواننـد و از آنچه روزی آنها کردیم به مسکینان انفاق کنند، هیچ کس نمی داند (و در محیط فکرش نمی گنجـد) که پاداش نیکوکاری اش چه نعمت و لـذت های روشـنی بخش (دل و) دیـده در عالم غیب بر او ذخیره شده؟ (و چه نشاط و خوشـی ها در بهشت ابد بر او مهیّا گردیده) است} و به قولی مقصود از ابواب خیر، تنها روزه است و صدقه و نماز شب، برای تکمیل و تتمیم مطلب است، ولی این قول بسیار دور است.

**[ترجمه]

«۷»

كا، [الكافى] عَنِ الْعِدَّهِ عَنْ سَهْلٍ عَنْ مُثَنًّى الْحَنَّاطِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَجْلَانَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: بُنِیَ الْإِسْلَامُ عَلَی خَمْسِ دَعَائِمَ الْوَلَایَهِ وَ الصَّلَاهِ وَ الزَّكَاهِ وَ صَوْمِ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ الْحَجِ (۲).

ص: ۳۳۱

۱- ۱. الكافى ج ۲ ص ۲۳ ج ۴ ص ۶۲ و الآيه فى السجده: ۱۶.

۲- ۲. الكافى ج ۲ ص ۲۱.

**[ترجمه]کافی: عبـداللّه بن عجلان از حضـرت باقر علیه السـلام روایت کند که فرمود: «اسـلام بر پنج پایه بنیان شده: ولایت، نماز، زکات، روزه ماه رمضان و حج.» -. کافی ۲ : ۲۱ -

**[ترجمه]

«۸»

کا، [الکافی] عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ صَالِحِ بْنِ السِّنْدِیِّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بَشِیرٍ عَنْ أَبَانٍ عَنِ الْفُضَیْلِ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: بُنِیَ الْإِسْلَامُ عَلَی خَمْسٍ الْوَلَایَهِ وَ الصَّلَاهِ وَ الزَّکَاهِ وَ الصَّوْمِ وَ الْحَجِّ وَ لَمْ یُنَادَ بِشَیْ ءٍ مَا نُودِیَ بِالْوَلَایَهِ یَوْمَ الْغَدِیرِ(۱).

**[ترجمه]کافی: از فضیل روایت کند که حضرت باقر علیه السلام فرمود: «اسلام بر پنج پایه است: ولایت، نماز، زکات، روزه و حج. و درباره هیچ چیز چون ولایت، در روز غدیر خطاب نشد.» -. همان -

**[ترجمه]

«۹»

کا، [الکافی] عَنِ الْحُسَیْنِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُعَلَّی بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمْهُورٍ عَنْ فَضَالَهَ بْنِ أَیُّوبَ عَنْ أَبِی زَیْدٍ الْحَلَّالِ عَنْ عَبْدِ الْحَمِیدِ بْنِ أَبِی الْعَلَاءِ الْأَزْدِیِّ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام یَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَرَضَ عَلَی خَلْقِهِ خَمْساً فَرَخَّصَ فِی أَرْبَعٍ وَ لَمْ یُرَخِّصْ فِی وَاحِدَهٍ(۲).

**[ترجمه]کـافی: عبدالحمیـد بن ابو العلاء ازدی روایت کنـد که از حضـرت صادق علیه السـلام شـنیدم کهمی فرمود: «همانا خداونـد عزوجـل پنـج چیز را بر بنـدگانش واجـب فرمـوده که در چهارتـای از آن رخصت داده، ولی در یکی رخصت نـداده است.» -. کافی ۲ : ۲۲ -

**[ترجمه]

بیان

قوله علیه السـلام فرخص فی أربع کالتقصیر فی الصلاه فی السفر و تأخیرها عن وقت الفضیله مع العذر و ترک کثیر من واجباتها فی بعض الأحیـان أو سـقوط الصـلاه عن الحـائض و النفسـاء و عن فاقـد الطهورین أیضـا إن قیـل به و الزکـاه عمن لم یبلغ مـاله النصاب أو مع فقد سائر الشـرائط و الحج مع فقد الاستطاعه أو غیرها من الشرائط و الصوم عن المسافر و الکبیر و ذوی العطاش و أمثـالهم بخلاـف الولاـیه فإنهـا مع بقـاء التکلیف لاـ یسـقط وجوبها فی حال من الأحوال و یحتمل أن یراد بالرخصه أنه لا ینتهی ترکها إلی حد الکفر و الخلود فی النار بخلاف الولایه فإن ترکها کفر و الأول أظهر.

**[ترجمه]«فرخّص فی اربع»،(در چهار تا رخصت داده) مثل کوتاه شدن نماز در سـفر؛ آزادی در تأخیر آن از وقت فضـیلت -

اگر عذری داشته باشد - ترک بسیاری از واجبات آن در پاره ای از اوقات؛ ساقط شدن نماز از زن حائض و نفساء وکسی که نتواند وضو بگیرد و تیمّم کند بنا به قولی، و نیز مثل ساقط شدن زکات از کسی که مالش به حد نصاب نرسد یا سایر شرایط پرداخت آن فراهم نشود؛ ساقط شدن حج در صورتی که استطاعت نداشته باشد یا شرایط دیگرش فراهم نشود؛ ساقط شدن روزه از مسافر و کهنسال و کسی که زیاد تشنه می شود و امثال آنها. بر خلاف ولایت که در هیچ حالتی از مکلّف ساقط نشود و احتمال دارد که مقصود از رخصت، آن باشد که ترک آن چهار تا انسان را به سر حدّ کفر و جاوید ماندن در دوزخ نرساند، ولی ترک ولایت، موجب کفر است. ولی توجیه اول روشن تر است.

**[ترجمه]

«۱۰»

کا، [الکافی] عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّلْتِ جَمِیعاً عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِیسَی عَنْ حَرِیزِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ زُرَارَهَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: بُنِیَ الْإِسْلَامُ عَلَی خَمْسَهِ أَشْیَاءَ عَلَی الصَّلَاهِ وَ الزَّکَاهِ وَ الصَّوْمِ وَ الْحَجِّ وَ الْوَلَایَهِ قَالَ زُرَارَهُ فَقُلْتُ وَ أَیُّ شَیْ ءٍ مِنْ ذَلِکَ أَفْضَلُ قَالَ الْوَلَایَهُ أَفْضَلُ لِأَنَّهَا مِفْتَاحُهُنَّ وَ الْوَالِی هُوَ الدَّلِیلُ عَلَیْهِنَّ قُلْتُ ثُمَّ الَّذِی یَلِی ذَلِکَ فِی الْفَضْلِ فَقَالَ الصَّلَاهُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله قَالَ الصَّلَاهُ عَمُودُ دِینِکُمْ قَالَ قُلْتُ ثُمَّ الَّذِی یَلِیهَا فِی الْفَضْلِ قَالَ الزَّکَاهُ لِأَنَّهَا قَرَنَهَا بِهَا وَ بَدَأَ بِالصَّلَاهِ قَبْلَهَا وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الزَّکَاهُ تُذْهِبُ الذُّنُوبَ قُلْتُ

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۲۱.

۲- ۲. الکافی ج ۲ ص ۲۲.

وَ الَّذِی یَلِیهَا فِی الْفَضْلِ قَالَ الْحَجُّ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا وَ مَنْ کَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِیٌّ عَنِ الْعالَمِینَ (۱) وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله لَحَجَّهٌ مَقْبُولَهٌ خَیْرٌ مِنْ عِشْرِینَ صَلَاهً نَافِلَهً وَ مَنْ طَافَ بِهَذَا الْبَیْتِ طَوَافاً أَحْصَی فِیهِ أُسْبُوعَهُ وَ أَحْسَنَ رَکْعَتَیْهِ غُفِرَ لَهُ وَ قَالَ فِی یَوْمِ عَرَفَهَ وَ یَوْمِ الْمُزْدَلِفَهِ مَا قَالَ قُلْتُ فَمَا ذَا یَتْبَعُهُ قَالَ الصَّوْمُ قُلْتُ وَ مَا بَالُ الصَّوْمِ صَارَ آخِرَ ذَلِکَ أَجْمَعَ قَالَ (۲)

قَالَ رَسُولُ اللَّهُ الصَّوْمُ جُنَّهٌ مِنَ النَّارِ قَالَ ثُمَّ قَالَ إِنَّ أَفْضَلَ الْأَشْیَاءِ مَا إِذَا فَاتَکَ لَمْ تَکُنْ مِنْهُ تَوْبَهٌ دُونَ أَنْ تَرْجِعَ إِلَیْهِ فَتُؤَدِّیَهُ بِعَیْنِهِ إِنَّ الصَّلَاهَ وَ الزَّکَاهَ وَ الْحَجَّ وَ الْوَلَایَهَ لَیْسَ یَنْفَعُ شَیْ ءٌ مَکَانَهَا دُونَ أَدَائِهَا وَ إِنَّ الصَّوْمَ إِذَا فَاتَکَ أَوْ قَصَّرْتَ أَوْ سَافَرْتَ فِیهِ أَدَّیْتَ مَکَانَهُ أَیَّاماً غَیْرَهَا وَ جَزَیْتَ ذَلِکَ الذَّنْبَ بِصَدَقَهٍ وَ لَا قَضَاءَ عَلَیْکَ وَ لَیْسَ مِنْ تِلْکَ الْأَرْبَعَهِ شَیْ ءٌ یُجْزِیکَ مَکَانَهُ غَیْرُهُ قَالَ ثُمَّ قَالَ ذِرْوَهُ الْأَمْرِ وَ سَنَامُهُ وَ مِفْتَاحُهُ وَ بَابُ الْأَشْیَاءِ وَ رِضَی الرَّحْمَنِ الطَّاعَهُ لِلْإِمَامِ بَعْدَ مَعْرِفَتِهِ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ یَقُولُ مَنْ یُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطاعَ اللَّهَ وَ مَنْ تَوَلَّی فَما أَرْسَلْناکَ عَلَیْهِمْ حَفِیظاً(۳) أَمَا لَوْ أَنَّ رَجُلًا قَامَ لَیْلَهُ وَ صَامَ نَهَارَهُ وَ تَصَدَّقَ بِجَمِیعِ مَالِهِ وَ حَجَّ جَمِیعَ دَهْرِهِ وَ لَمْ یَعْرِفْ وَلَایَهَ وَلِیِّ اللَّهِ فَیُوَالِیَهُ وَ یَکُونَ جَمِیعُ أَعْمَالِهِ بِدَلَالَتِهِ إِلَیْهِ مَا کَانَ لَهُ عَلَی اللَّهِ حَقٌّ فِی ثَوَابِهِ وَ لَا کَانَ مِنْ أَهْلِ الْإِیمَانِ ثُمَّ قَالَ أُولَئِکَ الْمُحْسِنُ مِنْهُمْ یُدْخِلُهُ اللَّهُ الْجَنَّهَ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ (۴).

سن، [المحاسن] عن أبی طالب عبد الله بن الصلت: مثله (۵)

شی، [تفسیر العیاشی] عَنْ زُرَارَهَ: مِثْلَهُ إِلَی قَوْلِهِ یُجْزِیکَ مَکَانَهُ غَیْرُهُ (۶).

۱- ۱. آل عمران: ۹۷.

۲- ۲. و قد قال ظ، صح.

۳- ۳. النساء: ۸۰.

۴- ۴. الکافی ج ۲ ص ۱۸.

۵- ۵. المحاسن ص ۲۸۶.

۶- ۶. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۱۹۱.

**[ترجمه]کافی: زراره روایت کند که حضرت باقر علیه السلام فرمود: «اسلام بر پنج چیز بنیان شده: نماز، زکات، روزه، حج و ولایت. زراره گوید:عرض کرد:«کدامیک از اینها برترند؟» فرمود: «ولایت برتر است، زیرا کلید آنهاست و والی راهنمای آن امور است.»عرض کردم: «بعد از ولایت کدام برتر است؟» فرمود: «نماز، زیرا پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود نماز ستون دین شماست.»عرض کردم: «بعد از نماز کدام برتر است؟» فرمود: «زکات، زیرا آن را همراه نماز قرار داده و به نماز ابتدا فرموده، و پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود زکات گناهان را می برد.»عرض کردم: «بعد از زکات، کدام برتری دارد؟» فرمود: «حج، زیرا خداوند فرموده است: «وَ لِلَّهِ عَلَی النَّاسِ حِجُّ الْبَیْتِ مَنِ اسْتَطاعَ إِلَیْهِ سَبِیلًا وَ مَنْ کَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِیٌّ عَنِ الْعالَمِین»، {و مردم را حج و زیارت آن خانه واجب است بر هر کسی که توانایی برای رسیدن بدان جا یافت و هر که (به سبب انکار حج بیت اللَّه) کافر شود، تنها به خود زیان رسانده که البتّه خدا از اطاعت خلق بی نیاز است.} - . آل عمران / ۹۷ - و پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود یک حج پذیرفته شده از بیست نماز مستحب بهتر است و هر کس هفت بار گرد این خانه بگردد و دو رکعت نماز طواف را نیکو بجا آورد، آمرزیده است.» و درباره روز عرفه و مزدلفه فرمود آنچه باید بفرماید.

عرض کردم: «بعد از حج چیست؟» فرمود روزه.پرسیدم: «چرا روزه در آخر همه قرار گرفته؟» فرمود: «پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود روزه سپر است از آتش دوزخ. آنگاه فرمود برترین عبادات آن است که اگر از دست برود، بازگشت به آن صورت نگیرد، مگر همان را انجام دهند و نماز و زکات و حج و ولایت چنین اند که هیچ چیز فایده آنها را ندارد، ولی روزه اگر از دست رفت یا آن را انجام ندادی، یا در ایّام روزه مسافرت کردی، از روزهای دیگر به جای آن می توانی استفاده کنی و آن را قضا کنی. یا مواردی هست مثل مریض، که با مختصر صدقه ای قضای روزه هم ساقط می شود. ولی از آن چهار تا، هیچ چیز جای آنها را نمی گیرد.»زراره گوید:سپس فرمود: «بلندترین نقطه دین و قلّه و کلید آن و درِ (ورود به) همه چیز و خشنودی خدا، پیروی از امام است بعد از شناخت او. خداوند عزوجل می فرماید: «مَنْ یُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطاعَ اللَّهَ وَ مَنْ تَوَلَّی فَما أَرْسَلْناکَ عَلَیْهِمْ حَفِیظا»، {هر که رسول را اطاعت کند، خدا را اطاعت کرده، و هر که مخالفت کند (کیفر مخالفتش با خداست و ما تو را به نگهبانی آنها نفرستادیم.} - . نساء / ۸۰ - بدان اگر مردی شب های عمرش را بایستد و نماز بگزارد و روزها روزه گیرد، همه دارایی اش را صدقه دهد و در تمام عمر همیشه خانه خدا را زیارت کند، اما ولایت ولیّ خدا را نشناسد تا وابسته به او شود و کردارش به راهنمایی او باشد، در پاداش اعمال حقّی بر خدا ندارد و از اهل ایمان نباشد.» سپس فرمود: «آنانند نیکوکارانشان که خدا آنها را به فضل رحمت خود به بهشت ببرد، (مقصود از آنهایی که به فضل خدا به بهشت می روند، مستضعفین از اهل خلاف هستند.) - . کافی ۲ : ۱۸ و محاسن برقی: ۲۸۶ و تفسیر عیاشی ۱ : ۱۹۱ -

محاسن برقی و تفسیر عیّاشی این روایت را آورده اند،با این تفاوت که در تفسیر عیّاشی فراز پایانی روایت نیامده است.

**[ترجمه]

بیان

الولایه أفضل لا ریب فی أن الولایه و الاعتقاد بإمامه الأئمه علیهم السلام و الإذعان بها من جمله أصول الدین و أفضل من جمیع الأعمال البدنیه لأنها مفتاحهن أی بها تفتح أبواب معرفه تلک الأمور و حقائقها و شرائطها و آدابها أو مفتاح قبولهن و الوالی أی

الإمام المنصوب من قبل الله هو الدليل عليهن يدل الناس من قبل الله على وجوبها و آدابها و أحكامها و العمود الخشبه التی يقوم عليها البيت و يمكن أن يكون عليه السلام شبه الدين بالفسطاط و أثبت العمود له على المكنيه و التخييليه فإذا زال العمود لا ينتفع بالفسطاط لا بغشائه و لا بطنبه و لا بوتده فكذلك مع ترک الصلاه لا ينتفع بشی ء من أجزاء الدين كما صرح به فی أخبار أخر و المراد بالصلاه المفروضه أو الخمس كما فی بعض الأخبار صرح بها لأنه قرنها بها استدل على أن فضل الزكاه بعد الصلاه و قبل غيرها بمجموع مقارنتهما فی الذكر مع البداءه بذكر الصلاه ثم أكد الجزء الأخير بذكر الحديث و ليس هو دليلا تاما على الأفضليه لأن الحج أيضا يذهب الذنوب إلا أن يقال أنه عليه السلام علم أن الإذهاب الذی يحصل فی الزكاه أقوى مما يحصل فی الحج.

ثم استدل عليه السلام على فضل الحج بتسميته سبحانه تركه كفرا و ترک ذكر العقاب المترتب عليه و ذكر الاستغناء الدال على غايه السخط من عشرين صلاه نافله فيه دلاله على أن المراد بالصلاه المفضله فی أول الخبر الفريضه و هذا أحد وجوه الجمع بين الأخبار المختلفه الوارده فی تفضيل الصلاه على الحج و العكس و سيأتی تفصيله فی كتاب الصلاه إن شاء الله أحصى فيه أسبوعه أی حفظ طوافه من غير زياده و لا ـ نقصان و لا ـ سهو و لا شک و أحسن ركعتيه أی بفعلهما فی وقتهما و مكانهما مع رعايه الشرائط و الكيفيات و الآداب المرعيه فيهما و قال فی يوم عرفه و يوم المزدلفه أی قال فی اليومين فی فضل الحج و أعماله أو فی فضل اليومين و أعمالهما ما قال قوله فما ذا يتبعه و فی بعض النسخ بما ذا يتبعه أی الرب أو المكلف و فی المحاسن ثم ما ذا و لا يخفى أن هذا السؤال لا فائده فيه ظاهرا لأنه مع ذكر الصوم أولا فی الأعمال المعدوده و تفضيل ما سواه

علم أن الصوم بعدها إلا أن يكون ذلك تمهيدا للسؤال الثانى أو يقال لما لم يكن كلامه عليه السلام أولا صريحا فى كون تلك الأعمال أفضل من غيرها فهذا السؤال لاستعلام أنه هل بين الصوم و الحج عمل يكون أفضل منه.

قوله قال قال رسول الله صلى الله عليه و آله فى بعض النسخ و قال رسول الله فيكون من كلام الراوى أى كيف يكون مؤخرا عنها و قد قال رسول الله صلى الله عليه و آله فيه ذلك و على النسخه الأخرى لعله إنما ذكر عليه السلام حديثا فى فضل الصوم دفعا لما عسى أن يتوهم السائل أنه مما لا فضل فيه أو أنه قليل الأجر و كونه جنه من النار لأن أعظم أسباب النار الشهوات و الصوم يكسرها و الظرف متعلق بجنه لتضمنه معنى الوقايه أو الستر أو التبعيد.

ثم ذكر عليه السلام للفضل قاعده كليه و هو أن الأفضل ما لم يقم شى ء آخر مقامه و كأن المراد بالتوبه هنا المعنى اللغوى بمعنى الرجوع أو أطلقت على ما ينوب مناب الشى ء مجازا أو أنه عليه السلام لما أطلق الذنب على الترك و إن كان لعذر أطلق على ما يتداركه التوبه قوله أو قصرت يعنى فى شى ء من شرائطه أو أركانه و فى المحاسن أو قصرت و سافرت أى قصرت بسبب السفر.

و الحاصل أنه عليه السلام أشار إلى أقسام الفوات و أحكامه إجمالا لأن الفوات إما للعذر مثل المرض و غيره أو التقصير أو التعمد فى تركه أو السفر و شبهه و اللازم إما القضاء فقط أو الكفاره فقط أو هما معا أو لا هذا و لا ذاك و تفصيله فى كتب الفروع و الغرض بيان الفرق بين الصوم و الأربعه الباقيه بأن الأربعه لا تسقط مع الاستطاعه و الصوم يسقط فى السفر مع القدره عليه و ذكر السفر على المثال و يمكن أن يكون عدم ذكر المرض لأنه قد ينتهى إلى حال لا يقدر على الصوم فيه و مع السقوط فى السفر يؤدى مكانه أياما و قد يسقط القضاء أيضا كما إذا استمر مرضه إلى رمضان آخر و كان فيه دلاله على بطلان قول من قال إن فاقد الطهورين تسقط عنه الصلاه أداء و قضاء.

و يحتمل أن يكون ذكر الشق الأول استطرادا و يكون الغرض أن الصوم

ص: ٣٣٥

إذا فات قد يجب قضاؤه و قد لا يجب و يسقط أصلا بخلاف الأربعه فإنها لا تسقط بحيث لا يجب قضاؤها فقوله و جزيت مقابل لقوله أديت أى و قد يكون كذلك فإن قلت صلاه الحائض أيضا ليس لها قضاء قلت هناك لم يتعلق الوجوب بها أصلا لا أداء و لا قضاء و لا بدلا و هاهنا عوض عن الصوم بشى ء فيدل على أن للصوم عوضا يقوم مقامه.

و ذروه الشى ء بالضم و الكسر أعلاه و سنام البعير كسحاب معروف و يستعار لأرفع الأشياء و المراد بالأمر الدين و بطاعه الإمام انقياده فى كل ما أمر و نهى و لما كان معرفه الإمام مع طاعته مستلزمه لمعرفه سائر أصول الدين و فروعه فهى كأنها أرفع أجزائه و كالسنام بالنسبه إلى سائر أجزاء البعير و كالمفتاح الذى يفتح به جميع الأمور المغلقه و المسائل المشكله و كالباب لقرب الحق سبحانه و للوصول إلى مدينه علم الرسول صلى الله عليه و آله و توجب رضى الرحمن و لا يحصل إلا بها و الضمير فى قوله بعد معرفته راجع إلى الإمام و يحتمل رجوعه إلى الله و الاستشهاد بالآيه لجميع ما ذكر أو للأخير إما مبنى على أن الآيه إنما نزلت فى ولايه الأئمه عليهم السلام أو على أن طاعه الإمام هى بعينها طاعه الرسول إما لأنه أمر بطاعته أو أنه نائب منابه فحكمه حكم المنوب عنه و قيل لأن الرسول فى الآيه شامل للإمام و هو بعيد.

قوله عليه السلام ما كان له على الله حق لأنه لا تشمله آيات الوعد لأنه إنما وعد المؤمنين الثواب بالجنه و هو ليس من المؤمنين فلا يستحق الثواب بمقتضى الوعد أيضا و إن كان المؤمنون المحسنون أيضا لا يستحقون الثواب بمحض أعمالهم لكن يجب على الله إثابتهم بمقتضى وعده أولئك المحسن منهم الظاهر أنه إشاره إلى المخالفين و المراد بهم المستضعفون فإنهم مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ اللَّهِ و لذا قال بفضل رحمته فى مقابله قوله ما كان له على الله حق و الحاصل أن المؤمنين لهم على الله حق لوعده و المستضعفون ليس لهم على الله حق لأنه لم يعدهم الثواب بل قال إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَ إِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ فإن أدخلهم الجنه فبمحض فضله و يحتمل أن يكون

إشاره إلى المؤمنين العارفين أى إنما يدخل المؤمنين الجنه و إدخالهم أيضا بفضله لا باستحقاقهم و الأول أظهر.

**[ترجمه]«الولایه افضل» یعنی شکی نیست در اینکه ولایت و اعتقاد به پیشوایی ائمّه علیهم السلام و اعتراف به آن، از اصول دین است و از همه عبادات بدنی برتر است. «لانها مفتاحهنّ»یعنی درهای شناسایی امور دیگر، به وسیله ولایت گشوده می شود یا اینکه کلید قبولی آنهاست.«و الوالی» یعنی امام برگزیده از سوی خدا، راهنمای بر آن عبادات است از سوی خدا و مردم را بر آداب و احکام آن عبادات، راهنماییمی کند. و «العود» چوبی است که خانه بر آن می ایستد و ممکن است حضرت، دین را به خیمه ای تشبیه فرموده و برای آن عمود، یعنی ستون خیمه ثابت فرموده به نحو استعاره تخییلیّه و بالکنایه، پس چون عمود خیمه از بین برود، دیگر از پارچه خیمه و ریسمان ها و میخ های آن بهره نبرند. همچنین با ترک نماز، سایر اجزای دین فایده ندارد، چنانچه در اخبار دیگر تصریح فرموده اند. و مقصود از نماز بر حسب پاره ای ازاخبار، نماز واجب یا نمازهای پنجگانه است. و «الزّکوه» زکات را نام برده، زیرا خداوند نماز و زکات را همراه یکدیگر فرموده و بر فضیلت زکات بعد از نماز، بر سایر اعمال استدلال فرموده به اینکه در تمام موارد نماز و زکات با هم هستند و اول نماز و بعد زکات یاد شده. سپس برای فضیلت زکات روایتی هم نقل فرموده که دلیل تمامی بر برتری زکات نیست، زیرا حج هم گناهان را می برد، مگر اینکه بگوییمحضرت می داند که نیروی زکات در بردن گناهان، بیش از حج است.

سپس در برتری حج استدلال فرموده به اینکه خداوند تارک حج را کافر نامیده و کیفر ترک حج را یاد نفرموده، ولی بی نیازی خدا را یاد کرده که دلیل بر نهایت خشم خداوند است. «من عشرین صلاه نافله»دلالت دارد بر اینکه آن نمازی که برتر از حج است، نماز واجب است. و این خود یکی از راه های جمع بین روایات مختلفی است که در پاره ای از آنها نماز را برتر از حج و در پاره ای حج را برتر دانسته اند.بنابراین می گوییم نماز برتر از حج واجب است و حجّ، برتر از نماز نافله است، و شرح مطلب به یاری خدا در «کتاب نماز» خواهد آمد.

«احصی فیه اسبوعه»: یعنی عدد طوافش را در هفت حفظ کند و کم و زیاد و فراموشی و تردید نداشته باشد. «و احسن رکعتیه»یعنی در وقت و محل خود، با رعایت همه آداب و شرائط انجام دهد. «و قال فی یوم عرفه و یوم المزدلفه»یعنی در آن دو روز، در فضیلت حج و آداب آن مطالبی فرمود یا درباره فضیلت آن دو روز و اعمال آنها چیزهایی فرمود. «فما ذا یتبعه»در بعضی از نسخه ها «بما ذا یتبعه» ضبط شده، یعنی خدا یا مکلّف، بعد از آن چه چیز را قرار داده یا باید انجام دهد. و در محاسن برقی «ثمّ ماذا» دارد و ظاهرا جایی برای این سؤال نباشد، زیرا بعد از اینکه حضرت روزه را در شمار عبادات در ابتدا ذکر فرموده و عبادات دیگر را از روزه برتر دانسته، می داند که بعد از آن عبادات روزه است، مگر اینکه این سؤال مقدمه باشد برای سؤال دوّم. یا بگوییم چون در فرمایش اولیه، حضرت تصریح نفرمودند که این اعمال برتر از اعمال دیگرند،در نتیجه این سؤال پیش می آید که آیا بین حج و روزه عملی هست که برتر از روزه باشد یا نه؟ «قال: قال رسول اللّه صلّی اللّه علیه و آله و سلّم» در پاره ای از نسخه ها «و قال رسول اللّه» ضبط شده و بنابراین این جمله، سخن راوی است نه امام، زیرا می گوید: «چگونه روزه بعد از همه است» و حال آنکه پیامبر چنین فرموده. و بنا بر نسخه دیگر، شاید حضرت این روایت را در فضیلت روزه بیان فرموده تا سائل نپندارد که روزه هیچ فضیلتی ندارد یا پاداش آن کم است. و اینکه روزه سپر آتش است، بدان جهت که بزرگ ترین وسیله سوق دهندهبه دوزخ شهوت ها است و روزه شهوت را درهم می شکند. و «ظرف من النّار» متعلق است به «جنّه»، زیرا جنه دارای معنی حفظ کردن یا پوشیدن یا دور ساختن است.

سپس برای برتری عبادات، یک قاعده کلی بیان فرموده که برتر از همه عبادتی است که چیزی جای آن را نگیرد. و گویا مقصود از توبه در اینجا، همان معنای لغوی آن، یعنی رجوع و بازگشت است، یا اینکه مجازا بر هر چیزی که نایب شود، اطلاق شده، یا اینکه چون حضرت ترک عبادات را گناه نامیده، اگر چه معذور باشد، جبران و تدارک آن عبادت را هم توبه می نامد. «او قصّرت» یعنی در شرایط یا ارکان آن. و در محاسن برقی «او قصّرت و سافرت» ضبط شده، یعنی به خاطر مسافرت کوتاه نمایی.

نتیجه اینکه حضرت به اقسام فوت شدن روزه و احکام آنها به طور اجمال اشاره فرموده، زیرا فوت شدن عبادات یا به جهت عذری مثل مرض و غیره است یا به جهت کوتاهی و تعمّد در ترک یا به جهت مسافرت و نظیر آن است و جبران آن، یا تنها با قضا است یا با کفّاره یا با هر دو یا هیچ کدام لازم نیست که شرح آن در کتاب های فقهی است. مقصود حضرت این است که فرق بین روزه و آن چهار تارا بیان فرماید که آن چهارتای دیگر، در صورت توانایی از انسان ساقط نمی شود، ولی روزه مثلا در سفر با اینکه توانایی هم دارد ساقط است، و سفر را به عنوان مثال ذکر فرموده و ممکن است اینکه مرض را ذکر نکرده، به خاطر این است که مرض گاهی به حدی می رسد که قدرت بر روزه گرفتن نیست، و در سفر که روزه ساقط است، روزهای دیگر جای آن را می گیرد، ولی در مرض گاهی قضا هم ساقط است، مثل اینکه کسالت تا ماه رمضان بعد ادامه یابد. و ضمنا دلالت دارد بر اینکه آنها که می گویند کسی که نه می تواند وضو بگیرد و نه تیمّم کند، نماز از او ساقط است، چه اداء و چه قضاء، این قول باطل است.

و احتمال دارد که قسمت اوّل را «استطرادا» ذکر فرموده و مقصود این باشد که روزه وقتی فوت شود، گاهی قضای آن واجب است و گاهی واجب نیست و از اصل ساقط می شود، بر خلاف آن چهار تا، زیرا آنها ساقط نمی شوند، به طوری که حتی قضای آنها هم واجب نباشد. و فرمایش آن حضرت «و جزیت» برابر «ادّیت» است یعنی و گاهی چنین است.اگر بگویی نماز زن حائض نیز قضا ندارد، گوییم بر زن حائض از اصل نماز واجب نیست، نه اداء و نه قضاء آن و نه چیز دیگری به جای آن، ولی در همین مورد زن حائض، روزه عوض دارد و همین خود دلیل است بر اینکه روزه عوضی دارد که جای آنرا بگیرد.

«ذروه الشی ء»: به ضمّ و کسر ذال، بالاترین نقطه آن چیز است و «سنام البعیر» (کوهان شتر) بر وزن سحاب معروف است و آن را برای مرتفع ترین چیزها استعاره می آورند. مقصود از امر دین است و مقصود از اطاعت امام، گردن نهادن در تمام دستورها و نواهی اوست و چون شناخت امام و پیروی از او مستلزم شناخت سایر اصول دین است، پس گویا شناخت امام بلندترین جزء آن است و نسبت به سایر اصول دین، همچون کوهان است نسبت به سایر اعضای شتر.و همچون کلیدی استکه تمام امور بسته و مسائل مشکله با آن گشوده شود. همچون در است، برای نزدیک شدن به خدا و رسیدن به شهر دانش، پیامبر صلی الله علیه و آله .

«و توجب رضی الرحمن»: و خشنودی خدا به دست نیاید مگر به ولایت و ضمیر در «بعد معرفته»، به امام باز می گردد و احتمال دارد به خدا بازگردد. شاهد گرفتن آیه شریفه یا برای هر پنج چیز است یا تنها برای ولایت و اطاعت از امام علیه السلام و در صورت دوّم، یا استشهاد حضرت مبنی بر این است که آیه شریفه درباره ولایت ائمّه علیهم السلام نازل شده یا اینکه اطاعت از امام، همان اطاعت از رسول است، زیرا پیامبر امر می فرماید به اطاعت از امام. یا چون امام جانشین پیامبر است و به

قولی چون رسول در آیه شامل امام هم می شود، اما این بعید است.«ما کان له علی اللّه حق»،زیرا آیات نوید او را در برنگیرد، چون در آن آیات مؤمنین را به پاداش بهشت نوید می دهد و او از مؤمنین نیست، پس سزاوار پاداش بر حسب نوید خدا نیست، اگرچه مؤمنان نیکوکار نیز بر حسب اعمالشان شایسته ثواب نیستند، ولی بر خدا واجب است بر حسب نویدی که فرموده،به آنها ثواب دهد،

«اؤلئک المحسن منهم»: ظاهرا این جمله به مخالفین اشاره دارد و مقصود مستضعفین از آنهایند، زیرا آنها امیدوار کرم خدایند و بدین جهت فرمود «به فضل رحمتش» در برابر فرمایش پیش که فرمود «ما کان له علی اللّه حقّ».نتیجه اینکه مؤمنین بر حسب نوید خدا بر او حقی دارند، ولی مستضعفین حقی ندارند، زیرا به آنها نوید نداده، بلکه فرموده یا آنان را عذاب می کند یا به محبت و لطف بر آنها بازمی گردد. پس اگر آنها را به بهشت برد، تنها بر حسب فضل اوست. و احتمال دارد که این جمله به مؤمنین عارف و شناسا اشاره کند، یعنی خداوند مؤمنین را به بهشت می برد به فضل خویش، نه به شایستگی آنها، ولی معنای اوّل روشن تر است.

**[ترجمه]

«۱۱»

کا، [الکافی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ یَحْیَی عَنْ عِیسَی بْنِ السَّرِیِّ أَبِی الْیَسَعِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام أَخْبِرْنِی بِدَعَائِمِ الْإِسْلَامِ الَّتِی لَا یَسَعُ أَحَداً التَّقْصِیرُ عَنْ مَعْرِفَهِ شَیْ ءٍ مِنْهَا الَّتِی مَنْ قَصَّرَ عَنْ مَعْرِفَهِ شَیْ ءٍ مِنْهَا فَسَدَ عَلَیْهِ دِینُهُ وَ لَمْ یُقْبَلْ مِنْهُ عَمَلُهُ وَ مَنْ عَرَفَهَا وَ عَمِلَ بِهَا صَلَحَ لَهُ دِینُهُ وَ قُبِلَ مِنْهُ عَمَلُهُ وَ لَمْ یَضِقْ بِهِ مِمَّا هُوَ فِیهِ لِجَهْلِ شَیْ ءٍ مِنَ الْأُمُورِ جهلَهُ قَالَ فَقَالَ شَهَادَهُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ الْإِیمَانُ بِأَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الْإِقْرَارُ بِمَا جَاءَ بِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَ حَقٌّ فِی الْأَمْوَالِ الزَّکَاهُ وَ الْوَلَایَهُ الَّتِی أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ بِهَا وَلَایَهُ آلِ مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله قَالَ فَقُلْتُ لَهُ هَلْ فِی الْوَلَایَهِ شَیْ ءٌ دُونَ شَیْ ءٍ فَضْلٌ یُعْرَفُ لِمَنْ أَخَذَ بِهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ یا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَطِیعُوا اللّهَ وَ أَطِیعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِی الْأَمْرِ مِنْکُمْ (۱) وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ مَنْ مَاتَ وَ لَا یَعْرِفُ إِمَامَهُ مَاتَ مِیتَهً جَاهِلِیَّهً وَ کَانَ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ کَانَ عَلِیّاً علیه السلام وَ قَالَ الْآخَرُونَ وَ کَانَ مُعَاوِیَهَ ثُمَّ کَانَ الْحَسَنَ علیه السلام ثُمَّ کَانَ الْحُسَیْنَ علیه السلام وَ قَالَ الْآخَرُونَ یَزِیدَ بْنَ مُعَاوِیَهَ وَ حُسَیْنَ بْنَ عَلِیٍّ وَ لَا سَوَاءَ وَ لَا سَوَاءَ قَالَ ثُمَّ سَکَتَ ثُمَّ قَالَ أَزِیدُکَ فَقَالَ لَهُ حَکَمٌ الْأَعْوَرُ نَعَمْ جُعِلْتُ فِدَاکَ قَالَ ثُمَّ کَانَ عَلِیَّ بْنَ الْحُسَیْنِ ثُمَّ کَانَ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِیٍّ أَبَا جَعْفَرٍ وَ کَانَتِ الشِّیعَهُ قَبْلَ أَنْ یَکُونَ أَبُو جَعْفَرٍ وَ هُمْ لَا یَعْرِفُونَ مَنَاسِکَ حَجِّهِمْ وَ حَلَالَهُمْ وَ حَرَامَهُمْ حَتَّی کَانَ أَبُو جَعْفَرٍ فَفَتَحَ لَهُمْ وَ بَیَّنَ لَهُمْ مَنَاسِکَ حَجِّهِمْ وَ حَلَالَهُمْ وَ حَرَامَهُمْ حَتَّی صَارَ النَّاسُ یَحْتَاجُونَ إِلَیْهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا کَانُوا یَحْتَاجُونَ إِلَی النَّاسِ وَ هَکَذَا یَکُونُ الْأَمْرُ وَ الْأَرْضُ لَا تَکُونُ إِلَّا بِإِمَامٍ وَ مَنْ مَاتَ لَا یَعْرِفُ إِمَامَهُ مَاتَ مِیتَهً جَاهِلِیَّهً وَ أَحْوَجُ مَا تَکُونُ إِلَی مَا أَنْتَ عَلَیْهِ إِذَا بَلَغَتْ نَفْسُکَ هَذِهِ وَ أَهْوَی بِیَدِهِ إِلَی حَلْقِهِ وَ انْقَطَعَتْ عَنْکَ الدُّنْیَا تَقُولُ لَقَدْ کُنْتُ عَلَی أَمْرٍ حَسَنٍ (۲).

۱- ۱. النساء: ۵۹.

۲- ۲. الکافی ج ۲ ص ۱۹ و ۲۰.

كا، [الكافي] عن أبی علی الأشعری عن محمد بن عبد الجبار عن صفوان عن عيسى بن السری أبی اليسع عن أبی عبد الله عليه السلام: مثله (۱)

**[ترجمه]کافي: عیسی ابن السری: ابوالیسع روایت کند که به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: «مرا از پایه های اسلام که کسی را کوتاهی در شناخت آنها روا نباشد آگاه فرما. چیزهایی که هر کس در شناسایی آنها کوتاهی ورزد، دینش فاسد، و کردارش پذیرفته نگردد و هر کس آنها را بشناسد و بدان عمل کند،دینش درست و کردارش پذیرفته گردد و از ندانستن چیزی در تنگنا نباشد.» فرمود: «گواهی به یگانگی خدا، ایمان به پیامبری محمّد صلی الله علیه و آله ، اقرار به آنچه که پیامبر از سوی خدا آورده، حق زکات در اموال و ولایتی که خداوند عزوجل دستور داده؛ ولایت خاندان محمد صلی الله علیه و آله . گوید:عرض کردم: «درباره ولایت کم و بیشی هست که هر کس که آن را برگرفت برتری دارد؟» فرمود: «آری، خداوند عزوجل می فرماید:{(ای اهل ایمان، فرمان خدا و رسول و فرماندارن (از طرف خدا و رسول) را اطاعت کنید.} و پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «هر کس بمیرد و امامش را نشناسد، همچون مرگ جاهلیت مرده است.» و «اولو الامر» پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و علی علیه السلام بود، و دیگران گفتند معاویه بوده است. سپس حسن علیه السلام و بعد از آن حسین علیه السلام بود و دیگران گفتند یزید بن معاویه و حسین بن علی، ولی برابر نبودند، برابر نبودند.» راوی گوید: آنگاه سکوت فرمود و لختی بعدفرمود: «بیش از این برایت بگویم؟» حکم بن اعور عرض کرد: «آری فدایت شوم!» فرمود: «بعد از آن علی بن الحسین و بعد از آن محمد بن علی علیه السلام بود، و شیعه تا پیش از زمان حضرت باقر علیه السلام مناسک حج و حلال و حرام خود را نمی شناختند، تا آنکه آن حضرت آمد و در به روی آنها گشود و مناسک حج و حلال و حرام آنها را روشن ساخت. تا آنجا که مردم نیازمند آنان شدند بعد از آنکه نیازمند سایر مردم بودند، و در آینده نیز چنین است. و زمین برقرار نباشد مگر به امام، و هر کس بمیرد و امامش را نشناسد، همچون مرگ جاهلیت، مرده است و زمانی نیاز تو به این مرامت بیشتر می شود که جانت به اینجا رسد (و به گلوی خویش اشاره فرمود) و آنگاه که عمرت در دنیا پایان پذیرد و دنیا از تو جدا شود، می گویی بر روش خوب و مرام نیکویی بودم.» - . کافی ۲ : ۱۹ و ۲۰ و نیز در همان صفحه به نقل از راوی دیگر. -

کافی با سند دیگر همین روایت را نقل کرده است.

**[ترجمه]

بيان

قوله عليه السلام و لم يضق به الباء للتعديه و من فی قوله مما هو فيه للتبعيض و هو مع مدخوله فاعل لم يضق أی لم يضيق عليه الأمر شی ء مما هو فيه و يمكن أن يقرأ لجهل بالتنوين و شی ء بالرفع فشی ء فاعل لم يضق و فی بعض النسخ فيما مكان مما فلعل الأخير فيه متعين و فی بعض النسخ و لم يضر به فيمكن أن يقرأ علی بناء المجهول و جهله فعل ماض و من فی مما صله الضرر أو علی بناء الفاعل و جهله علی المصدر فاعله و من ابتدائيه يقال ضره و ضر به و فی روايه العياشی الآتيه(۲) و لم يضره ما هو فيه بجهل شی ء من الأمور إن جهله و هو أصوب.

و قيل يعنی لم يضق أو لم يضر به من أجل ما هو فيه من معرفه دعائم الإسلام و العمل بها جهل شی ء جهله من الأمور التی

ليست هى من الدعائم فقوله مما هو فيه تعليل لعدم الضيق أو الضرر و قوله لجهل شى ء تعليل للضيق أو الضرر و قوله جهله صفه لشى ء و قوله من الأمور عباره من غير الدعائم من شعائر الإسلام انتهى و لا يخفى ما فيه و حق فى الأموال إما مجرور بالعطف على ما جاء و الزكاه بدله و يكون تخصيصا بعد التعميم و ربما يخص ما جاء بالصلاه بقرينه ذكر الزكاه و سائر الأخبار المتقدمه و هو بعيد و إما مرفوع بالخبريه للزكاه و الزكاه مبتدأ و يمكن أن يقرأ حق على بناء الماضى المجهول و على التقديرين الجمله معترضه للتأكيد و التبيين و إنما لم يذكر الصلاه لظهور أمرها فاكتفى عنها بما جاء به و أما رفعه بالعطف على الشهاده كما قيل فهو بعيد لأنه عليه السلام لم يتعرض فيه لسائر العبادات بل اقتصر فيه على الاعتقادات و قيل أراد عليه السلام بالولايه المأمور بها من الله بالكسر الإماره و أولويه التصرف و بالأمر بها ما ورد فيها من الكتاب

۱- ۱. الكافى ج ۲ ص ۱۹ و ۲۰.

۲- ۲. تفسير العيّاشىّ ج ۱ ص ۲۵۲ و سيجى ء تحت الرقم ۳۷.

و السنه كالآيه المذكوره فى هذا الحديث و كآيه إِنَّما وَلِيُّكُمُ اللَّهُ (۱) و حديث الغدير و غير ذلك أقول بل الولايه بالفتح بمعنى المحبه و النصره و الطاعه و اعتقاد الإمامه هنا أنسب كما لا يخفى. قوله هل فى الولايه شى ء دون شى ء إلخ أقول هذا الكلام يحتمل وجهين أحدهما أن يكون المراد هل فى الإمامه شرط مخصوص و فضل معلوم يكون فى رجل خاص من آل محمد بعينه يقتضى أن يكون هو ولى الأمر دون غيره يعرف هذا الفضل لمن أخذ به أى بذلك الفضل و ادعاه و ادعى الإمامه فيكون من أخذ به الإمام أو يكون معروفا لمن أخذ و تمسك به و تابع إماما بسببه و يكون حجته على ذلك فالمراد بالموصول الموالى للإمام الثانى أن يكون المراد به هل فى الولايه دليل خاص يدل على وجوبها و لزومها فضل أى فضل بيان و حجه و ربما يقرأ بالصاد المهمله أى برهان فاصل قاطع يعرف هذا البرهان لمن أخذ به أى بذلك البرهان و الأخذ يحتمل الوجهين و لكل من الوجهين شاهد فيما سيأتى.

و يمكن الجمع بين الوجهين بأن يكون قوله شى ء دون شى ء إشاره إلى الدليل و قوله فضل إشاره إلى شرائط الإمامه و إن كان بعيدا و حاصل جوابه عليه السلام أنه لما أمر الله تعالى بطاعه أولى الأمر مقرونه بطاعه الرسول و بطاعته فيجب طاعتهم و لا بد من معرفتهم و قال الرسول صلى الله عليه و آله من مات و لم يعرف إمام زمانه أى من يجب أن يقتدى به فى زمانه مات ميته جاهليه و الميته بالكسر مصدر للنوع أى كموت أهل الجاهليه على الكفر و الضلال فدل على أن لكل زمان إماما لا بد من معرفته و متابعته.

و كان رسول الله صلى الله عليه و آله أى من كان تجب طاعته فى زمن الرسول هو صلى الله عليه و آله و كان بعده صلى الله عليه و آله عليا و قال آخرون مكانه معاويه و إنما لم يذكر الغاصبين الثلاثه تقيه و إشعارا بأن القول بخلافتهم بالبيعه يستلزم القول بخلافه مثل معاويه فاسق جاهل كافر و بالجمله لما كان هذا أشنع خصه بالذكر

ص: ۳۳۹

۱- ۱. المائده: ۵۵.

مع أن بطلان خلافته يستلزم بطلان خلافتهم.

ثم كان الحسن أی فی زمن معاویه أیضا ثم کان الإمام الحسین فی بعض زمن معاویه و بعض زمن یزید علیه اللعنه و حسین بن علی ثانیا كأنه زید من الرواه أو النساخ و یؤیده عدم التکرار فی روایه الکشی (۱)

و یحتمل أن یکون جمله حالیه بحذف الخبر أی و حسین بن علی حی و قد یقرأ حسین بالتنوین فیکون ابن علی خبرا أو یکون ذکره أولا لمقابلته علیه السلام بمعاویه و ثانیا لمقابلته بیزید فالمعنی و قال آخرون یزید بن معاویه و الحسین معارضان أو الواو بمعنی مع و لا سواء خبر مبتدأ محذوف و فی بعض النسخ مکرر ثلاث مرات أی علی و معاویه لا سواء و حسن و معاویه لا سواء و حسین و یزید لا سواء.

و الحاصل أن الأمر أوضح من أن یشتبه علی أحد فإنه لا یریب عاقل فی أنه إذا کان لا بد من إمام و تردد الأمر بین علی و معاویه فعلی علیه السلام أولی بالإمامه و کان فی الکل ناقصه لقوله علیا و أبا جعفر و من قال نصب أبا جعفر بتقدیر أعنی غفل عن ذلک و لکن فی قوله کانت الشیعه و قوله أن یکون أبو جعفر و قوله حتی کان أبو جعفر تامه و المراد بالکون فی الأخیرین ظهور أمره و رجوع الناس إلیه و قیل کان ناقصه و الظرف خبره و المراد بالناس فی الموضعین علماء المخالفین و رواتهم و هکذا یکون الأمر أی هکذا یکون أمر الإمامه دائما مرددا بین عالم معصوم من أهل البیت بین فضله و ورعه و عصمته و جاهل فاسق بین الجهاله و الفسق من خلفاء الجور و الأرض لا تکون إلا بإمام معصوم عالم بجمیع ما تحتاج إلیه الأمه و من لم یعرفه مات میته جاهلیه و أحوج مبتدأ مضاف إلی ما و هی مصدریه و تکون تامه و نسبه الحاجه إلی المصدر مجاز و المقصود نسبه الحاجه إلی فاعل المصدر باعتبار بعض أحوال وجوده و إلی متعلق بأحوج و ما موصوله و عباره عن التصدیق بالولایه و إذا ظرف و هو خبر أحوج و أهوی کلام الراوی وقع بین کلامه علیه السلام.

**[ترجمه]«و لم یضق به»باء برای تعدیه است و «من» در «ممّا هو فیه» برای تبعیض است و با مدخول خود فاعل «لم یضق» است، یعنی این امر او را در تنگنا قرار نداده است. و ممکن است «لجهل» را با تنوین و «شی ء» را نیز با رفع بخوانیم. در این صورت شی ء فاعل لم یضق است و در پاره ای از نسخه ها به جای «ممّا»،«فیما» ضبط شده، و شاید با نسخه «فیما»، احتمال اخیر یعنی با تنوین بودن جهل و مرفوع بودن شی ء لازم باشد. و در پاره ای از نسخه ها «و لم یضرّ به» هست و ممکن است به صیغه مجهول باشد. و «جهله» فعل ماضی است و «من»در ممّا صله ضرر است، یا به صیغه معلوم است. و جهله مصدر است و فاعل آن است و «من» ابتدائیّه است. و در روایت عیاشی که بعد می آید،«و لم یضرّه ما هو فیه بجهل شی ء من الامور ان جهله» ضبط شده و این بهتر است .

و به قولی یعنی در تنگنا نیست، یا او را زیان نمی زند به خاطر آنچه که در او هست که عبارت است از شناخت پایه های اسلام و عمل به آن، ندانستن چیزهایی که از ارکان و عمده ها نیست.بنابراین جمله «ممّا هو فیه» علت است برای عدم ضیق و زیان، و «لجهل شی ء» علت است برای ضیق و زیان، و «جهله» صفت است برای شی ء و «من الامور»عبارت است از غیر ارکان از سایر شعائر اسلام. پایان.

ولی اشکال این قول پوشیده نیست.

«و حق فی الاموال» یا مجرور است به عطف بر «ما جاء» و زکات بدل اوست و تخصیص بعد از تعمیم است. و چه بسا «ما جاء» مخصوص نماز باشد، به قرینه ذکر نماز بعد از آن و نیز روایاتی که گذشت که این بعید است. و یا مرفوع است بنا بر اینکه خبر باشد برای زکات و زکات مبتداست و ممکن است «حق» خوانده شود، به صیغه فعل ماضی مجهول و در هر صورت جمله معترضه است و برای تأکید یا روشن کردن مطلب آمده است. و نماز را که ذکر نفرمود به خاطر اینکه اهمیت نماز روشن است، و تنها به جمله «ما جاء» به اکتفا فرموده. اما رفع «حق فی الاموال»به عطف بر شهادت، چنانچه گفته شد بعید است، زیرا امام علیه السلام سایر عبادات را در آن ذکر نکرده و فقط به اعتقادات اکتفا کردهو به قولی مقصود حضرت از ولایتی که خداوند فرمان داده، ولایت به کسر واو است که به معنی حکومت و اولویت در تصرف است و فرمان خدا درباره آن آیات و روایات است، از قبیل آیه ای که خود حضرت فرمود و مثل آیه«إِنَّما وَلِيُّكُمُ اللَّهُ» - . مائده / ۵۵ - ، {معنای آیه داخل این کروشه بیاید} و حدیث غدیر و روایات دیگر. ولی بنظر من ولایت به فتح واو، به معنی دوستی و یاری و پیروی و اعتقاد به امامت، در اینجا مناسب تر است.

«هل فی الولایه شی ء دون شی ء» به نظر من این سخن دو احتمال دارد: یکی اینکه مقصود این باشد که آیا در امامت، شرط مخصوص و فضیلت معینی هست که در مردی مخصوص از آل محمّد موجود باشد تا آن مرد ولیّ امر باشد نه دیگران، و با آن فضیلت ممتاز شناخته شود و همان صفت بارز باعث پیروی از او گردد و حجّت و دلیل پیروان او باشد؟ پس مقصود از موصول، وابسته به امام است. دوّم اینکه مقصودش این است که آیا دلیل خاصّی بر وجوب و لزوم ولایت هست یا نه؟ «فضل» یعنی فضیلت بیان و حجّت و چه بسا، «فصل» با صاد باشد، یعنی دلیل قاطعی که شناخته شده باشد برای آن کس که آن را بگیرد و پیروی کند، و اخذ دو احتمال دارد که هر دو احتمال در آینده شاهد دارد.

و ممکن است دو احتمال را که در این جمله گفتیم، جمع کرد وگفت. «شی ء دون شی ء» اشاره به دلیل است و «فضل»، اشاره به شرایط امامت است، اگرچه بعید است، و نتیجه جوابش این است که چون خداوند متعال پیروی از اولوالامر را همراه پیروی از رسول فرمان داده، پس اطاعت آنها واجب و ناگزیر از شناخت آنهاست. و رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «هر کس بمیرد و نشناسد امام زمانش را، یعنی کسی را که در زمان خود باید از او پیروی کند، همچون مرگ جاهلیت مرده است.» و «میته» به کسر میم، مصدر نوعی است، یعنی مثل مرگ مردم جاهلیت که بر کفر و گمراهی می مردند. این فرموده دلیل است بر اینکه هر زمانی امامی هست که ناگزیر باید او را شناخت و از او پیروی کرد.

«و کان رسول اللَّه صلّی اللَّه علیه و آله و سلّم» یعنی در زمان پیامبر صلی الله علیه و آله کسی که پیرویش واجب بود، آن حضرت بود و بعد از آن جناب، علی علیه السلام و دیگران معاویه را به جای علی علیه السلام گفته اند و آن سه نفر غاصب مقام خلافت را به جهت تقیه نام نبرد، ولی با ذکر نام معاویه فهماند که قبول خلافت آن سه، مستلزم قبول حکومت فاسق و نادان و کافری چون معاویه است. خلاصه چون حکومت معاویه ننگش بیشتر بود، از او یاد فرمود، با توجه به اینکه بطلان خلافت معاویه مستلزم بطلان خلافت آن سه نفر است.«ثم کان الحسن» یعنی در زمان معاویه نیز، سپس امام حسین علیه السلام که مقداری با معاویه هم زمان بود و مقداری با یزید، لعنت خدای بر هر دو باد. و «حسین بن علی» دوّمی را گویا راوی زیاد کرده یا از نویسندگان است، به قرینه اینکه در روایت «کشّی»، نام آن حضرت یک بار بیشتر ذکر نشده.همچنیناحتمال دارد جمله حالیه باشد به حذف خبر، یعنی با اینکه حسین بن علی علیه السلام زنده است، و «حسین» با تنوین هم خوانده می شود و

در این صورت «ابن علی» خبر است، یا اینکه بار اول که نام آن حضرت را برده، برای اینکه در برابر معاویه بود، و دوّمین بار ذکر فرمود، چون در برابر یزید بود.بنابراین معنای این جمله این است: «و دیگران گفتند که یزید بن معاویه و حسین، معارض یکدیگرند.» یا اینکه واو به معنی مع است. و «لا سواء» خبر است برای مبتدای محذوف و در بعضی از نسخه ها «لا سواء» سه بارذکر شده، یعنی علی و معاویه یکسان نبودند و حسن و معاویه برابر نیستند، و حسین و یزید نیز برابر نباشند.

نتیجه اینکه مطلب روشن تر از آن است که کسی اشتباه کند، زیرا هیچ خردمندی تردید ندارد در اینکه اگر ناگزیر باید امامی باشد و آن امام مردد بین علی علیه السلام و معاویه باشد، حتما علی علیه السلام شایسته تر است. و «کان» در تمام موارد، ناقصه است، زیرا «علیّا و ابا جعفر» را به نصب خوانده و کسی که می گوید ابا جعفر به فعل مقدر منصوب است، از این جهت غافل بوده، ولی در «کانت الشیعه» و «انیکون ابو جعفر» و «حتی کان ابو جعفر» تامّه است، و مقصود از (بودن امام باقر علیه السلام) در این دو مورد، روشن شدن امر امامت آن حضرت و رجوع مردم به آن بزرگوار است و به قولی در این موارد نیز ناقصه است و ظرف خبر آن است. و مقصود از «الناس» در هر دو مورد، دانشمندان و راویان مخالفند.«و هکذا یکون الامر» یعنی امر امامت همیشه چنین خواهد بود، یعنی دائما مردّد است بین فرد دانای معصوم از خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله که فضل و تقوا و عصمت او روشن باشد، و نیز نادان فاسقی از خلفای جور که نادانی و فسقش آشکار است.

«و الارض لا تکون الّا بامام»:معصوم دانای به همه نیازمندی های امّت، و هر کس او را نشناسد، همچون مرگ جاهلیت مرده است. و «احوج» مبتدایی است که اضافه شده به «ما» و «ما» مصدریه است و «تکون» تامّه است و نسبت «حاجه» به مصدر مجاز است و مقصود نسبت حاجت است به فاعل مصدر به اعتبار بعضی از حالات آن. و «الی» متعلق است به احوج و «ما» موصوله است و عبارت است از تصدیق به ولایت. و «اذا» ظرف است و خبر احوج است.«و اهوی» سخن راوی است که در بین فرمایش امام علیه السلام قرار گرفته است.

**[ترجمه]

«۱۲»

کا، [الکافی] عَنْ عَلِیٍّ عَنْ أَبِیهِ عَنِ النَّوْفَلِیِّ عَنِ السَّکُونِیِّ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ

ص: ۳۴۰

۱- ۱. رجال الکشّیّ ص ۳۶۲.

عَنْ أَبِيهِ علیهما السلام قَالَ قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السلام: الْإِيمَانُ لَهُ أَرْكَانٌ أَرْبَعَةٌ التَّوَكُّلُ عَلَى اللَّهِ وَ تَفْوِيضُ الْأَمْرِ إِلَى اللَّهِ وَ الرِّضَا بِقَضَاءِ اللَّهِ وَ التَّسْلِيمُ لِأَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَ (۱).

**[ترجمه]کافی: سکونی از حضرت صادق علیه السلام از پدرش علیه السلام روایت کند که حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «ایمان چهار رکن دارد: توکل بر خدا، واگذاری امور به خدا، خشنودی به قضای پروردگار و تسلیم امر خدا بودن.» - . کافی ۲ : ۵۶ -

**[ترجمه]

بیان

له أركان أربعه لعدم استقرار الإيمان و ثباته إلا بها التوكل على الله أی الاعتماد علیه فی جمیع الأمور و المهمات و قطع النظر عن الأسباب الظاهره و إن كان یجب التوسل بها ظاهرا لكن من كمل یقینه بالله و أنه القادر على كل شی ء و أنه المسبب للأسباب لا یعتمد علیها بل على مسببها و تفویض الأمر إلى الله أی فی دفع الأعادی الظاهره و الباطنه كما فوض مؤمن آل فرعون أمره إلى الله فَوَقاهُ اللَّهُ سَيِّئاتِ ما مَكَرُوا و لا ریب أن هذا و ما قبله متفرعان على قوه الإيمان بالله و یصیران سببا لشده الیقین أیضا و الرضا بقضاء الله فی الشده و الرخاء و العافیه و البلاء و هذا أیضا یحصل من الإیمان بكونه سبحانه مالكا لنفع العباد و ضرهم و لا یفعل بهم إلا ما هو الأصلح لهم و یصیر أیضا سببا لكمال الیقین و التسلیم لأمر الله أی الانقیاد له فی كل ما أمر به و نهى عنه و لنبیه و أوصیائه فیما صدر عنهم من الأقوال و الأفعال كما قال سبحانه فَلا وَ رَبِّكَ لا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيما شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجاً مِمَّا قَضَيْتَ وَ يُسَلِّمُوا تَسْلِيماً و مدخلیه هذه الخصله فی الإیمان و كماله أظهر من أن یحتاج إلى البیان وَ اللَّهُ الْمُسْتَعانُ.

**[ترجمه]«له ارکان اربعه»زیرا ایمان، جای گیر و پایدار نشود، مگر به آن چهار چیز. «التوکّل علی اللَّه»یعنی اعتماد به خدا در تمام امور و مهمات، و صرف نظر از وسائل ظاهری، اگر چه در ظاهر باید از آن وسائل استفاده کرد، ولی کسی که یقینش کامل باشد و خدا را بر همه چیز قادر و سبب ساز بداند، بر اسباب ظاهری اعتماد نکند، بلکه بر سبب آنها یعنی خدا تکیه دارد.

«و تفویض الامر الی اللَّه»: یعنی در پیشگیری از دشمن های ظاهری و باطنی، چنانچه مؤمن آل فرعون امور خویش را به خدا واگذاشت و خداوند او را از شرّ بدی های نیرنگ های فرعونیان محفوظ داشت. و شکی نیست که توکل به خدا و تفویض امر به خدا، نتیجه ایمان قوی و نیز موجب افزایش یقین است.

«و الرضا بقضاء اللَّه»: در سختی و راحتی، و گرفتاری و سلامتی، و این خوی نیز نتیجه ایمان به خداست، چه او مالک سود و زیان بندگان است و در مورد بندگانش، جز آنچه بیشتر به صلاح آنان است انجام ندهد، همچنین موجب یقین کامل است.

«و التسلیم لأمر اللَّه»: یعنی سر به فرمان او بودن در هر چه فرمان داده و نهی کردهو همچنین اطاعت از پیامبر او و جانشینانش در گفتار و رفتاری که از آنها سر زند، چنانچه خداوند می فرماید:{نه چنین است، قسم به خدای تو که اینان به حقیقت اهل ایمان نمی شوند، مگر آنکه در خصومت و نزاعشان تنها تو را حاکم کنند و آنگاه به هر حکمی (که به سود و زیان آنها)

کنی، هیچ گونه اعتراضـی در دل نداشـته و کاملا از دل و جان تسلیم فرمان تو باشند.} - . نساء / ۶۵ - و دخالت این خوی در ایمان و تکمیل آن، روشن تر از آن است که نیازمند بیان باشد، و اللَّه المستعان.

**[ترجمه]

«۱۳»

کا، [الکافی] عَنِ الْعِـدَّهِ عَنْ أَحْمَـدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَبْـدِ الْعَظِیمِ بْنِ عَبْـدِ اللَّهِ الْحَسَـنِیِّ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ الثَّانِی عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ علیهم السـلام قَالَ قَالَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْإِسْلَامَ فَجَعَلَ لَهُ عَرْصَهً وَ جَعَلَ لَهُ نُوراً وَ جَعَلَ لَهُ حِصْـناً وَ جَعَلَ لَهُ نَاصِراً فَأَمَّا عَرْصَتُهُ فَالْقُرْآنُ وَ أَمَّا نُورُهُ فَالْحِکْمَهُ وَ أَمَّا حِصْنُهُ فَالْمَعْرُوفُ وَ أَمَّا أَنْصَارُهُ فَأَنَا وَ أَهْلُ بَیْتِی وَ شِیعَتُنَا فَأَحِبُّوا أَهْلَ بَیْتِی وَ شِیعَتَهُمْ وَ أَنْصَارَهُمْ فَإِنَّهُ لَمَّا أُسْرِیَ بِی إِلَی السَّمَاءِ الدُّنْیَا فَنَسَبَنِی جَبْرَئِیلُ علیه السلام لِأَهْلِ السَّمَاءِ اسْتَوْدَعَ اللَّهُ حُبِّی وَ حُبَّ أَهْلِ بَیْتِی وَ

شِیعَتِهِمْ فِی قُلُوبِ الْمَلَائِکَهِ فَهُوَ عِنْـدَهُمْ وَدِیعَهٌ إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ ثُمَّ هَبَطَ بِی إِلَی أَهْلِ الْأَرْضِ فَنَسَـبَنِی إِلَی أَهْلِ الْأَرْضِ فَاسْـتَوْدَعَ اللَّهُ حُبِّی وَ حُبَّ أَهْلِ بَیْتِی وَ شِیعَتِهِمْ

ص: ۳۴۱

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۵۶.

فِی قُلُوبِ مُؤْمِنِی أَمَّتِی فَمُؤْمِنُو أَمَّتِی یَحْفَظُونَ وَدِیعَتِی فِی أَهْلِ بَیْتِی إِلَی یَوْمِ الْقِیَامَهِ أَلَا فَلَوْ أَنَّ الرَّجُلَ مِنْ أَمَّتِی عَبَدَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ عُمُرَهُ أَیَّامَ الدُّنْیَا ثُمَّ لَقِیَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ مُبْغِضاً لِأَهْلِ بَیْتِی وَ شِیعَتِی مَا فَرَّجَ اللَّهُ صَدْرَهُ إِلَّا عَنْ نِفَاقٍ (۱).

**[ترجمه]کافی: حضرت جواد علیه السلام از پدرش از جدش علیه السلام روایت فرماید که حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «خداوند اسلام را آفرید، برای او عرصه و میدانی قرارداد، برایش نوری ساخت و نیز دژ و یاوری درست کرد. امّا عرصه اسلام، قرآن است؛ نورش حکمت؛ دژ آن کار خوب؛ و یارانش من و خاندانم و شیعیان ما هستند. پس خاندان من و شیعیان و یاران آنها را دوست بدارید، زیرا در شب معراج، وقتی مرا به آسمان بردند و جبرئیل مرا به اهل آسمان معرفی کرد، خداوند دوستی من و خاندانم و شیعیان آنها را در دل فرشتگان به ودیعت نهاد و تا روز قیامت این دوستی به آنها سپرده شده. سپس جبرئیل مرا به زمین آورد و به اهل زمین معرفی کرد، و خدا دوستی مرا و خاندانم و شیعیان آنها را در دل مؤمنین از امّتم به ودیعت نهاد و آنها تا روز قیامت، امانت مرا در خاندانم حفظ می کنند. بدان که اگر مردی از امّت من تمام روزهای عمرش عبادت کند و هنگام ملاقات خدا، دشمن خاندان و شیعیان من باشد، خداوند سینه اش را جز از نفاق و دورویی نگشاید.» - . کافی ۲ : ۴۶ -

**[ترجمه]

«۱۴»

بشا، [بشاره المصطفی] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ عَبْدِ الصَّمَدِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبَّادٍ الرَّازِیِّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِیمِ: مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّ فِیهِ فَهَبَطَ بِی إِلَی الْأَرْضِ وَ نَسَبَنِی لِأَهْلِ الْأَرْضِ إِلَی قَوْلِهِ فِی قُلُوبِ أَهْلِ الْأَرْضِ إِلَی قَوْلِهِ عِدَّهَ أَیَّامِ الدُّنْیَا إِلَی قَوْلِهِ مَا فَرَّجَ اللَّهُ قَلْبَهُ إِلَّا عَنِ النِّفَاقِ (۲).

**[ترجمه]بشاره المصطفی: از عبدالعظیم حسنی نیز حدیث بالا را روایت کند، - . بشاره المصطفی: ۱۹۴ - (البته با تفاوت بسیار اندک).

**[ترجمه]

توضیح

فجعل له عرصه العرصه کل بقعه بین الدور واسعه لیس فیها بناء و الظاهر أنه علیه السلام شبه الإسلام برجل لا بدار کما زعم و شبه القرآن بعرصه یجول الإسلام فیه و شبه الحکمه و العلوم الحقه بسراج و نور یستنیر به الإسلام أو یبصر به صاحبه فإن بالعلم یظهر حقائق الإسلام و أوامره و نواهیه و أحکامه و أما حصنه فالمعروف أی الإحسان أو ما عرف بالعقل و الشرع حسنه کما هو المراد فی الأمر بالمعروف فإنه بکل من المعنیین یکون سببا لحفظ الإسلام و بقائه و عدم تطرق شیاطین الإنس و الجن للخلل فیه أو المراد به الأمر بالمعروف فالتشبیه أظهر.

و أما کونهم علیهم السلام و شیعتهم أنصار الإسلام فهو ظاهر و غیرهم یخربون الإسلام و یضیعونه فنسبنی أی ذکر نسبی أو

وصـفنی و ذکر نبوتی و منـاقبی و أمـا ذکر نسـبه لأهـل الأـرض فبالآیـات التی أنزلهـا فیه و فی أهل بیته و یقرؤها الناس إلی یوم القیامه أو ذکر فضـله و نادی به بحیث سـمع من فی أصـلاب الرجال و أرحام النساء کنـداء إبراهیم علیه السـلام بالحج و قیل لما وجبت الصـلوات الخمس فی المعراج فلما هبط صـلی الله علیه و آله علمها الناس و کان من أفعالها الصـلاه علی محمد و آله فی التشهد فدلهم بذلک علی أنهم أفضل الخلق لأنه لو کان غیرهم أفضل لکانت الصلاه علیهم أوجب و الأول أظهر.

ص: ۳۴۲

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۴۶.

۲- ۲. بشاره المصطفی ص ۱۹۳ و فیه: ما قدح اللّه قلبه الا علی النفاق.

ثم لقی الله أی عند الموت أو فی القیامه و تفریج الصدر کنایه عن إظهار ما کان کامنا فیه علی الناس فی القیامه أو عن علمه تعالی به و الأول أظهر.

**[ترجمه]«فجعل له عرصه»:عرصه و میدان، قطعه ای زمین چشمگیر پهناور و بی ساختمان است. ظاهرا حضرت اسلام را به مردی تشبیه فرموده، نه چنان که پنداشته اندبه خانه؛ قرآن را به عرصه ای تشبیه فرموده که اسلام در آن می چرخد؛ و حکمت و علوم حقه را به چراغ و نوری مانند کرده که اسلام بدان روشن می شود و صاحبش به آن نور می بیند، زیرا حقایق اسلام و اوامر و نواهی آن، روشن نشود مگر به دانش.

«و امّا حصنه فالمعروف»: یعنی نیکی یا آنچه که حسنش بخرد و شرع شناخته شود، چنانچه مقصود از معروف در امر به معروف همین است. در هر صورت معروف، باعث حفظ و بقای اسلام و راه نیافتن شیطان های انس و جنّ برای ایجاد خلل در آن است. یا مقصود از معروف، امر به معروف است و در این صورت تشبیه آن به دژ، روشن تر است.

و امّا اینکه آن بزرگواران و شیعیان آنها یاور اسلامند و دیگران آن را ضایع می سازند، روشن است. «فنسبنی» یعنی نسب مرا یاد کرد یا اوصاف مرا، و نبوّت و کمالات مرا یاد کرد. امّا معرفی آن حضرت برای اهل زمین، به وسیله آیاتی است که درباره او و خاندانش فرود آمده و مردم آنها را تا روز قیامت می خوانند، یا اینکه جبرئیل فضائل آن بزرگوار را یاد کرد و فریاد کشید، به طوری که همه آنها که در پشت پدران و رحم مادران بودند شنیدند، همچون فریاد ابراهیم علیه السلام برای حج، و به قولی چون نمازهای پنجگانه در شب معراج واجب شد، وقتی فرود آمد، نماز را به مردم تعلیم فرمود و از جمله کارهای نماز، درود بر محمّد صلی الله علیه و آله و خاندان او در تشهّد است. بدین وسیله به مردم زمین فهماند که آن خاندان، برترین موجوداتند، زیرا اگر دیگری از آنها برتر بود، بر او درود می فرستادند، ولی توجیه اول روشن تر است.

«ثمّ لقی اللَّه»: یعنی دم مرگ یا در قیامت. و گشودن سینه، کنایه است از ظاهر ساختن آنچه تا به حال بر مردم پنهان بوده، در روز رستاخیز، یا کنایه است از آگاهی خدا بر آن، و معنای اول روشن تر است.

**[ترجمه]

«۱۵»

کا، [الکافی] عَنِ الْعِدَّهِ عَنِ الْبَرْقِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ عَنْ مُدْرِکِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِی عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: الْإِسْلَامُ عُرْیَانٌ فَلِبَاسُهُ الْحَیَاءُ وَ زِینَتُهُ الْوَفَاءُ وَ مُرُوَّتُهُ الْعَمَلُ الصَّالِحُ وَ عِمَادُهُ الْوَرَعُ وَ لِکُلِّ شَیْ ءٍ أَسَاسٌ وَ أَسَاسُ الْإِسْلَامِ حُبُّنَا أَهْلَ الْبَیْتِ (۱).

کا، [الکافی] عن علی بن إبراهیم عن أبیه عن علی بن معبد عن عبد الله بن القاسم: مثله (۲)

سن، [المحاسن] عن أبیه: مثله (۳)

لی، [الأمالی] للصدوق عن العطار عن سعد عن ابن یزید عن زیاد القندی عن علی بن معبد عن عبد الله بن القاسم عن مبارک بن عبد الرحمن عن أبی عبد الله عن آبائه علیهم السلام: مثله (۴)

**[ترجمه]کافی: مدرک بن عبدالرحمن از حضرت صادق علیه السلام روایت کند که حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «اسلام برهنه است، و پوشش آن حیا؛ زیورش وفا؛مروّتش عمل صالح؛ و ستونش پارسایی است. هر چیزی را اساسی است و اساس اسلام، دوستی ما خاندان است.» - . کافی ۲ : ۴۶ و در همان صفحه نیز از راوی دیگر و محاسن برقی: ۲۸۶و در باب ۲۴ حدیث شماره ۳۴ گذشتو امالی صدوق: ۱۶۱ -

**[ترجمه]

بیان

الإسلام عریان شبه علیه السلام الإسلام برجل و الحیاء بلباسه فکما أن اللباس یستر العورات و القبائح الظاهره فکذلک الحیاء یستر القبائح و المساوی الباطنه و لا یبعد أن یکون المراد بالإسلام المسلم من حیث إنه مسلم أو یکون إسناد العری و اللباس إلیه علی المجاز أی لباس صاحبه و کذا الفقرات الآتیه تحتملهما فتفطن و زینته الوفاء أی بعهود الله و رسوله و حججه و بعهود الخلق و وعودهم و قیل إیفاء کل ذی حق حقه وافیا و مروته العمل الصالح المروءه بالضم مهموزا و قد یخفف الهمزه فیشد الواو الإنسانیه أی العمل بمقتضاها قال فی القاموس مرو ککرم مروءه فهو مری ء أی ذو مروءه و إنسانیه. و فی المصباح

ص: ۳۴۳

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۴۶.

۲- ۲. الکافی ج ۲ ص ۴۶.

۳- ۳. المحاسن ص ۲۸۶، و قد مر تحت الرقم ۳۴. من الباب ۲۴ ص ۲۸۱.

۴- ۴. أمالی الصدوق ص ۱۶۱، و الظاهر أن مبارک بن عبد الرحمن فی سنده تصحیف مدرک بن عبد الرحمن کما فی سائر المصادر.

المروءه آداب نفسانيه تحمل مراعاتها الإنسان على الوقوف عند محاسن الأخلاق و جميل العادات يقال مرؤ الإنسان فهو مرى ء مثل قرب فهو قريب أى صار ذا مروءه و قال الجوهرى و قد يشدد فيقال مروه انتهى و الحاصل أن العمل الصالح من لوازم الإسلام و مما يجعل الإسلام حقيقا بأن يسمى إسلاما كما أن المروءه من لوازم الإنسان و مما يصير به الإنسان حقيقا بأن يسمى إنسانا أو المسلم من حيث إنه مسلم مروته العمل الصالح فلا يسمى مرءا حقيقه أو مسلما إلا به. و عماده الورع العماد بالكسر ما يسند به و عماد الخيمه و السقف ما يقام به و الحاصل أن ثبات الإسلام و بقاءه و استقراره بالورع أى ترك المحرمات بل الشبهات أيضا كما أن بالمعاصى يتزلزل بل يزول و الأس بالضم و الأساس بالفتح أصل البناء و أصل كل شى ء و الأساس بالكسر جمع أس و الحاصل أنه كما يستقر البناء و لا يستقيم بغير أساس فكذلك الإسلام لا يتحقق و لا يستقر إلا بحبهم الملزوم للقول بولايتهم و إمامتهم فإن من أنكر حقهم فهو أعدى عدوهم و قوله صلى الله عليه و آله حبنا أى حبى و حب أهل بيتى و يحتمل كون الفقره الأخيره كلام الصادق عليه السلام لكنه بعيد.

**[ترجمه]«الاسلام عريان»:اسلام را به مرد و حيا را به لباس او مانند كرده، همچنان كه لباس، زشتى هاى ظاهرى و عورت را مى پوشاند، حيا و آزرم نيز زشتى هاى درونى را مى پوشاند. و بعيد نيست كه مقصود از اسلام، مسلمان باشد يا نسبت برهنگى و پوشش به اسلام مجاز است، يعنى لباس صاحب اسلام كه مسلمان باشد و همچنين جملات بعد نيز اين دو احتمال را دارد.

«و زينته الوفاء»: يعنى به پيمان هاى خدا و رسول و امامان، و پيمان ها و وعده هاى مردم و به قولى پرداخت هر حقى، چنانچه بايد، به صاحب حق.

«و مروّته العمل الصّالح»: به ضمّ ميم با همزه و گاهى همزه را تخفيف مى دهند و واو تشديد دارد، انسانيت را گويند، يعنى عمل بر حسب مقام انسانى. در قاموس گويد: «مرؤ» بر وزن كرم، مصدر آن «مروءه»، وصف آن «مَرِئ»، يعنى داراى مروّت و انسانيّت. در مصباح گويد: خوى هاى نفسانى است كه رعايت آنها، انسان را به حسن اخلاق و عادات پسنديده وامى دارد. جوهرى گويد:مروّتگاهى به تشديد واو گفته مى شود. پايان.

نتيجه اينكه عمل صالح از لوازم اسلام و از چيزهايى است كه اسلام را سزاوار نام اسلام مى سازد. همچنان كه مروّت از لوازم انسان و انسان را شايسته نام انسانيت مى كند. يا اينكه مسلمان، مروّتش در عمل صالح است و در حقيقت مسلمان نباشد مگر با آن.

«عماده الورع»: عماد به كسر عين، تكيه گاه است و عماد، خيمه و سقف پايه آنهاست. نتيجه اينكه ثبات و بقا و استقرار اسلام به ورع، يعنى ترك محرمات و شبهات است، همچنان كه با گناه متزلزل مى شود و بلكه از بين مى رود. و «اسّ» به ضمّ همزه و «اساس» به فتح آن، ريشه ساختمان و ريشه هر چيز است و اساس به كسر همزه، جمع اسّ است.بنابراين همچنان كه ساختمان بى پايه مستقر نشود و راست نيايد، اسلام بدون دوستى آنها كه لازمه آن قبول ولايت و امامت آن بزرگواران است، صورت نگيرد، زيرا هر كس موقعيت آنها را منكر شود، دشمن ترين دشمنان آنهاست.و «حبّنا» يعنى دوستى من وخاندانم، و احتمال دارد كه جمله آخر حديث، سخن امام صادق عليه السلام باشد، ولى بعيد است.

**[ترجمه]

«۱۶»

نهج، [نهج البلاغه]: قَالَ علیه السلام فِی بَعْضِ خُطَبِهِ ثُمَّ إِنَّ هَذَا الْإِسْلَامَ دِینُ اللَّهِ الَّذِی اصْطَفَاهُ لِنَفْسِهِ وَ اصْطَنَعَهُ عَلَی عَیْنِهِ وَ أَصْفَاهُ خِیَرَهَ خَلْقِهِ وَ أَقَامَ دَعَائِمَهُ عَلَی مَحَبَّتِهِ أَذَلَّ الْأَدْیَانَ بِعِزِّهِ وَ وَضَعَ الْمِلَلَ بِرَفْعِهِ وَ أَهَانَ أَعْدَاءَهُ بِکَرَامَتِهِ وَ خَذَلَ مُحَادِّیهِ بِنَصْرِهِ وَ هَدَمَ أَرْکَانَ الضَّلَالَهِ بِرُکْنِهِ وَ سَقَی مَنْ عَطِشَ مِنْ حِیَاضِهِ وَ أَتْأَقَ الْحِیَاضَ بِمَوَاتِحِهِ ثُمَّ جَعَلَهُ لَا انْفِصَامَ لِعُرْوَتِهِ وَ لَا فَکَّ لِحَلْقَتِهِ وَ لَا انْهِدَامَ لِأَسَاسِهِ وَ لَا زَوَالَ لِدَعَائِمِهِ وَ لَا انْقِلَاعَ لِشَجَرَتِهِ وَ لَا انْقِطَاعَ لِمُدَّتِهِ وَ لَا عَفَاءَ لِشَرَائِعِهِ وَ لَا جَذَّ لِفُرُوعِهِ وَ لَا ضَنْکَ لِطُرُقِهِ وَ لَا وُعُوثَهَ

لِسُهُولَتِهِ وَ لَا سَوَادَ لِوَضَحِهِ وَ لَا عِوَجَ لِانْتِصَابِهِ وَ لَا عَصَلَ فِی عُودِهِ وَ لَا وَعَثَ لِفَجِّهِ وَ لَا انْطِفَاءَ لِمَصَابِیحِهِ وَ لَا مَرَارَهَ لِحَلَاوَتِهِ فَهُوَ دَعَائِمُ أَسَاخَ فِی الْحَقِّ أَسْنَاخَهَا وَ ثَبَّتَ لَهَا آسَاسَهَا وَ یَنَابِیعُ غَزُرَتْ عُیُونُهَا وَ مَصَابِیحُ شَبَّتْ نِیرَانُهَا وَ مَنَارٌ اقْتَدَی بِهَا

ص: ۳۴۴

سُفَّارُهَا وَ أَعْلَامٌ قُصِدَ بِهَا فِجَاجُهَا وَ مَنَاهِلُ رَوِيَ بِهَا وُرَّادُهَا جَعَلَ اللَّهُ فِيهِ مُنْتَهَى رِضْوَانِهِ وَ ذِرْوَةَ دَعَائِمِهِ وَ سَنَامَ طَاعَتِهِ فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ وَثِيقُ الْأَرْكَانِ رَفِيعُ الْبُنْيَانِ مُنِيرُ الْبُرْهَانِ مُضِيءُ النِّيرَانِ عَزِيزُ السُّلْطَانِ مُشْرِفُ الْمَنَارِ مُعْوِزُ الْمَثَارِ فَشَرِّفُوهُ وَ اتَّبِعُوهُ وَ أَدُّوا إِلَيْهِ حَقَّهُ وَ ضَعُوهُ مَوَاضِعَهُ (۱).

**[ترجمه]نهج البلاغه: حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام در خطبه ای می فرماید: «سپس این اسلام، دین خداست که ویژه خود ساخته، با دید خود پرداخته و آن را به برگزیده آفریده هایش وانهاده و ستون هایش را به دوستی آن برپا داشته، در پرتو عزّت آن، مرام های دیگر را خوار ساخته و ملّت ها را با بالا۔بردن آن پست کرده و با بزرگداشت آن، دشمنانش را زبون کرده؛ مبارزانش را به یاری آن سرکوب و با استحکام آن، ارکان گمراهی را ویران کرده؛ تشنگان حقیقت را از سرچشمه آن سیراب کرده و آبگاه های آن را از آبشخورها پر ساخته، وانگه آن را چنان ساخته که دستگیره آن را بریدن نیست؛ دسته اش جداشدنی نباشد؛ بنیادش ویران نگردد؛ پایه هایش زوال نیابد؛ درختش ریشه کن نشود؛ زمانش پایان نیابد؛ قانونش محو نشود؛ و شاخه هایش جدا نگردد. راه هایش تنگ نباشد و ناهمواری ندارد؛ روشنی آن تیرگی ندارد؛ راستی اش را کژی نیست؛ عصایش خم نشود؛ درّه گذرگاهش سختی ندارد؛ چراغ هایش خاموش نگردد؛و شیرینی اش تلخی ندارد. پایه هایی است که ریشه هایش به درستی اندرند و بنیادشان پایدار است؛ سرچشمه هایی است که چشمه هاشان جوشانند؛ چراغ هایی هستند که فروزششان تابان؛ روشنی گاهی است که زائرانش پیرو آن و پرچم های مقصود رهگذران؛ و آبگاه هایی است که واردانش را سیراب می کند. خدا نهایت خشنودی اش را در آن نهاده و نیز کنگره پایه ها و قلّه طاعتش را آن ساخته. پس آن اسلام نزد خدا ارکان محکم دارد و بنیادی برافراشته؛ برهانی درخشان؛ آتشی روشنگر؛ و سلطنتی گران. آتشگاهش نزدیک و برافشاندنش نابود. بدان درآیید و پیروش باشید، حقش را بپردازید و آن را بر جای خودش گذارید.» - . نهج البلاغه عبده ۱ : ۴۳۳ -

**[ترجمه]

بیان

الاصطفاء الاختیار أی اختاره لأن یكون طریقا إلی طاعته و سبیلا إلی جنته و الاصطناع افتعال من الصنیعه و هی العطیه و الكرامه و الإحسان و اصطنعه أی اختاره و اتخذه صنیعه و اصطنع خاتما أی أمر أن یصنع له و قال بعض شراح النهج تقول اصنع لی كذا علی عینی أی اصنعه صنعه كالتی تصنعها و أنا حاضر أشاهدها بعینی فالمعنی أمر بأن یصنع الإسلام كالمصنوع المشاهد للأمر أی أسس قواعده علی ما ینبغی و علی علم منه بدقائقه و قیل أی علی علم منه بشرفه و فضله و قیل أی اختاره أو أمر بأن یصنع حافظا له كما یقال فی الدعاء بالحفظ و الحیاطه عین الله علیك و علی یفید الحال علی الوجوه و اصطفیت الشیء أی آثرته و اصطفیته الود أی أخلصته.

و أصفاه خیره خلقه أی آثر و اختار للبعثه به خیره خلقه أو جعل خیره خلقه خالصا لتبلیغه دون غیره و الخیره بالكسر و كعنبه الاسم من الاختیار و الدعامه بالكسر عماد البیت و الضمیر فی محبته للإسلام أو لله و ذله الأدیان نسخها أو المراد ذله أهلها و كذا وضع الملل و هو الحط ضد الرفع یحتملهما و خذله كنصره ترك نصرته و المحاده المخالفه و منع ما یجب علیك من الحد

بمعنى المنع و ركن الشى ء جانبه الذى يستند إليه و يقوم به و أركان الضلاله العقائد المضله أو رؤساء أهل الضلال أو الأصنام و ركنه أصوله و قواعده أو النبى صلى الله عليه و آله أو كلمه التوحيد و حياضه قوانينه أو النبى و الأئمه صلوات الله عليهم أو العلماء أيضا و ماؤها العلم و الهدايه و تئق الحوض كفرح أى امتلأ و أتاقه أملأه و الماتح المستقى الذى يستخرج الدلو و الحياض هنا المستفيدون و مواتحه الأئمه الآخذون

۱- ۱. نهج البلاغه ط عبده ج ۱ ص ۴۳۳ تحت الرقم ۱۹۶ من الخطب.

شرائعه عن النبی صلی الله علیه و آله أو المستنبطون من القرآن أو العلماء المستنبطون معالم الکتاب و السنه بأفکارهم أو الآخذون عن النبی و الأئمه علیهم السلام و یحتمل أن یراد بالحیاض القواعد و بالمواتح المؤسسون لها بأمر الله المبینون لها للمستضیئین بأنوارهم أو یراد بالحیاض أولی العلم علیهم السلام الذین ملأ الله صدورهم من زلال المعرفه و الهدایه و بالمواتح المبلغون عن الله من الملائکه و روح القدس و الإلهامات الربانیه.

و الانفصام الانکسار أو من غیر إبانه و العروه من الدلو و الکوز المقبض و الفک الفصل و العفاء الدروس و ذهاب الأثر و الشریعه ما شرع الله لعباده أی سن و أوضح و الجذ بالجیم و الذال المعجمه القطع أو القطع المستأصل و فی بعض النسخ بالحاء المهمله و هو القطع و فی بعضها بالجیم و الدال المهمله و هو القطع أیضا و الفعل فی الجمیع کمد و الضنک الضیق و وعوثه الطریق تعسر سلوکه و أصله من الوعث و هو الرمل و المشی فیه یشتد و یشق و منه وعثاء السفر لشدته و مشقته و عن النبی صلی الله علیه و آله بعثت إلیکم بالحنیفیه السمحه السهله البیضاء و الوضح بالتحریک البیاض و بیاض الإسلام صفاؤه عن کدر الباطل و نصبت الشی ء أی أقمته و رفعته فانتصب و العصل بالتحریک الاستواء و الاعوجاج أو الاعوجاج فی صلابه و الفج الطریق الواسع بین الجبلین و طفئت النار کفرح و انطفأت أی ذهب لهبها.

و حلاوه الدین لذه القرب من الله و النعیم الدائم و ساخ الشی ء فی الأرض أی غاب و غار و السنخ بالکسر الأصل و الأساس کسحاب أصل البناء و الینبوع العین ینبع منه الماء أی یخرج و قیل الجدول الکثیر الماء و هو أنسب و غزر العین ککرم أی کثر ماؤه و شبت النار علی المعلوم و المجهول توقدت لازم متعد و لا یقال شابه بل مشبوبه و فی النسخ علی المجهول و النیران جمع نار و المنار جمع مناره و هو العلم یهتدی به و قیل المنار و المناره موضع النور و سفر الرجل کنصر أی خرج للارتحال فهو سافر و الفج الطریق الواسع الواضح

بیـن جبلیـن و المنهـل المشـرب و الموضـع الـذی فیـه المشـرب و روی کرضـی ضـد العطش و الـوراد الـذین یردون المـاء ضـد الصادرین و ذروه الشی ء بالضم و الکسر أعلاه و کذلک السنام کسحاب مأخوذ من سنام البعیر و الوثیق المحکم الثابت و رکن الشـی ء بالضم جانبه و البنیان ما یبنی و مصـدر بنیت الـدار و غیره و البرهان الحجه و العزه القوه و الغلبه و ضـد الذله و السـلطان یحتمل الحجه و السلطنه و أشرف الموضع أی ارتفع و أعوزه الشی ء أی احتاج إلیه فلم یقدر علیه و أعوز فلان إذا افتقر و أعوزه الدهر أی أحوجه.

و ثار الغبار هاج و سطع و ثار به الناس وثبوا علیه و ثار فلان إلی الشر أی نهض و المثار الموضع و المصدر قیل أی یعجز الناس إثـارته و إزعـاجه لقوته و ثبـاته و قـال بعضـهم أی یعجز الخلق إثاره دفائنه و ما فیه من کنوز الحکمه و لا یمکنهم اسـتقصاؤها و روی بعض معوز المثال باللام أی یعجز الخلق عن الإتیان بمثله.

فشـرفوه أی عـدوه شـریفا و اعتقـدوه کـذلک و کـذلک عظمـوه و أداء حقه الاتبـاع الکامـل و وضـعه مواضـعه الکف عن تغییر أحکامه و العلم بمرتبته و مقداره الذی جعله الله له أو العمل بجمیع ما تضمنه من الأوامر و النواهی.

**[ترجمه]«اصـطفاء» به معنی اختیار است. خداونـد اسـلام را برگزیـد تا راهی به سوی طاعت او و بهشت باشـد. و «اصـطناع»، افتعال است از «صـنیعه» به معنی بخشـش و بزرگواری و احسان. و «اصـطنعه» یعنی آن را برگزید، و «اصطنع خاتما» یعنی فرمان داد انگشتری برایش بسازنـد. یکی از شارحـان نهـج البلاـغه گویـد: «اصـنع لی کـذا علی عینی»یعنی چنـان بسـاز مثل اینکه در حضور من می سازی و من به چشم خود گواهم.بنابراین معنای این جمله از فرمایش حضـرت، آن است که فرمان داد اسلام را چنان بسازید که گویی او خود گواه باشد، یعنی بنیان پایه هایش را بر آنچه باید و بر نکات و دقایقی که او می داند نهند. و به قولی بر دانایی او به شـرافت و فضـیلت آن. و به قولی برگزیـد و فرمان داد آن را در نگهبانی او بسازنـد، چنانچه در دعا گویند «عین اللّه علیک»،(خـدا نگهبانت باشـد) و در هر صورت «علی» مفید حال است. و «اصـطفیت الشـی ء» یعنی آن را برگزیدم. و «اصطفیته الودّ» یعنی دوستی او را خالص گرداندم.

«و اصـفاه خیره خلقه»: یعنی برای انگیزش آن، بهترین آفریـدگانش را برگزیـد و برترین موجودات را ویژه تبلیغ آن سـاخت. و «خیره» به کسـر خاء بر وزن «عنبه»، اسم مصدر «اختیار» است. و «دعامه» به کسـر دال، سـتون خانه است، و ضـمیر در «محبّته» به اسلام یا به خدا بازمی گردد.

«و ذلّه الادیان»: یعنی نسـخ آنها یا خواری اهل آن ادیان و همچنین وضع ملّت ها، یعنی پست کردن آنها نیز دو احتمال دارد. و «خذله» بر وزن نصره، یعنی یاری اش را ترک کرد. و «محادّه»، مخالفت و بازداشـتن است. و «رکن» هر چیز، تکیه گاهی است که به آن می ایستد. و «ارکـان» گمراهی، عقایـد گمراه کننـده یا رؤسای گمراهی، یا بت هاینـد. و رکن آن، ریشه ها و قواعد آن یا پیامبر صـلی الله علیه و آله یا کلمه توحیـد است. «و حیاضه»حوض های آن، قوانین آن، یا پیامبر و امامان علیهم السـلام یا دانشـمندانند. و آب آن حـوض هـا، دانش و هـدایت اسـت.«تئق» بر وزن فرح، یعنی پر شـد.«أتـأقه» یعنی آن را پر سـاخت و «ماتـح»،آبکشـی است که بـا دلو آب بیرون می کشـد و مقصود از حوض ها در اینجا، بهره گیران و مقصود از آبکش ها، ائمّه هسـتند که شـریعت را از پیـامبر صـلی الله علیه و آله گیرنـد یـا از قرآن درآورنـد، یـا دانشـمندانی که معالم قرآن و سـنت را به اندیشه خود اسـتنباط کنند یا از پیامبر و امامان علیهم السلام برگیرند. و احتمال دارد مقصود از «حیاض»، قواعد باشد و آبکش

ها، مؤسسین آن قواعد به امر خدا، و بیان کنندگان و روشنگران. یا مقصود از حیاض، صاحبان دانش اند که خداوند سینه هایشان را از زلال معرفت و هدایت پر ساخته. و مقصود از «مواتح»، مبلّغین از سوی خدا که عبارتند از فرشتگان و روح القدس و الهامات ربّانی.

همچنین«انفصام» به معنی شکستن است یا شکستنی که جدا نشده باشد.«عروه» دستگیره دلو و کوزه است.«فکّ»، جدایی است و «عفا»، کهنگی است.«شریعت» قوانینی است که خدا برای بندگانش وضع کرده است.«جذّ» به معنی قطع است یا بریدنی که هنوز جدا نشده باشد. و در پاره ای از نسخه ها «حذّ» با حاء است که باز به معنی قطع است و در برخی دیگر،«جدّ» با جیم و دال است که آن نیز به معنای قطع است و فعل آن در هر سه صورت، بر وزن مدّ است.«ضنک»، تنگنا و «وعوثه» راه ناهموار و ریشه آن «وعث» به معنی ریگ است و اسلام را می ستاید که صعب العبور و ناهموار نیست. پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «به سوی شما مبعوث شدم با آیین حنیف، آسان، سهل، نورانی.» و«وضح» با حرکت ضاد، سفیدی است و سفیدی اسلام، صاف بودنش از تیرگی باطل است. و« نصبت الشی ء» یعنی آن چیز را بپا داشته و بلند ساختم، پس راست ایستاد.«عصل» با حرکت صاد، به معنی کجی یا کجی سخت است و «فجّ»، راه گشاده بین دو کوه را گویند.«طفئت النّار» بر وزن فرح، یعنی شعله آتش رفت. و شیرینی دین، لذت قرب به خدا و نعمت های دائمی است.«ساخ» یعنی غایب و پنهان شد.«سنخ» به کسر سین، ریشه و اساس بر وزن سحاب، پی ساختمان است.«ینبوع» سرچشمه یا نهر پر آب است و این مناسب تر است. و«غزر العین» بر وزن کرم، یعنی آب چشمه زیاد شد.«شبّت النار» به صیغه معلوم و مجهول، یعنی آتش برافروخت، هم لازم است و هم متعدی و اسم فاعل آن استعمال ندارد، بلکه به جای آن از اسم مفعول استفاده می شود.«نیران» جمع «نار» و «منار» جمع «مناره» و آن پرچمی است که بدان راه یابند. و به قولی منار و مناره مرکز نور است.«سفر الرجل» بر وزن نصر، یعنی برای کوچ از خانه درآمد.«فجّ»، راه گشاده هموار بین دو کوه است و «منهل»، آبگاه و محلی است که جای نوشیدن آب در آن است.«روی» بر وزن رضی، ضدّ تشنگی است و «ورّاد»، آنهایند که به آب وارد می شوند، عکس آنها که بیرون می آیند.«ذروه الشی ء» به ضمّ و کسر ذال،بالای آن چیز، و همچنین است «سنام» بر وزن سحاب، از کوهان شتر گرفته شده است.«وثیق»، محکم ثابت و «رکن الشی ء» به ضمّ راء، کنار آن چیز و بنیانی است که بر آن پایه گذاری شده و مصدر «بنیت الدار» است.«برهان»، دلیل است و «عزّت»، نیرو و پیروزی است، عکس ذلّت. و«سلطان» احتمال دارد به معنی دلیل باشد یا حکومت.«اشرف الموضع» یعنی بالا رفت و «اعوزه الشی ء»، یعنی نیازمند او شد و بر آن قدرت نیافت، و «اعوز فلان» یعنی فلانی نادر شد، و «اعوزه الدّهر»، یعنی روزگار نیازدارش کرد.

«ثار الغبار»: یعنی پراکنده شد و بالا رفت و «ثار به الناس»، یعنی مردم بر او جستند، و «ثار فلان الی الشرّ»، یعنی به سوی بدی نهضت کرد. «مثار» اسم مکان و مصدر است و به قولی یعنی مردم از پراکنده ساختن و ایجاد زحمت و دردسر برای او عاجزند، چون نیرومند و محکم است. و برخی گویند یعنی مردم از زیر و رو کردن گنج های آن عاجزند و به نهایت آن نرسند. بعضی به جای «معوز المثار»، «معوز المثال»با لام روایت کرده اند، یعنی مردم از آوردن مانندش عاجزند.

«فشرّفوه»: یعنی او را بزرگ شمرده و به بزرگی اش معتقد شدند. و همچنین است معنای «عظّموه» و اداء حق آن، پیروی کامل از آن است، و گزاردن آن به جای خود، یعنی خودداری از تغییر احکامی که خدایش قرار داده یا عمل به آنچه از اوامر و نواهی در بردارد.

**[ترجمه]

«۱۷»

نهـج، [نهـج البلاغه]: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِی شَـرَعَ الْإِسْـلَامَ فَسَـهَّلَ شَـرَائِعَهُ لِمَنْ وَرَدَهُ وَ أَعَزَّ أَرْكَانَهُ عَلَی مَنْ غَالَبَهُ فَجَعَلَهُ أَمْناً لِمَنْ عَلِقَهُ وَ سِلْماً لِمَنْ دَخَلَهُ وَ بُرْهَاناً لِمَنْ تَكَلَّمَ بِهِ وَ شَاهِـداً لِمَنْ خَاصَمَ بِهِ وَ نُوراً لِمَنِ اسْـتَضَاءَ بِهِ وَ فَهْماً لِمَنْ عَقَلَ وَ لُبّاً لِمَنْ تَـدَبَّرَ وَ آيَةً لِمَنْ تَوَسَّمَ وَ تَبْصِرَةً لِمَنْ عَزَمَ وَ عِبْرَةً لِمَنِ اتَّعَظَ وَ نَجَاةً لِمَنْ صَدَّقَ وَ ثِقَةً لِمَنْ تَوَكَّلَ وَ رَاحَةً لِمَنْ فَوَّضَ وَ جُنَّةً لِمَنْ صَبَرَ فَهُوَ أَبْلَجُ

الْمَنَاهِـجِ وَاضِحُ الْوَلَائِجِ مُشْـرِفُ الْمَنَارِ مُشْـرِقُ الْجِوَارِ مُضِـی ءُ الْمَصَابِيحِ كَرِيمُ الْمِضْـمَارِ رَفِيعُ الْغَايَهِ جَامِعُ الحبله [الْحَلْبَهِ] مُتَنَافِسُ السُّبْقَهِ شَرِيفُ الْفُرْسَانِ التَّصْدِيقُ مِنْهَاجُهُ وَ الصَّالِحَاتُ مَنَارُهُ وَ الْمَوْتُ غَايَتُهُ وَ الدُّنْيَا مِضْمَارُهُ وَ الْقِيَامَهُ حَلْبَتُهُ وَ الْجَنَّهُ سُبْقَتُهُ (۱).

ص: ۳۴۷

۱- ۱. نهج البلاغه ط عبده ج ۱ ص ۲۱۹ تحت الرقم ۱۰۴ من الخطب.

وَ قَالَ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ فِی مَوْضِعٍ آخَرَ: وَ سُئِلَ علیه السلام عَنِ الْإِیمَانِ فَقَالَ الْإِیمَانُ عَلَی أَرْبَعِ دَعَائِمَ عَلَی الصَّبْرِ وَ الْیَقِینِ وَ الْعَدْلِ وَ الْجِهَادِ فَالصَّبْرُ مِنْهَا عَلَی أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَی الشَّوْقِ وَ الشَّفَقِ وَ الزُّهْدِ وَ التَّرَقُّبِ فَمَنِ اشْتَاقَ إِلَی الْجَنَّهِ سَلَا عَنِ الشَّهَوَاتِ وَ مَنْ أَشْفَقَ مِنَ النَّارِ اجْتَنَبَ الْمُحَرَّمَاتِ وَ مَنْ زَهِدَ فِی الدُّنْیَا اسْتَهَانَ بِالْمُصِیبَاتِ وَ مَنِ ارْتَقَبَ الْمَوْتَ سَارَعَ فِی الْخَیْرَاتِ وَ الْیَقِینُ مِنْهَا عَلَی أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَی تَبْصِرَهِ الْفِطْنَهِ وَ تَأَوُّلِ الْحِکْمَهِ وَ مَوْعِظَهِ الْعِبْرَهِ وَ سُنَّهِ الْأَوَّلِینَ فَمَنْ تَبَصَّرَ فِی الْفِطْنَهِ تَبَیَّنَتْ لَهُ الْحِکْمَهُ وَ مَنْ تَبَیَّنَتْ لَهُ الْحِکْمَهُ عَرَفَ الْعِبْرَهَ وَ مَنْ عَرَفَ الْعِبْرَهَ فَکَأَنَّمَا کَانَ فِی الْأَوَّلِینَ وَ الْعَدْلُ مِنْهَا عَلَی أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَی غَائِصِ الْفَهْمِ وَ غَوْرِ الْعِلْمِ وَ زَهْرَهِ الْحُکْمِ وَ رَسَاخَهِ الْحِلْمِ فَمَنْ فَهِمَ عَلِمَ غَوْرَ الْعِلْمِ وَ مَنْ عَلِمَ غَوْرَ الْعِلْمِ صَدَرَ عَنْ شَرَائِعِ الْحُکْمِ وَ مَنْ حَلُمَ لَمْ یُفَرِّطْ فِی أَمْرِهِ وَ عَاشَ فِی النَّاسِ حَمِیداً وَ الْجِهَادُ مِنْهَا عَلَی أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَی الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْیِ عَنِ الْمُنْکَرِ وَ الصِّدْقِ فِی الْمَوَاطِنِ وَ شَنَآنِ الْفَاسِقِینَ فَمَنْ أَمَرَ بِالْمَعْرُوفِ شَدَّ ظُهُورَ الْمُؤْمِنِینَ وَ مَنْ نَهَی عَنِ الْمُنْکَرِ أَرْغَمَ أُنُوفَ الْمُنَافِقِینَ وَ مَنْ صَدَقَ فِی الْمَوَاطِنِ قَضَی مَا عَلَیْهِ وَ مَنْ شَنِئَ الْفَاسِقِینَ وَ غَضِبَ لِلَّهِ غَضِبَ اللَّهُ لَهُ وَ أَرْضَاهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ(۱)

وَ الْکُفْرُ عَلَی أَرْبَعِ دَعَائِمَ عَلَی التَّعَمُّقِ وَ التَّنَازُعِ وَ الزَّیْغِ وَ الشِّقَاقِ فَمَنْ تَعَمَّقَ لَمْ یُنِبْ إِلَی الْحَقِّ وَ مَنْ کَثُرَ نِزَاعُهُ بِالْجَهْلِ دَامَ عَمَاهُ عَنِ الْحَقِّ وَ مَنْ زَاغَ سَاءَتْ عِنْدَهُ الْحَسَنَهُ وَ حَسُنَتْ عِنْدَهُ السَّیِّئَهُ وَ سَکِرَ سُکْرَ الضَّلَالَهِ وَ مَنْ شَاقَّ وَعُرَتْ عَلَیْهِ طُرُقُهُ وَ أَعْضَلَ عَلَیْهِ أَمْرُهُ وَ ضَاقَ مَخْرَجُهُ وَ الشَّکُّ عَلَی أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَی التَّمَارِی وَ الْهَوْلِ وَ التَّرَدُّدِ وَ الِاسْتِسْلَامِ فَمَنْ جَعَلَ الْمِرَاءَ دَیْدَناً لَمْ یُصْبِحْ لَیْلُهُ وَ مَنْ هَالَهُ مَا بَیْنَ یَدَیْهِ نَکَصَ عَلی عَقِبَیْهِ وَ مَنْ تَرَدَّدَ فِی الرَّیْبِ وَطِئَتْهُ سَنَابِکُ الشَّیَاطِینِ وَ مَنِ اسْتَسْلَمَ لِهَلَکَهِ الدُّنْیَا وَ

۱- ۱. نهج البلاغه ط عبده ج ۲ ص ۱۵۰، تحت الرقم ۳۰ من الحکم.

الْآخِرَهِ هَلَکَ فِیهِمَا(۱).

ثُمَّ قَالَ رَضِیَ اللَّهُ عَنْهُ وَ بَعْدَ هَذَا کَلَامٌ تَرَکْنَا ذِکْرَهُ خَوْفَ الْإِطَالَهِ وَ الْخُرُوجِ عَنِ الْغَرَضِ الْمَقْصُودِ فِی هَذَا الْکِتَابِ وَ قَالَ رَحِمَهُ اللَّهُ فِی مَوْضِعٍ آخَرَ: وَ سَأَلَهُ علیه السلام رَجُلٌ أَنْ یُعَرِّفَهُ مَا الْإِیمَانُ فَقَالَ إِذَا کَانَ غَدٌ فَأْتِنِی حَتَّی أُخْبِرَکَ عَلَی أَسْمَاعِ النَّاسِ فَإِنْ نَسِیتَ مَقَالَتِی حَفِظَهَا عَلَیْکَ غَیْرُکَ فَإِنَّ الْکَلَامَ کَالشَّارِدَهِ یَثْقَفُهَا هَذَا وَ یُخْطِئُهَا هَذَا.

و قد ذکرنا ما أجابه به فیما تقدم من هذا الباب و هو قوله علیه السلام الإیمان علی أربع شعب (۲).

**[ترجمه]نهج البلاغه: حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «سپاس خداییرا که اسلام را تشریع فرمود و قانون های آن را برای آن کس که بدان درآید، آسان کرد. و ارکانش را بر هر که با آن درافتاد، نفوذ ناپذیر ساخت؛ آن را برای آن کس که بدان آویزد، ایمنی ساخت و برای هر کس که درونش رود، سلامتی و برای هر کس که بدان سخن گوید، دلیل و برای هر کس که به وسیله آن مخاصمه کرد، گواه و برای هر کس که از آن پرتو گرفت، روشنی و برای هر کس که آن را دریافت، فهم و برای هر کس که در آن اندیشید، مغز و برای هر که تفرّس و تأمّل کرد، نشانه و برای هر کس که تصمیم گیرد، بیناییو برای هر کس که پند گیرد، عبرت و برای هر کس که باور کرد، نجات و برای هر کس که توکل جست، پشتیبان و برای هر کس که کارش را بدان واگذارد، آسایش و برای هر کس که شکیبا بود، سپر قرار داد. راه هایش روشن؛ مواد آن آشکار؛ نشانه و پرچمش بلند؛ اطرافش تابان؛ چراغ هایش درخشان؛ میدان (مسابقه) اش گرامی؛ و هدفش والاست. گردآورنده (اسبان) پیشتاز (که از گوشه و کنار برای مسابقه جمع می کنند)، رقابت آور در جایزه و دارای سوارکاران شریف است. راه راست آن باور؛ نشانگرش کردار صالح؛ پایانش مرگ؛ میدان مسابقه اش دنیا؛ جای گردآوری پیشتازانش (برای جایزه دادن) رستاخیز؛ و جایزه اش بهشت است.» - . نهج البلاغه عبده ۱ : ۲۱۹ خطبه ۱۰۴ -

سید رضی که خدایش از او خشنود باد، در جای دیگر می گوید از حضرتش ایمان را پرسیدند، فرمود: «ایمان روی چهار پایه است،: صبر، یقین، عدل و جهاد.

صبر چهار شاخه دارد که عبارتند از: شوق، مواظبت، زهد، و انتظار. کسی که شیفته بهشت است، از شهوت ها خودداری کند؛ کسی که مواظب دوزخ است، آتش را بپاید و از محرمات دوری گزیند؛ کسی که در دنیا زهد ورزد، از آسیب ها باکی نداشته باشد؛ و کسی که انتظار مرگ دارد، در خوبی ها سرعت گیرد.

یقین نیز چهار پرّه دارد که عبارتند از: بینایی هوش، تشریح حکمت، پندآموزی عبرت، و روش پیشینیان. پس هر کس که هوش بینا دارد، حکمت برایش روشن شود؛ هر کس که حکمت برایش روشن شد، عبرت شناس گردد؛ و هر کس که عبرت شناخت، گویا در جمع پیشینیان بوده است.

عدل نیز بر چهار شاخه است: فهمی غوطه ور؛ دانشی ژرف؛ شکوفه (زیبای) حکم؛ و پایداری در بردباری. پس هر کس که فهمد، ژرف دانش را داند؛ هر کس که ژرف دانش را دانست، از قانون مستقیم حکم (بعد از بهره گرفتن) بازگشته (تا خوب و درست حکم کند)؛ و هر کس که بردبار شود، در کارش زیاده روی نکند و در میان مردم، پسندیده زندگی کند.

و جهـاد بر چهـار پرّه است: امر به معروف؛ نهی از منکر؛ راستی و درستی در جبهه های نبرد؛و دشـمنی با فاسـقان. هر کس که امر به معروف کند، پشت مؤمنان را محکم سازد؛ هر کس که نهی از منکر کند، بینی منافقان را به خاک مالد؛ هر کس که در جبهه های نبرد درست و پایداری کند، آنچه را که بر عهده دارد انجام داده؛ و هر کس که با فاسقان دشمنی ورزد و برای خدا خشم گیرد، خدا برایش خشم گیرد و روز رستاخیز خشنودش گرداند.» - . نهج البلاغه عبده ۱ : ۱۵۰ -

کفر (نیز) روی چهار پایه است: وهم گرایی (به پنـدار جسـتن رازها)؛ کشـمکش؛ انحراف از حق؛ و دشـمنی و جـدایی افکنی. پس هر کس که دنبـال اوهـام رود، به حق بـازنگردد؛ هر کس که ندانسـته نزاع و ستیز کنـد، نابینایی اش از حق دوام یابـد؛ هر کس کـه منحرف شـود، کـار خـوب نزدش زشت و زشت نزدش خـوب شـود و به مسـتی گمراهی دچـار شـود؛ و هر کس که دشمنی کند و جدایی افکند، راه هایش ناهموار، کارش مشکل و رهایی اش تنگ شود .

و شـک (نیز) بر چهـار پایه است: مجادله (برای غلبه نه پیروزی حق)، هراس، تلوّن و دو دلی، و خود باختگی. پس هر کس که مراء و جـدل (چانه زدن) را شـیوه خود سازد، شب تارش بامـداد روشن ندارد، (و از تاریکی شب به روشـنایی یقین نرسد)؛ هر کس که هراسد از آنچه در برابر اوست، به قهقرا بازگردد؛ هر کس که دچار دو دلی شود، لگد مال سم های اهریمنان شود؛ و هر کس که خود باخته نابودی دنیا و آخرت شود، در هر دو نابود است.» - . نهج البلاغه عبده ۲ : ۱۵۱ -

سپس مرحوم رضـی می گوید: و به دنبال این سخنی است که از ترس درازگویی آن را رها ساختیم تا از غرض این کتاب دور نشویم.

و نیز در جـای دیگر می گویـد: مردی از حضـرت امیرالمؤمنین علیه السـلام خواست تا ایمان را به وی بشـناساند. فرمود: «چون فردا شود نزد من بیـا تا در گوشـزد مردم آگاهت سازم تا اگر سـخنم را فراموش کنی، دیگری برایت به یاد سـپارد، زیرا سـخن (چون شتر) گریزپاست که یکی او را پیـدا می کند و یکی گم.» پاسـخی را که حضـرت به او فرمود در گذشـته بیان ساختیم و آن همان است که فرمود ایمان بر چهار شاخه است. - . نهج البلاغه عبده ۲ : ۲۰۸ -

**[ترجمه]

بیان

أقول إنما أوردنا هـذه الفصول متصـله لما یظهر من سائر الروایات اتصالها و إنما فرقها و حـذف أکثرها علی عادته قدس سـره و أخرنا شرح ما أورده منها إلی ذکر سائر الروایات لکونها أجمع و أفید و سنشیر إلی الاختلاف بینها و بینها قوله فإذا کان غد کان هاهنا تامه أی إذا حـدث غد و وجد و تقول إذا کان غدا فأتنی بالنصب باعتبار آخر أی إذا کان الزمان غدا أی موصوفا بأنه الغد و من النحویین من یقـدره إذا کان الکون غـدا لأن الفعل یـدل علی المصـدر و الکون هو التجـدد و الحدوث و الشارده النافره و ثقفه کعلمه أی صادفه أو أخذه أو ظفر به و یخطئها أی لا یدرکها و لا یفهمها أو لا یحفظها و ینساها.

**[ترجمه]مـا این چنـد فصـل جـداگانه را بـا هم ذکر کردیم چون از دیگر روایـات به دست می آیـد که به هم پیوسـته انـد و مرحوم سید رضی، بر حسب عادتش آنها را از هم جدا و بیشترش را حذف کرده و شرح جملات را تا بیان دیگر روایات جامع

تر و پرسودتر تأخیر افکنیم و به زودی به اختلاف فقرات روایات اشاره خواهیم کرد.

«فاذا کان غـد»: «کان» در اینجا تامّه است، یعنی چون فردا وجود یابـد و پدیـد آید. و ممکن است «غدا»، به نصب خوانده شود بنـا بر اینکه خبر «کـان» باشـد، یعنی«فاذا کان الزمان غـدا» گاهی که زمان موصوف شـد به اینکه فرد است. پاره ای از نحویین، اسم «کان» را «کون» در تقدیر می گیرند ، زیرا فعل «کان» بر مصدرش دلالت دارد و «کون» همانبوشدن و پدید آمدن است.«و الشارده» فراری است، و «ثقفه» بر وزن علمه، یعنی بدو رسید و او را گرفت و بر آن ظفر یافت.«و یخطئها»یعنی درک نمی کند و نمی فهمد یا حفظ نمی کند و فراموش می کند آن را.

**[ترجمه]

«۱۸»

کا، [الکافی] عَنْ عَلِیِّ بْنِ إِبْرَاهِیمَ عَنْ أَبِیهِ وَ مُحَمَّدِ بْنِ یَحْیَی عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی وَ عِدَّهٍ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ جَمِیعاً عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ عَنْ یَعْقُوبَ السَّرَّاجِ عَنْ جَابِرٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام وَ بِأَسَانِیدَ مُخْتَلِفَهٍ عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَهَ قَالَ: خَطَبَنَا أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام فِی دَارِهِ أَوْ قَالَ فِی الْقَصْرِ وَ نَحْنُ مُجْتَمِعُونَ ثُمَّ أَمَرَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ فَکُتِبَ فِی کِتَابٍ وَ قُرِئَ عَلَی النَّاسِ.

وَ رَوَی غَیْرُهُ: أَنَّ ابْنَ الْکَوَّاءِ سَأَلَ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام عَنْ صِفَهِ الْإِسْلَامِ وَ الْإِیمَانِ وَ الْکُفْرِ وَ النِّفَاقِ فَقَالَ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی شَرَعَ الْإِسْلَامَ وَ سَهَّلَ شَرَائِعَهُ لِمَنْ وَرَدَهُ وَ

۱- ۱. نهج البلاغه ط عبده ج ۲ ص ۱۵۱، تحت الرقم ۳۱ من الحکم.
۲- ۲. نهج البلاغه ط عبده ج ۲ ص ۲۰۸، تحت الرقم ۲۶۶ من الحکم.

أَعَزَّ أَرْكَانَهُ لِمَنْ جَاْرَ بِهِ وَ جَعَلَهُ عِزّاً لِمَنْ تَوَلَّاهُ وَ سِلْماً لِمَنْ دَخَلَهُ وَ هُدًى لِمَنِ ائْتَمَّ بِهِ وَ زِينَةً لِمَنْ تَجَلَّلَهُ وَ عُذْراً لِمَنِ انْتَحَلَهُ وَ عُرْوَةً لِمَنِ اعْتَصَمَ بِهِ وَ حَبْلًا لِمَنِ اسْتَمْسَكَ بِهِ وَ بُرْهَاناً لِمَنْ تَكَلَّمَ بِهِ وَ نُوراً لِمَنِ اسْتَضَاءَ بِهِ وَ شَاهِداً لِمَنْ خَاصَمَ بِهِ وَ فَلْجاً لِمَنْ حَاجَّ بِهِ وَ عِلْماً لِمَنْ وَعَاهُ وَ حَدِيثاً لِمَنْ رَوَى وَ حُكْماً لِمَنْ قَضَى وَ حِلْماً لِمَنْ جَرَّبَ وَ لِبَاساً لِمَنْ تَدَبَّرَ(۱) وَ فَهْماً لِمَنْ تَفَطَّنَ وَ يَقِيناً لِمَنْ عَقَلَ وَ بَصِيرَةً لِمَنْ عَزَمَ وَ آيَةً لِمَنْ تَوَسَّمَ وَ عِبْرَةً لِمَنِ اتَّعَظَ وَ نَجَاةً لِمَنْ صَدَّقَ وَ تُؤَدَةً لِمَنْ أَصْلَحَ وَ زُلْفَى لِمَنِ اقْتَرَبَ وَ ثِقَةً لِمَنْ تَوَكَّلَ وَ رَجَاءً لِمَنْ فَوَّضَ وَ سُبْقَةً لِمَنْ أَحْسَنَ وَ خَيْراً لِمَنْ سَارَعَ وَ جُنَّةً لِمَنْ صَبَرَ وَ لِبَاساً لِمَنِ اتَّقَى وَ ظَهِيراً لِمَنْ رَشَدَ وَ كَهْفاً لِمَنْ آمَنَ وَ أَمَنَةً لِمَنْ أَسْلَمَ وَ رَجَاءً لِمَنْ صَدَقَ وَ غِنًى لِمَنْ قَنِعَ فَذَلِكَ الْحَقُّ سَبِيلُهُ الْهُدَى وَ مَأْثُرَتُهُ الْمَجْدُ وَ صِفَتُهُ الْحُسْنَى فَهُوَ أَبْلَجُ الْمِنْهَاجِ مُشْرِقُ الْمَنَارِ ذَاكِي الْمِصْبَاحِ رَفِيعُ الْغَايَةِ يَسِيرُ الْمِضْمَارِ جَامِعُ الْحَلْبَةِ سَرِيعُ السَّبْقَةِ أَلِيمُ النَّقِمَةِ كَامِلُ الْعُدَّةِ كَرِيمُ الْفُرْسَانِ فَالْإِيمَانُ مِنْهَاجُهُ وَ الصَّالِحَاتُ مَنَارُهُ وَ الْفِقْهُ مَصَابِيحُهُ وَ الدُّنْيَا مِضْمَارُهُ وَ الْمَوْتُ غَايَتُهُ وَ الْقِيَامَةُ حَلْبَتُهُ وَ الْجَنَّةُ سُبْقَتُهُ وَ النَّارُ نَقِمَتُهُ

وَ التَّقْوَى عُدَّتُهُ وَ الْمُحْسِنُونَ فُرْسَانُهُ فَبِالْإِيمَانِ يُسْتَدَلُّ عَلَى الصَّالِحَاتِ وَ بِالصَّالِحَاتِ يُعْمَرُ الْفِقْهُ وَ بِالْفِقْهِ يُرْهَبُ الْمَوْتُ وَ بِالْمَوْتِ يُخْتَمُ الدُّنْيَا وَ بِالدُّنْيَا تَجُوزُ الْقِيَامَةَ وَ بِالْقِيَامَةِ تُزْلَفُ الْجَنَّةُ وَ الْجَنَّةُ حَسْرَةُ أَهْلِ النَّارِ وَ النَّارُ مَوْعِظَةٌ لِلْمُتَّقِينَ وَ التَّقْوَى سِنْخُ الْإِيمَانِ .(۲)

**[ترجمه]کافی: جابر از حضرت باقر علیه السلام به سندهای گوناگون از اصبغ بن نباته روایت فرماید که امیرالمؤمنین علیه السلام در خانه اش یا در کاخ فرماندهی، برای ما سخنرانی فرمود و ما گرد او بودیم. سپس دستور داد سخنانش را نوشتند و بر مردم خواندند. و دیگری روایت کند که «ابن کوّاء» از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام درباره اوصاف اسلام و ایمان و کفر و نفاق پرسید. حضرت فرمود:

«امّا بعد، پس خداوند تبارک و تعالی اسلام را تشریع کرد و قانون های آن را برای آن کس که بدان درآید، آسان کرد و ارکانش را برای آن کس که بدان پناه برد، گران گرداند؛ آن را عزّت پیروانش ساخت و برای هر که درونش رود، سلامتی و برای هر که پیروش شود،راهنمایی و برای هر که آن را درپوشد، زیور و برای هر که آن را به خود گیرد، عذر و برای هر که بدو چنگ زند، دستگیره و برای هر که بدو چسبد، ریسمان و برای هر که بدان سخن گوید، برهان و برای هر که از آن پرتو گرفت، روشنی و برای هر که به وسیله آن مخاصمه کرد، گواه و برای هر که بدان حجّت آورد، پیروزی و برای هر که آن را در یاد خود جا دهد، دانش و برای هر که روایت کند، حدیث و برای هر که قضاوت کند، داوری و برای هر که بیازماید، بردباری و برای هر که در آن اندیشد، لباس و برای هر که آن را یافت، فهم و برای هر که تعقل کند، یقین و برای هر که تصمیم گیرد، بینایی و برای هر که تفرّس و تأمّل کند، نشانه و برای هر که پند گیرد، عبرت و برای هر که باور کرد، نجاتو برای هر که مصلح باشد، آرامی و برای هر که قرب جوید، نزدیکی و برای هر که توکل جست، وثیقه و برای هر که کارش را واگذار کرد، امید و برای هر که خوبی کند، جایزه و برای هر که سرعت گیرد، خیر و برای هر که شکیبا بود، سپر و برای هر که پرهیزد، لباس و برای هر که راست رود، پشتیبان و برای هر که بدان گرود، پناه و برای هر که تسلیم شود، آسودگی و برای هر که راست گوید، امید و برای هر که قناعت ورزد، بی نیازی قرار داد .

این است حق، که راهش، هدایت و به دست آوردنش، بزرگواری و وضعش نیکوتر است. پس آن، روشن ترین راه است که مناره هایش روشنگر، چراغش پاکیزه، پایانش بلند و مسابقه اش آسان است؛ گردآورنده هر پیشتاز است و جایزه اش زود،

انتقامش دردناک، ابزارش کامل و سوارکارانش ارجمند هستند.

پس ایمان، راه راست آن و کارهای خیر، نشانگر آن و فقه، چراغ های آن و دنیا، میدان مسابقه آن و مرگ، پایان آن و رستاخیز، جایگاه گرد آمدن آن و بهشت، جایزه آن و دوزخ، انتقام آن و تقو، ابزار آن و نیکوکاران، سوارکارانش هستند. پس ایمان، دلیل کارهای خوب است و به وسیله کارهای خوب فقه و فهم، آباد شود و با فقه،از مرگ بترسند و با مرگ، دنیا پایان پذیرد و به وسیله دنیا، از قیامت بگذرند و با رستاخیز، به بهشت گرایند و بهشت، افسوس دوزخیان است و دوزخ، پندآموز پرهیزگارا، و پرهیزگاری، ریشه ایمان است.» - . کافی ۲ : ۴۹ - ۵۰ -

**[ترجمه]

«۱۹»

کا، [الکافی] بِالْإِسْنَادِ الْمُتَقَدِّمِ (۳) عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: سُئِلَ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ

ص: ۳۵۰

۱- ۱. فی نسخه النهج کما مر:« و لبا لمن تدبر» و هو الصحیح، و بین النسخ کما سیأتی من المصنّف اختلافات، و الصحیح فی بعض نسخه الکافی و فی بعض نسخه النهج.

۲- ۲. الکافی ج ۲ ص ۴۹ و ۵۰.

۳- ۳. فی المصدر: بالاسناد الأول، عن ابن محبوب، عن یعقوب السراج، عن جابر، عن أبی جعفر علیه السلام.

عليه السلام عَنِ الْإِيمَانِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ جَعَلَ الْإِيمَانَ عَلَى أَرْبَعِ دَعَائِمَ عَلَى الصَّبْرِ وَ الْيَقِينِ وَ الْعَدْلِ وَ الْجِهَادِ فَالصَّبْرُ مِنْ ذَلِكَ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَى الشَّوْقِ وَ الْإِشْفَاقِ وَ الزُّهْدِ وَ التَّرَقُّبِ فَمَنِ اشْتَاقَ إِلَى الْجَنَّةِ سَلَا عَنِ الشَّهَوَاتِ وَ مَنْ أَشْفَقَ عَنِ النَّارِ رَجَعَ عَنِ الْمُحَرَّمَاتِ وَ مَنْ زَهِدَ فِي الدُّنْيَا هَانَتْ عَلَيْهِ الْمُصِيبَاتُ وَ مَنْ رَاقَبَ الْمَوْتَ سَارَعَ إِلَى الْخَيْرَاتِ وَ الْيَقِينُ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ تَبْصِرَةِ الْفِطْنَةِ وَ تَأَوُّلِ الْحِكْمَةِ وَ مَعْرِفَةِ الْعِبْرَةِ وَ سُنَّةِ الْأَوَّلِينَ فَمَنْ أَبْصَرَ الْفِطْنَةَ عَرَفَ الْحِكْمَةَ وَ مَنْ تَأَوَّلَ الْحِكْمَةَ عَرَفَ الْعِبْرَةَ وَ مَنْ عَرَفَ الْعِبْرَةَ عَرَفَ السُّنَّةَ وَ مَنْ عَرَفَ السُّنَّةَ فَكَأَنَّمَا كَانَ مَعَ الْأَوَّلِينَ وَ اهْتَدَى إِلَى الَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَ نَظَرَ إِلَى مَنْ نَجَا بِمَا نَجَا وَ مَنْ هَلَكَ بِمَا هَلَكَ وَ إِنَّمَا أَهْلَكَ اللَّهُ مَنْ هَلَكَ بِمَعْصِيَتِهِ وَ أَنْجَى مَنْ أَنْجَى بِطَاعَتِهِ وَ الْعَدْلُ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ غَامِضِ الْفَهْمِ وَ غَمْرِ الْعِلْمِ وَ زَهْرَةِ الْحُكْمِ وَ رَوْضَةِ الْحِلْمِ فَمَنْ فَهِمَ فَسَّرَ جَمِيعَ الْعِلْمِ وَ مَنْ عَلِمَ عَرَفَ شَرَائِعَ الْحُكْمِ وَ مَنْ حَلُمَ لَمْ يُفَرِّطْ فِي أَمْرِهِ وَ عَاشَ فِي النَّاسِ حَمِيداً وَ الْجِهَادُ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَى الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ الصِّدْقِ فِي الْمَوَاطِنِ وَ شَنَآنِ الْفَاسِقِينَ فَمَنْ أَمَرَ بِالْمَعْرُوفِ شَدَّ ظَهْرَ الْمُؤْمِنِ وَ مَنْ نَهَى عَنِ الْمُنْكَرِ أَرْغَمَ أَنْفَ الْمُنَافِقِ وَ أَمِنَ كَيْدَهُ وَ مَنْ صَدَقَ فِي الْمَوَاطِنِ قَضَى الَّذِي عَلَيْهِ وَ مَنْ شَنِئَ الْفَاسِقِينَ غَضِبَ لِلَّهِ وَ مَنْ غَضِبَ لِلَّهِ غَضِبَ اللَّهُ لَهُ فَذَلِكَ الْإِيمَانُ وَ دَعَائِمُهُ وَ شُعَبُهُ (۱).

جا، [المجالس] للمفيد ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْمُفِيدِ عَنِ الْمَرْزُبَانِيِّ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ سُلَيْمَانَ الطُّوسِيِّ عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ بَكَّارٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ وَهْبٍ عَنِ السُّدِّيِّ عَنْ عَبْدِ خَيْرٍ عَنْ جَابِرٍ الْأَسَدِيِّ قَالَ: قَامَ رَجُلٌ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ علیه السلام فَسَأَلَهُ عَنِ الْإِيمَانِ فَقَامَ علیه السلام خَطِيباً فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي شَرَعَ الْإِسْلَامَ وَ سَاقَ نَحْوَهُ إِلَى قَوْلِهِ غَضِبَ

۱- ۱. الکافی ج ۲ ص ۵۰ و ۵۱.

لِلَّهِ وَ مَنْ غَضِبَ لِلَّهِ تَعَالَى فَهُوَ مُؤْمِنٌ حَقّاً فَهَذِهِ صِفَةُ الْإِيمَانِ وَ دَعَائِمُهُ فَقَالَ لَهُ السَّائِلُ لَقَدْ هَدَيْتَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ أَرْشَدْتَ فَجَزَاكَ اللَّهُ عَنِ الدِّينِ خَيْراً(۱).

و لنوضح هذه الروايه الشريفه مشيرا إلى اختلاف النسخ فى الكتب أما بعد أى بعد الحمد و الصلاه فسهل شرائعه لمن ورده الشرع و الشريعه بفتحهما ما شرع الله لعباده من الدين أى سنه و افترضه عليهم و شرع الله لنا كذا أى أظهره و أوضحه و الشريعه مورد الإبل على الماء الجارى و كذلك المشرعه قال الأزهرى و لا تسميها العرب مشرعه إلا إذا كان الماء غير منقطع كماء الأنهار و يكون ظاهرا معينا و لا يستقى منه برشاء فإن كان من ماء الأمطار فهو الكرع بفتحتين و وردت الماء كوعدت إذا حضرته لتشرب و قيل الشريعه مورد الشاربه و يقال لما شرع الله تعالى لعباده إذ به حياه الأرواح كما بالماء حياه الأبدان و أعز أركانه لمن حاربه ركن الشى ء جانبه أو الجانب الأقوى منه و العز و المنعه و ما يتقوى به من ملك و جند و غيره كما يستند إلى الركن من الحائط عند الضعف و العز القوه و الشده و الغلبه و أعزه أى جعله عزيزا أى جعل أصوله و قواعده أو دلائله و براهينه قاهره غالبه منيعه قويه لمن أراد محاربته أى هدمه و تضييعه و قيل محاربته كنايه عن محاربه أهله و فى بعض النسخ جار به كسال بالجيم و الهمز أى استغاث به و لجأ إليه و فى النهج على من غالبه أى حاول أن يغلبه و لعله أظهر و فى تحف العقول (۲)

على من جانبه.

و جعله عزا لمن تولاه أى جعله سببا للعزه و الرفعه و الغلبه لمن أحبه و جعله وليه فى الدنيا من القتل و الأسر و النهب و الذل و فى الآخره من العذاب و الخزى و فى مجالس الشيخ لمن والاه و فى النهج مكانه فجعله أمنا لمن علقه

ص: ۳۵۲

۱- ۱. أمالى المفيد: ۱۷۰، أمالى الطوسىّ ج ۱ ص ۳۵.

۲- ۲. راجع تحف العقول ص ۱۵۸- و سيأتى تحت الرقم ۳۲ نقل الحديث منه. و قد مر مرارا الإشاره الى أن هذه التعليقات الوارده هاهنا منقوله عن شرح المؤلّف العلامه على الكافى المسمى بمرآت العقول، و لذلك ترى أنّه قدّس سرّه يذكر النسخه التى لم ينقل بعد هنا.

أی نشب و استمسک به و سلما لمن دخله و السلم بالکسر کما فی النهج و بالفتح أیضا الصلح و یطلق علی المسالم أیضا و بالتحریک الاستسلام إذ من دخله یؤمن من المحاربه و القتل و الأسر لمن تجلله کأنه علی الحذف و الإیصال أی تجلل به أو علاه الإسلام و ظهر علیه أو أخذ جلاله و عمدته قال الجوهری تجلیل الفرس أن تلبسه الجل و تجلله أی علاه و تجلله أی أخذ جلاله انتهی و ربما یقرأ بالحاء المهمله و یفسر بأن جعله حله علی نفسه و لا یخفی ما فیه و فی المجالس و التحف لمن تحلی به و هو أظهر.

و عذرا لمن انتحله الانتحال أخذه نحله و دینا و یطلق غالبا علی ادعاء أمر لم یتصف به فعلی الثانی المراد أنه عذر ظاهرا فی الدنیا و یجری به علیه أحکام المسلمین و إن لم ینفعه فی الآخره و العروه من الدلو و الکوز المقبض و کل ما یتمسک به شبه الإسلام تاره بالعروه التی فی الجبل یتمسک بها فی الارتقاء إلی مدارج الکمال و النجاه من مهاوی الحیره و الضلال کما قال تعالی فَقَدِ اسْتَمْسَکَ بِالْعُرْوَهِ الْوُثْقی لَا انْفِصامَ لَها[1] و تاره بالحبل المتین یصعد بالتمسک به إلی درجات المقربین و الحبل یطلق علی الرسن و علی العهد و علی الذمه و علی الأمان و الکل مناسب و قیل شبهه بالعروه لأن من أخذ بعروه الشی ء کالکوز مثلا ملک کله و کذلک من تمسک بالإسلام استولی علی جمیع الخیرات.

و برهانا لمن تکلم به البرهان الحجه و الدلیل أی الإسلام إذا أحاط الإنسان بأصوله و فروعه یحصل منه براهین ساطعه علی من أنکرها إذ لا تحصل الإحاطه التامه إلا بالعلم بالکتاب و السنه و فیهما برهان کل شی ء و نورا لمن استضاء به شبهه بالنور للاهتداء به إلی طرق النجاه و رشحه بذکر الاستضاءه[2]

۱- ۱. البقره: ۲۵۶.

۲- ۲. الترشیح: من توابع الاستعاره بالکنایه، و هی أن تثبت أحد لوازم المشبه به للمشبه لینتقل السامع الی حقیقه التشبیه کما فی المثال المعروف: مخاطب المنیه نشبت بفلان فقد شبه المنیه بالسبع، ثمّ اثبت للمشبه و هو المنیه أحد لوازم المشبه به و هی المخالب بالکنایه، فیکون ذکر النشوب ترشیحا و تزیینا لهذه الاستعاره، و هاهنا استعیر السراج للإسلام لکنه لم یذکر المشبه به الذی هو المستعار منه کما فی المثال المعروف بل کنی عنها بذکر النور الذی هو من لوازم السراج، فیکون ذکر الاستضاءه ترشیحا لها. فافهم.

و شاهدا لمن خاصم به إذ باشتماله على البراهين الحقه يشهد بحقيته من خاصم به و فلجا لمن حاج به الفلج بالفتح الظفر و الفوز كالإفلاج و الاسم بالضم و المحاجه المغالبه بالحجه و علما لمن وعاه أى سببا لحصول العلم و إن كان مسببا عنه أيضا فى الجمله إذ العلم به يزداد و يتكامل و حديثا لمن روى أى يتضمن الإحاطه بالإسلام أحاديث و أخبارا لمن أراد روايتها ففى الفقره السابقه حث على الدرايه و فى هذه الفقره حث على الروايه. و حكما لمن قضى أى يتضمن ما به يحكم بين المتخاصمين لمن قضى بينهما و فى المجالس رواه و قضى به و حلما لمن جرب الحلم بمعنى العقل أو بمعنى الأناه و ترك السفه و كلاهما يحصلان باختيار الإسلام و تجربه ما ورد فيه من المواعظ و الأحكام و اختصاص التجربه بالإسلام لأن من سفه و بادر بسبب غضب عرض له يلزمه فى دين الإسلام أحكام من الحد و التعزير و القصاص من جربها و اعتبر بها تحمله التجربه على العفو و الصفح و عدم الانتقام لا سيما مع تذكر العقوبات الأخرويه على فعلها و المثوبات الجليله على تركها و كل ذلك يظهر من دين الإسلام.

و لباسا لمن تدبر أى لباس عافيه لمن تدبر فى العواقب أو فى أوامره و نواهيه بتقريب ما مر أو لباس زينه و الأول أظهر و قد يقرأ تدثر بالثاء المثلثه أى لبسه و جعله مشتملا على نفسه كالدثار و هو تصحيف لطيف و فى النهج و الكتابين (١) و لبا لمن تدبر و اللب بالضم العقل و هو أصوب و فهما لمن تفطن الفهم العلم و جوده تهيؤ الذهن لقبول ما يرد عليه و الفطنه الحذق و التفطن طلب الفطانه أو إعماله و ظاهر أن الإسلام و الانقياد للرسول و الأئمه عليهم السلام يصير سببا للعلم و جوده الذهن لمن أعمل الفطنه فيما يصدر عنهم من المعارف و الحكم

١- ١. أمالى الطوسىّ و أمالى المفيد.

و فی المجالس لمن فطن.

و یقینا لمن عقل أی یصیر سببا لحصول الیقین لمن تفکر و تدبر یقال عقلت الشی ء عقلا کضربت أی تدبرته و عقل کعلم لغه فیه و یمکن أن یراد بمن عقل من کان من أهل العقل و هو قوه بها یکون التمییز بین الحسن و القبیح و قیل غریزه یتهیأ بها الإنسان لفهم الخطاب و بصیره لمن عزم و فی النهج و المجالس و تبصره قال الراغب یقال لقوه القلب المدرکه بصیره و بصر و منه أَدْعُوا

إِلَی اللَّهِ عَلی بَصِیرَهٍ(۱) أی علی معرفه و تحقق و قوله تبصره أی تبصیرا و تبیینا یقال بصرته تبصیرا و تبصره کما یقال ذکرته تذکیرا و تذکره و قال العزم و العزیمه عقد القلب علی إمضاء الأمر یقال عزمت الأمر و عزمت علیه و اعتزمت انتهی أی تبصره لمن عزم علی الطاعه کیف یؤدیها أو فی جمیع الأمور فإن فی الدین کیفیه المخرج فی جمیع أمور الدین و الدنیا و أیضا من کان ذا دین لا یعزم علی أمر إلا علی وجه البصیره.

و آیه لمن توسم أی الإسلام مشتمل علی علامات لمن تفرس و نظر بنور العلم و الیقین إشاره إلی قوله تعالی إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِینَ (۲) قال الراغب (۳)

الوسم التأثیر و السمه الأثر قال تعالی سِیماهُمْ فِی وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ و قال تَعْرِفُهُمْ بِسِیماهُمْ و قوله تعالی إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِینَ أی للمعتبرین العارفین المتفطنین و هذا التوسم هو الذی سماه قوم الذکاء و قوم الفطنه و قوم الفراسه

وَ قَالَ صلی الله علیه و آله: اتَّقُوا فِرَاسَهَ الْمُؤْمِنِ وَ قَالَ الْمُؤْمِنُ یَنْظُرُ بِنُورِ اللَّهِ.

و توسمت تعرفت السمه.

و عبره لمن اتعظ العبره بالکسر ما یتعظ به الإنسان و یعتبره لیستدل به علی غیره و الاتعاظ قبول الوعظ و نجاه لمن صدق بالتشدید و یحتمل التخفیف کما ورد فی الخبر من صدق نجا و الأول هو المضبوط فی نسخ النهج و تؤده کهمزه

۱- ۱. یوسف: ۱۰۸.

۲- ۲. الحجر: ۷۵.

۳- ۳. المفردات: ۵۲۴، و الآیات فی الفتح: ۲۹، البقره: ۲۷۳.

بالهمز لمن أصلح و فی القاموس التؤده بفتح الهمزه و سکونها الرزانه و التأنی و قد اتأد و توأد(۱)

و فی المصباح اتأد فی مشیه علی افتعل اتئادا ترفق و لم یعجل و هو یمشی علی تؤده وزان رطبه و فیه تؤده أی تثبت و أصل التاء فیها واو انتهی أی یصیر الإسلام سبب وقار و رزانه لمن أصلح نفسه بشرائعه و قوانینه أو أصلح أموره بالتأنی أو یتأنی فی الإصلاح بین الناس أو بینه و بین الناس و فی بعض النسخ و موده و هو بالأخیر أنسب توضیح و فی المجالس و موده من الله لمن أصلح و فی التحف و موده من الله لمن صلح أی یوده الله أو یلقی حبه فی قلوب العباد کما قال سبحانه إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ سَیَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمنُ وُدًّا(۲) و زلفی لمن اقترب الزلفی کحبلی القرب و المنزله و الحظوه و الاقتراب الدنو و طلب القرب و کأن المعنی الإسلام سبب قرب من الله تعالی لمن طلب ذلک بالأعمال الصالحه التی دل علیها دین الإسلام و شرائعه و فی بعض النسخ لمن اقترن أی معه و لم یفارقه و کأنه تصحیف و فی المجالس و التحف لمن ارتقب أی انتظر الموت أو رحمه الله أو حفظ شرائع الدین و ترصد مواقیتها فی القاموس الرقیب الحافظ و المنتظر و الحارس و رقبه انتظره کترقبه و ارتقبه و الشی ء حرسه کراقبه مراقبه و ارتقب أشرف و علا.

و ثقه لمن توکل الثقه من یؤتمن و یعتمد علیه یقال وثقت به أثق بکسرهما ثقه و وثوقا أی ائتمنته و وثق الشی ء بالضم وثاقه فهو وثیق أی ثابت محکم و توکل علیه أی فوض أمره إلیه أی الإسلام ثقه مأمون لمن وکل أموره إلیه أی راعی فی جمیع الأمور قوانینه فلا یخدعه أو یصیر الإسلام سببا لوثوق المرء علی الله إذا توکل علیه و یعلم به أن الله حسبه وَ نِعْمَ الْوَکِیلُ و رجاء لمن فوض أی الإسلام سبب رجاء لمن فوض أموره إلیه أو إلی الله

۱- ۱. القاموس ج ۱ ص ۳۴۳.

۲- ۲. مریم: ۹۶.

على الوجهين السابقين و فى بعض النسخ بالخاء المعجمه أى سعه عيش و فى النهج و الكتابين و راحه و هو أظهر و سبقه لمن أحسن فى القاموس سبقه يسبقه و يسبقه تقدمه و الفرس فى الحلبه جلى و السبق محركه و السبقه بالضم الخطر يوضع بين أهل السباق و هما سبقان بالكسر أى يستبقان (۱) انتهى و الظاهر هنا سبقه بالضم أى الإسلام متضمن لسبقه لمن أحسن المسابقه أو لمن أحسن إلى الناس فإنه من الأمور التى تحسن المسابقه فيه أو لمن أحسن صحبته أو لمن أتى بأمر حسن فيشمل جميع الطاعات و لا يبعد أن يكون إشاره إلى قوله تعالى وَ السَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهاجِرِينَ وَ الْأَنْصارِ وَ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسانٍ (۲) بأن يكون المعنى اتبعوهم فى الإحسان و خيرا لمن سارع على الوجوه المتقدمه إشاره إلى قوله سبحانه فى مواضع يُسارِعُونَ فِي الْخَيْراتِ (۳) و جنه لمن صبر الجنه بالضم الترس و كل ما وقى من سلاح و غيره فالإسلام يحث على الصبر و هو جنه لمخاوف الدنيا و الآخره و قيل استعار لفظ الجنه للإسلام لأنه يحفظ من صبر على العمل بقواعده و أركانه من العقوبه الدنيويه و الأخرويه و قيل جنه لمن صبر فى المناظره مع أعادى الدين و لباسا لمن اتقى كأنه إشاره إلى قوله تعالى وَ لِباسُ التَّقْوى ذلِكَ خَيْرٌ(۴) بناء على أن المراد بلباس التقوى خشيه الله أو الإيمان أو العمل الصالح أو الحياء الذى يكسب التقوى أو السمت الحسن و قد قيل كل ذلك أو اللباس الذى هو التقوى فإنه يستر الفضائح و القبائح و يذهبها لا لباس الحرب كالدرع و المغفر و الآلات التى تتقى بها عن العدو كما قيل فالإسلام سبب للبس لباس الإيمان و التقوى و الأعمال الصالحه و الحياء و هيئه أهل الخير لمن اتقى و عمل بشرائعه.

ص: ۳۵۷

۱- ۱. القاموس ج ۳ ص ۲۴۳.

۲- ۲. براءه: ۱۰۰.

۳- ۳. آل عمران: ۱۱۴، الأنبياء ۹۰، المؤمنون: ۶۱.

۴- ۴. الأعراف: ۲۵.

و ظهیرا لمن رشد أی معینا لمن اختار الرشد و الصلاح فی القاموس رشد کنصر و فرح رشدا و رشدا و رشادا اهتدی و الرشد الاستقامه علی طریق الحق مع تصلب فیه و کهفا لمن آمن الکهف کالغار فی الجبل و الملجأ أی محل أمن من مخاوف الدنیا و

العقبی لمن آمن بقلبه لا لمن أظهر بلسانه و نافق بقلبه و أمنه لمن أسلم الأمنه بالتحریک الأمن و قیل فی الآیه(۱) جمع کالکتبه و الظاهر أن المراد بالإسلام هنا الانقیاد التام لله و لرسوله و لأئمه المؤمنین فإن من کان کذلک فهو آمن فی الدنیا و الآخره من مضارهما و رجاء لمن صدق أی الإسلام باعتبار اشتماله علی الوعد بالمثوبات الأخرویه و الدرجات العالیه سبب لرجاء من صدق به و یمکن أن یقرأ بالتخفیف و یؤیده أن فی التحف و روحا للصادقین و فی بعض نسخ الکتاب أیضا روحا و منهم من فسر الفقرتین بأن الإسلام أمنه فی الدنیا لمن أسلم ظاهرا و روح فی الآخره لمن صدق باطنا أقول و کأنه یؤیده قوله تعالی فَأَمّٰا إِنْ کٰانَ مِنَ الْمُقَرَّبِینَ فَرَوْحٌ وَ رَیْحٰانٌ وَ جَنَّةُ نَعِیمٍ (۲) و غنی لمن قنع أی الإسلام لاشتماله علی مدح القناعه و فوائدها فهو یصیر سببا لرضا من قنع بالقلیل و غناه عن الناس و قیل لأن التمسک بقواعده یوجب وصول ذلک القدر إلیه کما قال عز شأنه وَ مَنْ یَتَّقِ اللّٰهَ یَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً وَ یَرْزُقْهُ مِنْ حَیْثُ لاٰ یَحْتَسِبُ (۳) و یحتمل أن یراد به أن الإسلام باعتبار اشتماله علی ما لا بد للإنسان منه من العلوم الحقه و المعارف الإلهیه و الأحکام الدینیه یغنی من قنع به عن الرجوع إلی العلوم الحکمیه و القوانین الکلامیه و الاستحسانات العقلیه و القیاسات الفقهیه و إن کان بعیدا.

فذلک الحق أی ما وصفت لک من صفه الإسلام حق أو ذلک إشاره إلی الإسلام أی فلما کان الإسلام متصفا بتلک الصفات فهو الحق الثابت الذی لا یتغیر

۱- ۱. آل عمران: ۱۵۴.

۲- ۲. الواقعه: ۸۸.

۳- ۳. الطلاق: ۳.

أو لا- یشوبه باطل أو ذلک هو الحق الـذی قال الله تعالی أَ فَمَنْ یَعْلَمُ أَنَّما أُنْزِلَ إِلَیْکَ مِنْ رَبِّکَ الْحَقُّ کَمَنْ هُوَ أَعْمی إِنَّما یَتَـذَکَّرُ أُولُوا الْأَلْبابِ (۱) و قوله سبیله الهـدی استئناف بیانی أو الحق صـفه لاسم الإشاره و سبیله الهـدی خبره أی هذا الدین الحق الذی عرفت فوائـده و صـفاته سبیله الهدی کما قیل فی قوله سـبحانه أُولئِکَ عَلی هُدیً مِنْ رَبِّهِمْ (۲) و کـأنه إشاره إلیه أیضا و المراد بالهدی الهدایه الربانیه الموصله إلی المطلوب.

و مأثرته المجـد المأثره بفتـح المیم و سـکون الهمزه و ضم الثاء و فتحها و فتـح الراء واحـده المآثر و هی المکارم من الأثر و هو النقل و الروایه لأنها تؤثر و تروی و فی القاموس المکرمه المتوارثه و المجد نیل الکرم و الشـرف و رجل ماجد أی کریم شریف و یطلق غالبـا علی ما یکون بالآباء فکان المعنی أنه یصـیر سـببا لمجـد صاحبه حتی یسری فی أعقابه أیضا و صـفته الحسـنی أی موصوف بـأنه أحسن الأخلاـق و الأـحوال و الأعمـال و فی المجـالس بعـد قوله و جنه لمن صـبر الحق سـبیله و الهـدی صـفته و الحسنی مأثرته.

فهو أبلـج المنهاج فی القاموس بلـج الصـبح أضاء و أشـرق کابتلـج و تبلج و أبلج و کل متضح أبلج و النهج و المنهج و المنهاج الطریق الواضـح و أنهـج وضـح و أوضـح و فی النهج بعـده أوضـح الولائـج أی المـداخل مشـرق المنار المنار جمع مناره و هی العلامه توضع فی الطریق و کأنها سـمیت بـذلک لأنهم کانوا یضـعون علیها النار لاهتداء الضال فی اللیل و فی القاموس المناره و الأصل منوره موضع النور کالمنار و المسـرجه و المأذنه و الجمع مناور و منائر و المنار العلم انتهی و فی النهـج مشـرف بالفاء أی العالی و بعده مشـرق الجواد جمع الجاده و ذاکی المصـباح و فی النهج و الکتابین مضی ء المصابیح و فی القاموس ذکت النار و اسـتذکت اشـتد لهبها و هی ذکیه و أذکاها و ذکاها أوقدها رفیع الغایه الغایه منتهی السباق أو الرایه المنصوبه فی آخر المسافه و هی خرقه تجعل علی قصبه و تنصب فی آخر

ص: ۳۵۹

۱- ۱. الرعد: ۱۹.

۲- ۲. البقره: ۵.

المدی یأخذها السابق من الفرسان و کأن الرفعه کنایه عن الظهور کما ستعرف و قیل هو من قولهم رفع البعیر فی مسیره بالغ أی یرفع إلیها.

یسیر المضمار فی النهایه تضمیر الخیل هو أن تضامر علیها بالعلف حتی یسمن ثم لا تعلف إلا قوتا لتخف و قیل تشد علیها سروجها و تجلل بالآجله حتی تعرق فیذهب رهلها(۱) و یشتد لحمها

و فی حدیث حذیفه: الیوم مضمار و غدا السباق.

أی الیوم العمل فی الدنیا للاستباق فی الجنه و المضمار الموضع الذی تضمر فیه الخیل و یکون وقتا للأیام التی تضمر فیها و فی القاموس المضمار الموضع الذی یضمر فیه الخیل و غایه الفرس فی السباق انتهی و الحاصل أن المضمار یطلق علی موضع تضمیر الفرس للسباق و زمانه و علی المیدان الذی یسابق فیه شبه علیه السلام أهل الإسلام بالخیل التی تجمر للسباق و مده عمر الدنیا بالمیدان الذی یسابق فیه و الموت بالعلم المنصوب فی نهایه المیدان فإن ما یتسابق فیه من الأعمال الصالحه إنما هو قبل الموت و القیامه موضع تجمع فیه الخیل بعد السباق لیأخذ السبقه من سبق بقدر سبقه و یظهر خسران من تأخر و الجنه بالسبقه و النار بما یلحق المتأخر من الحرمان و الخسران أو شبه علیه السلام الدنیا بزمان تضمیر الخیل أو مکانه و القیامه بمیدان المسابقه فمن کان تضمیره فی الدنیا أحسن کانت سبقته فی الآخره أکثر کما ورد التشبیه کذلک فی قوله علیه السلام فی خطبه أخری ألا و إن الیوم المضمار و غدا السباق و السبقه الجنه و الغایه النار(۲) و لکن ینافیه ظاهرا قوله و الموت غایته إلا أن یقال المراد بالموت ما یلزمه من دخول الجنه أو النار إشاره إلی أن آثار السعاده و الشقاوه الأخرویه تظهر عند الموت کما ورد لیس بین أحدکم و بین الجنه و النار إلا الموت و علی التقدیرین المراد بقوله یسیر المضمار قله مدته و سرعه ظهور السبق و عدمه أو سهوله قطعه و عدم وعورته أو سهوله التضمیر فیه و عدم صعوبته لقصر المده و تهیئی الأسباب من

۱- ۱. الرهل: محرکه: استرخاء اللحم، و الرخاوه مع انتفاخ.

۲- ۲. تحت الرقم ۲۸ من خطب النهج.

الله تعالى.

و فى النهج كريم المضمار فكان كرمه لكونه جامعا لجهات المصلحه التى خلق لأجله و هى اختبار العباد بالطاعات و فوز الفائزين بأرفع الدرجات و لا ينافى ذلك ما ورد فى ذم الدنيا لأنه يرجع إلى ذم من ركن إليها و قصر النظر عليها كما بين عليه السلام ذلك فى خطبه نوردها فى باب ذم الدنيا إن شاء الله.

جامع الحلبه الحلبه بالفتح خيل تجمع للسباق من كل أوب أى ناحيه لا تخرج من إصطبل واحد و يقال للقوم إذا جاءوا من كل أوب للنصره قد أحلبوا و كون الحلبه جامعه عدم خروج أحد منها أو المراد بالحلبه محلها و هو القيامه كما سيأتى فالمراد أنه يجمع الجميع للحساب كما قال تعالى ذٰلِكَ يَوْمٌ مَجْمُوعٌ لَهُ النّٰاسُ (۱) سريع السبقه السبقه بالفتح كما فى النهج أى يحصل السبق سريعا فى الدنيا للعاملين أو فى القيامه إلى الجنه أو بالضم أى يصل إلى السابقين عوض السباق و هو الجنه سريعا لأن مده الدنيا قليله و هو أظهر و فى النهج و المجالس و التحف متنافس السبقه فالضم أصوب و إن كان المضبوط فى نسخ النهج بالفتح و التنافس الرغبه فى الشى ء النفيس الجيد فى نوعه أليم النقمه أى مولم انتقام من تأخر فى المضمار لأنه النار.

كامل العده العده بالضم و الشد ما أعددته و هيأته من مال أو سلاح أو غير ذلك مما ينفعك يوما ما و المراد هنا التقوى و كماله ظاهر كريم الفرسان و فى النهج و شريف الفرسان و الفرسان جمع فارس كالفوارس.

ثم فسر صلوات الله عليه ما أبهم من الأمور المذكوره فقال فالإيمان منهاجه هذا ناظر إلى قوله أبلج المنهاج أى المنهاج الواضح للإسلام هو التصديق القلبى بالله و برسوله و بما جاء به و البراهين القاطعه الداله عليه و فى النهج و غيره فالتصديق منهاجه و هو أظهر و الصالحات مناره ناظر إلى قوله مشرق

۱- ۱. هود: ۱۰۳.

المنار شبه الأعمال الصالحه و العبادات الموظفه بالأعلام و المنائر التى تنصب على طريق السالكين لئلا يضلوا فمن اتبع الشريعه النبويه و أتى بالفرائض و النوافل يهديه الله للسلوك إليه و بالعمل يقوى إيمانه و بقوه الإيمان يزداد عمله و كلما وصل إلى علم يظهر له علم آخر و يزداد يقينه بحقيه الطريق إلى أن يقطع عمره و يصل إلى أعلى درجات كماله بحسب قابليته التى جعلها الله له أو شبه الإيمان بالطريق و الأعمال بالأعلام فكما أن بسلوك الطريق تظهر الأعلام فكذلك بالتصديق بالله و رسله و حججه عليهم السلام تعرف الأعمال الصالحه و قيل الأعمال الصالحه علامات لإسلام المسلم و بها يستدل على إيمانه و لا يتم حينئذ التشبيه.

و الفقه مصابيحه الفقه العلم بالمسائل الشرعيه أو الأعم و به يرى طريق السلوك إلى الله و أعلامه و هو ناظر إلى قوله ذاكى المصباح إذ علوم الدين و شرائعه ظاهره واضحه للناس بالأنبياء و الأوصياء عليهم السلام و بما أفاضوا عليهم من العلوم الربانيه.

و الدنيا مضماره قال ابن أبى الحديد(١)

كان الإنسان يجرى فى الدنيا إلى غايه الموت و إنما جعلها مضمار الإسلام لأن المسلم يقطع دنياه لا لدنياه بل لآخرته فالدنيا كالمضمار للفرس إلى الغايه المعينه و الموت غايته قد عرفت وجه تشبيه الموت بالغايه و قال ابن أبى الحديد أى إن الدنيا سجن المؤمن و بالموت يخلص من ذلك السجن. و قال ابن ميثم (٢)

إنما جعل الموت غايه أى الغايه القريبه التى هى باب الوصول إلى الله تعالى و يحتمل أن يريد بالموت موت الشهوات فإنها غايه قريبه للإسلام أيضا و هذا ناظر إلى قوله رفيع الغايه و فى سائر الكتب هذه الفقره مقدمه على السابقه فالنشر على ترتيب اللف و على ما فى الكتاب يمكن أن يقال لعل التأخير هنا لأجل أن ذكر الغايه بعد ذكر المضمار أنسب بحسب الواقع و التقديم سابقا باعتبار الرفعه و الشرف و أنها الفائده المقصوده فأشير

١- ١. شرح النهج لابن أبى الحديد ج ٢ ص ٢٢٠.

٢- ٢. شرح النهج لابن ميثم ص ٢٦٠.

إلی الجهتین الواقعیتین بتغییر الترتیب.

و القیامه حلبته أی محل اجتماع الحلبه إما للسباق أو لحیازه السبقه کما مر و إطلاق الحلبه علیها من قبیل تسمیه المحل باسم الحال و قال ابن أبی الحدید حلبته أی ذات حلبته فحذف المضاف کقوله تعالی هُمْ دَرَجاتٌ عِنْدَ اللّٰهِ (۱) أی ذوو درجات و الجنه سبقته فی أکثر نسخ النهج سبقته بالفتح فلذا قال الشراح أی جزاء سبقته فحذف المضاف و الظاهر سبقته بالضم فلا حاجه إلی تقدیر کما عرفت و النار نقمته أی نصیب من تأخر و لم یحصل له استحقاق للسبقه أصلا النار زائدا عن الحسره و الحرمان و التقوی عدته ناظر إلی قوله کامل العده لأن التقوی تنفع فی أشد الأهوال و أعظمها و هو القیامه کما أن العده من المال و غیره تنفع صاحبها عند الحاجه إلیها و المحسنون فرسانه لأنهم بالإحسان و الطاعات یتسابقون فی هذا المضمار.

فبالإیمان یستدل علی الصالحات إذ تصدیق الله و رسوله و حججه یوجب العلم بحسن الأعمال الصالحه و کیفیتها من واجبها و ندبها و قیل لأن الإیمان منهج الإسلام و طریقه و لا بد للطریق من زاد یناسبه و زاد طریق الإسلام هو الأخلاق و الأعمال الصالحه فیدل الإیمان علیها کدلاله السبب علی المسبب و قیل أی یستدل بوجوده فی قلب العبد علی ملازمته لها انتهی و کأنه حمل الکلام علی القلب و إلا فلا معنی للاستدلال بالأمر المخفی فی القلب علی الأمر الظاهر نعم یمکن أن یکون المعنی أن بالإیمان یستدل علی صحه الأعمال و قبولها فإنه لا تقبل أعمال غیر المؤمن و هذا معنی حسن لکن الأول أحسن.

و بالصالحات تعمر الفقه لأن العمل یصیر سببا لزیاده العلم کما أن من بیده سراجا إذا وقف لا یری إلا ما حوله و کلما مشی ینتفع بالضوء و یری ما لم یره کما ورد من عمل بما علم ورثه الله علم ما لم یعلم و قد مر أن العلم یهتف بالعمل فإن أجاب و إلا ارتحل عنه (۲)

و قیل الفقرتان مبنیتان علی أن المراد

۱- ۱. آل عمران: ۱۶۳.

۲- ۲. الکافی ج ۱ ص ۴۴.

بالعمل الصالح ولايه أهل البيت عليهم السلام كما ورد فى تأويل كثير من الآيات و ظاهر أن بالإيمان يستدل على الولايه و بها يعمر الفقه لأخذه عنهم.

و بالفقه يرهب الموت أى كثره العلم و اليقين سبب لزياده الخشيه كما قال تعالى إِنَّما يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ(۱) فالمراد بخشيه الموت خشيه ما بعد الموت أو يخشى نزول الموت قبل الاستعداد له و لما بعده فقوله و بالموت تختم الدنيا كالتعليل لذلك لأن الدنيا التى هى مضمار العمل تختم بالموت فلذا يرهبه لحيلولته بينه و بين العمل و الاستعداد للقاء الله لا لحب الحياه و اللذات الدنيويه و المألوفات الفانيه و بالدنيا تجوز القيامه هذه الفقره أيضا كالتعليل لما سبق أى إنما ترهب الموت لأن بالدنيا و الأعمال الصالحه المكتسبه فيها تجوز من أهوال القيامه و تخرج عنها إلى نعيم الأبد بأن يكون على صيغه الخطاب من الجواز و فى بعض النسخ بصيغه الغيبه أى يجوز المؤمن أو الإنسان و فى بعضها يجاز على بناء المجهول و هو أظهر و فى بعضها يحاز بالحاء المهمله من الحيازه أى تحاز مثوبات القيامه و على التقادير فالوجه فيه أن كل ما يلقاه العبد فى القيامه فإنها هو نتائج عقائده و أعماله و أخلاقه المكتسبه فى الدنيا فبالدنيا تجاز القيامه أو تحاز و منهم من قرأ تحوز بالحاء المهمله أى سبب الدنيا و أعمالها تجمع القيامه الناس للحساب و الجزاء فإن القيامه جامع الحلبه كما مر و فى التحف تحذر القيامه و كأنه أظهر.

و بالقيامه تزلف الجنه أى تقرب للمتقين كما قال تعالى وَ أُزْلِفَتِ الْجَنَّهُ لِلْمُتَّقِينَ و فى المجالس و تزلف الجنه للمتقين و تبرز الجحيم للغاوين و قال البيضاوى (۲) وَ أُزْلِفَتِ الْجَنَّهُ لِلْمُتَّقِينَ بحيث يرونها من الموقف فيتبجحون بأنهم المحشورون إليها بُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغاوِينَ فيرونها مكشوفه و يتحسرون على أنهم المسوقون إليها و فى اختلاف الفعلين ترجيح لجانب الوعد انتهى.

ص: ۳۶۴

۱- ۱. فاطر: ۲۸.

۲- ۲. تفسير البيضاوى ص ۳۰۹، و الآيه فى الشعراء: ۹۰.

و الجنه حسره أهل النار فی القیامه حیث لا تنفع الحسره و الندامه و تلک علاوه لعذابهم العظیم و النار موعظه للمتقین فی الدنیا حیث ینفعهم فیترکون ما یوجبها و یأتون بما یوجب البعد عنها و التقوی سنخ الإیمان أی أصله و أساسه فی القاموس السنخ بالکسر الأصل علی أربع دعائم الدعامه بالکسر عماد البیت و دعائم الإیمان ما یستقر علیه و یوجب ثباته و استمراره و قوته علی الصبر و الیقین و العدل و الجهاد قال ابن میثم (۱)

فاعلم أنه علیه السلام أراد الإیمان الکامل و ذلک له أصل و له کمالات بها یتم أصله فأصله هو التصدیق بوجود الصانع و ما له من صفات الکمال و نعوت الجلال و بما تنزلت به کتبه و بلغته رسله و کمالاته المتممه هی الأقوال المطابقه و مکارم الأخلاق و العبادات ثم إن هذا الأصل و متمماته هو کمال النفس الإنسانیه لأنها ذات قوتین علمیه و عملیه و کمالها بکمال هاتین القوتین فأصل الإیمان هو کمال القوه العلمیه منها و متمماته و هی مکارم الأخلاق و العبادات هی کمال القوه العملیه.

إذا عرفت هذا فنقول لما کانت أصول الفضائل الخلقیه التی هی کمال الإیمان أربعا هی الحکمه و العفه و الشجاعه و العدل أشار إلیها و استعار لها لفظ الدعائم باعتبار أن الإیمان الکامل لا یقوم فی الوجود إلا بها کدعائم البیت فعبر عن الحکمه بالیقین و الحکمه منها علمیه و هی استکمال القوه النظریه بتصور الأمور و التصدیق بالحقائق النظریه و العلمیه بقدر الطاقه و لا تسمی حکمه حتی یصیر هذا الکمال حاصلا لها بالیقین و البرهان و منها عملیه و هی استکمال النفس بملکه العلم بوجوه الفضائل النفسانیه الخلقیه و کیفیه اکتسابها و وجوه الرذائل النفسانیه و کیفیه الاحتراز عنها و اجتنابها و ظاهر أن العلم الذی صار ملکه هو الیقین و عبر عن العفه بالصبر و العفه هی الإمساک عن الشره فی فنون الشهوات المحسوسه و عدم الانقیاد للشهوه و قهرها و تصریفها بحسب الرأی

ص: ۳۶۵

۱- ۱. شرح النهج ص ۵۸۲.

الصحيح و مقتضى الحكمه المذكوره.

و إنما عبر عنها بالصبر لأنها لازم من لوازمه إذ رسمه أنه ضبط النفس و قهرها عن الانقياد لقبائح اللذات و قيل هو ضبط النفس عن أن يقهرها ألم مكروه ينزل بها و يلزم فى العقل احتماله أو يلزمها حب مشتهى يتوق الإنسان إليه و يلزمه فى حكم العقل اجتنابه حتى لا يتناوله على غير وجهه و ظاهر أن ذلك يلازم العفه و كذلك عبر عن الشجاعه بالجهاد لاستلزامه إياها إطلاقا لاسم الملزوم على لازمه و الشجاعه هى ملكه الإقدام الواجب على الأمور التى يحتاج الإنسان أن يعرض نفسه لاحتمال المكروه و الآلام الواصله إليه منها و أما العدل فهو ملكه فاضله ينشأ عن الفضائل الثلاث المذكوره و تلزمها إذ كل واحده من هذه الفضائل محتوشه برذيلتين هما طرفا الإفراط و التفريط منها و مقابله برذيله هى ضدها انتهى.

على أربع شعب الشعبه من الشجره بالضم الغصن المتفرع منها و قيل الشعبه ما بين الغصنين و القرنين و الطائفه من الشى ء و طرف الغصن و المراد هنا فروع الصبر و أنواعه أو أسباب حصوله على الشوق و الإشفاق و فى سائر الكتب و الشفق و الزهد و فى المجالس و الزهاده و الترقب الشوق إلى الشى ء بنزوع النفس إليه و حركه الهوى و الشفق بالتحريك الحذر و الخوف كالإشفاق و الزهد ضد الرغبه و الترقب الانتظار أى انتظار الموت و مداومه ذكره و عدم الغفله عنه.

و لما كان للصبر أنواع ثلاثه كما سيأتى فى بابه الصبر عند البليه و الصبر على مشقه الطاعه و الصبر على ترك الشهوات المحرمه و كان ترك الشهوات قد يكون للشوق إلى اللذات الأخرويه و قد يكون للخوف من عقوباتها جعل بناء الصبر على أربع على الشوق إلى الجنه ثم بين ذلك بقوله فمن اشتاق إلى الجنه سلا عن الشهوات أى نسيها و صبر على تركها يقال سلا عن الشى ء أى نسيه و سلوت عنه سلوا كقعدت قعودا أى صبرت و على الإشفاق عن النار و بينها بقوله

و من أشفق من النار رجع عن المحرمات و فى المجالس و التحف عن الحرمات و يمكن أن تكون الشهوات المذكوره سابقا شامله للمكروهات أيضا و على الزهد و عدم الرغبه فى الدنيا و ما فيها من الأموال و الأزواج و الأولاد و غيرها من ملاذها و مألوفاتها و بينها بقوله و من زهد فى الدنيا هانت عليه المصائب و فى بعض النسخ و الكتابين المصيبات و فى النهج استهان

بالمصيبات أى عدها سهلا هينا و استخف بها لأن المصيبه حينئذ بفقد شى ء من الأمور التى زهد عنها و لم يستقر فى قلبه حبها و على ارتقاب الموت و كثره تذكره و بينها بقوله و من راقب الموت سارع إلى الخيرات و فى الكتابين (۱) و من ارتقب و فى النهج فى الخيرات.

ثم إن تخصيص الشوق إلى الجنه و الإشفاق من النار بترك المشتهيات و المحرمات مع أنهما يصيران سببين لفعل الطاعات أيضا إما لشده الاهتمام بترك المحرمات و كون الصبر عليها أشق و أفضل كما سيأتى فى الخبر أو لأن فعل الطاعات أيضا داخله فيهما فإن المانع من الطاعات غالبا الاشتغال بالشهوات النفسانيه فالسلو عنها يستلزم فعلها بل لا يبعد أن يكون الغرض الأصلى من الفقره الأولى ذلك بل يمكن إدخال فعل الواجبات فى الفقره الثانيه لأن ترك كل واجب محرم و يدخل ترك المكروهات و فعل المندوبات فى الفقره الأولى.

و اليقين على أربع شعب تبصره الفطنه التبصره مصدر باب التفعيل و الفطنه الحذق و جوده الفهم و قال ابن ميثم هى سرعه هجوم النفس على حقائق ما تورده الحواس عليها و قال تبصره الفطنه إعمالها أقول يمكن أن تكون الإضافه إلى الفاعل أى جعل الفطنه الإنسان بصيرا أو إلى المفعول أى جعل الإنسان الفطنه بصيره و يحتمل أن تكون التبصره بمعنى الإبصار و الرؤيه فرؤيتها كنايه عن التوجه و التأمل فيها و فى مقتضاها فالإضافه إلى المفعول و حمله على الإضافه إلى الفاعل محوج إلى تكلف فى قوله فمن أبصر

۱- ۱. أمالى الطوسىّ و أمالى المفيد، أقول: و هكذا فى نسخه النهج.

الفطنه. و تأول الحكمه التأول و التأويل تفسير ما يئول إليه الشی ء و قيل أول الكلام و تأوله أی دبره و قدره و فسره و الحكمه العلم بالأشياء علی ما هی عليه فتأول الحكمه التأول الناشی من العلم و المعرفه و هو الاستدلال علی الأشياء بالبراهين الحقه و قال ابن ميثم هو تفسير الحكمه و اكتساب الحقائق براهينها و استخراج وجوه الفضائل و مكارم الأخلاق من مظانها ككلام يؤثر أو عبره يعتبر و قال الكيدری تأول الحكمه هو العلم بمراد الحكماء فيما قالوا و أول الحكمه بأن يعلم قول الله و رسوله قال تعالی وَ يُزَكِّيهِمْ وَ يُعَلِّمُهُمُ الْكِتابَ وَ الْحِكْمَةَ و معرفه العبره و فی سائر الكتب و موعظه العبره و العبره ما يتعظ به الإنسان و يعتبره ليستدل به علی غيره و الموعظه تذكير ما يلين القلب و موعظه العبره أن تعظ العبره الإنسان فيتعظ بها و سنه الأولين السنه السيره محموده كانت أو مذمومه أی معرفه سنه الماضين و ما آل أمرهم إليه من سعاده أو شقاوه فيتبع أعمال السعداء و يجتنب قبائح الأشقياء.

ثم بين عليه السلام فوائد هذه الشعب و كيفيه ترتب اليقين عليها فقال فمن أبصر الفطنه أی جعلها بصيره أو نظر إليها و أعملها كأن من لم يعلمها و لم يعمل بمقتضاها لم يبصرها و فی سائر الكتب تبصر فی الفطنه و هو أظهر عرف الحكمه و فی النهج تبينت له الحكمه و فی التحف تأول الحكمه و فی المجالس تبين الحكمه و الكل حسن و قال الكيدری تبصر أی نظر و تفكر و صار ذا بصيره و قال الحكمه العلم الذی يدفع الإنسان عن فعل القبيح مستعار من حكمه اللجام و من تأول الحكمه و عرفها كما هی عرف العبره بأحوال السماء و الأرض و الدنيا و أهلها فتحصل له الحكمه النظريه و العمليه و فی النهج و من تبينت له الحكمه و فی المجالس و من تبين الحكمه.

و من عرف العبره عرف السنه أی سنه الأولين و سنه الله فيهم فإنها من

أعظم العبر و من عرف السنه فكأنما كان مع الأولين فى حياتهم أو بعد موتهم أيضا فإن المعرفه الكامله تفيد فائده المعاينه لأهلها و اهتدى أى بذلك إلى التى هى أقوم أى إلى الطريقه التى هى أقوم الطرائق.

ثم بين عليه السلام كيفيه العبره فقال و نظر إلى من نجا أى من الأولين بما نجا من متابعه الأنبياء و المرسلين و الأوصياء المرضيين و الاقتداء بهم علما و عملا و من هلك بما هلك من مخالفه أئمه الدين و متابعه الأهواء المضله و الشهوات المزله و ليست هذه الفقرات من قوله و اهتدى إلى قوله بطاعته فى سائر الكتب.

و العدل على أربع شعب كأن المراد بالعدل هنا ترك الظلم و الحكم بالحق بين الناس و إنصاف الناس من نفسه لا ـ ما هو مصطلح الحكماء من التوسط فى الأمور فإنه يرجع إلى سائر الأخلاق الحسنه غامض الفهم الغامض خلاف الواضح من الكلام و نسبته إلى الفهم مجاز و كأن المعنى فهم الغوامض أو هو من قولهم أغمض حد السيف أى رققه و فى النهج و التحف غائص من الغوص و هو الدخول تحت الماء لإخراج اللؤلؤ و غيره و قال الكيدرى و هو من إضافه الصفه إلى الموصوف للتأكيد و الفهم الغائص ما يهجم على الشى ء فيطلع على ما هو عليه كمن يغوص على الدر و اللؤلؤ و غمر العلم أى كثرته فى القاموس الغمر الماء الكثير و غمر الماء غماره و غموره كثر و غمره الماء غمرا و اغتمره غطاه و فى النهج و غور العلم و غور كل شى ء قعره و الغور الدخول فى الشى ء و تدقيق النظر فى الأمر و زهره الحكم الزهره بالفتح البهجه و النضاره و الحسن و البياض و نور النبات و الحكم بالضم القضاء و العلم و الفقه و روضه الحلم الإضافه فيها و فى الفقره السابقه من قبيل لجين الماء و فيهما مكنيه و تخييليه حيث شبه الحكم الواقعى بالزهره لكونه معجبا و مثمرا لأنواع الثمرات الدنيويه و الأخرويه و الحلم بالروضه لكونه رائقا و نافعا فى الدارين و فى النهج و رساخه الحلم يقال رسخ كمنع رسوخا بالضم و رساخه بالفتح أى ثبت و الحلم الأناه و التثبت و قيل هو الإمساك عن المبادره

ص: ٣٦٩

إلى قضاء وطر الغضب و رساخه الحلم قوته و كماله.

فمن فهم فسر جميع العلم و من علم عرف شرائع الحكم أى من فهم غوامض العلوم فسر ما اشتبه على الناس منها و من كان كذلك عرف شرائع الحكم بين الناس فلا يشتبه عليه الأمر و لا يظلم و لا يجور و بعده فى المجالس و من عرف شرائع الحكم لم يضل و من حلم لم يفرط فى أمره و لم يغضب على الناس و تثبت فى الأمر و فى النهج فمن فهم علم غور العلم و من علم غور العلم صدر عن شرائع الحكم و من حلم من إلخ و الصدر الرجوع عن الماء و الشريعه و مورد الناس للاستقاء و الصدور عن شرائع الحكم كنايه عن الإصابه فيه و عدم الوقوع فى الخطاء و لم يفرط على بناء التفعيل أى لم يقصر فيما يتعلق به من أمور

القضاء و الحكم أو مطلقا و فى بعض نسخ النهج على بناء الإفعال أى لم يجاوز الحد و عاش فى الناس حميدا و العيش الحياه و الحميد المحمود المرضى.

و الجهاد على أربع شعب تلك الشعب إما أسباب الجهاد أو أنواعه الخفيه ذكرها لئلا يتوهم أنه منحصر فى الجهاد فى السيف مع أنه أحد أفراد الأمر بالمعروف و النهى عن المنكر بل الجهاد استفراغ الوسع فى إعلاء كلمه الله و اتباع مرضاته و ترويج شرائعه باليد و اللسان و القلب قال الراغب (۱)

الجهاد و المجاهده استفراغ الوسع فى مدافعه العدو و الجهاد ثلاثه أضرب مجاهده العدو الظاهر و مجاهده الشيطان و مجاهده النفس و تدخل ثلاثتها فى قوله وَ جاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهادِهِ وَ جاهَدُوا بِأَمْوالِهِمْ وَ أَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَ هاجَرُوا وَ جاهَدُوا بِأَمْوالِهِمْ وَ أَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ (۲)

وَ قَالَ صلى الله عليه و آله: جَاهِدُوا أَهْوَاءَكُمْ كَمَا تُجَاهِدُونَ أَعْدَاءَكُمْ. و المجاهده تكون باليد و اللسان قَالَ عليه السلام: جَاهِدُوا الْكُفَّارَ بِأَيْدِيكُمْ وَ أَلْسِنَتِكُمْ.

على الأمر بالمعروف هو الذى عرفه الشارع و عده حسنا فإن كان واجبا

۱- ۱. المفردات: ۱۰۱.

۲- ۲. الآيات على الترتيب فى الحجّ ۷۸، الحجرات: ۱۵، الأنفال: ۷۲.

فالأمر واجب و إن كان مندوبا فالأمر مندوب و النهی عن المنكر أی ما أنكره الشارع و عده قبیحا و هما مشروطان بالعلم بكونه معروفا أو منكرا و تجویز التأثیر و عدم المفسده و هما یجبان بالید و اللسان و القلب و الصدق فی المواطن أی ترك الكذب علی كل حال إلا مع خوف الضرر فیوری فلا یكون كذبا و المواطن مواضع جهاد النفس و جهاد العدو و جهاد الفاسق بالأمر النهی و مواطن الرضا و السخط و الضر و النفع ما لم یصل إلی حد تجویز التقیه و أصل الصدق و الكذب أن یكونا فی القول ثم فی الخبر من أصناف الكلام كما قال تعالی وَ مَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ قِیلًا وَ مَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللّٰهِ حَدِیثاً(۱) و قد یكونان بالعرض فی غیره من أنواع الكلام كقول القائل أ زید فی الدار لتضمنه كونه جاهلا بحال زید و كما إذا قال واسنی لتضمنه أنه محتاج إلی المواساه و یستعملان فی أفعال الجوارح فیقال صدق فی القتال إذا وفی حقه و صدق فی الإیمان إذا فعل ما یقتضیه من الطاعه فالصادق الكامل من یكون لسانه موافقا لضمیره و فعله مطابقا لقوله و منه الصدیق حیث یطلق علی المعصوم فیحتمل أن یكون الصدق هنا شاملا لجمیع ذلك.

و شنآن الفاسقین الشنآن بالتحریك و السكون و قد صحح بهما فی النهج البغض یقال شنئه كسمعه و منعه شنئا مثلثه و شناءه و شنآنا و هذا أولی مراتب النهی عن المنكر و قیل هو مقتضی الإیمان و یجب علی كل حال و لیس داخلا فی النهی عن المنكر

شد ظهر المؤمن و فی النهج ظهور المؤمنین و شد الظهر كنایه عن التقویه كما أن قصم الظهر كنایه عن ضدها و الأمر بالمعروف یقوی المؤمن لأنه یرید ترویج شرائع الإیمان و عسی أن لا یتمكن منه.

أرغم أنف المنافق إرغام الأنف كنایه عن الإذلال و أصله إلصاق الأنف بالرغام و هو التراب و یطلق علی الإكراه علی الأمر و یقال فعلته علی رغم أنفه أی علی كره منه و الرغم مثلثه الكره و المنكر مطلوب للمنافقین

۱- ۱. النساء: ۱۲۲ و ۸۷.

و الفساق الذين هم صنف منهم حقيقه و النهی عن المنكر يرغم أنوفهم.

و من صدق فی المواطن قضی الذی عليه و فی سائر الكتب سوی الخصال قضی ما عليه أی من الأمر بالمعروف و النهی عن المنكر إذا لم يقدر علی أكثر من ذلك أو من جميع التكاليف فإن الصدق فی الإيمان و العقائد يقتضی العمل بجميع التكاليف فعلا و تركا أو لأنه يأتی بها لئلا يكون كاذبا إذا سئل عنها و من شنئ الفاسقين المضبوط فی النهج بكسر النون.

و لنتمم كلام المحقق البحرانی (۱)

و إن لم يكن فيه كثير فائده بعد ما ذكرنا قال بعد ما مر و أما شعب هذه الدعائم فاعلم أنه جعل لكل دعامه منها أربع شعب من الفضائل تتشعب منها و تتفرع عليها فهی كالفروع لها و الأغصان أما شعب الصبر الذی هو عباره عن ملكه العفه فأحدها الشوق إلی الجنه و محبه الخيرات الباقيه الثانی الشفق و هو الخوف من النار و ما يؤدی إليها الثالث الزهد فی الدنيا و هو الإعراض بالقلب عن متاعها و طيباتها الرابع ترقب الموت و هذه الأربع فضائل منبعثه عن ملكه العفه لأن كلا منها يستلزمها.

و أما شعب اليقين فأحدها تبصره الفطنه و إعمالها الثانی تأول الحكمه و هو تفسيرها الثالث موعظه العبره الرابع أن يلحظ سنه الأولين حتی يصير كأنه فيهم و هذه الأربع هی فضائل تحت الحكمه كالفروع لها و بعضها كالفرع للبعض.

و أما شعب العدل فأحدها غوص الفهم أی الفهم الغائص فأضاف الصفه إلی الموصوف و قدمها للاهتمام بها و رسم هذه الفضيله أنها قوه إدراك المعنی المشار إليه بلفظ أو كنايه أو إشاره و نحوها الثانی غور العلم و أقصاه و هو العلم بالشی ء كما هو تحقيقه و كنهه الثالث نور الحكم أی تكون الأحكام الصادره عنه نيره واضحه لا لبس فيها و لا شبهه الرابع ملكه الحلم و عبر عنها بالرسوخ لأن شأن الملكه ذلك و الحلم هو الإمساك عن المبادره إلی قضاء وطر الغضب فيمن يجنی عليه

۱- ۱. شرح النهج لابن ميثم: ۲۶۱.

جنایه یصل مکروهها إلیه.

و اعلم أن فضیلتی جوده الفهم و غور العلم و إن کانتا داخلتین تحت الحکمه و کذلک فضیله الحلم داخله تحت ملکه الشجاعه إلا أن العدل لما کان فضیله موجوده فی الأصول الثلاثه کانت فی الحقیقه هی و فروعها شعبا للعدل بیانه أن الفضائل کلها ملکات متوسطه بین طرفی إفراط و تفریط و توسطها ذلک هو معنی کونها عدلا فهی بأسرها شعب له و جزئیات تحته.

و أما شعب الشجاعه المعبر عنها بالجهاد فأحدها الأمر بالمعروف و الثانی النهی عن المنکر و الثالث الصدق فی المواطن المکروهه و وجود الشجاعه فی هذه الشعب الثلاث ظاهر و الرابع شنآن الفاسقین و ظاهر أن بغضهم مستلزم لعداوتهم فی الله و ثوران القوه الغضبیه فی سبیله لجهادهم و هو مستلزم للشجاعه.

و أما ثمرات هذه الفضائل فأشار إلیها للترغیب فی مثمراتها فثمرات شعب العفه أربع أحدها ثمره الشوق إلی الجنه و هو السلو عن الشهوات و ظاهر کونه ثمره له إذ السالک إلی الله ما لم یشتق إلی ما وعد المتقون لم یکن له صارف عن الشهوات الحاضره مع توفر الدواعی إلیها فلم یسل عنها الثانیه ثمره الخوف من النار و هو اجتناب المحرمات الثالثه ثمره الزهد و هی الاستهانه بالمصیبات لأن غالبها و عامها إنما یلحق بسبب فقد المحبوب من الأمور الدنیویه فمن أعرض عنها بقلبه کانت المصیبه بها هینه عنده الرابعه ثمره ترقب الموت و هی المسارعه فی الخیرات و العمل له و لما بعده و أما ثمرات الیقین فإن بعض شعبه ثمره لبعض فإن تبین الحکمه و تعلمها ثمرات لإعمال الفطنه و الفکره و معرفه العبر و مواقع الاعتبار بالماضین و الاستدلال بذلک علی صانع حکیم ثمره لتبین وجوه الحکمه و کیفیه الاعتبار.

و أما ثمرات العدل فبعضها کذلک أیضا و ذلک أن جوده الفهم و غوصه مستلزم للوقوف علی غور العلم و غامضه و الوقوف علی غامض العلم مستلزم للوقوف علی شرائع الحکم العادل و الصدور عنها بین الخلق من القضاء الحق و أما ثمره الحلم

فعدم وقوع الحليم فی طرف التفريط و التقصير عن هذه الفضيله و هی رذيله الجبن و أن يعيش فی الناس محمودا بفضيلته و أما ثمرات الجهاد فأحدها ثمره الأمر بالمعروف و هو شد ظهور المؤمنين و معاونتهم على إقامه الفضيله الثانيه ثمره النهی عن المنكر و هی إرغام أنوف المنافقين و إذلالهم بالقهر عن ارتكاب المنكرات و إظهار الرذيله الثالثه ثمره الصدق فی المواطن المكروهه و هی قضاء الواجب من أمر الله تعالى فی دفع أعدائه و الذب عن الحريم و الرابعه ثمره بغض الفاسقين و الغضب لله و هی غضب الله لمن أبغضهم و إرضاؤه يوم القيامه فی دار كرامته.

و أقول فرق الكلينی قدس الله روحه الخبر على أربعه أبواب فجمعنا ما أورده فی بابی الإسلام و الإيمان هنا و سنورد ما أورده فی بابی الكفر و النفاق فی بابيهما مع شرح تتمه ما أورده السيد و صاحب التحف و غيرهما إن شاء الله تعالى.

**[ترجمه]کافی: حضرت باقر علیه السلام فرمود: از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام ایمان را پرسیدند. فرمود: «خداوند عزوجل ایمان را بر چهار پایه استوار ساخت:صبر، یقین،عدل و جهاد. پس صبر چهار بخش است: شوق، مواظبت، زهد و چشم به راهی. هر کس مشتاق بهشت باشد، از خواسته هایش بگذرد؛ هر کس نگران دوزخ باشد، از محرّمات بازگردد؛ هر کس در دنیا زهد ورزد و ازآن رو گرداند، آسیب ها (ی دنیا) بر او آسان شود؛ و هر کس چشم به راه مرگ باشد، به سوی خوبی ها بشتابد.

و یقین بر چهار بخش است که عبارتند از: بینایی هوش، آینده نگری حکمت، شناخت عبرت و روش پیشینیان. پس هر کس هوش بینا دارد، حکمت را بشناسد؛ هر کس حکمت برایش روشن شود، عبرت شناس گردد؛ هر کس عبرت شناسد، به راه و روش آشنا گردد؛ هر کس آشنای راه و روش شود، گویا در جمع پیشینیان بوده، به راه راست تر پی برده و نگریسته است تا راه نجاتِ نجات یافتگان و نابودی هلاکت یافتگان را دریابد، (و بدین نتیجه می رسد که) آن کس را که خدا هلاک کرده، برای نافرمانی اش بوده و آن کس را که نجات داده، برای اطاعتش بوده است.

و عدل نیز بر چهار بخش است: فهمی پیچیده و مرموز، دانشی لبریز، شکوفه (زیبای) حکم و چمن زار بردباری. هر کس فهمید، از تمام دانش پرده برداشت؛ هر کس دانش یافت، شرایع داوری را شناخت؛ و هر کس بردبار شد، در کارش زیاده روی نکرد و در میان مردم، نیکو و پسندیده زندگی کرد.

و جهاد بر چهار بخش است:امر به معروف، نهی از منکر، راستی و راستگویی در جبهه های نبرد و دشمنی با فاسقان. پس هر کس امر به معروف کند، پشت مؤمن را محکم گردند؛ هر کس نهی از منکر کند، بینی منافقان را به خاک مالد و از نیرنگش در امان باشد؛ هر کس در جبهه های نبرد راست و پایدار باشد، آنچه به عهده دارد پرداخته است؛ هر کس با فاسقان دشمنی ورزد، برای خدا خشم گرفته؛ و هر که برای خدا خشم گیرد، خدا برایش خشم گیرد. این بود، ایمان، پایه ها، و بخش هایش.»
- . کافی ۲ : ۵۰ - ۵۱ -

مجالس مفید و امالی طوسی: جابر اسدی روایت کند که مردی حضور امیرالمؤمنین علیه السلام ایستاد ودرباره ایمان سؤال کرد. حضرت نیز به حال سخنرانی ایستاد و فرمود: «ستایش مر خدایی راست که اسلام را طرح ریزی کرد.» و همچنان فرمود: (مانند روایت شماره ۱۸) تا آنجا که: «برای خدا خشم گرفته است و هر کس برای خدا خشم گیرد، او مؤمن شایسته است.این

بود توصیف ایمان و پایه های آن.»

سائل عرض کرد: «ای امیرالمؤمنین!راهنمایی فرمودی و ارشاد کردی، خداوند تو را از دین پاداش خیر دهد.» - . امالی مفید: ۱۷۰ و امالی طوسی ۱ : ۳۵ -

این روایت نیازمند توضیح است و اختلاف نسخه های کتاب ها نیز باید گفته شود، و اینک: «امّا بعد»: یعنی بعد از ستایش و درود.

«فسهّل شرائعه لمن ورده»: «شرع و شریعت» به فتح شین، دینی است که خدا مقرر داشته و طرح ریزی کرده و بر مردم واجب ساخته. و «شرع اللّه لنا کذا» یعنی خدا فلان امر را برای ما روشن و واضح کرد. و «شریعه» آبگاه شتر کنار جوی و آب جاری را گویند و همچنین است «مشرعه». ازهری گوید: عرب آن را مشرعه نگوید، مگر وقتی آب دائما روان باشد، مثل آب نهرها، و نیز آشکار و چشمگیر باشد که برای آب برداشتن، دلو و ریسمان نخواهد. و اگر از آب باران باشد، آن را «کرع» به فتح کاف و راء گویند. و «وردت الماء» بر وزن وعدت، وقتی گویی که به آب برسی برای نوشیدن. و گفته اند که شریعه، آبگاه نوشندگان است. به قوانین الهی شریعت گویند، زیرا زندگی ارواح بشر بستگی به آن قوانین دارد، همچنان که زندگی بدن ها به آب بسته است.

«و اعزّ ارکانه لمن حاربه»: «رکن» هر چیزی طرف آن یا نیرومندترین طرف را گویند. و «عزّ و منعه» وسیله نیرومندی است از قبیل پادشاهی و لشکر و وسائل دیگر،همچنان که هنگام ضعف و سستی به پایه دیوار تکیه می دهند. و «عزّ» نیرو و شدّت و پیروزی است و «اعزّه»، یعنی او را عزیز کرد. یعنی اصول و قواعد اسلام را یا دلائل و براهین، زورمند و چیره و سرفراز و نیرومند گرداند در برابر کسی که بخواهد با آن بجنگد و ویرانش سازد. و به قولی جنگیدن با اسلام، کنایه از جنگیدن با مسلمانان است. و در پاره ای از نسخه ها «جأر به» بر وزن سئل است، یعنی برای کسی که به آن داد خواهد و بدو پناه برد، و در نهج البلاغه«علی من غالبه» است، یعنی کسی که بخواهد بر آن چیره شود. و شاید این بیان روشن تر باشد. در تحف العقول «علی من جانبه» آمده است، یعنی کسی که از او طرفداری کند.

«و جعله عزّا لمن تولّاه»: یعنی او را مایه عزّت و بلندی و پیروزی قرار داد برای کسی که دوستش دارد، که در دنیا نگهدار اوست از کشتن و اسارت و چپاول و زبونی، و در آخرت از شکنجه و رسوایی، و در مجالس شیخ«لمن والاه»و در نهج البلاغه به جای این عبارت،«فجعله امنا لمن علقه»یعنی به او بچسبد و در آویزد آمده است.

«و سلما لمن دخله»: «سلم» به کسر سین، چنانچه در نهج البلاغه است و هم چنین به فتح سین به معنی صلح و بر صلح کننده نیز گفته شود و با فتح لام، به معنی عقب نشینی و تسلیم شدن است. چون هر که در اسلام درآید،از ستیز و کشتن و اسارت ایمن است.

«لمن تجلّله»: گویا در اینجا چیزی حذف شده، یعنی بدو بزرگی جوید، یا اسلام بر سرش سایه افکند، یا کسی که عمده و مهم اسلام را بگیرد. جوهری گوید: «تجلیل الفرس» یعنی پوشاندن جل و پوشش است بر آن، و «تجلّله» یعنی برتر از آن شد، و

«تجلّله» یعنی عمده آن را بر گرفت. پایان.

و چه بسا با حاء خوانده شود بنابراین تفسیر «لمن تحلّله»این است که اسلام را پوشش خود ساخت، و این بعید است. و در مجالس و تحف العقول«لمن تحلّی به» است، یعنی برای کسی که خود را بدان زیور کند، و این روشن تر است.

«و عذرا لمن انتحله»: «انتحال»، دین خود قرار دادن است و بیشتر به ادعایی حقیقت گویند و بنا بر معنای دوّم، مقصود از این عبارت این است که اسلام عذر ظاهری است در دنیا و با داشتن آن، احکام مسلمین بر او جاری می شود، اگرچه در آخرت سودی ندهد. و «عروه» دلو و کوزه و دستگیره آن است. گاهی اسلام را در پیشرفت به سوی درجات کمال و نجات از پرتگاه های سرگردانی و گمراهی، به دستگیره ریسمان تشبیه فرموده، چنانچه خداوند می فرماید: «قَدِ اسْتَمْسَکَ بِالْعُرْوَهِ الْوُثْقی لَا انْفِصامَ لَها»، {به رشته محکم و استواری چنگ زده که هرگز نخواهد گسست} - . بقره / ۲۵۶ - و گاهی آن را به حبل محکمی که با چنگ زدن به آن، به سوی درجات مقرّبین صعود می کند تشبیه فرموده. و «حبل» هم به ریسمان، هم به پیمان، هم به عهد و هم به امام گفته می شود و تمام این معانی با این روایت مناسب است. و به قولی اسلام را به دستگیره تشبیه کرده، زیرا هر کس مثلا دستگیره کوزه را بگیرد، تمام آن را مالک می شود. همچنین هر کس به اسلام چنگ زند، بر تمام خوبی ها تسلّط یابد.

«و برهانا لمن تکلّم به»: «برهان»، حجت و دلیل است، یعنی اگر انسان به اصول و قواعد اسلام احاطه پیدا کند، برهان های روشنی بر رد منکرین آن به دست می آورد، زیرا احاطه کامل بر اسلام پیدا نشود، مگر به دانستن کتاب و سنّت و برهان هر چیزی در آن دو است.

«و نورا لمن استضاء به»: اسلام را به نور تشبیه فرمود، چون به وسیله اسلام به راه های نجات راه می یابد، و با ذکر استضائه ترشیح کرده است. - . ترشیح از اصطلاحات علم بیان است، یعنی اثبات یکی از لوازم مشبه به برای مشبه. در اینجا اسلام را به چراغ تشبیه فرموده و نور را که از لوازم چراغ است، برای اسلام ثابت کرده است. -

«و شاهدا لمن خاصم به»: زیرا چون دلیل های محکمی دارد، هر کس با آن مبارزه کند، حقانیت آن را گواهی می کند.

«و فلجا لمن حاجّ به»: «فلج» به فتح فاء همچون افلاح، پیروزی و رستگاری است و اسم مصدرش به ضمّ فاء است. و «محاجّه» غلبه یافتن با دلیل است.

«و علما لمن وعاه»: یعنی اسلام وسیله به دست آمدن دانش است، اگرچه اجمالا دانش نیز وسیله به دست آمدن اسلام است، زیرا به وسیله اسلام، دانش زیاد می شود و تکامل می یابد.

«و حدیثا لمن روی»: یعنی احاطه به اسلام، باعث می شود اطلاع بر احادیث و اخبار را برای کسی که بخواهد آنها را برای دیگران نقل کند، بنابراین جمله قبلی به دانایی و این جمله، به بازگویی برای دیگران تشویق می کند.

«و حکما لمن قضی»: یعنی اسلام، دارای احکام داوری است و در «مجالس»، به جای «لمن روی» و« لمن قضی»، «رواه و قضی

به» آمده است .

«و حلما لمن جرّب»: «حلم» به معنی خرد یا به معنی گذشت است و هر دو نتیجه اسلام و تجربه ای است که از مواعظ و احکام آن به دست می آید. و اختصاص تجربه به اسلام، بدان جهت است که هر کس سفاهت ورزد و خشم گیرد و به کار خلافی دست بزند، قوانین جزایی اسلام، از قبیل حدّ و تعزیر و قصاص او را مؤدب می کند. در این صورت هر کس از آنها تجربه آموزد و پند گیرد، وادار به عفو و گذشت می شود،مخصوصا با یادآوری کیفرهای اخروی و ثواب هایی که برای گذشت مقرر شده، و همه اینها از دین اسلام به دست می آید.

«و لباسا لمن تدبّر»: یعنی لباس عافیت برای کسی که عواقب امور را بیندیشد یا در اوامر و نواهی اسلام تدبّر کند، یا اینکه لباس زینت است، و معنای اوّلی روشن تر است. و «تدثّر» نیز خوانده شده، یعنی لباس است برای کسی که آن را بپوشد و خود را در بر او قرار دهد، همچون روپوش. و این تغییر معنی، نتیجه تصحیف (تغییر و زیاد کردن نقطه) است که خالی از لطف نیست. در نهج البلاغه و امالی طوسی و مفید، به جای این عبارت، «و لبّا لمن تدبّر» ضبط شده، و «لبّ» به ضم لام، خرد است و این بیان درست تر است.

«و فهما لمن تفطّن»: فهم، دانش و آمادگی کامل ذهن است برای پذیرش آنچه بر آن وارد می شود. و «فطنه» زیرکی است و «تفطّن»، زیرکی جویی یا به کارزدن آن است. بدیهی است که اسلام و پیروی کامل از رسول خدا صلی الله علیه و آله و ائمّه علیهم السلام مایه دانش و آمادگی ذهن در قبول معارف و حکمت اهل بیت است برای افراد زیرک و هوشمند، و در «مجالس» به جای «لمن تفطّن»، «لمن فطن» آمده است.

«و یقینا لمن عقل»: یعنی باعث حصول یقین می شود برای کسی که تفکر و تدبر کند.«عقل» بر وزن ضرب یعنی تدبّر کرد و بر وزن علم هم لغتی است. و ممکن است مقصود، صاحب عقل باشد، و عقل نیرویی است که به وسیله آن خوب از بد تمیز داده شود. و به قولی عقل غریزه ای است که باعث فهم کلام می شود .

«و بصیره لمن عزم»: و در نهج البلاغه و مجالس «و تبصره» ضبط شده. راغب گوید: نیروی درّاکه قلب را بصیرت و بصر گویند، همچون آیه شریفه«أَدْعُوا إِلَی اللَّهِ عَلی بَصِیرَهٍ»، {(مردم را) با بصیرت و بیناییبه سوی خدا دعوت می کنم.} – . یوسف / ۱۰۸ – یعنی با شناخت. «و تبصره» یعنی بینا و روشن ساختن، همچون «تذکره» مصدر باب تفعیل است. و گوید عزم و عزیمت، بستگی دل است، بر امضای امری. (پایان نقل قول راغب) یعنی بینایی است برای کسی که تصمیم اطاعت داشته باشد، می داند چگونه باید اطاعت کند یا در تمام امور بینایی خواهد یافت، زیرا دین تمام امور دنیا و آخرت را در بر دارد، و نیز انسان متدیّن بر هیچ امری تصمیم نگیرد، مگر با بینایی.

«و آیه لمن توسم»: یعنی اسلام دارای نشانه هایی است برای صاحبان فراست و آنها که به نور دانش و یقین بنگرند. و این جمله اشاره است به آیه شریفه «إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِینَ»، {و در این عذاب هوشمندان را نشانه بسیار است.} – . حجر / ۷۵ – راغب گوید: و «سم» به معنی تأثیر، و «سمه» به معنی اثر است. خداوند می فرماید: «سِیماهُمْ فِی وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ»، {بر رخسارشان از اثر سجده نشان ها پدیدار است.) – . فتح / ۲۹ – و نیز می فرماید: «تَعْرِفُهُمْ بِسِیماهُمْ»، {آنان را از

سیمایشان می شناسید.} - . بقره / ۲۷۳ - و نیز می فرماید: «إِنَّ فِی ذلِکَ لَآیاتٍ لِلْمُتَوَسِّمِینَ.» یعنی برای پندگیران شناسای هوشمند. و نیز همین «توسّم» را برخی ذکاوت و پاره ای «فطنه» (هوش) و برخی دیگر فراست نامیده اند. پیامبر خدا فرمود: «اتّقوا من فراسه المؤمن»، (از هوش مؤمن بر حذر باشید.) و فرمود: «المؤمن ینظر بنور اللّه»،(مؤمن به نور خدا می نگرد.) و «توسّمت» یعنی با نشانه شناخته شدم. - . مفردات راغب: ۵۲۴ -

«و عبره لمن اتّعظ»: «عبرت» به کسر عین، چیزی است که انسان بدان موعظه شود و پند گیرد تا بر دیگران به او استدلال کند. و «اتّعاظ» پذیرفتن موعظه است.

«و نجاه لمن صدّق»: به تشدید دال، و احتمال تخفیف هم دارد، چنانچه در روایتی می فرماید: «من صدق نجا»،(هر کس راست گوید نجات یابد.) و در نسخه های نهج البلاغه با تشدید دال است.

«و تؤده»: بر وزن همزه و با همزه.

«لمن اصلح»: در قاموس گوید: «تؤده» به فتح همزه و سکون آن، متانت و تأنّی را گویند - . قاموس ۱ : ۳۴۳ - و در مصباح گوید: «اتّأد فی مشیه» بر وزن افتعل، یعنی همراهی کرد و شتاب نورزید. و «تؤده» بر وزن رطبه، و تاء آن در اصل واو بوده. پایان.

یعنی اسلام برای کسی که خود را با قوانین آن اصلاح کند، مایه وقار و متانت است، یا برای کسی که کارهایش را با تأنّی اصلاح کند، یا در اصلاح بین مردم تأنّی ورزد، یا در اصلاح بین خودش و مردم. و در پاره ای از نسخه ها به جای تؤده، «مودّت» آمده است، و مودّت با اصلاح بین خود و مردم سازگارتر است.

و در مجالس «و مودّه من اللّه لمن اصلح» است و در تحف العقول «و مودّه من اللّه لمن صلح» است، یعنی خدا او را دوست می دارد ، یا دوستی اش را در دل بندگان می افکند، چنانچه قرآن می فرماید: «إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ سَیَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمنُ وُدًّا»، {همانا آنان که به خدا ایمان آوردند و نیکوکار شدند خدای رحمان آنها را محبوب می گرداند.} - . مریم / ۹۶ -

«و زلفی لمن اقترب»: «زلفی» بر وزن حبلی، قرب و منزلت و عنایت است، و «اقتراب» به معنی نزدیکی است. و گویا معنای این جمله این است که اسلام باعث نزدیکی به خدا می شود، برای کسی که با اعمال صالحه ای که دین و قوانین اسلام دستور داده، تقرب جوید. و در پاره ای از نسخه ها «لمن اقترن»است، یعنی با اوست و جدا نشده و گویا این اختلاف عبارت تصحیف (تغییر حروف و نقطه) باشد. و در مجالس مفید و تحف العقول«لمن ارتقب»است، یعنی برای کسی که منتظر مرگ یا رحمت خدا باشد، یا کسی که قوانین خدا را حفظ کند و منتظر وقت عمل به آنها باشد. در قاموس گوید: «رقیب» نگهبان و منتظر و دربان را گویند، و «رقبه» مثل «ترقّبه» و «ارتقبه»، یعنی منتظر آن شد، و «رقب الشی ء» مثل «راقب»، آن چیز را حفظ کرد، و «ارتقب» یعنی شرافت یافت و بالا رفت.

«و ثقه لمن توکّل»: «ثقه» فرد مورد اعتماد را گویند. و «توکّل علیه» یعنی کارش را به او واگذاشت، یعنی اسلام مورد اعتماد

است برای کسـی که کارهایش را به آن واگذارد، یعنی در تمام کارها قوانین اسـلام را رعایت کند، پس اسلام نیرنگش نزند، یا اینکه اسـلام باعث می شود اگر انسان کارش را به خدا واگذار کرد، به او اعتماد کند و به وسـیله اسـلام بداند که خدا او را بس است و خوب نماینده ای است.

«و رجاء لمن فوّض»: یعنی اسـلام مایه امیـد است برای کسـی که کارهایش را به آن یا به خدا واگذارد، به طوری که در جمله قبل گفتیم. و در برخی از نسـخه ها «رخاء» با خاء است یعنی زنـدگی خوش، و در نهج البلاغه و آن دو کتاب، «و راحه» ضـبط شده و این روشن تر است.

«و سـبقه لمن احسن»: در قاموس گوید: «سـبق» یعنی پیش رفت، و «سـبق الفرس فی الحلبه»، یعنی اسب، در میدان مسابقه پیش افتاد. و «سـبق» با حرکت باء و«سـبقه» به ضمّ سـین، جایزه ای است که برای افراد مسابقه قرار می دهند. و «هما سـبقان» به کسر سین، یعنی آن دو بر یکـدیگر پیشـی می گیرند. پایان - . قاموس ۳ : ۲۴۳ - و «سـبقه» در این عبارت، ظاهرا به ضمّ سین است، یعنی اسـلام برای هر کس که گوی سبقت را رباید، جایزه دارد، یا برای هر کس که به مردم خوبی کند، زیرا خوبی با مردم از اموری است که در پیشبرد مسابقه مؤثر است، یا برای کسـی که خوش صـحبت و مردم دار باشـد، یا برای کسـی که کار خوب کنـد و شامـل همه عبادات می شود، و بعیـد نیست این جمله اشاره باشـد به آیه این قرآن: «وَ السَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهاجِرِينَ وَ الْأَنْصـارِ وَ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسـان»، {آنان که در صـدر اسـلام سـبقت به ایمان گرفتنـد، از مهاجر و انصار و آنان که به طاعت خدا پیروی آنان کردند از سایر امت.} - . توبه / ۱۰۰ - یعنی در نیکی و نیکویی از آنان پیروی کردند.

«و خیرا لمن سـارع»: یعنی و خوبی برای کسـی که پیش تـازد، به ترتیبی که در جمله قبل گفته شـد. اشاره است به این جمله از آیات قرآن که در چنـد مورد فرموده: «يُسارِعُونَ فِي الْخَيْراتِ»، {در کارهای خیر پیش می تازنـد.} - . آل عمران / ۱۱۴ و انبیاء / ۹۰ و مؤمنون / ۶۱ -

«و جنّه لمن صبر»: «جنّه» به ضمّ جیم سپر را گوینـد. اسـلام مردم را به صبر تشویق می کنـد و صبر، سپری است برای لطمه های دنیـا و آخرت. و به قولی جنّه را برای اسـلام اسـتعاره آورده، زیرا اسـلام هر کس را که بـدان عمل کنـد، از کیفرهای دنیوی و اخروی حفظ می کند. و به قولی سپر است برای کسی که در مناظره با دشمنان دین صبر کند.

«و لباسا لمن اتقی»: گویا این جمله اشاره است به آیه «وَ لِباسُ التَّقْوى ذلِكَ خَيْرٌ»، {و بر شـما باد به لباس تقوا که این نیکوترین جامه شـماست.} - . اعراف / ۲۵ - بنا بر اینکه مقصود از لباس تقوا، ترس از خـدا یا ایمان یا کردارشایسـته یا شـرمی که بـدان تقوا کسب شود یـا نمود نیکو است. و به قولی همه این معـانی، یـا لباسـی که تقوا است، زیرا تقوا رسوایی ها و زشتی ها را می پوشاند و می برد، نه لباس جنگ مثل زره و کلاه خود و ابزاری که خود را از دشـمن نگهدارند، چنانچه گفته شده. پس اسلام وسـیله است برای پوشـش لباس ایمان و تقوا و کردار شایسته، و حیا و قیافه اهل خیر، برای کسی که تقوا پیشه سازد و به قوانین اسلام عمل کند .

«و ظهیرا لمن رشد»: یعنی کمک و یاور برای کسی که رشد و صلاح را برگزینند. در قاموس گوید: «رشد» بر وزن نصر و فرح، یعنی راه یافت، و رشد پایداری در راه حق، با محکم شدن و ریشه گرفتن در آن است.

«و کهفا لمن آمن»: کهف همچون غار، در کوه است و نیز پناهگاه را گویند، یعنی محل امنی است از وحشت های دنیا و آخرت برای کسی که به دل ایمان آورد، نه اینکه به زبان مؤمن باشد و در دل نفاق ورزد.

«و امنه لمن اسلم»: «امنه» به حرکت میم، به معنی امن است و بقولی امنه در آیه ۱۵۴ سوره آل عمران، جمع است بر وزن کتبه. و ظاهرا مقصود از اسلام در اینجا، پیروی کامل از خدا و رسول و ائمه علیهم السلام است، چون هر کس چنین باشد، در دنیا و آخرت از زیان ها ایمن است.

«و رجاء لمن صدّق»: یعنی اسلام چون نوید به پاداش های آخرت می دهد، مایه امید است برای کسی که آن را باور کند، و ممکن است «صدق» بدون تشدید باشد، و مؤیدش جمله ای است که در تحف العقول است.

«و روحا للصادقین»: و در پاره ای از نسخه ها نیز «روحنا» است. برخی این دو جمله را چنین تفسیر کرده اند که اسلام ایمنی دنیاست برای کسی که ظاهرا مسلمان باشد، و راحتی آخرت است برای کسی که در باطن باور کند. و به نظر من، گویا این آیه هم مؤید آن تفسیر است: «فَأَمَّا إِنْ کانَ مِنَ الْمُقَرَّبِینَ فَرَوْحٌ وَ رَیْحانٌ وَ جَنَّةُ نَعِیمٍ»، {اگر از مقربان درگاه باشد، آنجا در آسایش و نعمت بهشت ابدی است.} - . واقعه / ۸۸ -

«و غنی لمن قنع»: یعنی اسلام چون قناعت را می ستاید و فواید آن را بازگو می کند، باعث می شود تا انسان به اندک قناعت کند و از مردم بی نیاز گردد. و به قولی چون تمسّک به قواعد اسلام موجب بی نیازی از مردم می شود، چنانچه قرآن می فرماید: «وَ مَنْ یَتَّقِ اللَّهَ یَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً وَ یَرْزُقْهُ مِنْ حَیْثُ لا یَحْتَسِبُ»، {هر کس پرهیزکار شود، خدا راه بیرون شدن (از گناهان و بلا، و حوادث سخت عالم را) بر او می گشاید، و از جایی که گمان نبرد به او روزی عطا کند.} - . طلاق / ۳ - و احتمال دارد، مقصود حضرت از این جمله، آن باشد که چون اسلام همه نیازهای علمی و عرفانی و نیازهای دیگر انسان ها را برطرف می کند، پس هر کس که بدان قناعت ورزد، از دیگر مکتب های فلسفی و کلامی و استحسانات عقلی و قیاس های فقهی بی نیاز است، اگرچه این معنی بعید است.

«فذلک الحق»: یعنی آنچه از صفات اسلام برایت برشمردم حق است، یا «ذلک» اشاره به اسلام است، یعنی چون اسلام دارای این صفات است. پس حق ثابتی است که تغییر نپذیرد، یا باطل با آان در نیامیزد، یا این همان حقی است که خداوند می فرماید: «أَ فَمَنْ یَعْلَمُ أَنَّما أُنْزِلَ إِلَیْکَ مِنْ رَبِّکَ الْحَقُّ کَمَنْ هُوَ أَعْمی إِنَّما یَتَذَکَّرُ أُولُوا الْأَلْبابِ»، {آیا مسلمانی که به یقین می داند که این قرآن به حق از جانب خدا بر تو نازل شده است، مقامش نزد حق با کافر نابینای جاهل یکسان است؟ (هرگز این چنین نیست) و تنها عاقلان متذکّر این حقیقتند.} - . رعد / ۱۹ - و جمله «سبیله الهدی» استیناف است، یا حق صفت است برای اسم اشاره و سبیله الهدی خبر آن است، یعنی این دین حقی که بهره ها و صفاتش را شناختی، راه آن هدایت است، چنانچه در تفسیر این آیه گفته شده: «أُولئِکَ عَلی هُدیً مِنْ رَبِّهِم»، {آنان از لطف پروردگار خویش به راه راستند.} - . بقره / ۵ - و گویا این جمله بدان آیه نیز اشاره دارد، و مقصود از هدایت،راهنمایی خداست که دست انسان را بگیرد و به مقصود برساند.

«و مأثرته المجد»: «مأثره» به فتح میم و سکون همزه و ضمّ ثاء و فتح آن و فتح راء، مفرد «مآثر» بر وزن و معنای مکارم از «اثر»، به معنای نقل و خبرگزاری است. در قاموس گوید «مأثره» کار خوبی است که آن خوی را به ارث برده باشد. و «مجد» رسیدن

به کرم و شرف است و «رجل ماجد»، یعنی مرد کریم شریف، و بیشتر به شرافتی می گویند که از طریق پدران باشد. گویا معنای این جمله آن است که اسلام باعث مجد و شرفی می شود که در نسل انسان نیز سرایت دارد.

«و صفته الحسنی»: یعنی متصف است به حسن اخلاق و حالات و کردار و در مجالس بعد از «و جنّه لمن صبر» این چنین است، «الحقّ سبیله«، و «الهدی صفته»، و «الحسنی مأثرته.»

«فهو ابلج منهاج»: در قاموس گوید «بلج الصبح» یعنی صبح روشن شد و هر امر واضحی را «ابلج» گویند. و «نهج» و «منهج» و «منهاج»، راه روشن است. و در نهج البلاغه، بعد از آن«اوضح الولائج» یعنی مدخل ها، است.

«مشرق المنار»: «منار» جمع «مناره»، نشانه ای است که در راه نصب می شود. گویا جهت اینکه نشانه را مناره نامیدند آن است که نشانه های مرسوم آن روز، آتش برافروخته سر گذرها و راه ها بوده تا در پرتو نور آتش راه را بیابند. در قاموس گوید مناره در اصل «منوّره» به معنی مرکز نور بوده و جمع آن «مناور» و «منائر» است و منار، دانش را گویند.پایان.

و در نهج البلاغه «مشرف» با فاء، به معنی بلند و بعد از آن «مشرق الجوادّ»جمع «جادّه» است. و«ذاکی المصباح» و در نهج البلاغه و آن دو کتاب«مضی ء المصابیح»است. و در قاموس گوید «ذکت النار» یعنی شعله آتش زیاد شد و «اذکاها» یعنی آتش را برافروخت.

«رفیع الغایه»: «غایت» پایان مسابقه یا پرچمی است که در آخر مسافت می نهادند، و آن پارچه ای بوده بر سر نی که در پایان مسافت وامی داشتند و سوار پیشتاز آن را می گرفت. و گویا «رفعت» کنایه از پدیدارشدن است و به قولی «رفع» به معنی بالغ است، یعنی می رسد به غایت.

«یسیر المضمار»: در نهایه گوید: «تضمیر الخیل» آن است که اسب را خوراک زیادی دهند تا چاق شود. سپس غذایش را کم کنند تا سبک شود و به قولی زین های سنگین و جل های زیاد بر او می نهند تا عرق کند و گوشت های شل و باد کرده او از بین برود، در نتیجه گوشت محکم پیچیده ای پیدا کند. و در حدیث حذیفه است«الیوم مضمار و غدا السباق» یعنی امروز، روز کار است در دنیا برای پیشتازی در بهشت است. و «مضمار» محلّ تقویت است یا زمان مسابقه است. در قاموس گوید «مضمار» محل تقویت اسبانو نهایت مسافت اسب است در مسابقه. نتیجه اینکه مضمار هم به محل تقویت اسب و هم به زمان آن و هم به میدان مسابقه گویند. ومسلمانان را به اسب هاییتشبیه فرموده که برای مسابقه آماده می شوند، و زمان عمر دنیا را به میدان مسابقه و مرگ را به گوی سبقت، زیرا مسابقه در کردار صالحه است که پیش از مرگ است، و قیامت محلی است که اسب ها بعد از مسابقه در آن جمع می شوند برای گرفتن جایزه، به میزان پیشتازی، و زیان افراد عقب افتاده آن روز معلوم می شود؛ بهشت جایزه پیشتازان و دوزخ، زیان و محرومیت عقب افتادگان است. یا اینکه دنیا را به محل یا زمان تقویت اسبان برای مسابقهتشبیه فرموده و قیامت را به میدان مسابقه، و هر کس در دنیا بهتر تقویت شود، در آخرت بیشتر پیش افتد. نظیر این تشبیه را در خطبه دیگری فرموده: «الاـ و ان الیوم مضمار و غدا السباق، و السبقه الجنّه، و الغایه النار» – . نهج البلاغه خطبه ۲۸ – ، (بدانید دنیا محل تقویت، و فردا میدان مسابقه، و جایزه آن بهشت، و پایان مسابقه دوزخ است)، ولی این تفسیر دوّم ظاهرا با جمله«و الموت غایته»، (مرگ پایان آن است) سازگاری ندارد، مگر اینکه بگوییم مقصود از مرگ، سرانجام آن یعنی رفتن به

بهشت یـا دوزخ است، اشاره به اینکه آثار خوشـبختی و بـدبختی آخرت، هنگام مرگ ظاهر می شود، چنانچه در روایت اسـت (بین شـما و بهشت یا دوزخ فاصـله ای جز مرگ نیست). در هر صورت، مقصود از «یسیر المضمار» کمی زمان آن و زود ظاهر شدن نتیجه مسابقه است، یا آسان طی کردن مسافت، یا آسان بودن تقویت به خاطر کمی زمان و آماده بودن ابزار آن از جانب خداوند متعال است.

و در نهـج البلاـغه«کریم المضـمار» است و گویـا کریم بودن مسـابقه، بـدان جهت است که تمام مصالـح آفرینش در آن جمع است، یعنی آزمایش بندگان به وسیله اطاعت ها و رستگاری و رسـیدن رسـتگاران به بلندترین مقام ها، و ارزش این مسابقه با آنچه در مـذمت دنیـا فرموده انـد منافـات نـدارد، زیرا آنچه در ذمّ دنیا فرمودنـد، در مورد کسـی است که بـدان اعتماد کنـد و هدفش تنها دنیا باشد، چنانچه خود حضرت در خطبه ای که به یاری خدا در آینده عرضه می کنیم، توضیح می فرماید.

«جـامع الحلبه»: «حلبه» به فتـح حـاء، اسب هـایی است که از نقـاط مختلف برای مسابقه گرد آینـد و از یک اصـطبل نباشـند، و مردمی که از چنـد سو برای یـاری گرد آینـد. (عرب) می گویـد«قـد احلبوا» و جـامع بودن حلبه، یعنی تمـام افراد لاـزم در آن هسـتند. یـا مقصـود از حلبه، محـل آن، یعنی رسـتاخیز است، چنـانچه بعـدا می آیـد، و افراد را برای آن روز جمع می کننـد تا محاسـبه شونـد، چنـانچه خداونـد می فرمایـدذلِکَ یَوْمٌ مَجْمُوعٌ لَهُ النَّاس»، {روز محشـر، روزی است که همه خلق در آن جمع شوند.} - . هود / ۱۰۳ -

«سـریع السـبقه»: «سـبقه» به فتح سین - چنانچه در نهج البلاغه است - یعنی در دنیا، عمل مسابقه برای صالحان زود انجام گیرد، یا در رستاخیز پیشتازی به سوی بهشت. و به ضمّ سین، یعنی جایزه مسابقه که بهشت است، به زودی به پیشتازان می رسد، زیرا زمـان دنیـا انـدک است، و ایـن معنی روشن تر است. و در نهـج البلاـغه، و مجـالس مفیـد، و تحـف العقـول«متنـافس السّـبقه» آمدهاست و در این صورت با ضمّ سین درست تر است، اگرچه در نهج البلاغه با فتح آن ضبط شده. و «تنافس» (یعنی رقابت) تمایل و رغبت داشتن در چیزی است که در نوع خودگرانمایه است.

«الیم النقمه»: یعنی انتقام کسی که در مسابقه عقب افتد دردناک است، زیرا دوزخ خواهد بود.

«کامل العـدّه»: «عدّه» به ضم عین و تشدید دال، مال یا اسـلحه ذخیره است تا روزی از آن بهره برداری شود، و مقصود در اینجا تقوا است، و ارزش آن روشن است .

«کریم الفرسان»: و در نهج البلاغه«شریف الفرسان» است و «فرسان» مثل «فوارس»، جمع «فارس» یعنی سوارکار است.

سپس خود حضـرت برخی از جملـات مبهم فرمـایش خود را تفسـیر فرموده و می فرمایـد: «فالایمـان منهاجه»: این جمله تفسـیر «ابلـج المنهـاج» است، یعنی راه روشن اسـلام، همان باور قلبی خـدا و پیامبر و آورده های آن حضـرت، و دلیل های محکم آن است، و در نهج البلاغه و غیر آن«فالتصدیق منهاجه» ضبط شده و این روشن تر است.

«و الصّالحـات منـاره»: تفسـیر «مشـرق المنار»، اعمال صالحه و عبادات لازمه را به پرچم ها و مناره هایی که در راه ها نصب می شـود تشـبیه فرمـوده کـه اینهـا نشـانه اسـت تـا بنـدگان خـدا گمراه نشونـد. پس هر کـه پیرو شـریعت پیـامبر شـود و واجبـات و

مستحباتش را انجام دهد، خداوند در مسیرش راهنمایی فرماید و با عمل، ایمانش را نیرو دهد، و با نیروی ایمان، عملش زیاد گردد، و هر گاه به نشانه ای برسد، نشانه دیگری برایش ظاهر شود، و یقین او به درستی مرام بیشتر گردد تا عمرش پایان یابد و بر حسب قابلیتی که خدا برایش قرار داده، به بلندترین مقام های کمال خویش برسد. یا اینکه ایمان را به راه و اعمال را به نشانه ها مانند کرده، همچنان که به وسیله رفتن، نشانه های راه ظاهر می شود. همچنین با تصدیق به خدا و پیامبران و حجت های خدا، کردار شایسته شناخته می شود. و به قولی اعمال صالحه، نشانه های اسلام مسلمان است و از اعمال، به ایمان پی می برند، ولی در این صورت تشبیه تمام نیست.

«و الفقه مصابیحه»: «فقه»، آگاهی به مسائل شرعی یا هر چیزی است، و راه سلوک به سوی خدا و نشانه هایشبدان دیده شود. و این جمله تفسیر «ذاکیالمصباح»است، زیرا دانش های دینی و قوانین آن به وسیله انبیا و اوصیا علیهم السلام و دانش و افاضات ربّانی آنها، برای مردم روشن و آشکار است .

«و الدنیا مضماره»: ابن ابی الحدید گوید: - . شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ۲ : ۲۲۰ - گویا انسان در دنیا به سوی هدف مرگ می رود و حضرت، دنیا را مضمار اسلام قرار داده، زیرا مسلمان دنیا را می گذراند، نه برای دنیایش بلکه برای آخرتش، پس دنیا همچون محل تقویت اسب است، برای موقع معیّنی که در مسابقه افتد.

«و الموت غایته»: جهت تشبیه مرگ به هدف مسابقه قبلا معلوم شد، و به قول ابن ابی الحدید، یعنی دنیا زندان مؤمن است و با مرگ از آن رهایی یابد.و ابن میثم - . شرح نهج البلاغه ابن میثم: ۲۶۰ - گوید: مرگ را هدف قرار داده، یعنی هدف نزدیکی که عبارت است از در رسیدن به خدا. و احتمال دارد مقصود از مرگ، مرگ شهوات و خواسته های دل باشد، زیرا آن نیز نتیجه نزدیکی برای اسلام است، و این جمله تفسیر «رفیع الغایه» است و در دیگر کتاب ها، این جمله پیش از جمله قبل از آن است و در این صورت، نشر بر ترتیب لفّ است، یعنی دو جمله ای که در تفسیر دو جمله قبل فرموده، به ترتیب جمله اوّل یعنی «و الموت غایته» در تفسیر «رفیع الغایه»، و جمله دوّم یعنی «و الدنیا مضماره» در تفسیر «یسیر المضمار» است. ولی بنا بر آنچه در این کتاب است، که«و الموت غایته»بعد از«و الدنیا مضماره»ضبط شده، شاید تأخیر جمله«و الموت غایته»،بدان جهت باشد که ذکر «غایت» بعد از «مضمار»، از نظر واقع مناسب تر است، و قبلا که «رفیع الغایه» مقدم شده، به اعتبار بلندی و شرف آن، و اینکه بهره مورد نظر همان «غایت» است، بنابراین با این تقدیم و تأخیر، به دو جهت واقعی اشاره فرموده است.

«و القیامه حلبته»: یعنی محل اجتماع افراد مسابقه است، یا برای مسابقه و یا برای گرفتن جایزه، چنانچه در شرح «جامع الحلبه» گذشت، بنابراین قیامت محل حلبه است، نه خود حلبه، ولی مجازا به محلّ حلبه، حلبه فرموده است. ابن ابی الحدید گوید: «حلبته» یعنی «ذات حلبته» و مضاف در کلام حذف شده، همچون این آیه قرآن: « هُمْ دَرَجاتٌ عِنْدَ اللَّهِ» - . آل عمران / ۱۶۳ - ،{آنها صاحبان مقامند نزد خدا.} یعنی «ذو درجات» (صاحبان مقام ها).

«و الجنه سبقته»: در بیشتر نسخه های نهج البلاغه «سبقته» به فتح سین است. از آن جهت شارحان نهج البلاغه گفته اند یعنی بهشت پاداش مسابقه آن است، و کلمه «جزاء» را در تقدیر گرفته اند، ولی ظاهرا به ضمّ سین به معنی جایزه است و نیازی به تقدیر ندارد، چنانچه قبلا گفته شد.

«و النـار نقمته»: یعنی سـهم کسـی است که عقب افتـد و در مسیر مسابقه گام ننهـد. نصیب چنین کسـی گذشـته از حسـرت و محرومیت، آتش دوزخ است.

«و التقوی عـدّته»: تفسـیر «کامل العدّه» است، زیرا تقوا در سـخت ترین و بزرگ ترین وحشت ها یعنی رسـتاخیز بهره می دهد، همچنان که ذخیره هایی از قبیل ثروت در هنگام نیاز برای صاحبش سود دارد.

«و المحسنون فرسانه»: زیرا آنها با نیکی و عبادات در این میدان مسابقه می دهند.

«فبالایمان یستدلّ علی الصالحات»: زیراباور کردن خدا و پیامبر و حجت خدا، باعث می شود اعمال صالحه و چگونگی آنها را از واجب و مستحب بدانـد. و به قـولی زیرا ایمـان راه اسـلام است و هر راهی را تـوشه منـاسب لازم است، و توشه راه اسـلام، اخلاق و کردار شایسته است. پس ایمان نشانگر آنهاست،چنانچه سبب راهنمای مسبّب است. و به قولی به ایمان قلبی استدلال می شود بر ملازمت اعمال صالـح، و گویا کلام را وارونه معنی کرده (یعنی کردار شایسته، دلیل وجودایمان در دل آنهاست) زیرا معنی نـدارد که چیزی که پنهـان است، دلیـل امر آشـکار شود، گرچه ممکن است بگوییم معنایش این است که به وسـیله ایمان، اسـتدلال می شود بر درستی ایمان و پذیرش آن، چون کارهای غیر مؤمن پذیرفته نیست، و این معنای خوبی است، ولی معنای اوّل بهتر است .

«و بالصّالحـات تعمر الفقه»: زیرا عمـل باعث زیاد شـدن دانش است، همچنان که کسـی که چراغی در دست دارد، اگر بایسـتد تنهـا اطرافش را می بینـد، ولی اگر راه برود، هر چه بیشـتر راه رود، از نـور چراغ بهره منـد می شود و می بینـد چیزهـایی را که ندیـده، چنانچه در روایت است، هر کس بـدانچه آگاه است عمل کنـد، خـدا آگاهی بر آنچه را که نمی داند میراثش دهد، و در پیش گفتیم که دانش، عمل را فریاد کند و اگر پاسخ نشـنود، می گریزد. و به قولی مبنای این دو جمله اخیر بر آن است که مقصود از عمـل صالـح، ولایـت خانـدان پیـامبر صـلی الله علیه و آله است و روشن است که ایمـان دلیـل ولایت و ولایت، مایه آبادانی فقه است، چون فقه، از خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله گرفته می شود.

«و بالفقه یرهب الموت»: یعنی آگاهی و یقین زیاد، باعث خشیت زیاد است، چنانچه خداونـد می فرماید: «إِنَّما يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَماءُ»، {تنها بندگان دانشـمند از خدا می ترسند.} - . فاطر / ۲۸ - و مقصود از ترس مرگ، ترس بعد از مرگ یا ترس از رسـیدن مرگ، پیش از آمادگی و همچنین ترس بعد از مرگ است.بنابراین جمله«و بالموت تختم الدّنیا» همچون علت است برای این، زیرا دنیایی که مضـمار عمل است، با مرگ پایان می پذیرد، پس از مرگ می ترسد، چون بین مضمار و عمل فاصله می افکند و انسان را از آمادگی ملاقات خدا بازمی دارد، و از مرگ برای دوستی دنیا و لذات آن ترس ندارد.

«بالدینا تجوز القیامه»: این جمله نیز چون علت است برای ترس از مرگ،یعنی از مرگ می ترسـی، چون به وسـیله دنیا و کردار شایسته در آن، از دلهره های قیامت می گـذری و به سوی نعمت های همیشـگی می روی، بنا بر اینکه صـیغه مخاطب باشد، و در پاره ای از نسـخه ها به صـیغه غایب است، یعنی مؤمن یا انسان می گذرد، و در پاره ای دیگر به صـیغه مجهول است، و این روشن تر است. و در پـاره ای از نسـخه هـا «یحـاز» بـا حـاء است، یعنی پـاداش هـای رسـتاخیز به دست می آیـد.در هر صورت جهتش آن است که بنده خدا هر چیزی را که در قیامت می بیند، نتیجه عقاید و اعمال و اخلاقی است که در دنیا کسب کرده،

پس به وسیله دنیا می توان از قیامت گذشت یا ثواب های آن به دست می آید. و برخی «تحوز» با حاء خوانده اند، یعنی دنیا و اعمال آن، مردم را در قیامت برای حساب و پاداش جمع می کند، زیرا رستاخیز چنانچه گفتیم «جامع الحلبه» (گردآورنده پیشتازان است). و در تحف العقول «تحذر القیامه»است و گویا این عبارت روشن تر است.

«و بالقیامه تزلف الجنّه»:یعنی به مؤمنین نزدیک می شود، چنانچه قرآن می فرماید: «وَ أُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ»، {و آن روز بهشت را به اهل تقوا نزدیک سازند.} - . شعراء / ۹۰ - و در مجالس مفید «و تزلف الجنّه للمتّقین» و «تبرز الجحیم للغاوین» است. بیضاوی گوید: - . تفسیر بیضاوی: ۳۰۹ - «وَ أُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ» به طوری که آن را از ایستگاه خود ببینند و از اینکه به سویش روانند، خرّم باشند. «وَ بُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغاوِينَ»، {و دوزخ بر گمراهان پدیدار گردد} - . شعراء / ۹۱ - پس آن را بی پرده ببینند، و از اینکه به سویش کشیده می شوند، متأثرند.نوید به بهشت در آیه اوّل، از باب افعال و در آیه دوّم وعید دوزخ، از باب تفعیل است و در این اختلاف دو فعل، جانب نوید ترجیح دارد. پایان.

«و الجنّه حسره اهل النّار»: در رستاخیز، جایی که حسرت و پشیمانی سود ندهد، و این حسرت، رنجی است افزون بر عذاب عظیم آنان.

«و النار موعظه للمتقین»: در دنیا جایی که از این موعظه بهره برند و آنچه موجب دوزخ است، رها می کنند و آنچه آنان را از آن دور می سازد، انجام می دهند.

«و التقوی سنخ الایمان»: یعنی ریشه و اساس آن است. در قاموس گوید «سنخ» به کسر سین، به معنی اصل و ریشه است .

«علی اربع دعائم»: «دعامه» به کسر دال، ستون خانه است و «دعائم ایمان»، چیزهایی را گویند که ایمان بر آنها جا گیرد و موجب ثبات و دوام و نیرومندی آن شود.

«علی الصبر و الیقین و العدل و الجهاد»: ابن میثم گوید: - . شرح نهج البلاغه ابن میثم: ۵۸۲ - مقصود حضرت پایه های ایمان کامل است و ایمان کامل، اصلی دارد و کمالاتی که متمم اصل است.اصل و ریشه ایمان، تصدیق به وجود صانع و صفات کمال و جلال او و کتاب های آسمانی و پیامبران او و آنچه را که آنها آورده اند، است و کمالات متمم اصل، گفتار بر حسب باور دل، و اخلاق نیکو و عبادات است. اینها که گفتیم اصل و متمّم نفس کامل انسانی نیز هست، زیرا نفس دو جنبه دارد: علمی و عملی، و وقتی نفس کامل می شود که این دو جنبه کمال یابد. آنچه که گفتیم اصل ایمان است، جنبه علمی و آنچه که متمّم بود، جنبه عملی نفس کامل انسانی است.

با توجه بدانچه گفتیم، چون ریشه های اخلاق پسندیده انسانی که کمال انسان نیز هست چهارتاست(حکمت، عفّت، شجاعت و عدل) حضرت بدانها اشاره فرمود و کلمه «دعائم» را برای آن استعاره آورد تا بفهماند قوام و هستی ایمان کامل، بسته به اینهاست، همچون پایه های ساختمان، و از حکمت، به یقین تعبیر فرمود، چون حکمت را دو بخش است: حکمت نظری که با تصور و تصدیق حقایق پیچیده جهان به میزان استعداد بشر به دست می آید و نتیجه یقین و برهان است، و حکمت عملی که ملکه آگاهی بر فضائل نفسانی و چگونگی اکتساب آنها و همچنین توجه به رذائل اخلاقی و چگونگی دوری از آنهاست. و پر

واضح است دانشی که موجب چنین ملکه ای شود، همان یقین است. و از عفّت به صبر تعبیر فرموده، چون عفّت، خودداری از زیاده روی و آزمندی در شهوات و پیروی نکردن از خواسته هاست، بالاتر از این، کنترل و بهره برداری صحیح از آنها بر حسب آگاهی و حکمت است که گام نخستین سعادت است. تعبیر از عفت به صبر، بدان جهت است که عفت یکی از لوازم صبر است، زیرا صبر، خودداری و بازگرداندن نفس از پیروی لذت های زشت است و به قولی صبر، خویشتن داری است، آنچنان که درد و الم ناملایماتی را که عقل تحمل آنها را لازم می داند، او را از پای درنیاورد، و علاقه و دوستی، شهواتی را که عقل دوری آنها را لازم می داند، بیچاره اش نسازد. و پر واضح است که صبر به این معنی، همیشه ملازم و همراه عفت است، و همچنین از شجاعت بجهاد تعبیر فرموده زیرا شجاعت نیز لازمه جهاد است، چون شجاعت، ملکه اقدام و پرداختن لازم است بر اموری که رسیدن به آنها، نیازمند تحمّل ناملایمات و شدائد است. امّا عدالت،خوی نیکی است که از آن سه فضیلتِ پیش برآید، زیرا هر کدام از آن سه فضیلت، دو سوی افراط و تفریطش، ناپسند است، و عدالت آنها را در حدّ متوسط قرار می دهد .

«علی اربع شعب»: «شعبه» به ضمّ شین، شاخه درخت است. و به قولی «شعبه» فاصله بین دو شاخه و بین دو شاخ را گویند، و دسته ای از چیزی، و بر شاخه را نیز گویند. مقصود حضرت در اینجا، انشعابات و انواع، و عوامل تحقق صبر است.

«علی الشّوق و الاشفاق»: که در دیگر کتاب ها «و الشفق و الزّهد» و در مجالس مفید «و الزّهاده و الترقّب» آمدهاست، شوق، رغبت و توجه نفس است به سوی چیزی و هوس کردن آن. و «شفق» به حرکت فاء، ترس است، همچون «اشفاق» و «زهد»، ضدّ رغبت و میل است. و «ترقب انتظار» یعنی انتظار مرگ و یاد کردن دائم آن و غافل نبودن از آن.و چون صبر را سه بخش است (به طوری که بعدا خواهیم گفت) صبر هنگام بلا، صبر بر زحمت بندگی و صبر بر ترک خواسته های حرام. و این بخش سوّم گاهی برای رسیدن به لذت های آخرت و گاهی برای ترس از کیفرهای آن است. بدان جهت صبر را بر چهار شاخه بنیان فرموده، بر شوق و میل به سوی بهشت و آن را به این بیان توضیح می دهد: «فمن اشتاق الی الجنّه سلا عن الشهوات»یعنی آنها را فراموش کند و بر ترک آنها صبر کند، و نیز بر ترس از دوزخ و آن را با این بیان توضیح می دهد: «هر کس از دوزخ بترسد، از محرمات بازگردد»، و در مجالس مفید و تحف العقول«عن الحرمات»است. و ممکن است کلمه شهوات که در جمله پیش فرمود، شامل مکروهات نیز بشود. همچنین بر زهد و بی اعتنایی به دنیا و آنچه در آن است، از قبیل مال و همسر و فرزند و آن را با این بیان توضیح فرموده: «و من زهد فی الدنیا هانت علیه المصائب»و در پاره ای از نسخه ها و آن دو کتاب «المصیبات» و در نهج البلاغه«استهان بالمصیبات» آمده است، یعنی آسیب های دنیا را سهل و ساده شمرده و آنها را سبک انگارد، زیرا آسیب دنیوی بر اثر از دست دادن پاره ای از نعمت های آن است که بر اثر زهد، دوستی آنها را به دل نگرفته است.

شاخه چهارم صبر، انتظار مرگ و زیاد یاد کردن آن است، و آن را نیز با این بیان توضیح فرموده: «و من راقب الموت، سارع الی الخیرات»، و در دو کتاب امالی طوسی و مفید«و من ارتقب» و در نهج البلاغه «فی الخیرات» آمده است.

سپس اشتیاق بهشت، و ترس از دوزخ را تنها موجب دوری از خواسته ها و محرّمات دانسته، با اینکه این دو موجب انجام واجبات نیز می شوند ، یا به جهت اینکه ترک حرام اهمیت زیادتری دارد و صبر بر آن برتر و زحمتش بیشتر است – چنانچه

در روایتی خواهد آمد - و یا بدان جهت که انجام عبادات نیز در ترک محرمات است، زیرا بیشتر اوقات، مانع از انجام آنها، شهوات است، وقتی از آنهادور شد، عبادات لازم را انجام می دهد. و بعید نیست بگوییم که مقصود اصلی از جمله اول همین است که نتیجه دوری از شهوات، انجام عبادات است. و نیز ممکن است بگوییم انجام واجبات در جمله دوّم است، زیرا ترک هر واجبی حرام است، پس ترک همه حرام ها لازمه اش انجام عبادات است و ترک مکروهات و انجام مستحبات در جمله اول است.

«و الیقین علی اربع شعب: تبصره الفطنه»: «تبصره» مصدر باب تفعیل، و «فطنه» حذاقت و خوش فهمی است. و ابن میثم گوید، هجوم سریع نفس است بر آنچه حواس بدان عرضه کنند و گوید «تبصره الفطنه» یعنی به کار بردن هوش .

ممکن است اضافه «تبصره» به «فطنه»، اضافه به فاعل باشد، یعنی «فطنه» انسان را بینا می سازد. و ممکن است اضافه به مفعول باشد، یعنی انسان «فطنه» را بینا می سازد. و احتمال دارد «تبصره» به معنی دیدن باشد و دیدن هوش، کنایه از توجه و دقت در آن است و در این صورت نیز اضافه به مفعول است. و اگر گوییم اضافه به فاعل است، در جمله «فمن ابصر الفطنه» به زحمت افتیم.

«و تأوّل الحکمه»: «تأوّل» و «تأویل»، پرده برداری از آینده است، و به قولی به معنی تدبّر و تفسیر است. و حکمت، دانستن هر چیز است، چنانچه هست. پس تأوّل حکمت، آینده نگری ناشی از دانش و معرفت است و آن استدلال بر هر چیز است به برهان درست. ابن میثم گوید:تأوّل حکمت، تفسیر حکمت و اکتساب حقایق است از طریق برهان و برآوردن هر فضیلت و خلق ارجمند از جایگاه آن، مانند سخنی که اثر گذارد، یا عبرتی که پند گیرد.

و «کیدری» گوید: تأوّل حکمت، همان دانستن مقصود حکما است و آغاز حکمت، دانستن گفتار خدا و رسول است، چنانچه قرآن می گوید: «وَ يُزَكِّيهِمْ وَ يُعَلِّمُهُمُ الْكِتابَ وَ الْحِكْمَةَ»، {و آنها را از لوث جهل و اخلاق زشت پاک سازد و شریعت کتاب سماوی و حکمت الهی بیاموزد.} - . جمعه / ۲ -

«و معرفه العبره»: و در کتاب های دیگر «و موعظه العبره» است، و عبرت چیزی است که انسان بدو موعظه شود و از آن پند گیرد. و موعظه، یادآوری چیزی است که دل را نرم سازد.

«و موعظه العبره»: یعنی پندها بر دل انسان نشیند و آدمی آن را بپذیرد و دلش نرم گردد.

«و سنّه الاوّلین»: «سنّت»، مرام و روش است، چه پسندیده باشد یا ناپسند، یعنی شناخت روش پیشینیان و فرجام کار آنها از سعادت و بدبختی، تا از کارهای خوشبختان پیروی و از زشتی های خوشبختان دوری گزینند .

سپس فواید این شاخه های یقین و چگونگی طرح ریزی یقین بر آنها را توضیح می دهد و می فرماید:

«فمن ابصر الفطنه»: یعنی هر کس هوش را بینا سازد یا در آن بنگرد و به کار بندد، گویا کسی که آن را به کار نبندد و به مقتضایش عمل نکند، آن را نبیند. و در دیگر کتاب ها «تبصر فی الفطنه» است و این روشن تر است.

«عرف الحکمه»: و در نهج البلاغه «تبيّنت له الحکمه» و در تحف العقول «تأوّل الحکمه» و در مجالس مفيد «تبين الحکمه»است و همه زيبا و مناسب است. کيدری گويد: «تبصّر» يعنی نگريست و فکر کرد، و بينايی يافت. و نيز گويد: حکمت، دانشی است که انسان را از کار زشت بازدارد، و آن را از «حکمه اللّجام»(دهانه اسب) گرفته اند.

«و من تأوّل الحکمه»: و بشناسد آن را چنانچه هست. «عرف العبره»،به حالاتآسمان و زمين و دنيا و اهل آن، تا حکمت نظری و عملی به دست آورد. «و من عرف العبره عرف السّنّه»، يعنی مرام پيشينيان، و روش خدا با آنها که بزرگ ترين پندهاست، «و من عرف السنّه فکانّما کان مع الاوّلين» در زندگی يا بعد از مرگشان، چون شناخت کامل روشن آنها مثل اين است که آنها را ديده است، «و اهتدی» يعنی به وسيله اين«الی الّتی هِیَ أَقْوَمُ»،يعنيبه سوی راست ترين و درست ترين راه ها.آنگاه راه و چگونگی پندآموزی را بيان می فرمايد.

«و نظر الی من نجا»: يعنی پيشينيان، «بما نجا» از پيروی پيامبران، و اقتدابه آنها در علم و عمل، «و من هلک بما هلک»، با مخالفت پيشوايان و پيروی از هوس های گمراه کننده و خواسته ها.از جمله «و اهتدی» تا «بطاعته» در ديگر کتاب ها نيست.

«و العدل علی اربع شعب»: گويا در اينجا مقصود از عدل، ستم نکردن و بين مردم به حق حکم دادن و انصاف است، نه آنچه که اصطلاح حکماست که عبارت از ميانه روی در امور، زيرا عدل به آن معنی شامل تمام خوی های پسنديده می شود .

«غامض الفهم»: «غامض» سخن پيچيده و غير روشن را گويند، و نسبت آن به فهم مجازی است. و گويا معنايش فهميدن سخنان غامض يا به معنای فهم دقيق و نازک بينی است،. در نهج البلاغه و تحف العقول «غائص» از «غوص» به معنای رفتن زير آب برای استخراج اشيای قيمتی دريايی آمده است. و کيدری گويد که «غائص الفهم» اضافه صفت به موصوف است برای تأکيد يعنی فهم غائص.بنابراين معنی چنين است: فهمی که برای اطّلاع از جزئيات و دقايق هر چيزی هجوم می برد، همچنان که غواص برای استخراج درّ و لؤلؤ به آب هجوم می برد. و «غمر العلم»يعنی زيادی دانش. در قاموس گويد «غمر»، آب زياد است و «غمره الماء» يعنی آب آن را پوشانيد. و در نهج البلاغه «و غور العلم» است، و «غور» هر چيزی عمق آن است و نيز به معنای ورود و دقت نظر در امور است.

«و زهره الحکم»: «زهره» به فتح زاء، به جهت و طراوت و سرسبزی و زيبايی و سفيدی است، و گل هر گياهی را نيز گويند. و «حکم» به ضمّ حاء، داوری و دانش و فقه است.

«و روضه الحلم»: اضافه در اين جمله و جمله پيش همچون «لجين الماء»(نقره آب) است که در واقع «ماء کاللّجين»(يعنی آبی که چون نقره است) بوده و در اينجا نيز می گوييم حکمی که چون زهره و حلمی که چون روضه و بستان است. در اين دو جمله هم استعاره تخييليه و هم بالکنايه به کار برده شده، چون حکم را به زهره و حلم و روضه تشبيه فرموده. و در نهج البلاغه «و رساخه الحلم» است.«رسخ» يعنی ثابت شد و حلم، به معنی بردباری و آرامش و خودداری است، و به قولی شتاب نکردن در به کار زدن خشم است. و «رساخه الحلم» يعنی نيرومندی و کمال حلم.

«فمن فهم فسرّ جميع العلم و من علم عرف شرايع الحکم»: يعنی هر کس مشکلات علوم را بفهمد و متشابهاتش را تفسير کند،

و هر کس که چنین باشد، همه گونه داوری بین مردم را بداند، اشتباه نکند و ستم و جور روا ندارد .

در مجالس مفید بعد از این جمله می فرماید: «و من عرف شرایع الحکم لم یضلّ»، «و من حلم لم یفرط فی امره» و بر مردم خشم نگیرد و در کارها خوددار باشد. و در نهج البلاغه«فمن فهم علم غور العلم، و من علم غور العلم صدر عن شرایع الحکم، و من حلم» تا آخر آمده است.«صدر» بازگشتن از آبگاه برای سیراب کردن مردم، است و «صدور» از قوانین حکم، کنایه از درست گفتن و به حق حکم کردن است. «و لم یفرّط» از باب تفعیل، یعنی در شئون مربوط به داوری کوتاهی نکرده، یا در همه موارد. و در پاره ای از نسخه های نهج البلاغه، «لم یفرط» از باب افعال است، یعنی از حدّ خویش نگذشته.

«و عاش فی النّاس حمیدا»: «عیش» به معنای زندگی و «حمید» یا «محمود»، به معنی پسندیده است.

«و الجهاد علی اربع شعب»: این شعبه ها یا وسائل جهادند، یا انواع جهاد که نهانند و آنها را یاد فرموده تا گمان نشود که جهاد، تنها با شمشیر است، با اینکه آن نوعی امر به معروف و نهی از منکر است، بلکه جهاد به کار زدن نهایت کوشش و قدرت است در بالا بردن کلمه اللّه و پیروی از خوش آیند او و ترویج قوانین الهی با دست و زبان و دل.

راغب گوید: - . مفردات راغب: ۱۰۱ - جهاد و مجاهده، به کار بردن تمام کوشش است در دفع دشمن. و جهاد سه گونه است: مبارزه با دشمن آشکار، مبارزه با شیطان و مبارزه با نفس.و هر سه گونه جهاد در این آیات داخلند: «وَ جاهِدُوا فِی اللَّهِ حَقَّ جِهادِهِ وَ جاهَدُوا بِأَمْوالِهِمْ وَ أَنْفُسِهِمْ فِی سَبِیلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِینَ آمَنُوا وَ هاجَرُوا وَ جاهَدُوا بِأَمْوالِهِمْ وَ أَنْفُسِهِمْ فِی سَبِیلِ اللَّه»، {و جهاد کنید در راه خدا، چنانچه باید، با ثروت و جانشان در راه خدا کوشیدند، آنهایی که ایمان آورده و از وطن خویش کوچ کرده و با ثروت و جانشان در راه خدا کوشیدند.} - . آیات به ترتیب در حج / ۷۸ و حجرات / ۱۵ و انفال / ۷۲ - و پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «با هوس هایتان مبارزه کنید، چنانچه با دشمنانتان.» و مبارزه هم با دست است و هم با زبان، چنانچه امام علیه السلام می فرماید: «با دست و زبان خویش با کافران مبارزه کنید.»

«علی الامر بالمعروف»: معروف آن است که شارع معرّفی فرموده و آن را خوب دانسته، اگر واجب باشد وادار کردن به آن واجب و اگر مستحب باشد، وادار کردنش مستحب است.

«و النهی عن المنکر»: یعنی آنچه را شارع انکار کرده و زشت شمرده و شرط آن دو، آگاهی به معروف و منکر، و احتمال اثر دادن، و نبودن مفسده است. و آن دو واجب هستند، هم به دست و هم به زبان و هم به دل.

«و الصّدق فی المواطن»: یعنی دروغ نگفتن در هر حال، مگر هنگام ترس از ضرر، که در آن صورت توریه می کند و باز دروغ نیست. و «مواطن»، موارد گوناگون مبارزه با نفس، مبارزه با دشمن و مبارزه با فاسق به وسیله امر به معروف و نهی از منکر است، و در مورد خشنودی و خشم، و زیان و سود، مادامی که به حدّ تجویز تقیّه نرسد.

و اما صدق و کذب در اصل در نقل اخبار است، زیرا در آن مورد است که امکان دارد کسی خبری را مطابق با واقع بگوید راست باشد یا مخالف با واقع بگوید دروغ باشد، چنانچه خداوند می فرماید: «وَ مَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِیلًا وَ مَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِیثاً»، {کیست که از خدا راست تر سخن گوید، و گزارش دهد؟} - . نساء / ۱۲۲ و ۸۷ - و گاهی بالعرض در سایر انواع

سخن نیز استعمال می شود، مثل اینکه کسی سؤال کند آیا زید در خانه است؟ اینجا هم جای احتمال صدق و کذب هست، چون از نادانی خودگزارش می دهد

و نیز مثل اینکه کسی بگوید با من مواسات کن، چون از نیازمندی خود گزارش دهد، و در افعال اعضا و جوارح نیز استعمال شوند، چنانچه گویند: «صدق فی القتال»،(در مبارزه و کشتار راست گفت). این جمله را وقتی گویند که حق کشتار را ادا کند، یا وقتی می گویند: «صدق فی الایمان»،(در ایمان راست گفت) که به مقتضای ایمان رفتار کند. پس صادق کامل آن است که زبانش با دل و کردارش با گفتار خود تطبیق کند و به همین جهت به معصوم علیه السلام صدّیق گویند. و در اینجا احتمال دارد کلمه «صدق» همه این معانی را شامل شود.

«و شنآن الفاسقین»: «شنآن» به حرکت نون و سکون آن، به معنی بغض و دشمنی است، و دشمنی با فاسقان کمترین مرتبه نهی از منکر است. و به قولی دشمنی با فاسقان، مقتضای ایمان است و در هر حال واجب است و جزو نهی از منکر نیست.

«شدّ ظهر المؤمن»: و در نهج البلاغه «ظهور المؤمنین»است و «شدّ الظهر» کنایه از تقویت است، همچنان که «قصم الظهر» (شکستن پشت) کنایه از تضعیف است، و امر به معروف باعث نیرومندی مؤمن است، زیرا مؤمن تصمیم ترویج از دین و ایمان را دارد، ولی چه بسا که نتواند.

«ارغم انف المنافق»: «ارغام الانف» (به خاک مالیدن بینی) کنایه از خوار ساختن است، و اصل آن چسباندن بینی به خاک است و مورد استعمالش جایی است که کسی را به زور به کاری وادارند. و منکر، خواسته منافقان و بزهکاران است که اینها نیز دسته ای از منافقان هستند، و نهی از منکر بینی آنها را به خاک می مالد.

«و من صدق فی المواطن قضی الّذی علیه»:در دیگر کتاب ها غیر از خصال، «قضی ما علیه» آمدهکه عبارت است از امر به معروف و نهی از منکر، اگر توانایی بیشتر از آن را نداشته باشد، یا عبارت است از همه تکالیف و وظایف، زیرا راستی در ایمان و عقاید، مقتضی عمل کردن به همه تکالیف است، یا اینکه همه تکالیف را انجام می دهد که وقتی آنها را از او می پرسند، دروغگو نباشد.

«و من شنأ الفاسقین»: آنچه در نهج البلاغه ضبط شده، «شنأ» به کسر نون است .

دنباله گفتار محقق بحرانی را اگرچه پس از آنچه ذکر کردیم دیگرفایده زیادی ندارد، ولی ادامه می دهیم.می گوید: - . شرح نهج البلاغه ابن میثم: ۲۶۱ - و امّا شعبه های این پایه ها. پس بدان که هر پایه ای از آن، چهار شعبه از فضیلت دارد که از آن منشعب می شود، و متفرع بر آن و چون شاخه ای است برای آن. اما شعبه های صبر که عبارت است از ملکه عفّت، یکی شوق به بهشت و دوستی و علاقه به کارهای خیر پاینده است؛ دوّم نگرانی و ترس از دوزخ و آنچه باعث آن شود؛ سوّم زهد در دنیا، یعنی در دل از متاع و خوشی های دنیا روگرداندن؛ و چهارم انتظار مرگ. و این چهار فضیلت، برانگیخته و متراوش از عفت اند، زیرا هر کدام از اینها بدون آن صورت نگیرند.

و اما شعبه های یقین، یکی بینایی هوش و به کار بردن آن است؛ دوّم تأوّل حکمت و تفسیر آن است؛ سوّم پندگیری از عبرت؛

و چهارم ملاحظه روش پیشینیان تا آنجا که گویا جزو آنها و با آنها بوده. و این چهار تا از فضائلی هستند که درون حکمتند و چون شاخه ها و از متفرعات آنند، و برخی نیز متفرع بر بعضی دیگرند.

و اما شعبه های عدل، یکی فهم ژرف است، که بنابراین از باب اضافه صفت به سوی موصوف است، و این یک را بر دیگر شعبه ها مقدم داشت به جهت اهمیت زیادتر آن، و آن عبارت است از نیروی درک و فهم معنی؛ دوّم دانستن کنه و حقیقت هر چیز؛ سوّم روشنایی حکم، یعنی داوری هایش روشن و آشکار باشد، به طوری که شبهه و اشتباهی در آن راه نیابد؛ چهارم ملکه حلم و بردباری، که از آن به رسوخ تعبیر فرموده، زیرا هر ملکه ای باید در نهاد انسان رسوخ و نفوذ یابد، و حلم همان خودداری از شتاب در انجام خواسته خشم است، در موردکسی که در حق او جنایت کرده است.

و بدان که خوش فهمی و دانش عمیق، اگر چه جزو حکمت اند و همچنین حلم جزو ملکه شجاعت است، ولی چون عدالت فضیلتی است که در هر سه اصل و پایه دیگر موجود است، بنابراین همه آن پایه ها با شعبه هایشان، از فروع و شاخه های عدلند. بدین معنی که چون تمام ملکات فاضله حدّ وسط بین افراط و تفریط است، و معنای عدل هم در حد وسط بودن است، پس تمام آنها شعبه عدل و از جزئیات آنند.

و اما شاخه های شجاعت که از آن به جهاد تعبیر می شود، یکی از آنها امر به معروف؛ دوّمی نهی از منکر؛ سوّمی راستی در موارد ناملایم، که شجاعت در این سه روشن است؛ و چهارمی دشمنی با فاسقان است. و روشن است که لازمه بغض آنها، دشمنی با آنها برای خدا و جوشش نیروی خشم در راه مبارزه با آنها است، و این مستلزم دلیری و شجاعت است.

و اما نتیجه و بهره های این فضائل، برای تشویق به پیاده ساختن خود آن فضائل در وجود انسان،حضرت بدانها نیز اشاره فرمود.

بهره های شعب چهارگانه عفت نیز چهار است: اوّل بهره شوق به بهشت، و آن گذشت از شهوات است، و این روشن است که سالک به سوی خدا تا شیفته نویدهای پرهیزکاران نباشد، از شهوتهای حاضر دنیا نگذرد، با اینکه شهوات دنیا موجباتش زیاد است؛ دوّم نتیجه ترس از دوزخ، که دوری از محرمات ست؛ سوّم بهره زهد که سبک شمردن مصیبت های دنیاست، زیرا بیشتر نگرانی ها و ناملایمات دنیایی، نتیجه از دست دادن اشیای محبوب و مورد علاقه است، و کسی که قلبا به متاع های دنیوی دل نبندد، از فقدان آنها نگرانی ندارد؛ چهارم بهره انتظار مرگ که پیشتازی در کارهای خیر و کار کردن برای مرگ و بعد از آن است.

اما بهره های یقین، برخی از شعبه های آن نتیجه برخی دیگر است، زیرا روشن بودن مؤلف:

حکمت و آموختن آن، از بهره های به کار زدن هوش و اندیشه اند، و شناخت عبرت و مواردی که باید از گذشته ها پند گرفت، و استدلال بدان بر وجود صانع حکیم، بهره و نتیجه روشن شدن وجوه حکمت، و چگونگی پندگیری است.

و بهره ها و فواید عدل نیز چنین هستند، زیرا خوش فهمی و عمق آن، مستلزم با خبر بودن از ژرفای دانش و مشکلات آنست، و با خبر بودن از مشکلات دانش مستلزم آگهی بر قوانین داوری و قضاوت بر حق است .

و امّـا بهره و نتیجه حلم آن است که انسـان بردبـار، حـد وسط را رعایت می کنـد، گرفتار جبن و ترس نمی شود و در اجتماع، مورد علاقه و پسند مردم است.

و امّا بهره های جهاد، یکی امر به معروف است که آن محکم ساختن پشت مؤمنین و یاری آنان در پایدار کردن فضیلت است؛ دوّم نهی از منکر، و آن به خاک مالیـدن بینی منافقان و خوار ساختن آنان است، در اثر بازداشـتن آنها از انجام کارهای زشت؛ سوّم، راستی در جبهه هـای نبرد که بـا طبع بشـر ناسازگار است و هر انسانی از شـرکت در آنها وحشت و کراهت دارد، ولی به خاطر خدا و انجام فرمان او ایسـتادگی می کند و دشـمنان خدا را از حریم دینش دور می سازد؛ و چهارم، دشـمنی با فاسقان و خشم برای خداست، که نتیجه اش نیز خشم خداوند با دشمنان آنها و خشنود ساختن خود آنها در روز قیامت است.

مرحوم کلینی، قـدس اللّه روحه، این روایت شـریف را چهـار قطعه کرده و در چهـار بـاب ذکر فرموده. آنچه را که در دو باب ایمـان و اسـلام آورده، مـا در اینجـا گرد آوردیم، و آنچه را که در دو بـاب کفر و نفاق آورده نیز در جای خود، با بیاناتی که دیگران در شرح آن گفته اند، بیان می کنیم .

**[ترجمه]

«۲۰»

نهـج، [نهـج البلاغه]: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ علیه السـلام فِي خُطْبَةٍ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى خَصَّكُمْ بِالْإِسْـلَامِ وَ اسْتَخْلَصَـكُمْ لَهُ وَ ذَلِكَ لِأَنَّهُ اسْـمُ سَلَامَةٍ وَ جِمَاعُ كَرَامَةٍ اصْطَفَى اللَّهُ تَعَالَى مَنْهَجَهُ وَ بَيَّنَ حُجَجَهُ مِنْ ظَاهِرِ عِلْمٍ وَ بَاطِنِ حُكْمٍ لَا تَفْنَى غَرَائِبُهُ وَ لَا تَنْقَضِي عَجَائِبُهُ مَرَابِيعُ النِّعَمِ

وَ مَصَابِيحُ الظُّلَمِ لَا تُفْتَحُ الْخَيْرَاتُ إِلَّا بِمَفَاتِحِهِ وَ لَا تُكْشَفُ الظُّلُمَاتُ إِلَّا بِمَصَابِيحِهِ قَدْ أَحْمَى حِمَاهُ وَ أَرْعَى مَرْعَاهُ فِيهِ شِفَاءُ الْمُشْتَفِي وَ كِفَايَةُ الْمُكْتَفِي (۱).

**[ترجمه]حضـرت امیرالمؤمنین علیه السـلام در یکی از سـخنرانی هـای خویش فرمود: «راسـتی خداونـد متعـال، شـما را ویژه اسـلام ساخت و برای آن خالص گرداند، چون اسلام نام سلامتی و همه خوبی هایی است که خداوند برنامه آن را برگزیده، و دلیل هایش را روشن ساخته، که برخی از آن دلیل ها دانش آشـکار است و همگان می تواننـد از آن اطلاع یابند، و پاره ای از آنها حکمت پنهانی است که جز اهلش ندانند. غرایب آن نابود نشود و شـگفتی هایش پایان نپذیرد؛ همچون باران های بهاری (پر ارزش و مایه روییـدن شـکوفه ها و بروز نعمت ها) و چراغ های تاریکی ها است؛ خوبی ها جز با کلیدهایش گشوده نشوند و تـاریکی ها جز با چراغ هایش برطرف نگردنـد؛ (تجاوز از) مرزهای آن را (که عبارت است از محرّمات) منع فرموده و (بهره برداری از) چراگاه آن را (که عبارت است از مباحات) آزاد ساخته؛ در اوست درمان هر کس که درمان خواهـد، و بس اسـت هر کس را که کفایت جوید.» - . نهج البلاغه عبده ۱ : ۲۹۳ خطبه ۱۵۰ -

**[ترجمه]

بیان

ظاهره أن الإسلام مشتق من السلامه أی من آفات الدنیا و مهالک الآخره إذا أدی حقه فلیس بمعنی الانقیاد و الدخول فی السلم و جماع الشی ء ککتاب جمعه و فی الحدیث الخمر جماع الإثم أی مظنته و مجمعه و المنهج و المنهاج الطریق الواضح و حججه الأدله علی صحته و کلمه من للتفسیر و تفصیل الحجج و ظاهر العلم الأحکام الواضحه المبینه للناس من محکمات القرآن و ما اتضح من السنه و باطن الحکم الأحکام المخزونه عند أهلها کتأویل المتشابهات و أسرار الشریعه و قیل یعنی بظاهر علم و باطن حکم القرآن أ لا تراه کیف

ص: ۳۷۴

۱- ۱. نهج البلاغه عبده ج ۱ ص ۲۹۳ الخطبه: ۱۵۰.

أتى بعده بصفات و نعوت لا يكون إلا للقرآن و لا ريب فى اتحاد حجج الإسلام و القرآن و لا يبعد أن يكون القرآن فى جمله كلام حذف السيد رضى الله عنه على عادته فى الالتقاط و الاختصار و فى بعض النسخ عزائمه مكان غرائبه أى آياته المحكمه و براهينه العازمه أى القاطعه و عدم فناء العزائم أو الغرائب إما ثباتها و استقرارها على طول المده و تغير الأعصار أو كثرتها عند البحث و التفتيش عنها و عدم انقضاء العجائب هو أنه كلما تأمل فيه الإنسان استخرج لطائف معجبه و المرابيع أمطار أول الربيع تحيا بها الأرض و تنبت الكلاء و فى بعض النسخ بمفاتيحه و بمصابيحه مع الياء و فى بعضها بدونها.

و حميت المكان من الناس كرميت أى منعته منهم و الحمايه اسم منه و كلاء حمى كرضى أى محمى و أحميت المكان جعلته حمى لا يقرب منه و لا يجترئ عليه و الرعى بالكسر الكلاء و بالفتح المصدر و المرعى الرعى و المصدر و الموضع قيل أحمى حماه أى جعله الله عرضه لأن يحمى كما تقول أ قتلت الرجل أى جعلته عرضه لأن يقتل أى قد عرض الله حمى القرآن و محارمه لأن يجتنب و عرض مرعاه لأن يرعى أى مكن من الانتفاع بمواعظه و زواجره لأنه خاطبنا بلسان عربى مبين و لم يقنع ببيان ما لم يعلم إلا بالشرع حتى نبه فى أكثره على أدله العقل.

و قيل استعار لفظ الحمى لحفظه و تدبره و العمل بقوانينه و وجه الاستعاره أن بذلك يكون حفظ الشخص و حراسته أما فى الدنيا فمن أيدى كثير من الظالمين لاحترامهم حمله القرآن و مفسريه و من يتعلق به و أما فى الآخره فلحمايته حفظته و متدبريه و العامل به من عذاب الله كما يحمى الحمى من يلوذ به و قيل أراد بحماه محارمه أى منع بنواهيه و زواجره أن يستباح محارمه.

و أرعى مرعاه أى هيأه لأن يرعى و استعار لفظ المرعى للعلوم و الحكم و الآداب التى يشتمل عليها القرآن و وجه المشابهه أن هذه مراعى النفوس و غذاؤها الذى به يكون نشوها العقلى و تمامها الفعلى كما أن النبات و العشب غذاء للأبدان الحيوانيه الذى يقوم بها وجودها.

ص: ٣٧٥

**[ترجمه]ظاهر این فرمایش حضرت آن است که اسلام از سلامتی گرفته شده، یعنی هر کس حق آن را ادا کند، از آفت های دنیا و هلاکت آخرت سالم ماند. بنابراین اسلام به معنی انقیاد و اطاعت کامل نیست. و «جماع» بر وزن کتاب، گردآوری است و در حدیث می فرماید: «الخمر جماع الاثم»، (یعنی می و میخواری گردآوری همه گناهان است).«منهج» و «منهاج» راه روشن است و حجت های آن، همان دلیل های درستی آن است. و کلمه «من» برای تفسیر و شرح حجت هاست، و «ظاهر العلم» یعنی احکامی که از محکمات قرآن است و برای همه مردم روشن است. همچنین روایات و اخبار و باطن الحکم، یعنی احکامی که نزد اهلش مخفی است، همچون تأویل آیات متشابهه و اسرار نهفته شریعت، و به قولی مقصود از ظاهر علم و باطن حکم، قرآن است، زیرا جملاتی که بعد از آن ذکر فرموده، همه از صفات قرآن است، و بدون تردید دلیل های قرآن و اسلام هم یکی است. و بعید نیست کلمه قرآن هم در ضمن گفتار حضرت بوده، ولی مرحوم سید رضی چون شیوه اش بر چیدن نخبه ها و کوتاه کردن سخن است، آن را حذف کرده باشد. و در پاره ای از نسخه ها به جای «غرائبه»، «عزائمه» نوشته شده، یعنی آیات محکم و برهان های برنده قاطع آن، و نابود نشدن غرائب یا عزائم یا به این است که در طول اعصار با دگرگونی زمان ها ثابت ماند و تغییر نپذیرد، و یا اینکه نابود نشدنش، به خاطر زیادی آنهاست هنگام بحث و بررسی آنها. و تمام نشدن شگفتی هایش بدان جهت است که هر قدر انسان در آن دقت کند، لطیفه های شگفت انگیز درآورد. «مرابیع» باران های اوّل بهار است که زمین را زنده و گیاهان را می رویاند، و در پاره ای از نسخه ها به جای «مفاتحه» و «مصابحه»، «مفاتیحه» و «مصابیحه» نوشته شده .

«حمیت» بر وزن رمیت، یعنی بازداشتم، و «حمایه» اسم مصدر است و«احمیت المکان»، یعنی آن مکان را قرقگاه ساختم تا کسی نزدیکش نشود. و «رعی» به کسر راء، سبزه است و به فتح راء، مصدر است، و «مرعی» اسم مکان و مصدر است. و به قولی «احمی حماه» یعنی خداوند قرقگاه ها و محرمات قرآن را عرضه فرموده تا از آن دوری کنند، و آزادی ها و چراگاهش را نیز عرضه فرموده تا از پندها و اندرزهایش سود برند، چون به زبان عربی شیوا و روشن با ما گفتگو کرده و تنها به بیان احکام شرعی قناعت نکرده، بلکه در بیشتر آنها به دلیل های عقلی آگهی فرموده است.

و به قولی کلمه «حمی» را استعاره آورده برای حفظ «قرآن» و تدبّر در آن و عمل به قوانین آن، چون حفظ قرآن، مایه سلامتی انسان است، اما در دنیا به وسیله قرآن، از چنگال بسیاری از ستمگران محفوظ است، زیرا آنها مفسّران و حاملان قرآن را احترام می کنند، و در آخرت، خود قرآن حافظان و اندیشمندانش را از عذاب خدا محفوظ می دارد، همچون غرقگاهی که پناهندگانش را حمایت می کند. و به قولی مقصود از این جمله آن است که با خطاب و عتاب خود، مردم را از مباح شمردن محرمات جلوگیری کرد.

«و ارعی مرعاه»: یعنی آماده اش کرد تا در آن بچرند، و واژه «مرعی» را برای دانش ها و احکام و آدابی که قرآن دربرگرفته، استعاره آورده و اینها را بدان تشبیه فرموده، چون اینها چراگاه های روح و غذای جانند که مایه پرورش خردند، چنانچه گیاه و سبزه خوراک بدن و مایه بقا و پایداری آن است.

**[ترجمه]

و أقول

یحتمل أن یکون المراد به أنه جعل له حدودا و حرمات و نهی عن انتهاکها و ارتکاب نواهیه و تعدی حدوده و رخصا أباح للناس الانتفاع بها و التمتع منها و یمکن أن یقال أحمی حماه أی منع المغیرین من تغییر قواعده و أرعی مرعاه أی مکن المطیعین من طاعته و هی الغذاء الروحانی الذی به حیاتهم الباقیه فی النشأه الآخره و المشتفی طالب الشفاء کالمستشفی کما فی بعض النسخ أی فیه شفاء من الأمراض المعنویه کالجهل و الضلال کما قال تعالی شِفاءٌ لِما فِی الصُّدُورِ(۱) أو منها و من الأمراض البدنیه أیضا بالتعوذ و نحوه کما قال سبحانه وَ نُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ ما هُوَ شِفاءٌ(۲) و الکفایه بالکسر ما به یحصل الاستغناء عن غیره و هذه الکفایه لأهله و من أخذ غوامضه منهم و رجع فی تأویل المتشابهات و نحوه إلیهم.

**[ترجمه]احتمال دارد مقصود حضرت از این دو جمله آن باشد که خداوند برای اسلام، حدود و حریمی قرار داده که گذشتن از آن را روا نمی دارد. و نیز رخصت ها و آزادی هایی قرار داده که مردم در بهره برداری از آنها آزادند. و ممکن است بگوییم «احمی حماه» یعنی از تغییر و دگرگون ساختن قوانین و احکام آن جلوگیری کرده و «ارعی مرعاه» یعنی راه اطاعت و پیروی از آن را باز گذاشته، و آن خوراک جان است که مایه زندگی جاوید عالم آخرت است. و «مشتفی» همچون «مستشفی» که در پاره ای از نسخه هاست، یعنی درمان خواه، چون درمان بیماری های معنوی همچون نادانی و گمراهی در اسلام و قرآن است، چنانچه خداوند می فرماید: «شِفاءٌ لِما فِی الصُّدُور»، {درمان است برای آنچه در سینه هاست.} -. یونس / ۵۷ - یا اینکه هم درمان بیماری های معنوی است و هم بیماری های جسمی، از طریق حرز قرار دادن قرآن، چنانچه می فرماید: «وَ نُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ ما هُوَ شِفاءٌ»، {ما آنچه از قرآن فرستیم، درمان است.} -. اسری / ۸۲ - و کفایت به کسر کاف، یعنی آنچه بدان از دیگری بی نیاز شود، و قرآن برای اهل آن کفایت است. همچنین کسی که مشکلات آن را از اهلش فرا گیرد و در فهم متشابهات آن، بدانها مراجعه کند.

**[ترجمه]

«۲۱»

ل، [الخصال] عَنِ ابْنِ الْوَلِیدِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِیسَی عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ یَقْطِینٍ عَنِ ابْنِ أَبِی نَجْرَانَ وَ جَعْفَرِ بْنِ سُلَیْمَانَ عَنْ عَلَاءِ بْنِ رَزِینٍ عَنْ أَبِی حَمْزَهَ الثُّمَالِیِّ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ علیه السلام: بُنِیَ الْإِسْلَامُ عَلَی خَمْسٍ إِقَامِ الصَّلَاهِ وَ إِیتَاءِ الزَّکَاهِ وَ حِجِّ الْبَیْتِ وَ صَوْمِ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ الْوَلَایَهِ لَنَا أَهْلَ الْبَیْتِ فَجُعِلَ فِی أَرْبَعٍ مِنْهَا رُخْصَهٌ وَ لَمْ یُجْعَلْ فِی الْوَلَایَهِ رُخْصَهٌ مَنْ لَمْ یَکُنْ لَهُ مَالٌ لَمْ تَکُنْ عَلَیْهِ الزَّکَاهُ وَ مَنْ لَمْ یَکُنْ عِنْدَهُ مَالٌ فَلَیْسَ عَلَیْهِ حَجٌّ وَ مَنْ کَانَ مَرِیضاً صَلَّی قَاعِداً وَ أَفْطَرَ شَهْرَ رَمَضَانَ وَ الْوَلَایَهُ صَحِیحاً کَانَ أَوْ مَرِیضاً وَ ذَا مَالٍ أَوْ لَا مَالَ لَهُ فَهِیَ لَازِمَهٌ(۳).

**[ترجمه]خصال: ابو حمزه ثمالی روایت کند که حضرت باقر علیه السلام فرمود: «اسلام بر پنج چیز بنیان شده است: برپا داشتن نماز؛ پرداخت زکات؛ زیارت خانه کعبه؛ روزه ماه رمضان؛ وابستگی به خاندان ما. در چهارتای آن (برای پاره ای از افراد) رخصتی هست، ولی در ولایت رخصت نیست. هر کس ثروت ندارد، زکات و همچنین زیارت خانه خدا بر او واجب نیست. هر کس بیمار باشد، نمازش را نشسته می خواند و در ماه رمضان روزه نمی گیرد، ولی ولایت را چه سالم باشد یا بیمار، و چه مال و ثروت داشته باشد یا نه، بر او واجب و باید همیشه با آن همراه باشد.» -. خصال ۱ : ۱۳۳ -

**[ترجمه]

«۲۲»

لی، [الأمالی] للصدوق عَنِ ابْنِ الْمُتَوَكِّلِ عَنِ السَّعْدَآبَادِيِّ عَنِ الْبَرْقِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام قَالَ: بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسِ دَعَائِمَ عَلَى الصَّلَاةِ وَ الزَّكَاةِ وَ الصَّوْمِ وَ الْحَجِّ وَ وَلَايَةِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْأَئِمَّةِ مِنْ وُلْدِهِ

ص: ۳۷۶

۱- ۱. یونس: ۵۷.

۲- ۲. أسری: ۸۲.

۳- ۳. الخصال ج ۱ ص ۱۳۳.

صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ (۱).

**[ترجمه]امالی صدوق: مفضّل گزارش کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «اسلام بر پنج پایه بنا شده: نماز، زکات، روزه، حجّ و ولایت امیرالمؤمنین علیه السلام و امامان از فرزندان او، درود خدا بر آنها باد.» - . امالی صدوق: ۱۶۱ -

**[ترجمه]

«۲۳»

ل، [الخصال] عَنْ أَبِیهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ سَهْلٍ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ عَنِ الْمُفَضَّلِ عَنِ ابْنِ ظَبْیَانَ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: الْمُحَمَّدِیَّهُ السَّمْحَهُ إِقَامُ الصَّلَاهِ وَ إِیتَاءُ الزَّکَاهِ وَ صِیَامُ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ حَجُّ الْبَیْتِ وَ الطَّاعَهُ لِلْإِمَامِ وَ أَدَاءُ حُقُوقِ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّ مَنْ حَبَسَ حَقَّ الْمُؤْمِنِ أَقَامَهُ اللَّهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ خَمْسَ مِائَهِ عَامٍ عَلَی رِجْلَیْهِ حَتَّی یَسِیلَ مِنْ عَرَقِهِ أَوْدِیَهٌ ثُمَّ یُنَادِی مُنَادٍ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ هَذَا الظَّالِمُ الَّذِی حَبَسَ عَنِ اللَّهِ حَقَّهُ قَالَ فَیُوَبَّخُ أَرْبَعِینَ عَاماً ثُمَّ یُؤْمَرُ بِهِ إِلَی نَارِ جَهَنَّمَ (۲).

**[ترجمه]خصال: ابن ظبیان گوید: حضرت صادق علیه السلام فرمود: «(دین) محمّدیّه آسان، برپا داشتن نماز،پرداختن زکات، روزه ماه رمضان، زیارت خانه کعبه، پیروی و اطاعت از امام و پرداخت حقوق مؤمن است. چون هر کس حق مؤمنی را ندهد، خداوند در قیامت پانصد سال او را بر دو پا نگه دارد تا رودخانه ها از عرق بدنش روان گردد، آنگاه منادی از سوی خداوند عزوجل فریاد زند: «این است ستمکاری که حق خدا را نداده!» بعد از آن چهل سال او را سرزنش و توبیخ کنند و سپس به دوزخ فرمانش دهند.» - . خصال ۱ : ۱۵۹ -

**[ترجمه]

«۲۴»

ثو، [ثواب الأعمال] ل، [الخصال] عَنِ ابْنِ الْوَلِیدِ عَنِ الصَّفَّارِ عَنِ ابْنِ مَعْرُوفٍ عَنْ سَعْدَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنِ الْفُضَیْلِ بْنِ یَسَارٍ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ علیه السلام قَالَ: عَشْرٌ مَنْ لَقِیَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بِهِنَّ دَخَلَ الْجَنَّهَ شَهَادَهُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ الْإِقْرَارُ بِمَا جَاءَ بِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ إِقَامُ الصَّلَاهِ وَ إِیتَاءُ الزَّکَاهِ وَ صَوْمُ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ حِجُّ الْبَیْتِ وَ الْوَلَایَهُ لِأَوْلِیَاءِ اللَّهِ وَ الْبَرَاءَهُ مِنْ أَعْدَاءِ اللَّهِ وَ اجْتِنَابُ کُلِّ مُسْکِرٍ(۳).

سن، [المحاسن] عن أبیه عن سعدان: مثله (۴)

ل، [الخصال] عَنِ الطَّالَقَانِیِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِیٍّ الْعَدَوِیِّ عَنْ صُهَیْبِ بْنِ عَبَّادٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ علیهم السلام: مِثْلَهُ بِتَقْدِیمِ حِجِّ الْبَیْتِ عَلَی صَوْمِ شَهْرِ رَمَضَانَ (۵).

**[ترجمه]ثواب الاعمال و خصال: فضیل بن یسار روایت کند که حضرت باقر علیه السلام فرمود: «ده چیز است که هر کس خدا را با داشتن آنها ملاقات کند، به بهشت رود: گواهی به یگانگی خدا؛گواهی به اینکه محمّد صلی الله علیه و آله پیامبر

خداست؛ اقرار به آنچه که او از سوی خدا آورده؛ برپا داشتن نماز؛ پرداخت زکات؛ روزه ماه رمضان؛ زیارت خانه کعبه؛ ولایت با اولیای خدا؛ بیزاری از دشمنان خدا؛و دوری از مسکرات.» - . ثواب الاعمال: ۱۵ و خصال ۲ : ۵۲ و محاسن برقی: ۱۳ و خصال ۲ : ۵۲ با مختصر تفاوت -

محاسن برقی مانند همین روایت و خصال نیز با سند دیگر و با تفاوت اندکی همین روایت را آورده است. در این نقل، جمع خانه خدا بر روزه ماه رمضان مقدّم داشته شده است.

**[ترجمه]

«۲۵»

ل، [الخصال] عَنْ أَبِيهِ عَنْ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارِ عَنِ الْأَشْعَرِيِّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ مُحَمَّدٍ الْبَرْقِيِّ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ عَنْ زُرَارَةَ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ

ص: ۳۷۷

۱- ۱. أمالی الصدوق ص ۱۶۱.

۲- ۲. الخصال ج ۱ ص ۱۵۹.

۳- ۳. ثواب الأعمال: ۱۵، الخصال ج ۲ ص ۵۲.

۴- ۴. المحاسن ص ۱۳.

۵- ۵. الخصال ج ۲ ص ۵۲.

عليه السلام قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى عَشَرَهِ أَسْهُمٍ عَلَى شَهَادَهِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ هِيَ الْمِلَّهُ وَ الصَّلَاهِ وَ هِيَ الْفَرِيضَهُ وَ الصَّوْمِ وَ هُوَ الْجُنَّهُ وَ الزَّكَاهِ وَ هِيَ الطَّهَارَهُ وَ الْحَجِّ وَ هُوَ الشَّرِيعَهُ وَ الْجِهَادِ وَ هُوَ الْعِزُّ وَ الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَ هُوَ الْوَفَاءُ وَ النَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ هِيَ الْمَحَجَّهُ وَ الْجَمَاعَهِ وَ هِيَ الْأُلْفَهُ وَ الْعِصْمَهِ وَ هِيَ الطَّاعَهُ(۱).

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عن المفید عن أحمد بن الولید عن أبیه عن الصفار عن ابن عیسی عن ابن أبی عمیر: مثله (۲)

**[ترجمه]خصال و امالی طوسی: زراره گوید حضرت باقر علیه السلام فرمود: پیامبر خدا صلی الله علیه و آله می فرماید: «اسلام بر ده سهم بنیان شده: بر گواهی به یگانگی خدا که عقیده است؛ نماز که فریضه است؛ روزه که سپر است؛ زکات که پاکیزگی است؛ حج که قانون است؛ جهاد که عزّت است؛ امر به معروف که ادای وظیفه است؛ نهی از منکر که روش است؛ گرد هم بودن که انس و الفت است؛ و مصون بودن از خطا که همان پیروی کامل (از پیشوایان) است.» - . خصال ۲ : ۵۹ و امالی طوسی ۱ : ۴۳ -

**[ترجمه]

بیان

و هی المله أی عمدتها و أساسها و هی الفریضه أی أعظم الفرائض و أسبقها و هی الطهاره أی مطهره للمال و هو الشریعه أی هو من معظم الشرائع و هو العز أی یصیر سببا لعز الإسلام و غلبته علی الأدیان و هو الوفاء أی بعهد الله تعالی و فی بعض النسخ الوقار أی موجب لوقار الدین و تمکینه و هو المحجه أی طریقه الأنبیاء أو یصیر سببا لظهور طرق الدین و فی بعض النسخ الحجه و هو أظهر أی یصیر سببا للزوم الحجه علی العاصی و الجماعه أی فی الصلاه أو الاجتماع علی الحق و عدم التفرق فی المذاهب و العصمه أی عن المعاصی أو الاعتصام بحبل أئمه الدین کما قال تعالی وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِیعاً وَ لا تَفَرَّقُوا(۳) و یؤیده الخبر الآتی (۴) حیث عد العاشره الطاعه و قال و هی العصمه أی یصیر سببا لعصمه الدماء أو العصمه عن الذنوب.

**[ترجمه]«و هی الملّه»: یعنی عمده و اساس آن است. «و هی الفریضه» یعنی اولین و بزرگ ترین واجبات است. «و هی الطهاره» یعنی پاک کننده مال است. «و هوالشریعه» یعنی از قوانین بزرگ است. «و هو العزّ» یعنی مایه عزّت اسلام و پیروزی آن بر ادیان دیگر است. «و هو الوفاء» یعنی به عهد خدا، و در پاره ای از نسخه ها به جای «وفاء»،«وقار» است، یعنی باعث آبرومندی دین و پابرجا شدن آن است. «وهو المحجّه» یعنی راه پیامبران است، یا مایه روشنی راه های دین است. و در پاره ای از نسخه ها حجت است، و آن روشن تر است. یعنی نهی از منکر، اتمام حجت است برای گناهکار. «و الجماعه» یعنی در نماز، یا گردآمدن بر حق، و در راه های مختلف جدا نگشتن. «و العصمه» یعنی از گناهان یا چنگ زدن به رشته پیشوایان دین، چنانچه خداوند می فرماید: «وَ اعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِیعاً وَ لا تَفَرَّقُوا»، {و همگی به رشته دین خدا چنگ زده و به راه های متفرق نروید.} - . آل عمران / ۱۰۳ - و حدیث شماره ۳۰ نیز مؤیّد این معنی است، چون بخش دهم را طاعت و پیروی شمرده و فرموده: «و هیالعصمه»، یعنی باعث محفوظ بودن خون ها یا مصونیت از گناهان است.

**[ترجمه]

«۲۶»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْمُفِیدِ عَنِ الْمَرَاغِیِّ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ عُبَیْدِ بْنِ قَیْسٍ عَنْ یُونُسَ بْنِ بُکَیْرٍ عَنْ یَحْیَی بْنِ أَبِی حَیَّهَ عَنْ أَبِی الْعَالِیَهِ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا أُمَامَهَ یَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: سِتٌّ مَنْ عَمِلَ بِوَاحِدَهٍ مِنْهُنَّ جَادَلَتْ عَنْهُ یَوْمَ الْقِیَامَهِ حَتَّی تُدْخِلَهُ الْجَنَّهَ تَقُولُ أَیْ رَبِّ قَدْ کَانَ یَعْمَلُ بِی فِی الدُّنْیَا الصَّلَاهُ

ص: ۳۷۸

۱- ۱. الخصال ج ۲ ص ۵۹.

۲- ۲. أمالی الطوسیّ ج ۱ ص ۴۳.

۳- ۳. آل عمران: ۱۰۳.

۴- ۴. تحت الرقم: ۳۰.

وَ الزَّكَاةُ وَ الْحَجُّ وَ الصِّيَامُ وَ أَدَاءُ الْأَمَانَةِ وَ صِلَةُ الرَّحِمِ (۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: ابو امامه روایت کند که پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «شش چیز است که هر کس یکی از آنها را به کار به بندد، روز قیامت همان چیز از او دفاع کند تا او را به بهشت برد.(آن چیز) می گوید: «پروردگارا! (این انسان) در دنیا مرا به کار بسته و به من عمل کرده است.» (و آن شش عبارتند از:) نماز، زکات، حجّ، روزه، ادای امانت و صله رحم.» - . امالی طوسی ۱ : ۹ -

**[ترجمه]

«۲۷»

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْمُفِیدِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَیْنِ الْبَصِیرِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ نَصْرِ بْنِ سَعِیدٍ عَنْ إِبْرَاهِیمَ بْنِ إِسْحَاقَ النَّهَاوَنْدِیِّ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ شِمْرٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ یَزِیدَ عَنْ أَبِی جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیِّ بْنِ الْحُسَیْنِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ جَدِّهِ علیهم السلام قَالَ: لَمَّا قَضَی رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مَنَاسِکَهُ مِنْ حَجَّهِ الْوَدَاعِ رَکِبَ رَاحِلَتَهُ وَ أَنْشَأَ یَقُولُ لَا یَدْخُلُ الْجَنَّهَ إِلَّا مَنْ کَانَ مُسْلِماً فَقَامَ إِلَیْهِ أَبُو ذَرٍّ الْغِفَارِیُّ رَحِمَهُ اللَّهُ فَقَالَ یَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَا الْإِسْلَامُ فَقَالَ صلی الله علیه و آله الْإِسْلَامُ عُرْیَانٌ وَ لِبَاسُهُ التَّقْوَی وَ زِینَتُهُ الْحَیَاءُ وَ مِلَاکُهُ الْوَرَعُ وَ کَمَالُهُ الدِّینُ وَ ثَمَرَتُهُ الْعَمَلُ وَ لِکُلِّ شَیْ ءٍ أَسَاسٌ وَ أَسَاسُ الْإِسْلَامِ حُبُّنَا أَهْلَ الْبَیْتِ (۲).

**[ترجمه]امالی طوسی: جابر بن یزید از حضرت باقر علیه السلام از پدرش، از جدش علیه السلام روایت فرماید که رسول خدا صلی الله علیه و آله بعد از پایان مراسم حج در حجه الوداع، بر مرکبش سوار شد و فرمود: «به بهشت نمی رود مگر مسلمان!» ابوذر از جا برخاست و عرض کرد: «ای رسول خدا! اسلام چیست؟» حضرت فرمود: «اسلام برهنه است و پوشش آن تقوا؛ زیورش حیا؛ قوام و هستی آن پارسایی؛ کمالش دین؛ و بهره اش عمل است. و هر چیزی را بنیادی است و بنیاد اسلام، دوستی خاندان ماست.» - . امالی طوسی ۱ : ۸۲ -

**[ترجمه]

بیان

قال فی النهایه فیه ملاک الدین الورع الملاک بالکسر و الفتح قوام الشی ء و نظامه و ما یعتمد علیه فیه.

**[ترجمه]در نهایه گوید «ملاک الدین الورع»،«ملاک» به کسر و فتح میم، قوام و نظام چیزی را گویند و آنچه را که بر آن پایه ریزی شده است.

**[ترجمه]

«۲۸»

ما، [الأمالي] للشيخ الطوسی عَنِ الْمُفِيدِ عَنِ ابْنِ قُولَوَيْهِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَعْدٍ عَنِ ابْنِ عِيسَى عَنِ ابْنِ مَحْبُوبٍ عَنِ الثُّمَالِيِّ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسِ دَعَائِمَ إِقَامِ الصَّلَاةِ وَ إِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَ صَوْمِ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ حِجِّ الْبَيْتِ الْحَرَامِ وَ الْوَلَايَةِ لَنَا أَهْلَ الْبَيْتِ (٣).

**[ترجمه]امالی طوسی: ثمالی روایت کند که حضرت باقر علیه السلام فرمود: «اسلام بر پنج پایه بنا شده است: برپا داشتن نماز؛ پرداخت زکات؛ روزه ماه رمضان؛ زیارت خانه کعبه؛ و ولایت خاندان ما.» - . امالی طوسی ۱ : ۱۲۴ -

**[ترجمه]

«۲۹»

ما، [الأمالي] للشيخ الطوسی عَنْ جَمَاعَةٍ عَنْ أَبِي الْمُفَضَّلِ عَنِ الْفَضْلِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ عَنْ هَارُونَ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْمُجَاشِعِيِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام قَالَ الْمُجَاشِعِيُّ وَ حَدَّثَنَا الرِّضَا عَلِيُّ بْنُ مُوسَى عليه السلام عَنْ أَبِيهِ مُوسَى عليه السلام عَنْ أَبِيهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ وَ قَالا جَمِيعاً عَنْ آبَائِهِ عَنْ عَلِيٍّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه و آله يَقُولُ: بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسِ خِصَالٍ عَلَى الشَّهَادَتَيْنِ وَ الْقَرِينَتَيْنِ قِيلَ لَهُ أَمَّا الشَّهَادَتَانِ فَقَدْ عَرَفْنَاهُمَا فَمَا الْقَرِينَتَانِ

۱- ۱. أمالي الطوسيّ ج ۱ ص ۹.
۲- ۲. المصدر ج ۱ ص ۸۲.
۳- ۳. المصدر ج ۱ ص ۱۲۴.

قَالَ الصَّلَاةُ وَ الزَّكَاةُ فَإِنَّهُ لَا يُقْبَلُ أَحَدُهُمَا إِلَّا بِالْأُخْرَى وَ الصِّيَامِ وَ حِجِّ بَيْتِ اللَّهِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَ خُتِمَ ذَلِكَ بِالْوَلَايَةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِيناً(۱).

**[ترجمه]امالی طوسی: حضرت صادق علیه السلام و نیز مجاشعی از حضرت رضا علیه السلام از پدرش حضرت کاظم علیه السلام و او نیز از پدرش حضرت صادق علیه السلام و آن حضرت از پدرانش، از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام روایت فرمایدکه از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که می فرمود: «اسلام بر پنج خصلت بنیاد شده: بر دو شهادت و دو قرین (همراه). گفتند: «دو شهادت را می دانیم، اما دو قرین چیست؟» فرمود: «نماز و زکات. (این هر دو همراه یکدیگرند). هر کدام از این دو پذیرفته نگردد مگر به دیگری. و روزه و زیارت خانه خدا «مَنِ اسْتَطاعَ إِلَيْهِ سَبِيلا»،{برای آن کس که توانایی داشته باشد.} - . آل عمران / ۹۷ - و پایان آن ولایت است که خداوند (درباره آن) می فرماید: «الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلامَ دِينا» - . مائده / ۳ - ، {امروز دین شما را به حد کمال رساندم و بر شما نعمت را تمام کردم و بهترین آیین را که اسلام است برایتان برگزیدم.} - . امالی طوسی ۲ : ۱۳۱ -

**[ترجمه]

«۳۰»

الْعِلَلُ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَاتِمٍ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ الْعَبْدِيِّ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْهَاشِمِيِّ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الدَّيْرِيِّ عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ بْنِ حَاتِمٍ عَنْ مَعْمَرِ بن [عَنْ] قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله: جَاءَنِي جَبْرَئِيلُ فَقَالَ لِي يَا أَحْمَدُ الْإِسْلَامُ عَشَرَةُ أَسْهُمٍ وَ قَدْ خَابَ مَنْ لَا سَهْمَ لَهُ فِيهَا أَوَّلُهَا شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ هِيَ الْكَلِمَةُ وَ الثَّانِيَةُ الصَّلَاةُ وَ هِيَ الطُّهْرُ وَ الثَّالِثَةُ الزَّكَاةُ وَ هِيَ الْفِطْرَةُ وَ الرَّابِعَةُ الصَّوْمُ وَ هِيَ الْجُنَّةُ وَ الْخَامِسَةُ الْحَجُّ وَ هِيَ الشَّرِيعَةُ وَ السَّادِسَةُ الْجِهَادُ وَ هُوَ الْعِزُّ وَ السَّابِعَةُ الْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَ هُوَ الْوَفَاءُ وَ الثَّامِنَةُ النَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ هُوَ الْحُجَّةُ وَ التَّاسِعَةُ الْجَمَاعَةُ وَ هِيَ الْأُلْفَةُ وَ الْعَاشِرَةُ الطَّاعَةُ وَ هِيَ الْعِصْمَةُ قَالَ حَبِيبِي جَبْرَئِيلُ إِنَّ مَثَلَ هَذَا الدِّينِ كَمَثَلِ شَجَرَةٍ ثَابِتَةٍ الْإِيمَانُ أَصْلُهَا وَ الصَّلَاةُ عُرُوقُهَا وَ الزَّكَاةُ مَاؤُهَا وَ الصَّوْمُ سَعَفُهَا وَ حُسْنُ الْخُلُقِ وَرَقُهَا وَ الْكَفُّ عَنِ الْمَحَارِمِ ثَمَرُهَا فَلَا تَكْمُلُ شَجَرَةٌ إِلَّا بِالثَّمَرِ كَذَلِكَ الْإِيمَانُ لَا يَكْمُلُ إِلَّا بِالْكَفِّ عَنِ الْمَحَارِمِ.

**[ترجمه]علل: انس بن مالك روایت کند که حضرت رسول صلی الله علیه و آله فرمود: «جبرئیل نزد من آمد و گفت: «ای احمد! اسلام ده بخش است و نومید است کسی که بخشی از آن ندارد. اوّل گواهی به یگانگی خدا که همان کلمه است؛ دوّم نماز که پاکی است؛ سوّم زکات که (بر اساس) فطرت (و سرشت اولیه) است؛ چهارم روزه که سپر است؛ پنجم حج که قانون است؛ ششم جهاد که عزّت است؛ هفتم امر به معروف که ادای وظیفه است؛ هشتم نهی از منکر که اتمام حجت است؛ نهم اجتماع و گردآمدن که انس و الفت است؛ و دهم پیروی کردن که مصونیت است.»

دوستم جبرئیل گفت: «مَثَل این دین همانند درختی است پایدار که ریشه آن ایمان، رگ هایش نماز، آب آن زکات، شاخه آن روزه، برگش خوش خلقی و میوه اش خودداری از محرّمات است. درخت کامل نگردد مگر به میوه اش، همچنین ایمان کمال نیابد مگر به خودداری از محرّمات.» - . علل الشرائع -

**[ترجمه]

بیان

و هی الکلمه أی کلمه التقوی التی قال الله تعالی وَ أَلْزَمَهُمْ کَلِمَهَ التَّقْوی (٢) أو هی الکلام التام الذی هی أصدق الکلم و أنفعها فکأنها تستحق هذا الاسم دون سائر الکلم أو کلمه التوحید و هی الفطره أی فطره الله التی فطر الناس علیها أی هی من أجزاء الدین و لا یتم إلا بها أو هی سبب لحفظ خلقه الإنسان فإن أکثر آیات الزکاه إنما وردت فی زکاه الفطره إذ لم یکن للمسلمین یومئذ مال تجب فیه الزکاه کما ورد فی الخبر و المعنی أن الإنسان مفطور علی تصدیق حسنه فإن إعانه المحتاجین و بذل الأموال فی الصدقات مما یحکم بحسنه کل عقل و کل

١- ١. أمالی الطوسیّ ج ٢ ص ١٣١، و الآیه فی المائده: ٣.

٢- ٢. الفتح: ٢۶.

من أقر بشرع فی القاموس الفطره صدقه الفطر و الخلقه التی خلق علیها المولود فی رحم أمه و الدین و السعف محرکه جرید النخل أو ورقه و المراد هنا الأول.

**[ترجمه]«و هی الکلمه» یعنی کلمه تقوا که خداوند می فرماید: «وَ أَلْزَمَهُمْ کَلِمَهَ التَّقْوی»، {و آنان را با کلمه تقوا ملازم و همراه ساخت.} - . فتح / ۲۶ - یا اینکه آن سخن درستی است که راست تر و سودمندترین سخن هاست، به طوری که تنها جمله «لا اله الا اللّه» شایسته است سخن باشد، نه سخنان دیگر. یا اینکه آن کلمه، یکتاپرستی است. «و هی الفطره» یعنی فطرتی که خداوند مردم را بر آن آفریده، یعنی از اجزای دین است و دین کامل نشود مگر به آن، یا اینکه زکات باعث نگهداری انسان است، زیرا بیشتر آیات زکات در مورد زکات فطره است، چون مسلمانانآن روز مال زیادی نداشتند تا زکات بر آنها واجب شود، چنانچه در حدیث آمده است.بنابراین معنای این جمله آن است که سرشت اولیه انسان، خوبی زکات را تصدیق می کند، زیرا کمک به نیازمندان و دستگیری از بینوایان، از چیزهایی است که هر عقلی آن را می پسندد و هر دین می پذیرد.

در قاموس گوید: «الفطره» صدقه عید فطر و همچنین آفرینشی است که خداوند فرزند را در رحم مادر بر آن آفریده، و دین را هم فطره گویند. و «السّعف»به حرکت عین، ترکه درخت خرما یا برگ آن است و در اینجا مقصود همان ترکه است .

**[ترجمه]

«۳۱»

ف، [تحف العقول] قَالَ کُمَیْلُ بْنُ زِیَادٍ: سَأَلْتُ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام عَنْ قَوَاعِدِ الْإِسْلَامِ مَا هِیَ فَقَالَ قَوَاعِدُ الْإِسْلَامِ سَبْعَهٌ فَأَوَّلُهَا الْعَقْلُ وَ عَلَیْهِ بُنِیَ الصَّبْرُ وَ الثَّانِی صَوْنُ الْعِرْضِ وَ صِدْقُ اللَّهْجَهِ وَ الثَّالِثَهُ تِلَاوَهُ الْقُرْآنِ عَلَی جِهَتِهِ وَ الرَّابِعَهُ الْحُبُّ فِی اللَّهِ وَ الْبُغْضُ فِی اللَّهِ وَ الْخَامِسَهُ حَقُّ آلِ مُحَمَّدٍ وَ مَعْرِفَهُ وَلَایَتِهِمْ وَ السَّادِسَهُ حَقُّ الْإِخْوَانِ وَ الْمُحَامَاهُ عَلَیْهِمْ وَ السَّابِعَهُ مُجَاوَرَهُ النَّاسِ بِالْحُسْنَی قُلْتُ یَا أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ الْعَبْدُ یُصِیبُ الذَّنْبَ فَیَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْهُ فَمَا حَدُّ الِاسْتِغْفَارِ قَالَ یَا ابْنَ زِیَادٍ التَّوْبَهُ قُلْتُ بَسْ قَالَ لَا قُلْتُ فَکَیْفَ قَالَ إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَصَابَ ذَنْباً یَقُولُ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ بِالتَّحْرِیکِ قُلْتُ وَ مَا التَّحْرِیکُ قَالَ الشَّفَتَانِ وَ اللِّسَانُ یُرِیدُ أَنْ یَتْبَعَ ذَلِکَ بِالْحَقِیقَهِ قُلْتُ وَ مَا الْحَقِیقَهُ قَالَ تَصْدِیقٌ فِی الْقَلْبِ وَ إِضْمَارُ أَنْ لَا یَعُودَ إِلَی الذَّنْبِ الَّذِی اسْتَغْفَرَ مِنْهُ قَالَ کُمَیْلٌ فَإِذَا فَعَلْتُ ذَلِکَ فَأَنَا مِنَ الْمُسْتَغْفِرِینَ قَالَ لَا قَالَ کُمَیْلٌ فَکَیْفَ ذَاکَ قَالَ لِأَنَّکَ لَمْ تَبْلُغْ إِلَی الْأَصْلِ بَعْدُ قَالَ کُمَیْلٌ فَأَصْلُ الِاسْتِغْفَارِ مَا هُوَ قَالَ الرُّجُوعُ إِلَی التَّوْبَهِ مِنَ الذَّنْبِ الَّذِی اسْتَغْفَرْتَ مِنْهُ وَ هِیَ أَوَّلُ دَرَجَهِ الْعَابِدِینَ وَ تَرْکُ الذَّنْبِ وَ الِاسْتِغْفَارُ اسْمٌ وَاقِعٌ لمعانی [لِمَعَانٍ] سِتٍّ أَوَّلُهَا النَّدَمُ عَلَی مَا مَضَی وَ الثَّانِی الْعَزْمُ عَلَی تَرْکِ الْعَوْدِ أَبَداً وَ الثَّالِثُ أَنْ تُؤَدِّیَ حُقُوقَ الْمَخْلُوقِینَ الَّتِی بَیْنَکَ وَ بَیْنَهُمْ وَ الرَّابِعُ أَنْ تُؤَدِّیَ حَقَّ

اللَّهِ فِی کُلِّ فَرْضٍ وَ الْخَامِسُ أَنْ تُذِیبَ اللَّحْمَ الَّذِی نَبَتَ عَلَی السُّحْتِ وَ الْحَرَامِ حَتَّی یَرْجِعَ الْجِلْدُ إِلَی عَظْمِهِ ثُمَّ تُنْشِئَ فِیمَا بَیْنَهُمَا لَحْماً جَدِیداً وَ السَّادِسُ أَنْ تُذِیقَ الْبَدَنَ أَلَمَ الطَّاعَاتِ کَمَا أَذَقْتَهُ لَذَّاتِ الْمَعَاصِی (۱).

**[ترجمه]تحف العقول: کمیل بن زیاد گوید: از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام پایه های اسلام را پرسیدم. فرمود: «هفت چیز است: اوّل آن عقل است که صبر بر آن بنیاد شده؛ دوّم آبروداری و راستگویی است؛ سوّم قرآن خواندن، چنانچه باید؛

چهارم دوستی در راه خداوند و دشمنی در راه خدا؛ پنجم حق آل محمد صلی الله علیه و آله و شناخت ولایت آنان؛ ششم حقوق برادران و نگهداری از آنان؛ و هفتم همسایگی مردم به نیکویی.»

عرض کردم: «ای امیرالمؤمنین!بنده خدا گناه می کند و آنگاه از خدا آمرزش می خواهد. بفرمائید حدّ استغفار و میزان آمرزش خواستن چیست؟» فرمود: «ای پسر زیاد!توبه، گفتم بس؟» فرمود نه.عرض کردم: «پس چگونه باشد؟» فرمود: «بنده خدا چون گناه کند،می گوید«استغفر اللّٰه»، با تکان دادن.» گفتم: «تکان دادن چه چیز؟» فرمود: «لب ها و زبان که می خواهد دنبال حقیقت باشد.»عرض کردم: «حقیقت چیست؟» فرمود: «باور کردن دل و تصمیم بر بازنگشتن به گناهی که از آن آمرزش جسته.» کمیل گفت: «اگر چنین کنم از مستغفران باشم؟» فرمود نه. کمیل عرض کرد: «پس چطور؟» فرمود: «چون تو هنوز به اصل استغفار نرسیدی.» پرسید: «اصل استغفار چیست؟»

فرمود: «بازگشت به توبه از گناهی که آمرزش آن را خواسته ای، و آن اولین درجه و رتبه عابدان و ترک گناه است.و استغفار نامی است که معنایش شش جزء دارد: اول پشیمانی بر گذشته؛ دوّم تصمیم جدی که برای همیشه به آن گناه بازنگردد؛ سوّم ادای حقوق بین تو و سایر آفریده ها؛ چهارم پرداخت حق خداوند در واجبات؛ پنجم اینکه گوشتی که از حرام بر بدنت روییده، آب کنی تا پوست به استخوان بچسبد و سپس گوشت تازه بروید؛ و ششم اینکه بدنت را تعب عبادت بچشانی، چنانچه لذت گناه چشانیده ای.» - . تحف العقول چاپ اسلامیه: ۱۹۲ -

**[ترجمه]

بیان

إنما عد علیه السلام صون العرض و صدق اللهجه خصله واحده لأن أعظم أسباب صون العرض صدق اللهجه کما أن عمده أسباب هتك العرض کذبها

ص: ۳۸۱

۱- ۱. تحف العقول ط اسلامیه ص ۱۹۲.

علی جهته أی بالترتیل و التدبر و سائر شرائط التلاوه و فی القاموس بس (۱)

بمعنی حسب أو هو مسترذل.

**[ترجمه]حضرت آبروداری و راستگویی را یک خصلت شمرده، زیرا بزرگ ترین وسیله حفظ آبرو راستگویی است. چنانچه مهم ترین سبب آبروریزی، دروغ گویی است. «علی جهته» یعنی به ترتیب و شمرده خواندن و اندیشه در معانی آن، و دیگر شرایط تلاوت قرآن. و در قاموس گوید: «بس» (که کلمه ای فارسی است) یعنی کفایت می کند.

**[ترجمه]

«۳۲»

ف، [تحف العقول] عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ علیه السلام قَالَ: إِنَّ اللَّهَ ابْتَدَأَ الْأُمُورَ فَاصْطَفَی لِنَفْسِهِ مِنْهَا مَا شَاءَ وَ اسْتَخْلَصَ مِنْهَا مَا أَحَبَّ فَكَانَ مِمَّا أَحَبَّ أَنَّهُ ارْتَضَی الْإِیمَانَ فَاشْتَقَّهُ مِنِ اسْمِهِ فَنَحَلَهُ مَنْ أَحَبَّ مِنْ خَلْقِهِ ثُمَّ بَیَّنَهُ فَسَهَّلَ شَرَائِعَهُ لِمَنْ وَرَدَهُ وَ أَعَزَّ أَرْكَانَهُ عَلَی مَنْ جَانَبَهُ وَ جَعَلَهُ عِزّاً لِمَنْ وَالاهُ وَ أَمْناً لِمَنْ دَخَلَهُ وَ هُدًی لِمَنِ ائْتَمَّ بِهِ وَ زِینَهً لِمَنْ تَحَلَّی بِهِ وَ دِیناً لِمَنِ انْتَحَلَهُ وَ عِصْمَهً لِمَنِ اعْتَصَمَ بِهِ وَ حَبْلًا لِمَنِ اسْتَمْسَكَ بِهِ وَ بُرْهَاناً لِمَنْ تَكَلَّمَ بِهِ وَ شَرَفاً لِمَنْ عَرَفَهُ وَ حِكْمَهً لِمَنْ نَطَقَ بِهِ وَ نُوراً لِمَنِ اسْتَضَاءَ بِهِ وَ حُجَّهً لِمَنْ خَاصَمَ بِهِ وَ فَلْجاً لِمَنْ حَاجَّ بِهِ وَ عِلْماً لِمَنْ وَعَی وَ حَدِیثاً لِمَنْ رَوَی وَ حُكْماً لِمَنْ قَضَی وَ حِلْماً لِمَنْ حَدَثَ وَ لُبّاً لِمَنْ تَدَبَّرَ وَ فَهْماً لِمَنْ تَفَكَّرَ وَ یَقِیناً لِمَنْ عَقَلَ وَ بَصِیرَهً لِمَنْ عَزَمَ وَ آیَهً لِمَنْ تَوَسَّمَ وَ عِبْرَهً لِمَنِ اتَّعَظَ وَ نَجَاتاً لِمَنْ آمَنَ بِهِ وَ مَوَدَّهً مِنَ اللَّهِ لِمَنْ صَلَحَ وَ زُلْفَی لِمَنِ ارْتَقَبَ وَ ثِقَهً لِمَنْ تَوَكَّلَ وَ رَاحَهً لِمَنْ فَوَّضَ وَ سُبْقَهً لِمَنْ أَحْسَنَ وَ خَیْراً لِمَنْ سَارَعَ وَ جُنَّهً لِمَنْ صَبَرَ وَ لِبَاساً لِمَنِ اتَّقَی وَ تَطْهِیراً لِمَنْ رَشَدَ وَ أَمَنَهً لِمَنْ أَسْلَمَ وَ رُوحاً لِلصَّادِقِینَ فَالْإِیمَانُ أَصْلُ الْحَقِّ وَ أَصْلُ الْحَقِّ سَبِیلُهُ الْهُدَی وَ صِفَتُهُ الْحُسْنَی وَ مَأْثُرَتُهُ الْمَجْدُ فَهُوَ أَبْلَجُ الْمِنْهَاجِ مُشْرِقُ الْمَنَارِ مُضِیءُ الْمَصَابِیحِ رَفِیعُ الْغَایَهِ یَسِیرُ الْمِضْمَارِ جَامِعُ الْحَلْبَهِ مُتَنَافِسُ السُّبْقَهِ قَدِیمُ الْعُدَّهِ كَرِیمُ الْفُرْسَانِ الصَّالِحَاتُ مَنَارُهُ وَ الْعِفَّهُ مَصَابِیحُهُ وَ الْمَوْتُ غَایَتُهُ وَ الدُّنْیَا مِضْمَارُهُ وَ الْقِیَامَهُ حَلْبَتُهُ وَ الْجَنَّهُ سُبْقَتُهُ وَ النَّارُ نَقِمَتُهُ وَ التَّقْوَی عُدَّتُهُ وَ الْمُحْسِنُونَ فُرْسَانُهُ فَبِالْإِیمَانِ یُسْتَدَلُّ عَلَی الصَّالِحَاتِ وَ بِالصَّالِحَاتِ یُعْمَرُ الْفِقْهُ وَ بِالْفِقْهِ یُرْهَبُ الْمَوْتُ وَ بِالْمَوْتِ تُخْتَمُ الدُّنْیَا وَ بِالدُّنْیَا تُحْذَرُ الْآخِرَهُ وَ بِالْقِیَامَهِ تُزْلَفُ الْجَنَّهُ وَ الْجَنَّهُ حَسْرَهُ أَهْلِ النَّارِ وَ النَّارُ مَوْعِظَهُ التَّقْوَی وَ التَّقْوَی سِنْخُ الْإِحْسَانِ وَ التَّقْوَی

ص: ۳۸۲

۱- ۱. هی کلمه فارسیه.

غَایَهٌ لَا یَهْلِکَ مَنْ تَبِعَهَا وَ لَا یَنْدَمُ مَنْ یَعْمَلُ بِهَا لِأَنَّ بِالتَّقْوَی فَازَ الْفَائِزُونَ وَ بِالْمَعْصِیَهِ خَسِرَ الْخَاسِرُونَ فَلْیَزْدَجِرْ أُولُو النُّهَی وَ لْیَتَذَکَّرْ أَهْلُ التَّقْوَی فَالْإِیمَانُ عَلَی أَرْبَعِ دَعَائِمَ عَلَی الصَّبْرِ وَ الْیَقِینِ وَ الْعَدْلِ وَ الْجِهَادِ فَالصَّبْرُ عَلَی أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَی الشَّوْقِ وَ الشَّفَقِ وَ الزُّهْدِ وَ التَّرَقُّبِ فَمَنِ اشْتَاقَ إِلَی الْجَنَّهِ سَلَا عَنِ الشَّهَوَاتِ وَ مَنْ أَشْفَقَ مِنَ النَّارِ رَجَعَ عَنِ الْمُحَرَّمَاتِ وَ مَنْ زَهِدَ فِی الدُّنْیَا هَانَتْ عَلَیْهِ الْمُصِیبَاتُ وَ مَنِ ارْتَقَبَ الْمَوْتَ سَارَعَ إِلَی الْخَیْرَاتِ وَ الْیَقِینُ عَلَی أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَی تَبْصِرَهِ الْفِطْنَهِ وَ تَأَوُّلِ الْحِکْمَهِ وَ مَوْعِظَهِ الْعِبْرَهِ وَ سُنَّهِ الْأَوَّلِینَ فَمَنْ تَبَصَّرَ فِی الْفِطْنَهِ تَأَوَّلَ الْحِکْمَهَ وَ مَنْ تَأَوَّلَ الْحِکْمَهَ عَرَفَ الْعِبْرَهَ وَ مَنْ عَرَفَ الْعِبْرَهَ عَرَفَ السُّنَّهَ وَ مَنْ عَرَفَ السُّنَّهَ

فَکَأَنَّمَا عَاشَ فِی الْأَوَّلِینَ وَ الْعَدْلُ عَلَی أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَی غَائِصِ الْفَهْمِ وَ غَمْرَهِ الْعِلْمِ وَ زَهْرَهِ الْحُکْمِ وَ رَوْضَهِ الْحِلْمِ فَمَنْ فَهِمَ فَسَّرَ جَمِیعَ الْعِلْمِ وَ مَنْ عَرَفَ الْحُکْمَ لَمْ یَضِلَّ وَ مَنْ حَلُمَ لَمْ یُفَرِّطْ فِی أَمْرِهِ وَ عَاشَ بِهِ فِی النَّاسِ حَمِیداً وَ الْجِهَادُ عَلَی أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَی الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْیِ عَنِ الْمُنْکَرِ وَ الصِّدْقِ عِنْدَ الْمَوَاطِنِ وَ شَنَآنِ الْفَاسِقِینَ فَمَنْ أَمَرَ بِالْمَعْرُوفِ شَدَّ ظَهْرَ الْمُؤْمِنِینَ وَ مَنْ نَهَی عَنِ الْمُنْکَرِ أَرْغَمَ أَنْفَ الْکَافِرِینَ وَ مَنْ صَدَقَ فِی الْمَوَاطِنِ قَضَی مَا عَلَیْهِ وَ مَنْ شَنِئَ الْفَاسِقِینَ غَضِبَ لِلَّهِ وَ مَنْ غَضِبَ لِلَّهِ غَضِبَ اللَّهُ لَهُ فَذَلِکَ الْإِیمَانُ وَ دَعَائِمُهُ وَ شُعَبُهُ وَ الْکُفْرُ عَلَی أَرْبَعِ دَعَائِمَ عَلَی الْفِسْقِ وَ الْغُلُوِّ وَ الشَّکِّ وَ الشُّبْهَهِ فَالْفِسْقُ مِنْ ذَلِکَ عَلَی أَرْبَعِ شُعَبِ الْجَفَا وَ الْعَمَی وَ الْغَفْلَهِ وَ الْعُتُوِّ فَمَنْ جَفَا حَقَّرَ الْمُؤْمِنَ وَ مَقَتَ الْفُقَهَاءَ وَ أَصَرَّ عَلَی الْحِنْثِ وَ مَنْ عَمِیَ نَسِیَ الذِّکْرَ وَ بَذْءَ خَلْقِهِ وَ أَلَحَّ عَلَیْهِ الشَّیْطَانُ وَ مَنْ غَفَلَ وَثَبَ عَلَی ظَهْرِهِ (۱)

وَ حَسِبَ غَیَّهُ رُشْداً وَ غَرَّتْهُ الْأَمَانِیُّ وَ أَخَذَتْهُ الْحَسْرَهُ إِذَا انْقَضَی الْأَمْرُ وَ انْکَشَفَ عَنْهُ الْغِطَاءُ وَ بَدَا لَهُ مِنَ اللَّهِ

ص: ۳۸۳

۱- ۱. فی المصدر: و من غفل جنی علی نفسه، و انقلب علی ظهره، الخ.

مَا لَمْ يَكُنْ يَحْتَسِبُ وَ مَنْ عَتَا عَنْ أَمْرِ اللَّهِ تَعَالَى اللَّهُ عَلَيْهِ (۱)

ثُمَّ أَذَلَّهُ بِسُلْطَانِهِ وَ صَغَّرَهُ بِجَلَالِهِ كَمَا فَرَّطَ فِي جَنَابِهِ وَ اغْتَرَّ بِرَبِّهِ الْكَرِيمِ وَ الْغُلُوُّ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَى التَّعَمُّقِ وَ التَّنَازُعِ وَ الزَّيْغِ وَ الشِّقَاقِ فَمَنْ تَعَمَّقَ لَمْ يَنْتَهِ إِلَى الْحَقِّ وَ لَمْ يَزْدَدْ إِلَّا غَرَقاً فِي الْغَمَرَاتِ لَا تَنْحَبِسُ عَنْهُ (۲) فِتْنَةٌ إِلَّا غَشِيَتْهُ أُخْرَى فَهُوَ يَهْوِي فِي أَمْرٍ مَرِيجٍ وَ مَنْ نَازَعَ وَ خَاصَمَ قَطَعَ بَيْنَهُمُ الْفَشَلُ وَ بَلِيَ أَمْرُهُمْ مِنْ طُولِ اللَّجَاجِ وَ مَنْ زَاغَ سَاءَتْ عِنْدَهُ الْحَسَنَةُ وَ حَسُنَتْ عِنْدَهُ السَّيِّئَةُ وَ سَكِرَ سُكْرَ الضَّلَالِ وَ مَنْ شَاقَّ اعْوَرَّتْ عَلَيْهِ طَرِيقُهُ وَ اعْتَرَضَ أَمْرُهُ وَ ضَاقَ مَخْرَجُهُ وَ حَرِيٌّ أَنْ يُنْزَعَ مِنْ دِينِهِ مَنِ اتَّبَعَ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ وَ الشَّكُّ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَى الْمِرْيَةِ وَ الْهَوْلِ وَ التَّرَدُّدِ وَ الِاسْتِسْلَامِ (۳)

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكَ يَتَمَارَى الْمُمْتَرُونَ وَ مَنْ هَالَهُ مَا بَيْنَ يَدَيْهِ نَكَصَ عَلَى عَقِبَيْهِ وَ مَنْ تَرَدَّدَ فِي رِيبَةٍ سَبَقَهُ الْأَوَّلُونَ وَ أَدْرَكَهُ الْآخِرُونَ وَ وَطِئَتْهُ سَنَابِكُ الشَّيَاطِينِ وَ مَنِ اسْتَسْلَمَ لِهَلَكَةِ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ هَلَكَ فِيهِمَا وَ مَنْ نَجَا مِنْ ذَلِكَ فَبِفَضْلِ الْيَقِينِ وَ الشُّبْهَةُ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَى إِعْجَابٍ بِالزِّينَةِ وَ تَسْوِيلِ النَّفْسِ وَ تَأَوُّلِ الْعِوَجِ وَ لَبْسِ الْحَقِّ بِالْبَاطِلِ وَ ذَلِكَ أَنَّ الزِّينَةَ تَئُولُ عَنِ الْبَيِّنَةِ وَ تَسْوِيلَ النَّفْسِ تُقْحِمُ إِلَى الشَّهْوَةِ وَ الْعِوَجَ يَمِيلُ مَيْلًا عَظِيماً وَ اللَّبْسَ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ فَذَلِكَ الْكُفْرُ وَ دَعَائِمُهُ وَ شُعَبُهُ وَ النِّفَاقُ عَلَى أَرْبَعِ دَعَائِمَ عَلَى الْهَوَى وَ الْهُوَيْنَا وَ الْحَفِيظَةِ وَ الطَّمَعِ فَالْهَوَى مِنْ ذَلِكَ عَلَى أَرْبَعِ شُعَبٍ عَلَى الْبَغْيِ وَ الْعُدْوَانِ وَ الشَّهْوَةِ وَ الْعِصْيَانِ فَمَنْ بَغَى كَثُرَتْ غَوَائِلُهُ وَ تَخَلَّى مِنْهُ وَ نُصِرَ عَلَيْهِ وَ مَنِ اعْتَدَى لَمْ تُؤْمَنْ بَوَائِقُهُ وَ لَمْ يَسْلَمْ قَلْبُهُ وَ مَنْ لَمْ يَعْدِلْ نَفْسَهُ عَنِ الشَّهَوَاتِ خَاضَ فِي الْحَسَرَاتِ وَ سَبَحَ فِيهَا وَ مَنْ عَصَى ضَلَّ عَمْداً بِلَا عُذْرٍ وَ لَا حُجَّةٍ وَ أَمَّا شُعَبُ الْهُوَيْنَا فَالْهَيْبَةُ وَ الْغِرَّةُ وَ الْمُمَاطَلَةُ وَ الْأَمَلُ وَ ذَلِكَ أَنَّ الْهَيْبَةَ تَرُدُّ عَنِ الْحَقِّ وَ الِاغْتِرَارَ بِالْعَاجِلِ تَفْرِيطُ الْآجِلِ وَ تَفْرِيطُ الْمُمَاطَلَةِ مُوَرِّطٌ

ص: ۳۸۴

۱- ۱. في المصدر: و من عتا عن أمر اللّه شك و من شك تعالى اللّه عليه.

۲- ۲. لا تنحسر خ ل.

۳- ۳. كأنّه سقط من هنا شي ء و في نسخه الكافي و هو قول اللّه عزّ و جلّ.

فِي الْعَمَى وَ لَوْ لَا الْأَمَلُ عَلِمَ الْإِنْسَانُ حِسَابَ مَا هُوَ فِيهِ وَ لَوْ عَلِمَ حِسَابَ مَا هُوَ فِيهِ مَاتَ خُفَاتاً مِنَ الْهَوْلِ وَ الْوَجَلِ وَ أَمَّا شُعَبُ الْحَفِيظَهِ فَالْكِبْرُ وَ الْفَخْرُ وَ الْحَمِيَّهُ وَ الْعَصَبِيَّهُ فَمَنِ اسْتَكْبَرَ أَدْبَرَ وَ مَنْ فَخَرَ فَجَرَ وَ مَنْ حَمِيَ أَصَرَّ وَ مَنْ أَخَذَتْهُ الْعَصَبِيَّهُ جَارَ فَبِئْسَ الْأَمْرُ أَمْرٌ بَيْنَ إِدْبَارٍ وَ فُجُورٍ وَ إِصْرَارٍ وَ جَوْرٍ عَنِ الصِّرَاطِ وَ شُعَبُ الطَّمَعِ الْفَرَحُ وَ الْمَرَحُ وَ اللَّجَاجَهُ وَ التَّكَبُّرُ فَالْفَرَحُ مَكْرُوهٌ عِنْدَ اللَّهِ وَ الْمَرَحُ خُيَلَاءُ وَ اللَّجَاجَهُ بَلَاءٌ لِمَنِ اضْطَرَّتْهُ إِلَى حَمْلِهِ الْآثَامَ وَ التَّكَبُّرُ لَهْوٌ وَ لَعِبٌ وَ شُغُلٌ وَ اسْتِبْدَالُ الَّذِي هُوَ أَدْنى بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ فَذَلِكَ النِّفَاقُ وَ دَعَائِمُهُ وَ شُعَبُهُ وَ اللَّهُ قَاهِرٌ فَوْقَ عِبَادِهِ تَعَالَى ذِكْرُهُ وَ اسْتَوَتْ بِهِ مِرَّتُهُ وَ اشْتَدَّتْ قُوَّتُهُ وَ فَاضَتْ بَرَكَتُهُ وَ اسْتَضَاءَتْ حِكْمَتُهُ وَ فَلَجَتْ حُجَّتُهُ وَ خَلَصَ دِينُهُ وَ حَقَّتْ كَلِمَتُهُ وَ سَبَقَتْ حَسَنَاتُهُ وَ صَفَتْ نِسْبَتُهُ وَ أَقْسَطَتْ مَوَازِينُهُ وَ بَلَّغَتْ رِسَالاتُهُ وَ حَضَرَتْ حَفَظَتُهُ ثُمَّ جَعَلَ السَّيِّئَهَ ذَنْباً وَ الذَّنْبَ فِتْنَهً وَ الْفِتْنَهَ دَنَساً وَ جَعَلَ الْحُسْنَى غَنَماً وَ الْعُتْبَى تَوْبَهً وَ التَّوْبَهَ طَهُوراً فَمَنْ تَابَ اهْتَدَى وَ مَنِ افْتُتِنَ غَوَى مَا لَمْ يَتُبْ إِلَى اللَّهِ وَ يَعْتَرِفْ بِذَنْبِهِ وَ يُصَدِّقْ بِالْحُسْنَى وَ لَا يَهْلِكُ عَلَى اللَّهِ إِلَّا هَالِكٌ فَاللَّهَ اللَّهَ مَا أَوْسَعَ مَا لَدَيْهِ مِنَ التَّوْبَهِ وَ الرَّحْمَهِ وَ الْبُشْرَى وَ الْحِلْمِ الْعَظِيمِ وَ مَا أَنْكَرَ مَا لَدَيْهِ مِنَ الْأَنْكَالِ وَ الْجَحِيمِ وَ الْعِزَّهِ وَ الْقُدْرَهِ وَ الْبَطْشِ الشَّدِيدِ فَمَنْ ظَفِرَ بِطَاعَهِ اللَّهِ اخْتَارَ كَرَامَتَهُ وَ مَنْ لَمْ يَزَلْ فِي مَعْصِيَهِ اللَّهِ ذَاقَ وَبِيلَ نَقِمَتِهِ هُنَالِكَ عُقْبَى الدَّارِ(۱).

**[ترجمه]تحف العقول: حضرت اميرالمؤمنين عليه السلام فرمود: «خداوند امور (عالم) را آغاز كرده و آنچه را خواست براى خويش برگزيد، و آنچه را از آنها دوست داشت، ويژه خود ساخت. از جمله چيزهايى كه دوست داشت، اين بود كه ايمان را پسنديد و آن را از نام خود بازگرفت و به بندگانى كه دوست داشت بخشيد. آنگاه آن را روشن ساخت و راه هايش براى كسى كه در آن درآيد، آسان گرداند و عزيز ساخت اركانش را از دستبرد كسى كه از آن كناره گرفت، و آن را مايه سرفرازى دوستانش قرار داد، و ايمنى براى هر كس كه در آن آيد، و رهنماى هر كه بدان گرود، و زيور هر كس كه بدان آرايد، و دين براى هر كس آن را بپذيرد، و مصونيت براى هر كس كه بدان پناه برد، و رشته محكم براى هر كس كه بدان چنگ زند، و برهان براى هر كس كه بدان سخن گويد، و شرافت براى هر كس كه آن را شناسد، و فرزانگى براى هر كس كه بدان گويا است، و روشنايى براى هر كس كه از آن پرتو گرفت، و دليل براى هر كس كه طرفدار آن باشد، و پيروزى براى هر كس كه بدان مناظره كند، و دانش براى هر كس كه آن را فرا گيرد، و حديث براى هر كس كه روايت كند، و داورى براى هر كس كه قضاوت كند، و بردبارى براى هر كس كه بازگو كند، و خرد براى هر كس كه بينديشد، و فهم براى هر كس كه فكر كند، و يقين براى هر كس كه خرد ورزد، و بينايى براى هر كس كه تصميم گيرد، و نشانه براى هر كس كه نشانه شناس شود، و عبرت براى هر كس كه پند گيرد، و نجات براى هر كس كه بدان ايمان آورد، و دوستى از خدا براى هر كس كه صلاح يابد، و نزديكى براى هر كس كه انتظار كشد، و اعتماد براى هر كس كه توكل كند، و راحت براى هر كس كه واگذار كند، و جايزه براى هر كس كه نيكى كند، و خوبى براى هر كس كه پيش تازد، و سپر براى هر كس كه صبر كند، و پوشش براى هر كس كه تقوا پيشه كند، و پاكيزگى براى هر كس كه به راه راست افتد، و آسودگى براى هر كس كه تسليم شود، و جان براى راستگويان. پس ايمان ريشه حق است، و ريشه حق راهش هدايت، و وصفش بهترين، و اثرش بزرگوارى است، برنامه اش روشن، نورگاهش درخشان، چراغ هايش تابان، بنيانش بلند و ميدانش هموار است.و گردآورنده پيش تازان است و جايزه اش مورد رقابت، ساز و برگش ديرين و سوارانش ارجمند است. كارهاى خوب، نور افشانش؛ عفّت، چراغ هايش؛ مرگ، پايانش؛ دنيا ميدانش؛ رستاخيز محل گرد آمدنش؛ بهشت جايزه اش؛ دوزخ انتقامش؛ پرهيزگارى ساز و برگش، و نيكوكاران سواركارانش هستند.

پس ایمان نشانه کارهای نیک است؛ با آنها فقه آباد می شود و به فقه وفهم، از مرگ می ترسند؛ با مردن دنیا پایان پذیرد؛ به دنیا از آخرت حذر کنند؛ و به قیامت بهشت نزدیک گردد. و بهشت افسوس دوزخیان؛ دوزخ پند پرهیزگاران؛ و تقوا پایه نیکی کردن است. پرهیزگاری هدفی است که پیرو آن نابود نشود و هر که بدان عمل کند، پشیمان نگردد، زیرا پیروزمندان به تقوا کامیاب شدند و زیانکاران، به نافرمانی زیان بردند. و باید خردمندان باز ایستند و پرهیزگاران پند گیرند.

پس ایمان بر چهار پایه است: صبر، یقین، عدل و جهاد. و صبر دارای چهار شعبه است: شوق، مواظبت، زهد و انتظار. هر کس مشتاق بهشت باشد، از خواسته هایش بگذرد؛ هر کس نگران دوزخ باشد، از محرّمات بازگردد؛ هر کس در دنیا زهد ورزد، آسیب های دنیا بر او آسان شود؛ و هر کس منتظر مرگ باشد، به سوی خوبی ها پیش تازد.

و یقین بر چهار بخش است که عبارتند از: بینایی هوش، آینده نگری حکمت، پند عبرت و روش پیشینیان. پس هر کس هوش بینا دارد، حکمت را فرا گیرد؛ هر کس حکمت فرا گیرد، عبرت شناسد؛ هر کس عبرت شناسد، به راه و روش آشنا گردد؛ و هر کس آشنای راه و روش شود، گویا در جمع پیشینیان بوده است .

و عدل نیز بر چهار بخش است: فهمی پیچیده و مرموز، دانشی لبریز، شکوفه (زیبای) حکم و چمن زار بردباری. هر کس بفهمد، همه دانش را تفسیر کند؛ هر کس داوری را شناسد، گمراه نشود؛ هر کس حلم ورزد، در کارش زیاده روی نکند و با داشتن بردباری، میان مردم به خوشنامی و پسندیده زندگی کند.

و جهاد دارای چهار شعبه است: امر به معروف، نهی از منکر، راستی و راستگویی در جبهه های نبرد، و دشمنی با فاسقان. پس هر که امر به معروف کند، پشت مؤمنان را محکم کند؛ هر کس نهی از منکر کند، بینی کافران را به خاک مالد؛ هر کس در جبهه ها راست و پایدار باشد، آنچه بر عهده دارد پرداخته است؛ هر کس با فاسقان دشمنی کند، برای خدا خشم گرفته؛ و هر کس که برای خدا خشم گیرد، خدا برایش خشم گیرد.این است ایمان و پایه ها و بخش هایش. و کفر بر چهار پایه است: فسق، غلوّ، شک و شبهه.

فسق نیز دارای چهار بخش است: جفا، کوری، غفلت و سرکشی. هر کس جفا ورزد، مؤمن را حقیر شمارد، فقها را دشمن دارد و بر عهد شکستن اصرار ورزد؛ هر کس کور است، از یاد برد، کج خلق شود و شیطان زیاد با او رفت و آمد کند؛هر کس غفلت ورزد، بر پشت خود جهد، گمراهی خود را رهایی پندارد و آرزوها فریبش دهند، و چون کارش گذشت و پرده از جلوش برداشته شد، افسوس خورد و برایش از سوی خدا آنچه را که نمی پنداشتهپدیدار شود؛ هر کس از امر خدا سرکشی کند، خدا بر او سرفرازی کند، به سلطنت خویش او را خوار سازد و به بزرگی اش او را کوچک سازد، چون در آستان او کوتاهی کرده، و به پروردگار کریمش مغرور شده.

و غلوّ بر چهار بخش است: کنجکاوی، کشمکش، کژدلی و جدایی. هر کس کنجکاوی کند، به حق نرسد و در امواج سهمگین فتنه ها غرق شود، چنانچه هنوز از این موج رهایی نیافته، موج دیگری او را فرا گیرد و در پریشانی و سرگردانی افتد؛ هر کس کشمکش و ستیزه کند، پیوند آنان قطع شود و در لجبازی طولانی، کارهایشان بپوسد و از بین برود؛هر کس کژدل است، نیکی را بد دارد و بدی را خوش دارد و مست گمراهی شود؛ هر کس به خدایی گراید، راهش ناهموار شود و کارش

گرفتار، و در تنگنا افتد؛ و هر کس از غیر راه مؤمنان برود، سزاوار است از دین کنده شود.

و شک نیز چهار بخش دارد: بدگمانی، هراس، تردید و خودباختگی.... به کدام یک از نعمت های پروردگارت، تیره دلان بدگمانی می کنند. و هر کس بهراسداز آنچه برابر اوست، بعقب برگردد؛ هر کس تردید کند و در شک افتد، از پیشتازان و صف اوّل، پس مانده و عقب ماندگان به او برسند و لگدکوب دیوان شود؛ هر کس خودباخته نابودی دنیا و آخرت شود، در هر دو نابود گردد؛ و هر کس از آن نجات یابد، به برکت یقین است.

و شبهه بر چهار بخش است: خودپسندی به زیور، وسوسه نفسانی، کج اندیشی و پوشیده شدن حق به باطل. چون زیور از راه روشن بگرداند و وساوس و خودآرایی در هوس افکند، و کژی انحراف بزرگ آورد، و پوشیده شدن، تاریکی های روی هم باشد.این است کفر و پایه ها و بخش هایش.

و نفاق بر چهار پایه است: هوس، ملایمت و سستی، کینه، و طمع.

هوس را چهار بخش است: ستم، تجاوز، شهوت و نافرمانی. هر کس ستم ورزد، ناگواری بسیار دارد، تنها ماند و شکست خورد؛ هر کس تجاوز کند، از آفات ایمن نباشد و دلش تسلیم نگردد؛ هر کس خود را از شهوت ها نگرداند، در افسوس ها فرو رود و در آن شناور گردد؛ و هر کس نافرمانی کند، دانسته گمراه شده و پوزش و حجّتی ندارد.

و ملایمت و سستی نیز چهار بخش دارد: ترس، گول خوردن، سهل انگاری و آرزو. چون ترس، از حق باز می گرداند. و فریب خوردن از دنیا، باعث کوتاهی در امر آخرت گردد. و تقصیر ناشی از سهل انگاری، انسان را در کوری پرتاب کند. و اگر آرزو نبود، انسان حساب کار خود را می دانست و اگر آن را می دانست، از هول و ترس نهایی جان می داد .

و بخش های کینه عبارت است از: تکبّر، بالیدن، تندی و حرارت، و تعصّب. هر کس تکبر ورزد، پشت کند و برگردد؛ هر کس ببالد، هرزه شود؛ هر کس تند گردد، اصرار ورزد؛ هر کس گرفتار تعصّب شود، ستم کند. و چه بدکاری است، کاری که نتیجه اش پشت کردن، هرزگی، اصرار و تجاوز از راه راست است.

و بخش های طمع عبارت است از: شادی، خوشگذرانی، لجبازی، تکبر. شادی نزد خدا مکروه است.خوشگذرانی، خودبینی و غرور است. لجبازی بلای جان کسی است که او را به کشیدن بار گناهان وامی دارد. و تکبر، سرگرمی و بازی و دلباختگی است و عوض کردن خوبی به بدی.این است نفاق و پایه ها و بخش های آن.

و خداوند قاهر است و بر بندگانش تفوق دارد؛ یادش بلند است و کیانش استوار و نیرویش سخت؛ برکتش جوشان، حکمتش پرتو افشان و حجّتش پیروزان؛ دینش پاک، کلمه اش بر حق و نیکی هایش پیشرو؛ وابستگی اوصاف و زلال، ترازوهایش دادگر و پیام هایش رسانده و نگهبانانش حاضر است. سپس کار زشت را گناه و گناه را فتنه و فتنه را پلیدی قرار داده، و کار خوب را غنیمت، و پوزش را توبه شناخته، و توبه را پاک کننده قرار داده. پس هر که توبه کند، راه یابد و هر کس به غلط رفت، سرگردان شد، تا آنگاه که باز نگردد و به گناهش اعتراف نکند، روش بهترین را باور نکند، و در آستان خدا و بر مسیر او هلاک نشود جز کسی که خود نابود و هالک است.

خدا را، خدا را! وه چه پهناور است آنچه نزد اوست از پذیرش توبه و مهرورزی و مژده بخشی و بردباری بزرگ! و چه ناهموار و ناشناخته است آنچه نزد اوست از کیفر دادن، و دوزخ سوزان، و عزت و نیرو و کوبش شدید، هر کس به فرمانبری خدا پیروز شد، کرامتش را برگزید، و هر کس پیوسته در نافرمانی اوست، بچشد وبال انتقامش را؛ آنجاست سرانجام خانه پایدار.»
- . تحف العقول چاپ اسلامیه: ۱۵۸ تا ۱۶۳ -

**[ترجمه]

«۳۳»

کِتَابُ الْغَارَاتِ لِإِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدٍ الثَّقَفِيِّ بِأَسَانِيدَ عَنْهُ علیه السلام قَالَ قَالَ عَلِيٌّ علیه السلام أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ اللَّهَ شَرَعَ الْإِسْلَامَ فَسَهَّلَ شَرَائِعَهُ لِمَنْ وَرَدَهُ وَ سَاقَ الْحَدِيثَ نَحْوَ مَا مَرَّ إِلَى قَوْلِهِ هُنَالِكَ عُقْبَى الدَّارِ لَا يَخْشَى أَهْلُهَا غَيْرَهَا وَ هُنَالِكَ خَيْبَةٌ لَيسَ لِأَهْلِهَا اخْتِيَارٌ نَسْأَلُ اللَّهَ ذَا السُّلْطَانِ الْعَظِيمِ وَ الْوَجْهِ الْكَرِيمِ الْخَيْرَ وَ الْخَيْرُ عَافِيَةٌ

ص: ۳۸۵

۱- ۱. تحف العقول ص ۱۵۸- ۱۶۳. ط اسلامیه.

لِلْمُتَّقِینَ وَ الْخَیْرُ مَرَدٌّ یَوْمِ الدِّینِ.

**[ترجمه]کتاب غارات: ابراهیم بن محمد ثقفی در کتاب غارات، سند روایت را به حضرت علی علیه السلام می رساند که فرمود: «امّا بعد، راستی خداوند اسلام را طرح ریزی کردو راه هایش را برای آن کس که در آن درآید، آسان گرداند» و حدیث را کشانده به مانند روایت پیشین، تا آنجا که می فرماید: «آنجاست سرانجام خانه پایدار، که اهل آن از غیر آن نترسند و آنجا یک نومیدی است که هر کس دچار شد، اختیارش سلب شود، از خدایی که دارای سلطنت بزرگ و روی کریم و بزرگوار است، تقاضای خیر داریم؛ خیر عافیت و آسایش پرهیزکاران است و خیر،نهایت روز جزاست.» -. غارات : ۱۳۸ -

**[ترجمه]

«۳۴»

سن، [المحاسن] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ وَ أَبِی الْخَزْرَجِ مَعاً عَنْ سُفْیَانَ بْنِ إِبْرَاهِیمَ الْجُوَیْرِیِّ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَبِی صَادِقٍ قَالَ سَمِعْتُ عَلِیّاً علیه السلام یَقُولُ: أَثَافِیُّ الْإِسْلَامِ ثَلَاثٌ لَا تَنْفَعُ وَاحِدَةٌ مِنْهُنَّ دُونَ صَاحِبَتَیْهَا الصَّلَاةُ وَ الزَّکَاةُ وَ الْوَلَایَةُ(۱).

**[ترجمه]محاسن برقی: ابو صادق روایت کند که از حضرت علی علیه السلام شنیدم که می فرمود: «پایه های اجاق اسلام سه چیز است که هر کدام از آنها، بدون دوتای دیگر سود ندهد: نماز، زکات و ولایت.» -. محاسن برقی: ۲۸۶ -

**[ترجمه]

«۳۵»

سن، [المحاسن] عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ عَنْ ثَعْلَبَةَ عَنْ عَلِیِّ بْنِ عَبْدِ الْعَزِیزِ قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام: أَ لَا أُخْبِرُکَ بِأَصْلِ الْإِسْلَامِ وَ فَرْعِهِ وَ ذِرْوَتِهِ وَ سَنَامِهِ قَالَ قُلْتُ بَلَی جُعِلْتُ فِدَاکَ قَالَ أَصْلُهُ الصَّلَاةُ وَ فَرْعُهُ الزَّکَاةُ وَ ذِرْوَتُهُ وَ سَنَامُهُ الْجِهَادُ فِی سَبِیلِ اللَّهِ أَ لَا أُخْبِرُکَ بِأَبْوَابِ الْخَیْرِ الصَّوْمُ جُنَّةٌ وَ الصَّدَقَةُ تَحُطُّ الْخَطِیئَةَ وَ قِیَامُ الرَّجُلِ فِی جَوْفِ اللَّیْلِ یُنَاجِی رَبَّهُ ثُمَّ تَلَا تَتَجافی جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضاجِعِ یَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفاً وَ طَمَعاً وَ مِمَّا رَزَقْناهُمْ یُنْفِقُونَ (۲).

ما، [الأمالی] للشیخ الطوسی عَنِ الْغَضَائِرِیِّ عَنْ أَحْمَدَ الْعَطَّارِ عَنْ أَبِیهِ عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِیسَی عَنِ ابْنِ فَضَّالٍ: مِثْلَهُ إِلَی قَوْلِهِ الصَّوْمُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ(۳).

**[ترجمه]محاسن برقی: علی بن عبدالعزیز روایت کند که حضرت صادق علیه السلام فرمود: «آیا تو را از ریشه و شاخه و کنگره و فراز اسلام باخبر نسازم؟» عرض کردم: «چرا فدایت شوم!» فرمود: «ریشه آن نماز، شاخه اش زکات، وکنگره و فرازش جهاد در راه خداست. آیا تو را از درهای خیر با خبر نسازم؟ روزه سپر است، و صدقه که گناه را فرو می ریزد، و بپا خاستن مرد در دل شب تا با خدایش مناجات کند.» سپس این آیه را قرائت فرمود: «تَتَجافی جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضاجِعِ یَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفاً وَ طَمَعاً وَ مِمَّا رَزَقْناهُمْ یُنْفِقُون»، {(و شب ها) پهلو از بستر خواب حرکت دهند، و (در دل شب) با بیم و امید (و ناله اشتیاق)

خدای خود را بخوانند و از آنچه روزی آنها کردیم به مسکینان انفاق کنند.} - . محاسن برقی: ۲۷۹ و آیه در سجده / ۱۶و امالی طوسی با مختصر تفاوت -

امالی طوسی همین روایت را تا این گفته که «روزه سپر از آتش است» آورده است.

**[ترجمه]

«۳۶»

سن، [المحاسن] عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّضْرِ عَنْ يَحْيَى الْحَلَبِيِّ عَنِ ابْنِ مُسْكَانَ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام جُعِلْتُ فِدَاكَ أَخْبِرْنِي عَنِ الْفَرَائِضِ الَّتِي افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَى الْعِبَادِ مَا هِيَ فَقَالَ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ وَ إِقَامُ الصَّلَاةِ وَ الْخُمْسُ وَ الزَّكَاةُ وَ حِجُّ الْبَيْتِ وَ صَوْمُ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ الْوَلَايَةُ فَمَنْ أَقَامَهُنَّ وَ سَدَّدَ وَ قَارَبَ وَ اجْتَنَبَ كُلَّ مُنْكَرٍ دَخَلَ الْجَنَّةَ(۴).

**[ترجمه]محاسن برقی: سلیمان بن خالد گوید: به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: «قربانت گردم! مرا خبر ده از فرائضی که خداوند بر بندگان واجب گردانده است.» فرمود: «گواهی به یگانگی خدا و اینکه محمد فرستاده خداست؛ بپا داشتن نماز؛ خمس و زکات؛ زیارت خانه خدا؛ روزه ماه رمضان، و ولایت. هر کس آنها را بپا دارد و محکم سازد و نزدیک کند و از هر کار زشتی دوری کند، به بهشت رود.» - . محاسن برقی: ۲۹۰ -

**[ترجمه]

بیان

قال فی النهایه فیه سددوا و قاربوا أی اطلبوا بأعمالكم السداد و الاستقامه و هو القصد فی الأمر و العدل فیه و قال أی اقتصدوا فی الأمور كلها و اتركوا الغلو فیها و التقصير يقال قارب فلان فی أموره إذا اقتصد وَ مِنْهُ

ص: ۳۸۶

۱- ۱. المحاسن ص ۲۸۶.

۲- ۲. المحاسن ص ۲۸۹، و الآیه فی السجده: ۱۶.

۳- ۳. لم نجده فی أحادیث الغضائری.

۴- ۴. المحاسن ص ۲۹۰.

الْحَدِيثُ: مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ ثُمَّ يُسَدِّدُ. أی يقتصد فلا يغلو و لا يسرف وَ مِنْهُ: وَ سُئِلَ عَنِ الْإِزَارِ فَقَالَ سَدِّدْ وَ قَارِبْ.

أی أعمل به شيئا لا تعاب علی فعله فلا تفرط فی إرساله و لا تشميره انتهی و فی بعض النسخ كل مسكر مكان كل منكر.

**[ترجمه]در نهایه گوید«سدّدوا و قاربوا» یعنی بجویید در کارهایتان محکمی و استواری را و آن میانه روی و اعتدال در کارهاست. یعنی در کارهایتان میانه رو باشید و زیاده روی و کوتاهی را رها کنید. و می گویند «قارب فلان فی اموره»، یعنی در کارهایش رعایت اقتصاد را کرد. در حدیث آمده: «نباشد مؤمنی که بگرود به خدا و آنگاه سخت باشد (یعنی میانه رو باشد) نه فراز گیرد و نه اسراف کند.» و نیز حدیث دیگر که از امام علیه السلام از اندازه ازار (لنگ کمر) پرسیدند، فرمود: «سدّد و قارب»، یعنی به اندازه ای که سرزنش نشوی، نه زیاد بلند باشد نه کوتاه. و در پاره ای از نسخه ها به جای «کل منکر»، «کلّ مسکر» نوشته شده.

**[ترجمه]

«۳۷»

شی، [تفسير العياشی] عَنْ عِيسَى بْنِ السَّرِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِی عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَخْبِرْنِی بِدَعَائِمِ الْإِسْلَامِ الَّذِی بَنَى اللَّهُ عَلَيْهِ الدِّينَ لَا يَسَعُ أَحَداً التَّقْصِيرُ فِی شَيْ ءٍ مِنْهَا الَّذِی مَنْ قَصَّرَ عَنْ مَعْرِفَةِ شَيْ ءٍ مِنْهَا فَسَدَ عَلَيْهِ دِينُهُ وَ لَمْ يُقْبَلْ مِنْهُ عَمَلُهُ وَ مَنْ عَرَفَهَا وَ عَمِلَ بِهَا صَلَحَ لَهُ دِينُهُ وَ قُبِلَ مِنْهُ عَمَلُهُ وَ لَمْ يَضُرَّهُ مَا هُوَ فِيهِ بِجَهْلِ شَيْ ءٍ مِنَ الْأُمُورِ إِنْ جَهِلَهُ فَقَالَ نَعَمْ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ الْإِيمَانُ بِرَسُولِهِ صلی الله عليه و آله وَ الْإِقْرَارُ بِمَا جَاءَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَ حَقٌّ مِنَ الْأَمْوَالِ الزَّكَاةُ وَ الْوَلَايَةُ الَّتِی أَمَرَ اللَّهُ بِهَا وَلَايَةُ آلِ مُحَمَّدٍ قَالَ وَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله عليه و آله مَنْ مَاتَ وَ لَا يَعْرِفُ إِمَامَهُ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً فَكَانَ الْإِمَامَ عَلِيٌّ ثُمَّ كَانَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ ثُمَّ كَانَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ ثُمَّ كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ وَ كَانَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ أَبُو جَعْفَرٍ وَ كَانَتِ الشِّيعَةُ قَبْلَ أَنْ يَكُونَ أَبُو جَعْفَرٍ وَ هُمْ لَا يَعْرِفُونَ مَنَاسِكَ حَجِّهِمْ وَ لَا حَلَالَهُمْ وَ لَا حَرَامَهُمْ حَتَّى كَانَ أَبُو جَعْفَرٍ فَنَهَجَ لَهُمْ وَ بَيَّنَ مَنَاسِكَ حَجِّهِمْ وَ حَلَالَهُمْ وَ حَرَامَهُمْ حَتَّى اسْتَغْنَوْا عَنِ النَّاسِ وَ صَارَ النَّاسُ يَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمْ بَعْدَ مَا كَانُوا يَتَعَلَّمُونَ مِنَ النَّاسِ وَ هَكَذَا يَكُونُ الْأَمْرُ وَ الْأَرْضُ لَا يَكُونُ إِلَّا بِإِمَامٍ (۱).

**[ترجمه]تفسیر عیّاشی: عیسی بن سری گوید: به حضرت صادق علیه السلام عرض کردم: که از پایه های اسلام که خدا دین را بر آنها بنیان نهاده و احدی را یارای کوتاهی در هیچ یک از آنها نیست، مرا با خبر سازد؛پایه هایی که هر کس در شناخت آنها کوتاهی ورزد، دینش فاسد شود و عملش پذیرفته نگردد، و هر کس بشناسد و بدان عمل کند، دینش درست و عملش پذیرفته باشد و با آن شناخت و معرفت، نادانی در امور دیگر به او لطمه و زیان نزنند. حضرت فرمود: «آری، گواهی به یگانگی خدا؛ ایمان به رسول خدا؛ اقرار به آنچه که آن حضرت از سوی خدا آورده؛ حقی که در اموال است که زکات باشد؛ و ولایتی که خدا بدو امر کرده که ولایت آل محمّد صلی الله علیه و آله است.

رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «هر کس بمیرد و امامش را نشناسد، همچون مرگ جاهلیت مرده است.» و امام، علی علیه السلام بود، بعد از او حسن بن علی علیه السلام و آنگاه حسین بن علی علیه السلام و سپس علی بن الحسین علیه السلام و بعد از آن محمد بن علی علیه السلام . و شیعیان تا پیش از زمان حضرت باقر علیه السلام مناسک حج و حلال و حرام خود را

نمی دانستند. تا آنکه آن حضرت آمد و راه را نشان داد و مناسک حج و حلال و حرام آنها را روشن ساخت، به طوری که از دیگر مردم بی نیاز شدند و مردمان دیگر از آنها می آموختند، بعد از آنکه مدت ها آنها از مردم آموخته بودند. در آینده نیز برنامه این چنین است، و زمین بدون امام نباشد.» -. تفسیر عیاشی ۱ : ۲۵۲ -

**[ترجمه]

«۳۸»

فض، [کتاب الروضه] یل، [الفضائل] لابن شاذان بِالْإِسْنَادِ یَرْفَعُهُ إِلَی أَبِی سَعِیدٍ الْخُدْرِیِّ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: بُنِیَ الْإِسْلَامُ عَلَی شَهَادَهِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ وَ إِقَامُ الصَّلَاهِ وَ إِیتَاءُ الزَّکَاهِ وَ صَوْمُ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ الْحَجُّ إِلَی الْبَیْتِ وَ الْجِهَادُ وَ وَلَایَهُ عَلِیِّ بْنِ أَبِی طَالِبٍ قَالَ أَبُو سَعِیدٍ مَا أَظُنُّ الْقَوْمَ إِلَّا هَلَکُوا بِتَرْکِ الْوَلَایَهِ قَالَ صلی الله علیه و آله مَا تَصْنَعُ یَا بَا سَعِیدٍ إِذَا هَلَکُوا.

**[ترجمه]روضه کافی و فضائل: ابو سعید خدری گوید: حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «اسلام پایه ریزی شده بر گواهی به یگانگی خدا؛گواهی به اینکه محمّد صلی الله علیه و آله فرستاده خداست؛ بپا داشتن نماز؛ پرداخت زکات؛ روزه ماه رمضان؛ زیارت خانه کعبه؛ و جهاد و ولایت علی بن ابی طالب علیه السلام .»ابو سعید گوید: «گمان ندارم جز اینکه آن مردم هلاک شدند به ترک ولایت.» حضرت فرمود: «ای ابو سعید! چه می کنی آنگاه که آنها هلاک شدند؟» -. کتاب الروضه و الفضائل -

**[ترجمه]

«۳۹»

بَیَانُ أَنْوَاعِ الْقُرْآنِ بِرِوَایَهِ ابْنِ قُولَوَیْهِ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بِإِسْنَادِهِ

ص: ۳۸۷

۱- ۱. تفسیر العیّاشیّ ج ۱ ص ۲۵۲.

عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام قَالَ: حُدُودُ الْفُرُوضِ الَّتِی فَرَضَهَا اللَّهُ عَلَی خَلْقِهِ هِیَ خَمْسَهٌ مِنْ کِبَارِ الْفَرَائِضِ الصَّلَاهُ وَ الزَّکَاهُ وَ الْحَجُّ وَ الصَّوْمُ وَ الْوَلَایَهُ الْحَافِظَهُ لِهَذِهِ الْفَرَائِضِ الْأَرْبَعَهِ وَ هِیَ فَلِکُلِّ الْفَرَائِضِ وَ السُّنَنِ وَ جَمِیعِ أُمُورِ الدِّینِ وَ الشَّرَائِعِ فَکِبَارُ حُدُودِ الصَّلَاهِ أَرْبَعَهٌ وَ هِیَ مَعْرِفَهُ الْوَقْتِ وَ مَعْرِفَهُ الْقِبْلَهِ وَ التَّوَجُّهُ إِلَیْهَا وَ الرُّکُوعُ وَ السُّجُودُ وَ لَهَا خَامِسَهٌ لَا تَتِمُّ الصَّلَاهُ وَ تَثْبُتُ إِلَّا بِهَا وَ هِیَ الْوُضُوءُ عَلَی حُدُودِهِ الَّتِی فَرَضَهَا اللَّهُ وَ بَیَّنَهَا فِی کِتَابِهِ وَ إِنَّمَا صَارَتْ هَذِهِ کِبَارَ حُدُودِ الصَّلَاهِ لِأَنَّهَا عَوَامٌّ فِی جَمِیعِ الْعَالَمِ مَعْرُوفَهٌ مَشْهُورَهٌ بِکُلِّ لِسَانٍ فِی الشَّرْقِ وَ الْغَرْبِ فَجَمِیعُ النَّاسِ الْعَاقِلِ وَ الْعَالِمِ وَ غَیْرِ الْعَالِمِ یَقْدِرُ عَلَی أَنْ یَتَعَلَّمَ هَذِهِ الْحُدُودَ الْکِبَارَ سَاعَهَ تَجِبُ عَلَیْهِ لِأَنَّهَا تُتَعَلَّمُ بِالرُّؤْیَهِ وَ الْإِشَارَهِ مِنْ ضَبْطِ الْوُضُوءِ وَ الْوَقْتِ وَ الْقِبْلَهِ وَ الرُّکُوعِ وَ السُّجُودِ لَا عُذْرَ لِأَحَدٍ فِی تَأْخِیرِ تَعْلِیمِ ذَلِکَ وَ سَائِرِ حُدُودِ الصَّلَاهِ وَ مَا فِیهَا مِنَ السُّنَنِ فَلَیْسَ کُلُّ أَحَدٍ یُحْسِنُ وَ یَتَهَیَّأُ لَهُ أَنْ یَتَعَلَّمَ مَا فِیهَا مِنَ السُّنَنِ مِنَ الْقِرَاءَهِ وَ الدُّعَاءِ وَ التَّسْبِیحِ وَ التَّشَهُّدِ وَ الْأَذَانِ وَ الْإِقَامَهِ فَجَعَلَ اللَّهُ تَبَارَکَ وَ تَعَالَی هَذِهِ کِبَارَ حُدُودِ الصَّلَاهِ لِعِلْمِهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَنَّ النَّاسَ کُلَّهُمْ یَسْتَطِیعُونَ أَنْ یُؤَدُّوا جَمِیعَ هَذِهِ الْأَشْیَاءِ فِی حَالِهِ وُجُوبِهَا عَلَیْهِمْ وَ جَعَلَهَا فَرِیضَهً وَ جَعَلَ سَائِرَ مَا فِیهَا سُنَّهً وَاجِبَهً عَلَی مَنْ أَحْسَنَهَا وَ وَسَّعَ لِمَنْ لَمْ یُحْسِنْهَا فِی إِقَامَتِهَا حَتَّی یَتَعَلَّمَهَا لِأَنَّهَا تَصْعُبُ عَلَی الْأَعَاجِمِ خَاصَّهً لِقِلَّهِ ضَبْطِهِمُ الْعَرَبِیَّهَ وَ لِاخْتِلَافِ أَلْسِنَتِهِمْ وَ لَا عُذْرَ لَهُمْ فِی تَرْکِ التَّعْلِیمِ وَ مُجَاهَدَتِهِ وَ لَهُمُ الْعُذْرُ فِی إِقَامَتِهِ حَتَّی یَتَعَلَّمُوهُ وَ کِبَارُ حُدُودِ الزَّکَاهِ أَرْبَعَهٌ مَعْرِفَهُ الْقَدْرِ الَّذِی یَجِبُ عَلَیْهِ فِیهِ الزَّکَاهُ وَ مَا الَّذِی یَجِبُ الزَّکَاهُ عَلَیْهِ مِنَ الْأَمْوَالِ وَ مَعْرِفَهُ الْوَقْتِ الَّذِی یَجِبُ فِیهِ الزَّکَاهُ وَ مَعْرِفَهُ الْعَدَدِ وَ الْقِیمَهِ وَ مَعْرِفَهُ الْمَوْضِعِ الَّذِی تُوضَعُ فِیهِ فَأَمَّا مَعْرِفَهُ الْعَدَدِ وَ الْقِیمَهِ فَهُوَ أَنَّهُ یَجِبُ أَنْ یَعْلَمَ الْإِنْسَانُ کَمِ الْأَشْیَاءُ الَّتِی تَجِبُ الزَّکَاهُ عَلَیْهَا مِنَ الْأَمْوَالِ الَّتِی فَرَضَ اللَّهُ عَلَیْهِمْ فِیهِ الزَّکَاهَ وَ هُوَ الذَّهَبُ وَ الْفِضَّهُ وَ الْحِنْطَهُ وَ الشَّعِیرُ وَ التَّمْرُ وَ الزَّبِیبُ وَ الْإِبِلُ وَ الْبَقَرُ وَ الْغَنَمُ

ص: ٣٨٨

فَهَذِهِ تِسْعَهُ أَشْيَاءَ وَ لَيْسَ عَلَيْهِمْ فِيمَا سِوَى ذَلِكَ مِنْ أَمْوَالِهِمْ زَكَاهٌ وَ يَجِبُ أَنْ يَعْرِفُوا مِنْ ذَلِكَ مَا يَجِبُ مِنَ الْعَدَدِ وَ قَدْ بَيَّنَ اللَّهُ ذَلِكَ وَ وَضَعَ لِمَعْرِفَهِ مَا يَحْتَاجُونَ إِلَيْهِ مِمَّا فَرَضَ عَلَيْهِمْ أَرْبَعَهَ أَشْيَاءَ وَ هِيَ الْكَيْلُ وَ الْوَزْنُ وَ الْمِسَاحَهُ وَ الْعَدَدُ فَالْعَدَدُ فِي الْإِبِلِ وَ

الْبَقَرِ وَ الْغَنَمِ وَ الْكَيْلِ فِي الْحِنْطَهِ وَ الشَّعِيرِ وَ الزَّبِيبِ وَ التَّمْرِ وَ الْوَزْنِ فِي الذَّهَبِ وَ الْفِضَّهِ فَإِذَا عَرَفَ الْإِنْسَانُ هَذِهِ الْأَشْيَاءَ كَانَ مُؤَدِّياً لِلزَّكَاهِ عَلَى مَا فَرَضَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَلَيْهِ فَإِنْ لَمْ يَعْرِفْ ذَلِكَ لَمْ يُحْسِنْ أَنْ يُؤَدِّيَ هَذِهِ الْفَرَائِضَ ثُمَّ يَحْتَاجُ بَعْدَ ذَلِكَ أَنْ يَعْرِفَ الْمَوْضِعَ الَّذِي يَجِبُ أَنْ يَضَعَ فِيهِ زَكَاتَهُ فَيَضَعُهَا فِيهِ وَ إِلَّا لَمْ يَكُنْ مُؤَدِّياً لِمَا أَمَرَ اللَّهُ وَ لَمْ يُقْبَلْ مِنْهُ فَهَذِهِ كِبَارُ حُدُودِ الزَّكَاهِ وَ كِبَارُ حُدُودِ الْحَجِّ أَرْبَعَهٌ فَأَوَّلُ ذَلِكَ الْإِحْرَامُ مِنَ الْوَقْتِ الْمُوَقَّتِ لَا يَتَقَدَّمُ عَلَى ذَلِكَ وَ لَا يَتَأَخَّرُ عَنْهُ إِلَّا لِعِلَّهٍ وَ الطَّوَافُ بِالْبَيْتِ وَ السَّعْيُ بَيْنَ الصَّفَا وَ الْمَرْوَهِ وَ الْوُقُوفُ بِالْمَوْقِفَيْنِ عَرَفَهَ وَ الْمُزْدَلِفَهِ وَ هِيَ الْمَشْعَرُ الْحَرَامُ فَهَذِهِ كِبَارُ حُدُودِ الْحَجِّ وَ عَلَيْهِ بَعْدَ أَنْ يَتَعَلَّمَ مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ فِي عُمْرَتِهِ وَ حَجِّهِ وَ مَا يَلْزَمُ مِنْ ذَبْحٍ وَ حَلْقٍ وَ تَقْصِيرٍ وَ رَمْيِ الْجِمَارِ حَتَّى يُؤَدِّيَ ذَلِكَ كَمَا يَجِبُ وَ كَمَا سَنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ كِبَارُ حُدُودِ الصَّوْمِ أَرْبَعَهٌ وَ هِيَ اجْتِنَابُ الْأَكْلِ وَ الشُّرْبِ وَ النِّكَاحِ وَ الِارْتِمَاسِ فِي الْمَاءِ فَهَذِهِ كِبَارُ حُدُودِ الصَّوْمِ وَ عَلَيْهِ بَعْدَ ذَلِكَ أَنْ يَجْتَنِبَ الْقَيْ ءَ مُتَعَمِّداً وَ الْكَذِبَ وَ قَوْلَ الزُّورِ وَ إِنْشَادَ الشِّعْرِ وَ غَيْرَ ذَلِكَ مِمَّا قَدْ نُهِيَ عَنْهُ وَ جَاءَ بِهِ الْخَبَرُ مِمَّا سَنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله وَ أَمَرَ بِهِ وَ كِبَارُ حُدُودِ الْوُضُوءِ لِلصَّلَاهِ أَرْبَعَهٌ وَ هِيَ غَسْلُ الْوَجْهِ وَ الْيَدَيْنِ إِلَى الْمَرَافِقِ وَ الْمَسْحُ عَلَى الرَّأْسِ وَ الْمَسْحُ عَلَى الرِّجْلَيْنِ إِلَى الْكَعْبَيْنِ كَمَا أَمَرَ اللَّهُ وَ سَائِرُ ذَلِكَ سُنَّهٌ وَ كِبَارُ حُدُودِ وَلَايَهِ الْإِمَامِ الْمَفْرُوضِ الطَّاعَهِ أَنْ يَعْلَمَ أَنَّهُ مَعْصُومٌ مِنَ الْخَطَاءِ وَ الزَّلَلِ وَ الْعَمْدِ وَ مِنَ الذُّنُوبِ كُلِّهَا صَغِيرِهَا وَ كَبِيرِهَا لَا يَزِلُّ وَ لَا يَخْطَأُ وَ لَا يَلْهُو بِشَيْ ءٍ مِنَ الْأُمُورِ الْمُوبِقَهِ لِلدِّينِ وَ لَا بِشَيْ ءٍ مِنَ الْمَلَاهِي وَ أَنَّهُ أَعْلَمُ النَّاسِ بِحَلَالِ اللَّهِ

ص: ۳۸۹

وَ حَرَامِهِ وَ فَرَائِضِهِ وَ سُنَنِهِ وَ أَحْكَامِهِ مُسْتَغْنٍ عَنْ جَمِيعِ الْعَالَمِ وَ غَيْرُهُ مُحْتَاجٌ إِلَيْهِ وَ أَنَّهُ أَسْخَى النَّاسِ وَ أَشْجَعُ النَّاسِ وَ الْعِلَّهُ فِی وُجُوبِ الْعِصْمَهِ أَنَّهُ إِنْ لَمْ يَكُنْ مَعْصُوماً لَمْ يُؤْمَنْ مِنْهُ أَنْ يَدْخُلَ فِی بَعْضِ مَا يَدْخُلُ فِيهِ النَّاسُ مِنِ ارْتِكَابِ الْمَحَارِمِ بِغَلَبَهِ الشَّهَوَاتِ فَإِذَا دَخَلَ فِی شَیْ ءٍ مِنَ الذُّنُوبِ احْتَاجَ إِلَى مَنْ يُقِيمُ عَلَيْهِ الْحُدُودَ الَّتِی فَرَضَهَا اللَّهُ وَ لَا يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ إِمَاماً عَلَى النَّاسِ مُؤَدِّياً لَهُمْ مَنْ يَكُونُ بِهَذِهِ الصِّفَهِ مِنِ ارْتِكَابِ الذُّنُوبِ وَ الْعِلَّهُ فِی أَنْ يَكُونَ أَعْلَمَ النَّاسِ أَنَّهُ إِنْ لَمْ يَكُنْ عَالِماً بِجَمِيعِ الْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ وَ فُنُونِ الْعُلُومِ الَّتِی يَحْتَاجُ النَّاسُ إِلَيْهَا فِی أُمُورِ دِينِهِمْ وَ دُنْيَاهُمْ لَمْ يُؤْمَنْ مِنْهُ أَنْ يُقَلِّبَ شَرَائِعَ اللَّهِ وَ أَحْكَامَهُ وَ حُدُودَهُ فَيَقْطَعَ مَنْ لَا يَجِبُ عَلَيْهِ الْقَطْعُ وَ يَقْتُلَ وَ يَصْلِبَ السَّارِقَ وَ يَحُدَّ وَ يَضْرِبَ الْمُحَارِبَ وَ الْعِلَّهُ فِی أَنَّهُ يَجِبُ أَنْ يَكُونَ أَسْخَى النَّاسِ أَنَّهُ خَازِنُ الْمُسْلِمِينَ وَ الْمُؤْتَمَنُ عَلَى أَمْوَالِهِمْ وَ فَيْئِهِمْ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ سَخِيّاً تَاقَتْ نَفْسُهُ إِلَى أَمْوَالِهِمْ فَأَخَذَهَا وَ الْعِلَّهُ فِی أَنَّهُ يَجِبُ أَنْ يَكُونَ أَشْجَعَ النَّاسِ لِأَنَّهُ فِئَهُ الْمُسْلِمِينَ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ فِی الْحُرُوبِ وَ إِنْ لَمْ يَكُنْ أَشْجَعَهُمْ لَمْ يُؤْمَنْ مِنْهُ أَنْ يَهْرُبَ وَ يَفِرَّ مِنَ الزَّحْفِ وَ يُسَلِّمَهُمْ لِلْقَتْلِ وَ الْعَطَبِ فَيَبُوءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عَزَّ وَ جَلَ وَ مَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفاً لِقِتالٍ أَوْ مُتَحَيِّزاً إِلى فِئَهٍ فَقَدْ باءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ (۱) فَلَا يَجُوزُ أَنْ يَفِرَّ مِنَ الْحَرْبِ وَ يَبُوءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَ جَعَلَ اللَّهُ جَلَّ وَ عَزَّ لِهَذِهِ الْفَرَائِضِ الْأَرْبَعِ دَلَالَتَيْنِ وَ هُمَا أَعْظَمُ الدَّلَائِلِ فِی السَّمَاءِ الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ فَدَلَالَهُ الصَّلَاهِ الَّتِی هِیَ أَعْظَمُ هَذِهِ الْأَرْبَعَهِ وَ هِیَ عَمُودُ الدِّينِ وَ هِیَ أَشْرَفُهَا وَ أَجَلُّهَا الشَّمْسُ يَقُولُ اللَّهُ جَلَّ وَ عَزَّ أَقِمِ الصَّلاهَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلى غَسَقِ اللَّيْلِ وَ قُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كانَ مَشْهُوداً(۲) فَلَا تُعْرَفُ مَوَاقِيتُ الصَّلَاهِ إِلَّا بِالشَّمْسِ أَوَّلُهَا الزَّوَالُ عَنْ كَبِدِ السَّمَاءِ وَ هُوَ وَقْتُ الظُّهْرِ ثُمَّ الْعَصْرُ بَعْدَهَا وَ دَلِيلُهَا مَا تَقَدَّمَ مِنَ الزَّوَالِ وَ الْمَغْرِبُ إِذَا سَقَطَ الْقُرْصُ (۳)

وَ هُوَ مِنَ الشَّمْسِ

ص: ۳۹۰

۱- ۱. الأنفال: ۱۶.

۲- ۲. أسرى: ۷۸.

۳- ۳. يعنى بذهاب الحمره.

وَ الْعِشَاءُ الْآخِرَةُ إِذَا ذَهَبَ الشَّفَقُ وَ هُوَ مِنَ الشَّمْسِ وَ صَلَاةُ الْفَجْرِ إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ وَ هُوَ مِنَ الشَّمْسِ وَ جَعَلَ عَزَّ وَ جَلَّ دَلَالَةَ الزَّكَاةِ مُشْتَرَكَةً بَيْنَ الشَّمْسِ وَ الْقَمَرِ فَإِذَا حَالَ الْحَوْلُ وَجَبَتِ الزَّكَاةُ وَ جَعَلَ دَلَالَةَ الْحَجِّ وَ الصَّوْمِ الْقَمَرَ لَا تُعْرَفُ هَاتَانِ الْفَرِيضَتَانِ إِلَّا بِالْقَمَرِ لِقَوْلِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَواقِيتُ لِلنَّاسِ وَ الْحَجِ وَ قَوْلِهِ جَلَّ وَ عَزَّ شَهْرُ رَمَضانَ الَّذِی أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدىً لِلنَّاسِ وَ بَيِّناتٍ مِنَ الْهُدى وَ الْفُرْقانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ (۱) فَفَرَضَ الْحَجَّ وَ الصَّوْمَ لَا يُعْرَفُ إِلَّا بِالشُّهُورِ وَ الشُّهُورُ لَا تُعْرَفُ إِلَّا بِالْقَمَرِ دُونَ الشَّمْسِ.

**[ترجمه]بیان انواع القرآن: ابن قولویه از سعد بن عبداللّه، به اسناد خویش از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام روایت کند که فرمود: «حدود واجبات خدا که بر خلقش واجب کرده از فرائض بزرگ، پنج چیز است: نماز، زکات، حج، صوم و ولایت که نگهبان این چهار فریضه است، و آن لازمه همه فرائض و سنن و تمام امور دین و شرایع است.

بزرگ ترین حدود نماز چهارتاست: شناخت وقت، شناخت قبله و رو بدان کردن، رکوع و سجود. و پنجمی هم دارد که نماز بدون آن درست نباشد و پا برجا نشود، و آن وضو است با برنامه ای که خدا برای آن قرار داده و در کتاب خویش بیان فرموده. و جهت اینکه این چند چیز مهم ترین مقررات نماز شدند، چون عمومی هستند و در تمام عالم مشهور و معروف و به هر زبانی در شرق و غرب، برای هر فردی، دانا یا نادان، خردمند و غیرهقابل شناخت هستند. هر فردی در همان اولین زمان تکلیف نماز، قادر است این امور را به آسانی بیاموزد، اگرچه با اشاره و دیدن باشد، چه وضو، یا وقت یا قبله یا رکوع و سجود، و هیچ کس را در تأخیر آموزش آنها عذری نباشد.

و سایر حدود نماز و مستحباتش آنچنان نیست که همه کس بدانند و آمادگی آموزش همه مستحبات آن را از قرائت و دعا و تسبیح و تشهّد و اذان و اقامه داشته باشند. از آن جهت خداوند آن امور را که همه کس قدرت بر انجام و آموزشش را دارد، فریضه قرار داده و دیگر آدابش را سنت لازم قرار داد بر کسی که خوب ادا تواند. و برای آنکه نتواند، رخصت داد در انجام آن تا آنها را یاد گیرد، زیرا آنها دشوارند، به ویژه بر عجم ها که کمتر عربی می دانند و زبانشان فرق دارد. البتّه در نیاموختن آنها و کوشش در راه یاد گرفتنش عذری ندارند، فقط در انجام آنها معذورند تا وقتی که بیاموزند.

و مهم ترین حدود زکات چهار چیز است: شناخت نصاب و مقداری که زکات در آن واجب است؛ شناختن آن دسته از اموال که زکات دارد؛ شناخت وقت وجوب زکات؛شناخت شماره و بها؛ و شناخت موارد مصرف آن.

اما شناخت شماره و بها. چون واجب است انسان بداند چند چیز است که خداوند در آنها زکات قرار داده که عبارتند از طلا، نقره، گندم، جو، خرما، کشمش، شتر، گاو و گوسفند که مجموعا نه چیز می شود و در غیر این نه چیز زکات نیست. و نیز باید بدانند در چه شماره ای در اینها زکات واجب می شود، که خداوند همه آنها را بیان فرموده و برای شناخت حد نصاب زکات در آنها چهار اندازه است: پیمانه، وزن، مساحت، و عدد.عدد در شتر و گاو و گوسفند است؛ پیمانه در گندم و جو و کشمش و خرما؛ و وزن در طلا و نقره. وقتی انسان این امور را دانست، زکات را چنانچه خداوند بر او واجب کرده می پردازد و اگر نداند، نمی تواند آن واجبات را خوب انجام دهد. سپس نیازمند است موارد مصرفی را که باید زکات در آن خرج شود بداند، وگرنه وظیفه اش را انجام نداده و پذیرفته نیست.این است مهمترین حدود زکات .

و بزرگ ترین مقررات حج چهار چیز است: اول احرام از میقات معیّن که پیش از رسیدن به آن و بعد از گذشتن از آن درست نباشد، مگر برای عذری؛ دوّم گشتن دور خانه کعبه؛ سوّم سعی بین صفا و مروه؛ چهارم وقوف در عرفه و مشعر. این است مهم ترین حدود حجّ، و بر اوست از آن پس، آموختن هر چه بدان نیاز دارد در عمره و حج و آنچه بایدش، از قربانی و سر تراشیدن و تقصیر و رمی جمره تا آنها را چنانچه باید و چنانچه رسول خدا صلی الله علیه و آله آنها را سنت قرار داده است،انجام دهد.

و بزرگ ترین حدود روزه چهار چیز است: دوری از خوردن و آشامیدن، جماع و سر زیر آب بردن. اینها بزرگ ترین حدود روزه اند و پس از آن باید از قی کردن عمدی و دروغ و گفتار ناحق، خواندن شعر و غیر اینها از آنچه نهی شده و در روایات آمده و رسول خدا صلی الله علیه و آله سنت نهاده و بدان امر فرموده، اجتناب کند.

و مهم ترین حدود وضو چهار چیز است: شستن صورت و دو دست تا آرنج، و مسح سر و مسح دو پا تا استخوان کعب، چنانچه خداوند امر فرموده، و دیگر مقرراتش مستحب باشد.

و بزرگ ترین حدود ولایت امامی که پیروی اش واجب است، این است که بدان او از هر گونه خطا و لغزش مصون و محفوظ است، و همچنین از گناهان بزرگ و کوچک، نمی لغزد و خطا ندارد و سرگرم نشود به کار ناسازگاری که مایه هلاکت دین شود و نه سرگرم بازی ها شود، و اینکه او داناترین مردمان است به حلال و حرام و واجبات و مستحبات خدا، و از همه جهانیان بی نیاز است، ولی دیگران نیازمند اویند، و دیگر اینکه سخی ترین مردم و دلیرترین انسان هاست.

و فلسفه وجوب عصمت امام آن است که اگر معصوم نباشد، ایمن نیست از اینکه پاره ای از کارهایی را که مردم انجام می دهند، او نیز انجام دهد و با غلبه شهوات، مرتکب حرام شود. و اگر چنین شد، کسی را باید که حد خدا را بر او اجرا سازد و درست نیست کسی که پیشوای مردم است و حکم خدا را به آنها می رساند،گناهکار باشد. و جهت اینکه باید از همه مردم داناتر باشد،این است که اگر به همه حلال و حرام هاو علوم و دانش هایی که مردم در امور دین و دنیاشان بدانها نیازمندند دانا نباشد، ایمن نیست از اینکه احکام و قوانین و حدود خدا را تغییر دهد، و چون نادانان است، مثلا در جایی که نباید، دست کسی را قطع کند که نباید قطع کند، یا مثلا دزد را بکشد و به دار زند ومحارب را حد زند.

و فلسفه اینکه باید از همه مردم سخی تر باشد،این است که امام خزینه دار مسلمانان و امین اموال و خراج آنهاست. اگر سخی نباشد در اموال آنها طمع ورزد و آنها را به نفع خود برگیرد.

و جهت دلیرتر بودنش آن است که امام مرکز ستاد مسلمانان است که در جبهه های نبرد بدو باز می گردند. اگر شجاع تر از همه نباشد، ایمن نباشد از اینکه بگریزد و از جبهه فراری شود و آنان را به کشتن و نابودی دهد و دچار خشم خدا شود، چنانچه خداوند می فرماید: «وَ مَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفاً لِقِتالٍ أَوْ مُتَحَيِّزاً إِلى فِئَةٍ فَقَدْ باءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّه»، {هر که در روز جنگ به آنها پشت کرد و فرار کرد به طرف غضب و خشم خدا روی آورده مگر اینکه از میسره به میمنه و یا از قلب به جناح برای مصالح جنگی رود یا از فرقه ای به یاری فرقه دیگر بشتابد.} - . انفال / ۱۶ - پس روا نباشد که از جنگ بگریزد و دچار خشم خدا شود.

و خداوند برای این فرائض چهارگانه، دو دلیل و نشانه قرار داده که آن دو، بزرگ ترین نشانه های آسمانند، یعنی خورشید و ماه. مثلاـ در مورد نماز که بزرگ ترین فریضه است از بین این چهار چیز، و ستون دین و شریف تر از تمام امور دینی است، خورشید نشانه آن است، چنانچه در قرآن می فرماید: «أَقِمِ الصَّلاهَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلی غَسَقِ اللَّیْلِ وَ قُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ کانَ مَشْهُوداً»، {نماز را وقت زوال آفتاب تا اوّل تاریکی شب بپادار (یعنی نماز ظهرین را از اول زوال ظهر و نماز عشائین را از بدو تاریکی شب بپادار) و نماز صبح را نیز بجای آر که آن به حقیقت مشهود نظر فرشتگان شب و فرشتگان روز است.} - . اسراء / ۷۸ - پس اوقات نماز شناخته نشود مگر به تابش خورشیداوّل آن، هنگام زوال خورشید است از شکم آسمان که وقت ظهر است. سپس عصر بعد از آن است، به دلیل همان آیه. و وقت مغرب هنگامی است که قرص خورشید فرو افتد، و آن به نشانی خورشید است. و وقت نماز عشاء موقع رفتن روشنی سر شب است که باز بستگی به خورشید دارد. و نماز صبح هنگامی ست که سپیده دمد و آن هم اثر خورشید است. و خداوند خورشید و ماه هر دو را نشانه زکات ساخته که چون سال بگردد، زکات واجب شود. و نشانه حج و روزه را نیز ماه قرار داده، این دو فریضه شناخته نشوند مگر به ماه، چنانچه می فرماید: «یَسْئَلُونَکَ عَنِ الْأَهِلَّهِ قُلْ هِیَ مَواقِیتُ لِلنَّاسِ وَ الْحَج»، {ای پیغمبر از تو سؤال کنند که سبب بدر و هلال ماه چیست، جواب ده که در آن تعیین اوقات عبادات حج و معاملات مردم است.} - . بقره / ۱۸۹ - و نیز می فرماید: «شَهْرُ رَمَضانَ الَّذِی أُنْزِلَ فِیهِ الْقُرْآنُ هُدیً لِلنَّاسِ وَ بَیِّناتٍ مِنَ الْهُدی وَ الْفُرْقانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْکُمُ الشَّهْرَ فَلْیَصُمْه»، {ماه رمضان ماهی است که قرآن در آن نازل شده است برای هدایت بشر و برای راهنمایی و امتیاز حق از باطل، پس هر که دریابد ماه رمضان را باید روزه بدارد.} - . بقره / ۱۸۵ - بنابراین حج و روزه را واجب گرداند که آن دو شناخته نگردند مگر به ماه ها (که در یک ماه روزه و در یک ماه حج است) و ماه ها شناخته نشوند مگر به کره ماه، نه خورشید.»

**[ترجمه]

«۴۰»

تَفْسِیرُ النُّعْمَانِیِّ، بِإِسْنَادِهِ عَنِ الصَّادِقِ علیه السلام عَنْ أَمِیرِ الْمُؤْمِنِینَ صلوات الله علیه قَالَ: أَمَّا مَا فَرَضَهُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ فِی کِتَابِهِ فَدَعَائِمُ الْإِسْلَامِ وَ هِیَ خَمْسُ دَعَائِمَ وَ عَلَی هَذِهِ الْفَرَائِضِ الْخَمْسِ بُنِیَ الْإِسْلَامُ فَجَعَلَ سُبْحَانَهُ لِکُلِّ فَرِیضَهٍ مِنْ هَذِهِ الْفَرَائِضِ أَرْبَعَهَ حُدُودٍ لَا یَسَعُ أَحَداً جَهْلُهَا أَوَّلُهَا الصَّلَاهُ ثُمَّ الزَّکَاهُ ثُمَّ الصِّیَامُ ثُمَّ الْحَجُّ ثُمَّ الْوَلَایَهُ وَ هِیَ خَاتِمَتُهَا وَ الْجَامِعَهُ لِجَمِیعِ الْفَرَائِضِ وَ السُّنَنِ فَحُدُودُ الصَّلَاهِ أَرْبَعَهٌ مَعْرِفَهُ الْوَقْتِ ثُمَّ ذَکَرَ نَحْواً مِمَّا مَرَّ بِتَغْیِیرٍ مَا إِلَی آخِرِ الْخَبَرِ.

**[ترجمه]تفسیر نعمانی: حضرت صادق علیه السلام از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام روایت می فرماید که فرمود: «آنچه را خداوند در کتاب خویش واجب ساخته، پایه های اسلامند و آنها پنج پایه اند و اسلام، بر این پنج فریضه بنیاد شده است. و خداوند برای هر کدام از این فرائض چهار حدّ معیّن فرموده که هیچ کس را رخصت نادانی اش نباشد: اوّل نماز، بعد زکات، سپس روزه، آنگاه حج و بعد ولایت که پایان آنها و جامع همه فرائض و سنن است.

حدود نماز چهارتاست: وقت شناسی...» و دنباله خبر را نظیر آنچه در روایت قبلی ذکر شد، با مختصر تفاوتی تا آخر بیان فرمود.» - . تفسیر نعمانی -

**[ترجمه]

بيان

كان في نسختي الروايتين سقم و تشويش لا سيما في حدود الزكاه و في النعماني بعد قوله و البقر و الغنم فأما المساحه فمن باب الأرضين و المياه و كأن ذكر القيمه لأنه قد يجوز أداء القيمه بدل العين و ذكر المساحه لأنه قد يضمن العامل حصه الفقراء بعد الخرص قبل الحصاد فيحتاج إلى المساحه و سنبين جميع ذلك في أبوابها إن شاء الله تعالى و كأن مدخليه الشمس في الزكاه لأن الغلات حولها إدراكها و هي تابعه للفصول التابعه لحركه الشمس و في النعماني مكان قوله و جعل الله جل و عز لهذه الفرائض الأربع إلى آخره هكذا و قد جعل الله لهذه الفرائض الأربع دليلين أبان لنا بهما المشكلات و هما الشمس و القمر أي النبي و وصيه بلا فصل.

ص: ٣٩١

١- ١. البقره: ١٨٥.

**[ترجمه]در دو نسخه روایت، نادرستی و اختلافاتی وجود دارد، مخصوصا در حدود زکات. در تفسیر نعمانی بعد از آنکه فرمود «و گاو و گوسفند»،می فرماید: «اما مساحت در باب زمین است و آبها.» و گویا بها و قیمت را که نام برده، از آن جهت است که گاهی به جای پرداخت زکات از خود جنس، قیمت آن را می پردازند. و مساحت را که نام برده، بدان جهت است که گاهی مأمور دریافت زکات، سهم فقرا را قبل از درو تخمین می زند و برای تخمین، نیازمند مساحت است و ما همه این مطالب را به یاری خدا در «باب زکات» خواهیم گفت. و گویا دخالت خورشید در زکات، بدان جهت است که گذشت سال در به ثمر رسیدن غلات نقش دارد، که پیرو فصل های سال است و فصل ها نیز پیرو خورشید هستند. و در تفسیر نعمانی به جای «و جعل اللّه جلّ و عزّ لهذه الفرائض الاربع» تا آخر،می فرماید: «و قد جعل اللّه لهذه الفرائض دلیلین ابان لنا بهما المشکلات و هما الشمس و القمر ای النّبی و وصیّه بلا فصل»(خداوند برای این فرائض چهارگانه، دو دلیل قرار داده که به وسیله آن، دو مشکل را برای ما روشن ساخته و آن دو، خورشید و ماه است، یعنی پیامبر و جانشین بعد از او).

**[ترجمه]

«۴۱»

كِتَابُ الطُّرَفِ، لِلسَّيِّدِ عَلِيِّ بْنِ طَاوُسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِإِسْنَادِهِ إِلَى عِيسَى بْنِ الْمُسْتَفَادِ مِمَّا رَوَاهُ فِي كِتَابِ الْوَصِيَّةِ قَالَ حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عليه السلام قَالَ: سَأَلْتُ أَبِي جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ عليهما السلام عَنْ بَدْءِ الْإِسْلَامِ كَيْفَ أَسْلَمَ عَلِيٌّ وَ كَيْفَ أَسْلَمَتْ خَدِيجَةُ فَقَالَ لِي أَبِي إِنَّهُمَا لَمَّا دَعَاهُمَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله فَقَالَ يَا عَلِيُّ وَ يَا خَدِيجَةُ إِنَّ جَبْرَئِيلَ عِنْدِي يَدْعُوكُمَا إِلَى بَيْعَةِ الْإِسْلَامِ فَأَسْلِمَا تَسْلَمَا وَ أَطِيعَا تَهْدِيَا فَقَالا فَعَلْنَا وَ أَطَعْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ إِنَّ جَبْرَئِيلَ عِنْدِي يَقُولُ لَكُمَا إِنَّ لِلْإِسْلَامِ شُرُوطاً وَ عُهُوداً وَ مَوَاثِيقَ فَابْتَدِيَاهُ بِمَا شَرَطَ اللَّهُ عَلَيْكُمَا لِنَفْسِهِ وَ لِرَسُولِهِ أَنْ تَقُولَا نَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ فِي مُلْكِهِ وَ لَمْ يَلِدْهُ وَالِدٌ وَ لَمْ يَتَّخِذْ صَاحِبَةً إِلَهاً وَاحِداً مُخْلِصاً وَ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ أَرْسَلَهُ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ وَ نَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي وَ يُمِيتُ وَ يَرْفَعُ وَ يَضَعُ وَ يُغْنِي وَ يُفْقِرُ وَ يَفْعَلُ ما يَشاءُ وَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ قَالا شَهِدْنَا قَالَ وَ إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ غَسْلُ الْوَجْهِ وَ الْيَدَيْنِ وَ الذِّرَاعَيْنِ وَ مَسْحُ الرَّأْسِ وَ الرِّجْلَيْنِ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَ غُسْلُ الْجَنَابَةِ فِي الْحَرِّ وَ الْبَرْدِ وَ إِقَامُ الصَّلَاةِ وَ أَخْذُ الزَّكَاةِ مِنْ حِلِّهَا وَ وَضْعِهَا فِي أَهْلِهَا وَ حِجُّ الْبَيْتِ وَ صَوْمُ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ بِرُّ الْوَالِدَيْنِ وَ صِلَةُ الرَّحِمِ وَ الْعَدْلُ فِي الرَّعِيَّةِ وَ الْقَسْمُ بِالسَّوِيَّةِ وَ الْوُقُوفُ عِنْدَ الشُّبْهَةِ إِلَى الْوُصُولِ إِلَى الْإِمَامِ فَإِنَّهُ لَا شُبْهَةَ عِنْدَهُ وَ طَاعَةُ وَلِيِّ الْأَمْرِ بَعْدِي وَ مَعْرِفَتُهُ فِي حَيَاتِي وَ بَعْدَ مَوْتِي وَ الْأَئِمَّةُ مِنْ بَعْدِهِ وَاحِداً وَاحِداً وَ مُوَالاةُ أَوْلِيَاءِ اللَّهِ وَ مُعَادَاةُ أَعْدَاءِ اللَّهِ وَ الْبَرَاءَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَ حِزْبِهِ وَ أَشْيَاعِهِ وَ الْبَرَاءَةُ مِنَ الْأَحْزَابِ تَيْمٍ وَ عَدِيٍّ وَ أُمَيَّةَ وَ أَشْيَاعِهِمْ وَ أَتْبَاعِهِمْ وَ الْحَيَاةُ عَلَى دِينِي وَ سُنَّتِي وَ دِينِ وَصِيِّي وَ سُنَّتِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَ الْمَوْتُ عَلَى مِثْلِ ذَلِكَ وَ تَرْكُ شُرْبِ الْخَمْرِ وَ مُلَاحَاةُ النَّاسِ يَا خَدِيجَةُ فَهِمْتِ مَا شَرَطَ رَبُّكِ عَلَيْكِ قَالَتْ نَعَمْ وَ آمَنْتُ وَ صَدَّقْتُ وَ رَضِيتُ وَ سَلَّمْتُ قَالَ عَلِيٌّ عليه السلام وَ أَنَا عَلَى ذَلِكَ فَقَالَ يَا عَلِيُّ تُبَايِعُهُ عَلَى مَا شَرَطْتُ عَلَيْكَ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَبَسَطَ رَسُولُ اللَّهِ كَفَّهُ فَوَضَعَ كَفَّ عَلِيٍّ عليه السلام فِي كَفِّهِ فَقَالَ بَايِعْنِي يَا عَلِيُّ عَلَى مَا شَرَطْتُ عَلَيْكَ وَ أَنْ تَمْنَعَنِي مِمَّا تَمْنَعُ مِنْهُ نَفْسَكَ فَبَكَى عَلِيٌّ عليه السلام فَقَالَ بِأَبِي وَ أُمِّي لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا

بِاللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله اهْتَدَيْتَ وَ رَبِّ الْكَعْبَهِ وَ رَشَدْتَ وَ وُفِّقْتَ وَ أَرْشَدَكَ اللَّهُ يَا خَدِيجَهُ ضَعِي يَدَكِ فَوْقَ يَدِ عَلِيٍّ فَبَايِعِي لَهُ فَبَايَعَتْ عَلَى مِثْلِ مَا بَايَعَ عَلَيْهِ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام عَلَى أَنَّهُ لَا جِهَادَ عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ يَا خَدِيجَهُ هَذَا عَلِيٌّ مَوْلَاكِ وَ مَوْلَى الْمُؤْمِنِينَ وَ إِمَامُهُمْ بَعْدِي قَالَتْ صَدَقْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ بَايَعْتُهُ عَلَى مَا قُلْتَ أُشْهِدُ اللَّهَ وَ أُشْهِدُكَ وَ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيداً عَلِيماً.

وَ عَنْهُ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: دَعَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه و آله أَبَا ذَرٍّ وَ سَلْمَانَ وَ الْمِقْدَادَ فَقَالَ لَهُمْ تَعْرِفُونَ شَرَائِعَ الْإِسْلَامِ وَ شُرُوطَهُ قَالُوا نَعْرِفُ مَا عَرَّفَنَا اللَّهُ وَ رَسُولُهُ فَقَالَ هِيَ وَ اللَّهِ أَكْثَرُ مِنْ أَنْ تُحْصَى أَشْهِدُونِي عَلَى أَنْفُسِكُمْ وَ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيداً وَ مَلَائِكَتَهُ عَلَيْكُمْ بِشَهَادَهِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصاً لَا شَرِيكَ لَهُ فِي سُلْطَانِهِ وَ لَا نَظِيرَ لَهُ فِي مُلْكِهِ وَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ بَعَثَنِي بِالْحَقِّ وَ أَنَّ الْقُرْآنَ إِمَامٌ مِنَ اللَّهِ وَ حَكَمٌ عَدْلٌ وَ أَنَّ الْقِبْلَهَ قِبْلَتِي شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ لَكُمْ قِبْلَهٌ وَ أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَصِيَّ مُحَمَّدٍ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ وَ مَوْلَاهُمْ وَ أَنَّ حَقَّهُ مِنَ اللَّهِ مَفْرُوضٌ وَاجِبٌ وَ طَاعَتَهُ طَاعَهُ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ وَ الْأَئِمَّهَ مِنْ وُلْدِهِ وَ أَنَّ مَوَدَّهَ أَهْلِ بَيْتِهِ مَفْرُوضَهٌ وَاجِبَهٌ عَلَى كُلِّ مُؤْمِنٍ وَ مُؤْمِنَهٍ مَعَ إِقَامَهِ الصَّلَاهِ لِوَقْتِهَا وَ إِخْرَاجِ الزَّكَاهِ مِنْ حِلِّهَا وَ وَضْعِهَا فِي أَهْلِهَا وَ إِخْرَاجِ الْخُمُسِ مِنْ كُلِّ مَا يَمْلِكُهُ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ حَتَّى يَرْفَعَهُ إِلَى وَلِيِّ الْمُؤْمِنِينَ وَ أَمِيرِهِمْ وَ بَعْدَهُ [إِلَى] وُلْدِهِ فَمَنْ عَجَزَ وَ لَمْ يَقْدِرْ إِلَّا عَلَى الْيَسِيرِ مِنَ الْمَالِ فَلْيَدْفَعْ ذَلِكَ إِلَى الضَّعِيفِينَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي مِنْ وُلْدِ الْأَئِمَّهِ فَإِنْ لَمْ يَقْدِرْ فَلِشِيعَتِهِمْ مِمَّنْ لَا يَأْكُلُ بِهِمُ النَّاسَ وَ لَا يُرِيدُ بِهِمْ إِلَّا اللَّهَ وَ مَا وَجَبَ عَلَيْهِمْ مِنْ حَقِّي وَ الْعَدْلِ فِي الرَّعِيَّهِ وَ الْقَسْمِ بِالسَّوِيَّهِ وَ الْقَوْلِ بِالْحَقِّ وَ أَنَّ حُكْمَ الْكِتَابِ عَلَى مَا عَمِلَ عَلَيْهِ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ وَ الْفَرَائِضَ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ وَ أَحْكَامِهِ وَ إِطْعَامِ الطَّعَامِ عَلَى حُبِّهِ وَ حِجِّ الْبَيْتِ وَ الْجِهَادِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ صَوْمِ شَهْرِ رَمَضَانَ وَ غُسْلِ الْجَنَابَهِ وَ الْوُضُوءِ

الْكَامِلِ عَلَى الْوَجْهِ وَ الْيَدَيْنِ وَ الذِّرَاعَيْنِ إِلَى الْمَرَافِقِ وَ الْمَسْحِ عَلَى الرَّأْسِ وَ الْقَدَمَيْنِ إِلَى الْكَعْبَيْنِ لَا عَلَى خُفٍّ وَ لَا عَلَى خِمَارٍ وَ لَا عَلَى عِمَامَةٍ وَ الْحُبِّ لِأَهْلِ بَيْتِي فِي اللَّهِ وَ حُبِّ شِيعَتِهِمْ لَهُمْ وَ الْبُغْضِ لِأَعْدَائِهِمْ وَ بُغْضِ مَنْ وَالاهُمْ وَ الْعَدَاوَةِ فِي اللَّهِ وَ لَهُ وَ الْإِيمَانِ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَ شَرِّهِ وَ حُلْوِهِ وَ مُرِّهِ وَ عَلَى أَنْ تُحَلِّلُوا حَلَالَ الْقُرْآنِ وَ تُحَرِّمُوا حَرَامَهُ وَ تَعْمَلُوا بِالْأَحْكَامِ وَ تَرُدُّوا الْمُتَشَابِهَ إِلَى أَهْلِهِ فَمَنْ عَمِيَ عَلَيْهِ مِنْ عَمَلِهِ شَيْ ءٌ لَمْ يَكُنْ عَلِمَهُ مِنِّي وَ لَا سَمِعَهُ فَعَلَيْهِ بِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ فَإِنَّهُ قَدْ عَلِمَ كَمَا قَدْ عَلِمْتُهُ وَ ظَاهِرَهُ وَ بَاطِنَهُ وَ مُحْكَمَهُ وَ مُتَشَابِهَهُ وَ هُوَ يُقَاتِلُ عَلَى تَأْوِيلِهِ كَمَا قَاتَلْتُ عَلَى تَنْزِيلِهِ وَ مُوَالاةِ أَوْلِيَاءِ اللَّهِ مُحَمَّدٍ وَ ذُرِّيَّتِهِ وَ الْأَئِمَّةِ خَاصَّةً مُوَالاةِ مَنْ وَالاهُمْ وَ شَايَعَهُمْ وَ الْبَرَاءَةِ وَ الْعَدَاوَةِ لِمَنْ عَادَاهُمْ وَ شَاقَّهُمْ كَعَدَاوَةِ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَ الْبَرَاءَةِ مِمَّنْ شَايَعَهُمْ وَ تَابَعَهُمْ

وَ الِاسْتِقَامَةِ عَلَى طَرِيقِ الْإِمَامِ وَ اعْلَمُوا أَنِّي لَا أُقَدِّمُ عَلَى عَلِيٍّ أَحَداً فَمَنْ تَقَدَّمَهُ فَهُوَ ظَالِمٌ وَ الْبَيْعَةُ بَعْدِي لِغَيْرِهِ ضَلَالَةٌ وَ فَلْتَةٌ وَ زَلَّةٌ الْأَوَّلُ ثُمَّ الثَّانِي ثُمَّ الثَّالِثُ وَ وَيْلٌ لِلرَّابِعِ ثُمَّ الْوَيْلُ لَهُ وَيْلٌ لَهُ وَ لِأَبِيهِ مَعَ وَيْلٍ لِمَنْ كَانَ قَبْلَهُ وَيْلٌ لَهُمَا وَ لِصَاحِبَيْهِمَا لَا غَفَرَ اللَّهُ لَهُمْ فَهَذِهِ شُرُوطُ الْإِسْلَامِ وَ مَا بَقِيَ أَكْثَرُ قَالُوا سَمِعْنَا وَ أَطَعْنَا وَ قَبِلْنَا وَ صَدَّقْنَا وَ نَقُولُ مِثْلَ ذَلِكَ وَ نَشْهَدُ لَكَ عَلَى أَنْفُسِنَا بِالرِّضَا بِهِ أَبَداً حَتَّى نَقْدَمَ عَلَيْكَ آمِناً بِسِرِّهِمْ وَ عَلَانِيَتِهِمْ وَ رَضِينَا بِهِمْ أَئِمَّةً وَ هُدَاةً وَ مَوَالِيَ قَالَ وَ أَنَا مَعَكُمْ شَهِيدٌ ثُمَّ قَالَ نَعَمْ وَ تَشْهَدُونَ أَنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ وَ هِيَ مُحَرَّمَةٌ عَلَى الْخَلَائِقِ حَتَّى أَدْخُلَهَا قَالُوا نَعَمْ قَالَ تَشْهَدُونَ أَنَّ النَّارَ حَقٌّ وَ هِيَ مُحَرَّمَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ حَتَّى يَدْخُلَهَا أَعْدَاءُ أَهْلِ بَيْتِي وَ النَّاصِبُونَ لَهُمْ حَرْباً وَ عَدَاوَةً وَ لَاعِنُهُمْ وَ مُبْغِضُهُمْ وَ قَاتِلُهُمْ كَمَنْ لَعَنَنِي أَوْ أَبْغَضَنِي أَوْ قَاتَلَنِي هُمْ فِي النَّارِ قَالُوا شَهِدْنَا وَ عَلَى ذَلِكَ أَقْرَرْنَا قَالَ وَ تَشْهَدُونَ أَنَّ عَلِيّاً صَاحِبُ حَوْضِي وَ الذَّائِدُ عَنْهُ وَ هُوَ قَسِيمُ النَّارِ يَقُولُ ذَلِكِ لَكِ فَاقْبِضِيهِ ذَمِيماً وَ هَذَا لِي فَلَا تَقْرَبِيهِ فَيَنْجُو سَلِيماً قَالُوا شَهِدْنَا عَلَى ذَلِكَ وَ

نُؤْمِنُ بِهِ قَالَ وَ أَنَا عَلَى ذَلِکَ شَهِیدٌ.

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِیهِ علیه السلام قَالَ: لَمَّا هَاجَرَ النَّبِیُّ صلی الله علیه و آله إِلَى الْمَدِینَهِ وَ حَضَرَ خُرُوجُهُ إِلَى بَدْرٍ دَعَا النَّاسَ إِلَى الْبَیْعَهِ فَبَایَعَ کُلُّهُمْ عَلَى السَّمْعِ وَ الطَّاعَهِ وَ کَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله إِذَا خَلَا دَعَا عَلِیّاً فَأَخْبَرَهُ بِمَنْ یَفِی مِنْهُمْ وَ مَنْ لَا یَفِی وَ یَسْأَلُهُ کِتْمَانَ ذَلِکَ ثُمَّ دَعَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله عَلِیّاً وَ حَمْزَهَ وَ فَاطِمَهَ علیهم السلام فَقَالَ لَهُمْ بَایِعُونِی بَیعَهَ الرِّضَا فَقَالَ حَمْزَهُ بِأَبِی أَنْتَ وَ أُمِّی عَلَى مَا نُبَایِعُ أَ لَیْسَ قَدْ بَایَعْنَا فَقَالَ یَا أَسَدَ اللَّهِ وَ أَسَدَ رَسُولِهِ تُبَایِعُ لِلَّهِ وَ لِرَسُولِهِ بِالْوَفَاءِ وَ الِاسْتِقَامَهِ لِابْنِ أَخِیکَ إِذَنْ تَسْتَکْمِلَ الْإِیمَانَ قَالَ نَعَمْ سَمْعاً وَ طَاعَهً وَ بَسَطَ یَدَهُ فَقَالَ لَهُمْ یَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَیْدِیهِمْ عَلِیٌّ أَمِیرُ الْمُؤْمِنِینَ- وَ حَمْزَهُ سَیِّدُ الشُّهَدَاءِ وَ جَعْفَرٌ الطَّیَّارُ فِی الْجَنَّهِ وَ فَاطِمَهُ سَیِّدَهُ نِسَاءِ الْعَالَمِینَ وَ السِّبْطَانِ الْحَسَنُ وَ الْحُسَیْنُ سَیِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّهِ هَذَا شَرْطٌ مِنَ اللَّهِ عَلَى جَمِیعِ الْمُسْلِمِینَ مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ أَجْمَعِینَ فَمَنْ نَکَثَ فَإِنَّما یَنْکُثُ عَلى نَفْسِهِ وَ مَنْ أَوْفى بِما عاهَدَ عَلَیْهُ اللَّهَ فَسَیُؤْتِیهِ أَجْراً عَظِیماً ثُمَّ قَرَأَ إِنَّ الَّذِینَ یُبایِعُونَکَ إِنَّما یُبایِعُونَ اللَّهَ-(۱)

قَالَ وَ لَمَّا کَانَتِ اللَّیْلَهُ الَّتِی أُصِیبَ حَمْزَهُ فِی یَوْمِهَا دَعَاهُ رَسُولُ اللَّهِ فَقَالَ یَا حَمْزَهُ یَا عَمَّ رَسُولِ اللَّهِ یُوشِکُ أَنْ تَغِیبَ غَیْبَهً بَعِیدَهً فَمَا تَقُولُ لَوْ وَرَدْتَ عَلَى اللَّهِ تَبَارَکَ وَ تَعَالَى وَ سَأَلَکَ عَنْ شَرَائِعِ الْإِسْلَامِ وَ شُرُوطِ الْإِیمَانِ فَبَکَى حَمْزَهُ فَقَالَ بِأَبِی أَنْتَ وَ أُمِّی أَرْشِدْنِی وَ فَهِّمْنِی فَقَالَ یَا حَمْزَهُ تَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُخْلِصاً وَ أَنِّی رَسُولُ اللَّهِ بَعَثَنِی بِالْحَقِّ قَالَ حَمْزَهُ شَهِدْتُ قَالَ وَ أَنَّ الْجَنَّهَ حَقٌّ وَ أَنَّ النَّارَ حَقٌّ وَ أَنَّ السَّاعَهَ آتِیَهٌ لا رَیْبَ فِیها وَ أَنَّ الصِّرَاطَ حَقٌّ وَ الْمِیزَانَ حَقٌّ وَ مَنْ یَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّهٍ خَیْراً یَرَهُ وَ مَنْ یَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّهٍ شَرًّا یَرَهُ وَ فَرِیقٌ فِی الْجَنَّهِ وَ فَرِیقٌ فِی السَّعِیرِ(۲)

ص: ۳۹۵

۱- ۱. الفتح: ۱۰.

۲- ۲. اقتباس من قوله تعالی فی سوره الزلزال: ۷- ۸ و قوله تعالی فی سوره الشوری: ۷.

وَ أَنَّ عَلِيّاً أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ قَالَ حَمْزَهُ شَهِدْتُ وَ أَقْرَرْتُ وَ آمَنْتُ وَ صَدَّقْتُ وَ قَالَ الْأَئِمَّهَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ الْإِمَامَهَ فِی ذُرِّيَّتِهِ قَالَ حَمْزَهُ آمَنْتُ وَ صَدَّقْتُ وَ قَالَ وَ فَاطِمَهَ سَيِّدَهُ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ قَالَ نَعَمْ صَدَّقْتُ قَالَ وَ حَمْزَهَ سَيِّدُ الشُّهَدَاءِ وَ أَسَدُ اللَّهِ وَ أَسَدُ رَسُولِهِ وَ عَمُّ نَبِيِّهِ فَبَكَی حَمْزَهُ حَتَّی سَقَطَ عَلَی وَجْهِهِ وَ جَعَلَ يُقَبِّلُ عَيْنَیْ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله وَ قَالَ جَعْفَراً ابْنَ أَخِيکَ طَيَّارٌ فِی الْجَنَّهِ مَعَ الْمَلَائِکَهِ وَ أَنَّ مُحَمَّداً وَ آلَهُ خَيْرُ الْبَرِيَّهِ تُؤْمِنُ يَا حَمْزَهُ بِسِرِّهِمْ وَ عَلَانِيَتِهِمْ وَ ظَاهِرِهِمْ وَ بَاطِنِهِمْ وَ تَحْيَا عَلَی ذَلِکَ وَ تَمُوتُ وَ تُوَالِی مَنْ وَالاهُمْ وَ تُعَادِی مَنْ عَادَاهُمْ قَالَ نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ أُشْهِدُ اللَّهَ وَ أُشْهِدُکَ وَ کَفَی بِاللَّهِ شَهِيداً فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله سَدَّدَکَ اللَّهُ وَ وَفَّقَکَ (۱).

وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنِ الْکَاظِمِ عَنْ أَبِيهِ علیهما السلام قَالَ: دَعَا رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله الْعَبَّاسَ عِنْدَ مَوْتِهِ فَخَلَا بِهِ وَ قَالَ لَهُ يَا أَبَا الْفَضْلِ اعْلَمْ أَنَّ مِنِ احْتِجَاجِ رَبِّی عَلَی تَبْلِيغِی النَّاسَ عَامَّهً وَ أَهْلَ بَيْتِی خَاصَّهً وَلَايَهَ عَلِیٍّ علیه السلام فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَ مَنْ شَاءَ فَلْيَکْفُرْ يَا أَبَا الْفَضْلِ جَدِّدْ لِلْإِسْلَامِ عَهْداً وَ مِيثَاقاً وَ سَلِّمْ لِوَلِیِّ الْأَمْرِ إِمْرَتَهُ وَ لَا تَکُنْ کَمَنْ يُعْطِی بِلِسَانِهِ وَ يَکْفُرُ بِقَلْبِهِ يُشَاقُّنِی فِی أَهْلِ بَيْتِی وَ يَتَقَدَّمُهُمْ وَ يَسْتَأْمِرُ عَلَيْهِمْ وَ يَتَسَلَّطُ عَلَيْهِمْ لِيُذِلَّ قَوْماً أَعَزَّهُمُ اللَّهُ وَ يُعِزَّ قَوْماً لَمْ يَبْلُغُوا وَ لَا يَبْلُغُونَ مَا مَدُّوا إِلَيْهِ أَعْيُنَهُمْ يَا أَبَا الْفَضْلِ إِنَّ رَبِّی عَهِدَ إِلَیَّ عَهْداً أَمَرَنِی أَنْ أُبَلِّغَهُ الشَّاهِدَ مِنَ الْإِنْسِ وَ الْجِنِّ وَ أَنْ آمُرَ شَاهِدَهُمْ أَنْ يُبَلِّغُوا غَائِبَهُمْ فَمَنْ صَدَّقَ عَلِيّاً وَ وَازَرَهُ وَ أَطَاعَهُ وَ نَصَرَهُ وَ قَبِلَهُ وَ أَدَّی مَا عَلَيْهِ مِنَ الْفَرَائِضِ لِلَّهِ فَقَدْ بَلَغَ حَقِيقَهَ الْإِيمَانِ وَ مَنْ أَبَی الْفَرَائِضَ فَقَدْ أَحْبَطَ اللَّهُ عَمَلَهُ حَتَّی يَلْقَی اللَّهَ وَ لَا حُجَّهَ لَهُ عِنْدَهُ يَا أَبَا الْفَضْلِ فَمَا أَنْتَ قَائِلٌ قَالَ قَبِلْتُ مِنْکَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ آمَنْتُ بِمَا جِئْتَ بِهِ وَ صَدَّقْتُ وَ سَلَّمْتُ فَاشْهَدْ عَلَیَّ (۲).

۱- ۱. الطرف ص ۸- ۱۰.

۲- ۲. المصدر ص ۱۷.

**[ترجمه]کتاب الطرف: سید بن طاوس از عیسی بن مستفاد روایت کند که حضرت موسی بن جعفر علیه السلام فرمود: «از پدرم حضرت صادق علیه السلام آغاز اسلام را پرسیدم که علی و خدیجه چگونه مسلمان شدند؟» فرمود: «چون پیامبر خدا صلی الله علیه و آله آن دو را دعوت کرد و فرمود: «ای علی و ای خدیجه! جبرئیل نزد من است و شما را به سوی بیعت به اسلام می خواند. مسلمان شوید تا سالم مانید، و پیروی کنید تا راه یابید.» آن دو عرض کردند: «پذیرفتیم و فرمان بریم یا رسول اللَّه!» فرمود: «جبرئیل نزد من است و می گوید که اسلام شرایط و عهدها و پیمان ها دارد، و آنها را آغاز کنید بدانچه خداوند برای خود و پیامبرش بر شما شرط کرده؛ اینکه بگویید گواهی می دهیم که خدایی نیست جز آن خدای یگانه که در حکومتش شریکی نیست و زاییده نشده و پدری ندارد و نیز همسری برای او نیست؛ خدایی است یگانه و خالص و اینکه محمّد صلی الله علیه و آله بنده و فرستاده اوست، او را به سوی همه مردم تا روز قیامت گسیل فرمود و گواهی دهیم که خداست که می میراند و زنده می کند و بالا می برد و فرود می آورد، و غنی می سازد و فقیر می کند، و انجام می دهد هر چه را که بخواهد، و مردگان را از گورها برمی انگیزد.» آن دو عرض کردند: «گواهیم و گواهی می دهیم.» فرمود: «و کامل گرفتن وضو بر ناخوشی ها: شستن صورت و دو دست و دو ساعد و مسح سر و دو پا تا کعب، و غسل جنابت در گرما و سرما؛ و بپاداشتن نماز و گرفتن زکات از مواردی که روا باشد و به مصرف رساندن آن؛ و زیارت خانه کعبه و روزه ماه رمضان؛ و جهاد در راه خدا و نیکی به پدر و مادر؛ و صله رحم و دادگری در رعیّت؛ و بخش کردن برابر و توقف در موارد اشتباه تا رسیدن به امام، چون نزد امام اشتباهی نیست، و پیروی از ولی امر بعد از من؛ و شناختن او در زندگی و بعد از مرگ من و پیشوایان بعد از او یکی یکی؛ و دوستی اولیای خدا، و دشمنی دشمنان خدا؛ و بیزاری از شیطان رانده شده و گروه و پیروانش؛ و بیزاری از گروه تیم و عدی و امیّه و دوستان و پیروان آنها؛ و زنده بودن بر کیش و روش من و کیش و روش وصیّ من تا روز قیامت؛ و مردن بر همین عقیده و ترک شرب خمر و ستیزه با مردم. ای خدیجه! فهمیدی آنچه را پروردگارت بر تو شرط کرده؟»عرض کرد: «آری و ایمان آوردم،باور کردم، پسندیدم و تسلیم شدم.» علی علیه السلام عرض کرد: «منهم بر این عقیده ام.» فرمود: «ای علی! بیعت می کنی برای اسلام بر آنچه با تو شرط کردم؟»عرض کرد آری. آنگاه رسول خدا دستش را گشوده و در دست علی علیه السلام نهاد و فرمود: «یا علی! با من بیعت کن بر آنچه با تو شرط کردم، و اینکه از من دور کنی و بازداری آنچه را که خویشتن را از آن باز می داری.» علی علیه السلام گریست و عرض کرد: «پدر و مادرم قربانت! هیچ حرکت و نیرویی نیست، مگر به خدا، رسول خدا صلی الله علیه و آله .»فرمود: «سوگند به پروردگار کعبه که راهنمایی شدی ورشد یافتی و توفیق پیدا کردی. و خدا تو را ارشاد گرداند ای خدیجه! دستت را روی دست علی بگذار و با او بیعت کن.» و او بیعت کرد با همان شرایطی که علی بن ابی طالب علیه السلام بیعت کرد، با توجه به اینکه جهاد بر او نیست.

سپس فرمود: «ای خدیجه! این علی مولای تو و سرور همه مؤمنان است، و امام آنها بعد از من.» خدیجه عرض کرد: «راست می فرمایی ای رسول خدا! منهم بر آنچه فرمودی، با او بیعت کردم و خدا و تو را بر این عقیده گواه می گیرم، و تنها گواهی خدا بس است، چه او گواهی داناست.»

و نیز آن حضرت از پدرش روایت می فرماید که حضرت رسول صلی الله علیه و آله ،ابوذر، سلمان و مقداد را خوانده و به آنها فرمود: «آیا قوانین اسلام و شرط های آن را می دانید؟» گفتند: «آنچه را خدا و پیامبرش به ما معرّفی کرده اند می شناسیم.» فرمود: «به خدا آنها بیش از شمارند. مرا گواه خود گیرید و خدا و فرشتگانش برای گواهی بس اند به اینکه گواهی

دهید که جز خدا نیست شایسته پرستش با اخلاص؛ او را در سلطنتش شریکی نیست و در پادشاهی اش مانند ندارد، و اینکه من فرستاده خدایم و مرا بحق برگزید؛ و اینکه قرآن، پیشوا است از سوی خدا و داوری است دادگر؛ و اینکه همان قبله من به سوی مسجدالحرام، قبله شماست.

و اینکه علی بن ابی طالب، وصیّ محمّد صلی الله علیه و آله ،امیر مؤمنان و سرور آنهاست و حق او از جانب خدا فرض و واجب است و طاعتش، طاعت خدا و رسول اوست و پیشوایان از نسل اویند. و اینکه دوستی خاندانش بر هر زن و مرد مؤمن واجب است، با برپاداشتن نماز در وقت خود؛ بیرون کردن زکات از حلالش؛ و خرج کردن در مصرفش .

و بیرون کردن یک پنجم از همه دارایی مردم تا برسانند آن را به ولیّ مؤمنان و امیر آنها. و بعد از آن حضرت، فرزندان او هستند. و کسی که درمانده است و توانانیست، جز به اندکی از مال باید آن را برساند به ناتوانان از خاندان من ازفرزندان امامان، و اگر نتواند برساند به شیعیان آنها،همانان که امامان را وسیله خوردن مال مردم قرار نمی دهند و از امامان، منظوری جز خدا ندارند. و آنچه که واجب است بر آنها از حق من؛ دادگری در رعیت؛ بخش کردن برابر؛ گفتار حق؛ و اینکه حکم کتاب بر آن است که امیرالمؤمنین علیه السلام انجام داده و فرائض بر طبق کتاب خدا و احکام آن است؛و غذا خوراندن در راه دوستی او؛ زیارت خانه کعبه؛ جهاد در راه خدا؛ روزه ماه رمضان؛ غسل جنابت؛ وضوی کامل بر صورت و دو دست و دو ساعد تا آرنج و مسح سر و دو پا تا کعب، نه بر کفش و نه از روی نقاب و نه بر روی عمامه. و دوستی خاندان من در راه خدا، و دوستی شیعیان آنها، و دشمنی دشمنانشان و دشمنی آنها که دشمنانش را دوست دارند، و دشمنی در راه خدا و برای او، و ایمان به تقدیر، خیر و شرّ آن، و شیرین و تلخش.

و بر اینکه حلال دانید حلال قرآن را و حرام شمرید حرام آن را، و به احکامش عمل کنید، و متشابه را باهلش بازگردانید. و هر کس راهش را نداند و دستور العملش را از من نگرفته و نشنیده باشد، بر او باد به علی بن ابی طالب، چون او می داند، چنانچه من می دانم و ظاهر و باطن و محکم و متشابه قرآن را آگاه است. و اوست که بر تفسیر و تأویل قرآن می جنگد، چنانچه من بر اصل نزول و فرود آمدن آن می جنگیدم. و دوستی اولیای خدا، محمد و فرزندانش و به ویژه امامان، و دوستی هر کس به آنها وابسته باشد و پیرو آنها گردد، و بیزاری و دشمنی با هر که با آنان دشمنی کند و از آنان جدا شود، مثل دشمنی با شیطان رانده شده، و بیزاری از شیعیان و پیروان آنها، و مقاومت و ایستادگی بر مسیر امام.

و بدانید من هیچ کس را بر علی علیه السلام پیش نیفکنم. پس هر کس که دیگری را بر او مقدم دارد، ستم ورزیده و بیعت بعد از من با غیر علی، گمراهی و خطا و لغزش است، اوّلی و دوّمی و سوّمی و وای بر چهارمی! سپس وای بر او، وای بر او و پدرش! و نیز وای بر کسی که پیش از او بود! وای بر آن دو و دو یار آنها! نیامرزدخداوند آنها را.این است شرایط اسلام و آنچه هنوز باقی مانده، بیشتر است.» گفتند: «شنیدیم و اطاعت کردیم و پذیرفتیم و باور کردیم و ما هم مثل آن را می گوییم، و گواهی دهیم برای تو بر خودمان به رضایت و خشنودی به آن همیشه تا بر تو درآییم، ایمان داریم به نهان و آشکار آنها و آنها را به امامت و راهنمایی و سروری خود پسندیدیم.» فرمود: «و منهم با شما گواهم.»

سپس فرمود: «آری، و گواهی دهید که بهشت حق است، و آن بر دیگران حرام است تا من وارد شوم.» گفتند آری. فرمود: «گواهی دهید که دوزخ حق است و آن نیز بر دیگران حرام است تا دشمنان خاندان من در آن درآیند و همچنین آنها که

پرچم نبرد و دشمنی با آنها را برافراشتند، و آنها را لعنت کردند، بر آنها بغض ورزیدند و با آنان جنگیدند، همچون کسی که مرا لعنت کرده یا با من بغض داشته و جنگیده، همه در آتشند.» گفتند: «گواهی دهیم و همین مطلب را اقرار می کنیم.» فرمود: «و گواهی دهید که علی علیه السلام صاحب حوض من، و دورکننده (دشمنان) از آن است، و اوست بخش کننده دوزخ و به دوزخ گوید «این بهره تو است، او را نکوهیده درگیر، و این بهره من است،به او نزدیک مشو!» در نتیجه با سلامتی رهایی یابد.» گفتند: «بر آن گواهیم و ایمان داریم.» فرمود: «و من بر آن گواهم.»

موسی بن جعفر علیه السلام از پدرش علیه السلام روایت می فرماید که وقتی پیامبر صلی الله علیه و آله به مدینه هجرت فرمود و می خواست برای جنگ بدر از مدینه بیرون آید، مردم را به بیعت خواند. همه با آن حضرت بیعت کردند، به شنیدن فرمانش و اطاعت کردن از آن حضرت، و هر گاه رسول خدا تنها می ماند، علی علیه السلام را صدا می زد و سرانجام بیعت آنان را به وی گزارش می کرد که کدامیک به بیعت خود عمل می کند و کدام عمل نمی کند و از او خواست که فرمایش آن حضرت را فاش نکند. سپس آن حضرت، علی و حمزه و فاطمه علیهم السلام را خواند و بدانها فرمود: «با من بیعت کنید، بیعت رضایت.» حمزه عرض کرد: «پدر و مادرم قربانت! بر چه چیز بیعت کنیم؟ مگر در گذشته بیعت نکردیم؟»

فرمود: «ای شیر خدا و ای شیر رسول خدا! با خدا و رسولش بیعت می کنی به وفاداری و استقامت در راه برادرزاده ات تا ایمانت کامل گردد.» گفت: «آری،شنیدم و پذیرفتم.» و دستش را گشود. آنگاه حضرت به آنها فرمود: «دست خدا برتر از دست های آنهاست؛ علی امیر مؤمنان و حمزه سرور شهیدان است؛ جعفر در بهشت پرواز می کند؛ فاطمه بزرگ زنان جهانیان است، و دو نواده ام، حسن و حسین دو آقای جوانان اهل بهشتند. این شرطی است از سوی خدا بر همه مسلمانان از جنّ و انس همگان.«فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّما يَنْكُثُ عَلى نَفْسِهِ وَ مَنْ أَوْفى بِما عاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْراً عَظِيما»، {هر که پیمان بشکند، همانا به زیان خود شکسته، و هر کس به آنچه خدا با او پیمان بسته وفا کند، زود است که خداوند او را پاداشی بزرگ عنایت فرماید.} سپس این آیه را قرائت فرمود: «إِنَّ الَّذِينَ يُبايِعُونَكَ إِنَّما يُبايِعُونَ اللَّه»، {به راستی آنها که با تو بیعت کردند، همانا بیعت کردند با خدا.} - . فتح / ۱۰ -

فرمود و چون شبی که فردایش حمزه شهید شد، فرا رسید، رسول خدا صلی الله علیه و آله او را خوانده و فرمود: «ای حمزه، ای عموی رسول خدا! بسا که تو یک غیبت دراز و طولانی کنی. چه خواهی گفت چون نزد خدا روی و از تو از شرایع اسلام و شروط ایمان بپرسد؟» حمزه گریست و گفت: «پدر و مادرم قربانت! مرا ارشاد کن و آگاهی ام ده.» حضرت فرمود: «ای حمزه! گواهی می دهی به یگانگی خدا از روی اخلاص، و اینکه من رسول خدایم و مرا بحق برگزیده؟» حمزه گفت گواهی دادم. فرمود: «و اینکه بهشت حق است، و دوزخ حق است و وَ أَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لا رَيْبَ فِيها»، {هنگامه رستاخیز خواهد بود بدون تردید.} - . حج / ۷ - و اینکه صراط حق است و میزان حق است «وَ مَنْ يَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّةٍ خَيْراً يَرَهُ وَ مَنْ يَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ وَ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَ فَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ»، {هر کس به اندازه ذره ای کار خوب کند، آن را می بیند و هر کس به اندازه ذرّه ای کار بد کند، آن را می بیند.} - . زلزله / ۷ - ۸ - و گروهی در بهشتند و گروهی در دوزخ سوزان، و اینکه علی علیه السلام امیر مؤمنان است؟» حمزه گفت: «گواهی دادم و اقرار کردم و ایمان آوردم و باور کردم.»پس فرمود: «امامان از نسل اویند حسن و حسین و امامت در نژاد اوست.» حمزه گفت: «ایمان آورده و تصدیق کردم.» فرمود: «و فاطمه بانوی زنان جهانیان است.» گفت آری، تصدیق دارم. فرمود: «و حمزه سرور شهیدان و شیر خدا و شیر رسول خدا و عموی پیامبر است.» حمزه

گریست، به طوری که به رو در افتاد و شروع کرد به بوسیدن دو چشم رسول خدا صلی الله علیه و آله .پس فرمود: «جعفر برادرزاده ات در بهشت با فرشتگان پرواز می کند، و اینکه محمّد صلی الله علیه و آله و خاندانش بهترین مردمند. ایمان آوری ای حمزه به نهان و آشکارشان و برون و درونشان و بر این عقیده زنده باشی و بمیری، و دوست بداری هر کس را که دوستشان دارد، و دشمن بداری هر کس را که با آنها دشمن است.» گفت: «آری ای رسول خدا! خدا و تو را گواه می گیرم و گواهی خدا بس است.» آنگاه رسول خدا فرمود: «خدا به تو کمک کند و توفیق دهد.» - . الطرف: ۸ تا ۱۰ -

حضرت کاظم علیه السلام از پدرش روایت فرماید که رسول خدا صلی الله علیه و آله به هنگان مرگ، عباس را در خلوت خواند و به او فرمود: «ای ابوالفضل! از جمله بازپرسی های خدا از من، دعوت من همه مردم را به ویژه از خاندانم در مورد ولایت علی علیه السلام است. هر کس بخواهد ایمان می آورد و هر که بخواهد کفر می ورزد. ای ابوالفضل! عهد و پیمان اسلام را تجدید کن و حکومت و فرماندهی ولیّ امر را بپذیر، و نباش چون آنها که به زبان گویند و در دل کفر ورزند و درباره خاندانم با من ستیزه کنند، بر آنها پیش افتند و به آنها فرمان دهند و بر آنها مسلّط گردند تا جمعی را که خدا عزت داده، خوار سازند. و مردمی را عزیز کنند که به جایی نرسیده و در آینده هم به آنچه بدان چشم دارند نرسند. ای ابوالفضل! راستی پروردگارم به من عهدی سپرده و فرموده آن را برسانم به حاضران از جن و انس، و بفرمایم که حاضران آن را به غائبان برسانند. هر کس باور دارد علی علیه السلام را، او را کمک کند، فرمانش برد، یاری اش کند، او را بپذیرد و آنچه بر عهده اش از واجبات هست برای خدا انجام دهد، چنین کسی به حقیقت ایمان رسیده است. و هر کس ازانجام واجبات سرباز زند، خداوند کردارش را نابود کند تا گاهی که خدا را ملاقات می کند، هیچ گونه عذر و بهانه ای نداشته باشد. ای ابوالفضل تو چه می گویی؟»

عرض کرد: «ای رسول خدا! از تو پذیرفتم و آنچه را تو آوردی ایمان دارم و تصدیق کردم و تسلیمم. پس گواه باش بر من.» - . الطرف: ۱۷ - .

ناشر دیجیتالی : مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

**[ترجمه]

کلمه المحقّق

بسم اللّه الرّحمن الرّحيم

الحمد للّه و الصلاه و السلام علی رسول اللّه محمّد و آله أمناء اللّه.

و بعد: فمن سعادتی الخالده و الشکر لواهبها و منعمها أن وفّقنی اللّه العزیز لخدمه الدین القویم و الخوض فی تراثه الذهبیّ القیّم تحقیقاً لآثار الوحی و الرساله و تصحیحها و تبریزها بصوره تناسب أدنی شأنها.

و فی مقدّمتها هذا الموسوعه الکبری بحار الأنوار الجامعه لدرر أخبار الأئمه الأطهار الباحث عن المعارف الإسلامیّه الدائره بین

المسلمین فللّه المنّ و الشکر علی توفیقه لذلک.

و هذا الجزء الذی نقدّمها إلی القرّاء الکرام هو الجزء الأوّل من المجلّد الخامس عشر فی بیان الإسلام و الإیمان و شرائطهما و صفات المؤمنین و المتّقین من مکارم الاخلاق و محاسن الأعراق و بیان معانی الکفر و النفاق و موجباتها و علائم الکفّار و المنافقین و مقابح خصالهم و مذامّ خلالهم إلی غیر ذلک من المباحث النافعه الکثیره التی ستمرّون علیها فی طیّ أجزائها.

و قد اعتمدنا فی تصحیح أحادیثها و تحقیقها علی النسخه المصحّحه المشهوره بکمبانیّ بعد تخریج أحادیثه من المصادر و تعیین موضع النصّ منها إلّا فی المصادر المخطوطه.

نرجو من اللّه العزیز أن یوفّقنا لإتمام ذلک و یعیننا فی إخراج سائر أجزائه متوالیا متواتراً و أن یعصمنا عن الزلل و الخطاء إنّه ولیّ العصمه و التوفیق.

ربیع الثانی ۱۳۸۶ محمد الباقر البهبودی

ص: ۳۹۷

**[ترجمه]ص: ۳۹۷

**[ترجمه]

كلمه المصحّح

بسمه تعالى

إلى هنا انتهى الجزء الثانى من المجلّد الخامس عشر و هو الجزء الخامس و الستّون حسب تجزئتنا يحتوى على ثلاثه عشر باباً

و لقد بذلنا الجهد فى تصحيحه و مقابلته فخرج بعون اللّه و مشيّته نقيّا من الأغلاط إلّا نزراً زهيداً زاغ عنه البصر و حسر عنه النظر و باللّه العصمه و الاعتصام.

السيّد إبراهيم الميانجى محمّد الباقر البهبودى

ص: ۳۹۸

**[ترجمه]ص: ۳۹۸

**[ترجمه]

فهرس ما فی هذا الجزء من الأبواب

عناوین الأبواب/ رقم الصفحه

**[ترجمه]ص: ۳۹۹

ص: ۴۰۰

**[ترجمه]

تعريف مركز

بسم الله الرحمن الرحيم

هَلْ يَسْتَوِى الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

الزمر: ٩

المقدمة:

تأسّس مركز القائمية للدراسات الكمبيوترية فى أصفهان بإشراف آية الله الحاج السيد حسن فقيه الإمامى عام ١۴٢۶ الهجرى فى المجالات الدينية والثقافية والعلمية معتمداً على النشاطات الخالصة والدؤوبة لجمع من الإخصائيين والمثقفين فى الجامعات والحوزات العلمية.

إجراءات المؤسسة:

نظراً لقلة المراكز القائمة بتوفير المصادر فى العلوم الإسلامية وتبعثرها فى أنحاء البلاد وصعوبة الحصول على مصادرها أحياناً، تهدف مؤسسة القائمية للدراسات الكمبيوترية فى أصفهان إلى التوفير الأسهل والأسرع للمعلومات ووصولها إلى الباحثين فى العلوم الإسلامية وتقدم المؤسسة مجاناً مجموعة الكترونية من الكتب والمقالات العلمية والدراسات المفيدة وهى منظمة فى برامج إلكترونية وجاهزة فى مختلف اللغات عرضاً للباحثين والمثقفين والراغبين فيها.

وتحاول المؤسسة تقديم الخدمة معتمدة على النظرة العلمية البحتة البعيدة من التعصبات الشخصية والاجتماعية والسياسية والقومية وعلى أساس خطة تنوى تنظيم الأعمال والمنشورات الصادرة من جميع مراكز الشيعة.

الأهداف:

نشر الثقافة الإسلامية وتعاليم القرآن وآل بيت النبىّ عليهم السلام

تحفيز الناس خصوصا الشباب على دراسة أدقّ فى المسائل الدينية

تنزيل البرامج المفيدة فى الهواتف والحاسوبات واللابتوب

الخدمة للباحثين والمحققين فى الحوازت العلمية والجامعات

توسيع عام لفكرة المطالعة

تهميد الأرضية لتحريض المنشورات والكتّاب على تقديم آثارهم لتنظيمها فى ملفات الكترونية

السياسات:

مراعاة القوانين والعمل حسب المعايير القانونية

إنشاء العلاقات المترابطة مع المراكز المرتبطة

الاجتنباب عن الروتينية وتكرار المحاولات السابقة

العرض العلمى البحت للمصادر والمعلومات

الالتزام بذكر المصادر والمآخذ فی نشر المعلومات

من الواضح أن یتحمل المؤلف مسؤولیهٔ العمل.

نشاطات المؤسسهٔ:

طبع الکتب والملزمات والدوریات

إقامهٔ المسابقات فی مطالعهٔ الکتب

إقامهٔ المعارض الالکترونیهٔ: المعارض الثلاثیهٔ الأبعاد، أفلام بانوراما فی الأمکنهٔ الدینیهٔ والسیاحیهٔ

إنتاج الأفلام الکرتونیهٔ والألعاب الکمبیوتریهٔ

افتتاح موقع القائمیهٔ الانترنتی بعنوان : www.ghaemiyeh.com

إنتاج الأفلام الثقافیهٔ وأقراص المحاضرات و...

الإطلاق والدعم العلمی لنظام استلام الأسئلهٔ والاستفسارات الدینیهٔ والأخلاقیهٔ والاعتقادیهٔ والردّ علیها

تصمیم الأجهزهٔ الخاصهٔ بالمحاسبهٔ، الجوال، بلوتوث Bluetooth، ویب کیوسک kiosk، الرسالهٔ القصیرهٔ ((sms

إقامهٔ الدورات التعلیمیهٔ الالکترونیهٔ لعموم الناس

إقامهٔ الدورات الالکترونیهٔ لتدریب المعلمین

إنتاج آلاف برامج فی البحث والدراسهٔ وتطبیقها فی أنواع من اللابتوب والحاسوب والهاتف ویمکن تحمیلها علی ۸ أنظمهٔ؛

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

إعداد ۴ الأسواق الإلکترونیهٔ للکتاب علی موقع القائمیهٔ ویمکن تحمیلها علی الأنظمهٔ التالیهٔ

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

وتقدّم مجاناً فی الموقع بثلاث اللغات منها العربیهٔ والانجلیزیهٔ والفارسیهٔ

الکلمهٔ الأخیرهٔ

نتقدم بكلمة الشكر والتقدير إلى مكاتب مراجع التقليد منظمات والمراكز، المنشورات، المؤسسات، الكتّاب وكل من قدّم لنا المساعدة فی تحقيق أهدافنا وعرض المعلومات علينا.

عنوان المكتب المركزی

أصفهان، شارع عبد الرزاق، سوق حاج محمد جعفر آباده ای، زقاق الشهيد محمد حسن التوكلی، الرقم ۱۲۹، الطبقة الأولی.

عنوان الموقع : : www.ghbook.ir

البريد الالكترونی : Info@ghbook.ir

هاتف المكتب المركزی ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

هاتف المكتب فی طهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

قسم البيع ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹شؤون المستخدمين ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹.

مركز القائمية اصبهان
للبحوث والتحريات الكمبيوترية
للحصول على المكتبات الخاصه الاخرى
ارجعوا الى عنوان المـركز من فضلـكم
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
و للايصاءِ من فضلكم
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹